

Schriften des Vereins Mekize Nirdamim

3. Folge, Nr. 17.

ס פ ר י ם

הוצאים לאור

על ידי

חברת מקיצי נרדמים

(הוקמה מחדש בשנת תרמ"ה, חזרה ונתיסרה בשנת תרס"ט)

שנה חמישית. התרע"ד

SEFER RABIAH

BERLIN

1913

ראשי החברה:

אברהם ברלינר, ברלין, נשיא הכבוד.

דוד סימאנסען, קאפינהאגן אהרן פריימאן, פפרימ
יושב ראש. סגן היושב ראש.

שמואל אברהם פאונאנסקי, ווארשא
המוכיר.

ישראל אברהמס, קמברידש. אלחנן אדלר, לונדון.

יהודה בלוי, נודאפעשט. חיים בראדי, פראג.

מרדכי בראנן, נרסלא. אברהם אליהו הרכבי, פטרסבורג.

דוד ילין, ירושלם. ישראל הלוי, פריש.

אלכסנדר מארכס, נויארק. יצחק דובער מארקאן, פטרסבורג.

שמואל צבי מרגליות, פירנצי. אברהם עפשטיין, ווינא.

יעקב פריימאן, העלישווא. שניאור זלמן שעכטער, נויארק.

ספר ראבי"ה

כולל

פסקי דינים חדושים ושאלות ותשובות לכל הש"ס

חברו

רבינו אליעזר ברבי יואל הלוי זצ"ל.

חלק ראשון

Sefer Rabiah

enthaltend

Dezisionen, Novellen und Responsen
zum Talmud

von

Rabbi Elieser ben Rabbi Joël ha-Levi

Nach Handschriften ediert
und mit kritischen und erläuternden Anmerkungen
versehen

von

Dr. V. Aptowitzer

Band I.

Verein Mekize Nirdamim

~~~~~

B E R L I N

Druck von H. Itzkowski, Auguststr. 69

1918.

ס פ ר ד א ב י"ה

כולל

פסקי דינים חדושים ושאלות ותשובות לכל הש"ס

חברו

רבינו אליעזר ברבי יואל הלוי זצ"ל

יוצא לאור על פי כתבי יד

עם הגהות וכיאוורים

מאת

אביגדור אפטוביצר

מורה בבית מדרש הרבנים בווינא.

חלק ראשון

חברת מקיצי נרדמים.

ברלין

בדפוס צבי חירש אימצקאווסקי

תרע"ד

לכבוד

הרב החכם הגדול הנודע לתהלה,

התוספתא על ידו מפורשת.

וחקירתו במדות שהתורה בהן נדרשת.

ה"ה אדוני מורי ורבי אלופי ומיודעי

מוהר"ר אריה ד"ר שווארץ הי"ו

ראש בית מדרש הרבנים בוינא.

זכרון כבוד ותודה

מאת המוציא לאור

דבר אל הקורא.

בשנת תרס"ט העיר ה' את רוח חכמים אנשי שם להקים מחדש חברת „מקיצי נרדמים“ הנודעה במטרתה הנכבדה להוציא ספרי חכמי ישראל יקרי הערך מאפילת אוצרות הספרים לאור הדפוס, למען יפוצו מעינות חכמתם הוצה. ועפ"י הצעת אחד מראשי החברה, הוא ידידי החכם הנודע הר"א עפשטיין הי"ו, נמנו וגמרו להוציא לאור את ספר הראב"ה הידוע בערכו הגדול, שהוא אבן פינה ואבן הראשה לההלכה שהתרחבה והתפתחה מימות המאה העשירית לאלף החמישי עד זמן חבור השלחן ערוך ואחריו, והוא המקור הנאמן שממנו שאבו גדולי הפוסקים ועמודי ההוראה הם ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם, האו"ז ומהר"ם ב"ב והרא"ש והמרדכי ובעל הגה"מ והטור והבאים אחריהם. ויבחרו ראשי החברה בי לתת על שכמי עול ההוצאה הגדולה הזאת. ואנכי אשר מנעורי היתה לי חיבה יתירה לדברי הראב"ה המיתי שכמי לסבול, ואהי למו עובר זה לי שלש שנים. וה' היה בעוזרי לכלות במשך הזמן ההוא הוצאת החלק הראשון הזה שהוא מוגה לפניך הקורא, וגם החוברת הראשונה מחלק השני שהיא תחת מכש הדפוס. וברצות ה' את מעשי ורוח אלהים תסמכני לגמור הוצאת הספר כולו אביא גם מבוא גדול, ידובר בו על תולדות רבינו המחבר ותכונת ספרו וערכו הגדול, המקורות שמהם שאב, והמחברים ששטו את מימיו, וגם מפתחות שונים. ועתה לא באתי רק לתת לפני הקורא פרשת מעשי ומלאכתי בפנים הספר ובהגהותי. פנים הספר נסדר ונערך על פי שני כתבי יד. האחד הוא כ"י רשזח"ה סי' 239, כעת בכית מדרש לרבנים בלונדון, מסומן בסי' 115. ולא היה לפני גוף הכ"י רק העתקה ממנו שהעתיקה המנוח ר' יצחק לאסמ, והיא „כ"י“ בהגהותי. והכ"י השני הוא כ"י אוכספורד סי' 637, בהגהותי „כ"י א“. ממנו היו לפני תמונת-אור, שנעשו למעני בהשגדלות מזכיר חברתנו, הוא ידידי החכם רש"א פאזנאנסקי הי"ו מווארשא. יסוד הפנים הוא כ"י רשזח"ה, ומה שהיה בו מן השבוש והחסרון הוספתי ותקנתי עפ"י כ"י אוכספורד. חוץ ממסכת ברכות והתשובות הנספחות אליה שנערך הפנים עפ"י הוצאת הרב רח"ן דמביצר ז"ל ועפ"י השואות עם גוף כ"י רשזח"ה, שעל פיו הוציא רח"ן את הוצאתו, ועם כ"י אוכספורד. וגם אלה ההשואות הן מעשי ידי ר"י לאסמ הנ"ל. כ"י רשזח"ה וכ"י אוכספורד המה אם כן עיקר הפנים. על תכונתם אדבר אי"ה באריכות במבוא, וכאן לא אעיר רק שכ"י אוכספורד, אף שגם הוא מלא שבושים ומעוות חסירות ויתירות, הוא המעולה והיותר שלם מכל הכ"י שהיו לפני כולם או מקצתם. ומן הדין היה להניח כ"י זה ליסוד לפנים הספר, אבל מפני שמסכת ברכות

עם תשובותיה הוצאת רח"ן נדפסה עפ"י כ"י רשזח"ה, וגם מפני שמכ"י ההוא היתה לפני העתקה כתיבת יד, שתשמישה נוח יותר מתשמיש תמונות-אור, החזקתי גם אני בכ"י רשזח"ה לעשותו יסוד לפנים הספר.

ובתחלה כאשר קרבתי אל המלאכה היה בדעתי להשתמש גם בשלשה כ"י אחרים: שני כתבי יד אוכספורד מסומנים בס' 638 וס' 639, וכ"י אמשטרדם. וכבר היו בידי חילופי נוסחאות מכ"י ההם לקצת מסכת ברכות, והשתמשתי בהם. אבל ראיתי כי שני כתבי יד אוכספורד האחרונים מתאימים כמעט תמיד וכמעט אות באות עם אחיהם הגדול כ"י אוכספורד הראשון, וראיתי כי כ"י אמשטרדם עולה על כל חבריו בשבוסיו וטעיותיו, פירצתו מרובה ואין תקנה לקלקלתו, כמו שהעיר ע"ז הרה"ח ר"ש זעליגמאן נ"י, שערך בטובו את ההשוואה. וניכחתי לדעת כי התועלת מהשתמשות בכ"י ההם מעטה מאד וההפסד מרובה באיבוד הזמן והרבות הוצאת הדפוס, לכן משכתי את ידי מהם.

ותמורתם הקרה ה' לפני ספר נכבד מאד למלאכתי, הוא ספר האסופות כ"י, שהיה מקדם קנינו של רשזח"ה (ס' 115) ובא לבית מדרש הרבנים אשר בלונדון מעוזבו השר ר' משה מונטיפיורי ז"ל, מסומן בס' 134. ונשלח למעני לבית מדרשי בווינא בטובו של הח' הירשפעלר ובהשתדלות ידידי הרש"א פאונאנסקי. על הספר הזה אדבר אי"ה באריכות בטבוא, ועתה לא אעיר רק על זה שכבר גיליתי את דעתי שהמאסף היה תלמידו של ר"א בעל הרוקח, ע' ריווי האנגלית (J. Q. R.) היד"ל בפילאדילפיה ח"ד ס"ע 24. בספר זה מובאים דברי הראב"ה כמעט בכל דף ודף, פעמים בתורפס ובקיצור ופעמים ככתבם וכלשונם. ונוסחאותיו הנה על הרוב משוכחות ועקריות. הספר הזה היה לי לעזר גדול בתיקון פנים הספר. וגם שאר הראשונים שמביאים את דברי הראב"ה ומעתיקים אותם לרוב כלשונם וצורתם, ובפרט ר"י אר"ז תלמידו של רבינו המחבר, היו לי לעינים בתיקון לשון הכ"י. ובמקום שגם האסופות וגם ההבאות אצל שאר הראשונים חדלו מעזוב לי להמציא מזור לשבושי הכ"י בקשתי מנוס לי למקורות שמהם שאב המחבר ופניתי לי לעזרה אל הדוגמאות לדבריו בספרי הראשונים. ובמקום שגם על דלותיהם חנם דפקתי ועזר מידם לא השגתי הגהתי ותקנתי מסברה לפי הענין ככל אשר היתה רוח ה' עלי אשר הורני שכלי. ואם שניתני אתי תלין משונתי וחי הטוב יכפר בעד.

כל ההגהות וההוספות בפנים הספר נסמנו בסמינים מיוחדים להם, למען יכירום כל רואיהם בסקירה ראשונה. והסימנים הם: שני חצאי עיגול כזה ( ) להורות על שהמלות המוקפות צריכות להמחק, שני חצאי מרובע כזה [ ] להורות שהתיבות המוסגרות הן תיקון או הוספה מסבתי, ושני חצאי משופע כזה < > להורות על הוספה עפ"י כ"א או מקורות אחרים. אך במקום שלא הגהתי והוספתי מכ"א רק תיבה אחת לא סימנתי אותה בסמינים האלה. וחזן מהגהת השבושים ומנות החסרונים עשיתי עוד זאת בפנים הספר: לתת ריוח בין הדבקים על ידי קוים ונקודות, לסמן סימני המספר במקומות שחסרו בכ"י, לפתור את הראשי תיבות, ולהשלים התיבות המקושעות. ולרוב עשיתי זאת עפ"י כ"א ומקורות אחרים.

ובגהגותי רמזתי אל המקורות שמהם הוספתי והגהתי או למדתי לתקן. לרוב ברמזיה קצרה בקריאת שם המקורות או באמרי „הגהתי מסברה“, ולפעמים בהרחבה

קצת במקום שהיה לי לבאר נחיצות התיקון או הדרך אשר הלכתי בה להגיע לתיקוני שתקנתי, וכדומה. וחזן מזה בארתי דברי המחבר במקומות שצריכין ביאור, ציינתי המקומות בש"ס בבלי וירושלמי ושאר ספרים שרבינו המחבר קורא אותם בשמותם ומראה להם או כיון אליהם, גליתי את המקורות שמהם שאב מכלי הזכרים בפירוש, העירותי על המחברים שהביאו את דבריו או השתמשו בהם מכלי העיר את מקורם, ורמזתי אל דוגמאות לדבריו בספרי הראשונים. והנה לפעמים יראה בהשקפה ראשונה כי אין צורך לרמזיות כאלה, אבל שהדי כמרומים כי לא רציתי בזה להתפאר בכיאותי, אבל היתה כונתי כולה לצבור ולאסוף ולהביא כל הנחוץ או המועיל להבנת דברי רבינו. ובאמת במקומות הרבה יתכרו ויתלבנו דברי המחבר ע"י השואה עם הדוגמאות. והקורא את הגהותי בשים לב ובעיון ימצא שלא הבאתי או כתבתי דבר שאין צורך בו להבנת דברי הספר. ובכל מה שכתבתי בהגהותי בדרך קצרה ככל האפשר. ואולי חטאתי בזה שקצרתי לפעמים במקום שהיה לי להאריך, אבל לא לדדקי כתבתי הגהותי, רק לחכמים, ולהם המעט הרבה.

זאת אשר ראיתי להעיר עליו את הקורא. וטרם אכלה לדבר עלי לקרוא בשם ולהזכיר לטוב את החכמים שהשתתפו עמי בתיקון טעיות הדפוס ועמסו על שכמם טורח קריאת גליוני ההגהה. לכל לראש הרה"ח הגדול רב"ז פרוש' באכער ז"ל, אשר גם בחלוו את חליו אשר מת בו לדאכונ כל אוהב חכמת ישראל לא שמע אל אנשי ביתו לבטל מעצמו עול קריאת ההגהה, עד אשר אני הסיבותי שלא ישלחו אליו הגליונות. ובמקום רב"ז באכער ז"ל נכנס ברצונו הטוב לקרות גליוני ההגהה הרה"ח רש"צ מרגליות הי"ו רב וריש מתיבתא בפריניצי. ואחרון אחרון חביב הוא נשיא חברתנו הרה"ח ר' דוד פרוש' סימאנסען הי"ו, שקרא בדיוק נמרץ הגהה שניה, וגם טרח עצמו בביאור רוב המלות הלועזיות שנלאיתי לבארם. וגם הרה"ח ר"ע לאו יצ"ו הואיל בטובו לפתור כמה לעזים. אשר איננו עמנו היום יהי זכרו ברוך, ואשר ישנם פה עמנו בחיים ה' ירבה ימיהם, ושכרם כפול מן השמים, ויזכו לראות בנחמת ציון וירושלים.

ועש"ק "ה' נס"י ה"ר דע"ת לפ"ג, ווינא.

אביגדור אפמוביצר בהרמ"א ז"ל.

ספר ראבי"ה.

א. מאימתי¹ קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף המשמורת² כו' עד ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר ואמר³ רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג ואפי'⁴ רבנן דאמרי עד חצות לא אמרו אלא כדי להרחיק את האדם מן העבירה. ותו⁵ איכא מחלוקת תנאים בברייתא⁶ בזמן ק"ש דערבית. ונהנו מימות רבותינו הראשונים שמתפללים בארצנו מנחה⁷ ומעריב ביחד וקורין קריאת שמע מבעוד יום, ולא כדברי התנאים הללו. ופליאה היא מאין הרגלים והיסוד, דלכאורה מתני' בק"ש (ו) בכרבותיה קמירי ולא בק"ש שעל מטתו שהוא להגן מן המזיקים⁸, כדקתני סיפא⁹ בשחר מברך שתים לפניו ואחת לאחריה בערב מברך שתים לפניו ושתיים לאחריה, וסתמא דסיפא ארישא קיימא לפרושי. [וראיתו]¹⁰ שכתבו ראשונים בזה דברים שלא ישרו בעיני. ונ"ל¹¹ עיקר הטעם כאשר מקובלני בשם ר"ת¹² דלית הלכתא ככל הני תנאי אלא כדתנן בס' תפלת השהר¹³ תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד סלג המנחה שהוא¹⁴ י"א שעות חסר רביע, דהיינו שעה ורביעית קודם הלילה שהוא צאת הכוכבים, ופסקינן התם¹⁵ דעביד כו' יהודא עביד מדרב צלי של שבת בע"ש. ולפי מה ששיעורו חכמים בס' מי שהיה טמא¹⁶ כמה מהלך אדם בינוני ביום עשרה

(1) תורף דברי רבינו מכאן עד ס"י כ"ז מובא בקיצור גמרין בס' האסופות כ"י קס"ז א'.
(2) בכ"י האחרים: האשמורת, והיא ג' משניות ד"ר וירוש' ומתניתא דבני מערבא וה"ג, וכן בדפוסים ישנים בגמרא ורש"י, ע' ד"ס. ומלת משמורת אינה במשנה ונמצאה בתוספתא ברכות פ"א ובגמרא ג' א'. (3) ברכות ח' ב'. (4) דברי רבינו עפ"י המשנה ב' א' והגמרא ד' ב'. (5) השלמתי עפ"י ד' כ"י. (6) ברכות ב' ב'. (7) ברכות ה' א'. (8) ברכות י"א א'. (9) בכ"י: וודאי, ורח"ן: וראיתו. (10) שיטת ר"ת מבוארה בתוס' ורא"ש ותוספי הרא"ש ומרדכי ורשב"א ריש ברכות ובסמ"ג עשין י"ח ואר"ז ה' ק"ש ס"י א' ואבודרהם ריש סדר תפלות של חול. ומקור לכולן היא תשובת ר"ת מובאה בלשונה במגן אבות להמאירי ד' לאסמ ע' כ"ג ונ"ד, והיא התשובה "לרבינו יעקב" בתשרי ד' רח"מ הורוויץ ח"א ע' 51 ס"י ב'. וקצת מראיות ר"ת בתשובה זו נמצא גם בס' הישר ד' ריוניטה ע' 17 והלאה. ובמרדכי ברכות סס"י א': וראב"ה כתב ג"ל עיקר דברי ר"ת, ורמזו על פסק רבינו זה בהגה"מ פ"א מה' ק"ש ס"י ד' ופ"ג מה' תפלה ס"י א' ובאגודה ריש ברכות ובתרומת הדשן ס"י א' ובשו"ת מהר"ק שורש קע"ד, ע"ש שהאריך בענין זה. וע' ראב"ן ס"י קכ"ב. (11) ברכות כ"ז א'. (12) שם ב'. (13) כ"ז ב'. (14) פסחים צ"ג ב' וצ"ד א'. וכונתו אל הנאמר שם שמונן שקיעת החמה עד צה"כ שיעור מהלך ד' מילין שהם פרסה, ואדם מהלך בשעה ורביע יותר מפרסה. וא"כ ב"א שעות חסר רביע עוד לא שקעה החמה, ואפ"ה מותר להתפלל ערבית מולא יהבו רבנן שיעורא וכו'. וע' פקודת הלויים ע' ס"ז ושיטה מקובצת כ"ז ב' ומעיו"ט פ"א ס"י ז' אות ט'.

פרסאות (ו) הולך בשעה ורביע יותר מפרסה. ומדלא יהבו רבנן שיעורא להתחלת תפלת ערבית שמע מינה דבגמר זמן תפלת המנחה דהיינו סלג המנחה מתחיל תפלת ערבית¹. וכן הוכחתי בריש פרק תפלת השחר² מחסידים הראשונים שהיו שוהים שעה אחת ביום אחר שהתפללו ת"ע. ולית הילכתא כר' יהושע בן לוי דאמר לקמן בפירקין³ תפילות באמצע תקנום, דהא ר' יוחנן פליג עליה. ואע"ג דמוכח במגילה⁴ לגבי פלוגתא דר' יהושע בן לוי ור' יוחנן גבי בית הכנסת אי מותר לעשותו בית המדרש ופשיטא ליה לתלמודא⁵ דהלכתא כר' יהושע בן לוי לגבי דר' יוחנן, [מ"מ⁶ כאן הלכה כר' יוחנן], וכן פר"ח⁸. וא"כ בעל כרחך קריאת שמע קודם לתפילת ערבית שהיא שעה ורביעית קודם הלילה. ומיהו עלינו לצמצם כמו שנוכל לכל היותר כדי שלא יאחר עונת תפלת המנחה ושלא יקדים בתפילת ערב ובק"ש. והרגילים לאכול בין תפילת מנחה לת"ע אין ישר בעיני, כמו שפירשתי הטעם בספר זה בתשובת[ן] של הלכות שבת בס'מן תתקס"ט. והמאחרים⁹ לקרא ק"ש ולהתפלל בלילה ת"ע מיחזי כיוהרא, שכל העושה דבר ואינו צריך נקרא הדיוט כדאייתא בירושלמי דמכילתין פ"ב¹⁰. אך למי שהורגלו בפרישות גם בשאר דברים לדידהו לא מיחזי כיוהרא¹¹. וגם דבר זה פירשתי בתשובה של סוכה. וראיתי בפר"ח דקיימא לן דקריאת שמע בשעת צאת הכוכבים. וכירושלמי בתחלת מסכת¹² תני הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו א"כ למה קורין אותה בבית הכנסת א"ר יוסי אין קורין אותה בשביל שהיא חובה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. לדברי ירושלמי מתני' דברכות כק"ש שעל מטהו ע"כ¹³. ובפ' תפלת השחר¹⁴ כתוב בפר"ח ראינו לרבנותינו הגאונים שפירשו של שבת בערב שבת, ומסקנא שאומרים קדושה על הכוס, ש"מ שמתפלל מבעוד יום תפלת ערבית. ולרבותא¹⁴ נקט של שבת בערב שבת א"נ של מוצאי שבת בשבת וכ"ש בחול לחול. ותפלה בלכד מתפללין

(1) ס' העתים ע' 84 מהלכות פסוקות: וכל עידן דנפיק זמן תפלת המנחה עייל זמן תפילת ערבית, וכן שם ע' 87 בשם רב האי. וע' תשובה"ג מהגניזה ד' גינצבערג ע' 266 וריצ"ג ח"א ע' י"ט. (2) לקמן סי' פ"ג. (3) ד' ב'. (4) כ"ז א'. (5) ע' תוס' מגילה שם ד"ה כוותיה, וע' תוס' עירובין ס"ה ב' ד"ה איקלעו וגיטין ל"ט א' ד"ה הלכה וקידושין כ"ג א' ד"ה ואיכא וחולין צ"ז א' ד"ה אמר רבא. (6) כן תקנתי מסבירה, שהרי רבינו פוסק כאן כר' יוחנן. ורח"ן פ' שכונת רבינו שאין ראייה ממגלה שהלכה כרבי"ל, וסמך עצמו על דברי ר"ת בתוס' חולין שם שדחה הראיה ממגילה. וזה דוחק גדול, ולא אמת הוא, שהרי רבינו לקמן ססי קל"ד פוסק כרבי"ל לגבי ר' יוחנן, וכתב לקמן בס' תקצ"א: הלכתא כרבי"ל דבה"ב מותר לעשות בהמ"ד מדימיית ראייה ממנה ולא מדר' יוחנן ש"מ דהלכתא כרבי"ל לגבי ר' יוחנן כל היכי דפליגי. והוא הראיה ממגילה. וע' בהגהותי לקמן סי' תקצ"א. (7) משום דתנא דבריייתא קא מסייע ליה כמ"ש בה"ג ריש מכלתין והתוס' ד' ב' ד"ה דהאמר וש"פ. (8) מובא באר"ז ה' ק"ש סי' א': הואיל דתניא כוותיה קורא ק"ש ומתפלל. (9) מכאן עד בפרישות מובא בלשוננו במדרכי ברכות ססי א' ובהגה"מ פ"ג מה' תפלה סי' ח' בשינוי והרחבה. (10) בסוף הפרק ה' ד' ונשנה בשבת פ"א ה"ב ג' ע"א: כל הפסור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. (11) ע' לקמן סי' נ"ז ע' 88. (12) א' א'. וגו' הר"ח בירוש' משונה מאשר לפנינו ע' חלוסי הגי'סאות באהצו ע' 1 והלאה, וצריך להוסיף גי' הר"ח כאן. ובפר"ח לקמן בפ"ד כ"ז ב', מובא בלשוננו באר"ז ה' ק"ש סי' א', הגי' כלפינו בשינויים קלים. (13) כ"ז ב'. (14) פירוש זה מובא בס' העתים ע' 84 מהלכות פסוקות ושם ע' 87 וריצ"ג ח"א ע' י"ט בשם רב האי, וע' מנהיג סי' פ"ב.

אבל ק"ש לא היו קרין עד צאת הכוכבים¹. ואנו לא סבירא לן הכי, דכי היכי דהוי מצלי ומקדשי קרו נמי ק"ש וכן כשמכדילין קרו ק"ש, וכן לשון הירוש' מוכיח א"כ למה קורין אותה בכ"ה וכו'. לפיכך אינו דבר [רחוק]² לומר שמתפללין עם ק"ש בבית הכנסת בעוד יום ועל מטתו בצאת הכוכבים [עכ"ל]³. ויש שאמרו⁴ שהירושלמי לא מיירי בק"ש אלא כמו שאנו אומרים בשחרית אשרינו שאנו משימים ומעריבים⁵ ואומרים פעמים⁶ שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד וכן היו נוהגים אז נמי לומר קודם תפילות המנחה כשפותחים באשרי יושבי שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ועומדים ומתפללים ובשעת השמד⁶ תיקנו כן שלא ירגישו בקריאת שמע והיו יריאים לקרותו כדינו. ורבינו חננאל⁷ כתב לקמן הא דאריב"ל⁸ אע"פ שקרא אדם ק"ש בכ"ה מצוה לקרותו על מטתו ואינו קורא אלא שמע והיה אם שמעו⁹ אבל לא פרשת ציצית¹⁰,¹⁰ משמע שכ"ש שברכותיה לא יקרא שהרי אותו ק"ש שברכותיה¹¹ קרינן עם פרשת ציצית כדאמרין בפ"ב הלכה אלו הן בין הפרקים¹² אמר אביי הלכך אנן אתחולי (לא) מתחילינן¹³ וכיון דאתחילין מנמר <נמי> נמרינן דאריב"ל אמר רב אם התחיל¹⁴ גומר, ובסוף פירקין¹⁵ גרסי' א"ר יוסי בר אבין פרשת ציצית מפני מה קבעוה¹⁶, פ' בערבית¹⁷, הא לאו זמן ציצית ומשני מפני שיש בה <ה'> דברים וכו', מכלל אלו¹⁵ דברים שמעינן שאותו ק"ש שכבית הכנסת קרינן כולו עם ברכותיה. ותו מדנקט אע"פ שקרא כו' משמע אע"פ שיצא ידי חובתו מצוה לקרותו על מטתו משמע מצוה משום מזיקים¹⁸ ולא חובה¹⁹, תדע דמסיק²⁰ אם תלמיד חכם הוא א"צ אבל

(1) רי"צ ח"א ע' י"ח בשם רב נטרונאי, ס' העתים ע' 34 בשם גאון, פסקי רי"ד בבית נתן מ"א א' בשם גאונים בכל ושם מ"ז ג' בשם גאונים הישיבות, וכן יוצא מלשון רב האי ברי"צ שם ע' י"ט וס' העתים ע' 35 והלאה. וע' דברי רה"ג בס' העתים ע' 38 ותמים דעים ס' קע"ב ותשו"ג ליק ס' ע' י"ח ושע"ת ס' ע"ו ותר"ו ורשב"א ריש ברכות ועוד ראשונים שרמזו עליהם הרב חזן בהגהותיו לשע"ת שם, ואל תשובת רב האי זו כוון המאירי במגן אבות ד' לאסט ע' ג"א. וע"ע מנהיג ס' פ"א ופ"ב ופקודת הלויס ע' ו' וס' ותוספי הרא"ש ריש ברכות. (2) כצ"ל וכו' באו"ז שם, וכן בראב"ן ס' קע"א שרבריו הם דברי הר"ח שנוכר שם בס' קס"ט. ובכ"י: דוקא. (3) ע"כ לשון ר"ח מובא בשלימותו באו"ז שם, ונראה שרבינו קיצר ושינה לשון ר"ח או שהיתה כן הגי' בספרו. (4) בעל המאור בשם יש מפרשים, ובאר הראב"ד בהשגותיו שהם ר"ח ורי"צ. וכעין זה מפרש ר"ת בתוס' ברכות ב' א' סד"ה מאימתי, ע"ש ורא"ש ותוס' הרא"ש, וע' מגן אבות להמאירי ע' ג"א. (5) בכ"י האחרים: בכל יום פעמים, ובסדורים: פעמים בכל יום. ונוסחא זו חדשה מקרוב באה ואינה בסדרע"ג ובכרמב"ם ושב"ל ס' ו'. (6) כן כתב גם בעל שב"ל ס' ו' בשם אחיו ע"ש. ולא ידעתי המקור לזה. (7) מביאו ריא"ז בשלה"ג רפ"ב ס' ה' והרא"ש פ"ט ס' כ"ג. (8) ד' ב'. (9) ברכות ס' ב': הנכנס לישן על מטתו אומר משמע ישראל עד והיה אם שמעו, ור"ח גרס כגו' הספרים שהביא רבינו לקמן בסמוך: שמע והיה אם שמעו, או מפרש עד ועד בכלל. וע' ברא"ש ברכות פ"ט ס' כ"ג ובדברי חמודות שם אות ס"ז. (10) נראה שע"כ לשון פר"ח. (11) הלשון מגומגם קצת והכוונה: שקורין עם ברכותיה. (12) י"ד ב'. (13) בגמרא: כיון דמתחלי במערבא. וע' לקמן ס' ג' ובהגהותי שם אות 12. (14) גי' כ"ימ ורא"ש. (15) י"ב ב'. (16) לפנינו גי' אחרת. וגי' רבינו גם בראב"ן ס' קמ"ו. (17) וכן מפרש רבינו לקמן ס' מ"ג ע' 25. וע"ע הלא אחר מה' דברים אלו הוא מפני שיש בה מצות ציצית, וא"כ ע"כ לא אק"ש של ערבית דוקא קאי. (18) מפירוש רש"י ה' א' ד"ה ואם נראה שמפרש מצוה משום לימוד תורה, וכן פירוש הגאונים. ע' סדרע"ג י"ט א' ותשו"ג מהגניזה ד' גינצבערג ע' 262. (19) עיין שבת כ"ה ב' ותוס' שם ד"ה חובה וחולין ק"ה סע"א ורש"י ותוס' שם ד"ה מים ובחדושי הר"ן שבת שם. (20) ה' רע"א.

פסוקי דרחמי בעי למימר כנון בידך אפקיד רוחי¹. ושיר של פגעים ויהי נועם² נמי אמרי' שהוא להגן כדאיתא בפ"ב דשבע[ו]ת³, ואי חובה הוא אמאי א"צ. וכל השמועה⁴ מוכחת שרק מפני המזיקים קורוהו. [ורבינו]⁵ שב"מ⁶ מ"כ⁷ הביא דגוס בפירוקן בירושל' הלכה וחכמים אומרים עד הצות⁸ תני הקורא ק"ש בבית הכנסת בשחרית יצא י"ח בערב לא יצא ידי חובתו רבי הונא בשם ר' יוחנן אמר מה טעם אמרו אדם צריך לקרותו בערב בכיתו בשביל להבריה את המזיקין, ומפרש הכי מפני מה הצריכו אותו ק"ש של ערבית שקורוהו כלילה וחובה לקרות על מטתו בשביל [להבריה]⁹ את המזיקין, כלומר דהשתא אית ביה תרתי יציאת חובה שהרי כלילה קורוהו על מטתו וגם מפני המזיקין ינצל, אבל בבית הכנסת אינו קורא אלא כדי לעמוד מתוך דברי תורה לתפלה. והך דאמר ר' יהושע בן לוי אע"פ שקורא אדם ק"ש בכה"כ כלילה איירי בדרך שא(י)נו קורין במצואי שבת¹⁰ ואפ"ה מצוה לקרותו על מטתו, הנפיק ידי חובה וינצל מן המזיקים ואמר¹¹ רב נחמן בר יצחק¹² אם ת"ח הוא א"צ שכיון שקרא אותו כלילה בכה"כ ויצא בה י"ח לשמירה א"צ. ועל דרך זה נפתרה השמועה. ורבינו אלפס¹³ ושאר גאונים¹⁴ נמי פסקו כרבנן דמתני' דזמנו כצ"ה¹⁵.

והזורקורא על מטתו רק פרשה ראשונה כדאיתא בפ' הירואה¹⁶, כי אותה הפרשה היא עיקר¹⁷. ויש שאומרים לקמן בפרק כ' פסוק א'¹⁸, ולי אין נראה אלא כאשר פסקתי

(1) תהל' ל"א י'. (2) שם צ' י"ז. (3) ט"ז ב'. ומשם נראה ששיר של פגעים הוא מזמור צ"א וישב בסתר, וכן מפורש בירוש' שבת פ"ו ח' ב' ועירובין פ"ו כ"ו ג'. ומ"ש רבינו ששיר של פגעים הוא ויהי נועם כ"כ גם בסמ"ג סוף עשין י"ח, וודאי מקורו ברש"י שבועות שם ע"פ התורת כהנים. אבל גם דברי רש"י צ"ע, שהרי בתורת כהנים (פ' שמיני ה"ט) לא נזכר רק ויהי נועם וכן בספרי פנחס פ"י קמ"ג ובתוספתא מנחות פ"ז ד"ה, ושיר של פגעים אין רמז שם ממנו. לכן נראה אולי שלפני רש"י היה פסוק ויהי נועם ראש מזמור צ"א כמו שהוא בכמה כ"ה. ונ"ע סדע"ר ספ"ו. פדר"כ קצ"ו א' / שו"ט תהלים צ"א. במד"ר פ"ב אות ג', פס"ר פס"י ח' / תנחומא נשא אות כ"ה, רש"י ויקרא ט' כ"ה, סדרע"ג י"ט ב' / ושבח"ל סי' קכ"ט. וגם מאלו המקומות יוצא שפסוק ויהי נועם אין לו ענין עם שיר של פגעים. שוב מצאתי בשו"ט ריש מזמור צ"א : והן אומרים ויהי נועם וכו' פתח משה ואמר והשב בסתר עליון, וגוכל לפרש עפ"ז דברי רש"י, אבל הוא לא הזכיר מזה כלום וגם בפירושו ויקרא ט' כ"ה לא הביא רק את הת"כ כמו שהוא לפנינו. ודברי רבינו כאן אפשר לפרש שאגב שטפיה כתב שיר של פגעים ויהי נועם מפני שבמצו"ש המנהג לומר פסוק זה קודם שיר של פגעים, ואולי יש לפרש גם דברי רש"י באופן זה. וע' ריטב"א שבועות שם, וגם דבריו אינם ברורים וצ"ע. (4) מאמרי האמוראים ח' א'. (5) בכ"י : וודאי. (6) ר' שמואל בר נטרנאי, מורו ודודו של רבינו, ע' מבוא בערכו. (7) מנחתו כבוד. (8) ב' ד' בשינוים ע"ש. (9) כ"ו : לברוח. (10) ויהי נועם. (11) ח' א'. (12) כג"י ד"ס, וכן הגי' בתשובה"ג מהגניזה ע' 262 ומחז"ז ע' 48 ופקודת הלויים ע' ו'. (13) ר"ף ריש ברכות ע"ש. (14) רב פלמוי בתשובה"ג ח"ג סי' ק"ג, ומובא בריצ"ג ח"א ע' י"ח וטאור"ח סי' קל"ה, רב נטרנאי בריצ"ג שם, רב עמרם בסדרו י"ח ב' / רב שירא בשע"ת סי' כ"ה, רב האי ע' לעיל ע' 8 בהגהותיו אות ב', ר"ח מובא בדברי רבינו לעיל ע' 2 ובא"ז ח' ק"ש סי' א', רש"י בפירושו ברכות ב' א' ופרסם סי' כ"ח ומחז"ז ע' 77, ריב"א ברוקח סי' שכ"ה, רמב"ם פ"א מה' ק"ש ה"ט ופ"ג מה' תפלה ה"ז והראב"ד בהשגותיו ריש ברכות. ע"ע הגה"מ ח' ק"ש וה' תפלה שם וטוב"י או"ח סי' קל"ה ושלח"ג ריש ברכות. (15) עפ"י הבריתא ב' ב' / ע' רי"ף. (16) סי' ב'. (17) ע' ברכות י"ג ב' וט"ז א' ויומא י"ט ב'. וקצת צ"ע שהרי רבינו פסק לקמן סי' מ"ז שאין חיוב כונה אלא בפסוק ראשון. ויש לחלק, וע' בהעמק שאלה סי' קמ"ג. (18) כלי' פסוק ראשון, וכן הוא בכ"י האחרים. והכונה למאמר רב י"ג ב' ולמה שיסופר

והסברתי לעיל¹. וגם יש ספרים שכתוב בהם ב' הוואה הלכה על הגשמים² הנכנס לישן קורא שמע והיה אם שמע ואומר המפיל חבלי שינה וכו'. ואמרינן בירושלמי³ אם ראת הלכה רופפת ראה איך הצינור נוהג. ואומר אני שהירושלמי פליג, שוודאי מן הירושל' משמע שעל מיתתו קורא ליציאת חובה⁴ וגם לשמירת מזיקים⁵, וגם בברכות היו קורים על מטתו כדאמר בירוש'⁶ צריך לקרותו בביתו בשביל להבריא⁷ את המזיקים מילתיה אמר' שהלכה כחכמים, פ' כרבנן דמתני', ומסיים מילתיה אמר' שאין אומר דברים אחר אמת ויציב מילתיה דר' שמואל בר נחמן אמר' כן דר' שמואל בר נחמן כד הוי נחית לעיבורה הוה מקבל גבי ר' יעקב גרוסה והוי ר' זעירא מיטמר ביני קופיה בגין משמיעניה האין הוי קרא את שמע והיה קורא וחזר וקרי עד דהוי שקע מיניה גו שינתיה שנא⁷ רגזו ואל תחטאו אמרו כלבכם על משכבכם ודומו¹⁰ סלה מילתיה דריב"ל פליגא דריב"ל קרי מזמורים בתריה, ונ"ל שזהו שיר של פגעים⁸ וכיוצא בו, ופריך והתניא אין אומרים דברים אחר אמת ויציב פתר לה באמת ויציב של שחרית, ומייתי עלה ג' תכופות הם, שמע מיניה שנברכותיה מיירי⁹. ואנן אנטרא דידן סמכינן¹⁰ וכדפסקינן לעיל:

ב. תניא¹¹ אמר ר' יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך וגננתני וכו'. יש שקורין¹² ברייתא זו כשאין מתפללים בעשרה בשביל שיש בה אמן יהא שמו¹³ הגדול¹⁴ מבורך וכו' ומתני' דשלשה שאכלו¹⁵ שיש בה ברכו¹⁶ וברייתא דריש פ' גיר הנשה¹⁷ חביבים ישראל וכו' שיש בהם קדושה, אי נמי קורין בשנת מות המלך

שם מרב נחמן, שיש מפרשים שזה דוקא בק"ש על המטה, ולמדו מזה היש שאומרים שעיקר ק"ש על המטה היא פסוק ראשון. ופירוש זה מובא בשלה"ג רפ"ב מריא"ז וכן מפרש במנוח"מ ססי צ"ו, ובהעמק שאלה סי' קכ"ג אות ד' הוכיח שכ"ה גם פירושו של הרמב"ם פ"ז מזה תפלה ה"ב. ומקור פירוש זה הוא בה"ג ספ"ג דברכות. וישתת היש שאומרים שמביא רבינו לא נודעה לי ממ"א, ואולי יש למצוא סמך לה בתנחומא בלק אות י"ד ומדרש ויכולו ברוקח ססי שכ"ז ובמ"ד פ"ב אות ב'.⁽¹⁾ בסמוך, ולשון לעיל אינו מדוקדק כ"כ.⁽²⁾ סי' ב', והיא ג' הר"ח מובא לעיל ע' 3. וע' ראב"ן סי' קע"ב, ודבריו הם דברי הר"ח.⁽³⁾ פאה פ"ז ה"ה מע"ש פ"ה נ"ו ב', יבמות פ"ז ח' א', ובכל המקומות הגי': כל הלכה שהיא רופפת בבית דין ואין את יודע מה טיבה צא וראה היאך הצבור נוהג ונהוג, ורבינו מביא רק תורף דברי הירוש'.⁽⁴⁾ ע' לעיל ע' 2 מפר"ח אירוש' ריש מכלתין וע' 4 מר' שב"ט.⁽⁵⁾ ע' ר' שב"ט שם.⁽⁶⁾ פ"א ה"א ב' ד' בשינוים, ע' אהצ"ו ברכות ע' 10 והללא.⁽⁷⁾ תהלי ד' ה'.⁽⁸⁾ כן מפורש בש"ס שבועות ט"ו ב'.⁽⁹⁾ ע' אבודרהם תפלות של חול שער א' וע' מגן אבות להמאירי ד' לאסט ע' נ"א ונ"ב ופקודת הלויים ע' י'.⁽¹⁰⁾ ע' תשו' ר"ת במחז"ו ע' 77 וראב"ן סי' קכ"ב.⁽¹¹⁾ ג' א'.⁽¹²⁾ סדרע"ג י"ד ב', ומובא בהגה"מ פ"ז מה' תפלה סי' צ' בשם רבינו.⁽¹³⁾ לפנינו ואצל רוב הראשונים: שמויה ומרה"ש"א הגיה שמה. ותוס' הרא"ש ג' א' ואבודרהם בפירוש הקדוש מעידים שבספרים ישנים ונוסחאות מדויקות הגי' שמו הגדול, וכ"ה הנוסח בתשובת הגאונים שבאר"ח א' סי' תקפ"ב ובתשעה"ג מהגניזה ע' 120 וכן הרבה פעמים בתדב"א, ע' מבווא של רמא"ש ע' 79, וכן בקה"ר ט' י"ד, וע' ברכות כ"א ב' וד"ס שם. והנוסח הארמי כבר נזכר בספרי האזינו פ' ש"ו, וע' שבה"ל ססי ח' בשם אחיו.⁽¹⁴⁾ בהגה"מ שם: שמויה רבא.⁽¹⁵⁾ ברכות פ"ז מ"ג.⁽¹⁶⁾ מאמרים שיחיד אומרם במקום ברכו מובאים בסדרע"ג ד' א', ברוקח סי' שס"ב ובס' חסידים ד' מק"ב סי' תתתי"ז, ומשנת כיצד מברכין לא נזכרה שם, ובהגה"מ שם מביאה בשם הראב"ה. אח"ז מצאתי מנהג זה בס' האסופות כ"י דף ק"ח ע"ג, וודאי שמראב"ה העתיקו.⁽¹⁷⁾ חולין צ"א ב'. בסדרע"ג י' ב' במקום קדושת י"ה, ושם ט"ו א' ותשיר ח"ב ע' 28 ומחזיו ע' 26 בשם רב צמח לאומרו במקום קדושה דסידרא.

עוניהו¹. ומיהו במסכת סופרים² תניא קדוש שביוצר אור ושכסדר קדושה אפי' יחיד
אומר מפני שהוא כס[ן]ר³ אבל נעריצך ונקרישך אין אומר בפחות מעשרה⁴:

ג. צריך אדם לסמוך גאולה לתפלה, ואע"ג דא"ר יוחנן⁵ בתחילה אומר ה' שפתי
תפתח ולכסוף אומר יהי לרצון אמרי פי ובערב מפסקינן בהשכיבנו, כולחו נמי
6 ביון דקבעינהו⁶ רבנן בתפלה כגאולה אריכתא דמיין. ופסקים נמי קרינן כגון ברוך ה'
לעולם וכו', משום שיש שאינו זהיר בתפלת ערבית דקיימא לן⁷ תפילה ערבית רשות.
וקבעו מקראות הללו שיש בהם י"ח שמות, ואחר מקראות הללו תיקנו ברכה וחתומה
כגון ברוך אתה ה' המלך בכבודו ימלוך עלינו⁸:

ד. אמר ר"א בר אבינא⁹ כל האומר תהלה לדוד בכל יום מוכסח < לו >¹⁰ שהוא
10 בן עולם הבא. ונהגו העם לומר ג"ס ביום כנגד ג' תפלות, ומיהו לא
גרסינן ג"ס ביום כנמרא¹¹. ותהלה לדוד הוא ראש המזמור ופסוק אשרי יושבי הוא
מזמור אחר¹², [ן]משום דאמרין כפ' אין עומדים¹³ צריך לשהות שעה א' קודם
שמתפלל ומהא קרא נפקא לן נהגו לפתוח אשרי יושבי¹⁴. ושעה א' דצריך לשהות
אחר שמתפלל¹⁵ דכתיב אך צדיקים יודו לשמך יושבי ישרים¹⁶ וגו'. וכן ואנחנו נברך
15 ית' ¹⁷ אין זה סוף המזמור אלא סדרוהו עם המזמרים שאומרים אחריו שמתחילין
וגם מסיימם בהללויה¹⁸. ובפ' כל כתבי¹⁹ גרסינן א"ר יוסי יהי חלקי מזמרי הלל ככל

(1) ישעיה פרשה ו'. רב צמח במקומות הנ"ל: אם אינו תלמיד חכם יעסוק במקרא
בפסוקים שיש בהם קדושה כגון שרפים עומדים ממעל לו. (2) פס"ז בשינוי, ובמרדכי ברכות
פ"ג סי' ס"ב וטא"ה סי' נ"ט בשינויים אחרים. (3) בסודר בכ"א ולקמן סי' ס"ו. (4) ע' לקמן
סי' ס"ו בסופו ובהגהותי שם. (5) ד' ב', ורבינו לא העתיק רק תורה הסוגיא. (6) בד"ס: דקבעי,
ולפנינו: דתקינן. (7) ברכות כ"ז ב'. (8) מקור הדברים האלה הוא תשובת רב נטרונאי בגמ'ם
סי' ק"ב וסדרע"ג כ"ה א', פרדס רס"י ג', מחז"ז ע' 81. מנהיג ה' שבת סי' ג' ושבתל' סי'
ס"ה. ונמצאה בשלימותה בס' העתים ע' 172. וע' סדרע"ג י"ט א', פרדס סי' ב', מחז"ז ע' 78,
רוקח סי' ש"כ, תוס' רי"ח ותוס' הרא"ש ברכות כ"ז ב' ד"ה ורב. ומבואר בתשו' ר"ג זו שברכת
המלך בכבודו לאחר חתימת התלמוד נתקנה ע"י רבנן בתראי, וכ"ה בסדרע"ג כ"י בהוספות
ותקונים של מארכס ע' 2 ומחז"ז ע' 4 וראבי"ה סי' קמ"ז בסופו. וטעם תקנת ברכה זו לא באר
לנו הגאון, ובמ"א אאריך איה"ה בזה. והטעם שלכן אין צריך לסמוך גאולה לתפלה ערבית
משום שת"ע רשות כתבו התוס' שם בשם סדרע"ג ותקשו עליו וכן הרא"ש ושם"פ, ויש לתרץ
קושיהם עפ"י דברי הר"ף ברכות פ"ד סי' צ"ז והתוס' שם כ"ז א' ד"ה טעה והוא פירוש הגאון
בחדושי הרשב"א שם כ"ז ב', והגאון הוא רב האי כמבואר במנהיג ד"ב כ"ג א' סי' פ"ה.
(9) ד' ב': ר"א אמר אבינא, וגו' רבינו היא ג' ב"מ ורוב הראשונים ע' ד"ס, וכבר הגיה בן
רו"ב על הגליון. (10) ש"ס וסדרע"ג ג' א' ור"ף פ"ה ומחז"ז ע' 6 ורוב הראשונים, וגם בד"ס
לא נמצאו ח"כ. (11) לפנינו: בכל יום ג' פעמים, ובכ"מ: ג"פ בכל יום, וכן ברש"י ור"ף פ"ה
(אבל בפקודת הלוי ע' פ"ה ליתא) ומחז"ז ע' 6 ופרדס סי' ה' ושאר ספרים, ובאבודרהם סדר
שחרית של חול כתב שכן הגו' בספרים מדויקים. אבל צדקו דברי רבינו שאין לגרוס ג' פעמים
בגמרא, וכן לא גרסו ליה סדרע"ג ג' א' ועוד ראשונים הרבה. ובתשובת רב נטרונאי בסדרע"ג כ"ד
ב' מפורש שאמירת תהלה לדוד ג"פ ביום תקנת הגאונים היא ולא נמצא זכרה בש"ס. ע' מאמרי
במ"ע הצופה מאריך הגר ח"א ע' 84 והלאה. (12) תהלי פ"ד ה'. (13) ברכות ל"ב ב'.
(14) ע' תוס' ותוס' רי"ח ל"ב ב' ד"ה קודם וראב"ן רס"י קע"ה. (15) ברכות שם. (16) תהלים
ק"מ י"ד. (17) תהלי קט"ו י"ח. (18) ע' פרדס סי' ה' ומחז"ז ע' 6, ולקוח הוא מסדרע"ג ב' ב'
וכמו שהוא בכ"י בהוספות ותקונים של מארכס ע' ג' ובהאשכול ד' אלבעק ע' 11 ובמנהיג סי'
כ"ג. (19) שבת ק"ח ב'.

יום איני והאמר מר הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף כי קאמרינן בפסוקי דזמרה, ופירשו¹ רבינו² מתהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל יה:

ה. **אמר ר' זריקא א"ר אמי³** אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת, ופירש ר' אבא בר כהנא למעוטי דבר הלכה וכל שכן מילי דעלמא דאסור. ופ"ה⁴ דקיי"ל כלישנא קמא דדברי תורה אסור אבל מידי דעלמא שרי⁵, דהא מעשים בכל יום דמשתעינן במילי דעלמא קדם מיתא [במיתב]⁶ רבנן קשישא[ן] ולא ממחי בידם⁷:

ו. **אמר רבא⁸** >ואיתימא רב חסדא אם רואה⁹ אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו. וכל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו מדכאו ביסורים, ויש שאינם יסורים של אהבה כגון שיש בהם ביטול תורה א"נ ביטול תפלה. תניא¹⁰ אמר ר' שמעון בן יוחי ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נת[נ]ן אלא ע"י יסורין וכו'. ומפורש בסיפרי פ' עקב¹¹. כל¹² העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר את בניו מוחלין לו על כל עונותיו ור"י¹³ אמר ננעים ובנים אינם יסורים של אהבה ומיהו מוכח כפרה הוו. והך דכל שיש בו א' מארבעה מראות ננעים¹⁴ אית' כתנא דבי אליהו [פ']¹⁵ כבוד ועוז לצדיקים¹⁶. והך דא"ר יוחנן¹⁷ דין גרמא דעשירא[ה] ביר יש מפרשים¹⁸ ביר כמו בר וישן כנו היה שאינו מטמא, ויש מפרשים¹⁹ מלשון להברות²⁰ שהברוהו באכלו ועצם זה משל כהמה היה שכבר י' פעמים הברוהו והי' נוטל תמיד העצם לזכרון²¹. ואע"פ שלא היה לו בן²² בנות היו לו, דגרס בירושלמי ס' האומר לחבירו²³ כד דמיך ר' יוחנן הוי מפקיד לבנתיה דיהוון עבדין כר' שמעון בן לקיש²⁴:

ז. **לא(ו) כל אדם זוכה לשתי שלחנות²⁵**, פי' אבל מקצתן זוכין²⁶. ומפ[ו]רש במסכת 20 דרך ארץ²⁷:

(1) מובא בהגה"מ פ"ו מה' תפלה סי' נ'. (2) ע' רי"ף ברכות פ"ה סי' קי"ח ושבת פט"ז סי' תמ"ח. וע' על זה מאמרי בהצופה מארץ הגר הי"ל בבורפושט ח"א ע' 86 והלאה. (3) ג' ב': בשם ריב"ל, ורוב הראשונים גורסים: בשם ר"ש בן לקיש, ע'י שאליות סי' י"ד וה"ג ד"ו 4 א' וע' 28 א' ור"ב ע' 22 ורי"ף ורא"ש ברכות פ"ג ושבה"ל ה' שמחות סי' כ' ומרדכי מו"ק סי' תתק"ח. (4) מובא בראב"ן סי' קכ"ג. (5) וכן פסק רה"ג מובא ברי"ף ברכות רפ"ג וברי"ג ח"ב ע' ל"ט ובתוס' כאן ד"ה אין ובתורת האדם י"ז א' וע' ברכי יוסף יו"ד סי' שמו"ד בשם תשו' ר"י בן מייגאש. ובשערי צדק כ"א ב' סי' כ"א ובה"ג ד"ו 4 א' וע' 284 א' ור"ב ע' 22 פסקו דאפילו מילי דעלמא אסור, וכן נראה מדברי השאליות סי' י"ד ע"ש ובתועפות ראם שם ובהעמק שאלה שם. (6) כ"ו במיתב. (7) בראב"ן: ולא מיחו בדיניהו, ובהגה"מ פ"ג מה' אבל שמוכא שם כל מ"ש רבינו מפר"ח הגי': ולא מחו רבנן בדיניהו. (8) ברכות ה' א'. (9) חסר בכל הכ"י והשלמתי ע"פי הגמרא, וכן הגיה רח"ן. (10) ה' א': רשבי' אומר. (11) כ"ה בכל הכ"י, ולפנינו ליתא בפ' עקב רק בפרשת ואתחנן פי' ל"ב. וע' מכילתא יתרו פי'. (12) ה' סע"א ורע"ב. (13) שם רע"ב. (14) שם ב'. (15) כ"י: פי'. (16) פרק ה', בהוצאת רמא"ש ע' 26. (17) ה' ב'. (18) ערך ערך גרם א' ורשב"ם ב"ב קט"ז א'. (19) ע' סדר הדורות ערך ר' יוחנן ובהגהות רצ"ח ובגליון ש"ס ווילנא. וז"ל סה"ד: וי"א עשרה ביר ר"ל הבראה ולא היה עצם אדם. ואולי שאב ממקור רבינו. (20) ש"ב ג' ל"ה. (21) ע"ע פי' רב ניסים גאון בשם רב שרירא ורב האי ורש"י ברכות שם. (22) שלא הניח בן ליורשו. אבל ע' פי' רב ניסים. וע' סה"ד ריש ערך רב מתנה. (23) קידושין פ"ג ס"ג ד': ר' יוחנן דמיך פקיד. (24) התוס' ברכות ה' ב' ד"ה והאמר הביאו ראיה שהיו לו לר' יוחנן בנות מש"ם קידושין ע' רע"ב, ורבינו לא הביא זאת משום שאין ראיה משם שלא מתו קודם אביהן. כן פירש רח"ן. (25) ה' ב' מאמר ר' יוחנן. (26) לאפוקי הגי': אין אדם זוכה, ע' תוס' ד"ה לא. (27) זוטא פ"ד כג"י הרפוס.

ה. בתר¹ גנ(י)בא גניב וטעמ[א] טעים, סירון[ש]² אבל ישול בפרהסיא, דקיי"ל עביד איניש דינא לנפשי' במקום פסידא כדאי' בהמניה את הכד³. ותניא⁴ בן בנ אמר⁵ אל תכנס לחצר חבירך ליטול את שלך⁶ שמא⁷ תראה עליו כנגב אלא שבור את שיניו ואמ[ן]ר [לן] שלי אני נוטל:

ט. ובשמתפלל⁸ צריך שלא יהא דבר חוצץ בינו לכותל. וצריך להתפלל סמוך למיטתו, סי' מיד בעמדו ממטתו⁹, ושתהא מטתו נתינה בין

צפון לדרום כדי שלא תפיל אשתו ותלד זכרים, ומקרא¹⁰ נפקא לן: ואם¹¹ מתפלל אדם במקום שמתפלחים¹² וקידם להתפלל צריך להמתין על חבירו¹³ וזוכה לברכות ואם לאו מורפין לו תפלתו בפניו:

י. תניא¹⁴ אבא בנימין אוי' אין תפלתו¹⁵ של אדם נשמעת אלא בכה"כ. ובמס' סוטה¹⁶ נמי גרסינן אר"י למדנו קיבול שער מאלמנה. והני מילי לאיניש דעלמא, אבל צורבא מרבנן לא, דהא ר' אמי ור' אסי אע"ג דהוו להו תליסר בתי כנישתא [במבריא]¹⁷ לא הוו מצלו אלא בני עמודי היכי דגרסי¹⁸ דאמר רב חייא בר

(1) ה' ב'. (2) פירות בכל הכ"י, ואין ספק שצ"ל פירוש. ורבינו מפרש כפירש"י ופירוש שני שבערך שבש א', וקשה לו מדוע קורא זה גניבה הרי שלו הוא נוטל. וע' רס"ג בפ' ברכות ד' ווערטהיימר ב' א'. והמח"ל שם וכן בהגהות לס' יראים השלם ע' 110 אות ד' טעו בהבנת דברי רבינו. וקושיא רבינו מובאה במדרכי ב"ק פ"ז סי' ל' בשם ר' קלונימוס ותיריך באופן אחר, ע"ש עוד בשם הר"ם ובס' יראים שם. (3) ב"ק כ"ז ב', ושם אמר רב נחמן אפילו במקום דליכא פסידא עביד דינא לנפשיה. וקו"ל (כתובות י"ג רע"א ושי"מ) הלבתא כרב נחמן בדיני. ורבינו שכתב: "במקום פסידא" לרווחא דמילתא נקט הכי משום שבוז כ"ע מודי. ודע כי לא כל הפוסקים פסקו כר"נ, כי מלשון בה"ג ד"ו 174 א' וד"ב ע' 847 נראה שפסק כרב יהודה. (4) כצ"ל וכה"ב בכ"י האחרים. (5) ב"ק שם, תוספתא ב"ק כפ"י. (6) לפנינו וכן אצל רוב הראשונים: שלא ברשות, אבל מפירש"י משמע שלא היה לפניו בגמרא. (7) בכ"י האחרים: שאין, והוא כעין גי' ד"ס והתוספתא: שלא, אבל לשון שאין תראה אינו נכון. (8) ה' סע"ב. (9) כפירש"י. (10) תה"ל י"ז ו"ה. (11) ה' סע"ב, ורבינו לא העתיק המאמר כצורתו. (12) במקום שמתפלחים לא נזכר בגמרא והוא יוצא מדברי ר"ח, מובא בתר"י ובמדרכי סי' י', והרי"ף והערוך טרף ב'. ורבינו כלל דברי שלשתם יחד דלאו דוקא בלילה או במקום שבתו כנסיות רחוקין מן העיר, אלא בכל מקום שמתפלדין, וע' תוס' ברכות ב' א' ד"ה מברך ושם ו' א' ד"ה המתפלל. ופירוש הר"ח והרי"ף נובע ממקור הגאונים. הרי"ף מביאו בשם רבנן, ובפירוש רס"ג לברכות ד' ווערטהיימר ז' א' הוסיף אחר מאמר בגמרא: בעידנא דהוו מוויקין, ובתשובה מהגניזה ד' גינצבערג ע' 91: כיון שנותר לבדו מטרפת דעתיה ומתירא מן המוויקין, ובס' מעין גנים לר"ש מסנות ד' באבער ע' 67 מביא מאמר הגמרא ומוסיף: ולא אמרן אלא בבי כנישתא דבחקלא או בדוכתא דלית ב' בר נש יתיב ברם בבי כנישתא דבקריתא דאיכא אינשי לית לן בה. ולשון תוספה זו הוא לשון השאלות (ולפנינו בס"ח' לא נמצא) או גאונים ראשונים אחרים, ואפשר גם שהיה לפני הר"ש מסנות כן בגמרא. והגאונים ודאי היה להם פירושם בקבלה, וגם מוכרח הוא מן הסברה, שהרי מיד אחר מאמר אבא בנימין זה בא מאמרו בענין המוויקין, וסמוכים אנו דורשים. ומצינו במקום אחר שחז"ל תקנו ברכת מעין שבע והגאונים הנהיגו אמירת פ' כמה מדליקין בשבת ערבית משום שלא ישאר המאחר לבוא לבהכנ"ס יחידי ויסתכן ע"י המוויקין, ע' ש"ס שבת כ"ד ב' ורש"י שם, סדרע"ג כ"ו א', סי' הענין ע' 177, פרדס סי' ג', מחזיק ע' 81 וע' 84, שבה"ל סי' ס"ה, א"ח דין תפלת ע"ש סי' ט"ו וכלבו סי' ל"ה ועוד. (13) בכ"י: צריך חבירו להמתין לו. (14) ו' א'. (15) כג"י ד"ס והראשונים. (16) כ"ב א', ושם לענין שער פסיעות נאמר. ואולי כונת רבינו לרמזו על האלמנה שהתפללה תמיד בכה"כ. (17) בכל הכ"י: בנדרעא, וט"ס הוא. (18) ברכות ח' א' ולי ב'.

אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד¹. ועשרה [לא] הוי מכנפי להון, וכן מוכח בפרק תפלת השחר²:
יב. וקודשא³ בריך הוא מצוי בכית הכנסת, [וכן הרגיל⁴ לבוא לבית הכנסת] ויום א' לא בא הקב"ה שואל אחריו. וכשלא⁵ מצא⁶ עשרה מיד כועס שנא⁷ מדוע באתי ואין איש, ולכך תיקנו חכמים⁸ עשרה בטלנים בעיר ומתפרנסים⁵ מן בני העיר. ובפ' שלשה שאכלו⁹ גרס' אמר ר' יהושע בן לוי לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה מעשרה ראשונים שאפי' מאה באים אחריו נוטל הוא שכר כולם שכר כולם סלקא דעתך אלא אימא נוטל שכר כנגד כולם. וכל¹⁰ הקובע מקום לתפלה¹¹ אלהי [אברהם]¹² יהיה¹³ בעזרו וכשמת אומרים עליו הי חסיד הי עניו¹⁴.
 ירושלמי פרק אין עומדין¹⁵ רב הונא אמר כל מי שאינו נכנס לבית הכנסת בעולם¹⁰ הזה אינו נכנס לבית הכנסת לעולם הבא שנ' ¹⁶סביב רשעים יתהלכון¹⁷ כרום¹⁸ זלות לבני אדם¹⁹ דברים שעומדים ברומו של עולם וכני אדם מזוללים [כהם]²⁰ וזהו בית הכנסת²¹ שהוא מעין בית המקדש²² ואהי להם למקדש מעט בגוים²³, ובית המקדש

(1) ה'ג ד"ו 10 ב' ושם 11 א': ומיתבעי ליה לבר ישראל למקבע דוכתא לצלותא וכו' וצורבא מרבנן מחבעי ליה לצלווי בדוכתא דקביע ליה דיתבי גרים. (2) ל' ב'. וצ"ע הרי משם מוכח להפך ש לא התפללו בצבור כמ"ש התוס' שם ד"ה אין ורה"ג בתשובה"ג ליק סו"ק"א. ורבינו עצמו כתב לקמן סס"י פ"ח: וכן ר' אמי ור' אסי היו כל תפלותיהם ביני עמודי דגרסי ב"ח יד. לכן נראה שצ"ל כאן: ואף עשרה לא היו מכנפי. אחר כתבי זאת מצאתי בס' שתי ידות לר"מ די לונאנו ק"ב ב' שהעתיק לשון רבינו כאן מן והני מילי עד סוף הס' ולקמן סו"י פ"ח וכתב וז"ל: "והנהג רואה שדבריו סותרין זה את זה שביטול י"א כתב דעשרה הוו מכנפי להו ובסימן פ"ח כתב שהיו מתפללין ביחוד. ונראה לענינו דעתי דטעות סופר נפל בסימן י"א וצריך לומר ועשרה לא הוו מכנפי להו. ולא רציתי לתקן שמה שאמ' בסימן פ"ח לדעת ר"ח קאמר וליה לא סבירא ליה חדא שאין הלשון משמע כן ועוד לפי שכתב בסימן י"א וכן משמע בפרק תפלת השחר ולא ימצינו בכל פרק תפלת השחר לשון שיהא משמע ממנו דעשרה הוו מכנפי להו אדרבה מדמיתיה להא דרבי אמי ורבי אסי בסוף פרק תפלת השחר משמע לר"ח דלא הוו מכנפי י"י עכ"ל. — וגו' הר"מ הנ"ל משונה ממה שלפנינו: היכא דהוו גרסי דאמרינן אין להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה ועשרה הוו מכנפי להו. (3) ו' א'. (4) ו' ב'. (5) מאמר ר' יוחנן ו' ב'. (6) הקב"ה. (7) ישעיה נ' ב'. (8) משנה מגילה ה' א' וגמרא שם ג' ב' וסנהדרין י"ז ב' וע"ש ברש"י שכתב טעם תקנת עשרה בטלנים כמ"ש רבינו כאן, וכן ברש"י ב"ק פ"ב א'. וע"ע מגילה כ"א ב'. (9) ברכות מ"ז ב' בשינויים, ועי' ד"ס. וגו' רבינו היא גו' הר"ף ברכות פ"א והרא"ש שם סו"י ד'. (10) ו' ב'. (11) לפנינו: לתפלתה. וכן ברכות ז' ב'. (12) כ"ה בגמרא ואצל כל הראשונים, ומוכרח הוא מתוך שאלת הגמרא. ובכ"י: אביו. (13) יהיה אינו בגמרא ויש ברי"ף וסדרע"ג ז' ב' ומנהיג סו"י מ"ד ואז"ז ח"א סו"י ק"ה ומנוה"מ סו"י ק'. (14) כגו' ד"ס והראשונים. ובגו' כ"י הראב"ה גר': אי. (15) ברכות פ"ה ה"א בשינויים קלים, וגו' רבינו היא גם גו' הילקוט תהלי רמז תרנ"ט וילקוט המכרי תהלי פ' י"ב אות כ"ה. (16) תהלי י"ב ט'. (17) ע"כ בירוש' ומיד אח"ז מאמר ר' יוחנן שמביא רבינו לקמן בסמוך, והמאמר כרום זלות עד מקום מקדשונו אינו בירוש' שלנו. וכבר גלית דעתי והוכחתי בראיות כמעט הגדסיות שלפני חכמי אשכנז וצרפת הראשונים היה ירושלמי אשר נקבעו ובאו לתוכו הוספות הרבה מן הבבלי ומספרי אגדה והלכה אחרים וביחוד מספרי הגאונים, עי' מאמרי במונטשטשירפט ח' נ"ה ע' 419 עד ע' 425, ואת הירושלמי הזה אכנה: קובץ ירושלמי או: ספר ירושלמי. ובמבואי להראב"ה אאריך א"ה בזה. (18) מכאן עד מזוללים בו הוא מאמר רב הונא ברכות ו' ב'. (19) תהלים י"ב ט'. (20) כ"י: בו. (21) רש"י פ"י: תפלה. והפירוש שבכאן נראה יותר שהרי הדרשה סובבת על המתפלל אחורי בהכ"נ והוא אינו מזולל בתפלה

מכוון כנגד כסא הכבוד¹ שנא'² כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו. אמר³ ר' יוחנן המתפלל בתוך [ביתו]⁴ כאילו מתפלל בבית המקדש⁵ תניא בשם ר"י צריך אדם להתפלל במקום המיוחד לתפלה ר' אבהו אמר כאן ביחיד כאן בציבור, פ"י ביחיד במקום שאין עשרה⁶; וכשהולך⁷ לבית הכנסת ימהר לרוץ וכן לדרשה ואפי' בשבת אבל בצאתו לא:

5

יג. א"ר ועירא⁸ אגרא דכלא דוחקא א"ר אבא אגרא דשמעתא סברא א"ר ספרא אגרא דפירקא ריהטא א"ר ששת אגרא דתעניתא צדקתא אמר מר זוטרא אגרא דהספדא דלווי, פ"י שמגביה קולו. ושמעתי שיש גורסין דלווי, דל כמו מדלה את הגפן⁹, פ"י מגביה קולו לומר וי. אגרא דבי טמא¹⁰ שתיקתא:

יד. והמתפלל¹¹ אחורי כה"כ דלא מיהדר אפיה לבי כנישתא נקרא רשע: וצריך להיות [זהיר] בכל התפלות (שם), שכן מצינו כאבות העולם: וכן האוכל מסעודת חתן חייב לשמחו: וכל אדם שיש בו יראת שמים שקול כנגד כל העולם כולו, שנא'¹² סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו' כי זה כל האדם: מו. והרגיל¹³ ליתן שלום לחבירו ואינו נותן עובר משום בקש שלום ורדפו¹⁴. וכל¹⁵ שיודע בחבירו שרגיל ליתן לו צריך להקדים לו שלום:

15

זו. וצריך¹⁶ אדם שלא יכוין בשעה שהקב"ה כועס להעניש את חבירו שנא'¹⁷ גם ענוש [ל]צדיק לא טוב, פ"י מפני שהוא כחורגו בידים שאו כבדור

רק בבהכ"נ. (22) מגילה כ"ט א', כג' ד"ס דלא גרס: שבבבלי. (23) יחו' י"א ט"ו. (1) ר' בחיי עה"ת שמות כ"ה י' מתנחומא (ויקהל אות ז'): שהמקדש כנגד כסא הכבוד, ובפירוש ב"ר המיוחס לרש"י סוף פ' נ"ה: ומפורש בתנחומא ובפדר"א וירא ויאמר מה נורא המקום הזה שהוא מכוון כנגד כסא של מעלה, ורש"י עה"ת שמות ט"ו י"ז: מקדש של מטה מכוון כנגד כסא של מעלה, ובתרגום יונתן שמות שם: בטור בית מקדשך אתר דמכוון קביל כורסי יקרך, ופדר"א פל"ה: שכל המתפלל במקום הזה בירושלים כאלו התפלל לפני כסא הכבוד. ובמדרשים שלפנינו נמצא שבחמ"ק של מטה מכוון כנגד בהמ"ק של מעלה, ע' ירוש' ברכות פ"ד ה"ה, ב"ר ס"פ נ"ה, פס"ר בחודש השביעי ק"ע א', תנחומא ויקהל אות ז', תנחומא ד' באבער וירא אות מ"ה, שמ"ר פל"ג אות ד', במב"ר פ"ד אות י"ג. ומקור אגדה זו היא במכילתא לשמות ט"ו י"ז ומכילתא דרשב"י ע' 69. (2) ירמ' י"ז י"ב. (3) המשך מאמר הירוש' דפ' אין עומדין, ולפנינו בשינויים רבים. ומאמר ר' יוחנן הוא גם בילקוט תהלים ר' תרג"ט כמו שהביא רבינו, ולא נמצא בירוש' לפנינו. (4) כ"י: "בהכ"נ, וט"ס הוא כמו שמוכח החמשך, וצ"ל בתוך "ביתו" כמו שהוא לקמן סי' צ': המתפלל בתוך ביתו כאלו התפלל בבית המקדש, ולפנינו הגי': כאילו מקיפו חומה של ברזל. (5) ירוש' ברכות פ"ד ה"ד: בני אדם גדולים היו ולא היו יכולין לעלות ולהתפלל בבית המקדש בכל שעה והיו מתפללין בתוך בתיהם והקב"ה מעלה עליהם כאילו התפללו בבית המקדש. (6) ע' לקמן סי' צ'. (7) ברכות ה' ב' מאמרי אביו ור' זירא. (8) ו' ב' בשינויים בשמות האמורים וסדר המאמרים, וע' ד"ס. (9) כלאים פ"ו מ"ג וד': המדלה. (10) בד' כ"י: טמא טעמא, וא' מהם הוא הוספת המעתיק. והג"י טעמא היא בגליון כ"ח ובערך ד' ראשון וברצ"ג ח"ב ע"ס ופס"י רס"ג לברכות ר' א' ובפירוש הרמב"ן לאיוב ל' כ"ט, וכ"ה בסנהדרין קי"ג א' בכמה ספרים, ע' רש"י וד"ס. ולרב האי תשובה בפירוש בי טעמא בג"ק סי' ע"ד. (11) עד סוף הסי' ו' ב'. (12) קהלת י"ב י"ג. (13) ו' סע"ב כג"י גליון כ"ח וש"ס ע' ד"ס. (14) תהלים ל"ד ט"ו. (15) גמרא שם כג"י הדפוס וכ"ח, ורבינו מקיים שתי הגירסאות, וכ"ה באגדות התלמוד. (16) ד' א' עובדא דריב"ל בההוא צדקין. (17) משלי י"ז כ"ו.

נענש, אבל בע"א¹ שפיר דמי היכא דלית ליה דינא בארעא² [וכענין]³ תפילה למשומדים⁴ וכמו שנמצא בספר תהלים⁵:

יז. וקשה⁶ תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג: וצדיק נמור מותר להתנרות ברשעים בעולם הזה ובלבד שלא תהא השעה משחקת לו לרשע, ושאינו צדיק נמור אל יתגרה בו אלא ידום ויתחולל לו: וכל הקובע מקום⁷ לתפלתו אויביו נופלים תחתיו:

יח. וגדולה⁸ שימושה⁹ יותר מלימודה מפני שלמד ממנו הלכה למעשה: א"ל¹⁰ רב יצחק לרב נהמן נתיימר לבי כנישתא וניצלי א"ל לא יכילנא א"ל ליכנוף ליה למר בי עשרה וניצלי א"ל מריחא לי מילתא א"ל לימא ליה לשמיעה כי מצלי ציבורא נתיימר ונ[ן]דעיה למר א"ל מאי כולי האי א"ל הכי אמר ר"י משום ר' [שמעון בן יוחי]¹¹ מאי דכתיב¹² ואני תפילתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללים. ואמר¹³ נמי שאין הקב"ה מואס תפילתן של רבים. ואר[ו]ן¹⁴ כל מי שיש לו בה"כ בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע שני¹⁵ (הוי) על כל שכני הרעים וגו'. אמר¹⁶ להן ר' יהושע בן לוי לבניה אקדימו עילו ואחשיכו פיקו לבי כנישתא כי היכי דתוריכו חייכו ותלמודיכו מקיים ביריכו¹⁷:
יט. אמר¹⁸ רב חסדא לעולם יכנס אדם [שני] פתחים לבה"כ ואחר כך יתפלל שני¹⁹ לשמור מזוזת פתחיו שני פתחים ס"ד אלא אימא כשיעור ב' פתחים²⁰. וה"מ²¹ שהפתח סמוך למקום דריסת הרבים כגון להם²² שהיו בה"כ שלהם בשדה²³ ולא אפשר לכווני, אבל בבית הכנסת שלנו אין לחוש שהרי יש בנין אחר לפניהם:

(¹) שאינו מתכוון רק להזיקו בקללתו, עי' תוס' ע"ז ד' ב' ד"ה ש"מ. (²) שאל"כ אסור למסור דינו לשמים, עי' ב"ק צ"ג א'. (³) בכ"י: ובענין, ובעניני, ובענינה והמעתיק ר"י לאסט רשם על הגליון: אולי ובענין, ויפה שער. (⁴) ברכת המינים שתחילתה למשומדים אל תהי תקוה בסדרע"ג בהוספות ותקונים של מארכם עי' 6 ובס' חסידים ד"ב סי' תקי"א ובקמיעים מהגניזה שנרפסו בריוויא האנגלית (JQR.) ח"י עי' 657 ועי' 659 ובריוויא הצרפתית (REJ.) ח' ג"ג עי' 238, וכן בסידור תימן, וכן בסדורים כ"י, עי' צונץ Ritus עי' 89 וסדר עבודת ישראל עי' 93. ונזכר נוסח זה גם בסדור ר' נפתלי הירץ טריניש (טיהינגן ש"כ). (⁵) ביחוד בזמנור ק"ט. (⁶) כל הסי' ז' ב'. (⁷) ז' סע"ב. (⁸) של תורה, ולפנינו כן בגמרא אבל בה"ג ד"ב עי' 588 ובש"מ אינו, וכן נראה שלא היה לפני התוס' כתובות י"ז א' ד"ה מבטלין. (⁹) ז' ב' וחי' א' בשינוים. (¹⁰) כצ"ל כי כל הענין אין מקומו כאן רק בשביל מאמרו של ר' יוחנן בשם רשב"י, עי' ז' ב'. ובכ"י: ר' יוסי. (¹¹) תהלי ס"ט י"ד. (¹²) ח' א'. (¹³) ריש לקיש, ח' א'. (¹⁴) ירמי י"ב י"ד. (¹⁵) כן בכל הכ"י ובראב"ן סי' קל"ב ובפסקי רי"ד מ"א ג', אבל בגמרא אינו וכן במקרא. (¹⁶) ח' א' בשינוים. (¹⁷) ג' תיבות האחרונות אינן לפנינו ובגליון כ"מ: ויתקיים תלמודיכו בדיכיה עי' ד"ס. (¹⁸) ח' א' כג"מ וכמה ראשונים, עי' ד"ס. וכ"ה ג' הרמב"ם פ"ח מה' תפילה ח"ב והגה"מ שם, וכ"ה בירוש' ברכות פ"ה ה"א. (¹⁹) משלי ח' ל"ד. (²⁰) רבינו מפרש שיעור שני פתחים ממש, כפירש"י והר"ח מובא באר"ז ח"א סי' י', ולכן כתב וה"מ וכו'. ורמזו על פירוש רבינו בהגה"מ פ"ח מה' תפלה סי' ג'. (²¹) עד סוף הסי' מובא בהגה"מ שם. ובטאר"ח סי' צ' כתב דין זה בשם מהר"ם ב"ב. (²²) כן ברי' כ"י. (²³) עי' רש"י שבת כ"ד ב' ד"ה משום וקדושין כ"ט ב' ד"ה בי רבנן ושם ע"ג ב' ד"ה בי כנישתא וסוטה מ"ט ב' ד"ה ובית וב"מ כ"ד א' ד"ה דיתבו ותוס' ברכות ב' א' ד"ה מברך ושם ז' א' ד"ה המתפלל, ועי' ר"י רייפמן במ"ע בכורים ח"ב עי' 67 ומאמריהם של לעוו (Gesammelte Schriften), ח"ד עי' 18 והלאה) וקאהלער במנמסשריפס ח' ל"ז ור"א עפשטיין אצל ר"ז מארקאן במחברתו „מספרותינו

כ. ואמר¹ עולא גדול הנהנה מיניע כפו יותר מרא(ת) שמים: ולעולם ידור אדם במקום רבו והתניא אל ידור לא קשיא הא דכיף ליה הא דלא כיף ליה:
כא. איר יוחנן² מאי דכתיב³ ועוזבי ה' יכלו זה המניה ס"ת ויוצא, פי' לאחר שנפתח⁴ (ויוצא), בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מאי תיקו רב ששת
 5 מהדר אפיה וגרים אמר אינהו בדידהו ואנן בדידן⁵. והני מילי למי שהשלים פרשיותו עם הצבור⁶, אבל לאינש אחריני לא כדאמר⁷ בפ' אלו נאמרין⁸ אמר⁹ רבא כיון שנפתח ספר תורה אסור לדבר אפי' בדבר הלכה, וצריך לכיון לבו לצאת ולשמוע מפי הקורא. ור"ח¹⁰ כתב שדוקא לרב ששת הותר שתורתו אומנתו¹¹, כדגרסי בעירובין¹² אמרה ליה ברתיה לרב ששת לא בעי מר למינס פורתא וכו'. ויש לחלק¹³
 10 נמי דכי מהדר אפיה הוה ליה כאילו יצא מבית הכנסת¹⁴. ורבינו אלפסי כתב¹⁵ דווקא למי שתורתו אומנתו, אבל הכא לשאול בדבר איסור והותר אסור¹⁶ לדבר עמו [בהרי"א]¹⁷ שעתא:

כב. איר יוחנן¹⁸ כל המשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא וא' תרגום מאריכים לו ימיו ושנותיו, ומסקינן ובלכר שלא יקדים ושלא יאחר. יש מפרשים¹⁹
 15 שדוקא כיום השבת משלים, ויש מפרשים²⁰ שכל ימות השבוע וכל השבת עד מנחה אינו נקרא מקדים ומאחר²¹ כיון שהפרשה הוקבעה לאותו שבת, ועם הצבור לאו דוקא.

העתיקה' ע' 49 והלאה ומארקאן שם, וע"ע במ"ע המגיד ח' כ"א בהוספה לגליון ה' ובס' חיי היהודים בזמן התלמוד של מ' ד' יורלביץ ע' 26 והערה ג'. והר"א עפשטיין הביא ראיות שבהכ"נ בזמן התלמוד היו בעיר וכתב שלא מצא בדברי גאוני ככל רמז לזה שבהכ"נ היו בשדה, ואנו מוצאנו רמז וראה לזה בדברי הגאונים שהבאתי לעיל ע' 8 בהגהותי אות 12 מס' מעין גנים לר"ש מסנות. והאמת הוא שבתו כנסיות ומדרשות בזמן התלמוד היו בעיר ובשדה, וכן יוצא מדברי הגאונים הנ"ל. (1) ח' א'. (2) שם, והג"ר ר' יוחנן היא גם בראב"ן סי' קל"ג. (3) ישע' א' כ"ח. (4) ורוב הראשונים גורסים כן בגמרא: כשהוא פתוח ע' ד"ס, וכ"ה בה"ג ד"ב ע' 228 וס' העתים ע' 260 ומחזיו ע' 94. (5) כג"י ד"ס, וכ"ה בראב"ן סי' קל"ג ומחזיו ע' 78 וע' 94 ובאור' ח"א סי' י"א. (6) וש"פ לא כתבו חילוק זה, והרשב"א בתשובותיו ח"א סי' ר"ו ומוכא בב"י אור' סי' קמ"א אסור אף למי שקרא שמו"ת. (7) סוטה ל"ט א'. (8) מכאן עד סס"י כ"ב הועתק בסתם בס' האסופות כ"י קס"ו ג' עד קס"ז א'. (9) כג"י ר"ת, מוכא באור' ח"א סי' י"א. וראב"ן סי' קל"ג ותוס' סוטה שם ד"ה כאן. (10) מוכא בלשונו באור' ח"א סי' י"א, וע' ר"ף כאן ומגילה סי' אלף קמ"א וס' העתים ע' 259 ותוס' סוטה שם ד"ה כיון. (11) וכן הראב"ן סי' קל"ג והרמב"ם פ"ב מה' תפלה ה"ט וש"פ. (12) ס"ה א': ברתיה דרב חסדא לרב חסדא. ולפי' גי' רבינו נפתרה שאלת הכ"מ פ"ב מה' תפלה ה"ט, וע' פסחים ס"ח ב'. ובלא"ה לא קשה מידי, דהרי"ח לאו דוקא רב ששת קאמר אלא רב ששת ויוצא בו, ע' תוס' סוטה שם ואור' ח"א שם, וכן כתב הראב"ן סי' קל"ג. (13) ע' תוס' סוטה שם ורא"ש ברכות פ"א סי' ז' ותוס' הרא"ש ו' ב'. (14) קודם שנפתח ס"ת, וע' תר"י בשם מורו. (15) ברכות כאן, ורבינו לא העתיק לשון הר"ף כצורתו, וע' מעו"ט ברכות פ"א סס"י ז' אות ב', אבל בס' העתים ע' 260 מפורש שאף מי שתורתו אומנתו אסור להורות לאחר, ע"ש בהגהות ר"י שור. (16) ע"כ ברי"ף שלפנינו, והשאר ליתא וכן ליתא בס' העתים שם ובפקודת הלוי' ע' י' וכן לא העתיקו הרא"ש. (17) כ"י: באותו. ובאסופות: ההיא. (18) ע' סע"א ורע"ב. ואודות הגי' ר' יוחנן ע' ד"ס, וכ"ה בס' העתים ע' 244 ובאור' ח"א סי' י"ב. (19) ע' סרע"ג כ"ה א' תשובה' ליק סי' ז', ס' העתים ע' 244 וע' 258 וע' 254 והלאה וע' 267 וראב"ן סי' פ"ח ואור' ח"א סי' י"ב ורוקח סי' ג"ג ושבה"ל סי' ע"ה. ודרך אגב אעיר כי בס' העתים ע' 244 מפורש כדעת דברי חמודות ברכות פ"א סי' ח' אות י"ב שצריך לקרות פסוק פסוק, ולא כרש"ל. (20) ע' תוס' ח' ב' ד"ה ושלום, וכן בתר"י. (21) אסופות: אינו נקרא לא קידום ולא איחור.

וצריך לקרות¹ שנים מקרא וא' תרגום, ואפי' עמדות ודיבון שאין לו תרגום אלא תרגום ירושלמי² יקראנו ב' פעמים מקרא [וא' תרגום אף]³ אם אינו [אלא] תרגום הירושלמי. שנים מקרא להודיע חשיבותו ואחד תרגום להודיע הפירוש:
כג. ⁴ וזקן⁴ ששנח תלמודו מחמת חליו⁵ ואונס צריכים לנהוג בו כבוד⁶: ולא יעבור⁷ אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללים, מפני החשד⁸, ואם אנוס⁹ 5 או דרי מדי¹⁰ א"נ מנח תפילין לית לן בה:

כד. ואסור¹¹ לישב על מטה ארמית משום מעשה שהיה דרב פפא¹²: וצריך¹³ להיות צנוע באכילתו, ובבית הכסא נמי:
כה. רבן¹⁴ גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל. ובירושלמי¹⁵ פסקינן דהלכה כחכמים, והיא היא 10 דהא מסקינן לקמן¹⁶ דכוותיה סבירא לן אלא משום הרחקה הוא. ופריך בירושלמי¹⁷ רבנן פליגי עליה ועבר עובדא בנפשיה, ומייתי טובא תנאי דאע"ג דפליגי לא מלאן לבם לעבור על דברי חכיריהם, ומשני תמן היו יכולים לקיים דברי חכמים [וכו'] ואמר לון עבירן¹⁸ עובדא כוותיה. תניא¹⁸ ר' שמעון בן יוחאי אומר פעמים שאדם קורא קריאת שמע [ת'] פעמים כלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת 15 לאחר שיעלה עמוד השחר וי[נ]צא בה[נ] ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה אמר ר' יהושע בן לוי הלכה כר"ש בן יוחי איכא דמתני לה אהא דתניא ר' שמעון אומר משום ר' עקיבה וכו' אחת קודם [ה]נץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה ויוצא בהם ידי חובתו אחת של יום וא' של לילה. ופסקינן נמי בהא כוותיה¹⁹. ואית 20 אמורא²⁰ דפליגי ואמר²¹ דרוקא²² כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק, והבי 20 הילכתא²³. ובירושלמי²⁴ מוקי להך דר' שמעון כרבן גמליאל. א"ר זירא²⁵ ובלבד <שלא> יאמר השכיבנו. והכי מסקנא דמילתא²⁶ זמן ק"ש עד שיעלה עמוד השחר

(1) ח' ב'. (2) כפ"י התוס' ד"ה ואפילו. ועי' לזה מסורת התרגום ד' ר"א ברלינר עי' 60 ותרגום אונקלוס ד' ברלינר ח"ב עי' 184 ושעפטעל בספרו ביאורי אונקלוס עי' 215. ורש"י בתוס' שם פ"י שיאמרנו ג"פ מקרא, וכן היה המנהג בישיבות הגאונים כמו שהעיד רב האי בתשובתו שבס' העתים עי' 249. (3) הלשון מן יקראנו עד הירושלמי חסר הבנה ותקנתו עפ"י מ"ש התוס' שם: שאעפ"י שאין בו תרגום ידוע אלא תרגום ירושלמי אפ"ה יקראנו. ובאסופות: יקראנו ג' פעמים מקרא אם אינו יודע לומר תרג' ירושלמי. ולפי"ז רבינו מקיים פירוש רש"י באם אינו יודע לומר תרגום ירושלמי. וצ"ל: ויקראנו, ופ"י: א. (4) ח' ב'. (5) עי' רש"י ד"ה אונס. (6) רש"י: הוזהרו בו לכבדו וברכ"ס: שאין נוהגין בו מנהג בזיון, ולפנינו ליתא. ועי' מנחות צ"ט א. (7) ח' ב' מימרא דרבי"ל, ברכות ס"א א'. (8) שנראה כפורך עול, עי' רש"י ברכות ס"א א' ד"ה בשעה. (9) אינו בגמרא, ופשוט הוא, דאונס רחמנא פטריה. (10) לפנינו: טונא. (11) ח' ב', וסדר המאמרים שבס"ג וכ"ד הוא עפ"י גי' ד"ס. (12) והיתה לפני רבינו בגמרא, ולכן לא פירשה. אבל לפני הראשונים לא היתה, עי' מסורת הש"ס וד"ס, וכן רש"י בברכות וערך ערך ארם א', ונמצאה המעשה בפירוש רס"ג לברכות ה' א'. (13) ח' ב' מאמר רבן גמליאל. (14) ח' ב'. (15) ברכות פ"א ב' ד': ר' יסא בשם ר' יוחנן הלכה כחכמים. (16) בגמרתנו ט' א'. (17) ברכות שם ג' א' בשינוים קלים. (18) ח' ב'. (19) מאמר ר' אחא בר' חנינא ור"ף רפ"א: והני כולהו הילכתא נינהו, ועי' במאור ומלחמות שהאריכו בזה, ועי' פקודת הלויים עי' ד' ושט"מ. (20) בד' רח"ן: דאמרי. (21) רב יצחק בר יוסף, ט' א'. (22) דוקא בשעת הדחק יש לסמוך על ר"ש. (23) מפני שהובא במסקנא. (24) בפרקין ב' סע"ד: איתא דרבן גמליאל כרי' שמעון. (25) ט' רע"א. (26) מכאן עד ומדת לילה ביום מובא בתורפו במדרכי ברכות פ"א סי' ב' ובהגה"מ

אפילו לכתחלה דהא פסקינן הלכה כרבנן גמליאל, ואי איתניס הוי שעת הדחק ואז קורא עד הנץ החמה ובלבד שלא יאמר הישכיבנו, אבל המעריב ערכים יאמר עם כל הברכות שהרי מזכירין מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כדאיתא לקמן¹. ונראה דהשכיבנו יכול לומר עד שיעלה ע"ה, וכן מצאתי²: ורבינו אלפסי³ כתב הא דא"ר שמעון פעמים קורין ק"ש של ערבית קודם [ה]נץ החמה דוקא בשעת הדחק ולא במזיד וכן הא דאמר ר' שמעון פעמים שאדם קורא קריאת שמע של שחרית לאחר שיעלה עמוד השחר כדיעבד או בשעת הדחק כגון שהיה משכים לדרך אבל לכתחלה לא. ולפנים⁴ כתב דהלכה כוותיקין ומהו כל איניש לא יכול לכוונא למיעבד הכי ואפילו הכי מצוה למיקרי קודם הנץ החמה מעט כדי שלא יתפלל אלא לאחר הנץ החמה] נמצא מתפלל ביום ואע"פ שאינו עם הנץ דווקא⁵: מאימתי⁶ קורין <את> שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר"א או בין תכלת לכתית. וקבלתי שיש מין צבע שקורין כתי ודומה לתכלת⁷. וגרסינן בירושלמי⁸ בין תכלת לכתית בין פורפירין ובין פריפנין, והוא מעיל שקורין בלשון לע"ז פורפירא⁹ ויש שדומה לו קצת: עד¹⁰ הנץ החמה ר' יהושע אומר עד ג' שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה. וקורין¹¹ עם ברכותיה והכי מסקנא. וא"ר¹² יהודה אמר שמואל הלכה כר' יהושע: תניא¹³ אחרים אומרים כדי שיראה חבירו ברחוק ד' אמות ויכירוהו. ובירושלמי¹⁴ מוקי לה ברניל ואינו רניל אצלו כההוא דאזיל ליה לאכסניא ואתי לקיצין. אמר¹⁵ רב הונא הלכה כאחרים אמר אבוי לתפילין כאחרים, פי' ללבוש תפילין¹⁶, לק"ש כוותיקין. לעיל¹⁷ כתבתי דברי ר' אלפסי. ופ"ח¹⁸ דקיי"ל כוותיקין דא"ר¹⁹ וותיקין היו גומרים <אותה> עם הנץ החמה כדי שישמך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום א"ר זירא מאי קרא יראוך עם שמש וגו'²⁰, כלומר יקבלו עול מלכות עם שמש, ומצות ק"ש מתחיל מעם הנץ החמה וגומר עד שלש שעות ביום כר' יהושע אבל לתפלת השחר עד ד' שעות ביום כר' יהודה כפ' תפלת השחר²¹ והכי פסקינן התם²² הואיל ותנן [בכחירתא]²³ כוותיה עכ"ל²⁴. ואין נ"ל, דכפ' תפלת השחר²⁵ תנן ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע וכו' ומפ' בגמ' שאינו מתפלל עם רמדומי חמה כוותיקין [ופליג אדר' יהודה ורבנן דמתני'] ולכן אין תפלתו תחנונים, [ופליג אדר' יהודה ורבנן דמתני'], ופליג אדר' יהודה ורבנן בין בתפיל(ו)ת השחר ובין בתפיל(ו)ת מנחה. כך פירשו [רבותינו]²⁶, וכיון דפסקינן התם²⁷ כר' יהודה א"כ ליתא

פ"א מה' ק"ש סי' זי. (1) ו"א ב' וי"ב א'. (2) ואני מצאתי כן ברמב"ם פ"א מה' ק"ש ה"י ובתוס' ט' א' ד"ה ובלבד בשם השר מקוצי. (3) בפרקין סי' ג'. (4) ר"ל לקמן בס' י"ז. (5) עכ"ל הר"ף בשינוים קלים, וביאור דבריו ע' בתר"ו ובפסקות הלוי' ע' ו"א. (6) משנה ט' ב'. (7) ע' רש"י כאן וערוך כרת א' ותוס' סוכה ל"א ב' ד"ה תוריק ותולין מ"ז ב' ד"א אלא. (8) אינו בירוש' שלנו. (9) Purpur, pourpre. והוא שם צבע אדום וכגד צבעו בצבע זה. והוא לשון יוני *πορφύρα*, והשכעים תרגמו כן ארגמן שבמקרא. (10) משנה ט' ב'. (11) י' ב'. (12) שם. (13) ט' ב', ורבינו לא הביא רק סוף הבריתא. (14) בפירקין ג' א'. (15) ט' ב'. (16) ע' רש"י. (17) בסמוך. (18) מובא בתוס' רי"ח ד"ה לק"ש ובלשונו באו"ז ח"א סי' י"ג. (19) ט' ב'. (20) תהלים ע"ב ה'. (21) ברכות כ"ז א' במשנת. (22) כ"ז א'. (23) בכ"י בשעות: בבריתא. (24) ע' א"ז ח"א סס"י י"ג ששם לשון פ"ח משונה קצת. (25) ברכות כ"ט ב'. (26) בכל הכ"י: רבינו ורח"ן הגיה: רבותינו וכ"ה לקמן ב"פ. והפירוש שהביא רבינו לא מצאתיו כמ"א. (27) כ"ז א'.

לדר' אליעזר דסבירא ליה כוותיקין. ומסיים התם¹ במערבא לייטי מאן דמצלי עם דמדומי חמה מאי טעמא דילמא מיטרפא ליה שעתא, ופי' רבותינו דעל תפלת המנחה קאי² דוותיקין היו מצמצמים בכוך ובערב³, דדימדומי חמה תרתי משמע⁴, אבל לא אתפלת השחר. והתם משמע דמשום התפלה היו עושים כן הוותיקין⁵. ונ"ל דהקורא קודם הנץ החמה לא יצא⁶, דהא ספקין לעיל⁷ דהלכה כר' שמעון שאמר משום ר' עקיבא ומשמע שאין יוצא בשל יום קודם הנץ החמה, ואע"ג דלישנא קמא פליג דלאחר זמן עמוד השחר הוי זמן ק"ש (ו)הילכתא כאיכא דאמרי⁸, וכן משמע בהלכות גדולות⁹, ומי שרגיל להשכים ולקרות סבירא ליה כלישנא קמא כענין שכתוב לעיל. ובדברי ר"ת¹⁰ ראיתי שהשיב שאין הלכה כוותיקין, וראייתו מריש פ' תפלת השחר¹¹ והאריך בדבר, וגם אמר שאפי' וותיקין לא היו מקדימין לקרות עם הנץ החמה אלא לסמוך גאולה לתפלה דקרא היינו תפלה, הא לאו הכי היו מקדימין או היו מאחרין הק"ש דהלכה כר' יהושע, וכתב קרוב¹² הדבר בעיני שטוב לאחר לקרות מלהקדים דהא כיון שהוותיקין לא היו גומרים בו, סי' קורין¹³ אלא בשביל הקדמת התפלה, וא"כ לית הילכתא הכי דהלכה כר' יהודה שאמר דתפילת שחרית עד ד' שעות והלכה כר' יהושע ויכול שניהם לאחרון ואפי' הכי יכול לסמוך גאולה לתפלה. ואני¹⁴ אומר נראין דברי רבותינו¹⁴, דגרים בפירקין בירוש' ¹⁵ וותיקין היו משכימים וקורים כדי שיסמכו תפלתם עם הנץ החמה, ותו כמו שהבאתי ראייה לעיל. ואין לרדות דכל הני דפסקין כר' יהושע וכו' יהודא וכו' משום ר"ע הני מילי כנאנס ובשעת הדחק, דלא [היא, ש]שעת¹⁶ הדחק דמכללא דלעיל דפליג [לא] איפסק הלכה אלא בק"ש דערבית¹⁷, אבל בשל שחרית הילכתא כר' שמעון לכתחלה לדברי הכל¹⁸. [וראיתי]¹⁹

(1) כ"מ ב'. (2) כן פורש'י שם ד"ה לייטי. (3) רש"י שם ד"ה עם וי' ב'. (4) רש"י שם ושבת קי"ה ב' ותוס' רי"ח ברכות כ"ט ב' ד"ה עם ועורך ערך דמדום. (5) "דלישנא דכרי שסמוך גאולה לתפלה משמע דמיווי בעיקר תפלה", תוס' רי"ח ברכות מ' ב' סד"ה לק"ש, וע"ש עוד ותוס' יומא ל"ז ב' ד"ה אמר. וע' מאור כאן וס' יראים השלם ע' 228 והגהות שם אות ה'. (6) בשיטת ר"ת לקמן בסמוך. ובהגה"מ פ"ה מה' ק"ש סי' ח': וראב"ה פ"י כפי' רבינו תם. (7) ט' רע"א. (8) דק"ל הלכה כלישנא בתרא. ומה שפסק רבינו לעיל ע' 18 כשני הלשונות לא קאי רק אק"ש של ערבית. (9) וכן ר"ת בס' הישר ד' רזיניטהל ע' 19 כתב: וכן בהלכות גדולות פוסק הלכה כר' שמעון בן יוחי ולפנינו בה"ג מובאים שני הלשונות כמו שהם בגמרא ואין שום הוכחה, ואולי ג"א אחרת היתה להם בה"ג. ע' ה"ג ד"ו א' וד"ב ע' 19. (10) מובאים בתוס' יומא ל"ז ב' ד"ה אמר ולקוחים מתשובתו לר' שמעון ברי' יוסף המובאה בתוס' רי"ח ברכות ט' ב' ובחדושי הרשב"א שם, והיא כתובה על ספר הישר ד' רזיניטהל ע' 17 והלאה. (11) ברכות כ"ז א' ורמיניה וכו'. ור"ת לא הביא ראיה מזה לפסק הלכה ורק מוכיח משם כי הותיקין בשביל תפלה נתכוונו להקדים. (12) כל הענין עד יכול לסמוך גאולה לתפלה לא נמצא לפנינו בדברי ר"ת במקומות שהוכרתי לעיל אות 10. וקצת מזה כתב רבינו לעיל מדעתו. (13) פירוש זה מובא בתוס' יומא שם ותוס' רי"ח ברכות שם בשם ר' חננאל, וע' תוס' סוכה מ"ד ב' רד"ה כאן. (14) שהותיקין היו קורין קודם הנץ החמה. (15) בפרקין ג' סע"א: וקורין אותה כרי שיסמכו לה. (16) כ"י: דלא היו שעת הדחק. (17) הלשון משובש, ולפי מה שתקנתי הכונה: זה שבשעת הדחק דוקא הלכה כר' שמעון למדנו מכללא לעיל ט' רע"א, וזה אק"ש דערבית קאי. (18) בלי חולק, ולא שאף רב יצחק בר' יוסף מודה, שהרי לשיטתו לא פסק ריב"ל לענין ק"ש של שחרית כלל. וע' תוס' יומא ל"ז ב' ד"ה אמר ותוס' רי"ח ברכות ט' ב' ד"ה לק"ש ורשב"א שם. (19) כ"י: ודאי.

דגס בירוש' ¹ ר' יהושע אומר עד ג' שעות רבין] אידי בשם רב הלכה כר' יהושע בשוכה רבין] הונא אמר תרין אמוראין חד אמר בשוכה מתיב ליה חברי[ה] ובי יש הלכה בשוכה < כך היא הלכה > ² ולמה אמר בשוכה כדי שיהא אדם מזוז עצמו לקרותה בעונתה ³ [שנדול] ⁴ הקורא את שמע [מ] הקורא ⁵ בתורה וכדתנן ⁶ הקורא מבאן ואילך לא הפסיד כדאם הקורא בתורה. ופירושו נראה לי כדי שיזוז אדם [עצמו] ⁵ ולא ימתין ש"מ דלאו בשעת הדחק מיירי אלא לכתחלה הוא דאיפסק הלכה, וא"כ אין הלכה כוותיקין, שהרי שעה יש בין ק"ש לתפילה ⁷, אלא מאחרין כדמשני בריש תפלת השחר ⁸ כי תניא ההיא לוותיקין, אבל לדין אחר הנץ החמה. אבל זאת פליאה בעיני ¹⁰ אם הלכה כר' יהושע וכו' יהודא ולכתחלה אם כן לא סמכין גאולה לתפלה אם לכתחלה מתפלל בסוף ד' שעות, דהא פשטי' התם ⁹ דעד ועד בכלל, ואפי' אי מפרשין הך דר' יהושע נמי עד ועד בכלל וא"כ מהתחלת ק"ש עד תפלה יש משך שעה. וכל שכן שיש לפקפק עוד ד[ב] פלוגתא דרבי ור' נתן לגבי ג' משמור[ו]ת ¹⁰ אייתנין הך דר' יהושע וס"ל עד ולא עד בכלל ¹¹ וא"כ היאך יאריך בק"ש עד תפלה ¹⁵ שיעברו ב' שעות שיסמוך גאולה לתפילה, ומדפרכין בשמעתין והא אמר ר' יוחנן איזהו בן עולם הבא כל הסמוך גאולה לתפלה ¹² שמע מינה דהלכה דבעינן לסמוך גאולה לתפלה. ואם באנו לפרש בריש ס' תפלת השחר ¹³ אבל לדין לאחר הנץ החמה ולית לן דוותיקין ואפי' לסמוך גאולה לתפלה לא חיישי, הא מילתא מרפסא אינרי. ונ"ל אבי העזרי המחבר דתרי ענינים סמיכות גאולה לתפלה הוי, חדא שאין ²⁰ לו לדבר מדברים אחרים בינתיים ואפי' כי ליתא להך דוותיקין אסור לדבר בינתיים, והיינו דפריך בשמעתין והאמר ר' יוחנן כתחלה הוא אומר ה' שפתי תפתח וגו' ¹⁴ ומשני תהא כתפלת ערבית ותו פריך הא"ר יוחנן איזהו בן עולם הבא זה הסמוך וכו', ובבבליה תפלות מיירי שלא ידבר בינתיים, [עד] ¹⁵ כל מה דתקינן רבנן כגאולה אריכתא דמי. (ו) כן יש לפרש בשמעתין. אבל אם בין גאולה לתפלה שותק שעה ²⁵ או יותר אין לחוש לדידן ¹⁶, אבל וותיקין היו מזהרים אפי' שלא לשחוק בינתיים.

(1) בפרקין ג' רע"ב בשינוים. (2) כן הוסיף רח"ן ע"פ הירוש', ובכל הכ"י חסר. (3) ע"כ בירוש', והשאר עד כאדם הקורא בתורה ליתא ורק לקמן בסמוך סוף ה"א איתא: והא תנינן הקורא כבאן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה הא בעונתה חביבה מדברי תורה ועפ"ז תקנתו הלשון. והוא לפי דעתי הוסיפה בירוש' במאמר שלנו ע"פ הירוש' שהוכרתי והוא גם בגמרתנו "ס"ב. ומהלשון נראה שלקוח הוא מתבבלי, וגם נוסח המשנה הוא כמו שבבבלי. (4) כ"ו: שגרי. (5) כ"ו: והקורא. (6) משנה ט' ב'. (7) ק"ש לר' יהושע עד ג' שעות ותפלה לר' יהודה עד ד' שעות. ע' לקמן בסמוך. (8) ברכות כ"ז א'. (9) שם כ"ז א'. (10) ברכות ג' ב'. (11) שאינו חושב רק תרתי דיממא. ובפירוש רבינו מפרש בס' וראים סי' י"ג ובשלם ע' 228: עד התחלת שעה שלישית. וכן ברוקח סי' ש"ב וסמ"ג עשין י"ח ור' שמחה מובא בהגה"מ פ"א מה' ק"ש סי' ט', וכן משמע מפירוש' לעיל ג' ב' ד"ה ורבי נתן וכן מפורש בסדרע"ג ג' א'. וע' מחז"ז ע' 7 ומנהיג י"ב ב' סי' ל"ג. (12) כגמרא וכן ברכ' ד' ב' ג' גאולה של ערבית לתפלה של ערבית. והלשון שהביא רבינו הוא לפי האמת שכ"ש בשחרית, ע' ברכ' ד' ב' ורש"י שם. ולזה כוון רבינו במ"ש לקמן בסמוך: ובבבליה תפלות מיירי. (13) שהביא לעיל בסמוך: כי תניא ההיא לוותיקין. (14) תהלים נ"א וי'. (15) כ"ו: וכו' ע"כ. (16) ע' דברים רבה פ"ב אות י' ששם מוכח שאף להמתין אסור.

- וכענין זה מפרשים לה בריש ס' תפלת השחר. ודוגמא דהכא¹ אנו רגילים לחלק בין שהיות [ב]תקיעות לתוקע שלא כסדר², ופירשתי בספר זה במס' מגילה³. ואית מפרשים עם הנץ החמה קודם⁴ כמו ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם ערבתם וכו'⁵, וכן פותקים מים לגינה עם חשיכה⁶, א"כ ס"ל כלישנא קמא דפסק כר' שמעון, אי נמי כלישנא בתרא ועם הנץ ממש בסמוך [לן].⁵ ובירושלמי דפרקין⁷ נרסי' ביומי דר' יוחנן הוו נפקין לתעניתא וקין שמע [בתר תלת]⁸ שעין ולא הוי ממחין בדיהון, ותוב מייתי דהו קרן בתר תלת שעין בעא ר' אחא ממחי בדיהון א"ל ר' יוסי והלא כבר קראו אותה בעונתה כלום קורין אותה אלא כרי לעמוד מתוך דברי תורה לתפלה א"ל מפני ההדיוטות שלא יהי[ן] אומרים בעונתה הם קורים אותה. וג"ל⁹ דההדיוטות נמי ידברו בנתיים אם ישהו בנתיים כלום:¹⁰
- כו. תנן בפ"ק דשבת¹⁰ מפסיקין לק"ש¹¹ ואין מפסיקין לתפלה, ופירשתי בתשובתי התם בסמך תתקס"ט. ובירושלמי¹² מפרש הכי ק"ש דבר תורה וזמנה קבוע [ורק]¹³ ג' פסוקים הראשונים צריכין כוונה הילכך מצי מכין אפי' כשמפסיקין משא"כ בתפלה. תני נותכי(ם) ספרים ותפילין מפסיקין לק"ש ולא לתפלה, ור"ח פליג ואמר שמפסיקין גם לתפלה ולתפילין ולשאר מצות שבתורה, ומסיים ולא מורה ר' שמעון בן יוחי¹⁵ שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב, ומשני שינון¹⁴ מפני שינון¹⁴ אין מבטלים אבל מפני מעשה מבטלים שהלומד שלא לעשות נוח לו שלא נברא. ובגמרא דידן¹⁵ אמרי' שדווקא כגון רשב"י שתורתו אומנותו אבל אנן מפסיקין גם לתפלה:
- כו. ירושלמי¹⁶ שלש תכיפות הם וכו', ולקמן איתא במכילתין בגמ' דידן¹⁷, וחדא מינייהו גאולה לתפלה וכל הסומך גאולה לתפלה אין השמן מקטרינ²⁰ באותו יום וכל שאינו סומך דומה לאוהבו של מלך שבא [והרתיק]¹⁸ על פתחו של מלך יצא מלך לידע מה מבקשו ומצאו שהפליג אף¹⁹ הוא [ה]פליג²⁰:
- כת. א"ר²² שמואל בר נחמני א"ר יוחנן כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי. אע"פ²² שלא מצינו יותר אלא זאת הפרשה, הכי קאמר כל פרשה שמענין התחלתה סיומה חביבה עליו²³ כגון יענק ה' ביום צרה²⁵

(1) כ"י: דהכין. (2) ע' רמב"ם פ"ג מה' שופר ה"ה וטו"ש"ע או"ח ס' תקפ"י. (3) לקמן ס' תקס"ו והוא בפ"ב דמגילה. (4) ע' ס' הישר ד' ריוניטהל ע' 18 ותוס' רי"ח ט' ב' ד"ה לק"ש, ומאור ריש פרקין. (5) שבת פ"ב מ"ז, ל"ד א'. (6) תוספתא שבת ספ"א, ברייתא שם י"ח א'. (7) ר"ה ג' ג' בשינויים. (8) ככ"י: בתלת, אבל בירוש' ואצל כל הראשונים שהביאו ירוש' זה הגי' כמו שתקנתו. וע"כ גם רבינו גורס כן, שאם היתה גירסתו "בתלת" היה מביא לעיל בסמוך ראיה שר' יוחנן מפרש עד ג' שעות דר' יהושע עד ולא עד בכלל. (9) שלמי פ"י רבינו ששתיקה אינה הפסק קשה למה הצריכו לקרות ק"ש עוד הפעם כדי לעמוד מתוך ד"ת לתפלה הלא די בשתיקה. לכן תירץ שחששו שההדיוטות יפסיקו בדבור. ובר' רח"ן: לא ידברו. (10) ט' ב' במשנה. (11) כג"י ד"ם והראשונים, ע' גליון הש"ס וד"ס. (12) ברכות פ"א ה"ה ושבת פ"א ה"א. (13) כ"י: ודין. (14) כ"י: שיטון. (15) שבת י"א א'. (16) ברכות פ"א ה"א ב' סע"ג. (17) מ"ב א'. (18) כ"י: והרחיק. (19) גי' נכונה וכן גרסו כמה ראשונים, ובדפוס: עוד הוא, וכן בסדרע"ג ז' א' ומביאו משם בס' האשכול ד' אלבעק ע' 24 וכו' במנהיג ט' א' סי' ה'. (20) כ"י אפליג. (21) ט' סע"ב וי' א'. (22) קושית התוס' י' א'. (23) וכן בתוס' ובתוס' רי"ח שם, והם מביאים דוגמאות אחרות.

[וגו']¹ במאי מסיים המלך יענינו ביום קראינו². ובשוחר טוב³ אמרו המזמור זה ראשו בענייה וסופו בענייה⁴:

כמ. אמר⁵ ר' יוסי בר' חנינא⁶ לעולם⁷ אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל. ולא מיירי בעלייה דהא כתיב ברניאל⁸ וכיון פתיון ליה בעלייתה וגו' אלא ע"ג כסא וכיוצא בו כדמוכח כברייתא⁹. המתפלל¹⁰ צריך שיכוין את רגליו שנאמר¹¹ ורגליהם דגל ישרה, וגרס' בירושלמי בריש פרקין¹² זה שהוא עומד ומתפלל צריך להשוות את רגליו ר' לוי ור' סימן חד אמר כמלאכים דכתיב¹³ ורגליהן רגל ישרה שהמלאכים אין להם קפיצין וחד אמר ככהנים שנאמר¹⁴ לא תעלה במעלות וגו' שהיו מהלכים עקב בצד גודל וגודל [בצד]¹⁴ עקב, פי' כאשר שם בעבודתן הילוכן כשזה כן עמידתם בתפלה ומיהו בתפלה לא היו עקב בצד גודל אלא זה אצל זה:¹⁰

ל. ואסור¹⁵ לאדם שיאכל קודם שיתפלל וכן נמי לשחות. ונ"ל¹⁶ דוקא מידי דמשכר, מדקא דריש ליה מואותי השלכת אחרין] גויך¹⁷ אמר הקב"ה לאחר שנתנאה זה קיבל עליו עול מלכות שמים ובמים לא שייך גיאוח, וכן משמע בפ' הדר¹⁸: וקיי"ל כבית הלל דאמרו¹⁹ שכל אדם קורא כדרכו בין עומד ובין יושב

16 בין מוטה. ובפ"ב²⁰ אמרי' עושים מלאכתן וקורין אבל בפרשה ראשונה לא, ולדידן²¹ רק בפסוק ראשון, דקיימא לן²² כר' יהודא הנשיא²³:

לא. וקיימא לן²⁴ שהעוסק [במצוה]²⁵ סטור מן המצוה. והכונס את הבתולה פטור מק"ש ואת האלמנה חייב: והא דגרסי' בפ' היה קורא²⁶ אמר רב יהודא על לבבך בעמידה הכי פירשו שאם היה מהלך עומד²⁷ וכל שכן

(1) תהל' כ' ב'. בכ"ז: וכו'. (2) שם י'. (3) כוף מזמור כ'. (4) כגו' כ"י שבד' באבער. (5) י' ב'. (6) לפנינו: ריב"ח משום ראב"י ובסדרע"ג ט' ב': ר' יוסי משום ר' אליעזר. (7) אינו בדפוס ובכ"ז אבל ישנו בה"ג (ד"ו 10 סע"א וד"ב ע' 40) וסדרע"ג ט' ב' וילקוט תהלים רמז תתפ"ב וילקוט המכורי תהל' ק"ל ומנוח"מ סס"י ק'. (8) ו' י"א: וכיון פתיון לה בעלייתה. (9) שמביאה הגמרא לסיוע לריב"ח. (10) י' ב'. (11) יחד א' ז'. (12) ה"א ב' ג' בשנויים. (13) שמות כ' כ"ז: ולא תעלה. (14) כ"ז: אצל. (15) י' ב'. וכל הסי' תועתק בקיצור באסופות קס"ז ב'. (16) מכאן עד וכן משמע בפ' הדר מובא בלשוננו בהגה"מ פ"ו מה' תפלה סי' ד' ובקיצור ושינוי קצת בתשב"ץ סי' ק"ג ובמרדכי ברכות פ"א סי' כ"ג, והדין מובא בשם רבינו ברא"ש ברכות פ"א סי' י' וטא"ח סי' פ"ט וא"ח ה' תפלה סי' ט"ו ואבודרהם סדר ק"ש לפני המטה ואגודה ברכות סי' כ"ב. ובא"ז ח"א סי' ק"ח כתב: ודווקא יין ודבש ושכר שיש בהם גאות אבל מים שאין בהם גאות לית לן בה וכן ראיתי מורי רבינו אבי העזרי ששתה מים בשחר קודם התפלה. ועפ"ז בפסקי רוקנאטי סי' ט"ו: ובכר היה מעשה ברבינו אבי העזרי ששתה מים קודם תפלת השחר. ועי' ב"י וש"ע ואחרונים או"ח כ"י פ"ט. והטור שם והא"ח שם מביאים בשם רבינו עוד דדוקא בחול מותר לשתות מים אבל לא בשבת מפני הקידוש, וזה לא נמצא כאן. (17) מ"א י"ד ט': אחרי גוף, וכן מובא בגמרא. (18) עירובין ס"ד א'. וצ"ע שאין משם ראייה. שיש לומר דוקא לענין אסור להתפלל בעיני מדי דמשכר אבל אסור שתיה קודם התפלה יש אף במים, וכן משמע מלשון הה"ג (ד"ו 10 א' וד"ב ע' 89) וסדרע"ג ט' סע"א שאסרו למטעם מירי קודם צלותא, ומעיקמה כוללת אף מים. (19) משנה י' סע"ב ובריייתא י"א א'. (20) ט"ז א' והבריייתא י"א א'. (21) עד סוף הסי' מובא בהגה"מ פ"ב מה' ק"ש סי' ז'. (22) ברכות י"ג ב'. (23) עי' לקמן סי' מ"ז ביתר ביאור. (24) ברייתא ברכות י"א א'. בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה. והוא מקור הדין העוסק במצוה פטור מן המצוה. עי' סוכה כ"ח א'. (25) כ"ז: בתורה. (26) ברכות י"ג ב'. (27) כן פ"ח מובא בא"ז ח"א סי' י"ח, וכן בתוסי' ברכות שם ד"ה על בשם הירוש' והוא בירוש' ברכות רפ"ב ומביאו רבינו לקמן רס"י מ"ו.

דיושב שפיר דמי¹: ירושלמי² חמורים דברי סופרים מדברי תורה שאילו לא קרא ר' טרפון כלל עבר בעשה והשתא נתחייב מיתה דאמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך וכו'³:

לב. בשחר⁴ מברך שתים לפניו ואחת לאחריו ובערב מברך שתים לפניו ושתים לאחריו. וישתבח⁵ שמך כו' הוי חתימה למזמורים, דא"ר יוס⁶ יהא⁵ חלקי עם גומרי הלל ככל יום וכו' ואוקימנא בפסוקי דזמרה, [ואינה]⁷ מן המנין. וברכה שלפניה בא"אמ"ה האל אב הרחמן, והותם מלך מהולל בתשבתות⁸. והמזמורים וישתבח⁹ הוי כמו ברכה הסמוכה לחבירתה¹⁰ כמו שפירשתי בספר זה¹¹. ובדברי גאונים¹² כתוב שאסור לאישתעוין בין ברוך שאמר עד שחותם בישתבח¹³. וכן נהנו במגנצא שאין קובלים בבית הכנסת¹⁴ עד שחותם שליח צבור בישתבח ואומר קדיש. [וגדול עונש]¹⁵ המספר בקדיש כמו שמפורש באגדה שנידון על דבר זה בניהם¹⁶. ובערב נמי יראו עינינו (נמי) אינו מן המנין¹⁷, ונתקן לחתימת המקראות ברוך ה'

(1) מובא בהגה"מ פ"ב מה' ק"ש סי' ג'. ואין צריך לעמוד, וכן הוא בירוש' ובפ"ח. או כונתו שיושב טוב יותר מעומד, עיי' תר"י ברכות פ"ד סי' ק"ו ודברי חמודות ברכות פ"ב סי' ג' אות י"א. ובכ"י אמס"י: שפיר ט פ"י. (2) פ"א ד"ז בשינוים. (3) משנה י' סע"ב. (4) משנה י"א א'. (5) רי"ף ברכות פ"ה סי' ק"ח: ותקינו רבנן למימר ברכה מקמייהו וברכה מבתייהו ומאי ניהו ברוך שאמר וישתבח. ועי' רש"י ברכות י"א רע"ב ד"ה יוצר, פירס סי' ה', מחז"ו עי' 6 וסי' האשכול ד' אלבעק עי' 11. (6) שבת ק"ח ב'. (7) כצ"ל, ור"ל ברכת וישתבח אינה ממנין הברכות שלפני ק"ש, עי' רש"י ברכות י"א רע"ב ד"ה יוצר. ובכ"י: שאינו. (8) ולא ברוב התשבתות, עי' סדרע"ג ב' סע"ב והוספות ותוקנים של מארכס עי' 8 ופירס סי' ה' ומחז"ו עי' 5. (9) מכאן עד שחותם ש"ץ בישתבח מובא בהגה"מ פ"ו מה' תפלה סי' עי' מספר אבי"ה. (10) ולכך אינה פותחת בברוך. עי' תוס' מ"ו א' ד"ה מאן ותוס' רי"ח שם ותוס' פסחים ק"ד ב' ד"ה חוץ ורשב"א ברכות י"א א' ד"ה אחת. (11) לקמן ססי' קס"ח. (12) בהגה"מ פ"ו מה' תפלה סי' עי': ובדברי גאון. (13) לקמן סי' קס"ח העתיק רבינו דברי הגאונים בשינוים: ובתשובות הגאונים כתוב דאסור לאישתעוין מעידן ההתחיל בא"אמ"ה האל אב הרחמן עד דגמיר ש"ץ וישתבח וחתים מלך מהולל בתשבתות כדולתו חדא בריכתא אריכתא ניהו עכ"ל. ובקובצי תשובות הגאונים שבידינו לא נמצא זה. ורק במנהיג ד"ב ח' ב' סי' ד' כתב וז"ל: וכן כתב רבי האלפסי ורבי עמרם ז"ל מבי' התחיל ברוך שאמר עד סוף וישתבח עכ"ל, ובסדרע"ג לא נמצא מזה כלום ובכ"י ברכות פ"ה סי' ק"ח הגי' עי' עד דמסיים ל"ח וכן העתיקו לשון הרי"ף בסי' האשכול ד' אלבעק עי' 11 ובפקודת הלוי' עי' פ"ח ורא"ש ברכות פ"ה סי' ה' והגה"מ פ"ו מה' תפלה סי' עי' וא"ח דין מאה ברכות סי' כ"ב ואבודרהם סדר שחרית של חול. (14) מנהג היה לבני ישראל באשכנז וצרפת בימי הבונים שמי שהיה לו דין ודברים עם א' מבני קהלתו איש זרוע היה צועק וקובל בבית הכנסת ומעכב התפלה כדי שהקהל יעשו לו דינו. עי' מאמרי בכ"ע הצופה מארץ הגר ח"א עי' 87 והלאה. ועי' מחז"ו עי' 798 ועי' 799 ואר"י ח"ב סי' מ"ה ודרכי משה א"ח סי' נ"ד וסי' הויבל לר"ע הילדסהיימר עי' 160. ובמחז"ו עי' 799: וכן נמצא בסי' בריולי כי תקנת גאונים הוא. ובתצופה הנ"ל הבאתי מן הירוש' שכבר בימי האמוראים הראשונים נהנו כן בארץ ישראל, עי' ש"ש. (15) כ"י: ועונש גדול. (16) בש"ס ומדרשים שלפנינו אין זכר מזה, וכונת רבינו על האגדה שהביאו הראשונים ממקורות שונים. עי' אר"י ח"א סי' ק"ב מוסיקרא רבה, מנהיג סי' ד' וכד הקמח סוף ערך קדושה ואבודרהם סדר שחרית של חול בשם מדרש, א"ח דין קדיש סי' ג' ומנהיג"מ ססי' צ"ה מן הירושלמי, שבה"ל סי' ח' ממשנת דרך ארץ זוטא ושם סי' ט"ו בשם אגדה ועי' דרשות ר' יהושע אבן שועיב פ' משפטים ושקלים ג"כ בשם מדרש ואגור ה' ברכות סי' ק"ט. (17) ממנין הברכות שלאחר ק"ש.

לעולם וכו' ¹ שיש בהם י"ח שמות כנגד י"ח חתימות של תפילת ערבית, שהיא רשות ואולי יש המיקל בה ולכך התקינו קריאות המקראות הללו במקום התפלה ²:
 לג. וראיתי בתלמוד ירושלמי בפירקין ³ ג' ברכות ⁴ של שחרית וג' פרשיות של קריאת שמע וציצית הרי שבע ביום הללתיך ⁵, בערב ד' ברכות וג' ⁶ דק"ש ולפי שאין מצות ציצית בלילה (ו)לפיכך מוסיף שומר עמו ישראל, א"ר לוי הדרא תאמר בחול אבל בשבתות וימים טובים אומר פורס סוכת שלום ⁶. וכל ⁷ המקיים שבע ביום הללתיך ⁵ כאלו מקיים והגית בו יומם ולילה ⁸ ומפני מה קורין שמע דבפסוק שמע כלולים י' דברות והיה אם שמע מפני שיש בה שכיבה וקימה א"ר לוי מפני שעשרת הדברות כלולים בהם, אנכי ה' שמע ישראל ה', לא יהיה לך כנגד ה' אחד, לא תשא ואהבת את ה' מאן דרחים מלבא לא משתבע בשמיה ומשקה, זכור למען תזכרו וגו' ר' או' זו היא מצות שבת ששקולה כנגד כל המצות ⁹, כנר וכו' למען יאריכון ימיך למען ירכו ימיכם, לא תרצה ואנחתם מחרה מאן דקמל מ[ת]קמל ואוכר, לא תנאף לא תתורו וגו' א"ר יצחק לבא ועינא תרי סרסורי עבירה דחמא ¹⁰ תנה בני לכך [לי] ועיניך (לי) ¹¹ אמר הקב"ה אי יהבת לי לכך ועיניך אנא ¹² ידע דאנת מן ידי, לא תנגוב ואספת דנגך ולא דגן חבירך, לא תענה אני ה' אלהיכם וכתבי ¹² וה' אלהים אמת הוא אמת וחותרו אמת ¹³ אמר ר' בון אם העדת שקר על חבירך העדת שקר עלי שלא בראתי שמים וארץ, לא תחמוד וכתבתם על מוצת ביתך ולא בית חבירך ¹⁴. רמ"ח תיבות יש בקריאת שמע חסר ג' ¹⁵ כנגד רמ"ח איברים

(¹) תשובת רב נטרנאי בסדרע"ג כ"ה א' וס' העתים ע' 172, ע"י מחז"י 81 ופרס רס"י ג' ושבח"ל סי' פ"ה. (²) ע"י לעיל סי' ג' ע' 6 ובהגהותי שם. (³) פ"א ה"ח ג' רע"ג. (⁴) מכאן עד פורס סוכת שלום אינו בירוש' לפנינו ורבינו מביאו גם לקמן סי' קצ"ו מירוש' פ"א דברכות ומסיים: וה"נ איתא במדרש אגדה, וכוונתו לשו"ט ראש מזמור ו'. וכבר האריכו בדבר הירוש' הזה באהצ"ו ברכות ע' 21 (וגעלם כמנו הש"ס) ורש"ב בהערותיו לשו"ט. ורש"ב שם ובהערה ר"ל למזמור א' משער שדברי הראב"ה הם מירוש' למאמר הירוש' שלפנינו שנחסר בהעתקה. וקדמו בזה בעל מירוש' הקצר לירוש' שהביא דברי רבינו בלשון: וכתב הראב"ה, וזה לא נכון כמו שנראה ביחוד מס' קצ"ו ששם אין מקום כלל למאמר הירוש' שלפנינו. ולי אין ספק שמאמר זה הוספה הוא בירוש' מן השו"ט ורבינו העתיק כל מאמר הירוש' מן "ספר ירושלמי" או "קובץ ירושלמי" שרמזותיו עליו לעיל ע' 9 בהגהותי אות 17. (⁵) תהלי קי"ט קס"ד. (⁶) ע' אהצ"ו ברכות שם ורש"ב לשו"ט שם, וע"י תשובה"ג שעת"ת סי' פ' וקדמות הוזהר לר"ל ע' 88 והלאה וע"ע הערות ד"י שור לס' העתים ע' 178 ורש"ב באבער בירושלים ד' לונץ ח"ו ע' 248. ובמ"א אאריך א"יה בזה וכאן אעיר בקצרה שג' שיטות ומנהגות הן: א) בחול ובשבת שומר עמו ישראל. ב) בחול ובשבת הפורס סוכת שלום, ג) בחול שומר ובשבת הפורס. ע"י סדרע"ג כ"ה א' ס' העתים ע' 178. ריע"ג ח"א ע' ס"א, פורס סי' ג' מחז"י ע' 81. מנהיג ה' שבת סי' ג', שבח"ל סי' ס"ה, רשב"א ברכות ספ"א, פקודת הלויים ע' ה' וביחוד מנן אבות להמאירי ד' לאסט ע' כ'. וע"י בהגהותי לקמן סי' פ"ז באמצעו. (⁷) מכאן עד ביתך ולא בית חבירך בירוש' לפנינו בשוניים. (⁸) יהושע א' ח'. ולענין הדרשה ע' מאמרו של רשב"י מנחות צ"ט ב' וע' נדרים ח' א' ורש"י שם. (⁹) ע"י ירוש' נדרים פ"ג ה"ז ובמ"מ שם. (¹⁰) בדפוס: דחמא ובפרס סי' נ"ח ותוס' רי"ח ברכות ו"ב ב' ד"ה בקשו ואו"ז ח"א סי' ל' ועוד ספרים: דעבירה, ולפנינו א' מהם הוספת המעתיק. (¹¹) תקנתו לפי שהוא בירוש' ובפסוק משלי כ"ג כ"ו. (¹²) ירמ' ו' י'. (¹³) בירוש': שהוא אלהים חיים ומלך עולם, וכ"ה בירוש' סנהד' פ"א ה"א ופדר"כ ל' ב' וויר' פ"ו ופכ"ה, וע' פס"ר פ"ד (ד') רמא"ש נ"ז ב') ותנח' חוקת אות ד'. (¹⁴) ע"כ בירוש' שלנו והשאר אינו שם ולא כמ"א בירוש'. (¹⁵) עם בשכמ"ל.

שבאדם¹ אוספון רבנן עליהו שלש אל מלך נאמן עד דהויין רמ"ח² ע"כ נמרא דארין ישראל: ולקמן³ אמרי' דהא [ד]לא קבעו לוטר עשרת הדברות בכל יום מפני תרעומות המינים, שלא יאמרו דאלו לברם ניתנו למשה⁴. ואף⁵ פרשת בלק בקשו לקבוע אלא שלא להטריח על הצבור, והכי נמי איתא בירושלמי בפירקין⁶:
 לך. בשחר⁷ מברך שמים וכו' עד אחת ארוכה ואחת קצרה שניה⁸ מאי היא אמר⁹
 רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה, סי' מלכד יוצר אור⁹, וכן אורי
 ל"י ר' אלעזר לבריה [אהבה רבה ורבנן אמרי]¹⁰ אהבת עולם תניא נמי הכי אינו
 אומר אהבה רבה אלא אהבת עולם¹¹. פ"ח¹² ורב אלפס הלכך אהבת עולם אמרי'
 והא דאמרי' לקמן¹³ שכבר נפטר באהבה רבה שמואל הוא דקאמר לה ואול למעמיה.
 ונ"ל דאנו נהנינן כתריויהו ואמרי' בשחר כדאורי ליה ר' אלעזר לבריה ומעשה רב¹⁴ 10
 ובערב [כרבנן]¹⁵ דתניא [כוותיהו]¹⁶. וראיתי הגירסות חלוקות דתניא נמי הכי אינו
 אומר אהבת עולם אלא אהבה רבה¹⁷, וכן נמצא בספר [ירושלמי הבא] משיבת ירוש¹⁸:

(¹) דרש זה מובא ברוקח סי' ש"כ מתנחומא ובשבה"ל סי' ט"ו מתנחומא פ' ואתחנן
 וכתריושי הרמב"ן ברכות כ"ב ד"ה ואחר מילמדנו קדושים ובמגן אבות להמאירי ד' לאסט ע'
 18 מילמדנו פ' קדושים ופ' ואתחנן ובאבודרהם סדר שחרית של חול וא"ח דין קדושה סי' ד'
 מאלה הדברים רבה ובפקודת הלויים ע' קמ"ד ומשם בשט"מ ברכות מ"ה ב' בשם אגדה. והמאמר
 הוא לפנינו כתנח"ו קדושים אות ו' וכן בד' באבער שם. ובדברים רבה פ"ד סי' ד' לא נמצא רק
 ראשיתה וע' מנהיג סי' ל"ג. וע"ע מדרש אגדה ד' באבער ח"ב ע' קס"ד וכתערת רש"ב שם
 ובירושלים של לונגן ח"ז ע' 244, וכעין המאמר במדרש אגדה שם נמצא בתשובת רב האי
 בליקוטנים שבפרס (ד"ו 115 א'). (²) שבה"ל סי' ט"ו בשם רב דניאל גאון: רמ"ה תיבות יש
 בק"ש והוסיפו עליהם אל מלך נאמן שהן שלש תיבות כדי שיעלו למנין רמ"ה כנגד רמ"ח
 איברים שבאדם עכ"ל. וע' במקומות שהזכרתי לעיל וביחוד ברמב"ן ומגן אבות ופקודת הלויים.
 וע' תוס' עה"ה ואתחנן פ' שמע. (³) בבלי ברכות י"ב א'. (⁴) ע"י רש"י שם, וכן בירוש'.
 ברכות פ"א ה"ח. וי"ב ב'. (⁵) ד"ה ג' ג'. (⁶) משנה י"א סע"א. (⁷) שם ב' וכן ב' בירוש'.
 והרא"ש, ובמבוא: ואידך מאי היא. (⁸) צ"ע מאי משמיענו בזה ואידך יעלה על הדעת לפרש
 בענין אחר. (⁹) הלשון הקטוע והמשובש שלפנינו בכל הסי' הוא כן בכל הכ"ו, ותקנתי לפי
 הענין וע"פ המקורות. (¹⁰) כג"מ ורוב הראשונים ע' ד"ס, וכ"ה ברמב"ם פ"א מה' ק"ש
 והגה"מ שם ובשבה"ל סי' י"ד. (¹¹) מובא בלשוננו באו"ז ח"א סי' כ"א. (¹²) בסמוך. (¹³) שבת
 כ"א א' ושמ"מ. (¹⁴) כ"י: כשמואל. (¹⁵) כ"י כוותיה. וכתערת רבינו הכריעו הגאונים לומר
 בשחר אהבה רבה ובערב אהבת עולם. ע' סדרע"ג ד' א' וי"ח ב', חמדה גנוזה סי' קכ"ה ומובאה
 בשבה"ל סי' י"ד, רב שר שלום במנהיג סי' ל"ב, תשובת רב שירא ורב האי באבודרהם סדר
 שחרית של חול ותשובת רב האי שנדפסה ע"י רא"א הרכיבי כמ"ע הקדם ח"ב ע' 85 והלאה
 וכן מובא בשם הגאונים בתוס' ר"י ברכות י"א ב' ד"ה תניא וסמ"ג עשין י"ח ואו"ז ח"א סי'
 כ"א ועוד ראשונים. וע' תוס' ברכות י"א ב' ד"ה ורבנן ומדרכי ברכות סי' כ"ו ואגודה סי' כ"ד.
 ובחדושי הרשב"א ברכות י"א ב' מביא בשם הגאונים להפך בשחר אהבת עולם ובערב אהבה
 רבה וט"ס הוא. וע' מ"ש הא"ר ביכלר בריוויא הצרפתית (REJ) חלק ג' ע' 177 והלאה ורא"א
 הרכיבי כמ"ע הקדם ח"ב ע' 88 והלאה ואילכונין בספרו „שטודיען צור געשיכטע דעס יודישען
 גאטטעסדיענסטעס" ע' 26 והלאה. וע' שוח"ט ראש מזמור ו' ותדא"ו רפ"ו. (¹⁷) והיא ג"י הדפוס.
 (¹⁸) כנ"ל לחקן הלשון המשובש שבכ"י: בספר הכא ומירושלמי משיבת. וכונת רבינו היא שגם
 בירושלמי הבא משיבת ירושלם נוסח הברכה הוא אהבה רבה, והיה כן בירוש' ברכות פ"א ה"ח
 ג' ג' לפני כמה ראשונים. ע' אהצ"י ברכות ע' 28. וגם בסמ"ג עשין י"ח מביא ראיה מירוש'
 זה שיש לומר אהבה רבה. אבל מלשון בעל הגה"מ בפ"א מה' ק"ש סי' ג' נראה שהבין שמ"ס
 רבינו וכן נמצא מוסב על המנהג לקיים שתי הנוסחאות, שאחר שהביא הכרעת הגאונים מסיים

לה. וצריך¹ [להזכיר] מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כגון בשחרית יוצר אור
ובורא חושך ובלילה אומר גולל אור מפני חושך. אמר רב יהודא
אמר שמואל השכים לשנות עד שלא קרא קריאת שמע צריך לברך משקרא אין צריך
לברך שכבר נפטר באהבה רבה. ירושלמי² א"ר אבין והיא ששנה על אתר, פ"י לאלתר
שלא יסח דעתו:

5

[לו]. וקיימא לן³ דבין אמקרא ובין אמשנה בין אתלמוד ובין אמדרש צריך לברך⁴,
וכן פר"ח⁵. מאי מברך אמר רב יהודא אמר רב בא"י אמ"ה אקב"ו
לעסוק בדברי תורה וכו' ער בא"י המלמד תורה לעמו ישראל ורב המנונא אמר אשר
בחר בנו וכו' [וזה היא]⁶ מעולה שבברכות אמר רב פפא הילכך לימרינהו לתרווייהו⁷.
ובשעה שקורים בתורה (בשבת) שלהוציא הציבור באים אין מברכים לעסוק בדברי
תורה, שאין כוונתם לעסוק ולידע ללמוד וללמד⁸, אבל מיהו מעולה שבברכות מברכין.
גרסינן בירושלמי בפרקין⁹ כל הברכות אחר חיתומיהם אין¹⁰ אומרים ברכה פסוק
כגון¹¹ בא"י למדני חוקין¹², ומעמא ג"ל משום דתפלה היא בא"י למדני חוקין¹³.
ומסיים התם ואילין דאמרי צהלי ורזני יושבת ציון¹⁴ אין בו משום ברכה פסוק. ובכבא
מציעא¹⁵ גרסינן ויאמר ה' על עונם את תורת¹⁷ שלא ברכו בתורה תחילה¹⁸:

15

וה"ל: ובאבי"ה כתב שכדבריהם ומנהגיהם נמצא בספר הבא משיבת ירושלים, וזה נגד שטח
הלשון שלפנינו. ומלשון הגה"מ אינו מוכרח אם היתה לפניו תובת ומירושלמי או לא, ואם לא
היתה לפניו הספר הבא משיבת ירושלים הוא מסכת ברכות בבלי שבאה משם וכתובה בה
הברייתא בגי': אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה. ולולא יראתי היתי אומר שהכוונה
לספר ירושלמי שרמזתי עליו לעיל סי' י"ב ע' 9 אות 17. (1) י"א רע"ב. (2) ברכות פ"א
ה"ח: א"ר בא. (3) ע' רי"ף בשם רב האי. (4) הגה"מ פ"ו מה' תפלה סי' י'. וכן אמררם
כתב באבי"ה דמברך. (5) מובא בלשוננו באר"ז ח"א סי' כ"ג. (6) כ"י: וזה הוא. (7) בכל הספרים
הגי': לכולהו. אבל גי' רבינו מוכרחת לשיטת ר"ת בתוס' ברכות מ"ו א' ד"ה כל ופסחים ק"ד
ב' ד"ה חוץ וכתובות ח' א' ד"ה שהכל ותוס' רי"ח ברכות י"א ב' ד"ה הכי ומ"ו א' ד"ה וברכה
שברכת והערב אינה ברכה בפ"ע רק סיום ברכת לעסוק בדת, וא"כ אינן אלא שתי ברכות.
ותוס' כתובות שם והרא"ש בפרקין סס"י י"ג כתבו שלר"ת גרסינן נימרינהו לתרווייהו. והרואה
בוה שדעת רבינו היא כשיטת ר"ת. וכ"ה דעת רש"י ור"י. ע' רשב"א כאן ומדרכי ברכות סי'
ל"א, וכן מוכרח לפי גירסתנו דר' יוחנן מסיים בה. וע' ב"י או"ח סי' מ"ז. (8) סברת ר"ת
בתוס' עירובין צ"ו ב' סד"ה דילמא ור"ה ל"ג א' ד"ה הא. (9) סוף ה"ח, ומביאו רבינו עוד
לקמן סי' קנ"א. ע"ש. (10) וכ"ה בירוש', ובד' כ"י: ואין וכן גי' כמה ראשונים, ע' אהצ"י ע' 88
ובשרידי הירושלמי ד' גינצבערג ע' 81. (11) כגון בא"י למדני חקין אינו בירוש' לפנינו ולא
אצל הראשונים שהביאנו. ומלשון בעל פירוש הקצר לירוש' שהביא דברי רבינו נראה שהבין
שזה פירוש רבינו הוא: פ"י כגון למדני חקין, ולקמן בס' קנ"א תיבת כגון אינה. ויותר נראה
שהיה כן לפני רבינו בספרו, וכן היה לפני האבודרהם שכתב בפ' ברכת התורה: ואין לחתום
בא"י למדני חקין משום דבירוש' סותר חתימה זו משום שאין עושין פסוק ברכה ע"כ. ואולי
כתב כן האבודרהם עפ"י דברי רבינו כאן. ורבינו מפרש את הירוש' כאבודרהם: אין עושין פסוק
חתימה, וכן מפרש בשו"ת רמ"ע מפאנו סי' ק"ב. ויש עוד פירושים אחרים, ע"י מפרשי הירוש'
ושבה"ל סי' קכ"ט בשם ר"ח ובשם אחיו ומנהיג ד"ב ק"י רע"ב. ולכל הפירושים קשה הלשון
ברכה פסוק ולכן פ"י רד"פ: ברכה פסוקה ונשמט הקו מן פסוקי. (12) תהלי ק"מ י"ב. (13) הלשון
קמנע והכוונה כמו שפ"י רש"י י"א ב' ד"ה ברוך שדוד לא אמרו בלשון ברכה אלא בלשון בקשה
ה' שאתה ברוך למדני חקין. וע"ש בתוס' ד"ה ה"ג ומנהיג סי' י"א ושא"ח סי' מ"ז וא"ח דין
מאה ברכות סי' י"ב. וע' שו"ח סוף מוזמר קמ"ד שמפרש: למדני חקין למדני חקין. (14) ישע'
י"ב ו'. וע' שבה"ל סס"י קכ"ט ופ"י רד"פ, וביחוד בפ"י מהר"ש סירילאיו. (15) בבא מציעא פ"ה
ב', וכן נדרים פ"א א'. (16) כג"י ד"ס, וכ"ה בנדרים ובמקרא. (17) ירמ' ט' י"ב. (18) בגמרא

פ"ח¹ קיימא לן סדר ברכות אינן מעכבות זו את זו, ובהקדים אהבת עולם ליוצר אור אבל אם הניח אחת לגמרי לא יצא:

לז². מקום³ שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר. מפורש בתוספתא⁴ ובירושלמי דמכילתין⁵ כגון ברכות של ראש השנה ויום כיפורים ותענית שמוסיף

שש ברכות, מקום שאמרו לקצר כגון ברכות הפירות וברכות המצות וברכת הויזמן⁶ וברכה אחרונה שבקריאת שמע⁷ אמר ר' אלעזר בר' צדוק אבא [היה]⁷ מתפלל תפלה קצרה בלילי שבת ומאהבתך ה' אלהינו וכו'⁸ והכל שוחחין עם שליח ציבור בהודאה לוי בר סיסי הראה כריעה לפני ר' ונפסח [וכו']. וא[מר] מר מודים אנחנו לך כו' עד הודיה לשמך הגדול כו'. וכענין זה מפורש במסכת סוטה⁹. לחתום¹⁰ אינו רשאי שלא לחתום ושלא לחתום אינו רשאי לחתום. ומפרש בירוש'¹¹ אלו ברכות שפותחים בהם ככרוך וכו' כדאימא בפ' ערכי פסחים¹². [ולקמן]¹³ פירשתי הירושלמי [ב]מכילתין כסי' קס"ח:

לה. פשימא¹⁴ היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וסבר דשיכרא הוא ופתח בכרוך אדעתא דשיכרא, סי' כא"א אמ"ה, וסיים בדחמרא בורא פרי הגפן יצא

דאפי' סיים בדשיכרא יצא דתנן¹⁵ על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא נקט כסא דשיכרא בידיה וסבר דחמרא הוא פתח וברך אדעתיה דחמרא וסיים בדשיכרא מאי בתר פתיחה¹⁶ אזלינן או בתר חתימה אזלינן, ולא איפשימא. ור"ח¹⁷ כתב מסתברא

וד"ס ובגדרים: אמר רב יהודה אמר רב שלא וכו'. (1) מובא באו"ז ח"א סי' ל"א ובלשונו שם סי' כ"ה, ופ"ח מוסב על הסוגיא י"א ב' וי"ב א'. ובר"ח פסק רב האי מובא ברשב"א. (2) וסי' ל"ז לא נרשם, וכן בג' כ"ו אוקספורד. ובכ"ו אמסט' כאן סי' ל"ז ולא נרשם סי' ל"ג. (3) משנה י"א סע"א. (4) ברכות פ"א ה"ו. (5) פ"א ה"ח בשינוים. (6) כן הגי' בתוספתא ד' צוקרמנדיל, ובירוש': של ברכת המזון. (7) כ"ו: הוי. (8) מאמר ר' אלעזר בר' צדוק אינו בתוספתא ובירוש' כאן ונמצא בתוספתא ברכות פ"ג ה"ז. (9) מ' א'. (10) משנה י"א סע"א. (11) ברכות פ"א ה"ח. (12) פסחים ק"ד ב'. (13) בכל הכ"ו: ולשם... דמכילתין, ומ"ס הוא, כי סי' קס"ח הוא לפנינו בתשובות של מס' ברכות, בר' רח"ן ג"ט ב' עד ס"א ג', ושם נמצא הפירוש שרמזו עליו רבינו. (14) י"ב א', וכג"ה הדפוס שהוא ג' רש"י. (15) ברכות מ' א'. (16) כג"ה הר"ף, ולפינו: בתר עיקר ברכה. (17) מובא בהגה"מ פ"ה מה' ברכות סי' צ' ובלשונו באו"ז ח"א סי' כ"ה, וצריך לתקן שם: [ור"ח כתב] ה"ג, והוא ר"ת: הכי גרסינן, כי הענין אינו בה"ג והלשון אינו לשון הה"ג והסיום מובא כאן והגה"מ בשם ר"ח. ודברי רבינו צ"ע שהוא גורס ומפרש את השמועה כג"ה ופי' רש"י ומביא לזה פסק הר"ח והר"ף שהם גורסים ומפרשים בע"א לגמרי, והעיר ע"ז רח"ן בהגהותיו, אך מ"ש לתקן עפ"י דברי הפני יהושע שלענין הדיון אין נ"מ בין הגירסאות והפירושים, אינו נכון כי ודאי דנ"מ ונ"מ לדינא. ע' השנות הראב"ד ומלחמת תור"י לסוגיתנו וכ"מ פ"ה מה' ק"ש ה"ח. ונראה לי בכונת רבינו שדעתו שהפוסקים בין לקולא בין לחומרא לא פסקו כן אלא משום שהבעיני לא נפשטה, זה לשיטתו וזה לשיטתו, הר"ף פוסק לקולא משום דספיקא דרבנן לקולא ור"ח פוסק לחומרא משום דספיקא דאיסורא לחומרא, ואם כן הוא הרי לכל הגירסאות עיקר השאלה לענין הדיון היא אחרי מי משני הכללים נלך, וא"כ יפה הביא רבינו פסקי הר"ח והר"ף לגי' ושיטת רש"י. והנה הר"ף מפרש מעמו כמו שאמרנו, ומה שנוגע להר"ח מצינו להר"א ממוין שכתב שדעת ר"ח דספיקא דאיסורא לחומרא, ע' יד מלאכי סי' תרל"ד, ואף שביד מלאכי השיג עליו משום דבהגה"מ מובאה דעת ר"ח להיפך, מ"מ נוכל לומר שדעת רבינו כשיטת הרא"מ רבו. וע' לקמן סי' ע"ז בהגהותי בריש הסי' ראיה לדברי הרא"מ ורבינו. ואעיר עוד שבס' ההשלמה ברכות ע' 5 ובתור"י מפרשים גי' הר"ף כג"ה ושיטת רש"י, ואולי גם רבינו מפרש כן.

שלא יצא ויש שאמרו להקל, ורבינו אלפס פסק להקל. ומיהו הא פשיטא לן היכי דפתח וברך אדעתא דחמרא וסיים ברחמרא לא יצא, דהא לא איבעיא ליה, ומיניה ניליף על כל הברכות שהוא דוגמתו דהא אמר ממתני' הוי בעי למיפשט ליה:

למ'. וקיימא לן¹ כל שלא אמר אמת ויצייב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו: וק"ל¹ כרב דכשהוא כורע כורע בכרוך וכשהוא זוקף זוקף

בשם, סי' לפני הזכרת השם², דכתיב³ ה' זוקף כפופים. ירושלמי⁴ מעשה בא' ששחה יותר מדאי. והעבירו רבי ר' יוחנן אמר גער בו⁵. אך ביומי דרחמי נהגינן דרוב התפלה בכפיסה כגון תעניות וימים נוראים⁶. רב ששת⁷ כי הוי כרע כרע כחזרא כי הוי זקף זקף כחזרא והיינו דאמרי⁸ דנעשה שדרו של אדם עכנא⁹ ומסיים והוא שלא כרע במודים, מדה כנגד מדה. כך שמעתי¹⁰:

מ. וקיימא לן¹¹ כל ימות השנה מתפלל אדם האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרת ימי תשובה שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט,

דפסקינן הילכתא כרבא¹². ונ"ל¹³ דאם טעה אינו חוזר. ואין לשנות¹⁴ ולומר מדקאמר ר' אלעזר אפי' אמר האל הקדוש יצא מכלל דלרב לא יצא, דהא קיימא לן בס' במה

מדליקין¹⁵ דימים שאין בהם קרבן מוסף טעה ולא אמר וכו' אין מחזירין אותו, ואין לחלק דהתם רק דילג וה[כ]א אמר בטעות, דהכא נמי אינו בטעות אלא שלא אמר מלכות. ותו אי בדיעבד פליגי מאי קמיבעיא ליה מאי הוי עלה, [הא]¹⁶ לרבני שניהם

צריך לכתחלה לומר המלך הקדוש והמלך המשפט, והוה ליה לאתויי הפלוגתא שפליגי בדיעבד, והך דמייתי פלוגתא דר' יוסף ורבא [משמע] דלכתחלה פליגי.

והלכך ראו לומר על כורחך דלכתחילה פליגי ולכתחילה אין מחזירים אותו, ולא עדיף מנבאר שמתחיל באתה חונן בשבת, דאמרי¹⁷ לקמן¹⁷ שמסיים אותה ברכה, ומטעות

דמשיב הרוח שאינו חוזר¹⁸. והכי פירושא ר"א אומר אפי' אמר האל הקדוש יצא, כלומר הבא ליטלך אמרי¹⁹ ליה שכך יצא בהאל הקדוש כמו בהמלך הקדוש ושניהם כאחד טובים¹⁹, אבל לרב עדיף המלך הקדוש לומר והכי [מוריגין]²⁰ ליה²¹. ובכל זה

הוצרכתי להאריך כי רבינו אלפס כתב(ו)ב שחוזר:

(1) י"ב א'. (2) ירוש' פ"ט ה"ח ג' ד': בא להזכיר את השם זוקף. (3) תהי' קמ"ז ח'.

(4) ברכות פ"א ה"ח. (5) ברי' כ"י: והעבירו [רבין] ר' יוחנן אמר גער, ובירוש' לפנינו אמר ר' יוחנן העבירו (ר') ור' חייא בר אבא אמר גער בו (ר'). או ר' יוחנן העבירו ורחב"א אמר לא

העבירו (ר"י) אלא גער בו. ולפי הלשון שבכ"י נראה ששני מעשים היו. (6) ע' לקמן סי' צ"ה. והלשון שבכאן מובא בהגה"מ פ"ה מה' תפלה סי' ע'. (7) י"ב רע"ב וכג"מ ואו"ז ח"א סי'

כ"ח ומחז"ו ע' 17 ומגוה"מ סי' ק"ז ועוד ספרים, ובכולם: הוה. (8) בבא קמא ט"ז א', ירוש' שבת פ"א ה"ג. (9) בגמרא: נחש ובירוש': חיווא. (10) כ"ה בתוס' ב"ק ט"ז ב' ד"ה והוא.

וע' סדרע"ג י' א', סי' האשכול ד' אלבעק ר"ע 26. רוקח סי' שכ"ב וא"ח ה' תפלה סי' ל'. (11) י"ב ב'. (12) וכן ג' כמה ראשונים. (13) תורף דברי רבינו מכאן עד סוף הסי' מובא

במרדכי ברכות פ"א סי' ל"ג, וע' אגודה ברכות סי' ל' ושלח"ג ברכות פ"א אות ל"ג ובהגה"מ פ"י מה' תפלה סי' נ': ודלא כרבינו אבי"ה שכתב דנ"ל דאין חוזר ולא פליגי רבה ור' אלעזר

אלא לכתחילה וכו' וא"צ להאריך בדבריו. (14) אולי צ"ל לרחות או לשגות. (15) שבת כ"ד א'. (16) כ"י: הילכך. (17) ברכות כ"א סע"א. (18) תענית ג' ב'. (19) לשון מקרא קהלת י"א י'. (20) כ"י: מדינין. (21) ע' לכל הענין תוס' רי"ח ברכות י"ב ב' ד"ה והלכתא ואו"ז ח"א סי' כ"ט

ותר"י ורשב"א בסוגיתנו ד"ה כל ורא"ש ותוס' הרא"ש שם. ולענין הדין ע"ע במוש"ע א"ח סי' ק"ח ותקפ"ב. ובפסקי ר"ד מ"ב ד' כתב כדברי רבינו ופסקו והזכיר ג"כ דעת הרי"ף ודחה אותה.

[מא]¹. ודוגמת² המלך המשפט אינא קראי נושאי הארון הכרית³, המסגרות המבנות⁴, העמק הפגרים⁵:

[מב]. כל⁶ שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא ואם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו [עליו]: וכל העושה דבר⁷ ומתכיש בו מוחלין לו על כל עונותיו:

5

מג. פרשת⁸ ציצית מפני מה קבעוה, פי' בערב שאינו זמן ציצית⁹, מפני שיש בה ה' דברים מצות ציצית יציאת מצרים עול מצות והרהור עבירה¹⁰ ואזהרת ע"ז¹¹ [וכו'] רבה בר נחמן אמר [זה] הרהור ע"ז¹²: מזכירין יציאת מצרים בלילה כדררשה בן זומא¹³:

מד. ירושלמי¹⁴ אע"פ שהגדולה מקצרת ימים ור' אלעזר בן עזריה נכנס לגדולה אף על פי כן האריך ימים: ותו גרסינן החם צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב ר' אומר צריך להזכיר בה מלכות אחרים או צריך להזכיר קריעת ים סוף ומכ"ת בכוונות ר' יהושע בן לוי אומר צריך להזכיר את כולו וצריך לוטר צור ישראל וגואלו. ויש שאין אומרים צור ישראל קומה וכו'¹⁵ מפני שאין אומרים בקשה אחר אמת ויציב¹⁶, ואינו נראה דהא בכרבה כולל הכל¹⁷. ור"ח ורבינו אלפסי¹⁸ סי' הטעם משום דצריך לסמוך גאולה לתפלה¹⁹, וגם מפני שצריך לסדר שבחו של הקב"ה תחלה קודם שיתפלל²⁰ כדילפינן ממשנה כפ' אין עומדין²¹, הילכך אין לבקש דבר אחר אמת ויציב²², [וכי כ"ל בתוכן]²³ דברי בקשה אין מונעין:

(1) בד' כ"י לא נרשמו הסי' מ"א ומ"ב. (2) ע' רש"י כאן ותשובתו לר' נתן בר' מכיר בחופש מטמונים סי' ד' ופרס ד"ו 116 ב' ומחזי ע' 845 וסידור רש"י ע' 66, וע' ראב"ן סי' קמ"ה. וכבר באר זה בהרבה דוגמאות ד"ו אבן גנאה כפי' הרקמה ע' 223. (3) יהושע ג' י"ה. (4) מ"ב ט"ז י"ז. (5) ירמיה ל"א ל"ט. (6) ברכות י"ב ב'. (7) כג"י ד"ס ובש"ס: דבר עבירה. (8) י"ב ב'. (9) ע' לעיל סי' א' ע' 3 ובהגהותי שם אות 17. (10) כג"י ד"ס. (11) בכל הספרים הגי': הרהור ע"ז, אבל ע"כ כונת המאמר שיש כפ' ציצית אזהרת עבירה ואזהרת ע"ז. (12) כ"י: אף הרהור. וג"ז זו אין לה שחר, שהרי הרהור ע"ז שהוא אזהרת ע"ז כבר שנינו ומה מוסיף רבה בר נחמן, ובשום אופן אי אפשר לומר שהרהור ע"ז אינו אזהרת ע"ז. ולפי מה שתקנתיו גי' רבינו היא כעין גי' ד"ס: אשר אתם זונים אחריהם תני רבא בר חנין זו הרהור ע"ז, ובאה"ת הגי': רבה בר חנינא. (13) במשנה י"ב סע"ב. (14) ברכות פ"א ה"ט. (15) ע' סדרע"ג י' ב' ותשובה"ג ה"ו וירוש' פ"א ה"א ובתשובה"ג מהגניזה הנ"ל. (17) ע' ע"ז ח' א' ותוס' שם ותוס' ברכות ל"ד א' ד"ה אל. ורבינו למד משם לענין אין אומרים בקשה אחר אמת ויציב שאם כולל הבקשה בתוך הברכה מותר. (18) ברכות פ"ה סי' קט"ו. (19) וכו' בה"ג (ד"ו 11 ב' וד"ב ע' 26 וע' 52) וסדרע"ג י' ב' וז' א', ומלשונם משמע שגרסו כן בגמרא וכן משמע מתוס' ברכות י"ב ב' ד"ה שואל וכן הגי' בשני כ"י בדי"ס. אבל הרא"ה בפקודת הלוי' ע' פ"ו הבין שטעם זה רק פירוש הוא. וכן הבין במעיי"ט ברכות פ"ה סי' ד' אות י', ובכית נתן קורניל ו' ג' כתב ששגה בזה, ונעלמו מהמשיג דברי הראב"ה. (20) זה אינו מבואר בר"ף. (21) ברכות ל"א סע"א. (22) אחר סיום הברכה גאל ישראל, וזה מוכרח לטעם הר"ת והר"ף משום סמיכות גאולה לתפלה. ע' תוס' ברכות י"ג ב' ד"ה שואל ופקודת הלוי' ע' פ"ז ואבודרהם שער א', ורש"י פי' אחר אמת ויציב קודם ג' ראשונות. וכן לטעם שצריך לסדר שבחו של הקב"ה קודם שיתפלל ע"כ הכונה מגאל ישראל והלאה שהרי ברכת אהבה רבה רובה בקשה. וכמו"ש מבואר לקמן סי' צ"ב ע"ש. אבל אם כולל דברי בקשה בתוך הברכה קודם גאל ישראל מותר, ולקמן סי' צ"ב: משמע שזולת הכלולים בברכה שפיר דמי לומר בהם בקשה. ועפ"י תקנתו הלשון כאן. (23) בכ"י: כמו כ"ל, ובד' כ"י:

פרק ב'

מה. קיימא לן¹ מצות א"צ כוונה רק שלא יקרא כמו להגיה. והילכתא כרבנן דאמרי שמע בכל לשון שאתה שומע, ותנן² ואלו נאמרין בכל לשון ותרתי מינייהו ק"ש ותפלה, וסתמא דמתני' עיקר³. וגם ראיתי שכתב רבינו אלפסי דהני מילי דתפלה בכל לשון דווקא בציבור אבל ביחיד לא דא"ר יהודה אמר רב⁴ לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית וכו'. וקיי"ל כרבנן דאמרו⁵ [והיו]⁶ שלא יקרא למפרע: 5 מו. תנו רבנן⁷ שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן כוונת הלב דברי ר' מאיר אמר רבא הלכה כר' מאיר ור' נתן פליג עליה ואומר עד על לבבך בעמידה, ומפורש בירושלמי⁸ שאם היה מהלך עומד, ור' יוחנן אמר כל הפרשה בעמידה, משום דכולה צריכה כונה. ואפילו כה רבוותא, יש שפסקו כרבא, דאמר ר"י⁹ שמע ישראל 10 ה' אלהינו ה' אחד זו היא קריאת שמע של ר"י הנשיא, ובשאלות פדשת ואתחנן¹⁰ ור"ח¹¹ ורב אלפס פסקו כולם כרבא וכן ג"ל אבי העזרי¹², ואמרינן נמי בפסוקא קמא צער[ן] מפי לא תצער[ן], ויש שפסקו כר' יוחנן¹³. תניא¹⁴ סומכוס בן יוסף אומר כל המארץ באחד מארבעים לו ימיו ושנותיו א"ר אחא¹⁵ בר יעקב וברל"ת א"ר אישי ובלבד שלא יחטוף בחית ר' ירמיה¹⁶ הוי יתיב קמיה דר' זעירא חזיה דהוי קמארץ 15 טובא א"ל לא צריכת אלא כדי שתמליכהו בשמים ובארץ וכד' רוחות. ולכך נהגו לנענע בענין זה בראשו, וצריך להרהר בלבו בכל ענין הזה להמליכהו בקרותו הפסוק¹⁷ ולהרהר שהשם¹⁸ הוא היה הוה ויהיה¹⁹, <פ> היה קודם בריאת עולם, והוא חי וקיים, ועתיד להיות יחיד וקיים בעולמו כשיהיה העולם מים במים, והוא שני²⁰ יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד²¹. ומה ששוחה מעט למטה כדי שלא יסתכל

בייתות, ואולי נשתבש מן זולתות, הרבים מן זולת. (1) י"ג א' / וע' רש"י ד"ה ש"מ. (2) סוטה פ"ז מ"א ל"ב א'. (3) סתם במשנה ומחלוקת בבביתא הלכה כסתם (יבמות מ"ב ס"ע"ב). ע' רי"ף. (4) שבת י"ב ב' וסוטה ל"ג א'. (5) י"ג סע"א, ואין שם מחלוקת בזה, וכ"ה סתם משנה ט"ז א' הקורא למפרע לא יצא, וצ"ע למה כתב רבינו דקו"ל כרבנן. (6) כ"י: והוא. (7) י"ג ב'. (8) ברכות רפ"ב. וע' לעיל סי' ל"א ובהגהותי שם אות 1. (9) ג"י ד"ס, ושם: אמר שמואל. (10) ראש שאלתא קמ"ג. (11) מובא בלשוננו באור"ח סי' ל"א. (12) וכן פסק לעיל סס"י ל'. ופסק רבינו מובא בהגה"מ פ"ב מה' ק"ש סי' ה'. (13) סי' יראים סי' י"ג ובש"ס ע' קט"ה וע' רוקח סי' ש"כ. והנה כל הפוסקים שפסקו כרבא גותנים מעט לפסקם משום שהלכה כבתראי, ע' גם בתוס' י"ג ב' ד"ה אמר ותוס' רי"ח שם ד"ה עד. ורבינו מנע עצמו מטעם זה כאן ולעיל סי' ל', ודאי משום שדעתו שאין הלכה כבתרא אם הוא יחיד נגד רבים, וכן גלה דעתו לקמן סי' ע"ה בסופו ע"ש. ונמצא רבינו תנא דמסייע להרב כ"מ וכנה"ג שכתבו כן מסבתם וביד מלאכי סי' קס"ט הרבה להשיג עליהם. (14) י"ג ב' וכג"י ד"ס. וכד' כ"י הג"י: ספק, ודאי שצ"ל ספקוס, וכן היה בראביה לפני ד"מ די לונגאנו בספרו שתי ידות ק"ז א'. וכן ג"י כמה ראשונים ע' ד"ס. (15) בשתי ידות שם גורם בראביה: רב נחמן, וכ"ה במדרכי ברכות סי' ל"ח. (16) שם וכג"י ד"ס. (17) ע' פירוש סי' יצירה לה"י בן ברזילי ע' 204 וס' האשכול ד' אלבעק ע' 14 בשם רב האי, וכל הענין מובא בשלה"ג שבגליון המדרכי ברכות פ"ב סי' ל"ח אות ב'. וע' ערוך ערך בר פחתה. וקצת פוסקים לא נחה דעתם ממנהג זה, ע' מא"ח סי' ס"א וא"ח ה' ק"ש סי' י"ח וש"פ. (18) אסופות: שהב"ח. (19) ע' א"ח ה' ק"ש סי' י"ח בשם ר"י חסיד. (20) אין זה פסוק בתנ"ך. והמאמר הוא בתפלת יהי כבוד ונזכר במס' סופרים פ"ד ה"ח. ועי' היכלות בכתב"ד ח"ה ע' 168 וסדרע"ג י"ג א'. (21) הוספתי ע"פ האסופות. ובכל הכ"י חסר.

הנה והנה ויסח דעתו, כדאמר¹ (אלא) כשעה שמעביר ידיו על עיניו² מקבל עליו עול מלכות שמים. אבל ר"ח³ פי' כשהיה מעביר ידיו לרחוץ עיניו. ומה שנהגו לומר אחר פסוק של שמע בשכמל⁴ מפורש בפי' מקום שנהגו⁵ [ו]שצריך לאומרו כחשאי. בירושלמי⁶ תנא צריך להאריך באחד ר"ג כר יצחק אמר ובלבד שידגיש בדלי⁷. ואמר⁸ נמי בירושלמי בפירקין הלכה הקורא את שמע⁹ וא"ר לוי וצריך¹⁰ להתזי בו¹¹ של תזכרו וצריך נמי להתזי בסמך דכי לעולם חסדו: א"ר יוסף¹² פרקין לא יקרא ק"ש, ומסיקנא אע"ג שמצלי אסור, פי' מוטב על צידו¹³, ופרכינן והא ר' יוחנן מצלי וקרי ומשנה שאני ר' יוחנן דבעל בשר היה, והוא הדין לכל אונס¹⁴: והילכתא¹⁵ הקורא את שמע ופגע בו רבו או מי שגדול ממנו אפי' באמצע פרק משיב לו מפני הכבוד אבל אינו שואל. ובירושלמי¹⁶ אמרינן הדא אמר[ה] שצריך אדם לשאול [בשלוש]¹⁷ מי שגדול ממנו בתורה. ומפני היראה¹⁸ שואל כנון לגוי אנס¹⁹, ואפי' באמצע הפסוק כדאיתא בירושלמי²⁰ שנאמר ודברת בם יש לך רשות לדבר בשעת הדחק. ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, דהלכה כר' יהודה לגבי ר' מאיר²¹:

[מז]²² והלכה²³ כרבא שאמר ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל בין פרק לפרק פוסק, פירוש כדרך שמפסיקין בק"ש, ובאמצע הפרק אינו פוסק²⁴ כדין ק"ש²⁵ וימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל אפי' באמצע הפרק פוסק, ומיהו היכא שלא מפני הכבוד לא²⁶ כדאמר שם שאני רב בר שכא דלא חשיב עליה דרבינא. וכיון דאסיקנא דמשום פרסומי ניסא שוה לק"ש הוא הדין למגילה²⁷, וכן מצאתי. ויש מפרשים²⁸ בענין אחר להך דרבא, ואינו נראה בעיני, דרבא לא פליג

(1) כגו' ד"ס. ולענין הפירוש ע' ערוך ערך בר פחתי. (2) מובא בערוך שם ובאור³ ח"א סי' ל"ה. (3) פסחים נ"ז א'. (4) ברכות פ"ב ה"א. וכל הלשון עד תזכרו מובא בשתי ידות שם. (5) לפנינו בירוש': רב נחמן בר יעקב אמר ובלבד בד' כמו שהוא בבבלי. והג"י שהביא רבינו מוכחא במדרכי ברכות סי' ל"ח ובטור או"ח סי' ס"א, וודאי מכאן לקחוה וכבר העיר ע"ז בשתי ידות שם: ולפי שידעתי שדרך הטור במקומות רבים להעתיק סתם מספר אבי העזרי הלכתי לדבוק באבי העזרי ומצאתי שם בס"י מ"ז כך בירושלמי וכן ע"כ. וע"ש מה שהאריך להשיג על ג' זו. (6) פ"ב ה"ד בשינויים. (7) בשתי ידות: צריך, וכ"ה בירוש'. (8) ברכות י"ג ב'. (9) כן פירש"י וכתב הטעם משום שררה וגאווה, ולפי"ז אם שוכב על צדו ממש מותר, וכ"ה דעת הרמב"ם בפ"ב מה' ק"ש ה"ב והי"א שבתר"י ברכות פ"ג סי' ע"ג. ומקור שיטה זו היא בסדרע"ג ה' א'. וע' לקמן סי' ע' בראשו ובהגהותי שם. (10) ע' רמב"ם שם, והטור או"ח סי' ס"ג נראה שהעתיק דברי רבינו: או מפני אונס אחר. (11) ו"ד א' מחלוקת ר"מ ור"י וק"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י, וכמו שכתב רבינו לקמן בסמוך לענין אחר. וע' תוס' י"ג ב' ד"ה שואל. (12) ברכות פ"ב ה"א בשינויים קלים. (13) כ"י: בשלומי. (14) ו"ד א'. (15) כפירש"י, ע' י"ג א' ד"ה מפני היראה. (16) פ"ב ה"א. ובאהצ"ז ברכות ע' 41 לא הבין דברי רבינו. וגם בתוס' ר"ח דפ"ב ד"ה ובאמצע מביא מירוש' זה כדברי רבינו. (17) עירובין מ"ז ב'. וע' תוס' ברכות י"ג ב' ד"ה שואל ואור"ז ח"א סי' ל"ז. (18) נ"ל שכאן מתחיל סי' מ"ז שלא נרשם בכ"י. (19) ו"ד א' וכגו' ד"ס, ובדפוס: רבה. (20) ראב"ן סי' ק"ן, וע' תר"י ורא"ש. והרשב"א מביא פירוש זה בשם גאון. (21) ע' תר"י ורא"ש ותוס' ר"ה ד"ה וימים ותוס' ערכין י' א' ד"ה שמונה ואור"ז ח"א סי' מ"ב וח"ב סי' תנ"ה. (22) ראב"ן סי' ק"ג. וע' פרי"ח במחז"ז ע' 194 ושבה"ל סי' קע"ה, מחז"ז ע' 212 בשם תשוה"ג, וע"י שלה"ג ברכות פ"ב אות י"ב בשם ריא"ז ודברי חמודות ברכות פ"ב סי' ה' אות כ'. (23) ע' רמב"ם פ"ג מה' מגילה וחנוכה ה"ט ומ"מ ולח"מ שם. ואולי כונת רבינו לסתור גם הפירוש שרבא מחמיר בהלל מבק"ש, ע' תר"י. וכ"ה דעת הרמב"ן מובא בר"ן שבת פ"ב סי' שו"ה ובעה"ע בדבור שביעי (ד"ל ח"ב מ"ג ג') והר"ע"ג ח"ב ע' ו', ובד"ס

אהא דלעיל דקאמר פוסק ואין בכך כלום ולא אמרי' עדיף, ומיהו פשיטא דגריע [נמי] איננו. וכן סי' ר"ח¹ שהוא כק"ש: ולגבי תפלה (נמי) תנן בס' אין עומדין² אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואר"י³ לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי אומות העולם פוסק, ומסקנא היכי שאפשר מקצר תפלתו ואינו פוסק וכן אם בא כנגדו אנס כדאיתא התם, משמע שאינו שואל מפני היראה וחמורה תפלה מק"ש כל כך⁴. וגם 5 סמך ראיתי בפסקים של רכותי דלקדושה וברכו ויהא שמיא רבה מפסיק לענות אפי' באמצע הפרק דכבוד שמים (אינו) חמור מכבוד הדיוט⁵ ושפי מיראה ומיהו גבי תפלה אינו מפסיק לענות אלא שותק והוי שומע כעונה⁶. וגרסינן לקמן בס' מי שמתו⁷ אמר רבא⁸ הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור מתפללים אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח ציבור למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל, ואית דאמרי התם עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה, והתם מסקינן דגם ליהא שמיא רבה אין מפסיקין. ור"ח⁹ כתב שיכול האדם להתחיל במנן ומחיה עם השליח ציבור ויאמר עם הציבור קדוש¹⁰. ונ"ל אם מניע המתפלל שמונה עשרה ברכות וסיים עשה השלום יכול לענות עמהם, כי אלהי נצור אינו מן התפלה כדאיתא בסוף פירקין¹¹: אלו¹² הם בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשנייה בין שנייה לשמע ובין שמע לזהיה אם שמוע ובין והיה אם שמוע לזיאתו. ובין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק, דפסקין¹³ הלכה כר' יהודה. ואר"י¹⁴ אבהו א"ר יוחנן מאי טעמא דר"י דכתיב¹⁵ ה' אלהי(ב)ם אמת. ואינו¹⁶ חוזר לומר שנית אמת, דהילכתא כרבא¹⁷. ונ"ל דכלל הני אם הפסיק[ו] [בשהיות]¹⁸ דאינו חוזר כיון שלא שהה לגמור את כולה¹⁹, ואין לחלק בין הפסק ששותק להפסק בדיבור²⁰ כדפרי' בהלכות מגילה²¹:

20

מח. אסיקנא²² דמותר [לטעום]²³ הקדירה כיום ששרוי תענית עד רביעית הלוג²⁴. סרי"ח²⁵ ובלבד שלא יגיע למטה מן החך²⁶ ולא שיטעום רביעית

ברכות ע' 62 אות ל' כתב שדברי הרי"ג תמוהין שהרי כשיב לכל אדם עכ"ל, ונעלמה ממנו שיטת בעה"ע ותר"י והרמב"ן שהבאתי. (1) כפירושו לתענית כ"ח ב' ומובא במחז"י ע' 194 ובשבה"ל ס"ט רע"ב. (2) ברכות פ"ה מ"א, ל' ב'. (3) שם ל"ב סע"ב. (4) ע' תוס' יומא י"ט ב' ד"ה בס וברכות י"ג א' ד"ה באמצע ותוס' רי"ח שם ופי' השני שכערוך ערך בס וריסב"א יומא שם. וע' לקמן סס"י נ"ד. (5) ע' תוס' ברכות י"ג ב' ד"ה שואל ור' אלחנן בשבה"ל סי' ט"ז ותר"י ורא"ש ורוקח סי' שכ"ד וש"ס, ופסק רבינו מובא במדרכי ברכות סי' מ"א. (6) ע' לקמן סי' ס"ז בסופו ובהגהותיו שם. (7) כ"א ב'. (8) לפנינו ובר"ס: רב הונא. (9) מובא בלשונו באו"ח ח"א סי' צ"ז. (10) ע' לקמן סי' ס"ז ובהגהותיו שם. (11) י"ז א', תפלתו של מר בריה דרבנא. וע' לקמן סס"י ס"ז. (12) משנה י"ג א'. (13) י"ד סע"א. (14) כג"י ד"ס. (15) ירמ"י י"ז. (16) י"ד רע"ב. (17) כג"י ד"ס, ולפנינו: רבה. (18) כ"י: בשעות. (19) ע' תוס' י"ג ב' ד"ה שואל ומדרכי סי' מ' ושם"ס, וע' לקמן סס"י ס"ח. (20) ששתיקה אינה גרועה מהפסק בדיבור, ואדרבה מצינו לעיל סי' כ"ז לענין סמיכות גאולה לתפלה שלדעת רבינו רק בדבור אסור להפסיק בין גאולה לתפלה אבל שתיקה והמתנה מותרת. וסברת רבינו כאן מובאה בהגה"מ פ"ב מה' ק"ש סי' ל' ומשם בב"י א"ח סי' ס"ז. (21) סי' תקנ"ב. (22) י"ד א'. (23) כ"י: להטעום. (24) כפירושיו, ורבינו מובא בשבה"ל סי' רע"ט סי' רביעית ביצה. (25) מובא בתוס' ובתוס' רי"ח ד"ה טועם וברוקח סי' ר"ט ובאו"ח ח"א סי' מ"ה וש"ס, ורק רבינו כאן מביא כל תורף פרי"ח. והפירוש הוא מן הגאונים ומובא ברי"ף תענית פ"א סי' תתי"ג בשם רבנן ובשלימותו בערוך ערך רבע א' בשם גאון. ע"ש וע' בשלה"ג שבגליון המדרכי ברכות פ"ב סי' נ' אות ג'. (26) שלא יבלע. ודיון זה כתב גם רב שר שלום בהלכות פסוקות סי' קצ"ב (ובשע"ת

בנת אחת ולא שרינן לה אלא למתרחק מן האיסור הרבה, ובהלכות תענית¹ סי' לה. וגם אין צריך לברך בשם כשמועם ופולט² שגרע מבשמים שמברך דאסמכתא³ מכל הנשמה תהלל יה⁴. ויש מפרשים שמיירי שטועם הרביעית ביד⁵, וגם [יש אומרים⁶ ש]מחמירים בתענית צבור ואומרים דמדנקט או דילמא הנאה קיבל עלויה דבתענית יחיד מיירי, ואינו נכון בעיני⁷:

5

מט. וקיימא לן⁸ שאסור לאדם להשכים לפתחו של חבירו כדי לתת לו שלום קודם שיתפלל, אבל אם פגעו בדרך מותר⁹. ואסור לו לאדם שיעשה חפציו קודם שמתפלל וכל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו שנאמר¹⁰ צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו:

נ. וקו"ל¹¹ דאתחולי מתחלינן¹² וכיון דאתחלינן מיגמר נמי גמרינן לכולה פרשה¹⁰ דציצית¹³, ובערבית מיירי. [ו]נהוג¹⁴ עלמא למימר בערבית כמו בשחרית. ובספרי בפ' ציצית¹⁵ תניא יכול יהא קורא ג' בערב כדרך שקורא שלש בשחרית תלמוד לומר וראיתם אותו:

נא. וכל¹⁶ הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. א"ר יוחנן¹⁷ הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה וישול ידיו ויניח¹⁵ תפילין ומברך¹⁸ וקורא ק"ש ויתפלל. ירושלמי¹⁹ א"ר י לא יעמוד אדם ויתפלל וצריך לנקבו שנא'²⁰ הכון לקראת ה' אלהיך ישראל, ובפרק קמא דשבת²¹ נפקא לן [מ]האי²² דרמי פיומקי ומצלי. וגרס' בירושלמי²³ א"ר אלכסנדרי [שמור]²⁴ רגליך כאשר תלך אל בית אלהים²⁵ שמור עצמך מ(כי)ן הטיפין היוצאים מבין רגליך הרא דתימר בדיקן אבל לא בנסין²⁶ ובנסין אם יכול לסכול יסכול רב אחא אמר שמור²⁰ עצמך כשתהא נקרא אל בית אלהים²⁷ שתהא נקי וטהור: וק"מא לן²⁸ שמי שאין לו

סי' שכ"ד התשובה היא לרב שרירא) ורב האי מביאו הרשב"א בחדושי לסוגיתנו ובתשובותיו ח"א סי' רס"ז. וע' סי' האשכול ד' אויערבאך ח"ב ע"ד. (1) סי' תתס"א. ובכ"י שלפניו אין שם שום פירוש. (2) ע' תוס' ותוס' ר"ח ו"ד א' ד"ה טועם וש"פ. (3) ברכות מ"ג ב'. (4) תהלי ק"ו. (5) וכ"ה דעת רב שר שלום בתשובתו הנ"ל ורב האי בחדושי הרשב"א. (6) ע' תוס' י"ד סע"א ד"ה או דילמא. ובכ"י: וגם אומרים שיש מחמירים. (7) ה"ג ד"ב ס"ע 46: דקא אמרינן בתענית ציבור עד רביעית, וכן רב שר שלום בתשובתו הנ"ל. וכ"ה דעת רבינו להתיר אף ביוה"כ כמבואר לקמן סי' תתס"א ומוכאים דבריו במדרכי תענית סי' תרכ"ז ובהגה"מ פ"א מה' תענית סי' ל'. ור"י בן בריולי מובא ברא"ש תענית פ"א סי' מ"ז מתיר בכל התעניות חוץ מנ"ב ויוה"כ, והוא שיטת רב פלמוי בתלכות פסוקות סי' קצ"ג. (8) עד סוף הסי' י"ד א'. (9) ע' רש"י וראב"ן סי' קנ"א וס' האורה ע' 7 סי' ד' וס' האשכול ע' 9 וב"י או"ח סי' פ"ט בשם ר"י בשם גאון. ומקור לכל הדברים האלה הוא התשובה לגאון שבחמדה גנוזה סי' י"ח. (10) תהלי פ"ה י"ד. (11) י"ד ב'. (12) בגמרא: כיון דמתחלי במערכא, ורבינו לא הביאו גם לעיל סי' א' ע' 8. ונראה שלא היה לפניו בגמרא, וכן לא היה לפני רש"י. (13) בשני כ"י מתחיל כאן סי' נ'. (14) כ"י: דנהוג. (15) פ' שלח פס' קט"ו בשינוים. (16) י"ד סע"ב. (17) שם וס' רע"א. (18) ומברך אינו בדפוס ובד"ס. (19) ברכות פ"ב סה"ג בשינוים. ומקור המאמר הוא בתוספתא ברכות פ"ב הכ"ג והוא גם בגמרתנו כ"ג א'. ורבינו העתיקו מן הירוש' משום מאמר ר' אלכסנדרי לקמן בסמוך. (20) עמוס ד' י"ב. (21) י"א א'. (22) מהכון, ואולי צ"ל מהאי קרא. ובכ"י: בהאי. (23) ברכות שם, בשינוים. (24) כ"י: עמוד. (25) קהלת ד' י"ז: האלהים, וכן בירוש'. (26) אבל לא בגסין אינו בירוש' ובילקוט קהלת ר' תתקע"א, וכן אינו בקה"ר פ"ד. ובאמת יתור לשון הוא. (27) בירוש' ובילקוט שם: האלהים. (28) מ"ז א'.

מ"ס לרחוץ יקנה ידיו בצרור או בקיסם דכתיב¹ ארחץ בנקיון כפי בכל מידי דמקץ מדלא כתיב במ"ס. ונ"ל דהני מילי שלא הסיח דעתו² אלא שנתלכלכו בטיט³. ויש מי שאומר [דחבא]⁴ שלא יהיו מלובלכים⁵, והסיח דעתו לא שייך אלא באכילה אבל לק"ש ולתפלה לא. רב חסדא לייש אמאן דמהדר אמאי בעידן צלותא, והני מילי לקריאת שמע אבל לתפלה לא⁶. ובס' אלו עוברין⁷ מ"ס דלתפלה ממתינ' למ"ס עד פ"ס⁸ אבל מ"ס לא ומתפלל בלא נטילת ידים והני מילי שיש מוצא⁹ לפניו וכן לאחריו פחות ממיל אבל מיל וכל שכן מ"ס אינו חוזר:

[נב]. ואסקינן¹⁰ דמעשה קודם לקריאת שמע כגון להתעטף ולהניח תפילין וכן תלמוד תורה, אבל לכל קריאות כגון מקרא מגילה¹¹ וכיוצא בו מקדים וקורא קריאת שמע כדחזינן לר' יהושע בן קרחה דמקדים קריאה לקריאה: וקיי"ל¹² שצריך להשמיע לאזנו בק"ש ואם לא השמיע לאזנו (לא) יצא. וצריך¹³ לדקדק באותיותיה כגון בכל לבבך על לבבכם וכל הדומים להם¹⁴ ואם לא דקדק יצא. והכא הוא דאיכא קראי, אבל בשאר מצות כגון ברכת המזון ומקרא מגילה לא צריך להשמיע לאזניו¹⁵. והקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצנינן לו ניהגם וכו'. וצריך להרגיש [ברלי"ת] שבתאחד ובסמ"ך דכי לעולם חסדו כדאיתא בירושלמי¹⁶. ותו גרסינן התם¹⁷ אין מעבירין לפני התיבה לא אנשי ח"סה וכו' מפני שקורין לעינינן אלפ"ן ולחתי"ן הה"ן אבל אם ה"י לשונו [ברור]¹⁷ בכל

(1) תתל' כ"ו ו'. (2) וסומך על נטילה של שחרית, ע'י חולין ק"ו ס"ב. (3) סברת רבינו מובאה בשמו בהגה"מ פ"ד מה' תפלה ס' ב' ובמרדכי ברכות ס' מ"ה ובטורא"ח ס' צ"ב. וע' דברי חמודות ברכות פ"ב ס' ו"א אות ל"ח. (4) כ"י: דהך. (5) אבל אם אינם מלובלכים א"צ לנקותן אף אם הסיח דעתו, שאין הסח הדעת אלא באכילה. וגם זה הובא בקיצור ושינוי קצת בטורא"ח שם, וכתב שם הב"י שהיא שיטת הר"ן בפ' ע"פ, והוא בר"ן שם ס' תשפ"ח. אבל המור לא כוון אל הר"ן בן דורו. (6) שיטת הר"ף. והיא שיטת סדרע"ג י"ח א' ורב האי ברשב"א. וע' ה"ג ד"ב ע' 86 ושע"ת ס' צ"ד ותשו"ג מהגניזה ע' 39 וע' 219 וס' האשכול ד' אויערבאך ח"א ע' 49 וע' 50. ובכמה ספרים מובא חילוק זה בגמרא. ורבינו אולי לא גרס ליה בגמרא. שהרי מביא כל הענין מ"ס אלו עוברין. אבל אין זה מוכרח. שאפשר שגורסתו כג' רב שרירא בגמ"מ ס' מ"ד וס' האשכול ד' אלבעק ע' 6. ודע שכל הלשון מן וה"מ לק"ש עד סוף הפסקא בא אל הגמרא מהר"ף שהעתיקו מסדרע"ג, ומשם בא החילוק בין ק"ש לתפלה אל הגמרא כבר בימי הגאונים. ויבואר זה א"ח במ"א. והחילוק בין ק"ש לתפלה מובא בשם רבינו בהגה"מ פ"ד מה' תפלה ס' ב'. (7) פסחים מ"ו א'. (8) כפי' הערך ערך גבל א' וע' בתוס' פסחים שם וחולין שם ד"ה לגבל. והד"ן יוצא גם מפירוש הגאונים שפירשו כפי' הערך ענין לנטילת ידים. ע' ה"ג ד"ב ושע"ת ותשו"ג מהגניזה במקומות שהוזכרו. (9) מוצא מים והוא לשון מקרא ישע' נ"ח ו"א, ואולי צ"ל: שיש מים. (10) י"ד ב'. (11) משנה מ"ו א' ומסקנת הגמרא מ"ו ב'. (12) משנה מ"ו א' וגמרא מ"ו ס"ב. (13) ע' ר"ף תוס' ד"ה בין. (14) מימרא דרב יוסף בלוישא בתרא: אבל בשאר מצות דברי הכל יצאו, אבל בירוש' ברכות פ"ב ה"ז ותירומות פ"א ה"ב חולק ר' יוסי אף בשאר מצות. ומ"ס רבינו לא צריך ומשמע אף לכתחילה ובגמרא אמרינן יצא משמע בדיעבד, יש לפרש שדעתו כיון שר' יוסי מודה בשאר מצות בדיעבד לרבנן אף לכתחילה א"צ. וע' רשב"א בשם הראב"ד ותירוצו אינו מרווח, ואפשר שכדי להוציא מסברה זו דקדק רבינו וכתב והכא הוא דאיכא קראי, כל' אבל בשאר מצות ליכא קרא ולכן באמת אף לכתחילה א"צ. (15) ברכות פ"ב ה"א וה"ד לג' רבינו לעיל ס' מ"ו ע' 27. (16) ה"ה, והג' שם משונה, והלשון שהביא רבינו הוא בתלמודנו מגילה כ"ד ב'. ואולי לא רצה רבינו להביא מן הירוש' רק הסיום אבל אם היה לשונו ברור שאינו בבבלי. (17) כ"י: צרור. ובירוש' וכן בב'.

האותיות מותר. ובמדרש אנדה¹ אמרינן מנין לקורא אהרן הרן² שיצא תלמוד לומר ודגלו עלי אהבה אפי' דגלים שכן עלי אהבה³. והקורא⁴ למפרע לא יצא, כגון פרשה ראשונה למאן דפסק לעיל⁵ דבעיא כול[ה] כונה, אי נמי פסוק ראשון למאן דפסק לעיל שהוא בלכד חובה. ואם טעה בקריאה ויודע באיזה מקום טעה חוזר למקום שטעה ואם⁶ אינו יודע חוזר לראש הפרק⁷ בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון ואם טעה בין⁸ וכתבתם קמא לכתבתם בתרא חוזר לראש ואם לפי תומו פתח למען ירבו אינו חוזר דסריכיה נקיט. והוא הדין בברכות ובכל ענין הדומה לו. וירושלמי⁸ א"ר יוחנן קרא ומצא עצמו בלמען ירבו חזקה כוון התפלל ומצא עצמו בשומע תפלה חזקה כוון התפלל ולא כוון לבו אם הוא יודע שהוא חוזר ומכוין יתפלל ואם לאו אל יתפלל א"ר חייא רבא מן יומי אנא לא כיוונתי אלא חד זמן בעינא למיכוונא והרהרתי בלבי¹⁰ מאן עייל קמיה מלכא [ארבונא]⁹ או ריש גלותא אמר רב מתניה אנא מחזיק מיכו

לראשי דכר ממי למודים כרע מן גרמיה:

נג. תנו רבנן¹⁰ האומנין קורים בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללים בראש הזית ובראש התאנה, ירושלמי¹¹ מפני שטרחת[ן] מרובה, ושאר כל האילנות יורדים למטה ומתפללים בעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל מפני שאין¹⁵ דעתו מיושבת עליו. ומסקנא דבס'¹² ראשון פועלים בטלים ממלאכתן וקורין אבל בס'¹² שני עוסקין במלאכתן וקורין. ולפי מה שפסקנו לעיל¹³ שרק פסוק ראשון בעי כוונה אין צריך לבטל ממלאכתו אלא בפסוק ראשון¹⁴, וכן מפרשים נמי במסכת יומא¹⁵

מהגניזה וכ"י רומי בשרירי הירושלמי ד' גינצבערג ע' 7 וע' 31 וע' 884 הגי': אם היה לשוננו עריך. ולפי' גי' רבינו לכאורה ראה לפירוש בעל פני משה: אם היה מוגמגם בכל האותיות ועריך כמו אריך, והעיר ע"ז רח"ן. אבל לי לא יתנני לבי ליחס לרבינו פירוש מזור כזה שאין הדעת סובלתו כלל, ובפירוש כתב הרמב"ם בפ"ח מה' תפלה ה"ב: וכל מי שאינו יכול להוציא את האותיות כתיקונן אין ממנין אותו ש"ץ. לכן נראה לי לגרוס בדברי רבינו כמו שתקנתה, והכונה: אם היה לשוננו מתוקן אף שהוא מאנשי חיפה וכו' מותר לו לעבור מפני התיבה מפני שאין פסול אנשי חיפה בגופן אלא בהברתן, והוא הפי' שהביא רח"ן בשם יש מי שפירש וכונתו אל ר"פ, וקדמו בזה בעל ספר חרדים בפירושו לירוש'. וברור במובן מתוקן הוא לשון המקרא איוב ל"ג ג': ודעת שפתי ברור מללו. (1) בש"ס ומדרשים שלפנינו לא נמצא, ומובא דרש זה בתוס' ע"ז כ"ב ב' ד"ה רגלא ובמנהיג בטאור"ח סי' קמ"ב ובהגהות אשרי שבת פ"ו סי' י"ג ובאגור סי' קצ"א בשם מדרש. ובא"ח ה' קריאת ס"ת: וכ"כ בירוש' מנין לחון בית הכנסת שאמר על משה משה ועל אהרן אהרן שאין משיבין אותו שנא' ודגלו עלי אהבה ליגלוגו עלי אהבה. וברור שלא היה זה מעולם בירוש' ולהפך מצינו בירוש' מגילה פ"ד ח"ה: טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו וכו' אפי' טעה בין אם לואם מחזירין אותו. ועי' ב"י אור"ח שם. ומה שכתב הטור בשם המנהיג לא נמצא במנהיג לפנינו, וראה זה מציאתי בפסקים וכתבים סי' קפ"א: הא כתב בטור (אחר) [א"ח] דראב"ה פליג אהא וכתב דאין להכילמו ולהחזירו על כך [ומיתי נמי ממדרש דאם קרא לתאורן הרן יצא וכו' עכ"ל]. והוא מה שהביא הטור בשם המנהיג. והיא שגרמה לבעל פרי מגדים לחשוב שהראב"ה הוא מחבר המנהיג. עי' שם הגדולים ד' בן יעקב ח"א ע' 82 א'. (2) אע"פ שלא קרא האלק, תוס' ע"ז שם. (3) ודגלו לשון מעולתה, תוס' שם. ועי' שהש"ר פ"ב פ' הביאני דרש דומה לזה. (4) משנה ט"ז א'. (5) י"ג ב'. (6) ט"ז א'. (7) כג"ה הרא"ש וכענין גי' כ"ב, עי' ד"ס. (8) ברכות פ"ב סה"ד בשנינים, ורבינו קיצר לשון הירוש'. ועי' בבלי ל"ד א'. (9) ופתרוננו בל"י שר ומושל לשנה אחת. ובירוש': ארקבסה וצ"ל ארקבטה בכ"י מהגניזה. ובכ"י: אדכונא. (10) ט"ז א'. (11) פ"ב ה"ה. (12) פרק. (13) סי' ל' ורס"י מ'. (14) עי' תוס' ד"ה הא ומאור ותר"י ופקודת הלויים עי' לי ותוס' ר"ח כאן ד"ה ה"מ ולעיל י"ג ב' ד"ה עד. (15) י"ט ב'.

דאסקנא התם שאסור לרמוז ולקרוץ וגם להראות באצבעותיו כפי¹ ראשון אבל כפי² שני לא חיישינן³, הילכך כפי מה שפסקנו די לנו [בוה]³ להזהר בפסוק ראשון. ותניא התם ודברת כס ולא בתפלה [בם]⁴ יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים ודברת בם עשה אותם קבע⁵:

5 נד. תנן⁶ רבנן הפועלים שהיו עושים מלאכתם אצל בעל [ה] בית קורים קריאת שמע ומתפללין ואוכלים פתן ומברכים לפניו ולאחריה שתי ברכות כיצד ברכה ראשונה כתיקנה שנייה פותח בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים וחוטם בברכת הארץ כמה דברים אמורים בעושין בשכרן אבל בעושים בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהם מברכים כתיקון ד' ברכות:

10 [נה]. ירושלמי⁷ תני זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שעה שהוא מברך תני הכתף אע"פ שמשאו על כתיפו הרי זה קורא את שמע אבל לא יתחיל לא בשעה שהוא פורק <ולא> בשעה שהוא מוען מפני שהוא אין לבו מיושב עליו בין כך ובין כך לא יתפלל עד שעה שיפורק [וכו'] מה ששוקל תרין חולקין לאחריו וחד חולק לקמיה. ותניא כפי המקבל⁸ ה' נושא⁹ משאוי¹⁰ על כתיפו והגיע זמן תפלה סחות מד' קבין משילין לאחריו ומתפלל ד' קבין מניח על גבי קרקע ומתפלל [וכו'] בראשו וכו'. גירסת ירושלמי¹⁰ רב הונא אמר לא יעמוד [אדם ב]תפלה¹¹ וכידו מטבע ר' יוסי אמר צוררן ותופסן בידו למדת הדין [וכו']. ומסקנא התם דמחמירין מפי בתפלה מכ"ש¹²:

20 נו. חתן¹³ פטור מקריאת שמע לילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה וכגון שכינס בחולה ואפילו הוא אלמן ואם בעל לילה הראשון שוב אינו פטור. ובס' הישן¹⁴ אמרינן דחתן פטור מן התפלה ומן התפילין, ויש מפרשים הטעם דתפלה בעי כוונה ותפילין צריכין גוף נקי אבל בשאר מצות חייב¹⁵, ויש שאומר שפטור לגמרי, דכל העוסק במצוה פטור מן המצוה¹⁶. ומסקנא כר' שמעון בן גמליאל שאמר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול, ואע"ג דפליגי רבנן¹⁷ עליה ואמרו חתן אם רוצה לקרות לילה ראשון קורא קיי"ל¹⁸ כל מקום ששנה ר' שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו. ועל רב ששת¹⁹ סמכין ולא אמרינן מוחלת השיטה, וכן

(1) פרק. (2) ע' במקומות שהזכרתי לעיל אות 14, ועי' ר"ף והשגת הראב"ד ומלחמת ורשב"א. (3) בכל הכ"י: בבאוי, ולא ידעתי לפותרו. ואולי צ"ל כרכא, שהוא הוא הפוסק הלכה שדי בכונת פסוק ראשון, ואפשר שצ"ל ודאי. (4) כתי' ד"ס, ולפנינו ודברת בם כפי ש. (5) לפנינו מסוים: ואל תעשם ערואי, אבל בראשונים וכ"י יותא, ע' ד"ס ועי' מעו"ט כאן אות ס'. (6) מ"ז א' וכג"ה הר"ף. (7) ברכות פ"ב ה"א בשינוים וגם בסדר המאמרים. (8) ב' מציעא ק"ה ב'. (9) גי' ד"ס, ולפנינו: הגושא. (10) ברכות פ"ב ה"ה בשינוים. (11) כ"ה בשני כ"י ובירוש'. ובכ"י: בשום תפלה. (12) בירוש' לפנינו: ואפי' תימר ק"ש צריכה כונה תפלה אינה צריכה כונה, ולפי"ז המסקנא להפך שק"ש חמורה מתפלה. אבל באמת גי' זו אינה יכולה להתקיים וכבר הגיהו המפרשים: אפי' תימר ק"ש אינה צריכה כונה תפלה צריכה כונה, וגי' זו היתה לפני רבינו. וכן הגי' בפירוש מבעל ס' חרדים ובכ"י מהגניזה בשרידי הירושלמי ד' גינצבערג ע' 10 ועי' לעיל סי' מ"ז ע' 28. (13) מ"ז א' וב'. (14) כוכה כ"ה סע"ב וכ"י רע"א. (15) שיטת רש"י סוכה שם ומבוארה היטב במאור שם, ועי' מהרש"א שם לתוס' כ"ו א' ד"ה חתן. (16) שיטת הר"ף והראב"ד והתוס' שם והרמב"ם פ"ב מה' ק"ש ה"א. (17) במשנה מ"ז ב'. (18) ב"ב קע"ד א' רש"י, ועי' ירוש' סוף ב' בתרא י"ז ד'. (19) י"ז ב'. ולפנינו: רב שישא בריה דרב אידי, וכן בתוס' ותוס' ר"ה ובא"ז ח"א סי' פ"ד וכן הגי' בפסחים כ"ה א', ובד"ס לא העיר כלום.

משמע בפר"ח¹, וחיישינן ליוהרא. והני מילי לכל אדם, אבל לתלמיד חכם וגדול הדור לית חששא דיוהרא², דלא פליגי³ אאכזה ר' גמליאל דאמר לעיל⁴ איני שומע לכם לבטל⁵ מלכות שמים אפילו שענה אחת, וכן משמע הכא כהדיא בירושלמי⁵. ונ"ל דבכל מילי שליכא למיחש ליוהרא אע"ג דפאזר או כנון נשים שפסורות מן הסוכה ומכל מצות עשה שהזמן גרמא⁶ לא שייך בהו למימר הא דתניא⁷ כל העושה דבר 5 ואין צריך נקרא הדיוט, דהכ[א] נקבע אמילי דיוהרא בירושלמי. ודבר זה ביארתי בתשובה בספר זה ריש מסכת סוכה⁸:

נז. העבדים⁹ אין מקבלים עליהם תנחומין אלא אומר לו המקום ימלא לך חסרונך, דאיתקש לחמור¹⁰ והוי כבהמה¹¹, ואין מספידין עליהם. ונ"ל שאין אומרים צדוק הדין עליהם¹². ואין קורין אותן אבא פלוני ואימא פלוני. ת"ר אין קורין 10 אבות אלא לשלשה ואין קורין אמהות אלא [ל]ארבע(ה), סי' להתפלל בזכותן כעון זכור לנו ברית אבות¹³.

פרק ג'

נח. מי¹⁴ שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואינו מברך ואין מברכים עליו ואין מזמנים עליו וגם אינו מזמן. ובירושלמי¹⁵ דריש למען תזכור וכו' כל ימי חיך¹⁶ שאתה עוסק עם החיים ולא עם המתים. ומסיק 16 התם שאין לענות אמן לא לאחריהן [ולא] הם אחריו. ואסקה רב אשי¹⁷ שאפילו הוא

וכן הגי' בפר"ח שבתוס' רי"ח ובאו"ז שם ובפר"ח לפסחים, אבל בתוס' כאן וכן בתוס' הרא"ש הגי' בפר"ח: רב ששת ובתוס' הרא"ש: רב ששת בריה דרב אידי. וע' סדר הדורות ערך רב שישא. ⁽¹⁾ כן מביאים בשם הר"ח שפוסק כרשב"ג גם בתוס' ותוס' רי"ח ותוס' הרא"ש, ואני לא זכיתי להבין דבריהם שהרי בפר"ח המובא בלשונו באו"ז ח"א סי' פ"ד מבואר שרי"ח פוסק כסתם מתניתין. ובדברי רבנו אפשר לדחוק ולומר שהוא לא הביא מפר"ח רק שהלכה כרב ששת דלא תיפוך ותו לא, אבל לשון התוס' ותוס' רי"ח ותוס' הרא"ש אינו סובל פירוש זה. ונראה שגירסאות שונות היו להם להראשונים בפר"ח. ויש עוד דוגמאות לזה, ע' לקמן סי' קנ"א עוד. אחר כותבי זה בא לידי כ"י הראב"יה ממש' מגילה ומצאתי שם בסס"י תקצ"ז וז"ל: ובפר"ח בברכות הביא הירושלמי (שמביאו רבינו שם לעיל והוא בברכות ספ"ג) ופסק בלישנא דלא תיפוך וכרבנן דפליגי ארשב"ג דלא חיישי (כוותן) [בחתן] ליוהרא עכ"ל רבינו. וא"כ ע"כ צריך לפרש כונתו כאן כמו שפירשתי, ולכן כתב „משמע" ולא כתב פסק ר"ח. ⁽²⁾ ע' לעיל סי' א' ע' 2. ⁽³⁾ במשנה ט"ז א'. ⁽⁴⁾ במשנה: לבטל הימני ובד"ס: לבטל ממני. ⁽⁵⁾ בירוש' לפנינו אין רזמו מזה, ונראה שרבינו כוון אל הירוש' סוף פרקין וכגון האו"ז ח"א סי' פ"ד ויכלנא פתר לה כר"ג וכו', ומפרש רבינו: יכולני לפתור להא דרשב"ג כר"ג שבאדם גדול כמו ר"ג שלא רצה לבטל מלכות שמים אפי' שענה אחת גם רשב"ג מודה לחכמים. ואחר כותבי זה מצאתי בכ"י לקמן סס"י תקצ"ז שהביא רבינו את הירוש' כמו שהוא באו"ז, וכתב שם: סי' (רבינו) [ר'] שמואל הביא לו ראייה מדר"ג והוא (חוזה) [חור] והקשה לו מדרשב"ג, דבכל מקום ששנה רשב"ג במשנתו הלכה כמותו, והשיב לו ר' שמואל אפי' רשב"ג מודה בחכם דליכא ויהא כמו מעשה דר"ג וכו' עכ"ל. ושמתתי שכונתי לדעת רבינו. ⁽⁶⁾ ברכות כ' רע"ב וקידושין כ"ט א' וש"מ. ⁽⁷⁾ ירוש' סוף פרקין ושבת פ"א ה"ב. ⁽⁸⁾ סי' תקצ"ז. ע' שם ובהגותי שם. ⁽⁹⁾ ט"ז ב'. ⁽¹⁰⁾ יבמות ס"ב א' וש"מ. ⁽¹¹⁾ ע' ירוש' ברכות פ"ב ה"ח ושמות פ"א ה". ⁽¹²⁾ מובא באסופות קס"ז ג'. ⁽¹³⁾ כן פרי"ח מובא באו"ז ח"א סי' ק"ג. ⁽¹⁴⁾ משנה ובריייתא י"ז ב'. ⁽¹⁵⁾ ברכות פ"ג ה"א ומו"ק פ"ג ה"ד. ורבינו קיצר לשון הירוש', והכונה מבוארת. ⁽¹⁶⁾ דברים ט"ז ג'. ⁽¹⁷⁾ גמרא י"ח א'.

בבית אחר נמי שכל זמן שהוא מוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי. ואוכל¹ בבית אחר אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו ואם אין לו עושה מחיצה ביניהם אין לו מחיצה מחזיר פניו ואוכל ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ומפרש בירושלמי² נמסר לרבים או לכתפים אוכל בשר ושותה יין. ומספקא לן אם הוא הולך עם המת בספינה או בעגלה אי דמי לנמסר לכתפים או לאו³. תנא⁴ הכתפין אסורים בנעילת הסנדל שמא יפסוק סנדלו או רצועותיו⁵ ונמצא מתעכב מן המצוה. ובשבת אינו מתרחק מכל אלו אלא ע[נ]שה כמו שע[נ]שה בשאר שבתות, ובתשמיש המטה נחלקו רבנן ור' שמעון בן גמליאל אם מחויב בשבת משום מצות עונה או לאו, ובירושלמי⁶ אמר ר' יהושע בן לוי הלכה כר' שמעון בן גמליאל שאמר חייב בכולם⁷. ומיהו רפיא בירי לאוסרו לאונן אפילו בחול בתשמיש המטה אע"פ שאסור לאבל⁸, כדאמרין פרק קמא דכתובות⁹ מאי קולא אילימא דקתני בועל בעילת מצוה ופירש התם משום דאכתי לא חל עליו אבילות אי לר"א עד שיצא מפתח ביתו וכו', משמע שאין זה קולא כי לכל אדם הותר אע"פ שאינו [חתן] הוא¹⁰. ויש להסב הדבר שלעולם אסור, אלא הכי קאמר אין בו קולא דאבילות אך קולא היא דאנינות ואם הקילו באנינות דלמא באבילות לא נקל¹¹. והמחמיר יברכהו יוצרנו: ת"ר¹² המשמר את המת אע"פ שאינו שלו פטור מק"ש ומן התפלה ומכל המצות¹³, ומסקנא¹⁴ מתו אע"פ שאינו משמרו משמרו אע"פ שאינו מתו ואם היו שנים זה משמר זה קורא. ירושלמי¹⁵ תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו מפני כבודו של מת <או> מפני שאין לו מי שישא משאו והחניא פטור מנשילת לולב בחול והתניא פטור מתקיעת שופר אית לך למיטר בחול, ומשני כיון שמחשיכים על התחום להביא ארון ותכריכין כמו שהוא נושא משאו [דמי]. וכל זה במתו¹⁶ מיירי. ופליאה¹⁷ שנהגו העם אף בחול הולך לבית הכנסת ומתפלל בעוד שלא נקבר מתו, ונ"ל שהכא כולי עלמא מודו, אע"פ

(1) ברייתא י"ז א'. (2) ברכות שם ומ"ק שם. (3) שמוליך את מתו לקברו בעיר אחרת ושם ימסר לכתפים, ומסופק רבינו אם נאמר כל זמן שלא נמסר הרי הוא מוטל לפניו או נאמר כיון שעומד להמסר לכתפים כמסור דמי לפי הכלל הודיע, ע' ב"ק ע"ו ב' ושבועות י"א ב' וש"מ. וכעין זה לענין סתימת הגולל בארון ולא נקבר בקרקע בראב"ן ס' ק"ח ומובא באו"ז ח"ב ס' תכ"ד וש"פ. ומפרש רבינו נמסר לכתפים לפניו כמו שפירשו בתוס' י"ח א', וע' רא"ש מו"ק פ"ג ס' ג"ה. עוד יש לומר טעם הפסק משום שבשעת הליכת הספינה אי אפשר לקוברו ונחשב כאינו מוטל לפניו כמו במעשה שהיה בצרפת, ע' תוס' שם ורא"ש מו"ק שם. ובא"ח ח"ב ע' 671 מביא אותו מעשה ומסיים: וכן כשמוליכין המת ממקום למקום לעיר רחוקה מהלך שני ימים או יותר מותרים לאכול בשר ולשתות יין וכו' ע"ש. וספיקו של רבינו מובא בהגה"מ פ"ד מה' אבל ס' ו'. (4) ירוש' שם סה"א. (5) או רצועותיו אינו בירוש', ופירוש רבינו הוא. ורמב"ם פ"ד מה' אבל ח"ג: שמת הפסק רצועה מסנדלו של אחד מהם. (6) ברכות פ"ג ו' א' ומו"ק פ"ג ה"ד. (7) שאמר חייב בכולם אינו בירוש', ופירוש הוא. (8) שמצינו בכמה דברים הקילו באונן יותר מבאבל. ע' תוס' מו"ק כ"ג ב' ד"ה ואינו. (9) ד' ב'. וע' תוס' מו"ק שם ומאור מו"ק שם שהביאו ראיה זו. וע' תורת האדם לרמב"ן כ"ג ד' וכ"ד א'. (10) בכל הכ"י: שאינו קורא, ואין לו הכנה, ותקנתו מסבירה לפי הענין שבכתובות שם. (11) ע' תוס' מו"ק שם. וכל המו"מ לענין אונן בתשעה"מ מובא בשם רבינו בה' שמחות למהר"ם ס' פ"ו. (12) י"ח א'. (13) בברייתא: ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. (14) שם, וכג"י ד"ס. (15) ברכות פ"ג ה"א, ורבינו קיצר לשון הירוש'. (16) אע"פ שאינו משמרו. (17) מכאן עד קרובין שיעסקו בו מובא בקיצור בהגה"מ פ"ד מה' אבל ס' ד'.

- דנבי חתן¹ סליגי רבנן ור' שמעון בן גמליאל כאם רצה לקרות, הכא < אין שומעין לו >² מפני כבוד המת. ושםא כיון³ דלא [איפשטא] היכא שיש לו מי שישא המשא הנהיגו שמתפללים כיון שיש קרובין שיעסקו בו⁴:
- [נמ]. תיר⁵ לא יהלך < אדם > בכית הקברות ותפילין בראשו וכו', ודווקא בתוך ד' אמות אמרינן, דתפיסת המת ד' אמות. ובפרק קמא⁶ כתבנו⁵ דמילי דעלטא שרי למיטר קמיה: ת"ר המוליך עצמותיו של מת ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדיסקיא ויניחם⁷ על גבי חמור וירכוב⁸, ואית דגרס וירכב [עליהם]⁹, מפני שנוהג בהם דרך בזיון, ובירושלמי¹⁰ מסיים [ומפשילן]¹¹ לאחריו ורוכב, וכן לספרים¹². ואם מתירא מפני גנבים או מפני ליסטים מותר להניחם על גבי החמור שהוא רוכב¹³ עליו, וכן בספר תורה: א"ר¹⁴ יהודה אמר רב הרואה את המת ואינו מלווהו עובר משום לועג לרש¹⁵ ואם לווייהו מה שכרו אר"י¹⁶ עליו הכתוב אומר¹⁷ מלוה ה' חונן דל. ירושלמי פרק ב'¹⁸ העושה צרכיו בכית הקברות עובר משום לועג לרש וכו': אמר ר' יהושע בן לוי¹⁹ כל המספר אחר ממתו של תלמיד חכמים נופל כנהנים שנאמר²⁰ והמטים עקלקלותם וגו', וזה א' מן הדברים שראוי לידוי, שמגדים על כבוד הרב: נושא²¹ המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן את שלפני המטה¹⁵ ואת שלאחר המטה < את שלפני המטה צורך בהם פטורין ואת שלאחר המטה צורך בהן חייבין ו > אלוואלו פטורים מן התפלה. תיר²² אין מוציאין את המת סמוך לק"ש ואם התחילו אין מפסיקין. ת"ר העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניו נשמיים < אחד אחר > וקורין אין המת מוטל לפניו הם יושבים וקורין והוא יושב ודומם הם עומדים ומתפללים והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר צדיק אתה ה' על כל²⁰ הבא עלינו יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות עמך ישראל לחיים²³.

(1) במשנה ט"ז ב'. (2) כ"ה בשני כ"ו. (3) מכאן עד שיעסקו בו מובא גם במדרכי ברכות פ"ג סי' ג"ז, ועפ"י המדרכי והגה"מ תקנתו, וכן תקן רח"ק, ובכ"י: דלא אפשר. ודינו של רבינו מובא גם באגודה ברכות סי' ב"א. (4) ע' ב"י א"ח סי' ע"א שהביא דברי רבינו מהמדרכי, ומ"ש בפעם הדין אינו מוכרח בלשון רבינו. וע' א"ח ח"א סי' תי"ז ומבואר שם שהמנהג שהזכיר רבינו מנהג שפירא היה. (5) י"ח א'. (6) לעיל סי' ה'. (7) כג"ד ד"ס, ולפנינו: ויתנם. (8) ולפי ג' זו אפי' אם אינו רוכב עליהם רק שהם מונחים על החמור בשעה שהוא רוכב עליו אסור, וכן ביאר במע"ט ובד"ח סי' ז' שיטת הר"ף. (9) כנ"ל לתקן, ובל"ז אין הבנה לג' שהביא. ולפי ג' זו שהיא ג' הדפוס דוקא לרכוב עליהם אסור אבל אם מפשילן לאחריו מותר, ע' תוס' ותוס' ר"ח ורא"ש. וע"ז מביא ראיה מהירוש', וכן הביאו ראיה זו בתוס' ורא"ש. (10) ברכות פ"ג ה"ח. (11) כ"י: ומפסי' שילך. (12) עפ"י הברייתא שבבבלי והירוש'. (13) אבל לרכוב עליהם אסור, כפירוש השני שבד"ח פ"ג סי' ז' אות י"ח בשיטת הר"ף, והיא שיטת הג"י הראשונה שהביא רבינו ושלא כהירוש', ולכן לא הביא הר"ף את הירוש'. ורבינו הביאו אף שלא פסק כמותו, ואפשר שרבינו פוסק כהירוש' והוא מפרש מפשילן לאחריו שישאם על גביו ולא שוניחם ע"ג החמור. ואולי יש ראיה לפירוש זה מהברייתא ב"מ ק"ה ב': הנושא משאוי על כתפו והגיע זמן תפלה פחות מד' קבין מפשילן לאחריו ומתפלל ד' קבין מניח ע"ג קרקע ומתפלל. הרי שמפשילן לאחריו הכונה שישאם על גביו, אבל כל הראשונים לא הבינו את הירוש' כן, ע' תוס' ותוס' ר"ח ומחז"ק ע' 527 וש"פ. (14) י"ח א' וכג"י השאילתות, וע' ד"ס. (15) משלי י"ז ת'. (16) בכ"י אמסט: א"ר יוסי וצ"ל: אסי כג"י הדפוס. ובכ"י ואצל הראשונים חסר שם האומר, ע' ד"ס. ובה"ג ד"ב ע' 25: א"ר אמי. (17) משלי י"ט י"ז. (18) ד"ג, בשינוים. (19) י"ט א': מטתן. (20) תהלי קצ"ה ה'. (21) משנה י"ז ב'. (22) י"ט א'. (23) נוסחת הר"ף. וע' ריצ"ג ח"ב ע' ל"ג. ובריי"ף לפנינו: ברחמים, והג"י לחיים היא בדי"ס.

ירושלמי¹ תני המספיד וכל העוסקים בהספד מפסיקין לק"ש אבל לא לתפלה מעשה היה והמפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה והא תנינן אם יכולין להתחיל ולגמור מתניתא ביום הראשון ומה דתני תנא ביום השני. קברו² את המת < וחזרו > אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו. העומדים³ בשורה הפנימים פטורים והחיצונים חייבים. ת"ר⁴ שורה הרואה את הפנימית פטורה ושאינה רואה את הפנימית חייבת ר' יהודא אומר הבאים מחמת אבל פטורים מחמת כבוד⁵ חייבים. ירושלמי⁶ א"ר חנינא בראשונה היו המשפחות עומדות ואבילים עוברים משרכת תחרות בציפורן התקין ר' יוסי בן חלפתא שיהו המשפחות עוברות והאבילים עומדים א"ר שמעון דתוספאה חזרו הדברים ליושנן. ובענין זה נוהגים עתה שהאונן וגם האכל עוברים ומלוים אחריהם קרוביהם והעם בשוכם מן בית הקברות⁷ גם בצאתם מבית הכנסת⁸:

ס. אמר⁹ רב יהודא אמר רב המוציא כלאים בנגדו פושטו אפי' בשוק מאי טעמא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'¹⁰ כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב, ודכוותיה אמרינן בפרק הדר¹¹. ומיהו באיסורי דרבנן אמרינן < גדול > כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה¹², דאסמכוה רבנן למלתיהו אלא דלא תסור [וגו']¹³, וכן בשב ואל תעשה או בהספד ממון¹⁴ חיישין לכבוד הבריות. וחייב¹⁵ אדם למסור עצמו וממונו בשביל קידוש השם להזכיר למקבלים [מסו]¹⁶, כעובדא דרב אדא בר אהבה דקרע לכרבלתא < בשוקא לההיא כותית > דהוי סבר דישראלית היא :

20 סא. נשים¹⁷ ועכרים וקטנים פטורים מן הק"ש ומן התפילין, דמצות עשה שהזמן גרמא היא. ואע"ג דקטן פטור מן התפילין מיהו מעת שידוע לשומרן בקדושה שלא יישן בהם ולא יפח בהם אביו לוקח לו תפילין כדי להרגילו ולחנכו¹⁸, וכן מעת שידוע לדבר אביו מלמדו תורה וכו' מפסיק הראשון של ק"ש, כדאיתא בפ' לולב הגזול¹⁹, וחייבים²⁰ בתפלה ובמזוזה ובכרכת המזון. ולא איפשיטא ליה בנפ' הא 26 דתנן נשים חייבות בכרכת המזון אי מדאורייתא אי מדרבנן, ונפקא מינה לאסוקי גברא ידי חובתו, דלא אתי דרבנן ומפסיק דאורייתא. ואולינן לחומרא ולא מפסיק²¹. ובקידוש

(1) ברכות פ"ג סה"ב וסנהדרין פ"ב סה"ב בשניונים, וגו' רבינו מתוקנת. (2) ו"ט סע"א. (3) משנה י"ז ב'. (4) ו"ט רע"ב בשניונים, וכגו' רבינו גם בתרין. (5) כגו' הר"ף וד"ס. (6) ברכות פ"ג סה"ב וסנהדרין פ"ב סה"ב. ובכריתא וסנהדרין ו"ט א' הענין בשניונים, ונראה לכאורה שהוא ההפך ממה שמסופר בירוש', וכן הבינו המפרשים. ולי' נראה שבעיקר הדבר אין מחלוקת בין שני התלמודים ורק חילוק זמנים יש ביניהם. ויבאר א"ה בב"א. (7) ע' מחד' ע' 248 ורא"ש מו"ק פ"ג סי' פ' וטו"ד סי' שצ"ו. (8) ע' רא"ש שם סי' מ"ז ומחז' ע' 248 ורוקח רס"י ש"ו. (9) ו"ט ב'. (10) משלי כ"א ל'. (11) עירובין פ"ג א'. (12) לאו דלא תסור דאסמכוה רבנן וכו'. (13) דברים י"ז ו"א. ובכ"י: וכו'. (14) שמפסיד את חבירו ממון ע"י שחם על כבוד עצמו. (15) כ' א'. (16) כ"י: מותר. (17) משנה כ' סע"א. גמרא כ' ב'. (18) אבל לא משום שהקטן חייב בתפילין. וזוהי מתורצת קושית ר"ת בתוס' ד"ה לקטנים לשיטת רש"י, וזוהי תירצו בתרין. ורמז ע"ז רש"י עצמו בסוכה מ"ב א' ד"ה חייב בלולב. נמצאה דעת רבינו כשיטת רש"י. (19) סוכה מ"ב א'. (20) משנה כ' רע"ב וגמרא שם. (21) ובירוש' ברכות פ"ג ה"ג ומביאו רבינו לקמן סי' ס"ב נלמד חיוב נשים בבחמ"ז מהכתוב ואכלת ושבעת וברכת. וא"כ חיונן הוא מחד'. ורבינו לא חש לזה הירוש' מפני שדעתו שבעיא שלא נפשטה בגמרתא אף

היום מפסי' לגברי, דאמר רב אדא בר אהבה נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה דכתיב¹ זכור ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה. והיקישא להיפך לא אמרינן, דכתיב² לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך וכו'. ובכל מקום שיש היקש כי האי כגון בחמץ ובמצה³ ובנדילים ולא תלבש שעטנז⁴ צריך לתת טעם בדבר אגאי לא מהפכינן ליה⁵. ובקידוש היום דימים טובים אע"ג דלא כתיב זכור ושמור איכא⁶ למיטר דאתי בהיקישא דר' יונה דכתיב אלה תעשו לה' במועדיכם כדאיתא בשבועות⁶, ושבת נמי כתיב בהאי עניינא. וקידוש בכל ימים טובים מעין הרגלים פרשתי בהלכות קידוש כענין ערב פסח⁷. ומהא דתנן בפרק שלשה שאכלו⁸ נשים ועבדים וקטנים אין מומנים עליהם ליכא למיפשט דנשים פטורות מברכת המזון לכל הפחות מדאורייתא, דילמא התם מיירי כדאמרינן בריש פרקין⁹ דאינם יכולים לזמן יחד משום פריצות¹⁰ אבל נשים לבדן מיבעיא ליה אי דאורייתא אי דרבנן, דאי לא תימא הכי קשיא סתם משנה מסתמא אחריתי. ואע"ג דתניא בתוספתא דמכילתין בס' ה' בסמוך להאי דבן מנחם לאביו ואשה מברכת לבעלה וכו' נשים¹⁰ ועבדים וקטנים אין מוציאין את הרבים ידי חובתן, כיון שלא הובא בתלמוד לפשוט דילמא לא מתניא דבר' חייא ור' אושעיא¹¹: סב. ירושלמי¹² נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין וכו' נשים מנין¹⁵ דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם וכל¹³ שאינו מתחייב בתלמוד תורה פטור מק"ש ומן התפילין עבדים דכתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד שאין לו אלא אדון אחד זה חייב בק"ש יצא עבד שיש לו אדון אחר כר [מן] הקב"ה קטנים מנין דכתיב¹⁴ (ו)למען תהיה תורת ה' בסוף בשעה שהוא רגיל בה וחייבים בתפלה כדי שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו¹⁵ ובמזוזה דכתיב²⁰ על מזוזות ביתך ובשעריך ובברכת המזון דכתיב¹⁷ ואבלת ושבעת וברכת. א"ר אדא¹⁸ וחייבים בקידוש היום ובהבדלה בקידוש דכתיב¹⁹ זכור את יום השבת וזכרהו על היין בכניסתו לקרש על שולחן²⁰ אם כן מה ת"ל²¹ שמור את יום השבת שמרהו וקדשהו [מ]עשיית²² מלאכה²³ ונשים ועבדים וקטנים הואיל שישנן בשמירת שבת

שנפשטה בירוש' הרי היא כאלו לא נפשטה. ע' מזה ביד מלאכי סי' צ"ד. ושיטת רבינו מבוארת לקמן סי' קל"א בפירושו, ע"ש. (1) שמות כ' ח', דברים ה' י"ב. (2) שמות כ' י', דברים ה' י"ד. (3) פסחים מ"ג ב'. (4) יבמות ד' רע"א. (5) ע' תוס' פסחים שם ד"ה סלקא ויבמות שם ד"ה דכתיב ושבעות כ' ב' ד"ה כל ומנחות מ"ג א' ד"ה ור"ש וערכין ג' ב' ד"ה והני. (6) י' א'. (7) סי' תק"ח, ע"ש ובהגהותיו. (8) ברכות פ"ו מ"א, מ"ה א'. (9) שם מ"ה ב'. (10) כג"י הנכונה שד' צוקרמנדיל. (11) חולין קמ"א א'. ובסברת רבינו כאן כתבו הרשב"ם ב"ב ס"ג א' ד"ה תנו והרא"ש חולין פ"ב סי' ו'. וברשב"ם שם עוד סברה אחרת, אבל כאן סברת רבינו מוכרחת מפני שהש"ס ידע לסיפא דברייתא, ע' תוס' פסחים צ"ו א' וגליון ר"ב שם ויד מלאכי סי' רצ"ט. וע' תוס' סוכה ל"ח א' שהקשו ג"כ מתוספתא שהביא רבינו ותרצו בע"א. (12) ברכות פ"ג ה"ג בשנינו. (13) מכאן עד ומן התפילין אינו בירוש' לפנינו. ולעיל פ"ב ה"ג: את שהוא חייב בת"ת חייב בתפילין נשים שאינן חייבין בת"ת אינן חייבות בתפילין. וע' מכילתא לשמות י"ג ט' ומכילתא ד' הופמן ע' 84 ובבלי קידושין ל"ד א'. ומתפילין נלמוד לכל מ"ע שה"ג שנשים פטורות, ע' מכילתא שם ובבלי שם. (14) שמות י"ג ט': למען. (15) בבלי כ' ב': וחייבין בתפלה דרחמי נינהו. (16) דברים ו' ט'. (17) שם ח' י'. (18) מכאן עד כישראל לכל דבריו אינו בירוש' לפנינו. (19) שמות כ' ח'. (20) ע' מכילתא לשמות כ' ח' ומדרש תנאים ד' הופמן ע' 21 ופסחים ק"ו א'. (21) דברים ה' י"ב. (22) כ"י: בעשיית. (23) מדרש תנאים ע' 21: שמור שמריהו מלעשות בו מלאכה.

חייבים בקידוש היום¹ ובהבדלה מנין דכתיב² ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה וגו' הואיל וחייבים בשימור צריכים להבדיל בין קדש לחול בין שבת לששת ימי המעשה³ אם כן מה תלמוד לומר⁴ ובהמתך ונרך אשר בשעריך אלא קטן ועבד ואמה שישנן במקצת מצות שהחייבים בתפלה⁵ ובברכת המזון ובמזוזה⁶ לפיכך חייבים בקידוש והבדלה כישראל אבל גר תושב אינו אלא בשימור שבת בלבד ככהמה ולפיכך פטור מקידוש ומהבדלה ככהמה תפטר בגר תושב אבל גר צדק הוי כישראל לכל דבריו : בן⁶ מברך לאביו. בירושלמי⁷ סריך ולא כן א"ר אחא⁸ בשם ר' יוסי כלום אמרו בקטן אלא כדי לחנכו תפטר בעונה אחריהם אמן כדתנן תמן⁹ מי שהיו עבד או אשה או קטן מקרין אותו והוא עונה אחריהן מה שהם אומרים וכו' עד תבוא מאירה לבן עשרים שצריך לבן עשר. ואם הוא אינו יכול לברך כנון שהוא רוחץ או קצת חולה נראה שאינו בתבוא מאירה : סג. בעל קרי¹⁰ מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה. ירושלמי¹¹ מהו מהרהר ברכות מתני' במקום שאין מים וכר"ם דתניא¹² בעל קרי שאין לו מים לטבול קורא את שמע < ואינו > משמע לאונו < ואינו מברך > לא לפניה ולא לאחריה דברי ר' מאיר < וחכ"א קורא את שמע ומשמע לאונו ומברך לפניה ולאחריה תני¹³ בעל קרי החולה שנתנו עליו מ' קבים מים וטהור שנפלו על ראשו ורובו שלשת לוגין מים שאובים טהר לעצמו אבל אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיבא במ' סאה של מים חיים¹⁴ ר' יהודה אמר מ' סאה מכל מקום ר' יהושע בן לוי אמר אין קרי אלא מתשמיש המטה ר' אבא אמר אסילו רואה את עצמו נאות בחלום הוון בעיין למימר ובלבד מאשה ר' יונה ור"י תרוויהו אמרין אפי' מדבר אחר, וסריך אר' יהושע בן לוי מדתניא¹⁵ בעלי קריין טובלים כדרכם¹⁶ ביום הכיפורים, והתם ליכא לתשמיש המטה, ומשני במי ששימש מיטתו מבעוד יום ושכח ולא טבל. וכפר"ח כתוב נמי מהרהר בברכות אבל קריאת שמע מוציא בשפתיו. ונראין הדברים מפני שק"ש חמורה משאר דברי תורה וברכות הרי הן כדברי תורה וכן ברכת המוציא, אבל ברכת המזון דמדאורייתא הוא הרי היא כק"ש. ועל דרך זה יש לפרש המשנה¹⁷ :

25

(1) ברכות כ' ב' ושבעות כ' ב'. והכן שרב אדא בר אחבה הוא בעל המאמר נשים חייבות בקידוש היום. וע' ביחוד בשבעות שם. (2) שמות כ' מ' וי' ודברים ה' י"ג וי"ד. (3) ולרש"ה זו פשוט הוא שהבדלה היא מוח"ת. והפוסקים נחלקו בזה. ע' רמב"ם ונושאי כליו סכ"ט מה' שבת ה"א וב"י וש"ע אר"ח סי' רצ"א וע' סמ"ג עשה כ"ט והמכריע סי' ע"א ותוס' רי"ד פסחים ק"ו א'. ושם משאלות פ' כי תבא : זכור את יום השבת וזכרתו על היין בכניסתו ואין לי אלא בכניסתו ביציאתו מניין תלמוד לומר את יום. וכ"ה בשאלות כ"י הר"א עפשטיין אחר פ' כי תבא לשבת דעצרתא, וע' העמק שאלה סי' קס"ג. (4) שמות כ' י' דברים ה' י"ד. (5) משנה ברכות ה' רע"ב. (6) ברכות כ' ב'. (7) ברכות פ"ג סה"ג בשינוים. (8) כ"י : אחי. (9) סוכה ל"ח א'. (10) משנה כ' סע"ב. (11) פ"ג ה"ד בשינוים קלים. (12) תוספתא ברכות פ"ב ה"ד, בבלי כ"ב א'. (13) תוספתא שם ה"ב, בבלי כ"ב ב'. (14) של מים חיים בכל הכי' ובירוש' ובתוספתא ובבבלי אינו. ולפי גי' רבינו ראייה למ"ד שמפרש בבבלי כ"ב ב' : מכל מקום לאתווי מים שאובים. (15) תוספתא יומא פ"ד (ג) ה"ה ובריייתא יומא פ"ח א'. (16) בירוש' : כדרכן בצנעא, וכן ביומא פ"ח סה"א ותעניות פ"א ה"ה, אבל בתוספתא ובבבלי ליתא בצנעא. (17) החילוק שבמשנה בין ק"ש וברחמ"ו לברכות ק"ש וברכות המוציא, אבל לענין פירוש מהרהר תופש עיקר פירוש הבבלי ולכן כתב לקמן סי' ס"ח ע' 45 שאין הלכה כמשנתנו, ולפי סי' הירוש' הרי פוסק הוא הלכה כמותה, ע"ש.

סד. פ"ח¹ דקיימא לן כרב חסדא² דהרהור לאו כריכור דמי, חדא הא רב אדא בר אהבה מפרש למעמיה, ותו דגרסינן ב' שואל אדם³ תניא ר' יהושע(י)ע בן קרחה אומר אומר אדם לחכירו הנראה שתעמוד עמי לערב ואר"י⁴ הלכה כר' יהושע(י)ע בן קרחה ורייק התם דריכור אסור והרהור מותר: ותפלה⁵ שהיא [דרבנן] ו[מלכות שמים לית בה לפיכך לא יתחיל ואם התחיל יקצר. וסלקא שעתתא דברכת המזון לפניו דהיא המוציא לחם⁶ מדבריהם, וכן ברכת התורה לאחרית מרבנן: עוד פסק⁷ דהלכה כר' אלעזר⁸ דקריאת שמע דאורייתא ואמת ויציב דרבנן הילכך פסק אם קרא ק"ש או לא חזר וקרא וספק אמר אמת ויציב אינו חזר וקרא. ואע"ג דפליגי בית שמאי ובית הלל בקרא דבשכך ובקומך⁹ בפרק קמא¹⁰ מכל מקום מדברי שניהם נלמוד דק"ש דאורייתא, ואע"ג דר' אלעזר תלמיד הוא לגבי שמואל, בהא¹¹ הלכתא כוותיה¹², אבל פסק התפלה פסק לא התפלל אינו חזר ומתפלל, וכן הלכתא. ואע"ג דא"ר יוחנן והלואי שיתפלל אדם כל היום כולו לא אשכחן דפליגי בהדיא דלימא חזר ומתפלל אלא אמר ולואי שיתפלל וכו'¹², ומכל מקום אין הלכה כר' יוחנן בזו אע"ג דרביה דר' אלעזר הוא. וקבלתי מרבתי שהיו חכמים מוק[מ]י להך דר' יוחנן בתפלת ערבית בלבד וכדאשכחין ב' מקום שנהגו¹³ דפריך והא אמר ר' יוחנן ולואי¹⁴ שיתפלל אדם כל היום כולו ופריך התם רשות פ' בשאר יומי הכא בתפלת נעילה דתענית ציבור > חובה וכוה ת"ב אינה כתענית צבור, הנה >¹⁴ דאפילו תפלת נעילה דחו אותה ב' באב ומכל שכן תפלת ערבית, אבל תפלת שחרית ומנחה חובה דאמר ר' יהושע בן לוי¹⁵ תפלות כנגד תמידים תקנום ותניא כותיה והכי סלקא שמעתתא, [ו]אמרין דכי היכי דלא מקריב טפי משני תמידים ואם יקריב עובר בכל תוסף¹⁶ כך²⁰ אין מתפללים בציבור יותר משתי תפילות ביום. ותפלת ערבית רשות ואפילו הכי מצלי לה יחיד כרבים > בדוד כתיב >¹⁷ ערב ובוקר וצהרים [וגו']¹⁸ ובדניאל כתיב נמי¹⁹ וימנין תלתא בימא הוא ברך על ברכוהו ומצלא ותניא כוותיה דר"א יכול²⁰ יתפלל אדם כל היום כבר מפורש ע"י דניאל וימנין תלתא וגו'. הילכך²¹ הלכתא כר' אלעזר אפילו

(1) מובא בתוס' ד"ה ורב חסדא ובתוס' ר"ח ותוס' הרא"ש ופסקי הרא"ש ואו"ז ח"א סי' ק"ז ובפסקי ריקאנטי סי' י"ב. ואינו ברור אם גם הראיות הן מפר"ח, ובתרי הביא פסק הר"ח בשם הגאונים וכתב: והביאו ראיה לדבריהם מדאמרין במס' שבת וכו'. (2) כ' סע"ב. (3) שבת ק"ג א'. (4) לפנינו: אמר רבה בר בר חנה אר"י. ודרך רבינו שלא להביא רק מי שנאמר בשמו. (5) כ"א רע"א. (6) משנה ברכות ל"ה א'. (7) ר"ח ומובא באו"ז ח"א סי' צ"ד, ולשון פר"ח כאן משונה קצת מזה שבאו"ז. ותורף פר"ח מובא בר"ף ובס' האשכול ד' אלבעק ע' 30 וע' 31. (8) ברכות כ"א סע"א. (9) דברים ו' ד'. (10) י' סע"ב. (11) וכן פסק בשאלות יתרו סי' ג' ובה"ג (ד"ו 4 א' וד"ב ע' 26) וסדרע"ג י"ח א'. וע' סי' יראים סי' י"ג ובשלם סי' רנ"ב ע' 280 ובהגהות שם וס' האשכול ד' אלבעק ע' 80 והגהות שם. (12) פסחים ג"ד ב'. ובכ"י אמס"ט: ב' מקום שנהגו לעשות מלאכה ב' באב בגמר', והיא כעין לשון פר"ח שבאו"ז. (13) הוספתי עפ"י האר"י, ובל"ז אין להלשון כאן הכנה. ולפינו בגמרא הגי' הכא רשות התם חובה. ולפי' הר"ח כשם רבותי קשה לפי סברת הגאונים, הכאתי דבריהם לעיל סי' ג' ע' 6, שבתפילת ערבית אין צריך לסמוך גאולה לתפלה משום שח"ע רשות, וא"כ ר' יוחנן שאמר (ברכות ד' ב') שצריך לסמוך גאולה לתפלה דעתו שח"ע חובה. ויש לישב עפ"י סברת התוס' ברכות שם סד"ה אמר. (14) ברכות כ"ו ב'. (15) דברים י"ג א': לא תוסף. ועל כל במקום לא ע' בפפרי "דאס שריפטוארט" ח"א ע' 9. (16) תהלי ג"ה י"ח. ובכ"י: וכו'. (17) דניאל ו' י"א: תלתא. (18) ברכות ל"א א'. (19) משום דתניא כותיה, ע' הלשון באו"ז.

לגביה דר' יוחנן רביה. ואפילו תפלת ערבית רשות אין להוסיף דהא חשיב תפלת ערבית שהוא רשות בהדי חשבון תלתא, ועוד מרקתני¹ רב יהודה משמיה דשמואל היה עומד בתפלה וזוכר שהתפלל פוסק אפילו באמצע ברכה שמע מינה דהכי סוגיא דשמעתא דלית לן לצלווי צלותא יתירתא כלל דקעבר משום כל תוסף דהא ליכא 6 מאן דפליג אהא דשמואל ועל כנון דא אמרינן דבר הלמד מעניינו² והני מילי בתפלת צבור דתפלת צבור קיימא במקום תמידין ולית לן רשות לאוסופי אי נמי יחיד להובה אבל יחיד אי בעי לצלווי תפלת רשות קודם תפלת מנחה כעין תחנונים לא הפסיד שהיחיד מקריב עולת נדבה³. ועוד הא שמעתא דשמואל דאמר⁴ המתפלל ביחיד ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין אם יכול וכו' כלומר כיון שחידש דבר 10 בתפלה⁵ נחשבת הראשונה תחנונים ומותר להתפלל עם הציבור שכן אפילו בתמיד אם הקריב ביחיד תמיד בו כיום ונמצא שהציבור הקריבו יצא בתמיד של ציבור והראשון עולה לו נדבה וכך ענין התפלה⁶. ומסקנא שהמתפלל ביחיד בראשונה וביחיד באחרונה ששכח והתחיל פוסק אפילו באמצע ומכל שכן דלא יתחיל לכתחלה, יחיד שהתפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללים אם יכול לחדש דבר בתפלתו כמו 15 שפירשנו יתפלל שניהם ואם לאו אל יתפלל עמהם. ובירושלמי גרס בסוף פרק תפלת השחר⁷ ר' שילא בשם ר' התפלל ומצא עשרה בני אדם מתפללין מתפלל עמהם, ומשמע אפי' ברור לו⁸, וכיכול לחדש מיירי⁹. גם רב אלפסי פסק שציבור או יחיד לשם חובה אינו יכול להוסיף אבל לשם רחמים ותחנונים יכול להוסיף והוי כעולת נדבה¹⁰. ובשאלות דרב אחאי¹¹ פליג וכתב והלכתא כר' יוחנן, וכי אמר ר' יוחנן בצלותא דרחמי ניהו 20 דאצלי והדר אצלי שפיר דמי אבל שאר ברכות [ד]מדרבנן [הן] לא הדר מספיקא, ומיהו ברכת המזון דמדאורייתא הוא או לאחר ז' המינים¹² הדר מספיקא¹³:

סה. והלכתא¹⁴ אם שכח והתחיל בתפלת חול בשבת וזוכר גומר אותה ברכה דהוי ליה לצלווי כל י"ח ברכות בשבת, ואע"ג דאסור לאדם לשאול צרכיו בשבת¹⁵, סדר ברכות <הוא>¹⁶ גומר, והכי אמרינן בירושלמי דשבת פרק אלו קשרים¹⁷ 26 דמהאי טעמא שרי למימר בשבת אבינו מלכינו רענו וזנינו¹⁸ כברכת המזון דמוסס

(1) ברכות כ' סע"א. (2) מדה י"א מ"ג מדות. (3) אבל ציבור כשם שאינו מביא עולת נדבה כך אינו מתפלל תפלת נדבה, רי"ף ורמב"ם פ"א מה' תפלה ה"ט. ועי' מאור והשגת הראב"ד לה' תפלה וכאן ותר"י ופקודת הלויים ע' מ"ג וס' ההשלמה ברכות ע' 14 ובי' וב"ח אר"ח סי' ק"ז ומעניי' ברכות פ"ג סי' י"ד אות צ'. (4) ברכות כ"א סע"א. (5) עי' תשובה ד' הרכבי סי' רס"ג. ובתשובה' ליק סי' פ"ח התשובה היא לרב שרירא, ועי' שיע' סי' פ"ט וס' נ"ו. (6) ע"כ מובא פרי"ח באר"י. (7) ברכות פ"ד ה"ו: ר' שילא בשם רב. (8) שהתפלל ככר. (9) צ"ע מניין לו זה, ומשטט לשון הירוש' משמע להפך שא"צ לחדש בה, וכן הבין בסמ"ג שנין י"ט. ואם היה גורם רבינו בירוש' כלפינו בשם "רב" היה אפשר לומר שיוצא לו שצריך לחדש בה דבר מזה שרב אמר שם לעיל במתפלל מוסף מיד אחר שחרית שצריך לחדש בה, אבל לפי גי' רבינו "בשם ר"י צ"ע. (10) וכבר העירותי לעיל ע' 39 אות 7 שלשון הר"ף הוא קצתו ותורף לשון פרי"ח. (11) יתרו סי' נ"ג, ועד סוף הסי' הוא לשון השאלות בשינוי, ועי' ה"ג ד"ו 4 ב' וד"ב ע' 26. (12) עי' לקמן דסי' קכ"ד. ועי' חינוך מצוה תכ"ח. (13) עי' ה"ג שם וד"ו 21 א' וד"ב ע' 61 וטו"ש' ואחרונים סי' כ"ט. (14) ברכות כ"א סע"א. (15) ירוש' שבת פט"ו ה"ג: אסור לתבוע צרכיו בשבת, ובר"ג שבת סי' ת"מ: אסור לשאול צרכיו. (16) כ"ו: ברכות אלו, וכי' א': וסדר ברכות וטוסס הוא. (17) פט"ו ה"ג. (18) לפינו בירוש': מהו מימר רעינו פרנסינו, ואודות גי' רבינו עי' בהנהגותי לקמן סי' קכ"ט בסופו.

ברכות כך היא, אלא הא דלא מצלי כל י"ח ברכות רבנן לא אטרחוהו כולי האי משום כבוד השבת, הלכך נכהאי גוונא נומר אותה ברכה¹:

- סו. אמר² רב הונא הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללים אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליה צבור למודים מיד מתחיל ומתפלל³ ואם לאו אל יתפלל. ונ"ל כד' שיוכל לשוח ולסיים עם הציבור ולומר מודים דרבנן⁴, והוא מפורש במסכת סוטה⁵ ובפרק קמא דמכילתין בירושלמי⁶, ומסיים כל שיחותיו במודים. ויש מרבותינו שפירשו שלא יחשדוהו ככופר שאינו שווה עם הציבור⁷, וקשיא לי לדבריהם אם היה מגיע למנן אברהם היה ד"ה⁸, ועוד דמיכח בפרק קמא⁹ [ד'אי (ד)מנח תפילין ליכא למיחשדיה וכ"ש הכא שמתפלל. ורב הונא לא חייש לקדוש¹⁰, דקסבר יחיד אומר קדוש, ור' יהושע בן לוי אמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליה צבור לקדוש יתפלל ואם לאו אל יתפלל, פירוש דקסבר שאין היחיד יכול לומר קדוש של נקדש את שמך וכיוצא בו¹¹. ובמסכת סופרים¹² אומר קדוש שביוצר אור [וסדר קדושה] אפי' יחיד אומר מפני שהוא כסודר¹³, פ"י מספר והולך היאך משבחים המלאכים¹⁴ והוי לי כקורא פרשת בשנת מות המלך עזיח¹⁵ שיש בה קק"ק. ומסיים התם¹⁶ אבל נעריצך ונקדישך אין היחיד אומר דכל דכר שבקדושה אין אומרים בפחות מ"י דאתיא¹⁷ תוך תוך¹⁸. והלכתא כר' יהושע בן לוי¹⁹. ובתוספתא דמכילתין²⁰ תניא אין עונין עם

(1) ע' ללל הסי' אר"ז ח"א סי' צ"ה וקצ"ט וח"ב סי' פ"ט. ומה שהביא שם בח"א סי' קצ"ט מירוש' שבת וכתב עליו דלא גרסינן ליה ותלמיד מועה כתבו בפנים נמצא בתנחומא וירא אות א' באריכות ושינוי לשון, ומקורו בילמדנו שהובא במחז"י ע' 110. (2) כ"א ב'. (3) לפנינו: למודים יתפלל, וכ"ה בראב"ה כ"י אמסט'. (4) אר"ז ח"א סי' צ"ז ושבה"ל סי' כ' בשם ר' ישעיה ותר"י כאן. ומרש"י ד"ה רב הונא וד"ה מפסק משמע שגם הוא מפרש כן, אלא שמצדק לזה עוד הטעם שלא יראה ככופר. וע' בתר"י וחדושי אנשי שם. ובתוס' ותוס' ר"ח ד"ה עד דחו טעם זה, וצ"ע מש"ס סוטה. וע' במעיו"ט סי' י"ח אות ע', ותירוץ דחוק, שהרי רבנן תקנו הנוסח. וע' ביחוד בירוש'. (5) מ' א' ע"ש. (6) ה"ח ג' ד'. ושם גם מקור הדין שצריכין הצבור לשחות עם השי"ע במודים, ואומר שם ר' עזריא: בלבד במודים, כל' במלת מודים ולא שכיבר תחלה וסוף. ע' ב"י אר"ח סי' קכ"ו. וזה כונת רבינו במ"ש: ומסיים כל שיחותיו במודים. אבל הלשון קשה, וברוך היוצא. (7) ע' רש"י ד"ה מפסק ותוס' ותוס' ר"ח ד"ה עד ושובי אר"ח סי' ק"ט. (8) והרגיש בזה בתוס' ר"ח שם, ע"ש מה שתיקן. וכן ברא"ש ובמור אר"ח סי' ק"ט, וע' אר"ז סי' צ"ז. (9) ה' ב'. (10) כג"י כ"י והראשונים, ע' ד"ס. (11) יוצר אור וקדושה דסידרא. (12) סוף פט"ז: וגדול פותח את שמי יוכל לומר קדוש. ובמרדכי ברכות פ"ג סי' ס"ט ומא"ח סי' כ"ט הביאו כעין ג' רבינו ואולי מוכאן העתיקה. ורבינו הביא את המס' סופרים גם לעיל סי' ב' ושם: קדוש שביוצר אור וסדר קדושה, ומוכרחת ג' זו גם ממש רבינו לקמן בסמוך, ע' 42 אות 11. ועפ"ז תקנתו בפנים. (13) כג"י כ"י שבד' מיללער ומחז"י ע' 711, ובדפוס: כסדר. (14) ע' תר"י ורא"ש ותוס' הרא"ש ומנהיג ד"ב י"ב א' ותשו' הרשב"א ח"א סי' ז' ומרדכי ברכות פ"ג סי' ס"ט ומא"ח סי' כ"ט, וע' ס' האורה סי' כ"א וס' האשכול ד' אלבעק ע' 38 וא"ח דין קדושה מיושב סי' ב' ומכחים ע' 9 ושבה"ל סי' י"ג. ורב נטרונאי בתשובתו שבפרדס סי' ס"א ורב סעדיה בסדרע"ג ד' ב' כתבו שאין ליחיד לומר קדושה יוצר, וכן רב צמח לענין קדושה דסידרא בסדרע"ג י"ד ב' (15) ישע' ו'. וע' לעיל סי' ב' בהגהותי. (16) במס' סופרים, וע"ש הג"י. (17) דאתיא תוך תוך אינו בסופרים, והלימוד הוא בסוגיות. (18) והראשונים כתבו עוד מה שלא נזכר בגמרא: שלא יתחיל א"כ יכול לגמור קודם שיגיע ש"ץ ליחא שמיא רבה, ע' מרדכי ברכות סי' ע' (ומובא בכ"מ פ"י מה' תפלה סה"ט ובד"מ אר"ח סי' ק"ט) בשם ר"י ותוס' ר"ח ברכות כ"א ב' ד"ה עד בשם ר"ח. ובאגודה ברכות ססי' ס"א כתב דין זה בשם רבינו אביה, ולפנינו כאן ולעיל סי' מ"ז לא נמצא זה. (19) פ"א ה"א.

המכרך, פ"י עם שליח ציבור האומר יוצר אור, ומסיים ר' יהודה היה עונה עם השליח ציבור¹ קק"ק² וכו'. ונ"ל שהוא מלשון ותען להם מרים וגו'³ וענו הלויים וגו'⁴ דהיינו בקול רם, ור' יהודה היה עונה [עמו]⁵ בקול רם קק"ק. ואיכא למימר דלא פליגי⁶, ואי נמי פליגי נהוג עלמא כר' יהודה. והשאר אם חפץ יקרא עמו כלחש אי⁵ נמי מכוון ונסיק דשומע כעונה⁷, והכי נהוג עלמא. ובסוף פרק כשם שהמים בודקין⁸ גרסינן אמרו ישראל שירה וכו' עד ר' נחמיה אמר כסופר הפורס על שמע בכית הכנסת שהוא פותח תחלה והם עונין אחריו, ומפרש התם ויאמרו דאמור כולחו כהרי הדרי לאמר דפתח משה ברישא. והך ענייה לאו בקול רם הוא⁹, אי נמי פליגי וקיימא לן כרבנן, שאף ר' יהודה לא הזכיר אלא קק"ק. ויש מפרשים הטעם שיחיד קורא סדר קדושה מפני שהוא כמסדרו ומתרגמו¹⁰, וליתא. והך דמסכת סופרים טעמא בירא¹¹: וקיי"ל¹² הלכתא שאין מספיקין לא לברכו ולא לקדושה ולא ליהא שמייה רבה מברך. והני טילי בתפלה, כדפרישית לעיל פרק ב'¹³. ופסקו הגאונים¹⁴ ששוחק [ו]הוי שומע כעונה ושוב גומר היחיד תפלתו, וגם פסקו¹⁵ שיכול להתחיל עם שליח ציבור ויאמר מן ומחיה ונקדש קדוש קדוש כל דיבור ודיבור יאמר ושוב יגמור תפלתו, שלא הקפידו¹⁶ חכמים אלא בשלא התחיל עם השליח צבור, כדקאמר אביי וכו' להתחיל וכו'. ונ"ל¹⁷

(1) לפנינו: עם המכרך. (2) ישע' ו' ג'. ומ"ש רבינו לפרש ביוצר אור ובתוספתא משמע לכאורה בתפלה. משום שבגמרא פשוט הוא שצריך לענות קדושה שבי"ח. וע' מ"ש גינצבערג בספר Geonica ח"א ע' 129. (3) שמות ט"ז כ"א. (4) דברים כ"ז י"ד. (5) כ"י: אמן. (6) ואין עונין עם המכרך פ"י כל הברכה. (7) סוכה ל"ח ב'. (8) סוטה ל' ב'. וע' מכילתא לשמות ט"ז א' ותוספתא סוטה פ"ה ה"ד ופ"ו ה"ב וירוש' סוטה פ"ה ה"י. (9) ולא פליגי ר' נחמיה ארבנן דתוספתא ברכות הנ"ל. (10) ע' במקומות שרמזתי לעיל 41 אות 14 וטוב"י א"ח ס' קל"ב. והמקור הוא תשובת רב צמח בסדרע"ג ט"ז א'. וע' תשובת רב נטרונאי בתשובה"ג ליק ס' צ' ושע"ת סי' ג"ה ומחכים ע' 12 ותרומת הדשן ס"י ח'. (11) לפי' גי' רבינו לעיל סי' ב': "שביצור אור וסדר קדושה" סוכה הטעם על שניהם. (12) כ"א ב'. (13) סי' מ"ז ע' 28. (14) רב האי מובא בס' האשכול ד' אלבעק ע' 81 ואבודרהם סדר שחרית של חול, רב סעדיה באבודרהם שם, ע' עמרם במחזיק ע' 21 וע' 22 ובסדר רש"י ע' 81 (והמור"ל המחזיק טעה לחשוב שזה דברי המחבר), רב יהודאי בה"ג (ד"ו 4 ב' וד"ב ע' 42) ומובא ברש"י סוכה ל"ח ב' ד"ה הוא אומר ובראבי"ה לקמן סי' תקמ"ב. וכן פסק ר"ח מובא באו"ז ח"א סי' ק"ז ובשבח"ל סי' כ' וברא"ש ברכות פ"ג סי' י"ח ובמא"ח סי' כ"ד ובאבודרהם שם, וכ"פ בס' האורה ע' 11 סי' כ' ובמחזיק ע' 21. ומקור הדין הוא בשאילתות סוף שאילתא א': היכא דקא מצלי ושמע יתא שמו הגדול מכורך שותק ואינו עונה כיון דשמע ליה כמאן דמצלי דמי. וע' תוס' ברכות כ"א ב' ד"ה עד וסוכה ל"ח ב' ד"ה שמע ותוס' ר"ח ברכות שם ד"ה עד ותר"י ורא"ש ותוס' הרא"ש שם, וע' או"ז ח"א סי' צ"ז ובשב"ל סי' ב' ורוקח סי' שכ"ד ור"ן סוכה סי' אלף מ"א ומדרכי שם סי' תשנ"ד ושולח"ג ברכות פ"ג אות כ"ז וטוש"ע ואחרונים א"ח סי' ק"ד. ומלשון רב פלטי בשבח"ל נראה שגם הוא מן האוסרין לשחוק ע"ש. ורבינו פסק לעיל סי' מ"ז כהגאונים שהביא כאן, ומובא פסק זה בשמו בהגה"מ פ"י מה' תפלה סי' ת'. (15) ר"ח באו"ז ח"א סי' צ"ז בשם רבותא הגאונים, והלשון שהביא מובא בר"ף סי' ס"ה בשם רב האי וכן בס' האשכול ד' אלבעק ע' 81 ובפרס"ם סי' ס"ב. ובשבח"ל ס"י כ': מצאתי שכתב רבינו חננאל בשם רבינו האי גאון וצ"ל, והיה לו נוסחה אחרת בפר"ח. ופסק הגאונים זה מובא בהגה"מ פ"י מה' תפלה סי' ש' בשם ר' יואל בשם הגאונים, ואולי צ"ל: ר' אליעזר בר' יואל. (16) תורה הדברים מביא רבינו לעיל ס"י מ"ז. וע' הלשון בר"ף ואו"ז. (17) גם זה לעיל שם, ומובא בשם רבינו בהגה"מ פ"י מה' תפלה סי' ת' ובמדרכי ברכות סי' ע' ומשם באגור סי' קמ"ט ומחגה"מ בב"י א"ח סי' קכ"ב, ובטור שם בסתם. ובמדרכי סוכה סי' תשנ"ד מביא דין זה בשם רא"ש, וכן כתב רשב"א

שאם מגיע לעשה שלום¹ שעושה עמהם, דאלהי נצור לאו מ"ח ברכות הוא, כדאיתא לעיל בסוף פרק ב'²:

- סז. בירושלמי³ ר' אחא ור' יונה בשם ר' זעירא לא התפלל שחרית ובא ומצא מתפללים של מוסף אם יודע שמתחיל וגומר עד שלא יגיע שליח ציבור כדי לענות אחריו אמן יתפלל ואם לאו אל יתפלל ובאיה אמן אמרו תרינ⁵ אמוראין חד אמר באמן של שומע תפלה וחד אמר באמן של האל הקדוש א"ר פנחס ולא פליגי מאן דאמר באמן של האל הקדוש בשבת משום קדושה⁴ ומאן דאמר בשל שומע תפלה בחול. ור' חיים כהן⁵ מנוחתו כבוד דיקדק מכאן מדקאמר בחול במוסף שומע תפלה שמע מינה דבחולו של מועד ובראש חודש יש להתפלל י"ח ברכות בתפלת המוסף, וראשי חדשים ומפני חטאינו מתפלל בין ברכה לברכה במקום שירצה⁶. ועוד ראה מדאמרינן לעיל⁷ דרבנן הוא דלא אטרחוהו מפני כבוד שבת, ויום טוב כיוצא בו, הא בכל שאר מקום אטרחוהו⁸. [ו]הא דאמרינן בפ' תפלת השחר⁹ תמני סרי תיקון תשסרי לא תיקון¹⁰, יש לומר דבחול בלא ראש חודש מיירי¹¹. ואין נ"ל דבריו¹², חדא דבתוספתא דמכילתן איתא בהדיא (כניהוגן) כמנהגינו¹³, ותו דהא דלא אטרחוהו רבנן דלמא לאו במוסף מיירי אלא בערבית ושחרית ומנחה¹⁴, ותו בירושלמי דידן בדתני¹⁵ בסוף תפלת השחר וכתוב בו התפלל שחרית וכו' כרלעיל, והנה חלוקים בגירסא¹⁶. ותו תמה על עצמך אמאי נקט תפלת מוסף טפי מתפלת מנחה ויוצר, והל"ל¹⁶ לא התפלל שחרית אך קרא הכל עד גאל ישראל כשהתחיל שליח ציבור במנן ומחיה של שחרית והיה מוצא [ה]פלוגתא שפיר, כי כל פלוגתא בענית אמן בשבת ובחול תלייה, ומה [תלה]¹⁷ [ה]פלוגתא [ב]מוסף, הלא [ל]האמוראין¹⁸ אין חידוש בדקדוק הרב¹⁹.

בתשובותיו ח"א סי' תת"ז ומובאה בב"י שם. וע' בתר"י ברכות פ"ה סי' קט"ז סד"ה אע"פ ומובא בב"י או"ח סי' ק"ט ובפסודת הלוי' ע' ע"ד וע' פ"ח לענין אמירת תחנונים קודם יהיו לרצון. וע' רשב"א ברכות ספ"ב בשם הראב"ד ובי' וש"ע ואחרונים או"ח סי' קכ"ב. והדין מפורש כבר בהג"ד ד"ב ע' 42. (1) הוא סיוס ברכת שים שלום. ובכ"י או"ח סי' קכ"ב שלא ראה סוף דברי רבינו לא דק בפירושם במכתב"ג. וחתומת עשה השלום מקורה בארץ ישראל. ע' ויק"ר ספ"ט וד"א זוטא ספ"א ושוח"ט מומור כ"ט וילמדנו בילקוט ש"א רמז פ' ומדרש ויכולו ברוקח סי' שכ"ו ומס' סופרים ספ"י. וכן נוסח התחימה בה"ג ד"ב ע' 42 ובקטעים מהגניזה בריוויא האנגלית (JQR.) ח"י ע' 664 והלאה ובספרו של אילבוגין "שטודיען" ע' 46. ובמקומותינו חותמין עשה השלום בעש"ת. ובמ"א אאריך א"ה בזה. (2) ו"ז א', תפלתו של מר בריה דרבינא. (3) ברכות פ"ד ה"ו. ורבינו קיצר לשון הירוש'. (4) משום קדושה אינו בירוש' לפנינו ולא היה לפני הראשונים. (5) תלמידו של ר"ת. ע' מבוא בערכו. (6) מובא בתוס' ר"ח ד"ה כתוב ותוס' ברכות כ"א ב' ר"ח עד ובתוס' הרא"ש ופסקי הרא"ש סי' י"ח והגה"מ פ"ב מה' תפלה סי' ה'. ובכרש"א ל"א סע"א וברא"ש סי' י"ז מובא דקדוק זה בשם הראב"ד. (7) ברכות כ"א סע"א. (8) גם זה דברי ר"ח כהן כמבואר בתוס' ר"ח. (9) ברכות כ"ט א'. (10) בתוס' ר"ח מבואר שראיה זו הביא ר' אלחנן נגד ר"ח כהן. (11) תשובת ר"ח כהן זו נגד ראית ר' אלחנן לא נזכרה במקומות שהבאתי לעיל אות 6. (12) על זה רומז בהגה"מ פ"ב מה' תפלה סס"ה ה': ע' בתוס' פ' מי שמתו ובאכ"ה סי' [ס]. (13) פ"ג ה"י: וכל שיש בו מוסף כגון ראש חודש וחולו של מועד וכו' ובמסופין מתפלל שבע. והובאה ראיה זו בתוס' ותוס' ר"ח ובש"מ שהזכרתי לעיל אות 6. ובתוס' ר' "חיים" מ"ס וצ"ל ר' יעקב כמו שהוא בתוס' ר"ח. (14) אבל במוסף אף בלא טעם זה אינו מתפלל י"ח. (15) והתוס' ותוס' ר"ח כתבו שט"ס הוא בירוש' ואין לגרוס של מוסף, וכגירסתם מובא בירוש' בב"י או"ח סי' קט"ט. (16) ותוה ליה למימר, וכן מפורש בב"י אמסט"י. (17) כ"י: תלוי בפלוגתא דמוסף. (18) כצ"ל, ובכ"י אמסט"י: האמוראין. (19) שלפי

ותו דבס' מי שמתו איתא נמי בירושלמי בלשון אחרת והכי גרסינן התם הלכה קברו את המת¹ א"ר שמואל בר אבדומיזה שנכנס לבית הכנסת ומצאם עומדים ומתפללים אם יודע שהוא יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח ציבור כדי לענות אמן יתפלל ואם לאו אל יתפלל באיזה אמן אמרו תרין אמוראי פליגי עלה כדלעיל וכו'. הלכך ההיא גירסא עיקר, ולא 5 מיירי הפלוגתא במוסף, ואם באנו לקיים שתי [ה] גירסות יש [לפרש]² הך דתפלת השחר דהכי קאמר באיזה אמן אמרו, פי' שמענו מדבריו שמצוה גדולה לענות אמן ומסתמא כמו בתפלה זו דמוסף כך כל התפלות של יוצר ומנחה שהרי יש בהם אמן ור' אחא ור' יונה אמרי בשבת ונס בחולו של מועד ובראש חדש, ובאיזה אמן אמרו ובאו האמוראים ופירשו, חד אאמן של שבת ואכל תפלותיו, וחד פירש אאמן של חולו של 10 מועד, ותפלותיו דנהגו בחול קאי דהיינו יוצר ומנחה, והיינו דקאמר ולא פליגי. כן נראה לי. וראייה לדבר³ שגרסינן בירושלמי פ' תפלת השחר⁴ ראש חדש שחל להיות בתענית הראשון מזכיר כו' עד במוספין היכי אמרינן ומסיק ר' אבא אומר ראש חודש ברכה רביעית בכל השנה ושל תענית ברכה חמישית ואומר עבודה והוראה וברכת כהנים, שמע מינה דאין בו גואל ורופא ולא שומע תפלה, ולהכי בעי מפי אמוסף 15 מביוצר ומנחה. ואני פירשתי הירושלמי כספר זה פירוש מבואר⁵. ומנהגינו עיקר⁶, ולא מהלכה רופסת⁷:

[סח].⁸ בענין בעל קרי⁹ מתשמיש¹⁰ או הניאות בחלום כדאיתא בירושלמי¹¹ פליגי בה טובא תנאי ואמוראי ובמסקנא¹² אמר רבא הלכתא חולה המרגיל ובריא לאונסו מ' קבין אבל חולה לאונסו שטור מכלום, וכן גירסא בספרים מדויקים, ויש 20 גירסא אחרת ולא דייקא. והך חולה בתלמיד חכם מיירי, כדאמרינן בעלמא¹³ מאן חוליס רבנן. ומסקנא¹⁴ דאפילו להתפלל ולהוציא אחרים ידי חובתן אי נמי אפי' לברכת המזון אין צריך טבילה. ואנו בזמן הזה סמכין אהא דאמר רב נחמן בר יצחק¹⁵ נהוג עלמא כהני תלת סבי כר' אילעאי בראשית הגז וכו' יאשיה בכלאים וכו' יהודא בן בתירא בדברי תורה דאמר דברי תורה אין מקבלין טומאה¹⁶, ואין צריך מ' קבין אפי' לכריא 25 המרגיל, ולא שגא מקרא והלכות מדרש ואגדה רגילות ושאינן רגילות, ולא צריך

סברת ר"ח כהן תפלת י"ח במוסף ר"ח וחזו"מ רגילה היתה בימי האמוראין ולא היה עולה על דעתם לתלות הפלוגתא במוסף כדי להשמיענו חדושו ודקדוקו של רח"כ. (1) ברכות פ"ג ה"ב בשינוים. (2) כ"ה בכ"ו אמסט'. ובכ"ו: לקיים. (3) שר"ח וחזו"מ אין בהם י"ח במוסף. והתוס' והרא"ש לא הביאו ראיה זו, וע' במעיו"ט סי' י"ז אות מ' שרמו ע"ז הירוש'. (4) ברכות פ"ד ה"א. וג' רבינו משינה מאשר בדפוס ולפני הראשונים, ע' אהצ"ו ברכות ע' 90 והלאה. (5) על הפירוש הזה רמז רבינו גם לקמן רס"י תתמ"ט: פירש' יפה ובירר' מן הירושלמי בפ' תפלת השחר בחיבור זה בסוף מס' מגילת, אבל בכ"ו שלפני מס' מגילה לא מצאתי רמז מזה. (6) מן הדין. (7) ירוש' פאה פ"ז כ' ג' ומע"ש פ"ה נ"ז ב' ויבמות פ"ז ח' א': כל הלכה שהיא רופסת בבית דין וכו' צא וראה היאך החבור נהוג ונהוג. (8) בכ"ו האחרים לא נרשם. (9) משנה כ' ב' וגמרא כ"א ב' עד כ"ב ב'. (10) כבכבלי, ע' ביחוד כ"ב סע"א. (11) ברכות פ"ג ה"ד ותעניות פ"א ה"ד, ומביאו רבינו לעיל סי' ס"ג. (12) כ"ב ב', וכג' ד"ס. (13) נדרים מ"ט א'. ורבא הוא בעל המאמר שם, ומזה יצא לו לרבינו לפרש גם במאמרו של רבא כן חולה הוא תלמיד חכם. ומאמרו של רבא בנדרים נרמז כבר בדרשת רבי מו"ק ט"ז סע"א על פסוק חמוקי ירכיך כמו חלאים, ע"ש ופר"ח שם וערוך ערך חמק ופירוש משקין לר"ש בן היתום ד' מק"ב ע' 79. (14) כ"ב ב': ולית הילכתא כוותיה, וכפירוש הראשון שברש"י ותוס' שם. (15) כ"ב א'. (16) ע' רמב"ם ספ"ר מה' ק"ש וכו"ט שם.

בלחישא מדקאמר לי' ר' יהודא בן בתירא [לתלמיד אחד] בני פתח פ"ך ויאירו
 דבריך, וכן לק"ש ולתפלה ולברכו, ואפי' להוציא את אחרים ידי חובתך, דהא נהוג נמי
 בכל הניכר' יהודא בן בתירה. ולא סמכינן אמתניתין¹ דתנן היה עומד בתפלה וזוכר שהוא
 בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר ותנן נמי אם ירד למבול אם יכול לעלות ולכסות ולקרית
 וכו', ותו דבקריאת שמע לעיל² פסקנו שקורא ומוציא בשפתיו וכיון דבק"ש לא סמכינן³
 עלה הכי נמי בתפלה. אי נמי הכי פירושא ירד למבול והחמיר מעצמו לגבי ק"ש, אי
 נמי מכל משום ברכותיה. וכי מעיינן⁴ [ת] בה ברכות ודברי תורה [שויס]⁵ הם וכיון
 דנהוג כרי' בן בתירה אול[א]⁶ לה (ל)חומרא דמתניתין בכולהו. וכש"כ⁷ דנדה וזב זבה
 ומצורע ומצורעת מותרים בכל אלו, כי כל סוגיא דידן מוכחת שבעל קרי חמור מאלו,
 מדקאמר⁸ מכאן אמרו הזבים וכו', ותו דק"ש וברכותיה משמע שחקילו בהם, דמסיים⁹
 עלה עשאום כהלכות דרך ארץ. וכיון דקיימא לן לקולא בדברי תורה כל שכן באלו.
 והנשים¹⁰ נהגו סלסול¹¹ בעצמן ופרישות בעת נדותן שאין נכנסות לבית הכנסת
 ואף כשמתפללות אינן עומדות לפני חברותיהן, וכן ראיתי כתוב בדברי הגאונים¹² בענין
 לשון ברייתא¹³, ואינו בתוספתא שלנו. וכשר המנהג¹⁴, כדאמרינן¹⁵ אבעל קרי שמעתי
 שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה וכל המחמיר בה¹⁶ מאיריכין לו ימיו ושנותיו, ומינה¹⁷
 נלמוד אשארא¹⁸. ואמרינן¹⁹ דכי אתא זעירא אמר בטלוח למכילותא ובכלל[ה]²⁰ בטלו

(1) כ"ב ב'. (2) ססי' ס"ג. ע"ש ובהנחותי. (3) כ"י: מעיינו. (4) לעיל ססי' ס"ג:
 וברכות הרי הן דכברי תורה, ועפ"ז תקנתו. ובכ"י: שנים. וע' או"ז ח"א סי' קי"ז. (5) ע' שבת
 קט"ז א': אולה לה קדושתה. (6) ע' רי"ף סוף פרקין ורמב"ם פ"ב מה' ק"ש ה"ה. (7) כ"ב א'.
 (8) מכאן עד ומינה נלמד אשארא מובא בהגה"מ פ"ד מה' תפלה סי' ג', ותורף הדברים מובא
 בשם רבינו גם במדרכי ברכות ספ"ג ואגודה ברכות סי' פ"ז ונדה סי' מ"ד. (9) כן בכ"י א'
 והגה"מ שם, ובמדרכי ואגודה שם: סלסול ופרישות בעצמן. (10) הדין שנדה אסורה ליכנס
 לבהכ"נ מובא באגור סי' אלף שפ"ח מאו"ז הגדול בשם רב צמח ובפסקים וכתבים למהרי"א ג"כ
 מאו"ז הגדול בשם הגאונים, ובאו"ז שלפנינו לא נמצא זה. ונמצא הדין בתשובה לאגון בתש"ר
 ח"ב ע' 25 ובתוספתא עתיקתא ח"ה ע' 86, ומובא ברקח סי' שו"ח במאמר מצאתי במעשה
 הגאונים, ובמעשה הגאונים ד' הר"א עפשטיין לא נמצא, וסוף המאמר נמצא בכ"י אוקספורד
 1011 ומיוחס לרב סעדיה גאון, והדפיסו רש"י שעכטער בריוויא האנגלית (JQR.) ח"ג ע' 342.
 וע' בלבו סי' קמ"ה וליקוטיו שם דף ק"ג ע"א ובליקוטיו מס' המקצועות שבסוף פירוש תמיד
 המיוחס להראב"ד. וע"ע מאמרי בהצופה מארץ הגר ח"א ע' 88 והלאה. והמנהג שאין מתפללות
 לפני חברותיהן לא נזכר במ"א בשם הגאונים, וא"כ לא כוון רבינו אל אחת מתשובה"ג שהזכירתי
 והיתה לפניו תשובה אחרת יותר שלימה. (11) ברייתא דנדה שבתוספתא עתיקתא ח"ה, ושם
 ע' 8 וע' 26 וע' 80 נמצא רק הדין שנדה אסורה ליכנס לבהכ"נ, ומובא בפרסם סי' רע"ד מן
 "הירושלמי". ובתשובת הגאונים שהיתה לפני רבינו היתה הברייתא דנדה יותר שלימה מאשר
 לפנינו ונמצא בה גם הדין שאין הנשים מתפללות אחורי הנדה. ומנהג זה הביאו באו"ז ח"א
 סי' ש"ס בזה"ל: ומורי אבי העזרי אמר לי שיש נשים שאינן מתפללות אחורי הנדה ואמר לי
 שמצא כן בפירוש בברייתא דנדה. וזה מובא באגור שם מאו"ז קטן. ע' מאמרי בהצופה
 מארץ הגר הנ"ל. (12) באגור שם מאו"ז קטן: ויש נשים שאינן מתפללות אחורי הנדה ויפה
 הן עושין. ולענין ליכנס לבהכ"נ כתב בן רש"י בפרסם סי' רע"א ומחז'ו ע' 606 וס' האורה ע'
 167. והגאונים רב יהודאי ורב גטרונאי התירו לנדה ליכנס לבהכ"נ ולהתפלל, ע' ה"ג ד"ב ע'
 48 ומאמרי הנ"ל. (13) כ"ב א', וע' ירוש' ברכות פ"ג סה"ד. (14) כגו' ד"ס, ולפנינו: בה על
 עצמו. (15) בהגה"מ פ"ד מה' תפלה סי' ג': וממנו נלמד אשארא. (16) כ"ב א'. (17) בכלל
 הטבילה.

נמי ט' קבין דסברי כר' יהודא בן בתירא ואמרי לה בשלוה לנשילותא כדרב חסדא דרב
חסדא לייט אמאן דמיהדר אמיא בעידן צלותא. כן נראה לי. אבל רבינו אלפס כתב
איכא מאן דאמר¹ הא דאמרינן בשלו לטבילותא בין לדברי תורה בין לתפלה ואיכא
מאן דאמר² הני מילי לדברי תורה אבל לתפלה צריך טבילה ולא טבילה דווקא
5 אלא רחיצה בט' קבין וכתב³ רבינו האי גאון כיון דבגמרא ליכא הא(י) מילתא⁴ נקוט
מנהגא דכל⁵ ישראל שכל בעלי קריין אע"פ שאין להם מים אין מתפללים עד
שירחצו. ובספר⁶ נמי פסק נשים נידות וזנות ויולדות מברכות ומתפללות כמקודם
וכדרכינא דאמר⁷ נדה קוצה לה חלה, וכך להוציא אחרים ידי חובתן מברכות אבל
להתפלל כ"ע נהגו להחמיר בט' קבין ליתן עליהם וכדתנן⁸ היה עומד בתפלה וכו',
10 ואפי' ר"י בן בתירא לא אמר שפסור אלא לדברי תורה אבל לתפלה לא וכדברי תורה
קיימא לן כר' יהודא בן בתירא. ואני הכל כתבתי, והמחמיר יאריך ימים ושנים,
כי בתלמוד ארץ ישראל ראיתי אמתני דהיה עומד בתפלה וכו'⁹ מתני' ברכים אבל
בינו לבין עצמו מפסיק [ור' מאיר¹⁰ וכו'] הרא תימא בשאין לו מים לטבול אבל יש לו
מים לטבול אף ר' יהודא מודה שהוא מפסיק. ורפיא בידי אי ר' יהודא כר' אילעאי
15 הוא או ר"י בן בתירא הוא. דבסוף פרקין¹¹ מוכח דר' יהודא מחייב בבעל קרי גרידא,
דהא דפוסר משום דאיכא עליה זיבה¹². ומסיק ר' זכריה בריה דר' יעקב בר זבדא בשם
ר' יונה עיר שמעינה רחוק הרי זה קורא ק"ש ויורד וטובל ועולה ומתפלל ואם הוא
אדם מסויים עשו אותו כמעין רחוק: ת"ד¹³ היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו

(1) ה"ג ד"ו 4 א' וד"ב ע' 27. (2) ר"ח שמביאו רבינו לקמן כסמך ומובא בלשוננו בארז
ח"א סי' קי"ז. ומובא ג"כ בשם ר"ח בתשובה³ כ"י מובאה בהגהות איי היים לשע"ת סי' ק"ג
ובקיצור במנהיג סוף ה' יוד"כ ובתשו' מהר"מ ד' פראג סי' רכ"א. ובמנהיג ד"ב כ"א ב' סי' פ'
הביא כן בשם רב האי, וכן בתר"י לסוגיתנו הבין שהאיכא מ"ד הוא רב האי ושמלות "בתשעה
קבין" הן תוספת הרי"ף, וזה אינו כמבואר בלשון הר"ח שכאז"ז ובשאר המקומות שהזכרתי. וז'
תשובה⁴ מהגניזה ריש ע' 40. (3) גם זה לשון הרי"ף. ומכאן עד והמחמיר יאריך ימים ושנים
מוכח בשם הראב"י בהגה"מ פ"ד מה' תפלה סי' ד'. (4) כן הגי' גם ברא"ש ברכות פ"ג ססי
כ"א. והכוונת: שלא בא בתלמוד דין מפורש בזה הענין, וכן מפרש בטאז"ת סי' פ"ח: ליכא
הא מילתא בה ד"א. אבל ברי"ף שבדפוס ובס' האשכול ד' אלבעק ע' 8 ובפסקי רי"ד בבית
נתן מ"ה ב' הגי': דגמרא ליכא בהא מילתא, וכן הגי' בראבי"ה כ"י אמסט' ואוכספורד.
ע"ש. ובפקודת הלויס ע' מ"ו: דבגמרא ליכא בהא מילתא, וכן הגי' בראבי"ה כ"י אמסט' ואוכספורד.
אבל בהגה"מ הגי' כלפנינו. (5) מנהג כל בכ"י אמסט' ואוכס' וכו"ה ברי"ף ובספרים שהביאנו.
(6) ע' לעיל אות 2. (7) בכורות כ"ו א': קוצה חלה, אבל הראשונים גרסו: קוצה לה. ע'
שאלות סי' ק"ח וה"ג (ד"ה 80 ב') ודף 276 א' וד"ב ע' 592 (ור"צ"ג ח"ב ע' צ"ה ורמב"ם
פ"ב מה' תרומות ה"א ועוד ראשונים הרבה. (8) כ"ב ב'. (9) פ"ג ה"ה' בשנינוס. (10) המחלוקת
היא במשנה לעיל כ' ב', ופירוש הירוש' גם לעיל ד"ד. ומקורו בתוספתא ברכות פ"ב ה"ג.
(11) כ"ו א'. (12) הוכחה זו היא בגמרא כ"א ב' וכ"ב א' בפירוש. וספיקו של רבינו צ"ע, ע'
גמרא שם, ומחזיקא תיתי שהירוש' פליג. ועוד שלפי ספיקו של רבינו שיטתו של רי"ב תמוהה
מאד, שמחמיר מצד אחד יותר מדאי ומקיל מצד אחר יותר מדאי. ועי' תוס' ר"ח ב"ה ב' ד"ה
היה וחשגת הראב"ד לסוגיתנו. ועוד יש להעיר מהכלל המסור לנו מן הגאונים שפתם ר'
יהודה הוא ר"י בר אילעאי. אבל כבר כתבו היוחסין ערך ר' אלעזר וסח"ד ערך ר' יהודה וערך
ריב"ב שכלל זה הוא רק ברוב אבל לפעמים סתם ר"י הוא ריב"ב. ויש להביא ראיה לזה מהירוש'
ברכות פ"ג ה"ד: כר' יהודה בן בתירא בבעלי קריין דתני ר' יהודה אומר אין דברי תורה
מקבלין טומאה. ועי' סת"א בשם הגדולים ד' בן יעקב ח"ב ע' 100 ומחז"י ע' 487. (13) כ"ב סע"ב.

מהלך לפניו עד שיזרקנה ד' אמות לאחוריו והתניא לצדדין לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר. והמתפלל ומצא צואה במקומו צריך לחזור ולהתפלל במקום טהור¹. היה עומד בתפלה ומים שותת[ין] לו על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחזור ומתפלל, אפי' [ב]לא נגבו, שלא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד², וכל שכן שמכוסים בכגדיו³, ואפי' בצואה על בשרו פליגי לקמין⁴. ומתחיל במקום שפסק, ובדלא שהה⁵, ואם שהה כדי⁶ לגמור את כולו חוזר לראש. וכן פסק רב האי גאון⁶ דהלכתא כמאן דאמר למקום שפסק:

סמ. גרסינן בפרק בני העיר⁷ תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק⁸ המתפלל מרחיק ד' אמות ומשתין והמשתין מרחיק ד' אמות ומתפלל, ומסקנא תני ישהא וכו' כדאיתא התם: ואם⁹ אינו יכול לעמוד [על]¹⁰ עצמו עד פרסה אל יתפלל¹¹ כיון¹⁰ שנצרך לנקבו משום שנאמ'¹² הכון לקראת אלהיך ישראל אי נמי משום דכתיב¹³ שמור רגליך [ב]אשר¹⁴ תלך שמור נקבך. ובס' אלו הן הלוקין¹⁵ אמר המשהה נקבו או מאן דשתי בקרנא דאומנא לוקה¹⁶ משום כל¹⁷ תשקצו את נפשתיכם: ת"ר¹⁸ הנכנס לבית הכסא חולץ תפילין ברחוק ד' אמות וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחם, ובבית הכסא עראי אין צריך אלא כשהוא יוצא¹⁹ (מניחן לאלתר), והכי אסיקנא. ת"ר²⁰ לא יאחו אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהם מים ולא ישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי. אמר שמואל סכין וקערה <כנר> ומעות²¹ הרי אלו

(1) בגמרא: תפלתו תועבה, ומ"ש רבינו צריך וכו' הוא לשון הרי"ף, והוא מסכים עם גי' דפוסים ישנים, ע' גליין ר"ב וד"ס. וע' תוס' ר"ח ותוס' כ"ב ב' ד"ח א"ע"פ וש"פ. ומקור הדין הוא בה"ג ד"ו 4 ס"ב וד"ב ע' 84: ובעי למיהדר צלווי. (2) גמרא ברכות כ"ה א'. (3) ע' תוס' ותוס' ר"ח ד"ה ממתין ותר"י. (4) כ"ה א'. (5) כ"ג א'. (6) מביאו הרי"ף. (7) מגילה כ"ז ב', ומביאו הרי"ף כאן. (8) כג' הרי"ף כאן וד"ס, ובדפוס ליתא בר יצחק. (9) ברכות כ"ג א'. (10) כצ"ל או ככ"י אמסט': להעמיד עצמו. (11) אבל אם יכול לעמוד על עצמו מותר אף לכתחילה כשישת הרי"ף, ע' תר"י ורא"ש, וע' מ"ש ר"ש אלכנך בהגהותיו לס' האשכול ע' 17 אות ט'. וכשישת הרי"ף ורבינו היאן שיטת הראב"ן בס' קס"א. ומבואר כן בירוש' ברכות פ"ב סה"ג: אבל בגסס אם יכול לסבול יסבול. (12) עומס ד' י"ב. (13) קהלת ד' י"ז. (14) כ"י: באשר, וכן גם בפסקי רי"ד, אבל בגמרא כאשר כמו שהוא במקרא. (15) מכות ט"ז ב'. ומובא ברי"ף כאן. (16) בדפוס וד"ס וכן ברי"ף ורא"ש כאן ובס' יראים סי' קנ"א ובסמ"ג סוף ל"ת קמ"ח הגי' עובר, וגי' רבינו לא מצאתי במ"א. ואולי נתכון רבינו לפרש לוקה להוציא מדעת האומרים שאינו אלא איסור דרבנן, אבל אין לומר שכונת רבינו לוקה כמשמעו, שהרי אף אם איסור תורה הוא אין לוקין עליו משום שכל תשקצו הוא לאו שבכללות, ע' סי' יראים השלם סי' ע"ב. וע' רמב"ם פ"ז מה' מאכלות אסורות הל"א וסמ"ק לאוין פ' ורישב"א מכות ט"ז ב' ובי' י"ד סי' קט"ז וד"ח ברכות פ"ג סי' כ"ה אות פ"ד. ואפשר כונת רבינו לוקה מכת מרדות. ובד"ח שם כתב בדעת הרמב"ם שאף בשחית נקביו לוקה מכת מרדות, אבל מלשון הרמב"ם משמע להיפך, שאם כדעת ד"ח היה לו להרמב"ם לכלול דין זה עם הקודמים. ע"ש ברמב"ם ותמצא כדברי. (17) גי' הרי"ף וס' יראים סי' קנ"א ובשלם סי' ע"ג. ובגמרא: לא, כבמקרא ויקרא ב' כ"ה. ואורות כל במקום לא ע' מ"ש בספרי "דאם שריפטוארט" ח"א ע' 9. (18) ברכות כ"ג א', וכג' ד"ס. (19) א"צ הרחקה אלא כשהוא יוצא, אבל בשעת שנכנס: חולץ ונפנה לאלתר. ובגמרא: אבל בבית הכסא עראי חולץ ונפנה לאלתר וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות, וכ"ה הגי' ברש"י ובעיטור ד"ל ח"ב כ"ו ב' ובפסקי רי"ד וברשב"א ובמגדול ע"ז פ"ד מה' תפלה ת"ח, וכן בבירייתא השניה לא נחלקו ב"ש וב"ה רק על החליצה קודם שנכנס. ועפ"י זה הגהתי בפנים. (20) כ"ג רע"ב. (21) כג' הרי"ף וד"ס, ואולי צ"ל: ומעות וכנר והיא גי' רש"י ובית נתן.

כיוצא בהם: לבית הילל מסיק¹ דדברים שהתרת לך כאן בבית הכסא קבוע, דהיינו להשתין בתפילין כשהם בידו מפני שיש לו מקום המתקן שזינב שם וגם כורע כשיוצא² וליכא למיחש לניצוצות, אסרתי לך בבית הכסא עראי, וכן פרי"ח³ דבבית הכסא קבוע אסור להניחם בראשו אבל בידו שרי דליכא למיחש לניצוצות ולשפשוף, ולהפך בבית הכסא עראי שהמקום קשה שאסור לאוחז בידו משום ניצוצות אלא מניחם בכיסם אבל מותר כשהוא בראשו ואין צריך לחלוץ רק שיכסה אותם, וכן פסק נמי בשאלתה⁴, אבל לחשמיש המטה צריך להניחם כלי בתוך כלי⁵. ומעתה הא דאיכעיא לן⁶ מהו שיכנס אדם בתפילין בבית הכסא קבוע להשתין בהם מים מירי דרך לבוש. ומסקנא אסור גזירה שמא יפנה בהם, אבל בבית הכסא עראי, [ישמקרה]⁷ בעלמא נפשו שם, (ש)דרך לבוש(י)ם לא גזרו שמא [יפנה]⁸ בהם כשמשתיין: ומרחיקים⁹ ד' אמות מצואת אדם ומצואת כלבים¹⁰ שיש בהם עורות. וירושלמי מ' ישמתי¹¹ ומצואת הבהמה הרכה ובלבד בשל חמור¹², ומגבילה סרוחה וממי המשרה¹³ שישרו בה כובסים ומצואת קטן¹⁴ שיכול לאכול כזית דגן מרחיק ד' אמות וכן [מ]ימי רגליו וכן מצואת חזיר¹⁵ מפני שאוכל מאכל אדם מסריח ומצואת הנמיה ומצואת תרנגולים, בירושלמי¹⁶ מפרש בתרנגולים אדומים¹⁷ בלבד. ומעביט¹⁸ של רעי ומעביט של מימי רגלים מרחיקין ד' אמות, ואם נתן לתוך המי רגלים¹⁹ רביעית מים שרי, דתלכה בר' זכאי ומעשה רב דרב יוסף. ובירושלמי מפרש שאפי' כלי גדול די לו ברביעית מים לא²⁰ שנא בתחילה ולא שנא

(1) כ"ג ב'. (2) כשמטיל מים. (3) לא מצאתיו מובא במ"א. (4) סי' מ"ה ס"פ בא, ושם אינו מחלק בין כה"כ קבוע לכה"כ עראי וגם לא כתב הטעם משום ניצוצות. והמעניין בשאלות ומצא שומת רב אחאי כן: בלהפנות אסור להניחן על ראשו ומוכרח הוא ליטול בידו ולכן הקילו עליו שאפי' ליתנם בכיס כדי שיוכל ללבושם תיכף, אבל בלהשתין מותר להניחם על ראשו ואם הוא לא עשה כן רק נטל מעל ראשו החמורו עליו שצריך ליתנם בכיס. ולפי שיטה זו אין מקום לחלק בין כה"כ קבוע לעראי, ולפי' מה שכתב רבינו וכן פסק בשאלות היינו כפר"ח צ"ע. ונראה שרבינו מפרש שע"כ רב אחאי בכה"כ עראי מדבר כדי שלא יחלוק על מסקנת הש"ס, וכן הראב"ד בהשגותיו פ"ד מה' תפלה סי' י"ח בפשוטות. ובהעמק שאלה מרח ליישב דברי השאלות באופן אחר ולא נתייטבו לי דבריו. ואעיר כי בב"י ישן גזון של ר"א עפשטין חסירה כל השאלות. וע' שכל טוב שמות ע' 167. (5) ג"ז לשון השאלות, ולכן הביאו רבינו כאן אף שמקומו הוא לקמן בס' ע"ח. (6) כ"ג א'. (7) כ"י: של מקרה. (8) כ"י: יפוח. אבל רבינו לא הביא לעיל טעם שמא יפוח, וודאי שלא היה לפניו כמו שאינו בד"ס ואצל רוב הראשונים, ע' ד"ס וע' תוס' ד"ה חיישין ותוס' רי"ח שם. ועפ"ז הגהתי בפנים. (9) משנה כ"ב ב'. גמרא כ"ה א'. (10) כ"ה א' וכבר ייתא שמביא רבא. ויותר נראה שכונת רבינו בכל דין זה אל נוסח הברייתא שבירוש' פ"ג ה"ה והיא בתוספתא פ"ב ה"ה, ור"ש אלביץ בהגהותיו לס' האשכול ע' 20 אות י"א לא דק. (11) ברכות פ"ג ה"ה, ורבינו לא הביא רק תורף דברי הירוש'. (12) בירוש' עור: ר' חייא בר אבא אמר בבא מן הדרך. (13) ע' רש"י ברכות כ"ה ב' ד"ה ממי. (14) ע' תוספתא ברכות פ"ב ה"ה. (15) ירוש' שם, בבלי כ"ה א'. (16) שם. (17) לפנינו ולפני רוב הראשונים: ובלבד באדומים, ואולי רבינו רק מפרש הוא. וכלשון רבינו מובא בסמ"ק ס"י ג"ז ובא"ח ה' ק"ש ס' ל"ב ובאגודה ברכות ס' פ'. ובס' על הכל במאסף הגרן ח"ז ע' 101: ותרגומי' אחמור'. ומלת אדומים כתבו רוב הראשונים שנעלים מהם פירוש, וע' בחדושי אנשי שם שבגליון המדרכי ברכות פ"ג ס' ע"ז ואגודה ברכות ס' פ' ומח"ש סירילאיו ובס' Semitic Studies לזכרון בעל עורך השלם ע' 369 וחלאת. (18) כ"ה א', תוספתא פ"ב ה"ה וירוש' פ"ג ה"ה. ובכל המקומות הגי': גרף של רעי. (19) שאינו בכלי המיוחד להם, ע' רש"י. (20) לשון הרי"ף.

בסוף. וגרף של רעי [נמי] פליגי בה ר' זכאי [ורבנן בתוספתא]¹, ודינו כמו עביט של מימי רגלים. ואסור לקרות ק"ש בין לפני המטה ובין לאחר המטה >רשב"ג אומר לאחר המטה קורא <² לפני המטה אינו קורא עד שירחיק ד' אמות ר' שמעון בן אלעזר אומר אפי' בית של מאה אמות לא יקרא עד שיניחם תחת המטה או שיוציאם או³ יניחם (כלי) בתוך כלי, מ"ט דר' שמעון בן אלעזר, קסבר כל הבית כולו כדי אמות דמי, ⁵ והכי נמי אית ליה בפרק עושין פסין⁴, אמר רבא אין הלכה כר' שמעון בן אלעזר. ואסיקנא בתחת המטה שנבנה י' או פחות עד שלשה לא הוי כיסוי דכיון דלא איפשיטא אזלינן לחומרא⁵, אבל פחות משלשה מותר דהוי ככיסוי, וכן פ"ח⁶:

[ע.] ⁷ ושנים⁸ שישנים בטלית א' קי"ל כרב יוסף⁹ [וכרב הונא] שאמר ענבות אין בהם משום ערוה אע"ג דנגעי אהרדי כיון שאין נראין, הלכך אשתו כיון דכנופו ¹⁰ דמיא מותר להחזיר פניו ולקרות אבל אחרים לא אלא אם כן טלית מפסקת ביניהם. וצריך לומר [שהוא]¹⁰ שוכב ממש על צדו, דהא לעיל¹¹ אמר דאסור, אי נמי בפרשה שנייה מיירי¹². ואסיקנן דבניו ובנותיו הקטנים לא צריך כלל¹³, ויהבו רבנן זמן לחינוקת י"א שנים ויום א' ולחנינוק [י"ב]¹⁴ שנים ויום א' ואידי ואידי [עד כדי שדים]¹⁵ נכונן ושערך צ(ו)מח¹⁶: ת"ר¹⁷ היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני ¹⁵ הצנה חוצץ בטליתו עד צווארו וקורא ק"ש ויש אומרים עד לבו ותנא קמא סבר לבו רואה את הערוה מותר. ואס¹⁸ עקבו נוגע לערוה אסור לקרות. ומקצת¹⁹ דין תפילין פסקתי בהלכות תפילין:

עא. המשמיע²⁰ קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה והמנביה קולו בתפלתו הרי זה [מנביאי השקר]²¹ ואם אינו יכול לכונן בלחש מותר²² והני מילי כינו ²⁰ לבין עצמו²³ אבל כעבור לא דאית [למישרר]²⁴ ציבורא. ודכוותה איתא בירושלמי פ' תפלת השחר²⁵ שמותר להגביה קולו בתפלתו בכיתו כדי שילמדו ממנו בני ביתו:

(1) כ"י: ור' בני תוס', וצ"ל כמו שהגהתי. והוא בתוספתא ברכות פ"ב ה"ט ומוכחא בירוש' פ"ג ה"ה. אבל מנוסח הברייתא בבבלי נראה שלא נחלקו אלא במו רגלים עצמן ובגרף ועביט לא מהני נתינת מים. ע' תוס' ד"ה ובלכד ותוס' ר"ח ותוס' הרא"ש ד"ה גרף ורא"ש פ"ג סי' נ"ד ותרי' וביחוד ברשב"א. (2) וכן הוסיף רח"ן. (3) הוספת רבינו. ודין זה מוכח בכ"י אור"ח סי' פ"ז בשם רי"ג וס' אהל מועד. (4) עירובין כ"ב א'. ועל מקור זה לדברי רשב"א העירו ר"ב גאון בפירושו בשם ווילנא והר"ח מוכח בתוס' ר"ח ד"ה מאן ובתרי' ובא"ז ח"א סי' ק"ל, ומה שהקשו הם על ר"ח תירץ בטוב טעם ודעת בשט"מ לסוגיתנו. (5) וזו היא המסקנא, אבל בפירוש לא נאמר. (6) מוכח בלשוננו בא"ז ח"א סי' ק"ל. (7) בכ"י אמסט' ואוכס' לא נסמן. (8) כ"ד א', ודברי רבינו הם תורף דברי הר"ף והר"ח מוכח בא"ז ח"א סי' קל"ג. (9) שאמר אשתו כנופו. (10) כ"י: שאינו. (11) י"ג סע"ב ודברי רבינו לעיל סי' מ"ה, ושם מבואר שרק מוטה אסור אבל שוכב ממש מותר, ועפ"י תקנתו. וע' תרי', ורבינו כון לתרץ קושיית האיכא מאן דרייק שם, ותירוצו כתיורין תרי'. וגם זה סיוע להגהתי. (12) שאין בה קבלת עול מלכות שמים, ונפל טעם האסור. ע' היטב רש"י ברכות י"ג ב' ד"ה כי מצלי. (13) לא החזרת פנים ולא הפסקת טלית. (14) כצ"ל, ובכ"י: י"ג. והטעות י"ג גם בכ"י פ' בד"ם. (15) כ"י: בכדי שדיך. (16) יחד מ"ז ז'. (17) כ"ד ב'. (18) כ"ה ב'. (19) כתב זה משום שלא הביא דין תולה תפיליו שכדף כ"ד סע"א. (20) כ"ד ב'. (21) כ"י: מגסי הרוח. (22) מימרא דרב הונא שם ואמשמיע קולו קאי, ורבינו סמך עצמו על הירוש' שהביא בסמוך. (23) כג' ד"ם. (24) בכל תרי' ל: למישרה, וכן בכ"י פ' בד"ם וט"ס הוא. ולקמן סי' קנ"א בסופו' כהוגן. (25) ברכות פ"ד ה"א, ומביאו רבינו לקמן סי' קנ"א. ותרי' והרא"ש הביאו ג"כ את הירוש' הוה

המנהק¹ והמספק מרצונו הריזה מגסי הרוח אבל שלא מרצונו לא (והמתעסק). והמתעמש מלמטה סימן רע לו מלמעלה סימן יפה לו. הרק בתפלתו כאילו רק בפני המלך, אלא² מבליע בכנסתו, ואם היתה מליתו נאה מבליע באפרקסותו, ואי³ אנינא דעתו זורקו לאחוריו. ירושלמי⁴ זורקו לימינו ולא לשמאלו הדא הוא דכתיב⁵ יפול מצדך אלף ורכבה מימינך ר' יהושע בן לוי אומר הרק בבית הכנסת כאילו רק בבכת עינו ר' יונה⁶ רקק ושייף ברגליה. המתפלל לא ירוק עד שהוא מהלך ד' אמות ר"י⁶ אמר רוקק כדי שיהא כיסו [נקי, פי'] גופו⁷. ואל⁸ יניח ידיו על סנטרו⁹ כשהוא מתפלל. תניא¹⁰ היה עומד בתפלה ונתעמש ממתין עד שיכלה הרוח ומתפלל בקש להתעמש מהלך ד' אמות [ל]אחוריו ומתעמש וממתין עד שיכלה הרוח ואומר¹¹ רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתינו ובושתינו <וכלימתנו חרפה וכלימה >¹² בחיינו ותולעה ורמה במוותינו ומתפלל: א"ר¹³ הונא תלמיד חכם אסור לעמוד במקום המינופת שאי אפשר לו בלא הירחור¹⁴ ואר"י בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא. תניא לא יהלך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא קריאת שמע ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק לא פסק מאי א"ר [מיאשה]¹⁵ בר בריה¹⁶ דריב"ל¹⁶ עליו הכתוב אומר¹⁷ [ונם אני]¹⁸ נתתי להם חוקים (אשר)¹⁹ לא טובים וגו' רב אדא בר אבהה אמר כי דבר ה' בזה²⁰ וגו' וכשהוא חוזר חוזר למקום שפסק ואע"פ ששהה כדי לגמור את כולה, וכן בהלל וכן בתקיעות וכן במגילה, אבל בתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש²¹. ובהלכות מגילה²² וראש השנה²³ הרחבתי לפרש בזה פלוגתא דרבוותא:

עב. אמר רב הונא²⁴ היתה מלית חגורה על מתניו קורא ק"ש, ותניא כוותיה והילכתא כרב הונא, ולתפלה²⁵ עד שיכסה את לבו: ואם שכח ונכנס בתסילין בבית

ומפרשים שר' יונה לא היתה כונתו ללמד את בני ביתו אלא שכ"כ הגביה קולו עד שיכלו ללמוד, אבל בטא"ח סי' ק"א נטה מפירוש אביו ופי' כפירוש רבינו כאן: כד י' שילמו מוטו בני ביתו. (1) כ"ד ב', ברייתא לפי פירוש הגמרא. (2) שם מאמר רב יהודה. (3) שם עובדא דרבינא ורב אשי. (4) ברכות פ"ג ה"ה בשינוים. (5) תהי' צ"א ד'. (6) בירוש' לפנינו וכן אצל רוב הראשונים בדברי ר' יוחנן בראש המאמר. (7) וכן בסמ"ג עשין י"ט: פי' כיסו גופו. ובכ"י: כיסוי נאה כי. (8) כ"ד רע"ב לפי גי' הה"ג והר"ף: ולא היה מניח ידו על סנטרו. ורח"ן בהגהותיו כאן ובעל אהצ"ו ברכות ע' 88 טעו. (9) רש"י פי' מנמון בלע"ז (menton לחי). ורח"ת מוכח באר"ז ח"א סי' צ"ח וסי' ק', והערוך ערך סנטר ב' פירוש סנטרו צדו. והוא פירוש הגאונים, ע' תשובה"ג ד' הרכבי ע' 218 סי' ת' וסי' האשכול ד' אלבעק ע' 81 והגהות המו"ל שם. ובאמת שינוי הפירושים תלוי בחילופי הגירסאות, פירש"י מוכרח לפי גירסתו וגו' הדפוס, ופירוש הגאונים מוכרח לפי גירסתם מפני שאין דרך בני אדם להניח ידיהם על לחיים מבלי שום צורך, ושלא בדברי ד"ח ברכות פ"ג סי' ל"ט אות קכ"ב. ורבינו שגורם כגו' הגאונים ע"כ גם מפרש כפירושם. (10) כ"ד ב', ורבינו העתיק לשון הר"ף. (11) ברי"ף: וכשיכלה הרוח אומר. (12) תקנתו עפ"י לשון הר"ף. ובכ"י אמסט': ובושתינו אנו. (13) כ"ד ב', ורבינו העתיק לשון וסדר הר"ף בשינוים עפ"י הגמרא. (14) ברי"ף: בלא תורה. (15) כ"י: מייאשי. (16) ברי"ף: משמיה דריב"ל, אבל בפקודת הלוי' ע' נ"ד אינו. ובגמרא ג"כ אינו. (17) יחז' ב' כ"ה. (18) כ"י: ואני. (19) כן גם בפסקי רי"ד, אבל בגמרא ור"ף אינו ואינו במקרא. (20) במדבר ט"ו ל"א. (21) ע"כ לשון הר"ף. (22) לקמן סי' תקס"ו. (23) לא מצאתי שם, ורק בס"י תקמ"א רומנו על מה שכתב בענין זה בפ"ב דמגילה, והוא בס"י תקס"ו שהזכרתי, ושם רמז ג"כ על תשובותיו לר"ה, וכונתו לחשו' ר' יואל לקמן סי' קע"א בראשו. (24) כ"ד סע"ב וכגו' הר"ף. (25) כ"ה רע"ב.

הכסא מניה ידו עליהם עד שיגמור עמוד הראשון כי סכנה הוא עמוד החזור: ובענין פלוגתא דצואה על בשרו וכו' ¹ פסק ר"ח להוטרב כרב חסדא ² אע"פ ³ שמכוסה בכנודו אסור לקרות ק"ש, [ובספרים שלנו בפירוש ר"ח הפלוגתא להיפך] ⁴, ורבינו אלפסי כתב כרב הונא לקולא [ובספרים שלנו הפירוש פלוגתא להיפך] ⁴, וראייתו מדגרסינן בפ' אמר להם הממונה ⁵ אמר רב פפא צואה במקומה] אסור לקרות ק"ש ומוקי לה ביושב ⁶ ונראת עומד ואינה נראת, ופריך ליה תלמודא מצואה על בשרו מרב הונא ששרי ומשני במקומה נפיש זוהמא, ומדפריך מניה שמע מינה דהילכתא כוותיה:

עג. ובריה ⁶ רע שיש לו עיקר קיימא לן כרב חסדא שמרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח וקורא, דהא תניא כוותיה ⁷, ואם היה מקום גבוה עשרה או נמוך י' [יושב בצדו וקורא, ואם הצואה] ⁸ מגולה לפניו ⁹ מרחיק מלא עיניו, וכן לתפלה. ¹⁰ וריח רע שאין לו עיקר כנון [ריח הפחה] ¹⁰ אין צריך להרחיק כלל לענין ללמוד תורה אבל לק"ש לא ובדברי תורה נמי לא אמרו אלא (ב)דחבריה אבל (ל)דידיה לא:

עד. אמר ר' ¹¹ יוחנן צואה מועטת ¹² מבטלה ברוק אמר רבא וברוק עבה, והוא הדין מכסה בכל דבר ¹³. צואה בנוטא מניה סנדלו עליה וקורא, אבל אם דבוקה בסנדלו אסור, משום דסליק בתיקן. צואה ¹⁴ בעששית מותר לקרות, ערוה בעששית אסור ¹⁵ לקרות דכתיב ¹⁵ ולא יראה כך ערות דבר, והנה נראית. גוי ערום שנראית ערותו וכל שכן ישראל אסור לקרות ק"ש כנגדו. ועביט ¹⁶ של צואה ושל מי רגלים שכפאו על פיו יש אומרים ¹⁷ שמרחיקים ממנו מפני שנבלע בו ומאוס ומדמין ליה כמו צואה

(1) כ"ה א'. (2) כן מביא רבינו בשם ר"ח עוד לקמן סי' קנ"א באמצעו, וכן מובא בשם ר"ח בתוס' ר"ח ברכות כ"ד ב' ד"ה בפלוגתא ותוס' שם ד"ה פסק ופסקי ר"ד ורשב"א, וכן מביא בעל הרוקח בשאלתו לרבינו לקמן סי' קנ"א בראשה וכן בלשון פר"ח המובא באו"ז ח"א סי' קל"א מכאור שר"ח פסק כרב חסדא. וכן פסקו בה"ג (ד"ו 5 רע"ב וד"ב ע' 84) ורב האי מובא במאור ותר"י כאן ובס' האשכול ד' אלבעק ע' 19. וע' לקמן בסמוך אות 4. (3) גם בתוס' ותוס' ר"ח שם משמע שגם דין זה הוא מפר"ח, אבל באו"ז ופסקי ר"ד שם וברא"ש סי' מ"ה ובתוס' הרא"ש כ"ה א' ד"ה צואה אינו מובא בדברי הר"ח, ובאו"ז מפורש בשם רבינו יהודה בר' יצחק, ובשם יש אומרים בתר"י. ע"ש ומאור והשגת הראב"ד ופסקי ר"ד ורא"ש ושלח"ג. והרא"ה בפקודת הלוי ע' נ"ח כתב שאם מכוסה בכנוד אף לרב חסדא מותר. (4) הלשון משושב ואין לו הכנה, ולקמן סי' קנ"א באמצעו כתב רבינו: והא דפסק בפר"ח צואה על בשרו כו' כרב חסדא בפר"ח שלנו פסק כרב הונא' ולחומרא ונראה דגריס איפכא. ועפ"ז תקנתי הלשון וסדרתי המאמר. ולפי פר"ח של רבינו היתה הגי' בגמרא: רב הונא אמר אסור ורב חסדא אמר מותר. ומהאמור יוצא שהיו לפני הראשונים ב' נוסחאות שונות בפר"ח בענין זה. (5) יומא ל' א'. (6) כ"ה א'. (7) כן פר"ח מובא באו"ז ח"א סי' קל"א, והיא מדברי רב האי מובא בס' האשכול ע' 20 ובהשגת הראב"ד פ"ג מה' ק"ש הי"ב. ע' באשכול שם וברשב"א כאן. (8) בכ"י: נמוך ו' והוציא אותו מגולה. ותקנתי עפ"י הגמרא. (9) כשיטת הרא"ש פ"ג סי' מ"ו וכן משמע מלשון הרמב"ם פ"ג מה' ק"ש ה"ח וט'. או כשיטת הרא"ה בפקודת הלוי ע' ג"ו והרשב"א בחדושי כהן ובתשובותיו סי' תע"ד. (10) ע' רש"י כ"ה א' ד"ה שאין לו. ובכ"י: רוח מפה. (11) כ"ה ב', וכג"י ד"ס. (12) בגמרא: כל שהוא. (13) יוצא ממאמר הגמרא: דצואה בכיסוי תליא מילתא. (14) כסדר שבד"ס. (15) דברים כ"ג ט"ו. (16) מכאן עד לדבוקה בסנדלו מובא בשינוי קצת במדרכי ברכות פ"ג סי' פ"ב. (17) לא מצאתי מי שאמר כן בפירוש, אבל הדין מוכרח מטעם האיסור, ע' רש"י: מפני שהם מיוחדים לו. והרמב"ם פ"ג מה' ק"ש הי"ב: מפני שהם כביט הכסא, וע' ב"י או"ח סי' פ"ו.

הדבוקה בסנדלו, ולי נראה [להתיר דהא]¹ מכוסה הוא, ולא עדיף² מצואה בעששית ולא דמי לדבוקה בסנדלו³ שהוא לכוש בו. אתמר⁴ צואה עוברת אביי אמר מותר לקרות ורבא אמר אסור, והלכתא כרבא:

עה. אמר⁵ רבא פי חזיר כצואה עוברת דמי ואע"ג דסליק מנהרא. והילכתא ספק צואה בכית מותרת באשפה אסורה, ספק מי רגלים אפילו באשפה נמי מותרת דלא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד, ולכן [נפול] ל מי רגלים לארעא שרי ורבנן גזור בהם, וכי גזור בוודאן אבל בספיקן לא גזור, ובוודאן גזור כל זמן שמטפחין דהלכתא כרב יהודה אמר שמואל, אבל רישומן ניכר שרי, ופר"ח⁶ דבעינן טופח על מנת להטפחיה כתנא קמא דר' יוסי. וצואה כל זמן שזורקה ואינה נפרכת אסור לקרות לפניה ואמרי לה כל זמן שגוללה ואינה נפרכת, ואע"ג שפסק רבא אפי' יבישה כחרס אסור לקרות, לא סמכינן עלה⁷, ויש שפסק⁸ כרבא דכתרא הוא:

עו. פסק בהלכות גדולות⁹ דכל הני דאמרינן הבא¹⁰ טפח באשה ערוה ואפילו היא אשתו ובאשה אחרת אפילו דבר קטן מטפח¹¹ וכן שוק באשה ערוה וכן שער באשה ערוה [וכן קול באשה ערוה] כל הני אסור לקרות ק"ש כנגדם¹² וכן פר"ח¹³, ואומר אני דטעמא דאע"ג דאין הקול נראה לעין מיהו הרהור איכא. וכל¹⁴ הדברים [שהזכרנו למעלה]¹⁵ לערוה דווקא בדבר שאין רגילות להגלות, אבל בחולה הרגילה בגילוי שער לא חיישינן, דליכא הרהור¹⁶, וכן בקולה [לרגיל בו]¹⁷. וקול ליכא לרמזי [לצואה]¹⁸ בעששית שמותר לקרות ק"ש כנגדה¹⁹, דהכא הקול שהוא הערוה גלוי אלא שאין העין שולטת

(1) מרדכי שם: ולראבי"ה נראה להתיר דהא מכוסה וכו', ועפ"ז תקנתו. ובכ"י: נראה להא. ובמא"ח סי' פ"ז: כתב אבי העזרי שאם כפאו על פיו מותר הואיל ומכוסה דלא גרע מצואה בעששית. והטור חולק על רבינו. (2) כן גם במרדכי, ויותר טוב לגרוס: גרע, כמשיה בטור. (3) במרדכי: לצואה שכסנדרו. (4) כ"ה א', ורבינו העתיק לשון הר"ף. (5) כ"ה א' וכג"ה הר"ף, ולפנינו: רב פפא. (6) מובא בלשוננו באו"ז ח"א סי' קל"א. (7) משום שרבו המתירין. (8) הר"ף, שלא הביא בהלכותיו רק מימרא דרבא. ורבינו מפרש טעם הר"ף שטס דרבא בתרא הוא, ורבינו לא חש לזה משום, שדעתו שכלל הלכה כבתראי לא נאמר ביחיד נגד רבים. ע' לעיל סי' מ"ז בהגהותי אות 13. וע' ברשב"א בשם הראב"ד. (9) ד"ו 6 א', ובד"ב ליתא. (10) כ"ד א'. (11) בה"ג: דאפילו אשתו כי מגלי טפח מניח אסור לקרות קריאת שמע כנגדה, ומפרש רבינו: אבל אחרת אפי' בפחות מטפח אסור. (12) בה"ג אחר שהביא זה שטפח באשה ערוה עם פירוש הש"ס מסיים וכן הלכה ואח"כ מביא המאמרים שוק, שער, קול, ומשמע מזה הסדר שהתאחרונים לא לענין ק"ש נאמרו. ואפשר דעת רבינו שאם לא לענין ק"ש נאמרו לא היה לו לכה"ג להביאם כאן. ויותר נראה שבה"ג שלפני רבינו היה כתוב וכן הלכה אחר כל המאמרים. שוב ראיתי בס' יראים סי' י"ב ובשלם סי' שצ"ב ע' 414 שהביא כל המאמרים שבגמרא ומסיים: וכל הני פירש רב יהודאי גאון ד"ל לענין ק"ש. וע' מרדכי ברכות פ"ג סי' פ', ושם: ופי' רב האי גאון דכל הני לענין ק"ש, וע' דברי רב האי בתר"י. ומראש הס' עד וכן בקולה כ"י מובא בהג"מ פ"ג מה' ק"ש סי' ס' ולא נזכר שהוא לשון רבינו. (13) במרדכי שם: וכ"פ ר"ח כדברי רב יהודאי גאון. ומלשון פר"ח שבאו"ז ח"א סי' קל"ג ומלשון האו"ז נראה שר"ח לא פי' לענין ק"ש רק טפח באשה ערוה, וצ"ע. (14) מכאן עד דליכא הרהור מובא במרדכי פ"ג סי' פ', ושם: כל הדברים שהזכרנו למעלה לערוה, ועפ"ז תקנתו, וכן כתב להגיה רח"ן. (15) כ"ז: שהוצרכו. (16) דין זה כתבו הרא"ש סס"י ל"ז והטור בס' ע"ה, והמקור הוא דברי רבינו כאן. (17) תקנתו עפ"י הגה"מ שהזכרתי. ובכ"י: בקולה כו'. (18) כ"י: לערוה. (19) משום שבכיוסו תליא מילתא, ה"ג בערוה שבראיה תליא מילתא והקול אינו נראה יהא מותר לקרות כ"ש כנגדו, ואומר שזה אינו דהכא וכו'.

בו לראות ודמא [לצואה]¹ מגולה לפני סומא, כן נראה לי. וראייה דגרסינן בירושלמי
הכא² ר' אילא וחברייא הוו יתבין קמי פונדקא ברמשא אמרי מהו מימר טילי
דאורייתא אמר ליה מכיון דאלו הו[ה] אימא הוינן³ חזינן מה קומי[נן] ברם
כדון אסור. ואע"פ [שנראה]⁴ להקל בקול שאינו ראוי בשום ענין לראיה לא לו
ולא לאחרים, אפילו הכי ראוי להחמיר. ובמסכת חלה גרס בירושלמי⁵ אהא דתנן⁶
האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה דאמרו ענבות אין בהם משום ערוה
הדתימר⁷ לברכה אבל להביט אפילו [כל שהוא]⁸ אסור (דכתיב והיה מקול זנותה
ותחנק הארץ וגו'). ויש מפרשים מפני שדרכו להביט בה כשמנגנת⁹ כהדא דתניא¹⁰
המסתכל בעקיבה כמסתכל בבית הרחם והמסתכל בבית הרחם כאילו בא עליה [שמואל אמר
קול באשה ערוה מה טעם והיה מקול זנותה ותחנק < את > הארץ וגו']¹¹ ויש מפרשים¹²
מפני שדרכו להביט בה כשמנגנת]. משמע¹² דלברכה אינו אסור בשאינו מביט, אבל
להביט אסור :

עז¹³. בתנא דבי אליהו¹⁴ לא יעמוד אדם < בבקעה > ויתפלל בדרך אומות [ה]עולם,
ברשות הרבים ויתפלל מפני דעת [הבריות], בין הנשים ויתפלל¹⁵ מפני דעת
נשים. ויקדש אדם מחניהו ד' אמות לצפון ד' אמות לדרום ד' אמות למזרח וד' אמות¹⁶
למערב ואם הין [הבית]¹⁶ יקדש כול[ו] ואפילו כ' ¹⁷אמות שני¹⁸ כי ה' [אלהיך] אש
אוכלה הוא וגו'. ולפי זה היה לנו לגרוס¹⁹ הלכה כר' שמעון בן אלעזר, דהך דתנא²⁰ (א
דבי אליהו מסייע ליה: ותנן²⁰ כמה ירחיק מהם ממים הרעים וממי משרה כו' ומן הצואה
ד' אמות, ומסקנא הני מילי לאחריו אבל לפניו מלא עיניו ולצדדי[ו] כלפניו דמי היכי
דאפשר לזורקה לאחריו כדאמר לעיל.²¹ ובית הכסא²² חדש שאין בו צואה מתפלל²³
כנגדו בלי ריחוק ד' אמות, אבל בתוכו לא, אבל ישן לא אפילו אין בו עתה צואה.
וכן נמי דין בית המרחץ חדש²³. אמר²⁴ רבא הני בתי כסאות דפרסאי אע"ג דיש בהם
צואה כסתומות דמין, [שהם קטורים]²⁵ מלעיל והצואה בשיפוע מתגלגל ויורדת מרחוק
כך פירש²⁶, אבל בערוך²⁷ סי' מפני שהם עמוקין בקרקע, והיינו כעין שלנו. ונראין
הדברים דמיידי בשאין כתלים סביב סביב אלא שהחסירה קמורה ולהכי אישמועין²⁸

(1) כ"ו: לערוה, ותקנתי ע"פ הגמרא, וע' הערה שאח"ז. (2) פ"ג ה"ה בשינוים.
וגם בתר"י ורשב"א בחדושינו כאן ובתשובותינו סי' קס"ח למדו מן הירוש' הוה שסומא
צריך להרחיק מן הצואה. וע' כ"י א"ר סי' ע"ט ופרישה רס"י ע"ה. (3) הלשון
אין לו הכנה, ותקנתי ע"פ הירוש'. (4) כ"ו: שראוי. (5) פ"ב ה"ד. (6) דאד תימר.
(7) כ"ו: היה קול. (8) הלשון משובש ומעורבב, ותקנתי ע"פ הירוש' ומסכתה. (9) ע'
שבת ס"ד רע"ב ומס' כלה. (10) ירמ' ג' ט'. (11) ע' תר"י בשם רב האי ורשב"א בשם
הראב"ה. (12) ע' תר"י ורשב"א. (13) בכ"י אמסט' ואוכס' סי' ע"ח. (14) רבה פ"ה, ובד'
רמא"ש פ"ט ע' 46. (15) תקנתי כפי הנחוץ ע"פ סדר אליהו ולא כלשונו ממש. ולא יעמוד
אכולהו קאי. (16) כ"ה בתרדב"א, ובכ"י: הכתים. (17) בתרדב"א יותר נכון: מאה. (18) דברים ד'
כ"ד וט' ג': אלהיך, וכן בתרדב"א. ובכ"י: אלהים. (19) בגמרא כ"ה ב', ובראב"ה לעיל סס"י
ס"ט. (20) משנה כ"ב ב', גמרא כ"ו א'. (21) כ"ב סע"ב, ובראב"ה לעיל סס"י ס"ח. (22) כ"ו א'.
(23) שבת י' א' והביאו הר"ף כאן. ולשון "וכן נמי" אינו מדויק שיהי בבית המרחץ חדש
מתפלל בתוכו, משא"כ בבה"ב חדש שאין מותר אלא כנגדו. ולכן נ"ל לגרוס: בבית
המרחץ ישן, והכונה למאמר רב יוסף בר חנינא שבת שם והובא כאן כ"ו א': בית המרחץ
שאמרו אע"פ שאין בו אדם. (24) כ"ו א'. (25) כ"ו: שהיא קמיר. (26) שהם קטורים אינו
בפירש' וישנו בפר"ח שבא"ז ח"א סי' קל"ה. ואולי צ"ל כאן: כך פיר"ח. (27) ערך בית כסא.

מתרגמינן לדמנין על אקמטרא¹, סי' ארגז², הילכך לא סגי ליה בכליין אלא בכלי
 אחר ואשמעינן דאפילו גלימא הוי ככלי, ומאי דאמר³ שבנינן כלי בתוך כלי כגון
 שהפנימי כליין הילכך צריך כלי אחר וסתם ספרים אית להם תיק ואשמעינן רבותא
 שהכל קדוש ובעינן כלי בתוך כלי, והא דאמר אכיי לא שנו אלא בכלי שאינו כליין
 אחיצון קאי אבל הפנימי כליין⁴, אבל אי מנח ספר בכלי שאינו כליין אי נמי שרי⁵
 גלימא עלייהו בלא אקמטרא תו לא צריך⁶, וגלימא ואקמטרא נקיט משום דאכלי
 בתוך כלי קאי, וכל עיקר חידוש אשמעינן דבאקמטרא לא פני ליה ואשמעינן נמי רבותא
 דבגלימא הוי חשיב כלי. ואע"ג דבפירקין (ד) לעיל הלכה היה עומד בתפלה⁷ משמע
 דבכלי שהוא כליין סגי ליה בכית הכסא [בכיס טפח]⁸, גבי תשמיש המטה החמירו
 בכליין, ובכלי שאינו כליין שרי בתרווייהו. ובשאלות פרשת ואתחתן⁹ גרס בית שיש¹⁰
 בו ספרים וכו' עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי, ומפרש ואזיל דוקא ספרים
 או תפילין אבל ספר תורה עושה לו מחיצה עשרה. ור"ח גרס בית שיש בו ספר
 תורה וכו' :

ע"ט⁸. ועוד כתב בשאלות⁹ מהו שיניח אדם תפילין תחת מראשותיו מן הצד מי
 אמרינן כבודן עדיף וחיישינן דילמא מתהפך וגני עלייהו¹⁰ והילכך לא¹¹
 נניחנהו אלא מאבראי¹¹ או דילמא שמירתן עדיפא ולא חיישינן ואם תימצא לומר במקום
 שאין אשתו עמו מותר אבל אשתו עמו מאי מי אמרינן אע"ג דאמור רבנן כי מחתו
 כלי בתוך כלי מותר לשמש מטתו באותו בית הני מילי דלאו על המטה אבל על
 המטה זילא להו מילתא או דילמא שמירתן עדיפא ואפילו על המטה נמי שפיר דמי תא
 שמע דבעי מיניה וכו'¹² עד לאגמירן¹³ הלכה למעשה הוא דעבד. וכן פ"ח¹⁴ דמניח(י)ם²⁰
 בין כר לכסת שלא כנגד ראשו ואע"ג [שמשמש]¹⁵ מותר. ולפי דבריהם יש לפרש¹⁶
 [יום] טבילת אשתו הוה¹⁷, וסוגיא מוכחא דהכי הוה, דמייתי לה הכא לפייעתא אהא
 דאמרין אפילו אשתו עמו שרי. ומינה שמעינן דבעל קרי מותר בתפילין¹⁸, והכי נמי
 מסקנא בפרק ב' דסוכה¹⁹ דמשני אביי בילדים בעלי נשים²⁰ עסקינן וגשותיהם עמהם
 וכו'²¹. ולהכי מייתי להא לסיעתא הכא ולא מייתנין להך דסוכה לסיעתא דבעל קרי²⁵

(1) בתרגום לסנינו: לדמנא על קמטריא, וכן בערוך ערך קמטרא, ורש"י כ"ו רע"ב: לדעל קמטרא. (2) ע' רש"י שם. ורש"י מבוא קודם זה תרגום יחזקאל כ"ז וכן כתב וכן
 לאשר על המלחחה, אבל בדברי רבינו אין מקום לתיבת וכן. (3) הראב"ד בב"א או"ח סי' מ'
 וסי' ר"מ: ויהיה עליון כלי שאינו כליין, וע' תר"י. (4) אבל שאר הפוסקים מצריכים שני כלים
 אף באינם מיוחדים. (5) כ"ג סע"א, ע' רש"י ורשב"א שם. (6) כפירוש רב האי מובא בתר"י,
 וכן פ' בשאלות בא סי' מ"ה שאילתא ב'. אבל רש"י פ' שמדבר בחליצת תפילין בלילה כדי
 להצניעם ולא בנכנס לבה"ב. וע' אורח ח"א סי' תק"ץ. ובכ"י: בספח. (7) וכן נמצא שם בכ"י
 הר"א עפשטיין, ובדפוס הוא ב' בא סי' מ"ה שאילתא ב'. (8) בכ"י אמס"ל לא נסמן. (9) שם:
 מהו וכו' מי חיישינן דילמא זימנין דמתהפך וגני עלייהו ואסור אי לא מי אמרינן כבודן עדיף
 וכו'. ורבינו קיצר לשון השאלות, ואולי לא היה זה בספרו, ובאמת מיותר הוא. (10) כן בכ"י,
 ובדפוס הלשון משובש. (11) בכ"י: לא ליחתינהו אלא אבראי, ובדפוס: ליחתינהו אבראי. ובכ"י:
 אבראי לערסיה, ובדפוס משובש. (12) ברכות כ"ג ב' וכו' א'. (13) וכן בכ"י, ובדפוס: ולא גמירן
 וט"ס הוא. (14) לא מצאתיו מוכח במ"א. (15) כ"י: ששימש. (16) עובדא דרב המנונא בר יוסף
 דהוה קאים קמיה דרבא כ"ד א', ובכ"י: אם. (17) ע' רש"י ד"ח יום טבילה ותר"י. (18) תשובה
 שע"ת סי' ק"ג ותשו' מהר"מ ב"ב ד"ל סי' רכ"ג מס' העתים. (19) כ"ו ב'. (20) בעלי נשים
 ליתא בגמרא, ופירוש הוא. (21) ע' שע"ת שם ותשו' מהר"מ שם וס' האשכול ד' אלבעק ע' 4.

מותר, ומיהו ממילא שמעינן מינה להחירא כבעל קרי¹. ויש שאמרו² לאיסור ואמרו דהך דסוכה דחיה בעלמא הוא למיטר דמהתם לא תפשוט לאיסור ומיהו אסור בתפילין, ומפרשים הכא יום טבילת רבא היה³ וטבל כדי להניח תפילין. ור"ח פסק נמי כפ' הישן להחירא⁴:

פ. גרסינן בירושלמי בפירקין⁵ תיבה שהיא מלאה ספרים נותנה מראשית המטה אבל לא תחת מרגלות המטה והוא שתהא המטה נכונה י' טפחים ובלכד שלא יהי[ן] חבלי המטה [נוגעין בתיבה]⁶ הורה ר' יוסי שלא ישמש אדם מטתו וספר תורה עמו בבית ואם היה כרוך במטה או שהיה נתון בחלון גבוה י' טפחים מותר מעשה בר"א שישב בספסל וראה ספר תורה עליו והרתיע מלפניו כמרתיע מלפני הנחש, ואם היה נתון על גבי דבר אחר מותר לישב באותו ספסל, ודכוותיה איתא בפרק הקומץ רב⁷: **פא. זכ⁸** שראה קרי ונדה שפולטת שכבת זרע אי נמי בעל קרי שראה זיבה אינא פלוגתא, לרבנן צריכה טבילה ור"י פוטר, והכי מסקנא. ופר"ח⁹ קי"ל כרבנן וכרתני ר"ח שמצריכים טבילה לטומאה קלה, ואע"ג¹⁰ דהוא נשאר עדיין בטומאה חמורה והשתא אינו עולה לטהרה ואפ"ה מצוה קעביד שמע מינה אע"ג דאנחנו האידנא בארץ טמאה ואין לנו טהרה לנמרי אנו צריכים טבילה מכל טומאה דמצות עשה היא¹¹ דכתיב¹² ורחץ במים. ול"נ כיון דנהוג כר"י בן בתירה¹³ אפילו כבעל קרי גרידא כל שכן באלו דלא צריך טבילה:

פב. תנו¹⁴ רבנן מים צלולים יושב בהם עד צוארו וקורא ויש אומרים עוכרן כרגלו וקורא. והלכתא¹⁵ כיש אומרים דכל שלכו רואה את הערוה אסור, וכן פסקו הגאונים¹⁶. **20** אך בתשובת הכבלים¹⁷, פסקו להיתר, ואין נראה¹⁸. וכן [וישב]¹⁹ בניגית ורוחץ אם יש

(¹) כל' עיקר העובדא כאן לא הובאה להורות דין בעל קרי בתפילין, שא"כ היה לו להשי' להביא גם הא דסוכה. אלא באה העובדא לראיה שאפילו אשתו עמו מותר וממילא שמעינן מינה שבע"ק מותר בתפילין, ולפי"ז אין מקום כאן להא דסוכה. והלשון קשה קצת. (²) לא ידעתי מי הם. (³) פירוש זה מובא בתר"י. (⁴) פר"ח סוכה כ"ז ב' ע"ש. (⁵) היה ולפנינו הגי' משונה. (⁶) כ"ז: נוגעת בתוכה. (⁷) מנחת ל"ב ב' (⁸) כ"ז א'. (⁹) לא מצאתיו מובא במ"א. ודברי ר"ח נובעים ממקור הגאונים, ע' תשו' רב שרירא בגמ' מ"מ סי' מ"ד וס' האשכול ד' אלבעק ע' 6 ותשו' מהגניזה ד' גינצבערג ע' 206. (¹⁰) הוא טענת הלומדים שהשיב עליה רב שרירא, וטענה זו היא בשע"ת סי' קע"ד וקע"ה. וע' מנהיג ד"ב כ"א ב' סי' פ'. (¹¹) ע' מקומות שרמזתי לעיל ותשו' מהגניזה ע' 249. (¹²) ויקרא ט"ז מ"ז. (¹³) ברכות כ"ב א'. (¹⁴) כ"ח ב'. (¹⁵) לשון הר"י אהא דחיה ישן בטליתו כ"ד ב'. וע' פר"ח בא"י ח"א סי' קכ"ח ומובא בקצרה בתוס' ר"ח כ"ה ב' ד"ה חרי, וע' ס' האשכול ד' אלבעק ע' 18. (¹⁶) ה"ג ד"ו 6 א' וב' וד"ב ע' 38. ובד"ב ע' 28 לא הביא רק דעת ה"א: חוצץ בטליתו על לבו וקורא. ובס' האשכול ד' אלבעק ע' 18: ומן הדין טעמא מצרכי רבנן למי שאינו לובש מכנסים לחגור באבנט או בכינאט בו כדי להפסיק בין הלב ובין הערוה, ומחסגנון נראה שזה הוא לשון רב האי כמו שהעיר ע"ז המו"ל שם אות ז'. ובשבה"ל סי' י"ד בשם רב סע"ד: ה' המתפלל ואין לו מכנסים אסור לו להתפלל אלא אם יש לו אבנט חגור על מתניו כדי שישיריד בין לבו לבין הערוה, והוא הלשון שהביא רב האי בשם רבנן, וכיון א"כ לרב סעדיה, והבין מלת המתפלל כמובנה הכללי, ומוסב על ק"ש ותפלה. וע' בהגהות ר"ש אלבעק לס' האשכול שם אות ה'. (¹⁷) תוס' ר"ח כ"ה ב' ד"ה והרי: אבל הרי שמעיה פירש בשם רבינו שלמה כי מצא בתשובת בבליים דלבו רואה את הערוה מותר. וע' או"ז ח"א סי' קכ"ח ופסקי הרא"ש סי' ל"ו ותוס' הרא"ש כ"ה ב' ד"ה והרי. ובא"ח ה' תפלה סי' ט"ז וכלבו סי' י"א מובא דין זה בשם פירוש הקונדרים, והוא מהגהות סמ"ק סס"י י"א: דלא כפי' הקו' פ' מי שמתו, והקונדרים

בגד סביב הגיגית אינו יכול להוציא ראשו [ויהא חוצץ]¹ סביב צווארו ולכרך, כדפסקינן לעיל² גבי היה ישן בטליתו וכו', והכי נמי בתוספתא דסוכה³ הישן בכילה ערום לא יוציא ראשו חוץ לכילה ויקרא ק"ש, ואפילו לכרך לו אחר לא, דאי אפשר בלא הרהור ואר"י⁴ בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא, הילכך אין לו תקנה אם לא שי(ר) חוץ⁵ על לבו⁶. ושמעינן מהכא דאיש ואשה הטובלים יכולים לעבור⁷ המים כרגליהם ולכרך על הטבילה⁸, וכלכך שיתכסה גופם בהם, ותכסה שיערה כבגד⁹. ותכרך עובר לעשייתו¹⁰, דהא נדה קוצה לה חלה ומכרכה¹¹. וההיא דפרק קמא דפסחים¹² [ד]נרסין חוץ מן הטבילה מיירי בטבילה הגרים¹³, דלא חזי(א) מעיקרו לברוכי¹⁴. ויש שפירשו ההם שלא חזי לכרך מעיקרא כל זמן הטבילה מפני שהוא ערום¹⁵, וליתא דהא אפשר לעוכרין כדפרישית :

10

הוא ודאי פירושו של ר' שמעיה, ע' מחכים ס"ע 9: וראיתי בפירוש הר"ר שמעיה דברכות. והבבלים הם ראשי ישיבות סורא ופומבדיתא, ומצינו לרש"י גם במקומות אחרים שמכנה את הגאונים בשם בבלים, ע' רש"י חולין מ"ז א' ד"ה אפילו ובכורות מ"ט ב' ד"ה ר' אמי, וע' רש"י שבועות ל"ו ב' ד"ה שאני. וגם ר"ת בתשו' מהר"מ ב"ב ד"פ סי' תתס"ו ור' שמחה משפירא בהגה"מ פ"ד מה' אישות סי' ל' מכנים את הגאונים בשם בבלים. ור"ש אלבעק המו"ל ס' האשכול חשב בתחילה שהבבלים הם חכמי רומי ר' יחיאל ובניו, וחזר בו מפני ראיותי והביאם בהגהותיו לס' האשכול ע' 22, ע"ש. ובמבוא אחרך א"ה בזה. והדיון לבו רואה את הערוה אסור או מותר לא נמצא בקובצי תשובה¹ שבידנו אך בסדר תנ"א בשם הגדולים ד' בן יעקב ח"ב ע' 102 ובמחז"ז ע' 492, והוא גובע מתשובת רב עמרם בתשובה² מהגניזה ע' 829, מובא מאמר שמואל סוכה י' ב' הישן בכילה וכו' להלכה, ומאמר שמואל פירשוהו הראשונים שדעתו לבו רואה את הערוה מותר, ע' בהגהות לס' האשכול שם שמואל זה בשמו. אבל בתוס' רי"ח מבואר טעם פסק הבבלים: מרסכר ת"ק דייט אומרים דלבו רואה את הערוה מותר דהוי כרזין לגבי יחיד, ולפי"ז לא כוון רש"י לתשו' רב עמרם שהזכרתי. ובס' על הכל כמאמר הגרן ח"ז ע' 108 כתוב: תשובת הגאונים לבו רואה את הערוה מותר, אך ממה שמסיים: וכן כתב ר' שמעיה נראה שכונתו אל חשבות הבבלים שבפ"י ר' שמעיה. (18) ע' תוס' רי"ח ואר"ז ורא"ש במקומות שהזכרתי תוס' כ"ה ב' ד"ה הרי. (19) כ"ז: לישב. (1) הלשון קטוע ותקנתי עפ"י הברייתא כ"ד ב' שרומז עליה רבינו: חוצץ בטליתו על צווארו. (2) כ"ד ב', ובראבי"ה לעיל סס"י ע'. (3) סוכה י' ב', ע' לעיל סס"י ע"ז ע' 54 ובהגהותיו אות 4. (4) ברכות כ"ד ב'. (5) יהא חוצץ. (6) ע' תוס' רי"ח כ"ה ב' ד"ה הרי ואר"ז ח"א סי' קכ"ח ורא"ש סי' ל"ז ותוס' הרא"ש כ"ה ב' ד"ה הרי. (7) ראב"ן רס"י שכ"ח. וצ"ע לדעת רבינו לקמן בסמוך שהכרכה צריכה להיות קודם הטבילה מדוע לא יברכו קודם שיכנסו למקוה. וכבר תירצו זה בתוס' פסחים ז' ב' ד"ה על. (8) משום ששער באשה ערוה, ברכות כ"ד א' ובראבי"ה לעיל סי' ע"ז. וביכולה לראות את שיערה. (9) ע' תשובה³ שצ"ת סי' ו', רי"ף פסחים סי' תש"א, ריצ"ג ח"א ע' ג"מ, סי' המקצועות באר"ז ח"א סי' ע"ט, סי' הישר סי' של"א, מחז"ז ע' 591, ראב"ן סי' שכ"ח, תוס' פסחים ז' ב' ד"ה על, סי' האשכול ד' אלבעק ע' 7, מנהיג ה' צום כפור סי' ג"ב וה' נדה סי' קכ"א וש"פ. (10) בכורות כ"ז א'. (11) ז' ב', כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן וכו' אמר רב חסדא חוץ מן הטבילה. (12) סדרע"ג ג' ב' בשם רב פלשטין: כל המצות כולן אדם מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מטבילת הגר. וע' רי"ף וריצ"ג וס' האשכול במקומות שרמזתי. ופירושו זה מביא ר"ח פסחים שם בשם יש מי שאומר, ובתוס' פסחים שם: וכן פ"ח בשם הגאון. וכן בהגה"מ פ"א מה' ברכות סי' א', ומסיים שם: וכן מצאתי בשם ר"ת שאמר בשם רב האי גאון. ותשובת רב האי מובאה בלשונה במחז"ז 591 ע"ש. והראב"ן סי' שכ"ח מביא פירוש זה בשם יש מפרשים ומסיים: ולא נהירא דאם כן הוה [ליה] לפרושי חוץ מטבילת גר ומדסתם שמע מינה בטבילת כל הטמאין מיירי. (13) שקודם שטבל אינו יכול לכרך אשר קדשנו במצותיו. (14) ראב"ן שם ותוס' פסחים שם. ובראב"ן: דטמא הוא וערום הוא, וצ"ע שהרי לעיל מזה כתב

פרק ד'

סג. תפלת ¹ השחר עד חצות ר' יהודה אומר עד ד' שעות, ואסקינן ² עד ועד בכלל, ופסקינן בנמצא ³ הלכה כר' יהודה. והוותיקין ⁴ היו מחמירים ומתפללים עם רמזותי חמה בשחרית ובמנחה. ואמנחה אמרינן בדמערבא ליימי עליה דחיישינן ⁵ שמא יעבור זמן המנחה. מד' שעות ⁶ ואילך שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה. ובתפלת המנחה ⁷ אמרו רבנן עד הערב ור' יהודה אמר עד פלג המנחה שהוא י"א שעות חסר רביעי. ומסקינן ⁸ דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, ס' מי שינהוג כל ימיו כחד מיניה לא ממחינן בידו, ולא שיעשה פעמים כר' יהודה ופעמים כרבנן ⁹, דהוה להו תרי חומרי דסתרי אהרדי בתפלת המנחה ובתפלת ערבית ¹⁰. ומהו בשעת הדחק אין קפידא ואע"פ שבקושי יש לכוון שלא יאחר המנחה ושלא יקדים תפלת הערב. ואמרינן ¹¹ רב צלי של שבת בערב שבת, ס' כר' יהודה ¹², ומסקנא דאומר מיד הקדושה על הכוס אם ירצה ¹³, וכן מתפלל של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה מבעוד יום אם יחפוץ. [ולענין קריאת שמע] ¹⁴ פירשת' בריש [מסכתין] ¹⁵. ובס' אין עומדין ¹⁶ גרסינן חסידים הראשונים היו שוהים וכו' עד וכי מאחר [ד]ט' שעות ביום ¹⁷ היו עוסקים ¹⁸ בתפלה וכו', ופר"ח התם ¹⁹ תנינא האי סתמא כר' יהודה דאמר תפלת המנחה עד פלג המנחה שהיא י"א שעות חסר רביעי ומתפלל של ערבית ושוהים י"ב שעות [עד] אחר תפלת ערבית, דלרבנן דאמרי עד הערב לא משכחת שלש תפלות ביום ולכל אחת שלש שעות ביום, וקודם דימדומי חמה היו שוהין שעה אחת ביום כי מעלות השחר ועד הנץ החמה ה' מילין ²⁰. ובתלכות גדולות ²¹ ס' אהא דאמרו אומר קדושה על הכוס שבשעת הדחק שאין לו יין בביתו מיירי [א"נ] שהולך לסוף התחום ²²

הראב"ן שכדי להוציאה מידי ערום יכולה לעבור במים ברגליה וכמ"ש רבינו. ⁽¹⁾ משנה כ"ז א'. ⁽²⁾ כ"ז א'. ⁽³⁾ כ"ט ב'. ע"ש וברש"י ולעיל ס' כ"ה ע' ⁽⁴⁾ כ"ז א'. ⁽⁵⁾ משנה כ"ז א' וגמרא שם ב'. ⁽⁶⁾ כ"ז א'. ⁽⁷⁾ כ"ז א'. ⁽⁸⁾ כן הסכמת כל הפוסקים חוץ מהר"א בפקודת הלוי' ע' ס' והמרדכי ברכות ס' פ"ט. ופירוש רבינו הוא פירוש הגאון ברשב"א ורא"ש ריש פרקין, והגאון הוא רב האי כמבואר בס' ההשלמה ברכות ע' 21 ובא"ח דין תפלת המנחה ס' א'. וע' דברי רב האי בס' העתים ע' 85 וריצ"ג ח"א ע' י"ט. ובס' העתים ע' 84 מביא כן מהלכות פסוקות של רב יהודאי. ⁽⁹⁾ ע' תוס' ברכות ב' א' ד"ה מאימתי ורא"ש ותוס' הרא"ש שם ותרי"א כאן. וע' עירובין ז' א'. ⁽¹⁰⁾ כ"ז א' יב'. ⁽¹¹⁾ ע' תוס' ברכות ב' א' ד"ה מאימתי ורא"ש ותוס' הרא"ש שם וראב"י לעיל ס' א' ע' 1. ⁽¹²⁾ ע' לעיל ס' א' ע' 2, וע' ראב"ן ס' ק"ע וקע"א ולקמן בסמוך, וכן מובא בפר"ח באו"ז ח"א ס' א' בשם רבוותא הגאונים וברשב"א ברכות כ"ז ב' בשם הגאונים. וגמרא דבריהם בח"ג ס' ק"ג ושע"ת ס' נ"ד וגמ"ס ס' קמ"ב ובתשועה מהגניזה ע' 266. וע' ריצ"ג ח"א ע' י"ח וי"ט וס' העתים ע' 88 עד ע' 40. וע' מאמרי בהצופה מארץ הגר ח"א ע' 95 והלאה. ⁽¹³⁾ כנ"ל לתקן, והלשון משובש בכל הכ"י: ור"י קרא ש"מ פירש' בריש מסכתא. ורח"ן השמיטו ולא הודיע גי' הכ"י, כדרכו. ⁽¹⁴⁾ לעיל ס' א' ע' 1 והלאה. ⁽¹⁵⁾ ברכות ל"ב ב'. ⁽¹⁶⁾ כג"י דס' ולפנינו: וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום. ⁽¹⁷⁾ לא מצאתיו מובא כמ"א, ועד אחר תפלת ערבית מובא בתורפו באו"ז ח"א ס' א'. ועל ההמשך דלרבנן דאמרי עד הערב וכו' רמז רבינו לעיל ס' א' ע' 2 בלשון וכן הוכחתו, ולפ"ז הוא מדברי רבינו ולא מפר"ח. ואינו מוכרח. ⁽¹⁸⁾ פסחים צ"ג ב' וצ"ד א' וע' לעיל ס' א' ע' 1. ⁽¹⁹⁾ ד"ו 26 א', ובד"ב ע' 28 וע' 45. ומה שמביא רבינו מה"ג משונה מאד מלשון בה"ג שלפנינו. ולקמן בס' תקב"א מביא רבינו את הה"ג בנוסח יותר קרוב לזה שלפנינו בה"ג. וכאן לא העתיק רבינו רק תורף דברי ה"ג לפי גירסתו ולא לשונו, ואולי יש בהלשון כאן גם פירושים שהוסף רבינו. ⁽²⁰⁾ ולא יותר כדי שיוכל לחזור לביתו בשבת.

להתפלל שם בעשרה ומקדש שם בעוד היום וכן מבדיל ושוב חוזר לביתו ומכוון לכך שיאכל בביתו¹ כדי שיהיה קדוש במקום סעודה: ובשל מוספין קיימא לן כרבנן דאמרי² כל היום, מיהו לא יפה עושה, דאמר ר' יוחנן³ נקרא פושע: וקיי"ל⁴ מעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים, והעיקר⁵ מתפלל בתחלה כראמרין⁶ מבדיל בראשונה. ואפילו למאן דאמר רשות גם עתה יתפלל ותהא רשות⁷, ואי נמי לדידן⁸ דקבלנו [אותה] עלינו כחובה⁸, והיינו דאמרין לקמן⁹ טעה ולא הזכיר של ראש חודש ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין¹⁰ את החודש בלילה¹¹ משמע הא לא הכי מחזירין אותו¹², ואע"פ שיש לומר דלדברי האומר חובה [קאמר¹³ כמו] דמשנינן בסוף מסכת יומא אתפלת נעילה פוטרת של ערבית, הא קמן דנהוג בה כחובה. ויש שאמרו¹⁴ שכיון שהתפלל ערבית גלי דעתיה דחובה היא עליו ולהכי¹⁰ חוזר בשמעה. ויש שאמרו דלכולי עלמא ביום שיש בו [מוסף]¹⁵ תפלת ערבית חובה מפני חידוש התפלה¹⁶. ואם¹⁷ טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים, ודווקא

(1) ע' רא"ש פסחים סי' ס"ה ח' בשם מגלת סתרים של ר' גיסים, והמקור הוא תשובת רב שריא ורב האי בפרסם סי' צ"ו, וע' תוס' פסחים ק' ב' ד"ה ידי קידוש. (2) במשנה כ"ו א'. (3) כ"ח א'. (4) כ"ו א'. (5) התפלה שזמנה עתה. (6) כ"ו ב'. (7) כונתו לתרוץ קושיה הר"ף בפרקין סי' צ"ז והתוס' כ"ו א' ד"ה טעה וש"מ. והר"ף והתוס' מתרצים שאף למ"ד ת"ע רשות הכונה שאינה חובה אבל מצוה היא עכ"פ. והוא פירוש הגאון מובא ברשב"א ברכות כ"ז ב', והגאון הוא רב שריא או רב האי, ע' גמור"מ סי' קמ"א ומנהיג ד"ב כ"ג א' סי' פ"ה. ורבינו לא נחה דעתו מתירוץ זה משום יומא פ"ז ב', ע' תוס' ר"ח ד"ה טעה ורשב"א כ"ז ב' ואר"ז ח"א סי' פ"ז ופקודת הלויים ע' ס"ב. ולכן מפרש הוא שמתפלל שחרית שתיים אין פירושו חייב או מצוה להתפלל אלא מתפלל אם ירצה, ולהוציא מן הסברא שת"ע שבזמנה רק רשות היא שלא בזמנה אף רשות אינה והוא ברכה שאינה צריכה, ומשמיענו שכמו שתשלומי חובה חובה כך תשלומי רשות רשות. (8) ר"ף: והאידנא נהוג עלמא לשווייה כחובה. ובתשובה"ג מהגניזה ע' 267: ועמא דבר בה כעין חובה. וע' ערוך קבע א' בשם רב האי והוא הגאון שברשב"א כ"ז ב', וע' פ"ח בראב"ן סי' קס"ט. (9) ל' ב'. (10) כג"י ד"ס וראשונים. ולפנינו: שאין ב"ד מקדשין. (11) וכן בתוס' ותוס' ר"ח כ"ו א' ד"ה טעה ועוד ספרים. ולפנינו ובד"ס ואצל רוב הראשונים: אלא ביום, וכ"ה בראב"י לקמן סי' פ"ה. (12) ומדוע הרי רב סוכר תפילת ערבית רשות, אלא ודאי משום שקיבלו אותה כחובה. וראיה זו מביאה ר"ח בראב"ן סי' קס"ט, והלשון שם משובש מאד ויש לתקנו עפ"י מקור הר"ח היא התשובה שבתשובה"ג מהגניזה ע' 267 ודברי הגאון ברשב"א כ"ז ב'. והמפרשים תירצו באופנים אחרים. (13) וכן סי' הרא"ה בפקודת הלויים ע' ס"ט. וא"כ אין ראיה ממאמר רב, אבל הא קמן כל"י הרי מעשים בכל יום שנהגו בה כל ישראל וקבלו אותה עליהם לחובה, ולפיכך אם לא התפלל ערבית משלימה בשחרית. ובכ"י: האמר. (14) ר"ף: מיהו הני מילי היכא דלא צלי ליה כלל אבל היכא דצלי ליה לתפלת ערבית כבר שווייה עליה חובה ואי טעי הדר לרישא. וביאור דבריו: אם אינו מתפלל אין בכך כלום, אבל באותה הפעם שמתפלל עשאה עליו חובה ואם טעה חוזר. ולפי שיטה זו אם לא התפלל אין צריך להשלים. וכן סי' הרא"ה ע' ס"ט: כל"י להאי שעתא. ומקור הר"ף הוא בה"ג ד"ו 9 א' וד"ב ע' 81, וכמו שפירש רבינו לקמן סי' תקס"ב ותתקס"ט: אם ה'ת' ח"ל להתפלל. וכן הבינו שיטת הה"ג רוב הראשונים. ויבאר א"ה לקמן סי' תקס"ב. וטעו בזה ראשונים ואחרונים. (15) תקנת עפ"י דברי רבינו לקמן סי' תתקס"ט: ואני שמעתי דבתפלה כימים שאין בהם קרבן מוסף דווקא פליגי אי הוה רשות או חובה. (16) לא מצאתי מי שאמר כן בפירוש, אבל בתשובה"ג שבמנהיג ה' שבת סי' י' ובאבודרהם סדר מעריב של שבת ובא"ח ה' תפלה סי' ק"א פסקו שאם שכח לומר אתה קדשת חייב לחזור ולהתפלל, וודאי טעמם שת"ע בשבת ויו"ט חובה. ע' ב"י או"ח סי' רס"ח שפי' טעם הגאונים שפסקו שא"צ

שכח אבל ביט(ו)ל במזיד לא, ואם¹ טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל בערבית שתיים של שבת ולא תפלת חול, ואם שכח² ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי <שבת שתיים> של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם הבדיל בשניה ולא בראשונה שנייה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו. ואם³ הבדיל בשתיים יצא, דהא⁴ מבדיל על הכוס, וכן פסק ר"ח⁴. וגם פסק עוד⁵ הא דאמר ר' יוחנן⁶ הלכה מי שהיה לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוסף מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף, דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם: זמן מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה⁷. וביום הכיפורים אע"פ שנמשכת עד שעת המנחה כיון שהתפללו הצבור כבר בלחש בעונתה לא מפסיקין⁸: ודוקא בטעה או בשכח יש לתפלה תשלומין אבל במזיד לא⁹ וכדאמרין בריש פירקין¹⁰ דייקא נמי דקתני <בטל ולא קתני> טעה, ואפילו לר"י דאמר¹¹ ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו אין לו שכר [תפלה¹² אלא] שמקבל עליו [שכר] תחנונים בעלמא¹³: והמתפלל¹⁴ תפלה של שחרית <לאחר ד' שעות> לר' יהודה או המתפלל של מוסף לאחר שבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר¹⁵ נוגי ממועד אספתי וגו' מאי משמע וכו' :

15 **פד. אמר** ר' יהושע בן לוי¹⁶ אסור לעבור כנגד המתפללין, לא שנא¹⁷ פוגה פניו כנגדו ולא שנא לאחוריו¹⁸, איני והא ר' אמי ור' אסי עברו, ומשני חוץ לר' אמות של תפלה עברו. ונראה שאם נמשך לאחוריו כג' פסיעות של אחר

לחזור משום שת"ע רשות, וא"כ התפד בהפוכו. וע' ברכי יוסף או"ח סי' ק"ח והגהות ר"י שור לס' העתים ע' 176. וע' הגהות ר"ש באמבערגער לפקודת הלויים ע' ס"ט אות כ"ו שרמו לתקוני הוזהר וסדור ר"י עמדין שנזכרה שם סברה זו שת"ע בשבת וי"ט חובה. ובפקודת הלויים שם כתב שת"ע במוצ"ש חובה: משום דבעי למימר הבדלה בחנוך הדעת, וכונתו שעיקר הבדלה בתפלה היא כמבואר בש"ס ברכות ל"ג א' וש"מ, וכיון שהבדלה בתפלה חובה היא לכ"ע ע"כ תפלת ערבית במוצ"ש חובה אף למ"ד ת"ע רשות. אבל סברה זו אינה בהוכחה מעין המאורע. ובידורש ברכות פ"ד ה"ב ד' סע"ג בסיפור ר' חנינא מבואר שאף בשבת ומוצ"ש ת"ע רשות. והיש שאמרו הוציאו דינם משבת כ"ד א' עפ"י קושיית רבינו לקמן סי' תתקס"ט מומים שיש בהם קרבן מוסף וכו'. (17) כ"ז סע"א. (1) שם רע"ב, וכגו' ד"ס. (2) לפנינו: טעה. (3) לשון הר"ף: ואי אבדיל בתרווייהו וכו', ומקורו הוא רב האי מובא ברשב"א ורא"ש. (4) מובא בלשוננו בראב"ן סי' קס"ז. (5) פ"ח בזה מובא בלשוננו באו"ז ח"א סי' פ"ח. (6) ברכות כ"ח א'. (7) ע' תוס' רי"ח כ"ח א' ד"ה א' א"ר ואו"ז ח"א סי' פ"ח וש"מ פ. (8) ע' תוס' רי"ח ואו"ז שם ותוס' כ"ח א' ד"ה הלכה ותר"י. וע' עיטור ח"ב מ"ה ג' והגהות תשב"ץ סי' כ' ושבה"ל סי' ש"ב וא"ח ה' תפלה סי' צ"ז וצדה לדרך מאמר א' כלל ב' פ"ג ומחכים ע' 18 וע' 41 ואגור סי' שכ"ד ומנהגי מהרי"ל ה' יוה"כ ומוש"ע סי' רפ"ז וסי' תר"כ. ודעת רבינו שאין מפסיקין להתפלל מנחה, מפני שכבר התפללו הצבור מוסף בזמנה ורק מאיריכום בפנינים וזה אינו מעיקר התפלה ואין לפנייהם אלא תפלת מנחה בלבד ויתפללו מנחה קטנה. כג"ל בביאור דברי רבינו, וע' בתר"י ובחדושי אנשי שם. ודברי רבינו מובאים במרדכי בפרקין סי' צ"ב. (9) לשון הר"ף ריש פרקין. (10) כ"ז סע"א. (11) ברכות כ"א א'. (12) כ"ז: אפילו. (13) דברי רב האי מובא ברשב"א כ"ז א' ותוס' הרא"ש שם ד"ה דיקא ובא"ח ה' תפלה סי' צ"ז: בטל מעונות שלא יוכל לחקן הוא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא הוא אבל שכר תפלת מצוה לית ליה. ועפ"י תקנתו הלשון כאן. וע' פ"ח באו"ז ח"א סי' צ"ד ורי"ף ברכות כ"א א'. (14) כ"ח סע"א, וכגו' הר"ף והראשונים, ע' ד"ס. (15) צפניה ג' י"ח. (16) כ"ז סע"א. (17) אינו בגמרא, והם דברי רבינו. (18) שפוסע ג' פסיעות אחר סיום התפלה. ויצא לו לרבינו דין זה ממה שאסרו להתפלל אחורי רבו, ע' תר"י וא"ח ה' תפלה סי' ו'.

התפלה עד שעומד שלא בפניו¹ שאין זה נקרא אסור לעבור, ומעשה שהיה כך היה שלא נמשך רב בדרך שפירשתי, ולהכי תולא אפסיק(ינן) לצלותיה דר' ירמיה בר אבא. תניא² ר"א בן חסמא³ אומר המתפלל אחורי רבו או כנגד רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מ ישראל :

- פה. אמר ר' יוחנן** אסור לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור אמר רבא⁵ ובציבור שנו⁶ ואמר⁶ רב הונא אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם תפלות המוספין ולית הלכתא כוותי' דרב הונא ולית הלכתא כוותיה דר' יהושע בן לוי דאמר כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיחלל תפלת מנחה. ובתשוב[ו]ת של הלכות שבת בסימן תתק"ס ביארתי זה הדבר אם בסעודה גדולה מיירי או לאו ואם במנחה קטנה או גדולה מיירי [הא]⁷ פסקא: ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש¹⁰ וב[י]ציאתו תפלה קצרה וכו' רבן גמליאל א[ו]מר בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה. והכי הלכתא, דהא כולי עלמא מודו בששגורה לו תפלתו בפיו. וי"ח ניהו מלבד ברכת המינים שתיקן שמואל הקטן. א"ר⁹ יהודה אמר רב טעה ככל הברכות כולן אין מעלין אותו בברכת המינים¹⁰ מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא, ודוקא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה: אמר ר' יהושע בן לוי¹¹ המתפלל צריך שיכרע¹² עד שיתפקקו כל חוליות שבעשרה עולא אמר עד שיראה איסר כנגד לבו, פ"י ענין קשר נראה באדם כנגד לבו¹², ור"ח¹³ פ"י שאלו היה איסר שהוא קטן מונח על גבי קרקע היה מכחינו¹⁴, ר' חנינא אמר כיון שמנענע¹⁵ ראשו שוב אין צריך. והלכה כר' חנינא¹⁶, מדמפרש רבא למילתיה¹⁷ והוא דמצער נפשיה, פ"י כגון זקן או חולה¹⁸, ואם בריא הוא שוחה יותר קצת עד שירגיש דמצטער במקצת¹⁹. ובפרק קמא דמכילתין²⁰ בירושלמי²⁰ גרסינן (ד)תני ר' חלפתא בן שאול הכל שוחחין עם שליח ציבור בהודאה, ובמסכת סוטה²¹ מפ' שקורין מודים דרבנן והוא מפורש שם. וגרסינן בירושלמי²² <אנא > מחזיק מיכותא לרישי(ה) כי מט[ו]ן למודים מנפשיה כרע. וצריך לזקוף

(1) כל' שנוטה לצדדים ואינו עומד לפניו אלא לצדו, וכעין זה בתר"י. (2) כ"ז ב' ובג"י הראשונים, ע' ד"ס. (3) בכ"י אמסט' ואוכס': ר"א חסמא, והוא גי' בית נתן וכ"י פ' ועוד ספרים, ע' ד"ס. ובכ"י אמסט': ר' אליעזר. (4) כ"ח ב': אסור לו לאדם. (5) כג"י ד"ס, ולפנינו: ר' אבא. (6) כ"ח ב'. (7) וכ"ה בכ"י אמסט'. (8) מושגה כ"ח ב'. (9) כ"ט רע"א. (10) כג"י כ"י והראשונים, ע' ד"ס. (11) כ"ח ב'. (12) הוא פ"י ראשון בערוך אסר ב' והוא בפר"ח שכא"ז ח"א סי' צ"ב בשם יש מי שאומר, ומתרי' ברכות ס"ה נראה שבעל הפירוש הוא רב האי. וכעין זה פירש"י ד"ה איסר, ומה שהביא בתר"י שם מפירש"י אינו ברש"י לפנינו. (13) מובא בא"ז שם. (14) פ"י זה מובא בערוך אסר ב' בשם יש מפרשים, וכן פ"י רב האי בתר"י ברכות שם וברשב"א כ"ח ב' ועוד פוסקים, ומובא בסתם במנהיג ה' תפלה סי' ס' ובפקודת הלוי' ע' ק'. וע' ערוך חור ב' ותשובת רב האי שהדפיסה רא"א הרכבי במ"ע הקדם ח"ב ע' 82. (15) וכן בראש ברכות פ"ה סי' כ"ב, ולפנינו: שנענע. (16) כן פסק ר"ח מובא בא"ז ח"א סי' צ"ב, והמקור הוא תשובת רב האי בהקדם שם. וקצת מתשובה זו בערוך ערך נע ב', והיא המקור לדברי ס' האשכול ד' אלבעק ס"ע 26. (17) ע' תוס' ר"ח כ"ח ב' ד"ה אמר ושמ"פ. (18) ע' תוס' ר"ח שם. (19) הוא פירוש רש"י, ורש"י לא פ"י שמוסב על חולה או זקן, ורבינו מקיים שני הפירושים שבתולה סגי בנענוע ראשו ובריא צריך לשוח יותר מעט עד שירגיש שמצטער. (20) ה"ח, ג' סע"ג. (21) מ' א', והוא גם בירוש' ברכות שם. וע' לעיל רס"י ס"ו. (22) ברכות פ"ב סה"ד, ורבינו קיצר לשון הירוש' ע"ש, ובירוש': כרע מגרמיה.

[כ]שם, כדאיתא בפרק קמא¹ וסימנך ה' זוקף כפוסים²: אר"י³ אמר שמואל כל השנה כולה מתפלל אדם הבינונו <וכו' חוץ> מימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים. ופסקו⁴ רבנן דהני מילי בשעת הדחק אבל שלא בשעת הדחק אין מתפלל הבינונו⁵ אלא שמונה עשרה: אר"י⁶ תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר 5 גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירים אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. ודבר זה סירשתי יפה בספר זה בפרק קמא דתענית⁷. אר"י תנחום⁸ אריב"ל טעה ולא הזכיר של ראש חודש בעבודה חוזר לעבודה (עבודה) בהודאה חוזר לעבודה בשם שלום חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש ולא אמרן אלא שעקר את רגליו אבל לא עקר את רגליו חוזר 10 לעבודה. וכי לא עקר רגליו נמי דחוזר לעבודה דוקא שרגל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אין רגל לומר תחנונים אחר תפלתו אע"י דלא עקר את רגליו חוזר לראש, וכן פסקו הגאונים⁹ כלישנא בתרא. ובירושלמי פרק אין עומדין¹⁰ ר' יהודה בן פזי אומר היסח הדעת כמי שעקר את רגליו ואילין תחנוניא צריכה: וכי היכי שמצוה להזכיר של ראש חודש הכי נמי מצוה לברך על הלכנה 15 בחידושה דהוה ליה כמקבל פני השכינה, כדאיתא בפ' היו בודקין¹¹. ובפ' בתרא דמכילתין בירושלמי גרסינן בהרואה¹² אמר שמואל והשיאו ה' אלהינו את ברכת מועדיך דכתיב¹³ והיו לאותות ולמועדים: ואם גמר עבודה ושכח עד שלא התחיל במודים אינו חוזר לתחלת עבודה אלא אומר יעלה ויבא וכו' (ומסיים בתחזוניה עינינו עד המחזור שכנינו לציון). כדאמרין לקמן¹⁴ לא שנו אלא שלא פתח בהטוב ומטיב וכו', ומירו 20 ברוך שנתן ראשי חדשים וכו' לא נתקן בתפלה אלא בברכת המזון. ואם¹⁵ טעה ולא אמר של ראש חודש בברכת המזון אין מחזירין אותו. ואם¹⁶ טעה ולא הזכיר בערבית

(1) ברכות י"ב סע"א, וירוש' ברכות פ"א ה"ח. ועי' לעיל סי' ל"ט. (2) תחלים קמ"ו ח'. (3) כ"ט א'. (4) ר"ף, וביאור טעם הרבנן ומהו שעת הדחק עי' מעי"ט ברכות פ"ד סי' י"ג. אות ג' ובד"ח שם אות מ', וז"ל בפקודת הלוי' עי' ע"ג. ומבואר כן להדיא במקור הר"ף הוא פרי"ח מוכח באר"י ח"א סס"י צ'. והיוש מי שאומר שהביא ר"ח הוא בה"ג (ד"י 8 ב' וד"ב ע' 80). ועי' תוס' כ"ט א' ד"ה לוי' בשם יש ספרים וד"ס ברכות עי' 160. אות ח'. ועי' ר"ף ברכות סס"י ק"ה ודברי רבינו לקמן סס"י פ"ו. (5) עכ"ל הר"ף, ואלא י"ח אינו שם ולא העתיקוהו הרא"ה עי' ע"ג והרא"ש בפרקין סס"י י"ג. (6) כ"ט סע"א. (7) לקמן סי' תתמ"ו. (8) כ"ט רע"ב וכג' ד"ס. (9) בתשו"ג שבידינו לא נמצא פסק בענין זה וכן לא הביאו זה הראשונים בשם הגאונים ובסדר ע"ג ל"ב ב' מצינו להפך שפסק כלישנא קמא שהכל תלוי בעקירת רגליו, וכן בה"ג ד"ו 8 א'. אבל בה"ג ד"ב עי' 41 פסק ששניהם צריכים רגל לומר תחנונים ולא עקר רגליו. ועפ"י כתב הר"ף על לישנא בתרא וכן הלכה, ועי' ה"ג ד"ב עי' 29. (10) ברכות פ"ה ה"ד: הסיע דעת. (11) סנהדר' מ"ב רע"א. (12) פ"ט ה"ג. ורבינו קיצר כאן לשון הירוש' והביאו בשלימותו לקמן סי' קמ"ו בראשו. (13) בראש א' י"ד. (14) מ"ט ב'. וכמו שאם טעה ולא הזכיר של ר"ח בברכה מ"א צ"ל לחזור לברכת רחם כן בתפלה אינו חוזר לראש עבודה, אבל יעלה ויבא צריך לומר משום שברכת אשר נתן לא נתקנה בתפלה. ומה שהקפתי בפנים הוא עפ"י שיטת רבינו לקמן סי' קל"א בראשו וסי' תתמ"ו. ומובאה בראש ריש תענית ובמרדכי שם סי' תר"ג ותרי"ד ובהגה"מ פ"ו מה' תפלה סי' ו' ובאגודה תענית סי' א'. שכן ברכה לברכה א"צ תחימה כלל בחזרת. והג"י שלפנינו כבר היתה בראבי"ה שלפני המרדכי בפרקין סי' צ"ח. ע"ש. ומ"ש המרדכי שרבינו פסק כר' אלחנן (עי' תוס' ותוס' ר"ח ברכות ל' ב' ד"ה ומסתברא). ע"כ כונתו שגם לדעת רבינו חזרה בין ברכה לברכה לא חשובה הפסקה. אבל לא שרבינו פסק שצריך לחזור, שהרי רבינו במקום שחייב לחזור מדבר. (15) ברכות מ"ט ב'. (16) ל' ב' וכג' הרפוס, ורבינו קיצר לשון הגמרא.

או בשחרית או במוסף אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה, א"ר יוחנן בצבור שנו. פירש"י¹ משום דהדר שמע לה משליח ציבור יחיד המתפלל בצבור, ולא יתכן², דא"כ מפני שיכול לאומרו במנחה מפני ששומע משליח צבור איבעיא ליה, [כדפרכינן]³ לעיל⁴ אהא דא"ר תנחום טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה ופרכינן עלה ומשינינן הא⁵ ביחיד הא בצבור ופרכינן אי הכי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה משום ששומע משליח צבור מבני ליה, אלא ג"ל עיקר כדפירש (ו) בהלכות גדולות⁶ בש"ץ שאני וחיישינן לטורח הצבור כיון שיכול לאומרו במנחה אבל יחיד בצבור מחזירין. והא⁷ ודאי אי כיון דעתו נסיק בתפלת הש"ץ, אלא דהלשון דחקו דביחיד מיירי. וא"ר⁸ ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ראש חודש בערבית⁹ אין מחזירין אותו מפני שאין מקדשים את החדש אלא ביום⁹, והך דרב ענן אמר רב ביחיד¹⁰. ומסקנא דלא שנא בחדש מלא ולא שנא בחדש חסר: ר' אליעזר¹¹ אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים: והמהלך¹² במקום סכנה או¹³ במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל תפלה קצרה כדתניא¹⁴ אחרים אומרים צרכי עמך ישראל מרובים ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די¹⁵ מחסורה והטוב בעיניך עשה בא"י שומע תפלה. אמר רב הונא הלכה כאחרים: **פ. והיוצא**¹⁶ לדרך מתפלל תפלת הדרך יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתוליכני לשלום ותצעידיני לשלום ותסמכני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך ותתני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותחזירני לביתי לשלום בא"י שומע תפלה, ואם ירצה יוסיף כפי הענין ויכלול באמצע ברכה, כגון אם עובר בים יאמר ותצילנו ממים רעים והזידונים, וכגון אם הולך במקום מדבריות ויערים וירא מגדודי חיות ולסטים יתפלל כפי הענין. ולא חשו חכמים להאריך במקום סכנה לפתוח בברוך ודיו בתחימה¹⁶. אמר¹⁷ אביי לעולם נישתף אדם בהדי ציבורא, סי' פ"ו¹⁸ לאומרה בלשון רבים. אימת¹⁹ מצלי לה אמר רב חסדא²⁰ משעה שהתחיל²¹

(1) וכן פ"ו ר"ח מובא ברוקח סס"י שכ"ב ושבה"ל סי' קע"א, ומפרש הר"ח הטעם: מפני טורח צבור שלא ימחינו אותו עד שישלים תפלתו. וכן מפרש הראב"ן סי' קע"ג. והר"ש אלבעק בהגהותיו לראב"ן שם אות ה' לא דק. (2) ע' רשב"א ובס' ההשלמה ברכות ע' 24. (3) כ"י: כדפ"י. (4) כ"ט סע"א. (5) ד"ו ספ"ד 9 א' וד"ב ע' 32. וע' רי"ף ופקודת הלויים ע' ע"ה ופ', ואולי הרי"ף מפרש כפ"ח. (6) ה"ג שם וד"ו ע' 81, ומקורו בשאלות סס"י כ"ב. וע' רשב"א ל' א' ד"ה לא קשיא. וע' תוס' כ"ט ב' ד"ה טעה ותרי"י שם ואו"י ח"ב סי' ת"ס וש"פ. (7) ל' ב'. (8) כג"י הרי"ף וה"ג ד"ו 9 א'. (9) ע' לעיל סי' פ"ג ע' 69 בהגהותיו אות 11. ונראה שעיקר הג"י היתה: בלילה אלא ביום, וכ"ה בה"ג ד"ב ע' 81 ובפ"ח ובראב"ן סי' קס"ט. (10) ה"ג ד"ו ספ"ד 9 א' וד"ב ע' 81 וע' 82. (11) משנה כ"ח ב'. (12) משנה שם. (13) כ"ט ב' בבביתא. (14) שם, וכג"י הראשונים. (15) כ"ט ב'. והנוסחאות רבות ומשונות, ונוסחת רבינו מסכימה עם נוסחת הרי"ף אלא שהרי"ף גורס ותחזירני לביתי אחר ותסמכני, וכ"ה ג"י כמה ראשונים. (16) ע' ב"י אורח סי' ק"י. (17) כ"ט סע"ב ול' רע"א: לישתף איניש נפשיה בהדי צבורא. וע' ראב"ן סי' קע"ד ואו"י ח"א סי' מ"ח. (18) לפנינו מפורש כן בגמ' ל' רע"א: הויכא נימא וכו', אבל לפני כמה ראשונים לא היה ע' ד"ס. וכן לא היה לפני רש"י, שאם היה לפניו לא היה יכול לפרש שמוסב על תפלה קצרה. וע' סדרע"ג ג"ג ב' שנראה שם שהוא פירוש רב עמרם. (19) ל' א'. (20) כן בכ"י אמסט' ואוכס', ובגמרא אמר ר' יעקב אמר רב חסדא. אבל דרכו של רבינו להביא רק בעל המאמר. (21) בגמרא: שמתלך, ובראשונים: שהחזיק.

בדרך ועד כמה עד פרסה. יש מפרשים¹ דוקא כשרוצה לילך מביתו לכל הפחות [פרסה, ויש מפרשים]² עד פרסה יש תקנה לחזור ולהתפלל אבל מני עבר פרסה לא שנא בספינה ולא שנא ביבשה הוי מעוות שלא יוכל לתקן. היכי מצלי לה ר' חסדא אמר מעומד רב ששת אמר במהלך³. והיכי דאפשר עבדינן כרב חסדא⁴. מא⁵ איכא בין הבינו לתפלה קצרה הבינו בעי תלתא קמיתא ותלתא בתרייתא ומעומד וכי מטי ליישוב לא בעי לצלוי, תפלה קצרה במהלך ולא בעי תלתא קמיתא ותלתא בתרייתא וכי מטי ליישוב בעי למיהדר ולצלוי. שמע מינה⁶ דסתמא דתלמודא סבר במהלך כרב ששת ושמע מינה⁷ דוקא מדוחק אמרו חכמים להתפלל כל אלו⁸: פ. היה⁹ רוכב על החמור ירד ויתפלל ואם אין יכול לירד יחזור את פניו ואם אינו יכול לחזור¹⁰ את פניו יכוון את לבו כנגד בית קדשי קדשים¹¹ היה יושב¹² בספינה או באסדה יכוון את לבו כנגד קדשי¹³ קדשים, ורבי¹⁴ פליג עליה דרישא¹⁵ ואמר בין כך ובין כך יושב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו, אמר רבא ואיבעית אימא¹⁶ ריב"ל הלכה כרבי. ונראה לי דלא שנא ביחיד ולא שנא בעשרה¹⁷. ת"ר¹⁸ סומא ושאינו יכול לכוון את הרוחות יכוון לבו כנגד אביו שבשמים שנא¹⁹ והתפללו אל ה' (אלהים)²⁰ היה עומד בחוץ לארץ יכוון לבו כנגד ארץ ישראל שנ²¹ והתפללו אליך דרך ארצם. ואית דלא נרסי הכא

(1) בה"ג מובא ברש"י ותר"י ורא"ש ובאר"י ח"א ס' מ"ח, והוא כה"ג ד"ו 8 ב' וד"ב ע' 80. ומ"ש שם המו"ל אות ס"ב בשם תר"י והרא"ש בשם הה"ג טעות הוא כי בתר"י לא נמצא רק כעין זה בשם ר' יונה, והרא"ש כתב כן מדעתו. וכבר טעה בזה בעל שלה"ג ע"ש. וככה"ג מפרש רב נטרונאי בתשרי ח"ב ע' 22 ורב עמרם בסדרו נ"ג ב', וכן אר"י ס' קצ"ד. וע' תשב"ץ ס' רמ"ד. (2) רש"י: עד פרסה ולא אחר שהלך פרסה, ושיטתו מבוארת ע"י תלמידו ר' שמעיה מובא כס' על הכל במאסף הגרין ח"ו ע' 107: והר"ר שמעיה פיר' משהתחיל בדרך ואמר אותה ועד פרסה זמנה לאומרה, הלך יותר מפרסה ולא אמרה עבר זמנה ואומרה בלא ברכת. ולפ"ז מ"ש רבינו הוי מעוות שלא יוכל לתקן הכוונה על הברכה. ואפשר שרבינו מפרש לא כר' שמעיה רק שלא יכול לאמור גם התפלה. ובכ"ז אמס"פ ואוכס' הגי': יש תקנה לחזור ולברך, וזה כפי' הר' שמעיה. (3) ברי"ף מהלך, ובגמרא: אפילו מהלך. (4) הרי"ף פסק כרב חסדא, וע' תוס' ל' א' ד"ה והיכי תוסי' רי"ח שם וש"פ ולקמן בהגהותי אות 6. (5) ל' א', ורבינו העתיק לשון הרי"ף בקיצור ושינוי הסדר. (6) לפנינו מפורש כן בגמרא: והלכתא הבינו מעומד תפלה קצרה בין מעומד בין מהלך, אבל לפני רבינו לא היה כן בגמרא כמו שלא היה לפני הראשונים, ולכן כתב ש"מ. ומדמה תפלה קצרה לתפלת הדרך. ולכן כתב רבינו לעיל והיכי דאפשר עבדינן כרב חסדא, אבל לא שהלכה כמותו. (7) וכי מטי ליישוב, הרי שהגמרא סוברת בפשיטות שתפלות אלו לא נתקנו אלא למי שהולך במדבר. וכן ברי"ף כאן. וע' רי"ף לעיל ס' ק"ב וראביה לעיל ס' פ"ה ובהגהותי שם אות 4. (8) הבינו ותפלה קצרה. (9) משנה כ"ח ב'. (10) כג"י כ"מ, ובגמרא ורי"ף: (לחזור. (11) לפנינו: קדשי הקדשים, וכן לקמן בסמוך. (12) כג"י הרי"ף ועוד ראשונים, וכו' במשניות ובד' קאמברידש ובירוש' סנה"ד. (13) לפנינו: בית קדשי. (14) ל' א'. (15) דקדק רבינו לכתוב "עליה דרישא" כדי לגלות דעתו שעל הרישא בלבד שאם היה יושב על החמור יורד ומתפלל חולק רבי אבל החזרת פנים צריך, שלא כשיטת התוס' ותוס' רי"ח ד"ה הלכה. וכסברת רבינו לפי פירושי כתוב בריא"ז מובא בשלה"ג, וע' רוקח ס' שמ"ג. (16) כן הוא בכל הכתבי יד. (17) מובא בהגה"מ פ"ה מה' תפולה ס' ג'. (18) ל' א'. (19) מ"א ח' מ"ד. (20) וכן בתוספתא כ"י וזין ברכות פ"ג הטי' (אליכם) ובה"ג ד"ב ע' 31 ובראב"ן ס' קע"ה ובכ"ז פ' ב"מ, אבל במקרא אינו ולא יכול להיות. וברי"ף ועוד ראשונים ובדפוסים ישנים הגי': אל ה' אלהיהם, וגם זה אינו במקרא. (21) מ"א ח' י"ח.

לבו, דבפניו מיירי נמי כדאמרינן בס"פא דברייתא נמצא עומד במזרח וכו',¹ ובירושלמי² גרס אכולהו הופכים פניהם. היה עומד בארץ ישראל יכוון לבו כנגד ירושלים שני³ והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת היה עומד בירושלים יכוון לבו כנגד בית המקדש שנא' ⁴ והתפללו אל הבית הזה היה עומד במקדש יכוון לבו כנגד בית קדשי קדשים שנא' ⁵ והתפללו אל המקום הזה היה ⁶ עומד אחורי בית הכסופת [הופך] ⁷ פניו כנגד בית הכסופת ⁸ ונמצא עומד במזרח הופך פניו למערב במערב הופך פניו למזרח בדרום הופך פניו לצפון בצפון הופך פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם לאביהם שבשמים ⁹ אמר ר' אבין ¹⁰ מאי קרא בניו לתלפיות ¹¹ תל שהכל ¹² פונים בו. ירושלמי ¹³ עד כדון בבניו אף בחורבנו כל פיות מתפללים עליו בתפלות בונה ירושלים וכן בברכת המזון ושבת ויום ¹⁴ טוב סורס סוכת ¹⁰ שלום עלינו ועל כל ¹⁵ ישראל ועל ירושלים: גרסין בפ' לא יחסור ¹⁶ ואף ר' ישמעאל סבר ששכינה בכל מקום וכו' א"ל רב ששת לשמיעיה לכל רוחות [אוקמן] ¹⁷ לבר ממדינחא ¹⁸ לא תוקמן] משום דמדורו בה מינאי א"ר אבהו שכינה במערב דאמר ר' אבהו מאי אוריה ¹⁹ אוריה א"ר יצחק הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפון וסימנך שולחן בצפון ומנורה בדרום ר' יהושע בן לוי אמר לעולם ידרים ומתוך חכמתי יתעשר ²⁰ ²¹ שנא' אורך ימים בימינה ובשמאלה ²² עושר וכבוד והא אמר ר' יהושע בן לוי שכינה במערב ההוא דמצרד אצדודי א"ל ר"ח לרב אשי כנון אתון דיתביתו לצפונה דארעא דישאל אדרימו ²³ ממאי ²⁴ דבכל לצפונה דא"י קיימא דכתיב ²⁵ מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ: אבהו ²⁶ דשמואל ולוי כי הו' בעו למיפק לאורחא הו' מקדמו ומצל, ומיהו [יום הוה, דומיא] ²⁷ דשופר ולולב [דמייתי עלה] שהם דוקא כיום ²⁸ (דמייתי עלה), ²⁰

(1) ע' תוס' ותוס' ר"ח ל' א' ד"ה היה וא"ז ח"א ס' מ"ט. אבל גם בתוספתא ברכות פ"ג הט"ז גרס: לבו. (2) ברכות פ"ג ה"ה. (3) מ"א ח' מ"ד. (4) דה"ב ו' ל"ב. (5) דה"ב ו' כ"ו. (6) לפני זה בגמרא: היה עומד בבית קדשי הקדשים וכו', אבל בר"ף וד"ס אינו. (7) ר"ף וד"ס. ובגמרא מחזיר, וכן בכל הענין. (8) בכ"י אוכס' ואמסטי: הופך פניו למזרח, ועל פיהם הוספתי אבל תקנתי הלשון עפ"י גי' כ"מ שבד"ס. (9) בגמרא: למקום אחד, וע' ד"ס. (10) ע' ד"ס. (11) שח"ש ד' ד', ובגמרא מובא גם ראש הפסוק. (12) כג' ד"ס, ובגמרא: שכל פיות והיא הגהת מהרש"ל עפ"י התוס', והתוס' נראה שגרסו כן עפ"י הירוש' שמביא רבינו. (13) ברכות פ"ד ה"ה, ורבינו קיצר לשון הירוש'. (14) בירוש': בקרית שמע פורש וכו', ולפי"ז אין חילוק בין שבת ויום"ט לחול, וכן משמע לשון ויק'ר ספ"ט: בקרית שמע פורש שוכת שלום וכ"ה במס' דא"ז ספ"א, ובמדרש דבר"ר ספ"ה: ק"ש חותמת בשלום פורש שוכת שלום, וכ"ה בתנחומא ובמב"ר ריש פ' פנחס, וכ"ה בכמה נוסחאות בשו"ט ריש מזמור ו'. אבל בנוסחאות אחרות שם הגי': בשבת ויום"ט פורש שוכת שלום ובחול שומר, וכן הביא רבינו לעיל ס' ל"ג ע' 20 מהירושלמי, ע"ש ובהגהותי שם. ונראה שעפ"ז מ פ ר ש רבינו כאן את הירוש'. (15) בירוש': ועל עמו. (16) ב' בתרא כ"ה א' וב'. (17) כ"י: אוקמיה. (18) כג' ד"ס, ולא תוקמן ליתא שם. (19) כג' שמביא בד"ס, ובגמרא ורש"י ותוס': אוריה, ובערוך אוריא. (20) בכ"י אמסטי' ואוכס': מעשרתו, וכ"ה ג' כ"מ בד"ס: שמתוך חכמתו מעשרתו, וט"ס הוא וצ"ל מתעשר או יתעשר כלפניו בראבי"ה, ובגמרא: שמתוך שמתחכם מתעשר. ובד"ס אולי צ"ל: שחכמתו מעשרתו. (21) משלי ג' ט"ז. (22) בגמרא: בשמאלה וכן במקרא, אבל בהרב ספרים ובתרגום רומי: ובשמאלה. (23) ג' ד"ס, וגם שם: אדרימו אדרימו. (24) כ"י פ' בד"ס: ממאי, ולפנינו: ומנא לן. (25) ירמ' א' י"ד. (26) ל' א'. (27) בכ"י: אם הוא דמאי, ותקנתי לפי הענין. והוה דומיא הוא בכ"י אוכס'. ורבינו מפרש כפר"ח מובא בתוס' ותוס' ד"ה אבהו ובא"ז ח"א ס' נ"א. ורש"י פ' שהקדימו קודם היום, וכן פ' הראב"ד מובא בס' ההשלמה ברכות ע' 24.

וכי הוה מקרי¹ זמן ק"ש קרו כמאן כי האי תנא וכו' מרימר ומר זוטרא כי הוה שבתא דריגלא² מיכנפי להו בי עשרה ומצלו והדר נפקי לפירקא:

פ.ה. (רב'י) אשי³ מצלי מיושב כי הוי מטי לביתיה מצלי מעומד אמרי ליה רבנן נעביד מר כמרימר ומר זוטרא אמר להו מריהא לי מילתא נעביד מר כאבוה דשמואל ולוי אמר לא הוינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי. וספק ר"ח⁴ הלכה כאבוה דשמואל. ואדם שאינו יכול למהר ולסיים תפלתו בהדי ציבורא מצוי לצלוי ולגמור מיושב כרב אשי⁵: ר' אלעזר בן עזריה⁶ אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר, סי' מפני שאינה מתוקנת כנגד אבות⁷ לא החמירו על היחיד להתפלל אותה אלא בחבורת עיר שיש עשרה, וחכמים אומרים בין בחבר עיר ובין שלא בחבר עיר ר"י אומר משמו כל מקום שיש חבר עיר היחיד פטור מתפלת המוספין. והלכתא⁸ בחכמים, דעובדא דר' ינאי⁹ מסייע[א להו]¹⁰, וכן פר"ח¹¹, ותו דר' יוחנן משתעי להך דר' ינאי, ש"מ דהכי סבירא ליה כוותיה, [ותו] שגער בו [בר' חגינא קרא] שפסק כר"י שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה, והכי נהגו. וכן ר' אמי ור' אסי היו כל תפלותיהם ביני עמודי דגרסי ביחיד [ולחכי מייתי להא הכא]¹²:

פ.מ. ר' חייא <בר אבא>¹³ צלי והדר צלי א"ל ר' זעירא¹⁴ מאי מעמא אילימא משום דלא וכו'¹⁵ והא אמר ר' אלעזר לעולם ימוד אדם את עצמו אם יכול לכוון את לבו יתפלל, סי' 16 אם יכול לכוון לבו לכל השחות בכרכת אבות יתפלל אי נמי בהודאה, והכי מוכח בסוף פ' אין עומדין¹⁷, ואם לאו אל יתפלל וכו'. ומכל מקום שמעינן מיניה

ושם יש ט"ס והמ"ל לא תקנו ור"י לובצקי בבדקי בתים ע' ו' תקן וקלקל וצ"ל: ויש כמו זה בפר"ש, והכונה שמה שכתב רש"י קודם היום פירושו כמ"ס הראב"ד קודם שועלה עמוד השחר. וע' ראב"ן סי' קע"ו. (28) ע' מאור ברכות דפ"א ד"ה תניא ורשב"א שם ט' א' ד"ה ולענין ופקודת הלויים ע' ע"ה ושמ"פ. אבל בראב"ן סי' קע"ו: ותוקע קודם שועלה עמוד השחר. (1) בכ"י אמסט: מטי, וכן בגמרא. (2) כעין גי' ד"ס. (3) ל' א', ורבינו קיצר לשון הגמרא. (4) מובא בתוס' ד"ה מסמך ובתוס' ר"ח ד"ה אבוה ובפסקי ר"ד מ"ח ב' וברא"ש ותוס' הרא"ש. וכו"ח פסק רב האי מובא ברשב"א, וכ"ס הראב"ן סי' קע"ו. (5) ל' א': רב אשי הוה מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב, ובד"ס: מיושב בהדי צבורא. וע' רש"י סד"ה רב אשי. (6) משנה ל' א'. (7) ובתוס' ר"ח ד"ה אין ותר"י טעם אחר ע"ש, ואולי כיון בתר"י בטעמו השני למ"ש רבינו. (8) מכאן עד סוף הס' מובא בשתי ידות למהר"ם די לונזאנו ק"ב ב': והלכתא וכו' דרבי ינאי מסייעא להו וכן פירש רבינו חננאל וכו' דהכי סבירא ליה. ותו שגער בו שפסק כרבי יהודה והכי נהגינן וכו' ביני עמודי ביחיד ולחכי מייתי ליה. ועפ"ז תקנתי בפנים. ובשתי ידות שם כתב: והתבוננתי בראיות שהביא אבי"ה לפסוק בחכמים ומצאתים חלושות, והרבה לטעון על ראיות רבינו. ובאמת טענותיו חלושות, ע' ברכי יוסף א"ח סי' רפ"ו שישב ראיות רבינו בטוב טעם ודעת, ושפתים ישק משיב דברים נכוחים. (9) ל' ב'. (10) כ"ל: ליה. (11) מובא בתוס' ד"ה ה"ג ובתוס' ר"ח ד"ה הלכה ובלשונו באור"ח סי' פ"ט. (12) ע' תוס' ד"ה ה"ג, וכן בתוס' ר"ח ד"ה הלכה: ולחכי מייתי נמי לדרי' אמי ולדרי' אסי הכא וכו' ועפ"ז תקנתי. ובכ"י: ונפיקו ומייתי ליה. ופירוש זה נמצא בתשו"ג ליק סי' ק"א בשם רב האי. וע' לעיל ססי' י"א ובהגהותי שם. (13) כצ"ל וכן תקן רח"ן. (14) בכ"י אמסט: זירא, וכ"ה בגמרא. וזירא הוא זעירא בירוש'. (15) כן בכ"י אמסט' ואוכס'. (16) בא לתרץ קושיית התוס' ותוס' ר"ח ברכות ל"ד ב' ד"ה יכוון, ותירוץ רבינו שם בתוס'. (17) ברכות ל"ד ב': ואם אינו יכול לכוון בכולו יכוון את לבו באחת א"ר חייא א"ר ספרא משום חד דבי רב באבות. ולפני רבינו היתה בגמרא עוד שיטה אחרת: בהודאה, כמו שמביא לקמן ססי' צ"ה: וצריך לכוון באבות ויש אומרים בהודאה. ונוכח שיטה זו בס' חסידים סי' קנ"ה וד' מק"ג סי' י"א ע' 8 ובסמ"ק ראש ה' תפלה ומובא

שאם לא כוון הדר מצלי¹, אלא [שצריך]² להמתין³ עד שתחונן עליו דעתו, כדאמרין בסמוך כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתחונן⁴ דעתו עליו, וחד אמר כדי שתחולל⁴ דעתו עליו, ובירושלמי⁵ מפרש שבכדי הילוך ד' אמות צריך לשהות בין יוצר למוסף. וכן הדין בטעה שחזר ומתפלל כמו בין יוצר למוסף⁶. ולהכי תיקנו שפותח באשרי יושבי בתיים⁷, וכן ביום הכפורים⁸ מפטירים בנתיים⁹:
 צ. בירושלמי¹⁰ צריך אדם לייחד לו מקום להתפלל בבית הכנסת שנ¹¹ ויהי דוד בא עד הראש אשר השתחוה שם לא נאמר אלא אשר ישתחוה שם לאלהים מקום המיוחד לו לתפלה¹² <צריך אדם להתפלל במקום המיוחד לתפלה> דכתיב¹³ [בכל] [ה]מקום אשר אזכיר את שמי וגו'¹⁴ היה מקום מיוחד לתפלה שם השכינה שורה. ובפ' אין עומדין בירוש'¹⁵ גרסינן אמר ר' יוחנן המתפלל בתוך ביתו¹⁰ כאלו התפלל בבית המקדש¹⁶ דוקא ביחיד אבל כצבור צריך להתפלל במקום המיוחד לתפלה, פ' ביחיד במקום שאין עשרה. ותו גרסינן בפירקין¹⁷ [אין] זה שהוא מתפלל אין אומרין לו להתפלל בעדינו אלא עשה כרבינו¹⁸, וזה שיסדו בתפלה¹⁹ גשים מול שור

בא"ח ה' תפלה סי' ל"ז (הר"י מקורי) ובכלכו רס"י י"א ובאגודה ברכות סי' ק"כ. ונראה שהיתה לפני רבינו והמחברים שהכתיב הגי' בגמרא כמו שהביאה בהגה"מ פ"י מה' תפלה סי' א': רב ספרא משום ר' אמי באבות ורב חסדא אמר בהודאה. ובב"י אר"ח סי' ק"א ופרישה וב"ח ואחרונים שם מרחו עצמם לבאר שיטת הסמ"ק, ועפ"י גי' ההגה"מ מבוארה יפה. והסמ"ק פסק להומרא כשתי הדעות. ועל האגודה כבר רמזו באליהו רבה ואשל אברהם אר"ח שם ורח"ן בהגהותיו כאן.
 (1) ע' רמב"ם ה' תפלה פ"ד הט"ו ופ"ו ה"א וטוש"ע אר"ח רס"י ק"א. (2) כ"ז: שקשה לו.
 (3) ע' תוס' ותוס' רי"ח ל' ב' ד"ה כמה. (4) לפנינו: שתתחונן, שתתחולל. (5) ברכות פ"ד ה"ז.
 (6) ע' תוס' ותוס' רי"ח ד"ה כמה. (7) כעין זה במחז"ו סי' קל"ז: אבל ליוצר שזקוק לומר אשרי יושבי על המגדל מתוך שהוא צריך לשהות ולעמוד במוסף וכו'. ולא זכיתי להבין וכי אמירת אשרי בשביל זה נתקנה הלא אומרים אותו אף בימים שאין בהם מוסף. ועוד הרי ביום שיש בו מוסף יש קריאת התורה ומה לנו להפסקה אחרת, כמ"ש רבינו לענין יוה"כ שההפסקה חשובה הפסקה, וכן מבואר במחז"ו ע' 394. ועוד למה כתב רבינו וכן ביום הכיפורים מפטירים ולא אמר קורים ומפטירים. ובדברי רבינו אפשר לפרש שכונתו לאמירת אשרי אחר קריאת התורה ובימים שאין בהם הפסקה, ודעתו שקה"ת שהיא חובה אינה חשובה הפסקה רק ההפסקה שהיא לכבוד בעלמא חשובה הפסקה, ע' מגילה כ"ג א' ופרדס סס"י א', ועדיין צ"ע. וא"א לפרש דברי רבינו עפ"י שיטת הסמ"ק שהביא הב"י אר"ח רס"י ק"ח, ע"ש ופרישה אר"ח סי' ק"ה. (8) יש הפסקה בין מוסף למנחה ע"י שמפטירין בינתים. ע' סדר טרוויש ד' ווייס ע' 28.
 (9) ובין מנחה לנעילה מפטירין באשרי. ע' מחז"ו ע' 894 וסדר רש"י ע' 99 וע' 100 ומנהיג ס"א ב' סי' ס"ו ומחכים ע' 42 וא"ח ח"א ק"ז ב' סי' מ' וכלכו ע"ז ד' וסדר טרוויש ע' 29. ולולא יראתי להגיה כ"כ הייתי מפרש עפ"י דברי רבינו ושצ"ל: ולהכי וכו' באשרי יושבי [בין מנחה לנעילה] ביום הכיפורים [ובין מוסף למנחה] מפטירים בינתים. (10) ברכות פ"ב ה"ד בשינוים, וגם בסדר המאמרים. (11) ש"ב ט"ז ל"ב. (12) מקום המיוחד לו לתפלה אינו בירוש' ופירוש רבינו הוא. וכן נראה מטא"ח סי' צ' ומנוה"מ סי' ק"י. (13) שמות כ' כ"ד. (14) ע"ב בירוש' והיה וכו' אינו לפנינו, ועי' אבות פ"ג מ"ו וברכות ו' א' שהקב"ה מצוי בבית הכנסת ומאמר ר' אבהו בירוש' ברכות פ"ד ה"א דרשו ה' בהמצאו וכו'. ולכי אומר לי שרבינו לא העתיק כל המאמר מן הירוש' רק מן הספר ירושלמי. ע' לעיל סי' י"ב בהגהותי אות 17.
 (15) ברכות פ"ה ה"א, ורבינו לא העתיק את הירוש' בצורתו. (16) וכן מביא רבינו גם לעיל סס"י י"ב, ולפנינו בירוש': כאלו מקיפו חומה של ברזל. ועי' לעיל סס"י י"ב בהגהותי אות 6, אבל רבינו נראה שגרס כן בפ' אין עומדין. (17) בירוש' פ"ד ה"ד, וגו' רבינו משונה מאשר לפנינו. (18) מלחמותינו, והוא לשון מקרא ע' ש"ב י"ז ו"א ועוד הרבה. (19) כפיוט היה עם ספיות

להלחמה: ירושלמי¹ המתפלל ולא נענה צריך תענית הרי פרשת יענק' ה'² קבוע[ה] אחר [י"ח]³ מזמרים א"ר מנא רמז לתלמיד חכם הוא שצריך לומר לחבירו אחר תפלתו תעתר ותשמע תפלתך:

פרק ה'

6 **צא. אין** עומדין להתפלל אלא מתוך כוונת ראש חסידים הראשונים היו שוחין שעה אחת ומתפללין כדי שיכונו את לבם למקום⁵. ולהכי פתחין באשרי יושבי⁶, משום דמהאי קרא גמרי לה⁷. ירושלמי⁸ הבא מן הדרך אל יתפלל⁹ עד שינוח¹⁰ וכן המיצר אל יתפלל אמר¹¹ רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל עד דיצלי דעתיה, ודכוותה איתא בגמרא בס' הדר¹², ויליף לה¹³ מרכיב¹⁴ שמעי נא זאת עניה ושכורת ולא מיין¹⁵ תפטר בעיני הדרך ולא מיין אלא מטרוד הדעת. תניא¹⁶ לא יעמוד אדם ויתפלל לא מתוך שחוק דכתיב¹⁷ עבדו את ה' ביראה ולא מתוך קלות ראש אלא מתוך דברי תורה¹⁸ ואל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך וכו' (מגן דאסור משמע התם לא שנא במנא ול"ש בפומה וכו') שכן מצינו בכל הנביאים שחתמו בשבח ובנחמות¹⁹. ובירושלמי²⁰ פריך טובא, ומשני שיש מקום ששכלו [בסוף]²¹ הפסד כדי לחתום בנחמה כגון בסוף איכה ישבה בדר²² וקהלת וישעיה ותרי עשר²³: כתיב²⁴ [בתהלים]²⁵ וגילו ברעדה, במקום גילה שם תהיה רעדה. ודכוותה אמרין בס' דגיתין²⁶ זימרא

במחזור מנהג רומי וכן במחזור כ"ו בכית מדרש הרבנים בווינא, והעירני הח' ד"ר אילבוגין מברלין שכ"ה גם במחזור רומניא. ובמחזור מנהג אשכנז הנוסח: גשים מול ארון, ובדפוסים חדשים: גשים מול ארון הקודש. (1) ברכות פ"ד ה"ג ותעניות פ"ב ה"ב, ורבינו קיצר ושינה לשון הירוש'. (2) תהי' מומור כ'. (3) ע"ש בירוש', והכונה שאשרי ולמה רגשו פרשה אחת הם כמבואר בבבלי ברכות ט' ס"ב. ועי' אודות הלימוד ביהוד בס' ר"ש סיריליא. (4) משנה ל' ב'. (5) כגו' הראשונים ומשנה שבמשניות וכן במתניא דבני מערבא, ובסדרע"ג י"ח ב': לבס למקום. (6) עי' לעיל סי' ד' ובהגהותי שם. (7) לקמן ל"ב ב'. (8) ברכות רפ"ה. (9) לפנינו: אסור להתפלל וכן בשירידי הירושלמי ד' גינצבערג ע' 84. ובפס"ר פ"ט (ל"ב א'): ששנו רבותינו שכור פטור מן התפלה. (10) אינו בירוש'. ובגמרא עירובין ס"ה א' השיעור ג' ימים. (11) מכאן עד דיצלי דעתיה אינו בירוש', ומאמר רב הוא בעירובין ס"ה א'. ונראה לי שרבינו העתיק כל מאמר הירוש' מ"ספד ירושלמי" שרמתי עליו לעיל סי' י"ב עי' 9 בהגהותי אות 17, והיתה שם הוספה זו עפ"י הה"ג ד"ץ 10 א' וד"ב עי' 89. (12) עירובין ס"ה א'. (13) בירוש' שם. (14) ישע' ג"א כ"א. (15) ע"כ בירוש', ומן תפטר עד סוף המאמר אינו שם. (16) ל"א א' כגו' כמה ראשונים, עי' ד"ס, וכן בתר"י בשם ר' יהונתן. (17) תהי' ב' ו"א. ובגמרא לא הובאה כאן ראייה זו רק לעיל ל' ב' אל המשנה. (18) בגמרא: שמחה של מצות, ורבו הנוסחאות בזה. עי' ד"ס. ובירוש' ריש פרקין: דבר של תורה, אבל בירוש' עם פירוש ר"ש סיריליא: מתוך דברי תורה. (19) עי' גמרא, ולשון רבינו מסכים עם לשון הירוש'. (20) בריש פרקין. (21) כ"י: בתוך. (22) בירוש': השיבנו תחת כי [אם] מאוס מאסתנו, ומפרש רבינו שאחר כי אם מאוס מאסתנו תחזור ואומרים השיבנו, כמו שאנו נוהגים היום. וכן פי' בפני משה ומראה הפנים. ופירוש לבעל ס' חרדים ותר"י ריש פרקין והרא"ה בפקודת הלוי' עי' פ"ז מפרשים בענין אחר, ועי' רד"ם ומ"ש הרא"ה עפשטיין כמ"ע החוקר ח"א עי' 147 והלאה. (23) בירוש' לפנינו מתוך הקושיא מיושעת: בגוים הוא עסיקין, ומקלהת ותרי עשר לא הקשה כלל, וכבר העירו ע"ז בתוס' ותוס' ר"ח ברכות ל"א א' ד"ה וכן ובתוס' הרא"ש שם, ע"ש מה שתרצו. ורבינו מפרש שע"י התירוק על הקושיא מאיכה מנוצת גם הקושיא מיושעת קלהת ות"ע, וכן מפרש במראה הפנים ע"ש היטב. (24) ל' ב'. (25) ב' ו"א. ובכ"י: בת. (26) ז' א', ומביאו הרי"ף כאן, ורבינו העתיק לשון הרי"ף בקיצור ושינוי קצת.

<מנלן דאסור וכו'> משמע החס' לא שנא כמנא ול"ש כפומא וכו' <2> בזמן שמצנפת בראש כהן גדול תהא עטרה בראש כל אדם וכו', ובסוף סוטה³ אמרין זימרא בביתא חורבנא⁴ כסיפא. והני מילי זמר של לעני, אבל זמירות המיסודות מחיבת כנסת ישראל וקודשא בריך הוא וענין גלות שרי⁵, וכן פסק הגאון⁶. ובפ' חלק⁷ גרס הקורא פסוק⁸ ועושה אותו כמין זמר וכו' מביא רעה לעולם אלא [ועסקו בהלכות ובהגדות⁹: ונהגים לשבר⁵ זכוכית בבית החתונה, כדרב אשי דחבר כסא דזוגיתא חיזורתא¹⁰. ונהנו כולם בשוה כדי שלא לכייש מי שאין לו¹¹: אמר¹² ר"י אסור לו לאדם שימלא את סיו שחוק בעולם הזה: וצריך¹³ לנאות את עצמו בשעת תפלה, דרב יהודה מציין [נפשיה]¹⁴ ומצלי, ובספר קמא דשבת¹⁵ אמרין רב הוי שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמיה מריה רבא¹⁶ הוי שדי פיזמקי ומצלי שני¹⁷ הכון לקראת אלהיך ישראל: 10

צב. ת"ר¹⁸ אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה, דאי לא מיטרה דעתיה¹⁹, כנוק²⁰ הק דר' זירא דאמר כנות ישראל החמירו על עצמן וכו'. ירושלמי²¹ כנון מאי הלכה פסוקה ר' ירמיה אמר העוסק בצרכי צבור כעוסק בדרכי תורה²² וקאי

(1) כן מפורש לפנינו בגמרא ורי"ף. (2) הוספתי הלשון שכתוב לעיל ואין שם מקומו. וכו': וכו' אף בזמן. (3) מ"ח א'. ומובא ברי"ף כאן. (4) בגמרא ורי"ף: חורבא. (5) עי' הפיטים שבמחז'ו סי' תע"ח עד סי' תצ"ד. (6) הוא רב האי, ותשובתו שהיא מקור לדברי הר"ף כאן נמצאה בתשובה⁷ ד' הרכבי סי' ס'. ועי' תשובה⁸ שעת סי' קנ"ב ובהגהות הרב חזן שם והערת הרכבי עי' 851 והגהות ר"ש אלבעק לס' האשכול עי' 88. ודברי רב האי מובאים בשמו במ"מ פ"ה מה' תענית ה"ד ובספח בס' מוסר מר' יוסף בר' יהודה ד' באכער (מק"נ) עי' 21, ע"ש והערתו במונטסשריפט 1912 עי' 322. (7) סנהד' ק"א א'. (8) בגמרא פסוק של שיר השירים, וברי"ף כאן: משיר השירים. ורש"י בסנהד' שם פ"י: אע"פ שמשיר השירים הוא ועקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו. ולפי"ז כ"ש פסוק אחר, ולפיכך כתב רבינו שם פסוק. (9) ע"כ מהרי"ף. (10) ל"א א'. ועי' תוס' ד"ה אייתי ומחז'ו עי' 589 ועי' 598 וירוקת ס"י שני"ג. ובראב"ן סי' קע"ז קורא תגר על מנהג זה. (11) עי' ביכורים פ"ג מ"ג ומוק' כ"ז א' וב' ותוס' שם ד"ה בכליכה. ומשם למד רבינו לכאן. (12) ל"א א': ר' יוחנן משום רשב"י, גוי' רבינו כגי' ד"ס, ושם את אינו. (13) ל"ב ב'. (14) מקשט עצמו בבגדיו, רש"י. ועפי"ז פ"י רבינו: לנאות את עצמו. (15) י' א': רבא שדא. (16) לפנינו רבא בר רב הונא. וגם סדר המאמרים משונה. גוי' רבינו הוא גם באר"ז ח"א סי' קל"א. (17) עמוס ד' י"ב. (18) ל"א א', וכגי' ד"ס. (19) עי' רש"י ותר"י. ובה"ג ד"ו 9 רע"ב: רבין דקשיא שמעתא מיטירא דעתיה. (20) הלכה פסוקה כגון. (21) ריש פרקין: ר' ירמיה אמר לא יעמוד אדם ויתפלל אלא מתוך דין של הלכה רב ירמיה אמר העוסק בצרכי צבור כעוסק בד"ת וכו' כמה דוגמאות מהלכות פסוקות. ומפרש רבינו שמאמר העוסק בצרכי צבור כעוסק בד"ת הוא ג"כ דוגמא מהלכה פסוקה ושר' ירמיה היה אומר הלכה זו ועומד ומתפלל כמסופר שם מרב חונה: אמר הרואה טיפה כעין החרדל וכו' וקאים ומצלי. ולפי"ז מה שהביא רבינו אינו אלא תורף דברי הירוש' עם פירוש. ומלשון רבינו: ירושלמי כגון נראה שהעתיק הלשון שמצא בספרו, וא"כ לא העתיק מן הירוש' רק מן "ספר ירושלמי". עי' לעיל סי' י"ב בהגהותיו אות 17 ורומזתי עליו עוד כמה פעמים. ופירוש רבינו או בעל ספר ירושלמי נפלא מאוד ומשובח מכל הפירושים, שלפירושי מפרשי הירוש' והוא גם בטא"ח סי' צ"ג שהעוסק בצרכי צבור יכול לעמוד ולהתפלל קשה מאד להבין איך נוכל לומר שצרכי צבור הם הלכה פסוקה, וסברה היא שאי אפשר שלא יהיה. ולפירוש השני בטור שם שהעוסק בצרכי צבור א"צ להפסיק לתפלה קשה מה ענין דין זה כאן הלא מקומו בירוש' בברכות פ"א ה"ה ושבת פ"א ה"א, ועי' מאמרי במ"ע הצופה מארץ הגר ח"א ע' 92 והלאה. ולפירוש רבינו הדברים מאירים. (22) ואינו מפסיק לק"ש ולתפלה. ולא ש' ירמיה חדש דין זה אלא שהיה ידוע ור' ירמיה אמרו קודם שהתפלל כדי לעמוד לתפלה מתוך הלכה

ומצלי. אמר¹ ר"י לעולם אל יזוז הפסוק הזה מתוך פיה' צבאות עמנו משגב לנו
אלהי יעקב סלה² ר' יוסי בר בון אומר ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך³: ואע"י שאין
לעמוד להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה מיהו בלא עידן צלותא שפיר דמי⁴, דגרסינן
בירושלמי⁵ בפירוש א"ר אחא ברית כרותה היא שכל היגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה
משכח וכן כל הלומד אגדה מתוך הספר⁶ < וכן היגע בתלמודו בצינעא >⁷ ומה מעם
5 ואת צנועים חכמה⁸ וכן כל השובר⁹, כמו בנחמיה¹⁰, תלמודו שנא¹¹ פן תשכח <את>
הדברים (האלה) אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך: אמר¹² רב חנה בר ביזנא אמר
ר' שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה את עצמו כאלו שכניה שרויה כנגדו¹³
שנאמר¹⁴ שויתי ה' לנגדי תמיד. וכפ' מצות חליצה¹⁵ גרסינן ר' חייא ור' שמעון ברכי
10 הו' יתבי נפקת¹⁶ מילתא מביניהו פתח חד מניהו [וכו']¹⁷ המתפלל צריך שיתן עיניו
למטה ולנו למעלה כדי שיתקיימו [שני]¹⁸ המקראות הללו. ומיהו לא כן בשעה
שאומרים קדוש קדוש קדוש, דבספר היכלות בפ' א"ר ישמעאל סח לי סוריא¹⁹ הכי תניא
התם ברוכים אתם לשמים וארץ יורדי מרכבה אם תאמרו ותנידו לבני מה שאני עושה
בתפלת שחרית ובתפלת מנחה בכל יום וכל שעה שישאל אומרים לפני קדושה²⁰ למדו
15 אותם ואמרו להם שאו למרום עיניכם כנגד בית תפלתכם בשעה שאתם אומרים לפני
קדוש כי אין לי הנאה בעולמי שבראתי כאותה שעה שענייכם נשואות בעיני ועיני
נשואות בעיניכם < בשעה > שאתם אומרים לפני קדוש שהכל היוצא מפיכם כאותה
שעה (ש) יורד ועולה לפני כריח הניחוח ואני כורע ומנשק ג' פעמים קלסתר פניו של

פסוקה. וע' תוספתא ברכות פ"ב ה"ו ושם פ"א ה"ב וביחוד ברייתא שבת י"א א' וגמרא
שם. וע' שבת שם י' א' שר' ירמיה לא רצה להפסיק לתלמודו לתפלה. (1) ירוש' שם בשניונים.
(2) תהלים מז' ח' וי"ב. (3) שם פ"ד וי"ג. (4) לתלמוד בבית הכנסת. וצ"ע מאי שפיר דמי אך
יעלה על הדעת לאסור, וע' מגילה כ"ח ב'. אבל ע' ברכות ח' סע"א. ומגילה כ"ז סע"ב וכו'
א' נראה שלא היו לומדים בבחכ"א, ואפשר שלפיכך כתב רבינו שאין אסור בדבר. (5) ברכות
פ"ה ה"א בשניונים. (6) מתוך המקרא עצמו, הר"ש סדיליא. והוא פירוש נפלא, ועל ידו
נפלו כל הקושיות והתירושים שנאמרו במאמר זה. ע' רד"ס וערך מלון 7 א' ואגדת אמוראי א"י
ח"א ע' 228 הערה 5 ואהצ"ו ברכות ע' 122. (7) תקנת עפ"י הירוש' לפי ג' רבינו, ומוכרח
הוא מתוך הענין. ובירוש' מאמר כל הלומד אגדה אחר כל היגע בתלמודו בצינעא. (8) משלי
י"א ב'. (9) בירוש': הסובר. ולפי' השובר ע' לקח טוב ורש"י שמות י"ט י"ח: ומה ת"ל כבשן
לשבר את האוון מה שיכולה לשמוע נותן לבריות סימן הניכר להם. והוא כמו לסבר את האוון,
וקרי' השובר בשין שמאלית. וע' מ"ש ר"א ברליגר בזכור לאברהם ס"ה א' הערה ט"ז. ובכ"י
אמסט' ואוכס': השוכח, ומ"ס הוא. (10) ב' י"ג: ואחי שבר בחומת ירושלים, שיש מפרשים
אותו כמו חושב, וכן שם ט"ז: ואחי שבר בחומה. (11) דברים ד' ט'. (12) סנהדרין כ"ב א' ומוכח
בר"ף כאן, וג"י רבינו כנ"י הר"ף והיא ג"י השאילתות ס"י ח'. (13) וכן בגמרא ור"ף,
ובשאילתות וה"ג (ד"ו 10 ב' וד"ב ע' 40) ומחז"ו ע' 14 וד"ס: לנגדו, והוא מכוון ללשון
המקרא. (14) תהל' ט"ז ח'. (15) יבמות ק"ה ב' והובא בר"ף כאן. (16) ג"י נכונה, ובר"ף:
נפיק. (17) ורח"ן הוסיף כל מאמר הגמרא ולא הוסיף שחבר הוא בכ"י. (18) כ"י: שתי.
(19) כן מתחיל לפנינו פ"ז אבל המאמר הוא בפ"ט, בהמ"ד ח"ג ע' 90. והועתק בסדרע"ג ד' א'
ומוכח בטאר"ח ס"י קכ"ה מס' היכלות, ובשבה"ל ס"י כ' ומכחים ע' 8 ממעשה מרכבה
ובא"ז ח"א ס"י ב' מברייתא דר' ישמעאל ובמנהיג ס"י ג"ב מספרים הפנימיים ובא"ז ח"א ס"י
ק"ג סתם. וע' מדרש משלי י"ד כ"ח ומחז"ו ע' נ"ה ורוקח ס"י שס"ב ובהמ"ד ח"ג ע' 161
ובתי מדרשות ד' ווערטהיימר ח"א ע' 28 והלאת. וע' מה שכתבתי במונטשטריפט ח' נ"ד ע'
275 וע' 278. (20) בכ"י אמסט' ואוכס': קדוש, וכן בהמ"ד ח"ג ע' 90.

יעקב החקוק בכסא כבודי כנגד ג' פעמים שאתם אומרים לפני קדוש כדבר שנא' ק"ק"ק ה' צבאות: א"ר יהודא² כך היה מנהגו של ר' עקיבה כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה מפני טורח צבור וכשהיה מתפלל בינו ובין³ עצמו אדם מניחו בזוית זו ומצאנו בזוית אחרת מפני רוב הכריעות והשתחויות⁴: יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש על ידי דניאל⁵ וזמנין תלתא כיומא הוא⁶ בריך על ברכויה⁵ יכול משבא דניאל⁷ <לגולה> הוחלה ת"ל⁸ כל קביל [די הוא]⁹ עביר מן קרמת¹⁰ דנה¹¹ יכול יתפלל לכל רוח שירצה כבר¹² פי' בדניאל וכוין פתיח(י) ליה בעליתיה נגד ירושלים, פי' מן הדין הוה ליה לצלווי רק כנגד ארץ ישראל כדאמרין בס' תפלת השחר¹³, אלא שהיה יכול לכוון מבלי טורח כנגד ירושלים, ותו שלא היה משנה [מ]נהיגותו בארץ כדכתיב כל קבל [די הוא] עביר מן קרמת דנה, יכול [יהא]¹⁰ כוללן בבת אחת כבר פירש¹⁴ דוד ערב ובקר וצהרים¹⁵ יכול ישמ[י]ע קולו בתפלתו, פי' בצבור¹⁶, ת"ל בחנה¹⁷ רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע¹⁸. יכול ישאול אדם צרכיו ואחר כך יתפלל כבר מפורש על ידי שלמה לשמוע אל הרנה ואל התפלה¹⁹ רנה זו תפלה תפלה זו בקשה: אין²⁰ אומר דבר בקשה אחר אמת ויציב. פי' רבינו [אלפסי]²¹ ור"ח כדי שיהא סומך נאולה לתפלה, משמע שזולת הכלולים בברכה שפיר דמי לומר¹⁵ בהם בקשה²², וכן צור ישראל קומה בעזרת ישראל²³ שהיא קודם חתימת גאל ישראל, אבל בפרק קמא בירושלמי²⁴ איתא הכי צור ישראל וגואלו²⁵: ובפרק קמא דעבודה זרה²⁶ גרסינן תניא ר' יהושע אומר מתפלל אדם ואחר כך ישאל צרכיו²⁷, ור"א פליג עליה, וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא ישאול אדם צרכיו בשומע תפלה. ומסקנא הכי כרבנן, ואפילו הכי אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה²⁰ וברכה אומר, כגון אם יש לו חולה בתוך ביתו מתפלל ברפאנו ה' וכו' ואם צריך לפרנסה אומר בברכו(נ)ת השנים, ולאחר שסיים כל י"ח ברכות אם רצה לומר אפילו כסדר יום

(1) ישע' ר' ג'. (2) ל"א א' וכג' ד"ס. (3) וכ"ה בסדרע"ג ז' א', ובגמרא: לבין. (4) כג' ד"ס, ושם ליתא רוב. (5) דני' ר' ו"א. (6) כ"ו: וזימנן תלתא כיומי הוי. ותלתא גס בתוספתא ברכות פ"ג ה"ח ובגמרא ובירוש' פ"ד ה"א ואצל כל הראשונים. והג' הוי היא גס בסדרע"ג ז' א', ובגמרא ותוספתא וראשונים: הוה. (7) בגמרא אינו. (8) דני' שם. (9) כ"ו: דהוי וכן לקמן בסמוך, ובירוש' ובה"ג ד"ו 9 ב' ותוס' רי"ח ד"ה קבל: דהוה, ובגמרא וראשונים: די הוה. (10) כ"ו: מקדמת, וכן ברי"ף. (11) כ"ו: דנא, וכן בתוספתא וירוש' וגמרא וראשונים. (12) ד"ס: כבר מפורש ע"י דניאל. (13) ברכות ל' א', וע' בראב"ה לעיל סי' פ"ז. (14) לפנינו: כבר מפורש ע"י. (15) תהי' גיה י"ח. (16) ע' ברכות כ"ד ב' המשמיע קולו בתפלתו וכו' וראב"ה לעיל סי' ע"א ע' 49. (17) לפנינו: כבר מפורש ע"י חנה. (18) ש"א א' י"ב. (19) מ"א ח' כ"ח. (20) ל"א סע"א. (21) בכ"ו: רבי' מפסיק והוא: רבים מפסיקים בכ"ו אמס"י, וט"ס הוא וצ"ל כמו שתקנתי וכ"ה לעיל סי' מ"ה, ע"ש לכל הענין. (22) ע' פירוש סי' קע"ד וקע"ה ומחז' ע' 864 ושבה"ל סי' כ"ח ע' 26 וטאר"ח סי' ס"ח, וע' סי' העתים ע' 251. וע' רוקח ססי' ר': למה אין אומרים זולתות ברה"י ויהי"כ לפי שאנו צריכין לומר אמת ויציב כהלכתו וכו'. ומקורו בס' חסידים סי' רנ"ח וד"ב סי' תצ"ה ע"ש באריכות. (23) ע' מנהיג י"ד א' סי' ל"ט. (24) ה"ט, ומובא לעיל סי' מ"ד. (25) דרך אגב משמיענו שבירוש' החתימה היא צור ישראל וגואלו. ונמצאה חתימה זו בקטעי הגניזה, ע' אילבוגין בספרו "שמודיען צור געשיכטע דעס יודישען גאטטעסדעניגסעסעס" ע' 31. ואנו נוהגים לחתום כן בלילי יו"ט בעמריבים. (26) ז' סע"ב, ומובא ברי"ף כאן. ובגמרא ורי"ף ושאליות סי' ס"ו ובה"ג (ד"ו 10 ב' וד"ב ע' 40) ואר"ז ח"א סי' ק"ד ועוד ראשונים דברי ר"א קודמים לדברי ר' יהושע. (27) וכן באר"ז שם, וע' ד"ס.

הכיפורים אומר. וכל זה מיירי בתפלות צרכי יחיד, אבל לשאול צרכי צבור וגם שבחות אפי' בשלש ראשונות שצירדמי, שהרי ריא הקליר ושאר גאוני עולם פייטו בהכי קרובין ושבחות ודברי בקשות וצרכי ישראל וגם זכרנו לחיים, חדע דהא אחר שומע תפלה אומרים רצה ושים שלום והן הן בקשות אלא שצורכי צבור הם¹. ור"ה² אומר דלא יפה עושה 5 האומר קרובין אך זכרנו לחיים ויכל לוטר, [ואין גראין]³ דבריו כלום. וכן פסקו הגאונים⁴. ולקמן [ב]פרקין⁵ גרס נמי א"ר יהודא לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בני ראשונות ולא בני אחרונות אלא באמצעות⁶ אומר רבא⁷ ראשונות דומות⁸ לעבד וכו'. דרש⁹ ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה¹⁰ ואחר כך יתפלל מנלן ממשה דכתיב¹¹ ה' אלהים אתה החלות וגו' וכתיב¹² אעברה נא ואראה וגו'. ובסוף מסכת 10 ראש השנה¹³ אומר ר' אליעזר לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל וכו', והתם פירשתי להך מילתא בספר זה¹⁴: א"ר המנונא¹⁵ כמה הילכתא גבורתא איכא למשמע מהנהו קראי דחנה¹⁶ וחנה היא מדברת על לבה [וגו'] ארי"א¹⁷ מכאן [ל]מתפלל¹⁸ שצריך שתהיה תפלתו בלחש ויחשבה עלי לשכורה מכאן לשכור¹⁹ שאסור להתפלל ויאמר אליה <עלי> עד מתי תשתכרין ארי"א מכאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון 15 שצריך להוכיחו²⁰ ותען²¹ חנה ותאמר לא אדוני אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי מכאן לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו²² ויען עלי ויאמר לך לשלום ארי"א מכאן לחושד בחבירו דבר שאין בו שצריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו שנא' [ו]אלה²³ ישראל יתן את שאלתך²⁴ וגו': אני²⁵ האשה הנצבת [עמכה]²⁶ בזה א"ר יהושע בן לוי מכאן שאסור לישכב בד' אמות של תפלה, פי' לכל צדדים, וכן מצאתי²⁷. 20 ומיהו אם יושב וקורא בתורה מותר²⁸: וגרסינן כפ' הדר עם הנכרי²⁹ אומר רבה בר רב

(1) ע' לכל זה תוס' ברכות ל"ד א' ד"ה אל וע"ז ח' א' ד"ה אם ותוס' ר"ח ברכות י"א א' ד"ה והא ופרדס סי' קע"ג עד קע"ז ומהד"ו סי' שבה"ל וראב"ן סי' קפ"ב ומנהיג סי' ג"ח ואו"ז ח"א סי' י"ט וב' וק"ד ושבה"ל סי' כ"ח ותר"י ורא"ש ורשב"א ברכות ל"א א' ותשו' הרשב"א סי' תס"ט וטובי ארי"א סי' קי"ב. ולענין זכרנו ע"ג מס' סופרים פי"ט ה"ח וה"ג ברכות ספ"ה ותשו"ג ח"ג סי' קי"ב ושע"ת קב"א ושבה"ל סי' רפ"א. וע' סי' העיתים ע' 252 וע' 288. (2) מובא בלשונו באו"ז ח"א סי' ק"ד ושבה"ל רס"י כ"ח, והועתק סתם בראב"ן סי' קפ"ב. (3) כ"י: ואינו נראה. (4) רב גמראוי בח"ג סי' ג' והובא בשבה"ל סי' כ"ח ובא"ח ה' תפלה סי' כ"ז. ורב עמרם בסדירו מ"ח ב'. וע' שבה"ל שם ופרדס סי' קע"ו. (5) ל"ד א' ומוכא בר"ף כאן. וכ"י: בחאי פרקין. (6) בגמרא וכל הספרים: באמצעות, אבל בראב"ה גם לקמן סי' צ"ה כמה פעמים: אמצעות, וכן לקמן סי' תתמ"ו. (7) ולקמן סי' תתמ"ז: ארי"א, והוא אומר ר' חנינא כנגמרא, או שצ"ל ארי"א: אומר רב הונא כגו' הר"ף. (8) וכן לקמן סי' תתמ"ז, ובגמרא דומה, והוא הנכון. (9) ל"ב סע"א כגו' הר"ף. (10) כ"ה בגמרא, ובר"ף שכתפוס: של מקום, אבל הרא"ה העתיק: הקב"ה. (11) דברים ג' כ"ד. (12) שם כ"ה. (13) ל"ה א'. (14) לקמן סי' תתמ"ו. (15) ל"א א'. (16) ש"א א' י"ג עד י"ז. (17) כ"י פ' ברי"ס: א"ר אלעזר, וכן בח"ג ד"ב ע' 87. וע' ד"ס. (18) כ"י: שמתפלל. (19) לפנינו: ששכור אסור. (20) והאגדה שאח"ז השמיט רבינו. וע' ד"ס. (21) ל"א ב'. (22) והאגדה שאח"ז השמיט רבינו. (23) כ"י: מאלהי. (24) במקרא: שלחך. וע' בספרי "דאם שריפטווארט" ח"ב ע' 3. (25) ל"א ב'. (26) כ"י: עמד. (27) ע' תוס' ותוס' ר"ח ל"א ב' ד"ה מכאן ותוס' הרא"ש שם ופסקי הרא"ש ספ"י ח' ואו"ז ח"א סי' ק"א וטובי ארי"א סי' ק"ב, וע' לח"מ פ"ה מו' תפלה ה"י. ומקור הדין הוא בתשו"ג. ע' שבה"ל סי' כ"ה ומנוח"מ סי' ק"ג וא"ח ה' תפלה סי' ג"א. וע' פרדס סי' ס"ג. (28) ע' מקומות שציינתי ותר"י ורשב"א כאן ומרדכי ברכות סי' ק"ה ותשב"ן סי' רכ"ט. ומקור הדין הוא בח"ג (ד"ו 7 סע"א וד"ב ע' 85 וע' 40), וכ"ה בשע"ת סי' ג"ח. ובא"ח ה' תפלה

הוא שתי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה היכי דמי שתי היכי דמי שכור שתי שיכול לדבר לפני מלך שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך :

- צג. אמילו**¹ המלך שואל בשלומו לא ישיבנו שלא יפסיק תפלתו והני מילי למלכי ישראל אבל למלכי אומות העולם אם אפשר לקצר ולענות יקצר ואם לאו יפסיק וכן לאנס או ראה קרון בא כנגדו אם אפשר לקצר יקצר ואם לאו יפסיק. ואם לא שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק, ואם שהה חוזר לראש² :
- צד. ואמילו**³ נחש כרוך על עקבו לא יפסיק אר"ש לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק וכן בשור נחש וכל דבר המסוכן להזיק. > אמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי < לו לערוד שפגע בו⁴ הנינא⁵ בן דוסא. ודוגמתו של זה כירושלמי⁵, ומפרש התם שנעשה לו נס ונבקע מעיין תחתיו וכיון שקדם הוא למעיין מת הערוד ואלו קדמו הערוד היה ר' חנינא מת: מזכירים⁶ גבורות גשמים בתחיית המתים ושואלים את הגשמים⁷ בברכת השנים והבדלה בחנוך הדעת, והלכתא כרבנן: וא"ר חייא⁸ אנשי כנסת הגדולה תקנו להם ברכות ותפלות וקדושות וכו' עד והם אמרו המכדיל בתפלה צריך שיכדיל על הכוס מעיקרא, [ו]אם⁹ התפלל ולא הבדיל בתפלה אין מחזירין אותו מפני שאין¹⁰ מרה על הכוס, ואם שכח וטעה כזה וכוה חוזר לראש. כקידוש¹⁰ מה קידוש (ד) מקדש בצלוחת ושוב מקדש על הכוס וכן להבדלה: וביום טוב שחל להיות במוצאי שבת ק"מא לן כרב ושמואל¹¹ דתקינו מרגינתא בבבל ותודיענו ה' אלהינו וכו'. ואפי' כשחל כן בראש השנה, אע"ג דלאו חג מיקרי, אמרינן חגיגת הרגל דלא משנינן, כדאמרינן בעלמא¹² סדר הבדלות הוא אימרא¹³, וכן כתב רבינו שב"ט.²⁰ ובהלכות [קידוש והבדלה]¹⁴ הרחבתי לפרש: האומר¹⁵ יברוך מוכים הרי זה דרך המינות. והא דאמרינן¹⁶ כפי ישרים תתהלל, שאני התם דמסיים אחר כך ובמקהלות

סי' ב"א וכלבו מ' ב' מוכא כעין זה בשם ירושלמי וכן כתב הרשב"א ששמע שכן אמרו בירושלמי. והירושלמי הזה הוא ודאי "ספר ירושלמי", ע' לעיל סי' י"ב בהגהותיו אות 17. ובכל המקומות שרמזתי לא נזכר רק עוסק בק"ש או תפלה, ורבינו כתב עוסק בתורה, וכ"ה בסמוך עשין י"ט והגהות סמ"ק סי' י"א וא"ח וכלבו שם, וע' לזה טובי' וב"ח אור"ח סי' ק"ב, וע' בתר"י והגה"מ פ"ה מה' תפלה סי' ל' בשם רב האי ורב נטרנאי. וראה זה פלא שהרא"ה בפקודת הלוי' ע' צ"ב כתב נגד כל הגאונים והפוסקים: ואפי' היה היושב מתפלל לא מיפטר בהכי.²⁹ עירובין ס"ד א' והובא בר"ף כאן. ורבינו העתיק לשון הר"ף. (1) משנה ל' ב', גמרא ל"ב ב'. ורבינו העתיק לשון הר"ף בשניונים קלים. (2) שיטת הר"ף, וכן פסק רבינו לעיל סס"י ע"א. וע' תוס' ותוס' רי"ה ל"ג א' ד"ה אפילו ורשב"א שם. (3) ל"ג א'. (4) בכ"י אמסט' ואוכס': בו ר' חנינא, כגמרא. (5) ברכות פ"ה סה"א. (6) ל"ג א'. (7) כג' כ"י והראשונים ומשנה שבמשניות, וכמשנה שבגמרא: ושאלה. (8) בגמרא: ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן, ובר"ף: ר' חייא בר אבא. (9) כ"י: ושוב אם. (10) ל"ג רע"ב. ואינו מוסב על טעה, ע' רש"י שם ד"ה הלכתא. והלשון כאן דחוק קצת, ובכ"י אמסט' ואוכס': לראש ומקדש בצלוחת, ונכון אבל ע' ראב"ן סס"י קע"ח. (11) ל"ג ב', ורבינו העתיק לשון הר"ף. (12) חולין כ"י סע"ב. (13) ע' מחז"ו סי' שו"ד וסדור רש"י סי' קמ"א ופרדס סי' קס"ו ומעשה הגאונים ע' 86 והלאה ותשב"ץ ח"א סי' קכ"ז. (14) סי' תקי"ד. ובכ"י: ובהלכות גדולות. (15) משנה ל"ד א' ובג"י הראשונים וד"ם. (16) בשוכן עד. ורבינו מפרש טובים הם הצדיקים, ע' תר"י ורא"ש כאן ורש"י ותוס' מגילה כ"ה א' ד"ה יברוך ופהמ"ש להרמב"ם שם, וע' שירי קרבן וטורי אבן מגלה שם. ובמאירי שם: טובים הם המלאכים. וע' בתפארת ישראל למשנתנו שהקשה מלשון הכתוב

רכנות עמך בית ישראל כרינה יתפאר וכו' שעתה כולל רעים וטובים¹. וכל השמועה פירשתי בפרק נ' דמגילה בסופו². ההוא³ דנחית ומצלי קמיה דר' חנינא ואמר האל הגדול הגבור והנורא החזק האמיץ והעוז א"ל סימתינהו לכולהו שבחי דמרח' הני תלת אי לא דאמרן משה באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו אנן לא מצנין⁴ לממרינהו וכו'. והני מילי להוסיף בתפלות שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, אבל בענין אחר שפיר דמי⁵:

צה. העובר⁶ לפני התיבה ומעה יעבור אחר תחתיו ומתחיל מתחלת הברכה שטעה זה ולא יהא סרבן באותה שעה, אבל איניש בעלמא⁷ צריך לסרב פעם ראשונה כשאמר⁸ לו עמוד והתפלל שנייה מהבהב שלישית פושט את רגליו ויורד ואם לא סירב כלל דומה לתבשיל שאין בו מלח ואם סירב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח: העובר⁹ לפני התיבה לא יענה אמן אחר ברכת¹⁰ הכהנים מפני הטיורף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הכשחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי: אמר¹¹ רב הונא מעה בגי' ראשונות חוזר לראש באמצעות¹² חוזר לאתה חונן וכו' ורב אסי אמר אמצעות אין להם סדר. יש שפסקו כרב הונא¹³, ור"ח¹⁴ פסק כרב אסי, דגרסינן בירושלמי הכא¹⁵ ר' אליעזר¹⁶ הוי יתיב בחד בי כנישתא על [חונא]¹⁷ ואמר על חד דייעול ולא על לסופה על לגביה דרי"א א"ל לא יכעוס מרי עלי בגין דלא הוינא מתער לא עלית א"ל עליך לא כעסתי אלא על הדין דאמרתי עליך בסיטוי אשתתק באופנייה אתו שאלין לר' אבין אמר להון זה שעובר תחתיו יתחיל ממקום שפסק אמרין ליה והא תנינן מתחיל מתחלת הברכה שטעה זה אמר להון מכיון דעניתון קדושתא כמי שהיא תחלת ברכה. ואינה ראייה בעיני, דרב הונא מודה כהא אלא דאיהו חשיב לכולהו אמצעות כחדא ברכתא¹⁸. ואני פירשתי בה דעתי בהלכות תענית¹⁹: אמר²⁰ ר' יוחנן כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו מנא לן ממשה²¹ שנאמר²² אל נא רפא נא לה: ת"ר²³ אלו ברכות שאדם שוחה

וחסידיו יברכוה (תהלי' קמ"ה י'), וכבר קדמו בזה הרשב"א מגילה ומובא בחדושי אגדות כאן ובחירושי אגדות הר"ף, וכן רבינו לקמן סי' תקפ"ט. ועפ"י מה שתיירך רבינו מיושב גם זה שהרי ראש הפסוק הוא יודוך ה' כל מעשיך. וכן יש להקשות ולתירץ מיהללך. והרשב"א תקשה עוד מתהלים ק"מ י"ד אך צדיקים יודו לשמך וגו' ותירץ שאך בתפלה אסור לומר כן, וכן נראה דעת רבינו לקמן סי' תקפ"ט. ולכן לא הקשה כאן מן הפסוקים. (1) ע' מחז"ו ע' 152 ד"ה ובמקלות. (2) סי' תקפ"ט. (3) ל"ג ב' בשונוים קלום, וגו' רבינו מקצתה כגי' הר"ף. (4) ע' תוס' ר"י"ח ל"ג ב' ד"ה ההוא, וכן כתב הראב"ד מובא בשב"ל סי' י"ח. וכבר כתב כן רב האי מביא הרשב"א. (5) ל"ד א'. (6) ע' רש"י במשנה, ובכ"מ גרס כן בגמרא. (7) משנה ל"ד א'. (8) הוספת פירוש, ע' רש"י. ובמשנה: אחר הכהנים. (9) ל"ד א'. (10) ע' לעיל ע' 72 בהגהותי אות 6. (11) לא מצאתי מי שפסק כן בפירוש, ולפי הגי' שהיתה לפני רש"י (ע' ד"ס): תיובתא דרב אסי תיובתא ע"כ הלכה כרב הונא. וע' א"ח ח' תפלה סי' צ"ח, ודבריו תמוהין, שהרי רב האי מובא בר"ף ומאור ורשב"א פסק כרב אסי, וכן הראב"ד והרשב"א. (12) מובא בלשונו באור"ח סי' ק"ג, ועובדא דר' אליעזר לא הועתקה שם. ועוד שינויים קלים בין לשון הר"ח כאן לזה שבאור"ח. (13) סה"ד בשונוים. (14) לפנינו: ר' חונא. וגו' הר"ח נכונה, וסופו מוכיח על תחלתו שהאחד בא להצטרף לפני ר' אליעזר. וכן העיר רח"ן. (15) כ"י: חווא, בכ"י אמסט' ואוכס': הונא. (16) כונתו שההוכחה מן הירוש' היא קושיית רב ששת בבבלי, מתרצים אותה שלר"ה אמצעות כלתו חדא ברכתא נינהו. (17) סי' תתמ"ו. (18) ל"ד סע"ב. והגו' ר' יוחנן מובאה בר"ס ע' 188 אות ר'. (19) כגי' ד"ס. (20) במדבר י"ב י"ג. (21) ל"ד סע"ב,

בהם תחלה וסוף באבות ובהודאה אבל אם בא לשחות בתחלה וסוף של כל ברכה וברכה מלמדן אותו שלא ישחה. והני מילי כ"ח ברכות¹, אבל בשאר תחנונים הא אמרינן לעיל² כשהיה ר' עקיבא מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומצו(י) או בזוית אחרת מפני השתחואות וכריעות³. ובירושלמי פרק קמא דמכילתין⁴ גרסינן תני ר' חלפתא בן שאול הכל שוחטין עם שליח צבור במודים⁵. וקורין מודים דרבנן, והוא⁶ מפורש נמי במסכת סוטה⁶. ושיעור כריעות במודים פירשתי לעיל בס' תפלת השחר⁷. והכורע⁸ בהודאה של הלל ובהודאה של ברכת המזון הרי זה מגונה. וכיום תענית ובימים נוראים כל עיקר תפלותיהן בכריעה משום דיומי דרחמי ניהו⁹: המתפלל¹⁰ ומעה באבות סימן רע לו ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו משום ששולחו של אדם כמותו וכששגורה תפלתו בפיו סימן טוב לו שמקבלים תפלתו כר' חנינא בן דוסא. בירושלמי מפרש מה טעם תכין לבם תקשיב אונין¹¹ אמר ר' יהושע בן לוי אם עשו שפתותיו של אדם תנוכה יהיה מבושר שנשמעת תפלתו מאי טעמא בורא ניב שפתים¹², ובגמרא דירן¹³ נמי יליף לה מבורא ניב שפתים. וצריך לכון באבות ויש אומרים בהודאה¹⁴:

צו. בפרק הוציאו לו¹⁵ גרסינן א"ר אלכסנדר א"ר ר' יהושע בן לוי המתפלל צריך¹⁶ שיפסיע ג' פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו כאלו לא התפלל וכשהוא נותן שלום נותן שלום לימינו ואחר כך לשמאלו שנא¹⁶ מימינו ואש דת למו רבא חזייה לאביי דהוה יהיב לימיניה ברישא א"ל מי סברת לימין דידך לימין של הקב"ה שהוא שמאל דידך אר"ה בר אבין חזינא להו לאביי ורבא דפסעי להנך שלש פסיעות בכריעה אחת, ואמרינן¹⁷ כיון שפסע ג' פסיעות התם איבעי ליה למיקם בתלמיד הנפטר מרבו ואם חזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו. ורבינו אלפסי כתב קאים עד דפתח שליח ציבור וכד פתח שליח צבור הדר לדוכתיה, ואית דאמרי עד דמטי שליח צבור לקדוש¹⁸. והורגלו¹⁹ רבים לומר שלום בשמאלו ושלום בימינו²⁰, ואני

ורבינו קיצר לשון הברייטא. (1) וכן כתב הרא"ה בפקודת הלויים ע' ק"א. (2) ל"א א'. (3) בגמרא: כריעות והשתחואות, וכן בדברי רבינו לעיל סי' צ"ב. (4) ה"ח ג' סע"ג. (5) בירוש': בהודאה, וכן מביא רבינו לעיל סי' ל"ז וסי' פ"ה. (6) מ' א', וע' ראבי"ה לעיל שם ושם. (7) סי' פ"ה, וע' לעיל סי' ל"ט. (8) ל"ד ב'. (9) ע' לעיל סי' ל"ט. וע' מהז"ו סי' שכ"ד ומנהיג ה' ר"ה סי' ג' וש"פ. (10) ל"ד ב', וכפי' הגמרא בלישנא קמא. (11) תהלי' י' י"ז. (12) ישע' נ"ז י"ט. (13) ל"ד ב'. (14) ע' לעיל רס"י פ"ט ובהגהותי שם אות 17. (15) יומא כ"ג ב', והביאו הר"ף כאן. ורבינו העתיק לשון הר"ף בקיצור ושינוי קצת. וע' ברא"ש בפרקין סי' כ"ג. (16) דברים ל"ג ב'. (17) יומא שם. ומלשון הר"ף: ומשמיה דרב מרדכי אמרו משמע שרב מרדכי זה הוא אחד מהגאונים, ולא היה לפניו המאמר בגמרא, ובשלה"ג שבגליון המרדכי סי' קי"א אות ב': וכתב רב אלפס משמיה דרב מרדכי גאון, ואולי היה לפניו כן ברי"ה. ובתש"ו הרשב"א סי' תל"ז ותרע"ה כתב שמאמר רב מרדכי לא נמצא בגמרא, וע' העמק שאלה סי' א' אות ו' וד"ס יומא שם והגהות ר"ש אלבעק לס' האשכול ע' 37. ובסדרע"ג י' ב' וד"ג ד"ב ע' 22: ואמרינן משמיה דרב מרדכי. ורב שרירא כתב בתשובה (גמ"מ סי' קכ"א): ואם עומד במקומו או שחוזר לאלתר או שממתין עד שיאמר קדוש או לפניו או לאחריו שפיר דמי. הרי שלפני רב שרירא לא היה מאמר רב מרדכי בגמרא. וע' א"ח ה' תפלה סי' כ"ה שהביא מאמר רב מרדכי בשם רב עמרם. (18) וכן בפקודת הלויים ע' ק"א, אבל בס' האשכול ע' 87 ותר"י והרא"ש ומנהיג סי' ס"ח וא"ח ה' תפלה סי' כ"ה וטאות' סס"י קכ"ג: לקדושה. ונראה שג' רבינו עקרית, מפני שגם בתש"ו רב שרירא שהעתיקתי לעיל הלשון: עד שיאמר קדוש.

המחבר לא < כך > ¹ קבלתי, כי שנו במה שכתוב במחזורים ונותן שלום בשמאלו כדלעיל וכו'. וסבורים כזה הלשון לומר, וליתא דנותן שלום כשיאמר עושה שלום במרומיו הוא משתחוה לשמאלו וכשהוא אומר הוא יעשה שלום עלינו משתחוה לימינו. ומסיים על כל ישראל. והורגלו להשתחות לפניו כעבד הנפטר מרבו, תדע דמה נשנתה < סוף > ² י"ח ברכות מסוף הקדיש של כל התפלות:

5

צו. אמר ³ ר' יוחנן אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות שנאמר ⁴ וכו' פתיח(י) ליה וגו' אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בסקתא ⁵, ס"י כיון שיכול להתפלל בביתו הרי הוא כמראה עצמו לכל שהוא רגיל בתחנונים ⁶. ואמר רב ששת ⁷ חציף עלי מאן שמפרש חטאיו ⁸ שנאמר ⁹ אשרי נשוי ששע כסוי חטאיו:

פרק ו'.

10

צח. כיצד ¹⁰ מברכים על הפירות. על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין אומר בורא פרי הגפן ועל פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה ר' יהודה אומר בורא מיני דשא. וכל הני ברכות 15 צריכים הזכרת שם ומלכות ¹⁴: ת"ר ¹² קדש הלולים לה' מלמד שטעון ברכה לפניו ולאחריו מכאן אמר ר' עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום וכו'. יש שטעון ברכה לפניו ולאחריו, לפניו מדרבנן מן התורה ¹³, ויש דבר שטעון ברכה לפניו מן התורה ולאחריו מדרבנן ¹⁴, ויש דבר שלא טעון ברכה כלל לא לפניו ולא לאחריו אלא מדרבנן ¹⁵ וקרא אסמכתא בעלמא ¹⁶. ותנן ¹⁷ כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו. ולפי 20 חשיבותן הן הברכות, כגון על לחם שמברכים לפניו המוציא שלא נקבע ברכה זו אלא על הלחם וגם אחריו מברכים שלש ברכות הזן את הכל על הארץ ועל המזון בונה

(19) מכאן עד סוף הס' הועתק במדרכי בפרקין ס' ק"א ובשינוי לשון בתשב"ץ ס' רל"ח ומוכא בטא"ח ס' קכ"ג ובהגהות סמ"ק סס"י ו"א. ושם בטעות: רבינו אליקים בר' יואל, ונשנה טעות זה בהגהות סמ"ק סס"י צ"ה. והמנהג מוכח בא"ח ה' תפלה ס' כ"ו בשם הר"ף והרשב"א, וכדברי רבינו מובא שם בשם הר"מ, והוא בתשב"ץ שהזכרתי ובס' על הכל במאסף הגרן ח"ו ע' 87. (20) ושולם על כל ישראל תשים, כ"ה הנוסח בסדורים כ"ה, ע' סדור עבודת ישראל ע' 196. (1) כ"ה בכ"י אוכס', ובמדרכי: לא קבלתי כן. (2) כ"ה במדרכי וכ"י אוכס', ובכ"י אמסט' בטעות: מסוף. (3) ל"ד סע"ב וכן גם ל"א א', ושם (לעיל ס' צ"ב) לא הביאו רבינו. וע' בד"ס שם. (4) דני' ו' ו"א. (5) לפנינו: בבקתא. (6) בא לתרץ קושיית התוס' ותוס' רי"ח ד"ה חציף, וע' ד"ס שהעיר ממגילה כ"ו א' שבתעניות ועמדות מתפללין ברחובה של עיר, ולפי תירוצי רבינו מתורץ גם זה. ובכל זה לא קשה כלום, שפשוט שיש לחלק בין יחיד לצבור. (7) גי' ד"ס. (8) כמראה: דמפרש חטאיה. (9) תהי' ל"ב א'. (10) ל"ה א'. ולפנינו בכל המשנה: הוא, ובראשונים אינה ע' ד"ס. (11) ע' לקמן ס' קיד' וקכ"ג ובהגהותי שם. (12) ל"ה א' וכ"י הראשונים ד"ס. (13) ברכת המזון. ע' משנה ברכות כ' ב' ותוס' ל"ה א' ד"ה לפני ותוס' רי"ח שם ד"ה קו"ח. ולאחריו מן התורה, ע' ברכות כ' ב' וכ"א א' ושם מ"ח ב'. ולדעת השאלות והה"ג אף ברכת ד' מינים לאחריהם היא מן התורה. ע' לעיל סס"ד ובהגהותי שם. (14) ברכות כ"א ב' נלמדה ברכת התורה לפניו מקרא ולדעת כמה פוסקים לימוד גמור הוא, ע' מוש"ע א"ח ס' מ"ז והגהות רח"ן כאן שהאריך בזה. וכ"ה שיטת רבינו לעיל רס"י ס"ד ע' 39 שכתב מפר"ח שפסק שם כמותו בכל הענין: ברכת התורה לאחריה מדרבנן. (15) ברכת הנהנין, כמסקנת הגמרא ל"ה סע"א: אלא סברא היא וכו'. (16) ע' תוס' ותוס' רי"ח ורשב"א ל"ה א' ד"ה אלא. (17) משנה נדה ג"א ב' ומוכא ברכות מ"ד ב'.

ירושלים, וברכת הטוב והמטיב אינה נחשבת עמהם שתקנוה שוב על הרוגי ביתר¹, וכל דבר שמברכים לפניו בורא מיני מזונות מברך אחריו ברכה מעין ג'², ושאר דברים שמברכים לפניהם שהכל נהיה בדברו מברכים לאחריהם בורא מיני נפשות³ רבות וחסרונם על כל מה שבראת⁴ בא"י⁵ [אל]⁶ חי העולמים, וכל שהוא מז' מינים כגון ענבים וזיתים מברך לפניו בורא פרי העץ ולאחריו ברכה אחת מעין ג'⁷, ושאר כל⁸ המינים מברך לפניו בורא פרי העץ ולאחריו בורא נפשות רבות וחסרונם על כל מה שבראת⁸. ועל היין מברך לפניו בורא פרי הגפן, משום דאישתני לעילוי, דסעיד ומשמח⁹. ולהכי מברכים נמי על שינוי יין הטוב והמטיב¹⁰, מה שאין כן בשינוי הפת¹¹. ומיהו כיון שאין רגילים לקבוע סעודתם על היין לכדו לא מברכים עליה ג' ברכות ואי אתי אניש ואמר קבע בטלה דעתו אצל כל אדם¹². ודין קבע סעודתו ומה נקרא¹⁰ קביעות וגם פירושו של טובא מיגר גריר וכו' פירשתי הכל בתשובות בספר זה בסוף מסכת ברכות¹³, וגם פירשתי שם¹⁴ חמרא אית ביה תרתי סעיד ומשמח. ועל היין מברך לאחריו ברכה אחת מעין ג'¹⁵: וגרסינן בירושלמי¹⁶ כל הפירות בין בעינם בין שחוקים כל זמן שלא נשתנו על ידי האור אימר בורא פרי העץ חוץ מן היין ומה נשתנה יין ממנו לקידוש ולהבדלה ולאירוסין ולנשואין, וכן מפרש דפת¹⁵ נשתנה לברך שעסקיו [מרובים]¹⁷ ממנו לח(ו)לה¹⁸ ממנו [למצה]¹⁹ ממנו לכל שלחן אבל (ל)שאר ירקות מברכים עליהם כבעינם, וכדאמרין בפרקין²⁰ מא דכולהו סילקי²¹, שעוצרים אותם²², כסילקי גופייהו ומברך בורא פרי האדמה. ויש מפרש²³ מא דסילקי

(1) ברכות מ"ח ב'. (2) ברכות ל"ז ב', וע' גם שם מ"ד סע"א. (3) ברכות ל"ז א'. וע' לקמן ס' ק"ב. (4) ע' ד"ס ע' 202 אות י'. (5) זה כשזאת הירוש' ומביאו רבינו לקמן ס' ק"ב שחותם בשם, ע' מחלוקת הפוסקים בזה בטוש"ע או"ח ס' ר"ה, ולקמן ס' ק"ב כתב רבינו בפירוש שחותם בשם. והחתימה בשם היא גם במחז"ז ע' 29 וע' 88 ופרסם ס' פ"ב וסדור רש"י ע' 57 ועוד הרבה פוסקים, ובאבודרהם ה' ברכות בשם רב סע"ד י"ה. וכ"ה בקטעים מהגניזה, ע' ריוויא האנגלית (JQR.) ח"י ע' 49 ומ"ע ZfHB. חט"ו ע' 122. וע' לקמן ס' ק"ב. (6) כ"י: אמ"ה, וש"ס הוא. ולקמן ס' ק"ב: אל. (7) ברכות מ"ד א'. וע' לקמן ס' קמ"ח. (8) בגמרא לא נאמר זה בפירוש אבל יוצא הוא מהא דריב"ל מ"ד סע"א, ע"ש בתר"י וש"מ. ומבואר כן בשאילתות יתרו ס' ג"א וכה"ג ד"ז 14 ב' וד"ב ע' 57. וע' שערי ברכות לר"ש בן חפני שער ט' וי"ב, בית תלמוד ח"ב ע' 380 וע' 384. (9) ל"ה ב'. (10) ברכות ג"ט ב'. (11) לקמן ס' קנ"ב ביתר ביאור, וע' תוס' ג"ט ב' ד"ה הטוב. ומקור דבריהם הוא תשובת ר' יצחק הלוי רבו של רש"י מובאה בתוס' רי"ח ג"ט ב' ד"ה אעפ"י ובס' על הכל במ"ע הגון ח"ז ע' 109. ובשבח"ל ס' קמ"ד בשם הגאונים טעם אחר. וע' מרדכי פסחים פ"י ס' ל"ז ודין שם ס' תשע"א. (12) גמרא ל"ה ב'. (13) לקמן ס' קמ"ט. וע' גם לקמן ס' קי"ז. (14) לקמן ס' ק"ב. (15) בחתימה בפ"ע. ע' רי"ף סוף פרקין ותוס' מ"ד א' ד"ה על העץ ולקמן ס' קנ"ב. (16) כל המאמר עד ומברכים עליהם כבעינם אינו בירוש' שלנו, ומקומו בברכות פ"ז ה"א ומשם מביאו ברקח ס' שני"ב. והוא מן "ספר ירושלמי" שהוכרחי לעיל בהגהותי ס' י"ב. וע' תנחומא תולדות אות י' ומאמרי במונטשטרייט ח' ג"ה ע' 421. ועפ"י הרוקח תקנתי בפנים. (17) כ"י: רובא, בכ"י אמסט': מרובה. (18) ל"ה. (19) כ"י: למצורע. (20) ל"ט א'. (21) לפנינו: שילקי וכן בראב"ה לקמן ס' ק"ה. אבל לקמן ס' ק"ד: סילקי, וכ"ה בה"ג ד"ז 16 א' וערך סלק ד' ופסקי רי"ד ג' ד'. (22) כן מפרש הראב"ן ס' ק"ן. והטור או"ח ס"ו ר"ה כתב כן בשם אחיו הר"ר יחיאל, וע' מרדכי בפרקין ס' קכ"ה. והטור השיג על הר"ר יחיאל ומביא ראיה ממשקין היוצאין מן הפרי, ורבינו סתר ראיה זו במ"ש בסמך ודקא וכו'. (23) רש"י והרמב"ם פ"ח מה' ברכות ה"ד ורוב הראשונים. ושני הפירושים מביא רבינו גם לקמן ס' ק"ה.

שבשלם במים. ודוקא¹ ירקות שהמשקה היוצא ממנו עיקרו עומד למכל בו וחשיב מאכל במקורם, אבל מי תותים ויין תפוחים שעומדים אחר סחיטתן לשתיה מברך שהכל נהיה בדברו ולאחריה בורא נפשות רבות², ודכוותה אמרינן [בפ' הבית]³ משקה הנא למאכל⁴ כאוכל דמי⁵: תי"ד אסור לאדם שיהנה כלום⁷ מן העולם הזה בלא ברכה ואם נהנה מעל מאי תקנתיה ילך אצל הבקי מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה א"ר יהודה אמר שמואל כל הנהנה בעוה"ז⁸ בלא ברכה כאלו נהנה מקודש⁹ שנאמר¹⁰ לה' הארץ ומלואה וגו' ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב¹¹ והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קידם ברכה כאן לאחר ברכה: והישותה¹² שמן זית בעיניה, כיון דאזקי מו"ק ליה לא מברך כלל עליוה¹³, שאין כאן הנאה¹⁴.
 10 ואם עירב אותו על ידי אנגרון ויש בו שמן זית כל כך שהוא עיקר והחושב בנרדו רגיל לשתותו אע"פ דלרפואה קא שתי ליה כיון דמתהני נמי מיניה מברך בורא פרי העץ, ואם לא חש בנרדו השמן טעל ומברך אמאי דסילקי כי סילקי, אבל טבל בו את הפת הוה ליה פת עיקר ואפי' השמן בעיניה, וכן¹⁵ תנן¹⁶ מברך על העיקר ופוסר את המסילה:

15 **צמ.** **האוכל**¹⁶ קמח של חטים מברך שהכל נהיה בדברו, דהלכתא כרב נחמן, וכן פסקו רבותינו¹⁷, דכיון דאית ליה עליוי אחרניא על ידי פת לא חשוב לברך עליו בורא פרי האדמה. והא דאמר רב נחמן¹⁸ קמחא דשערי מברך עליו שהכל נהיה בדברו, (ו)הוא הדין דחיטי אלא דסלקא דעתך אמינא כיון דקמחא דשערי קשה לקויאני לא אכלי אינשי מיניה ולא בעי ברכה קמשמע לן דכיון דאית ליה 20 הנאה מיניה בעי ברכה. הלכך כל מידי דמו"ק ונהנה ממנו קצת או שאכל ממנו לרפואה וגם נהנה החיך בעי ברכה כיון דנהנה¹⁹, ואם אינו נהנה לא מברך כלום, ואם כל כוונתו רק לאכול אפי' אם אינו נהנה מברך, רק שלא יזיק לו:
ק. **על**²⁰ המלח ועל הזמית מברך שהכל, יש מפרשים²¹ זמית מרק בלשון יון.

(1) לקמן סי' ק"ד מבואר שתילוק זה הוא לפירוש הראשון שהביא רבינו כאן. ועיקר החילוק נמצא גם בתוס' רי"ח ל"ח א' ד"ה האי דובשא, ועי' תר"י שם. ומרדכי בפרקין סי' קכ"ה נראה ששאב ממקור רבינו. (2) מקור הדין הוא בגמרא ברכות ל"ח א' האי דובשא דתמרי וכו', ע"ש ברי"ף ותוס' ומפרשים וראבי"ה לקמן סי' ק"ד. (3) כ"ה במרדכי. ובכ"י: בפרקין. ובברכות לא נמצא, והוא בשבת קמ"ד ב' וקמ"ה א'. (4) לקמן סי' ק"ד: לאוכל, וכ"ה בגמרא וד"ס וה"ג (ד"ו 73 ב' וד"ב ע' 185) ורי"ף סי' תקמ"ג ועוד ראשונים. (5) וכן לקמן סי' ק"ד, ובגמרא וד"ס וראשונים: אוכל הוא. ובג"י רבינו הוא ברי"ף סי' תקמ"ג ור"ן שם ומרדכי סי' תל"ז וברכות סי' קכ"ה. (6) ל"ה סע"א. (7) כ"ה בכי"מ וה"ג ד"ב ע' 58. (8) כן בכי"מ. (9) כ"י אמס"י: מקדשי שמנים, וכ"ה בגמרא. (10) תהלי כ"ד א'. (11) שם קט"ו ט"ז. (12) עד סוף הסי' ל"ה ב' ול"ו א'. (13) כשיטת הרי"ף ורוב הראשונים, והיא שיטת רב האי מובא ברשב"א. ועי' מאמרי בהצופה מארץ הגר ח"א ע' 98. (14) הוספת רבינו עפ"י שיטתו המבוארת לקמן סי' צ"מ. (15) מ"ד רע"א. (16) ל"ו א'. ופסקו של רבינו מובא בהגה"מ פ"ג מה' ברכות סי' א'. (17) ה"ג (ד"ו 18 א' וד"ב ע' 64) ורב האי, מובא ברשב"א, משמא דכולהו רבנותא ורי"ח, מובא בתוס' רי"ח ל"ו א' ד"ה ורב ובהגה"מ פ"ג מה' ברכות סי' א', ורי"ף ורוב הראשונים. (18) בגמרא: רב מתנה אמר שמואל, וברי"ף: שמואל. (19) עי' לקמן רס"י קכ"ג. ועי' תוס' ל"ו א' ד"ה כיון ותוס' רי"ח ברכות מ"ד ב' ד"ה למעוטי ותוס' מ"ה א' ד"ה למעוטי ואז"ז ח"א סי' קפ"ג ותשב"ץ סי' שכ"ב ד"ה השותה. ועי' ב"ח או"ח סי' ר"ב באריכות. (20) ל"ו א'. (21) ר"ח, מובא בתוס' רי"ח ל"ו א' ד"ה על, וערוך זמית. וע"ע ערוך זמלסטרוין ומוסף הערוך זמן א'.

קורא¹, הרך שנראש הדקל, רב יהודא אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו, ואע"ג דקלסיה שמואל לר"י אפי' הכי הלכתא כשמואל, דלא דמי לצנון, דצנון נמעי אינשי אדעתא דפוגלא, אבל דיקלא לא נמעי אינשי אדעתיה דקורא. וקרא חייא מברך עליה שהכל נהיה בדברו, אבל מבושלת מברך בורא פרי האדמה². א"ר יהודה אמר רב צלף של ערלה³ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין, וכיון⁴ דלגבי ערלה לאו פירי [יניהו] לגבי ברכה נמי לא מברך עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה. ובערוך בערך צלף פירש פרחא בלשון ארמי והוא שם האילן, ובערך תמר פירש תמרות הן לולבי [נצפה]⁵ ואוכלים אותם כשהם רכים וכיון דאדעתא דהכי נמעי להו מברך עליהם בורא פרי האדמה אבל לולבי גפנים דלאו אדעתא [ד]לולבים נמעי להו מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו, והתמרות⁶ בעורם רכים נקראים שותים והאביונות הם הפרי ונקראים עוד בושיתא והקפרס הוא שומר לפרי⁷. <גפנים>⁸ מברך אפרין בורא פרי העץ אם גדול כפול הלבן⁹, ובפחות מכאן מברך שהכל נהיה בדברו¹⁰. ושאר פירות שלא נתפרש שיעורן והוא מסוסק יברך שהכל נהיה בדברו, שכן ראיתי בספרי¹¹ דכל היכי דמספסא ליה לכריך הכי דתנן¹² ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא. ומוטב שיעשה כן לכתחלה ממה שיהנה בלא ברכה: וקיימא לן¹³ לגבי ערלה בזמן הזה דכל היכי דאיכא פלוגתא בערלה בארץ הלכה כדברי המיקל בחוץ לארץ, וכיון דפליגי לעיל¹⁴ דחד תני נטע רבעי וחד תני כרם רבעי ופלוגתייהו בארץ הלכה כדברי המיקל בחוץ לארץ ולא נהגו דין פדיון אלא בכרם רבעי ולא בנטע רבעי, כך משמע מלשון שאלות דרב אחא בפרשת קדושים תהיו¹⁵, ובחוץ לארץ נוהג דין ערלה היכי דודאי לנו¹⁶. ובפרק קמא דקידושין¹⁷ אמרינן סתום ספיקא אבד ודא וכל האומר אין ערלה בחוץ לארץ לא יהא לו גין וגנך וגו'. ואפי' בשל גוים נוהגת, כדאיתא בירושלמי בשילהי מסכת ערלה¹⁸:

קא. פלפלי¹⁹ רטיבתא וזנבילא רטיבתא וכל מיני בשמים וכן המלאת רטיבתא מברך עליהם בורא פרי האדמה, יבשתא ולא כלום, דהלכתא כרבא, וכן פסקו

ועי' שט"מ בהרחבת לשון, ונראה שהועתק מפר"ח, וכעין פי' ר"ח הוא פי' הה"ג ד"ו 15 ב': זמית מיא דכמכא, וד"ב ע' 58: זמית כמכא. ועי' טא"ח סי' ר"ד בשם רב האי. (1) ל"ו א'. ונראה שרבינו העתיק לשון הה"ג, עי' ה"ג ד"ו 18 רע"א וד"ב ע' 58. (2) עי' לקמן רס"י ק"ו. (3) כגו' הרי"ף. (4) גמרא ורי"ף. והמאמר הוספה היא בתלמוד. ואבאר זה א"ה במ"א. (5) כ"ו: ענפה. (6) זה בערך צלף. (7) דברי הערוך בשני הערכים לקוחים מתשובה ד' הרכבי סי' שע"ח. (8) כ"ה בכ"י אמסט, וכצ"ל. (9) המעט עי' בתוס' ד"ה שיעורו. (10) עי' תשב"ץ רס"י שכ"ב. וכשיטת רבינו היא שיטת הראב"ן סי' קצ"ב ותרי"ו ושבח"ל סי' ק"ס ורי' ירוחם מובא בב"י א"ה סי' ר"ב, וכן נראה דעת הרמב"ם פ"ח מה' ברכות ה"ח. והיא שיטת הגאונים בשבח"ל שם, וכן מפורש בס' האורה ע' 26. ועי' בב"י שהשיג על רי' ירוחם, וצ"ע. (11) מובא בתוס' רי"ח ל"ו ב' ד"ה פלפלי ובא"ז ח"א סי' קס"ד ובפסקי ברכות למהר"ם סי' תקצ"א ותשב"ץ סי' שכ"ב ד"ה אורז. ועי' תוס' רי"ח ל"ו א' סד"ה קימחא. (12) מ' א'. (13) ל"ו א'. (14) ל"ה א'. (15) סי' ק'. וצ"ע לשון כך משמע, שהרי בשאלות מפורש כן. ועי' תוס' ל"ה א' ד"ה ולמען ותוס' רי"ח שם ד"ה וחד וא"ז ח"א סס"י שכ"ו. (16) שאילתות שם וד"ג ה' ערלה (ד"ו 82 רע"א וד"ב ע' 648) והוא מש"ס קידושין ל"ט א'. (17) ל"ט א'. (18) וכן בירוש' קידושין פ"א סה"ט ס"א ד'. וההוכחה מהירוש' תמצא בתוס' קידושין ל"ו ב' ד"ה כל, ע"ש עוד כמה ראיות מן הבבלי. וצ"ע על שלא הביאו התוס' ורבינו המשוניות והתוספתות שהביאם בא"ז ח"א סי' שכ"ו. ובתוספתא תרומות ספ"ב מפורש: אבל ערלה וכלאי הכרם שוין בגוי וכו'. (19) ל"ו ב'.

הגאונים¹. האי המללא דאתא מבי הנדואי שריא. ר"א² ורוב רבותי פירשו המללא הינו זנבילא³. וצריך לומר⁴ דאינה נחתבת בסכין של גוים אלא נתלשת. דלא גרע מקורט של חילתית דאמרינן בפרק ב' דעבודה זרה⁵ אפי' למאן דאמר נותן טעם לסגס מותר אנב חורפיה דחילתית מחליא ליה ומשווי ליה נותן טעם לשבח, ודכוותה אמרינן בפרק כל הבשר⁶ גבי צנון. אי נמי יש להם כלים המיוחדים לכך. ורבינו שלמה פירש שהמללא מתוקנת כעין שקורין בלע"ז ליטוא(ט) יירא⁷, וצריך לומר שנתערב בו זנבילא ושאר שרשי בשמים, ואשמעינן דשריא דאין בה משום בישולי גוים דהא נאכל כמות שהוא חי. ולית ליה כלישנא אחרינא [דרב⁸ ו] דר' יוחנן⁹, דאם כן אסור, דנהי שאינו עולה על שולחן מלכים ללפת בו את הפת מיהו כיון דבתר אכילת מלכים עולה מסתבר דחשוב טעם, אי נמי אית ליה וסכריא ליה דדוקא ללפת בו את הפת נקרא חשוב. ומשים גיעילי גוים אין להושי, דסתם כליה בחזקת שאינן בני יומן¹⁰, אי נמי יש להם כלים המיוחדים לכך. ולתערובות יין ולשאר דברים האסורים לא חיישינן. דאומן לא מרעי נפשיה¹¹:

קב. דייסא¹² גירדתא דברי הכל בורא מיני מזונות, ואם היא כעין חביץ קדרה שנתערב דגן עם הדבש רב יהודא אומר שהכל נהיה כדברו דדובשא עיקר ורב כהנא אמר בורא מיני מזונות דסמירא עיקר אמר רב יוסף נקיט דרב כהנא בידך¹³ דרב ושמואל דאמרי תרזויהו כל שיש בו מחמשת המינים מברך עליו בורא מיני מזונות, ורבא נמי הדר אמר הכי. האי¹⁴ ריהטא דמחזא אע"ג דלא מששי ביה קטחא מברכים עליו בורא מיני מזונות וכל שכן ריהטא דחקלאי דמששי ביה קטחא דסמירא עיקר הוא. הכי פסק ר"ח¹⁵ וכל שכן כל שהוא מחמשת המינים בלא תערובות שמכרך בורא מיני מזונות כראידך דרב ושמואל ואע"ג דאיתותבו רב ושמואל¹⁶ לא איתותבו אלא באורז דסכריא להו דאפי' בעיניה לא מברך עליה בורא מיני מזונות [ואותכן]¹⁷ עלה מכרייתא

ע"ש בתוס' ר"ח ד"ה פלפלי ותוס' ד"ה ברטיבא ואר"ז ח"א סי' קס"ד. (1) ה"ג (ד"ז 15 ב' וד"ב ע' 58) ורב האי, מובא בליקוטי הרמב"ן וחדושי הרשב"א. ומרב האי גובע מ"ש בערך ערך המללא. (2) ודאי הר"א ממו"ץ. וכן מפרש בסמ"ג עשין כ"ז ובאר"ז ח"א סי' קס"ד והרמב"ן בלקוטיו. ובא להם מהערוך ערך המללא, ומקור הערוך הוא בה"ג, וכן מפרש רב סעדיה בפירושו לברכות ד' ווערטהיימר י"ג ב'. (3) רגיל הוא בתלמוד. Ingwer. (4) מכאן עד סוף הס' מובא בקיצור במדרכי בפרקין סי' קט"ז. ושיטת רבינו מובאה בתר"י כאן בשם יש מי שחששו. וע' מחלוקת הפוסקים בטוש"ע יו"ד סי' צ"ו וקכ"ב. ובה"ג כאן מובאר בפירוש לחיתר. (5) ל"ט א'. (6) חולין קי"ב א'. דאגב חורפיה בלע. (7) בכ"ז אמסט' ואוכס': לייטואריא. ובמדרכי: לטויריא, וברש"י: לוטואריא. וברש"י יומא פ"א ב': הימללא ויטוריג"ה שמפטמים בשמים כתושים בדבש. [צרפתית: életuaire. אשכנזית: latwérje. כן פירש ר"ע Löw]. (8) ע"ז ל"ח א'. ובכל הספרים שני הלשונות על שם רב נאמרה ועפ"ז תקנת. (9) שסובר ע"ז נ"ט א' כלישנא אחרינא דרב. וע"ש בתוס' ד"ה כל ושם לעיל ל"ח א' בשם ר"ח. (10) ע' ע"ז ל"ח ב' ורש"י ותוס' שם וע"ז ע"ה סע"ב ותוס' שם ד"ה מכאן. (11) ע' חולין צ"ז א' ותוס' שם ד"ה סמיכין. (12) ל"ז ב'. (13) ג' הראשונים וד"ס. (14) ל"ז ב'. (15) מובא גם בתוס' ר"ח ל"ז ב' ד"ה אמר ובאר"ז ח"א סי' קס"ה. ומקור הר"ח הוא פירוש רב האי מביא הרשב"א, ורב האי מביא בו בשם רב יהודה גאון והוא רב יהודאי כמבואר בתשו"ה ליק סי' מ"ה ושבה"ל סי' קכ"ט. וכן פסק בה"ג (ד"ז 18 א' וד"ב ע' 54) ורב נמרונאי באיסור והיתר כ"ז עפ"ש מין ע"א ב' ומובא בקצרה בתשרי ח"ב ע' 5 (ושם בטעות בפה"א) ור"ש בן חפני בשערי ברכות שער ג' (בית תלמוד ח"ב ע' 378) ומובא בשבה"ל סי' קכ"ט. (16) ל"ז א'. (17) כ"ז: ואותבית.

דמברך אאורז בורא מיני מזונות וגדרו דבריהם אבל בתערובת חמשת המינים לא נדחו דבריהם והלכתא כוותיהו ומברכים בורא מיני מזונות עכ"ל ר"ח. ומצאתי בכל הספרים [והלכתא]¹ פת אורז ודוחן וכן מעשה קדירה [ידהו]² לא מברך עליהו] בורא מיני מזונות דלא קיימא לן בר' יוחנן בן נורי, ויש שאמר³ ששיבוש הוא. ואני פרשתי בה דעתי בתשובות של ברכות בספר זה בסימן קמ"ח⁴ ושוב אחר זמן מצאתי סעד⁵ לדברי בתלמוד [ירושלמי]⁵. ורבינו אלפסי כתב דאורז כד מכלל ליה מברך בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות רבות והני מילי בדאיתיה לאורז בעיניה אבל על ידי תערובות לא דקיימא לן כהא כרב ושמואל דאמרי תרויהו כל שיש בו מחמשת המינים וכו'. ופת⁶ אורז דינו כמו אורז המבושל בעיניה. והלכתא מאכל ורימולי"ש⁷ המבושלים מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין ג', וכך פשטיר"ש⁸ וקלשיני"ש⁹ דלא קבע סעודתיהו עלייהו לא הוא ולא אחריני, וכן כל כיוצא בזה¹⁰, כמו שפירשתי בתשובה של ברכות¹¹. והיכא שנותנים קמח בקדירה כדי להדביק המינים שנקדירה ביחד [שקורין] באשכנו מלואי"ר¹² לא מברכים בורא מיני מזונות, כדאמרין לקמן¹³ לגבי תבשיל דסילקא דשדו ביה קמחא דמברכים בורא פרי האדמה, וכן כל התבשילין שבענין הזה¹⁴:

פסק בהלכות גדולות¹⁵ בדין אורז וכן מעשה קדירה [שלו]¹⁶ בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות רבות והא' דקאמר¹⁷ ולא כלום למעוטי שאין צריך ברכה אחת מעין ג' דלא ממעמינן לקמן¹⁸ אלא ריחני שאין צריך ברכה לאחריו. וכן מסקינן בירושלמי¹⁹ אאורז ודוחן ומסקינן²⁰ כשהיה רבי אוכל בשר או ביצה היה אומר אשר ברא נפשות רבות להחיות בהם נפש כל חי בא"י חי העולמים. ולי נראה [דכי]²¹ היכי²⁰

(1) כצ"ל וכ"ה לקמן ס' קמ"ח, ובכ"י: והלכך. וגו' זו היא בד"ס והיתה לפני רש"י ועוד ראשונים, ע' תוס' ר"ח ל"ז א' ד"ה בתחלה ואו"ז ח"א סס"י קס"ה ותוס' הרא"ש ל"ז א' ד"ה רב ופסקי הרא"ש בפרקין ס' ח', וכולם כתבו שהוספה היא מה"ג. וע' לקמן ס' קמ"ח ומ"ש שם בהגהותי. (2) כ"י: ידידה. (3) ע' במקומות שרמזתי. (4) ורמזה גם לקמן בס' זה, והיא שאין מברך אלא שהנ"ב. (5) בגמרתנו לא נמצא שום סעד וסמך שלא הביאו רבינו לקמן ס' קמ"ח, ולכן תקנתי "בתלמוד ירושלמי", וכונת רבינו אל הירוש' בפרקין סה"א: כל שהוא כעין סולת וכעין חליטה ואינו מחמשת המינים וכו' אמר רבי יוסי מסתברא שהכל נהיה בדברו. ובכ"י אונס': בתלמוד רש"י, ואולי צ"ל שם: בתלמוד רש"י כמו שהוא בכ"י אמסט', והכונה שמצא רבינו סעד לשיטתו בפירוש ברכות לר' שמעיה תלמיד רש"י, ע' לעיל ס' פ"ב ע' 17 בהגהותי אות 57. ולקמן ס' ק"א: ובמקצת מה שפסקתי בדבר זה מצאתי סעד בפסקי רבינו שמעיה. (6) ל"ז א'. (7) לקלשינוס שקורין קרעפליכא, והוא אולי המלה הצרפתית Pastete, galette. (8) Wurmudeln, vermicelles. (9) ס' הפרנס ס' ק"ב: לקלשינוס שקורין קרעפליכא, והוא אולי המלה הצרפתית Pastete, galette. (10) ע' תוס' ר"ח ל"ז ב' ד"ה כל ותוס' ר"ח שם ד"ה אמר ופוסקים. (11) לקמן ס' קמ"ח, ע' שם. (12) באשכנוזית הישנה: melwes, melawes, melw. הוא: Mehl. הערת ר"ע [Löw]. (13) ל"ט א'. (14) ע' תוס' ר"ח ל"ז ב' ד"ה אמר ותוס' שם ד"ה כל, וע' תשב"ץ ס' שכ"ב. והדין מבואר בה"ג ד"ו 14 רע"ב וד"ב ר"ע 60. (15) ד"ו 18 ב', וע' ד"ב ע' 54 וע' 55. וע' לקמן ס' קמ"ח בראשו ובהגהותי שם. (16) כ"י: של קטניות, ומעולם לא שמענו שעלה על דעת איש לברך על קטניות במ"מ. (17) ל"ז רע"ב. (18) מ"ד ב'. (19) פ"ו ה"א י' ב'. ובירוש' לא נזכר דוחן, ואולי הוסיפו רבינו מפני שאורז ודוחן שונים. (20) בירוש' שם. (21) בכל הכ"י: דכל, וש"ס הוא, כי כלל זה לא יראה ולא ימצא, ופרי העץ והאדמה ויכחיו.

שמכריכם לאחריו בורא נפשות רבות מברך לפניו שהכל נהיה בדברו, והכי סוגיא דכל סירקין, ומאן דאמר לגבי אורו לאחריו ולא כלום פליג נמי בלפניו דלא מברך בורא מיני מזונות¹. ומתוך פסקי רבותינו² בינותי דסבירא להו דלעולם בורא מיני מזונות מברך עלייהו ולהכי איתותבו רב ושמואל, ואין הדעת נוטה לכך. והכוסס³ את החמה⁴ וכן אורו ודוחן⁵ מברך בורא פרי האדמה. ויש שפסק⁶ [דבדוחן]⁷ אפי' מבושל מברך עליה בורא פרי האדמה דאפי' ר' יוחנן בן נורי לא פליג אלא באורו, ואומר אני דכהא תליא⁸ אי איתותבו רב ושמואל או לא, כדפרישית לעיל⁹. ואומר אני דאותן שקורין גריני"ץ ואכמל"א¹⁰ הם מה' מינים ומברך עליהם בורא מיני מזונות ואחריהם ברכה מעין ג'. ודוחן הוא הנקרא היר"ז באשכנז¹¹: והא דתניא¹² זה הכלל כל שהיא משבעת המינים רבן גמליאל אומר וכו' צריך לפרש ממין ז' של פירות, אבל בחטים ושעורים כולי עלמא מודו שמברך בורא פרי האדמה ולכסוף בורא נפשות רבות¹³. וכן משמע לקמן¹⁴ היה אוכל תאנים וענבים, שמסיק פרט לכוסס את החטים דלא, והיינו לרבן גמליאל. והא דגרסינן בתוספתא¹⁵ כל שהוא ממין שבעה או מין דגן רבן גמליאל אומר שלש ברכות, היינו שעשה הדגן כמין קדרה. כך פירש רבינו שב"ט מנוחתו כבוד¹⁶. ושיכולת¹⁷ שקורין גליני"ש¹⁸ בלשון אשכנז דינס ככוסס החמה¹⁹:

[קנ]¹⁹. א"ר²⁰ יוסף האי חביצא אי אית ביה פירורין כזית מתחלה מברך בורא מיני מזונות ולכסוף ברכה אחת מעין ג' ורב ששת אמר אפי' פירורין שאינן כזית ואמר רבא והוא דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא. ופסק²¹ רבותינו כרב ששת, דהא רבא פריש(א) למילתיה²², ובשכשלו²³ ובזמן שאין הפרוסות קיימות דליכא עלייהו

(1) ע' לקמן סי' קמ"ח ביתר ביאור. (2) ע' לעיל ראש סי' זה ולקמן סי' קמ"ח. וע' רי"ף ותוס' רי"ח ל"ז א' ושי"פ. (3) ל"ז א'. (4) דוחן לא נזכר בגמרא לענין כוסס, אבל לענין פת ומעשה קריה דוחן ואורו שוים, ומהו למד רבינו להשוותם גם לענין כסיסה, וע' רשב"א. (5) לא מצאתי כן רק בה"ג (ד"ו 18 ב' וד"ב ע' 64). אבל לפי שמבואר לקמן סי' קמ"ח שרבינו גרס בה"ג במ"מ או שג"ב ע"כ לא כוון כאן אל הה"ג. (6) בכל הכ"י: דאורו ודוחן, אבל מן הפעם דאפי' ר"י בן נורי לא פליג אלא באורו מוכרח שרק בדוחן הוא פסק היש מי שפסק. והרי"ף ג"כ מחלק בין אורו לדוחן, ע' תר"י ורא"ש, אבל הוא פוסק שעל פת דוחן מברך שהכל. (7) הברכה על אורו ודוחן. (8) בסמוך, וביתר ביאור לקמן רס"י קמ"ח. (9) לא ידעתי לפרשם. (10) תוס' ל"ז א' ד"ה רש"י: דוחן הוא מ"ל (mil, Hirse), וכן דעת רוב הפוסקים. וע' לענין "פסלאנצנאמען ביי רש"י" סי' 69 ומאמרו Der Reis. (11) ל"ז א'. (12) להוציא משיטת ר"ת קודם שחזר בו. ע' תוס' ל"ז א' ד"ה הכוסס. (13) מ"ד א'. (14) ברכות פ"ד ה"א, ומובאה בגמרא ל"ז ב'. (15) וכן בתוס' ל"ז א' ד"ה הכוסס, ובאריכות בתוס' רי"ח ל"ז א' ד"ה קימחא. (16) בכ"י אמסט' ואוכס': וקליות, וכן הוא בתוס' ותוס' רי"ח שהוכרתי. ומבואר שם שהכונה קליות שלוקים. (17) כן בכ"י אמסט' ואוכס'. ובכ"י: גלינות. ובס' על הכל במ"ע הגרן ח"ז ע' 96: ועל הקליות או החטין שלוקין שק"רין בונייש (beignets). (18) ע' תוס' רי"ח ל"ז א' ד"ה קימחא בשם ה"ג, ואינו בה"ג לפנינו, אבל בה"ג ד"ו 18 ב' יש כעין זה, ע"ש ובד"ב ע' 64. וע' תוס' רי"ח שם ותוס' ל"ז א' ד"ה הכוסס וס' על הכל שהוכרתי. (19) בכ"י האחרים לא נסמן. (20) ל"ז ב'. (21) מכאן עד נוכל לפרש וכו' ולא דמי לפת צנוטה מובא בתורפו במדרכי בפרקין סי' קי"ט. (22) פרי"ח מובא באורו ח"א סי' קמ"ז: וקו"ל כרב ששת דהא רבא מפרש מעמיה. וע' רי"ף ותוס' ותוס' רי"ח ל"ז ב' ד"ה אמר. (23) כשיטת רש"י, וכן מפרש באורו ח"א סי' קמ"ז והרא"ה בפקודת הלוי' ע' ק"י. והתוס' ותוס' רי"ח ותר"י ורשב"א הקשו לפירש"י מהברייתא לעיל ל"ז א' שכשאין הפרוסות קיימות מברך במ"מ, ומתריצים שלפירש"י פרוסות קיימות היינו שיש להן תוריתא דנהמא ואין הפרוסות קיימות כשאין להן

תוריתא דנהמא מברך עליהם בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין ג', ועל זה הדרך צריך לפרש הברייתא דלעיל¹. וכל שכן חביצא דאית ביה קטחא ודובשא ומישחא² דעבדינן אברוש"ק³ שאין צריך לברך עליה אלא בורא מיני מזונות ולאחריה ברכה אחת מעין ג'. חילקא⁴ טרגיס סולת זריו וערסן שהיא כעין מאכל שקורין טרוי"ש ובשלם מברך בורא מיני מזונות ולאחריו ברכה אחת מעין ג' ואי תברינהו⁵ ולא בשלם⁶ מברך עליהם בורא פרי האדמה. וראיתי שפירש"י חביצא שלונקי"ק⁶ שמספר פירורים דקים ומכשלים אותם, ונראה⁷ שמתוך הביש[ו]ל [ג]דבק, [ו]חביצא [כמו חביצי דתמרי]. ולקמן⁹ פליגי אמוראי בפת צנומה בקערה ויש שאומר [שמברכין עליה המוציא ו]רב יוסף פליגי עליה וסבירא ליה דמברך בורא מיני מזונות. ור' חייא התם אית ליה דלא מברך המוציא וגם ג' ברכות¹⁰ אפת צנומה והוא דקמאוד¹¹, אבל אסירורין שנשנין קצת אף שאין בהם כזית ויכול¹² לבצוע מהם איכא למימר דמודה לרב ששת, וברייתא דלעיל¹³ דמפליגי בין פרוסות קיימות לשאין פרוסות קיימות נוכל לפרש שנימוחו לגמרי ולא דמי לפת צנומה¹⁴, אי נמי כל חד וחד פירש כפי שיטתו ולא תקשה ליה¹⁵. ובערוך¹⁶ פירש חביצא שפירד הפת בקערה ושפך מרק עליהם כדאמרין [במסכת]¹⁷ טבול יום ואם חביץ כל מקום שהולך השמן פסול, פירוש כשיתערב הלחם במקפה ויעשה אחד כמו חביצא דקדירה. ויש מרבתי שפירשו דר' חייא נמי לא פליגי בברכת המוציא, והכי פירושא אמר רב חייא בר אשי פת צנומה, פירוש מספור דק דקמאוד בקערה דאי אפשר לבצוע מהם, אין צריך לחזור אחר פת גדול כדי לבצוע ואפי' שפך מים עליהם, ופליגא אדר"ח דסבירא ליה שצריך שתכלה הברכה עם הפת, ומיהו אם אין לו פת אחר אפי' רבי חייא מודה דמברך המוציא¹⁸, ולהכי לא קאמר אדרב ששת²⁰ ופליגא אדרב חייא כדאמר לקמן¹⁹. וכן משמע בהלכות גדולות²⁰ שכתב פת צנומה בקערה כי ליכא ריפתא שלימא²¹ אחרייתא מברך עליה המוציא ושלוש ברכות ואי איכא ריפתא צריך שתכלה ברכה עם הפת. והך דאין פרוסות קיימות רב ששת מוקי לה בכלי ראשון ובשנימוחו, והיינו כמו שפירש בהלכות גדולות²² פת צנומה בקערה

תוריתא דנהמא. ועפי"ז תבין דברי רבינו. (1) ל"ז א' והיא הברייתא שהזכרתי. (2) חביץ קדירה לעיל ל"ז ב' כפירש"י שם. והיה כן לפני הראשונים בגמרא ל"ז א', ע' ד"ס ע' 202 אות ל'. (3) כן בגמרא בגי' הראשונים. וזכרה מלה זו בה"ג ד"ב ע' 56. (4) ל"ז א'. (5) גי' ד"ס. (6) ברש"י: שלונקי"ק. (7) שלפירש"י קשה לשון חביצא שמשמעו דבר הנדבק, וגם אם הפירורין דקין איך אפשר להיות בהם כזית, לכן מפרש רבינו שע"י הבישול נדבק. וכוה כתב הרא"ה ע' ק"י. (8) ב' מצינע צ"ט רע"ב: חביצא, וע' כתובות פ' א'. וע' תוס' ל"ז ב' סד"ה חביצא. (9) ל"ט א'. (10) זה לא נזכר בגמרא, ופשוט הוא. (11) כפירוש הראשון שבערוך צננ ב' והוא פ' ר"ח שמביא רבינו לקמן. ומ"ש רבינו והוא דק כונתו: מפני שהוא דק. (12) אבל יכול. (13) ל"ז א'. (14) וכן מפרש באו"ז ח"א סי' קמ"ז והרא"ה ע' ק"י והרשב"א. (15) הא דר' חייא והברייתא דלעיל ל"ז א'. ורב ששת מפרש כמו שכתב רבינו, ורב יוסף מפרש: צנומה היא חביצא, והא דר' חייא משום שאין בפרורים כזית, וברייתא דלעיל ג"כ אין הפרוסות קיימות הכונה שאין בהם כזית. (16) ערך חבץ ב'. (17) כצ"ל, ובכ"י: בזכחים פ'. וכבר הוגה בערוך. והוא בטבול יום פ"ב מ"ד, ובזכחים לא נמצא. (18) ע' לכל הפירוש תוס' ותוס' ר"ח ל"ט א' ד"ה פת צנומה ותר"י שם ואו"ז ח"א סי' קמ"ב וס' ההשלמה ברכות ע' 27. וע"ע תוס' מנחות ע"ה ב' ד"ה אפילו. (19) ל"ט א'. (20) ד"ז 14 ב' וד"ב ע' 60. (21) בה"ג: שלימא. (22) שם. וכן פ' רב האי, מובא בס' האשכול ד' אלבעק ע' 58 ובלקטות הרמב"ן ברכות ל"ט א'.

דווקא כד שדי עליה רותחין [ד] הוה ליה כלי שני אבל צנומה בקדירה דהוה ליה כלי ראשון ואע"ג דאיתיה בעיניה נפקא ליה מתורת לחם. והא דמייתי עלה ממנחות, משום דקסלקא דעתיה דעל ידי דבר קל במל מתורת לחם בשפיתתו, אי נמי לתנא דבי ר' ישמעאל דאמר מפרקי(י)ן עד שמחזירן לסולתן²: ופר"ח³ בפת צנומה ששפך עליה⁴ 6 מרק ומתקיף לה רבא עליה דר"ח ומסקנא אלא אמר רבא מברך ואחר כך בוצע אם הוא פת שלימה ואם היא צנומה אומר המוציא ופושט ידיו ואוכל והלכתא כרבא. ובתלמוד ירושלמי⁵ גרס עד כמה יפרוס ר' חנינא ור' מנא חד אמר עד כזית אחרינא אמר עד פחות מכזית מאן דאמר עד כזית כדתנינן תמן⁶ וכולם פותחין כזית ומאן דאמר פחות מכזית דתני ר' ישמעאל אפי' מחזירן לסולתן. ויש לפרש כמה גדולים יהיו 10 הפתיתין שראוין⁷ לבצועין⁸, כדי להשוות הירושלמי לגמרא דידן, ומיהו פתיתין רבים יש לסניו. והמפרש דבשיעור⁹ פליגי ליתא. וכן יש לפרש¹⁰ הך דבחר הכא מייתי בירושלמי תני כל > שאומר עליו ג' ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ וכל שאינו אומר עליו שלש ברכות אין אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ התיבון הרי פחות מכזית דאין < אומר לאחריו שלש ברכות מעתה לא יאמרו <עליו> המוציא לחם ר' יעקב בר אחא אמר 15 לשאר המינים נצרכה, ונראה דהמקשה ס"ל דאפתיתין [פחות] מכזית ממכרין המוציא. ולא ברירא לי(ה) מלן דאין אומר אחריו ג' ברכות: תני¹¹ אין ממכרין על הפת אלא בשעה שהוא פורס אי"ר חייא הדא אמר[ה] הדין [דנסיב] עיגולא ומברך עילויה והוא לא אתי לידיה צריך לברוכי עילויה זמן תניינות א"ר תנחום ב"ר יודן צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כדי שלא להזכיר שם שמים לבטלה. וגם בסוף פרקין¹² 20 נבאר עוד. ואם בירך על הכוס ונשפך מידו צריך לברך שנית על כוס שני, וראייה מירושלמי¹³, ופירשתיה כס' ערבי פסחים¹⁴: וגרסינן התם¹⁵ ר' אנא בשם רב אין המסוכים רשאים לטעום¹⁶ עד שיטעום המכרך ר' יהושע בן לוי אמר שותין אע"פ שלא שתה

(1) קושיית ותירוצי התוס' וחוס' ר"ח ל"ז ב' ד"ה חביצא. וע' תר"י. (2) ובוה ודאי סברה היא שטיגון חשוב כבישול. (3) מובא בשלימותו באר"ז ח"א סי' קמ"ב. (4) ע"כ פרי"ת. (5) ברכות פ"ז ה"א בשינויים. (6) מנחות ע"ה ב'. (7) כצ"ל כמו שהוא בכ"י אוכס' ואמסט'. ובכ"י: שיהא שרי. (8) לברך עליהן המוציא, כמחלוקת האמוראים בבבלי. וז"ש רבינו כדי להשוות הירושלמי לגמרא דידן. וכן מפרש בתוס' ר"ח ל"ט א' סד"ה צריך, וע' או"ז ח"א סס"י קמ"ב. ויותר נראה מ"ש רבינו כדי להשוות הירושלמי לגמרא דידן כונתו לענין ברכה ראשונה, שבגמרתנו פשוט הוא שמברך אותה אף על פחות מכזית, וכדי שלא יהא מחלוקת בירוש' במה שפשוט בגמרתנו מפרש שהפלוגתא בירוש' אינה בשיעור אלא שפתיתים רבים יש לפניו, והפלוגתא היא באיכות גודל הפתיתין עצמן ולא בכמות השיעור של כלם יחד. ודין ברכה ראשונה על פחות מכזית מבואר לקמן סי' ק"ז. (9) שצריך לברך עליו. ובכ"י אוכס' ואמסט': דבשיעור בצינעה ומ"ס הוא וצ"ל: דבשיעור בציעה. ואולי הכונה: שיעור פרוסת המוציא. ע' רמב"ם פ"ז מה' ברכות ה"ג. ונראה שכן מפרש הרוקח בס' שכת' ותשב"ץ סי' שכ"ב ד"ה אין הבצוע, והוא מפסקי ברכות למהר"ם סי' א'. וכן פ' מפרשי הירוש'. (10) לענין גודל הפתיתים, ולא לענין שיעור כמו שמפרשים הראשונים. ע' תוס' יומא ע"ט א' ד"ה ולא וסוכה כ"ז ב' ד"ה ולא ומאור ברכות רפ"ו ומנהיג ד"ב ל"ז א' ורשב"א ברכות מ' א' ושו"ת הרשב"א סי' תרכ"ה ושבח"ל סי' קכ"ד ורא"ש בפרקין סי' ט"ו. וכן מפרשי הירוש'. (11) ירוש' שם קודם המאמרים שהביא רבינו בסמוך, ולפנינו בשינויים קלים. ורבינו העתיק את הירוש' גם לקמן סי' קנ"א, ע"ש ובהגהותי שם. (12) סס"י קכ"ג, וסי' קנ"א. (13) דסליק מיניה. (14) סי' תכ"ג, ע"ש ובהגהותי שם. (15) בירוש' ברכות פ"ז ה"א, והעתיקו רבינו גם לקמן סי' קנ"א. (16) גי' הראשונים. ולפנינו: מסובין אסורין לטעום, וכן לקמן סי' תכ"ג.

המברך מאי פליגי [מה]¹ דאמר רב כשהיו כולם זקוקין לכבד אחד ומה דאמר ר' יהושע בן לוי <כשהיה כל אחד ואחד >² כוסו בידו. וכן מוכח בפרק ערבי <פסחים>³ גבי ההוא סבא דהוה גחין. והתם⁴ הארכתי. תני⁵ המברך המוציא פושט ידו תחלה ואם רצה לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו בתורה הרישות בידו, ודכוותה איתא לקמן בפרק שלשה שאכלו⁶ רב⁷ כד הוה קצי הוה טעים בשמאלא ומפליגי בימינא:⁸ וצריך לפשוט עשר אצבעות כשהוא בוצע, כנגד עשר מצות שנעשו בלחם קודם בציעה⁹ כדמפרש בירושלמי:⁹

קד. מרוקנן¹⁰ חייב בחלה מאי מרוקנן כוכא¹¹ דארעא, מלשון כוך¹², [ואוסין אותו] בו וחשיב ליה כתנורא, וכי אתא רבין אמר ר' יוחנן מרוקנן פטור¹³ מן החלה. ובפ' כל שעה¹⁴ פליגי במעשה אילסם. ובתשובות¹⁵ פירשתי הכל. אמר אביי¹⁰ מריתא פטור[ה] מן החלה מאי מריתא איכא דאמרי גביל מרתח ואיכא דאמרי נהמא דהנדקא ואיכא דאמרי לחם העשוי לכותח. והיכי דעשאם כעבין חייבין, כלמדין פטורים: ומריתא¹⁶ מברכים עליה בורא מיני מזונות, ואם קבע סעודתו עליה מברך עליה המוציא וג' ברכות לאחריה, כדחזוין מעשה רב דמר זוטרא. אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח מאי טעמא לחם עוני קרינא בה. ואע"ג דנמרי¹⁵ להו לחם לחם מהדדי בריש מסכת חלה¹⁷ בירושלמי ובפ' כל שעה¹⁸ ובפרק העומר¹⁹, כיון דעל ידי קביעות נקרא לחם נפיק בה נמי בפסח: אמר²⁰ מר בר רב אשי דבש תמרים מברך עליה שהכל נהיה בדברו דזיעה בעלמא הוא כר' יהושע שפוטר מחומש. וטעמא דלמשקה קאי, והא דאמר²¹ מ"א דכולה[ן] סילקי כסילקי לדברי המפרשים שעוצרים ממנו משקים, שאני התם דלאכילה על ידי מיבול קאי ומשקה הבא לאוכל²⁰ כאוכל דמי²²: תמרי²³ דעבדי מיניהו מרימא במילתיהו קיימו ומברך עליהם בורא פרי העץ, דלאו מזיק הוא²⁴. ופ"ח²⁵ אבל דקורטמי דפורצני דשומשמי לא איפשמא והלכך מברך עליהו שהכל נהיה בדברו דתנן²⁶ ועל כולם אם אמר שהכל יצא: שחיתא²⁷ עבה מברך בורא מיני מזונות. ואם היא רכה מברך שהכל נהיה בדברו, אע"ג דרכה עבדי להו לרפואה, מיהו כיון שמתהני מינה בעי ברכה. ומיהו בורא מיני מזונות לא²⁶

(1) כ"י: מאן. (2) כ"ה בירוש' ולקמן סי' קנ"א. ובכ"י אוכס': שכל אחד, ובכ"י אמסט': שנמל א' וא'. ובכ"י: אמר כוסו. (3) ק"ל א', ע"ש בתוס' ד"ה הוה. (4) סי' תכ"ג, אבל אין שם אריכות. (5) ירוש' ברכות פ"ו ה"א בשינוים. (6) מ"ז א'. (7) ירוש' בפרקין שם. (8) ע' פירס סי' ס"ח ותוס' ברכות ל"ח ב' ד"ה והלכתא ורוקח סי' שכ"ט וקצת הלכות מן ספר עץ חיים (ס' היובל לרמ"ש ע' 186) ושבה"ל סי' קמ"א ועוד פוסקים. (9) חלה פ"א ה"י. (10) ל"ז סע"ב. ולפנינו: חייבין, ובד"ס: חייבת. (11) לפנינו ואצל רוב הראשונים: כוכא, וג' רבינו היא ג' הערוך ככא א'. וע' ערך מרוקנן ובהפלאה שבערכין שם. (12) סי' הערוך ורש"י. ובכ"י: כוך ואפ"ה. (13) לפנינו: פטורין, ורוב הראשונים: חייב. (14) פסחים ל"ז א' וב'. (15) לקמן פסחים סי' תכ"א. (16) ל"ח רע"א, וכג' כ"מ שלא גרס האי כוכא דארעא, וא"כ "מאי מברכין עליו" מוסב אמריתא. (17) פ"א ה"א. (18) ירוש' פסחים פ"ב ה"ד. ואולי היה לפני רבינו בבבלי פסחים ל"ח א'. (19) מנחות ע' ב', והוספתי עפ"י כת' אמסט' ואוכס'. (20) ל"ח א'. (21) ל"ט א'. (22) ע' לעיל סי' צ"ח ולקמן סי' ק"ח ובהגהותי שם ושם. (23) ל"ח א': תמרי דעבינהו. (24) העושה את הטרימא אינו נחשב למזיק ומפסיד את התמרים, וש"מ דבמילתיהו קיימין. ע' רש"י ד"ה מותר לעשות, ובכ"ג גרס כן בגמרא: מותר לעשות מהן טרימא מפני שאין מוזקין. ונראה שג"י זו היתה לפני רבינו. (25) ע' לעיל סי' ק' ובהגהותי שם אות 11. (26) מ' סע"א. (27) ל"ח א'.

מכר, כיון דעיקרו לא בא לאכילה גרידא לסעודה. וסלקא לן הלכתא דדבש תמרים וכל כיוצא בו כגון יין תפוחים ומי תותים ותומץ של ענבים סתוונית¹ מכרך שהכל נהיה בדברו. והוא הדין חומץ סתם, והומץ סתוונית נקיש משום תרומה, דאלו יין שנתחמץ חייב בתרומה², [דמפרי בא]³, ותנן לקמן⁴ על הנובלות ועל החומץ ועל הגובאי מכרך שהכל נהיה בדברו. וכן שכר שעורים מכרך שהכל נהיה בדברו, ולא דמי לתערובות חמשת המינים, שהם דרך אכילה, וכן למיא דסילקי כסילקי נמי לא דמי, שמתבל בהם ואוכל⁵, דלא עדיף שכר שעורים משתיתא הרכה דאמרינן מכרך שהכל נהיה בדברו, ותו דתיר כס' המוכר פירות⁶ אחד <שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואחד> שמרי יין מכרכין עליהם שהכל נהיה בדברו אחרים אומרים שמרים שיש בהם טעם יין מכרכין עליהם בורא פרי הגפן רבה ורב יוסף דאמרי תרומיהו אין הלכה כאחרים:

קה. והלכתא⁷ המוציא לחם מן הארץ. האי הלכתא⁸ פשיטא דאשמעינן דאפי' המוציא מצי למיטר וכל שכן מוציא⁹ דלכולי עלמא להבא¹⁰ משמע, ומשום דסליגי בהמוציא רבנן ור' נחמיה איצטריך לססוק דהמוציא נמי להבא משמע. וכן עמא דבר, לגלות שהלכה כרבנן, בדחוינן התם שהקפיד ר' זירא ואמר זה שאומרים עליו אדם גדול הוא. ודוגמתו בפרק קמא דפסחים¹¹ והלכתא על ביעור חמץ ואמרינן התם¹² בלבד כולי עלמא לא פליגי דלהבא משמע. אך בתלמוד ירושלמי¹³ גרסינן הכי ר' ירמיה בריך קומי ר' זעירא המוציא לחם מן הארץ וקלסיה מה כר' נחמיה שלא לערב ראשי אותיות, סי' מ"ם דהעולם עם מ"ם דהמוציא ולכך מטיל ה' להפרידן. ופריך מעתה המן הארץ שלא לערב ראשי אותיות על דעתיה דר' נחמיה הכורא פרי הגפן ועל דעתיהון דרבנן בורא פרי הגפן, ולא משני מירי אליבא דר'נ¹⁴. ויפה הקשה לו מרסמך [לחם]¹⁵ למן הארץ וכן מ' דהעולם לבורא פרי הגפן, דמ"ם ובי"ת הברה אחת להם¹⁶. ועיקר טעם פלוגתייהו נראה כמו שפירש בגמרא דידן, ולפי [זה]¹⁷ הירושלמי¹⁸ הכי פירושא מה כר' <נחמיה>, יכול להיות גם כר' נחמיה

(1) כגוי ד"ס והראשונים, ובגמרא: ספוניות. (2) ע' תרומות פ"ג מ"א ור"ש שם ותוספתא תרומות פ"ד ה"ח ושי"מ, וע' ירוש' תרומות ס"ב. (3) כונתו כמ"ש בתוס' ר"ח ל"ח א' ד"ה האי: אבל חומץ סתם שייך ביה תרומה שהרי אף היין שנתקלקל הוא כמו פרי שנתקלקל, ועפ"ז תקנתו. ובכ"י: דמפריש בה, ואולי הכונה שמפורש בו שחייב בתרומה. (4) מ' ב'. (5) ע' לעיל סי' זה ולעיל סי' צ"ח ולקמן סי' ק"ה. וע' תוס' ר"ח ל"ח א' ד"ה האי ושם פ. (6) ב"ב צ"ו ב'. (7) ל"ח רע"ב. (8) שקשה לו מדוע לא נעשה ככ"ע ונוציא עצמנו מפלותא. ע' אר"ז ח"א סי' קל"ט. (9) כן מפרש גם הרא"ה בפקודת הלויים ע' ק"ג. ופירושו זה מובא בשט"מ בשם יש אומרים ובט"ז אר"ח סי' קס"ז בשם זקנו. וע' אר"ז שהוכרחי שמפרש כן הא דעל ביעור חמץ. (10) גי' רבינו בגמרא: דכ"ע דמפיק משמע וכגו' הישנה כטא"ר סי' קס"ז ובס' מערכות אלהות. ע' ב"י אר"ח שם שמפרש גי' זו. וכן היתה גי' התוס' בדפוסים ישנים, ע' ב"י שם וד"ס. וע' עירובין י"ט ב' ובית נתן כ"ד א'. (11) ז' ב'. (12) ד' סע"א. (13) ברכות פ"א ה"א. (14) ע' רשב"א ברכות ל"ח ב' ד"ה והלכתא ומפרשי הירוש'. וע' ר"ש ביכורים פ"א מ"ד. ותירוצו לקושי' הירוש' ע' תוס' ל"ח ב' ד"ה הלכתא ותוס' ר"ח ל"ח א' ד"ה במוציא. (15) כ"ו: העולם. (16) שהם ממוצא אחד, בומ"ף מן השפתים (ס' יצירה פ"ב מ"ג). ולכן בית מתחלף במ"ם ולהפך, ע' כמה דוגמאות במבוא הירוש' לרז"פ ח' א' וריוואי הצרפתית ח' ל"א ע' 150 וספר מילין של לעווי ערך מ"ם והגהות רח"ן כאן. ולכן הפילו חז"ל מ"ם שלפני בית במלות יוניות כמו אבולא אבטי אבולוסמוס. ובזו"ר פ"ח אות ה' ופ"ח רש"ו העצב (ירמ' כ"ב כ"ח) כעצם. (17) כ"ו: ולפי. (18) שמהפך הפלוגתא ה"ם: יכול להיות נוסח מוציא גם כר' נחמיה

כגון קיטניות וירקות שאדם יוצא בהם בפסח דמכר עליהו כורא פרי האדמה חיים ומבשלים כשאנים מפלים לפת. ומאן דאמר ישלקות כורא פרי האדמה סבירא ליה אישתני למעלותא, כדמוכח ליה מתורמסא דאמרינן כיבמות¹ ובעבודה זרה בסוף פרק ר' ישמעאל² דאינו נאכל כמות שהוא חי, ולגבי בישול גוים מייתי לה התם, ולכך שולקים אותו ז' פעמים. ומיהו אנן קיימא לן³ דבכל ענין שלקות במלתיה קאי ואפי' תומי וכרתי: וליפתות הרי הם כתומי, ולאסוקי מר"ח דפסק ליפתות חיין שהכל נהיה בדברו⁴, דלא דמי לקרא חי"א⁵ דהיינו דלעת כדאי"תא בנדרים⁶ גבי דלעת [הרמוצה]⁷, ותו דנרגלידי דליפתא⁸ משמע חיין⁹ מדקאמר בסמוך תנשיל דליפתא. ואע"פ שיש לדחות שמיירי במבושל¹⁰ (ו)אפילו הכי מסתברא כדפרישית, ומכרך עליהם בין חיין¹⁰ בין מבושלין כורא פרי האדמה. וכן הדין בפירות האילן הנאכלים חיין ומבושלין דבמלתייהו קיימי, אם הם מה' המינים כדנים, ואם הם משאר המינים כדנים, וכן הדין בכבוש בחומץ בלא בישול: [ושלוק]¹¹ יותר ממבושל¹², ויש מפרש שהוא מבושל אך לא כשיעור בישול¹³.

קז. אמר¹⁴ ר' חי"א בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח וברך עליו תחלה וסוף, ופריך כיון דשקלת ליה לגרעיניתיה¹⁵ בצר ליה שיעורא, ומשני כזית גדול הוה דכי שקלת לגרעיניתיה נשאר בו כזית בינוני שזוהו זית אגורי. וראיתי לרבינו אלפסי [שכתב]¹⁶ דאפי' פחות מכזית מכרך לפניו שאסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה¹⁷ אבל לאחריו לא בעי ברכה. ויש ספרים דגריס בהדיא בצר ליה לשיעוריה בסופא אמאי מכרך¹⁸, מכלל דכורא פרי העץ פשיטא ליה דמכרך אפחות מכזית, דהכי פסקין לעיל¹⁹ דכורא פרי העץ בירך ר' יוחנן, ומזה נלמד אפת ושאר דברים דמכרך בתחלה אפחות מכשיעור כמו אכשיעור בישוה²⁰, אבל לכסוף לא מכרך כלל²¹. ובתלמוד ירושלמי ראיתי בפרקין²² ד' יוחנן נסיב זיתא וברך לפניו ולאחריו והיה ר' חי"א בר אבא מסתכל ביה וא"ל בכלאה למה את מסתכל בי לית לך כל שהוא מז' המינים מעון ברכה לפניו ולאחריו אית ליה ומה צריכה ליה שגרעיניתיה ממעטתו ומאי עבד

(1) מ"ז א'. (2) נ"ט א'. (3) ע' בהגהותי לעיל אות 16. (4) וכן פסק בה"ג (ד"ו 16 ב' וד"ב ע' 59) ורב האי מובא בטו"ח סי' ר"ה. (5) שמכרכים עליו שהכל גמרא ל"ז א' ול"ח ב'. (6) נ"א א': קרי קורקוזאי ופי' המפרש: שם מקום, ובערוך ערך קרקז: דילועין עגולין. (7) כ"י: התמוצה. (8) ל"ט א'. (9) וכן פירש"י. (10) או"ז ח"א סי' קע"א: אם כשאכלן חיין מה לי פורמא ברבא מה לי פורמא זוטא. (11) תקנתא מסברה, מפני שהיש מפרש ע"כ לאו אכבוש קאי. (12) ע' ערוך שלק א' ורש"י ברכות ל"ח ב' ופסחים ל"ט ב' ופ"ד א' וחולין ק"י ב'. וכן פירשו רוב המפרשים, ע' טוש"ע יורד סי' ע"ג. (13) ע' פיה"מ להרמב"ם ב' וחולין ק"י ב'. וכן פירשו רוב המפרשים, ע' טוש"ע יורד סי' ע"ג. (14) והוא פירוש הירוש', ע' ר"ש תרומות פ"י מ"א ופ"ט מ"ה נדרים ה"א ותוס' ור"ן נדרים מ"ט א'. (15) בגמרא: דשקולא לגרעינית. (16) כ"י"א: ובינותי מדברי רבינו אלפסי דאפי'. (17) ברכות ל"ח סע"א. (18) ע' ד"ס אות ס'. וכ"ה ג' הרשב"א והרא"ה. ובשט"מ כתב שכן הגי' בספרים מדויקים. (19) בגמרא ל"ח ב', וכפר"ח שהסכים עמו רבינו לעיל סי' ק"ז. (20) ע' תוס' ותוס' ר"ח ל"ט א' ד"ה כיון ורשב"א שם ופוסקים. (21) ע' תוס' ורשב"א שם. וצריכין אנו לומר שלא הזכיר כאן רבינו פת אלא לענין ברכה ראשונה ואגב שיטתא דשאר דברים, שהרי שיטת רבינו לקמן סי' קכ"ד וקכ"ט שפת פחות מכשיעור חייב בברכה מ"ז מדרבנן. וע' לקמן סי' קכ"ט ובהגהותי שם. (22) ה"א, בשינוים.

- ליה ר' יוחנן משום בריה מלתא דר"י אמרה שכן אפילו אכל פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רטון שהיא טעונה ברכה לפניה ולאחריה. ואומר אני דשני מעשים היו, תדע דבירושלמי לא גרסינן זית מליח. הילכך יש ליישב דלא פליגי², דההוא [דהבא] זית מליח הוה ונשתנה מברייתו ובטל מחשיבותו ומתוך מולחו היה מרוסק, ואע"ג דכולו כזית³ בטל מחשיבות בריה, כדאמר בפרק ב' דמכות⁴ ריסק מ' נמלים והביא⁵ אחד והשלימן לכזית וכו', ובנמלה שליטה תנן במתניתין התם⁵ דלוקה בכל שהוא, ונמלה שחסרה מיבעיא לן בס' כהן גדול וניזר⁶, ומיירי שאינה מרוסקת רק מעט חסירה⁷, והכי נמי תנן נפלו ונתפצעו⁸, משום דמעתה אינו חשוב, והלכך איצטריך לאוקומי הכא בכזית גדול, וסתם מליח הוא נדרס ונתרסק, ומיירי כשאינו נאכל מחמת מולחו, מדמדמה ליה לשלוק⁹. אבל בירושלמי מיירי בשאינו מליח ובשאינו מרוסק¹⁰ ומהני ליה חשיבות בריה, דסבר ר"ח הלכה כר' יוחנן, חדא דרביה הוא, ותו שלא מצינו מי שנחלק עליו בהדיא. וכן בקטניות אחת מברך בורא פרי האדמה וגם לאחריו, ואפי' [לרבנן] דר' שמעון דפליגי בחטה לענין מלקות¹⁰ לענין ברכה [מודון]¹¹ דחשוב, רק שיהא שלם. וכל היכא שצריך כזית¹² צריך שיהיה מאכל בהרווחה¹³, לפי שאין אנו בקיאין בשיעור זית¹⁴ כדי שלא תהיה ברכה לבטלה:
- 15 קח. וקיי"ל¹⁵ מ"א דליפתא כליפתא וכן מ"א דכולהו שילקי כשילקי¹⁶ ומברך בורא פרי האדמה. ויש מפרשי¹⁷ בסוטה [שילקי] חיים, ויש מפרשי¹⁷ שנסחטו מעצמן בהתבשלם במים, וכן במי שבת דלטעמא עבידא, וכן בתבשילא דליפתא אע"ג דמפשי מיחא, ולא שנא פרטינהו דליפתא פרימא רכרבי או זוטרי¹⁸ מברך בורא פרי האדמה אפי' שלקינהו¹⁹:
- 20 קט. היו לפניו שני מינים אחד ברכתו חשובה כגון בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה והשני ברכתו שיהכל נהיה בדברו, ואפי' תאבי וחביב לו מה שאינו חשוב, מברך על החשוב תחלה, ואם שניהם חשובים מברך על החביב תחלה. וכן מוכחא הסוגיא²⁰:

(1) התוס' ותוס' ר"ח ל"ט א' ותר"י ורשב"א כתבו ג"כ להשוות הירוש' עם הבבלי עפ"י הדרך שכתב רבינו אלא שלדבריהם הדא עובדא הוה והירוש' סובר שהזית היה שלם. ולפי"ז אף שלא נחלקו שני התלמודים לדינא נחלקו במעשה שהיה איך היה. וזה קשה יותר מפלוגתא לדינא, לכן כתב רבינו ששני מעשים היו. וכן כתבו תוס' ר"ח ברכות מ"ט ב' ד"ה והר' יעקב ותוס' יומא ע"ט א' ד"ה ולא וסוכה כ"ו ב' ד"ה ולא ובתוס' הרא"ש ופסקי הרא"ש כאן. והרא"ה בפקודת הלויים ע' קט"ו האריך להוכיח שע"כ הבבלי והירוש' פליגי לדינא, ע"ש ובס' ההשלמה ברכות ע' 27.

(2) הבבלי והירוש'. (3) כ"ו: כע"ז. (4) ט"ז ב'. (5) י"ג א'. (6) נזיר כ"א סע"ב. (7) ע' נזיר שם ברש"י ותוס'.

(8) ברייתא גיטין כ"ד רע"ב, ובמשנה ערלה פ"ג מ"ח "נפלו" ליתא. ומצינו פעמים אין מספר תנן במקום תניא, ע' לקמן סי' קי"ד וקצ"ג. (9) ולא אמרינן מליח כרותח אלא בשאינו נאכל מחמת מלחו, ע' פסחים ע"ו א'.

(10) מכות פ"ג מ"א, גמרא שם י"ג א' וי"ז א'.

(11) כ"ו: מודה. (12) לענין ברכה אחרונה, ולשיטת רבינו חוץ מפת. ע' לעיל אות 21.

(13) כדאמרינן בגמרא: בכזית גדול. (14) כל' אלא ע"י מדידה וחשבון, וכאן שבברכה אחרונה אנו עוסקין וכבר אכל ואי אפשר לחשוב ולמדוד, לכן יוהר שיאכל מתחילה שיעור גדול שאין להסתפק בו שהוא כזית. (15) ל"ט א'.

(16) כלפנינו, ולעיל סי' צ"ח וק"ד: סילקי. ע' לעיל סי' צ"ח בהגהותי אות 21. (17) ע' לעיל סי' צ"ח אות 22 ואות 23.

(18) כצ"ל. גי' ד"ס. (19) ע' לעיל סי' ק"ו ע' 88. (20) ל"ט א'. ע"ש בתוס' ד"ה חביב ופוסקים.

ק"י. פת¹ צנומה בקערה סירשתי כבר לעיל² מה דינה:

ק"יא. הביאו³ לפניו פתיתין ושלמין [וכו']. הפתיתין כאו מלחם גדול, דומיא [דבצל]⁴ דמייית עליה, ולעיל⁵ תרצינן נמי גבי חביצא הכא כמאי עסקינן ככא מלחם גדול ומהני נמי לסירורין. והפתיתין יותר גדולים מן השלם⁶, דאם לא כן מה חשיבות יש לפתיתין הלא ממין אחד הם, ובזה לא היה חולק רב הונא על ר' יוחנן, אלא עיקר כדפרישית. וקיימא לן כל כי האי גזונא [ירא שמים יוצא ידי שניהם, ו]⁷ מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע, כבר בריה דרבינא. יש מפרש⁸ מאיזה מהם שירצה, מדקאמר סתם ובוצע, ויש לפרש לשון בתוך תחת⁹ שלימה, אי נמי עליה באמצעה כדי שתראה [הפרוסה] לכל צדדים, לשון תוך¹⁰. ומשום דאין מעבירין על המצות¹¹ נראה טפי שבוצע על העליון לסירוש הראשון, וכן לסירוש השני [בפרוסה] הכוללת לכל צד. אבל אי הוה השלם גדול מברך על השלם לבדו לכולי עלמא. והני מילי כשהם ממין אחד, אבל פרוסה של חטים ושלימה של שעורים, דתני רב שלמן עלה¹² מניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע, ההיא מיירי אפי' הפרוסה קטנה מן השלימה, שמתוך חביבותה נחשבת כשלימה של שעורים¹³. והאי דקאמר ששמת שלום בין התלמידים, אע"ג דלעיל קאמר אבל פרוסה של חטים ושלימה של שעורים דברי הכל מברך על הפרוסה של חטים ופוסק את השלימה של שעורים, כבר היה ידוע בימיו מחלוקת גם בדבר זה¹⁴. ובמקצת מה שפסקתי בדבר זה מצאתי סעוד בפסקי רבינו שמעיה. אבל רש"י פירש כתנאי אפרוסה של חטין ושלימה של שעורים ובדתני רב שלמן לא גרים אלא כסתם פרוסה ושלימה, וששמת שלום בין התלמידים היינו רב הונא ור' יוחנן. ובפס"ח גרסינן 20 בהא דתני רב שלמן פרוסה של חטין ושלימה של שעורים וכו'. ומיהו אפי' לר' יוחנן אם בירך על הפרוסה יצא, אע"ג דחיסר <מצוה>¹⁵, ורב הונא סבר שיכול¹⁶ לברך על איזה מהם שירצה. אי נמי יש לומר שמברך¹⁷ על הפתיתין מפני שהם גדולים. ואם שניהם מין אחד והאחד סולת או רק יפה מחבירו במקצת והסולת פרוסה ושאינו יפה שלם, דהוי בכל חד וחד חרא לשיבותא וחדא לגרעיותא, מברך על איזה מהם

(1) ל"ט סע"א. (2) סי' ק"ג. (3) ל"ט דע"ב. (4) כ"י: בעל. (5) ל"ז ב'. ואף שלענין המוציא לא בעינן בא מלחם גדול, כרב ששת, בבציעה יש לחוש לדעת רב יוסף. (6) להוציא מפרש"י שאף בשניהם שוין מברך על הפתיתין אם ירצה. וע' הגה"מ פ"ז מה' ברכות סי' ד', ונראה ששאב מכאן. (7) תקנתו מסבירה עפ"י הגמרא. (8) רש"י. (9) כן מפרש רש"י. (10) מ"ך, ע' בראש מ"י ויעוד. ולקמן סי' תקכ"ה כתב רבינו: והלשון זה תמוה בתוך שלמה משמע שהפרוסה היא בתוך ולא עליה, ויש ליישב הלשון שתחתונה בולטת מכל צדי הפרוסה והיא הפרוסה בתוך (ר"ל: ב"ק). והנה כאן הפרוסה גדולה מן השלימה. ולכן תקנתי "פרוסה במקום שלימה" שבכ"י. וצריך לפרש הלשון כן: מניח פרוסה על השלמה ב"ק כל' שהשלמה תהיה באמצעה של פרוסה. (11) יומא ל"ג סע"א וש"מ. (12) כפי ר"ת, ע' תוס' ותוס' ר"ה ותר"י ורשב"א. (13) מראש הסי' עד כאן מובא בקיצור בס' הפרנס סי' שפ"ד בשם אבי העזרי. וסי' זה בפרנס הוא בין "הלכות ברכות אשר חבר מהר"מ זצ"ל", והוא בפסקי ברכות למחר"מ סי' ב' ובתשב"ץ סי' שכ"ב ד"ה אין הבוצע, אבל לא נזכר שם שהוא מהראב"ה וגם אינו מסכים כולו למ"ש הראב"ה כאן ומובא בפרנס משמו. שלדעת הראב"ה מניח פרוסה של חטים בתוך שלמה של שעורים ובוצע מן הפרוסה ולפסקי ברכות ותשב"ץ בוצע משתיהן. (14) ובזה מתורץ ג"כ מה שקשה אידך קרא רב נחמן בר יצחק לרב הונא ור' יוחנן "תלמידים", וע' תר"י. (15) כן בכ"י אוכספורד, והכונה מצוה מן המובחר. (16) כפי ר"ת. (17) שמצוה לברך, כפירש"י והראב"ד ותרא"ה.

שירצה¹. וכן מוכח לשון הירושלמי, דגרסינן בפרקין² חני מברכין על הדגן כשהוא מן המוכרח גלוסקין³ ושליטה של בעל הבית אומר על הגלוסקין, פי' דככרות של בעל הבית גדולים מאוד, וקורא אותה שליטה לגבי גלוסקא, כדתנן⁴ ר' עקיבא מוסיף אף ככרות של בעל הבית⁵, ולכך כיון שהן מין אחד מברך על הגלוסקאות שהם שלימות ונקיות והן מוכחות. ותו גרסינן התם⁶ פרוסה של גלוסקא ושליטה של בעל⁷ הכית אומר על השליטה של בעל הכית פת חטים ופת שעורין אומר על של חטין פרוסה של חטין ושליטה של שעורין אומר על הפרוסה של חטין פת שעורין ופת כוסמין אומר על של שעורין והלא של כוסמין יפה הימנה אלא שזה ממין שבעה וזה אינו ממין שבעה ר' יעקב בר אחא אמר דר' יהודה היא דאמר אם יש ביניהם ממין שבעה עליו הוא מברך פת טמאה ופת טהורה אומר על הטהורה פת נקיה טמאה¹⁰ ופת קיבר טהורה אומר [על]⁷ איזה מהם שירצה. פירוש חדא למיכחא וחדא לגרעיתא בכל חדא וחדא, והם מין אחד מדקתני סתמא, והן שוים, והלשון משמע כן, מדנקט בגמרא רידן שליטה של שעורים שהוא מין אחר לגבי חטים⁸. ושמעתי⁹ מן הירושלמי שאם יש לפניו לחם של גוים נקי כגון גלוסקאות נקיות אך שאין הכל אוכלים אותו מפני חומר פת של גוים, ודמי לפת טמאה, ויש לפניו ככרות של בעל הבית שאין¹⁰ בו משום פת של גוים ואינן נקיות אם שניהם שלמים מברך על איזה מהם שירצה¹⁰, ולא מחמירים בזה טפי מבפת טמאה לאוכלי חולין כשהרהר. ואי נמי אם נפרש בזמן הזה לאוכלין בטומאה (מיהו) איסורא מיהא איכא, כדכתיב¹¹ ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים¹², ובפרק קמא דנדה¹³ גרסינן חבריא מדכן בגלילא, והיו מזין עליהם¹⁴.

(1) ע' תוס' ותוס' ר"ח ל"ט ב' ד"ה אבל. (2) ה"א, י' א'. (3) בירוש': קלוסקין, והראשונים: גלוסקין או: גלוסקאות, ובתוספתא ברכות פ"ד ה"א: גלוסקין. (4) ערלה פ"ג מ"ז: ר"ע אומר, אבל בש"ס ביצה ג' ב' וע"ז ע"ד א': ר"ע מוסיף. (5) משום שהן גדולות הו' דבר שדרכו לימנות, ע' ר"ש ערלה שם. (6) ירוש' ברכות שם בשינויים קלים. (7) כ"ז: עליו. (8) משמע כל מקום שלא נזכר בפירוש מין אחר במין אחד מדבר. (9) דין זה והראיה מהירוש' מובא בס' הפרנס סי' שפ"ה בשם אבי העזרי. (10) ע' תוס' ברכות ל"ט ב' ד"ה אבל ורא"ש שם פ"י סי' כ"א ומרדכי שם סי' קכ"ט וקצת הלכות מן ספר עין חיים (ס' היובל לרמב"ש ע' 186) והגה"מ פ"ז מה' ברכות סי' ד' ואגודה ברכות סי' קמ"א וטוב"י וש"ע ואחרונים או"ח סי' קס"ח וד"ח ברכות פ"ו סי' כ"א אות ס"א. (11) יחז' ד' י"ג. (12) במשנה וברייטא וגמרא לא נמצא איסור לאכול אוכלים טמאים. ורש"י חולין ל"ח א' שכתב מו"ש יומא פ"א ב' שיש איסור לפסול את גופו ככהן מדבר, שטומאת גויה לא גזרו בה אלא משום טומאה, כמפורש בש"ס שבת י"ד א'. ואף בכהן כתבו בתוס' חולין ל"ד ב' ד"ה והשלישי שמש"ס יומא אין ראיה, ורש"י בעצמו חזר בו ביומא מפירושו כהולין ומפרש שאם אכל אוכלין טמאין נפסל גופו אבל לא שיהא אסור לפסול גופו. ובכמה מקומות אמרו חז"ל שישאל אינן מוזהרין על הטומאה, ואף לכהן לא נאסר אלא לטמא עצמו כמת. ע' סיפרא ויקרא ה' ד' וספרי ראה פס' ע"ה ור"ה ט"ז ב', וע' תשוע"ג ד' הרכבי סי' שצ"ז ותשוע"ג מהגניזה ד' גינצברג ע' 40 ורמב"ם פט"ז מה' טומאת אוכלין ה"ח והי"ב ורמב"ן בס' המצות עשה ט"ז ותוס' כריתות י"ג א' ד"ה התירו ורמב"ן ויקרא י"א ח' וחניך מצוה ק"ס ושצ"ח ומשנה למלך סוף ה' מו"מ א'. ויק' בתוס' חולין ב' ד"ה טמא כתבו: ואפי' יהא אסור לטמאות גופו באוכלין טמאין כדרדשינן והייתם קרושים אזהרה לבני ישראל שיאכלו חולין כשהרהר. אבל ראה שהתוס' דקדקו בלשונם וכתבו: ואפי' י' א', מפני שהם לשיטתם בחולין ל"ד ב' לא הסכימו לדרשה שהביאו שלא נמצאה בתלמוד, ומקורה במדרש מאוחר שנתחבר בזמן הגאונים והוא מדרש תנא דבי אליהו שבידינו. ושם ברבא ר"פ ט"ז: והתקדשתם ותייתם קדושים מיכן היה רבן גמליאל אוכל חולין בטהרה. עכ"פ רבינו לא

ולישנא¹ נמי משמע הכי², שאם הטמאה כטהורה פשיטא שיברך על הנקיה, ופת של גוים לא המיר, שהרי יש אמורא שאמר³ שהפת של גוים הותרה בבית דין, ובירושלמי⁴ תלה לה במנהג, בדפדפתי בתשובת עבודה זרה בספר זה⁵. ואומר אני⁶ שאם הסיב על השלחן אצל⁷ ישראל האוכל פת של גוים אפילו הכי יכול לבצוע מי [שאינו] 5 רגיל⁸ לאכול. ולא אמרינן הכא (ד)אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב⁹, ולא דמי נמי להך דעירובין¹⁰ דאמרינן ליתביה לינוקא, דהתם מיירי באיסורא דאורייתא, ועוד דכשנאסר פת של גוים לשניהם נאסר, ואם כן מצינו חוטא נשכר¹¹. ומוטב שיברך בעל הבית שמצוה מוטלת עליו¹², או אם ראוי לברך (עליו)¹³ מפני פריש[ן]תו¹⁴, מפני¹⁵ שהתירו לו, ואי לא מיחזי כיוהרא. תדע דהא שקולים הם פת טמאה נקייה ופת קיבר 10 טהורה, ואפילו הכי [הרשוהו]¹⁶ לברך על הטמאה, ולא אמרינן יכול אתה לקיים את שניהם, דלא החמירו בהכי מפני חביבות היפה להידור מצות ברכה. וכיון¹⁷ שהותר [לו] לבצוע הותר [לו] בכל הסעודה הזאת. וזכר לדבר¹⁸ דאמרינן¹⁹ מתוך שהותר לצרעתו

כוון לדרשה זו שהרי מביא מן ככה יאכלו. ולא ידעתי מקור דרש זה. וגם ככה יאכלו אינו לאסור בא וקללה הוא, וכן מפרש הגאון בתשובה²⁰ מהגניזה שהזכירתי: ועכשיו אין יכול לאכול חולין בטהרה כראוי וכן כת' ככה יאכלו וכו'. ונראה שרבינו כוון אל מאמר ר' אבהו סוטה ד' ב': האוכל פת בלא ניגוב ידיים כאילו אכל לחם טמא שנאמר ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא. ומשמע מזה שאסור לאכול לחם טמא. וכשאני לעצמי אומר שאין דברי ר' אבהו אמורים אלא לאוכלי חולין בטהרה. אח"כ מצאתי שכתב כן גם ר"ש אלבעק בהגהותיו לס' האשכול ע' 50 הערה ח' ע"ש. ובביצה ל"ה א' מפרש ר' אבהו מושגה דמעטן בגברא טמא. וע' כתובות ס"א א' ובפסקי ר"ד שם. ומו"ש רבינו בזמן הזה נראה כוונתו לימי האמוראים, שהרי הביא ע"ז הא דחבריא מרבין. וע' לקמן רס"י קמ"א ובהגהותי שם. (13) ו' ב', וחגיגה כ"ה א'. ובשביל קדש היו מטהרים עצמם, ע' חגיגה שם ורש"י נדה שם. ולפי"ז אין ראיה משם לחולין. אבל רבינו מפרש כפי' הר"ח מובא ברשב"א וריטב"א ור"ן נדה ו' ב' שטהרו עצמם לחולין שאכלו אותן בטהרה. וע' פ"ח חגיגה כ"ה א'. (14) פשוט הוא, שאין טהרה בלא הזאה. וע' תוס' חגיגה שם וס' התרומה ראש ה' ארץ ישראל. וע' קרבן בתנאל ר"ה פ"ד ס' ל"ד אות פ' מ"ש בשם האר"י המקובל. (1) דירושלמי. (2) דאיסורא איכא. (3) ע"ז ל"ה ב', ירוש' שביעית פ"ח ה"א ומעשר שני פ"ג ה"א ושבת פ"א ה"א וע"ז פ"ב ה"ט. וע' תוס' ע"ז ל"ה ב' ד"ה מכלל. (4) פסחים פ"ב רה"ב. (5) לקמן ס' תתקנ"ה ע"ש. (6) מכאן עד דאינו כבוד שמים וכו' והוא כבר בצע מובא בקיצור במדרכי ע"ז ס' תת"ל ובאגודה שם ס' כ"ט, ומהמדרכי הובא בתרומת הדשן ס' ל"ב ומשם בב"י או"ח ס' קס"ח ומשם בדרישה וב"ח ושאר אחרונים או"ח שם ויר"ד ס' ק"ב. ובתשובות גאוני בתראי ס' י"ח העתיק התו"ש מכ"י הראב"ה שהיה תחת ידו להבי"ח כל לשון רבינו מן ואומר אני עד הותר לקריו כאשר לפנינו אלא ששם נשתבש הלשון ע"י הדפוס. וע"ע ברכי יוסף או"ח ס' ע"א. (7) אצל בעל הבית שאינו אוכל פת של גוים. (8) כ"ה בגאוני בתראי ובכ"י אוכס'. ובכ"י: שרגול. (9) שבת קל"ג א' וש"מ. וכאן אין אנו אומרים כן, משום שאם לא יבצע בעה"ב לא תתקיים המצוה כלל, שהמצוה כאן היא שיבצע בעה"ב. (10) מ' ב' לענין קידוש על הכוס ביה"ב. (11) חלה פ"ב מ"ה, יבמות צ"ב ב' וש"מ. (12) ברכות מ"ז א'. (13) ט"ס ואינו בגאוני בתראי וכ"י אוכס'. (14) אם אינו בעה"ב אלא שראוי לברך מפני חשיבותו, ע' תוס' ברכות מ"ז א' ד"ה לא תוס' רי"ח שם ד"ה בעל. וכשאין בעה"ב עמהם לפי שיטת רבינו לקמן ס' קב"ד בסופו. ואולי בתוכן רבינו לכתוב פרישותו ולא כתב חשיבותו כדי להשמיענו שהפרישות ע"י שנוהר מפת של גוים היא בעצמה חשיבותו. וראוי הוא לברך — על פת של גוים — מפני שנוהר מפת של גוים. (15) בגאוני בתראי וכ"י אוכס': כיון. (16) ובכ"י וכ"י"א וגאוני בתראי: קדשוהו. (17) מובא בס' הפרנס ס' שפ"ה בשם אבי העזרי. (18) ע' ברכי יוסף או"ח ס' ע"א שהאר"ך לפסל בדברי

הותר לקריו, וכריש פרק מי שהוציאוהו¹ גרסינן אמרי נהרדעי אי פקח הוא עייל לתחומין² וכיון דעל על, משמע אפי' רחוק קצת לצד תחומין, דלא החמירו באיסורי דרבנן. [ועוד] דאינו כבוד שמים ששוב יחדל משום איסור והוא כבר כצע וביך ואין זה מברך אלא מנאץ³. והא⁴ לא אמרינן דלכצו(ו)ע אכולה שירותא, דהא מחזי כרעבתנותא⁵, [אלא כמעס] שפירשתי: הכל⁶ מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלימה⁶ וכוצע. פירשתי בספר זה בערבי פסחים⁷: והא דר' זירא⁸ דהוה כצע אכולה שירותא פירשתי בהלכות שבת⁹:

קיב. אמר¹⁰ רב טול בריך אין צריך לברך. והלכתא דאפילו הביאו מלח הביאו ליסתן וגביל לתורי אין צריך לחזור ולברך, דלא הוי הפסק בין טעימת המוציא, כיון שהכל טענין הסעודה¹¹. אבל מילי אחרנייתא הוי הפסק, דומיא דסח בין תפילין לתפילין¹². ומיהו אם הסית דברים אחרים בין גטילת ידים אחרי קינוח ידיו לברכת המוציא אין כאן בית מיהוש ליטול שנית, דתרתו מילי גינהו¹³, והיסח הדעת ממש לא הוי כיון שיושב ודעתו לאכול. תדע שהרי שנינו בפרק אמר להם הממונה¹⁴ ת"ר הלכה בסעודה וכו' עד והפליג נוטל שתי ידיו, הא הפליג בדברים ולא יצא לא הוי היסח הדעת. וכל שכן אחרי שמעס המברך לבדו שאין לחוש¹⁵, שיצאו¹⁶ כולם בטעימתו¹⁶, אע"פ שחיב[ו] מצוה הוא שיטעמו כולם, שהרי צריך להביא מלח וליסתן לפני כל אחד ואחד¹⁷ כדי שיהנו גם הם מפרוסה הכצועה: אמר רב יהורא¹⁸ אמר רב אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר¹⁹ ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת: וקיימא לן²⁰ שאין הכצוע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או ליסתן לפני כל אחד ואחד, כדפרישית טעמא. ואם הפת מליח²⁰ הוא כשלו או מתובל אפי' אינו נקי אין צריך בשש²¹ (איחור), פירוש²² להביא [מלח

רבינו, ודבריו אינם מוכרחים. ועי' בבאורי הגר"א או"ח רס"ו קס"ו. (19) זכחים ל"ב ב' וכגו' התוס' שם ד"ה שחדשנו. (1) עירובין מ"א ב'. (2) בגמרא: לתחומא. (8) כיון שחדל לאכול מגלה דעתו שאיסור הוא ונגלה הדבר למפרע שעל איסור בריך ואין זה מברך אלא מנאץ. תוספתא סנהד' פ"א ה"ב וב"ק צ"ד א' וסנהד' ר' ב' וירוש' שם פ"א ה"א, ועי' ירוש' חלה פ"א ה"ט ושבת פ"ג ה"א. (4) הכוונה: ולא אמרינן שצריך לבצוע פרוסה גדולה כדי שיאכל בכל הסעודה מאותה פרוסה שברך עליה, שזה אסור משום דמיהוי כרעבתנותא, אלא כמעס שפירשתי שמותר לו לאכול בכל הסעודה כיון שהותר לו לבצוע. ובכ"י: אם לא מטעם שפירשתי. (5) ל"ט ב'. ע"ש ברש"י, ועי' או"ח ח"א סי' קנ"ג ורשב"א ורמב"ם פ"ז מה' ברכות ה"ג וד"ה סי' י"ט אות ג"ה. (6) ל"ט ב'. (7) סי' תקכ"ה. (8) ל"ט ב' ושבת קי"ז ב'. (9) סי' קצ"ו. ולא פירש שם רבינו רק: משום חיבת שבת. (10) מ' א'. (11) עי' רש"י ותוס' ד"ה הביאו ותוס' ר"ח ד"ה ורב ששת ושמי"ם. וכ"ה בסדרע"ג כ"י בהוספות ותוקונים של מארכס ע' 8. (12) מנחות ל"ו א': בין תפלה לתפלה, אבל ברש"י ותוס' כאן כגו' רבינו. (13) דין זה מובא במא"ח רס"י קס"ו בשם רבינו יואל ומסכים: וההיא דתיכף לנטילה ברכה (ברכות מ"ב סע"א) מפרש לה על מים אחרונים, ואינו ברור אם זה הפירוש הוא מדברי ר' יואל או שכתב כן הטור לתרץ מדעתו. עכ"פ לשיטת רבינו שמפרש תיכף לנטילה ברכה על מים ראשונים, עי' לקמן רס"י קנ"ד, קשה. ונראה שרבינו מתרץ זה במ"ש והיסח הדעת ממש לא הוי וכו', כל' שאף שאמרו תיכף לנטילה ברכה הוא שלא יסח דעתו לגמרי אבל הפסק בדבור אינו היסח הדעת ממש. (14) יומא ל' א'. (15) אם המסובים יפסיקו בדבור. (16) עי' רוקח סי' שכ"ט ורשב"ם ותוס' פסחים ק' ב' ד"ה ידי קידוש. ועי' מעיי"ט ברכות פ"ו סי' כ"א אות ס"ד. (17) מ' א'. (18) שם, וכגו' הראשונים, עי' ד"ס. (19*) דברים י"א ט"ז. (20) מ' א'. (21) וכן פיר"ח מובא בתשב"ץ סי' שכ"ב ד"ה אין הכצוע ובהגד"ם פ"ז מה' ברכות ס' א' ובלשונו באו"ח ח"א סי' קמ"א, ולא נזכר שם נקיה רק

או ליפתן, היאכל תפל מבלי מלח¹ תרגומו מדלית² בשש. ורש"י פירש לית דין צריך בשש פת נקייה היה³ בשש איהור מלשון כי בשש משה⁴. ולדבריו אפי' אינו מליח, רק שיהא נקי: והלכתא כרבא שאמר⁵ מברך ואחר כך בוצע. וגם צריך להמתין קודם שיבצע עד שיענו אחר הברכה אמן. דגרסינן בריש פרק שלשה שאכלו⁶ אין הנוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים:

קני. בירך⁷ על סירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל סירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא. וקיימא לן כסתמא דמתניתין. ואע"ג דמוקמינן כר' יהודה, ודילמא סתם ואחר כך מחלוקת היא⁸, כיון דלא ברירא לן, דדילמא מחלוקת ואח"כ סתם הוא⁹, הוה ליה כספיקא דרבנן בכרכתו, כדפסקין [ב]ספק קרא קריאת שמע¹⁰, ולא יחזור ויברך¹¹. וכן פסק בשאלתות¹² דכל ברכה שאינה דאורייתא מספיקא לא יחזור ויברך. פסק ר"ח¹³ היכי דשקלת לסירא וכו'¹⁴ תניא כתוספתא¹⁵ כל שהוא מוציא

מלוחה או מתובלת. אבל במדרכי בפרקין סי' ק"ל ובטאור"ח סי' קס"ז והוא מפסקי ברכות למחר"ם סי' א' מביאים בשם פר"ח: פת נקיה, וצ"ע. וכפר"ח באר"ז הוא בה"ג ד"ו 21 סע"א ור"ב ע' 64. וע' לשון הגאונים בסדור רש"י ע' 40 ומחז"ו סי' ג"ב. ע' פ"י השני בערוך בשש. (22) הוא הפירוש הראשון בערוך ערך בשש. (1) איוב ו' ו'. (2) כעין הג"י שהובאה במחז"ו סי' ג"ב ע' 28: בשש מלה, היאכל תפל מבלי מלח מתרג' מרלא בשש. והיא ג"י נפלאה ונכונה מאד, שלג"י הדפוס „מידו" קשה איך מביא הערוך ראייה לפירוש בשש שהוא לפתן מהתרגום שתרגם תפל שבמקרא בשש, והוא ראייה לסתור. ונראה שהרגיש בזה בדרישה אר"ח סי' קס"ז, אבל מה שכתב לפרש אינו מעלה ארוכה. (3) וכן הפירוש הג' בערוך בשש. וכן פ"י רס"ג בפירושו לברכות ד' ווערטהיימר ו"ג ב'. (4) שמות ל"ב א'. ובפירש"י לפנינו ובמדרכי בפרקין סי' ק"ל מובא הפסוק שופטים ה' כ"ח כי בשש רכבו, ע' לזה מעיו"ט סי' כ"ב אות ח' והפלאה שבערכין בשש. ומלשון תר"י שהביא פ"י רש"י בשם יש מפרשים נראה שהיה לפנינו ברש"י כג"י רבינו. וע' מחז"ו ע' 28 סי' ג"ב ורש"י שמות ל"ב א'. (5) ברכות ל"ט רע"ב. (6) מ"ז א', ע"ש. (7) מ' א'. (8) שהסתם הוא בברכות והמחלוקת בביכורים (פ"א מ"ו), וקיי"ל (יבמות מ"ב סע"ב) סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם. וא"כ יש לנו לפסוק כת"ק דיבומים כרבים לגבי יחיד. ע' תוס' יבמות שם ד"ה סתם ויבמות מ"ד א' ד"ה דילמא. וע"ע רמב"ן מובא בנמק"י יבמות פ"ד ס"י נ"ח והרשב"א בתשובותיו ח"א סי' קי"ד ותושי"ט חולין פ"ח סמ"א וד"ה חולין שם סי' א' אות ט' ויד מלאכי סי' תצ"ט. (9) דקו"ל (ב"ק ק"ב סע"א וע"ז ד' א') בתרי מסכתי אין סדר למשנה, ואפשר שמשנת ביכורים נשנית קודם משנה דברכות. וספקי של רבינו לענין אחר ברי"ף חולין סי' תתמ"ב וברא"ש פסחים פ"ב סי' ג' וחולין פ"ה סי' ב'. וע' גם תוס' יבמות מ"ב ב' ד"ה סתם. וכל אלה נעלמו מבעל שו"ת נחפה בכסף מובא ביד מלאכי סי' כ"ח ומבעל יד מלאכי שם. וע"ע ראש קידושין פ"א סי' כ"ב, ומה שהקשה בתושי"ט תמורה פ"ז מ"ה יש לתרץ עפ"י הר"ף והרא"ש חולין הנ"ל. (10) גמרא כ"א א', ובראבי"ה רס"י ס"ד. (11) ע' תוס' רי"ח ותוס' ברכות מ' א' ד"ה ר' יהודה שהלכה כר"י משום דסתם לן תנא כוותיה, וכן הרשב"א. ובפני יהושע הקשה ע"ז הרי סתם ואח"כ מחלוקת הוא, ותירץ כמ"ש רבינו כאן עפ"י ביאורי. וקשה להעמיס כל זה בדברי התוס', ויש לתרץ שהתוס' והרשב"א לשיטתם במקומות הנ"ל שסתם ואח"כ מחלוקת עכ"פ נחשב כרבים לגבי יחיד. והנה התוס' כתבו: הלכה כר"י, משמע אף בביכורים, ורבינו כתב: משום דפסק ברכות להקל, דוקא כאן ולא בביכורים. (12) יתרו סי' ג"ג ומביאו רבינו לעיל ספ"י ס"ד, ע"ש ובהגהותיו שם. (13) לשון הר"ח מובא בשלימותו בשב"ח ל' סי' ק"ם. ובהלשון כאן בס' האורה ע' 26 ומובא בא"ח ה' ברכות סי' כ"ז ובכלבו י"ט ב' בשם הר"ש, והוא רש"י. ומקור הר"ח הוא תשובת רב האי בתש"ר ח"ב ע' 56 בשם רב יהודאי, ונמצא בה"ג ד"ו 14 א' וב' ובקיצור בד"ב ע' 56. וע' תשו"ג ליק סי' מ"ה וס' האשכול ד' אויערבאך ח"א ע' 67. ובפסקי ברכות מהר"ם סי' תקפ"ח. ומשם במדרכי ברכות סי' קל"א וטאור"ח סי' ר"ג, מתשובות הגאונים. ותורף הדברים עד כללא דמילתא מובא באר"ז

עליו מעיקרו עשב הוא ומכרך בורא פרי האדמה וכל שמוציא עליו מעצו אילן הוא ומכרך עליו בורא פרי העץ. וראינו לרבותינו שאמרו משם רבותיהם כל אילן דבסיתוא נתרי טרפי מגווייה ועייל מוחא בנווייה ואפיק טרפא מגווייה אילן הוא, וכל [ד]פארי¹ (אילן) משרשיו כגון מזוי² ושימשמי עשב הוא. כללא דמלתא [הני עצים]³, דיבשי בסיתוא באילני ובקייטא מלכלבי [והזימ]⁴ ירקן, דיבשין בסיתוא לנמרי והדר פארי⁵ משרשיו, בר מניצפה שהוא צלף⁶ דאע"ג דפארי משרשיה עץ הוא דעינו רבנן דמקצת פארי נמי מן העץ⁵. ולפי זה אותן הנקראין [ברונבר"ש]⁶ בלשון אשכנז שעושין מי תותים מהם ומדנפר"ש ובלשון לע"ז פריז"ש⁷ הם נקראים עשב, כי חזורים וגדלים מן השורש שנתייבש, ומכרך עליהם בורא פרי האדמה⁸:

קיד. ועל⁹ כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אמר רב הונא חוץ מן הסת ומן היין ור' יוחנן אמר אפי' סת ויין. והלכתא כר' יוחנן אפי' לגביה דרב¹⁰ וכל שכן לגבי רב הונא תלמידיה¹¹, וכן פסקו הגאונים¹², ותו דר' יוחנן אוקי למילתיה אפי' כרבי יוסי: וקיימא לן¹³ כר' יוחנן שאמר^{14*} כל ברכה שאין בה מלכות לא שמה ברכה, פירוש שצריך מלכות עם הזכרת השם, משום דר' יוחנן מוסיף אדרב, ותו דבברייתא דמסייעא לרב קתני מלהזכיר שמך עליו וכי מתרץ לה ר' יוחנן לא משבש²⁰ לה אלא שמוסיף לו מלהזכיר שמך ומלכותך. וכן נהגו העם. וגרסינן בירושלמי דפיאה פרק כל זית^{15*} כל הלכה [שהיא]¹⁶ רופסת ואין אתה יודע מה סיבה צא וראה האיק צבור נהגים. ואם לאחר אכילתו אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא יצא ידי הזן את הכל¹⁷, רק שיגמור השלש ברכות. ובכל ענין¹⁸ שירצה יגמור, דתניא¹⁹ ואלו נאמרים בכל לשון וחדא מנייהו ברכת המזון. ירושלמי²⁰ אי"ר שמואל הלכה כר' מאיר¹⁵

ח"א סי' קע"ב בשם הרי"ף, ואינו ברי"ף שלנו. ע' לעיל רס"י ק"ו בהגהותיו אות 6. ⁽¹⁴⁾ מ' סע"א: הויא דכי שקלת. ⁽¹⁵⁾ תוספתא זו מובאה כלשונה כאן או בשינויים קלים אצל הרבה ראשונים, ואינה בתוספתא שבידנו. וכבר העירו ע"ז בס' ההשלמה ובאו"ז. ואני הוכחתי במ"א שתוספתא זו לא היתה מעולם בתוספתא ושמקור המאמר הוא לשון רב יהודאי בתשרי ח"ב ע' 56 שנעתק ע"י ר"ח לעבדית. ע' מאמרי במ"ע הצופה מארץ הגר ח"א ע' 82 והלאה. ⁽¹⁾ הלשון משובש, ותקנתו עפ"י הג' ותשרי ושבה"ל. ובכ"י: דלא פארי. ופארי פירושו: קָדַל, משורש פרה. ⁽²⁾ קידושין נ"ב ב': מוזא, ופי' בערך: ראש של בצלים. ⁽³⁾ כ"י: הני עשבי. ⁽⁴⁾ כ"י: והני. ⁽⁵⁾ עכ"ל ר"ח. ⁽⁶⁾ Brombeeren. ובכ"י: ברנברש"ט. ⁽⁷⁾ Erdbeeren, fraises. ⁽⁸⁾ פסק רבינו מובא במדרכי בפרקין סי' קל"א בקיצור. והתוס' ותוס' רי"ח מ' א' ד"ה כל ואי"ז ח"א סי' קע"ב כתבו לברך בפה"ע. וע' פסקי ברכות מהר"מ סי' תקפ"ח. ⁽⁹⁾ משנה מ' א', גמרא מ' ב'. ⁽¹⁰⁾ רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ביצה ד' א' וב'. ⁽¹¹⁾ ע' תוס' ותוס' רי"ח ורבי יוחנן ותוס' ותוס' רי"ח ברכות ל"ט ב' ד"ה הביאו. ⁽¹²⁾ לא מצאתי. וברי"ף פסק כן, וע' ס' האורה ע' 28. ⁽¹³⁾ עד וכן נהגו העם נשנה לקמן סי' קנ"ג בראשו. ע"ש ובהגהותי שם. וע' לעיל רס"י צ"ח. ^(14*) מ' ב'. ^(15*) פ"ז ה"ו ומביאו רבינו לעיל סס"י א' ע' 6, ע"ש ובהגהותי שם אות 8. ⁽¹⁶⁾ כ"י: שהדין. ⁽¹⁷⁾ עובדא דבנימין רעיא וכמו שפרשה הגמרא אליבא דר.ב. וכתבו הרא"ה והרשב"א והרא"ש שלר' יוחנן צריך להזכיר ג"כ מלכות ושיש ספרים שגורסים להדיא ולר"י וכו' דאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא, וע' ד"ס. וצ"ל לדעת רבינו דמריה הוא במקום מלכות. ונראה שכן מפרש גם רס"ג בפירושו לברכות ד' ווערטהימיר י"ג ב'. ⁽¹⁸⁾ בכל לשון. ⁽¹⁹⁾ משנה סוטה ל"ב א'. ואין צריך להגיה דתנן, מפני שמצינו לקדמונים שלא דקדקו בין דתנן ודתניא. ובמ"א אאריך בזה אי"ה. וע' תשובה"ג הרכבי סי' ר"ח וכמה דוגמאות בתשובה"ג מהגניזה ד' גינצבערג ע' 190 ובהערותי במונטשירופט ח' ג"ה ע' 378 וע' 687. ⁽²⁰⁾ ברכות פ"ז ה"ב. וגי' רבינו משונה מאד מאשר

שאפי' אמר מה נאה חסין זה ברוך האל המלך שבראו יצא, ובספר הראוה¹ גרסינן נמי בריך רחמנא דיהבך ניהלן. ובירושלמי ספר הראוה² גרסינן רב יהודה בשם רב כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה³ רב אמר צריך לוטר ברוך אתה ה' שמואל אמר צריך לוטר אלהינו. תני⁴ הפותח ביו"ד ה"א וחותם ביו"ד ה"א הרי זה חכם [ובין]⁵ הפותח באל"ף למ"ד וחותם ביו"ד ה"א ה"א וחותם באל"ף למ"ד ה"ז דרך אחרת. וראינו בשם רבינו שמעיה דכתפלה ביו"ד ברכות ובשמים [של קריאת שמע] לפניו⁶ ולאחריו לא אמרין מלכות משום דרחמי ניהו⁷, וכל מלך היא משמע מדת הדין, דכתיב⁸ מלך במשפט וכו', ותו שכיון שביצור בתחלתו ובטעריב בתחלה איכא [מלכות תו לא צריך]⁹ בכל השאר, וגם י"ח הוי (ב) ברכה הסמוכה לחברתה¹⁰. ור"י לא בעי מלכות בסוף הברכה¹¹. ומיהו פתחין ביו"ד בברוך, מפני ד[ב]תפלת מנחה אינו סמך לשום ברכה¹², ומיהו לא מצינן למימר בההוא שעתא מלכות¹³, [ואומר] מלך עוזר ומושיע¹⁴. ובברכה אחת מעין שבע כלילי שבת הוא אומר במקום מלכות האל הקדוש שאין כמוהו¹⁵. ברוך¹⁶ גומל חסדים עליה נפלאתי¹⁷.

קמו. וקיימא לן¹⁸ כל דבר שאינו יונק מן הארץ ואוכלו לבדו שאינו נלפת כגון על בשר ודגים והפת שעפשה ומיהו נאכל על ידי הדחק ובמיהין ופטריות דמאורא [ינקין]¹⁹ והיין שהקרים והפני מעמו ועל החומץ ועל התבשילים שעברו צורתן ועל הנוכלות דהיינו ענבים רעים והם בושלי כמרא²⁰ והגובאי והחלב והגבינה והביצים [והזמית]²¹ אומר שהכל נהיה בדברו. ולאחריהם מברך בורא נפשות רבות²².

לפנינו. וע' תוספתא ברכות פ"ד ה"ד וברייאתא מ' ב'. וקרוב שהירושלמי זה הוא „ספר ירושלמי“, ע' לעיל סי' י"ב בהגהותי אות 17. (1) ברכות נ"ד ס"ב. (2) ברכות פ"ט ה"א. וג' רבינו היתה לפני הראשונים, ע' אהצ"ו ברכות ע' 196. והוא ג' כ"י רומי, ע' שרידי הירושלמי ד' גינצבערג ע' 262. ולפי ג' זו הפלוגתא בירוש' היא כעין הפלוגתא בגמרתנו מ' ב'. (3) ורב גטרונאי בתש"ה"ג מהגניזה ע' 116 גרים כן בבבלי! (4) ירוש' שם, והיא ברייתא בתוספתא ברכות פ"ז ה"ב. (5) בירוש' ותוספתא: חכם באל"ף למ"ד וחותם באל"ף למ"ד הרי זה בור הפותח וכו'. (6) באחת מן השתים לפניו שחרית וערבית, אהבה רבה ואהבת עולם. ובשמים לאחרית. (7) טעם זה כתב הרוקח סי' שס"ג. וע' תוס' ברכות מ' ב' ד"ה אמר ומ"ט ב' ד"ה ברוך וריא"ז בשלה"ג. (8) משלי כ"ט ד'. (9) כ"י: שם בכל השאר. (10) ע' תוס' מ' ב' ד"ה אמר וריא"ש סי' כ"ג. (11) תוס' מ' ב' ד"ה אמר: ובהתימא אין שייך מלכות. ומה שמצינו בברוך שאמר וישתבח ויהללך שיש בהתימא מלך תירץ בא"ח ה' ברכות סי' ל"ח בשם הרי"ב בר יקר (רבו של הרמב"ן) ע"ש. (12) לקמן סי' קס"ח בסופו ביתר ביאור. (13) לא ידעתי מדוע. והתוס' כתבו שאלהי אברהם הוא מלכות. (14) וכן כתב ריא"ז בשלה"ג. (15) ע' תוס' וריא"ש ברכות מ' ב'. (16) מכאן עד סוף הסי' נשמט בד' רח"ן. (17) על שאין בה מלכות, וכן הקשה רבינו לקמן סס"י קמ"ו. ולא זכיתי להבין, שהרי רבינו כתב לעיל בסמוך שבחתימה לא בעי ר"י מלכות, וברכת הגומל אינה אלא חתימת ברכת המעביר שינה כמ"ש ר"ת בתוס' ברכות מ"ו א' ד"ה מאן ור"י בתוס' רי"ח ברכות שם ד"ה וברכה, וכן בתוס' ברכות י"ד א' סד"ה ימים. וע' תוס' הרא"ש ברכות מ"ו א' ד"ה ויש ואבודרהם פירוש אלהי נשמה. ולקמן סס"י קמ"ו הקשה רבינו גם מברכת מקדש את שמך ברכים, וגם זה מתורץ עפ"י מה שכתבתי, שברכה זו היא חתימת אתה הוא עד שלא נברא כמ"ש בתוס' רי"ח מ"ו א' ד"ה כל ותוס' פסחים ק"ד ב' ד"ה כל. (18) מ' ב'. (19) כ"י: רבו, ועפ"י מסקנת הגמרא כאן וגדרים נ"ה ב' תקנת. (20) ע' רש"י ופרי"ה, מובא בתוס' רי"ח, ור"ף. ומלשון רבינו נראה שמופרש כפר"ח והר"ף. וע' ערוך כמר א'. (21) ע' לעיל רס"י ק' ע' 78. ובכ"י: והזומת. (22) ברכות מ"ד רע"ב.

ולית הלכתא כר' יהודה דאמר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו. ותמרים וכן כל פירי דשדי להו זיקא וראוים לאכול מברך עליהם בורא פרי העץ ולאחריהם כדנים¹: קטז. הו"ז² לפני מינים הרבה ר' יהודה אומר אם יש ביניהם ממין שבעה עליו הוא מברך וחכמים אומרים מברך על איזה מהם שירצה. והלכתא כרבנן³. ואמר עולא⁴ מחלוקת בשברכותיהם שוות, כגון אתרוג וזית ואינם מפילים לפת, דלר' יהודה⁵ מין שבעה עדיף ורבנן סברי חביב עדיף. ואע"ג דקאמרי רבנן על איזה מהם שירצה, סתמא דמילתא כיון שתלוי בו החביב הוא נהדר לברכה⁶. אבל כשאין בברכותיהם שוות, כגון צנון וזית, דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה, ובלבד שיהיו שתי הברכות חשובות, כגון בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה⁷. ואפי' כל שאינו חביב יכול להקדים⁸, מדלא קאמר מברך על החביב או על איזה מהם שירצה, דסתמא דמברך בחביב⁹. וכן משמע¹⁰ בפרש"י⁹. אבל בפר"ח לא משמע הכי¹⁰: ואם אין מין שבעה ביניהם דברי הכל מין חביב עדיף¹¹, וכן הדין במיני ירקות. וקרב הדבר בעיני שאם בא ליטלך לא שבקינן ליה לברך על שאינו חביב, והאי דנקיט שירצה, כדפרש"י¹²: לענין¹³ לקדם, כדתני ר' חייא¹⁴ ארץ חטה ושעורה וגו'¹⁵ כל הקודם בפסוק קודם¹⁶ לברכה, ומיהו¹⁷ תמרים קודמים לרמונים, שזה שני לארץ, דכתיב ארץ זית שמן ודבש, וזה חמישי לארץ. ועל סדר זה יש להבחין כל הכתובים בפסוק. וצריך לפרש שהראשונות הסמוכות לארץ כגון חטה וחטים שקולים הם ואיזה שירצה איקרי, וכן השניות שקולים כגון דבש ושעורים¹⁸, דלהכי לא ערביניהו קרא לכותבן על הסדר והפסיקן בארץ. והלכה¹⁹ כעולא ורבנן דמתניתין, דהא איכא נמי אמוראי דקיימי כוותיה²⁰ והלכה כרבים. אבל ר"ח פסק דקדים וברך על [מין שבעה]²¹ כשאין בברכותיהם שוות. ונראה שהוא מפרש דאם אין²² שוים בברכות גם חכמים מודים שמברך על מין שבעה²². וכל הקודם בפסוק קודם לברכה על שני דרכים, דאם אין בברכותיהם שוות מברך על הקודם בפסוק [קודם,

(1) ע' לעיל רס"ז צ"ח ע' 77. (2) מ' ב'. (3) ע' מחלוקת הפוסקים בזה בטוב"י או"ח סי' ר"א. (4) מ"א א'. (5) ע' רש"י מ"א א' ד"ה חביב. (6) בלמד מצנון וזית ותרי תלמידי, ע' לקמן. (7) ע' תוס' הרא"ש מ"א א' ד"ה אבל ופסקי הרא"ש סי' כ"ה. ואולי שאב הרא"ש ממקור רבינו והוסיף נופך משלו. (8) לשון על איזה שירצה סתמו שמברך על החביב כמ"ש רבינו לעיל בסמוך. (9) אולי מזה שלא הזכיר חביב, אבל אין מזה ראיה, שיש לומר שרש"י סמך עצמו על מה שפ' לעיל בברכותיהן שוות. וע' תוס' ותוס' ר"ח ד"ה אבל ורשב"א. (10) ע' לקמן אות 22. (11) בשברכותיהן שוות. (12) לעיל בסמוך: שכיון שהוא תלוי בו החביב הוא נהדר לברכה. (13) כמו: וענין. (14) מ"א א' וכגו' ב"נ מובא בדים אות ש'. (15) דברים ח' ח'. (16) כגו' כ"י פ' בדים, וכ"ה ג' ה"ג ד"ו 14 ב' ורב האי מובא ברשב"א, ולפנינו: המוקדם מוקדם. ובה"ג ד"ב ע' 55 וע' 56: המוקדם קודם. (17) מ"א ב'. (18) ע' תוס' ותוס' ר"ח מ"א ב' ד"ה זה. (19) פסק רבינו זה מובא בהגה"מ פ"ה מה' ברכות סי' ר'. (20) דעולא, שבברכותיהן שוות מחלוקת. (21) כ"י: החביב, וזה מסכים עם פסק הר"ח מובא בשב"ח"ל סי' ק"ס ע"ש, וודאי כוונת הר"ח לברך על החביב וכמו שפ' רב האי ברשב"א והר"ף והתוס' ורוב הפוסקים, וכפשטות לשון הגמרא שההודאה הוא בענין שנחלקו בה, והמחלוקת הוא בחביב. אבל רבינו מפרש שיטת הר"ח שר"ה פירושו חכמים מודים לר' יהודה שמברך על מין ז', ועפ"י תיקוני מוכרח. והיה לו לרבינו נוסחה אחרת בפר"ח. ומצינו כזה לעיל סס"י ג' ע' 88 בהגהותי אות 1. (22) ע' רב האי ברשב"א ור' שמעיה בתוס' ר"ח. וזה שכתב רבינו לעיל: אבל בפר"ח לא משמע הכי, וכונתו שרש"י מפרש ר' יהודה מודה לחכמים ובפר"ח משמע שמפרש חכמים מודים לר' יהודה. ע' הערה הקודמת.

ואם ברכותיהן שוות מכרך על הקודם¹ ופוסט המין השני. אבל עולא סבר כר' חנני² ולא חיישינן להקדמה דקרא. ואם שניהם ממין ז' וגם שניהם חביבים אם אין ברכותיהם שוות מכרך על זה וחוזר ומכרך על זה. וחטה ושעורה דקרא או התאינה וגפן ברכותיהן שוות, אבל חטה וגפן אין ברכותיהן שוות. וזהו³ עיקר פלוגתא דעולא ובר פלוגתיה⁴.
 5 ויש גירסא אחרת⁵, וגם בנימוקי רב האי גאון ראיתי פתרונו מפורש⁶, ויש להשיב על פתרונו⁷, ואך זה נראה לי עיקר: ופירי ובשרא או ירקי ובשרא כולם מורים דמקרים לברך אפירי וירקי שהם ברכה חשובה ולא אבישרא שברכתו שהכל נהיה בדברו, כדחזינו בענין תרי תלמידים⁸ דבר קפרא⁹. והיכא דתרוייהו ברכתן שהכל נהיה בדברו חביב עדיף, כדחזינו נמי התם. והיכא⁹ דתרוייהו ברכות שאין (ברכותיהן) שוות דמכרך וחוזר ומכרך, דוקא כנמלך ומכוון למצוה מן המוכרח ואין דעתו לפסול זה בזה לכתחלה,
 10 אבל אם טעה תנן¹⁰ בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא: ואם¹¹ הובא לפניו צנן וזית והיה הצנן עיקר והזית הובא רק להיות מפל לו לבטל חריפות הצנן מכרך על העיקר ופוסט את הטפל, וכן להיפך אם הובא הצנן לבטל מתק הזית. ורבנן נמי מודו בהא לר' יהודא. ואם אין הצנן עיקר ולא הזית נמי, לשיטת עולא מכרך על זה
 15 וחוזר ומכרך על זה:

קמ. אתמר¹² הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר רב הונא מכרך לפנייהם וכו'. ואין צריך לפרש תאנים וענבים ביחד, אלא או זה או זה. ולא נרחיב לפרש הפלוגתא דרב הונא ורב ששת ודרי' חייא, כי העיקר כאן מה שפסק רב ספא. ודברי רב ספא נפרש בשתי לשונות, ובפירושו זה תתפרש מחלוקתם
 20 והמבין יבין. וז"ל הלכות גדולות¹³ וגם של רוב הגאונים¹⁴ אמר רב ספא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה כגון בשרא וכוורא וכל מיני בישולא דדרכיהו למיכל בהו ריפתא וירקא וביצים אינם טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם. דברים הבאים שלא מחמת הסעודה¹⁵ כגון חביצא וריסא טעונים ברכה לפנייהם ולא לאחריהם. ודברים הבאים לאחר הסעודה ונאכלים לאחר הסעודה כגון תמרי ורימוני ושאר מגדים ואייתנין
 26 ואכלו להו בתוך הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם. וחביצא וריסא (כיון)¹⁶

(1) תקנתא מסברה לפי הענין. וע' תוס' ר"ח ותר"י. (2) שהפסוק לשיעורים נאמר.
 (3) אם לחוש להקדמה דקרא או לא. (4) לפי גירסתנו: להקדים דאמר רב יוסף, ע' רש"י ותוס' ותוס' ר"ח. (5) "אמר" רב יוסף, והוא ענין בפני עצמו ואינו תלוי בפלוגתא עולא ומתנגדה. ע' מקומות שציינתי. והוא גם ג' רב האי מובא ברשב"א. (6) ע' רשב"א, וכן מפרש ר' שמעיה מובא בתוס' ותוס' ר"ח: הקדמה דקרא אף לרבנן, ובדלויכא חביב. וברשב"א מפרש שרב האי פסק כח כמ"ם בברכותיהן שוות וחביב עדיף, אבל בתשובה לקדמון א' שנדפסה ע"י רא"א הרכבי במ"ע הקדמ' ח"א ע' 87 מובא בשם רב האי שפסק: דעביד כר' יהודה עבד ודעביד כרבנן ומכרך על חביב שפיר דמי. (7) ע' תוס' ותוס' ר"ח ורשב"א, וע' פסקי ר"ד נ"א ב'. וע"ע תשב"ץ סי' שכ"ב ד"ה על גבינה נגד רב האי, ורמז ע"ז בפסקי ברכות למהר"ם סי' ט'. (8) ברכות ל"ט א'. (9) עד בפס"א יצא הוא תורף דברי רש"י מ"א א' ד"ה אבל. (10) ברכות מ' א'. (11) מ"א א'. (12) מ"א ב'. (13) ד"ו 14 א' וד"ב ע' 55. (14) ר"ש בן חפני בשערי ברכות שער י"ב (בית תלמוד ח"ב ע' 365 וע' 366), רב האי מובא בשב"ח סי' קמ"ה. תשובת הגאונים במעשה הגאונים ד' ר"א עפשטיין (מק"נ) ע' 58 וע' 59 ופרסם סי' ס"ם עד סי' ע', פירוש שני בתשובת רב האי שבס' האשכול ד' אלבעק ע' 70 וערך ערך דבר א', ר"ח בארז ח"א סי' קנ"ד. והיא שיטת רש"י. (15) בה"ג ד"ו שלשנו הועתק כאן: שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה. ובה"ג ד"ב אינו. (16) ט"ס הוא ואינו בה"ג ד"ו ור"ב.

דאכיל להו בתוך הסעודה מאי טעמא אין צריך ברכה לאחריהם משום דמין מזון נינהו
 אבל תמרי ומיני מגדים דלאו מיני מזון נינהו לא מיפסרי בברכת המזון¹. ולפי לשון
 זה אינו תלוי בדעת האוכל אך ברגילות שאר בני אדם² תלוי מה נקרא ליפות³
 ומה נקרא מילוי כרס ומה נקרא קינוח סעודה. ואפי' שינה זה האיש והביאם בתוך
 הסעודה, כיון שרגילות לאוכלם לאחר הסעודה אוליגין בתר רוב [בני] האדם. וכן נראה⁵
 עיקר, כדאמרינן לקמן בשמעתין⁶ כל שאחרים קובעין עליו סעודה צריך לברך. ולפי
 זה פליג עליה דר' חייא כי היכי דפליג אאינך אמוראים⁷, דגרסינן בס' כל הבשר⁸
 ומר אייתו ליה תאנים וענבים בתוך הסעודה ולא בריך וכו'. עד אנא כר' חייא סבירא
 לי דתני ר' חייא פת פוטרת כל מיני מאכל וכו'. וצריכין אנו לחזור הדברים למען
 ירוץ הקורא בהם⁹. דכל הך מילתא מיירי כגון שישב על הלחם לאכול⁹ בסתמא
 ודעתו סתמא דמילתא כשאר בני אדם ושוב הובא לפנינו כענין שדיכר, [בזה] חילק רב
 פפא ואמר. אבל¹⁰ אם בתחלה [כש] ישב על [הלחם] דעתו ללפת כדייא או כתאנים
 ורימונים ומיני מגדים והיו לפניו בשעת בציעת המוציא או שאמר להביאם ללפת ולא
 יכלו מיד להביאם [ודאי] פת פוטרת¹¹, כדתנן¹² בירך על הפת פטר את הפרסות,
 ובנמרא¹³ אמרינן וכל שכן מעשה קדרה, ובריש פרקין¹⁴ גרסינן אלו הן מעשה קדרה
 חילקא טרגים וכו', ולא גרע פת מצנן דאמרינן דהיכא דהצנן עיקר פוטר את הוית¹⁵,
 ומדלא חלקה המשנה לפרש שמע מינה דבכל ענין פרסאות מיירי. ובענין הזה רוב
 בני אדם הרוצים לאכלם בליפות מביאים אותם קודם המוציא, ובענין הזה אולא¹⁶
 מילתא דרב פפא, ומסתמא מהני הרגילות של רוב בני אדם. וגם לגבי רב הונא דאכל
 תליסר ריפת¹⁷ צריך לפרש שבסתם היה ולא פירש אני רוצה לקבוע, אבל הך דמייתי²⁰
 בסמוך לה פת הבאה בכיסנין ולחמניות, דמשני דקבע סעודתיה עליהו, יש לפרש שפיר
 דאמר קבענא, ומהני מפני שלא שינה, שרוב בני אדם מראים כדיבורם קביעותם כענינים הללו
 אפי' אסאינו אוכל הרבה כתליסר ריפתי דאכל רב הונא, דקתני הואיל ואחרים קובעים עליהם
 סעודה אפילו בסתמא מהני למהוי קביעות, ואם שינה בטלה דעתו. ואם אינו ראוי לקביעות
 לשום אדם ובדיבורו משנהו לקביעות בטלה דעתו אצל כל אדם, כההוא דלעיל¹⁸ גבי
 יין, דגרסינן התם אי אמר קבענא¹⁹ מאי ומשני דאי אתי אליהו ויאמר דהוי קביעותא
 מברכים אחריו ג' ברכות, שוהו כרור שנטלה דעתו אצל כל אדם²⁰. ועל דרך זה
 הולכים כולם. ולפי זה ווריימוזלי"ש²¹ ופ[שטיד]"ש²² אם פירש בתחלה בשעת המוציא

(1) עכ"ל ה"ג. (2) ע' מקומות שציינתי לעיל אות 14. ע' מחז"ו סי' ס"ה וסדור רש"י ע' 52 וע' 57. (3) לפות. (4) כ"ו: כגון. (5) מ"ב רע"א. (6) רב האי בתשובתו בס' האשכול ע' 70: ולפי פירוש שני דרב הונא ליפת וכל שכן דר' חייא. (7) חולין קי"א סע"ב, ע"ש וברש"י. (8) ע' חבוק ב' ב'. (9) ע' ש"א ב' כ"ד, כהנתיב. (10) בא לתרץ קושית התוס' ד"ה הלכתא מהא דכל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטרת את הטפלה. (11) וכן מתרץ במאור. וכתבו חילוק זה גם רוקח סי' שכ"ט ופסקי רי"ד ג"א ב' ו' ס' התשלמה ברכות ר"ע 82 וא"ה ה' סעודה סי' ל"ה. ולזה כוון רש"י במ"ש (פרדס סי' ע"א ומחז"ו סי' ס"ח וסדור רש"י ע' 52): והביאן בתוך הסעודה לא חר שבך על הפת. (12) מ"ב א'. ומוה הקשה על רש"י בתוס' רי"ח מ"א ב' ד"ה לאחר. (13) מ"ב ב'. (14) ל"ז א'. (15) מ"א א'. ומוה הקשה ר' יוסף בתוס' רי"ח. (16) אין לה מקום. ע' שבת קט"ז א'. (17) מ"ב רע"א. (18) ל"ה ב'. (19) כעין גי' ד"ס. (20) דיני קביעות מבוארים לקמן סי' קמ"ט ע' שם, וע' לקמן סי' קי"ח ע' 101. (21) ע' לעיל סי' ק"ב ע' 81. (22) שם. וכ"ו: ופרטוי"ש.

שרוצה ללפת פטור בין מברכה שלפניהם ובין מברכה שלאחריהם, דהרי הם כדיוסא שפירשתי, שאין רגילות ללפת [בהם] אלא למילוי כרס [הם באים], כדאמר רב פפא¹ בכלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא, שלא היו מברכים עליהם לא לפניהם ולא לאחריהם² אפי' בסתם, ולכך היה מנגמס³, כי אינם ללפת. ומיהו אם שינה להביאם 5 אחר הסעודה דינם כבתוך הסעודה ואינו מברך לאחריהם, דהא מיד יברך ברכת המזון, וגם דמו למזון, וכן בדיוסא. ולא דמי לחמרי ומגדי דאי אכלינהו בתוך הסעודה דינם שצריך לברך אחריהם, דהא עקרינהו וארחיקינהו מברכת המזון, ותו דהא אפי' כשנאכלים בקינוח סמוך לברכת המזון מברך לאחריהם, משום דלאו מזון גינהו, מה שאין כן באלו. ובשרא וכוורי דאייתי בתר הסעודה נראה שלא בעי כלל ברכה, כיון שאין 10 ברכתם חשובה, וגם אינם נאכלים לקינוח סעודה. וכל שאר הפירות שאינם מז' המינים [מברכין עליהם], דלא נרעי ממגדים, שאף על פי שאין ברכתן חשובה מיהו לקינוח סעודה אכלי להו, וכן אגוזים בדבש. ויש שפירשו⁴ דברי רב פפא שברעת האוכל תלוים כולם ושיוין בדינם בין בשר ודגים ודיוסא, דאם אמר הביאו ללפת דין אחד, ואם אמר בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה למילוי כרס הדין השני, ואם אמר לאחר 15 הסעודה שלא מחמת הסעודה הדין השלישי. ועל דרך זה מפרשים פלוגתא דאמוראי ור' חייא, ואינם [תולים]⁵ ברגילות בני אדם כלל אם הוא בסתם. ותפוס לשון ראשון⁶ והוא עיקר. ור"ח פירש⁷ דברים הבאים בתוך הסעודה כגון מיני תבשילין ויש אומרים אפי' ענבים ורמונים שהרכה בני אדם מלפתין בהם פיתן פת פוטרת וכן דיוסא ואע"ג דאמרין בכלאי טפשאי וכו' מכל מקום פת פוטרת שהרי אם פת הוא הרי נפטרו ואם 20 אינו פת הרי נלפתין עמו אבל דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה כגון מיני מתיקה וחביצא בדובשא טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם ⁸ דברים⁸ הבאים שלא מחמת סעודה לאחר סעודה כגון אכטיחים וענבים ורימונים וכיוצא בהם ⁹ שאינם באים ללפת בהם את הפת ⁹ שכבר סילקו את הפת מלפניהם ועדיין לא רחצו ידיהם הרי אלו טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שכיון שלא באו ללפת בהן אין 25 ברכת המזון פוטרתן מלברך אחריהם הלכך צריכין ברכה לפניהם ולאחריהם זהו פירוש דברי רב פפא, עד כאן פרי"ח. ובתשובת רבינו שלמה¹⁰ מצאתי כשהיו מביאים לו אגוז בדבש בתוך הסעודה היה מברך לפניו שהכל נהיה בדברו לפי שנשתנה האגוז מכמות שהיה¹¹. ולדברי פרי"ח נראה דדמי לחביצא בדובשא. ירושלמי¹² רב בשם ר'

(1) ביצה ט"ז א' ונדרים מ"ט ב', ובשניהם: ר' זירא. (2) פ"י זה מובא בשט"מ נדרים מ"ט ב' בשם הרא"ם ד"ל, והוא הר"א ממו"ץ רבו של רבינו. ועי' ערוך ערך נהם וערוך דבר א' ותשובת רב האי בס' האשכול ע' 70 ופרי"ח באו"ז ח"א סי' קנ"ד. (3) רב פפא, שקורא אותם טפשאי. (4) לא מצאתי. ועי' תוס' ר"ח כ"ט סע"ג ורשב"א וש"מ. (5) כ"י: תלויים. (6) עי' תמורה כ"ז א'. (7) מובא ברוקח סי' שכ"ט ובלשונו באו"ז ח"א סי' קנ"ד. ובערוך דבר א' הועתק לשון הר"ח סתם. (8) כ"ה בכ"ז א' ובאר"ז. (9) ערוך ורוקח ואו"ז. (10) פירסם סי' ע"ז ומחז"ו סי' ס"ט וסודור רש"י סי' ק"ח. (11) כן במקומות שציינתי, וכן בשב"הל סי' קס"ג בשם רש"י. אבל מחז"ו עי' 40 וסודור רש"י עי' 60: פעמים ראיתי את רבי שהביאו לפניו על השלתן אגוזים שקורין יורבעם ומברך עליהו בורא פרי העץ. וכן הביאו בשם רש"י תוס' ותוס' ר"ח ברכות ל"ח א' ד"ה וכו' וסמ"ג עשין כ"ז ופסקי ברכות למהר"ם סי' תקפ"ז וש"פ. וכבר העיר על סתירה זו באו"ז ח"א סי' קס"ח בשם רבו הר"י שירליאון. ועי' בשו"ת מהרי"ק שורש מ"ג. (12) ברכות פ"ו ה"ה, בשו"ת.

- חייא רובא פת הבאה בכיסנין לאחר המזון טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם א"ר אמי ר' יוחנן פליג. ומסיק דפליג אפי' לא אכל מאותו המין באמצע המזון:
- קית. שאלו¹ את בן זוטא מפני מה אמרו דברים הנאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה וכו' עד אי הכי יין נמי נפטרין פת, ופירש רבינו אבא מורי אם מלפת את הפת ביין², ומשני שאני יין דגורם ברכה לעצמו, דאישתני⁵ לעילויא³. וקיימא לן דככל ענין שהוא נהנה מן היין מברך בורא פרי הנסן, למעוטי שאר משקים⁴. והני מילי דרך ליפות⁵, אבל אם שותה אפי' מים⁶ טעונה ברכה לפניו, דאין פת הנאכל פוטר השתיה. וכן משמע בסוף פירקין⁷, דתנן השותה מים לצמאו מברך שהכל נהיה בדברו, ואמרינן לאפוקי מאן דחנקתיה אומצא, ולא אמרינן לאפוקי מאן דשתי מיא בתוך הסעודה⁸. ובהלכות גדולות⁹ כתב מאן דשתי מיא (בתוך הסעודה) אפי' תלתא זימני כסעודתא אינו צריך לברוכי אכל זימנא וזימנא (לא) וכן חמרא ושכרא דכי מברך זימנא קמייא לא [צריך]¹⁰ תו לברוכי: ופת¹¹ הבאה בכיסנין ולחמניות אי אמר¹² קבענא סעודתיה עליה מברך המוציא ושלש ברכות לאחריהן, ואי לא קבע מברך בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין נ'. ואם אכל כל כך שאחרים קובעים סעודתם עליהם אפי' לא אמר הוי קביעות, דסתמא דעתו כשאר בני אדם, והיינו¹⁵ דאמר רב נחמן (לעיל) לרב הונא עדיין¹³ מר כסין הוא¹³: וקיימא לן¹⁴ דאפי' גמר סעודתו מצי לאכול קודם שיברך ברכת המזון ואפי' גמר סעודתו וסילק, עד שיטול ידיו. ומיהו יש דברים שצריך לברך לפנייהם ולאחריהם, כדפרישית לעיל¹⁵ בפסק רב ספא. ובגמרא¹⁶ אמרינן דלית הלכתא ככל הני שמעתתא¹⁷ אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב שלש תכופות הם תיכף לסמיכה שחיטה דכתיב¹⁸ וסמך ושחט תיכף²⁰ לגאולה תפלה דכתיב¹⁹ ה' צורינוואלי וסמך ליה²⁰ יענק ה' וגו' תיכף לנשילת ידים ברכה דכתיב²¹ שאו ידיכם קדש וברכו את ה'²². והכי נמי איתא בירושלמי²³:

(1) מ"א ב'. (2) ע' תוס' ד"ה והלכתא שצדדו לתרץ באופן זה קושיהם על רש"י, וכן מפרש ר"ח מובא באו"ז ח"א סי' קנ"ה. והתוס' דחו זה משום שלא מצינו שיברך עליו בענין זה, ע"ש בתוס'. ונראה שרבינו יואל מפרש שמלפת בו את הפת, אבל שותהו בפני עצמו ואינו שורה בו את הפת. וע' תוס' ר"ח ד"ה אי הכי. (3) פירוש רבינו, וכונתו כמ"ש בתוס' ר"ח ד"ה שאני בשם רשב"ם. וכעין זה בתוס' ד"ה א"ה בשם רשב"א, וע' תר"י. (4) ע' תוס' ר"ח ותוס' ד"ה אי הכי. וע' פירוש סי' פ"ד ומחז"ו סי' ע"ב וסודר רש"י סי' קי"ט ורוקח סי' שכ"ט ופסקי ברכות מהר"ם סי' י"ז ותשו' מהר"ם ד' מק"ב סי' תקס"ו. (5) לפות. (6) ע' סדרע"ג מ"ו א' ובי' ופירוש סי' ע"ד ומחז"ו סי' נ"ד וסודר רש"י סי' ע"ה וק"ז וק"ב וסי' הישר סי' שד"ם ותוס' ותוס' ר"ח ברכות מ"א ב' ד"ה אי הכי ורוקח סי' שכ"ט וש"פ. (7) מ"ד ע"א. (8) ראה זו מביאה הרוקח בס' שכ"ט בשם אביו. (9) ד"ו 21 א' וד"ב ע' 61. וגו' רבינו מושנה קצת משתיהן, אבל קרובה יותר לגי' ד"ו שהיתה גם לפני בעל אר"ה, ע"ש סי' קנ"ה. (10) כ"ז: צריכתא. (11) מ"ב רע"א. וע"ש ברש"י בשם רב האי, ודברי רב האי מובאים בערוך כאן ובס' האשכול ד' אלבעק ע' 71. וכן פ' ר"ח מובא באו"ז ח"א סי' קמ"ז, וכן פ' הרי"ף. וע' לקמן סי' קמ"ט עוד. (12) ע' לעיל סי' קי"ז ע' 99 ובהגהותי שם אות 19. (13) כגו' הרי"ף. וע' ערוך ערך ד' ובתשו' מהגנייה ע' 841 וה"ג ד"ו 16 ב' ורס"ג בפירושו לברכות. (14) מ"ב א'. (15) סי' קי"ז. (16) מ"ב א'. (17) גמר, סלק ושמן. ע' רש"י ד"ה ככל הני. (18) ויקרא א' ג' וד'. (19) תהלי' י"ט ט"ו. (20) שם כ' ב'. (21) שם קל"ד ב'. (22) בגמרא לפנינו לא הובאו הראיות מהפוסקים, אבל בכ"ז פ' בד"ם הגי' כמו שהביא רבינו. ולקמן סי' קנ"ד כתב רבינו: והני ג' תכופות מסיק לה בירושלמי, הרי שלא היו הראיות מהפוסקים לפניו בבבלי. ונראה שבס"י קנ"ד העתיק רבינו

קי"ט. בירך ¹ על היין שלפני המזון וכו'. כבר ביארתי שמועה זו בהלכות קידוש והבדלה ². בירך ³ על הפת פטר את הפרפרת, וכל שכן ⁴ מעשה קדרה, וכשהוכנו בראש הסעודה מיירי ⁵, ואם בירך על הפרפרת לא פטר את הפת. היו יושבין כל אחד ואחד ⁶ מברך לעצמו הסינו אחד מברך לכולן. פ"ח ⁷ היו יושבין ⁸ בעסק אחד שלא לשם סעודה. פירוש אחר ⁸ היו יושבין כל אחד ואחד לבדו, הסינו סביבות הפת. והך מתניתין מיירי בין בברכת המוציא ובין בברכת המזון ⁹, מדמייתי עליה בתי דכרינו וכו' ¹⁰. מיהו יש פורים דלא גרסי לה ¹¹. וגם מיירי ביושבים רק לשתות מן המזון ברכה לפניו ולאחריו, דכי מעיינת בה מוכח הכי מפלוגתא דרב ור' יוחנן ¹², ומדמשני מגו דמהניא הסיבה לפת וכו' מכלל דהפלוגתא בלא סעודת פת, ואמתניתין ¹³ קי"טא. ומדקני בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אין להוכיח ¹³, דרילמא בבא באפי נפשה היא. ואם ¹⁴ מהלכים כדרך ואמרו נקבע מקום פלוני לאכול כמו שהסיבו דמי, ואע"פ שכל אחד ואחד אוכל מכלו. ויין ¹⁵ נמי בעי הסיבה כר' יוחנן, ואז אחד מברך לכולם ¹⁶, ואם לא הסינו כל אחד ואחד מברך לעצמו. ונראין הדברים דבסתמא מיירי ¹⁷, כדתנן ¹⁸ שלשה שאכלו ביחד חייבים לזמן. ואם אמרו נאכל ¹⁹ ביחד הרי הוא כקבעו מקום, וכן אם אמרו לאחד תברך בשבילנו להוציאנו ידי חובתנו. וכשאמרו חכמים ¹⁹ שנים שאכלו מצוה ליחלק דווקא בשנים אמרו, אבל בענין אחר לא. וכן ביין גירדא תלוי [בקביעות] מקום ²⁰:

קך. שאלו ²¹ את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי. ירושלמי ²². א"ר ²³ מנא הדא אמרה ההוא דעמיש בנו מיכלא אסור למימר ליה זיוס ²³ מפני סכנתא דנפשא, זיוס בלשון יון חיים ²⁴. ולכך נהגו לומר סברי, שיתנו לב לברכה ויפנו בית הבליעה לענות אמן ולצאת ידי חובתן ²⁵. ויש שפירשו משום דיין מכיא קללה לעולם ויענו

מספר אחר או מהיר"ף. והראיות מהפוסקים מובאים גם בשאלות יתרו סי' נ"ד וה"ג ד"ו ²¹ א' והיה לפנייהם כן בבבלי, ולא כמו שחשבו רבים שרב אחאי וה"ג העתיקו את המאמר מהירוש'. וע' בס' Geonica לגינצבערג ח"א ע' 84 וע' 85. ובמקום אחר אאריך בזה א"ה. ²³ ברכות פ"א ה"א. וע' לקמן סי' קנ"ז. ¹ משנה מ"ב א'. ² לקמן סי' תק"ח. ³ לפני זה במשנה עוד דין אחר. וגם הרמב"ם השמיטו. וכבר נתקשו בזה האחרונים. ⁴ מ"ב ב' בגמרא. ⁵ והיו לפניו בשעה שברך על הפת. ע' לעיל סי' קי"ז ע' 99. ⁶ ע' ד"ס. ⁷ מובא בתוס' רי"ח ד"ה היו. והוא הפירוש השני שבערך סב ד'. ⁸ גם זה מפר"ח, ע' תוס' רי"ח ד"ה הסבו. ופר"ח מובא בלשוננו ושלמותו באו"ז ח"א סי' קנ"ז. והוא הפירוש הראשון בערך סב ד' והוא פירוש רב האי מובא בתר"י ורשב"א. ⁹ ע' תוס' ותוס' רי"ח ותרי"ו ורא"ש. ¹⁰ מ"ב ב' עובדא דתלמידי דרב, ומפלוגתא האמוראים מ"ג א' אם יין צריך הסיבה או לא מוכח שהמשנה היא גם בברכת המוציא, ע' תוס' ותוס' רי"ח. ורבינו קיצר. ¹¹ בד"ס לא גרס "בתי דכרינו" רק: כי מטו להתם. וא"כ בברכת המוציא הוא הענין, ואין ראייה לברכת המזון. ¹² מ"ג א'. ¹³ שבסעודת פת המשנה מדברת. ¹⁴ מ"ב ב'. ¹⁵ מ"ג א'. ¹⁶ לפניו או גם לאחריו לשיטת רבינו לקמן רס"י קכ"ד שזמננים בפירות מוז' המינים. ¹⁷ ע' תרי"ו בשם ר"י הוקן ותוס' רי"ח מ"ב ב' ד"ה ציוול ומ"ג א' ד"ה מסקנא. ¹⁸ מ"ה א'. ¹⁹ מ"ה ב'. ²⁰ או באמירה. כדלעיל. ²¹ מ"ג א' וכג"ז ד"ס, ע"ש אות ו'. ²² ברכות פ"ז ה"ה בשניונים. ²³ בירוש': יום. ורבו הנוסחאות בזה. ובשרידי הירושלמי ע' 851: זס. ובדברי רבינו אפשר שצ"ל: זיוס והוא צורת מלה יונית: *ζῶς*. ²⁴ בערך ערך זומא גרס: זומ, ומפרש: זס פי' יחי. ורבינו אולי לקח פירושו מפר"ח. ²⁵ לקמן רס"י תקי"א מובא טעם זה בשם יש מרבנותיו.

ויאמרו לחיים¹: והוא² אומר על המוגמר. פ"ח³ הנוצע הוא אומר ברכה על המוגמר. ומיהו ברכת המזון אורה מברך, כדאמרינן בספר שלשה שאכלו⁴. ויש שאמרו⁵ האחר שבייך לכולם כיון שנתן לו רשות לברך מסיים בלא רשות. אי נמי בסתמא בייך הרי לא מיחו וניתא להו ביה ולכן אומר גם על המוגמר. ומסייע ליה לרב(א)⁶ דאמר הנוטל ידיו באחרונה תחלה⁷ הוא מוזמן לברכה, בלא נטילת רשות עוד: ומאיתי⁸ מברכין על המוגמר משתעלה תמרתו. אמר⁹ רב על כל המוגמרות כולם מברכין עליהם בורא עצי בשמים⁹. ומשחא דאפרסמון מברכים עליו בורא שמן ערב. וכשרתא ומשחא כבישא ומישחא טחינא כולהו מברך עלייהו בורא עצי בשמים. וסמלק וחלמי דימא מברכים עלויה בורא עצי בשמים. ונרקום דגנוניתא מברכים עלויה בורא עצי בשמים, דדברא בורא עשבי בשמים. אמר¹⁰ מר זוטרא האי מאן דמורח באתרונא או בחבושא¹⁰ אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות: א"ר יהודא האי מאן דנפיק ביומי דניסן וחזי אילנא דקא מלכלבי אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וכרא בו בריות טובות ונאות¹¹ ואילנות טובות כדי ליהנות מהם¹² בני אדם. ויש מי שאמר¹³ דרך כפעם ראשון מברך כן, ואין נראה לי: אמר¹⁴ רב זוטרא בר טוביה אמר רב מניין שמברכים על הריח טוב¹⁵ שנאמר¹⁶ כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו הוי אומר זה הריח. ולאחריהו אין מעונין ברכה, כדאמרינן¹⁷ לאפוקי ריחני: הביאו¹⁸ לפניו שמן והדס בית שמאי אומרים מברך על השמן וסוטר את ההדס ובית הלל אומרים מברך על ההדס וסוטר את השמן. ובהלכות גדולות¹⁹ מפרש משחא דשומשמי דהיינו משחא [טחינא]

ותוס' ברכות מ"ג א' ד"ה הואיל הביאו זה בשם יש מפרשים, ותוס' רי"ח ברכות שם ד"ה לפי והגה"מ פ"ז מה' ברכות אות ט' בשם מחזורים, ורשב"א בסוגיתנו בשם רש"י, ומדרכי ברכות סי' קמ"ה ותשב"ץ סי' שכ"ב וסי' רצ"ז וס' על הכל במאסף הגורן ח"ז ע' 90 בשם מחזור ויטרי. והוא לפנינו במחז"ו סי' פ' בשם ר' יוסף טוב עלם, והובא כן בשמו בפרדס סי' נ"ז ושבה"ל סי' ק"מ, וכעין זה בשבה"ל שם ופרדס סי' ע"ה בשם ר' קלונימוס הקוק, ומקורו הוא במעשה הגאונים ד' ר"א עפשטיין (מק"ב) ע' 58. ומקור הראשון הוא תשובת רב האי בפרדס סי' נ"ד ונ"ה ושבה"ל סי' ק"מ. וע' ראב"ן סי' קצ"ה ואו"ח ח"א סי' ק"ס וקע"א ורוקח סי' של"ה. (1) כן מפרש ר' יצחק בר' יהודה במעשה הגאונים ושבה"ל שהוכרחי. ולקמן סי' תקי"א מפרש כן רבינו מדעתו. (2) משנה מ"ב רע"ב וגמרא מ"ג א'. (3) מובא בתשובות הר"ף סי' ש' והועתקה בס' האשכול ד' אלבעק ע' 72. והפירוש מובא בתר"י בשם הגאונים. והראב"ד, מובא ברשב"א, פ"י כן מדעתו. וע' רשב"א מה שהקשה ע"ז. (4) מ"ז א'. (5) רי"ף כאן ובתשובותיו סי' ש' (ס' האשכול ע' 72), ורש"י מ"ב רע"ב ד"ה והוא ומו"ג א' ד"ה מכלל. וע' תר"י. (6) בכל הספרים: רב. מ"ג א'. (7) גי' הר"ף וד"ס. (8) עד ליהנות מהם בני אדם. מ"ג א' וב', ורבינו העתיק לשון הר"ף בשינויים קלים. (9) בגמרא ורי"ף: חוץ ממושק שמין חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים. (10) לפני זה בגמרא: א"ר ששת הני סיגלי מברכין עלייהו בורא עשבי בשמים. ובר"ף שבדפוס אינו, אבל הרא"ה העתיקו. וע' ד"ס. (11) אינו בגמרא ורי"ף, אבל כ"ה ברמב"ם פ"י מה' ברכות ח"ג ובפסקי רי"ד נ"ב סע"א. (12) ע' ד"ס. (13) כן כתב המדרכי בפרקין סי' קל"ה, והוא ממהר"מ ב"ב כמבואר בתגה"מ פ"י מה' ברכות סי' ט', והוא בפסקי ברכות מהר"מ סי' כ"ד. וכן נראה דעת הרא"ה בפקודת הלוי' ע' קל"ג והרוקח סי' שמ"ב. וכן כתב הראב"ד לענין ראה בריות טובות או משונות, ע' טור או"ח סס"י רכ"ה. (14) מ"ג ב', ורבינו העתיק לשון הר"ף. (15) גי' ד"ס, ובגמרא: הריח. (16) תהלי ק"ג ר'. (17) ברכות מ"ד ב' ונדה נ"א ב'. ושם כתב רש"י הטעם משום דהנאה מועטת היא. (18) מ"ג ב' וכג"י הר"ף, והיא גי' הה"ג (ד"ו 17 ב' וד"ב ע' 71) ור"ה, מובא באו"ח ח"א סי' ק"ס. (19) שם: משחא כבישא או מישחא טחינא, ושם 17 א' מפרש

שברכותיהן שוות, אבל באין ברכותיהן שוות מברך על זה וחוזר ומברך על זה, כדאמרינן לעיל¹. אמר רבן גמליאל אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדם לריחו וזכינו לסיכתו לא זכינו א"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע רבא אמר הלכה כבית הלל. והלכתא כרבא, דבתראה הוא²; ת"ר³ הביאו לפניו⁵ ששן ויין, ובחול מירי⁴, שיין שלפני המזון אינו פוסל > את היין שלאחר המזון⁵, בית שמאי אומרים אוחו את השמן כימינו ואת היין בשמאלו ומברך על השמן וחוזר ומברך על היין ובית הלל אומרים < אוחו את היין כימינו ואת השמן בשמאלו ומברך על היין וחוזר ומברך על השמן. ומינה⁶ שמעינן שכל דבר של ברכה ושל מצוה⁷ ראוי לו שיאחו כימין, וכן בהבדלה אוחו היין כימין ומברך בורא פרי הגפן ושוב נוטל את ההדס כימין > והיין בשמאל ומברך על ההדס <⁸ ושוב מחזיר היין כימינו ומבדיל. בירושלמי פרק אלו דברים⁹ בענין הבדלה מייתי נמי לההיא פלוגתא, [ומוכח] התם שאין ליטול שניהם ביד אחת שאין זה הידור מצוה, שהרי נזף בו רבה [בר' ועירא] וא"ל מה ידך אחריתי קטיעא¹⁰. וכן בשאר מצות: והשמן¹¹ טחו כראש השמש ואם שמש תלמיד חכם הוא טחו כנחל מפני שננאי הוא לתלמיד חכם שיצא מבושש לשוק: ואל¹² יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים המטולאים ואל יספר עם אשה בשוק ואל ישב עם חבורה¹³ של עמי הארץ [וכו'] ולא יהלך בקומה זקופה דכתיב¹⁴ מלא כל הארץ כבודו:

קכא. הביאו¹⁵ לו מליח תחלה ופת עמו מברך על המליח ופוסל את הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוסל את הטפלה, ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפל א"ר אחא בר עקיב¹⁶ באוכלי פירות גינוסר שנו: אבל¹⁷ תאנים וענבים ורמונים (ר"ג אומר) מברך אחריהם ג' ברכות [דברי רבן גמליאל]¹⁸ ר' עקיבא אומר אפילו וכו'. פירשתי בתשובות של הלכות ברכות¹⁹. והך אפי' דר' עקיבא אפת קאי²⁰, דאלו בתאנים וענבים הא אמרינן לעיל²¹ דר' עקיבא סבר ברכה אחת מעין שלש. וכן²² על פת הבאה בכיסנין ועל שאינו אפוי

מישחא טחינא: היכא דמבסמי שושמי (הוא שושמי Sesam) בריחני וטחיני להון, ועפ"ז תקנתו. ובכ"י: כבישא. אבל ע' רב האי ברשב"א ופר"ח בתוס' ותוס' ר"ח מ"ג א' ד"ה משחא ואר"ז ח"א סי' קע"ט ותרי' וערקך כשר א'. והאר"ז מביא כן בשם הר"ף, ולפנינו ברו"ף ליתא. (1) מ"א א'. (2) לשון הר"ף. וכן פסק בה"ג (ד"ו 17 ב' וד"ב ע' 71) וכן ר"ח באר"ז ח"א סי' ק"ס, וע' תוס' ר"ח ותוס' מ"ג ב' ד"ה הכי. וע' אר"ז ח"א סי' ק"פ ובהגותי לעיל סי' ק"ו ע' 87 אות 6. (3) מ"ג ב'. (4) רש"י ד"ה חוזר ומברך. (5) מומרא דריב"ל ברכות מ"ב ב'. (6) מכאן עד כימינו ומבדיל מובא במדרש ברכות סי' קמ"ט, והועתק כל הענין סתם בא"ח ה' ברכות סי' מ"ג ואגודה ברכות סי' קנ"ט. וגם התשב"ץ סי' פ"א שאב מכאן. וכן בטאו"ח סי' כ"ה ע"ש ובכ"י ופרישה. וברכות ג"א סע"א לענין כוס של ברכה: נותנו כימינו. (7) במדרש: ברכה של דבר מצוה. ומה שדקדק מזה בצ"ח ברכות מ"ג ב' אין לו מקום לפי הג' כאן. (8) כ"ה במדרש. ושם: ומחזיר היין לימינו. (9) ברכות פ"ח ה"ה. (10) בירוש': מה ידך חוריתא קטעין, כל' מה אתה נושא בידך האחרת. וג' רבינו מסכימה עם ג' הראשונים. (11) מ"ג ב'. (12) שם. (13) ג' הר"ף. (14) ישע' ו' ג'. (15) מ"ד א'. (16) לפנינו: עורא, ובד"ס: עולא. ואמורא רב אחא בר עקיבא לא נזכר בש"ס. (17) משנה מ"ד א' כג' ד"ס. (18) תקנתו עפ"י ג' כל הספרים שהיא גם ג' רבינו לקמן סי' קנ"ו. (19) לקמן סי' קנ"ו. (20) ע' ביאורו לקמן סי' קנ"ו. (21) ל"ז סע"א. (22) מ"ד א'.

על כולם מכרך אחריהן בא"י אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה ברית² ותורת³ חיים ומזון ועל שהוצאתנו מארץ מצרים רחם⁴ ה' אלהינו עלינו ועל כל ישראל עמך ועל עירך והיכלך ועל מקדשך וכנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו ונחמינו בה כי אל טוב ומטיב אתה ברוך אתה יי"י על הארץ ועל המחיה :

- 5 קכב. כל⁵ שהוא מז' המינים ואינו מין דגן בתחלה מכרך בורא פרי העץ ולבסוף על העץ ועל פרי העץ וכו'. ביי"ן בתחלה בורא פרי הגפן ולבסוף על הגפן ועל פרי הגפן וכו' וחותם על הפירות כחוצה לארץ על הארץ ועל הפירות⁸, ובארץ ישראל חותם על הארץ ועל פירותיה. ועל כל שאר פירות כגון אתרוגים ותפוחים ואגוזים ושקדים וכיוצא בהם שאינם מז' המינים בתחלה בורא פרי העץ ולבסוף בורא נפשות¹⁰ רבות⁹. וחותם בא"י¹⁰ אל¹¹ חי העולמים. והיכא¹² שאכל מיני מזונות דהיינו כגון מין דגן מבושל ושתה יין ואכל פירות משבעת המינים בתחלה מכרך על זה בפני עצמו וע"ז בפני עצמו ולבסוף כולל ברכתו ומכרך בא"י אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וכו' וחותם ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות¹³, ושפיר דמי. ולא הוי ככהאי גוונא¹⁵ חתימה בשתים, דאמרין¹⁴ דאין חותמין בשתים, דמהאי טעמא חותמין הכא דהארץ היא המוציאה המחיה והיא המוציאה הגפן ופרי העץ¹⁵. וכן¹⁶ פ"ח ובהלכות גדולות¹⁷ : וכירושלמי¹⁸ גבי כוסס את האורז משמע שאם אסאן ובשלן והוסיף

(1) נוסח זה מובא במדרכי ברכות ס" ק"ג ובהגהות ר' יהוספיה בד"ס סוף שקלים ובאגודה ברכות ס" קס"א בשם הראב"ה. ור' יהוספיה: ברית ותורה. ונוסח זה גם ברוקח ס" שמ"א ומקורו בפר"ח באר"ז ח"א ס" קפ"א, ע"ש היטב. (2) גם זה מעין ברכת גידה לך לפי ג' הראשונים לקמן מ"ח סע"ב. ע' בהגהותי לקמן ס" ק"ל. ובמעשה הגאונים ע' 57 ופרסם ס" פ"ז: ברית ותורה. (3) כן גם מחזיקו ע' 52 ורוקח ס" שמ"א ותשו' מהר"מ ד"פ ס" תק"ז. (4) עד סוף הס" ע' כעין זה בפסקי ר"ד ג"ב ב'. (5) מ"ד א'. ועד ולבסוף בג"ר הוא לשון הר"ח, באר"ז ח"א ס" ק'. (6) כג' הר"ף וכו' פ' בד"ס וראשונים. והיא ג' השאלות יתרו ס" ג"א ובה"ג ד"ו 14 רע"א וד"ב ע' 54 ובסדרע"ג כ"י בהוספות ותקונים של מארכס ע' 2. וע' לקמן ס" קמ"ז בסופו. (7) ע' לקמן ס" קנ"א בראשו. (8) ע"כ מובא גם בשב"ל ס" קס"א ובתשובת ר"י מטראני שנדפסה בס' שונה הלכות כ"ז ב' ובבית נתן דף כ"ז. ושם התחיתה: על הארץ ועל פרי העץ, וכ"ה בפר"ח באר"ז ח"א סס"י כ"ה. ע' בהגהותי לעיל ס" ל"ח ע' 28 אות 17. (9) שאלות יתרו ס" ג"א. וע' לעיל ס" צ"ח ע' 77. (10) ע' לעיל ס" צ"ח ע' 77. וע' ש"ש והעמ"ש יתרו ס" ג"א. ולדברי שניהם אין יסוד לפי ג' כ"י עפשיין (עקב): בורא נפשות על כל מה שברא, ותו לא. (11) כ"ה גם בסדר רש"י ע' 57 ורוקח ס" שמ"א. (12) מכאן ועד והיא המוציאה הגפן ופרי העץ הוא לשון פר"ח באר"ז ח"א ס" קפ"א. והדין מובא בשם פר"ח בתוס' מ"ד א' ד"ה על ובשב"ל ס" קס"א ובפוסקים. (13) ובתוס' ותוס' ר"ח והגהות ר' יהוספיה בד"ס סוף שקלים ובפסקי ברכות מהר"מ ס" כ"ה בשם ר"ח: על הארץ ועל המחיה ועל הפירות, וכן נראה מרשב"א. ובשב"ל ס" קס"א: על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל פרי העץ. ונוסחאות שונות היו לראשונים בפר"ח. (14) ברכות מ"ט א'. (15) ופירוש זה בגמרא שם. (16) לפי מ"ש בהערה 12 צ"ל: כן פר"ח. (17) וכן בטאר"ח ס" ר"ו בשם ה"ג, ולפינו בה"ג לא נמצא. ואולי היה בראב"ה: רה"ג, רב האי גאון, כמו שהוא בפירושו מובא ברשב"א, והמעתיק טעה וכתב: בה"ג, והטור כבר מציא טעות זה בראב"ה שלפניו. ולדין הבה"ג והר"ח הסכימו כל הפוסקים. אבל ע' בגמ"מ ס" קכ"ד, והיא התשובה שבשב"ל ס" קס"א ושרמו עליה ריא"ז בשלה"ג. והערת מילער בגמ"מ צריכה להמחק. (18) ברכות פ"ו ה"א, בשינוים.

לחקן דרך מעדנים¹ < מברך בורא מיני מעדנים > עד < כדון בתחלה > בסוף מאי
מברך ר' יונתן אמר אשר ברא מעדנים לעדן בהם נפש כל חי בא"י על הארץ ועל
מעדניה: וירקא² ומיא נמי טעונים ברכה גם לאחריהן, לבר מריחני שאינן טעונין ברכה
לאחריהן: ורגיל³ היה מורי אני לברך על כל המצות אחריהם ולהזכיר לשמור מצוה
5 פלונית, כי חוקה לא נאמרה אלא בתפילין⁴, כדמפרש בירושלמי⁵, מדלא משכח⁶
למעוטי אלא ריחני. ונחלקו עליו ואמרו מדקאמר בנמרא ולבני מערבא דמברכים כו'
מכלל דבככל לא נהוג לברך אפי' אתפילין, ואנן בתר בני ככל גרי[נ]ן⁷. ורובא
דאינשי לא נהגו לברך אחריהם אפי' אתפילין, וכמאי דנהוג נהוג. וכן נראה בעיני:
קכג. השותה⁸ מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו, לאסוקי דחנקתיה אומצא
10 דהוה כשותה לרפואה שאינו מברך כלום⁹, ומטיא לא מתהני. ר' טרפון¹⁰
אומר בורא נפשות רבות וחסרונן, א"ל רבא בר רב חנן לאכילי הלכתא מאי אמר
ליה סוק חזי מאי עמא דבר. (ולכן) יש מפרשים דר' טרפון פליג, [ן]שואל רבא בר
רב חנן הלכתא מאי, כלומר נהגו כו' טרפון או לא¹¹. ובירושלמי דפסא¹² גרסין אס
ראית הלכה רופפת ראה האיד הצבור נהגו: ירושלמי¹³ יין מבישל מברך עליו שהכל
15 נהיה בדברו, ובתשובות¹⁴ פרשתי הדבר הזה. ירושלמי בסוף פרקין¹⁵ השותה מי דקרים
< מהו > אומר כרוך שברא מי רפואות, וצריך לומר שגם נהנה מהם¹⁶: ירושלמי¹⁷
אכל במזרחא של תאנה ובא לאכול במערבא צריך לברך, ומכל שכן¹⁸ סתאינה לתאינה:

(1) בירוש': ומ"ד בורא מיני מעדנים בההוא דטריף. ופי' המפרשים שערבן בבשרים
ובצים. וזה שכתב רבינו משמע וכו'. (2) מ"ד ב'. (3) עד סוף הסי' נשנה ונשלש ביתר ביאור
לקמן סי' קכ"ה ע' שם וקס"ח בסופו ותרצ"ג. וע' לקמן סי' קמ"ו בסופו. (4) ע' פירוש סי'
קפ"א ומעשה הגאונים ע' 40 ותוס' רי"ח מ"ד ב' ד"ה דמברכי ותוס' שם ד"ה ולבני וסומה ל"ט
א' ד"ה אבל ומנחות ל"ו ב' ד"ה ושמרת ונדה ג"א ב' ד"ה ולבני ואר"ז ח"א סי' תקפ"ו ורשב"א
כאן ור"ג נדה ג"א ב'. וע' ס' התרומה ה' תפילין קצרות סי' רי"ג וארונות סי' תנ"ה ומחזיק
ע' 643 וש"ס. ובפירוש ומעשה הגאונים שם: ואני נתן הצעיר רואה את דברו הרב הגדול
שנוהג לברך (לשמור חוקיו) וכו', ע"ש היטב. (5) ברכות פ"ב ה"ג. (6) בגמרא מ"ד ב'.
(7) ע' לקמן סי' קמ"ו בסופו ומקומות שציינתי לעיל אות 4. וע' ס' יראים סוף סי' ט"ז וס'
יראים השלם ע' 482 ורוקח סי' שמ"ו ורמב"ן ור"ן נדה ג"א ב' ואבודרהם ברכת המצות ראש
שער ג'. וכבר הורה כן רב פלמי בחמדה גנוזה סי' ק"ה ורב האי בתלכות פסוקות סי' ס"ז
ובתש"ר ח"א ע' 47, ושם מסיום: ואי ניתא ליה לאינשי למיעבר הרשות בירו. ומובאה תשובה
זו בהדושי הר"ן נדה ג"א ב', ואליה כוון בטאור"ח סי' כ"ט ע"ש וכב"י ודרישה והגהות מהר"ל
מה שכתבו ליישב תמיתה הטור. וע' משנה מגילה כ"א א' מקום שנהגו לברך יבדך, ורש"י שם.
ובתשובת רב האי בס' העתים ע' 276: דכל מאי דאורחיה הוא ברכה צריכה היא.
(8) משנה מ"ד א', גמרא מ"ד סע"ב. (9) ע' רשב"א ובהגהותי לעיל סי' צ"ט ע' 78 אות 19. (10) מ"ה
רע"א. (11) ע' רש"י עירובין י"ד ב' ד"ה ר"ט ותוס' רי"ח ברכות מ"ה א' ד"ה רבי ור"א ורשב"א
ושט"מ. ורבינו סתם דבריו, ואפשר שמפרש הפלוגתא כמו שפרשו המפרשים הנ"ל או כהפירוש
שדרו אותו רש"י ותוס'. ובאמת יש לפירוש זה סמוכין. ואאריך בזה אי"ה במ"א. וע' שערי
ברכות שער ט' (בית תלמוד ח"ב ע' 880), והמול' שם טעה מאד. (12) פ"ז ה"ו. וע' בהגהותי
לעיל סס"י א' אות 8. (13) „ספר ירושלמי“ שרמזתי עליו לעיל סי' י"ב ע' 9 בהגהותי אות
17. ע' מאמרי במונטסשריפט ח' נ"ה ע' 422 והלאה. ושם ע' 428 הערה 1 יש להוסיף:
מעשה הגאונים ע' 77 והמכריע סי' כ"ד. (14) לקמן סי' תכ"ג מובא בהגה"מ פ"ח מה' ברכות
סי' ד'. (15) ה"ה. ומביאו רבינו לקמן סי' קכ"א באמצעי ע"ש. (16) ע' לעיל ראש הסי' ובהגהות
אות 9. (17) בסוף פרקין ה"ה, קודם השותה מי דקרים. (18) סברת רבינו.

ירושלמי¹ מוגמר משתעלה תמרתו מברך רבעי לאורוחי² [לחם]³ משהובא לפניו ונטלו בידו צריך לברך דהרי דעתו למיכל (בידו) ושוב מברך עליו. ולעיל בריש פירקין⁴ גרסין בירושלמי ההוא דנסיב עיגולא ומברך עליוה והוא לא אתי בידיה צריך למיברכיה עליה זמן תניינות. <ולעיל נסחתיז>⁵:

פרק ז'

- קכד. שלשה⁶ שאכלו כאחת חייבים לזמן. ושנים⁷ אם רצו לזמן אין מזמנין, דהלכתא כר' יוחנן. וכתב רב⁸ האי נאון דהוא הדין ג' שאכלו א' משבעת המינים חייבים לזמן. אבל בשאר פירות אין בהם זימון ומברך כל אחד ואחד בפני עצמו. כראיתא בספק כל הבשר⁹: אכל¹⁰ דמאי ומעשר ראשון שנמלה תרומתו וכו' והשמש שאכל כזית והכותי מזמנין עליו אכל טבל וכו' והנכרי אין מזמנין עליו. וגרסין בריש מסכת ערכין¹¹ הכל חייבים בזימון כהנים לזמן וישראלים פשיטא, אי הני לא מחייבי מאן מחייב¹², לא צריכא דקא אכלי קדשים סלקא דעתך אמינא ואכלו אותם אשר כפר בהם¹³ אמר רחמנא¹⁴ והא כפרה הוא¹⁵ קמשמע לן ואכלת ושבעת כתיב¹⁶ והא איתנייהו. וכל שכן שאר אכילה דמצוה כגון מצה דליל פסח דמחייבי. הכל¹⁷ מצטרפים לזימון כהנים לזמן וישראלים פשיטא, אי הני לא מצטרפין¹⁸ מי מצטרף¹⁹, לא צריכא דקאכלי כהנים תרומה או קדשים [וכו'] קמשמע לן דאע"ג דזר לא מצי אכיל בהדי כהן אבל כהן בהדי זר מצי אכיל. ומינה שמעינן דמיצטרפין²⁰ [אוכלי פשטיד]²¹ עם אוכלי פלדיין²² של גבינה, [כיון דאוכל גבינה] מצי לאכול פשטיד²³: נשים²⁴ ועבדים וקטנים אין מזמנים עליהם, אבל נשים לבד ועבדים לבד [מזמנים], דהשתא ליכא פריצותא: עד²⁵ כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה, ומקרא נפק להו²⁶ דכתיב²⁷ ואכלת ושבעת וברכת. יש מפרשים²⁸ דאסמכתא בעלמא הוא, אבל שביעת כריסו היא מן התורה. ויש מפרשים²⁹ דמדאורייתא הוא, <וההיא>³⁰ דאכל

(1) גם זה לא נמצא בירוש' ורק בפרקין ה"ז נמצא: מוגמר כיון שהעלה עשן צריך לברך, ותו לא. אבל כל הענין כך הוא בגמרתנו מ"ג סע"א. וקרוי לודאי שרבינו העתיק ענין זה מן ה"ספר ירושלמי", שהוסיפו בירוש' מן הבבלי. ולפי"ז צ"ל שגם המאמרים שנמצאו בירוש' לפנינו לא מן הירוש' העתיקים רבינו רק מן ה"ספר ירושלמי", שהרי מביא את המאמרים תכופים וסמוכים זה לזה וע"כ שממקום אחר העתיקם. (2) כג"ז ד"ס בבבלי מ"ג א'. (2) כ"ז: יין. (4) ה"א, ומביאו רבינו לעיל סי' ק"ג ע' 84 ולקמן סי' קנ"א. (5) כן בבבלי א'. (6) מ"ה א'. (7) מ"ה ב'. (8) מובא בשם רבינו במדרכי ברכות סי' קנ"ה ומשם בבבלי א"ח סי' קצ"ב, ע"ש ודרישה וב"ח ופרי חדש. וע' צ"ח ברכות מ"ח א'. ופסק רב האי לא מצאתי במקום אחר. (9) חולין ק"ז סע"א. (10) מ"ה א'. (11) ד' א'. (12) אי הני וכו' ליתא בגמרא. (13) שמות כ"ט ל"ג. (14) ע' רש"י תוס' ערכין שם. (15) כ"ז: והאי בר כפרה הוא, ולא ידעתי לפרשו. (16) דברים ח' י'. (17) ערכין שם. (18) לעיל 81. Fladen. (19) וכן רוקח סי' של"ה. ודין זה מובא באגודה ברכות סי' קס"ד סתם וערכין סי' ד' בשם ספר המצות, והוא בסמ"ק ה' ברכות רס"ז ק"ט, והעתיקו מכאן או מהרוקה, וע' לקט יושר א"ח ע' 38. וע' תשב"ץ ח"ד סי' כ"ט וברכת הובח ערכין ד' א' בשם הגהת מנהגים, וע' מג"א סי' קצ"ו סק"א. (21) מ"ה א'. (22) שם. (23) ברכות מ"ט ב'. (24) דברים ח' י'. (25) רש"י ברכות כ' ב' ד"ה שיעורא דרבנן ומ"ח א' ד"ה עד שיאכל תוס' ברכות מ"ט ב' ד"ה רבי מאיר, רמב"ם פ"א מה' ברכות ה"א וש"פ. ונראה שכה"ה גם דעת ר"ח ממה שמביא רבינו בשמו לקמן סי' קכ"ט ע' 116. והיא שיטת תה"ג ד"ז 16 ב' ולקמן שם 22 א', וע' ה"ג ד"ב ע' 68. (26) סי' יריאם סי' כ"ד ובשלם סי' דנ"ג, ה"ר"י מקורביל בתוס' ר"ח ברכות מ"ט ב' ד"ה וה"ר יעקב, הראב"ד בהשגות פ"ד מה'

שיעורא דרבנן¹ מיירי בלחמניות² או בפחות מכביצה לר' יהודה, ולר' מאיר בפחות מכזית³, וקרא דמייית' בסמוך לה הוא להודיענו שבפחות מכביצה למר או פחות מכזית למר הוא מדרבנן⁴: מנהני מילי⁵ דבשלשה חייבים לזמן א"ר אסי דאמר קרא⁶ גדלו לה' אתי וגרממיה שמו יחדיו: ותו שמעינן מהאי קרא שהעונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המכרך: ושנים⁷ שאכלו והם סופרים מצוה ליחלק. לזימון, אבל לא לברכת המוציא⁸. ויש שפירשו⁹ [המוציא נמי, ואין נראה¹⁰. ואם¹¹ אחד סופר ואחד בור סופר מכרך ובור יוצא, וכן איש מכרך ואשה יוצאה¹², ובלבד שיתכוין לצאת ויענה אמן, ואם שמע ולא ענה אמן יצא¹³: אמר¹⁴ רב ג' שאכלו כאחת ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומומנים עליו אמר אביי והוא דקרי ליה ועני, שאז הוא ראוי לענות ברוך הוא שאכלנו משלו¹⁵, והני מילי בתלתא אבל בעשרה עד דנייתי: שלשה שאכלו כאחת אחד מפסיק לשנים. ופרי"ח¹⁶ ואחר שברכו ברכת המזון אם רוצה לנמור סעודתו לעצמו מברך המוציא ואוכל כל צרכו ושוב מברך ברכת המזון לעצמו, ולא נהירא¹⁷. שנים אינם מפסיקין לאחד ואם רוצים לכבדו יכולים להפסיק: ושלשה¹⁸ שאכלו כאחת הגדול שבהם מברך, או למי שירשה הגדול לברך¹⁹. ואם שלשתן שוים בהפלגה וחלקו עצמן וברכו כל אחד ואחד לברו ידי ברכה יצאו וידי זימון לא יצאו, ואם רצו שוב לזמן לא שבקינן להו, דאין זימון למפרע. ואם²⁰ נזכרו באמצע ברכת הזן אינם חוזרים להפסיק ולזמן: בא²¹ ומצאן כשהם מברכים ואומרים נכרך שאכלנו משלו אומר ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, וכך הוא בהלכות גדולות²², ואי אשכחינהו דקאמרי ברוך הוא שאכלנו משלו עונה אחריהם אמן. ואי כך²³ בעשרה גם הוא אומר באותו ענין כשהוא עונה²⁴, ודכוותה בכל ברכה שהוא שומע עונה²⁵ על דרך שפירשנו, אף על פי שאינו מחויב בברכתם: העונה²⁶ אמן אחר ברכתיו הרי זה מנוגה אבל אחר כונה ירושלים

ברכות ה"ט ו"פ, וכן פסק רבינו לקמן סי' קכ"ט. והיא שיטת רב הונא אלוף בה"ג ד"ו 16 ב'. (27) כ"י א'. (1) ברכות כ' ב'. (2) ושקבע עליהם, שאל"כ מברך ברכה א' מעין ג'. וע' סי' יראים השלם ע' 232. (3) סי' יראים שם. (4) לעיל כ' ב' מביאה הגמרא סמוך להא דאכל שיעורא דרבנן דרשת רב עיורא, ומשמע מזה שהגמרא באה לפרש מהו שיעורא דרבנן, והוא כזית וכביצה. לכן כתב רבינו שזה אינו אלא שהגמרא מביאה ראיה שיש שיעורא דרבנן, ומביאה השיעור דאורייתא וממילא נדע שפחות משיעור זה הוא מדרבנן. וע' לקמן סי' קכ"ט ע' 116. (5) מ"ה א'. (6) תהלי' ל"ד ד'. (7) מ"ה ב'. (8) הטעם ע' תוס' ר"ח ד"ה שנים, וראויה לזה בתוס' חולין ק"ו א' ד"ה שמע. (9) רש"י ד"ה מצוה. אבל בחולין ק"ו סע"א ברש"י ד"ה ושמע נראה קצת שרש"י חזר בו מפירושו כאן ומפרש ג"כ בברכה מ"ה ע"ש ברש"י. (10) ע' תוס' מ"ה א' ד"ה אם ותוס' ר"ח מ"ה ב' ד"ה שנים ותר"י. (11) מ"ה ב'. (12) דברי רבינו. וע' תוס' ד"ה שאני ותוס' ר"ח ד"ה שנים ופסקי ברכות מהר"מ סי' כ"ח. (13) ע' רש"י ותוס' סוכה ל"ח ב' ד"ה שמע. (14) מ"ה ב'. (15) ע' רש"י ד"ה והוא. (16) מוכא בקיצור בשב"ל סי' ק"ג ובס' עין חיים בס' היוכל לרמז"ש ע' 199, ובאר"ז ח"א סי' קפ"ז: וכמדומה אני שבפ"י ר"ח יש כן. ובמרדכי בפרקין סי' קנ"ט הביא לשון ר"ח כמו שהוא לפנינו כאן, ונראה שמכאן העתיקו. וכר"ח פסק רב האי מוכא ברשב"א ורא"ש. (17) וכ"ה שיטת רש"י, ע' או"ז שם ושבה"ל שם ורשב"א, וע' פקודת הלויים ע' קמ"ב. וכ"ה שיטת בה"ג, ע' ה"ג ד"ו 19 סע"א ור"ב ע' 72. (18) מ"ה ב'. ועוד מ"ז א'. (19) סברת רבינו. ע' לקמן ע' 109 ובהגהותי שם אות 14. (20) סברת רבינו. (21) מ"ה סע"ב. (22) ד"ו 22 ב' ור"ב ע' 69. (23) שמצא עשרה מברכין, וכל הענין עד אע"פ שאינו מחויב בברכתם הוא תורף דברי ה"ג שם. וע' סדרע"ג מ"ו ב' והוספות ותקונים של מארכס סע"ע 10. וע' ברכות נ"ג סע"ב בשלא אכל וכו' וירוש' שם ספ"ח תנא ר' אושעיא וכו' (24) ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד. אמן. (25) אמן. (26) מ"ה סע"ב.

הרי זה משובח. ובהלכות גדולות¹ מפרש טעמא משום היכירא [דליקמן]² פועלים לעבדיה, וכדאמר אביי עני ליה בקלא רב אשי עני ליה בלחישא כי היכי דלא נזלו בהטוב והמטיב. והלכתא כרב אשי³. וגרים בירושלמי בפרק אין עומדין⁴ > הרי זה בור < בעונה אמן אחר כל ברכה וברכה ומאן דאמר הרי זה חכם בעונה אמן בסוף. רב⁵ אמר כנון אילין תלתא עונה אמן אחר עצמו בהבחר בעמו ישראל באהבה ובאוהב⁶ עמו ישראל ובבונה ירושלים (בין בתפלה בין)⁷ בברכת המזון. (וב) סר"ח⁸ וכן בכל ברכה אחרונה: והלכתא⁹ בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך לבעל הבית. ומברך אפי' לפני כהן או לפני מי שגדול הימנו¹⁰, והא דאמרין¹¹ הנוצץ הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו לענין לפשוט ידו תחלה מיירי ולא לבצוע. וכן סר"ח¹². וגרסינן בירושלמי¹³ בעל הבית בוצע שהוא יודע כח כבודו ואורח מברך כדי שיברך לבעל הבית יהי רצון שלא יבוש בעל הבית וכו'. והגדול¹⁴ שבאורחים יברך או למי שירשה¹⁵, ואפי' בעל הבית גדול מהם הרי הוא חפץ בדבר ומוחל על כבודו כדי שיברכו אותו, ואם חפץ לברך יברך, וכדאשכחן¹⁶ ברבי ור' חייא ורב שאמר רבי לרב לברך אע"פ שרבי גדול ובעל הבית היה¹⁷: עד¹⁸ היכן ברכת הזימון רב נחמן אמר עד נברך ורב ששת אמר עד הזן את הכל. יש מפרשים¹⁹ לענין להפסיק אחד לשנים, ויש מפרשים²⁰ לענין שישב עד

(1) ד"ו 20 ב' וד"ב ע' 68. ומפרש שם שטעם זה אינו אלא לאביי אבל לרב אשי הטעם משום דביתר אכילה הוא. וא"כ צ"ע שרבינו פסק הלכתא כרב אשי והביא הטעם משום היכירא שהוא רק לאביי. (2) כ"י: דלקמן. (3) ה"ג שם. (4) ברכות פ"ה ה"ה. (5) מכאן עד בברכת המזון אינו בירוש' לפנינו. וגם ברוקח סי' של"ז ואו"ז ח"א סי' ק"ץ מביאים זה מירוש' ס"פ אין עומדין, ובאו"ז שם: ואני כתבתי בליקוטי ס"פ א"ע בירוש' אמר רב וכו' ולא מצאתי אותו בירוש' שלפני. ובראב"ן סי' קפ"ד הועתק ענין זה סתם. ובהגה"מ פ"ה מה' ברכות סי' ז' ובא"ח דין קדושה מיושב סי' ד' מובא בשם ר' נחשון גאון. ונראה שהראב"ן ורבינו והרוקח העתיקו מאמר זה מפר"ח או מן הספר ירושלמי שהזכרתי כמה פעמים בהגהותי וביתוד לעיל סי' י"ב אות 17, והאו"ז העתיקו מכאן (ע' הערה שאח"ז) ולפיכך לא מצא אותו אח"כ בירוש'. ובעל "ספר ירושלמי" לקח את דינו מרב נחשון, והיה כתוב שם כן בתחילה רק שנשמטה אח"ז תיבת נחשון. וע' מחכים ע' 9 והלאה בשם פירוש ר' שמעיה. וע' מנהיג ד"ב י"ב א' סי' ל"ד בשם מקצת סדורים, והיה כן בסדר רס"ג. ע' מחכים שם הערה קל"ד. וברוקח סי' של"ז מסיים: ויש ירוש' שאין שם כי אם בונה ירושלים שהיא בסוף. וגם זה אינו בירוש' לפנינו, ומקורו בגמרתנו עפ"י פירושו של בה"ג. וע' רשב"א בשם רב האי בשם רב יהודאי. וע' רוקח ש"כ, ויבאר במ"א. (6) כן גם באו"ז. וגו' זו אין לה שחר, כי בונה ירושלים שבתפלה אינה סוף ברכות. והמשוה אנגד ענינו ש"ס ברכות כ"א ב' וירוש' פ"ג ה"ב וספ"ד לא יאמין שעלתה על דעת א' מרביתו לומר שמותר להפסיק בתפלה בעניית אמן, ואף כי אחר ברכותיו. וכאמת בראב"ן ורוקח וא"ח גי': בונה ירושלים דברכת המזון, וכן בהגה"מ לא הזכיר תפלה. לכן ברור הוא שתיבות "בין בתפלה בין" טעות המעתיק הראשון הוא. (7) מובא בראב"ן סי' קפ"ד ובתוס' ותוס' רי"ח ואו"ז ח"א סי' ק"ץ ויש"פ. וכולם הביאו כן בשם בה"ג. ע' ה"ג ד"ו 20 ב' וד"ב ע' 68. וע' רשב"א ותרי"ג שמביאים כן בשם רב האי. (8) מ"ז א'. (9) ע' פסקי ברכות מהר"מ סי' ל"ד. וע' לעיל סס"י ק"א ע' 92 ובהגהותי שם אות 18*. (10) ברכות מ"ז א'. (11) לא מצאתיו מובא במ"א. (12) ברכות פ"ח ה"ב. (13) מ"ה ב', וכן גם מ"ז א'. (14) ע' תוס' רי"ח מ"ה ב' ד"ה ה"מ ומ"ז א' ד"ה הלכתא. וע' ה"ג ריש פרקין. (15) ברכות מ"ג א'. (16) ע' תוס' מ"ז א' ד"ה והלכתא ותוס' רי"ח שם ומ"ז א' ד"ה אורח ותרי"ג ורשב"א ורא"ש ויש"פ. (17) מ"ז א'. (18) ע' תוס' ותוס' רי"ח ד"ה עד, וע' פסקי רי"ד ג"ב ד'. (19) הרי"ף, ע"ש היטב. וכן בס' ההשלמה ברכות ע' 86, ע"ש. וכן מפרש רס"ג בפירושו לברכות מ"ז א',

הזן ושוב יוצא לשוק אם צריך לו. ובלשון¹ אחרת איתא בירושלמי². ופר"ח³ לענין שאין היחיד אומר אותה כל עיקר. והאי⁴ דנקט בכרייתא שנים ושלושה לשון זכר⁵ לאו אברכות קאי, אלא אי אחד מהשלשה שאכלו יודע ברכה הראשונה והשני השנייה והשלישי השלישית כל אחד ואחד מוציא את חבריו. ועל דרך זה פירש רבינו אלפסי, 6 ופסק הלכתא כרב נחמן. וכן⁶ עמא דבר, דהא כל יחיד רגיל לברך ברכת הזן: ולהיכן⁷ הוא חוזר, המכרך שעונין אחריו ברוך הוא שאכלנו משלו⁸, רב זבד אמר חוזר לראש, לומר שנית נברך שאכלנו משלו, ורבנן אמרו למקום שפסק, עונה ברוך הוא שאכלנו משלו כו'. וכן הלכה כרבנן. ויש שפירשו כשיצא לשוק⁹ או אחד שהפסיק לשנים וחביריו מזמנים¹⁰ ובעי להיכן הוא חוזר. והראשון עיקר¹¹, וכן פירשו הגאונים¹²: וקיימא 10 ל¹³ דהטוב והמטיב לאו דאורייתא. וכן פר"ח, דהלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו¹⁴, והלכתא כר' עקיבא¹⁵: תניא¹⁶ מהו אומר בבית האבל בא"י הטוב והמטיב? עקיבא אומר ברוך דיין האמת, ותנא קמא¹⁷ הטוב והמטיב אין דיין אמת לא אלא אימא אף הטוב והמטיב. מר זוטרא איקלע לכי רב אשי איתרע מילתא בכריה פתח ואמר ברוך המלך החי הטוב והמטיב דיין האמת נותן בצדק ולוקח במשפט ושולט בכל ענין ובכל מעשיו 15 שאנחנו עבדיו ובכל אנו חייבים להודות לו ולברכו¹⁸:

קבה. סלקא¹⁹ שמעתא דנוטל דידי תחלה ואוכל ואין צריך להמתין לשאר המסובים ולא מיחיו כרעבתנותא, ואם²⁰ רוצה להמתין ימתין, כיון שמתחיל על כבודו: ומים²¹ אחרונים נוטל הגדול תחלה²² אם חמשה הם המסובין ואם יש שם מאה

אלא שפסק כרב ששת. (1) לשון הרי"ף. (2) ברכות פ"ו ה"א, וע' ברי"ף. (3) ע' או"ז ח"א סי' קצ"א, וכן מפרש רש"י. והוא שיטה ג'. (4) לשון הרי"ף. וע' רשב"א בשם רב האי. (5) שמונה קשה קושיית התוס' לפר"ח ורש"י. (6) גם זה ברי"ף. (7) מ"ז ב'. (8) פירוש הרי"ף, וע' תר"י. (9) פירוש הר"מ מאיבירא בתוס' ד"ה להיכן ובעל המאור והראב"ד ברשב"א ויר"ד בפסקיו נ"ב ד'. והראב"ד בהשגותיו על המאור הסכים לפי הרי"ף, וצ"ע. (10) פירוש רש"י. וכן פר"ח מוכח בתוס' ר"ח מ"ז א' סד"ה עד. וראינו שבכל הסוגיא הרי"ח ורש"י ביטתה אחת הם. (11) פסק רבינו מובא במדרכי בפרקין סי' קס"ג. (12) בה"ג (ד"ו 19 סע"א וד"ב ע' 62) ורב האי מובא ברשב"א. אבל ע' מ"ש גאון אחר בתשובתו שנדפסה ע"י הרכבי במ"ע הפלס ח"ב ע' 76. וכן רס"ג בפירושו לברכות מ"ז א' מפרש לענין הפסקה אם יצא א' מהם לשוק, ע"ש. וע' מלחמות, ומ"ש בשם רב עמרם לא מצאתי. (13) מ"ז א' וב', וע' עוד מ"ח ב', וע' אר"ז ח"א סי' קצ"א ולקמן סי' קכ"ט. (14) פסחים כ"ז א' ור"מ. וכונת רבינו להפלותא לקמן מ"ח ב' ורבי אומר שהטוב והמטיב ביבנה תקנוה, ובירוש' בפרקין ה"א מכואר שת"ק דרבי האומר הטוב והמטיב מן התורה רבי ישמעאל הוא, מפני שמקור הברייתא הנ"ל הוא במכילתא דר' ישמעאל בא פט"ו. ולפי"ז עיקר כונת הרי"ח או רבינו לומר שהלכה כרבי מחבירו. (15) לא מצינו דעת ר"ע לענין הטוב והמטיב בפירוש, אלא מזה שלר"ע עוקרין אותה בבית האבל מביאה הגמרא ראייה שהיא מדרבנן, ולפי"ז צ"ל: והלכתא כר"ע דתניא. אבל קשה שרבינו מביא זה דמר זוטרא שהוא שלא כר"ע. (16) מ"ז ב'. (17) כג"ה הראשונים וד"ס. (18) רבו הנוסחאות בכרכה זו. וע' ד"ס ושמחות ספ"ד ושאלות חיי סי' מ"ז וה"ג ד"ו 17 רע"א וד"ב ע' 217 וסדרע"ג ג"ה א' ור"צ"ח ח"ב ע' 10 ור"ף ותוס' ותוס' ר"ח כגון ופירוש סי' יצירה לריב"ב ע' 126 ומחז"י ע' 248 ורמב"ם פ"ב מה' ברכות ה"ח ורוקח סס"י שט"ו ואו"ז ח"ב סי' תמ"ט ופקודת הלוי' ע' קמ"ט וספר היוכל לרמ"ש ע' 191 ושבח"ל ה' שמחות סס"י כ"ג וא"ח ח"ב ע' 602 ועוד פוסקים. ונוסחת רבינו משונה מכולן. (19) מ"ז ב'. וע' רש"י ד"ה לאלתר. (20) סברת רבינו. (21) מ"ז סע"ב. (22) ע' רשב"א טעם לזה, וקדמו בזה הראב"ד בהשגותיו פ"ו מה' ברכות ה"ב. ועיקר הדברים הוא בירוש' ברכות פ"ח סה"ב.

או יותר מתחילין מן הקטנים דרך קטנותם עד שיגיעו לחמשה ושוב יקדים ליטול הגדול שבהם ושוב יטלו דרך גדלותם. ובירושלמי נמי בפרק אלו דברים¹ איתא הכי, ומסיים באמצע המזון מתחילים מן הגדול לאחר המזון מתחילים מן המבכר: והנוטל² ידיו באחרונה תחלה, וקדש(ה)ן, הוא מזומן לברכה, אפילו³ איכא דעדיף מיניה. והכי נמי אמרין בסוף ס' כיצד מבכרין⁴. אבל בפר"ח [כתב] כל הגדול קודם אבל הקודם⁵ ונטל זריו ומשובה. ומדקאמר⁵ תחלה <שמע מינה> שכולם צריכים ליטול, מן[ה]א שמעינן⁶ שאם רוצים לברך ושוב ליטול ידיהם הרשות בידם. והני מילי שלא אכלו דבר מזוהם כגון בשר בהמה ועוף אי נמי דגים, אבל אכלו דבר מזוהם קיימא לן לקמן פרק אלו דברים⁷ ידיים מזוהמות פסולות לברכה. והני מילי⁸ לברכת המזון, אבל לבורא פרי הגפן לא: ת"ר⁹ אין מבכרים לא בדרכים ולא בנשרים ולא בידים מזוהמות, אלא בפתח הראוי למזוזה, וגם בפתחי בתי כנסיות ובתי מדרשות מבכרים. ובדרכים דסכנה מיירי¹⁰, כי היכי דלא תקשה ההוא דפרק במה בהמה¹¹ דקדמיה חמריה <דבר הונא לחמרא דלוי וכו'>¹². ויש מפרשים¹³ דהכא מיירי בפגוע זה בזה ולכך אמר דאין מבכרים, מדאמר כי מטא לפתחא וכו' ולא נקיט לפתח שער העיר שמע מינה שאפי' בלא סכנה מיירי: ת"ר¹⁴ שנים ממתינ[ן] זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו: ואין¹⁵ המסובים רשאים למעוס עד שיטעו הבוצע. ובירושלמי¹⁶ מפרש דוקא כשסמוכין על כר אחד: וכשבוצע¹⁷ בוצע מהיכי דבישיל שפיר כדאיתא בפרק חלק¹⁸: ואין¹⁹ הבוצע רשאי לכצוץ עד שיכלה אמן מפי רוב העונים. וכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה. ואית דגרסי²⁰ אין הבוצע רשאי למעוס עד שיכלה אמן מפי רוב העונים: קבו. ת"ר²¹ אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא יזרוק ברכה מפיו וכו' וכל המאריך בה²² מאריכים לו ימיו ושנותיו. ירושלמי²³ אמן ארוכה מאריכין לו ימיו²⁴ בטובה כמה²⁵ שיעור כרי שיכול לומר אל מלך נאמן,

(1) ברכות פ"ח סה"ב, והוא מתוספתא ברכות פ"ה ה"ו. (2) מ"ו סע"ב. (3) סברת רבינו. (4) מ"ג א'. (5) מכאן עד פסולות לברכה הוא תורף דברי השאילתות יתרו סי' נ"ד, וגראה שרבינו העתיקו מפר"ח. ובשאילתות הרבנים מבוארים היטב, ע"ש ושאילת שלום והעמ"ש. ותקנת עפ"י השאילתות. (6) לא ידעתי איך נשמע זה מדברי רב, וכבר האריכו בזה מפרשי השאילתות ולא העלו ארוכה, ולכן נראה שתיבת שמעינן פ"ס היא, וצ"ל: ומהיא אי, והיא סברת הגאון מרעתו. וכמו שהגהתי הוא בתשובת רב נטרונאי בתשובה'ג ליק סי' מ"ז ומובאה בשב"ח סי' קמ"ט. וע"ע תשובה'ג ליק סי' מ"ח. אבל תיבת שמעינן הוא בכל הדפוסים ובכ"י ר"א עפשטיין והיתה אולי גם לפני הר"ח. (7) ברכות נ"ג סע"ב. (8) בשאילתות שם בהמשכו: שלא אמרו ידים מזוהמות פסולות לברכה אלא אם מבכרין על הכוס ולאותרו שמבכר בלבד, וע"ז אומר הר"ח או רבינו שרק בכוס של ברכה הוא כן אבל לברכת בפה'ג א"צ נטילה. ולהוציא מדעת ה"ג ד"ן 18 א' וד"ב ע' 66. (9) מ"ז א'. (10) תוס' ר"ח מ"ו ב' ד"ה אין בשם יש מפרשים. ומובא במדרכי בפרקין סי' קס"ו בשם הראב"ה. (11) שבת נ"א ב'. (12) ע' בתוס' ר"ח ותוס' ברכות מ"ו ב' ד"ה אין. ולפנינו ג' אחרת. (13) ע' תוס' ותוס' ר"ח שהוכרתי. וע' תוס' שבת נ"א סע"ב. (14) מ"ז א'. (15) שם, וכג"י הראשונים וכו', וכסדר הר"ף. (16) ברכות פ"ו ה"א, והעתיקו רבינו לעיל סס"י ק"ג ע' 86 ולקמן סי' קכ"א. (17) ר"ף, ושם גם מימרא דחלק. (18) סנהדר' ק"ב ב'. (19) מ"ז א'. (20) הר"ף. (21) מ"ז א'. (22) באמן, ובגמרא: המאריך באמן, ובר"ף: המאריך. (23) ברכות ספ"ח. (24) לפנינו: ימיו ושנותיו. (25) מכאן עד נאמן אינו בירוש'. לפנינו. וב"י או"ח סי' קכ"ד מביא זה הירוש' מחמה"מ פ"א

ודכותה אמרין בפרק כל כתיב¹, מאי אמן יתומה ר' הונא אמר דין דיתוב² למברכה והוא עני ולא ידע על מה הוא עונה. והוא בירושלמי בסוף אלו דברים³. ולפי זה לא קשה מפרק החליל⁴. ואני פרשתי זה בחשיבות של ברכות בסימן קנ"ט⁵:

קבז. והיכי שנמרו שנים סעודתן ובא שוב אחר ולא נטלו מים אחרונים עדיון⁶ כל זמן שאלו יביאו להם מיני מעדנים יחזרו ויאכלו מצטרף עמהם, כעובדא דרב ושמואל⁷: והלכתא⁸ גדול מברך ואע"פ דאתא לכסוף. וכנן שאכל כזית⁹, ואם לא אכל כזית מצטרף עמהם ואפי' לא טיבל עמהם רק בציר, ודוקא שהרוב אכלו כזית¹⁰: וכהן¹¹ תלמיד חכם קודם לברכה, ואם¹² עם הארץ הוא הכהן ישראל תלמיד חכם קודם לו. ופירשתי הדבר הזה בספר זה באר היטב ב' בתרא דמגילה¹³:

10 קבז. כתב רבינו אלפסי והכותי¹⁴ מזמנין עליו הני מילי בימיהם אבל עכשיו גוים נטורים הם ואין מזמנין עליהן. ולית¹⁵ הלכתא ככל הני שמעתתא¹⁶ לא בקמן הטומל בעריסה ולא בתשעה ועבר ולא ב' ונראין כעשרה ולא בשני תלמידי חכמים המתדרים זה את זה בהלכה ולא בקמן¹⁷ פורח, אע"ג דתניא כוותיה, שכל אלו אין מזמנים בשלשה וגם אין מצטרפים לעשרה, אלא הכי הלכתא כדאמר רב נחמן קמן היודע למי מברכים 15 מזמנים עליו, בשלשה וגם מצטרף (לי') לעשרה. וכתב רב [אחאי]¹⁸ גאון והוא שהביא שתי שערות ונכנס לשנת י"ג, והני מילי לזימון אבל לתפלה ולשאר מצות ולהוציא אחרים ידי חובתן עד שישלים י"ג שנים ויום אחד¹⁹. וכן משמע בריש עריכין²⁰, דגרסינן התם הכל מצטרפין לזימון לאתווי הא דא"ר נחמן היודע [וכו.], משמע דלזימון מיידי. וכן כתב בספ"ח²¹ דבעינן תרווייהו יודע למי מברכים ושיהא פורח תחלת גידול שערות. 20 ודוקא לזימון, אבל²² בתפלה לא איירי. [והא] דאביי ורבא²³ (בר רב חנן) לא לזימון

מה' ברכות, ולפינו בהגה"מ לא מצאתי, והלשון שמביא הב"י הוא הלשון כאן. ובא"ז ח"א סי' קצ"ג כתב שיעור זה ולא הזכיר שהוא מירוש'. (1) שבת קי"ט ב' ע"ש בתוס'. (2) בכ"י אוכס': ההן דמחייב, והוא כג"י כמה ראשונים. (3) ברכות ספ"ח בשינוים קלים. (4) סוכה נ"א ב'. (5) ע"ש ובהגהותיו שם. (6) שאילו נטלו אסור להם לאכול. ע' ברכות מ"ב א': תיבף לנטילה ברכה, ופסקו. רבינו לעיל סי' קי"ח ע' 101. וע' רוקח סי' של"ד וא"ז ח"א סי' קצ"ד ופסקי ברכות מהר"מ סי' ל"א. (7) מ"ז א', ע"ש בתוס' ותוס' ר"י. (8) מ"ז א'. (9) ככברכות מ"ח סע"א ומ"ט רע"ב. (10) מ"ח רע"א. (11) גיטין נ"ט ב', ומביאו הר"ף כאן. (12) כגילה כ"ח א', ומובא ברי"ף כאן. (13) סי' תקע"ז. (14) משנה מ"ה א'. (15) מ"ח רע"א. (16) שברף מ"ז סע"ב. וכל הענין עד מזמנים עליו הוא דברי רב האי שברשב"א בשינוי קצת. (17) ע' תוס' מ"ח א' ד"ה ולית ורמב"ן במלחמות ותר"י ורשב"א. וע' חרושי הר"ן שבת כ"ד ב' ד"ה ולית. (18) כ"י: האי. וכל הלשון עד י"ג שנים ויום א' מובא בראב"ן סי' קפ"ה ובשכל טוב ח"א ע' 277 בשם ר' אחא משבחא, ועוד הרי רבינו מביא דעת רב האי לקמן בסמוך. וכן הגיה ר"ש אלבעק בהגהותיו לס' האשכול ע' 80 אות ר'. והדין מובא בשם השאילתות גם ברוקח סי' של"ד ובהגה"מ פ"ה מה' ברכות סי' ל', ובשאילתות שברפס וכן בכ"י ר"א עפשטיין לא נמצא. (19) וכ"ה שיטת רב האי מובא בס' ההשלמה ברכות ע' 40, והוא הגאון שמוכר הראב"ד בתשובתו מובאה בתשו' הרשב"א סי' רל"ט. (20) ג' א'. (21) מובא בתוס' ותוס' ר"י ע' ועוד ראשונים, ומובא בלשונו בערוך פרח ב'. ודברי הר"ח נובעים מפירוש רב האי לברכות מובא ברשב"א. ואין ספק בזה למשוה לשון ר"ח שבערוך ללשון רב האי שברשב"א. (22) מכאן עד בינתם נמצא בכ"י אוכס' לקמן בסמוך אחר להך דרב אסי כריב"ל, ושם אין מקומו. והוספתיו כאן בדברי פ"ח, כי כן הוא בפר"ח ובדברי רבן האי מקורו. והלשון תקנתי מסברה לפי הענין. (23) מ"ח רע"א: אביי ורבא הוי יתבי קמיה דרבח.

עליהם אלא להודיע בינתם. > ולא בעי כדי לקרוץ בציפורן, כדאיתא במס' נדה¹. וכן כתב רב האי נאון² ורב משרשיא³ [ורב שר] שלום⁴ ורבינו שב"ט⁵. ואפי' ר' אסי⁶ דאמר קטן המוטל בעריסה מזמנים עליו הני מילי לזימון של עשרה, אבל לא לזימון של שלשה⁷, דהא אוקימנא להך דרב אסי כר' יהושע בן לוי ולהדר(ינהו) אשתניתין⁸ דתנן נשים וקטנים אינם מזמנים עליהם, [ומה]⁹ הועיל בתירוצו הוא דאמר כר' יהושע בן לוי¹⁰, אלא על כרחך מתניתין בזימון של ג'. וגרסינן בירושלמי בפירקין¹¹ קטן עושין אותו סניף לעשרה והתניא אין מדקדקין בקטן, פירוש מדקאמר אין מדקדקין בקטן משמע שקרוב לגדלותו הוא אבל קטן ממש לא, ומשני לשני קטנים נצרכא שהאחד היה ספק, פירוש לגדלותו, והשני קטן¹² הקטן עושים אותו ספק והספק עושים אותו ודאי ומצטרפים שניהם דנחשב הספק ודאי גדול¹³, ומסיים דלעשרה קטן מצטרף. ובעי התם בירושלמי כמה דאמר קטן אחד עושים אותו סניף לעשרה דכוותה נעשהו סניף לג' דמה שבמקום אזכרות השם נעשה סניף קל וחומר לג' א"ל תמן על ידי שמזכיר את השם נעשה סניף¹⁴, פירוש היא הנותנת¹⁴, כדמקילינן בריש פרקין¹⁵ בעשרה [יותר] מבשלשה גבי שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק¹⁶, אע"ג דאינו נשאר¹⁷, דהא ססקינן הלכתא כמר זוטרא. ואנן אנמרא דידן קא סמכנינן¹⁸. ומסיים בירושלמי תני קטן וספר תורה עושים אותו סניף, ויש מפרשים התם שהוא יודע בטיב ברכה [וכו']. א"ר נסה אכלית כמה זימנין עם ר' תחליפא אבא ועם ר' אימא בר הכינאי¹⁹ ולא זמנין עלי עד שהבאתי שתי שערות. וכעין הירושלמי איתא בכראשית רבה [ד]ר' אושע[יא] בס' ²⁰ויבואו בני ישראל לשבור ונ[ו]²¹, ומשמע נמי לאיסור. ומסיים התם דהא לברכת המזון אבל לחפלה עד שיביא שתי שערות, דהא דחמיר ג' דזימון יותר מ' מפני שאין להם ליחלק לזמן אבל לעשרה יחלקן [אלא]²² שבטל אזכרת השם²³, משא"כ כתפלה²⁴. כך

(1) ג"ב ב'. וע"כ מדברי פר"ח. (2) בפירושו לברכות, מובא ברשב"א. וע' מאמרי במ"ע הצופה מאריך הגר ח"א ע' 96 והלאה. (3) בר תחליפא, ונקרא גם רב ישנה. (4) וכן בשמו בהגה"מ פ"ה מה' ברכות סי' ו'. ובמנהיג רס"י ע"ח כתב בשם רב שר שלום: דרב נחמן וכל הנך בשלשה שאכלו אינן הלכה אלא צריך בכולן שיהו בני י"ג שנה ויום אחד. וכן כתב רב נטרונאי בתשובתו שבסדרע"ג י"א א' ותשרי ח"ב ע' 22 ומחז"ו סי' ל"ט ופ"א וס' האשכול ד' אלבעק ע' 41 ושבה"ל סי' ט'. אבל בהגה"מ הנ"ל כתב בשם רב נטרונאי שפסק כר"ח, וצ"ע. וע' הגהות ר"ש אלבעק לס' האשכול ע' 41 אות ג' וע' 80 אות ד'. (5) ומובא כן בשמו בהגה"מ הנ"ל. (6) כג"ה הראשונים. (7) ע' תוס' מ"ז ב' סד"ה קטן ותוס' ר"ח שם ד"ה אשר בשם הר"י יוסף ותמים דעים סי' א' ולקטנות הרמב"ן מ"ה א' ושבה"ל סי' קנ"ג, וע' מחז"ו סי' פ"א. (8) להשיב על הקושיא ממתניתין. (9) כ"י: דמה. (10) להפך קשה לריב"ל עצמו ממשנתה, אלא ודאי שהמשנה מדברת בזימון של ג' וריב"ל בצירוף לעשרה, וכן רב אסי. (11) ה"ב, בשינוים. (12) כן בב"ר פ' צ"א אות ג'. (13) ע' פירוש ר"ש סיריליאן ושדה יהושע ורד"ס לירוש' ופירושי המיוחס לרש"י בב"ר שם. (14) ע' ירוש' ומפרשי הירוש' ופ"י רש"י שהזכרתי באות י"ג, וביחוד מתנות כהונה לב"ר פצ"א. ולפירושם קשה הלשון על ידי שמזכירין. והראב"ד בתמים דעים סי' א' פ"י יותר נכון. ורבינו מפרש על ידי שמזכירין את השם: שיש שם קרוב למנין הנחוץ להזכרת השם, וכסברת רב אשי בבבלי מ"ה ב': תשעה נראין כעשרה. וכן מפרש טעם ריב"ל בס' יראים סי' כ"ד ובשלם סי' רנ"ג ק"ד א'. (15) מ"ה ב'. (16) וסברת הירוש' כרב אשי. (17) במסקנה. וע' מתנות כהונה לב"ר פצ"א. (18) ע' תוס' ר"ח מ"ז ב' ד"ה אשר בשם הר"י יוסף. (19) רבו מאד חלושי הנוסחאות בשם המוזכר כאן. וכעין ג"ר רבינו נמצא באו"ז ח"א סי' קצ"ו: אינינא בן הכינאי. (20) בכ"י אוכס': בס'. בסדר. (21) ב"ר פצ"א אות ג'. (22) כ"י: אעפ"י. (23) וקשה א"כ אדרבה לא יעשו אותו סניף לעשרה בברכה מ"ז כיון שרשאים

פירש רבינו שב"ט¹. ולי נראה הטעם כדפרישית לעיל, [ו]כיון² דהלכתא כמר זוטרא ואם כן חמירי עשרה משלשה ואגמרא דידן סמכינן וכיון שבשלשה לא יצטרף אפי' לר' יהושע בן לוי כ"ש בעשרה (ו)לגבי דידן ליחא למילתיה, וכל שכן שפסקנו דלית הלכתא ככל הני [שמעתתא]. ואע"פ שר' תם³ פירש שלא קאי אדר' יהושע בן לוי, דהא אפסקא⁴, ופסק דקטן המוטל בעריסה מצטרף לכל דבר, וכד מעיינת בה אין הדברים נראין, דדרך התלמוד אנב טענה אחת של האמורא מביא שתיים ושלוש מדבריו ויפסיק⁵. והוא דקטן וספר תורה⁶ איתא נמי בבראשית רבה, ודחי לה דהיינו קטן לספר תורה⁷, ובדתי במגילה⁸ קטן קורא ומתרגם ותניא התם⁹ הכל עולים למנין שבעה ואפי' אשה ואפי' קטן. ור' נתן בעל הערוך השיב נמי בתשובתו¹⁰ דלא מהני מה שמטילין לקטן ספר תורה בחיקו¹¹, דכשאמרו חכמים דלית הלכתא שיהיו תשעה וארון מצטרפים (ו)אפי' [כ]שס"ת בו קאמרו, שאין הארון ריקס, והכי נמי לספר תורה לקרות קאמר¹², ולא כדנהנינן לתת ספר תורה בחיקו. וצריך לזימון ולתפלה שיהא בן י"ג שנה¹³. ובהלכות גדולות בעניני הלכות ציבור¹⁴ כתב להשלים לתפלה ולברכת הזימון אם קטן פורח הוא משלימים עליו ומזמנים עליו ואיזהו קטן פורח מכן י"ב שנה ועד י"ג שנה 15 ואע"פ שלא הביא שתי שערות והוא שיודע למי מברכים. וכיון¹⁵ שנחלקו בדבר גאומי עולם, ראוי וטוב להחמיר ליראי שמים¹⁶, אך במקום הדחק נעשה כהוא דקתני אין מדקדיק בקטן, ואע"פ שאין בענין הזה פתרון. ורבינו אלפסי נמי פסק אפי' בן ט' שנים ולא הביא שתי שערות מזמנים עליו רק שיודע למי מברכים. וראיתי שיש שפסקו¹⁷ שכיון שאמרו חכמים דלית הלכתא ככל הני שמעתתא ותלו הדבר רק בקטן

ליחלק, ועוד הרי משנה מפורשת היא ברכות נ' א' שעשרה אינן נחלקין כדי שלא יבטלו הזכרת השם. ולפי מה שהגהתי כונת רבינו שב"ט היא: מן הדין רשאים ליחלק לג' ג' וזימנו אלא שלא יזכירו את השם וכדי שיבואו לידי הזכרת השם עושין אותו סניף, אבל בג' ש מן הדין אינן רשאים ליחלק ואם יצורפו הקטן לג' נמצא שנעשה החיוב על ידו, לכך אין עושין אותו סניף, משום שמי שאינו מחויב אינו יכול לגרום חיוב. וא"כ בתפלה שהחיוב הוא בעשרה אין עושין אותו סניף, שתפלה בעשרה דומה לזימון בג', שזמון א"א בלא ג' ותפלה בלא עשרה. ⁽¹⁾ ולפירושו החילוק בין ג' ל' אינו תלוי כלל בפלוגתא דמר זוטרא ורב אשי, וע"ז כתב רבינו שטעם החילוק הוא סברת רב אשי, ולדידן דפסקינן כמר זוטרא אין מקום לחילוק בין ג' ל', וליתא למילתיה דריב"ל. ⁽²⁾ כ"י: דכיון. ⁽³⁾ מובא בתוס' רי"ח מ"ז ב' ד"ה אשר ובאר"ז ח"א סי' קצ"ו ובלוקטני פרדס ט' ג' ובשבה"ל סי' ט'. ותורף דברי ר"ת גם בתוס' מ"ח א' ד"ה ולית. ⁽⁴⁾ הגמרא. וע' תוס' ד"ה ולית. ⁽⁵⁾ וכן מפרש רב האי ברשב"א. וע' בהשגות הראב"ד על המאור בריש פרקין ומלחמות שם. ⁽⁶⁾ עושין אותו סניף, שהביאו רבינו לעיל מהירוש'. ⁽⁷⁾ וכ"ה גם בירוש' לפנינו, אבל לפני הראשונים לא היה כן רק בקצת ספרי ירוש'. ע' תוס' ותוס' רי"ח. ובעיקר הדבר ע' גם ראב"ן סי' קס"ה. ⁽⁸⁾ כ"ד א', וכגו' ד"ס. ולפינו: קורא בתורה. ⁽⁹⁾ כ"ג א'. ⁽¹⁰⁾ אל תשובת רב נתן זו רמז גם במדרכי ברכות סי' קע"ב, ודאי שכאן מצאה. ⁽¹¹⁾ ע' תוס' ותוס' רי"ח ומחז"ו סי' פ"א ופ"ב וראב"ן סי' קס"ה ותשו' מהר"מ ד"פ סי' קע"ג וד' לבוב סי' תפ"ט ושבה"ל סי' ט' ומדרכי ברכות סי' קע"ב ורא"ש שם סי' ב' והגה"מ פ"ח מה' תפלה סי' ה'. ⁽¹²⁾ בירוש' ובבב"ר. ⁽¹³⁾ ע"כ מתשובת הערוך. ולענין הדין ע' לעיל ע' 118 בהגהותי אות 4. ⁽¹⁴⁾ ד"ו 91 א' וד"ב ע' 224, והוא גם בד"ו 22 ב' וד"ב 152 רע"א וד"ב ע' 301. ⁽¹⁵⁾ מכאן עד פתרון מובא בקיצור במדרכי בפרקין סס"י קע"ב ובלשונו בהגה"מ פ"ה מה' ברכות סס"י ו'. ⁽¹⁶⁾ בהגה"מ שם ליתא ליראי שמים. ⁽¹⁷⁾ רב האי, מובא בס' האשכול ע' 78 וברשב"א ושט"ם ברכות מ"ז ב'. וכן ר"ח ור' שמעיה, מובאים בתוס' רי"ח מ"ז ב' ד"ה אמר. וע"ש בתוס'.

היודע למי מכרכים (ו) הוא הדין לגדול, וליתא לכל הני דלעיל¹ דאמרינן אין מזמנין על עם הארץ. וכן נראה לי, וכן נהגו עלמא. ואמרינן בעלמא² כמאן מקבלינן האידנא סהדותא מעם הארץ כמאן כר' יוסי דחייש לאיבה. ור"ח כתב לעיל וסוגיין כאחרים³, ואין נראה לי⁴:

- קכט. והלכתא⁵ תשעה שאכלו דגן ואחד שאכל ירק או טיבל רק בציר או 5
שחה עמהם כוס של יין מצטרף. ונראה שצריך לטבל או לאכול כזית ירק או לשותות רביעית הלוג⁶, דתרי קולא לא אמרינן. ורובא⁷ דמינכר בעינן, כגון לכל הפחות שבעה שאכלו דגן אי נמי תרי מגו תלתא⁸. והני מילי לאצטרופי אבל להוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן. כתוב בדברי רבינו אלפסי אמרו רבנן דוקא לאצטרופי לבי עשרה אבל לתלתא אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן¹⁰, 10
וגם אני שמעתי כן. [ואינו נראה]¹¹ בעיני¹², דהא פסקינן בריש פרקין¹³ הלכתא כמר זוטרא דחמיר עשרה משלשה, ואין בידי לחלק בין הפרקים¹⁴. ותו¹⁵ דבהדיא גרסינן בירושלמי¹⁶ חני שנים שאכלו פת ואחד ירק מזמנים מתני' כר' שמעון בן גמליאל, דאמר¹⁷ עלה למטה והיסב עמהם אפי' לא טיבל עמהם אלא בציר מזמנים, ומייתי' התם¹⁸ עובדא דשמעון בן שטח: פירש¹⁹ רבינו שלמה²⁰ דכזית שיעורא דרבנן הוא, ופולגותא 15
דר' מאיר ור' יהודא²¹ בשיעור דרבנן, דמדאורייתא שביעת כרס בעינן, והיינו לישנא דהם דקדקין²², וכיון שמהויב מיהא מדרבנן הוא כאלו מחויב מדאורייתא ומוציא את הרכים ידי חובתן ואפי' הם חייבים מדאורייתא. כך פירש כאן, וגם כפרק מי ששטחו²³ פירש שכזית וכביצה הם מדרבנן, ובהלכות גדולות²⁴ פירש דמאן דאכל כזית מסיק

(1) מ"ז ב'. (2) חגיגה כ"ב א', וע"ש בתוס' ד"ה כמאן ותוס' ר"ח כאן. (3) ע' תוס' ר"ח מ"ז ב' ד"ה אמר בשם ר"ח. ונראה שמ"ש רבינו בשם הר"ח הכונה שהלכה כאחרים לענין מי יקרא עם הארץ, אבל לענין אם מזמנים עליו פסק כמו שהביא בתוס' ר"ח משמו. (4) לפנינו ובתוס' ותוס' ר"ח הגי': רב הונא אמר הלכה כאחרים. ורבינו ודאי שלא גרים ליה, וכן ליתא בד"ס. וכן לא היתה לפני בעל ס' ההשלמה ע' 88, ע"ש היטב. (5) מ"ח א' וב'. (6) ע' מרדכי רס"י קע"ג, ולקחו מכאן. וע' ב"י ס' קצ"ו. (7) מ"ח א'. (8) ע' ראב"ן ס' קפ"ד ותוס' ותוס' ר"ח מ"ח א' ד"ה תשעה. (9) מ"ח א' ומ"ח ב'. (10) וכ"ה שיטת הרא"ם ממו"ץ בס' יראים ס' כ"ד ובש"ס ע' קצ"ה, וע"ש בהגהות תועפות ראם. וע' תשו' מהר"ם ד"ס ס' תקט"ו ומרדכי ברכות ס' קע"ג והגה"מ פ"ה מה' ברכות ס' ז' ופוסקים. (11) כ"ז: ונראה. (12) מובא במרדכי בפרקין ס' קע"ג. ומ"ש במרדכי שם בשם מהר"ם שפסק כרבינו מסכים עם פסקי ברכות מהר"ם ס' מ', אבל בתשו' מהר"ם ד"ס ס' תקט"ו פסק להפך. וע' הגה"מ פ"ה מה' ברכות ס' ז' ותשב"ץ ס' ש"ד ושי"ו. (13) מ"ה ב'. (14) ע' ס' יראים שם שכתב לחלק: דכיון דבעי אדכורי שם שמים בעינן עד דיתבי, וכ"ה בהרחבת דברים בתר"ן. (15) פסקו של רבינו וראיתו מהירוש' מובאים בהגה"מ פ"ה מה' ברכות ס' ז'. (16) ברכות פ"ז סה"כ. וראיה זו מן הירוש' הביאו גם ראב"ן ס' קפ"ד ותוס' ר"ח מ"ח א' ד"ה תשעה וא"י ח"א ס' קצ"ה אבל השר מקוצי בתוס' שם והרשב"א מביאים מירוש' זה ראיה להפך, ע' דבריהם. (17) דאמר עד מזמנים הוא פירוש רבינו. ודברי רשב"א הם בירוש' שם לעיל בסמוך, ע' תוס' ר"ח ורשב"א. ובהאצ"ו ברכות ע' 171 טעה בדבריהם. (18) קודם זה. ונעלמה ממני כונת רבינו ברמזו על הירוש' שהביא עובדא דשמעון בן שטח, שממנה אין ללמוד כלל לענין שדן עליו. חדא מנ"ל שלא היו שם רק שנים, ותו ששם להוציא אחרים הוא, ותו שבירוש' מפורש שהביאו לו לאכול וצ"ע. (19) עד ויש מדרבנן כדפרישית ע' לעיל ס' קכ"ד ע' 107 ובהגהותי שם. וע' ס' ההשלמה ברכות ע' 11 עד ע' 18 וע' 40, וע' רשב"א כאן. (20) ברכות מ"ח א' ד"ה עד שאכל. (21) מ"ט ב'. (22) דרשת רב עיירא ברכות כ' ב'. (23) ברכות שם. (24) ד"ו 22 א', וסובאות

למאן דאכל כוית אבל לא לאוכל שביעת הכרס. ורש"י הקשה עליהם מינאי המלך, דאלו
 אכל ישמעון בן שטח כוית הוה מסיק להו, אבל השתא שלא אכל כוית לגרמיה הוא
 דעביד. ור"ח סירש בירך להוציא עצמו ולא לינאי וחביריו שהם היו צדוקין. וכל זה
 אינו נכון בעיני, דכי היכי דבספר מ' שמחו דקיל שיעורא דרבנן וקטן מסיק לאוכלו
 5 אמרינן החם דלא אתי דרבנן ומסיק לדאורייתא, הכי נמי הכא, וסתמא דמילתא ינאי
 המלך אכל שביעת הכרס, דאין עניות במקום עשירות¹, ומשמע נמי שאם אכל כוית
 דגן הוה מסיק להו, מדמיית עליה אבל להוציא וכו'. הלכך מסתבר דכוית וכניצה הם
 מדאורייתא, כאשר דקדקו לה מקראי לקמן בסריקין² ובסוף פרק כיצד צולין³, ושיעור
 דרבנן הם לחמניות וסת הבאה בכיסנין <או פחות מכזית ופחות מכניצה>⁴. ואע"ג
 10 דמייתי עליה⁵ הך דר' מאיר ור' יהודה, אינו אלא להודיענו שיש דבר שחייב מדאורייתא
 ויש מדרבנן, כדפרישית⁶: אמר⁷ רב נחמן משה תיקן להם לישראל הון בשעה שירד
 להם המן יהושע תיקן להם ברכת הארץ כשנכנסו לארץ דוד ושלמה בנו תיקנו בונה
 ירושלים דוד תיקן על ישראל עמד ועל ירושלים עירך ושלמה תיקן על הבית הגדול
 והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תיקונו בשעה שניתנו הרוני ביתר לקבורה. ואע"ג דאיכא
 15 תנא שאמר⁸ הטוב והמטיב דאורייתא, סוגיא אזלא דלא דאורייתא הוא⁹. ולהכי פתחינן
 לה בברוך ולא הוויא כמו סמוכה להביתה¹⁰. ובסופה אין חתימה, דהוראה בעלמא היא¹¹,
 שבכל יום ויום הוא גמלנו וכו' אינו מנוף הברכה¹² אלא ענין אחר הוא, כמו שנתקן אלהי
 נצור אחר התפלה. וכן מצאתי¹³: ת"ר¹⁴ סדר ברכת המזון כך היא ברכה ראשונה
 ברכת הון שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב ובשבת
 20 מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה, נחמינו¹⁵ ה' אלהינו וכו' עד ונחמינו בה כי אתה בעל
 הישועות ובעל הנחמות בא"י מנחם ציון ובונה ירושלים, ואומר קידוש היום באמצע,
 כדאמרינן¹⁶ ככל יום ויום תן לו מעין ברכותיו. ובתשובת רבינו יצחק¹⁷ כתב שאומר רחם
 ה' וכו' כמו בחול. וגם רש"י סירש ב' לשונות¹⁸. ואין לך נחמה גדולה ממה שירחמן,

ברש"י וראשונים. ולא ידעתי מה היה לו למל"ה הג' ד"ב ע' 68 אות ס"ז שכתב שאין להוכיח
 מדברי הג' מה שהביאו הראשונים בשמו. (1) שבת ק"ב ב' ורש"י. (2) מ"ט ב'. (3) פסחים
 פ"ה א'. (4) כצ"ל כמו שהוא לעיל סי' קכ"ד ע' 108. (5) ברכות כ' ב'. (6) לעיל סי' קכ"ה
 ע"ש. (7) מ"ח ב'. בשנינו קלים. (8) ברכות מ"ט א' וכן רבי מ"ח ב'. וע' לעיל ס"י
 קכ"ד ובהגהותי שם. וע' תוס' ותוס' ר"ח מ"ט א' ד"ה ומ"ד. (9) ע' מקומות שציינתי ורשב"א.
 (10) ברכות מ"ו סע"א, ע"ש וברש"י ד"ה שהרי פותח ותוס' ותוס' ר"ח מ"ט א' ד"ה ומ"ד
 ורשב"א שם. (11) פסחים ק"ה רע"א: משום דהוראה היא, ע"ש ברש"י וע' רש"י ורשב"א
 פסחים ק"ד סע"ב ורש"י ברכות מ"ו סע"א ד"ה כרתניא ומ"ט א' ד"ה ומ"ד ותוס' ותוס' ר"ח
 ורשב"א ברכות שם ושם. (12) ע' מכילתא בא פט"ז ותוספתא ברכות דפ"ו לפי ג' הרא"ה
 בפקודת הלויים ע' קמ"ו והובא גם בש"מ. (13) ע' תוס' פסחים ק"ד סע"ב ותוס' ותוס' ר"ח
 ברכות מ"ו ב' ד"ה והטוב ורשב"א שם ותר"י ברכות מ"ט א' ופקודת הלויים ע' קמ"ו ושב"ה
 סי' קנ"ו. (14) מ"ח ב'. (15) כשיטת הה"ג מובאה בשב"ה ל' צ"ד, ולפינו לא נמצא. וכו'
 שיטת רב עמרם בסדרע"ג כ"י בהוספות ותיקונים של מארכס ע' 9 וע' 10 ור"ח, מביאו רבינו
 לקמן בסוף הס'י, ור"ף ורמב"ן סי' קפ"ו ורמב"ם פ"ב מה' ברכות ה"ד ורוקח סי' של"ח ור'
 יוסף באר"ו ח"א סי' קצ"ט ובפסקי ברכות מהר"ם סי' מ"א ומשם במדרכי ברכות סי' קע"ה.
 וע' מעשה הגאונים ד' ר"א עפשטיין ע"ע 84 ותוס' ר"ח מ"ח ב' ד"ה ובשבת. (16) ברכות
 מ' א'. (17) בר' יהודה רבו של רש"י, כמבואר בהגד"מ פ"ב מה' ברכות סי' א'. ובספחיו
 ס"ע 58 מובא זה מביאורי ברכות דרבינו יצחק בן יהודה. (18) ע' רש"י מ"ח רע"ב ד"ה ובשבת.

ולא חיד(ו)ש אלא ש[מ]סיים בנחמה [כמנ] ¹ בחול ². ואין להשיב על דבריו דהרי אסור לשאול צרכיו בשבת ³, דבהדיא גרסינן בירושלמי דשבת ⁴ מהו לומר בשבת אבינו מלכנו ⁵ רוענו וכו', ומסיים שא[ו]ן מרו, דטופס ברכות כך הוא. ולפי זה מתחיל [בדחם] ⁶. ובירושלמי ⁷ מפרש והחליצנו וכו' ⁸ ואית דאמרי כמו ועצמותיך יחליץ ⁹. אבל בפרקי דר' אליעזר בן הורקנוס בפ' עשרים ¹⁰ תניא ר' יהודה אומר הקדוש ברוך הוא שמר את השבת ראשון בעליונים ¹¹ ואדם שמר את השבת <תחלה> בתחתונים והיה יום השבת משמרו מכל רע ומנחמו מכל שרעפי לבו שנאמר ¹² ברוב שרעפי בקרבי תחומיך וגו' ¹³ ולפי שהשבת ניחמה את אדם הראשון לפיכך אומרים נחמינו ה' אלהינו כי בכל שבת ושבת. והא דאמרינן לקמן ¹⁴ סתח ברחם וכו' משמע מפר"ח דאשבת קאי, ולעיל מיניה פירש ¹⁵ מתחיל בנחמה נחמנו ה' אלהינו וכו':

קל. תניא ¹⁶ כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה ¹⁷ בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית ר' יוסי אומר צריך

(1) כ"י: משא"כ. (2) ע' תוס' ותוס' רי"ח ד"ה ובשבת וביתר ביאור במדרכי בפרקין סי' קע"ה והנהגות תשב"ץ סי' שט"ז והנהג' מ"ב מה' ברכות סי' א' והוא מפסקי ברכות מהר"ם סי' מ"א: ולא קאמר הכי אלא לאפוקי דלא בעי להתחיל ולסיים בשל שבת אלא דוקא באמצע מזכיר של שבת, ובהנהג' מ"ב כתב שכן סי' ה' רא"ב ה' ו' ר"א"ה ע' קמ"ז מה שהקשה על פירוש זה. וכשיטת רש"י ומה שפרשו רבינו והראשונים שהבאתי מבואר בפירוש ברכות לרס"ג ד' ווערטהיימר מ"ז ב'. וכן כתב גאון בתשובה שבקהלת שלמה (ווערטהיימר) סי' ג"ז: או יאמר רחם על ישראל או רחם על ירושלים ולעולם יתתם בונה ירושלים והיא נחמה וכו' ע"ש כל התשובה. ובסופה: וכבר באר זה מחבר ההלכות, וא"כ היה לפני הגאון בהלכות גדולות ההפך ממה שהביא השב"ח בשמן, ע' לעיל אות 15. ולפנינו בהג' ד"ו 20 א' ור"ב ע' 69 אין רמז מזה ומזה. (3) ירוש' שבת פט"ז ה"ג: אסור לתבוע. וע' תוס' ותוס' רי"ח ואר"ז ח"א סי' קצ"ט. (4) שם. (5) וכן לעיל סי' ס"ה ע' 40 וכן בפסקי מהר"ם סי' מ"א, ולפנינו בירוש' ליתא. וע' תוס' רי"ח ברכות מ"ט א' ד"ה ומ"ד ותוס' שם ד"ה לומר ורוקח סי' של"ז ופסקי ברכות מהר"ם סי' מ"א וירשב"א ברכות מ"ט א' ורא"ש שם סי' כ"ב ומדרכי ברכות סי' קע"י ובסוף המסכת שכתבו שאין לומר אבינו מלכנו. והג"י שהביא רבינו מהירוש' מובאה ברוקח סי' של"ז מויקרא רבא, ולפנינו בוי"ד פסל"ד הג"י כבירוש': מהו למימר רוענו וכו'. ונוסח אבינו מלכנו רוענו נמצא בכ"א מ' מסדר"ג בהוספות ותיקונים של מארכס ע' 9. (6) כ"י: בנחמה. (7) בירוש' שלנו לא נמצא. והמאמר שכן אליו רבינו מובא במנהיג ד"ב ל"א א' סי' מ"ז מירושלמי ובראשית רבה. ולפנינו גם בב"ר לא נמצא. והאבודרהם סדר ברהמ"ז שהעתיק כל דברי המנהיג טעה בדבריו וכתב: דגרסינן „בירושלמי דשבת“, וזה הטעה את בעל אהצ"ו שבת ע' 165. והמאמר מובא באבודרהם שם וברוקח סי' של"ח ושב"ח סי' צ"ד מויקרא רבה, והוא לפנינו בוי"ד פסל"ד אות מ"ה ומובא במחז"ו ע' 54 בשם מצאתי ובאר"ז ח"א סי' קצ"ט מפסיקתא, ומקומו בפרד"כ קל"ב א' ע"ש הערה מ"ד. ורבינו והמנהיג כונתם אל „ספר ירושלמי“ (ע' לעיל סי' י"ב ע' 9 בהגהותי אות 17) שהוסיפו בירוש' מפסיקתא דר"ב או מו"ד. וע' מאורח סי' קפ"ח שנראה שפירושו לקוח ממאמר זה, והב"ח שם שהראה מקום לרש"י עירובין ל"ט א' לא דק במחכה"ג, והפירוש זרווי גרמא וזרוני מפורש בש"ס יבמות ק"ב ב'. (8) וכן בכ"א אוכס'. (9) ישע"י נ"ח י"א. (10) בראש הפ', והמאמר הוא גם בשו"ח"ט מומור צ"ב. (11) ג"י נכונה. ובפרד"א ליתא. (12) תהלי צ"ד י"ט. (13) ע"כ בפרד"א לפנינו, וכל הלשון ולפי עד שבת ושבת אינו שם בדפוס ולא בכ"י הר"א עפשטיין, וכן אינו בשו"ח"ט בדפוס וכו'. (14) מ"ט א'. (15) פר"ח בזה מובא במנהיג ל' ב' ושב"ח סי' צ"ד ובלשונו באר"ז ח"א רס"י קצ"ט. (16) מ"ח ב' ומ"ט א': תניא רבי אליעזר אומר. (17) בגמרא: ומלכות בית דוד כבונה ירושלים. אבל ברי"ף ובח"ג (ד"ו 20 סע"א ור"ב ע' 69) ליתא.

שיזכור בה תורה פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו נתנה בג' בריתות וזו כ"ג בריתות רבי אבא אומר צריך שיאמר (ב)הודאה תחלה וסוף והפוחת לא יפחות מאחת וכל הפוחת מאחת הרי זה מגונה¹ וכל שאינו אומר ברית ותורה בכרכת הארץ ומלכות בית דוד בכונה ירושלים לא יצא ידי חובתו. ועדינן ככל הגי' תנאי, וגם יש לומר דלא פליגי². ויש אומרים³ שאין לומר ברית ותורה וחיים⁴, דמה לנו להודות על החיים שהנחיל לאבותינו, אלא ברית ותורה וחיים היינו על בריתך שחתמת בכשרינו ועל תורתך שלמדנו ועל חיים שחוננתנו ועל אכילת מזון וכו'. ת"ד⁵ מהו חותם בה כונה ירושלים ר' יוסי ב"ר יהודה אומר מושיע ישראל, ומסקנא אף מושיע ישראל וכונה ירושלים. והלכתא כרבנן, דהא אין חותמין בשמים דהא איקפד רב חסדא. ומסקנא 10 אפי' פתח רחם ה' על ישראל מסיים בכונה ירושלים: וכל היכא דתיקון⁶ חד מילתא הוא, כנון⁷ מקדש ישראל והומנים דישאל מקדשי לומנים וכיוצא בו על הארץ ועל המזון [ארץ דמסקא מזון, ולא הוי] כאן חתימה בשמים אלא באחת. ופרכין מסקדש השבת וישראל והומנים, ומשינין לה חוץ מזו ומפרישין ליה בדוחק. והא דאין חותמים בשמים לפי שאין עושים מצות חכילות חכילות: א"ר⁸ יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות. ומסקנא אמר רב פפא לומר שצריכה שתי מלכויות לכר מדידה, ומיהו בהון איכא 15 מלכות בתחילת הברכה [ו]להכי לא תיקנו גם כנגדה. ולהכי אמרין בא"י אמיה האל אבינו מלכנו וכו' רועה ישראל וכו'.⁹ ומשני שמישה ויהושע ודוד תיקנום ולא היה סמוכים לחברתה ולכך היה בתחלה לכל אחת ואחת חתימה בתחלה ובסוף, ולבסוף כשעשאים סמוכים עשו זכר לדבר וקבעו ג' מלכויות שהיו בהם תחלה¹⁰:

20 קלא. מעה¹¹ ולא הזכיר של שבת בכרכת המזון וזכור עד שלא נטר וחתם בכונה ירושלים חוזר ואומר רצה והחליצנו וכו' וחותם בכונה ירושלים.

ואם¹² חתם ולא פתח בהטוב והמטיב אומר בא"י אמיה¹³ שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל לאות ולברית בא"י מקדש השבת, ואם פתח בהטוב והמטיב ושוב נזכר חוזר לראש להתחיל בכרכת הזון¹⁴, דסבירא לן דהטוב והמטיב לאו דאורייתא ותוה ליה כעקר

(1) וכאן בגמרא וה"ג ור"ף וכל החותם מנחיל וכו' ה"ז בור. ואפשר שנשמט כאן ע"י המעתיק. (2) ע' תוס' ד"ח מ"ח ב' ד"ה רבי יוסי. (3) מכאן עד ועל תורתך הועתק במרדכי בפרקין סי' קע"ו. (4) ע' תוס' מ"ח ב' ד"ה ברית. והגי' שכונו אליה היתה: ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה וחיים ומזון. וגי' זו היתה לפני מסדר התנחומא, ע' תנחומא מסעי אות ו' וד' באבער אות ה', כמכ"ר פכ"ג אות ד'. והובאה גי' זו בסדור רש"י סי' צ"ח, וע' א"ח ה' ברהמ"ז סי' נ"ה. ונמצא כן בנוסח ברהמ"ז בסדרע"ג גי' א' ומחזיר ע' 62 וברמב"ם. והזכירו נוסח זה ר' שמעיה תלמיד רש"י מובא בס' היובל לרמב"ש ע' 189. או"ז ח"א סי' קצ"ט. תשו' מהר"מ ד"פ סי' תק"ה, תשב"ץ סי' שט"ז ומרדכי סוף ברכות וטא"ח סי' קפ"ו. וכו' בנוסח ברהמ"ז קצרה בא"ח ה' ברהמ"ז סי' ס"ג. וע' ב"ח או"ח סי' קצ"ב, וע' רשב"ץ ח"ב סי' קס"א. (5) מ"ט א'. ועד ובונה ירושלים הוא קיצור לשון הרי"ף. (6) רבנן להזכיר שני דברים בחתימה. (7) מ"ט א'. ורבינו לא שמר סדר הגמרא. ואולי היה כן בספרו. (8) מ"ט א'. (9) ע' רש"י מ"ט א' ד"ה שתי מלכויות. (10) ע' תוס' מ"ט א' ד"ה לומר. (11) עד וחותם בכונה ירושלים אינו בגמרא ולא נמצא בראשונים. וחידוש הוא שחדשו רבינו עפ"י שיטתו לקמן סי' תתמ"ז. ע' לעיל סי' פ"ה ע' 62 אות 14. וע' לקמן סי' זה ע' 121. (12) מ"ט סע"א ורע"ב. (13) בגמרא לא נזכר שם ומלכות בפתיחה ולא שם בחתימה. ורבינו פשוט לו שצ"ל שם ומלכות. וכן ראב"ן סי' קפ"ו ורוקח סי' של"ט ואו"ז ח"א סי' ר'. וע' רשב"א וטוב"י או"ח סי' קפ"ח. (14) בגמרא מ"ט רע"ב; והדר לרישא. ופירש"י לתחלת ברכת המזון. וכו' שיטת

רגליו בתפלה¹ דחזור לראש². ולא מדמינן לה לרגל לומר תחנונים אחר תפלתו³, שהרי בעל כרחינו עוקרים אות[ה] בבית האכל⁴, וגם פועלים עוקרים אותה⁵. וכן הדין נמי בימים טובים, אלא שמשנה לומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה ולזכרון⁶ בא"י מקדש ישראל והזמנים. וכן הדין בראשי חודשים, אלא שאומר בא"י אמ"ה אשר נתן ראשי חודשים לעמו ישראל לזכרון, לא שנא ביום ולא שנא בלילה⁷, ולא מדמינן לה לתפלה⁸. ולא חתמינן בה⁹ כלל¹⁰, ואע"ג דבירושלמי¹¹ איכא חתימה, כיון דמספקא לן בנטרא דידן¹² לא חתמינן. ואס¹³ בראש חודש פתח בהטוב והמטיב מסיים ולא הדר לרישא להזכיר של ראש חודש וגם אינו אומר ברוך שנתן ראשי חודשים וכו', דשבתות וימים טובים לא סגי ליה דלא אכיל מידי דעונג המחייבו בכרכת המזון¹⁴ הילכך חוזר, אבל בראש חודש סגי ליה דאוכל פירות ובשר. ¹⁰

הרמב"ם פ"ב מה' ברכות ה"ב, ובמגדול עוז שם כתב שכן דעת הה"ג, ולא ידעתי מאין לו זה. ובא"ז ח"א סס"י ר' מוכיח כן מירוש' בפרקין ה"ה ע"ש בא"ז. ⁽¹⁾ רש"י מ"ט רע"ב, ורבינו הוסיף לפרש דס"ל הטוב והמטיב לאו דאורייתא. ועי' תוס' ר"ח מ"ט ב' ד"ה אבל וא"ז ח"א סס"י ר'. ⁽²⁾ ברכות כ"ט ב'. ⁽³⁾ שאינו חוזר לראש אלא לעבודה, ברכות שם, וה"נ לא יחזור אלא לתחלת בונה ירושלים. וכ"ה באמת סברת הראב"ד בהשגותיו פ"ב מה' ברכות ה"ב, והסכימו עמו תר"י ותרשב"א. וכ"ה שיטת הראב"ן סי' קפ"ו. ⁽⁴⁾ כר' עקיבא ברכות מ"ו רע"ב. ועי' לעיל סס"י קכ"ד ובהגהותי שם אות 15. ואעירך על דבר נפלא והוא בפירוש סי' יצירה לריב"ב ע' 126: ופירוש שהרי אין אומרים אותה בבית האכל כל' שאין אומ' אותה כבשאר ימים אלא מוסיפין בה כדמר זוטרא. ע"ל, ע"ש באריכות. ⁽⁵⁾ ברכות מ"ו סע"א. ועי' ברא"ה ורא"ש סברות אחרות. ובאמת מעם רבינו צ"ע, שמה בכך שלפעמים עוקרין אותה. וכי בשביל זה גרועה היא מתחנונים אחר התפלה שאין חיוב כלל לאומרה. ⁽⁶⁾ וכ"ה בפסקי ברכות מהר"ם סי' מ"א וברא"ש כאן, ובגמרא: לשמחה ולזכרון, ובר"ף: לששון ולשמחה, וכן בראב"ן סי' קפ"ו. ⁽⁷⁾ וכן פסק הר"י יוסף מובא בפסקי ברכות מהר"ם סי' מ"א ומשם במדרכי ברכות סי' קע"ו ומשם בטא"ח סי' קפ"ח. ועי' רשב"א ברכות ל' סע"א. ⁽⁸⁾ שאם טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו משום שאין מקדשין החודש בלילה, ברכות ל' ב'. ועי' מקומות שצינתי באת 7 ובדרישה א"ח שם. ובתפלה לא נתקן ברוך שנתן, עי' ראב"ה לעיל סי' פ"ה ע' 62. ⁽⁹⁾ לשון הר"ף: וליה בה חתימה. ⁽¹⁰⁾ דעת רבינו מובאה בהגה"מ פ"ב מה' ברכות סי' ז'. ⁽¹¹⁾ כונתו אל הירושלמי שהביא בא"ז ח"א סי' ר' ובשינוי קצת בח"ב סי' תס"א. ורמז על הירושלמי זה גם בהגה"מ פ"ב מה' ברכות אות ז'. ובירוש' שלנו לא נמצא, לא בדפוס ולא בכ"י רומי ולא בכתבי יד מגניזת מצרים, עי' שרידי הירושלמי ד' גינצברג ע' 28 ועי' 296 ועי' 351. והדין נמצא בפסקי תא"ר ב' ת"י ריש פסיקתא א', ומשם הביאו ברוקח סי' רכ"ח. ונראה שרבינו והא"ז והגה"מ כונו אל "ספר ירושלמי" עי' לעיל ע' 9 בהגהותי אות 17 שהוסיפו בירוש' מהפסיקתא, או מהבבלי או מה"ג, עי' הערה שאח"ז, או ממקור אחר לא נודע לנו. ⁽¹²⁾ לפי גירסתנו שהביא לא נפשטה, אבל לפני בה"ג (ד"ו 28 א') היתה הגי' בגמרא: כי אתא רב דימי אמר רב חתים בר"ח מקדש ישראל וראשי חודשים. והחתימה נמצאה גם בה"ג ד"ב ע' 50. וכבה"ג פסק בראב"ן סי' קפ"ו ותוס' ר"ח מ"ט ב' ד"ה מסקנא וא"ז ח"א סי' ר' וח"ב סי' תס"א. ועי' מאמרי במדע הצופה מארץ הגר ח"א ע' 90 והלאה. ⁽¹³⁾ מ"ט ב'. ⁽¹⁴⁾ עי' ר"ף ותוס' ר"ח מ"ט ב' ד"ה ברכת ותוס' שם ד"ה אי בעי ותר"י ורא"ה עי' קנ"ו ורשב"א ורא"ש. וכולם כתבו: דלא סגי ליה דלא אכיל פת, ורבינו כתב: מידי דעונג, וזה לכאורה אינו מדוקדק משום שבשבת ק"ח ב' אמרינן ענג שבת תרדין ורגים וראשי שומין ואפילו כסא דהרסנא. אבל המעיין ימצא שבכונה כתב רבינו מידי דעונג כדי לרמוז בזה על מקור החיוב לאכול פת בשבת, וכמו שכתב גם לקמן בס' תקס"ג: דברים של ענג צריך לאכול כגון פת. והמקור הוא דרשת רבה פסחים ס"ח ב': הכל מודים בשבת דבעינן לכם דכתיב וקראת לשבת ענג, ועפ"ז כתב בה"ג ד"ו 28 א': משום דשבת וי"ט לא

ומיהו אסור בתענית, כדאיתא (בירושלמי)¹ בראש השנה². וההיא דפרק אלו דברים³ דמר בריה דרבנא דהוה יתיב כולה שנתא בתעניתא וכו', סבירא ליה או כולו לה' או כולו לכם⁴; ובראש חודש⁵ טעה בתפלה ולא הזכיר של ראש חודש מחזירים אותו, כדפריש בפרק תפלת השחר⁶. ובחנוכה ובפורים טעה ולא אמר על הנסים בתפלה אין מחזירין אותו, דהוה ליה ימים שאין בהם קרבן מוסף, כדאיתא בפרק במה מדליקין⁷ וגם בירושלמי דפרקין⁸. ובברכת המזון מחזירין אותו אם פתח ברחם ה' וכו'⁹, דימי משתה ושמחה כתיב [בהו בחנוכה] ופורים¹⁰. והכי איתא בהדיא בירושלמי¹¹. ובהלכות מגילה

מגי דלא אכיל מדבתיב וקראת לשבת ענג. ומפסק זה נלמד ג"כ שאין קידוש אלא במקום סעודה מקום שקראת לשבת שם יהא ענג, וא"כ ענג הוא סעודה וסעודה עיקרה פת. ע' ה"ג ד"ו 26 ב' וד"ב ע' 44 וע' 120 וסדרע"ג כ"ו א' והוספות ותיקונים של מארכס ס"ע 12 וה"ג סי' ט' ושע"ת סי' ק"ה ותש"ד ח"ב ע' 10 ורע"ג ח"א ע"י וס' העתים ע' 198 וע' 196 ור"ף ורשב"ם ותוס' ורא"ש פסחים ק"א א' ופרסם סי' קי"ב ומהד"ו ע' 86 ועיטור ח"ב ג' ג' ורוקח רס"ו נ"ב ומנהיג כ"ה רע"א והמכריע סי' ע"א ואו"ז ח"ב סי' כ"ג ושבה"ל סי' ע' ומרדכי פסחים פ"ו סי' כ"ג. וע' ד"ס פסחים ע' 808 אות ר'. (1) בכ"ז א' ולקמן סי' תקס"ג אינו ולא נמצא בירוש' ראש השנה. (2) י"ט א', ומקורו במגילת תענית פ' י"א. (3) פסחים ס"ח ב'. (4) כר' אליעזר פסחים שם וביצה ט"ו א'. והתוס' ותוס' ר"ח כאן הקשו ג"כ ממר בריה דרבנא ותירצו שבתענית חלום היה יושב. ומ"ש רבינו מרדכי ונתר, אבל התוס' נשמרו מזה מפני שקשה הוא לומר שמר בריה דרבנא עשה כר' אליעזר שאין הלכה כמותו. ונראה שטפני קושיא זו כתב גם רבינו לקמן סי' תקס"ג תירוץ אחר: ונראה דצערא בעלמא קביל עליהו ולא הוי משלים. וע' חדושי הר"ן שבת כ"ד א' ד"ה את"ל ומאמרי במ"ע הצופה מארץ הגר ח"א ע' 92. (5) מ"ט ב'. (6) ברכות כ"ט ב' וז' ב'. (7) שבת כ"ד א', ושם לא נזכרו רק תעניות, אבל רבינו כתב לקמן סי' תקס"ג: ונראה לי דחנוכה ופורים כיון דלית בהם מוסף דינס בתעניות. וכן מבואר בתוספתא ברכות פ"ג ה"י ובירוש' שמביא רבינו בסמוך. וע' תוס' שבת שם ד"ה דתני. (8) ה"ה ע"ש. (9) דין זה הובא במרדכי שבת סי' רע"ט שהעתיק דברי רבינו לקמן סי' תקס"ג וגם בירוש' שרמו עליו רבינו ואעתיקו לקמן. ובדברי המרדכי כבר נתחבטו הגאונים מהר"י פולאק בתשובות רש"ל סי' מ"ח ורש"ל שם והב"ח א"ח סי' תרפ"ב והט"ז שם סי' תרצ"ג. ומה שהגיהו מהר"י פולאק ורש"ל וט"ז ע' בדבריהם, וע' גם של"ה בבגדי ישע להמרדכי שם אות י"ג. וע' מג"א א"ח סי' תרצ"ה סק"ט ובהעמק שאלה ויקהל דרשה לפורים אות א'. והב"ח והשל"ה כתבו ליישב מבלי הגהה, וכוננו בזה אל האמת, כי כן מבואר בדברי רבינו לקמן סי' תקס"ג. וא"כ הגי' העקיקת במרדכי: שבת וי"ט וחנוכה ופורים. והב"ח כתב: בברכת המזון שאי אפשר בלא פת כיון שנקרא וי"ט כדאיתא במגילת תענית (פ"ט ופ"ב) וע' מחז"ו ע' 198) דחנוכה ומגילה לא בטלו עיקרן (ר"ה וי"ט רע"ב), וע"ש י"ח ב' וירוש' תעניות פ"ב ה"ח ותוס' תענית י"ח א' ד"ה ר"ב) ולפיכך מחזירין אותו. ואין ספק שלזה כוון רבינו במ"ש: דימי משתה ושמחה כתיב בהו בחנוכה ופורים. ותפש לשון המקרא בפורים, ולענין פורים מפורש טעם זה בש"ס פסחים ס"ח ב': הכל מורים בפורים דבעינן נמי לכם מ"ט ימי משתה ושמחה כתיב ביה. ולענין חנוכה כוננו שנקרא וי"ט. ומה שקשה משבת כ"ד א' שהוכרת חנוכה כברהמ"ז אינה אלא ראשונה, תירץ רבינו לקמן סי' תקס"ג: כיון דנתיגי עלמא להזכיר וגם בירך על דעת להזכיר שויה עליה כחובה וחזור וכו', ע"ש. והעתיקו דבריו במרדכי שבת שם ובהגה"מ פ"ה מה' ברכות סי' ח' וע' לעיל סי' ס"ג ע' 49 אות 14. וקשה הרבה על טעם זה, שהרי ראש חודש שחובה היא להזכיר וגם נהגו העולם להזכיר ובדאי ברך על דעת להזכיר ואפ"ה אין מחזירין אותו, ולא ידעתי ליישב. (10) כ"ז ב' בהך דחנוכה. (11) העתיק לקמן סי' תקס"ג: טעה ולא הזכיר של ר"ח בברכת המזון אין מחזירין אותו מפני שאפשר לו בלא אכילה הדתמר ב"ח אבל בשבתות וי"ט וחנוכה ופורים שא"א לו בלא אכילה חזור ומוזכר. ומתרהב"ח העתיקו בירושלמי זה במרדכי שבת סי' רע"ט והגה"מ פ"ב מה' ברכות סי' ח' ובלקוטים מהלכות אמרכל בחמשה קונטרסים

פירשתיו בסימן תקס"ג. ואינו חוזר לראש אם נזכר קודם בונה ירושלים אלא לנודה לך ה', דהוה ליה כרגיל לומר תחנונים, שהרי רחם ה' וכו' אין עוקרים אותה¹, ואם פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש. ואם בברכת הארץ קודם חתימה נזכר יאמר רק על הנסים וכו'², וכן נמי בין חתימה להתחלת רחם ה'³, דלא חזינן לקבוע מעצמינו ברכה מה שלא מצינו בתלמוד⁴. (וב) ענין זה פירשתי בדיון הלכות תענית בספר זה בסימן תתמ"ו. וראש⁵ חודש שחל להיות בשבת כיון דלא סגי דלא אכיל חוזר גם משום ראש חודש⁶, וזכר לדבר יום הוא שנתחייב כדי תפלות⁷. ואם⁸ שבת ויום טוב הוא וטעה בשניהם ולא פתח בהטוב והמטיב כולל ואומר⁹ בא"י אמ"ה אשר נתן שבתות לעמו ישראל לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה בא"י מקדש <השבת> וישראל והזמנים, וכן בראש חודש ושבת כוללם¹⁰, אבל חותם רק בשל שבת:

קלב. עד¹⁰ כמה מומנין עד כוית ר' יהודה אומר עד כניצה. והלכתא כסתמא דמתניתין¹¹ אע"ג דר' מאיר היא¹², מדאמרינן¹³ אבל להוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כוית דגן. ובס' כיצד מברכין¹⁴ גרסינן <מי סברת> כוית גדול בעינן [וכו'], אלמא דשיטת התלמוד כר' מאיר. מיהו מברך המוציא אפי' בפחות מכזית¹⁵, דאסור¹⁶ ליהנות מעולם

לר"נ קורטיל כ"ה א'. והאחרון: וכן משמע בירושלמי דפ' ג' שאכלו רב שילא משמיה דרב הרא אמרה בר"ח טעה אין מחזירין אבל בשבתות ויו"ט וחנוכה ופורים דלא סגי דלא אכל מחזירין ומזכיר מעין המאורע. עכ"ל. והנה שנה לשון הירוש' שכראבי"ה והוסיף עליו וגרע ממנו והכניס בו דברי הכבלי ברכות מ"ט ב'. והירוש' הזה לא נמצא לפנינו בדפוס ולא בכ"י רומי ולא בכתבי יד מגניזת מצרים. ע' שירידי הירושלמי ד' גינצבערג ע' 28 וע' 296 וע' 851. ורבינו העתיקו מן "ספר ירושלמי" עם המאמר שרמו עליו לעיל סי' זה. ע' ע' 119 ושם אות 11. ובליקוטנים מהלכות אמרכל שהזכרתי הביא דינו של רבינו וראיתו מהירוש' בשם רבי' ברוך, ובשם אבי העזרי הביא להפך שכתפלה אינו חוזר וכש"כ בברכת המזון. ע"ש. והחליף הדברים ובעליהם, ומ"ש בשם אבי העזרי נמצא בשינוי לשון בס' התרומה לר' ברוך ה' שבת סי' רל"א. ע' לעיל ראש סי' זה. (2) וחזיתם בברכת הארץ, ע' רס"י זה ובהגהותי שם. (8) ותו לא. מיד. (4) ברכת אשר נתן לא נתקנה רק בשבת ויו"ט ור"ח, ובהנוכה ופורים לא נתקנה ולכך חוזר. (5) וכן דעת הרשב"א בחורשו ור' יחיאל בן הרא"ש מובא בטא"ח סי' קפ"ח, והוא הביא גם הראיה שמביאה רבינו. וע' פסקי ברכות מהר"ם סי' מ"א ומשם במדרכי בפרקין סי' קע"ו ומשם בטא"ח שם. וכן דעת הרא"ה ע' קנ"ז שאינו חוזר. (6) שבת כ"ד רע"ב, וע' טוש"ע ואחרונים אר"ח שם. (7) מובא בהגה"מ פ"ב מה' ברכות סי' ו'. (8) וכן כתבו תוס' רי"ח מ"ט ב' ד"ה מסקנא ואו"ז ח"א סי' ר' וס' עץ חיים בס' היובל לרמש"ש ע' 189. ומקור הדיון הוא בה"ג ד"ו 28 א'. (9) ה"ג שם והפוסקים שהבאתי, וע'ע' או"ז ח"ב סי' תס"א. והם לשיטתם כתבו שחותם גם בשל ר"ח, ע' סי' זה לעיל ע' 119 ובהגהותי שם, ורבינו לשיטתו כתב שחותם רק בשל שבת. (10) משנה מ"ה א' גמרא מ"ט ב' ורי"ף שם. (11) רי"ף: והלכתא כת"ק, וע' תוס' מ"ט ב' ד"ה רבי מאיר ותוס' רי"ח שם ד"ה ואכילה ורשב"א ורא"ש וש"מ. וכל הענין הוא בשאלות יתרו סי' ג"ב [ובכ"י ר"א עפשטיין בס"פ עקב ומשם מובא בתוס' רי"ח ואו"ז ח"א סי' ר"א] ובקיצור בה"ג ד"ו 22 א'. וע' ה"ג ד"ב ע' 68. (12) קו"ל בעירובין מ"ו ב': ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה. ור' יוחנן הוא דכ"ל להאי כללא, לכן אומר בסוגיתנו: מוחלפת השיטה. (13) ברכות מ"ח סע"א ורע"ב. (14) ברכות ל"ט רע"א, ע"ש. ועפ"י הגמרא תקנת. (15) ע' לעיל סי' קנ"ז. ולשיטת רבינו לעיל סי' קכ"ד ע' 108 וקכ"ט ע' 116 על פת פחות מכזית מברך לאחריו ג"כ, ומה שכתב כאן מיהו מברך המוציא אפי' בפחות מכזית יש לפרש עפ"י מ"ש בס' ידאוס סי' כ"ד ובשלם סי' רנ"ג ע' 282: וכי מחייבנא מדרבנן כגון חצי זית שנהנה [ממנו] קצת אבל פחות [מכזה, ובשלם: מחצי זית] לאו כלום הוא. ועפ"י כונת רבינו פחות הרבה מכזית. (16) ברכות ל"ה סע"א.

הזה בלא ברכה: כיצד¹ מומנים בשלשה אימר נכרך בשלשה והוא אומר ברכו בעשרה
אומר נכרך לאלהינו² בעשרה והוא אומר ברכו אחד עשרה ואחד עשרה רכוא אומר
נכרך [ל]אלהינו³. ואוקימנא⁴ למתניתין כר' עקיבא דמה מצינו בבית הכנסת שלעולם
אומר ברכו את ה' וכו', ור' יוסי הגלילי פליג ואמר לפי רוב הקהל הם מברכים ואמר
5 רב⁵ הלכה כר' עקיבא. ומיהו במה דאמר ר' עקיבא דלא אמרין המבורך לית הלכתא
כוותיה, דאמרין⁶ הא נהוג עלמא כר' ישמעאל לומר בבית הכנסת ברכו את ה' המבורך
לא שנא בתפלה ולא שנא בקריאת התורה: ומסקנא⁷ דנכרך עדיף לומר מברכו, דאמר⁸
שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל, שהרי⁹ משה רבינו נענש שאמר תביאמו
ותטעמו¹⁰ ולא נכנס לארץ. [ויש גורסין]¹¹ אלא לאו שמע מינה כי הדרי גינהו. ומיהו
10 לכל הגירסות אם אמר ברכו אין תופסין אותו על כך¹². ומיהו בבית הכנסת לשליח
צבור נכון לומר ברכו, וכן לקורא בתורה¹³, דגרסינן בירושלמי¹⁴ אמר שמואל איני מוציא
את עצמי מן הכלל היתבון הרי הקורא בתורה אומר ברכו א"ר אבין מכיון דהוא אומר
המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל: ומכרבותיה¹⁵ של אדם ניכר אם תלמיד
חכם הוא כיצד אומר ומטובו חיינו או שאמר חיים או שאמר למי שאכלנו משלו או
15 שאמר על המזון שאכלנו משלו¹⁶ הרי זה בור. ולא ה"ל להא דאמרין למי שעשה
נסים וכו', דהתם מוכחא מילתא דהקדוש ברוך הוא דקעביד לן ניסים. והני מילי בתלמא
אבל בעשרה כיון דמוזכר שם שמים מוכחא מילתא דתנן נכרך לאלהינו אלהי ישראל
וכו' על המזון שאכלנו משלו, והוא הדין בעשרה אם יצאה יאמר על המזון: ואמר¹⁷
רבה תוספאה הני בי תלתא דכרכי רפתא בהרי הדרי וקדים חד מיניהו וכריך לדעתיה
20 אינהו מומנים עליו איהו לא מזמן עליהו שאין זימן למפרע. ואם עמד והלך לו ולא
כירך קוראים לו ומומנים עליו, כדאייתא בריש פרקין¹⁸:

(1) מ"ט ב'. (2) כגוי הרי"ף וד"ס. וע' תוס' ותוס' רי"ח מ"ט ב' ד"ה נכרך ובתרי"ש שם
שכתבו שאין לומר רק נכרך אלהינו. והתוס' הביאו כן בסדרע"ג. ונמצא בסדרע"ג כ"י בהוספות
ותקונים של מארכס ע' 8 בשם רב ניסי, והועתק במחזור סי' ס"א וסדרור רש"י סי' צ' ופרדס
סי' צ"ג ולקוטי פרדס ו' ס"א ובקיצור בס' האשכול ד' אלבעק ע' 78. אבל ר' יונה בן גנאח
בס' הרקמה ע' 18 השיג על רב ניסי ורב עמרם והביא ראיה מן המקרא (נחמיה י"א ב') ודחי"א
כ"ט ב' שנמצא ברכה בלמ"ד. וע' פרדס סס"י צ"ג והגהות רש"י אלבעק לס' האשכול.
(3) „אומר נכרך לאלהינו” פירוש הוא, ע' רש"י. (4) ג' א'. (5) וכן באר"ז ח"א סי' ר"ב.
ובגמרא ורי"ף ור"ג ד"ב ע' 62: רבא. (6) ג' א'. (7) שם. (8) מ"ט סע"ב. (9) ראיה זו אינה
בגמרא, והוספת רבינו הוא. ובמדרשי חז"ל לא נמצא דרש כזה. וגם קשה הוא לשמוע שיענש
איש על שלא התפלל בעד עצמו, ולתפך אמרו חז"ל (ב"ק צ"ב א') כל המבקש רחמים על
אחרים והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה. וחז"ל למדו מתביאמו ותטעמו שמושה צפה
שלא יכנס לארץ או שנתנבא ולא ידע מה נתנבא, ע' מכילתא שמות ט"ז ו"ז וב"ב קי"ט ב' ופרד"ב
מ"ו א' ופס"ר ס"ט ב' ומדרש תנאים ד' הופמן ע' 17. (10) שמות ט"ז ו"ז. (11) כצ"ל, והוא
כעין גי' רש"י, ע"ש ותוס' ותוס' רי"ח ב' רע"א. (12) ג' א'. (13) ע' תוס' מ"ט ב' ד"ה לעולם
ופרדס סי' ג"ט ואר"ז ח"ב סי' מ"ו ושבה"ל סי' י"א ומככים ע' 9 וא"ח דין ברכו סי' א' וכלבו
שם סי' ח' וטאר"ח סי' ג"ז וקצ"ב. (14) ברכות פ"ז ה"ג כגוי רב ניסים גאון בפירוש ברכות
והרי"ף ועוד ראשונים, ולפנינו בשינוים. (15) ג' א'. (16) בפירוש התוס' ותוס' רי"ח א' ד"ה
על דמשמע שמכריך לבעל הבית המאכילו וכו' ע"ש, והבורות הוא שמוכיר „על המזון”, ולפי"ז
אפי' אמר משלו הרי הוא בור. אבל הרי"ף מפרש ובקצת נוסחאות כתוב כן בגמרא: „דמיתחיו
כמאן דמבורך לית למזון. ולפי"ז דוקא שלא אמר משלו. ורש"י מפרש כהרי"ף וכן הראש"ש סי' ב"ה.
ולכן משלו ט"ס הוא בראש כמו שהעיר בצדק במעיי"ט אות ר'. (17) ג' א', וכגוי כ"מ. (18) מ"ה ב'.

קלנ. שלשה¹ שאכלו ביחד אינן רשאים ליחלק וכן ד' וה' ששה נחלקים עד
 < עשרה עשרה > אינן נחלקים עד שיהיו שם עשרים. ופרכינן²
 למה ליה למיתני תנינא חדא זימנא שלשה שאכלו כאחת חייבים לזמן, ומשני א"ר
 אבא הכי קתני שלשה שישבו לאכול כאחת ועדיין לא אכלו אינן רשאים ליחלק. פירוש
 התחילו רק לאכול המוציא³. ור"ח⁴ גרים שלשה שישבו לאכול אע"פ שכל אחד אוכל⁵
 מכברו אינן רשאים ליחלק אי נמי כרב הונא שאמר נ' בני אדם שכאו משלש חבורות
 של שלשה בני אדם⁶ אינן רשאים ליחלק. ונראה⁶ שרק החליפו חבורתם בתחלה שלא
 במלו מצות זימון בחילוקם לפי דעתם, והשתא אם באו ג' האחרונים ליחלק וסבורים
 עתה שטעו בראשונה אשמעינן דיפה כוונת בראשונה והשתא לא מצי למחלק, אי נמי
 שלשה לאו דוקא אלא יותר הוי. אמר רבא לא אמרן אלא דלא אקדמו הנך ואזימנו¹⁰
 עליהו < בדוכתייהו אבל אזימנו עליהו בדוכתייהו > פרח זימון מיניהו. ור"ת פירש
 שפירשו באמצע ברכה⁷:

קלד. שתי⁸ חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו
 הרי אלו מצטרפין לזימון ואם לאו אלו מזמנים לעצמן ואלו מזמנים
 לעצמן. תנא⁹ אם היה¹⁰ שמש ביניהם השמש מצרפן. ובהלכות גדולות¹¹ כתוב לאו דוקא¹⁵
 בבית אחד. והכי נמי איתא כדבריהם (דגרסי) בירושלמי, [דגרסינן] על כך משנה¹² ר'
 זעירא אמר לשני בתים נצרכא א"ר יונה והוא שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן אילין
 דבית נשיאי מה איתעביד לון בבית אחד או בשני בתים נאמר אם היה דעתן לעבור
 אלו על אלו מזמנין ואם לאו אין מזמנין ר' ברכיה מוקים לאמוריה על תרעא מצעיא
 דבי מדרשא והוו מזמנים על אילין ועל אילין: וכמו דשרי הכא לצירוף כך הדין נמי²⁰
 אם שלוח ציבור עומד לבדו והצבור עומדין לבדן, דבעינן שיעמדו יחדיו, דאם רואים
 זה את זה הרי הם [כבבית אחד]¹³. ולכך¹⁴ הורגלו שהשלוח צבור לבדו עומד על המגדל
 ואומר קדיש אחר קריאת התורה, ואע"פ שמקצת¹⁵ מחיצות והשתחים¹⁶ שיש להם צורת
 הפתחים נידונים כמחיצה, כדמוכח בפרק קמא דעירובין¹⁷, ואע"פ שאין עשרה על המגדל,
 אומר קדיש ועונים אחריו, כיון שרואים זה את זה. וכן היושבים חוץ לבית הכנסת עונים,²⁵
 וכלכך שיהיו רואים זה את זה, ואפי' אין להם מנין מבחוץ. וגם יש תקנה כההוא דר'
 ברכיה¹⁸. ואפי' (ל)ר' יהושע בן לוי דאמר¹⁹ אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין
 ישראל לאביהם שבשמים מודה לענין צירוף ולענין שליח צבור דמפסקת. ולהכי בפ'

(1) משנה נ' א': שלשה שאכלו כאחת. (2) גמרא שם: מאי קמ"ל תנינא, וברי"ף:
 למה לי תנינא. (3) עי' תוס' ר"ח נ' א' ד"ה הא קמ"ל ותר"י ורא"ש, וכן פ"י רב האי מובא
 ברשב"א. (4) מובא בתוס' ר"ח ורשב"א, ועי' תוס' ותר"י ורא"ש. וכר"ת גרס גם הר"ף, והוא
 בגמרא לפנינו בלישנא אחרינא. (5) כדמפרש לה רב חסדא. (6) מפני שקשה לו ומתחלה
 היו רשאים ליחלק להפקיע זימון מהם. (7) פירוש בתוס' נ' א' סד"ה שלשה. ומדברי
 רבינו למדנו שהפירוש הוא לר"ח. (8) משנה נ' א'. (9) נ' ב'. (10) גי' הר"ף. (11) ד"ו 21
 רע"ב ומובא בראשונים. (12) ה"ו בשניונים. ודוגמאות לגי' רבינו עי' אהצ"ו ברכות ע' 177, ועי'
 פסקי ברכות מהר"מ סי' מ"א. (13) כ"ו: כבת אחת. (14) עי' או"ח ח"א סי' ה'. (15) חלק.
 (16) פרצות. (17) ע"ש בכל הפרק. וחי' ב': קורה משום מאי משום מחיצה. ולענין צורת הפתח
 ע"ש ב' א'. (18) עי' טוב"י וש"ע או"ח סי' נ"ה ודרישה שם, ועי' לקט יושר או"ח ע' 28. וכונת
 רבינו לר' ברכיה בירוש' שהביא לעיל. (19) סוטה ל"ח סע"ב.

כל גנות¹ לא אמרינן ופליגא דר' יהושע בן לוי גבי חצר קטנה² שנפרצה לגדולה
 דהוה הקטנה כסתחה של גדולה שהרי נפרצה בטילואה אבל לגדולה יש גיפוס³.
 ומסיק התם⁴ דיוירי גדולה בקטנה ואין דיוירי קטנה בגדולה וכו' עד צבור בגדולה ושליח
 צבור בקטנה יוצאים ידי חובתן צבור בקטנה ושליח צבור בגדולה אין יוצאים ידי חובתן
⁵ תשעה בגדולה ואחר⁵ בקטנה מצטרפין תשעה בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרפין. וכל
 זה מיירי בשאינם רואין זה את זה. אבל בפרק כיצד צולין בסופו⁶ דתנן מן האנף
 ולפנים כלפנים מן האנף ולחוץ כלחוץ ואמר רב יהודה אמר רב וכן לתפלה התם הוא
 דמסיק ופליגא אדר' יהושע בן לוי וכו', דלא מיירי התם בצירוף ולא בשליח צבור
 שראוי לו לעמוד בין הצבור אלא בשאינו בקי להתפלל⁷, כדאיתא בשילהי ראש השנה⁸,
¹⁰ והבקי מציאו, אי נמי בקריאת המגילה, ובכי האי גונא פליג ר' יהושע בן לוי⁹ דשומע
 כעונה, ואפי' אם מחיצה מפסקת ביניהם. וכן לגבי ברכת כהנים בפרק ואלו נאמרים¹⁰
 מייתי להך דר' יהושע בן לוי, דמיירי בכי האי גונא. וכן הוא שיטת רבינו יב"א, ולא
 כפירוש רבינו שלמה שפירש הך דרב יהודה אמר רב וכן לתפלה לענין צירוף. וכן נראה
 דהלכתא כר' יהושע בן לוי¹¹, דהא הלכתא כר' יהושע בן לוי אפי' לגבי ר' יוחנן¹², ורב
¹⁵ ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן¹³, וכל שכן דהלכתא כר' יהושע בן לוי לגבי רב. ובפרק י"ג
 דננעים¹⁴ תנן גבי מצורע המטמא בכיאה נכנס לכית הכנסת ועושים לו מחיצה נכוח[ה]
 י' ספחים ורוחב ד' אמות נכנס ראשון ויוצא אחרון, ובתוספתא דננעים¹⁵ נמי איתא, ויוצא
 עמהם ידי חובתו אפי' אין רואים זה את זה, דלדברי ר' יהושע בן לוי, ואם לצירוף מיירי
 צריכים לראות זה את זה לכולי עלמא, שהרי אין צריך [שתניע]¹⁶ המחיצה עד לשמי
²⁰ קורה¹⁷ ועד הרצפה, שזהו החילוק שבין אהל המת לאהל של מצורע. ואם יש להם
 עשרה מבחוץ ועוד יש עשרה ושליח צבור בכית הכנסת נראה דאפי' אין רואים זה
 את זה יכולים לענות קדיש וברכו לכולי עלמא:

קלה. קיימא לן כחכמים¹⁸ רבין יין חי ובין מזוג מברכים עליו בורא פרי הגפן ואין
נוטלין ממנו לידים. ותו אמרינן בפרק ערבי ספחים¹⁹ שתאן חי יצא אמר
²⁵ **רבא ירי יין יצא וכו'. ומודים²⁰ חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכים עליו**

(1) משנה עירובין צ"ב א'. ועי' תוס' סוטה שם ואר"ז ח"א סי' ה'. (2) כג"י רש"י
 והרא"ש ואר"ז ח"ב סי' קט"ו, וכן מוכח בגמרא שם לעיל ח' א' וט' ב'. ולפינו ובמשנה
 שבמשניות ובירוש' ובגמרא צ"ב ב' וצ"ג ב': חצר גדולה שנפרצה לקטנה. (3) עי' רש"י שם
 במשנה וגמרא צ"ב ב'. (4) צ"ב סע"א ורע"ב. (5) לפינו: ויחיד. וכג"י רבינו הוא בתוס'
 ספחים פ"ה ב' ד"ה וכן וסוטה ל"ח ב' ד"ה מחיצה ובאר"ז ח"א סי' ה'. (6) ספחים פ"ה ב'.
 (7) עי' תוס' עירובין צ"ב ב' ד"ה תשעה וספחים פ"ה ב' ד"ה וכן ור"ה כ"ז ב' ד"ה שמע וסוטה
 ל"ח ב' ד"ה מחיצה ואר"ז ח"א סי' ה'. והאר"ז מביא סברה זו מתשובות הגאונים. ועי' היטב ה"ג
 ד"ב עי' 66. (8) ל"ד ב' ול"ה סע"א. (9) ותוס' עירובין וספחים ור"ה שם כתבו שבמגילה
 ושופר אף רב מורה משום דלא תיקשי ליה ממתניתין דר"ה כ"ז ב'. ומ"ש רבינו צ"ע. (10) סוטה
 ל"ח סע"ב. (11) עי' תוס' סוטה שם ואר"ז ח"א סי' ה' בשם ר"ח. (12) עי' תוס' ואר"ז שם ולעיל
 סי' א' עי' 2 ובהגהותי שם אות 6. (13) ביצה ד' א' ורע"ב. (14) משנה י"ב. (15) פ"ז
 ה"א. (16) כ"ז: שינויע. (17) עד התקרה. עי' ספחים ח' ב' ויומא נ"ג א' וב"מ מ"ב א'. ועי'
 פירוש הגר"א לבראש' א' א'. (18) במשנה ג' א' ובבב"תא ג' ב'. ובתב ה"ר"ף: וקיימא לן
 כחכמים. ובה"ג ד"ז 28 רע"ב ור"ב עי' 51: והלכתא כרבנן. ושם גם הראיה מפסחים. (19) ספחים
 ק"ח ב', לענין ארבע כוסות. (20) ג' ב'.

עד שיתן לחוכו מים, מאי טעמא אמר ר' אושעיא בעינן מצוה מן המוכרח. והני מילי בימיהם שהיו ייניהם חזקים¹, כדאמר[ין] בפ' המוכר פירות² אמונא עלוי עלייה, אבל לדירן אפילו קוטרא דשרנא מהני ליה³. ואוצר של יין⁴ קאי. ובנכחים בפרק קדשי קדשים⁵ דאמרין נסכים שמא יתעשנו, התם דלמנחה כמה דתקיף חזק טפי מעלי. וכן משמע במנחות⁶ ובפ' [לא יחפור]⁷ דהעשן מחלישן, וכשר לברכה ולקידוש⁸: והא⁹ דאמר רבנן נותן לחוכו מים, היינו דוקא לאחר גמר ברכת הארץ⁹ כשמונו לשותות ולברך בורא פרי הגפן, וכדאמרין בפרק ערבי פסחים¹⁰ שתאן חי יצא, דמשמע דוקא בדיעבד. ולקמן¹¹ דאמרין עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה וחד מינייהו חי (ו)היינו לכתחלה¹². וראיתי שגורס ר"ח¹³ חי אמר רב חנן ובברכת הארץ, שזהו שבת הארץ שהיון חזק. ויש גירסות אחרות¹⁴, אבל זה עיקר. ויש אומרים¹⁵ שמונו ולא מונו חי איקרין¹⁰ כדאיתא בפרק בן סורר ומורה¹⁶, אי נמי חי אכוס קאי¹⁷, ובכנא קמא¹⁸ אמרין שבירתן זו היא מיתתן, אבל לין הוא מצוה למונו כמזוג דרבא¹⁹. ורבנן²⁰ פירשו חי פריש²¹ שמוציאים אותה מן החביות. ויש מפרשים²² שנותנו חי בכוס ושבו מ[ו]זנו. ותפוס לשון ראשון²³:

(1) ע' רשב"ם פסחים ק"ח ב' ד"ה ידי חירות ותוס' שם ד"ה שתאן וראב"ן סי' קפ"ז ושהב"ל סי' קנ"ו. וע' רש"י בסוגיתנו ד"ה אין מברכין ורשב"ם ב"ב צ"ז ב' ד"ה עד. וע' מאיר"ח סי' קפ"ג. (2) ב"ב צ"ז ב'. (3) לבטל חריפותו. (4) ב"ב כ' ב'. (5) ס"ד א'. (6) פ"ז ב' ופ"ז א': אין מביאין לא מתוק ולא מעושן. ומפרש רבינו שמעושן פסול מטעם מתוק, וכן פירש"י. וע' רמב"ם ותו"ט מנחות פ"ח מ"ה. (7) ב"ב כ' ב'. ובכ"ז: המוכר פירות, ואין רמו שם מזה. (8) סברת רבינו. ובמנחות פ"ז ב': ואם הביא פסול, ואף שרבינו מחלק בין נסכים לקידוש כמ"ש לעיל, עכ"פ ראה אין משם שכשר לקידוש. וע' כ"מ פכ"ט מה' שבת ה"ד בשם הרמב"ן והרשב"א וחדושי רע"ק אור"ח סי' רע"ב סעיף ח'. ולפי טעם רש"י ורבינו שמעושן פסול מטעם מתוק פשוט שכשר לקידוש. ולטעם זה גם קצת ראה מפסולו לנסכים, שגריעותו לענין נסכים הוא חשיבותו לענין קידוש. (9) נשנה לקמן סי' תקכ"ה. וע' ראב"ן סי' קפ"ז ואור"ח ח"ב סס"י רנ"ו וע' לקמן בסמוך ולקמן רס"י קל"ט ובהגהותי שם. וע' ראב"ן סי' קפ"ז ואור"ח ח"ב סס"י רנ"ו ומנהיג ד"ב ל"ט א'. (10) פסחים ק"ח ב', וע' שם בתוס' ד"ה שתאן. (11) ג"א סע"א. (12) ורק עד גמר ברכת הארץ, אבל כששותה צריך להיות מזוג. (13) פ"ה מוכא בראב"ן סי' קפ"ה. והוא המקור לערך ערך עשר ור"ף ברכות ג"א א'. ובהגה"מ פ"ז מה' ברכות סי' ק' מביא פירוש זה בשם ר"ת, וט"ס הוא וצ"ל: ר"ח. וע' רשב"א בשם הראב"ד. וע' בהגהותי לקמן רס"י קל"ט. ובתרי"ו מפרש כונת הרי"ף שהמזיגה היא בת ח' ל' ברכת הארץ, וכן בתוס' הרא"ש ג"א א' ד"ה חי וכן נראה ששפרש בהגה"מ הנ"ל. אבל רבינו לעיל ולקמן רס"י קל"ט מפרש: בסוף ברכת הארץ, וכן הרא"ה בפקודת הלוי' ע' קס"א והועתק בשש"מ. ופירוש זה מביאר בפ"ה: עד על הארץ, וכן בערך ערך עשר לפי הגי' שהביא בד"ס ברכות ג"א א' מד' כתבי יד. ובפ"ה עוד: וכד מטי לברכת הגפן נותן בו מים, כמ"ש רבינו לעיל. אבל תרי"ו והרא"ש והגה"מ גרסו ברי"ף: עד ברכת הארץ ומפרשים עד תחילת ברכת הארץ. ולפי"ז יש לתמוה על פסקי רי"ד ב"ד ב'. וע' ב"י אור"ח סי' קפ"ג בשם אביו והר"י אנו רואים שכה' דעת גדולי רבותינו, הרי"ה והרי"ף והראב"ן והראב"ה והרא"ה. (14) ע' גירסתנו וגו' ד"ס. וע' מחזיקי ע"י 35. (15) ר"ת. ע' תוס' ג' ב' ד"ה מודים ותוס' רי"ח ג"א א' ד"ה חי ותרי"ו ורשב"א שם ותוס' שבת ע"ז ב' ד"ה כדי ועירובין כ"ט ב' ד"ה כדי ופסחים ק"ח ב' ד"ה שתאן וב"ב צ"ז ב' ד"ה עד וסנהדר' ע' א' ד"ה חי ושהב"ל סי' קנ"ו. (16) סנהדר' ע' א'. (17) בני גרבונו בתוס' במקומות שציינתי, ובראב"ן סי' קפ"ז ותוס' רי"ח ג"א א' ד"ה חי מוכא בשם יש מפרשים, ובס' הישר סי' שמו"ז בשם דברי גאונים. (18) ג"ד א'. (19) שבת ע"ז א' ועירובין כ"ט ב' וב"ב צ"ז ב'. (20) רש"י ברכות ג"א א' ד"ה חי, וע' פירוש סי' צ"ד. (21) פירוש שם: פריש, frisch, fraiche. (22) רש"י ברכות שם. (23) תמורה כ"ו א'.

קלל. ת"ר¹ ד' דברים נאמרו בפת אין מניחים בשר חי על גבי הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין² סומכין הקערה בפת ואין זורקין את הפת. וכן כל אוכל הנמאס³ אינו נזרק, אבל אגוזים ורימונים והדומים להם נזרקם:

קלל. ת"ר⁴ ממשיכים יין בצניור[ן]ת לפני חתן וכלה וזורקים לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה > אבל לא בימות הגשמים < אבל לא חתיכות⁵ ולא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. והשתא נהוג עלמא שבין בברכת אירוסין ובין בברכת נישואין שופכים מקצת יין מן הזכויות לפני החתן והכלה⁶, כעין ממשיכים היין⁷. וגם בהשלת חטה עליהם נהוג⁸ כמו בקליות ואגוזים בימיהם⁹, וכדאמרין נמי בכתובות פרק ב'¹⁰ ארמלתא לית לה כיסני. ואפשר ללוקטם אם ירצה, דלא ממאסי כולי האי¹¹. וגם ביין ששופכים אין לחוש, דאמר מר¹² שותין מלוג בסלע ומולפין בשתים, אבל בפר"ח משמע שלא אויל לאיכור, וגם קליות אינם נמאסים¹³. ויש מפרשים מבי רמו שערי באסינת(י)¹⁴ שהיו זורעים לשם חתן וכלה ומביאים אותה לפניהם כנניסתם לחופה:

קלח. אמר¹⁵ רב יהודה שכח והכנים אוכלים לתוך פיו¹⁶ מסלקם לצד אחד ומברך תני חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן לצד אחד ומברך לא קשיא הא דתני בולען במשקים והא דתני פולטן במידי דלא ממאסי והא דתני מסלקן לצד אחד במידי דממאסי במידי דלא ממאסי נמי לסלקניהו לצד אחד ומברך, ומשני ר' יוחנן משום שנאמר¹⁷ ימלא פי תהלתך: ומי¹⁸ שאכל ושכח ולא בירך המוציא כשבצע ונוכר אפי' גמר סעודתו חוזר ומברך¹⁹, ולא אמרינן הואיל ואידחי אידחי. ואע"ג דדחי תלמודא ראייתו של רבינא, מכל מקום רבינא קאי בשיטתיה. ומיהו מצוה מן המוכרח לא קיים. וכן הדין במשקים ופירות. אבל רבי²⁰ פסקן דלית הלכתא כרבינא. וכתשובות של הלכות שבת גבי שכח ולא הדליק נר של חנוכה פירשתי לה בסימן תתקע"ב:

קלט. ואמר ר' זירא²¹ ואמרי לה במתניתא תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה מעון הרחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטוף נ[ן]של בשר ידיו ואוחזו בימינו²² ומגביהו מן הקרקע מפה ונותן עיניו בו ומשגרו לבני ביתו במתנה²³, א"ר יוחנן

(1) ג' ב'. (2) כגון הרי"ף וד"ס. (3) מסקנת הגמרא ג' ב'. ומפרש רש"י מידי דלא מימאס כגון אגוז ורימון. (4) ג' ב'. (5) גי' רי"ף וד"ס. (6) כעין זה בתשב"ץ סי' תס"ה. ועי' מחז"ק ע' 589. (7) ברכות ג' ב'. (8) עי' מחז"ק ע' 589 ותוס' ותוס' רי"ח ג' ב' ד"ה ולא ותר"י שם וירוקה סי' שנ"ב ושנ"ג. (9) ברכות ג' ב'. (10) י"ז רע"ב, ומפרש רש"י: אין לה כליות, והוא הפירוש השני בערוך כסן ב'. (11) עי' תוס' ותוס' רי"ח ותר"י ברכות שם, ועי' שט"מ ג' ב' ד"ה ה"ג. (12) פסחים כ' ב'. (13) וכן מפרש רש"י, וכן הרא"ה עי' ק"ס. ועי' שט"מ. (14) כתובות ח' א' ועי' מ' רע"ב, ופירש שם רש"י כהיש מפרשים שהביא רבינו, והוא הפירוש הג' בערוך אסתא. (15) ג' סע"ב ונ"א רע"א. (16) כגון ב"ג וכי"ס בד"ס. (17) תהלי ע"א ח'. (18) נ"א ב'. (19) וכן פסק הראב"ד מביא הרשב"א. (20) ה"ג (ד"ו 20 סע"ב וד"ב ס"ע 60), והגאונים מביאים הרשב"א, ור"ח מובא באו"ז ח"א סי' כ"ה, ורי"ף וראב"ן סי' קפ"ז ותוס' רי"ח ג"א א' ד"ה הואיל ורמב"ם פ"ד מו"ה ברכות ה"ב ועוד ראשונים. (21) ג"א סע"א: אמר ר' זירא אמר ר' אבהו. (22) כגון ה"ג ד"ו 22 ב' והרי"ף. ובשאלתות יחרו סי' נ"ד: ואוחזו בימין. (23) כגון ה"ג ורי"ף וד"ס. ומה שקשה לגי' זו שבפרטן אותה מוצא י"א, תירץ בד"ס שנטלו בשתי ידיו ונותנו בימין אחד הם. וכבר קדמו בזה הב"ח או"ח רס"י קפ"ג.

אנו אין לנו אלא ארבעה¹ הדחה שטיפה חי ומלא הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ. חי עד ברכת הארץ, כדפרישית לעיל², וכן גורם רבינו אלפסי, ושוב מוזג, [כדתנן]³ ומודים חכמים לר' אליעזר וכו'. > פגום לא קאי [מלא] עליה <⁴, ופירשתי בערכי פסחים בספר זה⁵, וגם פירשתי שם שיכול להוסיף על כוס פגום כמנהגינו ולברך ואין צריך להריקו⁶. וכן איתא בהדיא בירושלמי הכא⁷. ואומר אני דלית הלכתא כר' יוחנן⁸, דהא⁹ אמוראי בתראי קפדי נמי אשאר, דאמרינן עיטור רב יהודה מעטר ליה בתלמידים רב חסדא מעטר ליה בנטלי. [פר"ח]⁹ שמוסיף מכוסם על שלו, ואינו נראה, דהא מלא הוא כבר¹⁰. עיטור ר' פסא הוה מעטף ויתיבוכריך¹¹ רב אשי¹² פרים סודרא ארישא. ובירושלמי גרסינן בסוף פרקין¹³ אבל כשהוא עומד יושב ומברך וכו' כדלקמן¹⁴ עד אבל מיסב מתעטף ומברך ואם עשה כן הרי הוא כמלאכי השרת מאי טעמא בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף¹⁵. א"ר¹⁶ יוחנן ראשונים שאלו שמאל מה שתסייע לימין אמר רב אשי השתא דראשונים לא איפשיטא להו אנא עכדינא לחומרא. ומגביה[ו] מן הקרקע טפח א"ר אחא בר' חנינא דכתיב¹⁷ כוס ישועות אשא וכשם ה' אקרא¹⁸. ומן השלחן לא ברירא לן אם צריך להגביה טפח¹⁹. ונותן עיניו בו דלא²⁰ ניסח דעתיה מיניה: א"ר²¹ אסי אין מסיחין על כוס של ברכה, משאוחו עד שיברך²², וגם לכל המסובים²³ ראוי לשחק ולכוון לבם²⁴. וא"ר אסי אין מברכין על כוס של פורענות מאי כוס של פורענות א"ר חמנן בר' יצחק כוס שני, משום זוגות²⁵. ואע"ג דאמרינן בערכי פסחים²⁶ כוס של ברכה מצטרף לטובה ולא לרעה, הני מילי כידעבד שאין לדאוג, אבל לכתחלה בעינן להזהר, כדמפרש²⁷ משום שנאמר²⁸ הכון לקראת אלהיך ישראל, ותהא מצוה מן המובחר:

20

(1) כג"י ד"ס מכ"פ. (2) סי' קל"ה ע' 126, ע"ש ובהגהותי שם אות 9. (3) ברכות נ' ב'. (4) עפ"י כ"י א'. ושם: קאי מזה. (5) לקמן סי' תקי"ד, ע"ש. ובסוף דבריו שם הביא ראיה מן הירוש' שמלא לא בא להוציא פגום, וזה שכתב כאן: ופגום לא קאי מלא עליה. (6) ע' בהגהותי לקמן סי' תקי"ד. (7) ה"ז. (8) ע' לקמן סי' קנ"ח עוד. ודברי רבינו מובאים בקיצור באגודה ברכות סס"ו קפ"ח. וע' תוס' ר"ח ותוס' נ"א א' ד"ה ואין ותר"י ורשב"א. וע' שבה"ל סי' קנ"ז וטור"ח סי' קפ"ג בשם הגאונים, וע' כ"י או"ח שם. (9) כ"י: פר"ש, אבל רש"י נ"א סע"א לא פי' כן. ומה שהביא רבינו הוא תורף דברי הערוך ערך עשר שמקורו בפר"ח, ע' לעיל סי' קל"ה ע' 126 בהגהותי אות 12. וז"ל הערוך: רב חסדא אמר בנטלי פי' היה נותן ליושב בימין המבכר וליושב בשמאלו כוסות וכשאמר המבכר ברכת הארץ מוסיף מאחד מאלו הכוסות בכוס שביד המבכר, עב"ל. וזו הוא כונת רבינו. (10) הנה שיטת רבינו לעיל סי' קל"ה וריש סי' זה ולקמן סי' תקכ"ד שהיין חי עד סוף ברכת הארץ ואח"כ מוזג, וא"כ ע"כ הכוס אינו מלא, שאם מלא הוא לא יוכל לקבל המים, ומה קשה לו לפר"ח ששיטתו כשיטתו. ועוד תקשה כאמת לפי שיטה זו, שהיא גם שיטת הרי"ף, הא בעינן מלא, והקשה כן בתר"י. לכן נראה שרעת רבינו היא שהכוס חי ומלא עד גמר ברכת הארץ וכאן שופך מעט יין ומוסיף עליו מים. ואפשר לפרש כן גם בדעת הרי"ף, אבל לר"ח ודאי קשה. ומהו עיטור בנטלי ע' לקמן סי' תקכ"ה. (11) ע' ד"ס. ובריו"ף: ומברך. (12) כג"י הראשונים וכו'. (13) ו"א ד' בשינוים קלים. (14) סי' ק"מ. (15) ישע"י ב'. (16) נ"א סע"א, כג"י ריו"ף וד"ס. (17) בגמרא: מאי קרא, ובריו"ף: דאמר קרא. (18) תהלי קי"ז י"ג. (19) בשאלות ות' יתרו סי' ג"ד ועוד ראשונים וכ"י הגי' ומגביהו מן השלחן, ובירוש' בפרקין ה': וצריך שתהא ידו גבוהה מן השולחן טפח. וע' פס"ר רפס"י ט' ומובאה בשבה"ל סס"ו קנ"ו. (20) גי' הרי"ף וכ"מ וה"ג ד"ו 28 רע"א. (21) נ"א ב'. (22) לשון רש"י. (23) ע' תוס' ר"ח ותוס' ד"ה אין ותר"י. (24) ע' רש"י. (25) פסחים קט"ב ב'. וע' תר"י כאן ופקודת הלוי' ע' קס"ב. (26) כאן. (27) עמוס ד' י"ב.

קמ. א"ר¹ אבהו ואמרי לה במתניתא תנא אכל כשהוא מהלך עומד יושב ומכרך ברכת המזון אכל כשהוא עומד יושב ומכרך אכל כשהוא יושב מסיב על צד שמאל ומכרך והלכתא בכולהו יושב ומכרך. ואפי' אמהלך קאי, מדנקט בכולהו. ובירושלמי² מסיים אכל מיסב מתעטף ומכרך כדלעיל³, ולפי זה עיטוף ששינוי ב' דברים של כוס של ברכה זהו מפני שדרכם בהסיבה, אבל לדין אין קפידא⁴. ובהלכות גדולות⁵ גרסינן אכל כשהוא יושב על גבי משה יורד למטה⁶ ומכרך: וגרסינן בפ' הרה"ה⁷ א"ר יהודה ג' דברים מקצרים ימיו⁸ של אדם מי⁹ שנותנים לו כוס של ברכה ואינו מכרך ומי שנותנים לו ספר תורה לקרות ואינו קורא והמנהיג עצמו ברכנות:

פרק ח'.¹⁰

קיצרתי בפ' אלו דברים, כי פסקיו כתבתי בהלכות קידוש והבדלה¹⁰, ופסקי

נטילת ידים ומים אחרונים כתבתי בפרק כל הנשר בספר זה:

10

קמא. קיימא לן¹¹ כבית הלל דמכרך על היין ואחר כך מכרך על היום שהיין גורם לקדושה שתאמר, ובמקום שאין יין הלחם חילוס¹², ועוד שתדיר הוא. ירושלמי¹³ א"ר זעירא מדברי שניהם¹⁴ מכדילים בלא יין ואין מקדשין אלא ביין היא דעתיה דר' זעירא דר' זעירא אמר מכדילין על הישכר ואוליין מן אתר לאתר משום קדושה א"ר יוסי ברבי נהיגין תמן במקום שאין יין שליח צבור עובר לפני התיבה ואומר¹⁵ ויכולו השמים וכו' ואומר ברכה אחת מעין שבע מגן¹⁶ אבות בדברו וכו' וחזות במקדש ישראל ויום¹⁷ השבת. ובהתימה לא נהגו לחתום הכי¹⁸: מוה"נ¹⁹ את הכוס ואחר כך נוטלים

(1) נ"א ב'. אבל הלשון שהעתיק רבינו אינו לשון הגמרא רק של הירוש' סוף פרקין. ורמז ע"ז רבינו לעיל סס"י קל"ט, ע"ש בהגהותי אות 14. וע' גי' כ"מ בד"ס. (2) סוף פרקין. והביאו רבינו לעיל סס"י קל"ט. (3) סס"י קל"ט. (4) לשיטת הירוש', אבל לדינא פסק רבינו לעיל סי' קל"ט ולקמן סי' קנ"ח וסי' תקכ"ה שצריך עיטור ועיטוף. (5) ד"ו 28 רע"א. ויש ספרים גורסים כי בגמרא, ע' ד"ס. (6) בה"ג וד"ס: יושב ע"ג קרקע. (7) ברכות נ"ה א'. (8) גי' ד"ס. (9) בגמרא ור"ף הסדר: ס"ת, ברכה. ואולי הקדים רבינו ברכה בכונה. משום שכאן בכוס של ברכה הענין. (10) מסי' תקנ"ח והלאה. (11) נ"א ב'. (12) קיצור לשון רש"י. וע' ריצ"ג ח"א ע"ה בשם רב האי ורש"י סוכה ג"ז א' ד"ה שהיין ורש"י פסחים ק"ד א' ותרי"ו ורש"י כ"א. (13) ברכות פ"ח ח"א ופסחים פ"י סה"ב בשינוים קטנים. והביאו רבינו כאן. משום שמשמע ממנו שאין מקדשין על הפת. ע' תוס' פסחים ק"ו ב' ד"ה מקדש ורא"ש שם סי' י"ז והגה"מ פכ"ט מה' שבת סי' ס'. וע' ס' העתים ע' 26 והלאה. (14) לקמן סי' קצ"ו: פ"י מדבריהם מדבית שמאי וכו'. ונראה שכן מפרש בכמ"ג עיני ל' ע"ש. ומפרשי הירוש' פירשו בע"א, ופירוש רבינו עיקר. (15) וכן מובא לקמן סי' קצ"ו ואומר ויכולו וכן בארז ח"א סי' תשנ"ב אות ט', ולפנינו בירוש' ליתא. והנה מקור אמירת ויכולו הוא בש"ס שבת קי"ט ב', ומהלשונות שם משמע שהכונה בתפלה שכל א' מתפלל ולא בחזרת הש"ץ. וכן הבינו הראשונים, ע' מחז"ז ע' 82 וע' 187 ופרד"ס סי' ג' ותוס' פסחים ק"ו א' ד"ה זוכרהו וס' התרומה ה' שבת סי' רמ"ז ורוקח סי' מ"א ומנהיג כ"ד א' סי' ה' ושבה"ל סי' ס"ו ורא"ש שבת קי"ט ב' ופסחים ק"ו א' ומרדכי שבת סי' ת"ז וא"ח ה' ע"ש סי' ה' ומוכחים ע' 18. ובתשו' רב נטרונאי בפרד"ס סי' ג' ושבה"ל סי' ס"ו: באו האחרונים והוסיפו לומר ויכולו השמים וברכה אחת מעין שבע בנועם ובמשיכה וכו'. ונראה שמאמר זה מקורו בספר ירושלמי, ע' לעיל סי' י"ב ע' 9 בהגהותי אות 17. (16) גם זה אינו בירוש' לפנינו. (17) לפנינו: ואת יום. (18) ע' לקמן סי' קצ"ו. וע' ביצה י"ז א' ורש"י שם. (19) ב"ה במשנה נ"א ב'. ובתשובה"ג הרכבי סי' שצ"ו פירוש ארוך בזה.

ל"דים ומקנה ידיו ומניחה על הכסת. ובימים שאין לחוש על שומא ומהרה אין להקפיד:¹
וכשנוטלים מים אחרונים אין נוטלים ל"דים תחלה אלא מכבדים את הבית תחלה ואח"כ
נוטלים ל"דים, כבית שמאי דמותר להשתמש בשמש עם הארץ² וחיישינן לסירורין שיש
בהם כזית, ואמר ר' יוסי בר חנינא בכוליה סירקין הלכה כבית הלל בר מהא דהלכה
כבית שמאי. וסוגיין כר' יוחנן דאמר סירורין שאין בהם כזית מותר לאכרן ביד. ור'³
אושעיא מתני איסכא, כי היכי דתיקום⁴ הלכה כבית הלל: וא"ר⁵ יוחנן נהגו העם כבית
הלל ואלכא דר' יהודה דאמר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שהיא בתחלה
ועל הברלה שהיא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שבית שמאי אומרים
מאור ואחר כך בשמים ובית הלל אומרים בשמים ואחר כך מאור: וקיימא לן⁶ הלכה
כבית הלל דמברכין בורא מאורי האש שהרבה מאורות יש באור: אין⁷ מברכים לא על⁸
הנר ולא על הבשמים של גוים, ובהסיבת גוים מיירי דסתם הסיבתם לעבודה זרה, וכל
שכן היכא דברי לן שנעשו לעבודה זרה: וגו'⁹ שהדליק מגוי אין מברכין עליו, גזירה
משום גוי ראשון ועמוד ראשון דלית בה תוספת היתר, אבל גוי שהדליק מ"שאל או
ישראל שהדליק מגוי מברכים עליו: היה מהלך חוץ למדינה¹⁰ וראה אור או מריח ריח
אם רוב גוים אינו מברך ואם רוב ישראל מברך, ואפי' מחצה על מחצה¹¹ מברך. ראה¹²
תינוק ואבוקה בידו בודק אחריו אם ישראל הוא מברך ואם גוי הוא אינו מברך וכו':
וכל אור שאינו עשוי לאורה אלא לכבוד או להחם התנור או להחם עצמו אינו מברך
(וכו'). וכל אור שעשוי לכבוד¹³ או להחם¹⁴ וגם לאורה מברכים עליו: [ו]על¹⁵ האור
היוצא מן האבנים ומן העצים מברכים עליו רק במוצאי שבת <ומוצאי יום כיפורים>¹⁶
שחל להיות בשבת¹⁷, [אבל לא במוצאי יו"כ], כדאיתא בס' מקום שנהגו¹⁸. ואור ששבת¹⁹
ממלאכת עבירה מברכים עליו בין במוצאי שבת²⁰ ובין במוצאי יום כיפורים²¹: היושב²²
בבית המדרש והביאו לפניו אור קיימא לן כבית הלל דאחר מברך לכולם משום
שנאמר²³ ברוב עם הדרת מלך: אמר²⁴ רב יהודה כל שמוציאים לפניו כיום ובלילה אין
מברכים עליו²⁵: וכל בשם²⁶ העשוי להעביר את הוזהמא אין מברכים עליו. [אבל]²⁷ דבר
הבא לאכול וגם להריח מברכים עליו, כדאמרינן לעיל ס' כיצד מברכין²⁸ האי מאן דמורח²⁹

(1) תשוח'ג שם: והני הילכא דבית שמאי ובית הלל כוליה באוכלי חוליהן בטהרה
אבל באחרים לא. ועי' עיטור ח"ב ג"ג סע"א. ולעיל ס' ק"א ע' 91 כתב רבינו שאף בזמן הזה
לאוכלין בטומאה איסורא מיהא איכא לאכול פת טמאה, וצ"ע. (2) נ"ב ב'. (3) ג' כ"מ. ע'
ד"ס. (4) נ"ב ב'. (5) שם בסוף העי'. (6) משנה נ"א ב' וגמרא נ"ב סע"ב. (7) נ"ג א'.
(8) ג' ד"ס, ולפנינו: לברך. (9) ג' ד"ס, ע"ש מה שהביא בשם הגאון מהרי"ש נ"ז מלכוב.
ובגמרא לא נתפרשה כן רק ברייתא ראשונה דאור. (10) ע' לקמן בהנהגותי אות 20. (11) ע'
רש"י נ"ג א' ד"ה בתחלה וד"ה בסוף וד"ה של תנור ור"ע ג' ח"א ע' י"ז ורשב"א כאן בשם רב
האי. (12) כ"ז: וכן על. (13) כ"ז א'. (14) פשוט הוא לפי טעם החילוק שבין מוצאי שבת למוצאי
יוה"כ. (15) פסחים נ"ד א' ומוכא ברי"ף כאן, ועי' תר"י ולקוטות הרמב"ן. ועי' סדרע"ג ס"ט
ב' ומחז"ו ס' קנ"א ומנהיג ס"ב ב'. (16) ברכות נ"ב סע"ב ונ"ג רע"א. ועי' רש"י פסחים נ"ד
א' וה"ג ד"ו 26 סע"ב ור"ב ע' 47. (17) פסחים נ"ד א'. (18) נ"ג א'. (19) משלי י"ד כ"ה.
(20) נ"ג א'. (21) מפני שעקרו לכבוד אע"פ שמאיר ג"כ. ובגמרא עוד: וכל שאין מוציאין
לפניו אלא בלילה מברכין עליו ורבינו לא הביאו מפני שכבר כתב לעיל שאור העשוי לכבוד
וגם להאיר מברכין עליו ולמדו מכאן. (22) בגמרא: שמן, אבל מן הטעם: דכל מילתא דלאו
לריחא עבידא אין מברכין עליה למד רבינו שלא דוקא שמן אלא ה"ה לכל בשם. ועי' תוס'
ר"ח נ"ג א' ד"ה וכל. (23) כ"ז: אלא. (24) ברכות מ"ג ב'. ועי' תוס' שם ד"ה והאי ותוס'

באתרוגא או בחבושא מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות: והנכנס¹ בחנותו של בשם והריח ריח אפי' יושב כל היום כולו אינו מברך אלא פעם אחת נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם דלריחא > עבד כי היכי דנירחו² וניתו וליוכנו. סי' כשיצא ולא היה דעתו לחזור ולכנס מיד ושוב אירע שהור ונכנס³. וכי האי גונא⁴ משמע בירושלמי⁵ דמברכים על (של) בשמים של גוי: במוצאי שבת (ו) כיון דמשום נשמה יתירה היא⁶ יכול לברך על כל⁷ מיני בשמים או עצי בשמים: וכל⁸ ריח העשוי לגמר את הכלים אין מברכים עליו: ואין⁹ מברכים על הנר עד שיאיתו לאורו. והלכתא כרבא¹⁰ דאמר יאותו לאורו ממש שיראה השלכת וישתמש ולא בעששית ולא בקרן זוית. ירושלמי¹¹ וירא אלהים את האור כי טוב¹² והדר ויברל אלהים בין האור וכו' וכמה¹³ כדי שיראה 10 בצפורן. [ובגמרא דירן¹⁴ גרסינן וכמה עד כדי שיכיר בין איסר לפונדיון]¹⁵: ועל הכוס

רי"ח נ"ג ב' ד"ה וכל ופסקי ברכות מהר"ם סי' כ"א. (1) ג"ג א'. (2) כ"ה בכ"י א'. (3) שאם היתה דעתו לחזור לא הסתה דעתו וא"צ לחזור ולברך. וכן פסק רבינו לעיל סי' ק"ח ע' 101 לענין שותה מים בתוך הסעודה, ע"ש ובהגותי שם אות 6. ולענין ריח פסק כן בפסקי ברכות מהר"ם סי' כ"ב והובא בתשב"ץ סי' שכ"ב ד"ה הנכנס ובמדרכי ברכות סי' קפ"ח והגה"מ פ"ט מה' ברכות סי' ב' ומארח סי' רי"ז. (4) אם עשה כדי שיריחו ויבואו ויקחו. (5) בפרקין ה"ה כמעשין לפני חנותו מברכין על בשמים של גוי. (6) ברכה על הבשמים, משום נשמה יתירה שנוסלה ממנו. ע' ביצה מ"ז א' ותענית כ"ז ב'. ומעם זה ע' פירוש סי' ק"י וקל"ב וקל"ג ומחז"ז ע' 117 וע' 288 סי' ס"ח וע' 882 וס' האורה ע' 102 ומעשה הגאונים ע' 24 ורשב"ם פסחים ק"ב סע"ב ועיסור ח"ב ג"ב סע"ד ורמב"ם פכ"ט מה' שבת ה' כ"ד ותוס' פסחים ק"ב ב' ד"ה רב וביצה ל"ג ב' ד"ה כי ותוס' רי"ח ברכות נ"ג ב' ד"ה נר ומנהיג פ"ג ב' ורוקח סי' שניז ותוס' רי"ד פסחים ק"ב ב' ועוד. (7) וא"צ הרס דוקא כמו שנהגין. ע' רוקח סי' שניז ומנהיג ל"ד א' סי' ס"ז ואר"ז ח"ב סי' צ"ב ותשב"ץ סי' פ"ז ומדרכי ברכות סי' קפ"ח וא"ח דין תבדלה סי' ה' וטוש"ע א"ח סי' רצ"ז וברכי יוסף וביאורי הגר"א שם. וע' שו"ת מהרי"ק שורש מ"א. (8) ג"ג סע"א. (9) משנה נ"א ב' וגמרא נ"ג ב'. (10) וכן פסק בה"ג (ד"ז 27 רע"א וד"ב ע' 47) ורב נטרונאי בסדרע"ג ל"א סע"ב ורב סעדיה בריצ"ג ח"א ע' מ"ז ורב האי בריצ"ג שם ובשע"ת סי' ק"ג ובתש"ה"ג ל"ק סי' מ"ט וגאון בשע"ת סי' ק"ב ותש"ה"ג מהגהות ע' 262 וגאון בריצ"ג ח"א ע' מ"ז וברשב"א כאן. וכן פסקו רוב הראשונים. וע' לקמן סי' תקפ"ו. (11) בפרקין ה"ז. וע' ב"ר פ"ג ותנחומא ויגש אות ו'. (12) בראש א' ג'. (13) מהלשון נראה שגם זה הוא מהירושלמי, וכעין זה במנהיג ל"ד ב' סי' ס"ח מירושלמי פ' כיצד מברכין: מאימתי מברכין על האור משיכיר בין צפורן לבשר, ומהמנהיג הועתק באבודרהם סוף סדר מוצ"ש. ובירושלמי שלנו לא נמצא. ובפרקין ה"ז נאמרו כמה שיעורים ושיעור זה לא נזכר, וכן לא היה לפני המשיב בחשו' חכמי צרפת סי' י"ט, ע"ש. ומהלשון שהביא המנהיג נמצא בראב"ן סי' קפ"ח פסח: ולהכי נהגו להסתכל בצפרנים כדי שיכיר בין צפורן לבשר, וכעין זה בס' האורה סי' פ"ב ומחז"ז ע' 117 מסדרע"ג ל"ב א'. ומקור הדבר הוא בספריא פ"ב, ומשם הביאותו הראשונים. ע' סדרע"ג שם וריצ"ג ח"א ע' מ"ז וחמדה גנוזה סי' צ"ג ובפרדס סי' קי"א וקי"ב ועוד הרבה. וע' שו"ת מזורז ל"ה והגה"מ פכ"ט מה' שבת סי' כ'. וברור הוא שרבינו והמנהיג העתיקו מאמרי הירושלמי שהביאו מן "ספר ירושלמי" [ע' לעיל סי' י"ב בהגהותי אות 17], שהתוסף המאמרים בירושלמי מסדרע"ג וכגון ס' האורה ומחז"ז וראב"ן. ומקור המאמר שהביא המנהיג היה בס' כיצד מברכין ביחד עם המאמר שהביא רבינו לעיל סי' קכ"ג, ע"ש ע' 107 בהגהותי אות 1, והלשון שהביא רבינו כאן מסכים עם הלשונות בירושלמי בפרקין ה"ז. ובעל "ספר ירושלמי" בחכמה עשה להשוות לשון התוספתא ללשון הירושלמי בשתי המקומות. (14) ג"ג ב'. (15) מאמר זה הוא בכ"י לקמן בסמוך ושם אין מקומו רק כאן.

אחד מבדיל לכולם¹ ובתפלה כל אחד ואחד מבדיל לעצמו, והיינו² כבית הלל³ וכרתיב⁴ ברוב עם הדרת מלך וגו'. ולא דמי להך דפרק כיצד מברכין⁵ דאמרין התם היו יושבים כל אחד ואחד מברך לעצמו, דנבי פת בהסיבה תליא מילתא, כדמסיים הסיבו אחד מברך לכולם⁶ (ובגמרא דידן גרסינן וכמה עד כדי שיכיר בין איסר לסוגדיו): וכל⁷ גחלים שהם לחשות כל כך שאלו היה מכנים קיסם בנייהם היה דולק מאליו⁸ מברכים עליהם. וכגון שמקצת שלהבת דבוקה בהם, כדתניא בתוספתא דביצה פרק האוכל תאנים⁹ מברכים על השלהבת ואינם מברכים על הנחלת, ואין נראה לפרש דלחשות הם עצמם השלהבת. אבל עוממות אין מברכים עליהם רב יהודה מברך אדבי אדא⁹ דיילא וכו': א"ר יהודה¹⁰ אמר רב אין מחזירין על האור כדרך שמתחזרים על המצות: ועשית¹¹ שהיתה דולק(ו)ת כל היום כולו למוצאי שבת מברכים עליה, [ואית דגרסי] ¹²10 מכי אין ממנו אור להבדלה: גרסינן בפרק מקום שנהגו¹³ אין מברכים על האור אלא במוצאי שבת כו' וכשהוא¹⁴ רואה מברך מיד ר' יהודה אמר סורדן על הכוס וא"ר יוחנן הלכה כר' יהודה, ומוקמי לה התם באור היוצא מן העצים ומן האבנים: ובפרק ערבי פסחים¹⁵ אמרין אבוקה להבדלה מצוה מן המוכרח: תניא בפרקי דר' אליעזר בפרק י"ח כל המקדש¹⁶ על היין בלילי שבת מאריך ימים¹⁷ לעולם הזה ולעולם הבא. ובפרק ¹⁵15 עשרים¹⁸ תניא בין השמשות של שבת היה אדם מהרהר בלבו ואמר שמא הנחש שהמעה אותי¹⁹ יבא וישופני עקב ונשתלח לו עמוד של אש להאיר לו ולשמרו מכל רע ראה אדם את עמוד האש ושמח בלבו²⁰ ופשט ידיו לאורו של אש ואמר בורא מאורי האש וכשהחזיר את ידו מאור האש אמר עכשיו אני יודע שנבדל יום הקודש מיום החול למה שאין להבעיר [אש ביום]²¹ השבת. ובאותה שעה אמר בא"י אמי" ²⁰20 המבדיל בין קודש לחול ר' מנא אמר באיזה צד חייב האדם להבדיל על כוס של יין <בורא מאורי האש>²² וכיון שמרחיק ידיו מן האש אומר המבדיל בין קודש לחול ואם אין לו יין פושט ידיו לאור האש ומסתכל בצפורניו שהם לבנות יותר מן הגוף ואומר בא"י אמי" בורא מאורי האש [וכו']. ר' צדוק אומר כל מי שאינו מבדיל על היין במוצאי שבת או אינו שומע מן המבדילים אינו רואה סימן ברכה לעולם וכל מי ²⁵25

(1) ע' תשובת רב גטרנאי בסדרע"ג כ"ו ב' ובתשובה"ג ליק ס' ג"ב ובס' העתים ע' 178 ובמעשה הגאונים ע' 26. וע' ס' העתים ע' 182 וע' 188 וע' 186 ועיטור ח"ב ג"ב סע"ג וריצ"ג ח"א ע' י"ד בשם רב האי: ואי מבדיל שליחא דציבורא על הכוס כבי כנישתא כל דהוה התם נפיק ידי חובתיה. וע' טוש"ע או"ח ס' רצ"ה וברכי יוסף ובאורי הגר"א שם. ועפ"י מהשצינתי נתבאר שמקור הדיון הוא בדברי הגאונים הקדמונים. (2) זה שעל הכוס א' מברך לכולם. (3) בברייתא ג"ג א'. (4) משלי י"ד כ"ח. (5) ברכות מ"ב סע"א. (6) כקושיא רבינו ותירונו בתוס' רי"ח ג"ג א' ד"ה וכו'. וע' רשב"א. (7) ברייתא ג"ג ב' כפירושו של רב חסדא. (8) פ"ד ה"ה, ובירוש' בפרקין ה"ז. (9) כ"ה בכ"ו א'. ובכ"י: אבא. ואדא דיילא ידוע בימי רב יהודה, ע' ב"ק ק"ט א' ונדה כ"ד ב'. (10) ג"ג ב'. (11) ג"ג רע"א. (12) כ"ו: וא"ר, ואין לו הבנה, כי מה מוסיף „אר". ולכן תקנתי: וא"ר, והוא ר"ת: ואית דגרסי. והוא גי' הרי"ף, וע' ד"ס. (13) פסחים ג"ד רע"א ומוכא ברי"ף כאן. (14) גי' הרי"ף. (15) פסחים ק"ג ב'. (16) לפנינו: המברך, וכמנוה"מ ספ"י קנ"ט: המקדש ומברך. (17) מנוה"מ שם: מאריכין את ימיו, ובדפוס הגי' משונה. (18) בפרד"א. והובא באו"ז ח"ב ספ"י צ"ג בשנינו קטנים, ועפ"י האו"ז תקנתי הלשון כאן. (19) כ"ה בכ"י אוכס', וכ"ה בדפוס ואו"ז. (20) ואמר עכשיו אני יודע שהמקום עמי. כ"ה בדפוס, אבל באו"ז ליתא. (21) כ"ו: ליום. (22) או"ז וכ"י א'. וע' גי' הרפוס.

שהוא מבדיל במוצאי שבת על היין או שומע מן המכדילים הקדוש ברוך הוא קורא לו קדוש¹ וסגולתו ומצילו מצרות העמים שנאמר² והתקדשתם והייתם קדושים וגו' ואומר³ והייתם לי סגולה מכל העמים <⁴. וירושלמי⁵ גרסינן הכי זימן לו הקדוש ברוך הוא שני רעפים והקישן זה לזה ויצא האור מהם ובירך עליה בורא מאורי האש >⁶ אמר שמואל לפיכך מברכים עליה במוצאי שבתות שהיא תחלת ברייתה. ומעתה אין לתמוה הא דאין מברך בכל יום ויום על האור כמו שמברך על הבשמים כל שעה כשנהנה⁷. ואע"ג דרבא בעי יאותו ממש, היא גופה לזכר הנאה דאדם הראשון הוי⁸ וכיון שאינה דומה ממש לשאר הנאות⁹ לא מברכין וגרע מבשמים. וגרסינן בירושלמי¹⁰ על דעתהון דבית שמאי דאמרו ברא מאור האש כהדא¹¹ אשר ברא פרי הגפן, <ומשני> יין מתחדש בכל שנה ושנה. ותו גרסינן התם¹² ולא על הבשמים של מתים הדא דאת אמר כשנתונים למעלה ממטתו של מת אבל אם היו נתונים לפני מטתו של מת את אמר אני ללכבוד החיים היו עשויים. ר' יוסי בר חנינא אמר אין מברכים לא על הנר ולא על הבשמים של מצוה מאי מצוה א"ר יהודה כנון נר של חנוכה במוצאי שבת אין מבדילים, סי' למאן דאמר אסור להשתמש לאורה¹³. ומסיים בירושלמי¹⁴ בשמים כגון אסא דהושענא בסוכות במוצאי שבת אין מברכים עליו דאמר רבה¹⁵ אסור להריח בו¹⁶. ומעמא דרבה דמריחא אקצייה כדאיתא בסוכה¹⁷. ואנן קיימא לן שאסור להשתמש לאורה:

קמב. מי ¹⁷ שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך ובית הלל אומרים יברך במקום שנוצר ועד מתי הוא¹⁸ מברך עד כדי שיתעכל המזון בתוך מעיו, א"ר זבד מחלוקת בשוכח אבל במזיד דברי הכל יחזור למקומו ויברך. פ"ח¹⁹ עד מתי צריך לחזור למקום שאכל אם הוא במזיד עד כדי שיתעכל ואחר כך אפי' מזיד אינו חייב לחזור ולברך אלא במקום שנוצר. ויש

(1) וכו' בסדרע"ג ל"ב א' ושבה"ל סי' ק"ל, ובדפוס ליתא. (2) ויקרא י"א מ"ד. ובסדרע"ג שם ובשבה"ל שם פסוקים אחרים. (3) שמות י"ט ה'. (4) סדרע"ג ושבה"ל ודפוס. (5) ברכות פ"ח ה"ז בשינוים, והוא בברייתא פסחים ג"ד א'. וצ"ע למה לא הביא רבינו משם. (6) ע' תוס' רי"ח ג"ג ב' ד"ה אין ומרדכי ברכות סי' קפ"ט ובאריכות בלקטות הרמב"ן ברכות פ"ח ומובא בשט"מ, וע' א"ח דין הברלה סי' ט"ז. והטעם הוא "שברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא" ולכן כתב רבינו ואע"ג דרבא וכו' שמשמע שאינה לזכר אלא בשביל הנאה, וכתב הוא גופה לזכר הנאה וכו'. (7) ולא משום הנאה, ואע"פ שנהנה כיון שאינה דומה וכו'. (8) שאין גופו נהנה. (9) בפרקין ריש ה"ו ע"ש. (10) כמו זה נכרך אשר ברא פה"ג, בתמיה. ובכ"ז א' (ניחא) [נימא] אשר ברא פרי הגפן ומשני וכו', ובירוש': על דעתהון דבית שמאי אשר ברא פרי הגפן. (11) ה"ז בשינוים. (12) מכאן עד דאמר רבה אסור להריח בו אינו בירוש'. ומובא גם ברוקח סי' שני ואו"י ח"ב סי' שכ"ח ופסקי ריקאנטי סי' קל"ז מירושלמי פ' אלו דברים, והרין לענין נר של חנוכה מובא גם בטא"ח סי' תרפ"א ובאבודרהם סדר הברלה מן הירוש'. וסגנון המאמר הוא תלמודי, ואפשר שהיה בירוש' האמת. או שהועתק מן "ספר ירושלמי" (לעיל סי' י"ב ע' 9 בהגהות) שהוסיפו בירוש' ממקור קדמון לא גודע לנו. (13) שבת כ"א ב'. (14) ברוקח ואו"י: רבא, וזה מסכים יותר ללשון הירוש' אם נפרש רבא הוא קיצור מן ר' בא, וכן גרס רבינו לקמן סי' תרפ"א בשם סוכה ל"ז ב' רבא, ולפנינו שם רבה. (15) ע' אבודרהם סדר מוצ"ש בשם ר' גרשם בר שלמה שנסתפק א' מחכמי הדור אם מותר לברך על הדס של לולב במוצ"ש, ע"ש. (16) ל"ז ב'. (17) משנה כ"א ב' וגמרא ג"ג ב'. (18) גי' הרי"ף וד"ס. (19) ע' ראב"ן רס"י קפ"ח.

מפרשים¹ שעל כל אדם האוכל קאי, והוא עיקר ששוב לא יברך כלל. הנהו² תרי תלמידי הך³ עביר בשוגג כבית שמאי ואשכח ארנקא דדהבא והך עביר במזיד כבית הלל ואכליה ארי. וצריך לומר שלא היה מתכוון לעשות כבית שמאי ולעבור על דברי בית הלל⁴, שאם לא כן כדאי היה לחבו בעצמו כדאיא בפרק קמא דברכות⁵. ומיהו בהא הלכה כבית הלל⁶, כדפסקין לעיל בפרקין⁷: וכמה⁸ שיעור עיכול⁵ אמר ר' יוחנן כל זמן שאינו רעב אחר אותה אכילה⁹, וריש לקיש פירש בה שיעור אחר. והלכה כר' יוחנן¹⁰. ונראה דהוא הדין בכל הז' מינים המעונים ברכה לאחריהם במקומן¹¹. ואם שתה יין, כל זמן ששבע משתייתו ביין כמו שהיה קודם שהתחיל עתה. ובשאר פירות נמי דינא הכי¹²: בא להם¹³ יין בתוך המזון ואין שם אלא אותו כוס יין וכו'. עד ובית הלל אומרים מברך על המזון ואחר כך מברך על היין. והכי הילכתא: **קמג. עונין**¹⁴ אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה, ואוקימנא בשלא אכל. ואני פירשתי זה בס' קנ"ט בתשובות דברכות¹⁵. ופ"ח למימרא שעונין אמן אף על גב דלא שמע כל הברכה והיכי נפק והיכי עונים אמן והא אין עונים אמן יתומה¹⁶, ואמרינן מתניתין בשלא אכל תנן. וזה מסייע למה שפירשתי בתשובות. ולדברי רש"י¹⁷ צריך לומר כיון ששמע מקצת הברכה לא¹⁵ הוא אמן יתומה ולא פריך אלא היכי נפיק. ולהמדרק נראין טפי דברי רבינו ניסים בהך מילתא¹⁸:

קמד. ופליגי תנאי ואמוראי¹⁹ הי מיניהו עדיף אי המברך או העונה אמן. ופסקו רבנאות²⁰ דהמברך עדיף, מדאמרינן לעיל בפרק שלשה שאכלו²¹ גדול מברך והשאר עונים: וקיימא לן²² שאחר הכל עונים אמן בין לעם הארץ²³ ובין לכותי²⁴ חוץ מתינוקות של בית רבן שאינו חובה, הואיל ולהתלמד הם עשויים ולא לצאת ידי חובתן. והני מילי כשאומר קדיש בלא עידן מסמרייהו²⁵, אבל כשאומר קדיש אחר פרק

(1) כן פירשו כל הפוסקים. והמקור בה"ג ד"ו 21 סעי' וד"ב ע' 70. (2) נ"ג ב'. (3) בגמרא: חר. חד. (4) שלא נתכוין לעשות כב"ש משורת הדין רק משום חומרא. ע' רש"י ותוס' ר"ח נ"ג ב' ד"ה וחד ותר"י שם ותוס' נ"ב ב' ד"ה בכוליה וסוכה ג' א' ד"ה דאמר ואר"י ח"א סי' רי"א והרא"ה ע' קס"ט. (5) י"ג סע"א. (6) נגד הגאונים ור"ש בן חפני הביאם בתרי"ה ו"ג (ד"ו 22 רע"א וד"ב ע' 70) ורב עמרם. וזה אחד משה דברים שפסק בהם כב"ש. ע' סדרע"ג ה' א' ומוכא בראשונים. (7) נ"ב ב'. וע' לקמן סי' קנ"א בראשון. (8) נ"ג ב'. (9) כעין גי' הר"ף וד"ס, ובגמרא אינו. (10) דקו"ל ר"י ור"ש בן לקיש הלכה כר' יוחנן חוץ מג' דברים, ע' יבמות ל"ו סע"א. וע' אר"י ח"א סי' רי"א. (11) כשנות רשבים פסחים ק"א ב' ד"ה אבל והרמב"ם פ"ד מה' ברכות ה"א ור' שמחה מוכא בהגה"מ שם סי' א'. (12) כן כתב בהגה"מ פ"ב מה' ברכות סי' ט' בשם ר"י, וכן הרא"ש בפרקין סי' ח' וטא"ח סי' קפ"ד. וע' בראשון. (13) נ"ג ב'. (14) שם. (15) עיין שם היטב. (16) ברכות מ"ז א'. (17) ברכות שם: שלא שמע הברכה אלא שמע שעונין אמן. (18) ע' לקמן סי' קנ"ט ובהגהותי שם. (19) לפינו אין מחלוקת אמוראים בזה. ואולי כונתו למאמר רב לחייא בדיה וקושיה הגמרא על זה. (20) לא מצאתי מי שפסק כן בפירושו, וע' רוקח סס"י ש"ל ותוס' ר"ח נ"ג ב' ד"ה גדול. וע' תוס' נזיר ס"ז ב'. (21) מ"ז א'. (22) נ"ג סע"ב. (23) לא נזכר בגמרא וראשונים, ושפוט הוא. וע' רמב"ם פ"א מה' ברכות ה"ג. (24) משנה נ"א ב'. וע' לעיל רס"י קמ"ג בראב"ה. (25) דעת רבינו שהתינוקות שלומדים ברכות אינם מוזכרים את השם. משום ברכה לבטלה. וקשה לו לפי שפשוט הוא שאין עונין אחריהן אמן. שאין כאן מטבע ברכה. ואף אחרי גדול אין עונין ככה"ג. כמ"ש רמב"ם פ"א מה' ברכות ה"ג, ע"ש ובכ"מ שם. לכן מפרש רבינו שמדבר בקדיש שיש בו עניית אמן בלי חזרת השם.

או דרשה עונים אמן בתרייהו¹. ויש מפרשים² אחר ההפטר. ויש מפרשים³ כשלומדים רק את ברכת ההפטר ושאר ברכות אין עונים אחריהם אמן, ומכל מקום אינו ברכה לבטלה מה שמלמדים אותם:

קמה. תנו⁴ רבנן שמן מעכב את הברכה. יש מפרשים⁵ לענין ברכת המזון, ויש מפרשים⁶ לענין דברים הנאים אחר הסעודה⁷. וכן פ"ה דאם לא סך ידיו בשמן הוה ליה דברים הנאים בתוך הסעודה. ולעיל פסקין בפרק כיצד מברכין⁸ דלית הלכתא ככל הני שמעתתא⁹ וכו' [אלא] דבגמלת מים אחרונים תלוי הדבר דברכת המזון, שאסור שוב לאכול, ולא בשמן: תניא¹⁰ והתקדשתם¹¹ והייתם קדושים וכו' והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זו סיכה¹² אני ה' אלהיכם זו ברכת המזון¹³. אמר¹⁴ הקב"ה כשם שאני ומשרתי שברקיע טהורים ונקיים כך אתם חתיו נקיים כשתבואו לקלסני. ובהלכות נטילת ידים¹⁵ כתבתי שנמדרש תנחומא בפרשת וישא משלו ויאמר¹⁶ אמרינן שמים אחרונים מעונים ברכה, אע"פ

(1) סברה זו מובאה בראש פסקין ס"ה ה' בשם יש מפרשים. ומשם בטא"ח סס"י רמ"ז וע"ש בדרישה. (2) רש"י. וע' ראב"ה. מובא ברשב"א וש"מ וטא"ח סס"י רמ"ז. (3) גם זה בכלל פירושו של רש"י. אבל בפירושו לא כתב כן. וע' רמב"ם פ"א מה' ברכות ה"ה, ונראה שאליו כוון רבינו. וע' ס' היובל לרמב"ש ע' 198. (4) ג"ג סע"ב. (5) פירוש ראשון ברש"י: שאסור לזמן עד שיובא. (6) פירוש ב' ברש"י. (7) ברכות מ"א ב'. (8) מ"ב א', ראבי"ה לעיל סס"י ק"ח ע' 101. (9) ואחת מהן היא: הרגיל בשמן שמן מעכבו. וע' תשובת רב עמרם בתשובה מהגניזה ע' 841. (10) ג"ג סע"ב. (11) ע' ויקרא י"א מ"ד וכו' ז'. והשבעים תרגמו בשניהם: כי קדוש אני ה' אלהיכם, וכו' ז' כן גם בתורת השומרונים וכו'. ואפשר שחז"ל כוונו לויקרא י"א מ"ד וסרכו את הכתוב ודרשוהו. ובמעיו"ט בפרקין ס"ו ז' פ"י בע"א. ע"ש. (12) בגמרא: זה שמן, ובספרים אחרים: שמן הטוב, ע' ד"ס. (13) בגמרא וראשונים: זו ברכה, אבל גם בפירש"י שבגליון הרי"ף: ברכת המזון. ובמעיו"ט ברכות פ"ח ס"ו ז' אות ג' כתב שפירוש זה לא דסמכא הוא, והרי אנו רואים שגם רבינו מפרש כן. ופירוש זה מוכרח הוא מן הסדר. ולקמן סי' קצ"א העתיק רבינו: זו ברכה. (14) ממקום המאמר אחר ברייתא דהתקדשתם נראה שרבינו העתיקו מן הרי"ף, ששם (ד"ז 18 א' וד"ב ע' 66) אחר ברייתא זו נמצא: והייתם לי קדושים כי קדוש אני אמר להם הקב"ה לישראל כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים וכשם שאני מטהר כך אתם תהיו פרושים. והמאמר הוא בספרא סוף שמיני וסוף קדושים, ושם: כשם שאני פורש רבינו לא נודע לי בשלימותו מ"מ. ובפרדס רס"י ה' ובנראה הוא מסדרע"ג אף שאינו בדפוס ולא בכ"י, נמצא: אם תקדש עצמך מכל חילול וטינוף להיות נקי וטהור לפניו אז בחר בך ובתפלתך שהוא קדוש ומשרתיו קדושים. ובתוס' עה"ת סוף שמיני: והייתם קדושים כי קדוש אני וראוי (ש)כיון שהוא קדוש ומשרתיו קדושים. ובברייתא דנדה בתוספתא עתיקתא ד' רחמ"ה ע' 26: את מוצא שהזהיר הקב"ה את ישראל ואמר להן ומה אני שאני קדוש ומחנותי קדושים כשם שאני קדוש בשמים כך תהיו קדושים בארץ שנאמר והייתם לי קדושים כי קדוש אני. (15) סי' אלף וק"ט. (16) תנחומא בלק אות מ"ה. שמדובר שם בענין מים אחרונים. אבל הרין שהביא רבינו לא נמצא שם לפניו ולא במקום אחר. וגם לא נמצא בבמ"ר פ"ב אות כ"א שהועתק שם הענין מהתנחומא, וכן אינו בתנחומא ד' באבער, ובאבער במבואר ע' 98 סי' כ"ד טעה. ובמדרכי ברכות סס"י קצ"א הביא ג"כ מתנחומא לברך על מים אחרונים. אבל סברת הטעם היא שם להפך ממש רבינו. וז"ל המרדכי: ואמר בתנחומא ומה מים ראשונים דאי בעי אינו ואי בעי אכיל מברך אחרונים לא כל שכן. וגם זה אינו בתנחומא, וגם הלשון האכיל לשון התנחומא. ובענין קל וחומר שהביא המרדכי נמצא בתמים דעים סי' ס"ו והובא בל"ה ה' נטילת ידים סי' ל"א. אחר מופלג באה לירי העתקת הראבי"ה סי' אלף וק"ט ומצאתי שם: ובמדרש

שחובה¹ [הם]². ואמרינן נמי³ ידים מוזהמות פסולות לברכה, ולכך נראה דהמברך ברכת הזימן ראוי לו ליטול ידיו ולברך עליהם⁴. ותו דאסמכיהו אקרא⁵:

פרק ט.

קמו. הרואה⁶ מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. ומסקנא⁷ דאניסא דרכים (לא סליני דחייב לברך) כולי⁸ עלמא מחייבי לברוכי אניסא דיחיד איהו חייב לברך אבל כולי עלמא לא. ירושלמי⁹ יחיד שנעשה לו נס אין צריך לברך⁹ מהו שיברך אדם על נסי אביו ועל נסי רבו א"ר יוסי אם היה אדם מסויים כגון יואב בן צרויה וחביריו או שהיה אדם שנתקדש שם שמים על ידו כגון דניאל חנניה מישאל ועזריה צריך לברך¹⁰: ת"ר¹¹ הרואה מעברות הים ומעברות הירדן וכו' <צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום>. ועל¹² לומ מברך¹⁰ ברוך זוכר הצדיקים ועל אשתו של לומ מברך ברוך דיין האמת: וכל הני ברכות דספקין צריכים ברכה בשם ומלכות¹³, אלא שקיצר התלמוד¹⁴: אמר רב יהודה אמר רב ד' צריכים להודות יורדי הים והולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. וסדרם כפי הסכנה, ובמקרא סדורים לפי מה ששכיחי ספי¹⁵. יורדי הים

ר' תנחומא בפי' וישא משלו איתמר בהדיא דמים אחרונים נמי חייב לברך עליהם מק"ץ מה... והק"ץ חסר. ובודאי הוא הק"ץ שהביא המדרכי, והוא לקחו מהראב"ה. (1) חולין ק"ח סע"א. (2) כ"י: הוא זו. (3) ברכות נ"ג סע"ב. (4) לקמן סי' אלף וק"ט בשם יש מפרשים, ע"ש. ודין זה מובא באגור סי' רל"ה בשם רב האי ובשבה"ל סי' קמ"ט ואגור שם בשם ר' שמואל בר' אהרן הכהן בשם ר' משה ממגנצא, וברשב"א חולין ק"ח א' בשם הראב"ד, ומובא באו"ז ח"א סי' ע"ב בשם יש מתרצים. ובספר עץ חיים בס' היוכל לרמ"ש ע' 88 ובא"ח ה' ברהמ"י סי' ה' ור' בחיי בשלחן של ארבע (כד הקמח ד' ווארשא 205 א' וי' 209 א') כתבו דין זה סתם. והמנהיג ה' סעודה סי' ה' והטור"ח סי' קס"א הביאו דין זה בשם ר' אחא משבחא, ולפנינו בשאלות בדפוס ובכ"י ר"א עפשטיין לא נמצא. ומ"ש בהעמק שאלה יתרו סי' נ"ד בכנות הטור אין לו יסוד, ונעלמו ממנו דברי המנהיג. ומ"ש הרשב"א חולין בשם הראב"ד צ"ע מתמים דעים סי' ס"ז והשגות פ"ו מה' ברכות ה"ב. (5) ע' לקמן סס"י קנ"א עוד ומ"ש שם בהגהותי. ומ"ש רבינו כאן ותו דאסמכיהו אקרא כונתו: ואינו משום סכנה בלבד, ולכך יש ברכה. (6) משנה נ"ד א'. (7) גמרא שם. (8) ברכות פ"ט ה"א, בשינוים. (9) אחרים אין צריכין לברך. וכן הבינו הראשונים את הירוש', ע' רז"ס ואהצ"ו ברכות ע' 194, וכן מפרש הה"ש סיריליאנו ומפורש כן ברשב"א. וע' רוקח סס"י שמ"ב. (10) ולפנינו בירוש' לא נפשטה הבעיא. אבל שם לקמן בסמוך ובגמרתנו נ"ז ב': ראה גוב של אריות או כבשן האש אומר ברוך שעשה נסים וכו', והעירו על גמרתנו הרמב"ן בתורת האדם שער ההודאה והרא"ה בפקודת הלויים ע' קע"ח. ואולי העתיקו הראשונים מאמר הירוש' מ"ספר ירושלמי" (לעיל סי' י"ב בהגהותי אות 17) שהוסיפו בירוש' עפ"י המאמר שהבאתי מבבלי וירוש'. (11) נ"ד א'. (12) ברייתא נ"ד ב'. (13) שיטת הרי"ט שמעיה מובא בתוס' נ"ד א' ד"ה הרואה. וכן דעת רוב הפוסקים, ע' טוב"י וש"ע או"ח סי' רי"ח. וע' תוס' רי"ח נ"ד א' ד"ה הרואה ורשב"א שם ואבודרהם ה' ברכות סוף שער ח' ור"א ע' קע"ח. וע' שם ע' קל"ג וביחוד בתורת האדם לרמב"ן ראש שער ההודאה. והנה בירוש' מובא הדין: כל ברכה שאין עמה מלכות אינה ברכה בראש פרק הרואה. (14) ע' רא"ה. (15) פירוש רב האי בתשובתו שבערוך ערך ארבע ומובאה בתר"י כאן ובאבודרהם ה' ברכות ראש שער ח'. ונמצא פירוש זה גם בקטע ממפתח התלמוד לר' ניסים בתשובה"ג מתגניות ד' גינצבערג ע' 272. ותוס' ותוס' רי"ח נ"ד ב' ד"ה ארבעה ותוס' הרא"ש וש"מ שם ותוס' שבת ב' א' ד"ה יציאות צע"ג. ונראה שבמקור שממנו שאבו התוס' נפל מ"ס ונכתב פסוק במקום תלמוד ולהפך.

דכתיב¹ יורדי הים באניות וגו' יודו לה' חסדו וגו' > הולכי מדברות דכתיב² תעו במדבר
 בשימון וגו' יודו לה' חסדו < ומי שהיה חולה ונתרפא דכתיב³ אוילים מדרך פשעם
 וגו' יודו לה' חסדו ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא דכתיב⁴ יושבי חושך וצלמות
 וגו' יודו לה' חסדו. מאי מברך אמר רב יהודה אמר רב ברוך גומל חסדים טובים לחיילים
 5 שנמלני כל טוב⁵ ואמר אביי⁶ וצריך לאודויי באפי עשרה שנאמר⁷ וירוממוהו בקהל
 עם אמר מר זוטרא⁸ ותרי מינייהו רבנן שנאמר⁹ ובטושב זקנים יהללוהו. ונראה שאין
 צריך לקרות הפסוקים, אלא דמייתי מקרא שצריך להודות. והקורא לא הפסיד כאדם
 הקורא בתורה. רב¹⁰ יהודה חלש ואתפח על לגביה רב חנן¹¹ בגדתא ורבנן אמרי ליה
 בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעסרא אמר להו פטרתון יתי מלאודויי והאמר
 10 אבי צריך לאודויי באפי עשרה דהוו כי עשרה ועני¹² בתרייהו אמן: ואמר רב יהודה
 נ' צריכים שימור > חולה חתן וכלה במתניתא תנא <¹³ היה חולה חתן וכלה ויש
 אומרים אף אבל ותלמיד חכם בלילה: ואמר¹⁴ רב יהודה שלשה דברים מקצרים ימיו
 ושנותיו של אדם. כתבתי לעיל בסוף פרק שלשה שאכלו¹⁵: אמר רב יצחק אין מעמידין
 פרנס על הציבור אלא אם כן נמלכין בצבור שנאמר¹⁶ ראו קרא ה' בשם בצלאל וגו':
 15 האי¹⁷ מאן דחזי חלמא ולא ידע מהו אי סב הוא או ביש הוא לילול וליקום קמי כהני
 ויאמר רבוננו של עולם אני שלך וחלומותי שלך וכו' וניכוון וניסק בהדי כהני וייטרון
 כולי עלמא אמן וכי מהדרי כהני אסייהו לימא השוכן בגבורת שלום ישם שלום עלינו:
 הוואה¹⁸ מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה אומר ברוך שעקר עבודה זרה מארצינו.
 ובירושלמי¹⁹ מסיים שיאמר יהי רצון מלפניך בשם שלקרת זאת כן תעקור אותה מכל
 20 המקומות כולם ותחזיר לב עובדיה לעובדך הוי אומר נמצא שזה מתפלל על עובדי
 עבודה זרה ותני רבן שמעון בן גמליאל²⁰ אומר אף בחוצה לארץ צריך לומר כן, ס' ²¹
 להתפלל על עובדיה: ת"ר²² הוואה את המרקולים אומר ברוך שנתן ארץ אפים לעוברי
 רצונו: הוואה²³ בבל הרשעה מברך חמש ברכות וכו': הוואה אוכלסי ישראל אומר ברוך
 חכם הרזים אוכלסי אומות העולם אומר בושא אמכם חסרה יולדתכם²⁴ וכו' אמר עולא
 25 נקמינן אין אוכלסא פחותה משישים רבוא: ת"ר הוואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק
 מחכמתו (לבשר ודם מלכי ישראל אומר) ליראיו חכמי אומות העולם אומר ברוך

(1) תהלי ק"ז כ"ג. (2) שם ד'. (3) שם י"ז. (4) שם י'. (5) נוסח זה לא מצאתי
 במ"א. (6) ראשונים וד"ס: אמר אביי, ובגמרא: אביי אמר. (7) תהלי ק"ז ל"ב. (8) ד"ס.
 (9) תהלי ק"ז ל"ב. (10) נ"ד ב'. (11) גי' כ"ס בד"ס. (12) ע' כעין גי' זו בד"ס. ואולי רבינו
 קיצר לשון הגמרא. (13) תוספתי עפ"י הגמרא. ונחוק, מפני שבכלל מונח ג' ובפרט ד'.
 (14) נ"ה א'. (15) לעיל סס"י ק"מ. ע"ש ובהגהות. (16) שבות ל"ה ל'. (17) נ"ה ב' וכגון
 הרי"ף. וע' גם ד"ס. (18) משנה נ"ד א' וגמרא נ"ז ב'. (19) ברכות פ"ט רה"ב בשניונים. והוא
 מתוספתא ברכות פ"ז ה"ב, והוא גם בגמרתנו נ"ז ב'. ואולי הביאו רבינו מהירוש' בשביל הוי
 אומר וכו'. (20) כגון כ"ז רומי בשרידי הירושלמי ע' 252, ובדפוס: ר' ישמעאל בן גמליאל.
 והר"ש סירילאוו: ר"ש בן אלעזר, ונראה שהגהה היא על פי הבבלי. ובתוספתא: ר' שמעון.
 וא"כ מצינו שסתם ר"ש אינו ר"ש בן יוחאי. ע' גם ר"ה ל"א ב' גר שנתגייר ובריתות ס' א'. וע'
 מהרש"א ביצה כ"ז א' משום קהלא קדישא, אבל ע' ד"ס שם. וע' ס' יבא הלוי ח"א ע' י"א.
 (21) בבבלי: מפני שעתידין להתגייר, ובפירוש כגון ד"ס: צריך לומר והשב לב עובדיהם וכו'.
 (22) נ"ז ב', ובסדר הרי"ף. (23) נ"ח א'. (24) ירמ' נ' י"ב: בושא אמכם מאד. אבל בגמרא
 בדפוסים ישנים כאן ולקמן נ"ח ב' בד"ס ליתא מאד, וגם בג' ספרים כ"ז חסר. ובר"ף כמקרא.

שנתן מחכמתו לבשר ודם¹ הוואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו מלכי
 אומות העולם אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם. א"ר יוחנן לעולם ישתדל אדם לרוץ
 לקראת מלכי ישראל ואפי"ז² לקראת מלכי אומות העולם שאם יזכה יכחין בין מלכי
 ישראל למלכי אומות העולם: אמר ר' יהושע בן לוי הוואה את חבירו, פירוש שחביב
 עליו⁴, לאחר שלשים יום אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה לאחר י"ב חודש⁵
 אומר ברוך מחיה המתים. הוואה בתי ישראל בישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה⁶
 בחורבנן אומר ברוך דין האמת בתי אומות העולם בישובן אומר בית גאים יסח ה'⁶
 בחורבנן אומר אל נקמות ה' אל נקמות הופיע⁷ הוואה קברי ישראל אומר ברוך
 אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין והמית⁸ אתכם בדין ועתיד⁹
 להחיותכם בדין ולהקימכם בדין לחיי עולם הבא בא"י מחיה המתים. הוואה קברי אומות¹⁰
 העולם אומר בושא אמכם וגו': הוואה את הכושי ואת הגיחור ואת הליווק(י)ן והגנס
 ופתוי הראש¹⁰ והדרניקוס אומר ברוך משנה את הבריות. הוואה החיגר והסומא והקטוע
 ומוכה שחין ואת הבהקנים, שנשנתו אחרי לידתן, אומר ברוך דיין האמת, ואם ממעי אמן
 משונים אומר ברוך משנה הבריות. כך פר"ח¹¹. ובירושלמי¹² איתא להיסך¹³. הוואה¹⁴
 סיל ואת הקוף והקיסוף אומר ברוך משנה את הבריות ראה בריות טובות ואילנות¹⁵
 טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו. ובירושלמי¹⁵ גרסינן נמי הוואה אילנות נאים ובני
 אדם נאים אומר ברוך שכרא בריות נאות בעולמו ליהנות מהם בני אדם¹⁶ מעשה רבן
 גמליאל שראה גויה נאה ביותר ובירך עליה, ופריך מלא תחנם¹⁷ לא תתן עליהם חן,
 ומשני לא אמר כך אלא ברוך שכרא בריות נאות בעולמו, וכי דרכו של רבן גמליאל
 להביט בנשים, ומשני דרך עקמומית היה. ודכוותה איתא בסוף פרק קמא דעבודה זרה¹⁸:
 ירושלמי¹⁹ העובר לפני עבודה זרה אומר בית גאים יסח ה'²⁰ ר' יוסי בשם ר' לוי ראה
 אותם מזבלין לעבודה זרה אומר זוכה לאלהים יחרם²¹: על²² הזיקים ועל הזועות ועל
 הברקים ועל הרעמים ועל הרחות²³ אומר ברוך שכחו וגבורתי מלא עולם. הוואה²⁴
 קשת בענן אומר ברוך זוכר הברית במתניתא תנא נאמן בכריתו וקיים במאמרו אמר רב
 ספא הילכך נימרינהו לתרווייהו ברוך זוכר הברית ונאמן בכריתו וקיים במאמרו²⁵. וכן²⁶

(1) וכן לקמן, והיא גי' ד"ס והרי"ף וראשונים. (2) קיצור לשון הגמרא: ולא לקראת
 מלכי ישראל בלבד אלא אפילו. (3) ג"ח ב', וכסדר שבר"ף. (4) וכן פ"י ר"י בתוס' ותוס' ר"ח
 ד"ה הוואה. (5) משלי ט"ו כ"ה. (6) משלי שם. (7) תהי' צ"ר א'. (8) גי' הרי"ף וראשונים,
 ע' ד"ס. (9) ראשונים וד"ס, ושם: ויודע מספר כולכם ועתיד. (10) כגי' הרי"ף, והיא גי' בה"ג
 (ד"ו 23 ב' וד"ב ע' 75). ובגמרא נמנו פתוי הראש בין אותם שמכרך עליהם דיין האמת.
 (11) וכן רש"י ורי"ף וראב"ן סי' קצ"ט ורמב"ם סי' מה' ברכות ה"ב, ומפרש כן בה"ג (ד"ו 28
 ב' וד"ב ע' 75). ולפינו מפורש כן בגמרא: דיקא נמי דקתני דומיא דקישע, ע' רש"י. ואולי לא
 היה זה לפני רבינו בגמרא ולכן הביאו מפר"ח. (12) ברכות פ"ט ה"ב. (13) לפנינו בירוש':
 מתניתין כשהיו שלימים ונשנתו אבל אם היה כן ממעי אמו ברוך משנה את הבריות, וזה
 כגמרתנו ופר"ח. וכן היה בירוש' לפני בעל הסמ"ג סוף עשין כ"ז. (14) ג"ח סע"ב כגי' הרי"ף.
 (15) ברכות פ"ט ה"ב. (16) אינו בירוש' לפנינו, ואינו בתוספתא ברכות פ"ז ה"ד. וע' ברכות
 מ"ג ב' וד"ה י"א א' ולעיל סי' ק"ב ע' 108. (17) דברים ז' ב'. (18) כ' רע"ב. (19) ברכות
 פ"ט ה"ב, בשוניס קלים. (20) משלי ט"ו כ"ה. (21) שמות כ"ב י"ט. (22) משנה נ"ד א'.
 (23) גי' ירוש' ורי"ף וד"ס. (24) ג"ח א'. ורבינו העתיק לשון הרי"ף. (25) וכן בתנחומא נח
 אות ו' ובד' רש"ב אות ז'. ושם: מן המשה.

כתב רבינו אלפסי. והעם נהגו לומר איפכא¹, דחתמי לבסוף²: מאי³ רוחות אמר אביי זעמא. ועל⁴ הברקים ועל הרוחות אומר ברוך שכחו וגבורתו או⁵ ברוך עושה מעשה בראשית אבל על ההרים ועל הנבעות וכו' אינו מברך אלא ברוך עושה מעשה בראשית. ירושלמי⁶ רב חסדא אמר דיו פעם אחת בכל יום ר' יוסי בעי⁷ מה אנן קיימין, ומסקנא⁸ אם במורדין דיו פעם אחת בכל יום ואם במפסקין מברך על כל פעם ופעם חייליה דר' יוסי מן הדא⁹ היה יושב בחנותו של בשם כל היום אינו מברך אלא פעם אחת היה נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם: ת"ר¹⁰ הרואה חמה בתקופתה ולבנה בטהרתה כוכבים במשמרותם מזלות בעתם אומר ברוך עושה מעשה בראשית: א"ר¹¹ יהודה הרואה לבנה בחידושה אומר ברוך אשר במאמרו ברא שחקים וכו': ירושלמי¹² שמואל אמר וצריך לומר¹³ והשיאוה' אלקינו את ברכת מועדיך רב אמר צריך להזכיר בה זמן תני ר' אושעיא והיו לאותות ולמועדים ולימים ולשנים¹⁴: ר' יהודה אומר הרואה את ים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול אימתי¹⁵ בזמן שרואהו לפרקים עד כמה עד שלשים יום: על הנשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, וכן בשינוי יין. והני מילי דאיכא שותפא בהדיה, ואי לא מברך שהחיינו וקיימנו, וכן בשינוי יין אי שתי איניש בהדיה או אם יש לו שותף בחכיות מברך הטוב והמטיב, ואי לא מברך שהחיינו. וכן פ"ה בדשתי בהדיה¹⁶, דתניא קצרו של דבר על שלו מברך שהחיינו ועל שלו ועל של חבירו מברך הטוב והמטיב. ואי לית ליה ארעא אומר מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואלו סיני מלא שירה כים וכו' וחותם ברוך רוב ההודאות ואל ההודאות. וכתענית¹⁷ איתא נמי להא: ואם¹⁸ אמרו לו מת אביו והוא יורשו אי אית ליה אחי דירתי בהדיה מברך דיין האמת ושוב מברך הטוב והמטיב, ואי¹⁹ לית ליה אחי מברך שהחיינו. בנה²⁰ בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו וכו'. והלכתא²¹ כלשנא בתרא דר' יוחנן שאמר בין

(1) נאמן במאמרו וקיים בכריתו, כ"ה בראב"ן ס' ר'. ומשום שנהגו לחתום אומרים סמוך לחתימה מעין החתימה. וע' תוספתא ברכות פ"ז ה"ד וירוש' פ"ט ה"ג: נאמן בכריתו וזוכר הברית, ולשון זה קשה. וודאי שהני חקקרי: נאמן במאמרו וזוכר הברית, ומזה יצא המנהג ונוסח שבראב"ן וכאן. ואפשר שכונת רבינו שאומרים זוכר הברית בסוף, ע' תוס' ג"ט א' ד"ה הלכך ותוס' ר"ח שם ד"ה אמר וב"י וירוש' וב"ה ופ"ז א"ח רס"י רכ"ט. וע' א"ח ה' ברכות ס' ג"ז וס' היוכל לרמש"ש ע' 202. (2) וכן בראב"ן ס' ר' בחתימה: בא"י ה' זוכר הברית, וכן במחז"ז ע' 720. ותוס' ופוסקים כתבו שאין לחתום בברכה זו. אבל ע' תוספתא שברפוס ברכות פ"ז ה"ד. (3) ג"ט א'. (4) שם. (5) כשיטת הרי"ף ותוס' ותוס' ר"ח ג"ט א' ד"ה רבא. ומקור שיטה זו הוא פירוש רב האי מוכא ברשב"א, והוא כג' כ"מ ב"ס. וע' רשב"א ושמ"ט. (6) ברכות פ"ט ה"ג, ומביאו הרי"ף כאן. (7) ג"י הרי"ף, וכ"ה בשרידי הירושלמי ע' 858: ר' יוסה. (8) תוספתא ברכות ס"ה ובבלי ברכות ג"ג א'. (9) ג"ט רע"ב, וכג' הרי"ף והראשונים, ע' ד"ס. (10) לשון הרי"ף ע"פ הגמרא סנהד' מ"ב א'. וע' ירוש' ברכות פ"ט ה"ג. (11) ברכות פ"ט ה"ג בשינויים קלים. (12) בתפלת ראש חדש, ע' לעיל ס' פ"ה ע' 62. וע' מה שכתבתי במ"ע מונטספריט פ' ג' ע' 818 והלאה. וע' פס"ד רפס"א א'. (13) בראש' א' י"ד. (14) משנה ג"ד א', גמרא ג"ט ב'. (15) ג"י ד"ס במשנה ורי"ף כאן. (16) שלא דוקא שותה אלא הכונה שיש לו שותפות בשתייה או בקנין. וזה מוכא באבודרהם ה' ברכות שער ה' ומשם בב"י א"ח ס' קע"ה. (17) ו' סע"ב. (18) ג"ט ב'. (19) ד"ף, ובגמרא ליתא. (20) משנה ג"ד א', גמרא ג"ט סע"ב. (21) ד"ף. וע' תוס' ותוס' ר"ח ג"ט ב' ד"ה ור' יוחנן. ובר"ף סק פ"ה ה"ח מוכא ברוקח ס"י שמ"א.

קנה כיוצא בהם בין לא קנה כיוצא בהם ובין שיש לו כיוצא בהם ובין שאין לו כיוצא בהם שצריך לכרך: חייב¹ לכרך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה (ויחיו דבריו מעטים). והצווק על מה שעבר² הרי זו תפלת שוא: <חייב³ אדם לכרך על הרעה כשם שמברך על הטובה, לקבולינהו בשמחה. ויחיו דבריו מעטים>: הנכנס⁴ לכרך מתפלל שתיים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר שתיים⁵ ביציאתו⁶ ושתיים בכניסתו נותן הוראה על מה⁷ שעבר וצווק על העתיד לבא: תניא בפרק המפקיד⁸ ההולך למוד את גורנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי⁹ שתשלח ברכה במעשה ידינו¹⁰ התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדר ואחר כך בירך הרי זה תפלת שוא לפי שאין הברכה מצויה וכו' <אלא בדבר הסמוי מן העין וכו'>: ת"ר¹¹ בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס בשלום¹² אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שתוציאני מן הכרך הזה לשלום יצא בשלום¹³ אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מן הכרך הזה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני¹⁴ לשלום ותסמכני לשלום ותצעדיני לשלום ותצילני מקף כל אויב ואורב בדרך: הנכנס¹⁵ לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלהי ישראל¹⁶ שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני <המתינו¹⁷ המתינו¹⁸ עד שאכנס ואצא שזהו דרכן של בני אדם, ובירושלמי¹⁹ מסיים ברוך <האל²⁰ הכבוד, כר²¹ נפיק אומר ברוך אשר יצר את האדם בחכמה עד רופא חולי כל בשר ומפליא לעשות. ומפליא דאמרין משום דבכראשית רבה²² דרשו נפלאותיך ומחשבותיך אלינו²³ הנוד הזה אם ניקב כחודה של מחט יוצא רוחו ובטל אבל אדם יצרתו נקבים נקבים וכו': הנכנס להקזי דם אומר²⁴ יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא לי עסק זה לרפואה כי רופא חנם²⁵ אתה וכי נפיק מאי מברך אמר רבא²⁶ ברוך רופא חנם: הנכנס²⁷ לבית המרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לשלום²⁸ [וכו'. ירושלמי] ותצילני <משריפת האש> ומהזקת²⁹ מים החמין ומן המפולת ואל יארע דבר בנפשי³⁰ כמה דברים אמורים במרחץ הניסוקת

(1) משנה נ"ד א' גמרא ס' א': סברך. ובמשנה שם לקמן: חייב אדם לכרך. (2) גי' ד"ס. (3) משנה נ"ד א' גמרא ס' ב' וס"א א'. (4) משנה נ"ד א' גמרא ס' א'. (5) לפנינו: ארבע שתיים. (6) ר"ף וד"ס. (7) ב' מציעא מ"ב א' ומוכא ברי"ף כ"ן. (8) בגמרא ורי"ף: אלהינו. (9) כ"י א': ידי. (10) גמרא ס' א' ומוסב על הנכנס לכרך. (11) ר"ף וראשונים. (12) רי"ף. (13) עד ואורב בדרך גם בתפלת הדרך ברכות כ"ט ס"ב. (14) ס' רע"ב. ובגמרא קודם זה: הנכנס לבית המרחץ. הנכנס להקזי דם. וברי"ף הסדר: לבית הכסא. לבית המרחץ. להקזי דם. ורבינו העתיק בסדר: כסא, דם, מרחץ. (15) בגמרא ורי"ף עוד: סמכוני סמכוני, אבל בד"ס וראשונים ליתא. (16) גי' הרי"ף. (17) ברכות פ"ט ד"ו. (18) כ"ה בירוש'. (19) גמרא ס' ב'. ובאהצ"צ ברכות ע' 218 טעה. (20) פ"א אות ג'. (21) תהלי' מ' ו'. ובכ"ד לפנינו הדרש הוא על פסוק תהלי' פ"ו י' גדול אתה ועשה נפלאות. וכן מוכא בתוס' ותוס' ר"ח ס' ב' ד"ה ומפליא ושבח"ל ס' ג' וטא"ח ס' ו' ואבודרהם סדר שחרית של חול, וכן בילקוט תהלים רמז תתל"ה וילקוט המכירי תהלים פ"ו ו'. (22) גי' הרי"ף בפקודת הלוי' ע' קפ"ד וכן ברא"ש. (23) גי' הרי"ף. (24) ס' א'. וע' בהגהותי לעיל אות 14. (25) ע"כ בגמרתנו לפי גי' ד"ס, ומכאן כל הלשון עד א"צ העמדה אינו בגמרא רק בירוש' ברכות פ"ט ה"ו. (26) בירוש' מהזק החמין, אבל בכ"י רומי בשירידי הירושלמי ע' 864: ומחזקת החמין, ואולי צ"ל ומחזקת. (27) בירוש' מסיים: ואם יארע וכו' עד לעתיד לבוא. ורבינו קיצר לשון הירוש' או שלא העתיקו משום שבגמרתנו אמרינן דלא לימא אינש הכי.

אבל במרחץ שאינה ניסוקת אינו אומר אלא מן הזקת מים החמין¹ ר' יהושע בן לוי
אמר תפלת המרחץ אינה צריכה העמדה. וכי² נפיק מאי אומר אמר רב אחא ברוך
שהצלתני מן האור: הנכנס³ לישן על מטתו אומר שמע עד והיה אם שמע ומכרך
ברוך המפיל חבלי שינה על עיני וכו' עד ברוך אתה ה' המאיר לעולם כלו בכבודו
6 וכי מתער לימא הכי⁴ אלהי נשמה שנתת כי מהורה היא וכו' עד בא"י המחזיר נשמות
לסגרים מתים. כי⁵ שמע קול תרגולא לימא בא"י אמ"ה אשר נתן לשכני כינה וכו'
כי מכסי סדינא אומר להתעטף בציצית כי מנח ידו על עיניה אומר ברוך סוקח עורים
וכי חריץ ויתוב אומר ברוך מתיר אסורים כי נחת לארעא אומר ברוך רוקע הארץ על
המים כי קאים אומר ברוך זוקף כפופים כי משי ידיה אומר על נטילת ידים וכי משי
10 אפיה אומר ברוך המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי ואומר יהי רצון שתתן חלקינו
בתורתך וכו' עד בא"י גוטל חסדים טובים כי אסר איזוריה אומר ברוך אוזר ישראל
בנכורה כי סאים מסאני אומר ברוך שעשית לי כל צרכי כי מהלך אומר ברוך אשר
הכין מצעדי נגר. פר"ח והשתא דלא אמרינהו רבנן כסדר אתו רבנן בתראי ותקנו מאה
ברכות ותקנו למיטרינהו על הסדר⁶: בפרק התכלת⁷ תניא היה ר' מאיר אומר חייב
15 אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנא⁸ מה ה' אלהיך שואל מעמך אל תיקרי מה
אלא מאה⁹. ומסקנא בשבתות וימים טובים דלא נפישו ברכות משלים להו באיסרמקי
ומגדי. תניא¹⁰ היה ר' יהודה אומר חייב אדם לברך ג' ברכות בכל יום שלא עשני גוי
ובור ואשה, ורב אחא בר יעקב שמע לבריה דקא מכרך שלא עשני בור אמר ליה
כולי האי נמי אלא היכי אברך שלא עשני עבר היינו אשה עבר זיל מסי. בירושלמי
20 איתא נמי בפרקי¹¹ ומפרש מעמא [גוי שאין הגוים כלום]¹² דכתיב¹³ כל הגוים כאין נגדו
בור שאין בור ירא חמא¹⁴ אשה לפי שאינה מצווה בכל¹⁵ המצות. וכן מצאתי שהשיב
רב נטרונאי נאון ריש מתיבתא דמתא מחסיא¹⁶ לבני [אליסאנה]¹⁷ דוד¹⁸ תיקן מאה ברכות

(1) בירוש': החמין בלבד. (2) גמרא ס' א'. ותברכה היא גם בירוש'. (3) ס' ב'.
(4) ג' ר"ף וד"ס. (5) ס"ב ב'. ורבינו העתיק לשון הר"ף, והוא משונה מאד מג' הגמרא.
(6) ע' תשובת רב נטרונאי בתשובה^ג מהגניזה ד' גינצבערג ע' 114 והלאה ובסדרע"ג א' א'
ומובאה בפרס ס' ה' וסדור רש"י ס' א' ומחז"ל ע' 1 ושבה"ל ס' א' ומנחה ד"ב ז' סע"א
ואבודרהם סדר שחרית של חול. (7) מנחות מ"ג סע"ב. (8) דברים י" ו"ב. (9) אל תקרי וכו'
אינו בגמרא לפנינו, וישנו בר"ף כאן (אבל בפקודת הלויס ע' קפ"ה לא העתיקו) ובערך ערך
מאה ובראשונים. ובסדרע"ג א' א' מובא דרש זה מירוש' סוף ברכות. ובירוש' לפנינו ליתא.
ובתנחומא קרח אות י"ב: קרי ביה מאה, וכ"ה ברש"י מנחות שם, וע"ש בתוס' ובא"ז ח"א
אלפא ביתא ס' ל"ב. (10) מנחות שם, וכג"ה הר"ף כאן. וע' ד"ס מנחות שם. (11) ח"ב י"ג ב'.
(12) הוספתי ע"פ הירוש' ועל הדרך שהעתיקו רבינו, וע' בירוש'. (13) ישע' מ' י"ז. (14) אבות
ס"ב מ"ו. (15) בירוש': על המצות, וג' רבינו נכונה, מפני שבאמת אין האשה פטורה אלא
ממ"ע שה"ג. (16) תשובת רב נטרונאי מובאה במקומות שציינתי לעיל אות 6. ובסדרע"ג
הנדפס לא נמצא רק ראשיתה, ונמצא חשבון המאה ברכות בהוספות ותיקונים של מארכס ע'
1 וע' 2. (17) Lucena, בספרד. ובכ"י: אלוסיאו. (18) כל הענין עד ק' ברכות בכל יום לא
נמצא בתשובת רב נטרונאי במקומות שציינתי לעיל אות 6. ובסדרע"ג נראה שהוא לשון רב
עמרם ומקומו בהוספות ותיקונים של מארכס אחר חשבון הברכות, אבל הראשונים מביאים
הדרש קודם החשבון, כמו שהוא כאן. ורבינו השתמש בנוסחה מתשובת רב נטרונאי
שהיו בה גם האגרות והדרשות, והטא"ח ס' מ"ז העתיק מכאן, או שהיתה גם לפנינו נוסחה זו.
ור"ש אלבעק במאמרו "כופר האשכול" ע' 7 טעה. ע' לקמן ע' 141 אות 18.

דכתיב¹ נאם הגבר הוקם <על> ע"ל בנימטריא מאה הוי כי בכל יום הוי מתים
מאה נפשות מישראל ולא היו יודעים על מה עד שחקר והבין ברוח הקודש ותיקן
להם מאה ברכות² ואסמכניהו רבנן³ אקרא מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה
אל תיקרי מה אלא מאה שהקדוש ברוך הוא שואל⁴ מנין ק' ברכות בכל יום. וכך⁵
הם חשכונם עד איזהו מקומן י"ח ברכות עם ברכת התורה וברוך שאמר וישתבח⁶ הרי⁵
כ' שתיים <של קריאת שמע> לפניו ואחת לאחריה הרי כ"ג וג' פעמים י"ט דעלותא
עם ברכת המינים הרי פ' ובסעודה דיממא דצפרא שמונה נטילת ידים א' המוציא ב'
ברכת [המזון]⁷ ד' ואמאי חדא ואחמרא חדא⁸ הרי ח' ושתיים לפניו דקריאת שמע
דערבית ושתיים לאחריה הרי צ"ב וח' דסעודה דרמשא הרי ק' ברכות. והמלך בכבודו
אוספו רבנן [בתראין]⁹ בתר פסוקי דשכחי ודרחמי¹⁰. והני מילי בחול אבל בשבתות
ובימים טובים ממלא להו באספרמקי ומגדי, עד כאן יסודו. ורואה אני שהגאון לא מנה
[ברכות דתפילין] לא לפניו ולא לאחריהו דבני מערבא דמכרכי בתר דסלקי תפיליהו¹¹,
ותניח לאחריהו לא מנה שרק בני מערבא היו רגילים בכך ואנן בתר בני ככל גרירין¹²,
וכן יש לומר בציצית לאחריו, אבל לפניו לא ידעינן למה לא מנאם. [ואפשר]¹³ משום
שלא החזיקו בהם מפני [הרמאין]¹⁴, כדאיתא בירושלמי דמכילתין¹⁵, וגבי ציצית נמי¹⁶
נדרש באגדה¹⁶ על כנפי כנדיהם לדרתם¹⁷ לדרתם חסר כתיב וכו'. ושמעתי שרוב עמרם
גאון מנאם¹⁸ בחשבון ק' ברכות¹⁹ שתיים של תפילין על של יד להניח תפילין ושל

(1) ש"ב כ"ג א'. (2) דרש זה נמצא גם בתנחומא קרח אות י"ב ובמד"ר פ"ח אות כ"א
ומובא ראשיתו בעיטור סוף ה' ציצית מהגדה ובמנהיג ד"ב ו' ב' בשם דרשו חכמים. (3) סדרע"ג
בהוספות ותקונים של מארכס ע' 2, ע"ש. (4) ה"ג ד"ו 24 ב' וד"ב ע' 76: ועתה ישראל
מה ה' אלהיך שואל מעמך מאה שואל מעמך. וע' פקודת הלויים ע' קס"ה ושבה"ל בסי' א'.
(5) נראה שרבינו לא העתיק רק תורף דברי הגאון. (6) לפניו בסמך יבואר שהגאון אינו מונה
אלא ברכות שכבר נהגו בהן בזמן התלמוד, וא"כ לדעתו ברוך שאמר וישתבח ידועים היו בזמן
התלמוד. ובמ"א אאריך איה בזה. (7) כ"י: הוימון. (8) בהוספות ותקונים ומחזיו' ע' 2 ופרס
רס"י ה' וסדור רש"י סי' א' ועוד ראשונים נמנה גם ברכה אחרונה על המים והיו. ורבינו לא
הביאה, וכן אינה בתשובה"ג מהגניזה ע' 117. ונראה הטעם מפני שאם שותה בתוך הסעודה
אינו מברך ברכה אחרונה, אבל ברכה ראשונה מברך. ע' ברכות מ"א ב' וראבי"ה לעיל סי' ק"ח
ע' 101 וטוב"י א"ח סי' קע"ד. (9) כ"י: ברכות. (10) ואין למנות בחשבון ק' ברכות רק
אותן שבא זכרן בתלמוד. ע' עיטור ח"ב סוף ה' ציצית. (11) ברכות מ"ד ב'. (12) ע' לעיל סס"י
קכ"ב. (13) כ"י: ואי. (14) כן בירוש'. ובכ"א: מפני ה... (15) פ"ב ה"ב. וע' תוס' שבת
מ"ט א' ד"ה כאלישע וס' התרומה ה' תפילין ארוכות ד"ה תניא בית ואויז ח"א סי' תקל"א
ושבה"ל ע' 882 שהוציאו את הירוש' מפשוטו, אבל רבינו לא כן דעתו. והנה לכאורה אין ראייה
מזמן הירוש' לזמנו של רב נטרונאי, אבל תירוצו של רבינו אמת. ע' הלכות פסוקות סי' ס"ב
וס"ג ושע"ת סי' קנ"ג ותשרי ע' 45 וע' 46 ותשובה"ג ליק"ס ג' ועיטור ח"ב כ"ו ג' ודי ושבה"ל
קצ"א א' וב'. (16) דרש זה מובא בתוס' ב"ב ע"ד א' ד"ה פסקי ובתוס' הרא"ש נדה ס"א ב'
ובאו"ז ח"ב סי' תכ"א ובשבה"ל ה' שמחות סי' ח' וברא"ש מו"ק פ"ג סי' פ' וח' ציצית סי' ט'
בשם מדרש. והוא בתד"א רבא פ' כ"ה ד' רמא"ש ע' 182. (17) במדבר מ"ז ל"ח. (18) מלשון
זה ראייה ברורה שרבינו לא העתיק תשובת רב נטרונאי בסדרע"ג. וכבר העירתי במונטפסריוס
ח' נ"ה ע' 688 שג' נוסחאות ראשיות מתשובת רב נטרונאי בידנו. (19) כבר אמרנו למעלה ע' 140
אות 16 ע' שבסדרע"ג הנדפס חסר חשבון המאה ברכות ורק סדורות הן כסדר אמירתן, וביניהן
גם ברכות התפילין, אבל אינם מן החשבון שבתשובת רב נטרונאי בסדרע"ג כ"י. ובס' התרומה ה'
תפילין ארוכות סד"ה משפט הברכות וברוקח סי' שס"ו בשם ריב"ק ממגנצא כדברי רבינו כאן.

ראש על מצות תפילין ואס¹ סח חוזר ומברך שתיים על של ראש². ונראה לי דלתרתי מינייהו דחמרא שמנה הגאון [אפיך]. דלא שכיח חמרא לעניים, ועייל תפילין³. וברכה מקדש שמך ברכים > לא [מצאן] לה סמך <⁴ כלל ואינה מן החשבון, אך בירושלמי⁵ גרסינן בשעה שהקב"ה רואה בכתי תרמאות שהן יושבות לבטח מכקש להחריב עולמו וכיון⁶ שישאל נכנסים שחרית וערבית לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומייחדים שמו ואומרים שמע ישראל ה' וגו' מתקבצים כל מלאכי השרת אצל הקדוש ברוך הוא ואומרים לפניו אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא קדש את שמך על מקדישי שמך בא"י מקדש את שמך ברכים מיד נוחה דעתו הדא הוא דכתיב⁷ ואתה קדוש יושב תהלות ישראל שמישב דעתו בשביל תהלות ישראל. ונבי ברכות יש מן הברכות שאין בהם מלכות לא בתחלה ולא בסוף כגון בא"י מקדש את שמך ברכים בא"י גומל הסדים טובים. ומעם ברור לא נודע לי⁸:

קמז. לא⁹ יקל אדם¹⁰ את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכון כנגד בית קדשי הקדשים ולא יכנס אדם להר הבית במקלו ובתרמילו¹¹ ובמנעלו ובסנדריתו ובאבק שעל גלגלו ולא יעשו קסנדריא, ורקיקה מקל וחומר. אמר רב נחמן¹² הנכנס לבית הכנסת להתפלל מותר לעשותו קסנדריא כו' והנכנס¹³ לבית הכנסת על מנת שלא לעשותו קסנדריא מותר לעשותו קסנדריא. ומסקנא¹⁴ דרקיקה בבית הכנסת מותר, אס¹⁵ אסמינים הוא, מידי דהוי אמנעל, וכי ביתו מה ביתו אמנעל ורקיקה לא קפדי עליהו אינשי אף בבית הכנסת שרי, אבל קסנדריא דקפדי עלה אינשי בבית הכנסת נמי אסור: רבא¹⁶ הוה מסדר להו ללכני מזרח וללכני מערב וכו' עד לית הלכתא כו' עקיבא¹⁷ דאמר

(1) ואם סח וכו' אינו בסדרע"ג הנדפס ולא בהוספות ותיקונים, אבל היה לפני הראשונים. ומה שנמצא בהוספות ותיקונים ס"ע 2 ודאי אינו בסדרע"ג. (2) ע' ה"ג ד"ו 98 א' וד"ב ע' 229. רי"ף ה' תפילין, ס' הישר לר"ת ס' שמ"ה תוס' רי"ח ברכות ס' ב' ד"ה אקב"ו ותוס' שם ד"ה אשר ומנחות ל"ז א' ד"ה לא, עיטור ח"ב כ"ז א' תשו' מהר"ם ד"ס ס' תכ"ד ועוד הרבה. וע' ריטב"א ור"ן ד"ה ספיר ור"ן גדה נ"א ב'. (3) כמו שהוא בתשובה"ג מהגהות ושבה"ל. (4) כ"ה בכ"ו א' ושם: לא מינו. (5) ברכות ס"ט ה"ג, בשו"ט. וע' תנחומא ד' באבער בראש' אות י"ב ושוח"ט מומור י"ח אות י"ב ומזמור ק"ד אות כ"ה וילמדנו בערוך ערך אפילין. וע' שמ"ר סכ"ט אות א'. (6) מכאן עד בשביל תהלות ישראל אינו בירוש' שלנו ולא במדרשים שהוכרחו. וכל המאמר כמו שהוא כאן מובא גם בילקוט ואתחנן רמז תתל"ו מירושלמי פרק הרואה. וע' תר"א רבא ספכ"א ד' רמא"ש ע' 118 ושבח"ג ס' ו' וטאור"ח ס' מ"ו ובכרי יוסף שם ומ"ש ר"צ חיות באמרי בינה ח"ג. וברכה זו כולה היא בסדרע"ג ב' א' וב'. ומשם הוסיפה בעל "ספר ירושלמי" בירוש', ומשם העתיקו רבינו והילקוט. ותחור אני ממה שכתבתי אורות הריכה זו במונטסשריפט ח' ג"ה ע' 686. (7) תהל' כ"ב ד'. (8) ע' לעיל ספ"י ק"ד ע' 96 ובהגהותי שם אות 17. (9) משנה ג"ד א' גמרא ס"ב ב'. (10) ג' ד"ס. (11) ג' ד"ס. (12) לפנינו: אמר ר"ג אמר רבה בר אבהו, ומגילה כ"ט א' בדפוס: רב נחמן בר יצחק. (13) לפנינו זה קודם מאמר רב נחמן, וכן הסדר בה"ג (ד"ו 24 ב' ודף 92 א' וד"ב ע' 227) ובר"ף וראשונים כאן ומגילה כ"ט א'. וכן לא ידעתי למה השמיט רבינו מאמרו של ר' אבהו: אם היה שביל מעיקרו מותר. וע"ז רמז במלת וכו'. (14) ס"ג א'. (15) בגמרא ור"ף ליתא, וגם הראשונים והפוסקים לא הוכיחוהו. וחדוש הוא שחדשו רבינו, ולמד אותו מדין ריקה בתפלה ברכות כ"ד ב' ובראב"ה לעיל ס' ע"א ע' 50. (16) עד שתיוקתא ומיבעי רחמי ס"א ב' וס"ב א', ומקומם בגמרא ור"ף קודם דיני קסנדריא ורקיקה. ורבה היא ג' ד"ס, ולפנינו: רבה. ובס' יראים ס' שכ"ד ובש"ס ס' ת"ט ג"ב: רבא. (17) לפנינו ס"א סע"ב: אנא כר"ע ס"ל דאמר בכל מקום אסור. ולפני

אפילו¹ בכל מקום אסור. סי' אפי' בחוץ לארץ², וכן פירש רבינו חננאל³. ואית דגרים⁴ הלכתא כר' עקיבא. תניא⁵ א"ר עקיבא וכו' עד למדתי שאין מקנהין בימין אלא בשמאל <ולמדתי שאין> נפנין בין מזרח למערב <אלא בין צפון לדרום> ולמדתי שאין נפנין מעומד אלא מיושב. וכל⁶ הצנוע בבית הכסא ניצול מג' דברים מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקים ויש אומרים אף חלומותיו מיושבים עליו. אמר⁶ עולא אחורי הגדר נפנה מיד וכו'. ובכקעה קיימא לן כרב אשי כל זמן שחבירו אינו רואה פירועו. ובשחרית ובערבית אין צריך להתרחק, ואפי' ברחוב העיר מצי להסנות, ומכל מקום צריך להתנהג בצניעות כדרך שנפנה ביום, שאינו נפנה מעומד⁷. והנכנס לבית הכסא [אל יספר] כעובדא דרב ספרא⁸. ובמסכת תמיד⁹ תנן בית הכסא של כבוד היה שם וזהו¹⁰ כבודו מצאו נעול בידוע שיש שם אדם וכו'. וקבלה¹¹ דבית¹⁰ הכסא צניעותא ושתיקותא וקבלה דיסורים שתיקותא ומיבעי רחמי: ומותר¹² לשאול בשלום חבירו בשם שנאמר¹³ ה' עמכם ואומר¹⁴ ה' עמך גבור החיל: אמר ר' לוי בר חייא¹⁵ כל היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה לראות¹⁶ פני שכינה שנאמר¹⁷ ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון:

סליקא לה מסכת ברכות. שבח לאלהי אבי העזרי

<חזק ואמץ>¹⁸:

רבינו היה בגמרא אח"ז: ולית הלכתא כר"ע. ובס' יראים הג"ל כתב שאין הלכה כר' עקיבא ע"ש. ובכ"ז אוכס': לית הלכתא כר"ע ס"ל דאמר. ⁽¹⁾ כן גם בכ"ז אוכס', ולפנינו ליתא "אפילו". ⁽²⁾ וכן מבואר לפנינו בגמרא: איכא בינייהו חוץ לארץ. ⁽³⁾ מובא בלשונו באו"ז ח"א סי' קל"ז: פר"ח וקו"ל כר' עקיבא דאסור וכו' אפי' בחוץ לארץ וכו'. ע"ש כל הלשון. ולפי"ז צ"ל שמש"ש רבינו "וכן פר"ח" כונתו שר"ח מפרש: אפי' בח"ל, ולא שר"ח פסק שלא כר"ע. ועדיין צ"ע. ⁽⁴⁾ גי' הרי"ף במקום גי' הגמרא, ועולה עמה בקנה אחד. ⁽⁵⁾ ס"ב רע"א. ולפנינו הסדר: שאין נפנין בין מזרח למערב, שאין נפנין מעומד, שאין מקנהין. וע' רי"ף וד"ס. ⁽⁶⁾ ס"ב א'. ⁽⁷⁾ ע' רש"י ס"ב א' ד"ה כדרך. ⁽⁸⁾ ס"ב ב', ע"ש ברש"י ד"ה ובית ופר"ח באו"ז ח"א סי' קל"ז ופירוש המפרש מס' תמיד כ"ז א'. ועפ"ז תקנתי: אל יספר. וע' תשובה"ג מהגניזה ע' 4 וש"ס תמיד. וע' סנהדרין י"ט א' ומג"א סי' ג' סק"א. ⁽⁹⁾ פ"א מ"א, גמרא כ"ז א'. ⁽¹⁰⁾ במשנה וגמרא: וזה היה. ובד"ס: וזה כבודו. ⁽¹¹⁾ ס"ב א'. ע' רש"י וערך קבל ואו"ז ח"א סי' קל"ז. ופירוש הערך "קמיע" נתאמת ע"י ההשבעות ונוסחאות שבספרי קוסמים: הרין קיבלא. ע' לדוגמא בספר The Sword of Moses ע' XII שורה 81: וכן לכל קבלין דרחשין וצער הרין קב ל א. ⁽¹²⁾ משנה ב"ד א', גמרא ס"ג א'. ⁽¹³⁾ רות ב' ד'. ⁽¹⁴⁾ שופטים ו' י"ב. ⁽¹⁵⁾ ס"ד סע"א. ⁽¹⁶⁾ בגמרא ורי"ף: ומקבל, ובכ"ז: להקביל. ⁽¹⁷⁾ תהלים פ"ד ח'. ⁽¹⁸⁾ כ"ה בכ"ז אוכס'.

בעזר אלהי המערכות
נשלמו הגהות לברכות.

[שאלות ותשובות וענינים שונים].¹

קמח. ברוב הספרים גרסין בפרק כיצד מברכין² והלכתא פת אורז ודוחן וכן מעשה קדירה דידהו לא מברך עלייהו בורא מיני מזונות דלא קיימא לן כר' יוחנן בן נורי³ אלא מברך שהכל נהיה בדברו⁴. וגם בשערי הברכות⁵ פסק כן. ובסידור רבינו חננאל סתם דבריו כהא⁶. ובהלכות גדולות⁷ תחלה פסק כמו 5 בשערי הברכות, ושוב חזר בו ופסק בורא מיני מזונות מברך עלייהו. וכן פסק רבינו אלפסי, וגם רבינו שב"ט כתב נמי שמברך בורא מיני מזונות. וראייתם משום דרב ושמואל איתותבו⁸, ואם כן רבנן נמי לא פליגי בהא אדר' יוחנן בן נורי. ואני אומר כד מעיינת בה שפיר לא איתותבו, ושיבוש הוא⁹ תיובתא דרב ושמואל תיובתא, ולא גרסין תרי זימני תיובתא, [דהא]¹⁰ דאמר מר הכוסס את החטה וכו' היינו מפרש 10 והולך תירוצא לתיובתא. אף על פי שהלשון מגומגם¹¹. כנראה¹² מקומות יש בברכות גירסות שאינם מלשון התלמוד¹³. ודוגמתו במסכת תמורה¹⁴ גבי עובר ירך אמו הוא כתוב בספרים תיובתא דר' יוחנן תיובתא, ואינו¹⁵ דלכסף מסיק ליה כתנאי. ותרע דהא (כי) מסיק¹⁶ אמר מר הכוסס את החטה וכו' אלא פשיטא רבנן אי הכי קשיין דרבנן אדרבנן, ומשני לעולם רבנן ולא תימא¹⁷ גבי אורז ולכסף ברכה אחת מעין

(1) בכ"ז ליתא. (2) ל"ז ב'. (3) שאומר אורז מין דגן הוא. (4) גי' זו הביא רבינו גם לעיל סי' ק"ב ע' 81. ע"ש ובהגהותי שם אות 1. (5) לר"ש בן חפני גאון. ומובא פסקו בשבחה"ל סי' קנ"ט, והוא בשערי ברכות שער ג' במ"ע בית תלמוד ח"ב ע' 878. וע' לעיל רס"י ק"ב בהגהותי אות 15. (6) לשון פרי"ח מובא לעיל רס"י ק"ב, ומשמע שם שפוסק שעל האורז מברך כמ"מ, שהרי כתב שדברי רב ושמואל נדחו. ע"ש הלשון ובהגהותי שם אות 15. (7) בה"ג ד"ו 18 ב' פסק שעל האורז מברך בתחלה בפה"א ולבסוף בנ"ה, ואח"ז מביא דעת יש אומרים שמברך על אורז בתחלה כמ"מ, וכן הביא רבינו מה"ג לעיל סי' ק"ב ע' 81. ובה"ג ד"ב ע' 64 לא הביא רק דעת הראשונה. אבל בגליון הכ"י הגי': מברך עליו שהכל. וכן הובא בשם ה"ג בתשב"ץ סי' שכ"ב והוא מפסקי ברכות מהר"ם סי' תקצ"ב. וגי' זו מסכימה עם מה שכתבו הראשונים שה"ג בגמרא שהביא רבינו היא לשון ה"ג. ולפני רבינו נראה שהיתה הגי' בה"ג ד"ו "שהכל" במקום בפה"א שלפנינו. ובאמת בגמרא לא נזכר לענין אורז רק כמ"מ או שהכל. (8) בגירסתנו לעיל ל"ז א': תיובתא דרב ושמואל תיובתא. (9) לעיל סי' ק"ב: ויש מי שאמר ששבש הוא. (10) כן יש להוסיף. וככ"ז א': והאי מאי. (11) שנראה כאילו הוא ענין אחר ואינו מוסב רק על ברכה אחרונה. (12) רצונו להביא ראיה למ"ש ששבש הוא הגי' תיובתא דרב ושמואל תיובתא. (13) ע' ד"ס ברכות ע' ב' אות צ' וע' 32 אות ק' ומ"ש אני במונחם-שריפט ח' ג"ב ע' 308, וע' ד"ס ברכות ע' מ"ט אות ב' וסוף אות ח' וע' ס"ז אות י' וע' פ"ט אות ר' וע' 184 אות ט' וע' צ"ו אות ל' וע' צ"ח אות ק' וע' 200 אות ה' וע' 202 אות ו' ואת ל' וע' 204 אות ש' וע' 208 אות ק' וע' 224 אות ג' וע' 282 אות א', וע' בהגהותי לעיל סי' נ"א ע' 89 אות 6. (14) כ"ה ב'. (15) וכן כתבו התוס' סנהדר' פ' ב' ד"ה עובר בשם ר"ת. (16) ברכות ל"ז א' וב', ומוסבים דברי רבינו על אורז. (17) גי' ד"ס, וע' גירסתנו.

שלוש אלא אימא ולא כלום, וכיון דלכסוף ולא כלום מניהם, אם כן על כרחך נמי צריך להגיה גבי אורו לכתחלה מברך עליה שהכל נהיה בדברו, דהא כשחדקדק בכולה גמרא דברכות תמצא¹ דבר שטעון לפניו ברכת המוציא טעון לאחריו שלש ברכות ודבר שטעון לפניו בורא מיני מזונות טעון לאחריו ברכה אחת טעון שלש ודבר שלפניו שהכל נהיה בדברו לאחריו בורא נפשות רבות². ופירושו⁵ ולא כלום שאינו טעון ברכה א' טעין ג' אלא בורא נפשות רבות³, וכדתנן כל הטעין ברכה לפניו וכו', כדאיתא בסוף פרק כיצד מברכין⁴ <ובמס' נדה>⁵. ו(מ)השתא ליכא תיובתא⁶, דקיימי רבנן בשיטתייהו ופליגי אדר' יוחנן בן נורי, והלכתא כרבנן. ובלשון הספרים שנגזרו רבותיהו⁷:

- קמט. גרסינן בפרק ערבי פסחים⁸ אין אומרים הבא כוס של ברכה לברך עליו¹⁰ אלא על היין, סי' ברכת המזון⁹, ולא אמרין אלא קבע סעודתו¹⁰ עלויה אבל קבע סעודתו עלויה לית לן בה. וכתב רבינו שמואל¹¹ דלא גרסינן ליה. ורוב רבותיהו¹² (ג') רסו אותו. וכן נראה לי, שהקביעות מחשיבו לברך עליו. ואינו¹³ נקרא קביעות אלא שרגילים תמיד בכך, כגון במקום שאינו מצוי יין. וכי האי נזנא גרסינן בס' כיצד מברכין¹⁴ אמר ליה מי סברת נהמא הוא גובלא בעלמא הוא ומברכין עלויה¹⁵ בורא מיני מזונות ולא אמרין¹⁶ אלא שלא קבע סעודתיה עלויה אבל קבע סעודתיה עלויה מברך עלויה המוציא ושלש ברכות. ובירוש' סרקין שם¹⁶ גרסינן גבי יין אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא אמר¹⁷ קבענא מאי אמר ליה לכשיבא אליהו ויאמר אי הוי קביעותא אי לא¹⁸ הוי קביעותא השתא מיהא כמלה דעתו אצל כל אדם. ותו גרסינן התם¹⁹ הלכה²⁰ הוי לפניו מינים הרבה רב הונא אבל תלוסר ריפתי בני תלתא תלתא²⁰ לקבא²¹ ולא בריך, פירוש לחמניות היו²², אמר ליה רב נחמן עדיין²³ [מר] כפין הוא רב נחמן²⁴ לטעמיה דאמר כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך, ומסיק נמי הכי התם גבי פת הבאה בכיסנין ולחמניות לא קשיא²⁵ הא דקבע <סעודתיה עלייהו> והא דלא קבע סעודתיה עלייהו. ומדקאמר רב נחמן כל שאחרים קובעים ש"מ דלא תלוי

(1) ע' לעיל סי' צ"ח ע' 77 ובהגהותי שם. (2) ברכות מ"ד רע"ב. וכן צריכין אנו לומר להפך כל שבסוף בנ"ר בתחלתו שנ"ב, חוץ מפה"ע ופה"א שתחלתן בפה"ע ובפה"א. אבל בסוף בנ"ר ובתחלה במ"מ לא מצינו. ועל האורז אפיו ומבושל אין לברך בפה"א, שלא מצינו בתלמוד רק במ"מ או שהכל, וכיון שאין לברך עליו במ"מ ע"כ שמברך שנ"ב. וע' לעיל סי' ק"ב ע' 81 ובהגהותי שם אות 21. (3) רש"י ברכות ל"ז סע"א ד"ה ולא כלום. וכן בה"ג ד"ו 18 ב', וע' ה"ג ד"ב ע' 55. וע' תשו' הרשב"א ח"א סי' תהכ"ג. (4) ברכות מ"ד ב'. (5) כ"ה בכ"א. והוא בנדה ג"א ב'. (6) לרב ושמואל. (7) תורף דברי רבינו בכל הסימן מובא בהגה"מ פ"ג מה' ברכות סי' ח'. (8) פסחים ק"ז א'. (9) ע' רש"י ורשב"ם פסחים שם ד"ה כוס ותוס' פסחים ק"ז ב' סד"ה מקדש. (10) כעין גי' הירוף פסחים סי' תשע"ח וס' העתים ע' 205. (11) רשב"ם פסחים ק"ז ב' ד"ה כוס של ברכה. וכתב הסמ"ג עשין כ"ם שלא נודע למה מחק הרשב"ם גי' זו. וע' רא"ש פסחים פ"י סס"י י"ז שמע"ש טעמו. (12) ע' ד"ם פסחים שם אות ק'. וכן הגי' בריצ"ג ח"א ע' ה' ובס' העתים ע' 205. (13) דיני קביעות גם לעיל סי' קי"ז ע' 99. (14) ברכות ל"ח רע"א. (15) גי' רי"ף וד"ם, וע' גירסתנו. (16) ל"ה ב'. (17) לעיל סי' קי"ז: אי אמר, וע"ש בהגהותי אות 19. (18) כעין גי' ד"ם. (19) מ"ב א'. (20) פסקא. (21) גי' כ"מ, וכן בתשוה"ג מהגהות ע' 341. (22) ע' לעיל סי' קי"ח ע' 101 ובהגהותי שם אות 11. (23) ע' לעיל שם אות 18. (24) גי' כ"מ. (25) לפנינו גי' אחרת, ע"ש.

בו הקביעות אלא ברגילות בני אדם אחרים. [וכן]¹ גבי שכר לברכת המזון², אבל לא לקידוש, מדלא כייל לחו ותני³ אין מקדשין ואין מברכין אלא על היין, שמע מינה דלקידוש לא מהני⁴ אע"פ שהוא קבע וגם שהוא חמר מדינה. אבל להבדלה אי הוי חמר מדינה מהני, כדמוכח בעובדא דאמימר⁵. ונמצינו למדין מכאן נמי באדם הקובע⁶ לעצמו לאכול וורמולי"ך⁶ או קלושנו"ש⁷ בלא לחם נטור, כיון שרוב פעמים אין רגילות לא לו ולא לאחרים בכך, דלא מברך אלא בורא מיני מזונות ואחריו ברכה אחת מעין נ"י⁸. והא דתנן בספק כיצד מברכין⁹ ר' עקיבא אומר אפי' אכל שלק והוא מזונות מברך עליו שלש ברכות, לאו למימרא מזונות למעוטי אחרים, אלא והוא מזונות של כל אדם. תדע מדפריך בגמרא¹⁰ ומי איכא מידי דהוי שלק מזונות ודחק רב אשי בקלח של כרוב שנו שזוהו מזון של כל אדם, אבל אם בו היה תלוי לישני ליה ככל מילי וכגון שזה האיש קבע עצמו בדבר זה, אלא שמע מינה כדפרישית. אב"י העזר¹¹:

קנ. בריש ספק כיצד מברכין¹¹ ובספק ערבי פסחים¹² גרסינן חמרא טובא מיגרר גריר וסורתא משביע. יש מפרשים¹³ אם שותה הרבה מגריר אבל אם ישתה מעט יין משביע, ולא היא, דלא שנא הרבה ולא שנא מעט יותר גורר ממה שמשביע, מדקאמר¹⁴ אם רצה לשחות ישתה¹⁵ מכלל שאם רצה לשחות מעט ישתה רק מלא לוגמא ולא משביע. אלא הכי סירושא טיבא גריר דיותר מרגיש בגרירה מן השביעה, וטובא קאי אנגירה¹⁶. ושוב לאחר כמה ימים מצאתי נמי סעד לזה בדברי רבינו שב"ט. אב"י העזר¹⁷:

קנא. שאלה. הא דאמר ר' יהושע בן לוי בספק מי שמתו¹⁷ מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה שנאמר¹⁸ והודעתם לבניך וכו', ולאזאסמכתא היא, כדמוכח סוגיא דהתם¹⁹, ובספק מרובה²⁰ אמר ר' יהושע בן לוי עשרה תיקונים²¹ תיקן עזרא וחד מינייהו טבילה לבעל קרי, ופריך עלה ותיקן טבילה לבעל קרי²² דאורייתא הוא וכו',

(1) כ"י: וכ"ז. (2) מן רוב רכותינו גרסו אותו עד כאן מובא בקיצור בהגה"מ ס"ז מה' ברכות סי' ס'. ושם: וכן. (3) בש"ס פסחים שהביא בראש הס"י. (4) ע' ס' העתים ע' 206 ורע"ג ח"א ע' ה' ורמב"ם פכ"ט מה' שבת ה"ז והגה"מ שם סי' ג' ושלח"ג פסחים סי' תשע"ח. וע' ס' האורה ע' 88. (5) פסחים ק"ז א'. (6) ע' לעיל סי' ק"ב ע' 81 בהגהותיו אות 4. (7) ע' לעיל שם אות 9. (8) ע' לעיל סי' ק"ב. (9) ברכות מ"ד א'. (10) שם ב'. (11) ברכות ל"ה ב': טובא גריר פורתא סעיד. (12) כונתו לפסחים ק"ז סע"ב וק"ח רע"א, ולפנינו ובר"ס ליתא, ולא היה לפני התוס' שם ק"ח א' ד"ה אלא. אבל לפי ג' ד"ס שם ק"ח רע"א אות י' וכו' נרמז חילוק זה שם. (13) תוס' ברכות ל"ה ב'. וכן הרוקח סי' רפ"ב. (14) בפסחים שם. (15) ולא נתן שיעור כמה ראשי לשחות. (16) ולא אחמרא. והפירוש: גורר הרבה אבל אינו משביע רק מעט. ובפירוש רבינו פירשו מהר"ל מפראג מובא בב"ח או"ח סי' תע"א והפרישה שם. ופירוש זה מוכרח הוא לפי ג' כ"מ בד"ס פסחים שם: חמרא מיגרר גריר טובא. ולשון הגמרא ברכות ל"ה ב': ומי סעיד כלל ג"כ יותר נוח לפרשו לפי פירוש זה. ופסק רבינו שאין לחלק בין רב למעט העתיק הטור או"ח סי' תע"א, והב"י והבא"ם אחריו דחו דברי הטור מהלכה. אבל באמת הטור לאו יחידאה הוא, שכן פוסקים, כמו שראינו, הראב"ה ורבינו שב"ט, וכן רש"י אינו מחלק בין יין מועט למרובה כמבואר מפסקו במחזיק ע' 268 סי' כ"ט. (17) ברכות כ"א ב'. (18) דברים ד' ט'. (19) ע' תוס' ר"ח ברכות שם ד"ה למימרא ורשב"א שם ד"ה והאמר. וע' תוס' ב"ק פ"ב ב' ד"ה אתא ורש"י ברכות כ' ב' ד"ה כדאשכחן. (20) ב' קמא פ"ב א'. (21) בגמרא וד"ס: תקנות. (22) בגמרא שם א' וב' וכן בברכות כ"ב ב': לבעלי קריין.

ומשני דאורייתא לתרומה וקדשים ואתי איהו ותיקן לדברי תורה, אלמא בעל קרי אינו אסור לדברי תורה אלא מתקנת עזרא ומדרבנן. ואין לתרץ דבעל קרי [ד]אסור בדברי תורה מטמכות דר' יהושע בן לוי היינו בריא המרגיל, משום דהוי דומיא דסיני¹, ואתא עזרא ותיקן אף לחולה המרגיל, ופליגא אההיא סוגיא בדסמך² דאמרו דעזרא תיקן לבריא המרגיל מ' סאה וכו'. הא לא נהירא, חדא מההיא דמרוכה גופה דלא משכח³ טבילה לבעל קרי מן התורה אלא לתרומה וקדשים, וכי תימא ההיא דמרוכה היא אליבא דר' יהודה דפליג אדר' יהושע בן לוי בכרכות שם, ואעיג דההיא דמרוכה אליבא דר' יהושע בן לוי מכל מקום ניהא ליה לשנויי תקנת עזרא אליבא דכ"ע, מיהו כל זה הוי דוחק. ועוד גרסין בההיא שמעתא⁴ אמר ר' יהושע בן לוי מה טיבן של טובלי בעלי קרי⁵ הללו, ופריך מה טיבן של טובלי בעל קרי הללו והא ר' יהושע בן לוי⁶ הוא דאמר בעל קרי אסור בדברי תורה אלא⁷ מה טיבן במ' סאה במ' קבים סני, ואי בעל קרי אסור בדברי תורה אמאי סני במ' קבין, מ' סאה בעינן כשאר בעלי קריין⁸, דהא מדבר תורה הוי פריך ליה, דמילתא דר' יהושע בן לוי דפריך מיניה דאורייתא היא, וקשיא מההיא דברכות⁹. והתם יש נמי לדחות, האי דקאמר [ריב"ל] מ' קבים [קאמר]. [דתנן במס' עוקצין כל שהוא שומר טמא ומטמא ומוציא]¹⁰. ואין בירי ליישב: [נ]הא¹¹ דאיתנין בריש כיצד מברכין¹² תנו רבנן ואספת דגנך¹³ מה תלמוד לומר לפי שנא לא ימוש וגו'¹⁴ יכול דברים ככתבן תלמוד לומר ואספת דברי ר' ישמעאל, אלמא לדברי ר' ישמעאל לא ימוש לאו דוקא, ובמנחות בשילהי שתי הלחם¹⁵ שאל בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל כגון אני וכו' עד קרא עליו המקרא הזה לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וגו' צא וכדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה, אלמא לא ימוש לר' ישמעאל דוקא. ושמא יש לדחות, דלדבריו דכן דמא קאמר וליה לא סבירא ליה (ומבחר דעתכם תודיעני)¹⁶, אי נמי בזמן אסיפת דגן צריך לומר להו כדאמר¹⁷ להו רבא לרבנן במטותא מיניכו וכו'. [ומבחר דעתכם תודיעוני]¹⁸: ותו הא דאיתנין כביצד מברכין¹⁹ אמר רבא שומר לא מצטרף לטומאת אוכלין²⁰ דכי שקלת ליה לשומר לא מן [קייס]²¹ פירא, כך היא המסקנא, ובספר אלו טריפות²² אמר אביי²³ ר' יהודה ור' ישמעאל אמרו דבר אחר, וקאמר רבא דילמא לא היא עד כאן לא קאמר ר' ישמעאל אלא לענין טומאה²⁴ משום דהוה ליה שומר ומצטרף,

(1) ע' ברכות כ' סע"ב. (2) שם כ"ב רע"ב. (3) ברכות כ"ב סע"א. (4) לפנינו ובד"ס: טובלי שחרין. (5) כגו' כ"מ. (6) גו' כ"מ בד"ס. (7) ע' רשב"א ברכות כ"א ב' ד"ה והאמר שהרגיש בקושיא זו ולמד ממנה שדרשת ריב"ל אסמכתא בעלמא היא. (8) כ"א ב', שהביא בראש הס"י. והתם מקשה הגמרא: למימרא דסבר רבי יהודה בעל קרי מותר בדברי תורה והאמר ריב"ל וכו', וע"ז הקשה הרב השואל שיש לדחות שריב"ל לא אמר אלא מ' קבין. ועפ"י תקנתו. (9) אין כאן מקומו אלא לקמן בסמוך בהשאלה מאלו טריפות. וע"ז: ומטמא ומצטרף. (10) ברכות ל"ה ב'. (11) דברים י"א ו"ד. (12) יהושע א' ח'. (13) צ"ט ב'. (14) אין כאן מקומו רק לקמן בסמוך אחר השאלה. (15) ברכות ל"ה ב'. (16) ע' ההערה באות 14. (17) ברכות ל"ו ב'. (18) אין זה לשון הגמרא, ורבא לא אמר כללו אלא לענין ערלה. אבל ע"כ ערלה וטומאת אוכלין שוים לענין צירוף שומר, שהרי אביי הקשה לרבא מעוקצין פ"ב מ"ג, ועיי' קושיא זו אמר רבא לכללו, והרי הוא כאילו אמרו בפירוש לענין טומאת אוכלין. (19) גו' ד"ס. (20) חולין נ"ח ב'. (21) לפנינו: ר' יוחנן. (22) כגו' ופי' התוס' חולין שם ד"ה הנוצה, וכן פי' הרשב"א שם ותר"ש בטהרות פ"א מ"ב. וגו' הרב השואל בשלימותה נמצאה בכ"י ה' בד"ס חולין שם אות ח' ופי'.

[דתנן¹ במסכת עוקצין² כל שהוא שומר מטא³ ומטמא ומצטרף]⁴, אבל לגבי מריפות כרבנן סבירא ליה, אלמא אפי' בההוא שומר דכי שקלת ליה מיקיים עוף קאמר דמצטרפים, וקשיא דרבא אדרבא. ודוחק לומר דר' ישמעאל פליג אההיא דכיצד מברכין. ואם באתי לומר דההיא דשומר דכיצד מברכין (ד) נהי דלגבי ערלה חשבינן ליה שומר משום דכתיב⁵ את פרו, כדאיתא בפרק כיצד מברכין⁶, אבל גבי טומאת אוכלין לא מצטרף, משום דהוה שומר על גבי שומר, שכן פירש"י בהעור והרוטב⁷ דנץ הוה שומר על גבי שומר, אבל פטמא הוה חד שומר ולהכי מצטרף, ובחד שומר אע"ג דכי שקלת ליה לשומר מן[קיים הפרי מצטרף שפיר לגבי טומאת אוכלין, והלכך ההיא דרבא דאלו מריפות אתי שפיר דנוצה הוי חד שומר, אבל לענין ערלה אפילו שומר על גבי שומר מאת הטפל לפרו, ודוקא בההיא שומר בעינן שלא יתקיים פרי בלא ידידה. אבל מכל מקום קשה, כיון דלא חשיב שומר על גבי שומר אלא דוקא גבי ערלה ומשום דכתיב את, (ו) אמאי גבי שביעית חשבינן נץ פרי, כדתנן במס' שביעית פרק ז'⁸ קליפי רימון והגץ שלו כו' עד יש להם שביעית, דאי לא חשיב פריי אטאי נהוג כו' שביעית, הא עץ בעלמא הוא [ואין שביעית נוהגת בו]. משום דכתיב⁹ והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, כדאיתא בפרק הגזול קמא¹⁰. ושמא יש לדחות¹¹ מדי דהוי אעצים דמשחן¹². מיהו זה דוחק, מדקתני נץ בהדי קליפה משמע דתרווייהו בני¹³ בקתא חדא נינהו: ועוד קשה דמשמע ככיצד מברכין שם דפיטמא מצטרף משום דהוה אוכל¹⁴, ובריש פרק העור והרוטב משמע שפיטמא מצטרף משום טעם שומר. ושמא התם בפרק כיצד מברכין לאו דוקא הוא אוכל אלא הכי קאמר נץ לאו אוכלא הוא וכו' והוא הדין לפיטמא, אלא משום דבעי לאסוקי למרוך לרבא שפיר¹⁵: ותו ההיא [דקצח]¹⁶ דכיצד מברכין¹⁷ אמאי לא חשיב ליה בהדי מילי <דששים>¹⁸ דחשיב בפרק הרוואה¹⁹, דהתם נמי חשיב דלאו מדי דהנאה הוא: ותו הא דאייתנין בשילחי תפלת השחר²⁰ השכים לצאת לדרך מביאים לו שופר וכו', ובפרק לולב הגזול²¹ אסיקנא דיקא נמי דקתני מי שבא בדרך ואין בידו לולב, והתם מוכן[ח] ²²דמיירי ביום טוב שני²³, והא הכא (ד) קתני דרך²⁴, ואין חילוק בשני ימים של ראש השנה בין ראשון לשני²⁵. ויש לדחות דהתם לא דייק

(1) פ' הרב השואל הוא. וע' בתוס' חולין שם. (2) פ"א מ"א. (3) וכן בתוס' חולין י"ח, ובמשנה: מיטמא. (4) ע' לעיל אות 9. (5) ויקרא י"ט כ"ג. (6) ברכות ל"ו רע"ב. (7) חולין ק"ח ב'. וכן פירש"י בברכות ל"ו ב'. (8) משנה ג'. (9) ויקרא כ"ה ו'. (10) ב"ק ק"א סע"ב. (11) שלעולם נין לא חשוב פרי ואפ"ה נוהג בו שביעית. מדי דהוה אעצים דמשחן. (12) ב"ק שם. (13) לשון הגמרא מעילה י"ז סע"ב. כל' ממקום אחד הם באים ושויכי להדרי. (14) מדקאמר הנץ שלו אינו מצטרף אלמא דלאו אוכל הוא, מזה משמע שהפטמא שמצטרפת אוכל היא. (15) כונתו אינה ברורה, ואולי רוצה לומר: פטמא באמת אינה אוכל היא, אבל הקושיא לרבא אינה אלא מנץ, ולכן אמרה הגמרא נין לאו אוכלא הוא, ולא באתה לומר שפטמא אוכל היא. (16) כ"ו: דקינות. (17) ברכות מ' א': קצח א' מששים סמני המות. (18) כ"ה בכ"א א', ושם חסר "דחשיב". (19) ברכות ג' ב': חמשה אחד מששים וכו'. (20) ברכות ל' א'. (21) סוכה ל"ח א'. (22) הש"ס. (23) דיקא נמי מדקתני מי שבא בדרך ואין בידו לולב, ואי ס"ד ב"מ ראשון מי שרי. (24) קושיא זו הקשו בתוס' סוכה שם ד"ה מדקתני וביתר ביאור בתוס' ר"ח ברכות ל' א' ד"ה השכים, ע"ש ותבין דברי השואל. וע"ע רשב"א ברכות שם וסוכה שם וריטב"א סוכה שם. (25) ע' ביצה ד' סע"ב ער ו' א'.

מדרך¹ אלא מדקתני ואין בידו לולב, דהא איבעי ליה²: ותו הא דאסקינן בפרק מי שמתו³ גבי כלאים בכגדו דפושטו אפילו בשוק, ופריך מאבידה ומישיני איסור ממטנא לא גמרינן, והדר פריך מאיסורא ומשיני⁴ שב ואל תעשה כבוד עדיף⁵, ובשבות העדות⁶ גבי עדות דאיסורא אמרינן דצריך צורכא מרבנן למיזל ולאסהודי, אלמא אפי' בשב ואל תעשה לא עדיף כבוד תלמיד חכם⁷: והא דאיפלגו רב הונא ורב חסדא באותו הפרק⁸ בצואה על בשרו וכו' ופסק רבינו חננאל⁹ דהלכה כרב חסדא, ולא נהירא לי, מרמקשה ליה מדרב הונא¹⁰ בפרק אמר להם המטונה¹¹. ומה אתון ביה¹² תודיעוני: ותו פסק רבינו חננאל¹³ בפרק כיצד מברכין¹⁴ דבברכת על הגפן ועל פרי הגפן מסיים בה על הארץ ועל הפירות בחוצה לארץ ובארץ על הארץ ועל פירותיה, ואנן לא עבדינן הכי כי אנו חותמין על הגפן¹⁵ כפתיחתה. וגם מן מסכת סוכה¹⁶ אין לפסק רבינו חננאל ראיא, דאיכא למימר דלא מיירי אלא בפירות כגון ענבים: תו אני מסתפק אם מקבלים בעלי דינים עליהם לדונם בלילה¹⁷ אם מרמינן לה למקבל קרובים או לפסולים¹⁸, או דילמא התם נהי דפסולים להאי כשרים לאינש אחרינא¹⁹, אבל לילה לא חזי לדין לשום אדם. גם אין נראה לי לדמותה להך דראש השנה²⁰ דמוקי לה כגון שראוהו בלילה ולההיא דגרסינן²¹ שלשה שנכנסו לבקר את החולה וכו' דמסיימין בה אבל בלילה כותבים ואין עושים דין: וגם לא ידעתי אם מקבל לקרובים או לפסולים אמאי לא הוה כמתנה על מה שכתוב בתורה²², דמאי שנא משאר כסות ועונה²³, דאע"ג דמדעת שניהם היא²⁴: והא דתנן בפרק קמא דברכות²⁵ וכל הנאכלים ליום ולילה²⁶ וכו', ודייק בגמרא²⁷ ואלו אכילת פסחים לא

(1) מפני שיש לפרשו בתוך התחום או ע"י עירוב. (2) ע' תוס' ר"ח ורשב"א הנ"ל, והרב השואל קיצר מאד. (3) ברכות י"ט ב'. (4) שם כ' רע"א. (5) בגמרא: שב ואל תעשה שאני, אבל הכונה: אם אין העשה נדחה אלא ע"י שב ואל תעשה אמרינן דכבוד הבריות עדיף וישב ולא יעשה העשה. (6) שבועות ל' ב'. (7) קשיא זו הקשו בתוס' שבועות שם ד"ה אלמא ובתוס' ר"ח ברכות כ' א' ד"ה שב. (8) מי שמתה ברכות כ"ה א'. (9) ע' לעיל סס"י ע"ב ע' 51 ובהגהותיו שם. (10) ומטעם זה פסק הר"ף כרב הונא, ע' לעיל שם. (11) יומא ל' א'. (12) חולין ק"י ב'. (13) ע' לעיל ס"י קכ"ב ע' 106 ובהגהותיו שם. (14) ברכות מ"ד א'. (15) הרב השואל הולך לשיטתו, ע' רוקח ס"י שמ"א. (16) מאמר במס' סוכה שממנו נובל ללמוד לענין חתימת ברכת על הגפן לא נודע לי. ואולי כונת הרב השואל לש"ס סוכה י"ב רע"א, שמשם יוצא שיון נקרא גידולו מן הארץ, וא"כ בברכה יש לחתום על הארץ ועל פירותיה. אבל אם לזה כוון היה לו להביא הא דעירובין כ"ז ב' וש"מ: ביין ובשכר פרט וכו' מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע. (17) משנה סנהדרין ל"ב א': דיני ממונות דנין ביום וגומרינן בלילה, ועי' ל"ד ב'. (18) שם כ"ד א' וכו'. (19) ורבינו בתשובתו לקמן ע' 158 הסכים לזה. ולא זכיתי להבינו, שהרי סברא זו דכשרים לאחרים אינה רק בקרובים ולא בפסולים מחמת עבירה, ואיך נובל לומר שרועי בקר או משחקי בקוביא פסולים לדון לזה וכשרים לזה. וצע"ג. (20) כ"ה ב': ראוהו ב"ד יעמדו שנים ויעידו בפניהם. ושם אין קבלה. (21) ב"ב ק"ג ב' וסנהדרין ל"ד ב'. ושם ג"כ אין קבלה לדין, שאף שמחלק נכסיו לפניהם אולי לא רצה רק לעשותם עדים. (22) וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, משנה כתובות פ"ג א' וכו' צ"ד א' וש"מ. (23) כתובות נ"ז א' וש"מ. (24) ואע"ג דר' יהודה ס"ל (כתובות שם וש"מ) שבדבר שבממון תנאו קיים וקיי"ל (עירובין מ"ו ב') ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה, יש לומר גבי קבלת קרוב או פסול אף לר' יהודה לא יתקיים תנאו, משום דלא ידע דמחיל, וכסברת רב בבבא מציעא ג"א סע"א ולשיטת הרמב"ן כתובות רפ"ט היא גם סברת שמואל בב"מ שם. (25) משנה ב' א'. (26) לפנינו בכל הספרים: ליום אחד, וכן במכילתא בא פ"ו. אבל לפי האמת יום אחד

קתני¹, ובפסחים פרק אלו דברים² בכרייתא (קתני) גבי חגיגת ארבעה עשר, אע"פ שהיא כפסח לגמרי, אפילו הכי קתני יום ולילה³: ותו קשיא לי בכבוליה תלמודא אמרינן מאן דאית ליה דאין חוששין למיעוטא היכא דאיכא רובא מחד גיסא ומיעוטא וחזקה באיך גיסא רובא עדיף⁴, ובפרק אלו דברים בכרכות⁵ משמע דלמאן דאזיל בתר רובא תרי מיעוטי עדיף מרובא⁶, ואפי' לקולא לפטרו מברכות. ושמא היינו חומרא, משום ברכה לבטלה⁷: והא⁸ דפסק ר' תם בכרכות⁹ דהלכה ככית שמאי בההיא ששכח ולא בירך¹⁰ מטעמא דההוא דאשכח יונה דרהבא¹¹ קשיא לן מהא דאמרינן בהאי סידרא¹² דהלכה ככית הלל בכולה פרקין: והא דמקשינן¹³ הלכתא אהלכתא, דהא קיימא לן¹⁴ הלכה ככית הלל משום בת קול וקיימא לן¹⁵ כר' יהושע דלא משנה בבת קול, ומתריצין לה דההיא בת קול דההוב¹⁶ דלא משנה ר' יהושע בבת קול היינו משום דלכבודו דר' אליעזר יצתה דאמר מן השמים יוכיחו, ומיהו¹⁷ קשה דבפרק אלו דברים¹⁸ קאמר סתמא דתלמודא על פלוגתא דבית שמאי ובית הלל הא מני¹⁹ ר' יהושע הוא דאמר אין משגיחים בבת קול, ופירש"י ור"ח דהיינו ר' יהושע דפרק הזהב, ולא נהירא, דהא לא דמי בת קול דר' יהושע לבת קול דבית הלל, דרילמא ר' יהושע מודה לבית הלל מטעם דרובא נינהו. הלכך אני אומר דהוה רבי יהושע שבפרק בתרא דחגיגה²⁰, דמשמע שחזר ר' יהושע להיות שונה כבית שמאי, דאמר נענית לכם עצמות בית שמאי ומה סתומות שלכם כך מפורשות על אחת כמה וכמה, אלמא סבירא ליה לגמרי כבית שמאי, ומטעם משום דבית שמאי חריפי טפי²¹: והא דאמרו שלש תכופות הם בכיצד מברכין²² אמאי לא חשיב (ליה) נמי 20 תיכף לנמילת ידים סעודה²³, כדאייתא בפרק אלו דברים בכרכות²⁴. ושמא בכלל

בקדשים הוא יום ולילה שלאחריו, עי' רש"י ורמב"ם ברכות שם ושם זכחים ל"ו א' ורש"י שם כ"ג א' ד"ה ליום ולילה. (27) ברכות ט' א'. (1) והתירוץ הוא שהמשנה היא כראב"ע שהפסח אינו נאכל אלא עד חצות. (2) עי' א'. (3) ומה הקשה ואלו אכילת פסחים לא קתני, הרי יש לומר שהוא בכלל כל הנאכלין ליום ולילה, ומתניתין אתיא כר"ע. והרב השואל לא הקשה מפסח עצמו שנאמר בו פסחים פ"ט א' לשון שנאכל ליום ולילה, וכמו שהקשו בתוס' פסחים שם ד"ה דאלו ותוס' הרא"ש ברכות ט' א' ד"ה ואלו, מפני שבפסחים פ"ט א' לא נאמר כן אלא בגמרא, ולכן דקדק בלשונו: כפ' אלו דברים בכרייתא. (4) כונתו דקו"ל רובא וחזקה רובא עדיף, אע"פ שעם החזקה גם מיעוט יש. קידושין פ' א', נדה י"ח ב'. ועי' יבמות קי"ט רע"ב. (5) כ"ג סע"א: היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח וכו'. (6) בגמרא שם: ד"ל מיעוטא לכשפים ומיעוטא נמי לגמר את הכלים אשתכח רובא דלאו לריח עביד, ועי' בתוס' רי"ח ד"ה אשתכח. ולפי"ז אין כאן קשיא, שאם המיעוטים גדולים יותר מן הרוב פשוט דאזלינן בתר רובא היינו שני המיעוטים. (7) עי' ב"י אורח חיים פ"ו, ועי' שאילתות יתרו סס"י כ"ג והעמ"ש שם אות ו'. (8) עי' לעיל ס' קמ"ב עי' 188 ובהגהותיו שם. (9) עי' תוס' ותוס' רי"ח ברכות כ"ב ב' ד"ה בכבוליה. (10) משנה ברכות כ"א ב'. (11) שם כ"ג ב'. (12) כ"ב ב'. (13) לקושיא זו ותירוצה עי' תוס' ותוס' רי"ח ברכות כ"ב א' ד"ה ורבי ותוס' עירובין ו' ב' ד"ה כאן ופסחים ק"ד א' ד"ה דאמר ויבמות י"ד א' ד"ה רבי וב' מציעא כ"ט ב' ד"ה לא וחולין מ"ד א' ד"ה ורבי. (14) עירובין י"ג ב'. (15) שם ו' א' וש"מ. (16) כ"ב כ"ט ב'. (17) עי' תוס' רי"ח ברכות כ"ב א' ד"ה ורבי. (18) ברכות כ"ב רע"א. (19) לפנינו ובר"ם: ורבי יהושע היא. (20) כ"ב ב'. (21) יבמות י"ד א': בית שמאי מחדרי טפי. (22) ברכות מ"ב א'. (23) עי' תוס' רי"ח ברכות כ"ב ב' ד"ה תיכף ותוס' וש"מ שם ותוס' רי"ח ברכות מ"ב א' ד"ה שלש. (24) כ"ב ב'.

ברכה היא¹: והא דמייתי ראייה בפרק שלשה שאכלו² מההוא דמסכת כלים³ לגבי זימון קשה מה ענין זה לזה, דהא דבר פשוט היא דאין טומאה ישנה אלא בכלי מתכות⁴, וכדמפרש טעמא בפרק קמא דשבת⁵, ומה הביא ראייה ממטה שהיא כלי עץ דלאחר שבירת עצים אם יתקנם מקבל טומאה מכאן ולהבא. ולהכי נראה לי דהכא מיירי במטה של פרקים וקל להחזירם⁶ טפי מוזג ועינבל, כדאימא בפרק במה אשה⁷, ודיקא נמי דקתני החזירה ולא קתני תיקונה. ודוקא בחלוקת אחיו או שותפים שאין ביד האחר להחזיר חלק חבירו, אבל אם היתה של אדם <אחר> לא נטהרה בסירוקה⁸, והשתא נמי לא נטהרה מטעם שבירת עצים אלא מפני שאין שמה עליה⁹. והשתא מייתי ראייה שפיר טפי מכלי עץ הנשבר, והכי מייתי ראייה דכי היכי דגבי מטה דאע"ג דאינה שבורה, כדפרישית, אלא מפני ששם מטה אויל מינה [פרחה לה טומאה מינה]¹⁰ כמו כן גבי זימון¹⁰. ואם תאמר בלא החזיר נמי תטמא דהא חזיא למסמכיהו אגודא וכו'¹¹, כדאימא בפרק קמא דסוכה¹² גבי ארוכה ושתי כרעים, והכא נמי חציה קתני. יש לומר דהיא חציה לאו בארוכה ושתי כרעים מיירי. ותדע דהא כסיפא דכלים דהך דמטה פלוגתא דר"א ורבנן דמייתי בפרק קמא דסוכה, מכלל דרישא דכולי עלמא היא, אי נמי רישא בלא יחוד וסיפא ביחוד לכך דומיא דשלשה על שלשה¹⁵: ומה שפירש"י בפרק כל כתיבי הקדש¹³ בהא דאמר ר' יוסי התם יהא חלקי ממכניסי שבת במכריא וכו' ופירש"י משום דמכריא עמוקה¹⁴, ולא נהירא, דלא מצינו דמכריא עמוקה יותר משאר עיירות¹⁵. הלכך נראה לי כמו שמשורש בפרק אלו דברים¹⁶ גבי ריח ומגמר¹⁷. וריח¹⁸ הרב לא נמר¹⁹. אלעזר ברי יהודה²⁰:

תשובה. אשר שאל²¹ אדוני דבפרק מי שעתו קאמר ר' יהושע בן לוי מנין לבעל²⁰ קרי שאסור בדברי תורה וכו' ודריש ליה מסמכים, אלמא דאורייתא היא, ובפרק מרובה קאמר איהו דעורא תיקן טבילה לבעלי קריין, אלמא דרבנן היא, ותירצת דדילמא דסוגיא דמרובה כר' יהודה אתיא דפליג אדר' יהושע בן לוי ואליבא דכולי עלמא בא לאוקמי(ני) תקנת עזרא, אבל נראה למר לדוחק. אמנם דוחק וגם שגגה היא למימר דר' יהודה פליג אדר' יהושע בן לוי, דמסקנא בפרק מי שעתו²² אית ליה דר'²⁵ יהושע בן לוי, דמשני לא תימא מכרך אלא אימא²³ מהרהר וכו' עד שמשני עשאו

(1) כל' נטילה שבתכף לנטילה ברכה פירושה ראשונים ואחרונים, ולפי' נכלל בתיכף לנטילה ברכה גם תיכף לנטילת ידיים סעודה. וע' לקמן ס' קנ"ד. (2) ברכות ג' רע"ב. (3) פו"ח מ"ט. (4) כלים פו"א מ"א ופ"ב מ"ו ופ"ז מ"א. (5) ט"ז א'. (6) ע' תוס' ברכות ג' רע"ב ד"ה שחלקוהו ותוס' רי"ח שם ד"ה אלמא, וביתר ביאור בתוס' שבת נ"ח ב' ד"ה אלא. (7) שבת נ"ח ב'. (8) ע' תוס' שבת שם וסוכה ט"ז ב' ד"ה בארוכה. (9) ע' תוס' ברכות ג' רע"ב ד"ה שחלקוהו. (10) כיון דפקע 'שם זימון מחבורה זו אין שם זימון. (11) ע' תוס' ותוס', רי"ח ברכות ג' רע"ב ד"ה שחלקוהו ושט"מ שם. (12) ט"ז ב' וט"ז א'. (13) שבת ק"ח ב'. (14) כל' שטבירא היתה בעמק וציפורי היתה בהר, וכן הבינו דבריו במאירי שבת שם ותרי" ברכות נ"ג א'. וכן פ' רב ניסים גאון בשבת שם ורבינו לקמן ס' קצ"ו. וכן הוא האמת שטבירא היתה בשפולי ההר, ע' שבע חכמות קנ"ט א' ערך מעון והמעמר ד' לונג"א ע' רט"ז ס' ל"ט. וע' ר"ה ל"א רע"ב וכתובות ק"ד רע"א. (15) ע' אות שקודם זה. (16) נ"ג סע"א: המהלך בערבי שבתות בטבירא וכו', ע"ש וברש"י. (17) פירוש זה מוכח בתוס' רי"ח ותרי" ברכות שם ובאגודה שבת ס' קמ"ג בשם יש מפרשים. (18) כ"ה בכ"י אוכס', והכונה שם טוב. שה"ש א' ב': שמן תורק שמך, וע' ב"ר רפ"ל לענין אברהם. (19) לא כלה ולא יכלה. (20) בעל הרוקח, ע' מובא בערכו. (21) לעיל ע' 146. (22) כ"ב רע"א. (23) גי' דים.

בהלכות דרך ארץ, דאע"ג בדברי תורה אסור בהלכות דרך ארץ שרי, אלמא דאית ליה דר' יהושע בן לוי, ומייתי ברייתא שניה דמתני בה ר' יהודה אומר שונה הוא בהלכות דרך ארץ מעשה בר' יהודה וכו'. ולא גרסינן ר' יהודה בן בתירא כמו שיש ברוב הספרים¹: והא דקשיא ליה למר² דבס' מי שמתו מסיק שב ואל תעשה שאני, וקשיא לך מפרק שבוועות³ העדות. מכמה טעמים לא קשיא כלל, חדא דכבוד דמת מצוה עדיף מכבוד דנפשיה היכי דשב ואל תעשה הוא⁴, ואע"ג דפריך לה אדהכי, היינו בעיקרא דהוה סלקא דעתיה דעוקר בידים הוא, והתם לא שנא בין דנפשיה ובין דאחינא. ותו דהכי פירושא בשבוועות העדות שם אבל באיסורא, כלומר לילך להעיד כדי להפריש בית דין או איניש אחרינא אי עבד איסורא, אין חטמה⁵ וכו', ודבר זה חמור משב ואל תעשה⁶. ותו דנבי מת מצוה איכא בזיון דברב טפי מההיא דשבוועות⁷. ודכוותה יש לנו לתרץ דבשילחי ואלו נאמרין⁸ משנינן לכולי עלמא בין לרבנן בין לר' יהודה⁹ מצוה שאני, ובפרק כהן גדול בסנהדרין¹⁰ לא משנינן לכולי עלמא בין לרבנן בין לר' יהודה מצוה שאני, אלא לר' יהודה דוקא, ובעל כרחך משום דבחליצה איכא בזיון טפי. ובההיא דברכות תודיעני אמאי לא פריך ליה מכהן גדול ונזיר¹¹, דלאו שב ואל תעשה¹² הוא: והא¹³ דפסק בפירוש רבינו חננאל צוהה על בשרו כו' כרב חסדא. בפירוש רבינו חננאל שלנו פסק כרב הונא¹⁴ ולחוטרא. ונראה דגריס איפכא, ומיהו חדא טעמא הוא. ובדקתי בספר האלפסי וראיתי דפליג וכתב הלכתא כרב הונא להקל חדא דהוא רביה דרב חסדא ותו מדאמרין בפרק אשר להם המנונה וכו' כמו שכתבת, וכן נראה לי. ומה שכתב בפירוש רבינו חננאל אף על גב דרב חסדא פליג על רב הונא הא אסרינן לית הלכתא כוותיה אלא אסור כרב הונא, לא ידעתי היכא אסרינן הך פוסקא. ושם שיבוש הוא¹⁴ בפירוש¹⁵: ומה שכתב¹⁶ דפסק בפירוש רבינו חננאל בדברכה דעל הגפן וכו' חותם על הארץ ועל הפירות כחוצה לארץ. אמנם בסר"ח שלנו לא משתמע הכי, וזה לשונו על ה' מינים בתחלה בורא פרי הגפן ולבסוף על הגפן ועל פרי הגפן וכו' ועל הפירות חותם בחוץ לארץ על הארץ ועל הפירות, אבל חתימה ביין דעל הגפן לא הזכיר, ואיכא למיטר דאפירות כתב¹⁷. וחקרתי בשערין¹⁸ הברכות של רבינו שמואל בן חפני הכהן זצ"ל¹⁹ שבענכים ושאר ז' המינים חותמים על הארץ ועל הפירות (וכדמשמע בכיצד מברכין)¹⁹, וגבי יין חתמין על הארץ²⁰ ועל פרי הגפן²¹ [וכדמשמע בכיצד מברכין]²¹

(1) לא מצאתיה. (2) לעיל ע' 149. (3) לפנינו: שבוועות. (4) סברה זו כתבה הגאון ר"י אייבשיץ באורים ותומים סי' כ"ח. וחילוק זה יוצא גם משיבת הרא"ש נדה פ"ט סס"י ו"א ומובאה בטו"ד סי' ש"ג. ואף שהמוציא כלאים בבגד חבירו אינו עובר על ל"ה, מ"מ מחויב הוא להפרישו מאיסור. ודברי הגאון בעל מלא חרועים אות כ' סי' י"א לא ידעתי להולמם. (5) משלי כ"א ל'. (6) מבואר יותר בתוס' שבוועות ל' ב' ד"ה אבל ובתוס' רי"ח ברכות כ' א' ד"ה שם. (7) תוס' שם בתוס' רי"ח שם. וע' תוס' ב"מ ל' ב' ד"ה אלא. (8) סוטה מ"ה רע"ב. ומקשה שם הש"ס על רב אשי שאמר מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול מזה ששבתו חכמים לאגריפס המלך שקרא מעומד, ומשנה מצוה שאני. (9) שנחלקו ב' כהן גדול. ותבין דברי רבינו עפ"י חדושי הר"ן סנהד' י"ט ב' ד"ה מצוה שאני. (10) י"ט ב'. (11) ע' תוס' ותוס' רי"ח ברכות כ' א' ד"ה שב ורשב"א שם. (12) לעיל ע' 149. (13) ע' לעיל סס"י ע"ב ע' 51 ובהגהותי שם אות 4. (14) בפירוש רי"ח שלי. (15) לעיל ע' 149. (16) ע' לעיל סי' קכ"ב ע' 105 ובהגהותי שם. (17) שער ד' ושער י"ב, בית תלמוד ח"ב ע' 878 וע' 886. (18) וכדמשמע וכו' אינו בשערי ברכות, והוספת רבינו היא, וכנותו לברכות מ"ד סע"א. וצ"ע מאי

והכי נהגו¹, ולא כמו שכתב מורי שחותמין על הגפן ועל פרי הגפן, דהא לא בעינן ממש כפתיחה אלא מעין פתיחה: ומה ששאל² מורי אם יכולים בעלי דינים לקבל עליהם לדונם בלילה, וכתבת דאע"ג דמקבל פסולים היינו משום דבית דין כשרים הם לשאר איניש, אבל הכא לא. נראה לפי עניות דעתי דיכולים לקבל³, דכמו דגני פסולים חדא לטיבותא הוא⁴ הכא נמי איכא חדא לטיבותא דבית דין כשרים הם לכל אדם, וחדא לריעותא איכא נמי בתרווייהו. ואל תשיבני משלשה שנכנסים לבקר וכו' דאמאי אין עושים דין הלא הוא מקבלם, דילמא כיון שמחלק נכסיו וחוב הוא לאותו אדם שמונע בחלקו ההוא לא מקבל להו⁵. אב"י העזר"י:

ברכות ירושלמי פרק כיצד מברכין⁶ רבי אבא בשם רב אין המסוכין רשאין⁷ למעום כלום עד שיטעום המכרך ר' יהושע בן לוי אמר שותין אע"פ שלא שתה¹⁰ מה פליגי מה דאמר רב כשהיו⁸ כולם זקוקים לככר אחד מה דאמר ר' יהושע בן לוי כשהיה כל אחד ואחד כוסו בידו: עוד שם⁹ אמר ר' אבין השותה מי דקרים מהו אומר ברוך שברא מי רפואות: ירושלמי פרק שלשה שאכלו¹⁰ ר' אבא בר זמינא הוה משמש קמי ר' זעירא מוגי ליה כסא אמר ליה סב בריך אמר ליה והב דעתך דאת משתי חורנא דתנא¹¹ השמש מכרך על כל כוס וכוס ואינו מכרך על כל פרוסה¹⁵ ופרוסה אמר ליה כמה דאנא יהיב דעתי מפקא יתך ידי חובתך בברכתך כך הב דעתך מפקא יתי ידי חובתי¹² באמן א"ר תנחום בר ירמיה מתניתין¹³ אמרה כן המתעסק לא יצא > והשומע מן המתעסק לא יצא¹⁴:

ברכות ירושלמי פרק כיצד מברכין¹⁵ תני כל מה שאומר עליו שלש ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ וכל שאינו אומר עליו שלש ברכות אין אומר²⁰ לפניו המוציא לחם מן הארץ התיבון הרי פחות [מכזית]¹⁶ דאין אומר עליו שלש ברכות

משמע, הרי מבואר שם כן בפירוש. לכן צ"ל כמו שתקנתו, ע' אות 21. ⁽²⁰⁾ בשערי ברכות שלפנינו בב' המקומות: על הגפן ועפ"ה. ⁽²¹⁾ כאן מקום מאמר זה, ע' לעיל אות 19. וברכה אחרונה שעל היין לא נזכרה בגמרא, ודעת הרמב"ם ואחרים שכיון שלא נזכרה ע"כ היא בכלל חתימות על הפירות, ע' ב"י או"ח סי' ר"ח. וכן מפרש רבינו, ולכן כתב דמשמע בכיצד מברכין. וע' הגהות ר' יוספיה בד"ס סוף שקלים בשם רב עמרם. ⁽¹⁾ ע' לעיל סי' קכ"ב ע' 106 ובהגהותי שם. וע' ב"י ואחרונים או"ח סי' ר"ח. וכן בפסקי ברכות מהר"ם סי' תקפ"ד. ⁽²⁾ לעיל ע' 149. ⁽³⁾ ע' תשו' רמ"א סי' כ"ה וסמ"ע וב"ח ואחרונים חושן משפט סי' ה'. ⁽⁴⁾ ע' לעיל ע' 149 ובהגהותי אות 19. ⁽⁵⁾ ועל שאר השאלות לא השיב רבינו, או שנשמטו ע"י המעתיקים. ⁽⁶⁾ ברכות פ"ו ה"א, ומביאו רבינו לעיל ס"י ק"ג ע' 84 ולקמן סי' תכ"ג. ⁽⁷⁾ וכן הוא לעיל שם. ולקמן שם: המסוכין אסורים, ע' לעיל שם בהגהותי אות 16. ⁽⁸⁾ זה מובא גם לעיל ס"י קכ"ה. ⁽⁹⁾ בסוף הפרק, ומביאו רבינו לעיל רס"י קכ"ג. ⁽¹⁰⁾ ברכות פ"ו ה"ג. ⁽¹¹⁾ מימרא דרב חולין ק"ז ב'. ⁽¹²⁾ ע' מפרשי הירוש' ור"ש סיריליא, וכן פירשו באו"ח ח"א סי' ק"ס וסי' קע"ח ובתשו' מהר"ם ד"ס סי' ח' ור"ל סי' תי"ד. וע' רש"י ברכות מ"ז א' ד"ה עד שיכולה, והגר"א בבאוריו או"ח סי' קס"ז ס"ק י"ג מראה מקורו בירוש' שאנו דנין עליו, וע' העמק שאלה רס"י קמ"ו אות א'. ⁽¹³⁾ משנה ר"ה ל"ב ס"ע"ב. ⁽¹⁴⁾ ע' או"ח ח"א סי' ק"ס. ובה הלכה קושית רד"ס. ⁽¹⁵⁾ ברכות פ"ו ה"א, בשינוים. ורבינו מביאו לעיל סי' ק"ג ע' 84. ע"ש ובהגהותי שם. ⁽¹⁶⁾ כ"י: מכביצה, וכן בפר"ח סוכה כ"ח א' ובכ"י רומי בשרידי הירושלמי ע' 851. אבל מברכי רבינו לעיל סי' ק"ג נראה ברור שגס: פחות מכזית, וכ"ה בירוש' לפנינו, וכן היה לפני הרבה מהראשונים, וכ"ה בכתבי יד מגניזת מוצרים בשרידי הירושלמי ע' 25 וע' 85. ועפ"י תקנתי כאן.

מעתה לא יאמרו עליו המוציא לחם מן הארץ ר' יעקב בר [אחא]¹ אמר לשאר המינים נצרכה: עוד שם ר' יעקב בר אידי בשם ר' חנינא כל שהוא כעין סולת וכעין חליטה ומחמשת המינים אומר עליו בורא מיני מזונות ומכרך לאחריו² ברכה אחת מעין שלש [כו] מהו להזכיר בה מעין המאורע אמר ר' אבא בר בינא³ ר' זעירא היה מזכיר בה מעין המאורע אמר ר' ירמיה הואיל וחש ליה ר' זעירא צריכין אנו מיחוש: ברכות ירושלמי⁴ 5 במעשה דר' יהושע ורבן גמליאל אמרו לר' חוצפית המתורגמן הפטר את העם אמרו לר' זינן החזן אמר התחיל ואמר התחילו ועמרו כל העם על רגליהם: ברכות ירושלמי בפרק אין עומדין⁵ אההיא והכדלה בחזן הדעת ר' יעקב בר אידי בשם ר' יצחק רובה אמרה ככוס אמרה בתפלה⁶ בשביל לזכות את התניוקות 10 מילתיה אמרה שעיקרה בתפלה: ירושלמי פרק כיצד מברכין⁷ פת שעורין ופת כוסמין אומר על של שעורין והלא של כוסמין יפה היא⁸ ממנה אלא שזו ממין שבעה וזו אינה ממין שבעה: יש חותמין בסדר ברכות בכרכת התורה בא"י למדני חוקך. וליתא⁹, דגרסינן בירושלמי סוף פרק קמא דברכות¹⁰ כל הברכות כולם אחר חיתומיהן אין אומר ברכה פסוק בא"י למדני חוקך [כו] אמר ר' יוסי חכמי הדין מליא דהוא סבר מהו 15 אחר חיתומיהן שאם היה עומד בשחרית ושכח והזכיר את של ערבית וחזר וחתם בשל שחרית יצא אמר ר' אחא כל הברכות כעין חותמתיהן ואילין דאמרין צהלי ורזני וישבת ציון וגומר¹¹ אין בו משום ברכה פסוק¹²: בירושלמי פרק כיצד מברכין¹³ תני ר' חייא אין מברכין על השת אלא בשעה שהוא פורס הדא אמרה ההוא דנסיב עיגולא והוא מכרך עילויה והוא¹⁴ לא אתי לידיה צריך למיברכיה עליה זמן תניינות אמר ר' תנחום 20 בר יודן וצריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים בתפלה: תניא בספרי¹⁵ לדבר בפסוק¹⁶ מאן אמרו כשהתניוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה. ובלולב הגזול¹⁷ גרסינן אביו מלמדו¹⁸ תורה וקריאת שמע תורה מה היא אמר רב המנונא תורה צוה לנו משה וגומר¹⁹: תניא בתוספתא דתרומו²⁰ תרומה ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתית דבר שדרכו לשתות ולסוך 25 דבר שדרכו לסוך כיצד < לאכול דבר שדרכו לאכול >²¹ אין מחייבים אותו לאכול קניבתו של ירק ולא פת שעיסושה ולא תכשיל שעיסושה צורתו. וכי האי גוונא תניא בתוספתא דשביעית²² לגבי שביעית: בירושלמי פרק הניזקין על המשנה אלו דברים אמרו²³ שמא תאמר כהן זה מגלה עריות ושופך דמים והוא מברכני אומר לו הקדוש ברוך הוא וכי הוא מברכך אני מברכך שנאמר²⁴ ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. והא 80 דאמר בפרק אין עומדין²⁵ כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, נראה דוקא

(1) כ"ה בירוש' ולעיל סי' ק"ג. ובכ"ז: אחי. (2) גי' נכונה. ולפנינו: לאחריה. (3) לפנינו: וימנא. (4) ס"ד ה"א. (5) ברכות פ"ה ה"ב. (6) עי' לקמן סס"י קצ"ו. (7) שם ס"ו סה"א. ומביאו רבינו לעיל סי' קי"א עי' 91. (8) בירוש' היא ליתא. וכן לעיל סי' קי"א. (9) עי' לעיל סי' ל"ז עי' 22 ובהגהותי שם. (10) סה"ח. בשינוים. ומביאו רבינו לעיל שם. ע"ש ובהגהותי שם. (11) ישעי' י"ב ו'. (12) עי' לעיל סי' ל"ז ובהגהותי שם. (13) ברכות פ"ז ה"א. בשינוים קלים. והעתיקו רבינו לעיל סס"י ק"ג ג"כ בשינוים קלים. (14) גי' הראשונים. וכ"ה בכ"ז מהגניזה בשרידי הירושלמי עי' 84 ועי' 85. ולפנינו בטעות: והכא. (15) פ' עקב פס' מ"ג. (16) דברים י"א י"ט. (17) סוכה מ"ב א'. (18) ד"ס. (19) דברים ל"ג ד'. (20) פ"ט ה"ג. (21) כ"ה בתוספתא. (22) פ"ז ה"ב. וע"ש במשנה פ"ח מ"ב. (23) גימין פ"ה ה"ט בשינוים קלים. (24) במדבר ו' כ"ז. (25) ברכות ל"ב רע"ב.

לכתחלה, אבל אם עלה לא מחתינן ליה, אי נמי התם הכי פירושא לאו אורח ארעא שישא את כפיו כיון דידיו מלאו דמי¹. וגואף נראה דלכתחלה עולה²:
בפרקים³ שואל מפני הכבוד וכו'. ובירושלמי⁴ מסיק ליה מדכתיב⁵ ודברת בם מצאן שיש לך רשות לדבר בם⁶: גרסינן בפרק אין עומדין⁷ מצאן שאסור להגביה קולו בשעה שמתפלל, והיינו⁸ דוקא בבית הכנסת דמטרידי עלמא וטעו⁹.
 [ו]גרסינן בירושלמי בריש פרק תפלת השחר¹⁰ ר' יונה כד הוה מצלי בכיתא הוה מצלי בקלא עד דילפין בני ביתיה צלותא מיניה: בירושלמי דפסחים פרק אלו דברים¹¹ פריך גבי הלל ובני בתירא ובי אפשר לשבע שנים¹² שלא יחול¹³ ארבעה עשר בשבת ולמה נתעלמה מהם הלכה, פירוש הרגיל האיך שכחוהו בני בתירא, ומשני כדי ליתן גדולה להלל. ויש לתמוה דכמותה פרכינן¹⁴ גבי טבילת בעלי קריין ונחזי עזרא היכי תיקון,
 וכן בפרק אין עומדין¹⁵ פריך מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות ר' אליעזר ור' עקיבא במאי פליגי¹⁶ נחזי היכי תקון, ובמס' ראש השנה¹⁷ גבי פלוגתא דר' עקיבא ור' יוחנן בן נורי דפליגי נמי בתפלות דראש השנה בטליות זכרונות ושופרות למה לא פריך לה תלמודא נחזי היכי תקון, וזהו דבר הניגה בכל שנה ושנה, ותימה האיך שכחוהו. ונראה לי דלא פריך לה אלא אמירי [דאיתנהו]¹⁸ ככינופאי כגון פסח¹⁹, דהאיך יתכן שישבחו כולם²⁰: בירושלמי בדמאי פרק ב' בתחלתו²¹ גרסינן ר' אלעזר חישש למיעוט כהדא פירקיא²² שמשסתקת יום אחד מן האיסור נעשה אותו היום הוכיח לכל הימים ר' יוסי בעי מעתה גר שבא להתנייר²³ אין מקבלים אותו אומר אני מעמון ומואב הוא²⁴ ונעשה אותו גר הוכיח לכל הגרים. ולא ידענא להבין התיר[ו]ן על זה התם²⁵. וכהאי גונא יש לתמוה²⁶ לר' מאיר²⁷

(1) ע' לקמן סי' אלף וקנ"ד. (2) לקט יושר ח"א ע' 25: כדאיתא במדרכי שוליה מגילה בשם ר' אב"ה דמייתי מן הירושלמי דכהן מגלה עריות ראוי לברך משום דהברכה תלויה בהקב"ה דכתיב ושמו את שמי ואני אברכם. וזה ליתא במדרכי שלנו מגילה סי' תתי"ח. והדיון שכהן מגלה עריות נושא כפיו אף לכתחילה מובא באגודה מגילה סי' ל"ד בשם הגאונים, ע"ש. והטעם נראה משום שבבבלי לא נזכר לאיסור ובירוש' מפורש להיתר. וע' או"ז ח"א ססי' קי"ב. (3) משנה ברכות י"ג א'. (4) ברכות פ"ב סה"א. (5) דברים ו' ו'. (6) ע' יומא י"ט ב'. (7) ברכות ל"א סע"א. (8) ברכות כ"ד ב' ובראבי"ה לעיל סי' ע"א ע' 49. (9) אבל ביחיד מותר, ברכות שם ובראבי"ה שם. ועפ"ז תקנתו: וגרסינן, ובכ"ז: דגרסינן. וכן לעיל סי' ע"א מביא דין זה מגמרתנו ומסיים: ודכוותיה איתא בירושלמי. (10) ברכות פ"ד רה"א. ורבינו קיצר לשון הירוש'. (11) פ"ו ה"א. (12) לפנינו וכן בירוש' שבת פ"ח ה"א: לשני שבעות, וכן גרסו הראשונים. וזה מסכים עם החשבון בזמנים הקדמונים, ע' מ"ש סלוימסקי במ"ע הצפירה שנת 1878 ע' 311 ובסדר העבור הוצאה ג' ע' 35 בהערה. וג"ו רבינו מסכימה עם חשבוננו. (13) וכן גרסו כמה ראשונים, וכן בשבת פ"ט ה"א. ולפנינו בפסחים: שיחול, וכן באו"ז ח"ב סי' רכ"ח. (14) ברכות כ"ב רע"ב. (15) שם ל"ג א'. (16) גי' ד"ס. (17) ל"ב א'. (18) כ"ו: דאהני. (19) יומא ג"א א': פסח נמי אתי בכנופאי. (20) והא דפריך הכי גבי טבילת בעלי קריין וגבי הבדלה, משום שדברים רגילים הם וכולי עלמא שייכי בהו. אבל בדבר שרק פעם אחת בשנה הוא בא לא שייך למיפוך הכי אלא אדברים דאיתנהו בכינופאי. וע' תוס' ותוס' ר"ח ברכות כ"ב ב' ד"ה נחזי ותוס' ר"ח שם ל"ג א' ד"ה מכדי. (21) ה"א. (22) היא הגי' הנכונה, והפירוש: שוק של מוכרי חטים. וכן פ' והגיה הרא"ם, וע' גליון ירוש' ד' קרטושיין. (23) ולישא בת ישראל. (24) ע' ברכות כ"ח א' בעובדא דיהודה גר עמוני. (25) לפנינו אחר בעיית ר' יוסי: אלא כיני הא רבי לעזר סבר מימר רוב ארץ ישראל נתונה ביד גוים, פ' שעי' קושית ר' יוסי חזור בו הירוש' ממה שאמר שר' לעזר חש למיעוט, ואומר שלא כן הוא אלא

דחייש למיעוטא¹. ומורי הרב רבינו משה הכהן² תירץ לנו דאיכא למימר, לולי שהירושלמי אינו מתרץ, דגר עמיני ודאי הוא דלא יבא בקהל, הא ספק יבא. וראייתו מדגרסינן בפרק עשרה יוחסין הלכה איזה שתוקי³ אמר רבא דבר תורה שתוקי כשר וכו' עד ממזר ודאי הוא דלא יבא הא ספק יבא ומפני מה אמרו שתוקי פסול גזירה שטא ישא אחותו מאביו, והכא נבי גר דלא שייך האי גזירה הלכך שרי אע"ג דספק הוא, דלא נאסר לבוא בקהל אלא גר עמיני ומואבי ודאי⁴: בירושלמי פרק ראוהו בית דין בגמרא דשוה הובל לראש השנה כו'⁵ תני בשם ר' נחמיה היתה כאניות סוחר ממרחק תבאי לחמה⁶ דברי תורה עניים במקומן ועשירים⁷ במקום אחר: ברכות סוף פרק אלו דברים⁸ והתקדשתם והייתם קדושים והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן אני ה' אליהם זו ברכה⁹. ונראה דאסמכתא בעלמא הוא, דמים הראשונים דרבנן, כדמוכח בחומר בקודש¹⁰ ובעירובין¹¹. ושמעתי מרבתי¹² שצריך לברך על מים אחרונים¹³, דאפילו שלא במקום סכנה פרישה וקדושה הוא, דמקרא נפיק. וכן שמעתי בשם הרב רבינו יצחק בן מלכי צדק¹⁴, אבל רבינו יהודה¹⁵ פסק שאין מברכים עליהם. וברייטא זו תשובתו. ואין נראה לי הלוי דאי מגזירת הכתוב דאסמכתא אם כן אשמן נמי יברך. אלא בין על שמן שאינו כי אם להעביר הוזהמא ובין על מים אחרונים שהם משום סכנה לא יברך¹⁶, וקרא אסמכתא

שאר' לעזר רוב ארץ ישראל נתונה ביד גויים. ולפי' לא ידעתי להבין מה שקשה לו לרבינו. ונדאי שג' אחרת היתה לפניו. (26) קושיא זו והירוצו של ר' משה הכהן מובאים בסתם בתשב"ץ סי' תקל"ח. (1) יבמות ס"א ב' וק"ט א' וש"מ. (2) ר' משה בר' שלמה הכהן תלמיד ר"ת ור"י. ע' מבוא בערכו. (3) קידושין ע"ג א'. (4) צ"ע הלא הטעם משום גזירה לא נשאר במסקנה בקידושין שם. והטעם במסקנה הוא משום שמעלה עשו ביוחסין. וטעם זה שייך גם בגר. וכן הקשה רח"ן בהגהותיו. ונ"ל לתרץ שרעת רבו של רבינו היא כשיטת רש"י והר"ן קידושין שם ושאר פוסקים שספק איסור דאורייתא הוא מן התורה לחומרא. ולפיכך בשתוקי שיש לחוש למחצה על כחצה, שאסור בשאר ענינים מן התורה. התמירו חכמים משום מעלת יוחסין אף במקום שהתירה התורה בפירוש, אבל בגר שאין להושי' לקבוע ונשאר רק חשש דמיעוטא, וחשש זה אף בשאר ענינים אינו אלא מדרבנן [ע' תוס' יבמות ק"ט א' ד"ה מחוורתא וחולין י"ב א' ד"ה פסת ושם פ"ו ב' ד"ה סמוך]. לא אמרין שבשביל מעלת יוחסין יחוש ר"מ למיעוטא אף במקום שהתירה התורה בפירוש. ורח"ן הקשה עוד מברכות כ"ח א' אבל שם הגר מוזכר היה שמעמון בא. ושמו יוכיח. (5) ר"ה פ"ג ה"ד, ולפנינו הוא בהלכה ה'. (6) משלי ל"א י"ד. (7) הם ליתא בירוש' ובתוס' ברייתא י"ד א' ד"ה אלא ובילקוט המכתי משלי ל"א י"ד ומדרש הגדול ע' XXII משני כתובים. (8) נ"ג סע"ב, ובראבי"ה לעיל סי' קמ"ה ע' 184 ב' משונה קצת, ע"ש. (9) ע' בהגהותי לעיל ע' 184 אות 13. (10) ע' חגיגה כ"ד ב'. (11) כ"א ב'. וע' שם ושבת י"ד סע"ב ותשובת רב האי בס' העתים ע' 48 ושע"ת סי' מ"ד ובתשובה"ג לוק סי' ע"ו. וע' חולין ק"ו א' וירוש' חגיגה פ"ב ה"ה. וע' רש"י חולין שם ואו"ז ח"א סי' נ"ו. ובברכות נ"ב ב': אין נשילת ידים לחולין מן התורה. (12) כונתו אל רבו הר"א מסייף, כי כל הלשון עד זו תשובתו הוא קיצור לשון סי' יראים סי' כ"ג ובשלם סי' תל"ד. (13) וזו היא דעת קצת הגאונים הראשונים, ע' תמים דעים סי' ס"ו וס"ז. וע' סדרע"ג מ' א' ותשובה"ג מהגניזה ע' 114. וב"ה דעת הרמ"ה בטא"ח סי' קפ"ח. וע' לעיל ססי' קמ"ה. (14) תרי' מסימפוט"ג, ע' מבוא בערכו. (15) רב יהודאי גאון כמבואר בס' יראים. ע' ה"ג ד"ו 18 א' וד"ב ע' 66. ומלשון ה"ג נראה שהיתה גירסתו בחולין ק"ה א': מים אחרונים חובה ואין מענין ברכה. וכן נראה מלשון סדרע"ג בהוספות ותקונים של מארכס ע' 7 ובגרסא ל"ט ב'. וע' שם מ' א' ותוס' שבת כ"ה ב' ד"ה חובה ושכל טוב ח"ב ע' 188 ושבה"ל סי' קמ"ט. (16) מובא

כעלמא הוא: ירושלמי תרומות¹ אמר ר' אלעזר כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור: עוד שם ר' אחא בשם ר' יוחנן כשם שמצוה לומר על דבר שהוא נעשה כך מצוה שלא לומר על דבר שאינו נעשה²:

- ירושלמי** מועד קטן³ אהיה דאין נושאים נשים במועד כו' בנמרא שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן משום ביטול פריה ורביה⁴ בעי קמיה ר' יוסי העבד מהו⁵ שישא במועד אמר ליה נשמעיניה מן הרא⁶ מי שחציו עבד וחציו בן חורין וכו' אמר ר' שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן משום ביטול פריה ורביה הרא אמרה שהעבד מצווה על פריה ורביה וכל מי שמצווה על פריה ורביה אסור לישא אשה במועד. ופירושו מי שחציו עבד וחציו בן חורין, היינו לאחר שחזרו בית הלל להורות בבית שמאי, דלישא שפחה אינו יכול ובת חורין נמי אינו יכול לישא יבטל והלא לא נברא העולם אלא משום פריה ורביה, אלמא דלגבי עבד שייך פריה ורביה⁶, הלכך אסור לישא במועד: **בתוספתא** דמסכת מקואות פרק [כפה] ידיו ורגליו⁷ הנכנס חוץ⁸ ביריבו רבי אימר אינו חוצץ וחכמים אומרים הרי זה חוצץ > כמה דברים אמורים בשל מכתב אבל בשל עץ הרי זה חוצץ⁹ ואם קרם עליו העור מלמעלה הכל מודים שאינו חוצץ שכל הבלועין באדם ובבהמה ובחיה ובעופות טהורים נכנסו צורות וקיסמים בסדקי רגליו מלמטה ר' עקיבא אומר אינו חוצץ מפני שהיא בית¹⁰ הסתרים איסלנית מלוגמה ורטייה שעל בית הסתרים רבי אומר חוצץ ר' יוסי בר' יהודה אומר אינו חוצץ. > העושה קילקלי בראשו רבי אומר חוצץ ר' יוסי ברבי יהודה אומר אינו חוצץ¹¹ היתה בו שיערה אחת חוץ למכה וראשו מודבק למכה או שהיו שתי שערות וראשו מודבק בסוף או [כיציאה]¹² הרי אלו חוצצות: בתוספתא דטהרות¹³ מעשה ומצאו¹⁴ דמים על גבי ככר¹⁴ של תרומה ובא מעשה לפני חכמים וטהרוהו¹⁵ שאינו אלא דם שרצים החיים: בתוספתא דפרק אין מעמידין¹⁶ לא תתחוך נכרית את העובר במעיה של אשה¹⁷ בת ישראל ולא תשקינה כוס עיקרין מפני שחשודים על הנפשות. עוד בתוספתא דעבודה זרה שם לא יתייחד ישראל עם הגוי לא במרחץ ולא בבית המים

בהגה"מ פ"ו מה' ברכות סי' ג' ובמדרכי ברכות סי' קצ"א ומשם באגור סי' רל"ה. ובאגודה ברכות ספ"י קצ"ג: ובספר רבינו אבי"ה כתב דיש גאונים המחייבים ליטול ולברך ואין נראה לו. ועי' לעיל ספ"י קמ"ה. ע"ע שאילתות יתרו סי' נ"ד ותוס' רי"ח ותר"י ורא"ש ברכות ספ"ח. (1) סוף פ"ה. וחגיגה ספ"א וסוטה פ"ח ה"ב. (2) עי' יבמות ס"ה ב'. (3) פ"א ה"ה. בשינוים קלים. ועי' ירוש' גיטין פ"ד סה"י. (4) עי' מו"ק ח' סע"ב ורש"י שם ותוס' גיטין מ"א ב' ד"ה לא. (5) גיטין פ"ד מ"ה מ"א א'. (6) וכן הוכיחו מירוש' זה בתוס' חגיגה ב' ב' ד"ה לא. אבל בתוס' יבמות ס' א' ד"ה הכל וגיטין מ"א ב' ד"ה לא כתבו שעבד אינו מצווה בפור' ופירשו את הירוש' שמצווה בשבת. והאחרונים האריכו בזה. ובשאלות ברכה סי' קס"ה פסק שאפילו עכו"ם מצווים על פור', וא"כ כ"ש עבד. ועי' יבמות ס"ב א' ורש"י שם ד"ה בני ותוס' ד"ה בני ומאירי שם. ועי' רש"י ורמב"ן בראשית ט' ז'. (7) פ"ח ה"ט. ובד' צוקרמנדל פ"ה. והג"י לפנינו: כיפה. ובד' צוקרמ': כפה. ובד"ש מקואות פ"י מ"ד: כיפה. ובכ"ו: כסה. (8) כ"ה גס בתוספתא. וצ"ל קוץ כבאודי ח"א סי' שס"ב מ"א ב' י"ה. או חץ כמשה ב' צוקרמנדל ובר"ש מקואות פ"י מ"ח. (9) כ"ה בתוספתא. (10) לפנינו ובר"ש מקואות שם: בבית. (11) כ"ה בתוספתא. ובד' צוקרמ' ור"ש מקואות שם: קילקלי. (12) כ"ו: בצואה, וכן בר"ש מקואות שם, אבל בכל הדפוסים כמו שתקנתה, וכופו מוכיח. (13) פ"ו ה"א. (14) לפנינו ובר"ש טהרות פ"ה מ"א: ככרות. (15) לפנינו: וטהרה, ובר"ש טהרות שם: וטהרום. (16) ע"ז פ"ג ה"ד. (17) אשה ליתא בתוספתא.

מפני שחשודים על הנפשות¹: עוד בתוספתא דעבודה זרה² פת שאפאה גוי שלא כמעמד ישראל וגבינה³ שהעמידה גוי שלא כמעמד ישראל הרי זו אסורה: עוד בתוספתא דעבודה זרה⁴ כלים שגופה לבוש בהם, פירוש שגופה של עבודה זרה לבוש בהם, גנבום כומרים ומכרום הרי אלו מותרים: תוספתא דסנהדרין פרק זה בורר⁵ 6 זה פוסל דיינו של זה וכו' היה⁶ יודע לו עדות בשטר ונעשה חתנו הוא אינו יכול לקיים כתב ידו אבל אחרים מקיימין לו כתב ידו: ירושלמי⁷ משה מהו באשת פנחס להעיד⁸, ומכשיר ר' יוחנן לכתחלה להעיד: בפרק קמא דתענית אהא דתנן⁹ אוכלים ושותים מבעוד יום ואסורים במלאכה ברחיצה וסיכה וכו' ונעילת הסנדל ובתשמיש המטה מסקינן כנמרא שם¹⁰ 10 וכשאמרו אסור [במלאכה]¹¹ לא אמרו אלא ביום אכל כלילה מותר. ומנין¹² שהיום הולך אחר הלילה¹³ שנאמר¹⁴ לך כנוס את כל היהודים וגו' לילה ויום: ירושלמי דעבודה זרה¹⁵ אילין¹⁶ כותאי דקיסרין מותר להלוותם בריבית מפני¹⁷ שיקלקלו מעשיהם. וכן נראה לי בישראל מומר¹⁸. וראיתי בתשובת רבינו נתן בעל הערוך ואחיו ר' אברהם¹⁹ דמה שאמרו²⁰ בישראל מומר אע"פ שהטא 15 ישראל הוא, לענין גט וחליצה הוא דאמרו²¹, ויש שמהמירים²² כגט ואומרים קידושי תירה שקידש בעודו ישראל אינו יכול להפקיע בהמתרו²³, מידי דהוה אשפוי ונשתתה²⁴, אך אם [קבל] קידושי בתו קטנה [כשהוא מומר מקודשת, ומקבל גם הגירושין]²⁵. ואין

(1) מפני וכו' ליתא לפנינו. (2) פ"ה ה"א, ובד' צוקרמנדיל פ"ד. (8) וגבינה עד כמעמד ישראל בד' צוקרמנדיל. (4) פ"ז (פ"ו) ה"ג. (5) פ"ה ה"א. (6) שם ה"ה. (7) סנהדרין פ"ג ד"ז: משה מהו שיהא מותר באשת פנחס. (8) ליתא בירוש', ופירוש רבינו הוא. וע' תוס' סנהדרין כ"ח א' ד"ה רב. (9) משנה י"ב ב'. (10) שם י"ג א'. (11) כ"ז: וסיכה. (12) לפנינו ובד"ס תענית שם אין דרשה זו, וגם אין מקומה שם. ובמקום אחר גם כן לא מצאתיה. (13) אכן ממעשה בראשית ילפינן לה, ע' חולין פ"ג א'. וע' רש"י תענית י"א ב' ד"ה למחר. (14) אסתר ד' ט"ז. (15) פ"ה סה"ד. (16) בירוש' ליתא, וכן בתוס' ע"ז כ"ז ב' ד"ה אני ובראש ב"מ פ"ה סי' נ"ב ובמדרכי שם סי' של"ה. ובתש"ו מהר"ם ד"פ סי' קס"ד וס"י תשצ"ט: הלן. (17) וכן בתש"ו מהר"ם הנ"ל ובמדרכי הנ"ל, אבל בירוש' ותוס' וראש"ש הנ"ל ליתא. ובירוש' נאמר טעם זה שם לענין אחר, ומשם למד רבינו לכאן. (18) וראב"ן צ"ז א' אסור. ובד"מ יו"ד סי' קנ"ט הביא בשם מהר"ל וכן בדרישה שם בשם תשובות ראבי"ה שדעת הראבי"ה לאסור. והב"ח שם קלע אל המטרה, כי באמת דעת הראבי"ה להתיר במומר עצמו, כמבואר לפנינו כאן ובתשובות הגה"מ השייכות לס' משפטים סי' ל"ז. אבל מחלק רבינו בב' המקומות בין מומר אוכל נבילות לתיאבון שאסור להלוותו ברבית ובין מומר לע"ז שמוותר על הלוותו. וחילוק זה כתבוהו בשם הראבי"ה גם במדרכי ע"ז סי' תת"ד ובמגדלה שם סי' ל"ז. ומה שכתב מהר"ל והדרישה בשם הראבי"ה הוא שלא בדקדוק. והדרישה כוון לתש"ו הגה"מ שהוכרחו, אבל בסוף התשובה שם מפורש שהראבי"ה מתיר. ולענין חילוקו של רבינו ע' תשובה ד' מנטובה סי' רפ"ה, וע' רי"ף ע"ז סי' אלף רכ"ה. וכן מביא חילוק זה בס' יראים סס"י מ"ז ובש"ס סי' קנ"ב בשם רבותיו. וע' סמ"ג עשין קס"ב. (19) מובאה בתשובות הגה"מ השייכות לה' אישות סי' ר"ב מאביאסף, והוא ספרו השני של רבינו. והלשון שם משונה. וע' מדרכי יבמות רס"י ל"ט. (20) סנהדרין מ"ט רע"א. (21) ע' תשובות רש"י בתש"ו מהר"ם ד"פ סי' תנ"ו ואו"ז ח"א סי' ת"ה ופוסקים. וע' לענין חליצה המקומות שרשמתי במ"ע מונטסשריפט ח' ג"ד ע' 419 וע' 559. (22) מובא מהגה"מ בב"י אהע"ז סי' קכ"ט. וע' מדרכי יבמות רס"י ל"ט. (23) בעודו מומר. (24) שאינו יכול לגרש. משנה יבמות ק"ב ב' גיטין ע"א ב'. (25) כ"ז: אך אם קידש קידושי בתו קטנה מקבל. ותקנתו עפ"י הגה"מ אישות הנ"ל. והנה מזה שמומר יכול לקדש

הגדון דומה לראיה, דבטמונה ראוי לקנסו¹. ודמי להא דאמרין בפרק שור שנגח ארבעה וחמשה² שור של ישראל שנגח שור של כותי פטור דקנס הוא שקנס ר' מאיר בטמונה, אע"י דלדיריה גרי אמת הם, כדי שלא יטמעו בהם. ולא דמי להבא על הכותית שיש לה קנס, כדמפרש התם בגמרא. והא דאמרין במס' עבודה זרה³ אני שונה לכל אכילת אחיך לרבות את הטומה, הא מסקינן התם דמיירי במוטר אוכל⁵ נבילות לתיאכון, ולא להכעיס שאדוק בעבודה זרה⁴:

קנב. בפרק כיצד מברכין⁵ מסקינן חמרא אית ביה תרתי סעיד ומשטח ולחמא סעיד גרידא. ומתאי טעמא נמי יש לפרש דמברכין אחמרא הטוב והמטיב על שינוי יין אבל לא על שינוי לחם ואפי' הוא לחם סולת חטים, וכן עמא דבר⁶. ואית דאמרי⁷ להביא ראיה⁸ מפרוסה של חטים ושלמה של שעורים⁹ דמניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע, ואם איתא¹⁰ לברך אשל שעורים המוציא ואפרוסה של חטים הטוב והמטיב להרבות בברכות, כדאמרין בפרק כיצד מברכין הלכה הו' לפניו מינים הרכה¹¹ דכשאינן ברכותיהן שוות מברך על זה וחוזר ומברך על זה¹². [ולא דמי¹³, דהכא] אתרווייהו שייך המוציא לחם [והו'] ברכותיהן שוות, דתרווייהו [חד] מינא נינהו, אבל צנון וזית הם שני מינים ולעולם אין ברכותיהן שוות, וכל היכא שנברכותיהן¹⁵ שוות מוכח ככוליה פירקא שמברך על העיקר והחביב, כדאמרין התם גבי [סרגיות]¹⁴, הלכך מברך על הפרוסה של חטין ופוטרי את השלימה של שעורים. ומתבאר¹⁵ שמעינן שאם הביאו לו יין רע ויין טוב כאחת שיש לו לברך מיד על היין הטוב בורא פרי הגפן ופוטרי את הרע, ולא יברך על הרע בורא פרי הגפן ושיב על היין טוב ומוכר טמנו הטוב והמטיב כדי להרבות בברכות¹⁶. והא דאמרין הכא¹⁷ שינוי

ולגרש נראה שישראל הוא ואסור לקבל ממנו רבית, וכן הביאו ראיה זו רב שר שלום בתשובתו שכתב שכתב מהר"מ ד"ס סי' קס"ד ורש"י בתשובתו שם סי' תשצ"ט ובמרדכי ב"ב סי' של"ה. וע"ז כתב רבינו שאין הגדון דומה לראיה. (1) ע' סי' יראים סי' מ"ז ושלם סי' קנ"ו וסמ"ג עין קס"ב והגה"מ בתשובות לס' משפטים סי' ל"ו. (2) ב"ק ל"ח ב'. (3) ע"ז כ"ו ב'. (4) ע' הגה"מ שהזכירתי ומשל"מ פ"ה מה' מלוה ולוה סה"ב. ומה שדקדק מלשון הראב"ה, חכם עדיף מנביא, שכן מבואר בלשון רבינו כאן: שאדוק ב ע"ז. (5) ברכות ל"ה ב'. (6) ע' לעיל סי' צ"ח ע' 77 ובהגהותי שם. (7) לא נודע לי מי. (8) שאין מברכין הטוב והמטיב על שינוי פת. (9) ברכות ל"ט ב'. (10) שמברכין המטהמ"ט על שינוי פת. (11) ברכות מ"א א'. (12) והכי נמי יברך על של שעורים המוציא ועל של חטים המטהמ"ט, אלא שמע מיניה שאין מברכין המטהמ"ט על שינוי פת. וע"ז כתב דלא דמי, שהרי הפרוסות של חטים ושל שעורים ברכותיהן שוות, ובזה מברך על העיקר והחביב ופוטרי שאינו חביב, ואין ראיה מזה לענין המטהמ"ט. ותקנתא מסברה. (13) כ"י: דלא דמי. (14) ברכות ל"ט א', ראב"ה לעיל סי' קט"ו. ובכ"י: פירסת (ברכות מ"ב סע"א), אבל שם אין ברכותיהן שוות. (15) מהא דסרגיות ומהא דמניח פרוסה תוך השלימה. וכן הבינו דבריו במרדכי ברכות פ"ט סי' רט"ז. (16) מובא במרדכי ברכות שם, ומשם בכ"י או"ח סי' קע"ה. ולקמן סי' תק"ט כתב רבינו: ואם הביאו לפניו ביחד מברך על הרע בפה"ג וחוזר ומברך על האחר הטוב והמטיב, ולא דמי [לפרוסה של] חטין שמברך עליה ופוטרי השלימה של שעורים, דהתם ברכותיהן שוות עכ"ל. וא"כ חזר בו רבינו כאן ממ"ש שם. והדין שבסי' תק"ט מובא באגודה ברכות פ"ט סי' ר"ז בשם רבינו והועתק בסתם בטאור"ח סי' קע"ה. והב"י שם הביא דברי רבינו כאן מהמרדכי, והד"מ והדרישה והב"ח כתבו להשוות דברי הראב"ה עם הטור, שהטור מייירי בשלא היו לפניו ביחד בשעה שברך בפה"ג או שברך תחלה בפה"ג על הגרוע. ולפי לשון רבינו בסי' תק"ט והאגודה זה אינו. (17) ברכות נ"ט ב'.

יין מברך הטוב והמטיב, היינו כגון שלא הביאו לו ביהד. ואע"פ שיש לדרחות, דהבא¹
שאיני כיון שאין שייך הטוב והמטיב, מה שאין כן בשאר דברים מוטב להרכות
בברכות, וכן היה אומר אבא מורי. ואין נראה לי, אלא כדפרישין² [ת"י]. אב"י העזרי:
קנג. בפרק כיצד מברכין³ אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה
ו' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות שמים⁴ אינה ברכה. פירושו⁵
דר' יוחנן אדרב מוסיף ובעי תרומיהו, תדע דכי מדויק אב"י ממטניתין כוותיה דרב
קתני מדלא קאמר מלהזכיר שמך ומלכותך⁶ עליו שזה היה כר' יוחנן, אבל אי היה ר'
יוחנן בעי מלכות גירדא הוה ליה למימר מדלא קתני מלהזכיר מלכותך עליו⁷. ובפירושו
רבינו חננאל פסק כר' יוחנן⁸, וכן עמא דבר. ומה משמע כדפרישית. והעם נהנו
בשתייהם. ור' יוחנן⁹ הוה דחי ליה דחדא מינייהו נקט ותנא אטו¹⁰ כי רוכלא ליהשיב
וליוזיל, אבל אי סביא ליה לר' יוחנן מלכות גירדא היה מקשה, דלא הוה טועה תנא
בין שמך ובין מלכותך. כן נראה לי. אב"י העזרי:

קנד. בפרק כיצד מברכין¹¹ שלש תכופות הם כו' עד תיכף לנטילת ידים ברכה.
פירושו תיכף לנטילה ראשונה¹² מברך המוציא, כדאיתא בפרק אלו
דברים¹³, וגם בנטילה אחרונה, דעלה קא מייתי לה. ובחדא חשיב להו¹⁴. ואם תאמר
רב אשי שמוסיף תכופות¹⁵ ליחשוב נמי תיכף לאכילה שריפה, ובריש מסכת פסחים¹⁶
נפקא לן מדרשא בברייתא שם¹⁷. ויש לפרש דלא מיירי אלא בתכופות דשייך עליהם
ברכה, מה שאין כן בשריפה. ואע"פ שיש לתמוה למה לא יברך כיון ששמועה מן
התורה¹⁸ לשורפו, ולא דמי לשאר דברים¹⁹ שמעבירים מן העולם רק משום תקלה,

(1) גבי פרגיות ופרוסה של חטים. (2) ע' תוס' ברכות מ"א א' ד"ה מיתבי והגה"מ
פ"ח מה' ברכות סי' ק'. (3) ברכות מ' ב', ראבי"ה לעיל סי' קי"ד, ע"ש. וע' רס"י צ"ח.
(4) ג' ד"ס, וכ"ה בשערי ברכות לר"ש בן חפני שער ו"א במ"ע בית תלמוד ח"ב ע' 388.
ובגמרא ובראבי"ה לעיל רס"י קי"ד ליתא שמים. (5) לפנינו מפורש כן בגמרא, וכן נראה שהיה
לפני הרי"ף כן בתירוץ של ר' יוחנן, וע' סי' האשכול ד' אלבעק ע' 10. אבל לפני רבינו לא
היה כן בגמרא, וגירסתו כג' ד"ס, ע"ש. והרא"ה בפקודת הלוי' ע' קכ"א העתיק לשון הרי"ף
כמו שהוא בגמרא: כל ברכה שאין בה מלכות, וכתב ע"ז: פ"י דר' יוחנן מודה הוא
לרב אלא שמוסיף. (6) ג' ד"ס. (7) וכמו שהוא לפי גירסתנו. (8) וכן פסק רב האי,
מוכא באו"ח ח"א סי' קע"ד ובפסקי ברכות מהר"מ סי' ו' ובתשב"ץ סי' שכ"ב ד"ה ובשבת
וברשב"א ברכות מ' ב' ד"ה ור' יוחנן ובס' היוכל לרמ"ש ע' 195. וכן פסק בתשו"ג
מהגניזה ע' 115 ור"ש בן חפני בשערי ברכות שער ו"א. (9) ע' תוס' ר"ה ורשב"א ברכות
מ' ב' ד"ה ור' יוחנן. ומלשון פסקי ברכות ותשב"ץ הנ"ל נראה קצת שזה הוא לשון רב האי.
(10) גיטין ל"ג רע"א וש"מ. (11) ברכות מ"ב סע"א. (12) ע' לעיל רס"י קי"ב ע' 98 ובהגהותי
שם. (13) ברכות נ"ב ב': תיכף לנטילי סעודה. וע' לעיל סי' קנ"א ע' 161 ובהגהותי שם אות 1.
(14) ע' לעיל שם ורוקח סי' שכ"ט. (15) בברכות מ"ב א'. (16) ג' א', וחכמים נ"ו ב' וספריא
צו פרק ו"ב ה"ד. (17) לפנינו בג' המקומות אין שום דרשה לתיכף לאכילה שריפה, וכן במ"א
בש"ס לא נמצאה דרשה לזה. אבל רבינו ודאי שכונתו למ"ש רש"י בפסחים שם ד"ה מה להלן
משמות ו"ב ו' או בזכחים שם ד"ה מה להלן משמות כ"ט ל"ד. וע' גם מפרשי הספרא שחתרו
למצוא דרשה לתל"א שם. ולדברי רבא בשבת כ"ד סע"ב, ע' תוס' שבת כ"ה א' ד"ה ה"ל ויכמות
ה' ב' ד"ה כולה ורמב"ן ברשב"א וחדושי הר"ן שבת כ"ד ב', ע"כ את דתיכף לאכילה שריפה
סבר ר' היא ולא דרשה מקרא, ודוק. וע' תוס' פסחים פ"ב א' ד"ה בשלמא. (18) לרווחא
דמילתא נקט האי לישנא, שהרי אף על מצות דרבנן אנו מברכים. (19) תרומה טמאה ואיסורי הנאה
כגון ע"ז ערלה כלאי הכרם שור הנסקל עגלה ערופה ודומיהם. וע' רמב"ם פ"ט מה' פסח"ק ה"י ו"א.

ומיהו לא מצינו ברכה עליו. והני ג' תכופות מפי' להי בירושלמי פרק א' דברכות¹ תיכף לסמיכה שחיטה וסמך ושחט² תיכף לנאולה תפלה יהיו לרצון אמרי פי וגו' ה' צורי וגואלי³ וסמך ליה יענך ה' [וגו']⁴ תיכף לנטילת ידים ברכה שאו ידיכם קודש וברכו את ה'⁵. ובפ' אלו דברים בירושלמי איתא⁶ גמי אחר מים אחרונים משאו ידיכם קודש וברכו:

5 קנה. בפרק כיצד מברכין⁷ איתא דלכני מערבא לבתר דמסלקי לתפיליהו מברכי אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמור חקיו וכו'. ומקובלני⁸ מסורי אבי מדלא קאמר לאסוקי שאר מצות שמע מינה דעל כל המצות מברכין לאחר שגמר המצוה כגון לשמור מצות ציצית או דוגמתה, אבל לשמור חקיו לא יברך אלא אתפילין. והכי איתא בירושלמי⁹ איתא כמאן דאמר חוקה זו בתפילין נאמרה דכתיב¹⁰ 10 ושמרת את החוקה הזאת וגו':

קנו. בסוף כיצד מברכין¹¹ תנן אכל תאנים¹² וענבים ורמונים מברך אחריהם שלש ברכות דברי רבן גמליאל וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ר' עקיבא אומר אפי' אבל שלק והוא מזונו מברך עליו שלש ברכות. וקשה¹³ דמשמע דר' עקיבא סבירא ליה כרבן גמליאל, מדקאמר אפילו, ופלגי על רבנן, ובהלכה שניה 15 דכיצד מברכין¹⁴ תניא זה הכלל כל שהוא משבעת המינים רבן גמליאל אומר שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש וכו' עד קפץ ר' עקיבא ובייך¹⁵ ברכה אחת מעין שלש אמר לו רבן גמליאל עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך במחלוקת¹⁶ אמר לו רבינו אף על פי שאתה אומר כן וחבירך אומרים כן למדתני¹⁷ רבינו יחיד ורבים הלכה כרבים. ונראה לי דעל כרחק ר' עקיבא דמתניתין מילתא באפי נפשה 20 קאמר ולא קאי אפלוגתא דרבן גמליאל ורבנן, דסבירא ליה כרבנן כו' מינים¹⁸, והך אפי' דקאמר אשאר מילי(ה) קאי¹⁹, והכי קאמר לא מיבעיא פת שזון גמור הוא אלא אפי' שלק כגון כרוב דיו"ן²⁰ מברך אחריו שלש ברכות²¹. אבי' העוזרי':

קנו. בפרק כיצד מברכין²² פסקינן והלכתא כרבא דאמר מברך ואחר כך בוצע. ונראה לי שאם אחרים מסובים עמי צריך להמתין אחר הברכה עד 25 שיכלה אמן מפי רוב העונים. והכי סבירא ליה לרבא²³ גופיה בהדיא בפרק שלשה שאכלו²⁴. ובמסכת סוטה פ' אלו נאמרים²⁵ גבי ברכת כהנים אמרו דאין הצבור

(1) ה"א. וע' לעיל ססי' קי"ח ובהגהותי שם. (2) ויקרא א' ג' וד'. (3) תהלי' וי"ט ט"ו. (4) שם כ' ב'. ובכ"י: וכו'. (5) שם קל"ד ב'. (6) לפנינו בירוש' ליתא. ואולי כונתו אל ספר ירושלמי, לעיל סי' י"ב בהגהותי אות 17. (7) ברכות מ"ד ב'. (8) עד סוף הס' ע' לעיל ססי' קכ"ב ובהגהותי שם. (9) ברכות פ"ב ה"ג. (10) שמות י"ג י'. (11) ברכות מ"ד א'. (12) גי' ד"ס. וע' לעיל רס"י קכ"א. (13) ע' תוס' רי"ח ברכות ל"ז א' ד"ה נתן בשם ר' אלחנן ורשב"א שם ד"ה ונתן ותוס' ברכות מ"ד א' ד"ה רבי. (14) ברכות ל"ז סע"א. (15) גי' ד"ס. (16) לפנינו: בין המחלוקת. (17) גי' ד"ס. (18) תוס' רי"ח ותוס' ורשב"א הנ"ל מתרצים בדרכים אחרים, והעולה מכולם הוא שר' עקיבא סבר כרבן גמליאל. (19) ע' לעיל רס"י קכ"א: והך אפי' דר"ע אפת קאי וכו' ע"ש. (20) כדמוקי לה בגמרא מ"ד ב'. (21) ע' ס' וראים השלם קט"ז א' בהגהות אות ה'. אבל מה שהביא מודקוקי סופרים שלא בדקדוק הוא, כי דברי הד"ס מוסבים על הציון בגמרא. ע' ד"ס ע' קכ"ח אות ר'. (22) שם ל"ט רע"ב. (23) לפנינו ולפני הראשונים: רב חסדא. (24) ברכות מ"ז א'. וע' תוס' ברכות ל"ט רע"ב ד"ה והלכתא. (25) ל"ט רע"ב.

רשאים לענות אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים, שמע מינה דאמן הוא שיש לומר אחר גמר הברכה. והוא הדין לכל הברכות¹, אלא דאנב שאר מילי(ה)² נקטו לה התם. אב"י העזרי:

קנח. בפרק שלשה שאכלו בסופו³ אמר ר' יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה הדחה שמיסה חי ומלא. ונראה לי דעיטור ועיטוף נמי יש לנו, ובהני תרי

לית הלכתא כר' יוחנן, דהא אמוראי בתראי קפדי עלייהו, והלכתא כבתראי, דרב יהודה מעטריהו בתלמידים ורב חסדא בנשלי ורב פפא מעטף ויתיב וברך⁴. ותו שיש גורסין עיטור ר' יוחנן מעטריהו בתלמידים⁵, שמע מינה דהדר ביה ר' יוחנן, ודוחק לומר דלבריייתא הוא דמפרש. ומכל מקום הלכתא כבתראי. אב"י העזרי:

קנח. בשיליהי סרק אלו דברים⁶ למיטרא דישאל אע"ג דלא שמע כולה ברכה עונה וכי לא שמע היכי נסיק אמר רב חייא⁷ בר רב בשלא אכל

עמהם. וקשיא לי מכל מקום הא הוה ליה אמן יתומה⁸. ונראה לי דמהכא שמעינן דאיתא להא דפירש רבינו נסים⁹ בס' החליל¹⁰ גבי הגיע לענות אמן הלה מניף בסודרין¹¹, דלא שייך למימר אמן יתומה אלא בדבר שהוא מחוייב בדבר מצוה לצאת

ידי חובתו בעניית אמן, כדגרסינן בירושלמי סוף פרק אלו דברים¹² איזה אמן יתומה דיתבי¹³ למיכרנה והוא ענה ולא ידע על מה הוא ענה, והכי נמי גרסינן בתוספתא דברכות בריש פרק בתרא¹⁴. הלכך כי לא אכל לא הוי אמן יתומה. ויש ליישב נמי

תירוצא דרש"י שפירש בהחליל¹⁵, דאע"פ שלא שמע הקול הוא יודע מכל מקום על מה הוא עונה ולא הוי אמן יתומה, אבל כי אכל לא נסיק בעניית אמן בלא שמיעה אע"ג דמצי לענות אמן¹⁶, דהא תלמודא לא הוה פריך אלא היכי נסיק, אבל משום

אמן יתומה לא הוה קשיא ליה. וקצת תימה הוא לפירוש רבינו נסים, דבקריאת התורה הוי נמי לכולן חיובא אלא שקורין בשבת זיין ובהול ג' ומוציאים את הרבים י"ח¹⁷. אב"י העזרי:

(1) ע' לעיל סי' קכ"א ע' 168 בהגהותי אות 12. (2) דנשיאת כפים. (3) ברכות ז"א סע"א. וע' לעיל רס"י קל"ט ובהגהותי שם. (4) ע' לעיל סי' קל"ט ובהגהותי שם ולקמן סי' תקי"ד. (5) גי' זו לא מצאתיה במ"א. ובירוש' ברכות פ"ז ה"ו לפי גי' שבת"ל סי' קנ"ז: ר' אחא בשם ר' יוחנן כוס של ברכה צריך שיהא מודח ועטור ומלא. וגי' זו היתה לפני מסדר פס"ד ריש פס"י מ'. (6) ברכות ז"ג סע"ב, ובראבי"ה לעיל סי' קמ"ג. (7) לפנינו: חייא בר רב, וכ"ה בכל הש"ס. ע' ברכות י"ב א' ונ"ג סע"ב ועירובין ב' ב' וי"א א' וי"ד א' וש"מ. ובסוכה מ"ח א' נמצא רבי חייא בר רב, אבל ט"ס הוא. ובירוש' שם ובכל הראשונים: ר' חייא בר אשי. ע' גליון הש"ס וד"ס שם. (8) ברכות מ"ז א' ופירשו שם ברש"י ותוס' שלא שמע הברכה. (9) הועתקו דבריו בערוך אמן ב' ובראשונים. ושיטת רב נסים גרמזה גם בפירושו לברכות מ"ז א', אבל הלשון שהביאו הערוך ורבינו אינו שם והועתק ממגילת סתרים, כמבואר בפסקי ברכות מהר"ם סי' ל"ט. וע' ס' היובל לרמב"ש ע' 187. (10) סוכה ז"א ב'. (11) גי' ד"ס. (12) ברכות ספ"ח, בשוניים קלים. ומביאו רבינו לעיל סי' קכ"ז. (13) שהוא חייב לבדק וירוש' לצאת בברכת אחרים ע"י עניית אמן. ובירוש' מגילה פ"א ה"א: דהב למברכה, תי"ל דתב. ובירוש' סוכה פ"ג ה"ב: דחייב למיכרנה, וכן היה לפני הרבה מהראשונים גם בירוש' ברכות. וע' א"ז ח"א סי' קצ"ג. (14) לפנינו לא נמצא. (15) כלו' הא דהחליל. ורש"י לא הקשה ולא פ"י שם כלום רק בברכות מ"ז א'. (16) וכן תירצו הרשב"ם, מובא בתוס' ר"ח ברכות מ"ז א' ד"ה ולא ובפסקי ברכות למהר"ם סי' ל"ט, והתוס' ברכות מ"ז א' ד"ה אמן וסוכה ז"ב א' ד"ה וכיון. (17) ונ"ל לתרץ ע"פ מ"ש הרמב"ן במלחמת מגילה פ"א שקריאת

קס. בפרק הרואה¹ מחול שוחק². ולא כפירוש רבותינו³ שהוא לשון שחוק ושמחה, אלא לשון שחיקת סממנים⁴, וקורקבן מוחן דק דק. וכן מוכח במדרש אנדרה⁵, דגרסינן כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו כנגדו ברא באדם [ברא שוחקות וכנגדן]⁶ מחול שוחק וברא את המוחנות וכנגדן קורקבן שהוא מוחן.

אב"י העוזרי⁷:
5

קסא. בפרק הרואה⁷ ויבא שאל להסך את רגליו⁸ אמר ר' אלעזר מלמד שסיכך עצמו כסוכה, והגמרא מייתי לה התם אמעשה דבית הכסא. וכתבי בתריה⁹ ויכרות את כנף המעיל אשר לשאול וכתבי¹⁰ ויך לב דוד אותו, ומפרש באגדה¹¹ אמר דוד כיון שכרתי כנף האחד אם כן הרי כלאים שלא במקום מצוה, דטלית בת שלש כנפים פטור[ה] מן הציצית¹², ואע"ג דמעיל היה¹³, אפשר דמ(י)ן¹⁰ שש היה¹⁴, (הרוכ מעורב בו)¹⁵ ותכלת שכציצית עמרא¹⁶ והוי כלאים, והיינו דכתיב ויך לב דוד אותו. ושמענין מינה שמוחר ליכנס בטליתו לבית הכסא לעשות צרכיו¹⁷. וכן בדין, דתשמישי מצוה קיימא לן¹⁸ דנזרקין ואין בהם משום קדושה, ואפי' גבי תפילין אמרינן בפרק מי שמתו¹⁹ גוללן ואוחזין בימינו כנגד לבו וכו' אמר הואיל ושרינהו רבנן נגטרין. כך מקובלני שמוחר. הרב ר' יהודה בר' קלונימוס²⁰. וכן נראה¹⁵ לי. אב"י העוזרי:

קסב. ירושלמי ברכות²¹ ובגמרא דידן בסוטה²² א"ר²³ הונא זה שרואה את הכהנים פושטים כפיהם²⁴ בבית הכנסת בברכה ראשונה צריך לומר ברכו

התורה אינה מצות יחיד אלא מצות צבור, ולפי סברה זו כיון שיש עשרה לקריאה אין הנשארים חייבים, כמו שכתב בה"ג (ד"ו 90 ב' וד"ב ע' 222) לענין לימוד בשעת קריאת התורה. וכמו כן סוטה ל"ח ב' לענין עיר שכולה כהנים. (1) ברכות ס"א רע"ב. (2) ע' מ"ש בס' באר שבע תשובות סי' ע' ור"מ בוטריל בפ"י סי' יצירה פ"ו מ"ב ור"י עמדין בס' בירת מגדול עוז חלון צורי אות ד' ור"ז פאהריללע בס' דרך אמונה ברכות שם. וע' מ"ע הפלס ח"ב ע' 87 והלאה. (3) רש"י שם. (4) פירוש רבינו מובא בביאורי מהר"א שמיין לסמ"ג עשין א' ובלשונו בס' באר שבע בתשובה סי' ע'. ורמז ע"ז רצ"ח בהגהותיו לברכות ורח"ן בהגהותיו כאן. ומוקי"ר פ"ד אות ד' משמע כפירוש, ע"ש ובקה"ר פ"ז פ' החכמה תעוז אות א' וג' ושוח"ט ריש מזמור ק"ג ופרקי רבינו הקדוש ד' גרינהוט ע' פ'. ובבאר שבע שם: ואני יגעתי ומצאתי בפירוש ספר יצירה פ"ג משנה ח' שכתב הרמב"ם וז"ל אני אעיד על החכמים שבגמרות ספרדיות דייקניות ראיתי מחול משחק, עכ"ל באר שבע. ובאמת בפ"י סי' יצירה לריב"ב ס"ע 106 הגי': מחול מצחק. (5) ע' אדר"ב פל"א וקה"ר א' ד' ומדרש זוטא ד' באבער ע' 86 ובית המדרש ח"ה ע' 67, אבל הלשון שהביא רבינו לא מצאתי. וע' שבת קנ"ב א' ואדר"ב ד' שעכטר ע' 160. (6) כנ"ל להוסף. (7) ברכות ס"ב ב'. (8) ש"א כ"ד ד'. (9) שם שם ה'. (10) שם שם ו'. (11) לא נודעה לי. ובשוח"ט ז' ב': שכתלו ממוצות ציצית שעה אחת. (12) זבחים י"ח ב' ומנחות מ"ג רע"ב. (13) וס"ד שסתם מעיל של צמר הוא, כמעיל של כהן גדול. ע' שמות כ"ח ל"א. וכתב ע"ז שאפשר שמן שש היה. (14) ושש כיתנא הוא, יומא ע"א ב'. (15) מ"ס, שאם היה שש מעורב במעיל, שהוא של צמר, אף בלא ציצית כלאים הוא. (16) יבמות ד' ב'. (17) וכן פסק גאון, מובא בנימוקי יוסף ד' ציצית, והרמב"ם פ"ג מה' ציצית ה"ט והריב"א, מובא במרדכי ה' ציצית סי' תתקנ"א, והעיסור ח"ב ל"ד רע"א. ובגליון כ"א: מצאתי כתוב על גבי הרקע על הגליון מותר ליכנס בטליתו לבית הכסא לעשות צרכיו. (18) מגילה כ"ו ב'. (19) ברכות כ"ג א'. (20) אביו של בעל הרוקח, ע' מבוא בערכו. (21) פ"א ה"א. (22) ל"ט ב'. וע' לקמן סי' אלף וקנ"ד ובאו"ז ח"ב סי' תי"ג. (23) העתיק רק לשון הירוש'. (24) פושטים כפיהם אינו בירוש' לפנינו.

ה' ¹ מלאכיו ² בשניה ברכו ה' כל צבאיו ³ בשלישית ברכו ה' כל מעשיו ⁴ במוסף
בברכה ראשונה צריך לומר שיר המעלות הנה ברכו את ה' גו' ⁵ בשניה שאו ידיכם
קודש וברכו את ה' ⁶ ובשלישית יברכך ה' מציון וגומר ⁷ ואם היו ארבע חזר
תליתאיתא בקדמיתא ורביעתא בתיניתא:

6 קסג. ירושלמי פרק אין עומדין ⁸ ר' יהודה בן סוי בשם ר' אלעזר כל כהן שהוא
עומד בבית הכנסת ואינו נושא את כפיו עובר בעשה ⁹ ר' יהודה
בן סוי כד הוה תשיש הוה חזיק רישא וקאים ליה אחורי עמודא ר' אלעזר הוה נסיק
לברא. ר' תנחום בר' חייא בשם ר' חני ¹⁰ עיר שכולה כהנים כולם נושאים את כפיהם
למי הם מברכים לאחיהם שצפון ושכדרום שבמזרח ושכמערב ומי עונה אחריהן
10 אמן הנשים והטף. תני אביי ברכי בנימין העומדים אחורי כהנים אינם בכלל ברכה
העומדים לפני הכהנים אפי' חומה של ברזל (אין) הברכה מפסקת[ה] ¹¹ העומדים מן
הצדדים [נ]שמיענה מן הרא ¹² נתכוון להזות לפניו והוה לצדדים הזויתו כשירה הדא
אמרו אף העומדים מן הצדדים בכלל ברכה הם. אמר רב חסדא וצריך שיהא הזן
ישראל. ותניא בספרי ¹³ מנין שהחזן צריך לומר לכהנים ¹⁴ אמרו תלמוד לומר ¹⁵ אמר
להם. אביי העזריי:

15

הלכות חלה.

קסד. כל ימי הייתי נסמך על פירוש רבותי ועל הגאונים שפירשו ההיא דבכורות
בפרק עד כמה ¹⁶ אמר ¹⁷ רבינא הלכך נדה קוצה לה ¹⁸ חלה ואכיל לה
כהן קטן ואי ליכא כהן קטן וכו'. כך סברתי וכך פירשו כל הקדמונים ¹⁹ שבחלת
האור מירי, דאי איכא כהן קטן יכול ליתן לו לאכול אפילו חלת האור, ואין צריך
20 לתרום (לו) שתי חלות אלא היכא דליכא כהן קטן, [אבל] היכא דאיכא כהן קטן אין
צריך לפרוש אלא חלה אחת ולהאכילה לכהן קטן, כדאיתא התם דאי ליכא כהן
קטן שקלה לה בריש מסא ושדיא לה בתנורא, פירוש לשורפה כאש, והיא חלת האור,
והדר מפרשא לה חלה אחריתא ואכיל לה כהן גדול כי היכי שלא תשתכח תורת

(1) בירוש': את ה', ובמקרא כמו שהביא רבינו. (2) תהל' ק"ג כ'. (3) שם שם כ"א.
ובירוש': את ה', ואת אינו במקרא. (4) שם שם כ"ב. (5) שם קל"ד א'. (6) שם שם כ'.
(7) שם שם ג'. (8) ברכות פ"ה ה"ה, בשינוים. (9) גם בירוש' ברכות פ"ג ה"א ונוזר פ"ו ה"א.
וע' סוטה ל"ח ב' ומנחות מ"ד סע"א. (10) לפנינו: ר' אחא ר' תנחום בשם ר' שמלאי, וכו'.
בגמין פ"ה ה"ט. וכן סוטה ל"ח ב' בשם ר' שמלאי. (11) לחומה. ובירוש': מפסקת, וצ"ל:
מפסקתה כבשרירי הירושלמי ע' 85. והלשון "אין" הברכה מפסקת הוא גם בירוש' גיטין, ואין
לו הבנה, ופשוט שט"ס הוא. וע' סוטה ל"ח סע"ב. ורז"ס לברכות טעה בזה. (12) פרה פ"ב
מ"ב. (13) נשא פס' ל"ט. (14) בספרי: להם. (15) במדבר ו' כ"ג. (16) כ"ז א'. (17) מכאן
עד ולהאכילה לכהן קטן הועתק בסתם בס' האסופות כ"ז נ"ב א'. (18) ליתא בנמרא, אבל כל
הראשונים גרסי לה. (19) ע' פירוש ר' גרשום בכורות שם ותוס' ד"ה פסק וחולין ק"ד א'
ד"ה חלת וס' האורה ע' 190 ומחזיו ע' 264 ופרדס סי' קל"א ורמב"ם בפתח"ש חלה פ"ד
מ"ח ופ"ה מה' ביכורים ה"י וראב"ן סי' נ"ד וס' יראים ס"י קפ"ג ובשלם ע' 186 ועיטור
ח"ב נ"ב ב' ועוד הרבה. והמקור הוא ברברי הגאונים, ע' ה"ג ד"ו 80 ב' ודף 57 ב' ודף
276 א' וד"ב ע' 289 וע' 592 ותשובת רב האי בריצ"ג ח"ב ע' צ"ה והלכות פסוקות סי' ד'
ואו"ז ח"א סי' רכ"ז ורי"ף פסחים סי' תשמ"ו. וע' לקמן סי' קס"ז.

חלה. וכן הנהיגו בני הגולה להפריש שתי חלות היכי דליכא כהן קטן אחת לאור ואחת לכהן. נותנים ואוכלים ואפילו בטומאה היוצאה מגופו. וקשה¹ הדבר בעיני מאד האריך קראו לה חכמים חלת האור הואיל ואפשר לה בתקנה להאכילה לכהן קטן אי נמי להאכילה לגדול אם טבל, ועוד כל שכן בארץ ישראל היה [להם] לתקן חלת האור שהיא אסורה אפילו לכהן קטן שנמטא בשרץ, והיה לו להפריש חלה אחרת⁵ להאכילה לטמא כי היכי דלא תשתכח תורת חלה, ואנו בחוצה לארץ איירינן שיש ליתן שתי חלות אחת לאור ואחת לכהן. ועוד תנן בהדיא במסכת חלה בפרק בתרא² רבן גמליאל אומר שלש ארצות לחלה מארץ ישראל <ועד>³ כזיב חלה אחת מכזיב ועד הנהר ועד אמנום⁴ שתי חלות אחת לאור ואחת לכהן של אור יש לה שיעור ושל כהן אין לה שיעור ומן הנהר ומן⁵ אמנום ולפנים שתי חלות אחת לאור¹⁰ ואחת לכהן של אור [אין]⁶ לה שיעור ושל כהן [יש]⁷ לה שיעור וטבול יום אוכלה ר' יוסי אומר אינו צריך טבילה [ואסורה]⁸ לזבים ולזבות <לנדות> ולילודות ונאכלת עם הזר על השלחן וניתנה לכל כהן. כך היא הצעה של המשנה. ופירושה מארץ ישראל ועד כזיב חלה אחת משום שהיא ארץ ישראל וחלתה מן התורה והיא חלה טהורה⁹ [ונאכלת] בטהרה, ולפיכך אין צריך אלא חלה אחת ונותנה לכהן טהור¹⁵ בין גדול ובין קטן. מכזיב ועד הנהר ועד אמנום, זהו לים אוקיינוס¹⁰ נחל מצרים¹¹ מצד אחד¹² ואמנום מצד [השני]¹³ והוא הר ההר, כל זה ארץ ישראל היא אלא משום שהיא קרובה לחוץ לארץ גזרו עליה שתי חלות, אחת לאור ואחת לכהן, של אור יש לה שיעור שהיא דאורייתא, ושל כהן היא מדרבנן ולפיכך אין לה שיעור. כך היא מפורשת בנמרא דירושלמי¹⁴. ומן הנהר ומן אמנום ולפנים, היינו חוצה לארץ²⁰ גמורה, ושם צריך שתי חלות ושתיים מדרבנן, אחת לאור ואחת לכהן, של אור אין לה שיעור, ושל כהן יש לה שיעור. ומפרש בנמרא דירושלמי הואיל ושתיים מדרבנן מוטב לרבות בנאכלת משנרבה¹⁵ בנשרפת. וטבול יום אוכלה, לאיתה של כהן, ואסורה לזבים ולזבות אותה של כהן, אבל של אור (לא)¹⁶ כלל וכלל אין לאוכלה אלא לשרוף, ואפי' לכהן קטן אין לאוכלה אלא לשרוף. ומעמא מפרש²⁵

(1) מכאן עד סוף השאלה מובא בקיצור קצת באר"ז ח"א סס"י רנ"א בשם רבינו אפרים בר' יצחק. והוא ר' אפרים מרגנשפורק (ע' מכוא בערכו). והוא השואל כאן לאביו של רבינו. (2) פ"ד מ"ח. (3) בכ"י א': לכוזיב. (4) ג' כ"מ ומתניתא דבני מערבא וערוך ערך סמנים ותוס' בכורות כ"ז ב' ד"ה וכו' וראב"ן ס' ג"ד וס' התרומה רס"ו ע"ט וסמ"ג עשין קמ"א ור"ם ור"ש בשביעית פ"ו מ"א וכו"מ שם. ולפנינו: אמנה. (5) וכן בראב"ן ס' ג"ד ובאר"ז ח"א רס"י רנ"א, ובמשנה: ועד, ובירוש': ומאמנה. (6) בכ"י: של אור יש... ושל כהן אין. (8) כ"י: ואסורים. (9) כ"י: טהורה בה, ובכ"י א': בהנטהרה. (10) כל' לצד מערב שהיה שם חגבול ים הגדול שנקרא אצל חז"ל אוקיינוס. ע' ר"ש שביעית פ"ו מ"א. וע' לקמן ס' קס"ו ע' 176 בהגהותיו אות 9. (11) נחל קטן בדרומה מערבה של ארץ ישראל הנקרא וואדי אל עריש ע' כפתור ופרח פ"א מ"ב ותבואות הארץ ע' כ"ז ושבע חכמות ע' קס"ו והשחר ח"ה ע' 267 והלאה והמעמר ד' לונץ ח"א ע' מ"ח והלאה. ובפ"י הירוש' לר"ש סיריליאוי שנדפס במאסף ירושלים ד' לונץ ח"ו ע' 19 האריך לבאר שנחל מצרים הוא הנילוס. (12) וכן מפרש הרמב"ם פ"א מה' תרומות ה"ח וראב"ן ס' ג"ד וכפתור ופרח פ"א מ"א, וע' ר"ש שביעית פ"ו מ"א. וע' תבואות הארץ ע' ז', ובצדק השג' עליו רמא"ש במאסף ירושלים ח"ב ע' 70 הערה 28. ובעיקר הדבר כתב כן גם בשבע חכמות ע' מ"ו. (13) כ"י: הר. וצ"ל: הב'. (14) חלה פ"ד מ"ח. (15) בירוש': ולא לרבות. (16) וליתא בכ"י א'.

בנמרא בירושלמי למה תיקנו שתי חלות בחוץ לארץ, והכי קאמר ויפריש לאור ולא יפריש לכהן שלא יאמרו ראינו תרומה <טהורה> נשרפת, כלומר יהיו סבורים בני אדם שגם בחוץ לארץ יש תרומה טהורה הואיל ושם תרומה עליה וכשרואים ששורפים אותה [יהו] אומרים¹ שמותר לשרוף תרומה טהורה. והדר פריך ויפריש⁵ לכהן ולא יפריש לאור, [ומשני] שלא יאמרו ראינו תרומה טמאה נאכלת, פירוש שיש בני אדם שיודעים שחוץ לארץ היא טמאה ותרומתה טמאה ואם היו רואים שאוכלין אותה יאמרו תרומה טמאה נאכלת. והכי מסיים מתוך שהוא מפרש את שתיים כשהוא בא לכהן² הוא נשאל, כלומר מזה יכול לידע שהם שתיים מדרבנן ולא יתמה על הנשרפת ולא על הנאכלת, [ועל ידין] שתיקנו שתי חלות יודע שהם מדרבנן. ומכאן אני למד שחלת האור אין להאכילה כלל לכהן אפי' לכהן קטן, דאם לא כן יאמרו ראינו חלה טמאה נאכלת לכהן קטן, אלא שיש לשרוף אותה. וחלה של כהן היא נאכלת לכהן קטן או לכהן גדול שטבל מקרי, ועל חלת כהן אמר רבינא הלכך נדה קוצה לה חלה ומאכילה לכהן קטן, דהכי תנן ואסורה לזבים אותה הנאכלת, דעל חלת [האור] אי אפשר לומר כן. [כיון] שנשרפת, ועל כרחך נקראת חלת האור, ובשל אור לא מיירי כלל רבינא, שהרי היא עומדת לשורפה ולא לאוכלה. הלכך רבינא על חלה שניה של כהן אומר נדה קוצה לה חלה, דבמנע לא מטמא, כדאמר שמואל, ומאכילה לכהן קטן והוא הדין לגדול שטבל. ואי ליכא כהן קטן שדיא לה בריש מסא לתנורא, ולא לשריפה, דאם כן הוה ליה למימר ישרפה באור, מהו לתנורא, אלא כלומר יכטלנה ברוב הלחם שבתנור, דאם הפריש אותה על מנת ליתנה לכהן קטן ולא נמצא שדיא לה בתנורא לאפות ויכטלנה ברוב. > והא דקאמר <³ והדר מפרשא לה חלה אחרית, זה לא נמצא בספר ישן⁴, וקדמונים הגיהו [אותו]⁵, שהיו סבורים ששתי חלות הם משום שלא תשתכח תורת חלה (הוא). ולא היא, אלא לכך תיקנו כדמפרש בירושלמי שלא יאמרו חלה טהורה נשרפת ושלא יאמרו חלה טמאה נאכלת, ולא בשביל שלא תשתכח תורת חלה. הלכך אין לומר והדר [מפרשא⁶ חלה] אחרית, שהרי רבינא איירי בשתי חלות אחת של אור ואחת של כהן לאחר שהפרישה של אור ונשרפת כתקון חכמים, ואמר רבינא על השניה נדה קוצה לה חלה, ואם כן למה צריך עוד שלישית דקאמר והדר מפרשא לה חלה אחרית. ואם תאמר שקשה הוא לשבש הספרים, תאמר דהכי קאמר אם לאחר שהפריש חלת כהן ולא מצא לא כהן [קטן] ולא כהן [גדול]⁷ שטבל שדיא לה בתנורא לבטלה, ונמצא שלא נתנה אלא חלת האור, לפיכך תפריש עוד שלישית ותתן לכהן גדול, לבעל קרי, שהרי אינה אלא כדי שלא תשתכח תורת חלה ואין שם חלה עליה, אבל אותה חלה שניה לכהן אסורה לזבים ולמי שטומאה יוצאת מנופו. ומשום הכי בארץ ישראל אין צריך אלא חלה אחת, דהתם אין לגזור

(1) ובכ"א: יאמרו. (2) וכ"ה בראב"ן סי' נ"ד ובתשובת ר' יואל לקמן ובעיטור ח"ב נ"ב ב', והכונה: ע"י שיתן החלה לכהן ישאל לכהן והוא יאמר לו. ובירוש': לכאן, וכן לפני רוב הראשונים, וכן בכ"א א': כשהוא בא לכאן ולכאן ונשאל. וכן גי' זו בפ"י ר"י בן מלכי צדק במשנה חלה. (3) כ"ה באו"ז ח"א סס"י רנ"א. (4) ובאמת היא גי' כל הראשונים, עי' 164 אות 19. וכבר היה כן לפני בעל השאלות אמור סס"י ק"ח. (5) כ"י: ואומרים, ובכ"א א': ואותן. (6) כ"י: מפרש. (7) כ"י: לא כהן גדול ולא כהן קטן. ובכ"א כהונן.

משום חלה טמאה. ואם תאמר ואמאי בחוץ לארץ לא תיקנו שתי [תרומות]¹ משום
הך תקנה גופה², נראה לי משום דחלה יותר שכיחא מתרומה, וכיון שעשו היכירא
בחלה להודיע שהם מדרבנן מזה ידעו גם לתרומה, ואין כאן חשש³. ועוד תנן תהם⁴
אנשי אלכסנדריא הביאו חלותיהן⁵ ולא קיבלו מהם ואמר⁶ רבא⁷ בר זבדא אפשר⁸
לאוכלה אין אתה יכול שלא יאמרו ראינו תרומה טמאה נאכלת לשורפה אי אתה⁹
יכול שלא יאמרו תרומה נשרפת להחזירה אי אפשר שלא יאמרו תרומת ארץ
ישראל מותרת [בחוץ לארץ]. הרי לך כפירוש שנחזק לארץ אסור לאכול כלל חלת
האור אלא חלת כהן ואסורה לטמא ואינה נאכלת אלא לטהור בנופו:

תשובה

שהשיב אבי מורי על דברי רבינו אפרים⁹.

אחרי הודיע אדוני את כל זאת מטיבותיה דמר אשיבך את הנראה בעיני ומנוהותיה
ולא כלום¹⁰ [לי]¹¹ להעמיד (לי) מנהג רבותינו. ועיינתי בירושלמי וראיתי¹²
הא דפריך ויפריש לאור ולא יפריש לכהן וכו', שקבועה אמטניתין דקאמר של אור
יש לה שיעור שהיא דבר תורה ושל כהן אין לה שיעור שהיא מדרבנן, ויפריש לאור
ולא יפריש לכהן וכו' עד לכשהוא בא לכהן היא נשאל זו וזו מדבריהם היא מוטב
לרבות כנאכלת מלרבות¹² כנשרפת. עד כאן לשון הירושלמי. ופירושו דעל ארץ
ישראל הקרובה לחוצה לארץ מקשה, [דהתם] חלה דאורייתא היא¹³, ופריך דאמאי¹⁴
צריך שתי חלות ויפריש לאור לבדה, ופריך כדי שלא יאמרו אותם שנוטלים חלה
אחת, שהם מארץ ישראל ועד כזיב, כמו אלו שבארץ ישראל ששורפים חלתן שהיא
דאורייתא כן גם אנו נשרוף, ומקשה ויפריש לכהן ולא יפריש לאור, ומשני כדי שלא
יאמרו בני ארץ חלה אחת שאינה על התחום אותם שעל התחום חלתן טמאה היא,
שאינם יכולים להיזהר מארץ העמים הסמוך לגבולם, ויתמיהו האידך אוכלים חלתן¹⁵
טמאה, ומתוך שמפרישים את שתיהם וכו' נשאל ולא יתמיהו. וזאת החלה היא קרייה
בדין חלת האור, דלגמרי אינה נאכלת, משום שלא יאמרו תרומה טמאה היא דאורייתא
ולשרפה קאי. ופריך זו וזו מדבריהם היא, פירוש מאותן שתי חלות דחוצה לארץ

(1) כ"ו: חלות. (2) וכן הקשו הראב"ן סי' נ"ד ותוס' בכורות כ"ז א' ד"ה פסק וחולין
ק"ד א' ד"ה חלת וס' התרומה ה' חלה סי' פ' והר"ש חלה פ"ד סמ"ח. ובס' התרומה העיר
שכבר הקשו קושיא זו בירוש' במסכת, והיא שם בפ"ד ח"ו. ע"ש וס' התרומה שם ור"ש שם
וסמ"ג ע"ש קמ"א. (3) וכן תירצו בתוס' וס' התרומה, וע' תשובת רב צמח גאון כפפתור
ופתר פט"ו נ"ח א'. (4) חלה פ"ד מ"י. (5) במשנה: חלותיהן מאלכסנדריא. (6) בירוש' חלה
פ"ד ה"ב, בשינוים. (7) רב בא. וקיצור "רבא" במקום "רב בא" רגיל הוא ככ"ו זה. ובכ"ו א':
רב בר זבדא. (8) כלומר איך נעשה. (9) לעיל ע' 165 בהגהותי אות 1. (10) ע' מנהג מ"א
ב'. (11) כהוגן בכ"א: לי להעמיד. (12) גי' נכונה, וכן גי' ר' אפרים לעיל ס"ע 165: משנרבה.
ובירוש': ולא לרבות. (13) כמפורש בירוש'. וע' ר"מ ור"ש חלה פ"ד מ"ח ורמב"ם פ"ה מה'
ביכורים ה"ח ותוס' בכורות כ"ז ב' ד"ה וכו' וחולין ק"ד א' ד"ה חלת וס' התרומה רס"ו ע"ש
ואו"ז ח"א רס"ו רכ"א. והרשב"א בפסקי חלה י"ז ב' והרא"ש בפתמ"ש חלה ובה' חלה סי' י"ד
פירשו דלאו דוקא מן התורה, שהרי קדושה ראשונה בטלה, אלא נראית כשל תורה, משום
שהיתה קדושה מתחלה. וע' לקמן בהגהותי אות 11 ואות 12.

מתמה אטאי של אור אין לה שיעור ושל כהן צריך שיעור, ומשני מוטב לרבות
בנאכלת ולא לרבות בנשרפת. ומה שתיקנו מאמנום ולפנים דהיינו בחוצה לארץ יתי
חלות אחת לאור ואחת לכהן אינו כי אם כדי שלא תשתכח תורת חלה, כדמפרש
בבכורות¹. ובדין הוא דחלת האור לא הוה להו לתקוני לגמרי, דהא ליכא למימר
5 גזירה שטא יאמרו ראינו תרומה טמאה נאכלת, דכולי עלמא ידעו שארץ העמים
סטורה היא מן החלה ואינה אלא כדי שלא תשתכח תורת חלה מדרבנן ואין לחוש
בטומאתה כלל, אלא להכי תיקנו חלת האור מפני שהיא קרויה חלה מדרבנן וצריך
להיזהר בטהרתה קצת כדי לאוסרה לזרים, ואם אינו מצוי כהן קטן או גדול מכול
יום לתת להם אמרו לשורפה ולתת אחרת אף לכהן טמא כדי שלא תשתכח תורת
10 חלה. והא דקתני מתניתין² ואסורה לזבים וכו' קאי אחלת כהן בארץ³, שאינה אסורה
נמי אלא למי שטומאה יוצאת עליו מגופו, אי נמי אחלת האור דחוצה לארץ קאי⁴.
אבל תימא לומר כן דאם כן שמואל⁵ מתניתין אתי לאשמעינן⁶, אף על פי כן ייש
לומר דהני מילי בגניעה אתי לאשמעינן⁷. וקשה לשבש את הספרים כמו שכתב
מורי, אף כי בפירוש רבינו חננאל במסכת ספחים בפרק אלו עוברין⁸ כתוב כל הנורסא
15 בגירסת הספרים שלנו בבכורות שם. והא דתנן התם⁹ אנשי אלכסנדריא הביאו חלותיהן
ולא קיבלו מהם ומפרש בירושלמי אי אפשר לאוכלה כדי שלא יאמרו תרומה טמאה
נאכלת, היינו משום שכאו לארץ ישראל, אבל אם נשאר בחוץ לארץ לא שייך הק
מעטא, כדפרישית לעיל. ותימא לי דתנן במסכת שביעית¹⁰ שלש ארצות לשביעית
כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל ועד כזיב לא נאכל ולא נעבד וכל שהחזיקו
20 עולי מצרים מכזיב <ועד הנהר> ועד אמנום נאכל אבל לא נעבד ומאמנום ולפנים
נאכל ונעבד, דקדושה ראשונה בטילה¹¹, ואנו פירשנו לעיל לענין חלה שמכזיב ועד
הנהר חייב כחלה [מדאורייתא]¹²:

תשובת רבינו אפרים.

רב טוב לבית ישראל ידידי רבי יואל. נתתה שמחה בלבבי¹³ על אשר באת להעמיד
מנהג אבותיך. ואשר אמרת על החלה להאכיל את של אור לכהן טהור ואת

(1) ע' במקומות שציינתי. (2) חלה שם. (3) הסמכה לחוץ לארץ, היינו מכזיב ועד
הנהר ועד אמנום, שחלת כהן שם אינה אלא מדרבנן ודינה כתרומת חוץ לארץ. אבל חלה
דאורייתא משנה מפורשת היא יבמות ע' א': הטמאים לא יאכלו בתרומה, ומפרש לה בשם
שם ע"ד א' וב' דילפינן לה מהמקראות ויקרא כ"ב ד' עד ז' ושם מפורש שאף טמאי מוגע
אסורין לאכול קדש. (4) וכן פירשו כל הראשונים שציינתי לעיל ע' 164 אות 19, חוץ מרבינו
אפרים שמפרש לה אחלת כהן. וכן בעיטור ח"ב נ"ד א'. (5) בבכורות כ"ז א': אין תרומת
חוץ לארץ אסורה אלא במי שהטומאה יצאה עליו מגופו. (6) וצ"ע הלא לפירוש רבינו יואל
עוד יותר קשה מה השמוענו שמואל, הרי קל וחומר הוא מתרומת הארץ דרבנן. (7) אבל מלשון
הש"ס נראה דה"מ וכו' הוא ממסדר הש"ס ולא מדברי שמואל. (8) דף מ"ח. ובפרי"ח לא נמצא
שם, ולא במקום אחר. (9) חלה פ"ד מ"י. (10) פ"ו מ"א. (11) ערכין ל"ב ב' ויש"מ. ומטעם
זה מקום שלא החזיקו בו עולי בבל פטור מן התורה מתרומה ומעשרות, ע' חולין ז' א' ויש"מ ונדה
מ"ז סע"ב. וכן פסק הרמב"ם פ"א מה' תרומות פ"ה וה"ז ופ"ו מה' בית הבחירה ה"ט. (12) ע'
לעיל ע' 167 ובהנהגות שם אות 18. וע' רמב"ם בפיה"ש חלה פ"ד מ"ח ופ"ה מה' ביכורים
ה"ז ופ"א מה' תרומות ופ"ז מה' בהב"ח ופ"ב מה' איסורי ביאה ה"ג. וע' כפתור ופרח פט"ז
נ"ח א'. (13) תהלי' ד' ח'.

של כהן למי שטומאה יוצאת עליו מגופו, שתיים רעות תעשה¹, שהרי אפילו ממדרש אגדה² יש לך ללמוד, כרמי שלי לא נטרתי³ אמרה כנסת ישראל כשהייתי בארץ ישראל לא הייתי מפרשת אלא חלה אחת ועכשיו בחוץ לארץ⁴ שתי חלות, הרי לך שאין פחות משתי חלות בזמן הזה כלל, ואם כדברייך דיש להאכיל לקטן, לא היה צריך אלא חלה אחת ואכילה לקטן או לגדול שטבל, ואם כן מאי האי שאומרת⁵ כנסת ישראל בחוץ לארץ יש לי להפריש שתי חלות, והלא רוב פעמים שאינה כי אם חלה אחת. ועוד אפי' בסוריא פליגי⁶ להפריש שתי חלות, וכי בחוץ לארץ אין לנו מקוואות לסבול במים כארץ ישראל, ולמה הוצרך לתקן שתי חלות⁷. ועוד הלא אסור לשרוף תרומה וחלה בחנם, דאפי' בתלויה אמרו חכמים⁸ יניחנה עד שיבא אליהו, וכל שכן אם אין כהן קטן שיניחנה עד שיטבול גדול או עד שימצא כהן קטן. ועוד האריך הוא שבחוץ לארץ לא שכיחי כהנים קטנים ולא גדולים טובלים ובארץ ישראל שכיחי, וכל שכן שהיה להם כארץ ישראל, שהיא תרומה דאורייתא, <לחוש⁹>, דשמא לא ימצא כהן קטן ולא גדול ותשתכח תורת חלה דאורייתא¹⁰. ועוד אמאי לא דייקת לישנא דמתניתין אחת לאור ואחת לכהן, משמע אחת לאור תחלת הפרשתה לאור לשריפה, ולא לאכילה, שאם היה תקנה לכהן קטן לא היה אומר לאור, מי פתי ולא יאמין בדבר זה שזהו לשון התנא, מדקאמר אחת לאור היינו מטש לשריפה ולא לאכילה, ועוד החלה שהיא מכזיב ועד אמנום דקתני אחת לאור בעל כרחך [תפרש] אותה לאור מטש, ולא לאכילה אפילו לקטן (ועוד), כך יש לך לפרש מן אמנום ולפנים אחת לאור היינו מטש לשריפה, ולא לאכילה, שהרי אין חילוק ביניהם כי אם שזאת לאור (שלה) יש לה¹¹ שיעור ושל כהן אין לה שיעור, אבל לכל דבריהם שוים [הם]. ואם כדברייך היה להם לומר עוד חילוקים, שזאת לאור מטש וזאת לכהן קטן, וזאת של כהן נאכלת לזבים וזאת אינה נאכלת, ולמה לא אמר אלו החלוקים, מאי¹² שייר דהאי שייר. ועוד שכתבת דהא דקתני ואסורה לזבים היינו בחלת ארץ ישראל, שרי ליה רחמנא למר¹³, עד כאן (ועוד וכי)¹⁴ לא שנית¹⁵ שחלת הארץ פוסל טבול יום ואפילו¹⁶

(1) עי' ירמ' ב' י"ג. (2) ירושי' עירובין פ"ג ה"ט, פדר"ב ק"ח א', שהש"ר א' ו'. והג"י שם בשנינו קצת, וכג"י ר' אפרים מובא באו"ז ח"א סס"י רנ"א. (3) שה"ש א' ו'. (4) וכן בכפתור ופרח פט"ז נ"ח ב'. ובירוש' ופדר"ב לפנינו: בסוריא, אבל בהש"ר היה: בחוץ לארץ ובעל מתנות כהונה הגיהו ע"י הירוש'. ובעיקר פירושו כבר קדמו באו"ז חנ"ל, אבל באותו מאמר עצמו: שני ימים טובים בסוריא, וא"כ ע"כ הכונה לכל חוץ לארץ. (5) חלה פ"ד מ"ו. (6) בכ"י: "הגה"ה כבר פירשתי השעם לעיל למה שתקנו אחת לאור בחוצה לארץ", וכן נמצאה הגה"ה זו בכ"י א' אלא ששם מקומה עם ובין הגהות שאעתיק לקמן אות 9 וזאת 11 בעי' זה. וכן נמצאו בתשובת ר' אפרים זו עוד ג' הגהות בשני הכ"י. והגהות אלו נראה מלשונן שהן מרי' ואלו, שכתבן על הגליון להשיב על דברי ר' אפרים תשובה תשובה במקומה, וע"י המעתיק נכנסו בפנים התשובה. ולא כולן באו על מקומן בשלום. (7) תרומות פ"ח מ"ח, ופירושה בבכורות ל"ד א' ע"ש. (8) כן בכ"י א', ושם: היה לחוש. (9) בכ"י: "הגה"ה יש להשיב דבא"י היו נוהגים מטומאות ושכיחי". (10) סוכה נ"ד א' ושי"מ. (11) בכ"י: "הגה"ה כבר פירשתי לעיל דאחלת כהן בארץ קאי שאינה אסורה אלא למי שטומאה יוצאה עליו מגופו". ומקומה לקמן בסמוך. ובכ"י א' נמצאו כאן גם ההגהות שהעתיקתי לעיל אות 6 וזאת 9. (12) טעות דמוכח. ובכ"י א' ליתא. (13) יבמות י"ג סע"ב.

בנניעה¹, והיכי קתני וטבול יום אוכלה². ואם תאמר אחלה ששן כזיב ועד הנהר קתני, הא נמי לאו מילתא היא, דלעיל הוה ליה למיתני, כדקתני של אור יש לה שיעור ושל כהן אין לה שיעור וטבול יום אוכלה, שמע מינה דאחלת חוץ לארץ קאי³. ואשר כתבת אי נמי אחלת אור דחוץ לארץ קאי, מי פתי ויאמין לדבריו הללו, דאם כן קשיא רישא לסיפא, רישא קאמר אחת לאור דמשמע לשריפה, וסיפא קא שרי לאוכלה⁴. ועוד הוה ליה לאסלוני נמי בהא בין חלת האור של מן אמנום ולפנים [ובין חלת האור ששן כזיב ועד הנהר]⁵, כדקמפליג בשיעורים, אלא ודאי שאין ביניהם חילוק אלא מה ששנה התנא, ואין לך להוסיף מדעתך ולעקור המשנה והגמרא. ועוד שפירשת לשון הירושלמי זו וזו מדבריהם היינו פירכא, תמה על עצמך⁶ האידך היה בעל הגמרא מקצר שלא פירש מה מועיל בא ונשאל ומאי נשאל מינה משאילתו, ועד שלא סיים פירושו חזר ופריך זו וזו מדבריהם. ועוד עד שהוא מפרש למה תיקנו שתי חלות בארץ כל שכן דהוה ליה לתמה ולפרש למה בחוץ לארץ תיקנו שתי חלות, דהשתא היכא דאיכא חלה דאורייתא די בחלה אחת, ובחוץ לארץ דאפי' אחת אינה מן התורה תיקנו שתי חלות, ולמה שנח בעל הגמרא בירושלמי לפרש דבר זה⁷. ואם תאמר אנמרא דבכורות סמך, הא לא תמצא בבכורות (ירושלמי)⁸, כלל מזה. ועוד אם בשביל שלא תשתכח תורת חלה תיקנו ב' חלות היה די באחת, או באותה של אור או בשל כהן. ועוד אלכסנדראי של מצרים היא חוצה לארץ, וכשהביאו חלותיהן מפרש האי טעמא נמי אחלותיהן, ואם בשביל שכאו לארץ היו סבורים שהיא של ארץ ישראל, היה להם לאכול, אלא משמע שהיו יודעים שכאו מחוץ לארץ ומשום דבחוץ לארץ נמי מהאי טעמא⁹ אין אוכלים שתייהם ואין שורפים שתייהם. הלכך אין לך לפרש כי אם בלשון המשנה והגמרא. וגלוי¹⁰ לכל העמים¹¹

(1) ע' לעיל ע' 168 אות 8, וע' בכורות כ"ז א' ומעילה ח' ב'. (2) לכאן שייכה ההגה"ה שהעתקתי לעיל אות 11. (3) בכ"ז: „הגה"ה לא קשה כלום דקמ"ל דאי איכא טבול יום אוכלה" ומקומה לקמן. (4) כאן מקום ההגה"ה שהעתקתי באות הקדום. וכונתה שסיפא מפרשה לרישא: לאור דוקא בדליכא טבול יום, אבל אי איכא טבול יום אוכלה. (5) כן הוסיף רח"ו, ונכון הוא. (6) פסחים כ"ג א', נדה ס"ח א'. (7) שתקנו שתי חלות בשביל שלא תשתכח תורת חלה, כמו שפירשו בבבלי בכורות כ"ז א'. אבל לפני ר' אפרים לא היה זה בשום ספר ישן, כמו שכתב לעיל ע' 166 בסוף שאלתה, ושהקדמונים הוסיפוהו בגמרא. ולפי"ז אומר שאין לומר שהירוש' סמך עצמו על גמרא דבכורות, שהרי בבכורות לא תמצא כלל מזה, כלומר שלפני מסדר הירוש' לא היה זה עוד בבבלי. (8) כ"ה גס בכ"א, וט"ס הוא, מטעם שאבאר: אף אם נניח שהיה לפני הראשונים תלמוד ירושלמי לסדר קדשים, ע"כ ר' אפרים כאן לא כוון אליו. מפני שכל ענין תרומת וחלת חוץ לארץ אין עיקר מקומו בבכורות אלא שנשתלשל לשם בגמרתנו ע"י מאמרו של רב ששת כ"ו ב', ואיך יעלה על דעת ר' אפרים לומר שהירוש' חלה ששם עיקר מקום דיני תרומה וחלה, יסמוך עצמו בפירוש טעם לדון חלה על ירוש' בכורות? והרי זה דומה למי שאומר שמפרש פרשת בראשית לא פירש פסוק ויכולו מפני שסמך עצמו על פרשת ויקח קרח. אלא ברור שכונת ר' אפרים לגמרא דידן וכמו שפרשתי באות 7, ותיבת „ירושלמי" טעות המעתיק הוא, שהוסיפה מפני שהשקלא וטריא מוסב על הירוש'. וסתם גמרא אצל הראשונים היא הבבלי. ודעת ר' אפרים שהבבלי כבר היה ערוך ומסודר לפני מסדר הירוש' והיה יכול להשתמש בו. ודעה זו נפלאה היא, ויש לזה ראיות והוכחות הרבה אבל אין כאן המקום לברר הדבר. ור' זאב ראבינאוויץ ור"ש באבער במאסף ירושלים ח"ז ע' 179 וע' 264 טען. (9) שלא יאמרו תרומה נשרפת וכו'. (10) מכאן עד ותקיים משנתך הועתק בס' האסופות כ"ז ב"ב ב', ומשם הוספתי. ושם „העמים" ליתא. (11) אסתר ג' י"ד וח' י"ג.

כי בחוץ לארץ אין לפחות [מ]שתי חלות, אחת לאור ואחת לכהן, <כדאיתא באיכה רבתי>¹, והפחות אוכל מכלים. <ואותה שמפריש לאור יאמר חלה זאת אני מפריש לאור, ואותה שמפריש לכהן יאמר זאת אני מפריש לכהן ויכרך עליה. וכהן>² שטומאה יוצאת עליו מגופו ואוכל חלה השניה חייב מיתה כעובר על דברי חכמים³. ואם קשה בענין לשבש גירסת התלמוד שבכבודות תפריש ג' חלות ותצא ידי חובתך ותקיים⁵ משנתך. ואני ראיתי דעתך כי לא באת אלא להעמיד מנהג הראשונים וחספת לראות היעמדו דבריהם, לצאת ידי שמים⁴, ואם לאו ימוטו וידחו. והרב ר' אליעזר מביה"ס⁵ וחבריו ראו דברי, וגם בשפירא ראו את אשר כתבתי ולא אמרו לי דבר, כי הדברים ככתבם נכוחים למבינים⁶:

ועוד זאת <הוסף>⁷ וכתב להרב אבי מורי⁸. כיצא בדבר⁹ אתה עומד כדעתך,¹⁰ [אם]¹⁰ כן דעתך עתה דעתך כמל[ה] ברוב דעות כמשניות ובנמרא, ואין בדברי סיד לשנות הידוע. ואשר כתבת דלפירושי שאני מצריך ג' חלות יאמרו שלישית נאכלת בטומאה, רואה אני שלא עיינת בפירוש [ה]ירושלמי וכל שכן בפירושי, שהרי בירושלמי מפרש שאפילו בשתי חלות אין לחוש כל כך, שהרי משום הכי תקנו שתי חלות כדי שישאלו ויאמרו להן שהיא מדרבנן, וכל שכן כשהיו שלש שהיו <יודעין>¹¹ שהם¹⁵ מדרבנן ואם יראה שיאכלוה בטומאה ידעו שהיא מדרבנן, ומה חששא יש כאן. ואני איני מצריך ג' חלות כי אם למועים ומפרשים אחר הגירסא שבכבודות. ואשר כתבת למה צריך לבטלה בתנור, כל זה לדברך קשיא, וכי אין לו מקום לשרפו אלא בתנור, והלא בתנור אופים פת ולא שורפים, בשלמא לדידי הואיל ובשעת אפייה יכול לבטלה מאי דוחקיה לבטלה חוץ מתנור פעם שניה, משום הכי נקט בתנור שבשעת²⁰ אפייה יכול לבטלה, אבל לדיך קשיא. ואשר כתבת אם הייתי רואה ספק לא הייתי צריך להקשות כל כך, והלא ארי שבחבורה הרב ר' משה בן ר' שלמה הכהן ראה את כל דברך והוא השיבך נכונה¹² וגם הגיד לחכמי שפירא וגם אני הגדתי להם שהייתי מפרש ההיא דנאכלת עם הזר על השולחן¹³ כחלת ארץ ישראל, והם השיבוך נכונה מהאי דמייתי בסרק כל הבשר¹⁴, דהתם משמע בהדיא דבחלת חוץ לארץ מיירי כדברי:²⁵

תשובת הרב אבי מורי.

אתה אמרת ארי שבחבורה השיבני נכונה¹⁵ ומה שהקשו חכמי שפירא על דברי מההיא דסרק כל הבשר. גם אני כתבתי בתשובתי למורי אי נמי כחלת אור דחוץ לארץ מיירי, ולא כדברך שאמרת דבחלת כהן השניה דבחון לארץ מיירי ההיא דטבול יום

(1) לפנינו ליתא. וע' לעיל ע' 169 ובהגהותי שם אות 2. (2) כ"ז: וכוין. (8) ברכות ד' ב'. וע' עירובין כ"א ב' ואדר"ן ס"ב. (4) ע' ב"מ ל"ז ס"א. (5) תלמידו של ר"ת, ונזכר בתוס' בשם ר"א מביה"ס. ע' מבוא בערכו. (6) ע' משלי ח' ט'. (7) כ"א. (8) על תשובתו השיב לו ר' יואל והקשה לו הקשיא שנזכרה לקמן בסמוך, וכתב לו כי לא בלבד כדי להעמיד דברי הראשונים כתב את דבריו, אלא שכן הוא לפי האמת ושעומד הוא על דעתו. ותשובה ההיא לא הועתקה כאן. (9) כמו כן, כמו שאני עומד על דעתי אתה עומד על דעתך. (10) כ"ז: או. (11) כ"א: שידע. (12) תשובותיו תמצא לקמן בתשובת ר' יואל. ורבינו השמיטם כאן, או שנשמטו ע"י המעתיק. (13) חלה פ"ד מ"ח. (14) חולין ק"ד ס"א. ע' שם בתוס' ד"ה חלת ובכורות כ"ז ב' ד"ה וכי. (15) וע"ז משיב לקמן, ומתחלה בא לדחות קושית חכמי שפירא.

אוכלה וכו'. ותדע מדקמייט¹ רב יוסף ראה מהתם² דלא גזרינן גזירה לגזירה, ואי בחלת כהן דחוץ לארץ מיירי אדרבה הוה ליה למידק לאידך גיסא דוקא חלת כהן דחוץ לארץ היא דנאכלת עם הזר על השולחן, הא חלת כהן דארץ ישראל אינה נאכלת עם הזר על השולחן אף על גב שהיא מדרבנן³, והכי הוה ליה לאהדורי לרב יוסף דמשמע מהבא דגזרינן גזירה לגזירה, דבישלמא לפירושי דבחלת האור בחוץ לארץ⁵ מיירי הוה דנאכלת עם הזר על השולחן, הא בחלת האור דארץ ישראל אינה נאכלת, דמדאורייתא היא אסורה וגזרינן העלאה אטו אכילה, אבל לדידך קשיא. ועוד מה שפירשת הוה דכבורות דאם אחר שהפריש ולא מצא לא כהן קטן ולא גדול שטבל יפריש שלישיית, ותימא לי למה לו שלישיית, ניחא השניה עד שימצא קטן או גדול שטבל יום. ועוד אם יאכל שלישיית בעל קרי, נמי אתי למיכל השניה בטומאה לדברך. ומה שכתבת שאמר ארי שנכבורה דכבורות משמע דחלת האור אסורה בטבילה לכהן גדול, ובמשנת חלה משמע שמוותרת, ומהך דוחק[ן] <משמע>⁴ לפרש דבחלה שניה דחוץ לארץ מיירי הוה דטבול יום אוכלה, כבר הוכחתי דבר זה מפרק כל הבשר דלאו בחלה שניה מיירי. ועוד דכבורות לא משמע הכי, אלא על טמא מת ושרץ איסלגי¹⁵ אמוראי, ובתורת חוץ לארץ, ולא בחלה, דבחלה כולי עלמא מודו דטותרים בטבילה כשטואל, ואם תמצא לומר דהך דינא איכא לתרווייהו הלכך מסקינן דלית הלכתא כוותיה, דאפילו טבילה לא צריך⁵, ואין לדמות טמא מת ושרץ לזב וגדה שטומאה יוצאת עליו מנפשו. אבי מר:

קסה⁶. ועוד שאלני. הא דאמרין⁷ דגילגול הגוי פטור מן החלה, אם אפילו [ב]עיסת ישראל גילגול הגוי פטור הוא, או דוקא בעיסת גוי, דהא דאמרין מירוח גוי פטור מן המעשר, [ד]ררשין דיגונך ולא דיגון גוי, משמע בגיטין⁸ ובכבורות⁹ דאסי' תבואה של ישראל אם מירחה הגוי פטורה מן המעשר, דהא למאן דאמר¹⁰ אין קנין לגוי בארץ להפקיע מידי מעשר קאמר דיגונך ולא דיגון גוי, והואיל ומירוח הגוי בתבואת ישראל¹¹ פטור הכי נמי דגילגול הגוי פטור אסי' בעיסת ישראל. ואם כן הוא כל עיסות שלנו ושלכם פטורות מן החלה, שהרי הגוים והגויות מנגלים אותם. ומה האי דקא עבדינן¹².

(1) חולין שם. (2) ממשנה דחלה. (2) אל קשיא וזו נראה שכיון בר"ש חלה שם בסופו, ותיירץ: דמכל מקום דייק שפיר. (4) כ"א. (5) ע' תוס' בכורות כ"ז ב' ד"ה ולית. (6) כל חסי', השאלה והתשובה, מועתק ככתבו ולשונו בסתם בתשו' מהר"מ ד' לבוב סי' ש"א, ומתחיל שם: שאלני אבא מרי, והסיום שלפנינו בסוף התשובה: „אבי מורי" חסר שם. ולפי"ז השאלה היא מרי' יואל והתשובה מהראב"ה, ולמה שלפנינו השאלה היא מרי' אפרים והתשובה הוא מרי' יואל. וכן עיקר. ותשו' מהר"מ נמצאה גם בכ"ז פארמא סי' שמי"ב, והכין בעל המפתחות שהיא תשובת מהר"מ לאביו ר' ברוך וכן רשם ר"מ בלאך במפתחותיו לד"ב ע' 101 וכן הורנר"ד במפתחותיו לד' לבוב. והרי אנו רואים שלא כן הדבר. (7) מנחות ס"ז א' ע"ש. (8) מ"ז א'. (9) י"א ב'. (10) כפירש"י בגיטין שם. וע"ש בתוס' ד"ה מר ומנחות ס"ז ב' ד"ה מירוח. (11) ורש"י בגיטין שם פ' שהתבואה בשעת מירוח היא של נכרי, וא"כ אין ראייה משם. וכפירש"י היא גם שיטת הרמב"ם בפ"א מה' תרומות ה"א, ע"ש בכ"מ שהאר"ך. וכפירוש השואל כאן פ' ג' הר"י מקורבול באר"ז ח"א סי' רל"ה, ע"ש שמביא ספיקו של השואל כאן גם בשם הר"א ממין. וע' אר"ז ח"א סי' תש"ס ושבה"ל ס"ו ר"ג. וע' קובץ פאריש 826 דף פ"ה. מובא בהערות ר"א עפשטיין לס' מעשה הגאונים ע' 27 הערה ר"ב. והוא ממעשה הגאונים. ורבו של השואל שם הוא רש"י או ר' יצחק בר' יהודה רבו של רש"י. והתשובה מסכימה עם שיטת רש"י שמירוח עכו"ם בתבואת ישראל אינו פטור. (12)

ובמנחות בפרק רבי ישמעאל¹ אמרינן גזירה משום בעלי כיסין, ופירש רבנו שלמה שהיו מקנין עיסתן לגוים ופוטרינן אותן מן החלה, ולפי פירושו משמע דוקא עיסת גוי. ולא ידענא מנליה הא, ומאי שנא ממירוח גוי?² ושאר פיר[ושים]³ מפ[ר]ש[ים] אפי' לא הקנה לגוי (לא) היו פוט[רי]ם]. ותחת דעתך ואחזה דעתי גם אני⁴:

תשובתי. נראה לי דגילגול הגוים בעיסת ישראל אינו פוטר, דתנן במסכת חלה⁵ נכרי שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה מן החלה נתנה לו מתנה משגלגלה פטור⁶, אלמא דגילגול ישראל אינו מועיל בעיסת גוי⁷, שסברא היא דגילגול נמר מעשה הוא לחלה, כדאמרינן התם⁸ אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים, משמע כל זמן שהעיסה של גוי היא אינו מועיל גילגול ישראל, דשלוחו של גוי הוא וקרינא ביה עריסותיכם⁹, ולא עיסת גוי¹⁰, ולא אולינן בתר המגלגל אלא בתר בעל העיסה, דגזירת הכתוב היא עריסותיכם דוקא. הלכך אם העיסה של גוי אפי' אם גילגל ישראל פטורה מן החלה, ואם העיסה של ישראל אפי' גילגל גוי חייבת¹¹ בחלה. והאי דפטור מירוח הגוי, היינו טעמא דנפקא מדיגונך ולא דיגון גוי, ולא דרשינן דגנך ולא דגן גוי, אלא אפי' דגן דגוי אם מירחו ישראל ושוב לקחו ישראל חייב במעשה, כדאמרינן סוף פרק קמא דבכורות¹² אמר ר' שמואל בר' נתן אמר ר' חנינא הלוקח טבלים ממורחים מן הגוי מעשרן והן שלו, ומקשה בגמרא דמרחינהו מאן אי דמרחינהו גוי דיגונך אמר רחמנא ולא דיגון גוי אלא דמרחינהו ישראל ברשות גוי וכו', והיינו טעמא דגבי מירוח לא קאי אלא בדיגון ולא במי שהדגן שלו, דגזירת הכתוב היא דיגונך ולא דיגון גוי¹³. אבי מורי:

קסו¹⁴. שמעתי בשם ר' תם שביטל מה שנהגו בפסח בשעת הפרשת חלה מן המצות שמוניחים אותם בסל ורוצים לדונם להפטר מחלה על ידי אחת שנוטלים ומפרישים על כולם כאלו כולם עיסה אחת ונושכות זו בזו, ומביאים ראיה מדר' אליעזר שאמר¹⁵ הסל מצרפן לחלה ופסק התם רב יהודה אמר שמואל כוותיה. ולא נהירא ליה המנהג, שאם אמר ר' אליעזר להחמיר ולחייב בחלה לא יאמר להקל¹⁶ וכדי שיפטר

חלה ממנה מברכים ברכה לבטלה, ואם לא יפרישו מבטלים מצות חלה. (1) ס"ז סע"א. (2) אבל רש"י לשיטתו שגם מירוח גוי אינו פוטר בתבואת ישראל. עי' לעיל אות 11. (3) עי' אר"ז ח"א סי' רל"ה בשם הר"א ממ"ק והר"י מקורביל, ורמב"ם פ"א מ"ה תרומות ה"ג וסמ"ג עשין קל"ג. ועי' תוס' בכורות י"א ב' ד"ה דגנך. (4) עי' איוב ל"ב י' וי"ז. (5) פ"ג מ"ה. (6) לא הביא רק תורף דברי המשנה: עד שלא גלגל חייב משגלגל פטור. (7) כ"ז: ישראל אינו פוטר. (8) חלה פ"ג מ"א. (9) במדבר ט"ז כ'. (10) מנחות ס"ז א'. (11) הרמב"ן ה' בכורות פ"ד סי' ג' כתב כן בשם "רבנן", ור"ט אלגאזי שם העיר שהוא מפורש בתוספתא פ"ק דחלה (ה"ב) ומובאה בירוש' פ"ג דחלה (נ"ט רע"ב): המלאי של ישראל ופועלי גוים עושין לתוכו חייב בחלה. וראיה זו הביאו כבר האר"ז ח"א סי' רל"ה והרשב"א בפסקי חלה ד' קורנין כ' סע"ב. ועי' כפתור ופרח פ"ד ופמ"ו נ"ט ב' ובסוף הגהות דשייכי לספר זרעים. (12) י"א סע"א ורע"ב. (13) כן מחלק גם הר"י מקורביל באר"ז ח"א סס"ו רל"ה, ושם יותר מובאר, ע"ש. (14) כל הסימן הועתק בסתם בהשו' מהר"מ ד' ברלן סי' ג'ז בשונוים קלים. ותורף דברי סי' זה מובאים בשם הראב"ה בתשו' מהר"מ ד"פ סי' שכ"ב וד"ק סי' כ"א וד"ל סי' שס"ו ותשו' הרשב"א סי' תתל"ה, והיא התשובה האשכנזית שמובאה בב"י אר"ח סי' תנ"ז. (15) פסחים מ"ח ב'. (16) עי' מחזיקי ע"י 266 ותוס' נדה ז' א' ד"ה ומקפת וס' יראים סי' קפ"ג ובש"ס סי' קמ"ח וס' התרומה סי' פ"ג ועיטור ח"ב נ"א ב' ומנהיג ה' פסח סי' ל"ח ור"ש חלה פ"ב מ"ד ועוד. ובתשובת הגאונים בשם' מעשה הגאונים עי' 26 ד"ה שאילה אחרת פסק שמצטרפין אף להקל, ע"ש.

בהכי. ותו¹ דר' אליעזר גופיה קאמר², ובפרק כשם³ מייתי לה, שתי עיסות אחת ממאה ואחת מהורה נומל כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי שיטול מן המוקף, ואמאי צריך לעשותם נושכים זה כזה, אם הכלי מצרפם בשעת הפרשת חלה יתנם לתוך כלי אחד ולא צריך להיות נותן פחות מכביצה באמצע⁴, ותו 6 דהכלי מצרף דוקא לקודש אבל לא לתרומה⁵. הלכך נראה לו לר' תם שהעושה כן הפסיד. ויש לדחות דמפרק כשם אין ראייה, דהתם משכחת תקנתא אפי' בלא כלי, ותו דאפי' בכלי לא אפשר אם לא יהיו נושכות, דנהי שהכלי מצרפם לא הוי מוקף אלא אם כן נוגעות זו בזו⁶. ותו כמו דהתם בנוגעות זו בזו מפריש מזו על זו דהוי כאלו היא עיסה אחת, הכי נמי כשמצרפם בכלי ונוגעות זו בזו מפריש מזו על זו, דמה 10 לי נוגעת בעיסה ומה לי כשנאפו כבר כיון שאינן לשין כאחת. ויש להשיב דהא בפסחים⁷ אית מאן דמפליג בין נושכות לכעכין, אף על פי שבכעכין נמי יכול להגיען זה כזה לא עדיף כנושכות, ואפילו לא היו נוגעים נמי מצרפי לחייב ולפטור, אלא מטעם מוקף צריך להגיען⁸, ולאפוקי ממה שתולה רש"י⁹ טעם מוקף משום שמא נאבד, וליתא, כדמובח הכא. ותו אפי' לפירוש ר' תם א[ן]מר <אני>¹⁰ הני מילי בתרומה 15 וחלת הארץ, אבל תרומה וחלה דחזין לארץ האמר שמואל בפרק קמא דביצה¹¹ דאוכל והולך ואחר כך מפרשי, וכשמפריש לבסוף אין כאן לא צירוף ולא מוקף¹², ואפילו היכא שלש הרבה כדי חלה ונתחייבו פוטרו בהכי, וכל שכן הכא¹³. ויש לדחות כגון שבעונה היה כדי חיוב חלה ונתן עיניו בצד אחד קודם להשאיר לחלה אבל לא קרא לה שם עד לבסוף שאכל, אבל ב' עוגות לא מהני. ולא נהירא, דמאי מהני נותן עיניו 20 כיון שלא גמר אומר בלבו להפריש, הלכך ראייה גמורה מהתם. וקרוב הדבר בעיני שאפי' בלא צירוף כלי היה מותר להפריש¹⁴, אם לא שלא היה בתחלה שיעור חיוב חלה הלכך בעינן צירוף כדי להביאם לידי חיוב, אבל לפוטרו לא חיישינן לא לצירוף ולא למוקף, והך דשמואל כגון שהיה שם בתחלה שיעור <חיוב>¹⁵ חלה¹⁶. ותו לפירוש ר' תם צריך לפרש בדוחק פרק אלו עוברין¹⁷ גבי הני נשי דידן וכו' עד (לא משום 25 מוקף וההיא דשמואל כגון שהיה שם שיעור חיוב חלה כדי¹⁸ להביאו לידי חיוב אבל לפטורי לא חיישו לא משום צירוף)¹⁹ אינהו דעכרי כר' אליעזר [הוא להביאם לידי

(1) ע' ס' יראים שם ובשלם ע' 182, וע' ס' התרומה ס' פ"א. (2) חלה פ"ב מ"ח. (3) סוטה ל' סע"א. (4) ע' היטב תשו' מהר"מ ד"פ ס' שכ"ב. וע' מרדכי פסחים סס"י תקצ"ט. (5) חגיגה כ' ב'. (6) ע' תוס' פסחים מ"ו ב' ד"ה הואיל ור"ש מעשר שני ספ"ג. (7) מ"ח ב'. (8) ע' ס' התרומה ס' פ"א ור"ש מעשר שני ספ"ג. (9) גיטין ל' ב' ד"ה מוקף. וע"ש בתוס' ד"ה לתרום ומשנה למלך פ"ג מה' תרומות ה"ו. (10) תשו' מהר"מ ד"ב. (11) ט' א'. (12) ע' רי"ט אלגזי ה' בכורות ס' מ"ו, וע' הגהות רח"ן כאן. וע' תשו' מהר"מ ד"פ ס' רע"ח. (13) תשו' מהר"מ ד"פ ס' שכ"ב: וכתבת דר' אליעזר לא אמר הסל מצרפן אלא לחומרא וכו' ויודע אני שראית דברך בא ב' ה' ע' ז' ר' למה לא ראית מסקנה דמילתא כי בסוף דבריו כתב דודאי שרי לעשות כן. והפסק שצירוף מועיל אף לקולא מובא בקיצור במרדכי פסחים ס' תקצ"ט. (14) וכן בתוס' פסחים מ"ו ב' ד"ה הואיל ועיטור ח"ב ג"א ב' ור"ש מע"ש ספ"ג. (15) וכו' בתשו' מהר"מ ד"ב ע' 121 ס' ג"ז. (16) ע' לקמן ס' תצ"ב. ומובא באר"ז ח"א ס' רכ"ז 69 א' בתורמו, אבל הלשון שם אינו הלשון שבכאן ולא זה שבס' תצ"ב. (17) פסחים מ"ח ב'. (18) כ"ו א' ותשו' מהר"מ, וכ"ו: אכתיו. (19) אינו אלא כפל הדברים שנאמרו למעלה.

- חיוב אבל לפטורי לא¹, ואם כן האיך היו מביאים לירי [חיוב] חלה כר' אליעזר, ולא
היו יכולין להפריש אלא מכל עונה ועונה מעט לחלה². אב"י העזר"י:
קס"ג. אמר שמואל⁴ תרומת חוצה לארץ [מכטלה]⁵ ברוב. בתרומה ביד כהן מ"ירי,
שהכהן מכטלה אחר שבאת לידו כדי שיאכלנה בטומאת קרי וזיבה או להאכילה לזר⁶,
אבל משום טומאות מת ושרץ לא צריכי לבטלה, כדאמר שמואל לקמן⁷. אבל בתרומה⁸
ביד ישראל אין יכול ישראל לבטלה, [דתקינן] רבנן⁸ ליתנה לכהן כדי שלא תשתכח
תורת תרומה. <ורכה⁹ כהן היה>¹⁰ ורבא [נמין] כהן הוה¹¹, והיה מכטלה כדי לאוכלה
בטומאת קרי, ובלא ביטול ברוב היה אוכלה בימי טומאתו של מת ושרץ, דתרי קולי
היה נוהג בה. ורבא כהן הוה, כדאמרין¹² אב"י ורבא¹³ מדבית עלי קאתו, ואמרין נמי
בחולין פרק הזרוע¹⁴ אמר ליה רבא לשטעיה זכה לי במתנות, כלומר לך אצל הטבח¹⁰
וזכה לצורך שלי¹⁵ במתנות קודם שיוכה בהם כהן אחר, ובפרק יש בכור לנחלה¹⁶
אמרין רב אשי שדר ליה לרב אחא בריה דרבא¹⁷ שיבשר זוזי לפדיון הבן. ורב
הונא בריה דרב יהושע¹⁸ היה מקיל בביטולה יותר, דלאחר שביטל¹⁹ אחד בשנים
הוה שקיל חדא ושתי והוה רמי חדא דתרומה לבטלה בשנים שנשארו, אע"ג דמקצתן
תרומה, סמך אביטול שנתבטלו בראשונה וחשב לשנים שנשארו חולין גמורין.¹⁵
ואמר שמואל²⁰ תרומת חוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש, וזו היא קילותא
יותר, שאוכל בלא הפרשה ובלא מחשבה, והפרשה שבאחרונה אינה אלא משום
שלא תשתכח תורת תרומה. ואמר שמואל²¹ אין תרומת חוץ לארץ אסורה, כלומר
מה שאמרתי לעיל מכטלה ברוב אבל בלא ביטול אסורה, אינה אסורה אלא לזב
ובעל קרי בלא טבילה, אבל לטומאת מת ושרץ שלא טבלו מותר בלא טבילה,²⁰

(1) ותקן כן גם ר"מ בלאך, בתשו' מהר"מ. (2) מ"מ"נ אם ע"י הצירוף נחשבין לאחת
יועיל גם לפטור, ואם אינו מועיל לפטור מדוע יועיל לחיוב. (3) כל הסי' הוא לשון הראב"ן
סי' נ"ד. (4) בכורות כ"ז א'. (5) ראב"ן וכ"א. ובכ"י: בטילה, וכ"ג בגמרא. (6) כשיטת רש"י
בכורות שם. והתוס' שם ד"ה תרומת נחלקו עליו וכתבו שלהאכילה לזר לא מהני ביטול. וע'
סי' יראים סס"י קפ"ג (קמ"ח) וסי' התרומה סי' ע"ט וסי' פ"א ואו"ז ח"א סי' ר"ג וסי' תש"ס
ורמב"ן ה' בכורות סי' מ"ז ועוד. והאר"ז מביא שדעת השאלות היא כרעת רש"י, ע' שאלות
אמור סס"י ק"ח והעמ"ש שם. (7) בכורות שם: אין תרומת חוץ לארץ אסורה אלא במי
שהטומאה יוצאת עליו מגופו. (8) כ"י: דתקוני דרבנן. (9) כ"א וראב"ן, ע"ש. והכונה שיש
גורסים: רבה מבטלה ברוב ויש גורסים: רבא מבטלה, וקאמר הוא ששתי הגירסות נכונות,
ששניהם היו כהנים. (10) שהיה אחי אביו של אב"י. ע' תשובת רב שרירא ורב האי ביוחסין
ד' לונדון ע' פ"ד ובערך אב"י, וע' תוס' הרא"ש ובס' באר שבע סוף הוריות. ובחבור יפה
מהישועה (אמסט' תק"י) דף י"ט ב' בטעות: בן אחות. (11) כהני' שהזכרת. וכן היה לפני
התוס' בכורות שם, וכ"ה ג"י הראב"ן סי' כ' והראב"ה מוכא בתשובות דשיני' לה' מאכלות
אסורות סי' ו'. ובדפוס: רבה, וכן היה לפני הראשונים שצינתי לעיל אות 6, חוץ מרש"י
שהוא ע"כ גרס: רבא, ע' חולין קל"ג א' ד"ה וכו'. והג"י רבה היא גם בפירוש רגמ"ה בכורות
שם ובשאלות סי' ק"ח ותוס' פסחים מ"ז א' ד"ה עד ובכפתור ופרח פט"ז נ"ח ב'. (12) ר"ה
י"ח א' יובמות ק"ה א'. (13) כג"י רש"י וד"ס ר"ה שם. (14) קל"ג א'. (15) ורש"י ותוס' שם
פירשו שהשמש יזכה לעצבו ורבא יזכה ממנו, ע"ש ברש"י. (16) בכורות ג' א'. (17) כג"י
השט"מ בכורות שם. ולפנינו: בריה דרבינא. וג"י הראב"ן עיקר, כי בכל הש"ס מצינו רב אשי
ביחד עם רב אחא בריה דרבא. ע' בכורות ו' סע"א ונ' א' ושבט צ"ג סע"ב וקמ"ז דע"א ועוד
מקומות הרבה ציינם בסדר היריות ראש ערך רב אחא. (18) בכורות כ"ז א'. (19) ע' ר"ט
אלגזי ה' בכורות סי' מ"ז. (20) בכורות כ"ז א' וביצה ט' א'. (21) בכורות שם.

ומה שאסורה לזב ובעל קרי הני מילי לאכילה, אבל לנגיעה בתרומה אינם
 אסורים אע"ג שמשמא, דלא הוי אלא כחולין טמאין שמתירים באכילה. אמר רבינא
 הלכך, הואיל זב ובעל קרי אינם אסורים ליגע בתרומת חוצה לארץ, נדה, דהיא
 כזבה, קוצה חלה מעיסתה בחוץ לארץ אע"פ שמשמא, אם אין לה חברתה טהורה
 5 שתפריש לה, ולא הוה כתרומה טמאה שאסורה באכילה, אלא כחולין טמאין
 שמתירים, ואכיל לה כהן קטן בלא טבילה, אע"ג דשמא ראה קרי או יזבה, דקטן
 בן יומו משמא בקרי וזיבה¹, כדאמרינן בפרק בנות כותים², בתרומה ובחלת חוצה
 לארץ לא חיישינן שמא ראה קרי, דמקילינן בה. ורבנא נקיט כהן קטן, דבלא
 טביל ספינן ליה, אבל לכהן שהוא גדול וראוי לקרי לא ספינן ליה עד שיטבול,
 10 אבל אם הוא טבול אכיל בין חלה בין תרומה³. ואי ליכא כהן קטן, כלומר ואי
 ליכא אפי' כהן קטן למיפסי ליה החלה בלא טבילה ולא כהן גדול טבול, שאין
 בית הטבילה באותו מקום, שקלה לה עיגה קטנה בריש מסא דלא תנע בה, דכל
 כמה דאפשר לאהדורי למיעבד בלא נגיעה שפיר דמי⁴, דהא מתחלה <כל כמה>
 דאית לה שתפריש חלה בטהרה שפיר טפי⁵, כדמפרש לקמן. ואפילו קוצה לה
 15 טהורה שאינה נדה נמי תקנו רבנן לכטל איסור על ידי חלת האור לשורפה, אם
 אין שם כהן קטן או גדול טבול, כדתנן בפרק בתרא דמסכת⁶ חלה⁷ רבן גמליאל
 אומר שלש ארצות לחלה מארץ ישראל ועד כזיב חלה אחת מכזיב ועד הנהר
 ועד אמנום שתי חלות אחת לאור ואחת לכהן ומן הנהר ומן אמנום ולפנים שתי
 חלות א' לאור וא' לכהן של אור אין לה שיעור ושל כהן יש לה שיעור וטבול
 20 יום אוכלה ר' יוסי אומר אין צריך טבילה ואסורה לזבים ולזבות ולגדה וליוולדת.
 ופירושא הכי א"תא, דארץ ישראל היתה מרובעת⁸ מג' צדדים, ים <כנרת>⁹

(1) כן כתב ג' בס' יראים סי' ש"ד ובשלם סי' שצ"א ור' ירוחם מובא במג"א א"ח
 סי' תנ"ז סק"ז שאפילו קטן בן יומו מטמא לקריה והוא נגד החלכה. ע' נדה ל"ב ב' ושם ל"ד
 ב' ושם מ"ג ב' וספרא מצווע ריש פרק ו' וספרי דברים פ' רנ"ה. וכבר האריכו האחרונים בדברי
 היראים ור' ירוחם, ע' ברכי יוסף א"ח שם. ובדברי הראב"ן פלפלו בס' רביד הוזה ויקרא ט"ז
 ט"ז ובס' מי נפתח אמנה ל"ז ופרפר י"ט אות א' ובתגהות לס' האשכול ח"ג ע' 87 אות כ"א
 ובתגהות לס' יראים השלם ר"ז א' אות ב'. וע' רש"י בכורות כ"ז א' ד"ה הלכך ושאלות אמור
 סס"י ק"ח וש"ש והעמ"ש שם. אבל מלשון השאלות דלא חיישינן לטומאה יוצאה עליו מגופה
 משמע הא אם יצאה טמא בין בזיבה בין בקרי וכמ"ש רש"י שם, וכן הגאון ר' דוד פאררו
 בביאורו לשאלות שם כתב בפשיטות: לא זבות ולא קרי. וע' בפר"ח מובא באו"ז ח"א סי'
 רכ"ז. (2) נדה ל"ב א'. (3) שאלות אמור סס"י ק"ח וה"ג ד"ו 80 ב'. ע' רש"י ותוס' בכורות
 כ"ז א' ד"ה הילכך ותוס' שם ע"ב סד"ה וכי וס' התרומה סי' פ' ופ"א ועוד ראשונים. (4) רש"י
 בכורות שם ד"ה בריש, וע' שם בתוס'. (5) ע' ראב"ן. ואולי קיצר רבינו לשון הראב"ן. (6) בראב"ן
 וכו"א: דמשנת. (7) פ"ד מ"ח. וע' לעיל סי' קס"ד ובתגהות שם. (8) כל' נפרדת ונבדלת
 מארצות אחרות ע"י גבולים שלימים טבעיים, משא"כ בצפון שרצויה היתה יוצאה וכו'. (9) כ"י:
 אוקיינוס, וכו"א: אוקיינוס כנרת אוקיינוס, ובראב"ן: כנרת שהוא אוקיינוס. וזה תמוה מאד,
 שהרי אוקיינוס הוא תרגומו של הים הגדול שהוא גבול מערב, ע' יונתן וירושלמי במדבר
 ל"ד ו'. וע' ערוך וערך מלין ערך אוקיינוס. וים כנרת הוא ים טבריה או ים גנוסר כמבואר
 בתרגום ש"ס ומדרשים, ע' אנקלוס ויונתן וירושלמי במדבר ל"ד י"א ודברים ג' י"ז ותרומה
 יהושע י"ב ג' וי"ג כ"ז ושם מגילה ו' א' וירוש' שם פ"א ה"א ובר' פצ"א אות כ"ב, וע' ערוך
 ערך גנוסר ושבע חכמות ע' צ"ד וירושלים ד' לונץ ח"ב ע' 88, וע' ע"ב ב"ב ע"ד ב' וירוש'
 כלאים פ"ט ח"ג וכתובות פ"ב ח"ג ושוח"ט ריש מזמור כ"ה, וע' תכונת הארץ פ"א ושם ע'

במזרח, נחל מצרים¹ בדרום, ים הגדול [אוקיינוס] במערב, אבל בצפון רצועה יוצאת מארץ ישראל מעכו ועד כזיב², ותחומה של רצועה מצד מזרח³ של הדרך היה ארץ העמים, וכל מערבה של הדרך מכזיב ועד פרת ועד אמנום היה ארץ ישראל, הלכך כל ארץ ישראל וכל הרצועה עד כזיב דחייבת בחלה מדאורייתא אין בה אלא חלה אחת, ומן הנהר ומן אמנום ולפנים לצד ארץ העמים תרומתה וחלתה מדרבנן, ומשום שאין טהרה בחוצה לארץ תקנו רבנן ב' חלות, אחת לאור ואחת לכהן, חלת האור להפקיע איסור חלה, והאחרונה שיאכלנה כהן בטומאה יוצאת עליו מנופו. אבל חלת האור לא אכיל בטומאת הנוף, דאחי לאחלוסי בחלת הארץ דאורייתא למיכלה בטומאת הנוף, אבל כיון שהפקיעו איסורו של שניה לא מיחלף. ובירושלמי⁴ דמסכת חלה⁵ מפורש הטעם שפיר, וכבר כתבתיו בראש זה הקונטרס⁶. ומכזיב ועד הנהר ועד אמנום, אע"פ שהיא מארץ ישראל, כיון דסמוכה לארץ העמים תקינו בה שתי חלות, משום חוצה לארץ שינהגו גם הם כן⁷. וניחא להו לרבנן לבטל איסור החלה על ידי שריפה ומעט מן העיסה כדי שתהא נאכלת החלה לכל כהן שירצה אפי' גדול שטומאה יוצאת עליו מנופו מלבטלה ברוב⁸, דלא לייתי לבטל איסורא דאורייתא לכתחלה ברוב. ואם תאמר בתרומה נמי ליתקנו שיפריש חטה אחת לפטור את הכרי וישרפנה ואחר כך יפריש תרומה ויתנו לכהן כדי שלא תשתכח תורת תרומה, כדאמרינן נבי חלה⁹, תריין דלא אפשר, דחיישין דאחי לאפרושי מן הפטור על החיוב, דאפי' בתרומה דאורייתא חטה אחת פוטרת את הכרי¹⁰, וכל שכן בתרומה דרבנן דאם יאמר לו להפריש תרומה אחרת יטעה ויאמר תרומה זו עיקר ויפריש מכרי זה על כרי אחר ודוה מן הפטור על החיוב, ומוטב שיטעו ויבטלו איסור לכתחלה משיטעו ויפרישו מן הפטור על החיוב דהוי חיוב מיתה¹¹. ואם תאמר בחלה נמי ליחוש דלמא אתי לאפרושי חלה מן עיסה זו על עיסה אחרת¹², <תריין אין מפרישין חלה מעיסה לעיסה אחרת>¹³ ואפילו מטהור על הטמא ואפי' על ידי מוקף, ומשנה היא במסכת חלה¹⁴. מרבינו זקינו¹⁵, וקצתו דבריו:

קס"ה. הוגד לי כי יש מרבתי בצרפת נוהגים לברך כליל הפסח ב' פעמים על קריאת הלל, בהתחלתו ולאחר הסעודה כשמתחיל לא לנו

ס"ב שגם הערביים יקראו לים כנרת ים טבריה. ועפ"י האמור תקנתי. (1) ע' לעיל סי' קס"ד ע' 165 בהגהותי אות 11. (2) גיטין ז' ב', ע"ש ברמב"ן ובכפתור ופרח פ"א ותבואות הארץ פ"א. (3) תוספתא אהילות פ"ח ה"ד, גיטין ז' ב', ירוש' שביעית פ"ו ה"א. ובתוספתא וירוש' הגי': למזרח הדרך טהורה למערב הדרך טמאה. ומ"ש הראב"ן הוא עפ"י הבבלי ורש"י שם ורמב"ם פ"א מה' תרומות ה"ו. וע' ר"ש אהילות פ"ח מ"ט שכתב שבצוק הרבר אין חילוק בין הגרסאות. וע' כפתור ופרח פ"א מה' ב' ותבואות הארץ ד' לונץ ע' ח' הערה 1. (4) בראב"ן מביא את הירוש', ולשון ובירושלמי עד הקונטרס הוא הערת רבינו. (5) פ"ד ה"ד. (6) לעיל סי' קס"ד ע' 165 בשאלת ר' אפרים. (7) כאן מביא הראב"ן את הירוש'. (8) ע' מקומות שציינתי לעיל בראש הסי' אות 6. (9) ע' לעיל ע' 167 בשאלת ר' אפרים ובהגהותי שם אות 2. (10) חולין קל"ז ב', שבת י"ז ב' ופ"מ. (11) שאם תרם מן הפטור על החיוב אין תרומתו תרומה (תרומות פ"א מה') וטבל הוא אוכל וחייב מיתתו. ע' סנהדר' פ"ג א'. (12) החייבת, והיה מן הפטור על החיוב. (13) ראב"ן. (14) פ"ב מ"ח, כחכמים. וצ"ע מה אפילו, הרי דוקא מטהור על הטמא אין נוטלין אפי' ע"י מוקף, אבל בשתייהן שוות נוטלין מעיסה לעיסה מן המוקף, כמבואר בפ"א דחלה מ"ט. ולפ"ז גם הקושיא הדרא לדוכתה, דניחוש שמא יפריש מן הפטור על החיוב. ולא ידעתי ליישב. (15) הראב"ן. ע' הערתי בראש הסי'. (16) אל תשובה זו

וגו'¹, וראיתם מירושלמי סוף פרק קמא דברכות². ועיינתי שמה, ונראה בעיני ששגו בפתרון הירושלמי. והמשנה ממנהגינו הפסיד, כי כתוב בתשובות הגאונים³ מה שאין מברכים על קריאת הלל כלילי פסחים⁴ משום שמפסיקים במעודה, ושני פעמים לא יתכן לברך ברכה אחת על מצוה אחת. והכי גרסינן בירושלמי⁵ כל הברכות פותחים בהם בברוך ואם היתה ברכה סמוכה לחברתה כגון קריאת שמע ותפלה אין פותחים בהם בברוך התיב ר' ירמיה הרי גאולה שנייא היא דאמר רבי יוחנן הלל אם שמעה בבית הכנסת יצא התיב ר' אלעזר בר' יוסי קומי ר' יוסי והא סופה⁶ אמר [לה]⁷ שתיים הכא⁸ אחת להבא ואחת לשעבר⁹ התיבון הרי הכדלה שנייא היא דאמר ר' אבא בר זבדא רבי היה מספור וחזור וכוללם ר' חייא רבה מנסן התיבון הרי נברך שאכלנו משלו שנייא היא שאם היו שנים יושבים ואוכלים שאין אומרים נברך הרי הזן את הכל קשיא והרי הטוב ומטיב שנייא היא דאמר רב הונא משניתנו הרוגו ביתר לקבורה נתקנה¹⁰ הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה והא קדושה שנייא היא שאם היה יושב ושותה מבעוד יום וקידש עליו היום שאינו אומר בורא פרי הגפן והא סופה אמר ר' מנא טופס¹¹ ברכות כך הוא אמר ר' יודן¹² מטבע קצור פותח בברוך <ואינו> חותם בברוך <מטבע ארוך פותח בו בברוך וחותם בברוך>¹³, עד כאן לשון תלמוד ירושלמי. והוה פתרונו, התיב ר' ירמיה הרי גאולה דליל פסח בא"י אמ"ה אשר גאלנו, שאינה התחלת הדבר והוי סמוכה לחברתה¹⁴, כדמוכח בירושלמי לקמן¹⁵ דאע"פ שאין חתימת ברכה לפניה רק שאינה התחלת הדבר, שאמר שום דבר לפניה, קורא אותה סמוכה לחברתה, ומעתה פריך שפיר הרי גאולה שפותח בברוך, ומשני שנייא 20 הלל שאמר קודם ברכה דגאולה שאם שמע בבית הכנסת כל הקידוש והסדר ואגדתא והלל משליח צבור עד ברכה של גאולה והיה הולך לביתו ומתחיל בכוס שני בגאולה ובוצע על הסדר ואוכל יצא. וכלבד שהיה שומע קידוש בבית הכנסת על מנת שהיה

רומז רבינו לקמן סי' תקכ"ה. (1) מנהג זה מובא בתוס' ברכות י"ד א' ד"ה ימים, והוא מנהג הריצב"א כמבואר ברוקח ססי' רפ"ג ובאר"ז ח"א סי' מ"ג ובשבח"ל סי' רי"ח. ועי' בא"ח ח' ליל הפסח סי' כ"א ומה שהביא בשם הריצב"א, וצ"ע. ובאר"ז ח"ב ססי' רנ"ו בדברי הר"ש מפלו"ש כתוב ג"כ לברך ב' פעמים. (2) הלכה ח', והעתיקו רבינו לקמן בסמוך. וראית הריצב"א מבוארה במקומות שציינתי באות הקדום. (3) רב צמח ורב עמרם ורב האי. עי' סדרע"ג מ"א א' וד"ג ד"ב עי' 145 ושע"ת סי' ק"ב ותשו"ג מהגניזה עי' 185 וריצ"ג ח"ב עי' קי' ומחזיקי עי' 280 וסי' האורה עי' 100 ועיטור ח"ב ג"ד ב' ותוס' רי"ח ברכות י"ד א' ד"ה ימים ורוקח ססי' רפ"ג ואר"ז ח"א סי' מ"ג ובשב"ל סי' רי"ח ורשב"א ברכות י"א א' סד"ה אחת וי"ד א' ד"ה ולברך ועוד הרבה ועי' ליקוטיו שבסוף הפרדס (ד"ו 116 ב') ומויוחסות סי' ר"ב ומאור"ח סי' ת"פ. (4) הדין מובא בגמור סי' תת"ח ותמשה קונטרסים כ"ז א' בשם רבינו. (5) שינוים בין הגי' שלפנינו בירוש' ובין הגי' כאן. (6) ומפרש הריצב"א: סופה דהלל, היינו יהללך. (7) הוספתי עפי"י גי' ופירוש רבינו לקמן. ובירוש': א"ל. (8) בירוש': הנה, וכן גי' רוב הראשונים, ומקצתם גרסו: הן, ומקצתם: הוה. (9) ומפרש הריצב"א: להבא ברכה שמברכין אחרי אכילה ולשעבר ברכה שמברכין קודם אכילה, וא"כ מזה ראיה שמברכין ב"פ. (10) כ"א: נקבע[ה], וכן בירוש'. (11) כ"י א': טופסות. (12) כ"י א': יוחנן, וכ"ה ברשב"א ברכות י"א ב'. אבל כ"י א' ט"ס הוא, ולקמן ב"פ: ר' יודן. (13) ירוש', וכן מביא רבינו לקמן. (14) פירוש לא זה נמצא רק בתוס' הרא"ש ברכות מ"ו ב' ד"ה ויש, ומובא בשם רבינו בפירוש הקצר לירוש' במקומו. וכל לשון תוס' הרא"ש הוא לשון רבינו כאן, ואין ספק שמכאן לקחו. (15) ע"פ פירושו של רבינו, עי' לקמן ע' 180.

- בדעתו לילך לביתו לאכול, דמחשב שפיר קידוש במקום סעודה, כדמוכח בירושלמי¹ וכדפריש רבינו נסים גאון² מנחתו כבוד. ומהשתא לא חשבינן ברכת גאולה סמוכה לחברתה, דהא אפשר להפסיק בנתיב, דלא קרינן סמוכה אלא כגון קריאת שמע ותפלה, דאין להפסיק אם לא מדוחק, כדתנן³ ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב וכו', ותנן⁴ אלו הם בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע. ודכוותה גרסינן⁵ בפרק ערבי פסחים⁶ אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת אמר רב ידי קידוש יצאו⁶ וכו' עד לאפוקי אורחים ידי חובתן וכו', ולא דוקא אורחים⁷ אלא כל אדם שרוצה לסמוך על קידוש זה ודעתו לאכול בביתו. ואותן בני אדם שקידשו בבית הכנסת הוקבעו, משום דבפסח נמי שייכי. ובתשובות ראיתי שעוד בימים האלו המנהג בארץ ספרד ובבבל שהשליח צבור עושה בפסח הסדר בבית הכנסת⁸ מפני עמי הארץ שאין¹⁰ בקיאים בהגדה לאומרה. ואע"ג דהגדה שייכא על הכוס שני, כדתנן⁹ מזגו לו כוס שני וכן¹⁰ הכן שואל מה נשתנה וכו' ומתחיל בגנות וכו' עד באי' אמ"ה אשר גאלנו וכו', ומיהו אם לא מזג כוס שני עד גמר ההגדה רק שיאמר עליו אשר גאלנו וכו' ושוב אומר בורא פרי הגפן יצא, ובירושלמי נמי לא קאמר שיצא אלא בדיעבד מפני דוחק שאינם בקיאים. ופריך תו הרי סופה, כלומר כיון דלא משוית הך גאולה סמוכה¹⁵ לחברתה אם כן הוה ליה כברכת המצות שפותחים בהן בברוך ואין חותמים בברוך¹¹, כדאמרינן בפרק ערבי פסחים¹² כל הברכות כולן פותחים בהם בברוך וחותמים בהם בברוך חוץ מברכה הסמוכה לחברתה וברכת המצות [וכו'] שיש מהם שפותחין בהם בברוך ואין חותמין בהם בברוך, פירוש כגון ברכת המצות, ויש מהם שאין פותחים בברוך וחותמין בברוך, כגון ברכה הסמוכה לחברתה. והשתא פריך שפיר אמאי פותחין בגאולה בברוך²⁰ ומסיימים בברוך בסופה, הרי סופה אמר לה שתיים, פירוש [אמאי]¹³ חתמין לה בסופה, וכי צריך לומר שתי חתימות¹⁴ בברכת המצות, <אתמהא>¹⁵. ודכוותה פריך לקמן אקידושא הרי סופה וכו', כדפרישית הכא. ומשני הכא אחת להבא ואחת לשעבר, פירוש כיון שיש בגאולה זו¹⁶ אריכות דברים חתמו נמי בסופה¹⁷, מקצת להבא כגון כן

(1) ברכות פ"ו ה"ז וסוכה פ"ד ה"ה. (2) תשובה"ג ליק סי' כ"ה. ומובאים דבריו במחז"ז ע' 446 ובעיטור ח"ב ל"ח ד' ובאר"ז ח"ב סי' כ"ג ובמנהגי ה' שבת סי' י"ג ועוד. ומקור דברי ר' נסים הוא תשובת רב שריא ורב האי בפרדס סי' צ'. (3) ברכות פ"ב מ"א. י"ג א'. (4) שם. (5) פסחים ק' ב'. (6) גי' ד"ס והראשונים. (7) וזוהי אחי שפיר שאין מחלוקת בין תלמודנו להירוש' אף במבית לבית. ע' תוס' פסחים שם ד"ה ידי קידוש ורא"ש שם סי' ה' וש"מ. (8) מנהג זה לא נודע לי ממקום אחר. וע' תוס' ברכות י"ד א' סד"ה ימים ואר"ז ח"א סי' נ"ג ותוס' הרא"ש ברכות מ"ז ב' סד"ה ויש. ובפרדס ספ"י קל"א ומחז"ז ע' 270 סי' מ"ח ורבינו לקמן רס"י חקכ"ה ומנהגי ה' פסח סי' נ"א ואבודרהם סדר תפלת הפסח כתבו שאין מקדשין בבהכ"ז בלילי פסח. (9) פסחים קט"ז א'. (10) כקבלת רש"י מר' יעקב בר' יקר, ע' רשב"ם פסחים שם, וכ"ה בכ"ז א' כד"ס שם. ולפנינו: וכאן. ולולי פירושו של הרשב"ם הייתי מפרש כן כמו כאן והוא לשון תנא ירושלמי. (11) ע' תוס' ברכות י"ד א' ד"ה ימים ופסחים ק"ד ב' ד"ה חוץ ורשב"א ברכות י"א א' ד"ה אחת. (12) פסחים ק"ד ב'. ע"ש ברשב"ם. וגו' רבינו משונה ממה שלפנינו בפסחים שם ובברכות מ"ז א', ולא מצאתי לה דוגמא. וע' חוספתא ברכות פ"א ה"ז וד"ח. (13) כ"ז: אמר. (14) כל' פתיחה וחתומה. (15) כ"א. ופירוש הירוש' לפי רבינו: הרי סופה אמר לה לחתימה, ומדוע חותם? שתיים? וכי יש בברכת המצות פתיחה וחתומה? ומתריץ: הכא כל' בברכה זו יש להבא ויש לשעבר. (16) כ"א: בברכת גאולה. וזה יותר נכון. (17) ע' תוס' פסחים ק"ד ב' ד"ה חוץ וברכות י"ד א' ד"ה ימים ובפרט ברשב"א ברכות

ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים וכו' ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו בא"י גאל ישראל, הרי חתימה זאת על להבא, והתחלת החתימה על לשעבר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים. ודכוותה משני לקמן כדפריך אקידושא והא סופה, ומשני אמר ר' יודן מטבע קצור פותח בברוך ואינו חותם בברוך, מטבע ארוך כגון קידוש שיש בו אריכות דברים פותח בברוך וחותם בברוך. וכן מוכח בפרק ערכי פסחים¹ כדפרישית, דמשני ברכת המצות טעמא מאי משום דהוראה נינהו, פירוש כגון להתעטף בציצית ולהניח תפילין שאין בהם אריכות דברים. ושוב פריך והרי הבדלה דסמוכה לחברתה ופותחין בברוך אבשמים ואמאור ואהבדלה, ומשני דאין זה סמיכות, דאפשר לפזרן ולומר כל אחת בעת הנאתן. ואמאור ואבשמים לא חתמינן לבסוף, דהוי כברכת המצות שהיא מטבע קצור, אבל הבדלה מטבע ארוך דהיינו בין קודש לחול ובין אור לחושך וכו', הלכך חתמינן בסופה. והא דלא פריך הכא הרי סופה כדפריך לעיל, לפי שפש[ו]ט לו לפי מה דמשני לעיל, ואע"ג דאקידוש פריך לה, משום דכל הקידוש נראה שמברך כולו מענין אחד, מה שאין כן בהבדלה, כדאמרינן² הפותח לא יפחות משלש הבדלות³, הלכך ליכא למיטעי. התיבון הרי נברך שאכלנו משלו⁴ שהיא ההתחלה, אע"ג דלית בה שם [וי]מלכות, (הוי בטקום הזכרת השם)⁵, ומהשתא הוי בא"י אמ"ה הון את העולם וכו' ברכה הסמוכה לחברתה, שכל דבר שאינו התחלת הדבר קורא אותה סמוכה לחברתה, כדפרישית לעיל⁶, ומשני שאם היו שנים יושבים ואוכלים אינו אומר נברך, כדאמרינן⁷ בשלשה אומר נברך, וכיון דזמינן לא אמרינן נברך לא הוי סמוכה לחברתה, והיינו כמו מפזרן דלעיל. ופריך 20 והרי הון את הכל, והיינו כאלו פריך הרי סופה⁸, דליכא לשנויי מטעם מטבע ארוך, כיון דכולו מענין הודאה, דבעינן שיודה מענין שני דברים כגון להבא ולשעבר או כמו שפירש בהבדלה, ובהוא מטבע ארוך חותם תחלה וסוף, דההתחלה הוי כברכת המצות, והסוף הוי כברכה הסמוכה לחברתה, ודיינינן ליה כאלו הם שתי ברכות. ושוב פריך מהטוב והמטיב דפותח בברוך והוי סמוך לבונה ירושלים, ומשני דאינה סמוכה, דעל 25 הרוגי ביתר נתקנה⁹ לבסוף. אבל כונה ירושלים כימי דוד הוקבע, כדאמרינן בפרק שלשה שאכלו¹⁰. ושוב פריך והא קידושא שסמוכה לחברתה, שאמר בתחלה בורא פרי הגפן ושוב מברך אשר קדשנו וכו', ומשני שנייא היא שאם התחיל לשחות מבעוד יום ובירך בורא פרי הגפן וקידש עליו היום אין צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן אלא מתחיל לקדש, כדאמרינן¹¹ פורס מפה ומקדש, הלכך לא הוי סמוכה, כדפרישית לעיל. ופריך הרי סופה, שח[ו]תם מקדש ישראל והזמנים, ואמאי הא הוי 30

י"א א' ד"ה אחת ותוס' הרא"ש שם מ"ו ב' ד"ה ויש. (1) פסחים ק"ה רע"א. (2) פסחים ק"ג סע"ב וק"ד רע"א. (3) כ"י"א ליתא, וכן בגמרא. (4) ועיקר הקושיא הוא מברך שאכלנו משלו, אבל נברך הוא ההתחלה, ולכך מקשה מנברך. ע' תוס' פסחים ק"ד ב' ד"ה חוץ וביחוד ברשב"א ברכי' י"א א' ד"ה אחת. (5) הלשון שלפנינו אי אפשר לחולמו, שהרי בנברך גם מלכות אין בו, ועוד קשה הרבה. ובתוס' הרא"ש ברכות מ"ו ב' ד"ה ויש, שדבריו נובעים ממקור רבינו, כמו שהעירותי לעיל ע' 178 אות 14, כתב: "הרי נברך, כלומר למה הון פותחת בברך כיון שיש נברך לפניו, אלמא אע"פ שאין בנברך לא שם ולא מלכות מיקריא הון סמוכה לחברתה כיון שאינו התחלת דבר". (6) ע' 178 שורה 17. (7) משנה ברכות מ"ט ב'. (8) ע' רשב"א ברכות י"א א' סד"ה אחת. (9) כ"י"א: נקבעת. (10) ברכות מ"ה ב'. (11) פסחים ק' סע"א וירוש' שם פ"י רה"א.

כברכת המצות, דסבירא ליה למקשה דהוי הידאה אחת ולא דמי להבדלה, כדפרישית לעיל, ומשני אמר ר' מנא טופס הברכות כך הוא, ובא ר' יודן ופירש דברי ר' מנא מטבע קצור פותח בברוך ואינו חותם בברוך מטבע ארוך פותח בברוך ומסיים בברוך, דסבירא ליה לר' יודן דקידושא נמי לא דמי לברכת המצות כיון שיש בו אריכות דברים כגון ואותנו קדשת דקאי על ישראל ושבת קדשית וכו' [ד]קאי אקדושת שבת, ודכוותה במועד. וכן צריך לחלק גבי ברכת התורה לפניה ולאחריה ובברכת ההפטרות שיש חתימה בתחלתה, דמקצת קאי אתורה ומקצת קאי אישראל ואשאר מצות, כגון וחיי עולם נטע בתוכנו דקאי אשאר מצות וגמילות חסדים שישאר עוסקים בהם תדיר ואנו מודים להקב"ה על שניהם, וכן אשר בחר בנו דקאי אישראל, ונתן לנו את תורתו אתורה, ולהוציא מדברי האומר (דהך) והיי עולם נטע[ה] בתוכנו, [ד]משמע דקאי נמי אתורה¹, שאם כן לא היה צריך שתי ברכות². ואין דבר לנשות ימין ושמאל³ מסתרון זה. וכן אשר בחר בנביאים טובים דהיינו תורה שבעל פה שהיא דברי קבלה⁴, בא"י הובחר בתורה היינו תורה שבכתב⁵, ולהכי צריך שתי חתימות במטבע ארוך זה. וכיון דמפסיקין בהפטרות חוזר ופותח בברוך צור כל העולמים, דלא הוי סמוכה לחברתה, אלא דבר חדש⁶. ופותח בברוך אתה ה' צור כל העולמים וחותם בא"י האל הנאמן ככל דבריו, והוי מטבע ארוך. ומה שנהגו להפסיק [בש]כל⁷ דבריו אמת וצדק שהוא באמצע הברכה, היינו משום דבמסכת סופרים⁸ אמרינן שהצבור היו עונים בימי חכמים עם המברך סוף הברכה נאמן אתה הוא ה' אלהינו וכו', מיהו אינו סוף הברכה כי אם האל הנאמן ככל דבריו. וברכות של נר חנוכה ושל מקרא מגילה בתחלתה לא הוי סמוכה, דאפשר לפזרן, כדמשמע בפרק במה מדליקין¹⁰ דהרואה מברך שתים ולא להדליק, וזמן אמרינן נמי בפרק בכל מערבין¹¹ דאמרו אפילו בשוק. וברכה אחרונה דמגילה הוי מטבע ארוך הרב את רבינו וכו'¹²:

(1) תקנתי עפ"י בי"א, "נטעה" עפ"י השבחה"ל סי' מ"א: "כתב רבינו אליעזר בר" יואל הלוי וצ"ל שאותן שאומרים חיי עולם נטעה בתוכינו מעות הוא בידם, ע"ש כל דברי רבינו. קיצור דברי השבחה"ל בשם רבינו מובא בב"י או"ח סי' קל"ט בשם האגור בשם הראב"ה, אבל באגור סי' קפ"ט לא נמצא. ובאו"ח ח"א סס"י מ"ו: "ויש שאומרים בברכה אחרונה לחיי עולם נטעה בתוכינו, וטועים". ולקחו מכאן. וכן המאו"ח סס"י קל"ט. (2) כל' פתיחה וחתימה בברוך. (3) במדבר כ"ב כ"ו. (4) ומפני זה נקראו ספרי הנביאים והכתובים: קבלה, דברי קבלה, מפני שהם מוקבלים כשאר התורה שבע"פ. ע' משנה תענית ט"ו א', ספרי במדבר פס' קי"ב וקל"ט, תוספתא אה"כ פ"ד ה"ג, ב"ק ב' ב' ושאר מקומות הרבה, צייננו צונץ בספרו על הדרשות הנצאה שניה ע' 46 בהערה והוסף עליהם בלויא בספרו "צור איינלייטונג" ע' 24. וגאמרו השערות ופירושים שונים בביאור השם קבלה, ע' רש"י בערך מלין ע' קס"ז ובלויא הנ"ל. והעיקר כמו שהבין רבינו כאן, וכן פי' במחז"ז ע' 462, ע"ש. וכוון אל האמת צונץ בספרו שם. וע' גם רב"ז באכער בספרו Exegetische Terminologie ח"א ע' 165. ומ"ש שם בהערה 3 לענין המשנה אבות פ"א מ"א באמת כ"ה באדר"ב. (5) המאו"ח סי' קל"ט הסב פירוש זה על ברכת אשר נתן, ע"ש. וצ"ע מאי מסיים אח"ז לאפוקי וכו', והב"ח שם נראה שהרגיש בזה, ופירושו אינו מחזור כ"כ. ולפנינו כאן במקור הטור הדברים מאירים. (6) ע' תוס' רי"ח ברכות מ"ו א' סד"ה ותוס' הרא"ש שם מ"ו ב' סד"ה ויש. (7) כ"י: בשל כל. (8) פ"ג ה"ו ו"א. וע' מנהיג ה' שבת סי' ל"ז. (9) ע' תוס' ותוס' רי"ח ותוס' הרא"ש ברכות מ"ו ב' ותוס' פסחים ק"ד ב' ד"ה חוץ. (10) שבת כ"ג א'. (11) עירובין מ' ב'. (12) ע' תוס' פסחים ק"ד ב' ד"ה כל הברכות, וע' תוס' רי"ח ברכות מ"ו א' ד"ה כהנאי.

ומקובלני¹ מרכינו אבא מורי שכל המצות בין תפילין ובין ציצית ולולב ונר חנוכה וכל דכוותיהו צריכים ברכה אחרונה לאחר קיום המצוה, כשמשיר מטנו הטלית [וכדומה], דתנן² כל שמעון ברכה לאחריו מעון ברכה לפניו ויש שמעון לפניו ולא לאחריו, [ו]אמרינן בנדה³ ובפרק כיצד מברכין⁴ לאפוקי מצות, ופריך ולכני מערבא 5 דמברכים <לבתר דמסלקי תפיליהו> לשמור חוקיו מאי איכא למימר, ומשני לאפוקי ריחני, [ו]מדלא⁵ קאמר לאפוקי שאר מצות אלא קאמר לאפוקי ריחני שמע מינה דאכל המצות נמי מברכין לאחריהם, כגון בציצית בא"י אמ"ה לשמור מצות ציצית, וכן בכל מצוה מזכיר לשמור מצוה פלונית. אבל לשמור חוקיו לא שייך לברך אלא אתפילין⁶, כדאמרינן בברכות בירושלמי⁷ אתיא כמאן דאמר ושמרת את החוקה וגו'⁸ 10 חוקה זו בתפילין נאמרה⁹, ופלוגתא היא בהקומץ רבה¹⁰ דאיכא מאן דאמר דבפסח נאמרה: ועוד אני מוסיף לפרש הא דפתחין¹¹ בברוך אתה ה' אמ"ה האל אב הרחמן אע"ג דאיכא טובא ברוך קמיה, התם משום שאפשר לפזרן¹². וכן [בסמיכות]¹³ גאולה לתפלה פתחין בא"י אלהינו [וכו'] אלהי אברהם ואלהי יצחק ואלהי יעקב, משום דאין בו סמיכות גאולה בתפלת המנחה¹⁴, דומיא דהזן שאינו אומר נברך ביתך¹⁵, וכן יש 15 לומר גבי שמנה עשרה ברכות. וגם שבעה הקוראים בתורה פותחים בברוך זה אחר זה, [שלא הנהיגו לברך כל אחד ואחד אלא] משום תקנת הנכנסים והיוצאים¹⁶. והא דפותחין ברוך א"י אמ"ה אשר בחר בנביאים טובים, משום דתורה לחוד ונביאים לחוד, ולא שייך למימר סמוכה להברתה אלא הוכי ששני הדברים הם מענין אחד קצת¹⁷. וכן במגילה שמברכין בסופה בא"י אמ"ה הרב את רבינו אע"ג דסמוכה לקריאת 20 המגילה, [משום דתנן]¹⁸ מקום שנהנו לברך יברך וכו', ומוקימין לה בגמרא¹⁹ דקאי על ברכה אחרונה שאם רצה אינו מברך כלל, ואם כן אין לך פיזור גדול מזה ולא חשיב לה סמוכה²⁰. ואין להשיב על דברי ולשאל דמאי פריך בירושלמי על ברכת המזון והרי סופה, וסליקת בקשיא, והרי אית בה נמי לשעבר דהיינו תמיד לא הסר לנו וגם להבא אל יחסר לנו מזון לעולם ועד, והוי בברכת אשר גאלנו וגאל את 25 אבותינו ממצרים וכו' וכהבדלה דהוה מטבע ארוך, דכי מדייקת בה לא דמי, דכל חתימה קיימא או אפתיחתה או אסמוך לחתימתה, כדאיתא בפרק ערבי פסחים²¹,

(1) עי' לכל הענין לעיל סס"י קכ"ב ע' 106 ובהגהותי שם. (2) משנה נדה נ"א ב'. (3) שם. (4) ברכות מ"ד ב'. (5) כ"ו: וש"מ מדלא. (6) עי' שלה"ג ברכות ספ"ו אות ס"ב מהמרדכי בשם ראבי"ה. ולא העתיק דברי המרדכי כהוגן, ובמרדכי ברכות סס"י קנ"ד כלפינו. (7) פ"ב ה"ג. (8) שמות י"ג י'. (9) בירוש' וכן גרסו הראשונים: כמ"ד בחוקת תפילין הכתוב מדבר. (10) מנחות ל"ו ב'. עירובין צ"ו א' ומכילתא בא ספ"ו ומכילתא דרשב"י ע' 34. (11) בברוך שאמר. (12) תפש לשון הירוש' שהארץ בבאורא, וכונתו שאלו השבחים הקדומים לבא"י האה"ר אינם מעיקר הברכה ויכול לגרוע מהם ולהוסיף עליהם או שלא לאומרם כלל. וכן כתב לקמן בסמוך לענין הרב את ריבנו ולענין אלהי נשמה. ולקמן ע' 188 כתב בפירוש שבא"י האה"ר הוא התחלת הדבר. (13) כ"ו: בסמוך. (14) עי' לעיל סס"י קי"ד ע' 96. (15) לעיל ס"ו זה ע' 180. (16) מגילה כ"א סע"ב, ע"ש ברש"י ובמאירי. ולפי מה שהוספתי כונת רבינו כמ"ש התוס' ברכות מ"ו א' סד"ה מאן, או כמ"ש הרא"ה בפקודת הלוי' ע' קמ"ט, ומובא בשט"מ ברכות מ"ו א', והר"ן מגילה פ"ד ס"י אלף וק"ו. (17) עי' דרישה א"ח ס"י קל"ט טעם אחר, ועי' אבודרהם בפ"י הפטרה, וצ"ע. (18) מגילה פ"ג מ"א, כ"א א'. (19) שם ב'. (20) וכן כתב הרא"ה עי' קמ"ח והועתק בשט"מ ברכות מ"ו א'. (21) פסחים ק"ד א', ע"ש.

ופתיחה היינו הזן את העולם כולו וכו' והיינו לשעבר, וסמוך לחתימתה היינו ומכין מזון לכל ברייתו אשר ברא, וגם זה לשעבר, אבל חתימה לא קיימא מאל יחסר לנו מזון לעולם ועד שהיא באמצע הברכה, שאם כן מה הועילו חכמים שהצריכו מעין חתימה או מעין פתיחה. אבל גאולה כולה להבא עד סוף החתימה, ותחלתה לשעבר. וברכת אלהי נשמה שנתת בי טהורה הוי כהודאה בעלמא¹, והתחלת הברכה הוי בא"י² המחזיר נשמות לפגרים מתים, ואפשר לספור³. וכן במורים דגשמים⁴ מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה כו' הוי הודאה בעלמא⁵, והתחלתה בא"י [רוח ההודאות ואל ההודאות]⁶, ואפשר לספור, תדע שהרי במודים דרבנן אין בו חתימה לא בתחלה ולא בסוף. ולא דמי להודאה נינהו דספר ערבי פסחים⁷. ונשמת כל חי בלילי פסח הוי סמוך לחתימה דהלל, כיון שהצריכו חכמים לומר שניהם, כדאמרין⁸ ואומרים עליו ברכת הישר⁹. ובשחרית בקריאת מזמורים בבית הכנסת הוי התחלת הדבר בא"י אמ"ה האל אב הרחמן, ואית ביה לשעבר מהולל בפי עמו ולהבא¹⁰ נהלך ה' אלהינו בשבחות ובזמירות וכו' מלך משובח ומפואר עדי עד שמו הגדול, וצריך לפרש להבא¹¹, וחמנין בא"י מלך מהולל בתשבחות. וישתבח¹² שמך לעד מלכנו הוי סמוכה¹³, וחמנין בה¹⁴ מלך מהולל¹⁵ בתשבחות, שקאי אמזמורים שקראו הקהל, והיינו דאמרין¹⁶ בשבת על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך ישתבח שמך לעד מלכנו. הלכך בנשמת כל חי לא [חמנין]¹⁷ בברוך, דישתבח קאי אכולהון. ובתשובות הגאונים כתוב דאסור לאישתעווי מעידן דהתחיל בא"י אמ"ה האל אב הרחמן עד דגמיר שליח צבור ישתבח וחתימה מלך מהולל בתשבחות דכולהו חדא בריכתא אריכתא נינהו. ולכך נהגו בהרבה מקומות שאין הקובלין משיבין שליח צבור עד גמר ישתבח¹⁸ וגמר קדיש שקאי על המזמורים. ותו לא מירי. אב"י העזר¹⁹:
קסמ. שאלה²⁰. יודיעני מורי על קדירה של חרס גדולה מחזקת סאתים ונותנים בה שכר כל השנה אם מותרת בהגעלה. כי אני מורה בה התיירא, דאמרין במאני דקוניא בפסחים²¹ ובעבודה זרה²² דמשוי תלמודא חילוק בין יין נסך לחמץ משום דזה תשמישו בחמץ וזה תשמישו בצונן, וחבירי חולקים עלי. עלי²³. אב"י מור²⁴:

תשובה מרבינו אפרים²⁵.

לא ידעתי להבין מה ענין רתיחה והגעלה לכלי חרס, והלא התורה מעידה עליו

(1) ע' תוס' ברכות י"ד א' סד"ה ימים ושם מ"ו א' ד"ה כל ותוס' ר"ח שם ד"ה כדתניא ותוס' פסחים ק"ד ב' ד"ה כל. וע' פקודת הלויים ע' קמ"ט. (2) ע' ע' הקודם אות 12. (3) ברכות נ"ט ב', תענית נ' ב'. (4) ע' פקודת הלויים ע' ע"ח וע' קמ"ט ואבדורחם שחרית של חול. (5) וכן תקן רח"ן, וכן העתיק רבינו לעיל ס' קמ"ו ע' 188. ובכ"י: בא"י מלך מהולל בתשבחות. (6) פסחים ק"ה רע"א, ע"ש ברש"י ורשב"ם. (7) משנה פסחים ק"ז סע"ב. (8) ומפרש ר' יוחנן בפסחים ק"ה רע"א שהיא נשמת כל חי. (9) משום שיש בו לשעבר ויש בו להבא הרי הוא מטבע ארוכה, ולכך פותח וחותם בברוך. ע' לעיל ע' 179. (10) כיון שנהלך הוא להבא וצריך שיהא סמוך לחתימה מעין חתימה צריך לפרש מלך משובח ומפואר ג"כ להבא, שיהיה משובח ומפואר. (11) עד סוף הס' ע' לעיל ס' ל"ב ע' 19 ובהגהותי שם. (12) לברוך שאמר. (13) בתחילת החתימה. (14) כנוסח הרא"ש והטא"ח ס' נ"ד. (15) כ"ז: פתחנן. (16) בכ"א ליתא. (17) ל' ב', (18) ל"ד א'. (19) מרבינו אפרים ליתא בכ"א.

שאינו יוצא מידי דופיו לעולם אם לא על ידי היסק או על ידי החזרת כבישנות, כדאיתא בפסחים¹ ובבבלי². ואשר אמרת דלא גרע מיין נסך במאני דקוניא³, לא דמי, דמאני דקוניא דיין נסך אין מכניסין לקיום ולהכי מותרים, אבל היכא שמכניסים לקיום כמו קנקנים של חרס תניא⁴ בהדיא שאסורים, וזה ששאלת הוה מכניסו לקיום⁵ ביין נסך ובחמץ לפי דבריך. ואני⁵ נשאלתי על החביות של שכר מזוספים ומשירין זיפתן על ידי אור ונתנו לתוכו יין בפסח, והתרתיו, ועתה חברו עלי חבירי⁶ ואמרו שאסור אע"פ שנשירו זיפתן, ואמרת להם אם אתם מקניטים אותי⁷ אני מתיר אע"פ שלא נשירו זיפתן אלא מיד כשהוציא את השכר ששכך במים ואחר כך נתן לתוכו יין מותר הוא בפסח. ולא דמי ליין נסך שהיו בחביות ובקנקנים, דהתם כשיתן לתוכו יין כשר יפליט יין נסך טעמו והוא עיקר איסור, אבל הכא חביות של שכר כשיתפלט טעם שכר ביין בפסח הוי נותן טעם בר נותן טעם, משום דשכר ביין בפסח אינו עיקר איסור אלא על ידי תערובות חמץ, כדאיתא בפרק אלו עוברין⁸, ואין בשכר אלא טעם חמץ, וכשיתן השכר טעם בחביות ומחביות טעם אחר לאו היינו ממש כדגים שעלו בקערה⁹ שיותר לאוכלן בכוחה. ולא דמי לטעם יין נסך בחביות, דהתם¹⁰ עיקר איסור הוא ולא טעם איסור. ומטעם הזה יש לך להתיר¹⁰ קנקנים של שכר להשתמש בהם בפסח. ואומר אני כל מה שאמרו חכמים להגעיל כלי חמץ לצורך הפסח היינו אותן כלים שנשתמשו בהם עיקר חמץ, אבל אותן כלים שנשתמשו בהם טעם חמץ כגון שכר ואפי' רותח אינן צריכים הגעלה, דנותן טעם בר נותן טעם הוא. ואפי' יורה שמבשלים בה שכר כל השנה אינה צריכה הגעלה, ולא כמו שאמרת²⁰ דוקא חמץ בצונן, אלא אפילו שכר רותח אם נשתמש בכלי אינו צריך הגעלה. אפרים ב"ר יצחק:

תשובתי. מה שאנו אומרים שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, זהו אם קיבל טעם על ידי בישול¹¹, כדכתיב¹² אשר תבושל בו ישכר, אבל כשקיבל טעם על ידי צונן יוצא מידי דופיו, כדחזינו גבי יין נסך שיוצא מדופיו על ידי עירוי¹³, וכאשר הוכחתי ממאני דקוניא. ומה שכתבת דלא דמי למאני דקוניא דאין מכניסו לקיום אבל זה ששאלתי הוי מכניסו לקיום ואסור בצונן ביין נסך, תשובתי אפילו הכי די לו ברתיעה, דהא אי עביד להו עירוי סגי להו בחבי, כדאמרין בפרק כל שעה בירושלמי¹⁴ הני גרביא דכותח ממלאים ג' ימים מעת לעת ומעירין¹⁵, והאי חמץ בצונן הוא¹⁶, וכל

(1) ל' ב'. (2) צ"ו א'. ועי' תוס' פסחים שם ד"ה התורה ותוס' ע"ז ל"ד א' ד"ה שאינו וזבחים צ"ו א' ד"ה אלא והגה"מ סוף ה' חמץ ומצה. (3) עי' מרדכי פסחים סי' תקס"ו ובגדו ישע שם אות ס"א. (4) ע"ז ע"ד ב' ויע"ש ל"ג ב'. (5) מכאן עד קנקנים של שכר להשתמש בהם בפסח מובא בתורפו בשם ר' אפרים בהגה"א ע"ז פ"ב סי' כ"ד. (6) עי' בראש י"ד ג' ואיוב מ' ל'. (7) עי' שבת י"ז א'. (8) פסחים מ"ג א'. וראיתו משם מכארת לקמן בתשובת ר' יואל. (9) חולין ק"א ב'. (10) וכן האריך להוכיח באר"ז ח"א סי' תשע"ט. וכתב שם: וכשהרציתי דברים לפני מורי רבינו אבי העזריה השיבני כלשון זה שאם לא היה מותר אז היה להם לאסור כל יינות שסביב קולוניא. ותשובת אר"ז זו הועתקה בשלימותה בתשו' מהר"מ ד' לבוב סי' קס"ה וקס"ה, ותורף דבריה עם הסכמת אבי העזריה מובא במרדכי פסחים פ"ב סי' תקס"ו. (11) עי' הגה"א ע"ז פ"ב סי' כ"ד. (12) ויקרא ו' כ"א. (13) ע"ז ל"ג א'. (14) פסחים ספ"ב, בשנינים. (15) וכן בפר"ח ע"ז ל"ד א', ולפנינו ליתא. (16) וכ"ה שיטת הרמב"ן במלחמת פ"ב דפסחים להתיר ע"י עירוי, והביא ראיה מירוש' זה.

היכא דמועיל עירווי הוא הדין רתיחה, כדאמרינן בסוף מסכת עבודה זרה¹ הרוצה לטהרן מיד מנעילן ברותחין, ואע"ג דההיא בשל עץ מירי, מיהו הואיל דעירווי מועיל לעץ כמו לאחר הוא הדין לענין הגעלה הם שוים². אבל מורי שרוצה להתיר בלא רתיחה משום נותן טעם בר נותן טעם וכו', <כמו שכתבת לעיל>³, אומר אני דשכר הוי חמץ גמור על ידי תערובות, כדמוכח באלו עוברין⁴, והעירוב הוא גוף האיסור ולא נותן טעם, ואפילו ממש איכא והוא נותן טעם איסור עצמו בחביות, ולא דמי לנותן טעם בר נותן טעם. וגם ראיתי וחקרתי ענין מתקני השכר וידעתי כי כן הוא שיש בו ממש, ותדע דהא בפרק אלו עוברין⁵ השיב שכר המדי בכלל הרי אלו באזהרה, שהיא מלקות, ואי לית ביה ממש הא אמר ר' יוחנן⁶ מעמו ולא ממשו אין לוקין עליו. ואם תאמר הא רבנן פליגי⁷ עליה דר' אליעזר ואמרו אין לוקין, שמע מינה דאין בו טעמו⁸ וממשו⁹ ואפי' הכי ר' אליעזר מחייב ליה מריבויא [דכלל]⁹, בחמץ ולא בשאר איסורים, תריין דהא דלא לקי לרבנן היינו טעמא משום דליכא כזית בכדי אכילת פרס¹⁰, דבכי האי גונא אמר ר' יוחנן נמי¹¹, ור' אליעזר פטר דלקי מכל מחמצת. ואע"פ¹² שישוטים הרבה שכר ביחד ואינו דומא דכותח, דלא שרפו ליה כחדא, כיון דאין הממש בעין (ו)ליכא כזית בכדי אכילת פרס. וכן בשכר של גוים אין בו משום בישולי גוים¹³, ואע"ג דקימחא עיקר, אין הממש ניכר בו אע"פ שטעמו וממשו הוא. ותו אמאי מצריך ליה בירושלמי¹⁴ עירווי, אלא שמע מינה דממשו איכא כמו ביין נסך. ומה שהתיר מורי על דבר חביות שהשירו הזפת על ידי האור ונתנו לתוכו יין, שאוסרים כזה אע"פ שנישר הזפת, גם אני יוצא בעקבותיהם, כי אומר אני שבשכר יש ממשות האיסור כמו ביין נסך, ואינו נותן טעם בר נותן טעם. אב"י מור"י:

[מ]מסכת ביצה¹⁵.

שאלני מוריניו רבינו אפרים.

קע. אותן¹⁶ בני אדם שקונים בשר מערב יום טוב ומולחים ביום טוב נראה לי דאיסורא עושים, כיון דאפשר לעשותו מערב יום טוב, וכן אשה שעושה שאור לעיסה ביום טוב נראה שהוא אסור. ועל הפשט¹⁷ אני שואל למה מפשיטין ביום טוב, דהא אפשר דשקיל כברוי, כדאיתא בפרק כל כתבי¹⁸, והואיל ואפשר לאכול בלא הפשט למה התירו הפשט. וכי תמא התירו סופו משום תחלתו¹⁹, 25

(1) ע"ה א'. (2) ע' לקמן סי' תס"ד. (3) כ"א. (4) פסחים מ"ב רע"ב ומ"א א'. (5) משנה פסחים מ"ב א'. (6) ע"ז ס"ז רע"ב. (7) פסחים מ"ג א'. (8) וזו היא ראית ר' אפרים. ור' יואל תפש לשון ר' יוחנן בע"ז שם: טעמו וממשו אסור ולוקין עליו. אבל ע"כ כונת ר' יואל: שאין בו ממש. (9) שמות י"ב כ'. וככ"ו: דכי כל. (10) כמפורש בפסחים מ"ד א' ונזיר ל"ו ב'. (11) ע"ז ס"ז סע"א. (12) ע' רש"י פסחים מ"ד א' ד"ה ואי מישטר ותוס' נזיר ל"ו ב' ד"ה ואי. (13) ע' תוס' ע"ז ל"א ב' ד"ה ותרומיהו. (14) המובא לעיל: הני גרביא דכותח, וכותח ושכר דין אחד להם. (15) כ"א: מביצה. (16) כ"א ליתא. ומכאן עד נראה שהוא אסור מוכח במרדכי ביצה פ"א סי' תרנ"ז. (17) כל הענין, שאלת ר' אפרים ותשו' ר' יואל, מובא בשו"ת ב"ח סי' רנ"ג. (18) שבת ק"ז א'. (19) כדעולא בביצה י"א ב'.

הא ליתא, דעולא שלשה דברים קאמר ולא ארבעה¹, ועוד דאותן שלשה דברים אינם מלאכה דאורייתא כמו הפשט, תדע דהא גבי תריסין בשיש ציר² לא התיירו: תשובתי. הא דלא שרינן אלא בכרוי³, היינו מפני שאותו הפשט אינו צורך השבת כי אם צורך הלילה שהוא יום טוב והילכך אין לדחות השבת מפני יום טוב, אבל אם היה ממתין עד הערב היה מותר אפי' להפשיט שהיא מלאכה דאורייתא, ואע"ג דמצי שקיל בכרוי. ותדע דהא אליבא דר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה קאמר⁴ ארבעה עשר שחל להיות בשבת מפשיטין את הפסח עד החזה הואיל והקטרת אימורין דוחה את השבת, ואע"ג דמצי שקיל בכרוי אפילו הכי דוחה הפשיטו את השבת שהיא מלאכה גמורה, הכי נמי התיירו הפשט אע"ג דמצי שקיל בכרוי, דצורך אוכל נפש דוחה יום טוב. [אב"י מור"י]:

10

מראש השנה.

קעא⁵. זהו לשון חמי הראב"ן ז"ל בקיצור, כי הוא האריך⁶. אירע⁷ במגנצא ביום ראש השנה בשנת תתק"ה שתקע התוקע ב' פעמים קשר"ק כשורה ובשלישית תקע שני שברים והתחיל להריע, והחזירוהו מקצת הקהל לראש, ומקצת הקהל אמרו תקע שבר אחר וסיים, והוא התחיל לראש לתקוע ג' פעמים קשר"ק 15 כאשר בתחלה, ובסדר קשר"ק תקע כסדר שני קשר"ק ובשלישית תקע ד' שברים ותקיעה וסיים, והחזירוהו לראש אותם שהחזירוהו בתחלה, ותקע עוד ג' פעמים קשר"ק. ויחר אף מורי חמי רבינו אליקים⁸ ואמר אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן⁹, מעולם לא ראינו לחזור לראש מפני אלו הדברים, ושלא כדון עשו המחזירים אותו. והם אמרו כדון עשינו. ונתתי אני אליעזר לב לחקור ולתור בדבריהם, ונראה לי כי שלא כדון החזירוהו לראש, וגם¹⁰ התוקע עבר על איסור שבות¹¹ דרבנן, כי תקיעת שופר אינה מלאכה¹² אלא שבות. מיהו¹³ אותו תוקע שחיסר מן השברים והתחיל בתרועה לא הפסיד סדרו¹⁴ בכך, דכיון דתרועה ושברים שניהם משום תרועה דקרא הוא דקא

(1) ע' או"ז ח"ב סי' של"ח שהוכיח מהגמרא דעולא לאו דוקא ג' נקט. אבל באמת אין הכרח משם. (2) מן הצד, ביצה שם סע"ב. (3) בשבת קי"ז א'. (4) שבת קמ"ז ב'. (5) אל תשובה זו רמז רבינו לקמן סי' תקמ"א. (6) ראב"ן סי' ס"א, בשו"מ קלים. ובראב"ן כמה שבושים ומ"ס. (7) מכאן עד שחיות מפסיקות במצות מובא בתשו' מהר"מ ד"פ סי' תר"ג, ואין להכריע אם מראב"ן או מראבי"ה העתיקו. וברא"ש ר"ה פ"ד סי' י"א העתיק ג"כ כל הענין עד במצות כלל דלא הוי הפסק כהלשון שלפנינו כאן, וודאי שמכאן העתיקו, וע' גם לקמן אות 10. ומהרא"ש מובא בטא"ח סי' תק"ץ. והמעשה ופסק ר' אליקים והראב"ן מובאים בקיצור במדרכי ר"ה פ"ד סי' תש"כ ובאגודה שם סי' ח' (ושם נעשו ממעשה הא' שני מעשים) ובאגור ה' ר"ה סי' תתק"ו, ושם בשעות ורבינו יואל במקום רבינו אליקים והר' נתן בר' אליעזר במקום והר' אליעזר בר' נתן. ופסק הראב"ן מובא ברוקח סי' ר"ב. (8) בר' יוסף. ע' מבוטא בערכו. (9) ברכות ל"ט א'. (10) מכאן עד אלא שבות אינו בראב"ן. וברא"ש ר"ה הנ"ל: וגם התוקע עבר על שבות דרבנן, ולא יותר. (11) פ"י בקרבן נתנאל ר"ה שם: שמא יתקן כלי שיר. ע' עירובין ק"ד א' וביצה ל"ו ב' ורמב"ם פ"ב מה' שופר ה"ו ולח"מ שם, וע' תוס' ר"ה כ"ט ב' ד"ה דריית וחולין פ"ד ב' ד"ה תקיעת. (12) ר"ה כ"ט ב' וש"מ. (13) ולפני זה בראב"ן פירוש הסוגיא דסדר תקיעות, ר"ה ל"ג ב' ול"ד א'. (14) מובא בשם הראב"ן ברוקח סי' ר"ב. וע' או"ז ח"ב סי' רס"ט.

עבדינן, דמספקא לן¹ אי ילילי יליל אי גנוחי גנח, לא פסיל סדרו בכך, והוי כאלו התחיל בשברים ונתקל בו שחזור עליו, הכי נמי יחזור ויתקע שבר אחד ויחזור ויריע ויתקע, דכיון שלא נגמרה התרועה לא קרי הפסק וכאלו נעשה כזה אחר זה דמי. אבל ודאי אם נגמרה התרועה הוי הפסק, דכיון דשלשתם אחד הוא והופסקו בתרועה הוי הפסק, דהוי בתרועה שנחלקה לשנים שאינה כלום, וצריך לחזור ולתקוע קשרק², 5 אבל שני קשרק"ם הראשונים לא הפסיד, שהרי לא שהה בין הראשונים לזה שאחריהם שיעור שהייה דהיינו כדי לתקוע קשרק"ם כולה, ואפי' לר' אבהו דאית ליה שהיות מפסיקות במצות, כאשר אפשר לפנים³, הני מילי כששהה שיעור שהייה כדי לגמור את כולה, וכל שכן לר' יוחנן דלית ליה שהיות מפסיקות במצות כלל דלא הוי הפסק. ומנא תימרא דלר' אבהו שהיות מפסיקות ולר' יוחנן לא מפסיקות, מהא 10 דאמר ר' יוחנן⁴ שמע תשע תקיעות כתשע שעות ביום יצא, ופריך ומי אמר ר' יוחנן הכי, דשהיות לא מפסיקות, והאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוודק בהלל ובמגילה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, אלמא שהיות מפסיקות, ומתוך הא דידה, דבתקיעות שהיות לא מפסיקות, והוא הדין להלל ולמגילה, והא דרביה ר' שמעון בן יהוודק, דאיהו סבר שהיות מפסיקות במצות, ושוב פריך והא ר' אבהו הוה אויל 15 בתריה דר' יוחנן וכו' עד אמר ליה אם שהית כדי לגמור את כולה חוזר לראש, אלמא סבר שהיות מפסיקות, ומתוך הכי קאמר ליה לדידי לא סבירא לי שהיות מפסיקות לדידך דסבירא לך שהיות מפסיקות אם שהית כדי לגמור את כולה חוזר לראש. עד כאן יסודו: ואני יואל הלוי איני⁵ יכול לעמוד על דברי מורי חמי במה שכתב ונתן חילוק בין היכא שלא מר התרועה להיכא דגמר התרועה, דכל אדם המתחיל בתרועה 20 במהירות יכול לעשות שלשה יבנות, והוה שיעור תרועה, ולדבריו בעל כרחו סבירא ליה כגון שלא עשה רק שתי יבנות, ותימא בעיני מי היה יכול לעמוד כזה. ואפילו בשתי יבנות לא ידענא מנא ליה שאין קרויה זו הפסק, דמה לי שנים ומה לי שלשה. וגם מה שכתב ששני(ם) הקשרק"ם הראשונים לא הפסיד היכא שטעה וגמר התרועה גם כזה איני יכול לעמוד על דבריו, דיותר נראה לי דהפסיד, דהא כיון ששהה, 25 אליבא דר' אבהו באותן התשע תקיעות כגון שתקע בט' שעות לא יצא, דהא הוא פליג עליה דר' יוחנן, כמו שכתב מורי חמי, ומדמהו למגילה ולהלל ולקריאת שמע, וכשם שבמגילה והלל וקריאת שמע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ולא למקום שפסק, הכי נמי כשתקע כתשע שעות תשע תקיעות חוזר לראש לגמרי ויתקע תשע תקיעות, דתשע תקיעות חשיבי אחת כמו הלל ומגילה וקריאת שמע. והילכך 80 כיון שיש לו לעשות ג' קשרק"ם (אותן ט' תקיעות כמו שאם) זה אחר [זה], דשמא גנח ויליל היא, ויש לו לצאת ידי חובתו באלו קשרק"ם מאותן ט' תקיעות⁶, כמו שאם היה שוהה בין תקיעה שביעית לשמינית או בין שמינית לחשיעית וכן כולם, (ד)קיימא לן⁷ דאם היה שוהה כדי לגמור את כולה חוזר לגמרי לראש ויתקע

(1) ר"ה ל"ד סע"א. ועי' תשובת רב האי בתמים דעיס סי' קי"ט ע"י 53. (2) לקמן. עי' בהגהותי לקמן סי' קפ"ג באמצעו. (3) ר"ה ל"ד ב'. (4) מכאן עד והוה שיעור תרועה מובא בתשו' מהר"מ ד"ס סי' תר"ב. ותורף דבריו ר' יואל עד שני קשרק"ם הראשונים מובא בכ"ח או"ח סי' תקי"ן מהמרדכי, ובמרדכי שלפנינו לא נמצא. (5) עי' משנה ר"ה ל"ג ב'. (6) כר' אבהו. וכן כתבו התוס' ברכות כ"ב ב' ד"ה אלא ור"ה ל"ד ב' ד"ה לדידי. אבל מגילה י"ח ב'

כל התשע תקיעות, הכי נמי כשצריך לעשות קשר"ק שני או שלישי ויטעה ויעשה קר"ק או קש"ק או שיעשה שני שברים ויריע שלגמרי סתר הכל אפי' שני קשרק"ם הראשונים. ועוד ממנהג אבותינו¹ שלא תיקנו בעמידה על הברכות דמלכיות וזכרונות ושופורות לתקוע כי אם קשר"ק בראשונה ולא קש"ק וקר"ק, היינו טעמא משום² 5 דסבירא להו שזה הוי הפסק דשמא בכולם יש מן הדין לעשות קשר"ק ואם היה עושה קש"ק וקר"ק בנתיים הוי הפסק. וגם כשאנו תוקעים בישיבה אנו תוקעים ג' קשר"ק ביחד וג' קש"ק ביחד וג' קר"ק ביחד, ולדברי מורי חמי למה אין אנו תוקעים קשר"ק קש"ק קר"ק בזה הסדר ג' פעמים, דאפי' אם הוי מן התורה קשר"ק הלא לא היה מו"ק כלום אם היה תוקע בנתיים קש"ק וקר"ק ולא היה צריך לחזור לראש:

גם זה לשון מורי חמי². וגם על הסדר השני שבשלישית שתקע ד' שברים אין בכך כלום, דבשביל שהוסיף לא פסל³, שהרי גבי ציצית עיקר מנינו ד' ציצית, ואם הוסיף חמשה לא פסל את הראשונות בכך⁴, דאמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא⁵ הטיל לבעלת שלש והשלימה לארבעה פסולה משום תעשה ולא מן העשוי, מיתבי חסידים הראשונים כיון שארנו בה שלש הוי מטילין לה תכלת, ולא אמרינן 15 תעשה ולא מן העשוי, ומשני אימא כיון שפצעו⁶ בה שלש הוי מטילין לה תכלת, כלומר כשהשלימו כל הבנדר עד ג' אצבעות הוי מטילין ביחד, הלכך ליכא למימר תעשה ולא מן העשוי, ומקשינן והא אמר ר' זירא הטיל לטוטלת כשירה, כלומר הטיל ציצית המישי לטלית שיש לו ד' ציצית⁷ כשירה⁸, <לכשיסירנה>, וכגון טלית בת ה' כנפות ולא אמרינן תעשה ולא מן העשוי, ומשני אמר רבא בכל תוסף קאי⁹ 20 מעשה לא הוי, כלומר כיון שעבר בכל תוסף בהאי חמישי שמטיל בה אינו מעשה לפסול <הראשונים>, הכי נמי האי שבר רביעי אינו מעשה לפסול את הראשונים¹⁰. ועוד ילפינן מברכת כהנים, דאמר רחמנא שלש ברכות, ואם הוסיף רביעית לא פסל את הראשונות, דתניא¹¹ מנין לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר הוואיל

ד"ה נקיט כתבו התוס' שהלכת כר' יוחנן, וכן בתוס' ר"ח ברכות כ"ג א' ד"ה אלא, וכן רוב הראשונים והראב"ה לעיל סס"י ע"א. ועי' רשב"א ברכות כ"ג א' ד"ה נפסק. ועי' יד מלאכי סי' כ"ב. (1) עי' ר"ף סוף ר"ה ותוס' ר"ה ל"ג ב' ד"ה שיעור ואו"ז ח"ב סי' רס"ט ושבה"ל סי' ש"א. ועי' דרשת הרמב"ן שהו"ל ד"ר שווארץ עי' 26 וחלאת. (2) ראב"ן סי' ס"א. ועד מין במינו הוא ואינו חוצץ מובא בקיצור בתשו' מהר"מ ד"פ סס"י תר"ב. (3) עי' תוס' ר"ה ל"ג ב' ד"ה שיעור ודרשת הרמב"ן ה"ל עי' 22 ועי' 28. (4) וכו' שיטת הראב"ן פ"א מה' ציצית ה"ט. ונראה שגם דעת העיטור ציצית שער ב' חלק ב' שלא פסל את הראשונות. ועי' פנים יפות עה"ת דברים ד' ב' שהאריך בענין אם פסל את המצוה בעובר על כל תוסף. (5) מנחות מ' ב'. (6) וכו' בגמרא לפנינו. ובכ"א: שצבעו וכו' ג' כו"מ בד"ס, והזכיר ג' זו בעיטור ציצית שער ב' ח"ב. ובראב"ן: שצבעו, וכו' בכ"י וראשונים בד"ס. (7) וזה שלא כפירוש". ובעיטור סי': שהוסיף בחוטי. ועי' רש"י דברים ד' ב' ומורחי שם ורש"י ר"ה כ"ח ב' ד"ה מצות. (8) וכן בראב"ן, אבל בתשו' מהר"מ ד"פ סס"י תר"ב: כשרה לכשיסירנה. וגיי' זו מוכרחת היא, שהרי בתעשה ולא מן העשוי הענין מדבר, וע"כ אנו מוכרחים לפרש כן. ולפי"ז ברוחה היא שיטת הראב"ן שדוקא אם הסיר ההוספה לא פסל את המצוה, אבל כל זמן שההוספה היא עם המצוה לא אמרינן שקיים את המצוה ועובר על כל תוסף. וכוה הלך לו מה שהאריך רח"ן בהגהותיו כאן אות ג"ב להקשות על הראב"ן ממשנה דוכחים סי' א'. (9) לפנינו: השתא בבל, אבל בד"ס לא גרים השתא. ועי' שם מה שכתב הררנ"ר, וכן כתב רח"ן בהגהותיו כאן. ובאמת אין זה מוכרח, שהרי העיטור גורם השתא ומפרש בניחותא. (10) ראב"ן. (11) ר"ה כ"ח ב'.

[ונתנה] ¹ ל² רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה ³ משלי כגון ה' אלהי אבותיכם יוסיף עליכם ⁴ תלמוד לומר לא תוסיפו ⁵, ומקשינן מינה למאן דאמר מצות אינו עובר עליהם אלא בזמן שהוא הכא כיון דברך עברה ליה זמניה וקתני דעבר, ומתריך כיון דאלו מיתרמי ליה ציבורא אחרינא הדר מברך להו כוליה יומא זמניה הוא, ומדמתריך הכי ולא תירץ שאני הכא דהפסיד הברכות וצריך לחזור ולברך, שמע מינה ⁶ דלא הפסיד הברכות ואינו חוזר עליהם לעשותם, הכי נמי לא הפסיד הג' שברים בתוספת שבר רביעי. וכשם שאין הברכה רביעית מפסקת בין ג' ברכות של ברכת הכהנים לשים שלום ⁷ שצריך השליח צבור לומר אחר וישם לך שלום משום שנא' ⁸ ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם ⁹, כך השבר הרביעי אינו מפסק בין ג' השברים ולתקיעה שאחר השברים. ועוד דשבר רביעי ממין השברים הוא ¹⁰, [והוא] ¹¹ דומיא דאמרין ¹² לא [לידון] ¹³ איניש לולבא בהושענא דרלמא נתרו עליו ¹⁴ והיו חציצה ומסקנא ורכא אמר מין במינו הוא ואינו חוצץ ¹⁵. ואם תאמר ¹⁶ למה לא תיקנו סדר מלכיות וזכרונות ושופרות כיוצר ויתקעו בתפלת יוצר, היינו משום דתנן ¹⁷ העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה השני מתקיע, ומפרש בגמרא [המעם] דשני, היינו המתפלל תפלת מוסף, [מתקיע ד] משום ¹⁸ שעת השמיר ¹⁹ תיקנו כך. ומפורש ²⁰ בירושלמי ²¹ דפעם אחת תקעו בתפלת יוצר והיו השונאים סבורים שמא עליהם הם באים ועמדו עליהם והרגום באותה ²² שעה תיקנו שלא להשכים ולתקוע אלא עד מוספין מן גו דאינון חמן לון דקרו שמע ומצלו וקרו באורייתא ומצלו ותוקעים אינון אמרין בנימוסיהם הן עסקין ואית דמסקי מהאי קרא ²³ שמעה ה' צדק זו קריאת שמע הקשיבה רינתה זה רנון תורה האזינה תפלתה זו תפלה בלא שפתי מרמה זה מוסף מה ²⁴ כתיב בתריה ²⁵ מלפניך משפטי יצא, דהיינו בתקיעת שופר. עד כאן יסוד חמי' ²⁶:

ולוי יואל הלוי נראה להביא ראיה מהא דאמרין ²⁷ תמיד של ראש השנה שחרית קרב כהלכתו, פירוש דלא היו אומרים עליו אלא שיר של חול ואפי' בזמן שבאו עדים לפני תמיד השחר, ומעמא הואיל דרוב השנים לא היו באים אלא לאחר תמיד של שחר וגם כל השנים היו מסתפקים בתמיד שמא לא יבואו ²⁸, ולהכי לא היו ²⁹ אומרים עליו שיר דראש השנה, שהיו אומרים ³⁰ הרנינו לאלהים עוזינו הריעו לאלהי יעקב ³¹, אל[מ] דבתמיד של שחר לא היו מזכירים כלל מעין היום, הלכך גם אנו אין אנו מזכירים מלכיות וזכרונות ושופרות כיוצר, אבל במוסף שהיו אומרים הריעו

(1) כ"ו: ונתן. (2) וכן בפרס סס"י קע"א, ולפינו: ונתנה לי תורה. (3) וכן באו"ז ח"ב סי' תי"א, ולפינו בגמרא וראשונים: ברכה אחת. (4) דברים א' י"א. (5) שם ד' ב'. (6) צ"ע מנ"ל שאין הברכה הנוספת מפסקת. (7) במדבר ו' כ"ו. (8) מגילה י"ח א', ע"ש ועי' אבודרהם סדר שחרית של חול. (9) עי' ראב"ן. ורבינו יואל קיצר דבריו. (10) כ"ו: והיינו. (11) סוכה ל"ז ב'. (12) כ"ו: ליחזק. (13) וקאי אלולב, ובראב"ן: עליו, ובגמרא: מרפי ומירש"י: עלי הרם והערבה. (14) בגמרא וד"ס: מין במינו אינו חוצץ. (15) בראב"ן קודם זה דין אם פחת ולא תקע אלא ב' שברים, ורי' יואל השמיטו. (16) ר"ה ל"ב ב'. (17) תקנתי עפי' הגמרא והראב"ן, והלשון שלפנינו קשה. ובכ"ו: ומשום. (18) כג"י ד"ס והראשונים. (19) ר"ה ס"ד ה"ח, בשניונים. (20) מן באותה עד מוספין אינו בירוש', אבל היה לפני הראשונים. (21) תהלי י"ז א' וב'. (22) שם ג'. (23) ככ"א כאן המאמר שלפנינו בסוף הסי': גרסין בירושלמי ר' אבהו וכו'. (24) ר"ה ל' ב'. (25) עי' רש"י ד"ה שם ד"ה שלא אמרו ותוס' ד"ה ונתקלקלו. (26) ר"ה שם. (27) תהלים פ"א ב'.

והיו מזכירים תרועה גם אנו מזכירים תרועה במלכות זכרונות ושופרות, דתפלות כנגד תמידים נתקנו, כדאמרין בנמרא דברכות בפרק תפלת השחר¹. ואע"פ שקודם השמר היו תוקעים בתפלת יוצר משום דריוזין מקריטין למצות², מיהו מאחר שביטלה מפי השמר [לא] העמידוהו כבראשונה³ כמו שהיו עושים בבנין הכית: גרסינן בירושלמי⁴ ר' אבהו בשם ר"א בכל מקום עבר והתיר אדיר המלוכה לא יצא לחוץ מן האל הקדוש ובלכוד בטוסף ואתיא כר' יוחנן בן נורי⁵. ואיני יודע פירושו⁶. אבי מורי:

קעב⁷. באתי לשאול לפניך מורי וקרובי אב"ן העז"ר⁸ שופר שלם שנסדק מעט לצד הפה כאצבע, אם אין מעכב את התקיעה אם הוא כשר או לאו. ותכיני משנת ראש השנה⁹ שופר שנסדק¹⁰, מה קורא נסדק, אי דוקא רובו אבל מקצתו קרוי נקב¹¹, או אף מקצתו קורא נסדק. וגם נסדק עצמו ודבק פסול, אי מה שדבקו דוקא <על ידי דבק>¹², כמו שפירש רבינו שלמה ז"ל, אבל על ידי עצמו, כגון שחיסמו ודיבקו, כשר, או לא¹³. ועוד תכיני הא דתנן¹⁴ נקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר, אי דוקא סתמו ואם מעכב את התקיעה פסול, אבל אם לא נסתם אפילו מעכב את התקיעה כשר, או דינו כנסתם¹⁵. וגם בפלוגתא דתנא קמא ור' נתן בברייתא¹⁶, הלכה כטאן, דתניא נקב וסתמו <בין>¹⁷ במינו בין שלא במינו פסול רבי נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול, בטאי פליגי, במעכב את התקיעה¹⁸ או כשאין מעכב¹⁹. והך אם מעכב דמתניתין איכא לאוקמי בין במינו בין שלא במינו כטא ואיכא לאוקמי בשלא במינו כר' נתן. וגם תפרש להא דר' יוחנן²⁰ והוא שנשתייר רובו מכלל רשלא במינו אע"פ שנשתייר רובו פסול איכא דמתני לה. איספא שלא במינו פסול אמר ר' יוחנן והוא שנפחת רובו מכלל דבמינו אפי' נפחת רובו כשר, ומה קורא <נשתייר>²¹ רובו, במקום הנקב אע"ג שנפחת רוב הקיפו, או קורא [שנשתייר]²² במקום רוב

(1) ברכות כ"ז ב'. (2) ר"ה ל"ב ב'. (3) כדאמרין בירוש' כתובות פ"א ח"ה: אף על פי שבטל השמר המנהג לא בטל. ועי' ריצ"ג ח"א ע' כ"ה ומחזיקו ע' 352 וס' הישר לר"ת סי' ס"ז אות ה' וס' ס"ח ותוס' ר"ה ל"ב ב' ד"ה בשעת וראביה לקמן סי' תק"מ ואיזו ח"ב סי' רס"ד ושמ"פ. ועי' רא"ש ר"ה פ"ד סי' ד'. ועי' בהגהותיו לקמן סי' תק"מ. (4) ר"ה פ"ד ה"ו. (5) במשנה ר"ה ל"ב רע"א. (6) והג"י שהיתה לפניו ודאי שאין לפרשה, ובירוש' לפניו: עבר והוכיר אדיר המלוכה לא יצא חוץ מן האל הקדוש של ראש השנה, ופי' הרמב"ן סוף ר"ה, ע"ש. וכן נראה שמפרש העיטור ה' שופר ח"ב מ"ג ג'. והנה הנוסח אדיר המלוכה נמצא בקטעים מגניזות מצרים בתפלת ר"ה: בא"י אדיר המלוכה והאל הקדוש, עי' מונטסשרפט ח' ג"ה ע' 590 ועי' 598 ועי' 596, וזה כפירוש הרמב"ן. ובקטע אחד מהגניזה הדרס במ"ע האיטלקי Rivista Israelitica ח"ד ע' 188 נמצא במקום האל הקדוש: 'יתאדר שפך אלהי מעריכה ברוך [אתה] ה' אדיר המלוכה, ועי' ע' 189. ובסדר פרס בריווא האנגלית (JQR.) ח"י ע' 615: בא"ה אדיר המלוכה המלך הקדוש. (7) כל הסי', השאלה והתשובה. הועתק מהראב"ן קמ"ז ג' עד קמ"ח א'. (8) כן נקרא הראב"ן על שם ספרו. עי' מבוא ערך ראב"ן. (9) כ"ז סע"א. (10) ודבקו פסול. (11) ואם אינו מעכב את התקיעות כשר. (12) כ"א: על דבק, וכה' בראב"ן. (13) וברוקח סי' ר"ג פשוט לו לרבינו שמריה שאפי' סתמו שלא עי' דבק פסול. (14) ר"ה כ"ז רע"ב. (15) וברוקח סי' ר"ג בשם ר' שמריה בפשיטות שאם לא סתמו כשר. (16) ר"ה שם. (17) ראב"ן, וכן הוסיפו רח"ן. וחסר גם בכ"א. (18) עי' תוס' ר"ה כ"ז ב' ד"ה ניקב. וכן מפרש במאור ר"ה פ"ג ורוקח סי' ר"ג. (19) וכן פירשו הגאונים רוב הראשונים: ה"ג (ד"ו 76 ב' וד"ב ע' 151), תשוה"ג ליק סי' מ"ה ותש"ר ח"ב ע' 9 והלכות פסוקות סי' קע"ב, רש"י ורו"ף וריצ"ג ח"א ע' ל"ד, רמב"ם פ"ה מה' שופר ח"ה ור"ד מובא בשבחי' סי' רצ"ג ועוד. (20) ר"ה שם. (21) כ"ה בכ"א. ובראב"ן חסר שורה שלימה. (22) כ"ז: שניקב.

- השופר. בירושלמי¹ שופר שנסדק רובו פסול למי נצרכה לר' נתן דיבק שיכרי שוברות פסול עוד היא לר' נתן ניקב וסתמו ר' חייא בשם יוחנן ר' נתן היא דתניא ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר ר' נתן אמר במינו כשר שלא במינו פסול ר' חייא בשם ר' יוחנן כיני מתניתין אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר ר' זעירא בשם ר' מנא והוא שסתמו הא לא סתמו⁵ כשר שכל הקולות כשירים בשופר. שמריה ב"ר מרדכי²:
- תשובה.** לא שאני כדאי ששלחת אלי³ אלוסי ומיודעי⁴ כי קמך עבה ממתיני⁵ אלא שבאת לתהות על קנקני⁶ ריקן ולא אסור [מ]משמעתך⁷ ואחות דעי אף אני⁸. סדק הוא בלא חסרון, ובין נסדק כולו ובין נסדק מקצתו קרוי סדק, נקב יש בו חסרון. ונסדק ודבקו פסול דוקא דבקו בדבק שקורין גלוי⁹ בלעז¹⁰, אבל בלא דבק כשר. והא דתנן נקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול וכו' ותניא נמי בברייתא נקב וסתמו בין במינו ובין שלא במינו פסול, במעכב את התקיעה מיירי¹¹ כאשר שנויה בירושלמי¹², ואם אינו מעכב כשר¹³. ר' נתן אמר במינו כשר, פירוש אם אינו מעכב את התקיעה, ושלא במינו פסול אפי' אינו מעכב, ומתניתין בסתמו במינו ואם מעכב פסול ור' נתן היא. ומדקדק תלמודא בדר' נתן במינו כשר אמר ר' יוחנן והוא¹⁵ שנשתייר רובו של שופר קיים והמיעוט נפחת וניקב ואם סתמו במינו בקרן איל בלא דבק כשר, והאי לישנא מחמיר דבעי תרתי רובו ומינו, איכא דאמרי אסיפא שלא במינו פסול אמר ר' יוחנן והוא שנפחת רובו דכל השופר ונשתייר המיעוט, שכיון שנפחת הרוב אין כאן שופר כלל, דבחר שאינו מינו שאינו שופר אולינן דהוא רובא, מכלל דנסתם במינו אף על פי שרובו נפחת כשר, ולשון זה מקיל דלא בעי רובו ומינו אלא מינו אע"ג דליכא רובא קיים, ובשל תורה הלך אחר המחמיר¹⁴. ומדמהדר ר' יוחנן לפרושי מילתא דר' נתן שמע מינה דעיקר הוא¹⁵. ודיבק שבתי שופרות פסול אפי' לר' נתן, משום הדבק שאינו מינו. וכן שופר שנסדק ודבקו פסול אפי' לר' נתן, משום הדבק, אע"ג דרובו של שופר קיים, כלישנא קמא דר' יוחנן¹⁶. ומסתמא אם הנקב והסדק בכדי שאינו מעכב את התקיעה ולא סתם את הנקב ולא דיבק בדבק את²⁵ הסדק שהוא כשר, אבל אם מעכב פסול¹⁷, דלא עדיף מסתמו ומעכב. ומתניתין זו

(1) ר"ה פ"ג ה"ו. (2) משפיר"א. ע' מבוא בערכו. (3) ע' ב"ב קס"ה ב', ושם: אני איני כדאי ששלחתם לני. (4) תהלי ב"ה י"ד. וע' אבות פ"ו מ"ג. (5) ע' מ"א י"ב י'. (6) ב"ב כ"ב א'. (7) ע' ש"א כ"ב י"ד. (8) איוב ל"ב י' וי"ז. (9) Leim, glu. (10) לשון רש"י ר"ה שם, וכן בעיטור ח"ב מ"ב ב'. וע' מאור ר"ה ספ"ג. והרמב"ן במלחמת שם ובהדושי' כ"ז א' ובהדושו שחז"ל דר' שווארץ ע' 19 וע' 20 השיג על פירושו זה, ע"ש קושייתו. והרא"ש ר"ה פ"ג ס' ב' מתרץ אותה, ע"ש. (11) בהגהותי לעיל אות 18. (12) שהובא לעיל בשאלת ר' שמריה, והוא גם בתוספתא ר"ה פ"ב ה"ד. (13) בהגהותי לעיל אות 18. (14) ע"ז ז' א', תוספתא עריות פ"א ה"ה. (15) וכן פ' הרי"ף ורי"צ"ג ח"א ע' ל"ד, וכן פ"ח ומוכא בריצ"ג שם ובעיטור ח"ב מ"ב ב' ובמאור ומשם בשב"ה"ל ס' רצ"ג. וסברה זו מפורשת בש"ס שבת כ"ח סע"ב ושם ק"ב ב'. וע' יד מלאכי ס' ת"ט ותי"א. (16) וכן פסקו הר"ת והרי"ף והרמב"ם ועוד ראשונים. (17) שלא כהירוש' שהביאו רוב הראשונים להלכת. והרי"ף והרמב"ם לא הביאוהו, ש"מ דלא ס"ל כותיה, משום שלא נזכר בתלמודנו. ובפ"י המשנה כתב הרמב"ם בפירוש שצריך לסתום הנקב, וכן הרא"ש בתשובה כלל כ"ד ס' ח' ומוכא בב"י א"ח ס' תקפ"ז כתב שאין תוקעין בשופר נקוב.

ואין צריך לומר זו קתני. נסדק וסתמו פסול, משום סתימת הדבק שאינו מינו, ואין צריך לומר דיבק שבני שופרות, דאיכא תרתין סתימת דבק ותוקע בשני שופרות, והוי כעין שופר כתרך השופר, דרחתנא אמר¹ והעברת שופר תרועה, אחד ולא שנים, וכיון דמשני שופרות בא הקול הוי כאלו הם שני שופרות. וכל שכן נקב וסתמו ומעכב 5 את התקיעה שפסול, כיון שאינו ראוי לתקוע בו לא הוי שופר. והנה תלמוד שלנו והירושלמי אחד הוא, אלא שהירושלמי מפרש יותר, ומינה נשמע לפרש תלמוד שלנו. וברייטא דקתני נסדק לארכו פסול מפרש לה למתניתין דתנן שופר שנסדק 10 ודבקו פסול היינו כי נסדק רובו לארכו, דכיון שנסדק רוב ארכו ודאי לא נשתתיר שיעור תקיעה², אבל נסדק לרחבו אפילו רוב רחבו אם נסדק לצד אחד שנשתתיר שיעור תקיעה מן הצד ועד סופו כשר. ונראה לי אפי' דבקו בדבק. ולר' נתן אצטריך, דכיון דאיכא שיעור שופר כשר הוי אידך כמאן דליתא³. ופירוש הירושלמי הכי הוא, שופר שנסדק ודבקו פסול למי נצרכה למיתני לר' נתן דפסול בניקב כסתימה שלא במינו, אבל לרבנן דמכשרי בניקב כסתימה שלא במינו אם אינו מעכב את התקיעה הוא הדין דמכשרי כסדק, דמאי שנא, אבל לר' נתן דפסול בניקב פסול נמי כסדק. ומטיבותיה⁴ דמר אמרתי ומנויותיה⁵ ולא כלום:

15

מסכת נדה.

קענ. [39a] מצינו שרבינו חננאל פסק⁶ בכתובות כפרק אף על סי' גבי מצינת נדה שם[נ]אל [מחלפא]⁸ ליה <דכיתיה> בשמאל⁹, וכן קבלנו מרבתינו¹⁰, כל הרברים האלה נאמרו בימי ליבונה, ואפילו הכי אסור מצינה אם לא בש[מאל], וכל שכן מאכילה ושתייה יש להרחיק מלאכול עמה. כך משמע מדבריו. וכן משמע 20 כפרק קמא דשבת¹¹ גבי תנא¹² דבי אליהו וכו', עד בימי ליבונך מהו אצלך אמרה לו אבל עמי ושתה עמי וישן עמי וכו', ומסקנא דסינר מפסיק בינו לכינה, אמר לה כרוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לחורה שנאמר¹³ ואל אשה כנדת טמאתה לא תקרב. ואם תאמר לא הקסיד אלא על השינה ולא על אכילה ושתייה¹⁴, הא ליתא, מדמייתי לה עלה דהא דתנן התם לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה, וכיון דטעמא 25 מפני הרגל עבירה מה לי כנדתה ומה לי בליבונה כל זמן שלא טבלה¹⁵. וראיתי שפסק רבינו זקני¹⁶ מנוחתו כבוד שוודאי בו' ימי ליבונה, שאינה יכולה לטבול, יש

(1) ויקרא כ"ה ט'. (2) אבל אם נשתתיר כשיעור תקיעה כשר, וכ"ה שיטת רי"ד מובא בשבחה"ל סי' רצ"ג. (3) ע' רש"י ר"ה כ"ו ב' ד"ה אם נשתתיר וריצ"ג ח"א ראש ע' ל"ג. (4) סנהדרין מ"א ב' ולעיל סי' קס"ד ע' 167. (5) כ"ה הגי' בכ"פ בר"ס סנהדרין שם, ובגמרא: מנויותיה, וכן לעיל סי' קס"ד. (6) מובא פסקו בתוס' שבת י"ג ב' ד"ה בימי ובבעל הנפש ראש שער הפרישה ובתוס' רי"ד כתובות ס"א א' ובר"ן כתובות פ"ה סי' רע"ט. (7) ס"א א'. (8) כ"י מחלפים. (9) גמרא: בידא דשמאלא. (10) רש"י כתובות שם. וע' תוס' שם ד"ה מחלפא ושבת י"ג ב' ד"ה בימי וס' הישר סי' נ"ח ונ"ט ורמב"ם פ"א מהא"ב ה"ח וי"ט וס' התרומה ה' נדה סי' צ'. (11) י"ג א' וב'. (12) כ"ה ברי"ף שבת סי' רצ"ב ועוד ראשונים, ובגמרא: תני. (13) ויקרא י"ח ו"ט. (14) כן בתוס' שבת שם ד"ה בימי והראב"ן סס"י שלה. וע' ס' הישר סי' נ"ח אות ב'. (15) ע' מחזיק ע' 607 וע' 608 וס' האורה ע' 168 עד ע' 171 ופרדס סי' רע"ב. וע' ס' הישר סי' קנ"ד ובתשובות סי' נ"ט אות ב' ותוס' שבת י"ג ב' ד"ה בימי וכתובות ס"א א' ד"ה מחלפא ורמב"ן ורשב"א ומאיירי ור"ן וחדושי הר"ן שבת שם. (16) ראב"ן סס"י שלה.

לחוש להרגל עבירה, אבל לאחר שעברו ז' נקיים וראויה לטבול מותר לאכול עמה, דאין לחוש להרגל עבירה, שלא גרע מישראל משומד דמסקינן בפרק קמא דשחיטת חולין¹ דלא שביק היתירא ואכיל איסורא, דאם יעלה על לבו לדבר אחר יטבילנה. וכתב דנראה לו דאפי' מצוה לו לאכול עמה, כדי לרצותה שתטבול. ושרי ליה מריה², דאגב חורפיה לא עיין בה³, דסבירא ליה שהא דחשו להרגל עבירה שמא יתקסנו יצרו⁴ ויבוא עליה במזיד באיסורא, וליתא, דטעמא מתוך שרגיל עמה לאכול ישכח שהיא זבה וסבר דטהורה היא ויבוא עליה. וכן משמע מפירוש רבינו שלמה בפרק קמא דשבת⁵. ועל כרחק הכי פירושא, מדאיכעיא ליה התם נדה מהו שתישן היא כנגדה והוא כנגדו, פירוש מי סמכין דלא ישכח ויבא עליה משום דאיכא דיעות שיזכירו זה לזה דנדה היא וגם שינוי שאינו ישן עמה בקירוב בשר, כדאמרין בכתובות⁶ האומר אי איפשי אלא הוא כנגדו והיא כנגדה יוציא ויתן כתובה, ופשיטין לה טמטניתין שלא יאכל [הזב]⁷ עם הזבה מפני הרגל עבירה, ודחינן לה התם [דיעות]⁸ איכא שינויא ליכא, אלמא דטעמא משום שכחה, דאי חיישינן [b 39] ליצרו תוקפו מה הועלנו בשנוי, אלא שמע מינה כדפרישית. וכיון [המשום] שמתא שמא ישכח המעם, אם כן אין חילוק בין [תוך] ז' לאחר [ז'] נקיים⁹, ואדרבה כמו שמרחקים יותר ימי טומאה יותר מהרה¹⁰ ישכח. כלל דבר אינו רואה בו היתר כלל עד שתטבול. ואפי' אם על ידי שינוי [הוא]¹¹ אוכל עמה, דאיכא [דיעות]¹² ושינוי, נראה מפי לאסור מלהתיר, כיון דפשיטין מהקישא דאשת רעהו דאפי' היא כנגדה והוא כנגדו אסור, אף על גב דאיכא דיעות ושינוי, הכי נמי באכילה. ואם נפשוך לומר הלא מעשים בכל יום שאוכל עם אשת רעהו¹², ואם כן להא נמי נקישו ליה, [לא דמי], דהתם סגי לה בדיעות בלא שינוי כיון שאינם מורגלים יחד, דלא ניזייס אהדרי, מה שאין כן באשתו. ואע"ג דתלי טעמא בחקישא, אסמכתא בעלמא היא, וטעמא משום הרגל עבירה. וראיה לדברי דתנן בפרק כל הבשר¹³ רבן שמעון בן גמליאל אומר שני אכסנאים אוכלים על שלחן אחד זה בשר זה גבינה, ואמר שמואל¹⁴ לא שנו אלא שאין מכירין זה את זה, אלמא כל היכא דאינם מכירין

ורבינו לא העתיק רק תורף דברי הראב"ן ולא לשנונו. וראה זה בראב"ן הביא דין זה בשם יש מי שנהגין, ומסיים: והמקל מקלקל והמחמיר יהא ברוך, וא"כ צ"ע מה שכתב רבינו שהראב"ן פסק כן. ודברי הראב"ן מובאים בש"ך יו"ד ס' קצ"ה ס"ק י"ז ובברכי יוסף יו"ד שם, ע"ש שהאריך. ותורף דברי הראב"ן מובא בדרכי משה יו"ד שם מהג"ה במדרכי בשם הראב"ן ה' וכן בשלה"ג שגליון המדרכי שבת פ"א ס' רל"ח אות ה'. ואנו הרי אנו רואים שלא כן דעת הראב"ה. (1) ד' סע"א. (2) יומא פ"ו א', סנהד' צ"ט א'. (3) עירובין צ"א א' ו"ש"מ. (4) ע' תוס' שבת י"ג א' ד"ה מה ומאורי שבת שם. (5) ע' רש"י שבת י"ג א' ד"ה שתישן. וע' חרושי הר"ן שם ד"ה כיוצא. (6) מ"ח רע"א. וע' רש"י שבת י"ג א' ד"ה איכא שנוי. (7) כ"י: ריעותא הוא, וכ"כ: ריעותא. וט"ס זה גם באר"ח ח"א ס' ש"ס. (8) כ"י: ריעותא הוא, וכ"כ: ריעותא. וט"ס זה גם באר"ח ח"א ס' ש"ס. (9) הרי לפנינו מפורש בדברי רבינו שאף לאחר ז' נקיים אסור לאכול עמה, וכ"ש בתוך ז'. וא"כ צ"ע מה שכתב ברמ"א יו"ד ס' קצ"ה ס"ד מהג"ה במדרכי בשם הראב"ה: „דאין להחמיר בימי ליבונה בענין איסור אכילה עמה בקערה“, וע"ש בדרישה וב"ח וטו"ז וש"ך. ואל דברי הרמ"א רמז במהרש"א שבת י"ג ב' לתוס' ד"ה בימי ליבונו. וע' מחז"ק וס' האורה ופרסם במקומות שציינתי ע' הקודם אות 16 שזכרה שם דעת האומרים להקל בימי ליבונה כנגיעה ואכילה, וע' תשו' חצ"י ס' מ"ה. והמשיב שם הוא אולי ר' ששון. (10) כ"י: הוי. (11) כ"י: דיעבד. (12) ע' לקמן ס' קצ"ב בסוף תשו' ר' אפרים, ובאגודה שבת ס' י"ט: נראה לי לא יאכל איש עם אשת איש בקערה אחת. (13) חולין ק"ז ב'. ורבינו לא העתיק כל הלשון. (14) גמרא: רב חנין אמר

זה את זה לא גזרין אע"ג דליכא שינוי, אע"פ שזה הדבר קרוב לשכוח לאכול זה עם זה מלגזור שמא ישכח ויבא עליה, כיון שאינה שוכב אצלה אלא שאוכל עמה. וכל שאינן מורגלים זה עם זה קרי אין מכירין זה את זה.¹ ואף על גב דבפרק קמא דשבת² בעי למיפשט מינה דהני מכירים זה את זה נינהו, פירוש נדה ובעלה, ודחי לה 6 הכי השתא התם, גבי אכסנאים המכירים זה את זה, דיעות איכא שינוי ליכא הכא איכא דיעות ושינוי, משמע דאפי' היכא שמכירים זה את זה מותר על ידי שינוי גבי בשר וגבינה, והכי נמי נאמר גבי נדה ובעלה, אומר אני דההיא דחיה בעלמא, כלומר מהבא לא תפשוט לאסור נדה ובעלה על ידי שינוי, דאיכא למימר דהא דאמרין במכירין מיירי בלא שינוי, [אבל היכא]³ שאיכא [דיעות]⁴ ושינוי אפילו במטה חדא אימא דשרי, אבל לפי המסקנא דפשיט דאפי' בדיעות ושינוי אוסרים איכא למימר הכי נמי 10 באכילה על ידי שינוי, דהיא היא, דהא פשטינן בכל הסוגיא [שכיבה] מאכילה [מדמנין] להו. [ו]אם לחשך אדם לומר⁵ דכל שכן בשכיבה דנחמיר, אבל מחומרא דהוא בנגדו והיא כנגדה (א)לא נלמד להחמיר על האכילה בשינוי בין לגבי בשר וגבינה בין לגבי נדה ובעלה,⁶ תשובתי דברי[נש] המסקנא הוה⁷ פשיט(א) לאיסור מדבית הלל דאמר 15 לא עולה ולא נאכל, ומשני התם דליכא דיעות הכי נמי מסתברא דהיכא [דאיכא דיעות]⁸ [ש]אני דקתני רבן שמעון בן גמליאל⁹ אומר שני אכסנאים אוכלים על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה ואינם חוששים, אלמא דפשיט(א) היתר שכיבה, אע"פ שקרוב הדבר לחשש איסורא, מאכילה, [אלא]¹⁰ שלא נתן על לב[ו] התלמוד דבשאינם מכירים [זה את זה] מיירי, מכל מקום הסברא אמיתית, ואם במכירין [הוה]¹¹ 20 מיירי, כמו דסלקא דעתיה מעיקרא, הוה פשיט מינה. וקצת יש להשיב לדחות להיתר גבי אכילת נדה בשינוי, [ד]למא (ד)מאכילת בשר וגבינה הוא דפשיט להיתרא משום דלאחר יכול לשכוח ולאכול עם חבריו בשר או גבינה, דאיסור תלוי באכילה וקרוב הדבר לאסור כמו הוא בנגדו והיא כנגדה, וכל דאורייתא לא שניא איסור לאו ולא שניא איסור כרת¹², אבל אכילת נדה בשינוי, דאיכא דיעות ושינוי (ותו), דליכא 25 למיחש כולי האי להרגל עבירה, (ש)כולי האי לא חיישינן, ומדרשא¹³ הוא [דהוה]¹⁴ פשט מלא יאכל בכל שכן. וקשה לסמוך על הסברא, כיון שנהגו העם לאסור בימי נידתה אפי' על ידי שינוי. ומיהו¹⁵ אם שתת[ה] בכוס ונשאר בו קצת והלכה לה, שאינו שותה ממש עמה, קבלתי מרבתי¹⁶ להתיר. ואף כן נראה לי, מדאמרין בפרק

שמואל, ורבינו לא הביא רק בעל המאמר, כדרכו לרוב. (1) ע' רמב"ם פ"ט מהמ"א הכ"א ור"ן חולין סי' תתמ"ז. (2) י"ג א'. (3) כ"י: היכי. (4) כ"י: דיעה. (5) ברכות ז' ב' ושי"מ. (6) לא שלפי סברת הגמרא שכיבה ואכילה שוין הן, אלא שהגמרא פשטה שכיבה לאיסור מכת כל שכן, וא"כ אין ללמוד אכילה משכיבה לאיסור. וע"ז משיב שהרי ברש"י המסקנה פשטה הגמרא שכיבה מאכילה להיתר, וא"כ ע"כ ששוין הן. (7) כ"י: הוה. (8) כ"י: דרעות. (9) כ"י: רשב"ל. (10) כ"י: אילולי. (11) כ"י: ממכירין לה. (12) יבמות פ"ב א'. (13) מכת קל וחומר וכל שכן. (14) כ"א, וכ"י: שהיא. (15) מכאן עד מבחצעת המטה לקמן ע' 196 שורה 5 מובא בתורפו בשם רבינו במרדכי שבועות סי' תשמ"ג. (16) הרי"א ממיץ. ע' סי' יראים סי' קצ"ב ובשלם סי' כ"ה, ומובא ברוקח סי' שי"ז והגה"מ פ"א מהא"ב סי' ל' והועתק בסתם במרדכי שבט סי' רל"ו, ובא"ז ח"א סס"י ש"ס: ומוציא אבי העזרי אמר לי שראה את רבינו אליעזר שותה כמין שהיה שותה כמין שותה אשתו נדה אך לא היה מקבלו מידה. וע' הגהות לס' יראים השלם כ"ד א'.

אף על פי¹ כל מלאכות וכו' חוץ ממוזגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו, אמר רב הונא לא שנו אלא בפניו אבל שלא בפניו לית לן בה, והצעת המטה חמורה ממוזגת הכוס, דהותרה על ידי שינוי אפי' בפניו², אבל הרחצת פניו ידיו ורגליו אי אפשר בשום ענין אלא בנגיעה ובפניו ולכך אסור, [אבל] באכילה ושתייה אין קרוב ביאה מפי מברצעת המטה. ומדאשרינן³ הרחצת פניו ידיו [ו]רגליו גרידא⁴ הוה משמע⁵ דנגיעה אחרת שרי, דליכא ריצוי ביאה. ואע"ג דגבי תנא דבי אליהו⁶ קאמר לא נגע בי אפי' באצבע קטנה, חומרא בעלמא [היה] מחמיר על עצמו. ולכל הפחות בימי ליבונה נראה לי שאין צריך לפי ההלכה להחמיר בנגיעה בעלמא, ואפי' בימי נדתה, אילולי שנהגו העם. וטוב להתרחק ולעשות סיג ואין להתיר, משום דאתי למיטעי. וגם קבלתי מרבתי שאוכלים בשר וגבינה יחד על השלחן אפי' במכיר [ין] על ידי¹⁰ שינוי שהיה שם שום דבר גבוה בין הבשר לגבינה להכירא⁶, וראיתם מהכא⁷ ומפרק ר' ישמעאל בעבודה זרה⁸ דקרי שתי תפיסות גבי מרקולים דאיכא [גובהה]⁹ בניו וביני, ו[ן] לפי תפיסה דהכא¹⁰ מהתם. ואין¹¹ הנידון¹² דומה לראיה¹³, כדפרישית. וכשר¹⁴ הרבר שיאכל האחר בטפה לכד בחיקו או על שלחן אחר. ולא שאני ראוי לחלוק עליהם אלא הלכה אני דורש¹⁵, וכן נראה לי¹⁶. וקצרו של דבר¹⁷ בשאני¹⁵ מכירים אפי' בלא שינוי מותר ובמכירים אפי' על ידי שינוי אסורים¹⁸ על שלחן אחר¹⁹. ומיהו באשתו נדה מותר לכל הפחות על שלחן אחר²⁰, ומעטא כדפרישית לעיל

(1) כתובות ס"א א'. (2) כתובות שם, והובא לעיל בראש הסי'. (3) ראה זו גם באר"ז ח"א סי' ש"ס 96 א'. (4) כל' בלבד, משום שהיא דרך חיבה. (5) שבת י"ג ב'. (6) ע' רש"י חולין ק"ז ב' ד"ה תפישה אחת ופרדס סי' רמ"ז וס' האורה ע' 186 וס' יראים סי' קמ"ט ובשלם ע' 84 וראב"ן סי' רע"א ובעל הנפש ראש שער הפרושה ותוס' חולין ק"ז ב' ד"ה כעין ועיטור ח"ב ו' רע"ב וס' התרומה ה' נדה סי' צ' וצ"א וסמ"ג ל"ח ק"א וקמ"א. וע' רוקח ססי' תס"ט ואר"ז ח"א סי' תס"ב והגה"מ פ"ט מהמא"ס סי' פ' ורא"ש שבת פ"א סי' ל"ב וחולין פ"ח סי' כ' ומדרכי שבת סי' רל"ח וחולין סי' תרפ"ח ומאירי שבת י"ג א' וא"ח ח"ב ע' 387 וטוב"י אור"ח סי' קע"ג וטו"ד סי' פ"ח. (7) דבעינן דיעות ושינוי, ע' ראב"ן. וס' התרומה ובעל הנפש ואחרים מביאים להיפך ראה מהתם להכא. אבל נראה עיקר כונת רבינו לומר שמדמים בשר וגבינה לאכילה עם הנדה. (8) נ' א'. וראה זו מובאה בתוס' חולין ובסמ"ג. והראה היא שע"י דבר גבוה המפסיק נקרא תפיסה אחרת. (9) כ"י: גבוה. (10) תפיסה שנוכרה בחולין ק"ז ב' לענין בשר וגבינה. ולענין אכילה עם הנדה לא נזכרה תפיסה. ואפשר שכונת רבינו: שנוי דהכא גבי אכילה עם הנדה, ונקט לשון תפיסה אגב גררא דבשר וגבינה. ולפ"ז "מהתם" פירושו: מע"ה או: מחולין. (11) פסחים ט"ז א' וכ' ב' וש"מ. (12) בשר וגבינה. (13) אכילה עם הנדה. (14) ע' תשו' חצ"ז סי' ע"ח ופרדס סי' רמ"ז וס' האורה ע' 186 וע' 205 סי' ע"ז. (15) כעין לשון הש"ס תענית ה' ב': מקרא אני דורש, וע' כתובות ק"א ב'. (16) כ"י: כנ"ל. (17) ברכות ג"ט ב'. (18) וכו' שיטת הרי"ף והרמב"ם שלא הזכירו החילוק בין תפיסה אחת לשתי תפיסות, ע' רמב"ם פכ"א מהמא"ס ולח"מ שם וב"י אור"ח ססי' קע"ג. ותפיסה יפרש רבינו כפירוש השני שבתוס' חולין ק"ז ב'. (19) תורף סי' זה עד כאן מובא בקיצור בהגהות מדרכי שבת פ"א סי' תנ"ב, ומסיים: קצרתו סי' [ק]ע"ב, ולפנינו הוא סי' קע"ג. ובשלה"ג שבגליון המדרכי שבת פ"א סי' רל"ח אות ה': קצרתו מאביה. (20) בלא שינוי. וכו' שיטת הרמב"ם פ"א מהמא"ב ה"ח: לא יאכל עמה בקערה אחת, וכן בפס"ז מה' טומא"ה ה"א, וע' כ"ט שם וב"י יו"ד סי' קצ"ה. וכו' שיטת רש"י כמו שמביא בשכנו ריא"ז בשלה"ג שבת פ"א סי' רצ"א אות ה': וכו' בס' האורה ע' 167 ומחז"ז ע' 606. וכן אר"ז ח"א ססי' ש"ס, ע' שם ומאירי שבת י"ג א' ורא"ש שם וטו"ד סי' קצ"ה.

ש'אין לדמותה לבשר וגבינה. ובשם¹ חכמי נרבנא² שמע[תי] שאוסרים לנדה לאכול בשלחן של בעלה⁴, [וזכר לדבר]⁵ אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך וגו'⁶. שוב מצאתי בתשובת רש"י⁷ אין מניחים בשר וגבינה על שולחן אחד. ורבינו אלפסי נמי פסק כבית הלל⁸ דאפי' להעלותו על השלחן אסור, וכל שכן באכילה⁹. וגם רבינו שב"ט נראה לו לאסור. אב"י העזר"י:

5

קעדר. טומאה¹⁰ הנאה בידי אדם נשאלים עליה אפי' בכלי המונח על גבי קרקע. פירוש¹¹ [כ"ן] אפי' האדם מקבל טומאה מכלי טמא או משרץ (על יד האדם) חשוב [כיש]¹³ בו דעת לשאול ובין¹⁴ כל כלי שקיבל טומאה מן האדם חשוב כיש בו דעת לשאול, אבל כלי משרץ או מטהר משרץ [הוא] דומא דשני שבילים¹⁵. וכן בכל מקום שתמצא כי האי גוונא צריך לפרש שאדם נושא אחד מהם. והבי נמי משמע בשילח פ"ק דפסחים¹⁶ דמ"יית הך דר' יוחנן אהיבא דסבין¹⁷ שתופש האדם בידו ומשמיט ותחת¹⁸ כיבל פסק טומאה מן המחט שהיה מונח ולא היה ביד אדם, והכא על זה הוא שהטומאה באה מן הנדה למטה, הילכך על כורחך בתרי עניני [איירי]¹⁹ ר' יוחנן. וגרסין [40 a] כסוטה פ"ק כשם²⁰ רב גידל אמר²¹ דבר שיש בו דעת לשאול וכו' מהאי קרא נפקא והבשר אשר יגע²² וכו' עד ואיצטריך [ד]רב גידל <ואיצטריך למיגמר מסוטה דאי מדרב גידל>²³ הוה אמינא בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד איצטריך [ד]כוסה [ואי]²⁴ מסוטה הוה אמינא עד דאיכא דעת נוגע ומגיע (ו)להכי איצטריך²⁵ דרב גידל דלא בעי[נן] אלא דעת נוגע או <דעת>²⁶ המגיע. ואמר אני דר' יוחנן²⁷ מדרב גידל נפקא ליה, והמקשה²⁸ סבר ללמוד מסוטה, ולא עמדו דבריו. אב"י העזר"י:

20

(1) או"י הנ"ל: ובשם חכמי נרבנא כתב מורי אב"י העזר"י שאוסרים לנדה לאכול על שלחן של בעלה וזכר לדבר אשתך וכו'. ומשם הגהתי. (2) מובא בשם במדרכי שבת פ"א סי' ר"ח ובהגהות שם סי' תנ"ב, וודאי שמכאן העתיק. וכו"י: גרבינא. (3) וכן בכ"א, וכו"י: בנדה. (4) וכו"ה דעת השאלות אחרי סי' צ"ז וכו"ה ג' ד"ו 170 א'. ועי' מנהיג צ"ו א'. (5) כ"י: וי"ל. ופירוש הדרש עי' בבבגי ישע למדרכי שבת פ"א אות י"ח. (6) תהלי קב"ח ג'. (7) תשו' חצ"ו סי' ע"ח ואיסור והיתר כ"י מערצבאכר י"ט סע"א וס' האורה עי' 206 ושם עי' 186 והועתק בפרס סי' רמ"ז. ובשני המקומות האלה נזכר ג"כ היתר עי' הפסק, וודאי היא הוספה מאוחרת, ועל פי שלשה עדים יקום דבר. (8) במשנה חולין ק"ד ב'. והרי"ף שם העתיק המשנה כצורתה, ופשוט הוא שהלכה כב"ה. (9) צ"ע מה ראייה מב"ה, שאין שם דיעות ושינוי, לאכילה בדיעות ושינוי. וצ"ל בכונת רבינו: שאם בהעלאה גזרו בלא דיעות ושינוי כ"ש שבאכילה אסור אף בדיעות ושינוי, אבל עכ"פ אין ללמוד מפסק הרי"ף לענין העלאה על שיטתו לענין אכילה. שהרי הפוסקים שהתירו בשר וגבינה ע"י דיעות ושינוי פסקו ג"כ כב"ה. אבל באמת דעת הרי"ף היא כמו שהבין אותה רבינו עי' לעיל עי' 196 בהגהותי אות 18. (10) נדה ה' ב'. (11) בא לתרץ הקושיא שבתוס' הרא"ש ד"ה והשתא, ע"ש. ועי' רש"י ותוס' ד"ה היה וריטב"א ד"ה טומאה. (12) כ"י: מן. (13) כ"י: בשיש. (14) כ"י: וכן. (15) מטהרות פ"ה מ"ה, פסחים י' א' ובתוכות כ"ז א'. (16) י"ט סע"ב. ועי' תוס' הרא"ש נדה הנ"ל. (17) פסחים י"ט סע"א ממשנה עדיות פ"ב מ"ג. (18) כ"י: כך. (19) כ"י: אמרינן, וכ"א איירינן. (20) כ"א א'. (21) לפנינו: אמר רב גידל אמר רב. (22) ויקרא ז' י"ט. (23) גמרא לפי גי' רבינו, ולפנינו: דאי מדרב. (24) כ"י: דאי. (25) גמרא: צריכא, ותו לא. (26) כ"א. (27) עי' תוספתא מטהרות פ"ג ה"ז ור"ש מטהרות פ"ג מ"ו. (28) בנדה: מכדי האי מטה דבר שאין בו דעת לישאל הוא, ובפסחים מכדי האי מחט דבר שאין בו וכו'.

קעה. היה¹ אוכל בתרומה והרגיש שנודעו[נ] איבריו אוחו וכו'. ואי קשיא² מרתנן פרק שמיני דתרומות³ וכולם היתה תרומה בתוך פיהם וכו' עד אמרו ניטמאת וניטמאת התרומה, פירוש או או קתני, ר' אליעזר אומר יבלע ר' יהושע אומר יפלוט, משמע דלר' אליעזר אפילו נטמא ממש שיצא שכבת זרע לחוץ כולע, אם כן אמאי צריך לאחוז [באמה]⁴, ומדפריך עלה מדר' אליעזר מכלל דאפי' כר' אליעזר⁵ אתיא⁶. צריך לומר דכר' יהושע היא, ובאחיזה בלא השתנה, [דליכא]⁷ חששא דניצוצות, כולי עלמא מודים לר' אליעזר שאסור לאחוז⁸, הילכך פריך לר' יהושע. אי נמי כר' אליעזר⁹, וכיון דאפשר למיעבד תקנה עבדינן¹⁰. ולסיסא דמתניתין [דתרומות]¹¹, דמודה בה ר' אליעזר דיפלוט, ליכא לדמוי¹². וששוט למבין.

10 אב"י העזריי :

קעו. אין¹³ לו מקום נכוח וכו'. מאי. תימא לי לישני ליה ישפשף¹⁴, כדאיתא בריש פרק אמר להם המטונה¹⁵ אמר רב הונא¹⁶ זאת אומרת צריך¹⁷ לשפשף. ושמא יש לומר אם אינו אוחו חיישינן שמא לא ישפשף יפה יפה¹⁸. מיהו אינהו¹⁹ נמי²⁰ בעו שישפשף, כההיא מתניתין דיומא²¹, אע"ג דיותר לאחוז, משום שאי אפשר שלא תפול טפה אחת או שתיים, ולזה מהני שישפשף²². אב"י העזריי :

16 קעו. מפרק שלישי. אבן²³ היוצאת²⁴ מן התנור טפח [וכו' חבור]²⁵. ומסקנא משום דיד היא. מכאן²⁶ מיייתי רבינו תם ראייה דכלי חרס נהי שאינו מקבל טומאה מגבו²⁷, היכי דקיבל טומאה מתוכו מטמא (ה) אחר אף מגבו²⁸, דהכא חזינן דיד מוציא טומאה מן הכלי אם נטמא מתוכו [ונגיעה]²⁹ ביד מטמא, ולא³⁰ נרע גב מיד. דאי מוקמת לה ביד שהיא לצד פנים³¹ לתוך הכלי³², אם כן <למה לי>³³ 20 יד, מאורו הוא מטמא³⁴ קודם נגיעה³⁵, אלא ביד דחוץ מידי³⁶. ותניא נמי בתורת

(1) נדה י"ג א', משנה נדה מ' א'. (2) קעין קושיא זו בתוס' ר"ד נדה י"ג א'. (3) משנה ב'. (4) כ"י: באמצע. (5) שאם לא כן מה מקשה מר"א, הרי רבנן חולקים עליו. והוא קושיית התוס' ד"ה אוחו ושמי"ם. (6) כ"י, א, וכו', (7) כ"י: דאיכא. (8) ע' תוס' נדה שם ויומא ל' א' ד"ה מצוה ומפרשים נדה י"ג א'. ובא"ז ח"א ספ"י קב"א סברה אחרת. (9) ואף אם נטמא ממש כולע, אלא כל שיכולין לתקן שלא לאכול תרומה בטומאה עושים. (10) וכן מחרץ בתוס' ר"ד, ע"ש ביתר ביאור. (11) טמא היית וטמאה היתה תרומה, פ"י קודם שהתחיל לאכול. וכ"י: תרומה. (12) משום שהתחיל באיסור. ירוש' תרומות שם והובא בפירוש ר"י בן מלכי צדק שם ובתוס' ר"ד נדה. (13) נדה י"ג א'. (14) וכן הקשו בתוס' ותוס' הרא"ש ד"ה והלא ותוס' יומא ל' א' סד"ה מצוה. (15) יומא ל' רע"א. (16) גמרא: ר' אבא, וד"ס: רב אשי. (17) גמרא וראשונים: מצוה. (18) מפני הטורה. ע' תוס' ד"ה והלא ובפרט בתוס' יומא הנ"ל. (19) רבנן דר"א שהתירו לאחוז. (20) כ"י, א, וכו'. כ"י. (21) כ"ח סע"א כל המסיך וכו'. (22) ע' תוס' יומא ל' א' רד"ה מצוה. (23) נדה כ"ז סע"א ממשנה כלים פ"ה מ"ב. (24) במשנה וגמרא ותוס' הרא"ש: היוצא, אבל בפרהמ"ש להרמב"ם ובפ"ז מה' כלים ה"א ורשב"א וחדושי הר"ן חולין ק"ז ב': היוצאת. וכ"ה נכון, שאבן היא לשון נקיבה גם במשנה ע' לדוגמא זבים פ"ה מ"ה. (25) תוספתי מסברא עפ"י הגמרא. (26) כ"י: מיכן, ע' לעיל סי' קס"ח ע' 179 בהגהותיו אות 10. (27) כלים פ"ב מ"א, תוספתא חולין פ"א ה"כ, ספרא שמיני פרשה ז' ה"ה. חולין כ"ד ב' וכו' א'. (28) ע' רש"י נדה כ"ז א' ד"ה חבור ותוס' שם ד"ה מן וחולין כ"ד ב' ד"ה וגבו ובכורות ל"ו א' ד"ה הרי ותוס' ר"ד שבת ט"ז א' ורשב"א חולין כ"ד ב' ד"ה כלי וחדושי הר"ן שבת ט"ז א' ד"ה אלא. (29) כ"י: ונגע. (30) כ"י: דלא. (21) וכן מפרש הרמב"ן ברשב"א חולין ק"ז ב'. (32) ולהכניס הטומאה. (33) כ"י. א. (34) מטמא. (35) תוספתא חולין פ"א ה"ה, חולין כ"ד ב'. (36) ולהוציא הטומאה. ואין לפרש שהיד היא לחוץ

כהנים¹ מרובה לטמא מליטמא גבי כלי חרס שטמא אחרים מגבו ואינו מקבל טומאה מגבו. ובכורות נמי [פרק]² על אילו מומין³ מה כלי חרס נישמא תוכו נישמא נבו לא נטמא תוכו לא נטמא נבו. פירוש אם נגע [בגבו לא]⁴ נטמא כלל⁵, אלא [אם] נטמא תוכו בכלי חרס מטמא אחרים מגבו⁶. וזקני⁷ מנוחתו כבוד [פירש] דאם נטמא תוכו נטמא אף [הגב]⁸, כדמוכח בכורות⁹ בעדות דחזקיה אבי עקש, אבל נטמא הגב הגב טמא ולא התוך. וההיא דפרק קמא דחולין¹⁰ דהגב טהור, היינו שלא מטמא התוך. והכא¹¹ אם כן אתי שפיר משום דנטמא התוך, וגם ההיא דתורת כהנים, דבין כך ובין כך הגב טמא לטמא אחרים, ואפילו הכי לענין טומאה עצמו לא מטמא¹² שיהא כולו טמא אף מכפנים, ואפילו הכי מטמא אחרים¹³. ואי אפשר להעמיד דברי 10 רבינו זקני, דגרסינן לקמן בפרק האשה¹⁴ מטהר היה ר' נחמיה אפילו באחורי כלי חרס, פירוש שאינו ראוי לקבל טומאה, ופריך פשיטא, ומשני מהו דתימא לגזור גבו אטו תוכו קטשטע לן, משמע דלא מקבל הגב טומאה כלל, דאם לא כן מאי פשיטא דפריך, הא [ד]ר' [חגיגה] לא דמי לאבן¹⁵ דמתניתין¹⁶, עאינו מקבל טומאה כלל, והוה ליה לשנויי עדיפא [מינה]¹⁷ מהו דתימא כיון שיש טומאה לגב 15 מיהא¹⁸ לטמא בכתם קטשטע לן, אלא על כורחך טהור לגמרי¹⁹. ופירוש נטמא גבו²⁰ נגעה טומאה [בגבו] לא נטמא תוכו [וכן]²¹ גבו. אביי העזרי:

קעה. מפרק בנות כותים²². פולטת²³ שכבת זרע יש לדקדק סותרת ויש לדקדק שאינה סותרת, [ואפשר]²⁴ הדקדוקים בקוצר. בתחלת יוצא דופן²⁵ אמרינן בעי מיניה ר' שמעון בר ביסנא מאביי פולטת שכבת זרע רואה הוא או נוגעת 20 היא למאי נפקא מינה לסתור ולטמא בכל שהוא, ומסקינן רואה הוא וסותרה. נראה לן בשקבלתו מן הזב קאמר דסותרה, אבל קיבלתו מן הטהור לא סותרה²⁶, דהא אביי גופיה, דאמר הכא²⁷ רואה היא וסותרה, אמר בפרק בנות כותים²⁸ אין קושי סותר בזיבה, וטעמא דדבר שאינו גורם אינו סותר. הלכך שכבת זרע דטהור, שאינו גורם, אינו סותר²⁹, דשכבת זרע דסותרה בזב פירש [בהמסלת] רב הונא [בהמסלת]³⁰

ולתכניס הטומאה, דיד לא עריפא מגבו, וכשם שגב אינו מכניס כך יד אינה מכניסה. ע' מקומות שציינתי לעיל אות 28 ותוס' הרא"ש נדה כ"ז א' ד"ה אבן. ושוטה אחרת שיד מכניסה ג"כ ע' גלין תוס' שבת ט"ז א' ד"ה ה"ג ורשב"א חולין ק"ז ב'. וע' מל"מ פ"ז מה' כלים ה"א. (1) שמיני פרשה ז' ה"ז: מרובה מרת לטמא ממרת ליטמא שהוא מטמא את אחרים מאחוריו ואינו מיטמא מאחוריו. (2) כ"י: פ"י. (3) ל"ח א'. (4) כ"י: גבוליו. (5) ע' תוס' שבת ט"ז א' ד"ה ה"ג וגלין התוס' שם, וע' מל"מ פ"א מה' כלים ה"ג. (6) ע' תוס' שבת ה"ג חולין כ"ד ב' ד"ה וגבו ובכורות ל"ח א' ד"ה הרי וראב"ן סי' כ"ז ור"ש כלים פ"ב מ"ג ומל"מ פ"א מה' כלים ה"ג. ודברי הרשב"ם שרמזו עליהם בתוס' בכורות מבוארים בתשובתו שבראב"ן קמ"ד א'. והמל"מ לא ראה תשובה זו וכוון אל האמת. (7) הראב"ן, בסי' כ"ז. ומוכיח כן שם גם מפר"ח שבת ט"ז א'. (8) כ"י: הזב. (9) ל"ח א'. (10) כ"ד ב'. (11) בכורות. (12) מטמא. (13) ע"כ תורף דברי הראב"ן. (14) נדה סי' ב'. (15) כ"י, וכו': לאר. (16) נדה כ"ט סעי"ב. (17) כ"י: מינייהו. (18) עכ"פ לגב. (19) ראה זו בקיצור בתוס' הרא"ש נדה סי' ב' ד"ה באחורי. (20) בכורות ל"ח א'. (21) כ"י: וכ"ש, ולא ידעתי מה כ"ש. (22) נדה ל"ג סעי"א. (23) מכאן עד סוף הס' לשון סי' וראים השלם סי' כ"ז. (24) כ"י: ומס'. (25) נדה מ"ב א'. (26) וכו' שיטת הראב"ד מובא ברמב"ן וריטב"א וחדושי הר"ן נדה מ"ב א' וברא"ש שם פ"ד סי' א'. והרא"ש וריטב"א כתבו כן גם בשם ר"ת. והרמב"ן כתב שצאצא סברא זו הווכחה בתוס', ולפינו בתוס' לא נמצא. (27) ב"ק מ"ב א'. (28) נדה ל"ז א'. (29) ראה זו הביא גם הראב"ד.

שאינה סותרת אלא משום שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה, דהוה ליה גורם. ואם תאמר
הא אשכחן ר' אליעזר בבבא קמא בפרק כיצד הרגל¹ דאמר [דאפשר]² בלא צחצוחי
זיבה, דתניא³ שכבת זרעו של זכ מטמא במגע ולא במשא דברי ר' אליעזר, ור' יהושע
אומר אף מטמא במשא לפי שאי אפשר לה⁴ בלא צחצוחי זיבה, מכלל דר' אליעזר
סבר דאפשר⁵, ואם כן לר' אליעזר סתרה אף על פי שאינו גורם⁶. הא לא קשיא,⁵
דר' אליעזר סבירא ליה כר' אלעזר⁷ דאמר בפרק בנות כותים⁸ דקושי סותר אף על
פי שאינו גורם, ולא⁹ קיימא לן הכי אלא כדאמר אביי⁸ נקטינן אין קושי סותר בזיבה.
ואם תאמר הלא רב הונא לא הווקץ לתלות בצחצוחי [זיבה] אלא משום שקסבר נוגע
הוי¹⁰, אבל אי רואה הוי, בלא מעס צחצוחי זיבה סותר אף על פי שאינו גורם, ופליג
על רב הונא¹¹ ואמר רואה הוי ר' מלאי ביוצא דופן¹², דאמר ר' מלאי¹³ משום ר' ¹⁰
אלעזר ברבי שמעון שכבת זרע לרואה כמשהו, אלמא רב הונא ור' מלאי סברי אע"פ
שאינו גורם סותר. הא לא קשיא, רב הונא לא קיימא לן כוותיה¹⁴, והא דר' מלאי
<לא קשיא>¹⁵, דנהי¹⁶ דסבר רואה הוי מיסתר לא סתרה¹⁷, ואביי ורבא ורב יוסף
לכולהו שמעינן להו ביוצא דופן¹⁸ דאמרי פולטת רואה הויןא, אלמא לא בעינן גורם.
וקשיא נמי דאביי ורבא אמר[ו]¹⁹ אין קושי סותר, דגורם בעינן. הא לא קשיא, דכולהו²⁰ ¹⁵
מצינו לאוקמי כשקיבלה מן הזכ ומשום²¹ הכי דאי אפשר בלא צחצוחי זיבה
[דבועלה]²², ואי[נהו]²³ סתרי, מידי דהוי אבועלה, ואע"ג דצחצוחי זיבה דבועלה (והוי
ליבן) לא הוי גורם לגבי [דירה] זיבה²⁴, כיון דהוי גורם לדירה, גורם הוי. ולפי פירוש
זה אמרינן שפולטת אינה סותרת. ורבינו שלמה זצ"ל פירש²⁵ דלא מצריכי גורם

ועי' ס' התרומה ס' צ"ד שהרבה לחלוק על שיטה זו. ועי' תר"י ברכות ל"א א'. ⁽³⁰⁾ נדה
כ"ב א'. ⁽¹⁾ כ"ה א'. ⁽²⁾ כ"ו: דא"א. ⁽³⁾ גי' ד"ס, ובדפוס: דתנן, ואינה משנה. ועי' בהגהותי
לעיל ס' קי"ד עי' 95 הערה 19. ⁽⁴⁾ גי' ד"ס, ולפינו ליתא. ⁽⁵⁾ כפשטא דלישנא, וכן מפרש
רש"י נזיר ס"ו ב' והרמב"ן נדה כ"ב א' ד"ה א"ד. ולהיפך עי' תוס' נדה שם ד"ה לפי. ⁽⁶⁾ לפינו
מפורש כן בנדה ל"ז א' וב'. אבל הרא"ם גורם שם: ר' אלעזר, ולכן מוכיח שיטת ר'
אליעזר מכבא קמא. אבל צ"ע מה קשה משיטת ר' אליעזר, חדא שאין הלכה כמותו, ותו
דילמא לר' אליעזר באמת לא סתרה. ⁽⁷⁾ לפינו בנדה ובנזיר ס"ה ב': אליעזר, וכן בראשונים.
ועי' תוס' נדה ל"ז א' באמצע ד"ה אביי שרמזו על הגי' אלעזר. ⁽⁸⁾ נדה ל"ז א'. ⁽⁹⁾ ס'
יראים: אע"פ דלא, וט"ס הוא. ⁽¹⁰⁾ עי' תוס' נדה כ"ב א' ד"ה אלא ותוס' רי"ד שם ד"ה
למימר ורשב"א וריטב"א שם ד"ה הלא ורמב"ן וחדושי הר"ן נדה מ"ב א'. ⁽¹¹⁾ כפירוש הראשון
בתוס' נדה כ"ב א' סד"ה אלא ופסחים ס"ז ב' סד"ה ואיתקש, וכן פירש הראב"ד ס"ה מה'
אבה"ש ה"ב, ועי' כ"מ. ⁽¹²⁾ נדה מ"ג ב'. ⁽¹³⁾ לפינו: חנילאי, ובהשגות הראב"ד ס"ה מה'
אבה"ש ה"א: שמלאי. ור' מלאי נזכר כמה פעמים בשבת קל"ט א' ופסע א' בד"ס סנה' צ"ח
א'. ואמר שם בשם ר' אלעזר בר"ש. ויש גורסין בשבת וסנה'ד: שמלאי. ⁽¹⁴⁾ משום שסתם
משנה נדה מ' א' דלא כר' נתן בשם ר' ישמעאל. ⁽¹⁵⁾ ס' יראים. ⁽¹⁶⁾ שם במעוה: ידי.
⁽¹⁷⁾ כמענת רבא נדה ל"ג רע"ב. ⁽¹⁸⁾ נדה מ"ב א'. ⁽¹⁹⁾ נדה ל"ז א'. ובס' יראים: וקשיא
נמי דאביי אדאביי דאמר, ולכאורה זה הלשון מרווח יותר, משום שאביי לבדו אמר בפירוש אין
קושי סותר. אבל באמת הלשון שלפינו נכון, משום שרבא שאל מאביי אם קושי סותר או לא
ואביי פשט לו שאינו סותר ורבא קבלה ממנה, אם כן גם רבא סובר שאינו סותר. ⁽²⁰⁾ שאמרו
פולטת רואה הויא. ⁽²¹⁾ עד גורם הוי בשורה 18 תקנתו עפ"י ס' יראים, וקצת מסבירה.
⁽²²⁾ כ"ו: למעלה. ⁽²³⁾ הצחצוחים, גורמים את הסתירה. וכ"ו: ואי הוי, וס' יראים: ואיה.
⁽²⁴⁾ ס' יראים: לגבי דירה. ⁽²⁵⁾ עי' רש"י נדה ל"ז רע"א ד"ה דבר הגורם. ועי' רמב"ן שם ד"ה
או דילמא וריטב"א שם ד"ה בעי.

אלא למסתר שבעה אבל [יום]¹ אחד סותר אף על פי שאינו גורם, מידי דהוי אישכבת זרע. לפי פירוש זה יש לוטרי דפולטת אפילו קיבלה מן הטהור סתר[ה] יום אחד. הילכך יש לחוש לדברי הגאון להחמיר בסתירת פולטת במקום ששפעה <שלשה>² ימים, שיש לוטרי בימי זיבה קיימא, שכולהו ספק זיבות שוינהו רבנן³, [דקיימא]⁴ לן⁵ שראוי להזריע עד שש עונות שלימ[ות]. הילכך לאחר ססיקתה יום אחד לספירתה עדיין אינו מסריח, וסותרת. ושש⁶ עונות שלימות בעינן, דאמרינן ביוצא דופן⁷ משמשת כל שלשה ימים אסורה לאכול בתרומה ואי אפשר⁸ שלא תסלוט, ומסתמא שלשה ימים שלימים קאמר⁹, ואע"ג שפליגי תנאי בשבת בפרק אמר רבי עקיבא⁹, כרבא קיימא לן¹⁰. הילכך מנהג כשר אישה [שישמש]¹¹ סמוך לראייתה¹⁰ ושפעה שלשה ימים ובסוף שלשה ימים [b 40] פסקה שלא תתחיל שבעה ימים נקיים ברביעי לראייתה, אך תאחר עד מלואת שלשה ימים שלימים שש עונות לשימושה, שיבא שכבת זרע לידי סרחון, שמא תסלוט ותסתור. ואין להביא ראייה להתיר מדאמרינן ביוצא דופן¹² מכלל דכי אמר רבא דאולא <בכרעה בהדי דאולא שדתא>¹³, אל[מ]א הולכת משלכת, אלמא אין לחוש לסתירת פולטת שכבת זרע כהלכה¹⁴. זו אינה ראייה, דהא אמרינן עלה וכי תימא דילמא אשתירי, אלמא חיישינן לנשתירי¹⁵. ואין לרחות ולומר דדילמא אשתירי לפי דברי רבא אמר התלמוד¹⁶, [אבל] מכל מקום לא חיישינן לשירור¹⁷. הילכך יפה וגאה להחמיר בסתירת פולטת. ובשופעת [יום] א' או ב'¹⁸ ימים נראה שאין לחוש, דהא זבה קטנה [היא] ודי לה בספירת יום אחד¹⁹, ואף על גב דאמר ר' זירא²⁰ בנות ישראל החמירו על עצמן²⁰ אפילו רואות מיסת דם כהרדל וישנות עליה שבעה נקיים, דספק זבות גדולות שוינהו, התם היינו מעמא דגורנין רואה יום אחד אטו רואה שלשה או ארבעה או חמשה ימים, אבל בסתירת פולטת, [ד] ליקא למיגזר <אלא>²¹ אטו רואה שלשה ימים, אבל בארבעה

(1) כ"י: אס. (2) ס' יראים. (3) נדה ס"ז ב'. (4) כ"י: דקרי. (5) ס' יראים: דשש. (6) נדה מ"א סע"ב. מומרא דרבא. (7) וכן בס' התרומה ס' צ"ד, וגמרא: אי אפשר לה. (8) כרבנן בשבת פ"ז ב'. ע' ס' התרומה הנ"ל. (9) פ"ז א' ובי'. (10) ע' תוס' נדה ל"ג א' ד"ה רואה וס' התרומה ס' צ"ד. ולהיפך ע' רמב"ם בפה"מ סקאות פ"ח מ"ג ופ"ה מה' אבה"ט הי"א, ע' כ"מ שם ובפ"ז מה' תרומות ה"ז וברכי' יוסף יו"ד ס' קצ"ו אות ג'. (11) כ"י: ששימתה. (12) נדה מ"א סע"ב. (13) כ"ה בס' יראים, וכן הגי' בס' התרומה סס"י צ"ה וברמב"ן וריטב"א וחדושי הר"ן נדה שם וברשב"א בתה"א בית ד' סוף שער ה'. וגמרא: בכרעה וטבלה דילמא בהדי דאולא שדיתא. (14) ראייה זו ודחיתה שבכמוך מבוארה בס' התרומה סס"י צ"ה. וע' רמב"ן נדה מ"א ב' ונ"ב א' שהארירי להוכיח שהולכת משלכת, וכן הרשב"א בתה"א הנ"ל. וע' ריטב"א נדה שם וחדושי הר"ן נדה מ"ב רע"א. (15) ע' מקומות שציינתה, וע' ראב"ד פ"ז מה' תרומות ה"ז וכ"מ שם והגה"מ פ"ז מה"ב ס' ב'. (16) וכן הרמב"ן והרשב"א וריטב"א בשם יש מפרשים, וריטב"א הרבה להקשות על פירוש זה. (17) אין לפרש כן. וודאי מפני קושיית הריטב"א. וע' ב"ח יו"ד ס' קצ"ו ובהגהות לס' יראים אות קט". אבל גם ס' התרומה וריטב"א ור"ן, שחוששים ג"כ לנשתירי, אפ"ל לא גרסו "דילמא". (18) כ"י: אס' יראים, וכ"י: כל. (19) ספרא מצורע פרק ח' ה"ד וה', נדה ע"ג א'. והכינוים זבה גדולה לרואה ג' ימים וזבה קטנה לרואה פחות מכן לא נזכרו בספרא וגמרא, אבל בר"ף ה' נדה ס' אלף ס"ח העתיק את הספרא: אין לי אלא הרואה שלשה שהיא זבה גדולה מנין לרואה שנים שתהא זבה קטנה וכו'. (20) נדה ס"ז א'. וע' רש"י מגילה כ"ח סע"ב וס' הישר נדה ס' קמ"ה ותר"י ברכות ל"א א'. (21) ס' יראים.

וחמשה ליכא למיגזר, שהרי כבר בא לסירחון¹, יש לומר שלא להחמיר ולא נזר ר' זירא להחמיר על זאת². פירשתי צדי איסור והיתר, והמחמיר בכלם ינחור ברכות על ראשו³ ויאריר ימים ושנים. כך קבלתי ממורי הרב רבינו אלעזר ממ"ץ: קצמ. [ושבוע]⁴ בתרא] לא ססיק [וקסבר ימי לידתה שאין רואה בהן עולין] לה לספירת זיבתה. מכאן מייתי[נן]⁵ ראייה לספיקה⁶ דרבינו חס⁶ ששאלו את רבינו חס⁷ מנשים⁸ האידנא דכל ה[נשים] ספק זכות שוינהו רבנן⁹ משום דר' זירא¹⁰ דאמר¹¹ בנות ישראל החמירו על עצמן שאפי' וכו', דמדאורייתא אפילו כל שנבעה רוא[ה] וספקה בשביעי לערב טובלת ומותרת לבעלה לאלתר¹², [ו]ר' זירא [ש]מצריך להו שנבעה נקיים ממש [כמו]¹³ וזה, כדאימא בפרק בתרא¹⁴, ואם כן כל הנשים דהאידנא יולדות¹⁵ בן[ו]ב ניהו¹⁶, [ושאלו]¹⁷ לרבינו חס, כיון דקיימא לן כרב¹⁸, כדפסיק הכא¹⁹, ולעיל²⁰ אסיקנא אליבא דרבנן דבעין[א] שנבעה נקיים ממש אע"ג דימי טוהר ניהו, אם ספרה שנבעה נקיים בימי טוהר ואחר כך ראתה קודם טבילה בימי טוהר מאי. מרמטמא [ל]בית²¹ הילל לח ויבש²² קודם טבילה אליבא דרב, דקיימא לן כוותיה, שאמר²³ מעמא דבית הילל משום דביומי וטבילה תלה רחמנא, כיון דמטמא לח ויבש שטא סתרה¹⁵ כל שנבעה נקיים דספרה, או דילמא כיון דאילו טבלה טהור²⁴, אפילו אם ראתה דם לא סתרה. והשיב [דבר]²⁵ הפשוט הוא דלא סתרה, כיון שאילו טבלה אפילו הדם

(1) כ"ל כונתו: בחומרא דר' זירא יש לחוש שמא ראתה ג' או ד' או ה' ימים ולא הרגישה, וכיון שהחששות שתבוא לירי איסור תורה מרובות לכך גזרו, אבל בפולטת, שאין לחוש רק שמא תפלוט בתוך ג' ימים, ואין כאן אלא פליטה אחת, ובראייה אחת לא תבוא לירי איסור תורה, לא גזרו. (2) וזה שלא כדברי התוס' נדה ל"ג א' ד"ה רואה וס' התרומה סי' צ"ד וצ"ה ורוב הפוסקים. (3) ברכות ל"ג א' וש"מ, ינחור לו. (4) נדה ל"ו א'. ותקנתי הלשון עפ"י הגמרא, ובכ"י: ושמע בתר לא פסיק וקם בר עולה. (5) ע' לקמן ע' זה אות 7. (6) פסק ר"ת נמצא בקיצור בס' הישר ססי' קנ"ה ומוכא בתוס' נדה ל"ו א' ד"ה שבעו ובס' התרומה סי' צ"ה ובתוס' הרא"ש נדה שם ד"ה שבעו ובכ"י: שם ד"ה ת"ש, ובלשון באו"ז ח"א סי' של"ט. (7) גם באו"ז כתב שר"ת השיב בענין זה הלכה למעשה, ומוכחא שם התשובה בשינוי קצת ממה שהיא לפנינו כאן. ובס' הישר שבדפוס ובדפוס רווינטהאל לא נמצאה תשוב' ר"ת זו. ורבינו כתב לקמן ע' 202 שורה 11 שמצא השאלה לר"ת ותשובתו בתוס', ובאו"ז: ורבינו יצחק בר' שמואל הביא ראיה וכו', והכונה לר"י הוקן בעל התוס'. ולשון הראיה שבאו"ז דומה להלשון כאן, וכ"ה בהרחבה ושינוי קצת בריטב"א. ובתוס' שלנו לא נזכרה השאלה כלל. ולשון הראיה קצר מאד. נמצא שהתוס' שלנו לא הביאו רק תורף דברי תוס' ר"י הוקן, ורבינו והאו"ז והריטב"א העתיקו כל הלשון. ובשלימותו אף שלא בצורתו הוא כאן, והאו"ז נראה שהעתיק לשון תוס' ר"י בצורתו. (8) בדבר נשים. וכמו: אנשים. (9) נדה ס"ז ב'. (10) ע' רש"י נדה שם ד"ה ספק. (11) שם ס"ו א'. (12) ע' או"ז ח"א סי' של"ח באריכות. (13) כ"י: כ"י. (14) נדה ס"ו א'. ועי' שם ס"ז ב'. וע' רמב"ם סי' א' מהא"ב הי"ד. (15) כ"י, וכ"י: יושבת. (16) ה"ג ד"ו 171 א' ור"ב ע' 626, ח"ג סי' ס"ח, רס"ג בתוס' נדה ל"ו א' פד"ה אכ"י ובמנהיג צ"ה א' וצ"ו ב' ססי' ק"ב ובאו"ז ח"א סי' של"ט וע' "ספרי רבינו סעדיה" ח"ט ע' 168 ובהערות, ר"ף שבועות פ"ב סי' אלף פ"ה, מחז"י ע' 612 ופירס רבינו רע"ד וס' האורה ע' 176, ראב"ן סי' שכ"ג, רמב"ם פ"א מהא"ב ד"ה, ס' הישר סי' קנ"ה, ס' התרומה סי' צ"ה, סמ"ג ל"ח ק"א. (17) כ"י: ושאלתי. (18) דאמר מעין אחד הוא, נדה ל"ה ב'. (19) נדה ל"ו סע"א. (20) שם ל"ה סע"ב ול"ו רע"א. (21) כ"י: ל"ה בית. (22) משנה נדה ל"ד א'. (23) נדה ל"ה ב'. (24) הדם. (25) או"ז ח"א סי' של"ט: דבר פשוט. וכ"י: רב. וכ"י: דרב.

שתראה אחר כך מהור, דרם מהור הוא, השתא נמי לא סתרה, דאע"ג דהוא עצמו
 טמא כרם נדה דעלמא, היא מהורה כשתטבול, דהא לאורם נדה הוא, כדמוכח כולה
 שמעתא דביומי וטבילה תלה רחמנא לרב דקיימא לן כוותיה, דאילו דם <נדה>¹ הוה לא
 היתה מותרת, ואף הדם לא היה מהור אחר הטבילה. ומהא ראיה. לאו מי אמר
 5 לוי אליבא דבית שמאי דסברי (דסבר) מעיין [אחד] הוא לכולי עלמא, כדמוכח
 שמעתא², [דכי ספירה]³ שבוע קמא אע"ג [דחזיא]⁴ בסוף שבוע בתרא, דהאי
 דם לית ליה תקנתא אפילו בטבילה, דהא ימי טומאה (דיו) נינהו, אפילו הכי
 לא סתרה ז' ספירות שבוע קמא, (שמע) מינה נשמע לבית הילל, שסברו
 נמי מעיין אחד הוא אליבא דרב שהלכתא כוותיה⁵. וכל שכן דביומי מהור,
 10 דאית ליה תקנתא להאי דם בטבילה, כמו שמפרש⁶, שאם ראתה לאחר שבועה נקיים
 קודם טבילה דלא סתרה, אלא טובלת ומהורה, וכן הלכה. מצאתי כתוספות⁷.
 ואינה ברורה הראייה⁸. ואם תמצא לומר דחומרא דר' זירא איתא נמי ביולדות
 איכא למימר דכיון דהדם טמא, דביומי וטבילה תליה רחמנא⁹, סתרה ובעיא ספירה
 אחריתא. והנא מיירי בדיון תורה קודם חומרא דר' זירא, הלכך בשבוע קמא דפסקה
 15 עולה לה לספירת זיבה, ושבוע בתרא הויה לה ביולדת בלא זיבה, שהרי כבר ספירה,
 דלא בעיא שבועה נקיים לדם לידה, אבל אנו דמחזירין דאפילו בשאינה יולדת
 בזוב מצריכין לה שבועה נקיים מדרי' זירא מפני הטועות איכא למימר דדיינין לה
 ברם בתר ספירה כמו ברם הלירה דקמי ספירה, כיון שביומי וטבילה תליה רחמנא.
 והגאונים¹⁰ פסקו דמחזיקין כולוהו נשים האידנא ביולדת בזב, ולפי זה אין ראיה,
 20 לפי דאיכא למימר דכולי האי לא מחמרי¹¹. ועם¹² הרב מורי ממי"ץ נשאתי ונתתי
 בדברים הללו, והיה אומר דצריכה ספירה אחריתא, ומחק מספר הישר שלו פסק
 הרבינו תם שפסק. ולא תיקשי לך דלעיל¹³ לא בעי לוי אלא שתפסוק משהו כדי
 שיעלו לה שבועה נקיים, דהתם קיימה בתוך ארבעה עשר הלכך צריכה שבועה נקיים
 שלימים. ולרב לא שני ליה, דלעולם בעי שבועה נקיים שלימים. וכוותיה קיימא לן.

אב"י העוזר:

25

מה שפירש רבינו שלמה הכא במסקנא¹⁴ דלוי סבירא ליה כבית הילל דביומי
 וטבילה תלה ליה רחמנא, ומשמע בשופעת לאחר ארבעה עשר דלבתר טבילה
 מהורה, לא נראה. תרא [דבכולה]¹⁵ שמעתא משמע(ת) דלרב הוא שאית ליה האי
 סברא, ולא ללוי¹⁶. ותו שמסקי לעיל¹⁷ לרב רישא לקולא וסיפא [לחומרא]¹⁸ וללוי
 30 רישא לחומרא וסיפא לקולא, ולפירוש רבינו שלמה ליכא מידי בהא בין רב ללוי,

(1) כ"ה באור. (2) ל"ה ב'. (3) כ"י: דבי ספרו. (4) כ"י: שחלה. (5) נדה ל"ו ס"א.
 (6) ע' חברייתא ל"ה ב'. (7) ע' לעיל ע' 201 אות 7. (8) ע' תוס' נדה ל"ו א' ד"ה שבוע
 וס' התרומה ס' צ"ה ואר"ז ח"א ס' של"ט וריטב"א למוגיתנו. (9) נדה ל"ח ב', ע"ש.
 (10) ע' בהגהותי לעיל ע' 201 אות 16. (11) ע' ריטב"א. ולענין הרין דעת רבינו אינה מבוססת
 כאן, אבל באור"ה הנ"ל: וכן כתב מורי אבן העזרי להיתירא כדברי ר"ת והורה הלכה למעשה,
 וע"ש עוד בסוף הסי'. וכן במדרכי שבועות פ"ב ס' תשל"ח בשם רבינו. והלשון שהביא המדרכי
 לא נמצא לפנינו. (12) מכאן עד שפסק בשורה 22 מובא בתורפו בהגה"מ פ"ו מחא"ב ס' א'.
 ובאור"ה הנ"ל: ומורי אבן העזרי אמר לי וכו', ע"ש. (13) ע' ל"ו רע"א. (14) ע' רש"י ל"ו א'
 ד"ה והא ספירה. (15) כ"י: דמכלה. (16) ע' תוס' נדה ל"ה ב' ד"ה בשופעת ול"ו א' ד"ה
 ואיבעית. וע' מהרש"א. (17) ל"ה ב'. (18) כ"י: לקולא.

דלרב עצמו אינו טהור הרם עד לאחר טבילה לבית הלל שקטני מטמא לח ויבש, אם כן לקולא שקאמר רב היינו שלאחר הטבילה טהור, אם כן כיון דללוי הכי נמי מאי [בינייהו]¹ [ב]אמת². [ל]כן נראה לי (נמי) דללוי אפילו טבילה לא מהני אם שופעת מארבעה עשר לאחר ארבעה עשר, והאי דנקט³ שספרה ולא טבלה, משום בית שמאי דמטמא [כרוקה]⁴, דאילו טבלה טהור, [דלדידהו]⁵ מעיין אחד⁶ הוא, אבל ללוי אליבא דבית הלל אפילו טבלה נמי מטמא⁷, ומתוך שמונים לאחר שמונים אפילו לא טבלה טהור, דללוי הכל אחר ארבעה עשר תלוי בסברא. אבל לרב שאמר מעיין אחד הוא הוי כהלכתא בלא טעמא⁸, והוה (ליה) טהור נמי לאחר (אלא) ארבעה עשר, [אלא] דמדרבנן⁹ הוא [כרוקה]⁹, דביומי תלה רחמנא, ולבית הלל ביומי וטבילה, וטמא גמור. ועל דרך זה תפרש בלי מכשול. ולרב לא

שנא פסק ולא שנא שופעת. אכ"י העזרי:

קפ. ניחוי¹⁰ אנן היתה למודית¹¹ לראות וכו' עד קסבר רב פסא כ"ב מכ"ב מניין וכו'. קשיא לי היכי פשיטא מהכא דחיישין היכא דקבעה לה ווסת בימי זיבתה, דילמא הא דאקדים יום כ"ב [לראייתה, שהוא]¹² יום כ"ז מיום כ"ב, דמנינן <נדה>¹³ ופיתחה [מכ"ז]¹⁴, לאו משום כח הזיבה [ה]א לא מפני שהיא לימודית לראות עונה או יותר ליום כ"ב לראייתה, שהוא ד' ימים לימי נדתה, וחיישא ליום כ"ב שקבעה בו כבר ווסת ולא עקרתו עדיין אע"פ שחל להיות בימי זיבה, מיהו מכח ימי קביעות נדתה הוא דחיישין ולא מכח ימי הזיבה¹⁶, כדאמרין בשילהי פרק האשה שהיתה עושה¹⁷ לימודית ש[א]נ, אע"פ דלאו ממש כי האי גוונא הוא. וליכא למיטר <נמי>¹⁸ דמיום ששינת דוקא דאסרינן ליה (נמי) דקתני זה וזה אסורים, דכי מנינן שני פעמים כ"ב הוי מ"ד והיינו יום שמיני לראיית הנידות, שהוא ראשון ליום שהיא דאיה [41 a] להיות בו זבה, שאם כן לא הוה צריך למיטר וקסבר רב פסא נדה ופיתחה מכ"ז¹⁹ מנינן. ותו דלפי זה לא הוי פירכא מאי דמקשה רב הונא בריה דרב יהושע, כי מדייקת. <ותו קשה לי>²⁰ לפרש, דהכא איבעיא לן אם קבעה ווסת בימי זיבתה אי חיישא אי לא וקאמר רב פסא ניחוי אנן, (ולבסוף) ולקמן בסוף פרק האשה²¹ קאמר רב פסא דאפילו בחדא זימנא חיישא ואפילו בימי זובה, ופריך תנינא היתה לימודית וכו', ומשני אי מהאי²² הוה אמינא הני מילי בימי נדתה, פירוש כדדחי רב הונא בריה דרב יהושע הכא למילתא דרב פסא, אבל לימי זיבה, [פירוש] כשיטתיה²³ דרב פסא דהכא [ד]נדה ופיתחה מכ"ז מנינן וכ"ב מכ"ב מנינן, אימא לא קמשמע לן רב פסא התם דאפילו הכי חיישין²⁴ ואפילו בחדא זימנא. ורש"י פירש הכא אי קבעה לה ווסת בימי זיבתה. ואומר אני

(1) כ"ז: בנינן. (2) ע' מהרש"א. (3) בבריתא ל"ה ב' ול"ז א'. (4) משנה ל"ד א'.

ובכ"ז: בדוקה. (5) כ"ז: דלדידהו. (6) ע' תוס' ל"ה ב' ד"ה בשופעת. (7) גיטין י"ד א' וש"מ.

(8) ע' רש"י למשנה ל"ד א'. (9) כ"ז: בדוקה. (10) נדה ל"ט א' וב'. (11) וכן בכל הענין, ולפנינו כאן ובמשנה ס"ג ב' ובגמרא ס"ד א': למודה. (12) כ"ז: מראייתה שהם. (13) כ"א

וגמרא ל"ט ב', ע"ש ברש"י. (14) כ"ז: מצוי, וכ"א: מצוה. (15) כ"א: וכ"ז: ד'. (16) כקשויא

זו ע' ברימב"א וחרושי הר"ן בשם התוס', ולפנינו בתוס' לא נמצא. (17) נדה ס"ד א'.

(18) כ"א. (19) כ"א, וכ"ז: מצוי. (20) כ"א. (21) ס"ד א'. וכ"ז: ולבסוף לקמן בפרק, ובכ"א

כהוגן. (22) לפנינו: מותם. (23) כ"ז: כשם שיטתיה.

דהוא קמשמע לן דהתם גמר לה רב ספא ממילתיה דרב יהודה אמר שמואל לסי סברת רב ספא דהכא, אבל ממתניתין בהדיא¹ לא הוה יכול להבין ולחוש² מה שתחוש דפרק בנות כותים³ אפילו בחדא זימנא, וההיא דרב ספא⁴ נקבעה בחר⁵ דפשיטא ליה מנחוי אנן דהכא, אבל מכל מקום ניחוי אנן גופיה⁶ קמשמע ליה⁷ כדלעיל. נמנמ⁸. אביי העוררי:

5

קפא. פרק יוצא דופן. איבעיא⁹ להו אותו מקום של אשה בלוע הוי או בית [הסתירה]¹⁰ הוי. ואם תאמר ליפשוט ליה מדר' [אושעיא]¹¹ דלעיל¹².

תריץ אי מהתם הוה אמינא מה שמהורה החיה בשלא הוציא ראשו היינו ממנע ומשא¹³, אי נמי יש לפרש ממנע גרידא¹⁴. אבל היא [קשה לי]¹⁵ דלעיל¹⁶ פשיטא

10

ליה דבלוע הוי¹⁷, דסריך בירידה אמאי טמאה טומאה בלוע הוי. אביי העוררי:

קסב. פרק בא סימן¹⁸. קישתה¹⁹ שנים ושלישי הפילה וכו' וימי לידתה שאינה רואה בהם עולין לה לספירת זיבתה. [קשה לי]²⁰ היכי פשיטא מהכא, דילמא

הכא משום ספק, שאם זיבה אין כאן לידה כלל, הילכך עולין, ואם לידתה אין כאן זיבה כלל, שהרי אם ילדה אפילו ראתה בשלישי אינה זבה, דמחמת ולד היא²¹.

15

ואין לפרש דיומי²² לידתה לאו אספק קאי אלא בעלמא קאי אפי' בוודאי זבה, דכי מעיינת במילתיה דרב ספא ורב הונא בריה דרב יהושע²³ על כורחין [סיפא ארישא]²⁴

קאי. נימנמ²⁵. אביי העוררי:

קסג. מפרק בתרא²⁶. פסק רבינו שמואל²⁷ [הלכה]²⁸ בועל בעילת מצוה ופורש

בין הגיע זמנה ובין לא הגיע זמנה בין בגרת בין נערה בין קטנה

20 בין ראתה בבית אביה קודם שנישאת בין לא ראתה²⁹. ופורש, ולא להרחיק מטנה

(1) בלכדה. (2) להרגיש ולירע. (3) שאלת "מאי דניחוש" בסוגיתנו. (4) שדך ס"ד א'.

(5) כו"א, וכ"י: בחד. (6) כו"א, וכ"י: גופא. (7) זה שאמר רב ספא "ניחוי אנן" לפשוט הבעיא למדו ממאמר ר"י אמר שמואל, כמו שפירש לעיל. וצ"ע. וכ"י: קמ"ל. (8) כונתו צ"ע.

ודומה לזה לקמן ססי' קפ"ב ורש"י תענית ו' א' ד"ה שמעלה סקאים ושם כו"ב ד"ה כבר ופירוש משקין לר"ש בן היתום ד' מק"ג ס"ע 25. וע' רש"י עירובין נ"ב א'.

(9) נדה מ"ב א'. (10) כו"י: הסתירה. (11) כו"י: יהושע. (12) מ"ב רע"ב, ע"ש ברש"י תוס' ד"ה וכדרכי. ועיקר הפשיטות הוא מקושיה הש"ס חולין ע"ב רע"א, שעליה מהרץ כדרכי אושעיא. (13) ונלמוד

דבלוע הוי. (14) ונלמוד דבית הסתרים הוי, וא"כ אין לפשוט משם. (15) כו"י: קמ"ל. (16) מ"ב סע"א. וע"ש בתוס' ד"ה אמאי ורמב"ן וריטב"א ור"ן קושית רבינו ותירוצה. (17) כו"א: היא,

כבגמרא. (18) נדה נ"ד רע"ב. (19) לפנינו: ראתה. אבל בריטב"א: קשתה, וכתב שכ"ה ג"י רש"י, ולפנינו ברש"י להפך, ע"ש. ובגמרא כ"א סע"א בגמרא ורש"י: קשתה. וע' ריטב"א כאן

ושם, וע' נדה ס"ו א' וס' התרומה סי' צ"ו. (20) כו"י: קמ"ל. (21) ע' נדה ל"ז ב'. (22) כו"י: דבימי. (23) נדה נ"ד ב'. (24) כו"י: אסיפא דרישא. (25) ע' לעיל ע' זה בהגהותיו אות 8.

(26) נדה ס"ה ב'. (27) פסקו מובא גם באר"ז ח"א סי' שס"ב בשנינוס קליס, ונרמז בתוס' יומא י"ח ב' ד"ה והאמר. ובמדרכי שבועות פ"ב סי' תשל"ט: וכ"כ ראבי"ה משום רש"י, וצ"ל:

משום רש"י, רבינו שמואל. ובאמת הכל עולה בקנה אחד, כי כל מה שהובא בראבי"ה ואר"ז ה' נדה מרשב"ם נמצא במחז"ז ופרדס וס' האורה ומובא בשם רש"י, וודאי שרשב"ם העתיק ספקיו

מפסקי רש"י. ע' בהגהותיו. (28) מכאן עד כדר' זירא ע' 205 ש' 4 נמצא בפרדס סי' רע"ז ובמחז"ז ע' 585 ובס' האורה ע' 177 והועתק בס' האסופות כו"ב מ' ב' "מפסקי הלכות דרבינו

שלמה בהלכות נדה". וע' רש"י נדה ס"ה ב' ד"ה הלכה ותשובתו בתשו' חצ"י סי' י"ד, וע"ש סי' נ"ב. ובכ"י: הילכך, ובגמרא ואר"ז ח"א סי' שמ"ב: הלכה. ואולי צ"ל: הילכתא,

כג"ה הרא"ש. (29) מקור הדברים בתשו' רב נטרונאי בתשו' ה' ד' רכנ"י סי' ס"ו ומיוחסת לרב

כנדה, אלא פורש מתשמיש, היא בכסותה והוא בכסותו, דאינה טמאה אלא מדרבנן, שהרי דם בתולים טהור, ומשום כבוד חתנות לא רצו להחמיר ולהרחיק יותר. ומיהו משמרת שנעה נקים כנדה¹, דמדרבנן היי דם בתולים כדם נדה, ובנות ישראל החמירו על עצמן אפי' ראות וכו', כד' זירא², ואפילו לא ראתה דם, אלא בשעת בעילה <ראתה דם בתולים>³. ולובשת חלוק לבן ופורסת סדין לבן על מטתה⁵ שיהא הדם ניכר בו אם תראה. ובודקת סעם אחת או פעמים בכל יום של שנעה נקים וטובלת ליל שמיני ומשמשת. ומכאן ואילך אין צריכה לבדוק, כדאמרינן בספק קמא⁴ דכל לבעלה לא בעי[א] בדיקה דאם כן לבו נוקס ופורש. ואינה צריכה לא לבדוק ולא לפרוש מבעלה עד שיגיע שעת ווסתה⁵ שקבעה ג' פעמים⁶, או בווסתות דימים [או בווסתות] דגוסה⁷ במנהקת ומספקת. [ו]פורשת⁸ מבעלה עונה אחת⁹, או יום [אם רגילה לראות ביום, או לילה] אם רגילה לראות כלילה, דפסקין בפירקין דלעיל הלכה כר' יהודה שאסר כל עונות ווסתה, בספק האשה¹⁰. ופורשת¹¹, ובודקת עצמה בחלוק לבן וסדין לבן בעונות ווסתה. ואינה צריכה לשמור יותר מאותה עונה שקבעה בה ווסתה, אם רואת בתחילת היום אינה משמרת סוף הלילה הסמוכה לתחילת אותו יום עצמו, [ד]קסבר¹² ר' יהודה כניסת היום גרים לשמור כל היום ולא קודם לו, וכן דין ווסת של לילה, ואפילו קבעה בסוף היום אסור, וכן כלילה¹³. וכל דין כתמים נוהג בזמן הזה בין להקל¹⁴ ובין להחמיר, כדמפרש לעיל¹⁵. בועל¹⁶ בעילת מצוה עד שיוצא¹⁷ דם בתולים כל שהו, ואם בעל ולא מצא דם וחזר ובעל ומצא דם אפילו למאן דאמר לעיל¹⁸ טהורה פורש ממנה מיד, דהא קיימא לן¹⁹ בזמן הזה בועל בעילת מצוה ופורש. עד כאן יסודו: ואני לא ידעתי מנין לו שפסק דאינו פורש²⁰ לגמרי ממנה אלא כל אחד בכסותו, מפי נראה לי דלגמרי פורש, כדן נדה²⁰, שהיא צריכה נקים וטבילה. וגם נראה לי דהלכה כר' חנינא שאמר²¹ היכא שחזר ובעל ומצא דם טמאה, דכי היכי דסבר ר' חנינא דשאני שמואל דרב גובריה הכי נמי סבירא ליה לבן זומא פרק ב' דחגיגה²² גבי בתולה שעברה (באמנטי) מסיק דשמואל

פלטי בשעת ס' קס"ה ונמצאה סתם בג"ק ס' כ"ד, וכן רב הילאי בשעת ס' קס"ו ורב האי שם קס"ח וה"פ ס' פ"א. ומקור הראשון הוא הירוש' שהביאו הר"ף שבועות פ"ב ס' אלף פ"ט, והוא בברכות פ"ב מ"ו. ועי' כ"מ פ"ה מהא"ב ה"ח וכו' יו"ד ס' קצ"ג. ועי' חילופי מנהגים ד' מיללער ע' 18 ס' ו'. (1) לא נזכר בש"ס, והיא תקנת הגאונים. עי' ה"ג ד"ו 171 א' ותשובה"ג שציינתי באות 29. ויש לו רמז גם בגמרתנו, והיא דעת ר' אליעזר בירוש' ומסכת כלה, עי' לקמן ע' 206 אות 15. (2) נדה ס"ו א'. (3) אר"ז ומקורות הנ"ל באות 28. (4) נדה י"ב א'. ועי' רש"י ותוס' שם ורשב"ם באר"ז ח"א ס' שנה' והגה"מ פ"ד מהא"ב ס' כ' ומדרכי שבועות פ"ב ס' תשל"ה. (5) ע"כ באר"ז. (6) משנה נדה ס"ג א' וכו'. (7) נדה ס"ג ס"א. ושם במשנה: מפקת ומעמשת, ומנהקת לא נזכר. (8) מכאן עד כדמפרש לעיל בעי' זה שורה 17 נמצא במחז"ז ע' 605 ופרדס ס' ר"ע וס' האורה ע' 166. (9) בוסת ימים. ועי' ס' ריאם השלם כ"ה א'. (10) ס"ג ב'. (11) מבעלה. (12) כ"י: וקסבר. (13) עי' רשב"ם באר"ז ח"א רס"י שג"ח. (14) במקום שיש לתלות, ולא אמרינן שבזממה"ז אין אנו בקיאים. (15) ודאי בספק ח'. ועי' הלשון במחז"ז ופרדס וס' האורה ע' 179. (16) חזר אל ראש הפסק. ומובא באר"ז ח"א ס' שמ"ב בשינויים, ונמצא במחז"ז ע' 585 ופרדס ס' רל"ח וס' האורה ע' 179. (17) כ"י: ואר"ז. וכ"י: שמצא. (18) נדה ס"ד ב'. וכ"י: לעולה. וכ"י: לעיל. (19) נדה ס"ה ב'. (20) כשיטת רב האי בתשובתו בבעל הנפש סוף שער הפרישה, והיא בתשובה"ג ד' הרכבי ס' ס"ז. (21) נדה ס"ד ב'. (22) מ"ו רע"א.

לא שכיח. ואע"ג דבפרק קמא דכתובות¹ [אמרי בני רב]² דבקיאיין הן, ופירוש בהמ"ה, היינו בני ארץ ישראל דוקא, מדמסיק לא כהללו כבליים שאין בקיאים³ וכו'. ושמאל אע"ג דמכבד היה [היה] בקי בהמ"ה. ויש שמתרצים אפילו מאן דבקי לבעול בלא דם אינו בקי לבעול בלא פתח פתוח⁴, ושמאל בקי בשנ[ה]ס. ולא נהירא, דהא הכא אדרב קיימינן. ור' חנינא ור' [א]סי נחלקו⁵ על בני ארץ ישראל, [ואם כן אנן]⁶, דשייכין בתר בני ככל⁷, אפילו לר' [א]סי טמאה, דרוב אינן בקיאיין, ודם טמא הוא. ונראה לי דינעוץ עשר צפרניו בקרקע והשמ[ש] מת⁸ מאליו⁹, כדמסקינן בשבועות¹⁰ גבי נדה. והיינו דקאמר ר' [א]סי דילמא איתר[מ]י ליה [מלילה] אפילו בלא מתכוין כדשמאל, דבני ארץ ישראל בקיאיין, תדע שהרי מספיקא לא היה ר' [א]סי¹¹ מטהר משום דילמא וכו'. ור' חנינא סבר דשאני שמואל דרב גובריה, ואפילו לבני ארץ ישראל לא נסמך מספיקא על כך, שאפילו אם במתכוין בקיאיין, בלא מתכוין להמות לא יארע לו להמות, אם לא לשמואל דרב גובריה. ויש מפרשים אבני ככל פליגי¹², ולא נהירא לי, אלא נראה כמו שפסקתי דם טמא הוא לכולי עלמא, ואינו גומר בעילת מצוה, אלא עביד כדפרישית לעיל. ופסק זה שפסקתי 16 [הוא] לבעול נפש¹³, אכל הלשון כנמרא משמע שגומר ביאתו¹⁴. ואפילו שבעה נקיים לא הוזכרו כנמרא בהדיא¹⁵, ובמסכת כלה¹⁶ שנינו בהדיא כלה שנבעלה ביום ראשון אסור[ה] כל שבעה דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר עד יום השלישי¹⁷ <שיבדק הדבר> אם היתה נדה בבית אביה אסורה ואם לאו מותרת, והילכתא כר' יהושע לגבי ר' אליעזר¹⁸ דשמותי הוא¹⁹. ומיהו כיון שרבינו שמואל ספק וגם שאר רבותינו שצריכ[ה]ן שבעה נקיים, כמו שכתבתי לפנים²⁰ בסיומן קצ"ב, אין להקל:

(1) ו' סע"ב. (2) כ"ו: אמרינן בברייתא דרב, ואין לו שחר. ולפי מה שתקנתי הכונה לכתובות ה' רע"א: כבי רב אמרי רב שרי לבעול בתולה בשבת, ובמסכתא הטעם משום שרוב בקיאיין בהמ"ה. (3) קושיא רבינו גם בתוס' כתובות ו' ב' ר"ה רוב ונדה ס"ד ב' ד"ה שאני. וע' גם תוס' חגיגה י"ד ב' סד"ה בתולה. והתוס' תירצו באופן אחר. (4) הוא תירוצ' התוס' במקומות הנ"ל, אף שהלשון אינו דומה ללשון התוס'. ולתירוצם נשארה הקושיא מנדה, ששם אין ענין לפתח פתוח ולבעילה גמורה, ועיקר השאלה היא אם יכול לבעול בלא דם, כמו בענינו של רב בכתובות וזה שכתב רבינו: דהא הכא אדרב קיימינן. (5) בנדה ס"ד ב'. וכ"י: יוסף, וכן לקמן. (6) כ"י: ומ"מ, וכ"י: ומכל מקום. (7) ידוע. וע' רש"י תענית ו' סע"א. (8) כ"י: והשמת, וכ"י: והש'. . . . רות. (9) כ"ה גם שיטת הראב"ד בסוף שער הפרישה. אבל כתב שאין צורך נעיצת צפרנים. (10) ו"ה א'. (11) כ"י: אמי. (12) כן יוצא מדברי התוס' שהזכרתי לעיל אות 8, וכן פירשו כל המפרשים. (13) נדה ס"ה ב'. (14) וכן הסכמת רוב הפוסקים, ומפורש בה"ג ד"ו 171 א' וכן בתשו' רב האי בתשו'ג ד' הרכבי סי' ס"ז. (15) אבל רמז יש להם. שנוכל ללמוד ו' נקיים לכלה מק"ו מהא דתבעוה לינשא, נדה ס"ו סע"א. (16) בראש המסכת. ודברי ר"א מובאים בירוש' ברכות פ"ו סה"ו. (17) כג"ה הגליון, והוא ג"ה האגודה. ובכלה רבתי הגי': ר' יהושע אומר הבדק הדבר וכו'. וכמה זמן ר' יהושע אומר ג' ימים. וג"ז הוא המקור למנהג שצוהו עליו ר' אפרים ור' יואל לקמן סי' קצ"ב, ע"ש. (18) ה"ג ד"ו 289 ב' וד"ב ע' 470, סת"א ד' רחיד"א סי' ט"ז ובמחז"ז ע' 491, וע' שבת ק"ל ב'. וצ"ע מנדה ה' רע"א. (19) שבת ק"ל ב' ונדה ז' ב', וע"ש ברש"י ותוס'. וע' מרגליות במחברת תולדות אדם (לכוב תער"ב) ע' כ"ט הערה י"א. (20) לקמן. ולפנים בהוראת "לקמן" גם לעיל סי' כ"ה ע' 14 ולקמן סי' קצ"ד וסס"י קצ"ז. וכן במחברים אחרים. ע' לדוגמא ראב"ן רס"י ס"א והועתק בראבי"ה לעיל סי' קע"א ע' 187 ור"א מכלגנצי ברשב"ם לרברים א' ב' וס' תגמולי הנפש ד' מק"נ, ע' הקדמת רמ"ש שם ע' 21. וכ"ה הוראת המלה במקרא, ולרמ"ש

- פסק רבינו שמואל¹ הילכתא² בין גדולה בין קטנה לובשת לבנים כל ז' ימים
קודם חופה ופורסת סדין לבן על מטתה ובודקת פעם אחת, או פעמים בכל
יום ויום, לא³ ראתה כל ז' ימים מוכלת ליל בעילת מצוה קודם בעילה, שמא ראתה
טיפת דם כחרדל זה שנה או שנתיים בימי בתוליה [b 41] ולא מבלה [ומיטהרת]⁴
עתה בטבילה זו. ואם לא שמרה שבעה נקיים קודם לכן לא תבעל בלילה הראשון⁵
עד שתשמור שבעה נקיים טבילה הראשון ואילך, שמא ראתה דם חימוד ביום שלפני
החופה. והיינו⁶ דקאמר⁷ ליה <רב חביבא>⁸ לרבינא ולא סבר לה מר להא דרבא
דאמר תבעוה לינשא וכו', ובתולה זו לא שמרה שבעה נקיים קודם יום זה, ושמא
אתמול ראתה ולא מהניא טבילה דהשתא ליבעל <לאורתא>⁹, לינשר מר עד
שתשב ז' נקיים ותבעל בלילה הראשון של חופה כמשפט הבתולות⁹. ומסקנא¹⁰
דאפילו קטנה שלא הגיע זמנה לראות צריכה שבעה נקיים: ומסקנא¹¹ לי אביי
העזריי אם יש לפרש גדולה¹² מעמא מאי משום דמחמך¹³ א¹⁴ קטנה נמי מחמך¹⁵ א
מחמך¹⁶ א, פירוש מחמך¹⁵ <כשעה שתובעין אותה לינשא>¹⁶, ושמא ראתה טיפת
דם כחרדל ולא אדעתה, הילכך צריכה שבעה נקיים כחומרא דר' זירא¹⁷, אבל קודם
תב[יעה]¹⁸ לינשא, דהיינו שדוכים¹⁹, לא חיישין לחימוד. ולפי פירוש זה אם אמרה¹⁵
ברי לי וגם ברכתי עצמי ביום תביעה לא היתה צריכה שבעה נקיים, אלא נבעלת
לאחר, דוספיה לה כתיב²⁰ ד[וספיה]²¹ לעצמה²², וכיון דאומרת ברי לי תהא נאמנת
ככל הנשים, אבל זה החמירו דסתם נשים לא מחזקין להו כרואות קודם ווסתן אבל
כשתבעוה לינשא חיישין בסתמא לחימוד, אבל אם אומרת ברי לי מהימנא, וכלכד
שברקה ביום [ש]תבעוה מיד כדן בדיקות כל הנשים כחורין ובסדקין²³ שמא יצא מן
המקור לפרודור, ותו לא בעיא שבעה נקיים. או²⁴ שמא יש לפרש כשתבעוה לינשא
צריכה שבעה נקיים שמא חמרה קודם שתבעה, הילכך כל אישה צריכה שבעה נקיים
מתביעה [ואילך]²⁵, שמא קודם תביעה יום או יומים חמרה ולא[ן] אדעתה, והילכך
צריכה שמשעת תביעה תברוק לשבעה נקיים. ותבעוהו לינשא דנקי, <משום דאז
הוצרכו לבדיקתה משום>²⁶ בעלה. ומדברי רש"י ז"ל לא הבנתי דבר, שסתם פתורנו.

בהקדמתו הנ"ל נתחלף זמן במקום. (1) פסקו מובא באו"ז ח"א ס' שמ"א ובמדרכי שבועות
פ"ב ס' תש"מ. ונמצא בלשונו במחז"ז ע' 584 ופרסם ס' רע"ה וס' האורה ע' 177. (2) ולקמן
ע' 209 בראשון: והלכתא, ובמקורות הנ"ל: הלכך או: והלכך. (3) מכאן עד ז' נקיים
בשורה 6 הועתק בסתם ברוקח רס"י שי"ז. (4) מקורות הנ"ל וכו': נמי סתרה, וכו': ומי סתרה.
(5) עד כמשפט הבתולות בשורה 10 רק קיצור לשון רשב"ם, ובשינוי. (6) נדה ס"ו סע"א. (7) כ"ה
במקורות הנ"ל באות 1, וכו': ליה רבינא. ולהג"י רב חביבא ע' גם גליון הש"ס, וכן הג"י בה"ג
ד"ו 169 ב' ובס' התרומה ה' נדה ס' ק"ח וברוקח רס"י שי"ז ואו"ז ח"א רס"י שמ"א ובחדושי
הריטב"א. (8) מקורות הנ"ל. (9) עכ"ל רשב"ם. (10) נדה ס"ו סע"א. וע' ראש דברי רשב"ם
במקומות הנ"ל. (11) מכאן עד סוף חסי' מובא בלשונו בתשובות הגה"מ דשייכי להלכות ביאות
ס' א', ורק השמיט בכמה מקומות השקלא וטריא. (12) נדה ס"ו סע"א. (13) כ"י: דמחמרא,
חמורי מחמרא. וט"ס זה גם בריטב"א. (14) כג"י ס' התרומה סס"י ק"ח ואו"ז ח"א רס"י שס"א,
ובגמרא ליתא. (15) הגה"מ. וכו': מחמירין, וכו': מחמירין. (16) הגה"מ, ונש"מ כ"י.
(17) נדה ס"ו א'. (18) הגה"מ, וכו': תבעוה. (19) דהיינו שדוכים ליתא בהגה"מ. (20) ויקרא
ט"ז כ"ה. (21) הגה"מ. וכו': דספיה, וכו': דוספיה. (22) כתובות ע"ב א'. (23) נדה ה' א'.
וע' בעל הנפש שער הספירה וס' יראים השלם כ"ז א'. (24) מכאן עד עונת התביעה בע' 208
שורה 8 השמיט בהגה"מ. (25) כ"י: ואילו. (26) כ"י: א.

ונראה בעיני כלישנא קמא דרוקא¹ מחמת התביעה מחמת ומחמת תאות החופה, הילכך מסתמא² בעינא שבעה נקיים, ואי ברי לה שברקה בשעת תביעה וכל יום עונת התביעה לא עדיף משאם יש לה³ ווסת היום קבוע בחזקה דג' פעמים דאם בדיקה ואמרה טהורה אני נאמנת ולא בעיא ז' נקיים, ומיהו מכילה בעינא שםא⁴ ראתה >זה<⁵ שנה או שנתיים או כשהיתה בת יום אחד⁶, כמו שנהגו שכל הנשים טובלות (כב') בכניסתם לחופה, וכזה ראוי להחמיר. וגם ווסת קבוע פסקינן בפרק האשה⁶ >לעיל<⁷ שאם היתה רגילה לראות בתחילת [ה]יום אינה פורשת בסוף⁸ הלילה הסמוך לו, הכי נמי הבא, רק שתבדוק משעת תביעה, שאז דרכה לחמור. [ו]לקודם⁹ לכן לא חיישינן, שאם נפרש [ד]קודם¹⁰ תביעה מחמרה אין לך אשה¹⁰ פניה ששכירה לטהר[ו]ת אם¹¹ לא תבדוק [ו]עריה¹² בעיניה¹³ כל שעה, אפילו יש לה ווסת, דמסקינן בפרק קמא¹⁴ דכל לבעלה לא בעינא בדיקה אבל לטהרות בעינא בדיקה, אלמא דמחמירינן¹⁵ בטהרות מצי מ[ל]בעלה, והכ[א]¹⁶ נאמר[ר] כל שעה מחמרת¹⁷. ואין לחלק דהא [ד]מקלינן¹⁸ בבעלה היינו דווקא הוצא שנישאת לו כבר, דהא מעמא מאי שלנו נוקף ופורש ובטל מפריה ורביה, וכל שכן מי שאינו נשוי, שחשו מצי לפריה ורביה דידה, כדאשכחין נבי אכלות¹⁹. ותו אמאי נקיש תבעה לינשא, לינשמועין לגבי טהרות בלי תביעה, אלא שמע מינה דהתביעה גורמת החמור, ובכרי לה סגי, כדפרישית. ועל ידי היה מעשה שנשאלתי עליה ודנתי עליה, ודנתי כמו שכתבתי. ואע"פ שפירש ר' יהודה ברי נתן²⁰ כיבמית²¹ דמחמרת ואימור יצאת טיפת דם לפירוור²², (ו)אומר אני דכי היכי שכל שבעה נקיים נאמנת בבדיקתה, כיון שבדקת בחורין ובסדקין, הכי נמי הכא. ושוב מצאתי בדברי רבינו יב"א²³ הא דאמר רבא תבעה לינשא וכו', כנון שקדשה ורוצה לינשאה מיד, דכיון דלא נתקדשה לו מקודם חמורי מחמרא ליה, ואפילו אם היא קטנה, >ומעמא משום דלא נתרצית לו כי אם השתא<²⁴, כעובדא דרבינא דהכא ו[כ]ההיא דיבמות דמאן הוינא [א] ליומא²⁵, שהקידושין והנשואין ביחד, אבל אם קידשה מקדם זמן גדול או קטן ואי(ו)ר לאחר²⁵ הקידושין חודש או אפי' שבעה ימים ותבעה לינשא, כיון ד[יוד]עת²⁶ בו כבר לא מחמרא, ומותרת לינשא מיד²⁷. משמע מדבריו כדפרישית. ובפירושו רשב"ם²⁸ מצאתי תבעה לינשא לא שנא בתולה שהגיע זמנה לראות, דהיינו נערה, לא שנא לא הגיע

(1) כ"א, וכ"ו: דיוקא. (2) כ"א: בסתמא. (3) הגה"מ: היה לה וסת קבוע היום בג' פעמים. (4) כ"א והגה"מ. (5) עי' גדה ל"ב א'. (6) גדה ס"ג ב', ועי' לעיל בראש הסי'. (7) כ"א. (8) הגה"מ: רק בסוף. וזה תלוי בחילופי שיטות, ולא ידעתי להכריע הגי'. (9) הגה"מ, וכ"ו: לחזור לקודם לכן. (10) כ"א, וכן בהגה"מ. ושם: דקודם לכן מחמרת. (11) מוכא עד טפי מלבעלה שורה 12 השמיט בהגה"מ. (12) עדי הבדיקה. וכ"ו: ויזיק, וכ"א: וידיקה. (13) לפני עינית. (14) גדה י"ב א'. (15) כ"א: דמחמירין. (16) לגבי בעלה. (17) בתמיה. ובגה"מ: ובידיקה דהכא נמי כל שעה מחמרת, ולא ידעתי לפרשו. (18) הגה"מ, וכ"ו: דוקא. (19) שהותר לאבל שאין לו בנים לינשא אשה בתוך שלשים, מו"ק כ"ג א'. (20) ריב"ף, חתנו של רש"י. עי' מבוא. (21) ל"ז ב'. (22) ולא הרגישה בעקירתה. (23) ר' יצחק ברי אשר הלוי, תלמידו של רש"י. עי' מבוא. (24) כ"א. (25) כ"ו: ליומיה. (26) הגה"מ, וכ"ו: דארעת. (27) וכן רוקח רס"י שו"ז בשם ריב"ק משפירא, והרוקח חולק עליו בשם אביו ורבותיו. ועי' ריטב"א גדה ס"ו א' ד"ה ממעשה וא"ח ח"ב ע' 188. (28) מוכא בלשוננו באו"ז ח"א רס"י שם"א ובמדרכי שבועות פ"ב סי' תש"מ. ע"ש השינויים.

זמנה לראות, כדאמר רבא לבסוף, ולא שנא אלמנה ונתפייסה צריכה לישב ז' נקיים, והלכתא לובשת לבנים וכו' כמו שכתבתי ב[ראש ה]פסק¹ לשינוי. ונראה לי דהכי בעי למימר אפי' אם היה כך שחימדה² ימים או עשור³ קודם חופה לא חיישינן, שהרי תמכול משום חומרא בלאו הכי שמא ראתה כשהיתה בת יום אחד או [זה]⁴ שנה או שנתים, אבל משתבעה שבעה ימים דקודם חופה חיישינן לחימוד, ודמותיה⁵ הוא הדין שתפס רבינו, אבל מיהו עיקר חימוד לא הוי אלא בשעת תביעה, כדפרשית לעיל⁶. ואף על פי שיש להסב לשונו דבעי למימר אפילו קודם תביעה מחמא, > ואם כן צריכה ז' נקיים מתביעה ואילך שמא חמדה קודם תביעה מחמת תאות תשמיש ואפילו לא ידעה עדיין שתבעה, הילכך צריכה שמשעת תביעה תבדוק ז' נקיים או שאמרה ברי לי שכבר בדקתי קודם ליל חופה ז' נקיים, ותבעוה לינשא¹⁰ דנקט משום שהוצרכנו לבדיקה משום בעלה⁷, לא נהירא לי, אלא כדפרשית נראה לי עיקר⁸, ואף כי דברי רבינו יב"א מוכיחין [כן]⁹. ועל דא אנא¹⁰ סמיך¹¹. אב"י העזר"י:

קפד. מצאתי שפסק רבינו שמואל¹² ובשאלות דרב אחאי¹³ דהיכא שנמר צורתיה דהולד דמיפתח מפי אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם והיכא דלא¹⁵ גמר צורתיה דוולד כגון שהפילה בתוך ארבעים ליצירה¹⁴ אפשר לפתיחת הקבר בלא דם. ומיהו¹⁵ אנו¹⁶ בזמן הזה כיון דאית לן חומרא דר' זירא¹⁷ בין מפלת בין יולדת וולד קיימא מחזקין [להו] כיוולדות בזב¹⁸, שמא ראתה מ'פת דם כחרדל בשופי קודם לידה, כדרי' זירא. וכיון דמחזקין לה כשועה ויולדת בזב צריכה שבעה ימי נקיים לאחר שבעה ימי טומאה לזכר וארבעה עשר לנקיבה, ואז מותרת לבעלה²⁰ כשתמכול עד ארבעים לזכר ושמונים לנקיבה, ואף על פי שרואה דם הכתוב מיהרו. ואם בשבעה ימי טומאה של זכר או בארבעה עשר של נקיבה פסקה ולא ראתה הן יום אחד או ב' או ג' או יותר עולין לה לספירת שבעה נקיים ומשלמת עליהם שבעה נקיים, דהלכה כי הא מתניתא דפרק [בא טמן]¹⁹ דימי לידתה שאינה רואה בהם עולין לה לספירת זיבתה, דרבא סבירא [ליה] הכי²⁰, וקיימא²¹ תנן²² הילכתא כוותיה²⁵ דרבא בר מעיל קנ"ם. ובשאלות²² פסק גמי כהא [כ]רבא²³ דעולין לה²⁴:

קפד. פסק רבינו שמואל²⁵ שמעינן מהכא²⁶ [42 a] דצריכה אשה כשטובלת

(1) לעיל ד"ע 207. וכי"י: בצד פסק, ותקנתי מסבירה. (2) כ"י: היו ... חימוד, וכי"א: היה כך שחימוד. (3) לשון המקרא בראש' כ"ד נ"ה. (4) ע' לעיל ע' 208 אות 4. (5) זה הוא. (6) ע' 207, 208. (7) הגה"מ, ובכ"י חסר, וע' לעיל ס"ע 207. (8) שיטת רבינו הביא הב"י יו"ד סי' קצ"ב מהגה"מ, והרבה לחלוק עליה. וע' ראב"ן סי' שכ"ד. (9) הגה"מ, וכי"י: בו. (10) כ"י א' והגה"מ, וכי"י: אני. (11) ע' משנה ביצה ט"ז ב' וגמרא שם ט"ז ב'. (12) תורף פסקו עד בלא דם בשורה 17 מובא באו"ז ח"א סי' שמי"ג. (13) תוריע סס"י פ"ה, וע"ש בגליון ד' ווילנא והעמ"ש. (14) ע' כריתות י' א' ונדה ל' א'. (15) גם מכאן עד סוף הס' הוא לשון רשב"ם, ומובא בשמו באו"ז ח"א רס"י של"ט. והוא ממחזק' ע"ש ע' 612 וס' האורה ע' 176 ופרדס סי' רע"ד. (16) כ"י א', וכי"י: אם. (17) נדה ס"ו א'. (18) ע' לעיל רס"י קע"ט ובהנהו"מ שם. (19) נדה נ"ד ב', וכי"י: בנות כותים. (20) בגדה ל"ז א'. (21) קידושין נ"ב א' וש"מ. (22) תוריע סי' פ"ג. (23) כ"י: דרבא. (24) וכן הסכמת כל הראשונים, חוץ מר"ת. ע' תוס' נדה ל"ז א' ד"ה אביי ואו"ז ח"א סי' של"ט ומדרבי שבעות פ"ב סי' תשל"ח והגה"מ פ"ז מהא"ב סי' ב' ופוסקים. (25) פסקו מובא באו"ז ח"א סי' שס"ג, והוא לשון מחז"י ע' 609

לפרנס < את ראשה >¹ ולחטוט שניה מעצם ובשר שלא ידבק בהם ותגלחת צפרנים לנקר מן הזבל. ואע"ג דלא בעינן [א] לפתוח [פ]יה² ולטבול³, מיהו ראוי לביאת [מים] בעינן בכל בית הסתרים וגם כקמטיה, כדרי' זירא⁴ דראוי לבילה אין בילה מעבכת וכו', לא שנא [לטהרות ולא שנא] לבעלה, כדמשמע בהחולץ⁵ 5 גבי טבילת גרים. ולא גרסינן ולית הילכתא ככל הני שמעתתא דכי אתמר הני לטהרות⁶, דשיבוש גמור הוא. [ולא גרסינן כדאמר ריש לקיש]⁷, אלא [אמר] ריש לקיש גרסינן, דלא דמי (ל)דריש לקיש [ל]הני שמעת[ת]א דלעיל. וכן נמצא בספר ר' יצחק בן מנחם הגדול⁸ וכן הנהיגה מרת בלש⁹ אחותו משמו את בנות עירה לחטוט את שיניהן קודם טבילה. ואני אב"י העזרי' מוסיף אע"ג דתנן במסכת מקואות¹⁰ 10 דצואה שתחת הצפורן אינו חוצצת אלא כצק דווקא, בתוספתא דמקואות¹¹ קתני אצואה במה דברים אמורים כנגד הבשר אבל שלא כנגד הבשר חוצץ¹², פירוש שגדולים הצפרנים ועוברים את הבשר¹³. ומשום דאתי למטעי ראוי לה להחמיר בכולם ולגלחם¹⁴. ונראה לי שצריכה להשתין קודם טבילה¹⁵ אם נצרכת, כדאסקינן (ליה) לעיל בפרק יוצא דופן¹⁶ גבי זבה שנעקרו מימי רגליה וכו'. אב"י העזרי' :

16 **קמו.** פסק רבינו שמואל¹⁷ דרוב שערו קשור אחת [אחת] אפילו אינו מקפיד חוצץ, אי נמי מיען[ו]טו ומקפיד חוצץ, מיעוט שערו ואינו מקפיד אינו חוצץ, ושתיים ושלוש שערות קשורות יחד אפילו מקפיד אינו חוצץ, דלא¹⁸ מיהדק, אבל א'

והלאה וס' האורה ע' 172 והלאה ופרס ס' רע"ג. ורבינו קיצר לשון הרשב"ם, ולא הביאו כצורתו. (26) ממעשה בשפתו של רבי, נדה ס"ו ב'. (1) מחזיז ואי"ה וכו"א : ראשון. (2) כיו"י ביה. (3) "דהא בית הסתרים הוא ולא בעי טבילה", אי"ה. ע' נדה ס"ו ב'. (4) נדה שם. (5) יבמות מ"ז ב', והראיה משם מבוארת במקומות הנ"ל באות 25 עמ' הקודם. וע' תוס' נדה ל"א א' ד"ה פתחה. (6) ע' מקומות שרמזתי באות 5, וע' בעל הנפש סוף שער הטבילה ורמב"ן וריטב"א נדה ס"ז א' ור"ן שבועות פ"ב ס' אלה וק"ב ומרדכי שם ס' תשמ"ח. וע' ערוך עדר א' וס' יריאם השלם סס"י כ"ו וסמ"ג ל"ח ק"א. (7) עפ"י המקורות הנ"ל באות 5, וכן תקנתי משם הלשון עד שמועתתא. (8) והוא ר' יצחק מאורליינש, בדור שקודם רש"י. ע' מבוא. (9) Bellette, ע' מבוא. (10) פ"ט מ"ב ומ"ד. (11) ספ"ו. (12) תורף דברי התוספתא ולא לשונה. והדין מסכים עם גי' התוספתא שבדפוס, וכן בסמ"ג ל"ח ק"א ור"ש מקואות פ"ט מ"ד ואו"ז ח"א ס' שמ"ג אות ח' ורא"ש ה' מקואות ס' כ"ו ומרדכי שבועות ס' תשמ"ח ור"ן שם ס' אלה וק' ועוד ראשונים : הרי אלו חוצצין. ובד' צוקרמנדיל בשעות : אין חוצצין. וע' ב"י יו"ד ס' קצ"ח. (13) ע' או"ז הנ"ל בשם הר"א ממו"ץ ור"ש מקואות הנ"ל. (14) ע' ס' התרומה ה' נדה ס' ק"ד וסמ"ק ס' רצ"ג ורא"ש ה' מקואות ס' ל"ה ופוסקים. והטור יו"ד ס' קצ"ח נראה ששאב מכאן. וכזה באשכול ד' אויערבאך ח"ב ע' 153, וצ"ע. וע' תשו' מהר"מ ד"ל ס' תפ"ז וד"ב ע' 171 ס' תקל"ח. (15) דין זה וראיתו בראב"ן ס' יב"ה, ומשם ומשערי דורא הביאו הרמ"א יו"ד ס' קצ"ח סעיף מ"ג. והוא בשערי דורא ס' י"ד, ע"ש ובהגהות מהרש"ל שם. והלשון שהביא רש"ל בשם ר' עובדיה אינו לשון הראב"ן. (16) נדה מ"ג סע"א. ולפינו בגמרא אין שם מסקנה. ונשארה הבעיא בתיקה ומ"ש רבינו "כדאסקינן" כגותו שכיון שלא נפשטה הבעיא וקיי"ל תיקו דאיסורא לחומרא הרי זה לדין מסקנה לחומרא. וסברה זו גם לעיל סס"י ס"ט וסס"י ע"ז ע' 54, ע"ש בהגהותי אות 7. ובראב"ן מפורש : דתיקו דאיסורא לחומרא. וע' רשב"ץ בפסקי נדה וערוך לנר נדה מ"ג א'. (17) פסקו מובא בלשוננו באו"ז ח"א ס' שס"ג אות ח', והוא הלשון שבמחז"ז ע' 611 וס' האורה ע' 174 ופרס ס' רע"ג. ורבינו העתיק לשון רשב"ם בקיצור ושינוים. (18) מכאן עד אחת בשורה 1 ע' 211 ליתא במקומות הנ"ל, והוא דין הגמרא שעליו מוסב פסק הרשב"ם, ולכן הוסיפו רבינו.

חוצץ, דהילכתא כר' יוחנן דאמר¹ אין לנו אלא נימא אחת. ושאר דבר הנמצא על בשרה תלוי בקפידה, דתנן במקואות² זה הכלל כל המקפיד עליו חוצץ וכל שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ³. ורבינו חננאל⁴ פירש רובו ו[מקפיד נמי [א]בשרו⁵, כדפרישית:

פסק רבינו שמואל⁶ דקיימא לן [כ]היא⁷ לישנא דאמר⁸ סמוך לחפיסה⁵ טבלה אינה צריכה לחוף ולטבול ואם לאו צריכה לחוף ולטבול⁹. והיינו לחומרא¹⁰:

קפו. פסק רבינו שמואל¹¹ דבזמן הזה טבלי בלא מפצי, משום דרדיפי [מי] הנהר¹² שלנו על החול ואין שם מיט¹³. וגם פסק¹⁴ דבנהר שלנו לא שכיח רביית נוטפין על הזוחלין ומבליגין בהו אפילו ביומי דניסן, ולא סבירא לן לא כאבזה¹⁰ [דשמואל ולא כ]רב ושמואל¹⁵, דלא שכיח לדידן:

קפת. קשיא¹⁶ הילכתא אהילכתא לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר. פירש רבינו שלמה הא דאפשר לחוף ביום, כגון בערב שבת¹⁷, חופפת ביום. ורבינו שמואל פירש¹⁸ כגון באמצע ימות החול, ונראה דהוא הדין בלילי שבת. הא דלא אפשר לחוף ביום, במוצאי יום טוב¹⁹, ונראה שהוא הדין במוצאי שבת²⁰. לא¹⁵ תחוף אלא בלילה, היינו אתא לאפוקי דבערב שבת לא מצינא לחוף כדי²¹ לטבול למוצאי שבת, דאילו לשבת גופיה²² לא איצטריך, דהא פשיטא. (ד)מהכא שמע[ינן] לפירוש רבינו שלמה דחופפת ביום וטובלת בלילה²³ היינו באותו [יום] עצמו קאמר, ולפי זה לא אתי שפיר מאי דמפרש בהלכות גדולות²⁴ [ובשאלתות] כפרשת אשה

(1) נדה ס"ז רע"ב. (2) פ"ט מ"ו. (8) ע"כ רשב"ם באו"ז. (4) בפירושו למוכח ו' ב', ומוכח באו"ז ח"א ס' שס"ג אות ח'. (5) להוציא מדעת רש"י שפירש אשערן. ע' תוס' עירובין ד' ב' ד"ה דבר וסוכה ו' ב' ד"ה דבר ויבמות ע"ח א' ד"ה רובו ואו"ז הג"ל ור"ן שבועות ספ"ב. וכי": מבשרו. (6) מוכח בלשוננו באו"ז ח"א ס' שס"ה. וע' מחז"ו ע' 609 ופרדס רס"י רע"ג וס' האורה ע' 171. (7) כי": בההיא. (8) נדה ס"ז ב'. (9) ע"כ רשב"ם. (10) נראה שבפירוש רשב"ם שלפני רבינו היה הגי' כדפוס, שלישנא בתרא לקולא, לכך הוצרך לומר שהרשב"ם פסק כלישנא קמא לחומרא. וזה גם כונת הראב"ן ס' שכ"ז: והא לישנא עיקר דמחמיר. וע' השגות וכ"מ פ"ב מה' מקואות ה"ז. וע' מחז"ו ע' 609 וס' האורה ע' 171. וע' סתו"א ד' רחיד"א ס' מ"ט ובד' מארכס רע"ג XII ורב האי ברשב"א שבת ל"ח ב' ור"ח שם. (11) מוכח בלשוננו באו"ז ח"א ס' שס"ג אות י"ד וט"ו. והפסק שייך לנדה ס"ז א'. (12) ע' יומא ע"ז ב'. (13) ע' רש"י שבת ס"ה א' ד"ה ומפצי ובפרט בכורות נ"ה ב' ד"ה ומפצי. (14) מוכח באו"ז ח"א ס' שס"ג אות מ"ה. והוא הלשון שבפרדס סס"י רע"ג וס' האורה ע' 175 ומחז"ו ע' 612. (15) כי": דאבזה רב ושמואל, וכי": כאבזה רב ושמואל ולא כשמואל, ובמחז"ו ופרדס: לא כשמואל ולא כאבזה, אבל בס' האורה: לא כרב ולא כשמואל. ושתי הגירסות נכונות, כי אבזה דשמואל ורב ושמואל דעת אחת להם, כמפורש בשבת ס"ה ב' ובכורות נ"ה ב'. ועפ"ז תקנתי כאן. (16) נדה ס"ח א'. וכל הענין עד בליל הטבילה עצמה לקמן ע' 218 שורה 18 הוא מתוס' ר"י הוקן, כמ"ש רבינו שם. (17) כגון בערב שבת אינו ברש"י לפנינו. ותוס' שלנו ד"ה כך מפריש: כגון בימי החול. (18) פירושו מוכח בשלימותו באו"ז ח"א ס' שס"ה. והוא הלשון שבפרדס סס"י רע"ג ומחז"ו ע' 612 וס' האורה ע' 175. (19) רש"י ורשב"ם. והיתה לפני הר"י הגי' ברש"י כלפינו ולא כמו שהגיה הב"ח. אבל הגהתו מכוונת לפירוש הר"י. (20) וכן מפורש בפרדס ומחז"ו וס' האורה, ושם לא נזכר יום טוב. ותוס' שלנו ד"ה כך גרסו ברש"י: במוצאי שבת. (21) כי": מצי לה לטבול. (22) שלא תחוף בו. (23) נדה ס"ח א'. (24) ד"ו 169 ב' ור"ב ע' 626. ובה"ג העתיק לשון השאלתות.

כי תזריע¹, דמפרש הא דלא אפשר דהכא הכי, דמייתי מעיקרא התם הא דשלה רבין² באיגרת[יה]³, ובתר הכי מפרש ואי אתרמי לה מבילה בבי שמישי דשבתא דלא אפשר למיסקר⁴ משום [אתורי]⁵ שער חופסת⁶ מערב שבת, ואי הוי יום ו' [ויום ה' יום טוב ולא מציא למיהק חופסת מרביעי בשבת. אלמא משמע מהתם דאי לאו משום אשורי⁷ שער והיתה יכולה [להיות] חופסת כלילה מצוה היתה לה להסמיך חפיסה ממש סמוך למבילה, אם כן [לפי]⁸ מאי דמסיק בהלכות גדולות, ה[א]⁹ דמסקינן הכא אשה לא תחוף אלא כלילה היינו למעוטי דאפי' מצי[א] חייפא מכערב כגון כחול לא תחוף אלא כלילה, והא לא נהירא לי, דכנולה שמעתין משמע שעדיף מכערב טפי מכלילה ממש, כדמסיק לעיל¹⁰ במילתיה דרב חסדא הויא דלא אפשר 10 דחייפא כלילה¹¹, מכל הני¹² משמע דעדיף כיום מכלילה כדפרישית לעיל, [ו]מעמא שמהומה לכיתה¹³. [והא] דמסיק בהלכות גדולות דאי איתרמו תרי יומי מבי מקמי ליל שבו מביל[ת]ה היא חופסת מרביעי, הא לא נהירא לפי הפירוש שפרשתי¹⁴, דכיון דחופסת ביום באותו יום עצמו קאמרינן מנלן דמרחקינן כולי האי. ולהכי נראה לי לפרש כמו שפירש רבינו תם¹⁵ בשמעתין[ן] אשה לא תחוף בערב שבת ותסבול 16 למוצאי שבת וח[מה]¹⁶ על עצמך היאך התירו בשום ענין לחוף בערב שבת ולסבול במוצאי שבת כדמסיק ואזיל, הא דאפשר, כגון במוצאי שבת דאפשר לחוף, א[ן]¹⁷ לא תחוף אלא כלילה למעוטי ערב שבת דלא, הא דלא אפשר, במוצאי שבת, כגון שהוא יום טוב, התירו מערב שבת. והשתא אתי שפיר מה שהקשיתי¹⁸, דהשתא לא איירי הכא בחפיסה דאותו יום עצמו¹⁹, ומסתמא שפיר דמי, כדמשמע ככול(י)ה 20 שמעת(ת)א וכדפרישית. ואחי נמי שפיר מה שפירש בהלכות גדולות דאי איכא תרי יומי מבי מקמי שבת חייפא מרביעי [בשבת]²⁰, דכי היכי שהתירו משום לא אפשר

(1) לפנינו ב' אחרי סי' צ"ו וכ"ה שם בכ"י הר"א עפשטיין, וכן הביאו תוס' שלנו גדה ס"ח א' ד"ה כך ותוס' הראש"ש שם וס' התרומה ה' גדה סי' צ"ט וסמ"ג לאוין ק"א ואו"ז ח"א סי' שס"ד. ולפי מה שיבואר לקמן סי' זה שתוס' הראש"ש גדה הם קיצור תוס' ד"י הוקו ודאי שם כגון צ"ל: פ' אחרי. (2) כ"א, וכ"י: רבא. (3) גדה ס"ח רע"א. (4) כ"א ושאלות וה"ג ד"ב, ובה"ג ד"ו נשמט. (5) שאלות וה"ג, וכ"י: אתווי. (6) מכאן עד בשבת בשורה 4 תורף דברי ה"ג ולא לשוננו. (7) השרת. (8) כ"י: לפרש. (9) כ"י: היינו. (10) גדה ס"ז ב'. (11) אבל אם אפשר מוטב שתחוף ביום, ומפני זה התירו לחוף כמה ימים קודם הטבילה, כמו"ש הר"י לקמן ע' 218 שורה 5. וע' השגות הר"ה לבעל הנפש דיני חפיסה אות א' וחדושי הר"ן גדה ס"ז ב' ד"ה שכן, וע' סי' הישר סי' מ"ח אות ג'. (12) ולא הביא רק מילתיה דרב חסדא, לכן נראה שצ"ל: [ותו קא מיבעיא ליה אשה מה שתחוף כלילה ותסבול כלילה] מכל הני וכו'. ונדאי שהיה זה בתוס' הר"י לפני הראש"ש, שבתוספתיו גדה ס"ח א' ד"ה אשה ובה' מקואות סי' ל"ו כתב על שישות השאלות: וסוגיא דתלמודא לא משמע כפירושו דקא מיבעיא ליה גדה מהו שתחוף כלילה ותסבול כלילה אלמא משמע דיותר טוב הוא לחוף ביום וכו', ע"ש. ואף שקושיא זאת נמצאה גם בדברי רבינו לקמן ע' 214 שורה 2, תלשון וסוגיא וכו' מוכיח שמתוס' הר"י לקחה. והוכחה גדולה לזה היא שמה שכתב בתוס' הראש"ש ודוגמתו איכא ב' כל שעה וכו' מובא בתוס' שלנו סד"ה כך בקיצור בשם הר"י. (13) רש"י גדה ס"ח א' ד"ה תמה, והוא לשון הש"ס גדה ה' א'. (14) כ"א: לפי כמה שפירש. (15) מובא בתוס' שלנו גדה ס"ח א' סד"ה כך ובדבורים הבאים. וע' תשו' ר"ת בס' הישר סי' מ"ח אות ג', ומובא באו"ז ח"א כסי' שס"ד. (16) כ"י: ותימא. (17) כ"י: או. (18) הקושיא הראשונה על הה"ג. (19) ע' תוס' שלנו גדה ס"ח א' ד"ה הא דאפשר ותוס' הראש"ש שם ד"ה אשה. (20) כ"י: שפיר.

[יום אחד כן] ¹ התירו ד' ימים². ואתי נמי שפיר [שמעתא דלעיל³, שלפירוש רבינו שלמה]⁴ כי מסקינן [הכא] והלכתא (הכי) לית[ה] לכולה שמעתא דלעיל דשרינן ב' ימים מקמי(ה) טבילה, ולית[ה] נמי [ל] הלכתא [ד] דריש⁵ מרימר⁶, אבל השתא לפירוש רבינו תם מיתוקמו לכל הפחות [היכא] דלא אפשר, כדפרישית⁷. וסברא דלעיל ודהכא שוות נינהו, דהא דשרינן לעיל ב' ימים מקמי(ה) טבילה היינו משום דסבירא לן דלא ⁸ אפשר כלילה מפני שמהומה לביתה ולא חייפה שפיר, ו[ל] הלכות⁸ גדולות (לחוד) אתא לאפוקי האי והילכתא⁹ מדלעיל¹⁰, כדמפיק [לה] רב נחמן¹¹ כבי ריש גלותא, ומיהו בזה¹² שוות הסברות הכא ולעיל דהיכא שלא אפשר כלילה מקדימינן שפיר תרי יומי כחפיפה. ופי[רוש] ה[לכות]¹³ גדולות מוכיח [כ]פירוש [רבינו] תם¹⁴, דלא אתי שפיר אלא כפירוש רבינו תם. והכי קיימא לן האידנא (מ"ד)¹⁵. ולכל הפירושים] ¹⁶ [נש]י¹⁶ דהאידינא שפיר [עבדי שסמוך ללילה ממש חיישי¹⁷. ע"כ. והרכ¹⁸ ר' משולם¹⁹ ז"ל היה מתיר היכא דמיתרמא טבילה בערב שבת דלא מציא חייפה כלילה, והיה מתיר לחוף בערב שבת ולמכול למחר בשבת משום גנבי, כדשרינן לעיל²⁰ טבילה ביומא דתמניא משום גנבי ואריוותא וצינה, ומייתי ראיא מ[ד] דריש²¹ מרימר הלכתא [42 b] כוותיה דרב חסדא ואפי' בתרי יומי וכל שכן ביום אחד, כמו מערב שבת ¹⁵ לשבת. ושלח ליה רבינו תם דאין להביא ראיא מדלעיל, דנהי דלעיל שרינן איסור דסרך בתה משום גנבי, הרחקה דחפיפה מן הטבילה, אפי' שאיכא חושש גנבי, אפשר קרינן ביה, וכאפשר ססקינן דלא חייפה בערב שבת אלא כליל הטבילה עצמה²². זה מצאתי בתוספות מרבנו יצחק ב"ר שמואל: ואני אביי העזר²³ עיינתי בדברים הללו, וראיתי כי רבינו שמואל פירש כמו רש"י זקנו, וכתב דלית הילכתא כפסקא דלעיל²⁰ ²⁰ דרב חסדא וכתירוץ רב יימר, וכן פירש רבינו תם דלית לן פסקא דלעיל²³, אלא

(1) כ"י: אם אחרונים. (2) ע' או"ז ח"א ס"י שס"ד. (3) נדה ס"ז ב'. (4) כ"י: שלשמעתא דלפ"ש. (5) כ"י: וליתא נמי והלכתא דריש. (6) נדה ס"ז סע"ב, דריש. (7) קושא זו ותירוצה גם בתום שלנו ד"ה כך. והתוס' תירצו כן לפירש"י, והר"י שלא פירש כן רק לפ"ת דעתו בפירש"י כמבואר בתום הרא"ש ד"ה אשה ובפסקו ה' מקואות סי' ל"ה, ע"ש ובמעיו"ט אות ט'. ודברי הרא"ש הם מתו ר"י ע' לעיל 212 אות 12. (8) כ"י: ובהלכות. (9) אשה חופפת ביום וטובלת כלילה. (10) ממאן דאסר חפיפה כלילה, ס"ז סע"ב, כמו שהוציא רב נחמן מדעה זו כבי ריש גלותא. ע' ס' הישר סי' מ"ח אות ג'. (11) נדה מ"ח רע"א. (12) כ"י: בדי. (13) כ"י: ופי' בהלכות. (14) ס' הישר הנ"ל: וכן פסק ר' יהודאי וכו' מכלל דסבר כדפרישית, ע"ש. ועפ"ז תקנתו, וכ"י: בפירוש התם. (15) וכ"י: מ"כ. ואולי "מ"כ" ר"ת: מצאתי כתוב, או שצ"ל: מרי' והכונה: מרבי. וברוך הוידע. (16) כ"י: הפירוש נמי. ע' תוס' שלנו ס"ח א' סד"ה כך ותוס' הרא"ש שם סד"ה האשה. (17) ע' תוס' שלנו נדה ס"ז ב' ד"ה משום ובס' התרומה סס"י ק"א, ובתוס' הרא"ש נדה ס"ח א' סד"ה האשה אחר הענין דסליק מיניה הר"י כאן. ומהו ראיא שהרא"ש העתיק מתוס' ר"י הזקן. וע' ס' הישר סי' מ"ז אות ב' וג' ומבוא באו"ז ח"א סי' שס"ד. (18) בר' נתן, מעיר מילון בצרפת. ע' מבוא. (20) ס"ז ב'. (21) כ"י: מומדרש. (22) תשובת ר"ת לר' משולם בענין זה ע' בס' הישר סי' מ"ח אות ג' ותוס' שלנו נדה ס"ז ב' ד"ה משום וסמ"ג ל"ת ק"א, וע"ע ס' הישר סי' מ"ז אות ד'. ומה שהובא כאן בשם ר"ת לא נמצא במקום אחר. והרא"ש אף שהעתיק מתוס' ר"י הזקן לא הביא בתוספותיו נדה שם ד"ה האשה רק הטעם הנזכר בתוס' שלנו, וא"כ גם טעם זה היה בתוס' ר"י. ורבינו השמיטנו משום שאינו ענין לכאן. (23) זה נמצא בס' הישר סי' מ"ח, והשאר ליתא שם.

ששינה לפרש כדלעיל דבעי למיטר עיקר חסיפה כלילה מתוך שמהומה לביתה.¹
 ותמהני על פירוש רבינו תם ורב יהודאי, [ד]מדאיבעיא לן² אשה מהו שתחוף כלילה
 מכלל דפשיטא לן³ דעדיף כיומא מכלילה, דממהרת⁴ ולא חייפא שפיר, ועד כאן
 לא פליגי אלא כלילה. אבל ביממא [מודי ד]עדיף טפי, ועתה תהפך סברת התלמוד⁵
 5 בלא פירכא⁶ דכלילה חייפה שפיר טפי מביממא. ותו דלפתרון כל רבותינו פליגי
 פסקא דלעיל ומסקנא דבשלהי שמעתין, [ו]היכי לישתמיט ולא לפרוך תלמודא קשיא
 הילכתא אהילכתא⁷, כדפריך אהני פסקי דמיייתין גבי הדדי. ולכן נראה בעיני
 דהני פסקי בתראי פליגי אהא דשלח רבין באיגרתיה⁸, דכולהו אמרינן, כדפסקינן לעיל⁹,
 וכדתיריך רב יימר. והכי פירושא¹⁰ הא דאפשר לחוף ביום, כגון בחול אי נמי מערב
 10 שבת למוצאי שבת אי נמי מערב שבת למוצאי יום טוב שלאחר שבת, חופפת ביום
 ערב שבת, דכולהו אמרינן, ואפשר קרי להו משום סברא דלעיל, ואינם מרוחקים
 הרבה.¹¹ (ד)הא [ד]לא אפשר, כגון מערב שבת למוצאי שני ימים טובים של ראש
 השנה שלאחר השבת¹², דמרוחקים ביותר, לא תחוף אלא כלילי מבילתה, אע"פ
 שמהומה לביתה, והיינו כפסקא דלעיל נמי¹³. ומשום מילתא דרכין דחקו לפרש
 15 רבותינו מה שפרשנן¹⁴. ולא נהירא, דהילכ[תא]¹⁵ פליג[א] אדרבין, ותו דמנהג דוחה
 הלכה רופפת, כדאיחא בירושלמי¹⁶, ונהוג עלמא לחוף ביום קודם ליל מבילה אפי'
 בחול. ומזה פסק רבינו שמואל כוותי(ה) דעיקר חסיפה ביממא, ופירש אפשר ביום¹⁷
 כגון בחול חופפת ביום. וגם מדברי רש"י משמע הכן¹⁸, אלא שפירש לא אפשר
 כגון במוצאי יום טוב. ואלולי שרבינו שמואל מפרש¹⁹ בהדיא מפירוש רש"י דפליג
 20 אפיסקא דלעיל הייתי אומר דמוצאי יום טוב [שלאחר שבת]²⁰ יש להיות בפירושיו,
 ולא מוצאי יום טוב²¹, מדלא נקט רש"י מוצאי שבת²². והשתא²³ שווים כל הפסקים²⁴,
 ומנהג חסיפה ביום טוב וכשר²⁵. ומיהו זה פסקו רבותינו²⁶, דאם חלו שני ימים טובים
 של ראש השנה או של גלויות אחר שבת חופפת מערב שבת אם אירעה מבילתה כליל

(1) ומתוך סברה זו עצמה נאמר לעיל שעיקר החסיפה ביום, וזה שינוי הפירוש.
 (2) נדה ס"ז סע"ב. (3) ע' העמק שאלה סי' צ"ו אות ו'. (4) כ"א, וכ"י: דממהרת. (5) ע' השגות הר"ה לבעל הנפש דיני חסיפה אות א'. (6) על הכברא הראשונה. (7) והיא באמת קושיית הגמרא לג' הרי"ף פ"ב דשבועות, וכן מפרש ראב"ן סי' שכ"ו. וע' סי' הישר סי' מ"ח אות ג'.
 (8) נדה ס"ח רע"א. (9) ס"ז ב'. (10) נראה שר' משולם פירש כפירוש רבינו, ע' סי' הישר סי' מ"ז אות ג' ואי"ז ח"א סי' שס"ד. ובוא וראה שהגאון בעל הש"ך פירש הסוגיא כמו שפירשה רבינו, וגם מה שכתב רבינו לפרש בדעת רש"י כתב כן הש"ך בפשיטות. ע' ש"ך יו"ד סי' קצ"ט סק"ו.
 (11) זמני החפיפה והמבילה זה מזה. (12) ודחית אד"ו לא נקבעה עוד בימי האמוראים. ע' ערוך לנר נדה ס"ז ב' והערתי במונחטשפירט ח' נ"ד ע' 422. וע' סוכה מ"ג ב'. (13) וקשיא הלכתא אהלכתא מוסב ג"ס על הלכתא כרב חסדא. ובזה הציל עצמו רבינו מן הכעס שכעס ר"ת על ר' משולם שבביל פירשו. ע' סי' הישר סי' מ"ח. (14) כ"י: שפרשתי. (15) אשה חופפת ביום וטובלת כלילה. וכ"י: דהילכך פליג. (16) פאה פ"ז ד"ה מע"ש פ"ה ד"ה, שפרשתי. (17) א"ת ח"ב: אם ראינו הלכה רופפת וכו'. ובירוש' יבמות פ"ב ה"א וב"מ פ"ז ה"א: המנהג מבטל את ההלכה. וע' יבמות ק"ב א'. (17) ע' לשון רשב"ם באו"ז ח"א רס"י שס"ד. (18) שעיקר החפיפה היא ביום, וכ"י: הכא. (19) מביא. (20) בלא חוספה זו אין לדבריו רבינו הבנה, וע' ש"ך יו"ד סי' קצ"ט סק"ו. וע' סמ"ג ל"ת ק"א. (21) גרידא. (22) ע' בהגהותי לעיל ע' 211 אות 12. (23) לפי פירושו של רבינו. (24) שכנדה ס"ז ב' וס"ח א'. וכ"י: הפוסקים, וכ"י: הפוסקי. (25) ע' אסתר ח' ה'. (26) ע' מחזיק ע' 612 ופרדס סס"י רע"ג וסי' האורה ע' 175 ורשב"ם באו"ז ח"א

שני של ראש השנה, אבל אם אירעה במוצאי ראש השנה חופפת כלילה, והוא הדין דמחמיר במוצאי שבת דחופפת כלילה וכן מוצאי יום טוב. ואמר אני דחומר קולא, כיון דבכול[ה] שמע[תא] ¹ לעיל משמע ² שכלילה מהומה לביתה ולא חייסא שפיר. ופסק[א] ³ כרב חסדא וכרב יימר הוא חומר טפי, דחייפי בערב שבת, ואע"פ שאני לא אחלוק על רבותי לסמוך לעשות הלכה למעשה. ותו רבא נופיה, דסבירא ליה ⁵ כרבין ⁴, קאמר לעיל ⁵ טבלה ועלתה [ו]נמצא עליה ד[בר] ⁶ חוצין אם באותו ⁷ יום שחפפה טבלה וכו', ומסקינן איכא בינייהו מיהא כיממא ומיטבל כלילה ⁸, [ו]עד כאן לא פליגי (עליה) ה[נ]י ⁹ לישני אלא ¹⁰ לענין אם נמצא עליה דבר חוצין בתר טבילה, אבל חפיפה ביממא ומיטבל כלילה לכתחילה בהא לא פליגי דשרי ¹¹. ומיהו יש לדחות כגון שחופפת בערב שבת למבול בליל שבת, דשרי לכולי עלמא, ונמצא ¹⁰ עליה דבר חוצין. אבל הדעת מכרעת כמו שכתבנו, מדקאמר רבא סתמא למילתיה. אב"י העזר"י:

קפט. מקור ¹² מקומו טמא. פירש רבינו שמואל בשם רש"י ¹³ ומטמא ¹⁴ במשהו ¹⁵ כדם נדות ¹⁶, ואפי' הואטהור והוא דם מכה, דם שבא למקור נידון כמקור עצמו ומטמא (באשה) במגע ובמשא לטמא אדם ולשרוף תרומה, אלא שדם נדה ¹⁵ מטמא [האשה] ¹⁷ לטמא בעלה, אבל זה הדם הו"ו ¹⁸ כנוגע בדם נדה לטומאת ערב שהרי נוגע בגלוי ביציאתו לחוץ ¹⁹. וכיון ²⁰ דלאו משום רואה מטמא אפי' נעקר משמחה לא אולה טומאה מן זה הדם, אבל משום רואה לא ה[י]ה ²¹ מטמא כי אם מחיים. ומיהו לא משום מגע ממש ²² הוא מטמא דם המקור, דאם כן רביעית דם בעיני ²³, דבהכי מטמא אוכלין ומשקין ²⁴, ותו דבמגע בית הסתרים לא מטמא ²⁵, אלא על כרחך ²⁰ נידון [כ]מקור ²⁶ לטמא במשהו. אבל לעיל בפירקין ²⁷ פירש מקור מקומו טמא והוי ראשון לטומאה לטמא אוכלין ומשקין ²⁸, והוא שיצא ממנה דם מכה רביעית, דדין דם

רס"י שס"ד ורבא"ן סי' שכ"ו. והוא דעת השאילתות וה"ג. ור"ף. וע' תוס' נדה ס"ח א' ד"ה כך ור"ן שבועות ספ"ב וב"י יו"ד סי' קצ"ט. (1) כ"י: בכולם שמעיי. (2) ע' לעיל ע' 213 שורה 6 וע' 214 שורה 8. (3) כ"י: ופסקי. (4) נדה ס"ח רע"א. (5) שם ס"ו ב'. (6) כ"י: דרב. (7) כג' הר"ף פ"ב דשבועות סי' אלף וק' וס' האורה ע' 171 והראב"ד בהשגות פ"ב מה' מקואות ה"ז ובבעל הנפש דיני חפיפה וס' התרומה ה' נדה סי' ק"ב ואו"ז ח"א סי' שס"ה ויש ספרים בריטב"א ועוד. (8) כג' הר"ה בהשגות בעל הנפש וחדושי הר"ן נדה. וע' ה"ג ד"ו 169 א' וערך לנר נדה ס"ו ב'. (9) כ"י: הכו. (10) כ"י: א. (11) ע' תוס' נדה ס"ו ב' ד"ה איכא והגהות הב"ח שם. ולחפך ע' ר"ה בהשגות בעל הנפש דיני חפיפה אות א' וחדושי הר"ן נדה הנ"ל. (12) נדה ע"א א'. (13) ע' רש"י נדה מ"ז א' ד"ה מקומו ומ"א ב' ד"ה רבנן. (14) דם הבא מן המקור. (15) ע' תוס' נדה ע"א א' ד"ה מטמא. (16) משנה נדה מ"א א'. (17) כ"י: טומאה. (18) הנוגע בו. (19) ואינו מגע בית הסתרים. וע' רש"י נדה מ"א ב' ד"ה לטומאת ערב. (20) ע' רש"י נדה ע"א א' ד"ה לת"ק ותוס' שם ד"ה מקור. (21) כ"י: הוות. (22) מפני שנגע הדם במקור ונעשה ראשון. (23) שטומאת משקין ברביעית, כריתות י"ג א' ונדה נ"ה ב'. (24) אבל הוא עצמו נטמא בכל שהוא, רש"י פסחים י"ז ב' ד"ה אבל. וע' רש"י נדה נ"ה סע"ב ד"ה טומאת משקין ותוס' ישנים יומא פ' רע"א ד"ה כל. וע' גם תוס' נדה ע"א א' ד"ה מקור, וצ"ע מתוס' עירובין צ"ט א' ד"ה היה ופסחים י"ד א' ד"ה דאיכא יומא פ' ב' ד"ה וחצי וחולין פ"ז ב' ד"ה כל וכריתות י"ג ב' ד"ה וחלב. ויש ליישב עפ"י התוס' נדה מ"ז א' ד"ה במקור. (25) מטמא, נדה מ"א ב'. (26) והוא א. ב. וכ"י: במקור. (27) ס"ו א'. (28) אבל לא אדם, שאינו נטמא אלא באב הטומאה. אבל בנדה כ"ב א' לרבנן

לטמא מומאט משקין ברביעית, דהא משקה מיקרי, [כדדרשין] ודם חללים ישתה²
ומה לי קטלה כולה או קטלה פלגא. ואע"ג שטומאט בית הסתרים היא, מטמא[ה]
מדרכנ³. ומאן דאמר מקומו טהור, [טהור מלטמא] אוכלין ומשקין:
קין. ראיתי שפסק רבינו שמואל⁵ בפרק התינוקות⁶ אהא דגרסין⁷ אמר ליה רב
אחא בריה דרבא⁸ לרבא⁹ מכדי האידנא כולוה נשי ספק זבות¹⁰
שוניהו רבנן וכו', ופסק שמעין מהכא שאשה בזמן הזה חייבת לטבול בליל שמיני¹¹,
[ואם לא טבלה ליל שמיני] ממתנת עד ליל תשיעי, אבל ביום שמיני לא טבול,
משום סרך בתה דאתא למיטבול ביום שביעי ובאה לידי ספק. ומיהו היכא דאיכא
למיחש משום צינה או משום נגבי או איכא ביערותא דלילה טובלת ביום שמיני או
10 ביום תשיעי או באיזה יום שתרצה לאחר זמנה. ולא נהירא לי האי פיסוקא, דא"י¹²
שייך סרך בתה בזמן הזה [איכא למיחש] אפי' ביום ז' אטו יום ששי דנקיים, אם כן
כדאקשי ליה רב אחא מכדי כולוה נשי האידנא ספק זבות שוניהו רבנן ליטבול ביטמא
דשבעה, דשבעה דנקיים, היינו יום שמיני לראייתה, לישיני ליה אסור משום סרך
בתה, דהא מסקינ¹³ דרב הדר ביה, דגדה שלא בזמנה נמי אינה טובלת אלא בלילה
15 משום סרך בתה, ולא הוה צריך לטעמא דר' שמעון דאסור לעשות כן שלא תבא
לידי ספק. אלא נראה בעיני דסרך בתה לא שייך אלא בנדה דאורייתא, דאפילו אם
רואה כל שבעה טובלת בליל שמיני ואם ראתה יום אחד נמי טובלת בליל שמיני¹⁴,
דכתיב¹⁵ שבעת ימים תהיה בנדתה¹⁶, הלכך אפי' שלא בזמנה דהיינו יום שמיני גזרו
חכמים שלא טבול משום סרך בתה שמא טמעה ותטבול ביום שביעי ואתי לידי כרת
20 ודאי, שאין טבילתה טבילה ואפי' לא ראתה, כיון דטמאה ומטמאה משכב ומושב
כל יום ז', כדכתיב שבעת ימים תהיה בנדתה, דמי לטבול ושרץ בידו¹⁷ שלא עלתה לו
טבילה, הכי נמי לא עלתה לה טבילה אפי' לא ראתה שוב, ואפי' למחר ביום שמיני
או ביום תשיעי אסור לשמש על סמך טבילה זו. וכך הנתי מדברי רבינו [שלמה],

האשה טהורה מפני שמקור מקומו טהור, אבל אם מקומו טמא האשה ג"כ טמאה, ובנדה מ"א
ב' מקור שהזיע כשתי טיפי מרגליות מפורש שהאשה טמאה מומאט ערב, וצ"ע. (1) נדה נ"ה
סע"ב, ע"ש ברש"י. (2) במד' כ"ג כ"ד. (3) ותוס' נדה ט"ז א' ד"ה במקור: שמה כאן הלכה
למשה היא. וע' ערוך לזר שם. ומבעל ס' משנה אחרונה במשניות ד' ווילנא נדה פ"ו מ"ה
נעלמו דברי התוס' אלה. (4) כ"י: מלכ"י. (5) כל הלשון שהביא רבינו מרשב"ם נמצא בשינוי
קצת במחז"י ע"י 611 ופרדס ס' רע"ג וס' האורה ע"י 176. (6) כ"י: תינוקות, וכן במשנה.
וב"ה שם הפרק בנדה ס"ה ב'. (7) נדה ס"ז ב'. (8) כג"י הראב"ן ס' שבי' ואו"ז ח"א ס' ש'
של"ט. (9) ראב"ן ואו"ז וכו': לרבנן, וכ"י לרבין. (10) כ"י: זבות, וכן בגמרא. (11) זה
מוכא בשם הרשב"ם בס' התרומה ס' ק"א ובאו"ז ח"א ס' של"ה ובתוס' הרא"ש נדה ס"ז ב' ד"ה
ליטבול. וכ"ה שו"ת הר"ף שבעות פ"ב ס' אלף צ"ז והרמב"ם בפ"א מהא"ב ה"ד והראב"ד
בשער הטבילה ותוס' נדה ס"ז ב' ד"ה משום ועוד ראשונים. והרמב"ן והריטב"א נדה שם
הביאו כן בשם הגאונים, והם השאילתות אחרי ס' צ"ה, ע"ש בהעמ"ט, וה"ג ד"ו 168 ב' וד"ב
ע"י 626 ורס"ג בתשובתו במנהיג צ"ה ב', ורב האי בה"פ ס' ע"ט. (12) קושית רבינו מוכאה
בשמו באו"ז ח"א ס' של"ה, ע"ש תירוץ הנכון. (13) נדה ס"ז ב'. (14) ע"י מחז"י ע"י 604
וס' האורה ע"י 165 ואו"ז ח"א רס"י של"ה. (15) ויקרא ט"ז י"ט. (16) ע"י ספרא ויקרא שם.
(17) מאמר זה רגיל בפי העולם ומוכא בספרים, ע' לדוגמא דוקה ס' ב' ומנהיג' רס"י ר"פ
והוא קיצור מאמר התוספתא תענית פ"א ה"ה והברייתא שם ט"ז א'. וע' רמב"ם תשובה ג' ג'.

אלא¹ שלא [43 a] פירש כל הצורך. (והני)² ובשילהי מתניתין דפרק תינוקת³
 חנן הרואה יום אחד עשר(ה) ומבלה לערב ושימשה בית שמאי <אומרים>⁴ מטמאים
 משכב ומושב וחייבין בקרבן, ואפי' בית הלל מודו דמטמאין משכב ומושב, אלא דבקרבת
 פליגי. ופירש רשב"ם ומבלה לערב ושימשה, לא שנא לערב ולא שנא למחר, ואפילו
 [לא] ראתה שוב אפילו הכי טמאה, דכיון דמבלה קודם זמנה אין טבילתה טבילה⁵
 כלל. וכן פירש נמי בסופא גבי רואה תוך אחד עשר⁶ וכו'. והכי מסתברא, מדלא נקט
 ומבלה ושימשה לערב, שמע מינה דאפילו כשתעשה למחר שימור לא הועילה לה טבילה
 כלל⁶ דלפני שימור. הלכך גזרו משום סרך בתה, שתטעה ותטבול ביום ז' לנדה דאורייתא⁷
 ותשמש ביום ח' והויא בכרת, והיכא שאיכא למיחש משום צינה [אן] משום גנבי לא גזרו
 משום סרך בתה, דאין גזרין⁸ גזירה על הציבור אלא אם כן רוב הצבור⁹ יכולין לעמוד
 בה. ובימי¹⁰ רב אידי בר אבין¹¹ ורב אחא בר יעקב ורב יהודה לא פשט מנהג דר'
 זירא עדיין דהחמירו על עצמן. אבל בימי רבא פשט כבר, [אבל לא בכל מקום]¹²,
 כדאמרין לעיל מינה¹³ אדבריה רבא לרב שמואל [ודרש] קישתה שנים וכו', ופרכין
 מדר' זירא וכו', ומשני אמרין לך אנא איסורא ואת אמרת לי מנהגא היכא דאחמור אחמור
 היכא דלא אחמור לא אחמור. ומיהו בסוף ימיו של רבא נהוג כולחו כר' זירא, והיינו¹⁵
 דפריך רב אחא בריה דרבא מכדי כולחו <נשי> האידנא ספק זכות שוינהו, פירוש
 משום דר' זירא, ליטבולו ביטמא דשבעה, פירוש שבעה נקיים שהוא שמיני לראייה
 לכל הפחות, דיום שפסקתה בו אינה סופרתו למנין שבעה, והכי הילכתא, מדפריך
 בהלכה דזב והזבה בפרק תינוקת¹⁴ רב ככותאי אמרה לשמעתיא וכו' אלמא דפשיטא
 לן כדפרשישית, ואם כן ליטבולו ביום שביעי שהוא שמיני לראייה ממה נפשך¹⁵, דאי
 נדה היתה הרי [יותר מ]יום ח' הוא, וסרך בתה לא שייך למגור סן תטבול ביום ז'
 לראייתה, דהא כבר פשט[ה] תקנת ר' זירא, וכולן סופרין שבעה ימים בין לנידות
 בין לזיבה, וכיון דביום ז' לנקיים אין אשה טובלת לא [ת]מעה¹⁶ בין ז' לו', אבל
 בתחילה¹⁷, שנדה [מבלה] ליל שמיני וזכה ביום, כי מטבלת לה ביום שמיני

(1) כנ"ל להוסיף ולתקן. והכונה לרש"י נדה ס"ז ב' ד"ה לידו ספק: וטבילתה פסולה.
 וכן לקמן ע' 218 שורה 11 כתב רבינו על דברי רש"י: אלא שלא פירש כל הצורך. וכי"י:
 רבינו און. (2) וכי"א: ובפ'. (3) נדה ע"א סע"ב. (4) משנה, וחסר גם באו"ז ח"א סי' של"ח.
 (5) ע"ב רע"א. (6) בכי"א נמשך עליו קו. (7) שלא ספרה ז' נקיים. (8) ב"ק ע"ט ב', ע"ז ל"ו
 א' וש"מ. (9) בגמרא: צבור. (10) עד על עצמן מוכא בתורפו באו"ז ח"א סי' של"ח.
 (11) וכן בשאלות אחרי סי' צ"ו וה"ג ד"ו 168 ב' ור"ף שבועות פ"ב סי' אלף צ"ו ומחז"י ע'
 611 וס' האורה ע' 174 ופרסם סי' רע"ג וראב"ן רס"י שב"ו ועוד ראשונים, ובגמרא ליתא.
 (12) כי"י: אבל בימי רבא פשטה כבר. והוספתו, שהרי מהא דהיכא דלא אחמור לא אחמור
 ראייה שלא פשטה, וע' רא"ש נדה פ"י סס"י ד'. ומהגה"מ פ"א מהא"ב סי' א' נראה ברור
 שהיה לפניו כאן כמו שהגהתי או כעין זה, וז"ל: אבל ראבי"ה כתב דאין שייך לחוש בדורות
 אחרונים משום סרך בתה וכו' והא דאתקין רבא כאן זה היה בנערותו ועדיין לא פשטה
 חומרא דר"ז בכל מקום. ומדברי הגה"מ למדנו כונת רבינו במ"ש אבל בימי רבא וכו',
 שמתרץ בזה מה שהקשה עליו האו"ז סי' של"ח מהא דאתקין רבא במחזות משום אבולאי, נדה
 ס"ז ב', והיא הוכחת התוס' שם ד"ה משום ורמב"ן שם ד"ה הא דאמר. ומפרש רבינו שזה היה
 בנערותו של רבא ואז לא פשטה תקנת ר"ז בכל מקום. וחילוק כזה במעו"ט ה' מקאוות סי'
 ל"ו אות י"א לתרץ סתירת הסוגיות. (13) ס"ו סע"א. (14) נדה ס"ט א'. (15) ע' רש"י נדה
 ס"ז ב' ד"ה ליטבלת. (16) כי"א: טעיא. (17) קודם חומרת ר' זירא. וכי"י: תחילת.

סברה נדדה נמי טבילתה ביום שביעי [ו] הכי נמי נדה טבלה ביום שביעי ואפי' ראתה כל שבועה. הלכך פריך ליטבול ביטמא דשבועה, דאי נדה היא שפיר טבלה, ואי זבה היא כל שכן דשפיר טפי, דטבילתה ביום¹, ומשני משום דר' שמעון דאמר אחר תטהר אחר מעשה, פירוש אחר ספירה דמקצת יום ש[בועה]² ככלל³ וטבילה, תטהר אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן שלא תבא לידי ספק, פירוש אסורה לטבול⁴ ביום שביעי פן יבוא עליה ותראה שוב, והרי סותרת ספורין דידה והרי כאים לידי כרת, [ד] זבה⁵ היא. ויש מפרשים⁶ אסור לעשות וכו' פירוש אסור לבעול אבל טבילה שרי, ומעות הוא, דהא אטבילה קאי⁷ לתרוצי, דפריך ליטבול ביטמא דשבועה, ולא אביאה. וכן פירש רבינו שמואל⁸ בר' מאיר ורבינו תם⁹ אחיו, וגם מדברי רש"י 10 אינו משמע דאבעילה קאי! אלא הכי פירושו שמא תבא לידי ספק שמא תשמש ותראה מיד¹⁰, ומיהו טבילה אסור¹¹ משום שמא תשמש ותראה מיד, אלא שלא פירש כל הצורך. הילכך נראה לי דבזמן הזה ביום שביעי אסורה לטבול לכתחילה¹² משום דר' שמעון, אבל ביום שמיני, דהיינו יום שלאחר שבועה נקיים, יכולה לטבול לכתחילה אפילו בלא אונס וצינה וגנבי, דמשום דר' שמעון ליכא למנזר, וכל שכן דמשום סרך כתה שמא [תטבול ביום שביעי ליכא למיגזר, שאפילו אם תטבול בשביעי]¹³ ליכא אלא גזירה דר' שמעון, והיא גופה¹⁴ גזירה ואנן ניקום וגנזור גזירה לגזירה¹⁵, כיון שלא ראינו הך גזירה בתלמוד. ואפי' ביום שביעי פירשנו דלא שייך הך גזירה, כל שכן בזמן הזה ביום שמיני דליכא למנזר, כדפרישית, ולא שייך למנזר אטו יום שביעי אלא בנדה דאורייתא, דאז אינה זמן טבילתה אפילו מדאורייתא וקיימא 20 בכרת. ואם טבלה ביום שביעי [ל] נקיים שהוא שמיני מראייה בדיעבד, ולא ראתה בו ביום, נראה לי דמותרת¹⁶ לבעלה כלילה, דדוקא לכתחילה אסורה לטבול שמא תשמש בו ביום ותראה, אבל בדיעבד מותרת לאחר שיעבור היום, שהרי עיקר זמן טבילתה הוא היום, אם לא מפני גזירה. אבל קודם ז' נקיים לא מהניא טבילה אפילו לא ראתה, כדפרישית לעיל¹⁷. וראיה דתנן בשלהי תנוקת¹⁸ ומודים ברואה 25 <בתוך> אחד עשר¹⁹ וטבלה לערב ושמשה שה[ן] מטמא[ין]²⁰ משכב ומישב וחייבין

(1) תוספתא יומא פ"ה יומא ו' ב' ושל"מ. (2) כ"ז: שקרא. (3) ע' רש"י נדה ס"ז ב' ד"ה אחר מעשה. וע' מחז"ז ע' 617 וס' האורה ע' 174 ופרדס סי' רע"ג. (4) כפירוש רש"י ותוס' נדה ס"ז ב' ד"ה אבל ותוס' הרא"ש שם ד"ה אסור וראב"ן רס"י שכ"ז ועוד ראשונים. (5) כ"ז: זוכה, וכ"ז: זוכה. (6) פירוש זה מובא בתוס' הג"ל ותוס' הרא"ש שם ד"ה אסור ורמב"ן וריטב"א נדה שם. וכן הר"ז"ה בהשגות בעל הנפש שער הטבילה. (7) ע' מקומות שצוייתו באות הקודם וס' הישר סי' מ"ה אות ב'. (8) לשונו הוא ודאי הלשון שנמצא במחז"ז וס' האורה ופרדס במקומות הנ"ל באות 3. (9) בתשובתו שבס' הישר סי' מ"ה אות ב'. (10) ע"כ רש"י ד"ה לידי ספק, וע' לזה רמב"ן וריטב"א. ומ"ש בהגה"מ פ"א מהא"ב סי' ט' וי' בשם רש"י הוא שלא בדקדוק. (11) כל"י: הרי שטבילה אסורה. (12) פסק רבינו מובא באר"ז ח"א סי' של"ה ובהגה"מ פ"א מהא"ב סי' א' ומשם בב"י יו"ד סי' קצ"ז. וכרבינו פסקו הראב"ן סי' שכ"ז והר"ז"ה בהשגות שער הטבילה ור' שמוחה בהגה"מ שם. (13) כ"ז: שמא יתבטל מיום שביעי, וכ"ז: שמא יתטבול מיום משלם. (14) שבת י"א ב' ושל"מ. (15) וכן הקשו הרמב"ן נדה ס"ז ב' וריטב"א שם וריטב"א בב"י יו"ד סי' קצ"ז ותר"ן שבעות פ"ב סי' אלף צ"ז, ותירצו: שמשום חשש כרת גזרו. (16) וכן הסכמת הפוסקים, שלא בהשאלות אחרי סי' צ"ז. ופסק רבינו ומעמו מובאים בהגה"מ פ"א מהא"ב סי' י'. (17) ס"ע 216. (18) נדה ע"ב רע"א. (19) כג"י מתניתא דבני מערבא, ובמשנה: י"א יום. (20) וכן במתניתא דבני מערבא, ובמשנה: שטמאין. וכ"ז:

בקרנן מבלה ביום של אחריו ושמשוה הרי זה תרבות רעה, פירוש משום דר' שמעון, ומגען ובעילתן תלוין, פירוש שאם לא תראה טהורה ואם תראה הרי היא טמאה, ושומרת יום כנגד יום בשיני שלה וזכה גדולה ביום [ז] הנקיים דין אחד להם, וקאמר תולין. והא דקאמר¹ משום ר' שמעון ולא מייתי ממתניתין דתרבות רעה, משום דר' שמעון [עדית]², דקאמר בהדיא לשון איסור, ותו דאמר רב הונא בשילהי מסכתין³ 5 משכב ומושב שביני בית שמאי מטמאין אע"פ שמתלה ואע"פ שלא ראתה, אבל לבית הלל מסקי[נן]⁴ דטהורים כדתנן מגען ובעילתן תלוין. הלכך נראה לי דביום שביעי דוקא אי מבלה שריא בדיעבד, אבל קודם לכן לאו. ומפני ששמעתי מסתפקן בדברים הללו כתבתי עניות דעתי. אב"י העזר"י:

קצא. ובינני מורי⁵ הא דאמרין בכתובות⁶ וכן מי שפירסה אשתו נדה הוא ישן בין 10 אנשים וכו' אם הוא הדין כימי לכונה דהיינו בתוך שבעה נקיים, דהשתא אנדה גמורה חיישין שמא יתקפנו יצרו כל שכן שבעה נקיים שהחמירו על עצמן דחיישין, משום דקיל להו⁷. ואמרין בפרק החולץ⁸ רב נחמן כי מקלע⁹ לשכנציב אמר מאן הוא ליומא¹⁰, ומקשינן והא[מר]¹¹ רבא <תכעוה> לינשא ונתפייסה צריכה לישב ז' נקיים, ומשני רבנן שלוחי הו[ו]¹² משרדי ומודעי להן, ואיבעית אימא 15 יחודי בעלמא הוו מיחדי בהדיהו¹³, ומהכא הוה משמע דמותר¹⁴, אך שמעתי בשם רבינו חס¹⁵ דהאי יחוד כגון שיש בני אדם¹⁶, דמחזקין לה בנדה. ורבו סורצי גדר בדברים הללו ואין להם על מה שיסמכו. אב"י העזר"י:

קצב. תשובה. זו אחד מן הדרכים שהנהיגו אבותיך שלא כתורה להקל בימי ליבון, 20 כאותו שאמר אליהו¹⁷ ברוך המקום שהרגנו. וליבונה ונדתה שזוין עד שתבא במים ותטבול¹⁸, וענוש כרת. ואף מתוך דברך ראיתי שעתה אינו אלא ספיא בעלמא ומדרכנן¹⁹, חלילה לה, שכל אשה שרואה טפה אחת נדה וחייבים עליה גם בימי ליבונה עד שתטבול, ואפילו ימים רבים²⁰, ואם שלשה ימים ראתה היא זבה גמורה²¹ או נדה²² עד שתטבול. וראוי להחמיר בימי ליבון, שסבורה שהיא טהורה ויבוא לידי איסור כרת, הלכך אין חילוק בין נדות לליבון. ועל דם חימוד שראתה שאמרת דרבנן יחודי הוו 25 מייחדי להו, אין אנו מפרשין ייחוד ממש בכית אחד, אלא [b 43] ייחודי, כלומר מזומנות היו להם²³ שכשרוצים אומר להם ליטהר ולטבול מפני שאינו דומה וכו'. על זה היה לך לשאול דאמרין²⁴ כל מלאכה שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה

שהוא מטמא. וכי"א: שהו. (1) בנדה ס"ז ב'. וכן הקשו הרמב"ן והריטב"א, וע' תוס' הרא"ש נדה ס"ז ב' ד"ה איסור. (2) תקנתא מסבירה, וכי"א: כשרם. (3) ע"ב א', משכבה ומושבה. (4) שם. (5) ר' אפרים בר' יצחק מריגינשפורק. והשואל הוא ר' יואל אביו של רבינו. (6) ד' א'. (7) ע' כתובות ד' ב'. (8) יבמות ל"ז ב'. (9) לפנינו: איקלע, ויומא י"ח ב': כד מיקלע. (10) כי"א: הוי ליומיה. (11) כי"א: והאי. (12) וכן בד"ס יומא ע' 40 אות ר'. (13) לפנינו: לרבנן יחודי בעלמא הוא דמיחדי, ובתוס' שם: הוו מיחדי, וכו' ביומא י"ח ב'. (14) ע' תוס' יומא שם ד"ה יחודי ותוס' ישנים שם ד"ה ואיבעית ותוס' יבמות ל"ז ב' ד"ה יחודי. (15) לא מצאתי דבריו במ"א. ור"ת מפרש יחודי כר' אפרים לקמן וכהראב"ד בהשגותיו פ"א מהא"ב ה"י, וע"ש בכ"מ. (16) שמשמרים אותו. והלשון צע"ק. (17) שבת י"ג ב'. (18) שבת ס"ד ב'. וע' לענין ימי ליבון לעיל סי' קע"ג. (19) כסברת ר' יוסף בתוס' ישנים יומא הנ"ל. (20) אחר שראתה. (21) אם כי"א יום ראתה, ע' נדה ע"ב ב'. (22) אם ראתה בימים הראויה להיות נדה, גמרא שם. (23) ע' לעיל ע' זה אות 15, והכ"מ שם מפרש כן בדעת הרמב"ם. (24) כתובות ד' ב' וס"א א'.

חזן ממזיגת הכוס וכו', ואע"ג דנדה מותרת להתייחד עם בעלה¹ גזרו שלא לקבל מזיגתה ושלא לאכול עמה בקערה אחת ולשתות עמה², ואם כן כל שכן שאר עריות³ ואפי' פנויות יהא אסור לקבל מהן כוס ולשתות ולאכול עמה, שהרי אפילו להתייחד עמה⁴ אסור⁵, וכל שכן שיהיו אלו דברים אסורים, ומעשים [בכל יום] שאדם אוכל עם אשת איש ושותה עמה⁶ ומקבל ממנה כוס. ועוד ראיתי במקומי וגם באלו מקומות שאדם מתייחד עם ארוסתו אפילו היא בוגרת ואפילו היא נדה ומשחק עמה, ואנן אמרינן בכתובות⁷ דכשלא בעל אסור להתייחד עם אשתו נדה. ועוד שמעתי⁸ באלו המקומות⁹ חתן פורש מאשתו לאחר בעילה ג' לילות ולא יותר, ותמתי מאד מה ראוי¹⁰, אדרבה¹¹ ג' לילות היה מותר ואפילו ד' לילות, אם לא הגיע זמנה¹², ולאחר¹³ מ"ב אסור, ואלו עושין להיפוך. ול[ך]¹⁴ שתיקה על כל [ה]מעשה¹⁵ ועשית מנחה¹⁶ ואין דובר דבר¹⁷. אפרים בר' יצחק:

תשובתי. נראה לי דהיינו טעמא, דמזיגת הכוס וכו' קרובי ביאה היא, וכיון דשרי ליה לייחודי בהדה יצרו תוקפו לבא עליה, מה שאין כן בשאר עריות, כיון דאינו מתייחד עמהן יכול לאכול ולשתות עמם ולא אתי למבעל. ומה שאמרת האיך מתייחד הארוס עם ארוסתו ואפילו נדה, ובשל[ך] בעלה אמרינן דאסור להתייחד, לא דמי, ארוס אינו נותן דעתו לבעול עד הכנסת חופה ולא גזרינן, משום דסוגה בשושנים¹⁸ ואין יצרו תוקפו, אבל בהכנסת חופה, שעיקרה משום ביאה היא, גזרינן, דכל עיקר שכונסה היינו משום ביאה, ומיהו נראה לי לכאורה דאפי' בשאינה נדה אסור, דגרסינן בפרק קמא דכתובות¹⁹ תנו רבנן מברכים ברכת חתנים בבית חתנים ר' יהודה אומר אף בבית אירוסין²⁰, אמר אביי וביהודה שנו מפני שמתייחד עמה, פירוש²¹ חיישין אם יתייחד יבא עליה, וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה²². וכן פירש רבינו שלמה²³ מה שאנו מברכים ואסר לנו את הארוסות היינו פירושן שגזרו חכמים על ייחוד דפנויה²⁴ וגזרו על הארוסה עד שתכנס לחופה ובכרכה, (ו)כן פירש רש"י. ומכל הני משמע דאסור להתייחד עם הכלה הארוסה בלא ברכה²⁵, ומה²⁶ שאמרת²⁷ ממנה שחתן פורש ג' לילות, כבר אמרו²⁸ להם קמאי דקמאי²⁹ והירא דבר ה' ²⁷

(1) כתובות ד' רע"ב, סנהד' ל"ז א'. (2) ע' שבת י"ג א' וליעיל סי' קע"ג. (3) שאסור להתייחד עמהן. (4) משנה קדושין פ' ב', סנהד' כ"א ב'. (5) ע' ליעיל סי' קע"ג ע' 198 ובהגהות שם אות 12. (6) ד' רע"ב. (7) מכאן עד דבר בשורה 11 מובא באור' ח"א ס"י ש"ב: וכבר שלח רבינו אפרים זצ"ל אל הרב רבינו יואל זצ"ל שמעתי וכו'. וודאי שמכאן העתיק. (8) שנשמעים בהם דברי ר' יואל. (9) ע' ליעיל סי' קפ"ג ע' 206 ובהגהות שם אות 17 מוקד למנהג זה. (10) לא ידעתי מאי אדרבה. (11) צ"ע מנחה ס"ו סע"א. וע' ליעיל ס"י קפ"ג. (12) אר"ה וכו"ו: ולא. (13) כ"א ואר"ה: ע' קהלת ג' י"ז. (14) שמות כ"ו י"ד. וכונתו למשלי י' י"ב. (15) ע' איוב ב' י"ג. (16) ע' סנהד' ל"ז א'. (17) ז' ב'. (18) גמרא: האירוסין מברכין אותה. (19) ע' רש"י תוס' כתובות שם. (20) ראש מסכת כלה. (21) ע' רש"י כתובות ז' ב' ד"ה ואסר לנו ומחזין ע' 589. (22) סנהד' כ"א ב'. (23) דין זה מובא במרדכי כתובות סי' קל"א בשם ר' יחיאל מפרי"ש, אבל מלשוננו נראה שכונן למ"ש ר' יואל כאן. וכן העתיק מהמרדכי בהג"א כתובות פ"א סי' י"א: ודקדק רבינו יואל ה' ל' וי' מפרי"ש. ותיבת מפרי"ש ס"ס, ואולי צ"ל "משפיר"א. וע' הג"א שם בשם ר' אפרים ותשו' מהר"מ ד"ל סי' קמ"א ותשב"ץ סי' תמ"ח ואגודה כתובות סי' ז'. (24) מכאן עד מוסר ע' 221 שורה 8 מובא באור' ח"א ס"י ש"ב: והשיב לו רבינו יואל זצ"ל מה שאמרת וכו'. (25) אר"ה: אסרו. (26) אר"ה: דקמן. (27) ע' שמות ט' כ'.

יחדל. ומעיד אני על חמי ר' אליעזר בר' נתן ומורי הרב רבינו שב"ט שהיו נוהגין לישב שבעה נקיים כדין כל נדות וזבות, ומנעו רבים מדבר זה, וכן אנו נוהגים אחריהם וגם מנהיגין[ם] לשומעים מוסר. ואני¹ כתבתי על זה דעתי בסימן קפ"ג². אבי מורי: **ההיא** דכתובות אינה ראייה, שבירושלמי³ מפרש שביהודה ברור היה בועלה קודם החופה הארוס, מפני שאם תבעל שוב להגמון הוה ליה באונס, מפני שאמר[ו]⁴ יבא עליה ולא תתרצה עוד, ומפרש התם לפי שקבלה⁵ ביום שיהודה הרג עשו שנאמר⁶ ידך בעורף אויביך לכך גזרו על בית יהודה שתיבעל להגמון תחילה, התקינו שיתיחד ויבא עליה⁷ בבית אביה ואימתו עליה. ולפיכך היו מברכים שבע ברכות, אבל לארוסה אחרת אין אסור ייחוד. וכלה בלא ברכה אסורה כנדה, ליבעל כנדה, שאני[ו] יכול להמתין. ודכותה אמרינן⁸ האוכל מצה בערב פסח כאילו בא על ארוסתו בבית אביה⁹. וכענין זה פירש לי אבא מרי בכתובות. ובפרק אין צדין¹⁰ גרסינן נמיעה מקטע רגליהם דקצבים ובוועלי נדות¹¹. אב"י העזר:
קצנ. בפרק האשה¹² האי מאן דמיתכיד ליה¹³ חוטא דכיתנא כנלימא¹⁴ דעמרא וכו'. והואיל ואתא לידי נכתוב מקצת עניני כלאים. בתוספתא דמנחות¹⁵ תולעת שני¹⁶ זהו מן התולעת שבהרים הביאה שלא מן התולעת שבהרים פסולה¹⁷ שש¹⁸ זה פשתן הביאה מן קנבוס פסולה, אלמא דקנבוס אין בו משום כלאים, להוציא מרבותיו¹⁹ האוסרים. ותניא²⁰ במסכת כלאים²¹ צמר גמלים וצמר רחלים שט[ו]ן²² פן²³ זה בזה אם רוב רחלים אסור וכן פשתן וקנבוס שטרפן. והא שלא פריך בפרק [ב'] דזבחים²⁴ ואימ[ו]ן²⁵ קנבוס שעולה כד בכר²⁶, משום דפשיטא ליה שלא היו קנבוס ומשי בכנדי כהונה, שלא היו אלא מתכלת²⁷ שהיא עמרא²⁸ ומש[ו]ש²⁹ דהיינו כיתנא³⁰, ולהכי פריך ואימא עמרא, ולא מפני שפשתן וקנבוס הכל אחד, ואע"פ שדומים זה לזה:

שאלני מורי הרב ר' אפרים בר' יצחק.

אשאלך³¹ והודיעני אם ישראל רוכב על סוס לצוד צייד ולהביא³² ומושך בחבל

(1) הערת רבינו. (2) לעיל ס"ע 206, ושם רמז רבינו לכאן. (3) כתובות פ"א ה"ה ורבינו לא העתיק רק תורף דברי הירוש'. (4) כ"א: שקיבלו. (5) בראש' מ"ט ח'. וע' ירוש' גיטין פ"ה ה"ו. (6) ע"כ ירוש'. (7) ירוש' פסחים פ"י ה"א. (8) בירוש': חמיו, וכן הראשונים. וע' או"ז ח"ב 118 ב': פירוש שהוא גרגרן. (9) ביצה כ"ה ב', ע"ש הלשון. (10) ע' רש"י ביצה שם ד"ה נמיעה. (11) נדה ס"א ב'. (12) גי' סי' ה' ירוש' סי' הקמ"ד וסי' יראים השלם סי' של"ג. ובערוך שע' אי וראב"ן סי' של"א וסמ"ג ל"ח רפ"ג ואו"ז ח"א סי' ש"ז: דאבד ליה וליה גם בראש' נדה פ"ט סי' ז'. (13) יראים וסמ"ג ואו"ז ורא"ש, וגמרא: בגלימיה. (14) פ"ט הט"ו, בשינוים. (15) שמות כ"ה ד'. ובתוספתא שבדפוס הלשון משובש. (16) ר' אפרים בר' יצחק מריגנישבורג. ע' תוס' תוס' ישנים יומא ע"א ב' ד"ה ואימא וזבחים י"ח ב' ד"ה ואימא ואו"ז ח"א סי' רס"ו וריטב"א יומא שם. וריטב"א: ר' אפרים הצרפתי, מפני שמצאו בתוס'. (17) במקום תנן, ע' לעיל רס"י קי"ד בהגהותי אות 19. (18) פ"ט מ"א. ורבינו קיצר לשון המשנה. (19) כ"י: שטופן. (20) י"ח ב'. (21) כ"י: ואומר. (22) היא ראתי ר' אפרים, ע' מקומות הנ"ל באות 16. ושם גם מ"ש רבינו לרחות ראייה זו משום וכו', ע' ביחוד בת"י הנ"ל. (23) כלאים פ"ט מ"א. (24) יבמות ד' ב'. (25) כ"י: ומשי. (26) יומא ע"א ב', זבחים י"ח ב'. (27) שאלת ר' אפרים ותשו' ר' יואל מועתקין בלשון בראש' ה' כלאים סי' ז': ראיתי בתשובה ששאל רבינו אפרים את ר' אב"ה, והתשובה שם בקיצור קצת. ותורף השאלה והתשובה מובא

כלבים אצל הסוס אם הוא לוקה משום מנהיג בכלאים¹. ובירושלמי² משמע במקום אחר³ דאע"ג שאינו עושה מלאכה בכלאים אלא כך מנהיג לוקה, דקאמר התם ומה [כלאי בגדים]⁴ שמתרים ללבוש זה על גב זה⁵ אסור בתערובתן כלאי בהמה שאסור להנהיג זה עם זה [וכו'], משמע דומיא דל[בין] שט⁶ כלאים שמתר 5 בלא <חבור>⁷ כך בכלאי בהמה אף על פי שאין קשורים ביחד אלא מנהיגם ביחד⁸ אסור(ים)⁹. והכי נמי אמרינן בפרק במה בהמה יוצאה¹⁰ דקתני ובלבד שלא יכרך, <וקאמר עלה אמר רב אשי לא שנו אלא לענין כלאים כלאים דמאן אילימא כלאים דאדם והתנן אדם מותר עם כולן לחרוש ולמשוך>¹¹, וקאמר משום כלאי אדם עם בהמה¹², הרי לך שאע"פ שאין עושין מלאכה וגם אינם קשורים יחד 10 אלא שכרוכים שאסור(ים). ואע"ג דתנן¹³ לא יקשור גמל אצל הקרן¹⁴ ומסרש בירושלמי¹⁵ מפני שנושאין החבל, [משמע]¹⁶ שצריך מלאכה, יש לוטר התם מפני שאין מנהיגם ממש יחד, שהחמור¹⁷ לפני הקרן וזה [לצד הקרן]¹⁸, והילכך כשנושאים החבל שניתנים הוי¹⁹ כאלו מנהיגם ביחד. ובספרי²⁰ (ד) דריש לרבות הרש והמנהיג מהאי קרא יחדיו²¹ מכל מקום, ואינו דורש האי יחדיו כמו יחדיו²² של כלאי בגדים 15 <פרט>²³ לתוכף תכיפה אחת²⁴, דהכא²⁵ משמע ליה אפילו אינם מחוברים, הואיל ויחד מנהיגם] הוא לו[קח]. וכן משמע מפלוגתא דר' יאשיה²⁶ ור' יונתן²⁷, <דקאמר>^{28*}

מהרא"ש בטו"ד סי' רצ"ו ג"כ מאבי העזרי. וודאי שבראביה שלפני הרא"ש נשמטה חתימת התשובה: „אבי מורי“, וחשב שהמשיב הוא הראביה. ופסק הר"א אפרים מובא באו"ז ח"א סי' רצ"א ובמרדכי שבת פ"ג סי' שמ"א, והמרדכי רמז גם על דעת ר' יואל. ומחלוקת הרא"ו ור' יואל בקיצור באגודה שבת סי' פ"ג מס' אביה. ובס' חרדים פ"ח מל"ת החלויות בידים סי' ע"ה הביא שיטת ר' אפרים מהטור, ומע"ה לחשוב שהוא ר' אפרים תלמיד הר"ף. עי' בראש"י כ"ז ה'. וכי"א ורא"ש: להביא, כבמקרא. ⁽¹⁾ כלאים פ"ח מ"ג, כ"מ ח' ב'. ⁽²⁾ כלאים פ"ח ה"ב, כשינוים. ⁽³⁾ מפני שאינו למשנה דמנהיג, וצ"ע. וברא"ש ליתא „במקום אחר“. ⁽⁴⁾ רא"ש, וכי"א: כלאים. ובירוש' : בגדים, אבל בב"י י"ד סי' רצ"ו הביא מירוש': כלאי בגדים. ואולי העתיק את הירוש' מהרא"ש. ⁽⁵⁾ עי' ספרי דברים פס' רל"א ומדרש תנאים עי' 138. ⁽⁶⁾ רא"ש, וכי"א: דלובשת. ⁽⁷⁾ רא"ש. ⁽⁸⁾ אם כן אין עושים מלאכה אף במשא החבל. עי' מעיינט ה' כלאים סי' ז' אות מ'. ⁽⁹⁾ הרדב"ז בפירושו לפ"ט מה' כלאים ה"ז כתב שדעת הרמב"ם כר' אפרים, ע"ש. ועי' הגהות לס' יראים השלם ס"י שפ"ח. ⁽¹⁰⁾ שבת נ"ד א'. ⁽¹¹⁾ הוספתי עפ"י הרא"ש, ועי' או"ז ח"א סי' רצ"א. ⁽¹²⁾ לפי מאי דס"ד דגמרא. ואף שלפי האמת אדם מותר בכלול, מ"מ נלמוד שאם היה אסור אדם עם בהמה היה כלאים בכד"ג, עי' או"ז הנ"ל, ועי' ס' יראים השלם סי' שפ"ח. ⁽¹³⁾ כלאים פ"ח מ"ד: אין קושרין את הסוס לא לצדדי הקרן. ⁽¹⁴⁾ רא"ש: אין קושרין הסוס בצדי הקרן. ⁽¹⁵⁾ כלאים פ"ח ה"ג. ⁽¹⁶⁾ רא"ש, וכי"א: במשאוי, וכי"א: במשא. ⁽¹⁷⁾ רא"ש: שהעגלה. ואולי שינה הרא"ש לכתוב עגלה עפ"י פירושו בה' כלאים סי' ו': דרך עגלה למשוך בקרן, והוא מר"ש כלאים פ"ח מ"ג, וכן פירוש שם ר"י בן מלכי צדק ורמב"ם ואו"ז ח"א סי' רפ"ג. ובאמת אין רמז בספרות התלמודית מחמור מושך בקרן. אבל לא הגהתי בפנים, מפני שיש ג"מ בין הגירסאות, שמהג"י שלפנינו יוצא איסור כלאים אף בשני מונים טמאים, כשיטת היראים סי' קנ"ז ובשלם סי' שפ"ח וש"פ, ושלא כהרמב"ם פ"ט מה' כלאים ה"ח. ועי' מדרש תנאים עי' 138, ונראה שלקח מהרמב"ם. ⁽¹⁸⁾ רא"ש, ובשורה 10: אצל הקרן: וכי"א: לאחריו. ⁽¹⁹⁾ וכן ברא"ש, וכי"א: הרי. ⁽²⁰⁾ דברים פס' רל"א. ⁽²¹⁾ דברים כ"ב וי. ⁽²²⁾ שם י"א. ⁽²³⁾ רא"ש. ⁽²⁴⁾ כלאים פ"ט מ"י. והדרש הוא ביבמות ה' ב', ובספרי אינו. ⁽²⁵⁾ גבי כלאי בהמה. וברא"ש: א"כ משמע דאפי' אין מחוברים יחד אלא שהוא מנהיגן יחד לוקה. ⁽²⁶⁾ כי"א ורא"ש, וכי"א: יתושע. וברא"ש: ר' יהונתן ור' יאשיה. ⁽²⁷⁾ ב"מ צ"ד ב' וש"מ. ^(28*) רא"ש. וכונת ר' אפרים שהלכת כר' יונתן, משום דרבא סבירא

שמשמע שניהם כאחת ומשמע אחד¹ בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו, דומיא² דשור וחמור, מכלל דיחדיו דשור וחמור אינו³ אלא למעט שאינו חייב בזה [44 a] אחר זה, א[בל כל כ]שמןהי[נ]ן⁴ לוקה, דומיא דמכה אביו ואמו⁵, אם לא היה קרא יתירה⁶:

תשובתי. מה ששאלת מורי אם ישראל רוכב על סוס ומושך בחבל (כלאים) כלבים⁵ וכו', דעתי נוטה שאין בו כלל⁸ איסור. חדא שאין איסור⁹ אלא בשעת מלאכה, ועוד שאין קשורים יחד, דתניא¹⁰ בסוף מסכת כלאים¹¹ אין קושרין את הסוס לא לצדידי¹² הקרון ולא לאחר הקרון ולא את הלובדקים לגמלים¹³ ור' מאיר <מתיר>¹⁴ אם היו מסייעים בירידה ומעלה¹⁵ הכל מורים שאסורה, ומדנקיט קשירה שמע מינה דוקא הוא אבל בלא קשירה לא, ומדנקיט¹⁶ אם היו מסייעים בירידה¹⁰ ומעלה הכל מורים שאסור שמע מינה שעת¹⁷ מלאכה בעינן, ועוד מדנקיט לצדידי הקרון אלמא דוקא קרון¹⁸. ורישא דמתיר ר' מאיר כשקושרים לצדידי הקרון ולאחר הקרון, כגון שאין מסייעין אלא קשורים כך לקרון, ואפי' הכי אסור רבנן משום מראית עין¹⁹. ועוד תניא [ב]סיפא דההיא²⁰ איסי הבבלי אומר אסור לרכוב על גבי סרידה²¹ מקל וחומר ומה אם במקום שמתור ללבוש שני חלוקין כאחד הרי זה אסור בתערובתן¹⁵ מקום שאסור וכו'. וזאת ההנהגה²² איכא לפרש בקשין[רה], דומיא דרישא, <והכי²³ פירושא ומה כלאי נגדים שמתורים ללבוש זה על זה אסור בתערובתן כשנתחברו יחד בבי תכיפות, כלאי בהמה שאסור להנהיגם זה עם זה בקשירה אינו דין שיהא אסור בתערובתן כשנעשו גוף אחד²⁴. תרע לה דבהנהגה בקשירה איירי מדמייתי²⁵ לה אמתניתין

ליה כוותיה בב"מ צ"ה סע"ב. ע' רא"ש ה' כלאים סי' ה'. (1) רא"ש: אחד אחד. (2) ע' רש"י בי"מ צ"ה רע"א. וע' תוס' שם צ"ד ב' ד"ה אלא וסנדה' סי' א' ד"ה עד ושכועות כ"ח ב' ד"ה עד וחולין ע"ח ב' ד"ה עד. (3) רא"ש: אין לי. (4) רא"ש, וכו': אלא שמנהיגו. (5) שהוא לוקה אף על א' בפני עצמו, וכן היה גבי חורש בשור וחמור אי לאו קרא דיחדיו. ע' מעיי"ט ה' כלאים סי' ז' אות ש'. (6) רא"ש: אם לאו קרא יתירא. (7) כו"א: וכו' כדלעיל. (8) רא"ש: צד. (9) רא"ש: איסור כלל. (10) רא"ש: ותנן בפ' בתרא דכלאים. ואולי הגיה הרא"ש "תנן" מפני שחשב שהכוונה להמשנה כלאים פ"ח מ"ד, אבל ר' יואל כוון אל התוספתא כלאים פ"ה ה"ה, וכן מפורש יוצא מלקמן שורה 14 ע' בהגהותי, וע"ע שורה 17. ובתוספתא הוא סוף המסכת או פרק בתרא, ובמשנה הוא בפרק הקודם לאחרון. והביא ר' יואל מן התוספתא ולא מן המשנה, מפני הסוס, שאינו במשנה. ואפשר שהיה לפני הרא"ש "תנן", והראשונים לא דקדקו בין תנן לתניא. ע' לעיל סי' קי"ד בהגהותי אות 19. (11) תוספתא כלאים פ"ה ה"ד. (12) תוספתא ד' צוקרמנדיל, ובדפוס: לצדידי, וכן כו"א, ורא"ש: בצדידי. (13) ע"ב גם במשנה. (14) תוספתא ורא"ש. (15) ד' צוקרמ. ורא"ש: ובעליה, כתוספתא שבדפוס. וע' ירוש' כלאים פ"ח ה"ג: ובמעלה. (16) רא"ש: מדנקיט נמי. (17) רא"ש: בשעת. (18) שמושכים בו. (19) ובירוש' מעמים אחרים, והרגיש בזה במעיי"ט ה' כלאים סי' ז' אות א', והעיר ע"ז רבינו לקמן. וע' ראב"ן סי' קט"ז וס' האשכול ד' אויערבאך ח"ב ע' 101. (20) של התוספתא שהביא לעיל, ובמשנה שם אינו. והרא"ש, שחשב שכונת ר' יואל לעיל אל המשנה, העתיק כאן: וההיא דאיסי, ואינו מכוון. (21) וכן באו"ז ח"א סי' רנ"ח וסי' רצ"א וברא"ש ה' כלאים סי' ה' מירוש'. וכו"א: פירדה, וכן בתוספתא ד' צוקרמ. (22) תוספתא: מקום שאסור לנהג שתי בהמות כאחד. (23) מכאן עד את הסוס ע' 228 שו" 1 הוספתי עפ"י הרא"ש, ושם: וההיא דאיסי ה"פ ומה וכו'. (24) ע' מעיי"ט מ"ש לזה. (25) מסדר התוספתא. ובה אין מקום להערת המעיי"ט, ואין כאן חלופי נוסחאות בירוש'.

דאין קושרין את הסוס > . ובמשנת ¹ מסכת כלאים ² מוכח נמי דדוקא בקרון נקט. וראיה נמי > דבעינן בשעת מלאכה > ³ מירושלמי, שמפרש ההוא שלא יקשור גמל אצל הקרון מפני שנושאים החבל שבינתיים, כמו שכתב מורי, > אלמא בעינן שיעשו שניהם מלאכה אחת > ³. ואין בידי ירושלמי דכלאים. > ועוד מלישנא דקרא דכתיב ⁴ לא תחרוש > ³, ולדברי מורי אמאי נקט קרא לא תחרוש, דמשמע דוקא שעת מלאכה. והך דפרק [במה] בהמה ⁵ פר"ח ⁶ כריכה היינו במקום ⁷ קשירה, ואף בשעת מלאכה, כפירוש הקונטרס ⁸. ודיקא נמי מדקאמר ובלבד שלא יכרוך, אבל בלא כריכה לא. אב"י מור"י:

בירושלמי דכלאים ⁹ מיתני הך שאם היו מסייעים בעלייה ובירידה אסור, ומפרש מפני מה (דק)אמר ר' > יוחנן > מפני שזה נושא עצלותו של זה > וזה נושא עצלותו של זה > ורב אמר מפני שנושאין החבל שבינתיים. ואיכא איבעיא ¹⁰ אם יקשרם בחבל דוקא. אב"י העזרי"י:

שמעתי בשם רבותי ¹¹ שהיו אוסרין לבנות ישראל להכניס צילצול של צמר בתוך המצנפת לצנוף סביב ראשו, כי המצנפת היא של פשתן, והם גילולות לקשור ¹⁵ הצילצול בשני קשרים והוא כקשר של קיימא, כדאמרין בפרק התכלת ¹² שמע מינה קשר עליון ¹³ דאורייתא דאי סלקא דעתך דרבנן למאי ¹⁴ איצטריך רחמנא ¹⁵ למישרי כלאים בציצית וכו', והתם הוא תוחב ¹⁶ נמי המציצות בתוך הכנף כמו הצילצול במצנפת. ודוגמת ¹⁷ זה אע"ג דלא דמי ממש, מצא[תי] ¹⁸ בשם רבינו תם תשובה ¹⁹. וזה לשונו על הכלאים בכרך, מריביו ²⁰ ילכשו בושת ²¹ ויעטו כלאים בכליהם ²², כי האמנם בתוספתא ²³ שלנו מצאתי חלוק > של צמר > שנפרס ופרסו בחוט אסור, ולא יותר. ופירושו כן הוא, חלוק שנפרס, כמו בגדיו יהיו פרוצים ²⁴, ופרסו בחוט, [של פשתן], שסתם חוט של פשתן הוא, ולכך לא חשש לומר בחוט של פשתן, [כי] ²⁵ ככל מקום ²⁶ הוא אומר בחוט של צמר ²⁷. ועוד אפי' מפרש במקום אחר ²⁸, [כאן] ²⁹ אין צריך [לפרש], שהרי כבר הזכיר צמר, וסתם חוט שאסור בו הוא של פשתן. וגראה, שהא קא משמע לן [ה]כריתא דפריפה חבור הוא לכלאים, כי ראיתי מקומות ³⁰ כתוב שם

(¹) מוכח עד נקט ליתא ברא"ש. והוא השמיטו, מפני שחשב שכבר הביא לעיל את המשנה. ע' בהגהותי לעיל ע' 228 אות 10. (²) כלאים פ"ח מ"ד. (³) רא"ש. (⁴) דברים כ"ב י'. (⁵) שבת ג"ד א': ובלבד שלא יכרוך. (⁶) לפנינו בפר"ח: כריכה וקשירה הוא כמו תפירה, וכן הביא מפר"ח רבינו לקמן סי' ר"ו. ומ"ש ר' יואל בשם הר"ח מפורש בגמרא שם סע"א: ובלבד שלא יכרוך ויקשור. (⁷) רא"ש יותר נכון: כמו. (⁸) רא"ש: כמו שפירש רש"י ז"ל התם. ע' רש"י שבת שם סע"א ד"ה אי נימא. וע' תוס' שם ד"ה ויהתנן ומפרשים. (⁹) פ"ח ה"ג. (¹⁰) בעית ר' ירמיה קשרן בשערן וכו', בירוש' שם. (¹¹) לא מצאתי. ולפי פירוש הערוך סיף מפורש האיסור בכלאים פ"ט מ"ט. (¹²) מנחות ל"ט רע"א. (¹³) כו"א: העליון. (¹⁴) כו"א וגמרא: מאי. (¹⁵) ליתא בגמרא. (¹⁶) ע' רש"י מנחות שם ד"ה התוכף. (¹⁷) כ"ו: ודוגמא, וכי"א: ודוגמא. (¹⁸) כ"ו. מצאה, וכי"א: מציא. (¹⁹) לא מצאתיה בכו"א, ותורפה מוכח ברא"ש ה' כלאים סי' כ"ד ומשם בטו"ד סי' ש'. (²⁰) ש"א ב' י'. (²¹) ע' אויב ח' כ"ב. (²²) כ"ו: בכליו, וכי"א: בכליו. ע' תהלי ע"א י' וק"ט כ"ט. וכונת ר"ת שהחולקים על השואל ומתירים לובשים בגד אסור ועומים כלאים. (²³) כלאים פ"ח ה"ד. וגו' ר"ת לא מצאתיה רק בראב"ה לקמן סי' ר"ו. (²⁴) ויקרא י"ג מ"ה. (²⁵) כו"ו: בו. (²⁶) לא מצאתי רק בתוספתא כלאים פ"ה ה"יב. (²⁷) הרי שסתם חוט הוא של פשתן. (²⁸) תוספתא שם. (²⁹) כו"ו: כמו. (³⁰) לא מצאתי כן רק בתוספתא כלאים שענינו של ר"ת בה. וע' תוספתא שבת פ"ד וגמרא שם ג"ב ב'.

אסור משום כלאים ויוצאים בהם בשבת, וכמו כן אמר כן כי פריסה אוסרת בכלאים, דחיבור גמור הוא, שהרי יוצאים בו בשבת, כדתנן¹ מדיות פרוסות. ולדברי האומר ופרפו בחוט של צמר ושל פשתן² תיקשה ליה אמאי נקט חלוק של צמר שנפרס ופרפו אסור, תיפוק ליה דאסור משום החוט לבדו שהוא שעטנז, וחלוק של צמר ופריסה כדי נסכה, שהרי אפי' לא היה שם חלוק ולא היה החוט בפריסה היה אסור⁶ החוט לבדו, דהכי אמרינן בעלמא³ שמא תכרך לו נימא על בשרו, הרי לך אפי' נימא אסור בכלאים. ושעות גמור בספרים, ומקלם יגיד להם⁴ ואמרו לעיונם הקיצור. כך נראה לי. ועוד לדבריהם כלאים בציצית אמאי איצטרך למשרי. ידעתי כי זאת עמו⁵ ולכן לא חשתי להאריך. עד כאן התשובה. ואני פסקתי עמו בחבור זה בפרק במה טומנין⁶:

10

מסכת שבת.

קצד. רבים אומרים מי יראינו טוב⁷ בפלוגתא דר' יהודה ור' שמעון⁸. וראיתי כי הראשונים מרביתנו [האריכו] לבאר⁹. ושיטתם דכי אמר [ר'] שמעון¹⁰ דבר שאינו מתכוון מותר גבי גורר אדם מטה כסא וספסל ור' יהודה פליג עליה בפרק ב' דביצה¹¹, כדתנן ר' יהודה אומר כל הכלים אין נגררים¹² חוץ מן העגלה מפני שהוא כובשת, הני מילי דאינו מתכוון ולא פסיק רישיה, ספק אם יעשה חריץ.¹⁵ והלכך¹³ שרי ר' שמעון, שאפי' יעשה חריץ איסורא¹⁴ היא דאיכא, היינו מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהרי [אינו] צריך¹⁵ לחריץ, ולר' יהודה אסור, שהרי אם יעשה חריץ חייב חטאת, ואזרו למעמיהו שהא בהא תליא¹⁶. ואפי' למאן שמוקי¹⁷ פלוגתייהו בגדולים, מיהו ספק אם יעשה חריץ. והיינו דאמרינן בכמה דוכתי¹⁸ מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, וא[סרינן]¹⁹ פסיק רישיה, היינו מלאכה שאינה צריכה לגופה²⁰ אע"פ שאינו מתכוון לגוף המלאכה, גם לר' שמעון. וקשיא לי אב"י העוזרי בה טובא מרתניא בסוף פרק המצניע²⁰ דהמרבץ חייב חטאת דכרי ר' אליעזר ורבנן פליגי ואמרי דהוא משום שבות, ומדחייב ר' אליעזר חטאת אם כן במזיד ובהתראה חייב סקילה ולא הוי התראת ספק²¹, דפסיק רישיה הוא וברור, ואפילו הכי מסקינן²⁰ תנא אשה

(1) שבת ס"ה א'. (2) כעין גי' ד' צוקרמ': של פשתן ושל צמר. ופשוט שט"ס הוא וצ"ל: ושל פשתן ופרפו בחוט של צמר, כגי' הדפוס. ולפי גי' זו אין מקום לקושית ר"ת. (3) ספרא קדושים ספ"ד, יומא ס"ט א' וש"מ. (4) ע' הושע ד' י"ב. וכונת ר"ת שהמקילים גרסו כן בתוספתא, ולא האריכו כעיון. ואולי צ"ל: יאמרו לעצם הקיעה, ע' חבקוק ב' י"ט. (5) עם השואל. ע' איוב י' י"ג. (6) לקמן סי' ר"ו. (7) תחל' ד' ז'. (8) שיטתו בשבת כ"ב א' וכו"ט ב' ועוד פעמים הרבה בש"ס, ושיטת ר' יהודה בשבת מ"א ב' וביצה כ"ג ב'. (9) ע' רש"י סוכה ל"ג ב' ד"ה והא מודה ועודך פסק א' ותוס' שבת כ"ט ב' ד"ה ובלבד ומ"א ב' ד"ה מיחס ומ"ב א' ד"ה אפילו וע"ה א' ד"ה טפי וק"ג א' ד"ה לא ויומא ל"א ב' ד"ה הני וסוכה ל"ג ב' ד"ה מודה וכתובות ה' ב' ד"ה לרס וז' א' ד"ה האי וסנהד' פ"ה א' ד"ה ורבי ובריתות כ' ב' ד"ה סבירא. (10) כ"ז: אמרי' שמעון. (11) כ"ג ב'. (12) כ"ז: נגררין, כבמשנה. (13) כ"ז: והילכת', וכ"ז: והילכ'. (14) בלחוד. וע' שבת צ"ד ב'. (15) כ"ז: שהרי אומר שצריך. (16) ע' שבת מ"ב א' ותוס' שם ד"ה אפילו. (17) שבת כ"ט ב'. (18) שבת קל"ג א' וש"מ. (19) כ"ז: ואמרי'. (20) שבת צ"ה א'. וע' תוס' שם ד"ה המכבד וסנהד' פ"ה א' ד"ה ורבי שמעון. (21) שאין שמה התראה, פסחים ס"ג ב', מכות ט"ו א' וש"מ.

חכמה מרבצת את¹ ביתה <בשנת> והאינדא דסבירא לן כר' שמעון אפילו
לכתחלה שרי. וכן בפרק בתרא דעירובין² גבי היה מהלך על עשבים בשבת מסקינן
נמי והאינדא דסבירא לן³ כר' שמעון אפי' לכתחלה⁴ שרי, ומשמע דאכולהו קאי.
וכן פירש רבינו יב"א דאע"ג שפסקי רישיה הוא שרי⁵. ובפרק מפנין⁶ גבי כיבוד
6 דאמרינן שלא יגמור את האוצר דילמא אתי לאשוויי גומות פירש רבינו שלמה⁷
שמא יראה גומות [ומשוה]⁸ להם, במתכוין⁹, ומשמע הא אינו מתכוין לא, אע"ג
שפסקי רישיה הוא. וכן יש לפרש בפרק ר' אליעזר [אומר] תולין¹⁰ דגרסינן באיבוס
של קרקע ומי איכא למאן דשרי הא קמשוי¹¹ גומות, פירוש בכונה¹². ותו דגרסינן
בפרק כל כתבי¹³ אמר רב יהודה רוק דורסו לפי תומו, משמע אע"ג דאי אפשר לו
10 אם לא ימרח¹⁴, ואין לומר משום צערא דמאיס התירו¹⁵ דאין כ[ה]ן¹⁶ איסור דאורייתא¹⁷,
[44 b] אם כן בלא לפי תומו נמי. ותו דגרסינן בפרק כל התירין¹⁸ אמר שמואל
המתנדב יין מביא ומזלפו על גבי האישים, ופריך והא קא מכנה¹⁹ כנוי, ומשני לה
כר' שמעון, ופירש רבינו שלמה כיון דאפשר במיסות דקות אפי' כי עביד גדולות
שפיר דמי²⁰, משמע מדבריו אפילו ברור שישליך גדולות²¹. ואע"ג דלגבי המפס
15 מורסא בשנת²² פירש רבינו שלמה אם להוציא ממנה לחה פטור שיוציא הלחה בלא
פתח²³, לא יתכן כן, דהא בס' שפנה שרצים²⁴ מוקמי לה כר' שמעון דאמר מלאכה
שאינה צריכה לגופה פטור עליה ומשום צערא²⁵ שרו לה רבנן, אם כן ברור (ש)עשיית
הפתח, אך לא מחמת שצריך להפתח, אלא שצריך להוציא הלחה. ובפרק לולב
הגזול²⁶ גרסינן והא קמתקן²⁷ מנא לא צריכא דאית ליה הושענא ויתירה, וסבר לה כר'
20 שמעון, והוא נמי ברור²⁸. מיהו זה יש לרדות, כיון דאית ליה אחריתא לא הוי [מתקן]

(1) ליתא בגמרא. (2) ק' ב'. (3) גי' ד"ס. (4) גי' זו לא מצאתי במ"א. ולא ידעתי
להכינה, שחרי שם הענין לכתחילה הוא. ולפנינו: בולחי שרי. (5) אבל עי' או"ז ח"ב ספי' ר',
ועי' טאור"ח סי' של"ו. (6) שבת קכ"ז רע"א ע"ש בד"ס. (7) ברש"י לפנינו שבת שם לא נמצא
מה שהביא רבינו משמו, ונמצא בביצה ל"ו רע"א ד"ה שלא יגמור. ואולי צ"ל כאן: בס' משילין.
(8) כיו"י: משונה. (9) יוצא מפירש"י, אבל אינו מפורש שם. ועי' רש"י שבת קכ"ד ב' ד"ה של
תמרה ורמב"ן שם ד"ה הא דאמרינן ורשב"א שבת צ"ה א' ד"ה והאינדא ומאירי שבת קכ"ד ב'
ד"ה כלי ור"ן שבת סי' תט"ז וסי' תע"ה וחדושי הר"ן שבת צ"ה א' ד"ה אבל וקכ"ז ב' ד"ה
שלא. ועפ"י דבריהם תבין מ"ש רבינו "גבי כיבוד" ובגמרא לא לענין כיבוד נאמר. (10) שבת
קכ"ב ב'. (11) כיו"א וגמרא: קא משוי. (12) עי' תוס' שבת שם ד"ה אבל. (13) שבת קכ"א
סע"ב. (14) שאי אפשר שלא ימרח. עי' רש"י שבת שם ד"ה דורסו. (15) כפירש"י. (16) בדריסת
הרוק. וכיו"י: בו. (17) שמלאכה שאצ"ל היא. (18) זבחים צ"א סע"ב. (19) ד"ס. (20) רבינו
לא העתיק לשון רש"י כצורתו. (21) ולא כתום שבת קכ"א א' ד"ה לא. (22) שבת ק"ז א',
כתובות ו' סע"ב. (23) ברש"י לפנינו בשבת ובכתובות ליתא, וגם לא ידעתי להבין לשון זה.
שהוצאת הלחה בלא פתח דבר שאי אפשר הוא. ועי' תוס' שבת שם ד"ה וממאי וכתובות שם
ד"ה ואם. ובאו"ז ח"ב סי' ע"ח אות י"ד העתיק לשון רש"י בשבת כלפנינו. וברש"י שבת ק"ז
סע"ב ד"ה להוציא מפורש שגם בלהוציא ליחה עושה פתח. (24) שבת ק"ז סע"ב. (25) פירוש
רבינו. ועי' תוס' שבת ג' א' ד"ה בר וק"ז א' סד"ה וממאי וכתובות ו' ב' ד"ה ואם ויומא ל"ד
ב' סד"ה הני זבחים צ"ב א' ד"ה במלאכה. ובס' יראים סי' ק"ב ובשלם קמ"א א' הובא טעם
זה בשם ה"ג, ולפנינו בח"ג (ד"ו כ"ב א' ובי') לא נמצא. וכן אינו בלשון ה"ג שם הישר סי'
קצ"י. (26) סוכה ל"ג ב' כג"י ד"ס. (27) כיו"א: מתקן וגמרא: קא מתקן. (28) עי' רש"י סוכה
שם ותוס' שם ד"ה מורה ושבת ק"ג א' ד"ה לא.

מנא¹. ועוד ראייה ברורה, שגרסינן בפרק הלוקח בהמה² וסבר ר' יוסי³ דבר שאינו מתכוין מותר והתניא שתי שערות עיקרן מאדים וראשן משחיר (וכו') ר' יוסי אומר גוזז⁴ במספרים ואינו חושש, משמע שבידים גוזז ושרי כי לא מכוון⁵. ועוד תמה על עצמך⁶ מנא להו לרבנן להתיר שאין מתכוון של שאר איסורין לר' שמעון כגון בטוכרי [כס]ות⁷ מוכרין] כדרכן⁸ וכו' וכן בפרק כל התדיר⁹ גבי כבוי דמזבח, וגיות⁵ פרה אדומה בפרק הלוקח², אם אמרו גבי שבת, דמלאכת מחשבת כתיבא¹⁰ דנסמכה פרשת שבת¹¹ למלאכת המשכן, שאר איסורין מניין¹², הלא נהנה מן הכלאים וגרסינן בכרייתא בסוף פרק ספק אכל¹³ אמר רב נחמן¹⁴ אמר שמואל המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה המתעסק בשבת פטור מאי טעמא מלאכת מחשבת אסרה חורה, וקיימא לן ביבמות¹⁵ כל דאורייתא לא שנא איסור לאו ולא שנא איסור כרת: **10** **אלא** > נראה לי <¹⁶ דנק[ן]ט האי כללא ב[יד]ך¹⁷. פסיק רישיה ולא ניחא ליה במלאכתו לא מחמתו ולא מחמת דבר אחר (מותר), שיתכן שיעשה חפצו בלא המלאכה, מותר¹⁸ לר' שמעון דקיימא לן כותיה, דאמר אביי¹⁹ כל מידי דמר הוי עביד כרב וכו' עד גורר אדם וכו', ותנן²⁰ גמי > גזיר < חופף ומ[ספספס]²¹, והיא סתמא, כדאייתא בפרק המוציא יין²², וכן הך²³ דמוכרי כסות וכו' סתמא היא במסכת כלאים²⁴. ואע"ג¹⁵ דאפשר למיעבד בצינעא שרי²⁵, ואפילו באיסור דאורייתא דומיא דכלאים שרי ר' שמעון, כדמוכח בפרק [כל שעה]²⁶. וכן משמע בפרק [כירה]²⁷ דשמואל [ד]סבירא ליה [כ]ר' שמעון סבירא ליה דשיעור לצרף [מ]ת²⁸, דיתכן שיעשה חפצו בלא צירוף, שדרך המצרפים במעט מעט לככות. הלכך אפילו מכוון²⁹ שרי. ואפילו למאן דמוקי³⁰ פלוגתא דגורר אדם בגדולים וקרי ליה לא אפשר, מכל מקום אפשר בסיוע חבירו אי²⁰ גמי שיתן בגד תחתיו שלא יעשה חריץ, וכדתניא בביצה³¹ [ואינה נגדרת אלא]³² על גבי כל(א)ים, אך לא אפשר בלא טורח גדול, ולכך³³ שרו ליה רבנן אע"ג דפסיק רישיה הוא. ואין זה מלאכת מחשבת, שאין צורך >לו<³⁴ לחשוב (לו) המלאכות. ומסקנא בקטנים פליגי, ואע"ג [ד]אפשר³⁵ בטורח קטן שרי להכניס עצמו לספק, וכל שכן בגדול אפילו אם פסיק רישיה הוא דמסי שרי, דחשו לטרוח כיון שאינו מתכוון²⁵ להריץ ואפשר לעשות רצונו בלא גרידה, כדפרישית לעיל. וכן גבי גוזז במספרים³⁶

(1) כפירש"י סוכה שם. ועי' תוס' שבת ה"ל מה שהקשו ע"ז. (2) בכורות כ"ה א'. (3) לפנינו: ר' יוסי בן המשולם. (4) כ"ז: גיזוז וגמרא: גוזז. (5) עי' רש"י ותוס' בכורות שם ד"ה גוזז. (6) פסחים כ"ג א' וכו' ב' ונדה ס"ח א'. (7) כ"ז: פירות. (8) כלאים פ"ט מ"ה, שבת כ"ט ב' ושמ"ם. (9) זבחים צ"א ב'. (10) נרמזה, עי' חגיגה י' רע"ב: מלאכת מחשבת לא כתיבא. ועי' רש"י שם וביצה י"ג ב' ד"ה מלאכת. (11) שמות ל"ה. (12) עי' תוס' שבת ע"ה א' ד"ה מתעסק. (13) כריתות י"ט ב'. (14) כ"ז: אר"ם. (15) פ"ב א', ועי' ש"ס ק"ט א'. (16) כ"ז. (17) שבת קמ"ז א' ושמ"ם. וכ"ז: בדרד. (18) והיא שיטת הערוך פסק א' ור"ה. עי' תוס' יומא ל"ד ב' ד"ה הני וכתובות ו' א' ד"ה האני, ועי' תוס' שבת ק"ג א' ד"ה לא צריכא וכו' שיטת חכמי פרובינצא במאורי שבת כ"ט ב', עי' ש"ל ודף ע"ה א'. (19) שבת כ"ב א' ושמ"ם. (20) גזיר פ"ו מ"ג, מ"ב א'. (21) כ"ז: ומשפסף. (22) שבת פ"א ב'. (23) כ"ז: וכו' והך, וכו"א: וכו' הך. (24) פ"ט מ"ה. (25) שלא בצינעא. (26) פסחים כ"ז ב'. וכ"ז: כיריים. (27) שבת מ"א ב'. (28) כ"ז: ואתר. (29) ליתן שיעור צירוף, ולא שיוכוון לצרף. (30) בשבת כ"ט ב'. (31) כ"ג ב'. (32) כ"ז. (33) כ"ז: ולהכי. (34) כ"ז. (35) כ"ז: דלא אפשר. (36) בכורות כ"ה א'.

אפשר לנוטלו כלא[חר]¹ יד או ב[שינוי]², ו[אפילו] לגבו שבת תנן בפרק המצניע³ הנוטל צפרניו זו בזו או בשינוי וכן שערו וכו' עד וחכמים אומרים אינו אלא משום שבות. וכן יש לפרש כולו⁴ בענין זה. וכמו שפסיק רישיה הותר בכי האי גונא אע"ג דרמי למלאכת מחשבת האסור בשבת, שאינה⁵ מלאכת מחשבת, דהא אין צריך (למימר) למלאכה ואינו מתכוין, מזו הסברא מתיר נמי ר' שמעון בכל איסורים, שהרי לענין פסיק רישיה כולם שווים. ודווקא כגון שיש הוכחה שאינו מתכוין למלאכה אי נמי לאיסור אחר נקרא דבר שאינו מתכוין. וכל אילו לר' יהודה אסור אבל אינו חייב חטאת. זה הכלל האחד :

והכלל השני. פסיק רישיה במלאכה הצריכה לגופה (ד)לכולי עלמא חייב, שמתכוון לגוף המלאכה כגון לכבות אש לפחמין או לכבות הפתילה שצריכה להיבהוב, כדאיתא בפרק במה מדליקין⁶ שמקום הכבוי מתקנת מלאכה, שנוחה להדליק משם, והכבוי היא המלאכה, אי נמי מוציא מר לחפון⁷ בו וספר תורה לקרות בו, כדאיתא בפרק המצניע⁸ שצריך לו להוצאתו, שהיא גוף המלאכה ואי אפשר להיעשות חפצו בלא המלאכה, וכן אי אפשר להיבהוב בלי כיבוי. כל זה היא המלאכה הצריכה לגופה, ומלאכת מחשבת היא לכולי עלמא, וכל שכן היכי שאיכא לגופו ולגופה, כגון [מ]ר⁹ לחפור בו ולעשות לו טס, וכן ספר תורה להגיה ולקרות בו, כדאיתא בהמצניע⁸ דניחא ליה כגוף המלאכה. וכבי האי גונא רגיל התלמוד לה(ת)קשות¹⁰ והא אבוי ורבא דאמרי תרומיהו מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות. והנה פירושו דחייב חטאת, שצריכה לגופה הוא חשוב, שמודה לר' יהודה שמתמר 20 מפי מיניה בין בחיובי, כגון במלאכה שאינה צריכה לגופה, ובין באיסור, כגון בדבר שאין מתכוין¹¹, דאתרומיהו פריך תלמודא והא אבוי ורבא דאמרי תרומיהו מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, כגון בפרק כלל גדול¹⁰ הצד חלון והפועצו לאיחויבי חטאת פריך והא אבוי ורבא וכו', דהוה סבירא ליה למקשה דניחא ליה בגטילת נשמה ובמקום שפועצו, שהיא המלאכה משים הכאב וגטילת הנשמה, והווי צריכא לגופה, ומשני שאני הכא דכמה דאית ביה נשמה מפי ניחא ליה כי היכי דליציל צבעיה, פירש רבינו שלמה¹² כיון שכל עצמו מתכוין וטורה לשומרו שלא ימות בידו אפי' הוא מת אין כאן אלא מתעסק בעלמא¹³, וכן¹⁴ מודה ר' שמעון בפסיק רישיה במידי דלא אכפית ליה אי מתרמי ומיהו איכווני לא מיכוין. וכי בעינא¹⁵ שלא כיון¹⁶ [דוקא לר' יהודה], דהא פרכינן להא דאכיי ורבא בפרק הבונה¹⁷ התולש עולשין 80 וכו', ומשני לא צריכא דקעביד בארעא דחבריה, ופירושו כיון שלא חש ליפותו¹⁸ לא מחייב בכל שהו אלא כן[ג]וגורת, והתם אינו טורה לשמרו מליפו, אלא דלא אכפית

(1) כ"י: בלא חר. (2) כ"י: בטינא. (3) שבת צ"ד ב'. (4) כל ענין דבר שאינו מתכוין. (5) אבל כאמת אינה. (6) שבת ל"א סע"ב, ע"ש ברש"י. (7) כ"י: לחסות. (8) שבת צ"ד רע"ב. (9) כ"י: בור, כ"י: בור. (10) ע' שבת ע"ה סע"א, וש"נ. (11) כשיטה רש"י שבת קכ"א סע"ב ד"ה דילמא שדבר שאינו מתכוון אסור לר' יהודה מדרבנן. וע' תוס' שבת מ"א ב' ד"ה מיחם ויומא ל"ד ב' ד"ה הגוי וכו' וכו' כ' ב' ד"ה סבירא. (12) ע' רש"י שבת שם ד"ה מפי ניחא. (13) ברש"י לפנינו ליתא. (14) כ"י: וכן. (15) כ"י: וכי בעינא, וכ"י: וכי בעינא. (16) כל' שמתכוון שלא להמיתו ומיתתו קשה לו, ולא סגי בלא איכפת ליה. ע' מאירי שבת כ"ב ב' ד"ה מכל מקום ותבין. (17) שבת ק"ג א'. (18) כ"י: ליפותו, וכן לקמן: לייפה יתייפה.

ליה אם יתספה¹ או לא, ואפילו הכי פטור אבל אסור, דאחיובי נמי הוה פריך להתם², כמו בפרק כלל גדול גבי צד הלזון והפוצעו. אלא מה שהוצרך התלמוד לתרין בו בפרק כלל גדול [45 a] שטורח לשומרו, משום דר' יהודה דאמר³ בכרייתא (ואמר) חייב שתיים הוה פריך נמי וליחייב נמי משום נטילת נשמה, דכיון דר' שמעון מודה בפסיק רישיה כל שכן ר' יהודה, (דילמא או אם לאו לר'י)⁴ והוצרך לתרין לר'י⁵ יהודה, דמחמיר מפי מר' שמעון, דטורח לשומרו⁶, אבל לר' שמעון אפי' לא איכפת ליה⁶, כדמוכח בהכונה, דהתם לא הוזכר ר' יהודה בכרייתא. ושמא רש"י נמי דעתו היה כך אלא שלא פירש כל הצורך. ולא תקשי לך מאי פריך ליה בפרק הבונה והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון כו', והא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, וכן יש לשאול גבי כונס את הבתולה בריש כתובות⁷, תריין מאחר דרוב בני אדם ניחא להו כהכי הוה ליה כמלאכה שעריכה לגופה⁸ ונתכונן לגוף המלאכה שהוא הייפוי. וכן גבי בעילה. ומיהו נראה לי שלא שייך למימר הכי גבי שאר מלאכות דשבת, ולא שנא כדרידיה ולא שנה בדחבריה חייב היכי שיש הוכחה דניחא ליה במלאכה משום חבריה. ושני הכא בהתולש עולשין, דאמרינן לאכילה תלשם ואין כאן כגוררת. תדע דהא תנן בפרק במה מדליקין⁹ המכבה את הנר וכו', ואמרינן¹⁰ מדרקתני סיפא חייב שמע מינה ר' יהודה היא רישא במאי עסקינן אי בחולה שאין בו סכנה חייב חטאת מיבעי ליה, משום דניחא ליה¹¹ בשביל החולה, ומוכח לבסוף דלר' שמעון פטור אבל אסור הוא אם הוא חולה שאין בו סכנה, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה¹², (הרי שאף) לצורך חבירו, כגון שהסתילה של חבירו היא וצריך חבירו להבהבה¹³ ומכבה בשביל חבירו, חייב כאילו היתה שלו, שאם [לא] כן כל מלאכות שבת לא יתחייב [אלא] על שלו¹⁴. ועל דרך זו צריך לפרש כל היכי דמייתי פסיק רישיה אחיוב חטאת. והיכא דאיכא לגופה ולא לגופו, אי נמי לגופו ולא לגופה, שלא נתקנה המלאכה בכך, שניהם שווין לחיוב, כיון דמסקינן בפרק המצניע¹⁵ [ד]לא¹⁶ בעינן לגופו [ו]לגופה. [לגופו] כגון אם צריך לגומא היינו לגופו ולא לגוף המלאכה, שהרי קלקול הוא, [ו]אפילו¹⁷ הכי חייב, דלא פטרו ליה אלא כשצריך לעפרה ולא לגומא, כדאמרינן בפרק [כלל גדול]¹⁸ החפור גומא <בשבת> ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה, משמע הא אם צריך לגומא שהוא הבנין חייב, ומשמע בפרק כלל גדול¹⁸ אע"ג דמקלקל הוא. וכן נוטל צפרניו וגוזז שערו דמחייב, כדתנן בפרק המצניע¹⁵, דמתקן גופו הוא¹⁹, וכן מוציא מר²⁰ לחפור. <וכן מוציא מר>²¹ לעשות

(1) ע' רש"י שבת שם ד"ה בארעא. (2) התם. ואולי צ"ל: ליה התם, כל' הא אביי ורבא דאמרי תרווייהו. (3) כו"י: דאמרי. (4) לא ידעתי לתקנו. (5) ע' רמב"ן ומאירי שבת ע"ה א'. (6) ע' תוס' שבת שם ד"ה מפי ומאירי שם וחדושי הר"ן שם ד"ה שאנו. (7) ו' ב'. וע"ש ה' ב' בתוס' ד"ה לדם. (8) ע' תוס' שבת ק"ג א' ד"ה בארעא ומפרשים שם. (9) שבת כ"ט סע"ב. (10) שם ל' רע"א כג"י ד"ס. וע' גירסתנו. (11) ע' רש"י שבת שם ותוס' שבת צ"ד א' ד"ה רבי. ורבינו פירש לעיל דברבר שאינו מתכוון ולא ניחא ליה פטור לר' יהודה, וכן פירש כאן גם במשאצ"ל. (12) אבל אם היתה צריכה לגופה היה חייב, וכאן לצורך חבירו הוא, כדקתני בשביל החולה שישן, הרי שאף לצורך חבירו וכו'. (13) וזו משצ"ל הוא, ע' שבת ל"א סע"ב. (14) וזה לא מצינו בשום מקום. (15) שבת צ"ד ב'. (16) כו"י: ולא. (17) כו"י: שאפילו. (18) שבת ע"ג ב'. (19) כפירש"י וכפי שהוסף לכאן בחדושי הר"ן שבת שם ד"ה מחלוקת, ולא כתוס' שם ד"ה אבל. (20) שבת צ"ד רע"ב. (21) כו"י: לחפור ולעשות.

לו טס¹ חייב, דהיינו לגופה אף <אם>² אין צורך לו בו עד עולם, דאית ליה אחרית. ולא דמי להך דלולב³ דאמרינן לא צריכא⁴ דאית ליה הושענא אחית⁵, דהתם כל עיקר שנקרא [תיקון] כלי היינו משום צורך המצוה, וכשאין צריך ל[ה]⁶ לאו [תיקון] הוא⁷. ולא דמי נמי להך דפרק הבונה⁸ לא צריכא דקעביד בארעא⁹ דחבירה, דהתם איכא למיטר לאכילה לקטם⁹. וכן קורע על מתו¹⁰ חייב¹¹, דלגופו תיקן, משום המצוה, וכן הקורע על מנת לתפור¹² וכן מוציא ספר תורה לקרות בו¹³ היינו (ד)לגופו, ואם להגיה ואין צריך לקרות בו¹³ היינו לגופה¹⁴. ועל דרך זה כולם. [ו]חייב¹⁵ לכולי עלמא:

הכלל השלישי שנחלקו בו הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה ופסיק רישיה. ר' יהודה (ד)מחייב חטאת ור' שמעון פוטר, מיהו איסורא איכא, והיינו פסיק רישיה ולא ניחא [ליה] מחמת מלאכה עצמה אלא מחמת דבר אחר, שאין¹⁶ מלאכה, והמלאכה נעשית ממילא ומתכוון לה בעבור דבר אחר, [ו]נחלקו אם מלאכת מחשבת היא או לאו. כגון בפרק קמא דשבת¹⁷ לא יצא הזב ככים שלו, שאין צריך להוצאת הכים לתקן הכים, כתיקון [טס]¹⁸ למר¹⁹, א[ך] לקבל הויבה²⁰. וכגון בפרק במה מדליקין²¹ [ב]פתילה המהוכהבת כבר קי[רם] הכי[ב]וי אין הכי[ב]וי²², שהוא שם המלאכה, תיקון במקום כיבוי²³ אלא להוסיף על הפתילה שלא במקום הכיבוי שלא תשחת כולה, וכן כחם על השמן²⁴. וכן בפרק כירה²⁵ מכבין גחלת של מתכת כדי שלא יזוקו [בה]²⁶ רבים אבל לא גחלת של עץ, שאיננו צריך לגופה²⁷, כי [אם] כבוי לסחמין. וכן בפרק כלל גדול²⁸ אמר רב²⁹ החוסר גומא ואינו צריך אלא לעפרה פטור. ובכל אלו אי אפשר להיעשות חסצו אם לא על ידי מלאכה דאורייתא, ומתכוין לה [עליה]³⁰ מפני דבר אחר. ומסקינן²⁸ דאפילו לר' יהודה פטור [החוסר] גומא ואינו צריך אלא לעפרה, דכי מחייב ר' יהודה הני מילי במתקן, אבל האי מקלקל הוא. ור' שמעון אפי' במתקן ס[וט]ר³¹. ובמקלקל בחבורה שיטתו להיפך במלאכה שאינה צריכה לגופה³², כדאיתא כהאורג³³ מאי טעמא דר' שמעון מדאיצטריך קרא למישרי³⁴ מילה הא חובל בעלמא חייב ומדאפר רחמנא הבעיה דבת³⁵ כהן שמע מנה דמבעיר³⁶ בעלמא חייב ור' יהודה התם מתקן הוא דמה³⁷ לי מתקן³⁸ מילה ומה לי מתקן³⁸ כלי מה לי

וט"ס הוא, שזה לגופו ולגופה, ע' גמרא. (1) שבת צ"ד ב'. (2) כ"א, ושם: אין צריך. (3) מוכה ל"ג ב'. (4) גי' ד"ס. (5) גי' תרפוס. ולעיל ע' 226 שורה 19: יתירה כג"י ד"ס. (6) כ"י: לו. (7) ע' לעיל ע' 226 שורה 20. (8) שבת ק"ג א'. (9) ע' לעיל 229 שורה 14. (10) שבת ק"ה ב'. (11) אם חייב לקרוע. (12) שבת ק"ה א'. (13) שם צ"ד ב'. (14) כ"א, וכ"י: לגופו. (15) כ"א. (16) כ"י: שאינה. (17) י"א ב'. (18) כ"א: ט"ס ולמר, וכ"י: כתיקון ולמר. (19) שבת צ"ד רע"ב. (20) ע' רש"י שבת י"ב א' ורש"י שם ד"ה הא רבי יהודה. (21) שבת ל"א סע"ב. (22) כ"י: קור' הכיסוי ואין הכיסוי. (23) ע' לעיל ע' 228 שורה 11. (24) שבת כ"ט סע"ב. (25) שם מ"ב רע"א. (26) כ"י: בו. (27) כ"י: שאילו כי כוביו, ותקנתי לפי הענין, ע' רש"י שבת שם ד"ה אפילו של עץ. (28) ע"ג ב'. (29) גמרא ור"ף ד"ס: רבי אבא, וכ"ה בביצה ח' א' ותגנין י' א'. ובכ"מ ביצה: רבא, ע' ד"ס שם. (30) כ"א: על. (31) כ"י: פטור. (32) רבינו מפרש כרש"י שבת ק"ו א' ד"ה מתניתין שמחלוקת ר"י ורש"י לענין מקלקל בחבורה תלויה במחלוקתם לענין משאצ"ל, ולא כתום' שם ד"ה בחובל וסנהד' פ"ד ב' ד"ה מאן. וע' תוס' שבת ק"ו א' ד"ה וממאי, וע' רמב"ן שבת ק"ו א' ומאורי שם ק"ה ב'. וע' תוס' פסחים ע"ג א' ד"ה לדברי וביק ל"ד ב' ד"ה חובל. (33) שבת ק"ו א'. (34) גמרא: למישרא. (35) גמרא: גבי בת. (36) גי' גליין כ"מ. (37) רבינו קיצר לשון הגמרא, ע"ש. (38) גמרא: לתקן.

לבשל פתילה ומה לבשל סממנים¹. ולר' יהודה כל המקלקלים שוים לפטור וכן המתקנים שוים לחיוב, ולר' ישמעון חמיר ליה מקלקל בחבורה ממתקן דעלמא, דפטור לדידיה במלאכה שאינה צריכה לגופה. ולקמן נפרש ליה טפי. וקורע בחמתו לעשות נחת רוח ליוצרו או למירמי אימתו אינשי דביתיה הוי תיקון אצל דבר אחר, ומלאכה שאינה צריכה לגופה הוי[א]. כדאיתא בפרק האורג². ולא דמי לקורע דעבד[ה] 6 [ב]כיסתא³, דהוי קילקולו תיקונו בנופו וצרי[כה] 4 לגופה היא. והא דגרסינן בפרק כל כתבי תנא נר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו ואם ככתה ככתה, ואמרינן לייט עלה רב, ומסקינן משום דאפי' לר' שמעון פסיק רישיה [אסור], מיהו לא להתחייב חטאת אלא לאיסורא, והוא בכלל מלאכה שאינה צריכה לגופה, כגון דאי אפשר לו בלא פתיחת הדלת וניחא ליה בפתיחתו, וברוח שאינה מצויה, כדמוכח בסמוך⁶, והוי 10 כמכבה בידים, ומיהו אינו צריך לכיבוי, אע"פ שאי אפשר לפתיחת הדלת בלא כבוי. ולישנא מוכח, מדנקט אסור ושרי ולא נקט חייב ופטור. ופעמים שהתלמוד קורא למלאכה שאינה צריכה לגופה דבר שאינו מתכוין (מותר), ולא דוקא, כדמצינו⁷ בשילהי פרק [ספק אכל] במסכת⁸ כריתות⁹ גבי החתת גחלים, ודוק ותשכח דלעיל מינה קרי ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה¹⁰. וכן[ן] בפרק¹¹ רבי אליעזר דמילה¹² 15 מוקי קרא <בשר> אע"פ שיש שם בהרת לא צריכא אלא לר' יהודה דאמר דבר שאינו מתכוין אסור ורבא אמר אפי' תימא ר' שמעון מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, והוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולהכי איצטריך קרא לר' יהודה, דלאיסורא [b 45] דרבנן לא איצטריך קרא¹³. ולר' שמעון איצטריך, אע"ג דמלאכה שאינה צריכה לגופה אין איסורה אלא מדרבנן¹⁴, מיהו מקלקל בחבורה לר' שמעון 20 חייב. ולר' יהודה מילה מתקן הוא, כדאיתא בהאורג¹⁵. וכן גבי פוצע חלזון¹⁶ היה חייב לר' שמעון ולולא דלא ניחא ליה [לימות כי] היכי דליציל צבעיה, כדפרישית לעיל¹⁷. ומיהו צריך לומר דקצת תיקון יש בדבר¹⁸, דאי לא תימא הכי תיקשה לך הך דפרק כל כתבי¹⁹ דאוקימנא הך דחמשה נהרגים בשבת כר' שמעון והני הוא דשרי אבל אחריני²⁰ לא, והתם נמי מקלקל בחבורה הוא, ושרי אע"ג דליכא סכנה, מדמשני 25 ליה ברצין אחריו ודברי הכל שמע מינה דסלקא דעתיה דמקשן דליכא סכנא אלא שקרוב היוזקם משאר מזיקים, והתם נמי מקלקל בחבורה הוא, אלא התם על כרחך אין תיקון כלל בדבר. ומלאכה שאינה צריכה לגופה שרי (ו)לר' שמעון היכא דאיכא צערא דנוסא²¹ [כנון] מפסי מורסא להוציא הליחה, אי נמי מדאגת הזיק כגון [הצד] נחש כדי שלא ישיכנו, כדאיתא בשילהי דהאורג²² ובריש פרק שמונה שרצים²³. וכן 30

(1) גמרא: סמנים. (2) שבת ק"ה ב'. (3) שם רע"ב: דעבדה כי כסתא, ועי' ד"ס. וכי"ו. דעבירה בכיסתא. (4) כי"ו: וצריך. (5) שבת ק"ב ב'. וכי"א: כתבי הקודש. (6) שם לענין פותח דלת נגד המדורה. (7) כי"ו: כדמיצ', כי"א: כדמוכח. (8) כי"ו: פירקא ובמוס', כי"א: פירק' פסקי אכל ובמסכת. (9) כי' א' וב'. (10) עי' תוס' שבת מ"א ב' ד"ה מיהם ויומא ל"ד ב' ד"ה הני ובריתות כ' ב' ד"ה סבירא. (11) כי"ו: וכי' ובפרק, וכי"א: וכי' בפרק. (12) שבת ק"ג רע"א. (13) להתירו. (14) דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור, שבת ק"ז א' ג' א'. (15) שבת ק"ז א'. (16) שם ע"ה א'. (17) ס"ע 228. (18) במקלקל בחבורה. ועי' תוס' שבת ק"ז א' ד"ה חוץ. (19) שבת ק"ב א'. וכי"א: דשילהי פרק כל כתבי הקודש. (20) כעין גי' כי"ו א"פ בד"ס. וכי"א: אבל מירי אחרינא, כעין גי' כי"ב. (21) עי' לעיל עי' 226 שורה 17 ובהגהותי שם. (22) ק"ו א'. (23) שם ב'. וכי"א: בשילהי דאורגת ברי' פ"ח שרצים וכן מוכח

מוכה בשילחי פרק כל כתיב¹ גבי חמשה² מזיקים³ נהרגים בשבת. והא דאמרין בפרק כלל גדול⁴ זומר וצריך לעצים חייב שמים, אם צריך לשתייהם חייב שמים⁵ לכולי עלמא, ואם לאחד מהם צריך לר' יהודה חייב שמים ולר' שמעון חייב אחד:

נפתח בענין מקלקל בחבורה.

גרסינן בפרק האורג⁶ תני ר' אבהו קמיה דר' יוחנן כל המקלקלין פטורים חוץ מחובל ומבעיר אמר ליה פוק <תני לכרא>⁷ חובל ומבעיר אינה משנה (לשנות), פירוש אינה משנה לשנות חובל ומבעיר כהדי מקלקלים גמורים, ואם תמצא לומר משנה היא, בפרק המניח⁸ הוא שהדליק את הגדיש בשבת פטור [וכו'], וכן חובל נשנה לחיובי בפרק שמנה שרצים⁹ הצדן והחובל בהם חייב, היינו חובל דצריך לכלבו ומבעיר דצריך לאפרו, שיש תיקון לגבי דבר אחר ואי אפשר להיעשות רצונו בלא המלאכה, והיינו מלאכה שאינה צריכה לגופה, ודמי לקורע כחמתו למירמא אימתיה 10 אינישי ביתיה שקורא מלאכה שאינה צריכה לגופה בפרק האורג¹⁰, ומיהו מטעם מקלקל לא מיסטר לר' יהודה, שהרי עם קלקול שקורע ב[ו] תיקונו דרמי אימתיה, מה שאין כן בחובל וצריך לכלבו ומבעיר וצריך לאפרו, שהרי נמי אחר המעשה [בא התיקון] דומיא דהני [ו] פטור [ב] שאר מקלקלין¹¹. ופריך והא תנן כל המקלקלים 16 פטורים ומשמע אפי' חובל ומבעיר. ויש מפרשים¹² דלר' אבהו פריך דבעי לחיובי אפי' אם אין תיקון בדבר כלל אפי' לכלבו, ומשני לא קשיא¹³ הא ר' יהודה הא ר' שמעון, אבל בצריך לכלבו או בצריך לאפרו לכולי עלמא חייב בחובל ומבעיר. ויש מפרשים שכך מפורש בהם. ועל פי שיטה זו צריכים אנו לפרש הא דגרסינן בפרק אלו דברים¹⁴ לדברי האומר מקלקל בחבורה פטור שחט[ו] שלא לאוכל[ו]¹⁵ חייב מה 20 תיקון תיקן אם עלו לא ירדו [וכו'] מתקף לה רבינא הא דתנן¹⁶ השוחט בשבת <בחוץ>¹⁷ לעבודה זרה חייב שלש¹⁸ חטא[ו]ת מה תיקן תיקן להוציא מידי אבר מן החי, שזהו תיקון בדבר אח[ו]ד¹⁹. וכן מפרש הא דאמר רב בפרק כלל גדול²⁰ דשוחט חייב משום צובע דניחא ליה דליתווס בית השחיטה דמא כי היכי דליתו אינישי וליוזנו מיניה. ושיטה זו אינה נכונה בעי[נ]י²¹, דהא פריך עלה²² בסוף פרק המניח²³ ממתניתין 25 דהתם דתני הא דומיא דשורו ולא קבעי ליה, ואם כן לישני ליה מתניתין ר' שמעון

בשילחי האורג בריש פר"ח שרצים. ונמשך קו על וכן עד שרצים. (1) שבת קכ"א ב'. (3) כ"א. וכ"י: חמשים. (3) ליתא בגמרא, ופירוש הוא. (4) שבת ע"ג ב'. (5) ולא כתוס' שם ד"ה וצריך לעצים. (6) שבת ק"ו א'. (7) כ"א וגמרא. וכ"י: וכו'. (8) ב"ק ל"ד ב'. ועי' רש"י שבת ק"ו א' ד"ה ומבעיר. וכ"א: המניח את הכד. (9) ק"ו א'. (10) ק"ה ב'. (11) פירוש ר"ת בתוס' שבת ק"ו א' ד"ה חוץ ומשם תקנתי כאן. והכונה שבחובל וצריך לכלבו וכו' התקון בא אחר המעשה כמו בשאר מקלקלים ופטורים. וכ"י: פטור כשאר. וכ"א: שהרי נמי אחר המעשה וכו'. (12) רש"י שבת ק"ו א' ד"ה והא תנן. ועי' תוס' שם ד"ה חוץ וד"ה בחובל ורמב"ן ורשב"א ומאירי. (13) רבינו לא העתיק לשון הגמרא. (14) פסחים ע"ג א'. (15) כ"י: שחטם שלא לאכלם. (16) בגמרא: דתניא, ואינה משנה. ועי' בהגהותי לעיל רס"י קי"ד אות 19. (17) גמרא. ושם: לע"א. (18) כ"א. וכ"י: גם. (19) כ"י: אחר. וש"ס הוא. וכוונת רבינו שהתיקון בא בשעת הקלקול, כמו שפירש ר"ת בתוס' שבת ק"ו א' ד"ה חוץ. וכן במאירי שבת ק"ה רע"ב אהא דפסחים. (20) שבת ע"ה רע"ב. ורבינו קיצר קצת לשון הגמרא. (21) כ"י: בעיא. (22) דר' יוחנן. (23) ב"ק ל"ד ב'. ורבינו קיצר לשון הגמרא.

היא. ותו דהא טעמא דר' שמעון דיליף לה ממילה, והתם איכא תיקון בקיום המצוה, וקרוב הדבר לקרוע על מתי שנקרא מלאכה הצריכה לגופה משום קיום המצוה, אלא שזה חילוק ביניהם שעם קריעתו תיקונו שהיא המצוה, אבל במילה אין תיקונו כלל עד שיגמור לגמרי, שהרי חזר על ציצים המעכבים את המילה¹, ובתחלת מילה נעשית חבורה, ודומה לחובל וצריך לכלכו ומבעיר וצריך לאפרו, שהוא אחר כך.⁵ ואע"פ שגם בקריעה² שיעורו טפח³, ההיא מדרכנן ואסמכוה אקרא [ויחזק]⁴ וגו' דאין אחיזה פחותה מטפח⁵, ומיהו⁶ לגבי שבת לא אפשר משום האי טעמא. הילכך צריך לפרש דלר' יוחנן פריך, דמוקי בחובל וצריך לכלכו, והא אנן תנן כל המקלקלין פטורין וכו', ומוקי לה כתנאי. והשתא פלוגתייהו בשיש תיקון בדבר אחר, דומיא דמילה והבערה דבת כהן, אבל מקלקל בלא תיקון כלל פטור לכלי עלמא, והשתא אתיא¹⁰ סוגיא דהמניח שפיר, ובמתקן בגופו של דבר שנעשית בו החבורה לכלי עלמא חייב. והשתא צריכין אנו לפרש תיקון אם עלו לא ירדו⁷ ותיקון להוציאו מידי אבר מן החי שהוא תיקון לגופו, שכן פירשתי לעיל⁸ דלגופו ולגופה שוין לחיוב, והוי כמלאכה הצריכה לגופה. ו[ב]מקלקל בחבורה פליגי דומיא דמלאכה שאינה צריכה לגופה⁹, דלר' שמעון בעלמא אפי' במתקן פטור. והכי¹⁰ [הש"ב] למיל[ה]¹¹ קלקול בגופו ותיקון¹⁵ בדבר אחר להתירו בסיכת תרומה, ובעיא היא בפרק הערל¹², ולכשיגדיל לאכול תרומה, וגם קיום המצוה הוא תיקון. ועוד [יש]¹³ להוכיח שלא נחלקו בקלקול גמור שאין צריך לו כלל, דגרסינן בפרק אלו הן הנחנקין¹⁴ רב פפא לא שביק לבריה למשקל ליה סלוא דלמא חביל ליה והויא ליה שנגת [איסור חנק]¹⁵, ומסקינן אלא הא¹⁶ דחנן מחט של יד ליטול בו את¹⁷ הקוץ ליחוש דילמא חביל והוי¹⁸ שנגת איסור²⁰ סקילה, ומשני מקלקל הוא מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב ר' שמעון <היא ור' שמעון האמר> מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, משמע [דבלא] צריך¹⁹ [לו כלל] לא פליגי²⁰. ואבי מורי וצ"ל היה רגיל לפרש דבמקלקל בחבורה וצריך לגופה פליגי²¹, ומיהו אינו תיקון בגופו אלא אצל דבר אחר. והלשון דפרק אלו הנחנקים דחקו²². ולפנים²³ נכתוב לשונו. ולי נראה דכי מדייקת בהחובל וצריך לכל[כו]²⁴

(1) שבת קל"ג רע"ב. יבמות מ"ז רע"ב. (2) על המת. (3) וא"כ התיקון בא אחר הקלקול. (4) ש"ב א' י"א. וכי"ז: ויאחזם. ועי' ספרי "דאם שריפסנווארט" ח"ג ע' צ' והלחה. (5) מו"ק כ"ב ב'. (6) כונתו: לגבי שבת שהיא מדאורייתא אין לומר שלא יתחייב בקריעה פחות מטפח מטעמא דאסמכתא דרבנן. ועי' תוס' שבת ק"ה ב' ד"ה הא. (7) בפסחים ע"ג א'. (8) עי' 229. (9) עי' לעיל עי' 280 שורה 24 ובהגהותי שם אות 82. (10) עי' מאורי שבת ד' ווין ס' ג'. (11) כיו"ל למילתא. (12) יבמות ע"א א': קטן ערל מהו לטובו בשמן של תרומה. (13) כיו"ל: אין, ולקמן שורה 22: משמע דבצריך, ואין לכל זה הבנה. ותקנתי כאן ושם מסברה. וראיה לתיקוני עי' הבא שורה 20. (14) סנהדר' פ"ד ב', כג"ז ד"ס והראשונים. (15) גמרא: איסור ד"ס: חנק. אבל ר' יואל לקמן עי' 288 גרס: איסור חנק, וכן רבינו לקמן שורה 20: איסור סקילה. ועפ"ז הוספתי. (16) גמרא: והדחנן ד"ס: והא דחנן. (17) כיו"א וגמרא. (18) גמרא: והויא ליה שנגת סקילה. (19) עי' לעיל אות 18. (20) עי' מאורי ד' ווין שבת ס' ד'. (21) כשיטת התוס' שבת ק"ז א' ד"ה בחובל וק"ז א' ד"ה וממאי ופסחים ע"ג א' ד"ה לדברי וב"ק ל"ד ב' ד"ה חובל וסנהדר' פ"ד ב' ד"ה מאן. ועי' רמב"ם שבת ק"ז א' ומאורי שם ק"ה ב'. (22) ששם נאמר דכמשאצ"ל פוטר ר"ש במקלקל בחבורה. (23) לקמן בסוף הס' עי' 288. (24) כיו"ל: לכלל.

אין הלשון נותן לחברו עם מלאכה הצריכה לגופה אלא עם מלאכה שאינה צריכה
לגופה. וצריך [לפרש דמקלקל בחבורה] חמיר¹ ליה לר' שמעון ממתקן דעלמא וכל
שכן ממקלקל דעלמא, שנמר לה מדאיצטריך למישרי מילה, ומאי איצטריך, הלא כל
מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה לסכרת ר' שמעון, אלא אם אינו ענין לגופו
5 תניהו ענין לדבר אחר², דבעלמא חייב³. ומבעיר גמר מהבערה דבת כהן מדאיצטריך
למין⁴ר', וליכא למימר מכלל דבעלמא שרי, דקל וחומר הוא, במקום מצוה אסור
קל וחומר בעלמא, אבל גבי מילה [46 a] התיר משום מצוה⁵. ור' יהודה סבירא
ליה מילה והבערה תיקון גמור הוא, ואי לאו דשרי מילה משום מצוה הייתי מחייבו
מטעם מלאכה הצריכה⁶ לגופה, ועוד שאפי' אינה צריכה לגופה מחייב ר' יהודה
10 במתקן. ור' יהודה לא שני ליה בין חובל ומבעיר לשאר מלאכות [ד]שבת⁷, שבמתקן
חייב ובמקלקל פטור, דהיינו שצריך לכלבו, כיון דשם קלקול יש בדבר, הלכך לא
איצטריך קרא למישרי מילה אם לא משום דמתקן גמור הוא. והבערה⁸ איצטריך
לר' יהודה דלא תדמייה למילה, דתרווייהו מצוה. ולא יתכן לפרש שבצריך לגופו
פליגי ולמימר שמילה שנמר מינה ר' שמעון צריכה לגופה היא, דאם כן שפיר
15 איצטריך למישרי מילה, דמלאכה שצריכה לגופה מודה ר' שמעון שחייב, ומנא תיתי
לדייק הא חובל בעלמא חייב, והכי הוה ליה למימר [מ]מילה⁹ לא גמרינן דהתם
מצוה, ועוד שנכרתו עליה י"ג ברייתות¹⁰, אבל הלשון משמע מדאיצטריך וכו' [דגמר
איפורא בעלמא מהתירא דמילה]¹¹. אבל כפי מה [שפרשתי] אתי שפיר. ואי משום
ההיא דפרק אלו <הן> הנחנקין¹², התם הכי פירושא האמר מלאכה שאינה צריכה
20 לגופה פטור עליה, פירוש שמקלקל גמור הוא ורצונו שלא היה שם הקוץ כלל,
ואע"ג שהוסר הכאב בהסרת הקוץ לא דמי לחובל וצריך לרס ומבעיר וצריך לאסרו
שהוא מגוף המלאכה, ולגבי קוץ קרי לה [אינה] צריכה לגופה, כי הקוץ עצמו אינו
תיקון אפי' אצל דבר אחר, וכמו שדבר שאינו מתכוין נקרא פעמים מלאכה שאינה
צריכה לגופה¹³, כההיא דסוף פרק¹⁴ ספק אכל חלב¹⁵, הכי נמי הכא אין קסידא
25 בלשון בין קלקול גמור [ובין] אם הוא קלקול [אצל דבר אחר]¹⁶ ותיקון אצל דבר
אחר, שניהם בכלל מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולגבי קלקול גמור יקרא קצת תיקון
צריכה לגופה, כמו שאנו רגילים לפרש לשון גידולי קרקע בשני ענינים¹⁷. נשמע לר' יהודה
דמדאיצטריך למישרי מילה ולמיסר הבערה שהוא תיקון גמור מכלל דכל¹⁸ [ל] שאר מתקן
דבחבורה חייב, וכן¹⁹ מבעיר הוא תיקון בגופו כגון מבעיר וצריך להתחמם, או חובל
80 וצריך לצביעת העור או לחקן מידי אבר מן החי, כדאמרין בפרק אלו דברים²⁰. ועוד
(ש)יש לומר כיון דלר' יהודה אין חילוק ביניהם לשאר מלאכה, כל תיקון גמור נאסור

(1) כ"י: וצריך וחמור, ותקנתי מסכרה לפי הענין. (2) מדה כ' מל"ב מדות, וכאח
הרבה פעמים בש"ס, ע' יד מלאכ' סי' ב'. ולהלשון כאן ע' רש"י פסחים כ"ד רע"א. ולפי פירוש
רבינו גמ' מכאן ראה שדבר הנלמד באם אינו ענין הוא מזה"ת, ע' יד מלאכ' שם. (3) ע'
מאירי שבת ד' וזין ס' ד'. (4) כ"י: למומר. (5) ולכך אין לומר שתהא מילה בנין אב להתיר.
(6) כ"י: וכו'. שאינה צריכה. (7) כ"י: משבת. (8) שלדעת ר' יהודה תיקון גמור היא.
(9) כ"י: במילה. (10) כדחית הגמרא שבת קל"ב רע"א. (11) כ"ל להוסיף. (12) סנהד' פ"ה
רע"א. (13) ע' לעיל ע' 281 שורה 12. (14) כ"י: פירקין. (15) כריתות כ' ב'. (16) כ"י:
גמור אם הוא קלקול אחר. (17) ע' רש"י ותוס' סוכה י"א סע"ב ותוס' ב"מ פ"ט א' ד"ה
גידולי. (18) כ"י: דכ"מ, וכ"י: א: דרש. (19) כ"י: וכו'. (20) פסחים ע"ג א'.

בכלל מלאכת מחשבת, ואילו היתה מילה דבר שאין צריך לגופו לסברת ר' יהודה היה מחייב נמי מקלקל בחבורה בצריך לכלכו, אלא איהו סבר שתיקון ממש הוא, הילכך החובל וצריך לכלכו פטור לר' יהודה. ואם נפשך לומר מדאמר רב אשי בסוף ספק אכל¹ שנתכוין לכבות והובערו [מאליהן]² תנא קמא סבר לה כר' שמעון דאמר דבר שאינו מתכוין מותר, ואפי' מלאכה שאינה צריכה לגופה,³ כדמוכח בסמוך⁴, ואנן חזינו שר' שמעון מחמיר טפי בחובל ומכעיר מר' יהודה. תריץ שאני הכא דלא נתכוין להבעיר אלא לכבות ור' שמעון בעי שיהיה הכוונה בהבערה, דומיא להבערה דבת כהן, והיינו דקא מפיק ליה בלשון דבר שאינו מתכוין. ויש שחלקו⁴ בין בישול להבערה. ויש בידי תשובות הרבה, חדא דקרי ליה מכעיר, וגם בפרק המניח⁵ פריך עלה⁶ ממתניתין דהתם דמיירי בהבערה. ואם נפשך לומר שמא הואיל ומקלקל בחבורה חייב, שאינה צריכה לגופה לגבי חבורה, כההיא דפרק אלו <הן> הנחנקין⁷ נמי חייב, ובפרק קמא דכתובות⁸ דאמרין נמי להאי לישנא דרס חבורי מיחבר דדבר שאינו מתכוין מותר, ואמאי נימא הואיל ומקלקל חייב, שאינו מתכוין נמי חייב לגבי חבורה, דהא הכי אמרין בשלהי פרק ספק אכל⁹ גבי <מי> [שהוין] לון¹⁰ שני תינוקות <אחד> למול <כאחד בשבת ואחד בשבת> ושכח ומל את של אחד בשבת <בשבת>¹¹, דמשני שאני התם הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב, ואע"ג שבעינן בעלמא מלאכת מחשבת¹². נראה לי דאין זו שאלה, דמהיכא נפקא ליה לר' שמעון דמקלקל בחבורה חייב, [מדשרי רחמנא מילה]¹³ שמע מינה בעלמא חייב, וכי שרי רחמנא הני מילי בזמנה, אבל מילה שלא בזמנה, כגון של אחד בשבת בשבת, לא שרי רחמנא, כדאימא בפרק רבי אליעזר דמילה¹⁴, [ו]הדר הוא לה כשאר מקלקל בחבורה שמתכוין לה דחייב, שככאן נמי מתעסק ומתכוין למול וצריך לו אע"פ שאיננו זמנו היום, אבל שאינו מתכוין דכתובות [היכי נימא]¹⁵ לין[חייב], [ה]לא¹⁶ אפי' מתכוין והוא מקלקל לא היה חייב לר' שמעון אלא משום שנמר לה ממילה, דדמו להדדי שהם בכונה, וכי משום שמתכוין [חייב] [חייב]¹⁷ נמי שאינו מתכוין¹⁸. וכן ההיא דאילו <הן> הנחנקין ההיא מלאכה שאינה צריכה לגופה¹⁹ לא דמי למילה כלל, כדפרישית לעיל¹⁹. אבל ההיא דספק אכל חלב [ומילה] הם הכל מענין אחד, שזהו עקרו של מקלקלין בחבורה. וקרוב הדבר בעיני דלר' יהודה

(1) כריתות כ' ב'. (2) כ"י: מאי ליתן. (3) בכריתות שם. (4) עד דמיירי בהבערה בשורה 10 פתום וחתום. ונ"ל לפרש: יש שחלקו דהא דאמר ר' יוחנן מקלקל בהבערה פטור היינו במקלקל בבישול. שיעקר כונתו הוא הבישול. ובשמקלקל לא נעשית כונתו, אבל במכעיר דעלמא חייב מגזירת הכתוב דבת כהן. וע"ז השיב רבינו שהרי ר' יוחנן לא אמר מבשל רק מכעיר, ועוד דבפרק המניח פריך על ר' יוחנן ממתניתין דהתם דמיירא בהבערה, הרי שגם ר' יוחנן בהבערה מיירי. ומי הם היש שחלקו לא ידעת. (5) ב"ק ל"ד ב'. (6) דר' יוחנן. (7) סנהדרין פ"ד ב' ופ"ה רע"א. (8) ה' סע"ב. (9) כריתות י"ט ב'. וג"י רבינו היא ג"י ד"ס שבת קל"ז א', ומשם תקנתי. (10) כ"י: גבי שהיה לך שני תינוקות למול ושכח. (11) כ"א וגמרא. (12) וכן הקשו בתוס' כתובות ה' ב' ד"ה את"ל. וע' תוס' שבת ע"ה א' ד"ה מתעסק. (13) כ"י: בחמ' מ', רחמ' מילי. (14) ע' שבת קל"ג א' וקל"ה א' וקל"ז א'. (15) כ"י: ה"ג, כ"א: הכי נמי. (16) כ"י: אלא. (17) כ"י: שמתכוין וחייב, כ"א: שמתכוין יחייב. (18) ע' תוס' שבת ע"ה א' ד"ה מתעסק וכתובות ה' ב' ד"ה את"ל. (19) ע' 233 שורה 28 וע' 284 שורה 19.

נמי מתעסק דמילה כיון שיש תיקון בגופו, אע"ג דקצת חלוק, שאין זמנו היום, חייב, ומקלקל בחבורה כי האי חייב לכ"ע והלכך במתעסק נמי חייב. ואי קשיא מהא דגרסינן בסוף פרק כל כתבי¹ אמר ר' יהושע בן לוי כל המזיקים נהרגים בשבת וכו' עד מני אילמא ר' יהודה האמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב אלא לאו ר"ש והני הוא 5 דשרי וכו', והתם מקלקל בחבורה הוא, [שכלב]² יש לו עור³, ו[נ]הפכה שיטתו. נראה לי דלא חייב ר' שמעון אלא בכי האי גוונא שמגופה של מלאכה נעשה התיקון אחר כך, כגון מכעיר שממנו היה האפר, וכן מתוך החבלה⁴ בא הדם שצריך לו לכלבו, אבל הכא החמשה אין [ה]תיקון מגופם אלא ש[מ]כלה אותם שלא [ינשכו]⁵. והא דפריך אילמא ר' יהודה הא <אמר> מלאכה שאינה צריכה 10 לגופה חייב, היינו משום צידה, שכשנהרגים הרי הם ניצודים, אי נמי אנטילת נשמה פריך, ולא אחבורה. והאי דפריך בספק כלל גדול⁶ וליחייב <נמי> משום נטילת נשמה אפילו רב⁷ מודה ליה אלא דפליג ואמר אף משום צובע⁸ אבל משום חבורה לא מחייב, דחלוץ תולעת ואין לו עור⁹, ולא שייך למימר מקלקל בחבורה¹⁰, ופציעה ידיה משום דש, כדמוכח התם. ועם שיטתו אפשר שחך דפריך קמא דכתובות¹¹ איכא 15 דאמרי אם תימצי לומר דם חבורי מיחבר לדם הוא צריך ואסור, לכולי עלמא, או דילמא להנאת עצמו הוא צריך <ושרי ואם תימצי לומר להנאת עצמו הוא צריך> ודם ממילא קאתי אם הלכה כר' יהודה. דדבר שאינו מתכוין אסור לר' יהודה רק מדרבנן¹², וכי שרי לאיסורא דרבנן הני מילי להסיר [הזק]¹³ העומד עליו מאליו או דכוותיה בצער, דומיא דצידת נחשים ומסים מורסא בשבת, אבל [הכא]¹⁴ שמרצונו 20 מביא הצער עליו, שלהנאתו מתכוין, שאלו לא נתייחד עמה שקם יצרו, דמרעיבו שבע, והוא נכנס ומתייחד עמה ומשביעו רעב, כדאיתא בספק חלק¹⁵ ובמסכת סוכה¹⁶ ואמרין בסנהדרין¹⁷ <לגבי ייחוד>¹⁸ אפשר איש בנעורת ואינה מלהבת¹⁹, אפשר שלא נתיר לו אפי' איסורא דרבנן אם הלכה כר' יהודה. אבל אם הלכה כר' שמעון דדבר שאינו מתכוין מותר אין מיחוש לאסור, ואפי' אם מתקן הוא [אין] כוונתו לעשיית חבורה, 25 שיתכן שאפשר לעשות רצונו בלי חבורה, [להשקים יצרו]²⁰ במעשה חירודין, כההיא [46 b] דפרק ארבע מיתות²¹, אי נמי דילמא מתרמי ליה כדשמואל דאמר²² יכולני לבעול כמה ב[עין]לות²³ בלא דם, ולא דמי לחובל וצריך לכלבו, דבכרור נעשית [המק] המלאכה. ולאכא דאמרי סברת התלמוד דלפתח אינו צריך. ומסיק ואם

(1) שבת קכ"א ב'. (2) כ"י: שעקרב, וט"ס הוא, שהרי עקרב אינו משמנה שרצים שיש להם עור. ע' ויקרא י"א כ"ט ול' ושבת ק"ז א' וב'. (3) שאין חבלה אלא בבעלי חיים שיש להם עור, שבת שם. ואף שגם בשאר שרצים חייב בשיצא מהם דם, כמבואר בחלוץ מ"ו ב', צ"ל שלדעת רבינו איסור הריגת מזיקין הוא אף בלא יציאת דם, ולכן כתב שכלב יש לו עור. ואפשר שדעת רבינו כשיטת הרמב"ם ס"ח מה' שבת ה"ט, ע"ש במ"מ וכ"מ. (4) כ"י: החבלים. (5) כ"י: שאכלה אותם שלא ישכחו. (6) שבת ע"ה א'. (7) שאומר שם שוחט חייב משום צובע. (8) אבל חייב גם משום נטילת נשמה, והוא הדין בחלון, אבל משום חבורה לא מחייב בחלון. (9) ע' תוס' שבת ע"ה א' ד"ה כי היכי. (10) ולא כתוס' שבת שם ד"ה וליחייב. (11) ה' סע"ב. ורבינו קיצר לשון הגמרא. (12) ע' לעיל ע' 228 אות 11. (13) כ"י: חיווק. (14) כ"י: היכי, כ"י: הכי. (15) סנהדר' ק"ז א'. (16) ג"ב ב'. (17) ל"ז א'. (18) כ"י: גמרא: מהבהבת. (20) כ"י: להקניט יצא. (21) סנהדר' ס"ז ב'. (22) חגיגה ט"ז א', נדח ס"ד ב'. וע' כתובות ו' סע"ב. (23) כ"י: בחולות.

תמצי לומר הלכה כר' יהודה, דדבר שאין מתכוין אסור, איכא למימר ולספק, דודאי
 אם מתקן הוא ראוי להחמיר אליבא דר' יהודה, כדפרישית¹ טעמא דאפי' איסור
 דרבנן לא שרי, כדאמרינן בפרק האורג² ובפרק כלל גדול³ דלא אמר ר' יהודה
 מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה אלא במתקן, ולר' יהודה לא שני ליה בין
 (ב) חבורה לשאינה חבורה, אם מתקן הוא אסור, אפי' אם אינו פסיק רישיה ואינו⁵
 ברור, וכל שכן שיש להסתפק דדילמא ברור נעשית חבורה, דדילמא דשמואל לא
 שכיח, ובמעשה חידודין נמי שמא לא ישקיט יצרו בהכי אם לא בעשיית חבורה,
 הילכך נחמיר במתקן. או דילמא מקלקל הוא ושרי, אע"ג דמביא הצער והתאוה על
 עצמו, דלר' יהודה איכא תרתי לטיבותא שאינו מתכוין וגם מקלקל⁴, והילכך [ד] אפילו⁵
 אי ברור הוא שעושה חבורה [שרי], ונדמהו עתה למלאכה שאינה צריכה לגופה¹⁰
 [ומשום]⁶ הכי שרי. ומסיק ואם תמצי לומר מקלקל הוא, והוי מלאכה שאינה צריכה
 לגופה ולא [ב] דבר⁷ שאינו מתכוין, במקלקל הילכתא כר' יהודה דשרי, מטעם שפירשתי,
 אפי' אם מתכוין וברור שהמלאכה נעשה, וכל שכן אם נדמהו לדבר שאינו מתכוין,
 כי התלמוד מחזיר לשאול על כל צדדין, או דילמא הלכה כר' שמעון, דמקלקל
 בחבורה חייב כשהיה מתכוין לחבלה אפילו אם הוא תיקון רק בדבר אחר, כגון החובל¹⁵
 וצריך לכלבו, והכא אפי' אם אינו מתכוין כיון שלהנאת עצמו <מכוון>⁸ ומביא
 <עצמו לכך>⁸ דראוי להחמיר מדרבנן, דדילמא במקלקל הלכה כר' שמעון ובשאינו
 מתכוין הלכה כר' יהודה, דהא [ב] כעיא דידי⁹ מסקינן אם תמצי לומר הלכה כר' יהודה
 דאמר דבר שאינו מתכוין אסור ולהנאת עצמו הוא מכוין. ומיהו אי היינו אומרים דבתרדומיהו
 הלכה כר' שמעון היה מותר אפי' [אם] מתקן¹⁰ בחבורה הוא אם אפשר להעשות חפצו
 בלא חבורה, [ואם אי אפשר להעשות חפצו בלא חבורה]¹¹ אפילו אם מקלקל בחבורה
 [הוא וכל שכן]¹¹ אם מתקן בחבורה הוא חייב. ולהכי נקיט ברישא למיבעי אאם
 חמצא לומר הלכה כר' יהודה דדבר שאינו מתכוין אסור ולא אליבא דר' שמעון.
 והתלמוד קיצר דבריו, שהיה לו לשאול ואם תמצי לומר הלכה כר' [שמעון] פסיק¹²
 רישיה הוא, שהרי מהפך סברתו, אלא שלא הוצרך, שלשונו מוכיח שמחזיר על כל²⁵
 צדדים לישאול. ומסיק דפולגתא היא. ואל תתמה שנסתפק התלמוד בכך¹³, דכוותיה
 אמרינן¹⁴ בפרק אין דורשין¹⁵ שאלו את בן זומא בתולה שע"ברה מהו לכהן גדול מי
 חיישין דילמא איתרמי ליה כדשמואל דאמר שמואל יכולני לבעול וכו' עד דשמואל
 לא שכיחא, פירוש לא שכיחא שיתכוין לכך שיארע לו [כן]¹⁶, ומיהו שמואל היה בקי
 בהכי לבעול בלא דם ובלא פתח פתוח, כדאמרינן עלה בפרק התינוקות¹⁷ שאני שמואל³⁰
 דרב גובריה, שאע"פ שהיה מכבד, שאינם בקיאים בהמי¹⁸, איהו רב גובריה. כך
 נראה [פירוש] השמועות הללו. אב"י העוזר"י:

(1) כ"א, וכ"ו: כדמפרש. (2) שבת ק"ה ב' וק"ו א'. (3) שם ע"ג ב'. (4) וכן בתוס' כתובות ה' ב' ד"ה אם. (5) כ"ו: והלכתא דאפי'. (6) כ"ו: ופי'. (7) כ"ו: בדבר. (8) כ"א. וכ"ו: להנאות עצמו ומביא לה. (9) מדבר בשם האיכא דאמרי. (10) כ"ו: במתקן. (11) הוספתי מסברה, ובלא זה הענין חסר הכנה. (12) כ"ו: כר' יהודה ופסיק. (13) אם אפשר להעשות חפצו בלא חבורה. (14) כ"א: דכוותיה איתא. (15) חגיגה י"ד סע"ב. (16) כ"ו: וכו'. (17) נדה ס"ד סע"ב. ועל "התינוקות" ע' לעיל ע' 216 בהגהותי אות 6. (18) כתובות ו' סע"ב. וע' לעיל סי' קפ"ג ר"ע 206.

לשון אבא מורי. כללא דמילתא הא דפליגי¹ ר' יהודה ור' שמעון במקלקל בחבורה, דוקא בחבורה שהיא מלאכה הצריכה לגופה, כי ההיא דפסחים² שהוא מקלקל והיא צריכה לו. וכן גמי הא דכתובות³ מהו לבעול תחלה בשבת, ומסקינן אם תימצי לוטר מקלקל הוא במקלקל הלכה כר' יהודה וכו', ההיא גמי הבעילה שהוא מקלקל בחבורה היא צריכה לגופה. ובההיא דפרק כלל גדול⁴ שאמר שוחט משום צובע ומסיק נחא ליה דליתווס בית השחיטה, דהאי מקלקל בחבורה הוא שצריכה לגופה וכמו חובל וצריך לכלבו שזהו גמי מלאכה שצריכה לגופה ומחייב בה ר"ש הואיל שצריכה לגופה ויש בה תיקון, אפי' אין התיקון בגופה⁵ [ה] אלא אצל דבר אחר הוי תיקון. ודוקא בחובל ומבעיר, [כדפרישית]⁶ טעמא, אית ליה האי סברא, אבל בכל שאר מקלקל, אפי' היא מלאכה שצריכה לגופה, פטור. ואליבא דר' יהודה לא פליגי¹⁰ בין שאר מקלקלים לחובל ומבעיר אפי' מלאכה שצריכה לגופה, ככולם פטורים אם לא שיתקן בגוף המלאכה, כדמתרץ בפסחים מאי תיקן <תיקן> שאם עלו לא ירדו. וכההיא דאמרין⁷ דקורע בחמתו שהוא כתיקון בגופו כמה שמשקט חמתו, ולהכי חייב התם לר' יהודה. ולר' יהודה אין חילוק במקלקל בין מלאכה שצריכה לגופה ובין מלאכה שאינה צריכה לגופה במקום שאין תיקון בגוף המלאכה, דלעולם פטור. ור' שמעון סבירא ליה מקלקל בחבורה חייב דוקא במלאכה הצריכה לגופה כדפרישית, אבל מקלקל בחבורה במלאכה שאינה צריכה לגופה אפי' יש בו תיקון פטור, כההיא דאמרין כפרק אלו הן הגהנקין רב ספא לא שביק לבריה למשקל ליה סילו(ק)א דדילמא חביל והוה ליה שנגת איסור חנק, ומסיק אלא הא דתנן מחט של יד ליטול בו את הקוץ ליחוש דילמא חביל והוה איסור סקילה, ומשני התם מקלקל הוא מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב ר' שמעון האמר כל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. וההיא דסוף פרק כל כתיב⁸ דאמר חמשה נהרגים וכו' מני אילמא ר' יהודה וכו', יש לוטר כגון שיש תיקון בגופו, שהוא צובע. ומשני אלא לאו ר' שמעון, ואע"פ שיש תיקון בגופו כשמכה אותו כשמוק לו וכשאימתו עלי⁹ [ו], כדאמרין גבי קורע בחמתו דהיינו תיקון גופו, ומקלקל בחבורה הוא, פטור שהרי מלאכה שאינה צריכה לגופה היא. והשתא אין להקשות מה שהקשיתי לעיל. ותדע שהוא כך [ד]דוקא מקלקלים בחבורה שה[יא]¹⁰ מלאכה שצריכה לגופה מחייב, דהא במלאכה גמורה שאינו מקלקל אלא מתקן ואפי' במתכוין לה רק שאינה צריכה לגופה פטור [ל]ר' שמעון, וכל שכן במקלקל בחבורה שפטור במלאכה שאינה צריכה לגופה. ואפי' אם תמצא בשום מקום דר' יהודה מחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה ואפי' במקום שאין תיקון בגופו, היינו במקום שאין מקלקל, כגון מוציא את המת במטה¹¹, דהתם אינו מקלקל בהוצאת המטה, וכן כיוצא באילו שאינו מקלקל במלאכה כלל אפי' אין תיקון בגופו חייב עליה, אבל מקום שמקלקל במלאכה צריך שיתקן קצת בגופו. אבי מורי:

(1) כ"י: כהא פליגי, וכן בכ"א, אבל נתקן שם: הא דפליגי. (2) ע"ג א'.
 (3) ה' ב'. (4) שבת ע"ה רע"ב. (5) כ"י: בגופו. (6) כ"י: כדמס'. (7) שבת ק"ה ב'.
 (8) שם קכ"א ב'. (9) כ"י: עליה. (10) כ"י: שהרי. (11) שבת ע"ג סע"ב.

בפרק כלל גדול שייכא ⁽¹⁾.

- קצה. בעבור שראיתי בפירוש ² רבינו חננאל שנכתב[ה] בפירוש מבולבל ³ הנני
 כותב[ה] להא שמעתא לפי ראות עיני. אמר ⁴ עולא למאן דאמר
 אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחלה בעל חמש בעילות בשפחה חרופה בהעלם אחד ⁵
 ונודע לו על הראשונה ואחר כך נודע לו על השניה וכן השלישית וכן הרביעית וכן
 החמישית וכן בחמש העלמות שיש ידיעה בין ביאה לביאה אינו [47 a] חייב אלא ⁵
 אחת ואפי' לר' יוחנן ⁶, דהואיל ולא בעי ידיעה בתחלה באשם כמו בחטאת לא
 חשיבי לחלק. ולא מבעיא היכא שנודע וחזר נודע לאחר שעשה חמש בעילות בהעלם
 אחד ולא הפריש בין ידיעה לידיעה [ש]אינו ⁷ חייב אלא אחת, אלא אפילו הפריש
 בין ידיעה ראשונה לידיעה שניה אינו חייב אלא אחת. ולמאן דלא בעי ידיעה בתחלה,
 ואפילו ר' יוחנן מודה, הואיל שהידועות אינן חשיבות לחלק הוי כמו שהפריש ¹⁰
 בלא ידיעה, והפרשות בלא ידיעות אינן מחלקות ⁸, שהרי אינו יודע על מה מפריש,
 ואפילו גבי חטאת הפר[שה] בלא ידיעה לא מחלק[ה] ⁹. היינו דאתקף רב המנונא
 בעל, ונודע [לו] ¹⁰, והפריש ואמר המתינו לי עד שאבעול הכי נמי דאינו חייב אלא אחת,
 הכי גרס בפירוש רבינו חננאל, ולא גרס וחזר ובעל ¹¹. ודחי מעשה דלאחר הפרשה קאמרת
 <מעשה דלאחר הפרשה>, כלומר ¹² בעילה דלאחר הפרשה, לא קאמינא, שיהא מתכפר ¹⁵
 בקרבן ראשון, שהרי הוחלט לבעילה ראשונה וצריך קרבן אחר על השניה. ואפילו
 לריש לקיש [דאמר] הפרשה לא מחלקה ודי לו בקרבן אחד, היינו משום דלאחר
 כל [הבעילות] האכילות [כולן] ¹³ הופרש ונתכפר בו, אבל הכא דהופרש על הבעילה
 ואכתי לא חטא בבעילה שניה צריך כפרה על השניה. והיינו דלא מתקף בעל ה'
 בעילות בהעלם אחד ונודע לו על הראשונה והפריש קרבן שוב על השניה, דהתם אפילו ¹⁰
 ר' יוחנן מודה שאינו חייב אלא אחת, כדפרישית למאן דלא בעי ידיעה בתחלה ¹⁴.
 <כי אתא רב דימי אמר למאן דאמר אשם ודאי בעי ידיעה בתחלה> ¹⁵ בעל חמש
 בעילות בשפחה חרופה בהעלם אחד ונודע לו על הראשונה וכן כולם חייב חמש [אשמות] ¹⁶
 כי היכי דמהני גבי חטאת [כי האי גוונא] ¹⁷, אמר ליה אביי והא ¹⁸ חטאת דבעי ¹⁹
 ידיעה בתחלה ופליגי. הכי גרס בפירוש רבינו חננאל ²⁰ דילמא בידיעה דלאחר הפרשה ²⁵
 קאמרת וכדרב המנונא דאמר הוא בבעילה דלאחר הפרשה, פירוש שמא בעית למימר
 בגון שהפריש בין ידיעה לידיעה, דאפילו ריש לקיש ⁶ מודה דחייב [שתיים] ²¹ למאן
 דבעי ידיעה בתחלה וסבירא ליה [ידיעה] ²² והפרשה מחלקת לחטאת, אמר ליה אין.

(1) השמועה המבוארת בסי' קצ"ה. (2) כ"י: בפי'. (3) בפר"ח שלפנינו לא מצאתי שום בלבול. ועי' לקמן סי' רל"ג באמצעו: ויש פירוש ר"ח שכתוב בהן בלשון אחר ובבילבול. (4) שבת ע"א סע"ב וע"ב א'. (5) כ"י בכל הסי': אחת, וכן כמה פעמים בכ"א. (6) שבת ע"א ב'. (7) כ"י: ואינו. (8) כ"י: אינו מחלוקת. (9) כ"י: הפריש בלא ידיעה ולא מחלק. (10) נודע לו ליתא בגמרא: ואיתא בפר"ח. ואולי רק פירוש הוא. (11) וכן לא גרסו ליה התוס' ד"ה מתקף, ומחקו הב"ח. (12) מכאן עד ראשון בשורה 17 לשון פר"ח. (13) כ"י: ג"ל. (14) עד כאן מסכים פירוש רבינו עם פירוש רש"י והתוס'. (15) גמרא. והמעתיק דלג מן בתחלה עד בתחלה. (16) כ"י: חטאות. (17) כ"א, וכ"י: כהנ"ל. (18) וכן בפר"ח, וגמרא: הרי. (19) וכן רש"י, וגמרא: דבעינן. (20) בפר"ח לפנינו: בידיעה ולאחר הפרשה קאמרת כדרב המנונא דאוקימנא. (21) כ"י: האמר שמואל, ואין לו שחר. (22) כ"י: בחטאות.

והשתא אשמועינן (לר') עולא ל[מ]אן [ד]לא¹ בעי ידיעה באשם הפרשות לא מחלקות לכולי עלמא, ולמאן דבעי ידיעה [באשם]² בתחלה אשמועינן רב דימי דהפרשות מחלקות בין ידיעה לידיעה. [אבל]³ לפירוש רש"י שפירש במילתא דרב דימי במעשה דלאחר הפרשה דהיינו בין ביאה לביאה איכא למיפוך מאי אירא למאן דבעי ידיעה, אפילו למאן דלא בעי ידיעה נמי⁴, [כ]אתקפתא⁵ דרב המנונא, ומאי קמשמע לן. אבל לגירסת סירוש רבינו חננאל לא קשיא מדי, כמו שפירשתי אחרי דבריו⁶. כי אתא רבין אמר הכל מודים בשפחה חרופה, הוא ר' יוחנן דמחייב על כל ידיעה בחטאת, הכא בשפחה מודה כדלעיל⁷, פירשתי לעיל, ואינו חייב אלא אחת, והכל מודים שחייב על כל אחת ואחת, הוא ריש לקיש, בהפרשה דלאחר הבעילה וכל שכן לר' יוחנן, והכי <מפרש>⁸ בסירוש רבינו חננאל, ולא⁹ גמרינן הפרשה דלאחר מעשה מקמי ידיעה [מ]הפרשה [ד]קמי¹⁰ מעשה. ונראה לי דהכי בעי למימר¹¹ כלומר הויכא שבעל כל הבעילות בהעלם אחד נודע לו, והיינו הפרשה דלאחר מעשה מקמי ידיעה, [מ]הפרישה [ד]קמי¹² מעשה, דהיינו שהפריש בין ביאה לביאה, דאיכא¹³ למימר בהפרשה דלקמי מעשה מודה ריש לקיש דבעידן דמפריש האי קרבן הוה¹⁴ הוחלט(ה) לראשון, ואם אחר כך עבר עברה אחרת חייב עליה. אבל הא[י] שהווי עליה חמש עבירות בהעלם אחד, ואלו נודע לו על כולם כאחת אינו (ק)חייב אלא קרבן אחד, כך אפילו נודע לו על אחת מהן והפריש קרבן עליה ואחר כך נודע לו על השאר, כיון שעדיין לא נקרב מתכפרים כולם בזו החטאת שהפריש, מאי טעמא כולוהו ב[נ]י¹⁵ ביקתא דהרדי ניהו¹⁶. וכולהו אית להו דרב המנונא. והשתא לדברי סירוש רבינו חננאל סבירא ליה לרבין דלריש לקיש מחלוקת, ודלא כרב דימי. אב"י העוזרי:

קצו. נראה¹⁷ לי דיחיד המתפלל בערב שבת אין צריך לומר מנן אבות דבריו¹⁸. וכן שמעתי בשם הר"ר יצחק הלבן זצ"ל¹⁹. ושעמא נמי בעיא דלא נתקנה אלא משום סכנת מוֹזִיקִים²⁰, דשכיחי בלילי שבתות, כדאמרינן בפרק ערבי פסחים²¹ שבק לה לילי רביע[ו]ת ולילי שבתות²², ובתי [בניסויהם]²³ ומדרשיהם היו בשדות²⁴, וימנין דמתאחר יחיד לשם, ואמרינן פרק במה מדליקין²⁵ דהני מילי [ב]של שבת הוא דאיתקן להזכיר, אבל ביום טוב שחל להיות בשבת, אע"ג דביום טוב נמי איכא

(1) כ"י: לכאן ולא. (2) כ"י: כאשר. (3) כ"י: אפילו. (4) ע' תוס' שבת ע"ב א' ד"ה כי. (5) כ"י: באתקפתא. (6) לפי דבריו, וכ"י: לאחריו דבריו. (7) בדבריו עולא. (8) כ"א. (9) גם זה בפר"ח. (10) כ"י: דהפרשה מקמי, ובפר"ח: והפרשה דקמי, וצ"ל כמו שתקנתו, וכן בכ"א. (11) ר"ח. (12) כ"י: להפרשה מקמי, כ"א: להפרשה דמוקמי. (13) מכאן עד דרב המנונא בשורה 19 לשון ר"ח בשינוי וקיצור קצת. (14) כ"א: לא הוה. (15) פר"ח, וכ"י: בעי. (16) מנחות כ"ד ב'. (17) מכאן עד מנהג אבותינו בשורה 6 הועתק בקיצור ושינוי קצת בטא"ח סי' ה' ובמרדכי שבת פ"ב סי' רפ"ד, ושם: ראיתי כתוב בשם ראבי"ה. ומה שמסיים תפלה סי' ה' ובמרדכי שבת פ"ב סי' רפ"ד, ושם: ראיתי כתוב בשם ראבי"ה. ומה שמסיים במרדכי "והאומרה הווי ברכה לבטלה" לא נמצא בדברי רבינו, ומובא בסמ"ג עשין י"ט בשם ר' יצחק. ובאגור סי' שס"ח צ"ל: כתב רבינו [אבי"ה], ע"ש ותמצא שכוון ללשון רבינו. (19) גם זה מובא בהגה"מ הנ"ל. (20) שבת כ"ד ב': משום סכנה, ורש"י פירש: סכנת מוֹזִיקִים. ועי' מקומות שרשמתי בהגהותי לעיל סי' י' אות 12. (21) פסחים ק"ב סע"ב. (22) גי' ד"ס. (23) כ"י: בניסויהו. (24) עי' לעיל סי' י"ט ובהגהותי שם אות 18. (25) שבת כ"ד ב'.

סכנה, אינו מזכיר של יום טוב, כדמסקינן התם ברין הוא דאסילו בשבת ליכא¹ ורבנן הוא דתיקון² משום סכנה וכו', משמע דוקא מאי דתיקון תיקון >ומאי דלא תיקון לא תיקון<³. וכיון דבציבור נתקנה, כדקאמר רבא ש"ץ היוורד לפני התיבה וכו', ביחיד לא אמרינן לה⁴, דאם ליחיד נתקנה א"כ בתחלת הדבר סיכנ בעצמו שהלך [לשם]⁵. ותו דאנן, דלית לן סכנה, לא אמרינן לה אלא משום מנהג אבותינו⁶. [ו]דכוותיה⁷ מקדשים בבית הכנסת אע"ג דליכא אורחים דנני בני כנישתא⁸, וגם אין לך אדם עני בזמן הזה שאינו מקדש בביתו⁹, ולזכר בעלמא עבדינן ליה¹⁰. [ו]דכוותיה¹¹ מקדשים תרי יומי משום מנהג, כדאיתא בריש ביצה¹². ובתשובת רבינו חננאל¹³ ראיתי דנשאל אם יחיד אומר ברכה אחת מעין שבע, והשיב שצריך לאומרו¹⁴ מדאמרינן¹⁵ כל האומר ויכולו ערב שבת שני מלאכים וכו'. ואיני יודע מה ענין זה לזה. ונראה¹⁶ לי דהכי יש לשאול אם יחיד אומר ויכולו לאחר התפלה, ואין התשובה לפי ענין השאלה: ומה שנהגולומר ג' פעמים ויכולו, [בתפלה] לאחר התפלה [ועל הכוס]. בשוחר טוב יליף לה דג' אשר כתיבי בפרשת ויכולו וג' אשר כתיבי בתחלת פרשת סרה¹⁷ מלמד שכל האומר ג' פעמים ויכולו כסרה לכל עונותיו וכאלו קיים כל התורה¹⁸. ושמעתי דכמדריש שוחר טוב¹⁹ אמרינן דחייב אדם לומר ויכולו ג' פעמים בשבת אחד אומר בתפלה וכן כתוב בתורתך ויכולו וגו' והשני לאחר התפלה ושלישי על הכוס. וכבית הכנסת לא אמרינן ליה על הכוס משום טורח ציבור, דאפשר >לאורחים<²⁰ לאומרו בעל סה²¹. וגם ביום טוב שחל להיות בשבת אומר²² אתה בחרתנו, ולא אמרינן ויכולו²³, שלא לשנות מסדר המועדות. ויש תפלות²⁴ שכתוב בהם וכן כתוב בתורתך ויברך אלהים וגו', וליתא, [ד]אם²⁵ כן העיקר חסר, אלא העיקר כמו שכתוב²⁶

(1) מור: לא בעי למימריה, וגמרא: לא צריך. (2) וכן ברי"ף שבת ס' ש"ז. (3) מור. (4) ע' שבת"ל ס' ס"ג. (5) כ"ז: לישן, כ"א: לשון. (6) סברא זו בארז ח"ב ס' כ' סתם ושם ח"א ס' תשנ"ב אות ט' בשם יש מפרשים. (7) כ"ז דרכותיה. (8) ע' פסחים ק"א רע"א. (9) להוציא מטעמו של רב נטורנאי בתשובה"ג ליק ס' נ"ב וסדרע"ג כ"ו א' וס' העתים ע' 180 ומעשה הגאונים ע' 26 ס' מ"א ומנהג כ"ה ב'. וע' שע"ת ס' ק"ד וס' העתים ע' 182 וע' 188 ורוקח סס"י ג'. וע' טוב"י אורח סס"י רס"ט. (10) מעם זה בארז ח"א ס' תשנ"ב בשם יש מפרשים וח"ב ס' כ' סתם. וע' ר"ן פסחים ס' תשע"ג ומ"מ פכ"ט מה' שבת ה"ח ואבודרהם תפלות של שבת בשם א' מן החכמים. והארז נראה ששאב מכאן. (11) כ"ז דרכותיה. (12) ד' סע"ב. (13) אודות תשובות ר' חננאל ע' תולדות ר"ח לרש"י הערה 84 ורש"א פונגסקי במחברתו אנשי קירואן ע' 21 ס' ה'. (14) מובא מכאן בהגה"מ פ"ט מה' תפלה ס' ה'. (15) שבת ק"ט ב', ע"ש הלשון. (16) כ"א, וכ"ז: בתחלה בפ'. (17) במדבר י"ט ב'. (18) דרשה זו כלשונה כאן מובאה בשם השו"ט גם בארז ח"ב ס' כ' ובקיצור קצת שם ח"א ס' תשנ"ב אות ט' ובקיצור בהגה"מ פ"ט מה' תפלה ס' ד'. ולפינו בשו"ט אין רמז מזה. ומובאה הדרשה באבודרהם תפלות שבת בשם מדרש ובתשו' מהר"מ ד' מק"ג ס"ע 370 ובא"ח ערבית של שבת ס' י' סתם ובליקוטמים בתשו' ח"א ע' 58 בשם "ירושלמי". והדרש מובא בקיצור ברוקח סס"י מ"ט ובהגה"מ פכ"ט מה' שבת ס' ט' ממדרש ויכולו. (19) צ"ע הרי כבר הביא ענין זה משוחר טוב, ומה שמעתי. ואולי צ"ל: דכמדריש ויכולו. (20) כ"א: דאפשר לומר לאורחים. (21) שלא על הכוס, ולכן לא נתקן ויכולו בקידוש שכבה"נ שעיקרו בשביל האורחים. (22) בתפלה בלחש. (23) מחז"ק ע' 82 ס' ק"ד וע' 187 ס' מ"ג ופרס סס"י ג' ותוס' פסחים ק"ו א' ד"ה זוכרה ועוד. (24) ע' ארז ח"ב רס"י כ' ורא"ש שבת פט"ז ס' ה' וטאו"ח רס"י רס"ח, וברא"ש: תפלות הקדמונים. ונמצא נוסח זה בסדרע"ג כ"ז בהוספות ותיקונים של מארכס ע' 12. (25) כ"ז:

בסדר רב עמרם וכן כתוב בתורתך ויכולו¹ וגו', וקאי ארישא אתה קדשת לשמך תכלית שמים וארץ וכו' ויכולו השמים והארץ וברכתו מכל הימים [47 b] ויברך אלהים את יום השביעי. ומיהו בירושלמי משמע שעיקרו של ויכולו נתקן לומר במקום שאין יין², דגרסינן בירושלמי במסכת ברכות³ אמר ר' זעירא מדבריו שניהם נלמד⁴ מבדילין בלא יין ואין מקדשין בלא יין, פירוש מדבריהם מדבית שמאי ובית הלל, ⁵ **<הוא>** דעתיה דר' זעירא **<דר' זעירא אמר>** ⁵ מבדילין על השכר ואולין מן אתר לאחר למשמע קידושא⁶ אמר ר' יוסי **<ברבי>** ⁷ נהגו המן מקום שאין יין שליח צבור עובר לפני התיבה ואומר ויכולו ואומר ברכה אחת מעין שבע מגן אבות [בדבריו וכו']⁸ וחותם מקדש ישראל [ויום השבת]⁹. ומיהו העם נהגו לומר ויכולו אפי' [במקום שיש יין]¹⁰, שסמכו על האגדה שחיבי לומר ג' פעמים ויכולו בשבת. ומיהו אנן לא חתמינן הכי¹¹, דהא בריש פרק ב' דביצה¹² [אמרין] שבת קדוש[ה]¹³ וקיימא: והר"ר שמריה¹⁴ זצ"ל הביא מן הירושלמי¹⁵ דאין מקדשין על הפת אלא על היין. והא דאמרין¹⁶ זימנין דהוה חביבא ליה ריפתא ומקדש אריפתא הכי מפרש ליה¹⁷ כשהיה רעב היו עורכין לו השלחן לפניו מיד עם הפת ומקדש אחמרא על סמך הריפתא שלפניו וליכא ¹⁶ היסח הדעת וזימנין הוה חביב ליה חמרא ולא היה רעב ולא הביאו הפת לפניו ומקדש על סמך חמרא גרידא, ואפילו הכי לא הוי היסח הדעת מה שנמל לפני הקידוש אע"פ שאין פת לפניו, ואת אמרת הנוטל ידיו לא יקדש, ומיהו לעולם הוה מקדש אחמרא ולא אפת, ולא כמו שפסקו הגאונים¹⁸ ופירשו דאפת הוה מקדש. וכן עמא דבר. ושלח הדברים לר"ת, והודה לו: ועוד נראה לי מה שאנו נוהגים לומר מן אבות בדברו אע"ג דליכא סכנה, שהרי אין אנו מתפללים בשדות, שיש סמך לדבר ²⁰ דגרסינן בירושלמי פרק בתרא דתענית¹⁹ בו ביום העמידו הלכה כרבן גמליאל שאמר תפלת ערבית חובה שסומך נאולה של ערבית לתפלה של ערבית²⁰ ומתפלל בלחש והעמידו הלכה כר' יהושע שאמר תפלת ערבית רשות לירד שליח צבור לפני התיבה

אלא אם, כו"א: וליתא אם. ⁽¹⁾ בסדרע"ג שבדפוס לא נזכר ויכולו כלל בתפלה בלחש, ונוסחו הוא מאהבתך וכו', והוא הנוסח שנזכר בתוספתא ברכות פ"ג. ובסדרע"ג כ"י הנוסח כמו שהבאתי ע' 241 אות 24. ולענין מאהבתך ע' ס' העתים ע' 174 ושבה"ל ס' ס"ו. ⁽²⁾ לקדש עליו בבהכ"ג. וע' או"ז ח"א ס' תשנ"ב אות ט'. ונראה ששאב מכאן. ⁽³⁾ פ"ח ח"א, ומביאו רבינו לעיל רס"י קמ"א. ע"ש ובהגהותיו שם. ⁽⁴⁾ ליתא בירוש' ולעיל ס' קמ"א. ⁽⁵⁾ ס' קמ"א, וכו': הלל דעתו הדין זירא מבדילין. ⁽⁶⁾ כן בירוש' פסחים פ"י סה"ב, ובברכות: משום קדושתו, וכן בס' קמ"א. ⁽⁷⁾ ירוש' ברכות וס' קמ"א. ⁽⁸⁾ כ"י: כדכתי'. ⁽⁹⁾ כ"י: השבת וישראל והזמנים. ⁽¹⁰⁾ ע' או"ז ח"א ס' תשנ"ב אות ט'. ⁽¹¹⁾ מקדש ישראל ויום השבת. וע' לעיל ס' קמ"א. ⁽¹²⁾ י"ז א'. ⁽¹³⁾ כ"י: קדושו. וגמרא: מקדשא. ⁽¹⁴⁾ בר' מרדכי משפירא. ע' מבוא. ⁽¹⁵⁾ שהביא רבינו לעיל. ומפני זה הביא כאן בדרך אגב דברי ר' שמריה. ⁽¹⁶⁾ פסחים ק"ו ב', כג' הדין. וכעין זה ג' ריז"ג ח"א ע' ה' ותוס' פסחים שם ד"ה מקדש ועוד ראשונים. ⁽¹⁷⁾ פירוש הר"ר שמריה נמצא בתוס' פסחים הנ"ל בשם ר"ת, והראיה מהירוש' מביאים התוס' שם לסייע לר"ת. ופירוש ר"ת גם במחז"ז ע' 118 ס' קי"ב. ⁽¹⁸⁾ רב אחאי ורב יהודה ורב נטרנאי ורב עמרם ורב צמח ורב סעדיה ורב האי. ע' שאילתות ברכה רס"י קס"ו וח"ג ד"ו 26 סע"א ודף 27 רע"א וד"ב ע' 48. וע' תשובה"ג ליק ס' ג"ב וג"ז ושע"ת ס' קט"ז וק"ח וסדרע"ג כ"ז א' ול"ב א' וריז"ג ח"א ע' ה' עד ע' ז' וס' העתים ע' 202 עד ע' 205. וע' תשובה"ג ד' מנוטבה ס' ג"ד וח"ג ס' קי"ז. ⁽¹⁹⁾ פ"ד ח"א. ולפנינו בירוש' שם וברכות פ"ד ח"א אין רמו מזה. ובשינוי קצת מובא ירוש' זה בראב"ן ס' קס"ט, ע"ש. ⁽²⁰⁾ ולחפך כתבו הגאונים שלכך אין צריך לסמוך

בערבי שבתות ובערבי ימים טובים ובערב יום כפורים ולומר מעין שבע ברכות ומעין המאורע אבל אינו אומר קדושה שאין השליח צבור אומר קדושה, שגם בחול גם בשבת מתפלל כל אדם בלחישא כדרך יוצר ומנחה שהם חובה¹. ועתה בדין הוא שהיה לשליח צבור לחזור ולהתפלל כדרך שהתפללו בלחש כאשר הוא דרך לעשות ביוצר ובמנחה לחזור שנית ולהתפלל, אלא להודיע שהלכה דתפלת ערבית רשות, ⁵ כדפסקינן בגמרא דידן², נהוג שאין מתפלל שליח צבור בקול רם שנית תפלת ערבית³, ובלילי שבתות נמי היה לו לעשות כן, אלא דתיקון משום סכנה, ומכל מקום צריך לשנות ולהודיע לכל שהיא רשות, ואומר מעין שבע. ומהירושלמי משמע דלאו משום סכנה איתקן אלא להכירא, [שיותר]⁴ יש היכרא בזה ממה שאם לא היה אומר כלן[ם]⁵. ומשום פלוגתא העמידו הלכה ומנהג על דעת שניהם, ולא פליג ¹⁰ אנמרא דידן⁶. וכהא מיהו פליג דביום טוב אין צריך לאומרו⁷. ובתשובות⁸ מצאתי איי[די]ן⁹ שכשחל יום טוב בערב שבת, שאין יחיד מתפלל ויכולו אז¹⁰, הצריכו לומר ויכולו אחר התפלה, ואע"פ [שבשבת]¹¹ אומרו גם בתפלה. וגם בירושלמי¹² גרס אמר[ה] ¹³ בתפלה אומר[ה]¹³ על הכוס בשביל לזכות את התינוקות. ואהבדלה [ק]א, שכן נהגו להשקות את התינוקות בבית הכנסת בהבדלה¹⁴ וגם בקידוש¹⁵. אבי¹⁵ העזר:

נראה ¹⁶ בירושלמי סרק א' דברכות ¹⁷ לפי ¹⁸ שבע ביום הללתיך שמים ולפניה ושמים לאחריה וג' פרשיות של קריאת שמע ולפי שאין מצות ציצית בלילה לפיכך מוסיף שומר <עמו> ישראל לעד אמר ר' לוי הדחמך בחול אבל בשבתות וימים טובים אומר פורס סוכת שלום, והכי נמי איתא במדרש אגדה¹⁹. ותו גרסינן התם ²⁰ בירושלמי אמר ר' אלעזר ב"ר צדוק אבא היה מתפלל תפלה קצרה ומאבהתך ה'

גאולה לתפלה ערבית משום שת"ע רשות. ע' לעיל סי' ג' ובהגהותי שם אות 8 ולעיל סס"י ל"ב.
 (1) ואם יאמרו קדושה ערבית כספורים העם לומר שהיא ג"כ חובה. ע' לשון הראב"ן הנ"ל.
 (2) ברכות כ"ז ב', וע' יומא פ"ז ב'. (3) טעם זה כתב הרמב"ם בפ"ט מה' תפלה ה"ט. וע' ב"י או"ח סי' רל"ז וד"ח ברכות פ"ד סי' ח' אות ל"ב. (4) כ"י: שימב'. (5) כ"י: כלומר. (6) שת"ע רשות. (7) לגמרא דידן, שבת כ"ד ב'. (8) מה שהביא מתשובות נמצא במחז"ז ע' 82 ופרס סי' ג'. והפוסקים שנתחברו ע"י תלמידי רש"י נקראו בשם תשובות. ע' מבוא ערך תשובות. (9) כ"י: איירי. (10) ע' לעיל ע' 241 שורה 18. (11) כ"י: שאז. (12) ברכות פ"ה ה"ב: אמרה בכוס אומרה בתפלה, וכן בראב"ה לעיל סי' קנ"א ע' 164 ולקמן סס"י תקי"ג, וע' מפרשי הירוש', ופירושם דחוק. ולפי ג' רבינו כאן אומרה על הכוס כדי לזכות את התינוקות. ודו"פ כוון אל ג' רבינו ופירושם, רק שכתב: כדי לזכות את התינוקות שלא ידעו להתפלל. (13) אומרו. (14) והפוסקים לא הזכירו מנהג זה, שהם כתבו הטעם ליתן כוס של קידוש לתינוקות משום שאין קידוש אלא במקום סעודה, וטעם זה לא שייך בהבדלה. ע' מקדמות שארמוז באת שאח"ז. ולענין הבדלה בבהכ"נ ע' בהגהותי לעיל ע' 181 אות 1. (15) ע' או"ז ח"א סי' תשנ"ב אות ט' וח"ב סי' כ'. והביא שם מירושלמי למ"ד אין קידוש אלא במקום סעודה למה מקדשים בבהכ"נ כדי לזכות את התינוקות. ולפנינו בירושלמי ברכות פ"ו ה"ז וסוכה פ"ד ה"ז לא נמצא. וע' עירובין מ' ב'. וע' הגה"מ פכ"ט מה' שבת סי' מ' וטוב"י ואחרונים או"ח רס"י רס"ט, ומקור דבריהם הוא בפסקי ברכות מהר"מ סי' י"ט. (16) ראיתו, וכן לעיל ס"ע 54. (17) ה"ח, ומביאו רבינו לעיל רס"י ל"ג בשינוי קצת. וע"ש בהגהות. (18) על שם. (19) שו"ט ראש מזמור ו'. (20) וכן הביא לעיל סי' ל"ה, ולפנינו בירוש' ליתא, והיא בתוספתא ברכות פ"ג ה"ז.

אלהינו שאהבת את ישראל עמך וכו' ועל הכוס היה אומר ברוך אשר קידש את השבת מששת ימי המעשה¹ ואינו חותם. אב"י העזר"י:

הלכות ערב שבת.

קצו. מחייב אינש לברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליום טוב, דכתיב² זכור את יום השבת לקדשו זכרהו [עד שלא בא שמריהו] מאחר שבא להשכיחהו³. והכי איתא בריש פרק ב' דביצה⁴ כתיב⁵ כי חרות ה' היא מעונכם אמר ר' יוחנן משום ר' אלעזר בר' שמעון אמר להם הקדוש ברוך הוא בני לו עלי וקידשו היום⁶ והאמינו כי ואני פורע. תני אכזה דרבנאי ואמרי לה אחזה דרבנאי⁷ כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים חוץ מהוצאת שבת וימים טובים⁸ והוצאות בניו לתלמוד תורה שאם פחת פוחתין לו ואם מוסיף⁹ מוסיפין לו. תניא¹⁰ אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה טרוד לכבוד שבת מצא בהמה אחת טובה <אומר זו לשבת> ומצא אחרת יותר נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה אבל הלל מדה אחרת היתה בו וכל מעשיו לשם שמים ואומר¹¹ ברוך ה' יום יום יום¹². תניא¹³ לדעת כי אני ה' מקדישכם¹⁴ אמר הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה מבקש אני¹⁵ ליתנה לישראל לך והודיעם. אמר ר' [יוחנן]¹⁶ משום ר' שמעון בן יוחי כל המצות שנתן להם הקב"ה לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ מן השבת¹⁷ <שנתן להם בצנעא> שנאמר¹⁸ בני ובין בני ישראל אות הוא לעולם, וסריך אי הכי לא ליענשו גוים עלה, ומסיק שבת אודיענהו¹⁹ מתן שכרה לא אודיענהו ואיכא דאמרי²⁰ מתן שכרה נמי אודיענהו¹⁹ נשמה יתירה לא אודיענהו דאמר ריש²¹ לקיש נשמה יתירה נתן להם הקדוש ברוך הוא ליישראל²² (באדם) ערב שבת ובמזואי שבת נמלה הימנו שנאמר¹⁸ שבת וינפש כיון ששבת ווי אברה נפש. ובפרק כל כתיבי²³ אמרינן אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאות שבת שנאמר²⁴ והיה ביום הששי והכינו וגו' והכינו²⁵ לאלתר: ואע"ג דאמר ר' עקיבא²⁶ עשה שבתך חול ואל תצמרך לבריות, שלש סעודות מיהו מחייב לקיי[ם]²⁷,

(1) לפנינו בתוספתא: אשר קידש את יום השבת, ותו לא. (2) שמות כ' ח'. (3) ביצה ט"ז רע"ב, להשכיחו. ועי' מכילתא לשמות כ' ח' ומכילתא אחריתי מוכאה ברמב"ן שמות שם, והיא במכילתא ד' הופמן עי' 107, ופס"ר פס"י כ"ג. (4) ט"ז ב': מאי כי חרות, ורבינו כתב "כתיב" כדי להתחיל הענין. (5) נחמ' ח' י'. (6) גי' ד"ס. (7) גי' ד"ס והראשונים, ועי' ס' העתים עי' 241. (8) רי"ף שבת ס' ת"ג וס' העתים הג"ל ושבת¹ ס' ג"ה. ועי' גי' ד"ס. (9) ס' העתים, וכן בא"ח דין ערבי שבתות ס' א'. (10) ביצה ט"ז א', בשניונים, ע"ש וד"ס שם. והגי' טרוד לא מצאתי במ"א. (11) גי' רי"ף שבת פס"ז ס' ת"ג. (12) תהלי ס"ח כ'. (13) ביצה ט"ז א', מיתבי. ורבינו כתב "תניא" כדי להתחיל הענין, וס' העתים עי' 294: תנו רבנן, ושבת י' ב': תניא. (14) שמות ל"א י"ג, מקדשכם. (15) גמרא: ואני מבקש. (16) כ"י: שמעון בן יוחי. (17) גמרא: חוץ משבת. (18) שמות ל"א י"ד. (19) גי' ד"ס וילקוט שמות רמז ש"צ. (20) ד"ס. (21) גמרא: רבי שמעון בן. (22) לפנינו: נתן הקב"ה באדם, וזה שהוסיף המעתיק. (23) שבת ק"ז ב'. (24) שמות ט"ז ח'. (25) כ"י, וכו': והכינוהו, ובגמרא ליתא. (26) שבת ק"ח א'. (27) משמע שאף לר"ע חייב בגי' סעודות, וזה נגד סוגית הגמרא, עי' רש"י ד"ה אלא הא. ומה שהרמב"ם פ"ל מה' שבת ה"ז פסק כר' עקיבא ושם ה"ט פסק שענין חמיתרנס מן הצדקה חייב בגי' סעודות יתפרש ע"פ תנא דבי אליהו ורב פפא פסחים ק"ב א',

רתנן¹ אין סוחתין לעני העובר ממקום למקום מכבר לפונדיון² מארבע סאין בסלע <לן>
 נותנין לו סרנסת לינ[ה]³ שבת (ו) נותנים לו מזון שלש סעודות. אמר ר' שמעון בן
 לקיש⁵ משום בר קפרא כל המקיים שלש סעודות ניצול משלש סיעוניות מחבלו של
 משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת של⁶ גוג ומגוג וכו': וכל המענג את השבת
 נותנים לו נחלה בלי מצרים⁷ ומשאלות לבו⁸, ויליף לה מקראין]. כמה⁹ מענגה⁶
 בתכשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומין, ודכוותיה¹⁰ איתא בפרק מרובה¹¹, רב
 אחא בר אשי אמר רב אסי' (ב) דבר מועט [a 48] ועשאו לכבוד שבת הוי¹² עונג
 מהו¹³ אמר רב פסא כסא דהרסנא¹⁴: וכל⁹ המשמר שבת כהלכתו אסי' עבד¹⁵
 עבודה זרה כאנוש¹⁶ מוחלין לו שנאמר¹⁷ אשרי אנוש יעשה זאת <ינו> שומר¹⁸
 שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחל¹⁹ לו. ואילמלא²⁰ משמרים ישראל שתי¹⁰
 שבתות כהלכתן מיד נגאלים שנאמר²¹ כה אמר ה' לסרסים אשר וגו'. אמר ר' יוסי
 יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריא ועם מוציא שבת בציפורי²², פירוש טבריא
 עמוקה²³, כדאמרינן בראש השנה²⁴, וציפורי היתה גבוהה, כדאיתא בפרק בתרא
 דכתובות²⁵ [ועוד]²⁶ כי בציפורי היו מכבדים את השבת ביציאתו ובטבריא ככניסתו,
 וכדאמרינן בכרכות²⁷ אמר רבי יוחנן הנכנס²⁸ בערבי שבתות בטבריא ובמוצאי שבתות¹⁵
 בציפורי והריח ריח אינו מברך מפני שחזקו שאינו²⁹ עשוי אלא לגמר בו את הכלים:
 רבי חנינא³⁰ מעטף וקאי אפניא דמעלי שבכתא אמר כואוונצא לקראת <שבת> המלכה
 ר' ינאי לבש מאני מעלי ומכסי³¹ אמר בואי כלה בואי כלה. וגרסינן בפרק אלו
 קשרים³² ורחצת וסכת ושמת שמלותיך³³ אמר ר' אלעזר אלו בגדים של שבת.
 וכברתו³⁴ שלא תהא³⁵ מלבושך של שבת כמלבושך של חול. ובירושלמי³⁶ גרסינן²⁰
 אמר ר' יוחנן³⁷ [וכו'] אוי ל[נו]³⁸ עטיפת[נו] בשבת כעטיפת[נו] בחול. ולכך נהנו

אבל רבינו מביא הא דשבת נותנין לו ג' סעודות, וזה ע"כ שלא בר' עקיבא. וצ"ע. (1) פאה
 פ"ח מ"ה, שבת ק"ח א'. (2) כ"א, כ"י: ופונדיון. ובמשנה וגמרא ובכבא בתרא מ' א': בפונדיון.
 (3) כ"י: בסלע ונותנין לו סרנסת לינת. (4) שבת ק"ח א'. (5) גמרא: אמר ר' שמעון בן
 פוי אמר ר' יהושע בן לוי משום. (6) ד"ס. (7) שבת ק"ח סע"א. (8) שם רע"ב. (9) שבת
 ק"ח ב', כג"י הרי"ף. (10) ששום חשוב היה. (11) ב"ק פ"ב סע"א: חמשה דברים נאמרו
 בשום וכו'. (12) וכן בשאילתות פ' בראשית, וגמרא: הרי זה. (13) כ"א וגמרא: מאי היא?
 (14) ע' פסחים ק"ב א'. (15) כ"א וגמרא: עובד. (16) ג"י ד"ס. (17) ישעי' נ"ו ב'. (18) כ"א:
 כל שומר, וכן בד"ס. וכן בכמה כ"י במקרא. (19) מחל ג"י נכונה. וגמרא: מחול. (20) ד"ס,
 וכן בתוס' נדה י"ג ב' ד"ה ער. (21) ישעי' נ"ו ד'. (22) וכן הג"י בפירוש רב ניסים גאון
 ובמנוח"מ ס' קנ"ו. ובתש"י ר"י בן מייאש ס' מ"ה: עם מכניסי, ומוציאי. וכן בתר"י ברכות
 פ"ח ועוד ספרים. (23) וכן פירשו ר"ג גאון ורש"י. וע' לעיל ס' קנ"א ע' 151 ובהגהותי שם
 אות 14. (24) ל"א רע"ב. (25) ק"ד ב': לציפורי דמירליא, ע"ש ברש"י. (26) כצ"ל כי הוא
 פירוש אחר. וע' לעיל ע' 151 ובהגהותי שם אות 17. (27) נ"ג סע"א, ע"ש ברש"י.
 (28) לפנינו: המחלך. (29) כ"א וגמרא: אינו. (30) שבת ק"ט רע"א. (31) ג"י כ"א א"פ בד"ס.
 (32) שבת ק"ג ב'. (33) רות ג' ג'. (34) ישעי' נ"ח י"ג, שבת ק"ג א'. (35) ג"י הרי"ף.
 (36) פאה פ"ח ה"ח. ומכאן עד שאין לו להחליף ע' 246 שו" 1 הועתק סתם בהגה"מ פ"ל מה' שבת
 ס' ב', ובמדרכי שבת ס' שפ"ח מראבי"ה. ועפ"י המדרכי תקנתו הלשון לפי המקורות, ותיבת
 [וכו'] הוספתי מסברה. וכו': אוי לי כעטיפתי בשבת כך עטיפתי. וכ"א: לה עטיפתו עטיפתו.
 והגה"מ: אוי לנו על עטיפה בשבת כעטיפת החול. (37) לפנינו: ר' חנינא, וכן בפירוש ר"ג
 גאון שבת ק"ג ב' ובא"ז ח"ב ס' י"ח, וכן ברות רבה פ"ה אות י"ב. אבל במקור שממנו

ללבוש שרנגינשא¹ בלע"ז לכסות בגדי חול², למי שאין לו להחליף, וכדאמר התם³ אמר רב הונא אם יש לו להחליף מחליף⁴ ואם אין לו להחליף ישלשל בגדיו⁵: ואסור⁶ לפסוע פסיעה גסה בשבת ואף כי נוטלת אחד מחמש מאות מאור עיניו של אדם, ומתהר⁷ ליה בקידושא דבי שמישי. יש אומר⁸ לתת על גבי עיניו⁹. ומי[הו]¹⁰ 5 אי עמיץ¹¹ ופתח אסור, כדמוכח בפרק שמנה שרצים¹². ולדבר[ה] הלכה או למצוה¹³ מותר לרוץ¹⁴, וכן משמע בפרק [מאימתי]¹⁵: וגרסינן בפרק במה מדליקין¹⁶ אמר רב¹⁷ הדלקת נר בשבת חובה רחיצת ידים ורגלים¹⁸ רשות ואומר אני¹⁹ מצוה מאי מצוה דאמר רב יהודה אמר שמואל²⁰ כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי ערב שבת מכיין לו עריבה של²¹ חמץ ורוחץ בהם²² ידיו²³ ורגליו ומתעטף ויושב בסדיגין 10 המצוי[צ]ים²⁴ ודומה למלאך ה' צבאות [וכו'] נשיתי טובה²⁵ זה בית המרחץ²⁶. ותו²⁷ גרסינן התם²⁸ מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את²⁹ זה וכו' עד אותו יום ערב שבת

שאבו השאילתות בראשית ופס"ר פיס' כ"ג היה: ר' יוחנן, ובפס"ר נשתבש: חנן. ויש להעיר כי המאמר חסר בשאילתות כ"ה הר"א עפשטיין ובתנחומא בראשית אות ב' שהועתקה שם השאילתא. (38) בירוש' וברות רבה ופס"ר ליחא, אבל ר"ג גאון גרס בירוש': ווי לנא, ובילקוט רות סוף רמז תר"ד מר"ר: ווי לן. (1) Sargenes הוא בגד רחב ונאה, והיו לובשים אותו בשבת וירט' וחתנים בחופתם. ורש"י שבת ק"כ סע"א מפרש אונקלי: לבוש רחב כעין שרינישא, וכן צ"ל במיוחס לרש"י מוק"ב סע"א. ויור"ד וגיטל רבה מכמא א' להם בצרפתית. ועי' פירוש משקין לרש"י בן היתום ד' מק"נ ע' 113. והגה"מ: שרגנ"ט, מרדכי: גרנייקא, ובתפארת שמואל שבת ספ"ט אות ו' שהעתיק דברי המרדכי סתם: קריינק"י. (2) ע' ב"ר רפ"א ופס"ר פכ"ג. (3) שבת ק"ג א'. (4) כ"א וגמרא ור"ף: יחליף. (5) רי"ף ורא"ש וחדושי הר"ן, וכ"א וגמרא ורש"י: בבגדיו. (6) שבת ק"ג ב'. (7) מכאן עד שרצים בשורה 5 הועתק במרדכי שבת סי' שפ"ח. (8) מרדכי: י"מ, יש מפרשים. (9) פירוש רב נטרונאי בסדרע"ג כ"ו א' וס' העתים ע' 180 ומחזיו ע' 84 ומנהיג כ"ה ב' וטא"ח סי' רס"ט, ובחדושי הר"ן שבת ק"ג ב' הביא כן גם בשם ריצ"ג, ובאור"ח ח"ב סי' כ' מתשובות הגאונים. ועי' שע"ת סי' ק"ג וס' העתים ע' 188 בשם רב האי שהשיג על פירוש זה. ובהבדלה מצינו כן בפדר"א פ"כ. ועי' מאירי שבת ק"ג ב'. (10) כ"א ומרדכי. (11) גי' ד"ס שבת ק"ח ב', וע"ש ברש"י ד"ה מהו למימך. (12) שבת ק"ח ב'. (13) כ"י: ולרבה הלכה למצוה, כ"א: ולרב' הלכה או למצוה. ועי' לקמן אות 15. (14) רי"ף שבת ספ"ט: בי כנישתא, ס' העתים ע' 292: לבית המדרש. ועי' רמב"ם פכ"ד מה' שבת ה"ח. (15) כ"י: כל כתבי, ושם אין רמז מזה, וגם לא במקום אחר בשם חוץ מברכות ו'. ב'. ומשם הביאנו השאילתות ססי א', והועתקה בתנחומא בראשית אות ב' ובה"ג ד"ב ע' 92. והר"ף וס' העתים הנ"ל. ועפ"ז תקתי: מאימתי, כמו שהוא ברי"ף וס' העתים. ולשון "משמע" קשה שהרי מפורש שם כן. והלשון לדבר הלכה או למצוה הוא כג' השאילתות הנ"ל: לדבר מצוה או לדבר הלכה. (16) שבת כ"ה ב'. (17) גמרא: רב נחמן בר רבא אמר רב, ודרך רבינו ברוב להביא רק בעל המאמר. (18) גמרא: בחמין ערביית, ובכ"א א"פ בד"ס ור"ן שבת סי' ש"ט ליחא בחמין. (19) גמרא: ואני אומר. (20) גמרא: רב. (21) גמרא: מלאה. (22) וכן באור"ח ח"ב סי' ז', וד"ס: בהן. וכ"א: בהן, וכן בשאילתות סס"א א' ור"ף וס' העתים ע' 19. (23) גמרא: פניו ידיו. (24) כ"י: המצויירים. (25) איכה ג' ו"ז. (26) עפ"י ע' 247 שו" 8, ע"ש בהנהוהי אות 6. (27) מרדכי שבת פ"ב סי' רפ"ז: כתב ראבי"ה שמעינן מכאן כו' כל הענין עד ורגליו בחמין בע' 247 שורה 4, אבל הלשון שהעתיק מקצתו הוא לשון רבינו כאן ומקצתו לשון האר"ז ח"ב סי' ז'. ונראה שהמרדכי הכניס לשון האר"ז תוך דברי הראבי"ה בשביל הראיה מסנהד' צ"ה א' החסרה כאן, ובאור"ח חסרה הראיה מביצה. אח"כ ראיתי במרדכי ד' ריווא ובמרדכי הארוך בב"ח אר"ח רס"י ר"ס שחסרה הראיה מסנהדרין, ולפי"ז לא העתיק המרדכי רק לשון הראבי"ה בשנינו קצת. (28) בפ' במה מדליקין, שבת ל"א רע"א. (29) כ"א: עס, וכן באור"ח ח"ב סי' ז'.

היה והיה הלל חופף¹ את ראשו וכו', ובפרק אין צדין² גרסינן כי הא דההוא גברא אייתי³ בוכרא לקמיה דרבא אפניא דמעלי יומא מכא הוה יתיב וקא חייף רישיה⁴ וכו'. שמעית⁵ מהני דמצוה לרחוץ⁶ או לכל הפחות להוף את ראשו בערב שבת ולרחוץ ידיו ורגליו בחמין וללבוש בגדי שבת מיד כר' ינאי⁷, (וכן⁸ ביום טוב דגרסינן בפרק בתרא דמועד קטן)⁹ דתניא¹⁰ איסי בן יהודה [א]מר ר' חייב מפני שהוא משנה⁵ ומודה איסי בן יהודה בערב שבת בין השמשות¹¹ מפני שהוא רץ ברשות אמר ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה¹²: ודבר דבר¹⁸ שלא יהא דבורך של שבת כדיבורך של חול. מפורש בירושלמי¹⁴ כהדא אימיה דרב הונא כד הויא משתעיא טובא אמר לה יומא¹⁵ שבתא היא: [וכן¹⁶ בערב יום טוב [מצוה לרחוץ], דגרסינן בפרק בתרא דמועד קטן¹⁷] הכל מודים כשהל¹⁸ שלישי שלו להיות ערב הרגל שאסור ברחיצה¹⁹: ומצוה²⁰ נמי (גם כן)²¹ להסתפר²² לכבוד שבת ויום טוב, כדמוכח נמי התם²³. ובפרק כהן גדול²⁴ [כהן גדול]²⁵ מערב שבת לערב שבת, [ליקרא דשבת] קא עביד. ואפילו מצפרא דערב שבת מינכרא מילתא דקעביד ליקרא דשבתא, דגרסינן במסכת נזיר פרק קמא²⁶ גבי נזיר עולם ר' יוסי אמר מגלה מערב שבת לערב שבת ומסיק מאי איכא בי[ניה]

(1) ד"ס ואו"ז הנ"ל. (2) ביצה כ"ז רע"ב. (3) וכן בעיטור ח"ב נ"ו רע"ג, וגמרא: דאיתיי. (4) ע' גם סנהד' צ"ה א' גבי אבישי, ומובא באו"ז הנ"ל וסבה'ל סי' נ"ח. (5) מכאן עד דמועד קטן בשורה 5 הובא בשינוי קצת בשלה"ג שבגליון המדרכי שבת סי' רפ"ז אות ח', ומשם בד"מ או"ח סי' ר"ס. ועד בחמין בשורה 4 הועתק סתם באגודה שבת סי' מ"ו. ובמדרכי ושלח"ג: שמעינן. (6) נרמז במאמר שהוספתי בע' 246 שו' 10, ורמז ע"ז בביאורי הגר"א או"ח רס"י ר"ס, וע' ברכי יוסף או"ח שם. וע' שאילתות סי' א' מויק"ר פל"ד אות ג'. וע' ראב"ן רס"י שמ"ג. (7) שבת קי"ט רע"א. (8) שלח"ג: וכן ביום טוב הכי משמע פרק ואלו מגלחין. (9) מה שהקפתי אין לו כאן הבנה כלל, שהרי הא דאיסי אינו במוקד ואין לו שם מקום כלל, וגם אין מאיסי ראה רק שהלכה כר' ינאי, ולא לענין יו"ט. ומקום המוקף הוא לקמן בשורה 9, ושם הוספתיו ותקנתי. ומלשון השלה"ג שהבאתי באות הקודם אין להכריע באיזה מקום היה לפניו. (10) ב"ק ל"ב א', כג' כ"ה בד"ס שם אות י'. (11) גמרא: השמשות שהוא פטור. (12) ויעיקר הראיה הוא ממה שמפרש בגמרא שם: מאי רשות כדר' חנינא ור' ינאי. (13) ישע' נ"ח י"ג, שבת קי"ג רע"ב. (14) שבת ספ"א, וג' רבינו משונה מאד. וע' ויק"ר פל"ד ופס"ר פכ"ג ותנחומא בראשית אות ב'. והלשון שהביא רבינו דומה יותר ללשון הויק"ר והפס"ר ובפרט ללשון התנחומא, אבל כעין לשון זה במאירי שבת קי"ג ב' מהירושלמי. וע' מנח"מ סי' קנ"ח. (15) וכן בתנחומא, ובירוש' וויק"ר ופס"ר: אימא. (16) כאן מקום המאמר הנמצא לעיל שורה 4. ותקנתי מסברה. (17) י"ט ב'. (18) ד"ס ואו"ז ח"ב סי' תל"ב. (19) הרי שמנהגם היה לרחוץ בערב יו"ט. (20) מכאן עד טפי מעלי בע' 248 שורה 7 הועתק בקיצור בב"ח וט"ז או"ח רס"י ר"ס מרש"ל בשם הגהות. וודאי הכונה להגהות מדרכי, ואינם לפנינו. (21) בכ"א ליתא. (22) בד"מ ורמ"א או"ח רס"י ר"ס מובא דין זה מאו"ז פ' ואלו מגלחין, ולפנינו באו"ז ליתא. (23) יש ללמוד כן משם י"ז ב' וי"ט ב'. ושם י"ד א': שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין, ולזה נראה שבזמן האו"ז הנ"ל. (24) סנהד' כ"ב ב': כהן גדול (מסתפר) מע"ש לע"ש. ובגמרא שם ותענית י"ז א' הטעם משום משמרות מתחדשות, אבל למעם זה היה יכול להסתפר בחמישי בשבת, כמו שמוצינו באנשי משמר במשנה תענית ט"ז ב' וגמרא שם י"ז א' ומוק"י י"ד א'. לכן מפרש רבינו שטעם הגמרא הוא להסתפר בכל שבוע, אבל התספורת בע"ש הוא ליקרא דשבתא. ומה שאנשי משמר מסתפרים בחמישי, פירש"י משום שטורח הוא להמתין עד ע"ש, משמע ג"כ דמצוה בע"ש ורק משום טורח עשו בחמישי. (25) כ"י: ובפרש' כהן גדול מע"ש לע"ש עביד, וכו"א: שבתא קא עביד. ותקנתי עפ"י הגמרא ומסברה. (26) ה' א'.

לשאר אח[והי וכו'] עד דמסיק אי [נמי] לגלוחי¹ מצפרא דמעלי שבתא דאחוח[י] מנלחין ואיהו² לא מנלח עד פניא. אבל³ בחמישי בשבת לא הוי יקרא דשבת. ואע"ג דגרסינן בפרק מרובה⁴ גבי עשר [תקנות תקן עזרא]⁵ שיהיו מכבסין בחמישי בשבת מפני כבוד השבת, שאני התם דמריד בערב שבת לכבס⁶, ותו דאינו לובשו עד השבת⁷, וכדגרסינן בפרק בתרא דתענית⁸ בחמישי מותר[ים] מפני כבוד השבת למאי אילימא לכבס וללבוש מאי כבוד שבת איכא אלא לאו לכבס⁹ ולהניח וכו'. מיהו היכא דלא אפשר לרחוץ בערב שבת כמה דמקרב לשבת מפני מעלי: [ומצוה]¹⁰ לחזור אחר שומים, כדאמרינן התם⁴ ושהיו אוכלים שום בע"ש וכו' > ומרבה הזרע <. ושמעין מינה שכל דברים המקררין הגוף וממעטים את הזרע לית ליה למיכל בשבתא. והני מילי כשאשתו עמו ואינה נדה: וכבוד שבת ויום טוב בפירות¹¹, כדאמרינן בסוף פרק מי שהפך¹² וערב יום טוב האחרון של חג מוציא ומעטר את השוק בפירות בשביל כבוד יום טוב האחרון של חג, ובפרק קמא דתענית¹⁸ תנן נועלים את החנויות וכו' ובחמישי מותרים כל היום מפני כבוד השבת¹⁴: רבה¹⁵ בר רב הונא איקלע לבי רבא¹⁶ בר רב נחמן קריבו ליה תלת סאווי¹⁷ 15 מחוי וכו' אמרו ליה ומי עדיפת לן מינה. ר' אבא זבין בתליסר אסתרי פשיטי בישרא מתליסר מתחין] ומשלים להו אציגרא דדשא אמר¹⁸ להו אשור הייא אשור הייא. ומצוה¹⁹ בו מפני מבשלותו, כדאמרינן בפרק האיש מקדש²⁰. ר' אבוחו הוה יתיב אתתקא דש[א]נא ומן[ש]ף²¹ נורא, רב ענן לביש גונדא דתנא דבי ר' ישמעאל גנדים שבישל בהם קרירה לרבו אל ימוג בהם כוס לרבו, רב ספרא מחרין רישא, רבא 20 מלח שנוטא, רב הונא מדליק שרגא²², רב פפא גדיל פתילתא, רב חסדא פריס²³ סילקא, רבה ורב יוסף מצלחי ציבי, ר' זירא מצתת צתותי, רב נחמן בר יצחק מתתף ועייל מתתף ונפיק אמר אילו מקלעין לי ר' אמי ור' אסי לא²⁴ מתפניא קמיהו. יוסף מוקיר שבי²⁵ וכו' עד מאן דיוף שבתא פרעיה²⁶ שבתא. ואמרינן¹⁵ עשירים שבשאר ארצות במה הם זוכים בשביל שמכבדים את השבת, ומייתי עובדא עלה. ומרוב חיבת השבת 25 אמרינן¹⁵ תבשיל של שבת ריחו נודף למשמר את השבת. אמרו ליה דבי רב פפא²⁷

(1) כ"י: בינייהו אחי, א"כ. כ"א: בינייהו אחוה, איכא בינייהו לגלוחי. (2) גמרא: שבת אחוה, איהו. (3) מכאן עד לרחוץ בע"ש שורה 7 מובא בתורפו בב"ח או"ח רס"י ר"ס ממדרכי הארוך ובשלה"ג שבגליון המדרכי שבת סי' רפ"ז אות ח'. (4) ב"ק פ"א א'. (5) כ"י: עשרה תנאים התנה יהושע, ובב"ח: מעשר תקנות, ובט"ז או"ח רס"י ר"ס: מן י תקנות. (6) שאין לו פנאי בע"ש, ע' רא"ש ב"ק פ"ז סי' י"ט. וגדא ששאב מכאן. (7) ויבר שהכבוס הוא לכבוד שבת. ובב"ח ומ"ז: דאין לובשים אותם בערב שבת, והכונה: אלא בשבת. ובלבושי שרד או"ח שם נדחק לפרש לשון הט"ז בדרך רחוקה, ואשתמיטתיה הש"ס תענית שהביא רבינו. (8) כ"ט ב'. (9) גי' ד"ס. (10) כ"י: ומינה, כ"א: ומיני לחוד. (11) ע' סי' העתים ע' 287. (12) מו"ק י"ג ב', כגי' ד"ס. (13) י"ב ב' וי"ד ב'. וצ"ע איך ראיא משם לפירות דוקא. (14) ע' מנחות מ"ג סע"ב וסי' העתים ע' 287. (15) שבת ק"ט א'. (16) ד"ס אות ת'. (17) כ"א, כ"י: סאה. (18) וכן בס' העתים ע' 5. (19) פ"ח שבת ק"ט א' והועתק בס' העתים ע' 6 ובא"ז ח"ב סי' י"ח אות ב'. (20) קידושין מ"א א'. (21) כ"י: דשרגא ומוזף. ודשאגא היא גי' ד"ס. וע' רש"י ד"ה ומושיף וערך שגא. (22) ד"ס. (23) וכן במגוה"מ סי' קנ"ז, וגמרא וראשונים: פריס. וע' ערוך פריס ורש"י שבת ע"ד רע"ב. (24) גי' כ"י. (25) כ"א, וכו': שבתא. (26) כ"א, וכו': פרע. ואולי צ"ל פרע ליה כגי' ד"ס. (27) ד"ס:

לרב ספא כגון אנן דשכיח לן בישראל וחמרא כל יומא במאי נשנייה אמר להו אי רגיליתו לאקדומי אחרוה אי רגיליתו לאחורי אקדומן[ה]¹, רב ששת² מותיב להו לרבנן בסן[תו]א כמולא ובקייטא בשימשא כי היכי דליקדמו³ הייא:

- וחייב⁴ אדם לבצוע על שני ככרות, כלילה וגם בשחרית, דכתיב⁵ להם משנה. ר' יורא בצע אכולה שירותיה, מחיבת שבת⁶. אי⁷ אית ליה ריפתא דעירובא⁸ בצע עילו⁹ [48 b] דהשתא מתעביד תרתי מצות ביה, ואין כאן משום מצות חבילות⁹: תנן בפרק אלוי¹⁰ קשרים¹¹ מציעין את המטות מליל¹² שבת לשבת אבל לא <משבת> למוצאי שבת. וכל שכן דאי מצע להו מערב שבת לשבת דשפיר מפי, דתניא¹³ ר' יוסי בר יהודא <אומר> שני מלאכי השרת מלווים לו לאדם <בערב שבת> מנית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע וכשנא לביתו ומצא נר דלוק¹⁴ ושלחנו¹⁵ ערוך¹⁶ וטטה¹⁶ מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת¹⁷ הבאה¹⁸ כך ומלאך רע אומר אמנן בעל כרחו ואם לא מצא כך¹⁹ מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת הבאה כך ומלאך טוב אומר אמנן בעל כרחו. וניהגנו²⁰ לפרוס שתי מפות, כדפרישית²¹ בסדר ערבי פסחים²²: אמר²³ ר' אלעזר לעולם יסדר אדם שלחנו בערב שבת אף על פי שאינו צריך אלא לכזית. ואמר רבי חנינה לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת²⁴ אע"פ שאינו צריך אלא לכזית, מלוגמא חמין בערב²⁵ שבת. ר' אבהו עבדין²⁶ ליה באפוקי שבתא ענלא תילתא הוה אכיל מיניה כוליתא כי גדל אבימי בריה אמר ליה מה²⁶ לך לאפסודי כולי האי נשבך [כוליאאתא]²⁷ שבקוה ואתא אריה ואכלה: לא²⁸ יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה שמא ישבת ויצא, ולא הלבלר בקולמוסו: ואין²⁹ פולין לאור הנר ואין קורין לאור הנר, ואפי' גבוה עשרה בתים זה על גב זה³⁰. וחד הוא³¹ דלא ליכרי אבל שנים קורין, ודוקא בענין אחד, ובמדורה אפי' עשרה בני אדם אסורים לקרות. ותינוקות³¹ אפילו כולה פרשה מסדרין לאור הנר, לפי שאימת רבן עליהו. והחזין³² מסדר רק ראשי פרשיות לאור הנר: וכינים³³ מותר לפלותם ולהרנן³⁴, דאמר³⁵ להו רב נחמן לבנתיה קטלן להו ואשמועינן [לי קלא]³⁶ דסנוותי(ה): תנא דבי ר' י

(1) כ"י: אקדמוי, כ"י א: אקדמיה. (2) שבת ק"ט סע"א, ע"ש וד"ס שם. ולג' רבינו לא נודעה לי דוגמא. (3) וכן סי' העתים ע' 287, וכ"י א: וגמרא: דלוקמו. (4) שבת ק"ז ב'. (5) שמות ט"ז כ"ב. (6) ע' רש"י ד"ה בצע. (7) שבת ק"ז סע"ב, ברכות ל"ט ב'. (8) ולא פירש רבינו מתי. ע' ש"ע או"ח סי' שצ"ד סעיף ב' וסי' העתים ע' 217. וע' תשובה"ג שע"ת סי' ר"ח וה"פ סי' קמ"ב. (9) ברכות מ"ט א' וש"מ. (10) גי' משנה שבמשניות וירוש' ופיה"ש לרמב"ם ומוארי ויעוד. (11) שבת ק"ג א'. (12) כ"י א: כלילי. (13) שבת ק"ט רע"ב. (14) כ"י א: וד"ס: דולק. (15) שאילתות ססי א' וה"ג ד"ב ע' 94 ושבה"ל סי' ס"ח ומנוה"מ סי' קכ"ז ועוד. (16) ד"ס. (17) כ"י: לשבוע. (18) ד"ס. (19) גי' השאילתות ושבה"ל הנ"ל. (20) מוסב על ושלחנו ערוך. (21) כ"י א: כ"י: כדגרסינן. (22) לקמן רס"י תק"ח. (23) שבת ק"ט ב'. (24) גי' ד"ס אות ה', ע"ש וגמרא. (25) גמרא: הוה עבדין. (26) לפנינו: למה. (27) כ"י: בו ליאתה. (28) משנה שבת י"א סע"א. ומכאן עד ור"ח פסק בה לקולא לקמן בסוף הסי' הועתק בקיצור באספות כ"י ע' ג' וד'. (29) ברייתא שבת י"ב א' וי"ג ב'. (30) גי' ד"ס. (31) שבת י"ג רע"א. (32) שם י"ב סע"ב. (33) מכאן עד דסנוותי בשורה 24 מובא בקיצור בהגה"מ פ"א מה' שבת סי' ג'. (34) ע' תוס' שבת י"ב א' ד"ה שמא וד"ה רבה ואר"י ח"ב סי' ל"א ורא"ש שבת פ"א סי' כ"ט ור"ן שם סי' פ"ח וב"י או"ח סי' שט"ז. (35) שבת י"ב א': אמר רב נחמן קטולין. (36) כ"י א: וכ"י: ליה.

ישמעאל יוצא אדם כתפלין בערב שבת עם חשיכה, מפני שתדיר ממשמש בהו ומדבר דכיר. תניא¹ <חנניא אומר חייב> אדם למשמש בנגדו ערב שבת עם חשיכה. אמר רב יוסף הילכתא רבתי לשבת: וכן מלאכה שהתחיל בה מבעוד יום אפי' נמרת בשבת שרן, והוא שנגמרה מאליה² בלא מעשה³, כגון הני דאיפליגו כמתניתין⁴ בהם בית שמאי 5 ובית הלל בשריית [דיו]⁵ וסממנים וכרשינין, ואונן של פשתן לתנור, ופריסת מצודת חיות ועופות ודגים, ועורות לעבדן וכלים לכובס, דכולהי בית הלל מתירים עם השמש, והילכתא כבית הלל. וכל שכן כהא דשווין⁶ שטוענין קורת בית הכד ועיגולי הגת דשרי. ופוקים⁷ מים לגינה ערב שבת עם חשיכה ומתמלאה והולכת כל השבת⁸, ומניחים מוגמר תחת הכלים ומתגמרים והולכים כל השבת כולה, ומניחים קוליר על גבי 10 העין, איספליגית על גבי המכה ומתרפא והולך⁹ כל השבת⁸. ואין נותנים חטים לתוך הרחים של מים, וכל שכן¹⁰ לרחים של בהמה, אלא ככדי שיטחנו מבעוד יום, דלכית הלל אית להו שביבת כלים דאורייתא¹¹. ובענין איסור השמעת קול בשבת הארכתי בחיבור זה בסוף מסכת ביצה¹². ורב יוסף סבירא ליה דכל מידי דעביד בכלי מעשה אסור והיכי דלא קעביד מעשה [שרי לבית הלל]¹³, ורב אסי סבירא ליה דלכית הלל בין 15 קא עביד מעשה ובין לא קעביד מעשה שרי. ופירש רבינו חננאל¹⁴ דלית הילכתא כרב יוסף, דהא רבה פליג עליה ופירש הטעם מפני שמשמיעת הקול¹⁵, וכוותיה מסתברא. ורבינו תם¹⁶ פסק כרב יוסף, דסוגיא דיקא אליביה. ולי נראה כפירוש רבינו [תם]¹⁷, דהך דר' אושעיא אמר רב אסי¹⁸ שייכא כוותיה. ומיהו אפי' דבית הלל שרי ואפי' דקעביד מעשה, הני מילי במידי דליכא למיחש לחתוי גחלים בשבת, אבל כל מידי 20 דאיכא למיגזר שמא יחתה בנחלים, כגון להניח קדרה מבעוד יום בתנור¹⁹ או על הכירה שאינה גרוסה וקטומה²⁰ ואף להטמין ברמיץ²¹ אסור²² [אפילו לבית הלל]. וכן פירש²³ רבינו שמואל (אפי' לביה). והני מילי¹⁹ כשהוא בשיל ולא בשיל, פירוש שלא הגיע למאכל בן דרוסאי²⁴, אבל בשיל ושהגיע למאכל בן דרוסאי שרי לאטמוני ולשהות על גבי נחלים, כחנניה²⁵. וכן פסק רש"י²⁶ הילכתא כחנניא. ואין חילוק²⁷ בין השהה

(1) שבת י"ב רע"א: תני, ורי"ף: תנא. (2) ע' שבת י"ט סע"א. (3) ע' לקמן שורה 18 והלאה. (4) שבת י"ז ב'. (5) כ"י: יין. (6) משנה שבת י"ח רע"א. (7) י"ח א', כ"ג ד"ס. (8) בד"ס: השבת כולה. (9) גמרא: ומתרפא והולכת, ד"ס: ומתרפאין והולכין. (10) רש"י שבת י"ח א' ד"ה ברייתא. (11) לרב יוסף. (12) לקמן סי' תשצ"ד. (13) כ"י: שרובין היל. (14) ע' פרי"ח בש"ס ווילנא, והועתק לשונו בס' העתים ע' 9 ובאור"ח ח"ב סי' ב' ובקיצור במלחמת שבת ספ"א. (15) גי' ד"ס, ושם: שמשמעת. והקול גם ברי"ף סי' רצ"ג ואור"ח הכל. (16) מובא בתוס' שבת י"ח א' ד"ה והשתא ובס' התרומה ה' שבת סי' ר"ב ובאור"ח ח"ב סי' ב' ועוד. (17) כ"י: כפרי"ח, וצ"ל: כפרי"ח. ע' אות שאח"ז. (18) שמפרש דלכ"ה לית להו שביבת כלים. וא"כ ברייתא דריחיים ב"ש היא מטעם שביבת כלים, ע' רש"י שבת י"ח סע"א ובפרט ברשב"א שם. והיא הראיה שהביא ר"ת שהלכה כרב יוסף: "משום דרב אושעיא קאי כוותיה" ע' תוס' שבת י"ח א' ד"ה השתא. ועפ"ז הגהתי לעיל שורה 17. וראית ר"ת ורבינו היא בתשו' רב נטרוניא בח"ג סי' י"ו, וע' ה"פ שבת י"ח א', והועתק בס' העתים ע' 9. (20) שם ל"ז ב'. (21) שם ל"ד רע"ב. (22) ע' פרי"ח שבת י"ח א', והועתק בס' העתים ע' 9. (23) מכאן עד דלא כחנניא ע' 252 שורה 8 מובא בתורפו בהגהות מרדכי שבת פ"ג סי' ב'. (24) ע' תוס' שבת י"ח ב' ד"ה בשיל וס' העתים ע' 10. והוא פירוש רב האי בערוך חי א' ומאור שבת ספ"א ורשב"א שבת י"ח ב'. (25) שבת כ' א' ול"ז ב'. ותמצית הדברים מכאן עד דלא כחנניא ע' 252 שורה 8 מובא באגודה שבת סי' נ"ג. (26) שבת ל"ז ב' ד"ה ורב ששת, וע"ש בפר"ח ובתוס' ד"ה

להטמנה. [ו]אפילו ברחא ולא שריק שרי כאיכא דאמרי¹, והא דתנן אין צולין בשר בצל וכיצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, התם בבישרא אגומרי. וכן נמי אין נותנים פת לתנור עם חשיכה ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקר[מן]³ פניה, דרמי⁴ לבישרא אגומרי, והא דתנן² משלשלין את הפסח לתנור עם חשיכה, משום⁵ דכני חבורה זריזין הם. ואי⁶ קידרא חייתא היא אי נמי שדא ביה גרמא חייתא, דהשתא לא חזי ליה לאורתא, אפי' בשיל ולא בשיל שרי, משום דלמחר לא מחתה, שהרי⁷ יש לה שהות⁸ גדול. ולא דמי לעססיות ותורמוסין⁹ דגזרינן לחיתוי ואפילו לכית הלל, דקשים הם לבשל, כדאמרינן¹⁰ כתורמוס הזה ששולקים אותו שנע פעמים. והא דתניא⁹ לא ימלא נחתום חביות של מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה, משום דאנחיה לאתהנווי מיניה לאורתא, ורמי לבשיל ולא בשיל,¹⁰ דכשהפינו צינתן אין שוין לא למזוג ולא לשותת, אבל הוחמו כפי צרכן, שראויים על ידי הדחק למזוג, אי נמי צונן גמור אין לחוש לחתוי¹¹, דילמא הכי שחו להו. ורוב חמין דמסכתא הוא למזיגה ולא לתבשיל, כדתניא בסוף פרק במה מדליקין¹² ועדיין חמין מונחים על גבי כירה וקדירה מונחת¹³ על גבי כירה, שמע מינה דתרי עניני גינהו, ובכמה דוכת¹⁴ נמי אמרינן חמין ותבשיל. וכפי שיטה זו כל הני דפירקין ודרב יוסף סוף פרק במה מדליקין¹⁵ והנהו דפרק כירה כולו כבית הלל וכחנניא, דאוקימנא סתמא דמתניתין¹⁶ כוותיה, דאמרינן¹⁷ וכמה כדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי, וסתם¹⁸ קדירות רותחות הם, וישלפרש בשיל ולא בשיל¹⁹. וחנניא לא בא למעט אלא בשיל ולא בשיל, אבל חי כל שכן דשרי²⁰, כדאמרינן²¹ האי קדרה חייתא שפיר דמי, וכן ק(ד)רא חייתא²². ולרב אשי דשרי [דברחא ולא שריק] אוקימנא²³ לה [למתניתין דאין צולין] בבישרא אגומרי, דקריב²⁴ הדבר לבוא לידי חיתוי, ואפילו הכי שרי כשהגיע למאכל בן דרוסאי, מכלל דרב אשי שרי אפי' דברחא ולא שריק דרך בישול בקדרה²⁵ אפילו לא הגיע למאכל בן דרוסאי, דהאי בשיל ולא בשיל²⁶. ומדפרכין לקמן⁵ והא גדיא בין שריק ובין לא שריק שפיר דמי שמע מינה שהיה לישנא [49a] עיקר²⁷, ושרי אפילו היכא דאיכא תרתי לרעותא דברחא ולא שריק [ו]אפי' בשיל ולא בשיל. ואפילו לדברי רבותינו הפוסקים כלישנא קמא²⁸, הא מוקמינן כהאי לישנא

אמר. ועי' גמור'מ סי' ס"ב וס' העתים עי' 26—28 וראב"ן סי' של"ח. (27) מובא בהגה"מ פ"ג מה' שבת סי' ב' ומשמע בב"י אור"ח סי' רנ"ג. (1) שבת י"ח ב' וברב אשי. וכן פסק רב שרירא בס' העתים עי' 9 ורב האי ברשב"א שבת י"ח סע"ב, והם הם הרבנוואתא ברי"ף שבת סי' רצ"ד. ועי' רי"ף שם ומאור ותוס' שבת י"ח ב' ד"ה התם. (2) משנה שבת י"ט סע"ב. (3) כ"י: שיקרום. (4) עי' תוס' שבת י"ח ב' ד"ה התם. (5) שבת כ' רע"א. (6) שם י"ח ב' כג"י סי' העתים עי' 10 ועי' 26 ועי' 28 ואור"ח ס' ח'. ורשב"א וגמרא: קדרה. (7) עד ותורמוסין לשון רש"י ד"ה האי קדרה. (8) כ"י: להשהות. (9) שבת י"ח רע"ב. (10) ביצה כ"ה ב' ועי' ברכות ל"ח סע"ב. (11) עי' שבת ל"ז סע"א, ועי' סי' העתים עי' 28 ססי' י"ח. (12) שבת ל"ה ב', ועי' ברש"י ד"ה חמין. (13) לפנינו: וקדירות מונחות. (14) שבת ל"ז ב' עד ל"ח א'. (15) מנחתו לשבת ל"ד סע"א, עי' לקמן עי' 258 שורה 2. ולפנינו שם: רבא. (16) שבת י"ט סע"ב. (17) שם כ' רע"א, כג"י ד"ס. (18) שבת ל"ד סע"א. (19) והיינו כמאכל בן דרוסאי, עי' לעיל עי' 250 שורה 22. (20) עי' תוס' שבת מ"ז ב' ד"ה במה. (21) שבת י"ח ב'. (22) שם, מאמר רבינא. (23) שם, ותקנתי מסברה. (24) עי' רש"י שם ד"ה בבשרא. (25) עי' תוס' שבת י"ח ב' ד"ה האי בישרא. (26) עי' לעיל שורה 18. (27) עי' סי' הישר סי' קמ"ה וראב"ן ס"ב ד'. (28) עי'

ה[א]¹ דאין צולין וכו' בברחא ולא שריק, וכרב אשי קיימא לן, ואפילו הכי שרי כדי שיצולו
מבעוד יום דהיינו כמאכל בן דרוסאי ואפילו ברחא ולא שריק. קצרו של דבר² אפילו
מחמירין כלשון³ ראשון שרי בכל ענין אי בשיל רק כמאכל בן דרוסאי. ויש
מרביתין⁴ שחולקים בין השהה להטמנה⁵, ויש מרביתין⁶ שמתירין דוקא כשלא תיגע
הקדירה לגחלים שתעמוד כעין על גבי תרכום⁷ [של] שלש רגלים⁸ שקורין דריבין⁹ ויש
כלשון אשכנזי ושאינו טמון ברמץ. וגם (ש)יש שמעמידים¹⁰ [ההיא ד] קידרא¹¹ חייחא
שהוחמה ולא התחילה לכשל והך דעססיות כבית שמאי. [ו]אינו¹² נראה לי, דהא
במסקנא מוקמי לה כבית הלל. ואם¹³ יראה לך מקום במסכת¹⁴ שפליג, היינו דלא
כחנניא, [ואנן כחנניא] קיימא לן. וכן קבלתי¹⁵ מאבא מורי שהתיר, ועל¹⁶ דא [אנא]
10 סמך. וכל שכן ללישנא בתרא דשרי נמי בשיל ולא בשיל כרב א[שין]¹⁷: ולא שנא
בתנור שאיסורו חמור¹⁸ ולא שנא בכירה¹⁹, דהא מתניתין דהכא²⁰ מיייר בתנור, דתנן
משלשלין את הפסח בתנור עם חשיכה, וסריכין²¹ עלה טעמא דבני חבורה זרזים הם
הא לאו הכי לא והאמר מר גדיא בין שריק ובין לא שריק וכו', מכלל דבתנור מיייר²²,
ואפילו הכי הלכתא כרב אשי כלישנא בתרא. והא דגרסינן בפרק כירה²³ לא שנו
15 <אלא> על גבה אבל בתוכה אסור נראה לי ד[א] להחזיר קאי, דהא אסיקנא [ד]אסימא²⁴
קאי ובהחזרה. ואע"ג דמתניתין שלנו²⁵ לשיטת חנניה²⁶ [היא, לפירוש]²⁷ לא יתן לא
יחזיר, ואמרינן עלה אי אסרת בשלמא להחזיר תנן, פירוש²⁸ אבל לשהות משהינן
אע"פ שאינה גרופה ושאינה קטומה, היינו דשני ליה בין תוכה לעל גבה, ומשמע
דבתוכה אסור, וכן משמע נמי הלשון דחנניא דקאמר²⁹ על גבי כירה, יש לפרש דלא
20 אסיק אבתי אדעתיה דאסימא קאי ואחזרה וכל להשהות אפילו בתוכה מותר אפילו אם
אינה גרופה³⁰. והחכם יפרש על פי שיטה זו. [ו]פירוש³¹ רבינו חננאל ורבינו תם

תוס' שבת י"ח ב' ד"ה התם. (1) כ"י: הן. (2) ברכות ג"ט ס"ב. (3) כ"י: כלשון. (4) ר"ת
בס' הישר סי' קפ"ט וקצ"א ובתוס' שבת מ"ז ב' ד"ה במה, סי' וריאם סי' ק"ב ובשלם ע' 286.
וע' סי' התרומה סי' רכ"ד ורל"א ורוקח סי' צ'. (5) בין השהאה לערב והטמנה למחר. (6) ע'
מקומות שציינתי באות 4 וראב"ן ס"ב ד', ומקור שיטה זו הוא פ"ח שבת ל"ז א'. וע' סי'
העתיים ע' 25 ואו"ז ח"ב סי' ח'. (7) כ"י: וכו'. (8) ב"ר פס"ח אות י"ז: תרכוסא
של שלש רגלים. (9) ראב"ן ס"ב ד': מריפוס: סי' הפרנס סי' קמ"ה: מריבוש. Dreifuss.
וכ"י: דריבנש. (10) לא נודע לי מי. (11) שמעמדים הקידרא בכ"י, וכ"י: היא דקידרא.
(12) כ"י: דא"י. (13) וכן העתיק בהגהות מרדכי שבת פ"ב סי' ג', אבל בהגה"מ פ"ג מה' שבת
סי' ב': ועוד כתב (הראב"י) דההיא דתנן קופה שטמן בה אסור להניח אש תחתיה וכל כיוצא
בה דאוסרים דלא כחנניא. ונראה שבעל הגה"מ מפרש כונת רבינו. והא דקופה וכו' לא
ידעתי מקומה, וגם לא שמענו מעולם שמניחים אש תחת קופה. ונראה שצ"ל: כירה שטמן בה,
וכונתו למשנה ראשונה דכירה. (14) המשניות שבת ל"ח ב' ומו"ז ב'. ובהגהות מרדכי הג"ל:
במכילתא ההיא דלא כחנניא, ובאגודה שבת סי' נ"ג: וכל משניות דאסרי בכשיל ולא בשיל
או פליגי אחנניה לית הילכתא כוותיהו. (15) מובא בהגה"מ פ"ג מה' שבת סי' ב'. (16) כלשון
זה לעיל 209 שורה 12. ומשם תקנתי "אנא", וכ"י: אבי. (17) כ"י: אפי'. (18) משנה שבת
ל"ח ב'. (19) שאיסורה קל, שבת ל"ז ב'. (20) י"ט ס"ב. (21) כ' דע"א, כ"י: ד"ס אות סי'
וס' העתיים ע' 12. (22) ע"ע תוס' שבת ל"ח ב' ד"ה תנור. (23) שבת ל"ז א'. (24) כ"י:
ואסימא. (25) משנה ראשונה שבפ' כירה, שבת ל"ז ב'. (26) ע' תוס' שבת ל"ז רע"א ד"ה
לעולם ואו"ז ח"ב סי' ח'. (27) כ"י: שפירש, כ"י: לפי'. (28) ע' רש"י שבת שם ד"ה אי
אמרת. (29) שבת כ' רע"א ול"ז ב'. (30) ע' תוס' שבת ל"ז א' ד"ה אא"ב. (31) כ"י: לפ"ח.

פסקו¹ דלחנניא השהה שרי ולא הטמנה אפילו בשיל שפיר, דרב² יוסף בסוף פרק במה מדליקין³ [א]תם קדירות בין השמשות רותחות הן קאי, והיינו בשיל⁴. ויש שפסקו⁵ להשהות תנן, ויש שפסקו⁶ להחזיר תנן: ובמצטמק ויפה לו קיימא לן כר' יוחנן⁷ דשרי ולא כרב ושמואל שאסרו⁸, ואף על גב דאמר ליה רב עוקבא מטישן לרב אשי אחון דמקרי לרב ושמואל⁵ עבדו כרב ושמואל וכו', פירש רבינו חננאל⁹ משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור¹⁰, ולא משום דהילכתא כוותיה. והא¹¹ דאמרינן¹² כללא דמילתא כל דאית ביה מיחא וכו' הכלל לדברי רב ושמואל. וכן פסק רבינו חס¹³ כר' יוחנן, דבשל סופרים הלך אחר המקיל¹⁴, [והמקיל] לא הפסיד כי תלו חכמים¹⁵ בדבר להקל כגון במירי דקשיא ליה זיקא¹⁶ דלא מגלה ליה. ובפרק כירה¹⁷ כתב רש"י (שאינו גרוף השהו)¹⁸ ואנן דמשהינן קדירה על גבי כירה שאינה גרופה אדחנניא סמכין הואיל ותנן סתם מתניתין כוותיה דאמר הא קרמו שפיר דמי ואע"נ דלא בשיל כל צרכו ואמר רב ששת משמיה דר' יוחנן כוותיה דמתניתין משום חזרה היא דבעי גרופה אבל משום לשהות לא, וכל האמוראים שאסרו סברו לשהות תנן. עד כאן לשונו: ולגבי ע' (א)קדירה מן האש קיימא לן דמחזירין כבית הלל¹⁹, והני מילי בגרופה וקטומה. וקיימא לן כרב ששת²⁰ 15 דמחזירים אפי' בשבת, לא שנא²¹ כליל שבת ולא שנא ביום [השבת]²², דעובדא דר' אושעיא²³ מסייעא ליה. [ו]אפילו²⁴ לכתחלה נוטלים ומחזירין, ובלכר²⁵ שעורם כידו, ואז מותר אף על פי שאין דעתו להחזיר. ואם הניחם על גבי קרקע ואין דעתו להחזירם אסור, אבל דעתו להחזיר מותר, דהילכתא כאיכא דאמרי²⁶. ואם תלאן במקל או שפינן

(1) ע' בהגהותי בדף הקודם אות 4 ואות 6. (2) כ"א, כ"ו: ורב. (3) שבת ל"ד סע"א, וע' בהגהותי לעיל ע' 261 אות 15. (4) ראייה זו אינה לפנינו בדברי ר"ת בס' הישר ס' קפ"ט ובתוס' שבת מ"ז ב' ד"ה במה. וכעין זה בס' התרומה ס' רל"א, ונראה שרוא מדברי ר"י. וע' תוס' שבת ל"ז ב' ד"ה חמין ול"ח א' ד"ה קשיא. (5) יש מי שאומר בפר"ח שבת ל"ז א' ורי"ף שם ס' של"א. (6) רב שרירא בס' העתים ע' 27 ורב האי ברשב"א שבת ל"ח ב' ור"ח שבת ל"ז א', והועתק לשונו בס' העתים ע' 28 ובאר"ז ח"ב ס' ח'. (7) שבת ל"ז ב'. והפסק מובא בשם רבינו בהגהות מרדכי שבת פ"ג ס' ב'. (8) ע' פר"ח שבת שם, ודבריו נובעים מתשובת רש"י בס' העתים ע' 27 ורב האי ברשב"א שבת ל"ח ב'. וע' ביצה ד' א' ורע"ב ועירובין מ"ז סע"ב ויד מלאכי ס' קנ"ב ותקנ"ח. ולחפך ע' תשוב"ג מהגניזה ע' 288. (9) בפירושו לשבת ל"ז ב'. וגם זה הוא מדברי רש"י ורב האי הנ"ל. (10) אי אתה רשאי להתירן, פסחים ג' סע"ב וש"מ. (11) גם זה מפר"ח ומתשו' רש"י. (12) שבת ל"ז סע"ב. (13) לא ידעתי מקום פסקו. וע' ס' הישר ס' קצ"א. (14) ע"ז ז' סע"א. (15) כ"ו: חכמה, כ"א: חכמ'. (16) שבת י"ח ב'. (17) שם ל"ז ב', רש"י שם ד"ה ורב ששת. (18) המוקף אין לו הכנה, וברש"י ליתא. וכ"א: שאינה גרופה ושיו. (19) במשנה שבת ל"ז ב'. (20) שם ל"ח סע"א. (21) ע' רש"י שבת ל"ח רע"ב ד"ה מחזירים, וע"ש בתוס' ד"ה אפילו ול"ז ב' ד"ה ובה" (22) כ"ו: ביום טוב. (23) שבת ל"ח רע"ב. (24) כ"ו: דאפילו. (25) שבת ל"ח ב'. (26) וכן פסק ס' התרומה רס"י רל"א והרא"ה בחדושי הר"ן שבת ל"ח ב' והמאירי שם. אבל רב האי ברשב"א ור"ח בפירושו והרי"ף והרמב"ם פ"ג מה' שבת ה"י פסקו כלישנא קמא, משום דבדאורייתא אזלינן לחומרא, והסביר הרשב"א שכונתם: קרוב לאיסור תורה, וע' גם ר"ן שבת ס' של"ג. ורבינו דעתו שאין כאן אלא איסור דרבנן ובשל סופרים הלך אחר חמקיל, כמ"ש בס' התרומה. וע' רמב"ן שבת שם שהביא ראיה לשיטה זו מן הירוש'. ודברי רב האי ור"ח מקורם בסתורא ד' רחידא ס' כ"ט, וע' סתורא ד' מארכס ר"ע XII. וע' תוס' שבת מ"ב ב' ד"ה והיינו וע"ז ז' א' ד"ה בשל.

ממחוס למיחוס¹ סלקא בתיקן, ואולינן לחומרא². אבל רבינו חננאל פסק כלישנא קמא. אם השהה או הטמין כחנניא ולמחרת כלה האש כולה הוה ליה כנרוף ונטלים ומחזירים³. וכל שכן שמוטר לסמוך⁴ מחוץ לכירה, דאפילו⁵ אם ליתא לדחנניא אסקינן דשרי לסמוך: ונראה דבלייל שבת אין לתת⁶ פירות לצלות בתוך הפכין שקורין בלשון אשכנז ככלי⁷ כשמתמטין בחורף, אע"ג שנאכלים כמות שהן חיינן⁸ לא גרוע ממים ושמן, דתניא⁹ מביא אדם קיתון של¹⁰ מים ומניחן כנגד המדורה לא בשביל שיחמו אלא בשביל שתפיג צינתן ר' יהודה אומר מביאה אשה פך של שמן ומניחתו כנגד המדורה לא בשביל ש[י]בשל¹¹ אלא בשביל ש[י]פשר¹², פירוש והפשרין¹³ לא זהו בישולו, ולבסוף אמרינן שמע מינה תלת שמע מינה שמן יש בו משום בישול ושמע מינה וכו'. ושוב מצאתי שפסק רבינו יב"א כדברי¹⁴. ויש¹⁵ בו משום בישול בירקות ובתפוחים, דהא חמין אמרינן בעבודה זרה¹⁶ שאין כ[הם]¹⁷ משום בשולי גוים ואפילו הכי אסורים לחמם, וכן יין וכל דבר המשתנה טעמו כשמתממו. מיהו דבר שנתבשל כבר מערב שבת מותר לחממו בשבת, כדתנן¹⁸ כל שבא בחמין מלפני השבת וכו'. גם סומכין דשרי¹⁹, (ו)היינו מבעוד יום, וגם אינו חי, ולא דמי לקדירה חייתא דשרי²⁰, דאותה אינה ראויה [לו כו]²¹ כלילה ולא אתי לחתוי²², וגם מבעוד יום מטמין²³ לה. וגם [ל]מחזירין²⁴ לא דמי (לה), דהתם נתבשלה כבר. ומיהו אם נתנם בככלי²⁵ מבעוד יום ונגמרים לצלות משחשיכה שרי²⁶: והכא²⁷ שיש למחרת כיום השבת עדיין נחלים לחשות סביבות הקדירה אסור [לסלקה], מפני שמחתה ומבעיר את העליונות ומכבה את התחתונות, כדאיתא בכריתות²⁸. וראוי²⁹ להזהר שלא יאמר לנו לסלקה³⁰, דשבות שלא יאמר לנו [ב]שבות שיש בו מעשה הוי³¹, ואע"ג דמצות עונג באכילתו. ויש ספרים

(1) כ"י: ממירוס למירוס, וגמרא: ממחוס למיחוס. ווא"ו הוא במקום קמין, ע' ספרי "דאם שריפנווארט" ח"א ע' 85 והערתי במונטסשריפט ח' ג"ה ע' 634. (2) וכן פסקו רב האי ור"ח ושאר הפוסקים שפסקו כלישנא קמא, משום דספיא דאורייתא לחומרא, ע' בדף הקודם אות 26. ורבינו שפסק כלישנא בתרא משום דספיא דרבנן לקולא היה לו לפסוק גם כאן לקולא. כמ"ש הרא"ה הנ"ל. אבל רבינו לשיטתו דתיקו דאיסורא לחומרא אף בדרבנן. ע' לעיל סס"ו ס"ט ורס"ו ע"ד ולקמן ר"ע 256. (3) שבת ל"ז סע"א: גחלים שעממו. (4) שם. (5) ע' תוס' שבת ל"ז א' ד"ה מהו. (6) הדין מובא בשם רבינו במדרכי שבת פ"ג סי' ש"ג. (7) כ"י: ככל"ש. Kacheln. (8) ואין בהם משום בישולי עכו"ם, ע"ז ל"ח א'. (9) שבת מ' ב'. (10) ד"ס ורי"ף ות"י שבת ל"ז סע"ב, וכן בתוספתא שבת פ"ד. (11) כ"י: שתבשל. (12) כ"י: שאפשר. (13) גמרא. (14) וכן רש"ם בתוס' שבת מ"ח א' ד"ה דויתים וס' התרומה סי' רל"א. (15) מכאן עד מלפני השבת בשורה 18 לשון הריב"א בשניונים, כמבואר באו"ז ח"ב סס"ו סי"ב. (16) ל"ח ב'. (17) כ"י: בו. כ"י: בה. (18) שבת קמ"ה ב', ע"ש ברש"י ותוס' שבת ל"ט א' ד"ה כל. (19) לעיל שורה 4. (20) שבת י"ח ב'. (21) כ"י: וכי', לאבי. ואולי צ"ל: לאכול. (22) ע' לעיל ע' 251 שורה 21. (23) כ"י: מטמא. (24) כ"י: למחזירין. (25) כ"י: כ"י: בכ"ש. (26) ע' תוס' שבת מ"ח א' ד"ה דויתים. והדין מובא בשם רבינו במדרכי שבת פ"ג סי' ש"ג. (27) מכאן עד נמלך ונטלם כ"י: 255 שורה 21 מובא בתורפו במדרכי שבת פ"ד סי' שכ"ג. (28) כ"י: סע"א. וע' או"ז ח"ב סס"ו ח', ולהפך במאורי שבת ל"ז ב'. (29) מכאן עד נמלך ונטלם כ"י: 255 שורה 21 מובא גם בהגהות מרדכי שבת רפ"ד. (30) ע' או"ז ח"ב סס"ו ח' והגה"מ פ"י מה' שבת סי' כ' ומאורי שבת ל"ז ב'. (31) ע' עירובין ס"ח רע"א, וכפירוש הר"ף שבת פו"ט סי' תק"ה. וכן פירש בעל ש"י באנשי שם למדרכי שבת סי' שכ"ג, והפירושים האחרים שם אינם נכונים. ובהגהות מרדכי שם רפ"ד הוגה: [דלית] ביה מעשה, וטעות הוא. וע' או"ז ח"ב סי' פ"ה והמכריע סי' ג"ז.

> שגורסים בפרק [הדר] ¹ דהא מר לא אמר ליה ² לגוי זיל אחים ליה, [ו] אית ספרים ³ < דגרסי התם, אי הכי זיל אימא לגוי זיל אחים ⁴. ולפי אותן הספרים נמי כיון שיכול להכין דברים אחרים מערב שבת אין להקל. ולא דמי להאי דתנן ⁵ פגה ששטמנה בתבן וחררה שהטמינה ⁶ בנחלים אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה ואם לאו אסור לטלטלה ר' אלעזר בן תדאי אומר תוחבן ⁷ בכוש או בכרכר והם מנערות מאליהן, ואמר רב נחמן הלכה כר' אלעזר בן תדאי דטילטול מן הצד לא שמיא טילטול, דהתם ג[ח]לים ⁸ כבויים ⁹. [49 b] וודאי אם השפחה גויה מסלקת מאליה שרי ¹⁰, דתנן ¹¹ נכרי שבא לכבות אין אומר[ים] לו כבה ואל תכבה, פירוש אין צריך לומר לו ¹², אע"ג דבשביל ישראל עושין המלאכה. ואם נפשך לומר ולדחות דדוקא בדליקה התירו בענין זה, דאי לא שרית ליה אתי לכבויו, ובאת לדמותו להא דשמואל ¹³ דאקלע לבי(ת) ¹⁴ אבתורן ¹⁴ אתא ההוא גוי אדליק שרגא אהדרינהו שמואל לאספה וכו', להאי נמי לא דמי, דהתם נהנה ממלאכת האיסור שהוא הנר, והכי נמי אם בא [ל]חכות [בנ]חלים ¹⁵ היה דומה קצת, ואפילו ¹⁶ להא לא ¹⁷ דמי, דאין כונת הגוי להבעיר אלא לסלק הקדירה. אבל לאסור התבשיל כשסילק הגוי והבעיר לא, דאפי' בישראל המסלק [לא] הויה מלאכה הצריכה לגופה, ואין כאן אלא איסורא דרבנן אליבא דר' שמעון ¹⁸. ¹⁵ וכל שכן אם אין ידוע האמת אם יש שם ג[ח]לים ¹⁹ לוחשות שאין למנוע את השפחה גויה מלסלק. ואם אין גחלים לוחשות בשבת בעת הסילוק אפי' ישראל מותר לסלקה, רק שיהיה לו מקום ²⁰ לתפוש בקדירה ²¹, ואילו היה אפשר בכוש ה[י]ה מותר כר' אלעזר בן תדאי אפי' הקדירה איננה מגולה. [ו] לא נעשה בסיס לדבר האיסור, שהרי הניחה על מנת ליטלה למחר ²², [והא] ²³ דאמרינן ²⁴ אבל במניה ²⁵ נעשה בסיס לדבר האיסור, בשלא היה דעתו ליטלם ושוב נמלך ונטלם. ויש ראיות בדבר זה, ואין להאריך: ואם שכח ²⁵ קדירה על גבי כירה ובשלה בשבת שרי כרבה ורב יוסף, אפי' נזכר שוב והניחה ²⁶ במזיד, וכן אם נעשה כדבר הזה על ידי

(1) עירובין שם. (2) והיא גי' הדמוס. (3) כ"א. ושם: בפרק הרואה, דאית ספרים. (4) וכן גרס ר' יואל, מובא באר"ז ח"ב ספ"י פ"ה. וכעין גי' זו בגליון כ"מ בד"ס עירובין שם, ומה שכתב שם הררנ"ר לגי' זו שלא ברקדוק הוא. וגי' זו נראה שמקורה בקושית כמה מרכאותא ברי"ף שבת ה"ל, והיא בשיטתם ושיטת ה"ג שאמירה לגוי במקום מצוה מותרת אף במלאכה, עי' ה"ג ד"ו 46 א' וד"ב עי' 201 ורי"ף ואר"ז ה"ל, והיא שיטת השאלות שבות ספ"י ל"ז. ולכן כתב רבינו שאף לפי גי' ושיטה זו כיון שיכול להכין דברים אחרים אין כאן מצות ענג שבת. (5) ברייתא שבת קכ"ג א'. ועל תנן במקום תניא עי' לעיל רס"ד קי"ד בהגהותיו אות 19. (6) כ"ה בעירובין ס"ז סע"א. (7) ד"ס. (8) כ"י: הגדולים. (9) כפירש"י בעירובין. (10) כ"י: מאליהם ושרי. (11) שבת קכ"א א'. (12) אל תכבה, עי' רש"י שבת שם. (13) שבת קכ"ב רע"ב. (14) כעין גי' כ"מ וה"ג ד"ב ס"ע 95 וחמדה גנוזה סי' ל"א, גמרא: אבין תורין. (15) כ"י: להחם בגדולים. (16) אבל כאמת אפילו להא לא דמי. (17) כ"א. (18) שבת צ"ד ב' ושמ"ו. ועי' כריתות כ' ב'. והראב"ן ס"ב סע"ג כתב שמותר לישראל לסלקה, ע"ש. (19) כ"י: גדולים. (20) פנוי מנחלים. (21) שלא יטלטל את הנחלים. (22) סברת ר"ת, עי' תוס' שבת נ"א א' ד"ה או וקכ"ג א' ד"ה פגה. ועי' סי' יראים השלם קמ"ג א' וקמ"ט ב'. (23) כ"י: וכיון. (24) שבת קכ"ה ב' וקמ"ב ב'. (25) שם ל"ח רע"א. (26) ולא סילקה מן הכירה, וזה הוא פירוש "במזיד נמיו", דקאי אשוכה. ולא שבת חלת כונתו לאיסור כפירש"י, שא"כ אמאי קרא ליה שוכה, וגם מה שואל הש"ס לקמן עבר ושהה. הרי כבר נפשטה. לרבה להיתירא ולר"ג בר יצחק לאיסורא. אבל לפירוש רבינו החילוק בין שתי הבעיות הוא בתחלת הכונה. עי' לקמן עי' 256 ש"י 8.

גוי'. ויש שפסקו² כרב נחמן בר יצחק לאיסורא אפילו שונג, משום דס' (י) לקה לרבה ורב יוסף (בקע) בקשיא³, וכן סירש רבינו חננאל⁴, אע"ג דלא קאמר בלשון תיובתא⁵. ואם עבר ושהה ותחלת כונתו⁶ היה לאיסור איבעיא לן⁷ אי קנסוהו רבנן או לא, וסלקא בתיקו⁸, ואזלינן⁹ לחומרא¹⁰. ורבינו חננאל ספק בה לקולא¹¹, ואין נראה לי לפרש [כן]. ורבינו אלפסי¹² ספק אם שבח (קדירה) על נבי כירה שאינה גרופה וקטומה מידי שלא בשל כל צרכו אסור וכל שכן אם עבר ושהה¹³, אבל היכא דעבר ושהה מידי דבשיל כל צרכו ומצטמק ויפה לו איבעיא לן ולא איפשטא וספיקא דרבנן לקולא. ולי נראה לפרש עבר ושהה אאינה גרופה וקטומה¹⁴ ואזלינן לחומרא: בפרק כירה¹⁵ אמרינן אין נותנים ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל, ואם גילגל חייב¹⁶ חטאת, כעין¹⁷ קוליים¹⁸ האיספנין והמליח הישן שהדיחן היא גמר מלאכתן. ושמעתי מרבינו אליעזר ממין שהיה אומר¹⁸ אין בישול אחר בישול בשבת, וכדתנן בריש [פרק חבית]¹⁹ כל שבא בחמין מלפני²⁰ השבת מדיחין אותו בחמין בשבת. וכן אין אפיה אחר אפיה²¹ בשבת, אבל יש אפיה אחר בישול ויש בישול אחר אפיה, כגון לשירות לחם ברותח, ואין²² אנו בקיאים אם גם בכלי שני [מ]ת[בשל]²³ שהרי נחלקו 15 חכמים²⁴ בדבר לגבי תכלין ומלח, וכדתנן²⁵ יוצאים ברקיק השרוי ובמבושל שלא [נמוח]²⁶ ר' יוסי אומר יוצאין ברקיק השרוי [אבל לא] במבושל [אע"פ] שלא²⁷ נמוח, והלכה כר' יוסי²⁸. ולא²⁹ מילתא היא, דהא מ"י³⁰ ליה בפרק כיצד מברכין³¹ ומסקינן עד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא לגבי מצה דבעינן מעם מצה בפיו³² וליכא³³: ולא יסקענה³⁴ בסודרין ור' יוסי מתיר, ואמרינן³⁵ בתולדות אור כולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי

(1) משום דגם כאן הישראל אינו עושה מעשה. (2) ה"ג ד"ו 84 ב' וד"ב ע' 114, ר"ת בס' הישר סס"י קפ"ט ורמב"ם פ"ג מה' שבת ה"ט וס' התרומה ס"י רל"א ועוד. (3) כ"י: הקשיא. (4) בפירושו: ועלתה לרבה ורב יוסף בקשיא. (5) ע' רשב"ם ב"ב ג"ב ב' ד"ה כדשלח בשם ר"ח ורש"י סנהד" ע"ב א' ד"ה קשיא. וע' סת"א ד' רחיד"א ס"י מ"א ונ"ה וס"ב ומבוא התלמוד לר"ש הנגיד. (6) ע' בדף הקודם אות 26. (7) שבת ל"ח סע"א. (8) כלי' לא נפשטה. (9) כ"י, א"א: אולא. (10) ע' לעיל ע' 264 אות 2. (11) ר"ח: וכן סוגיא דשמעתא. (12) שבת פ"ג סס"י של"א, בשניונים. וע' סה"ע ע' 29. (13) ר"ף וס' העתים: ושהה במזיד. (14) ע' תוס' שבת ל"ח א' ד"ה לא. (15) שבת ל"ח סע"ב. (16) כ"י, והכונה: כמו. ונראה שרבינו העתיק לשון פר"ח, ושם: כענין. (17) שבת ל"ט רע"א. (18) לפנינו בס' יראים ס"י ק"ב ובשלם קל"ד א' וב'. (19) שבת קמ"ב ב'. (20) גי' מושגה שבידושי' והר"ף והגמרא שבת ל"ט רע"א. (21) ועפ"י יש לתקן בס' יראים, ונפלו קושיות והגהות האחרונים. ע' שם חדש ומעשה בצלאל לפסקי רוקאנטי ס"י קט"ז והגהות ליראים השלם. (22) מכאן עד ומלח בשורה 16 מאמר המוסגר. וכיראים מוסב על לא נתבשל כלל, אבל לפי האמת אין חילוק לשיטתו בין בשול ראשון ובין בישול אחר אפיה. (23) יראים. וכ"י: מבושל. (24) שבת מ"ב ב', יראים השלם קל"ד א'. (25) ברייתא פסחים מ"א א'. ועל תנן במקום תניא ע' לעיל רס"י ק"ד בהגהותיו אות 19. (26) כ"י: נגמרה, כ"י: נאמרה. (27) כ"י: השרוי ובמבושל שלא נימוח. (28) ע"כ יראים. והוא מפרש כפירש"י פסחים שם וברכות ל"ח ב': בטלו מתורת לחם. וכן הרמב"ם פ"ז מה' חומצ' ה"ג. (29) מכאן עד וליכא בשורה 18 הועתק במדרכי שבת פ"ג סס"י ש"ב ובקיצור באגודה שבת סס"י נ"ד. ומהמדרכי הובא כ"י אר"ח ס"י ש"י, וכתב שקושית הראבי"ה חזקה היא. וע' ב"ח אר"ח שם וט"ז שם סק"ו והגהות ליראים השלם. (30) כ"י, א"א: כ"י: מייירש. (31) ברכות ל"ח ב'. (32) ליתא בגמרא. (33) ע' תוס' פסחים מ"א א' ד"ה עולא ותר"י ברכות ל"ח ב'. (34) מושגה שבת ל"ח ב'. (35) גמרא שם ל"ט רע"א.

כתולדות החמה, והילכתא¹ כתנא קמא. ולא יטמינה בחול ובאבק דרכים כשביל
 שתצלה, ובהא² אפי' ר' יוסי מודה, כדמפרש³ רבה ורב יוסף למעמא. ויש מפרשים⁴
 מערב שבת. ורש"י פירש בשבת⁵, דומיא דגילגל, דאמתניתין קא מיבעיא⁶ ואמר רב
 יוסף חייב חטאת⁷. והשיטה מוכחת מפי דבערב שבת קאי, ד[ל]עניי הטמנה (ו)מייתי
 לה בגמרא⁸, וגם ממעשה דאנשי טבריא שפריך [ממנה]⁹ בגמרא¹⁰ משמע הכי¹¹, דאמר¹²
 רב חסדא ממעשה שעשו אנשי טבריא במלה הטמנה בדבר המוסף הבל ואפי' מבעוד
 יום. ואפילו הכי¹² פריך [מינה] לרב יוסף. אבל¹³ מכל המשינות דאסרו הטמנה בדבר
 המוסף הבל¹⁴ אין לדקדק בדמלה אלא (אבל) כספק חשיכה ספק אינו חשיכה, דקתני¹⁵
 וטומנין את החמין ועלה קאי לסרושי כמה¹⁶ טומנין וכמה אין טומנין, אבל מבעוד יום
 לא שמעינן אלא מהכא. ואנן כחנניא קיימא לן, כדפרישית לעיל¹⁷: אמר¹⁸ עולא הלכה¹⁹
 כאנשי טבריא אמר רב נחמן כבר תבריהו אנשי טבריא לסילונייהו, והלכה¹⁹ כרב
 נחמן. והני מילי הכא שהיו נמשכים אף בשבת²⁰ ולכך ראוי לאסור, אבל בהטמנה
 קיימא לן כחנניא. ואם מותר לערב יין חם שנתחמם מערב שבת [בין צונן פירשתי]²¹
 לפנים²² בפרק כמה טומנין²³: תניא²⁴ המבשל בשבת בשוגג יאכל כמזיד לא יאכל
 [דברי ר' מאיר ר' יהודה]²⁵ אמר בשוגג יאכל <במוצאי שבת> וכמזיד לא יאכל¹⁵
 <עולמית ד' יוחנן הסנדלר אומר בשוגג יאכל> כמוצאי שבת לאחרים ולא לו
 כמזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים, וילפינן מעמא [מ]קרא²⁶ בפרק מרובה²⁷
 ובפרק אלו נערות²⁸. ופלגי רב אחא ורכינא בהא חד אמר (שבת דאורייתא) מעשה
 שבת דאורייתא כר' יוחנן הסנדלר, וחד אמר דרבנן, דכתיב²⁹ קודש היא לכם³⁰ <היא
 קודש> ואין מעשיה קודש. ופסק רבינו אלפסי³¹ ביון דקיימא לן בהא סלונתא כדברי²⁰
 המקל³² ממילא לית הילכתא כר' יוחנן הסנדלר אלא כר' יהודה³³. ובהלכות שחיטה³⁴
 הרהבתי בה: גרסינן בפרק קמא דשחיטת חולין³⁵ אמר רב דימי מנהרדעא הילכתא

(1) לשון הרי"ף שבת סי' של"ד, ומקורו בפר"ח שבת ל"ט א'. (2) לשון הרי"ף. (3) ל"ט א'.
 (4) לא ידעתי מי. ועי' רמב"ן ורשב"א שבת ל"ט א'. (5) לפנינו בפירש"י לא נמצא. (6) גלגל מאי.
 (7) ועי' בדשבת מו"ר. (8) לא ידעתי למצוא בכל הסוגיא רמז שמשנת לא יטמינה לענין
 הטמנה בע"ש גשנית. (9) כ"ז: ע"ה. (10) ל"ט א'. ע"ש. (11) עי' תוס' שבת ל"ח ב' ד"ה
 מעשה ורמב"ן ורשב"א שם ל"ט א'. (12) אולי כונתו למ"ש התוס' שבת ל"ט סע"א ד"ה אלא
 ורשב"א שם. (13) כונתו לתרין קושית תוס' שבת ל"ט רע"ב ד"ה ממעשה ורמב"ן ורשב"א שם.
 ושם גם תירוצו של רבינו. (14) משנה שבת מ"ז ב'. (15) שבת ל"ד א'. (16) שם פרק ד'
 מ"א. (17) עי' 252 שורה 9, ע"ש. (18) שבת ל"ט רע"ב. (19) לשון הרי"ף שבת סי' של"ה.
 ומקורו בפר"ח. (20) רש"י שבת ל"ח סע"ב ד"ה של צונן. (21) כ"ז: בין בצונן ב"פ.
 (22) לקמן. עי' בהגהותי לעיל ע' 206 אות 20. (23) בכתבי יד שלפני לא נמצא שם דבר
 מזה. וגם אין מקום דין זה שם רק בס' כירה שבת מ"ב א' לברייתא נתון אדם חמין לתוך
 הצונן, והיא בראב"ה לקמן סס"י ר"ב. אבל גם שם לא נמצא הרין שהזכיר רבינו רק פסק
 שם ככ"ה. ואולי לזה כוון כאן, וצ"ל: בס' כירה. (24) תוספתא שבת פ"ב ה"ה, כתובות ל"ד
 רע"א וב"ק ע"א א', והביאה הרי"ף שבת סי' של"ב. ועי' גליון הש"ס כתובות ובהגהותי לעיל
 רס"י קי"ד אות 19. (25) כ"ז: וכו' דר"י הסנדלר. ותקנתי עפ"י המקורות, וכן לקמן שורה 21.
 (26) כ"ז: דקרא. וכ"א: למעמא. (27) ב"ק ע"א א'. (28) כתובות ל"ד א'. (29) גמרא: אמר קרא.
 (30) שמות ל"א ו"ד. (31) שבת פ"ג סי' של"ב. (32) רי"ף: וקיימא לן דבכל התורה וכו'. וכונתו
 להכליל פסחים ע"ד ב' וצ"ג א'. (33) עי' מאור ומלחמת שבת ספ"ג ור"ן שם סי' של"ב.
 (34) לקמן סי' אלף ופ"ג. (35) חולין מ"ו רע"ב.

השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא מאי מעמא כיון דלא¹ אפשר לכזית בשר בלא שחיטה כי קא שחיט אדעתא דחולה קשחית, המכשל לחולה בשבת אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו:

ענין שלוח איגרת ומשא ומתן בערב שבת.

קצת. בית² שמאי אומרים אין מוכרין לנכרי ואין מוענים עמו ולא מגביהין עליו אלא כדי שיגיע למקום קרוב ובית הלל מתירין. תנו רבנן³ בית שמאי אומרים לא ימכור אדם הפציו⁴ לגוי ולא ישאילנו ולא ילונו ולא יתן לו במתנה אלא כדי שיגיע לביתו, פירוש לבית הקונה והשואל והלוח, ובית הלל אומרים כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה, פירוש לעיר הקונה והשואל והלוח, ור' עקיבא אומר כדי שיצא מפתח ביתו, פירוש של המוכר והמשאל והמלוה והנותן, ר' נתן⁵ אומר הן דברי ר' עקיבא הן הן דברי בית הלל ולא בא ר' עקיבא אלא לפרש דברי בית הלל. ובספרים ישנים נרסין⁶ הן הן דברי בית שמאי והן הן דברי בית הלל. והכי פירושא הן הן דברי בית שמאי דמתניתין דאמרי כדי שיגיע [למקום קרוב והן הן דברי בית הלל דברייתא דאמרי כדי שיגיע] לבית הסמוך לחומה, [50 a] וכולה דא שיעורא היא⁷, ופליגי תנא דמתניתין ותנא דברייתא אליבא דבית שמאי ובית הלל⁸ ולא בא ר' עקיבא אלא לפרש דברי בית הלל דמתניתין דהא דתנן ובית הלל מתירין זהו כדי שיצא מפתח ביתו. ואף לפי הספרים שכתוב בהן הן הן דברי ר' עקיבא הן הן דברי בית הלל אית לן לפרושי הן הן דברי ר' עקיבא דהבא הן הן דברי בית הלל דמתניתין⁹. והך ברייתא למאן דאית ליה¹⁰ שביתת כלים דאורייתא לבית הלל וכל שכן לבית שמאי מוקי לה במלכודים וככל דבר דלא שייך בהו למימר שביתת כלים. (והא גרסין בפרק קמא דעבודה זרה ובכל מקום אין מוכרים להם בהמה גסה ומסיק גזירה משום שאלה ומשום שכירות, היינו בהמה)¹¹. >ולמאן דלית ליה¹² [שביתת כלים דאורייתא ל]בית הלל, [ל]בית שמאי מיהא שביתת כלים דאורייתא, [ו]מוקי לה גמי הכי¹³, דאמרי בה בית שמאי, ולבית שמאי מיהא¹⁴ שביתת כלים דאורייתא¹⁵. מדקמוקי ר' אושעיא הך ברייתא ואין¹⁶ נותנים חטים וכו' כבית שמאי, משום דסבירא ליה [דלבית הלל]¹⁷ לית להו שביתת כלים דאורייתא, שמע מינה דאפילו איסורא דרבנן ליכא למאן ד[ל]ית¹⁸ ליה שביתת כלים דאורייתא¹⁹, דאי לא תימא הכי לוקמה כבית

(1) וכן ברי"ף שבת סי' של"ב. ובגמרא זרי"ף חולין סי' תרצ"ב וראבי"ה לקמן סי' תתרפ"ג: דאי. (2) משנה שבת י"ז סע"ב. (3) שם י"ח סע"ב. (4) כן גם ברמב"ם פ"ו מה' שבת ה"ט ובשכ"ל טוב ח"ב ע' 258 ובס' התרומה סי' רכ"א. (5) גמרא: א"ר יוסי בר' יהודה, ר"ף: יוסי בר' חנינא, פרי"ח: יוסי. (6) לא נודעה לי גי' זו ממ"א. (7) כעין זה בס' העתים ע' 11. (8) לתנא דמשנה נחלקו ב"ש וב"ה ולתנא דברייתא לא נחלקו. (9) ורש"י פירש בענין אחר. (10) שבת י"ח א'. (11) מה שהקפתי אין מקומו כאן רק לקמן ע' 259 שורה 1. ושם הוספתיו כלשונו בכ"א. (12) רב אושעיא, שבת י"ח סע"א. (13) ע' תוס' שבת י"ח סע"ב ד"ה ולא. (14) כ"א, ותקנתי לפי הנחוק. וכ"י: היינו בהמה דשביתת כלים. (15) אבל משום ב"ה אין צריך לפרש כן, משום שלב"ה אף מדרבנן אין איסור שביתת כלים, מדמוקי וכו'. (16) שבת י"ח א', כג"י ד"ס. וכן לעיל ע' 250 שורה 10. (17) כ"א, כ"י: דשבת. (18) כ"י: דאית. (19) ע' או"ז ח"ב סי' ב' סוף אות א'.

הלל ונימא דמדרכנן [לבית הלל] נמי אסור. [והא¹ דגרסינן בפרק קמא דעבודה זרה² ובכל מקום אין מוכרים להם בהמה גסה ומסיק גזירה משום שאלה ומשום בשכירות, היינו בהמה, דשכירתה דאורייתא³]. ועוד צריכים אנו לבאר דמחמירים⁴ רבנן טפי בשכירות ממכירה ושאלה ונתינה והלואה, דכל הני בערב שבת נמי שרו בית הלל גם בכלים בכדי שיגיע לבית [הסמוך לחומה]⁵, ואילו גבי בהמה החמירו בשכירותה⁶ וגם בשאלה⁷, ואפילו מיום ראשון⁷. ואפילו מתרצת⁸ שאני בהמה דשכירתה דאורייתא, כדפרישית, ועוד דשכית בה שכירות ושאלה טפי מכלל דבר ובמילתא דשכית גזרו רבנן ומחמירי טפי, ועוד שנקרא שם בעלה עליה, כדאמרין בפרק קמא דעבודה זרה⁹ לגבי מרחץ, אכתי תמיה לי דתניא¹⁰ לא ישכיר אדם כליו לגוי בערב שבת ברביעי ובחמישי מותר. [ונראה לי דבשכר מיירי, דומיא דרישא¹¹]. וכן <נמי> שנינו גבי שליח איגרות [ונראה לי דבשכר מיירי, דומיא דרישא] תנו רבנן¹² אין משלחין איגרות ביד גוי בערב¹³ שבת אלא אם כן קצץ עמו כדמים¹⁴, פירוש דאז מותר בכדי שיצא מפתח ביתו, ואם לא קצץ בית שמאי אומרים כדי שיגיע לביתו ובית הלל אומרים לבית הסמוך לחומה. ומה ראו חכמים להחמיר בשכירות טפי מבשאלה והלואה. ונראין הרבה דמעתא משום דכל הנאה שלו ולא [מיחזי כ]שלוחו¹⁵. אבל בשכירות מיחזי כשלוחו¹⁶. ואע"ג דהיכי דקצץ מקילי בית שמאי בשילוח אגרת טפי ממכירת חסציו לגוי¹⁷, שאני התם שמכרו לכל שכניו חסציו, מה שאין כן באיגרת. אבל לבית הלל לא שאני להו. והך דתניא¹⁸ אין משלחין ביד גוי איגרות כלל בערב שבת בשלא קצץ אוקימנא בהיכא דלא קביע בי דואר כמתא, שיעצרך לחזור אחריו בעיר אחרת, אבל בדקביע פלוגתא דבית שמאי ובית הלל. וכן נמי הך דתניא לעיל²⁰ מינה כיוצא בו <אין> משלחין איגרות ביד גוי בערב שבת וברביעי ובחמישי מותר מיירי בלא קצץ, ואסור בערב שבת בין לבית שמאי בין לבית הלל, ומיהו ברביעי ובחמישי מותר. ולא פליגי הני ברייתות אהדדי. פירש רבינו חננאל¹⁹ בי דואר איש ידוע [שכל כתב אליו יובל והוא המשיכר ומשלח כל אגרת]²⁰ למי שגשתלחה אל[יו]²¹. ושמעין מ[הך]²² סוגיא, מדקדמינן אהדדי בברייתות מכירה ושאלה²⁵ והלואה ושילוח איגרות כדלא קצץ בדקביע בי דואר, דבכולהו קאמרי בית שמאי כדי שיגיע לביתו ובית הלל קאמרי לבית הסמוך לחומה, ופירש[ת] לעיל²³ דתנא דמתניתין (לא) פלוג אתנא דברייתא, דסבירא להו לבית הלל כדי שיצא מפתח ביתו אליבא

(1) ע' דף הקודם אות 11. (2) ט"ז א'. (3) ע' תוס' שבת י"ה ב' סד"ה והשתא. (4) כ"א: צריך אני לבאר דחמור. (5) כ"ז: לביתו, והוא לב"ש. (6) ע"ז ט"ז א'. (7) שהרי סתם שנינו. (8) אפילו אם תתקן וכו' אכתי תמיה לי וכו'. (9) כ"א א' וב'. (10) שבת י"ט א'. (11) לא ישכיר. (12) ברייתא שבת י"ט א' כפירוש רב ששת. (13) וכן בראב"ן סי' של"ט, וגמרא: ערב. (14) גמרא: קוצץ לו דמים. (15) כ"ז: מידחו בשלוחו. (16) ע' רש"י שבת י"ח סע"ב ד"ה אלא ותוס' שם ד"ה ולא. וע' ראב"ן סי' של"ט וא"ז ח"ב סי' ב' אות ד' וה' ורשב"א שבת י"ט א'. (17) ולא כרש"י שבת י"ט א' ד"ה אלא אם כן. (18) שבת י"ט א', ע"ש ברש"י ד"ה והא אמרת. ומכאן עד ייחד לו מקום בע' 260 שורה 27 הועתק בקיצור באסופות כ"ז ע"ז ג' וד'. (19) שבת י"ט א', והועתק לשונו ברי"ף שבת סי' רצ"ח ובערוך דוור ובספח' ע' 11. (20) פ"ח. וכ"ז: שלא כתב אלא אבל והוא כמשכיר ומגיע. (21) כ"ה ברי"ף ובשכל טוב ח"ב ע' 254, וכ"ז: אלא. ובפ"ח וערוך וס' העתים: לו. (22) כ"ז: מח. (23) ע' דף הקודם שורה 14.

[ד]תנא דמתניתין, אם כן גם בשילוח איגרות סבירא ליה לתנא דמתניתין כדי שיצא מפתח ביתו אפילו לא קצץ לבית הלל, והילכתא כתנא דמתניתין, וכן סירש ר"ת. ונראה לי שאפי' לא קבוע בי דואר שרי לתנא דמתניתין, כיון שלא חש אלא כדי שיצא מפתח ביתו¹. וסירש רבינו חננאל², והילכתא כדי שיצא מפתח ביתו, וכן גבי חמץ אוקמינן בפרק כל שעה³ <כל שעה> שמותר לכהן לאכול תרומה, והיא שעה חמישית [כרבן גמליאל]⁴, מותר למכור ישראל חמצו לגוי⁵:
 תנו⁶ רבנן נותנים מזונות לכלב בחצר ואם נטלן ויצא אין נוקקין לו <כיוצא בו נותנים מזונות לפני הגוי בחצר ואם נטלן ויצא אין נוקקין לו>⁷. ופסק רבינו יב"א הלוי⁸ דהני מילי אוכלים שיתכן שיאכלם בחצר, אבל חפצים אחרים העשויים להוליכין למקום אחר אסור ליתן לו אפי' לבית הלל, ועד כאן לא קא[שר]ו⁹ בית הלל אלא בערב שבת, שכבר יצא מרשות ישראל מבעוד יום. ופליאה בעיני, הא תנן¹⁰ פשט העני את ידו לפנים ונטל מתוך ידו של בעל הבית וכו' ואוקימנא¹¹ דפסור ומותר לבעל בית, והא מתניתין מיירי בשבת. ואלו הדקדוקים¹² לא נראין¹³ לי (ד)כשיחד לו מקום מבעוד יום, כדתנא בפרק קמא דפסחים¹⁴ גוי שנכנס לחצרו של ישראל ובצק¹⁵ בידו אינו זקוק לבער הפקידו אצלו זקוק לבער <יחד לו בית אין זקוק לבער> משום שנאמר¹⁶ לא ימצא. ואע"ג דסירש רב אשי¹⁴ טעמא דאע"ג דשכירות לא קניא כיון דכתיב לא ימצא משמע מי שמצוי בידך יצא זה שאינו מצוי בידך, ומשמע שאי לאו קרא לא ישרינן, התם משום דחיישינן שמא יהנה מן החמץ והילכך[ד]¹⁷ בכל מקום שמצוי בידו אסור. וכנמה דוכתי¹⁸ מוכח דהמוכר והנותן חפץ לחבירו והשכיר לו מקומו דקנה כאלו משכו חוץ מרשותו. ואף על גב דאמרין¹⁹ ובגוי עד שישכור²⁰, היינו לענין שצריך לשכור מן הגוי, והחמירו בשבת דלא מהני ליה לישראל אי אמר לו הגוי רשותי קנויה לך רשותי מכושלת²¹ לך, אבל ישראל יכול לייחד לגוי מקום מבעוד יום והוא נוטל שלו בשבת. וגם אינה דומה²² לפשט העני להיתר²³, דאיכא למימר דבעל הבית שהיה תופס לא נתכוין שיטול העני כלום, אבל אי נתכוין לא. ומכל מקום נראה לי להיתר²², כדפרישית לעיל²⁴. ויש להחמיר²⁵, שלא להרניל הגוים בכך. וכל מה שאסרנו במכירה ומתנה עד כדי שיצא מפתח ביתו לבית הלל מיירי בשלא ייחד לו מקום:

(1) מן ושמעין ע' 259 שורה 25 עד כאן בראב"ן ס"ו של"ט. (2) שבת י"ח ב'. ורבינו קיצר ושינה לשון הר"ח. (3) פסחים כ"א א'. (4) גמרא ופ"ח וכו"א, וכו' ב"ר. (5) ע"ב ר"ח. (6) שבת י"ט רע"א, כג"י הר"ף. וע' ד"ס. (7) אסופות. וכן מלקמן שורה 13 והלאה יצא שרבינו הביא דין זה, ועל זה הוא פסק הריב"א. וע' אר"ז ח"ב סי' כ"ג והגה"מ פכ"א מה' שבת סי' ש'. (8) פסקו מובא בלשוננו באר"ז הנ"ל. וע' תוס' שבת י"ט א' ד"ה נותנין. (9) אר"ז: שר. וכו': קאמר. וכו"א: קאמשרו. (10) שבת פ"א מ"א, ע"ש הלשון. (11) שבת ג' רע"א. (12) מכאן עד יחד לו בית בשורה 15 מובא בתורפו במדרכי שבת פ"א סי' רנ"ג, ועד ייחד לו מקום בשורה 27 מובא בהגהות מדרכי שם סי' תנ"ד והועתק באנשי שם שם לס' רמ"ג. (13) כ"י: ב"ל: כ"א: נראה. (14) ו' א'. (15) וכן בה"ג ד"ו 58 א' וד"ב ע' 186 ושכל מוב ח"ב ע' 96 ורא"ש פסחים פ"א סי' ו', וגמרא: ובצק. (16) שמות י"ב י"ט. (17) כ"י: והילכתא. (18) מעשה רבין גמליאל וקנים, מע"ש פ"ה מ"ט וקידושין כ"ז א' וב"מ י"א א'. (19) תוספתא עירובין ספ"ה גמרא שם ס"ט רע"ב, ע"ז ס"ד ב' חולין ו' א'. (20) כן בתוספתא וע"ז וחולין, ובעירובין: שישכיר, וע' ד"ס שם. (21) ע' מקומות הנ"ל אות 19. (22) בלא יחד לו מקום. (23) ע' לעיל שורה 18. (24) לעיל שורה 12 והלאה. (25) בלא יחד לו מקום.

תנו רבנן אין מפליגין בספינה סחות משלשה ימים קודם לשבת. יש¹ מרבתינו² שאמרו דוקא בים ומשום שינוי ווסת שאין לו עונג בשבת, אבל שאר נהרות בריאים ועונג לאדם. ופירש רבינו חננאל³ משום שהספינה [גוששת]⁴ ואין במים עשרה טפחים ומשום גזירת תחומין בשבת נגעו <בה> אבל למעלה מעשרה לא גזרו משום הכי נהגו להפליג בים הגדול. ועוד יש פירושים אחרים⁵, ויש להשיב⁶ עליהם. ומסקינן במה דברים אמורים בדבר⁶ הרשות אבל בדבר⁷ מצוה מותר⁸, [דאמרינן]⁹ דהעוסק במצוה פאור מן המצוה¹⁰. ופוסק עמו על מנת לשבות ואינו שובת [דברי רבן שמעון בן גמליאל]¹¹ אומר אינו צריך ומצור לצידן אפילו בערב שבת. ופירש¹² רבינו תם דמה שנהגו להפליג בספינה לסחורה אפילו בערב שבת משום דכל סחורות שלנו דבר מצוה חשבינן להו כדאמרינן בפרק קמא דקדושין¹³ מנין שחייב ללמוד אדם לבנו אומנות דכתיב¹⁴ ראה חיים עם אשה וגו', ואמרינן¹⁵ גמי והודעת להם¹⁶ וגו' הודע להם בית החיים¹⁷ דהיינו שידוע במה לחיות¹⁸. וגם אם הולך להתראות פנים לחבירו חשיב מצוה, אי הולך לטייל¹⁹ הוי דבר הרשות. ואבא²⁰ מורי החזיק דבריו דגרסינן בפרק אלול²¹ מנלחין (מפני שיצא שלא ברשות) בתחילתו²² ר' יהודה אומר הבא ממדינת הים לא יגלח מפני שיצא שלא ברשות, ואמר רבה²³ לשוט דברי הכל אסור, פירש לשון טיול כמו משוט בארץ²⁴, למזונות דברי הכל מותר לא נחלקו אלא להרויח²⁵ מר מדמי לה לשוט²⁶ ומר מדמי לה למזונות²⁶. והלכתא כסתם מתניתין דחשיב ליה [ב]רשות²⁷, דמצוה ורשות דהתם אינו דבר הרשות דהבא. וכן נראה לי עיקר:

(1) מכאן עד לאדם שורה 8 הועתק במדרכי שבת פ"א סי' דנ"ח. ובהגהות מרדכי שם: כתב רבינו ויש מרבתינו שאומרים דוקא בים אין מפליגין לדבר הרשות משום שינוי וסת שאין נפשם חוזרת עליהם תוך שלשה ימים שירגילו בכך ואין וכו'. ועי' ר"ף. (2) הטעם משום ביטול ענג שבת כתבו הרמב"ם פ"ט מה' שבת ה"ג. והוא מהר"ף שבת סי' רצ"ט ובתשובותיו סי' שר"ז והועתקה בס' העתים ע' 2. אבל החילוק בין ים לנהרות לא נמצא בר"ף, וכבר העיר ע"ז הב"ח או"ח סי' רמ"ח. ונמצא בתשו' הרמב"ם סי' קנ"ד הובאה במ"מ פ"ל מה' שבת ה"ג. ועי' תשובה"ג ליק סי' ס"א וסד"ע ע' 2 וע' 8. (3) שבת י"ט סע"א, והובא בר"ף וסד"ע הנ"ל ועוד. (4) פ"ח והראשונים שהביא זהו. וכ"י: גדולה, וט"ס הוא. ובר"ף מפורש שבגדולה מותר לפר"ח. (5) עי' ראב"ן סי' ס' ותוס' שבת י"ט א' ד"ה אין, ועי' מאור ורשב"א ומאירי שבת שם. (6) וכן בה"ג ד"ב ע' 81, וגמרא: לדבר. (7) גמרא: לדבר. (8) גי' ד"ס. (9) לשון הר"ף. וכ"י: לא, ונשתכח מן דא', דאמרינן. (10) סוכה כ"ה א' ושי"מ. (11) כ"י א, וכו': שובת דרשב"ל. (12) מכאן עד דבר הרשות שורה 14 הועתק כסתם במדרכי שבת פ"א סי' דנ"ז. (13) ל' ב'. (14) קהלת ט' ט'. (15) מכילהא יתרו פ"ב וד' הופמן ע' 80, ב"ק ק' א', ב"מ ל' ב'. (16) שמות י"ח כ'. (17) מקורות ומדרכי: חיותם. (18) רש"י ב"מ ל' ב': ללמוד להם אומנות להתפרנס בו. והענין מובא בראב"ן סי' ס' בשם מצאתי, ע"ש מה שהקשה ע"ז, ועי' ב"י או"ח סי' רמ"ח. (19) כ"י א, וכ"י: לעיין. (20) עד ברשות שורה 18 מובא בקיצור בהגהות מרדכי שבת פ"א סי' תנ"ה ובאנשי שם שם לסי' רנ"ח, ושם בטעות ורבינו חננאל הלוי. ובאגודה שבת סי' כ"ח: ורבינו אבי"ה הביא ראיה וכו'. (21) וכן במתניתא דבני מערבא, אבל בכל הספרים: ואלו. (22) מו"ק י"ד א'. (23) ד"ס ור"ח ופירוש משקין לר"ש בן היתום ד' מק"נ ע' 67. (24) איוב ב' ב'. (25) גמרא: להרויחא, ד"ס: להרווחה. (26) גי' ר"ח ור"ף ור"ש בן היתום. (27) יצא ברשות. ובהגהות מרדכי הנ"ל: כסתם מדמי ליה למזונות.

תנו¹ רבנן אין צרין על עיירות של גוים פחות משלשה ימים קודם לשבת ואם התחילו אין מפסיקין ואפילו בשבת. גרסינן במסכת עירובין² תניא גוים שצרו על עיירות של ישראל אין יוצאים עליהם בכלי זין ואין מחללים עליהם את השבת כמה דברים אמורים שבאו על עסקי ממון אבל באו על עסקי נפשות יוצאים עליהם בכלי זין ומחללים עליהם את השבת:

5

קצט. הרוצה³ לתקן מדורה בערב שבת להתחמם בה בשבת כיצד יעשה. כדתנן⁴ ובגבולין כדי שתאחו האור ברובן⁵ ר' יהודה אומר ב[פ]חטין כל שהו⁶, מאי רובן רב אמר⁷ <רוב> כל אחד ואחד ושמואל אמר כדי שלא יאמרו הביאו עצים ונניח תחתיהן. והלכתא כשמואל, דהא מסייעא ליה ברייתא דר' חייא. עין יחידי רב אמר ברוב⁸ עוביו ושמואל אמר⁹ רוב הקיפו אמר רב פפא הילכך בעינן רוב עוביו ובעינן רוב הקיפו. וקנים¹⁰ שאגדם צריכים רוב, גרעינן שנתנן בחתולות אין צריכים רוב, דהילכתא כרב¹¹. תני רב יוסף ארבע מדורות אין צריכין רוב של זפת ושל נפריט ושל רכב ושל גבינה¹², ספרים¹³ אחרים של [נפת]¹⁴. פתילה <אמר עולא צריך להדליק ברוב היוצא>¹⁵, גירסת רבינו חננאל. במתניתא <תנא> אף של קש ושל גבבא. ועצים של בכל כנון סילתי צריכין רוב, אבל שוכא דארזא, אף על פי שהוא לכש¹⁶ הפסול לפתילות נרות¹⁷, אפילו הכי כשר למדורה, ואפילו רוב אינו צריך. ותניא <בספק כמה מדליקין>¹⁸ כל אלו שאמרו אין מדליקין בהם בשבת אבל עושים מהם¹⁹ מדורה <בין> להתחמם כנגדה ובין להשתמש לאורה בין על גבי קרקע ובין על [גבי]²⁰ מדורה²¹ ולא אסרו אלא לעשות פתילה לנר בלבד: וכן²² דין פסולי הפתילות ופסולי שמנים. ואפילו בתערובות אסורים להדליק²³. והני מילי אם המעוט מן ה[כ]שר²⁴, דהא לא מבעיא ליה לאביי²⁵ אלא מהו לתת לתוכן שמן כל שהו ולהדליק, אבל אם רוב מן ה[כ]שר²⁶ מותר. והני מילי דאסור²⁷ כשבורך משום להדליק, אבל להקפות שרי. והארכתי כזה לפרש בתשובות בחבור זה בסימן תתקע"א. ומה שנהגו להדליק בצמר גפן כבית הכנסת פירשתי בחבור זה בתשובת אבא מרי²⁸, גם מה שנהגו להדליק בחלב מהותך כבית [פירשתי בסימן תתקע"א], וגם מענין הדלקת נר הנוכה²⁹ פירשתי בסימן תתקע"ב: וכהא דתנן³⁰ לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וכו' הלכה כר' יהודה. ובפתילת הכנר שקפלה ולא הבהבה³¹ וכו' (ו)הלכה כרבי עקיבא³². ואיני נזקק להאריך לענין פסולי

(1) שבת י"ט א', כג' הרי"ף. (2) מ"ה א', כג' הרי"ף שבת ס"י ש' ועירובין ס"י תרמ"ז. וע' ד"ס שם. (3) מכאן עד להדרי ע' 264 שורה 9 הועתק בקיצור באספות כ"ו ע"ו ד'. (4) שבת כ' רע"א. (5) ד"ס וגמרא. (6) משנה: שהוא. (7) ג' כ"ז ושאלות תצה ס"י ס"ג ור"ח וסד"ע ע' 12. (8) ג' הרי"ף. (9) ג' הרי"ף, וכן הגה"מ פ"ג מה' שבת ס"י מ' וחדושי הר"ן שבת כ' א'. (10) שבת כ' רע"ב. (11) כג' ד"ס והראשונים: אמר רב כהנא אמר רב, ודרך רבינו ברוב שלא להביא רק בעל המאמר. (12) ג' ר"ח. (13) לשון ר"ח, ומוסב על "של זפת". וע' סד"ע ע' 18. (14) כ"ז: גופרית. (15) פ"ח. ובגמרא מאמר עולא אחר במתניתא. (16) שבת כ' ב': לכש שוכא דארזא. (17) משנה שם. (18) שבת כ"א רע"א. והוספתי עפ"י כ"א. (19) כ"א ור"ח ור"ף: בהם. (20) כ"ז: יודי. (21) ד"ס וראשונים. (22) בגמרא. וכ"ז: בלבד וכן. (23) שבת כ"א א'. (24) כ"ז: הבשר. (25) בפתילה. (16) לא ידעתי מקומה. (27) שבת כ"א סע"ב והלאה. (28) שם כ"ט ב'. (29) ע' ר"ף שבת סס"י ש"ב. (30) משנה שבת כ"ח ב'. (31) ר"ף, וע' תוס' שבת כ"ט א' ד"ה רבא ואו"ח ח"ב ס"י ל"ט. וע'

שמינים מה הם, כי משנת במה מדליקין שנורה בסי הכל, ולכך נהגו¹ גם לקרותה בבית הכנסת בלילי שבת, להורות את בני ישראל², אך ביום טוב שחל להיות בערב שבת אין גילין לקרות את המשנה. ושמעתי הטעם³ מפני שאי אפשר לו לעשר ולערב והיאך יאמר עשרתם ערכתם (וכו'). ויש להשיב דמיון ליום טוב שחל להיות באמצע שבת שאומר בין יום השביעי לששת ימי המעשה, וסדר הבדלות הוא⁴ מונה, והכי נמי הכא⁵: ונכנס לכיתו ומקדש. וענין קידוש ופריסת מפה [פירשתי בהלכות קידוש והבדלה]⁶, ושצריך שני ככרות פירשתי על סדר ערבי פסחים בסופו⁷ (בהלכות קידוש והבדלה) ובריש ביצה⁸, וגם ויכולו שאומרים בבית הכנסת פירשתי בתשובה בסימן קצ"ו⁹: וברכת נר של שבת מפורש בספר הראוה בירושלמי¹⁰ שצריך לבדך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת, ועל של יום טוב מברך להדליק נר של יום טוב. [ואע"ג¹¹ דאמרין¹² הרלקת נר בשבת חובה, הך חובה חובה דמצוה]¹³, ולא דמי למים אחרונים חובה שאין מברכין, דהתם החובה הוא משום סכנה. וגם¹⁴ [תיקון לנשים הוין] בדבר, כדתנן¹⁵ על שלש עבירות נשים מתות וכו', ומפורש באגדה בכראשית רבה¹⁶ משום

הגהות לסה"ע ע' 20. (1) סדרע"ג כ"ו א', סה"ע ע' 177, מחז"ו ע' 87 וע' 144, פירס סי' ג', ראב"ן סי' שמי"ב ועוד. וע' סי' חסידים סי' קנ"ד וד' מק"נ סס"י א' וסס"י תקס"ה ומחכים ע' 19. (2) ע' ויקרא י' י"א. (3) מעשה הגאונים ע' 16, מחז"ו ע' 144, רוקח סס"י ש"ב, מנהיג כ"ד ב', שבח"ל סי' ס"ו ועוד. (4) חולין כ"ו סע"ב. (5) ע' כעין זה בשבחי' הנ"ל. (6) דיני קידוש והבדלה ופריסת מפה הם בס"י תק"ח והוא ב' ראש ערבי פסחים, ודין שני ככרות הוא בס"י תקכ"ה והוא בסוף ערבי פסחים. ועפ"ז תקנתו. (7) רס"י תקכ"ה, ע"ש, וע' לעיל סי' קצ"ו ע' 249 שורה 3. (8) לקמן סי' תשי"ב. (9) לעיל ע' 241. (10) לקמן סי' תשי"ב: "ירושלמי פרק המביא כדי יין המדליק נר לילי יום טוב צריך לברך בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של יום טוב, ובירושלמי פרק הראוה גרסינן להדליק נר לכבוד יום טוב, ודכוותה בשבת להדליק נר לכבוד שבת". והועתק לשון זה בסתם בהגה"מ פ"ה מה' שבת ס"א. וכן מובא זה מירוש' פ' הראוה ופ' המביא באר"ז ח"ב סס"י י"א, ולענין יום טוב גם ברס"י שס"א מירוש' ביצה. וכן מובא הדין במרדכי שבת פ"ב סי' רע"א ורצ"ד מפרק הראוה, וכן רמז למקור ברכת הגר בירוש' באגודה יומא סס"י י"ז. ולפנינו בירוש' ברכות פ"ט וביצה פ"ד אין רמז מזה. ופלא שגם הגר"א בכיאו"ר א"ח סי' רפ"ג אות ט' ור"נ טריביטש בקובץ על יד פ"ה מה' שבת מראים מקום לירוש' פ' הראוה. ומקור ברכת נר שבת ויום טוב הוא בתשובת רב נטרונאי בה"ג ד"ב ע' 86 ובח"ג סי' ה' וסדרע"ג כ"ד ב' ובסוף ליקוטים שבפרס ד"נ. ובמנהיג כ"ה ב' סי' י"ז מביאה בשם ר' אחא משבחא, ולפנינו בשאלתות תצהו סי' ס"ג ובהעלותך סי' קכ"ב וכן בכ"י הר"א עפשטיין לא נמצא. ור"ת בס' הישר סי' מ"ה ומ"ה ובתוס' שבת כ"ה ב' ד"ה חובה ורשב"א שם ור"ן שם סי' ש"ט הביאו הדין מסדרע"ג, ובסה"ע ע' 19 בשם "רבוותא", ובמאירי שבת כ"ה ב' ד"ה הדלקת בשם הגאונים. ורב שרירא ורב האי בתשובה"ג ליק סי' פ"ב ושע"ת סי' צ"א מעידים שברכת נר שבת אינה כתובה בתלמוד. ולפ"ז אין ספק שרבינו והא"ר, שמהם שאבו גם המרדכי וההגה"מ, העתיקו את המאמר מן "ספר ירושלמי", שהוסיף הדין בירוש' עפ"י הגאונים. ע' לעיל סי' י"ב בהגהותי אות 17. (11) עד משום סכנה דברי ר"ת בס' הישר סי' מ"ה אות ד', תוס' שבת כ"ה ב' ד"ה חובה. (12) שבת כ"ה ב'. (13) מה שהוספתי נמצא בכ"י לקמן ע' 264 שורה 8, ושם אין מקומו. והעיר ע"ז אחד המעתיקים: טעה הסופר וכו'. (14) סי' הישר הנ"ל: והוא לנשים למען כיבו אורו של עולם כמפורש בכראשית רבה. וכו': איתקן נשים הו. וכו': איתקן נשים להו. (15) שבת ל"א סע"ב. (16) ספ"ה, ומובא גם ברש"י שבת ל"ב רע"א משם. והלשון שהביא רבינו אינו לשון הבר', ומתאים עם לשון בירוש' שבת פ"ב ה"ד ועוד יותר ללשון התחומא נח אות א', ומשם הובא באר"ז ח"ב סס"י י"א.

דחוו אמנו כנתה נרו של עולם שנקנסה מיתה על ידה וכתוב¹ נר אלהים² נשמת אדם ולכן נתנה להם מצוה זו. והוא הדין דגברא נמי מצי לכרך, מידי דחוו אחלה. (ואע"נ דאמרין הדלקת נר בשבת חובה והך חובה חובה דמצוה, טעה הסופר כאן והיפך השמועות)³ ובסדר רב עמרם⁴ ישנה לברכת הדלקת נר שבת. ויש מרבתינו⁵ שאמרו שאין זה⁶ נמר מצות[ה]. והשיב רבינו תם⁷ דגמר מצוהה היא כמו נר חנוכה דלפרסומי ניסא הוא, והבא נמי מיד הוה⁸ שלום ביתו. ולא דמי לתפילין וציצית שסמור לכרך על עשייתם, כדאיתא בפרק התכלת⁹, לפי שאחרי העשיה יש לבישה והנחה, דאלו [היו כן]¹⁰ מברכים לעשות תפילה בנר של שבת היו דומין¹¹ להרדי. ומה שאמרו¹² שאם היתה דולקת אינה מכבה ומדליקה, מה זה (ה)ראיה, ¹⁰ הלא בניסוי [הדם] נמי אם נתכסה ברוח סמור ואם חוזר ונתגלה חייב לכסות¹³. וכן בסוכה העשויה ועומדת ואינו יכול לחדש בה דבר אינו מברך <אם יעשנה>¹⁴ ואם יחדש בה דבר מברך¹⁵. ועוד כי הנשים נוהגות לכבות ולחזור ולהדליק ולברך, ואם¹⁶ אינן נביאות בנות נביאות¹⁷ הנה. [והכי פירושא¹⁸ אמר רב הדלקת נר בשבת חובה, קיבלוה עליהם כל ישראל מחמת מצוה בחובה. רחיצת¹⁹ ידים [ורגלים] ¹⁵ רשות ואומר אני מצוה, מאי מצוה, ומייתין ממנה וכו']²⁰. ומייתי ממנה ר' יהודה כרכי אילעאי שכך היה נוהג, אבל כל העם לא נהגו כך, שלא היו חסידים כמותו²¹. אבל אם היה רשות לא היה זהיר תדיר בכך, מחמת טרדא דשבת, אע"פ שהוא היה חסיד²². והשתא מייתי שפיר ממנה, ודמי קצת להא דאמרין בריש פרק <בשלשה פרקים>²³ מאן דאמר מנהג מדרש לא דרשין אבל אורויי מורין, אבל²⁴ [נהגו] ²⁰ היינו [מ]נפשייהו ולא מפי²⁵ חכם. (והכי פירושא אמר רב הדלקת נר בשבת חובה [51 a] קיבלוה עליהם כל ישראל מחמת מצוה רחיצת ידים רשות ואומר אני מצוה מאי מצוה דמייתין ממנה וכו')²⁶. ובהלכות גדולות²⁷ כתב המדליק נר של חנוכה <וגר של שבת תחילה מדליק נר של חנוכה דאי אדליק דשבת ברישא איתסר ליה

(1) משלי כ' כ"ז. (2) וכן בירוש' ותנחומא וא"ו, וכן מובא בפסחים ז' סע"ב ועוד בהרבה מקומות בחז"ל וראשונים. ובמקרא: ה'. (3) ע' בעמוד הקודם שורה 11 ובהנחותי שם אות 18. וההפוך הוה נראה שכבר היה לפני בעל אסופות ע"ד ד'. (4) כ"ד סע"ב. (5) ר' משולם בר' נתן ממלון בשאלתו לר"ת בס' הישר סי' מ"ז אות ו'. (6) ההדלקה, "ואינה אלא כדי להאיר בלילה". (7) בס' הישר סי' מ"ח. וכל הלשון ער נביאות הנה בשורה 18 מדברי ר"ת. ולא לשנוי ממש. (8) סי' הישר בטעות: מדרה. (9) מנחות מ"ב א'. (10) כ"י: הדרת, כ"י א: הניכן. וס' הישר: כאילו מברכין. (11) כ"י: דומה. (12) ר' משולם הנ"ל. וע' תוס' שבת כ"ה ב' ד"ה חובה וא"ו ח"ב סס"י ו"א. (13) חולין פ"ז סע"א. (14) סי' הישר. (15) סוכה מ"ז א'. (16) ע' פסחים ס"ז א' בד"ס. וכ"ה בירוש' שבת פ"ט ה"א ופסחים פ"ז ה"א. (17) סי' הישר. וכ"י: אינם נביאים בני נביאים. (18) ולמה שאמרנו שהדלקת הנר מצוה היא למה קורא לח חובא, הכי פירושא וכו'. (19) סוף מאמר רב שבת כ"ה ב'. (20) ומייתי ממנה וכו', שמוסב על רחיצת ידים ורגלים, אין לו שום קשר עם הענין הקודם וסמוך לו. ולכן הוספתי כאן הלשון שנמצא בכ"י לקמן שורה 20. (21) ומפני שלא קבלו אותה עליהם כל ישראל לכך אין מברכים עליה. וקשה איך מוכח מר' יהודה שהיא מצוה, ומפרש שאם היתה רשות לא היה ר"י זהיר תמיד. וע' חרושי הר"ן שבת כ"ה ב' ד"ה רחיצת. (22) ב"ק ק"ג ב', תמורה ט"ז סע"ב. (23) תענית כ"ז ב', כג"י ד"ס. והוספתי עפ"י כ"א. (24) ע' רש"י תענית שם ד"ה אוריי. (25) כ"י: נוהגין היינו אנפשייהו ולא מפני. (26) ע' לעיל אות 20. (27) ה' חנוכה, ד"ו 50 סע"ב וד"ב ע' 86. וראיה זו בס' הישר סי' מ"ח אות ו'.

לאדלוקי דחנוכה משום דקבלה לשבת עליה¹, מכלל שמברך, דאם לא כן במה קיבל השבת שאסור לו להדליק. ובירושלמי² ראיא לדבריו ולמנהגין[נו]³. ותו דגרסינן בפרק כירה⁴ אמר ליה אין מוקצה לר' שמעון אלא שמן שבנר בשעה שהוא דולק הואיל והוקצה למצותו הוקצה לאסורו, אל[מ]א דקרי ליה מצוה: וכי היכי דקיימא לן כשמואל⁵ בנר חנוכה דמדליקין מנר לנר אפי' על ידי קינסא⁶,⁶ וקיימא לן⁷ נמי הדלקה עושה מצוה ויכול להדליק בין במקום הנחתו⁸ בין שלא במקום הנחתו⁸ ואפילו נר שבידו יכול להדליק מאותו המונח במקומו, דתרווייהו מצוה ממצוה הוא, כדמוכחא שמעתא⁹, הכי נמי קיימא לן לענין נר שבת ושל יום טוב¹⁰. [וכן] היכי [ד]קיימא¹¹ לן לענין נר חנוכה הדלקה עושה מצוה ולא הנחה, ודייק תלמודא¹² מדמברכינן להדליק נר של חנוכה, ומסקינן השתא דאמרת הדלקה עושה¹⁰ <מצוה> הדליקה חרש שומה וקטן לא עשה ולא כלום, הכי נמי לענין שבת אם הדליקה חרש שומה וקטן וקטנה חסר מצוה¹³. ואע"פ שהתירו על ידי קינסא להדליק מנר לנר, לא התירו¹⁴ להדליק קינסא ממנו או נר אחר שאינו של מצוה אם אינו צריך [את]¹⁵ הקינסא לצורך נר שני להדליק למצוה. וכי היכי דבשבת אין רגילים¹⁶ ליקח נר שלישי להדליק השתים¹⁷ אלא מדליק מנר לנר, <הכי נמי> בנר חנוכה¹⁵ אין צריך נר שאינו של מצוה להדליק השאר נרות, אלא הורגלו¹⁸ משום דאמר רב יהודה אמר רב אסי¹⁹ אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. ויש מרבתי שפרשו²⁰ אפילו למאן דאמר להשתמש לאורה [מותר, אסור]²¹ להרצות מעות כנגדה, דמכזה מצוה הוא. והשתא דאיכא נר שאינה של מצוה²² אין לחוש, אבל בשבת אין לחוש להרצאות מעות ואין צריך נר שלישי: ונראה לי דנהגו בשתי נרות²³, שאחת היא²⁰ לאכול לאורה ואין היכר כי אם בשתים, כדאמרינן²⁴ גבי נר חנוכה בשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו אמר רב²⁵ וצריך נר אחרת להשתמש לאורה, ואמרינן נמי התם²⁶ הוואה אומר לצורכו הוא דאדלקה, להשתמש לאורה. ותו יש לומר חד כנגד זכור²⁷ וחד כנגד שמור²⁸, כדאמרינן <בפרק במה מדליקין>²⁹ חזו הווא סבא דהוה נקט תרי מדאני דאסא³⁰ וכו' ות[יסני]³¹ לך בחד חד כנגד זכור וחד כנגד²⁵

(1) סי' הישר וד"ג. (2) שהביא לעיל ע' 268 שורה 9. (3) כ"י: ולמנהגים, כ"א: ולמנהגינו. (4) שבת מ"ה א'. (5) שם כ"ב א'. (6) שם ע"ב. וע"ש בתוס' ד"ה מאי. (7) שבת כ"ג א'. (8) כ"י: הנחתן. (9) לכאורה בגמרא מפורש להיפך שלמ"ד הדלקה עושה מצוה צריך שתהא הדלקתה במקום הנחתה, וע' פוסקים ובפירוש במאירי שבת כ"ג א'. אבל רבינו מפרש כהר"ף וכמו שהסביר שיטתו בב"ח או"ח רס"י תרע"ה שבמסקנה לא נשאר רק טעם מפני הוואה, וע' גם סמ"ג חנוכה, ולפי"ז במקום שניכר שלשם מצוה הוא א"צ במקום הנחה. ובענין זה הוא דינו של רבינו. (10) ע' סי' התרומה סי' רכ"ט. (11) כ"י: והיכי קיימא. (12) שבת כ"ג רע"א. (13) ר"ה ז' סע"א, היסר. (14) ע' סי' התרומה ה' שבת סי' רכ"ט. (15) כ"י: מן. (16) ע' הגה"מ ס"ד מה' חנוכה סי' כ' בשם הראב"ה, ואולי כוון לכאן. (17) ע' לקמן שורה 20. (18) ע' תוס' שבת כ"ג א' ד"ה שמע. (19) שבת כ"ב א', ע"ש בגליון וד"ס. (20) היא שיטת הר"ה, ואולי גם שיטת הר"ח, שפירש שאסור להרצות מעות משום ביווי מצוה. (21) כ"י: אסור מותר. (22) כרבא שבת כ"א ב'. (23) מובא בשם רבינו בשב"ל סי' נ"ט, והועתק באסופות כ"י ע"ז א'. וכן נהג מחר"מ בתשב"ץ סי' ז', וע' מאור' רס"י רס"ג. (24) שבת כ"א ב'. (25) ע' ד"ס, וגמרא: רבא צריך. (26) שבת כ"ג סע"ב. (27) שמות כ' ח'. (28) דברים ו' י"ב. (29) שבת ל"ג ב', והוספתי עפ"י כ"א. (30) גמרא: אסא. (31) כ"י: ותסיג.

שמור. ולולי שמצאו בה חכמים¹ מעם אחר] בשתי ככרות בשבת בססוק², משום
[דכתיב]³ להם משנה, הוּו מפרשי לה נמי מהאי טעמא. ולפי זה אין להוסיף נר
שלישי, ואם צריך לו ירחיקנו להכירא, כמו נר חנוכה: מיהו נראה לי כשמדליק⁴
את הנר הראשון מן האור יתכוין שלא יקרא שם מצוה עליו עד שידליק ממנו נר
השני המונה > במקומו, ואז לא יצטרך לברך עליו עד שידליק <⁵ מנר של
שבת > לנר חבירו⁶, כניהוגינו⁷, דאם לא כן על הראשון היה לו לברך⁸. ונס
דעתיה שלא לקבל עליו את השבת⁹ כשמברך עובר לעשייתו¹⁰ עד שיסרוש [מן]
הדלקת נר שני ויניחנו במקומו, דאם לא כן אחרי הברכה לא היה לו להדליק השני
אלא להניחו מיד¹¹, כדאמרין בתוספתא דסוכה¹², גבי שש תקיעות, פרשתי במקום
10 אחר, דתניא אפלו נר בידו מניחו לארץ¹³. ואף על גב דלכני תקיעות אינו תלוי
בקבלתה, שאני התם שהתקיעות מסודרות לציבור¹⁴ ואין לעשות אנדרות אנדרות¹⁵. ודמי
להעניית ברכו בניהוגים¹⁶ שקבלו עליהם הצבור את השבת, שאין היחיד קובע שבת
לעצמו ועל כרחו חל עליו¹⁷ לכל דבר, הילכך מניחו בארץ, ואינו יכול לומר לא
אקבל שבת עדיין, אבל קודם ברכו כשמדליק בכיתו תלוי בדעתו שאמר אינו רוצה
15 שיחול עליו [אלא] עם הצבור כשיאמרו ברכו יספיר דמי, ואם דעתו שיחול עליו
בגמר ההדלקה חל עליו וכן מקודשת, אם קבלתו שלא בטעות¹⁸, כדמוכח בפרק תפלת
השחר¹⁹ לנביא ההוא דרב צלי של שבת בערב שבת. והא דאמרין²⁰ מצות אין צריכין
כונה לא דמי להכא, [ד]הכא²¹ מתכוין שלא יחול עליו ולא הוּו כסתמא. והא דאמרין²²
דכיתיהו דרב יוסף מאחרא ומדלקא²³ אמר לה רב יוסף תנינא²⁴ לא ימיש²⁵ וגו' [וכו']
20 עד סברה לאקדומה אמר לה ההוא סבא תנינא ובלכד שלא יקדים ושלא²⁶ יאחר,
אלמא שאין להקדים, יש לפרש סברה לקבוע הדברים עליה כחוכה להקדים ואמר
לה ובלכד שלא יקדים להרגיל בכך, דזימנין דחומרא דאתי לידו קולא [הוא], כשלא
נמר להכין לשבת, [והא ד]רב צלי של שבת בערב שבת מעשה אירע כן, ולא שהיה
רגיל בכך: וקרב הדבר בעיני דאכסנאי משתתף בפריטי לנר של שבת²⁷ כמו לנר

(1) ברכות ל"ט ב', שבת קי"ז ב'. (2) כ"ו: ב'. (3) שמות ט"ז ב'. (4) מכאן עד
מיד בשורה 9 מובא בשם רבינו באסופות ע"ז א'. (5) אסופות. (6) כ"א ואסופות.
(7) אסופות, כ"א: בניהוגינו, כ"י: כמנהגינו. (8) עובר לעשייתו, פסחים ד' ב' ושמ. (9) כזה
בהגה"מ פ"ד מה' חנוכה ס"י ב' בשם מהר"ם, וע' גם תשב"ץ ס"י ח', וצ"ע משה ס"י י"ד.
ומדרכי שבת ס"י רצ"ג נראה ששאב מכאן. (10) קודם הדלקת השני. (11) שבהדלקת הנר
וברכתה קבל עליו את השבת כשיטת ה"ג שהביא לעיל ע' 265 שורה 1. וכן סדרע"ג ל"ו ב'
ור"ף שבת ס"י ש"ז וראב"ן ס"י ש"מ ועוד. וע' אר"ז ח"ב ס"י י"א ושבה"ל ס"י ג"ט ור"ן שבת
ס"י ש"י והגה"מ פ"ה מה' שבת ס"י י' ופ"ד מה' חנוכה ס"י ב' וב"י אר"ז ס"י רס"ג. ומ"ש
בהגה"מ בשם הראב"ה אינו לפנינו כאן. (12) פ"ד ח"א, ושם ליתא שש תקיעות. וע' שבת
ל"ה ב'. (13) תוספתא: ע"ג הארץ, וכד' צוקרמ': בארץ, וכן לקמן שורה 18. (14) בשביל
הצבור. (15) יבמות י"ג סע"ב. (16) לפי המנהג. ומדרכי שבת ס"ב ס"י רצ"י נראה שהעתיק
מכאן. וע' אריכות בכ"י אר"ז ס"י רס"ג. ומה שהביא בשבה"ל ס"י ג"ט בשם רבינו אינו לפנינו
כאן. (17) ע' ס' חסידים ס"י רס"ב וד' מק"נ ס"י תקצ"ט. ואר"ז ח"ב ס"י ט"ז בשם ריב"ם, ע"ש
היטב. (18) כגון שנתקדו השמים עבים וכסבור שפנה יום. (19) ברכות כ"ז ב'. (20) שם י"ג
סע"א ושמ. (21) כ"י: ולהכא. (22) שבת כ"ג ב'. (23) ד"ס, וע' לקמן ע' 267 שורה 19.
(24) ד"ס. (25) שמות י"ג כ"ב. (26) כ"א וד"ס: ובלכד שלא. (27) הדין מובא בשם רבינו בהגה"מ
שבת פ"ב ס"י תנ"ו ובאנשי שם שם ס"י ר"ע ובאגודה שם ס"י ל"ב, ונפסק בש"ע אר"ז ס"י רס"ג סע"ף ד'.

של חנוכה¹ אם לא מדליק[ין] עליו בנו ביתה, אם מן[ר] לו בעל [הבית] ביתו
בחנם². ואם ב' בעלי בתים דרים ביחד³ דמי להא דתניא⁴ והמהדרין נר לכל אחד
ואחד, וכל שכן [לשאינן קרויין]⁵ בני ביתו:

שלשה⁶ דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם <ערבתם>
הדליקו את הנר, וצריך⁷ למיטרינהו בניחותא. אבל [ב] שאר דברים מותר להטיל⁸
אימה על בני ביתו, כדאיתא בהאורג⁹, אבל לא אימה יתירה, כדאמרינן בפרק קמא
דגיטין¹⁰ כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו סוף בא¹⁰ לידי שלש עבירות גילוי ערוות
ושפיכות דמים וחילול שבת. הדלקת¹¹ הנר מגלן דכתיב¹² וידעת כי שלום אהלך ואין
שלום אלא [ב]אורה¹³. והני¹⁴ תלת מילי דבעי ליה לאינש למיטר בניחותא, כי היכי
דלקבלינהו מיניה. והא דלא קאמר¹⁵ המבטלם את הכלים כדקתני ספא⁶ ספק חשיכה¹⁰
וכי' עד אין מטבילין את הכלים, משום שיש למצוא תקנה בדבר אסילו שבת ולא
המבטלם, כדתנן ושום שטמבילין כלי על גבי מימיו למהרו, בפרק ב' דביצה¹⁶: כתיב¹⁷
ותזנח משלום נפשי אמר ר' <אבהו>¹⁸ זו הדלקת הנר נשית מוכה אמר ר' ירמיה
זו בית המרחץ ר' חייא בר אבא¹⁹ אמר זו רחיצת ידים ורגלים בחמין ר' יצחק
<נפחא אמר זו מטה נאה וכלים נאים שעליה רבי אבא>²⁰ אמר זו מטה מוצעת¹⁵
ואשה מקושטת לתלמיד חכם²¹. סירושו נראה לי דכולהו אמוראי אשבת קיימי [ואמרי]²²,
נשיתי טובה, אלו [הדברים]²³ המורגל [בהם]²³ בשבת, ושבת וחול שום לו, מטה נאה,
סירושו להסב עליה, מטה מוצעת, לשכב, ואשה מקושטת לתלמיד חכם, שעונתו מערב
שבת לערב שבת²⁴. וכן עיקר: דביתהו²⁵ דרב יוסף הות מאחריה ומדלקה²⁶, סירש
רבינו חננאל²⁷ סמוך לחשיכה, אמר לה רב יוסף תנינא לא ימיש עמוד הענן וגו'²⁰
תלמד שעמוד ענן משלים לעמוד האש וכו', כלומר בא עמוד האש ועדיין עמוד ענן
קיים, סברה לאקדומה תנא ליה²⁸ ההוא סבא ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר,
אלא בעת שקיעת החמה קודם כמעט תהא ההדלקה: אמר ר' יוחנן²⁹ הלכה כר' יהודה
לענין שבת, דאמר³⁰ משתשקע החמה קידש היום³¹, [51b] ובישיבת רבה³² דמחמיר,

(1) שבת כ"ג א'. (2) שאז האכנסאי נחשב כבן בית. וכי"י: אם מכר לו בעל ביתו בחנם.
(3) שלא בחנם, שאז אין אחד מהם נחשב כבן בית. (4) שבת כ"א ב'. (5) כי"י: לשקרין. (6) משנה
שבת ל"ד א'. (7) גמרא שם. (8) שבת ק"ה ב'. (9) ו' סע"ב, והובא ברו"ף שבת ס' שכו'.
(10) רי"ף, וגמרא: הוא בא. (11) שבת ל"ד א': מנא הני מילי, ורבינו העתיק ס"ח בקיצור. וע'
שבת כ"ה ב' ורש"י שם וס' העתיק ע' 21 וראב"ן ס' ש"מ. (12) איוב ה' כ"ה. (13) פ"ח: אלא
באור. וכי"א: בלא אורה. (14) שבת ל"ד א', גיטין ו' סע"ב. (15) וכן הקשה הראב"ן בס' ש"מ.
(16) י"ז סע"ב. והלשון שהביא י"ז לא נמצא שם, ולהפך נאמר שם בפירוש: אבל לא
מטבילין. וכן מבואר שם י"ח ב' ובתוספתא שבת פ"ז ה"א וביצה פ"ב ה"ט שאין מטבילין בשבת
כלי ע"ג מימיו למהרו. וע' ביצה י"ח א' מדליין בדלי טמא וכו' ורש"י ותוס' שם. ואפשר שכונן
רבינו לברייתא זו ומפרש אותה גם בשבת. אבל עכ"פ הלשון צע"ג. (17) איכה ג' י"ה שבת
כ"ה ב'. ושם ליתא כתיב. (18) כ"ז א' וגמרא. (19) ד"ס: ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן.
(20) גמרא. ושרבינו הביאו נראה משורה 17. (21) ד"ס. (22) כי"י: שאומר. (23) כנ"ל לחקן.
וע' חידושי אגדות מהרש"א. (24) כחובות פ"ב ב'. (25) שבת כ"ג ב'. (26) גמרא: ומדלקת
לה, וע' בעמוד הקודם שורה 19. (27) שבת שם, וכל הלשון עד ההדלקה בשורה 28 הוא
מפרי"ח. (28) גמרא: אמר לה ההוא סבא תנינא. (29) שבת ל"ה סע"א, אמר רבה בר בר חנה
א"ר יוחנן. ודרך רבינו ברוב שלא להביא רק בעל המאמר. (30) שבת ל"ד ב'. (31) ע' רש"י
שבת ל"ה סע"א ד"ה בשלמא. (32) תורף דברי הרו"ף שבת ס' ש"ל. וע' רשב"א ורא"ש.

דהלכה כרבה לגבי רב יוסף בר משדה ענין ומצאה¹. [והלכה]² כרבי יוסי, שאין³ כהנים מבולי יום אוכלים בתרומה עד דשלים בין השמשות דר' יוסי. ואין זה תרי חומרי דסתרי אהרדי⁴, דמספק היה פוסק⁵. ויש דוגמא בפרק תפלת השחר⁶ בענין תפלת המנחה ותפלת הערב. אמר⁷ רב יהודה אמר שמואל כוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה לילה, ולא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא כוכבים קטנים שאין נראין אלא בלילה אלא בינונים. ירושלמי⁸ בריש מסכת ברכות⁹ כמה כוכבים יצאו ויהיה לילה ר' פנחס אמר אחד ודאי יום שנים ספק <שלשה>¹⁰ ודאי לילה, ואסיקנא הדתימר¹¹ באילין דלית אורחיהו למיתחמי ביממא [משערין]¹² בהו [ברם]¹³ באילין דאורחיהו תתחמי ביממא לא משערין בהו אמר ר' יוסי בר [אבין]¹⁴ ובלחוד¹⁵ דיתחמו תלתא כוכבין בדמות¹⁶ חד כוכבתא. שמעתי¹⁷ בשם ר' יהודה¹⁸ שעומדים סדורים שלשה זה תחת זה במערב. ולי נראה שעומדים שלשה כחצובה¹⁹ ואז נראים²⁰ כאלו הם כוכב אחד ואז הוא לילה <לענין שבת>²¹. וכן ראוי להחמיר בתענית צבור. אמר להו רבא לבני מהווא²² אתין דלא קים לכו בשיעורא דרבנן אדקיימא שמשא בריש²³ דיקלי א(י)תלי שרגא, סירוש הדליקין את הנר²⁴, ביום מעונ²⁵ כמתא²⁶ חזו תרנגולי, אימט עיילי לקרנייהו, בדברא חזו עורבי, אימט²⁷ עיילי לקניניהו, באגמא²⁸ חזו ארבי²⁹, סירוש³⁰ עשב שקורין טלווא³¹ שבכקר עליו מתפשטים ובערב הם נכוצים ביחד: והעושה³² [מלאכה] בשבת אחד בין השמשות בכניסתו וכיציאתו חייב

(¹) סתרי' ר' רחיד'א סי' ל"ה, ומקורו בכבא בתרא ק"ד רע"ב וקמ"ג ב'. ונמצאה שיטת רבינו כרוב הראשונים שהכלל בכל הש"ס נאמר, ע' לוח יד מלאכי סי' תקצ"ו. (²) כ"י: והולכתא. (³) שבת ל"ה רע"ב. (⁴) עירובין ז' א' ע"ש. (⁵) ע' רש"י שבת ל"ה סע"א. (⁶) ברכות כ"ז א': דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. וע' ראבי"ה לעיל סי' פ"ג ע' 58, וצע"ק. (⁷) שבת ל"ה רע"ב. (⁸) מכאן עד כחצובה בשורה 11 מובא בס' זכרון ברית לראשונים ע' ק"ב מספר אבי"ה. והספר זב"ל הועתק מס' האסופות, כ"ה, והמאמר שלפנינו הוא שם בדף פ"ב א'. (⁹) ה"א, בשניונים. וג' רבינו מסכימה עם ג' ר"ה שבת ל"ה ב', ונראה שמשם העתיקו. (¹⁰) ירוש' וזב"ל. (¹¹) כ"י: הדתמר, וכן בזב"ל: תדקת'ר. ומוזה למדתי במונטספריסות ח' נ"ב ע' 810 שלפני הראבי"ה היה ירושלמי מנוקד. אבל אחר שבא לידי כ"י האסופות ראיתי כי הספר ר"ב ו' מנוקד, ונפלה ראיתי. (¹²) הוספתי מסבירה, וזב"ל: ביממא ברם. (¹³) זב"ל, וכ"י: בין. (¹⁴) זב"ל ופר"ח, כ"י: אבא. (¹⁵) ג' נכונה, ובפר"ח: בר מן. (¹⁶) מכאן עד צבור בשורה 18 מובא בשלה"ג שבגליון המדרכי שבת פ"ב אות ו' מן "אבי העזרי העתקת אור זרוע". ולפנינו באר"ז ח"ב סי' י"ד וק"ב ות"ד לא נמצא. (¹⁷) זב"ל ושלח"ג: ר' יהודה חסיד. ואין לברר אם הכונה לר"י החסיד מריגנישבורג או לר"י החסיד שירילאון, ששניהם היו בני דורו של רבינו. ובס' חסידים לא נמצא מה שהביא רבינו בשם ר"י חסיד, ובשם ר"י שירילאון מובא באר"ז ח"ב סי' ת"ד סימן אחר לכה"ש. אבל נראה שהכונה לר"י החסיד מריגנישבורג, ע' מכווא. (¹⁸) כג' רגלי קנקן, רש"י עירובין פ"ה ב' וערך חצב א'. ובפירושו של רבינו כתב ר' ירוחם נתיב י"ב ח"א, ודאי שמכאן לקחו. (¹⁹) שלח"ג: נדמים, כ"י: נקראים. (²⁰) שלח"ג, ומוכרת. (²¹) ד"ס ור"ח וס' העתים ע' 17. (²²) ר"ח ורי"ף וסה"ע. (²³) לשון רש"י. (²⁴) ר"ח ורי"ף וד"ס. (²⁵) לשון ר"ה, וכן כל הפירושים. ובפר"ח תנודם: בקניניהו, וסה"ע ר"ע 17: רבינו יוטר נכונה, והכונה: קרן זוית. (²⁶) ד"ס: כ"י: עורב, ונראה שצ"ל אדוני כבפר"ח, או יותר נכון: אראני ככרש"י בד"ס, ע' אות שאח"ז. (²⁷) כ"י: עורב, ונראה שצ"ל אדוני כבפר"ח, או יותר נכון: אראני ככרש"י בד"ס, ע' אות שאח"ז. (²⁸) עד מלווא לשון רש"י. (²⁹) ובערך הרני: מלכא. Malve, malve. (³⁰) מאמר ר' יוסי בר זבדא, שבת ל"ה רע"ב.

המאת מטה נפשך. וכגון¹ מלאכה² דמכה בסמיש, שהוא גמר מלאכה ונעשית³ בהרף עין:

- ר. תנו רבנן⁴ שש תקיעות תוקעין בערב שבת וכו' ובשלישית חולץ תפילין⁵.
 ופשוטה היא הכרייתא זו: אמר⁷ רבא פשיטא לי נר ביתו ונר
 חנוכה נר ביתו עדיף נר ביתו וקדוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו נר חנוכה⁶
 וקדוש היום נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא. אמר רב הונא הרגיל בנר היוין ליה
 בנים תלמידי חכמים. פירוש נר שבת [ו] נר⁸ חנוכה נרות מצות⁹, וכן נרות לבית הכנסת
 ולבית המדרש. וגרסינן באגדה¹⁰ [כתוב אחד¹¹ אומר ונר הוליד את קיש וכתוב אחד¹²
 אומר קיש בן אביאל וכי נר היה שמו והלא אביאל היה שמו] אלא זקינו אביאל
 היה רגיל להדליק נרות בבית הכנסת ובבית המדרש ובמבואות האפילות ובזכות זה¹⁰
 זכה שאול בן בנו למלכות ולכן נקרא [שמו] נר. ולכך נהגו נשים צדקניות [וכשרות]¹³
 לתקנם [ו] להדליקם לזכות¹⁴ מצוה. הרגיל¹⁵ במזוזה זוכה לדירה נאה הזהיר¹⁶ בציצית
 זוכה לשלית נאה הזהיר בקידוש היום זוכה ומטלא גרבי יין. אמר¹⁷ רבא האי מאן
 דרחים רבנן היוין¹⁸ ליה בנין רבנן דמוקיר רבנן היוין ליה חתנויותא דרבנן [דרהיל
 מ]רבנן¹⁹ הוא גופיה <הוי> צורכא מרבנן: <וקיימא לן²⁰ הלכתא כרבא> דאמר¹⁵
 רבא יום טוב שחל להיות בשבת שליו צבור היוור לפני התיבה ערבית אינו צריך
 להזכיר של יום טוב שאילמלא שבת אין שליו צבור יורד ערבית ביום טוב, ואפי'
 בשבת לא נתקן אלא משום סכנה. יש מפרשים²¹ סכנה להשאיר בשדה, כי כתי'
 כנסויתהון היו בשדה. ויש מפרשים²² משום דבתחילת ליל שבת קאי מאדים בזווי²³.
 יחיד אומר מגן אבות בדברו או לא פירשתי בתשובה בסימן קצו'²⁴. ובירושלמי²⁵
 גרסינן באתרא דלית חמר שליו צבור יורד לפני התיבה אומר ויכולו וברכה אחת
 מעין שבע. ובמדרש²⁶ אמרינן שחייב לומר שלש פעמים ויכולו בשבת. ומיהו²⁷ שבת
 יום טוב לא אמרינן ג' פעמים. ואמרינן²⁸ אמר רב המנונא כל המתפלל בערב שבת

(1) כל' ולר' יומי כגון. ועי' אר"ז ח"ב רס"י י"ד. (2) ע' שבת ע"ג סע"א ורש"י שם.
 (3) כ"א, כ"י: ונקרי'. (4) ככ"א גרשם ס"י ר' לקמן ע' 270 שורה 5 במקום ר"א שבכ"י.
 (5) שבת ל"ה ב'. (6) גמרא: שלישית לחלוץ תפילין. (7) שבת כ"ג ב', ורבינו קיצר לשון
 הגמרא. ועי' פ"ח. (8) כ"י: או נר. (9) ע' רש"י ד"ה בניס ור"ף שבת ס' ש"א. ועי' סה"ע
 ע' 16 ועי' 200. (10) ירוש' שביעית פ"ג, ויק"ר פ"ט אות ב', תנחומא תצוה אות ח'.
 ובשלשתם לא נמצא רק שהיה מדליק במבואות האפילות. והלשון שהביא רבינו קרוב יותר
 ללשון הירוש'. ועי' בויק"ר. ותקנתי הלשון כאן עפ"י המקורות והמקראות, ובכ"י לשון שאי
 אפשר להולמו: באגדה שאול בן קיש בן נר וכי בן נר היה והלא בן קיש היה אלא וכו' לכן
 נקרא בן נר. ובאגודה שבת ס"י ל"ו ממדרש: קיש אביו האיר, ואולי מקור טעותו בלשון הכ"י
 כאן. (11) דהיי"א ח' ל"ט. (12) ש"א ט' א'. (13) כ"י: צדקניות לתקנם וכשרים. (14) יותר
 טוב: לנרות. (15) שבת כ"ג ב' כגוי' הר"ף וסה"ע ע' 16. והם גורסים ככולם: הרגיל. וגמרא:
 הזהיר. (16) כ"א: הרגיל. (17) שבת כ"ג ב'. (18) גי' הר"ף. (19) כ"י: דרחים רבנן, כ"א:
 דרחים מרבנן. (20) שבת כ"ד רע"ב. (21) ע' לעיל רס"י קצ"ו ובהגהותי שם. ועי' פ"ד ד"ו
 נ"ח א' וחדושי הר"ן שבת כ"ד א' ד"ה ש"ץ. (22) לא מצאתי. ורק במחכים ע' 19 והובא
 בא"ח דין תפלת ע"ש ס"י ו"א: ומשום מאדים המשמש בערב שבת תקנוה בשבת ולא ביום
 טוב. (23) שבת קכ"ט ב' ע"ש בר"ח ורש"י. (24) לעיל ע' 240. (25) ברכות פ"ח ה"א,
 ומביאו רבנו לעיל רס"י קמ"א וס"י קצ"ו ע' 242. (26) ע' לעיל ס"י קצ"ו ע' 241 ובהגהותי
 שם אות 18 ואות 19. (27) לעיל ע' 241 ועי' 243. (28) שבת ק"ט רע"ב.

ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית וכו', ואמר מר עוקבא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו שני מלאכי השרת המלווים לו¹ לאדם מניחים ידיהן² על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחטאתך תכופר³ :

הלכות שבת.

5 **רא⁴. תנו רבנן⁵** ארבע רשויות לשבת רשות היחיד רשות הרבים כרמלית ומקום פטור איזהו רשות היחיד חריץ שהוא עמוק עשרה טפחים⁶ ורוחב⁷ ארבעה וכן גדר שהוא גבוה י' ורוחב⁷ ארבעה זו היא רשות היחיד <גמורה>. אבל⁸ מי שיש לו שני בתים משני צדי רשות הרבים ובעי למיעבד לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן אסור למלט בתוכן, כרבנן דפליגי אדרבי יהודה. וכן הזורק לתוכן מרשות הרבים פטור. ואיזהו⁵ רשות הרבים סרטיא ופלאטיא גדולה ומבואות המפולשים⁹ זו היא רשות הרבים גמורה. [פירוש]¹⁰ מפולשים משער לשער כל אורך העיר כדגלי מדבר¹¹, אבל פסי ביראות¹² דאיכא עליהו שם ארבע מחיצות אפילו אם דרך הרבים מפסקתן לא בעי לסלוקה לצדדין. ואין⁵ מוציאין מרשות היחיד זו לרשות הרבים זו ואין מכניסין מרשות הרבים זו לרשות היחיד זו ואם הוציא והכניס בשוגג חייב חטאת במזיד ענוש כרת ונסקל אבל הים¹³ והבקעה והאיים [ט]ונית¹⁴ והכרמלית אינם לא רשות היחיד ולא רשות הרבים¹⁵ ואין נושאין ונותנין לתוכן ואם נשא ונתן פטור ואין¹⁶ מוציאין מתוכן לרשות הרבים ולא מרשות הרבים לתוכן ואין מכניסין מתוכן לרשות היחיד ולא מרשות היחיד לתוכן ואם הוציא והכניס פטור חצירות של רבים ומבואות שאינן מפולשין עירבו מותרין לא עירבו אסורין 20 אדם עומד על האיסקופה נוטל מבעל הבית ונותן לו מעני ונותן לו ובלבד שלא יטול מבעל הבית ויתן¹⁷ לעני ומעני ויתן לבעל הבית ואם נטל ונתן שלשתן פטורין. ואוקימנא¹⁸ באסקופה מקום פטור, גבוהה תשעה או עשרה ואינה רחבה ארבעה [על ארבעה], וכדרב דימי אמר ר' יוחנן דאמר מקום שאין בו ארבעה על ארבעה מותר לבני רשות הרבים ולבני רשות היחיד לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו. ואם 25 האסקופה גבוהה עשרה ורוחבה ארבעה נידונית כרשות [היחיד]¹⁹. ועוד נפרש בה לפנים²⁰. וקרן זוית²¹ הסמוכה לרשות הרבים כיון דלא ניחא תשמישתיה ככרמלית דמי. ובין העמודים, אפילו אינו גבוה שלשה, נידון ככרמלית. וכל שכן איצטבא

(1) כ"א וגמרא. (2) כ"י: ודן, כ"א: ידן. (3) ישע' ו' ז'. (4) ע' לעיל ע' 269 בהגהותי אות 4. (5) שבת ו' א'. (6) ה"ג ור"ח ור"ף וד"ס. (7) גמרא: ורחב. ורחב הוא: רחב, וא"ו במקום קמץ, ע' לעיל ע' 264 בהגהותי אות 1. (8) שבת ו' סע"א ורע"ב. (9) כ"א וגמרא, כ"י: המפולשות. (10) כ"י: כמפולשים, כ"א: כי מפולשים. ומלת כי נשתבשה מן פ"י, פירוש. (11) ע' רש"י שבת ו' א' ד"ה המפולשין ועירובין ב' רע"א ושם ' סע"א ד"ה ר"ה. וע' תשו' רב שר שלום בח"ג סי' ע' ושע"ת סי' ר"ט וסח"ע ע' 118 וע' 306. וע' שבת ה' רע"א וצ"ו רע"ב וצ"ח א' ועירובין כ"ב ב'. (12) ע' ר"ח ורש"י שבת ו' ב' ד"ה מפסקתן. (13) גמרא: ים. (14) ד"ס. (15) ד"ס, וכעין זה בסח"ע ע' 308. וכ"א: אין רשות הרבים ולא רשות היחיד, כעין ג' הדפוס. (16) ר"ף וסח"ע, וכעין ג' כ"י א"ס בד"ס. (17) ד"ס ור"ף וסח"ע. (18) ח' סע"ב, כג' הר"ף. (19) כ"י: חרבים. (20) לקמן. ע' לעיל ע' 206 בהגהותי אות 20. (21) ז' רע"א.

שלפני [ה]עמודים נידון ככרמלית. וכן היזמי והיני אע"ג דלא גביהי שלשה, כאביי ורבא. לבינה וזקופה ברשות הרבים, וגבוהה שלשה דלא דרסו בה¹ רבים, וזרק ונח² בפניה חייב, שהרי באויר רשות הרבים נח, על גבה פטור. פירוש³ נח בפניה כגון טיט או דבילה שמינה⁴ אם זרק ארבע אמות ונדבק בה חייב, דכל [למטה]⁵ מעשרה הוא רשות הרבים, ובלבד שינוח, או⁶ למטה משלשה⁷ דהוי כמנוח על גבי קרקע, ⁵ אפילו אם [נח] על גבי דבר המסויים⁸, או אם נח באויר כי האי דנדבק אפילו (אפי') למעלה משלשה עד עשרה⁹ הוה חשוב כמו ברשות הרבים, כדתנן בפרק הזורק¹⁰ הזורק ארבע אמות ככותל [52 a] למעלה מעשרה טפחים כאלו זורק באויר (וכו'), פירוש הוא מקום פטור ואין בו [אף] איסורא דרבנן¹¹, למטה מעשרה טפחים כזורק בקרקע¹². וכל דבר שגבוה שלשה או יותר עד עשרה [ורוחב]¹³ ארבעה הוי כרמלית¹⁴, ¹⁰ ואם אינו רוחב ארבעה הוי מקום פטור¹⁵. ודוקא בדבר המסויים תשמיש[ו] כגון גב הלבינה וראש הכותל או ראש עמוד, אבל הנדבק לאויר כגון פני לבינה לא הוי <רשותא לנפשיה, אלא אי למטה מעשרה הוא הוי>¹⁶ רשות הרבים גמורה, ואי למעלה מעשרה הוא דלא שלטי ביה רבים הוי אוירא מקום פטור, כדתנן בפרק הזורק¹⁷ למעלה מעשרה כזורק באויר. ואם גבוה שלשה או יותר עד עשרה ורוחב ¹⁵ ארבעה, ונח על גביו הוי איסורא דרבנן, כרמלית הוי. וגבוה תשעה¹⁸ ורוחב [ארבעה]¹⁹, ¹⁹ [ד]אמרן [ד] הוי כרמלית, הני מילי כשאין רגילים רבים לכתף עליו²⁰, [אבל אם רגילים רבים לכתף עליו] והוא רוחב ארבעה טפחים²¹ וזרק ארבע אמות ברשות הרבים ונח על גביו חייב, דהילכתא כעולא²². ומעמא²³ משום דכל פחות משלשה מדרס דרסי ליה רבים משלשה ועד תשעה לא מדרס דרסי ליה רבים ולא כתופי ²⁰ מכתפי עילויה תשעה ודאי מכתפי עילויה, אם עומד במקום שרגילין לכתף, ונידון ברשות הרבים. אבל גומא עמוקה תשעה הויא כרמלית, דהילכתא כרבא²² דאמר הילוך²⁴ על ידי הדחק שמיא הילוך תשמיש על ידי הדחק לא שמיא תשמיש. וכרמלית שאינה רחב[ה] ארבעה מקום פטור [הוא], שאין בו איסור כלל לטלטל מרשות²⁵ הרבים ומרשות היחיד עליו. כי²⁶ אתא רב דימי אמר רבי יוחנן אין כרמלית ²⁵ פחותה מארבעה אמר²⁷ רב ששת ותופסת עד עשרה דאקילו²⁸ בה רבנן מקולי רשות

(1) ר"ף, וכן רש"י ד"ה על גבה. (2) ר"ף וכו"מ. (3) עד כזורק באויר בשורה 15 לשון רש"י בשינויים והוספת פירוש. (4) שבת ק' א': בדבילה שמינה שינוי. (5) כ"י: לטמא. (6) רש"ל ומהר"מ מחקה, ולא ידעתי טעמם. (7) כר"ת בתוס' שבת ז' א' ד"ה וטח. (8) ע' רש"י שבת ח' סע"ב וצ"ו ב' ד"ה כזורק. (9) כריב"א בתוס' שבת הנ"ל, וע' מהרש"א. וע' מאירי וחרושי הר"ן. (10) שבת ק' א'. (11) שבת ח' ב', וע' רש"י שבת ז' א' ד"ה ה"ג. (12) רש"י: בארץ, וכן במשנה. (13) כ"י: או ארבעה. (14) ז' א', ר' יוחנן ורב משום (15) ח' ב'. (16) רש"י. (17) שבת ק' א', ע"ש. (18) כל' פחות מעשרה, ונקט תשעה משום דעולא שמכניא לקמן. (19) כ"י: י. (20) ע' רש"י עירובין ל"ג א' ד"ה ונח. (21) כרש"י שבת צ"א ב' ד"ה אי נימא, וכו' שיטת הראב"ד מובא ברשב"א, וס' התרומה ס' ר"ד, והיא גי' כ"מ ופסקי ר"ד. ולא כן פירש"י שבת ח' א' ד"ה מכתפי והרמב"ם פ"ד מה' שבת ה"ח. וע' פסקי ר"ד ורשב"א ומאירי. (22) שבת ח' א'. (23) דדוקא תשעה. גמרא שם, וכג"י הרי"ף, ודומה לה גי' כ"מ. (24) ר"ח ור"ף וסה"ע 808. ונראה שהיה גם לפני רש"י, ע' ד"ה ה"ג אמר. ונמצא הלשון בשבת ח' ב' וק' ב'. (25) לשון רש"י ז' ב' ד"ה מקולי, והוא תורף דברי ר' יוחנן שבת ח' סע"ב. וע' רש"י ז' א' ד"ה ה"ג אין. וכו': מרה"ר בו לרה"י, וכו"א: מרה"ה זו לרה"י. (26) שבת ז' א'. (27) ד"ס. וכו"א: רב ששת אמר. (28) ז' רע"ב.

היחיד ומקולי רשות הרבים מקולי רשות היחיד דאי איכא מקום ארבעה הוא דהויא כרמלית ואי לא מקום פטור בעלמא הוא, דאין כרמלית פחותה מארבעה, ואקילו ביה נמי מקולי רשות הרבים דעד¹ עשרה הויא כרמלית >למעלה מעשרה לא הויא כרמלית<². פירש רבינו שלמה³ אויר של בקעה או של ים או של קרפף⁴ יותר על בית סאתים שלא הוקף לדירה תופס את שמו, אבל למעלה מעשרה אין שם כרמלית עליו, דכי היכי דאוייר למעלה מעשרה ברשות הרבים לאו רשות הרבים הוא, כדתנן⁵ למעלה מעשרה טפחים כזרק באויר, נבי כרמלית נמי לאו כרמלית הוא. וכדבר מסוים כגון ראש עמוד או ראש לכינה ליכא לאוקמה, דאי אית ביה ארבעה פשיטא דלמעלה מעשרה לא הוי כרמלית, דהא אפילו עמוד ברשות הרבים נכזה עשרה⁶ ורחב ארבעה רשות היחיד הוא⁷, ואי לית ביה ארבעה למטה מעשרה מי הוי כרמלית, הא אמרינן אין כרמלית פחותה מארבעה, ואי כגון (דא) דקאי בבקעה דהיא כרמלית⁸ וכיון דלית ביה ארבעה הוי שם אויר⁹ הכרמלית עליו, אם כן מצינו חומרא בכרמלית מברשות הרבים, דאלו ברשות הרבים כי האי גונא מקום פטור הוא ובטל ומותר לרשות היחיד ולרשות הרבים ואנן אמרינן בשמעתין¹⁰ דהאי תופסת עד עשרה מקולי רשות הרבים הוא. הלכך לא מתוקמא אלא באוירא. ורב <דימי>¹¹ אשמעינן דכי היכי דרשות היחיד ליתיה [ב]פחות מארבעה, והמכניס מרשות הרבים <עליו> פטור, כרמלית נמי לא הוי, ומותר לכתחלה להכניס ולהוציא מרשות הרבים ומרשות¹² היחיד עליו¹³. ורב <ששת> אשמעינן דאקילו בה מקולי רשות הרבים, דאינה תופסת באויר למעלה מעשרה טפחים [ברשות]¹⁴ היחיד ש[עולה]¹⁵ עד לרקיע, כל [אויר] שכנגדו¹⁶, לא שנא רשות היחיד המקופ ממשי במחיצות ולא שנא עמוד הנכזה עשרה ורחב ארבעה אם עומד ברשות הרבים, אלא אמר שלמעלה מעשרה בכרמלית, כגון בבקעה, הוי מקום פטור¹⁷: והא דאמרינן בפרק הזורק¹⁸ בעי מיניה רב [מרדכי]¹⁹ מרבה²⁰ עמוד ברשות הרבים נכזה עשרה ורחב ארבעה זורק (ע"ג) ונח על גביו מהו מי אמרינן הרי עקירה באיסור והרי הנחה באיסור או דילמא כיון דממקום פטור קאתיא לא הכי פירושא כיון דממקום פטור קאתיא דרך אויר רשות הרבים²¹. אבל שם פירש רבינו שלמה ענין אחר²² וזהו לשונו או דילמא כיון דדרך מקום²³ פטור קאתיא, שאי אפשר שלא הגביה תחילה למעלה מן העמוד שהוא מקום <פטור>, שאינו אויר רשות הרבים, ואויר רשות היחיד נמי לא הוי, דכי אמרינן²⁴ רשות היחיד עולה עד לרקיע, בנעץ קנה ונח על

(1) גי' ר"ת. (2) גמרא, כג' הרי"ף. (3) רש"י ז' א' ד"ה דעה, בשינוים. (4) ע' שבת ז' רע"א ועירובין ס"ז רע"ב. (5) שבת ק' א'. (6) כ"א. (7) ואף למעלה מעשרה. שבת ז' סע"א. (8) ברייתא שבת ז' א'. (9) ליתא ברש"י לפנינו, והוסיפו מהרש"א. (10) רש"י, וכ"י: בשמעתא. (11) לשון רש"י ז' ב' ד"ה מקולי, ומשם תקנתו. (12) רש"י וכ"א, כ"י: לרשות. (13) כשהוא עומד עליו, רב דימי אמר ר' יוחנן שבת ח' סע"ב. (14) כ"י: ברשות. (15) שבת ז' סע"א, וכ"י: שרינו. וכל הלשון עד ברשות הרבים שורה 21 אינו ברש"י ז' ב', והוא לשון רש"י ז' סע"א בחוספת פירוש. (16) כ"י: כל שכנגדו. (17) ע"כ רש"י. (18) שבת צ"ט ב'. (19) כ"י: חסדא, וט"ם הוא, ע' לקמן אות 22. (20) כ"י:ם וסד"ע ע' 805. (21) וכן פר"ח שבת צ"ט ב' והועתק בסד"ע הנ"ל, וע' תוס' שבת שם ד"ה או. (22) כ"א: אבל בפרק הזורק פירש רבינו שלמה ענין אחר גבי בעיא דרב מרדכי, ומהו ראייה להגתיה בשורה 28. (23) רש"י: כיון דממקום. (24) שבת ז' א'.

גביו [דילמא] באויר [חצר], אבל על גביו בעמוד לא¹. משמע מדבריו [דהא דר' יוסי בר' יהודה נעץ קנה ברשות הרבים וכו'] דוקא [כשיש]² אויר מחיצות של טרסקל³ על הקנה⁴. ואין נראים דבריו בזה, דהא בפרק בכל מערבין הלכה [נתנו באילן]⁵ אמרין [האי אילן וכו'] עד⁶ רשות היחיד עולה עד לרקיע, ומיירי בסתם אילן אפילו שאין לו ענפים המקיפים. והתם⁷ מייתי נמי נעץ קורה⁸ וכו', ומייתי להך דר' יוסי בר' יהודה נעץ קנה וכו' עד אפילו תימא ר' יוסי בר' יהודה התם הדרן מחיצתא⁹ הכא לא הדרן מחיצתא, ולפי סוגיא דהתם¹⁰. [ו]פרק¹¹ [מחט]¹² נמי אי אפשר דלא מידליא פורתא, ומשני דאית ליה מורשא¹³ אי נמי [דרמיא]¹⁴ בחריצה. והני מילי¹⁵ בעמוד הגבוה עשרה ורחב ארבעה בראשו וכן בעיקרו, אבל אינו רחב בעיקרו ארבעה פלוגתא דר' יוסי בר' יהודה ורבנן בסוף הוורק¹⁶, דתניא ר' יוסי בר' יהודה אומר נעץ¹⁰ קנה ברשות הרבים ובראשו טרסקל וורק¹⁷ ונח על גביו חייב, דאמרין גוד אחית מחיצתא, ורבנן פליגי עליה התם, דתני עלה וחכמים פוטרין. והך דטרסקל אוקמה בפרקין¹⁸ [ב]למעלה¹⁹ מעשרה ולא דחקו לאוקמה בדאית ליה מורשא ובמחטא, ושמעין מינה דרשות היחיד דיליה עולה עד לרקיע לכלי עלמא, אלולי שקצר מלמטה. וכן משמע מדבריו רבינו שלמה שכתבתי לעיל²⁰ בהך שמעתא, שפיר[ש]¹⁵ ואי דאית ביה ארבעה פשיטא דלמעלה מעשרה לא הוי כרמלית דכבי האי גוונא אפילו [עמוד] ברשות הרבים הוי רשות היחיד. ולפי שיטה זו פירוש ותופסת עד עשרה עד ועד בכלל עשרה חסר משהו, ומוקמינן לה²¹ בדבר מסוים כנגד הלכיה וברוחב ארבעה, וכן בראש העמוד וכגון דקאי בבקעה, שהיא כרמלית²². למעלה

(1) ברש"י לפנינו ג"י אחרת. ולפני רבינו היתה הג' ברש"י בגי' או בעין ג"י שהעתיק הרמב"ן בחזונו: דכי אמרין רה"י עולה עד לרקיע דילמא באויר חצר אבל בעמוד לא. ועפ"י הגהתי. ולפ"י "בנעץ קנה ונח על גביו" אולי אינו מלשון רש"י הוא. והחילוק בין חצר לעמוד ברה"י מובא במאירי שבת ז' סע"א בשם "גאונים הראשונים אשר בספרד". (2) כ"י: כשירה. (3) שלפירש"י קשה לרב מרדכי מהא דר' יוסי בר' יהודה שבת ק"א א': נעץ קנה ברשות הרבים ובראשו טרסקל וורק ונח על גביו חייב, ויפרש רש"י ששם יש מחיצות הטרסקל. ע' רמב"ן ורשב"א ומאירי. ורמב"ן: ודר' יוסי בר' יהודה בטרסקל לרב מרדכי בשיש לו דפנות לטרסקל שנמצא מונח ברה"י. ועפ"י הגהתי. וע' רש"י עירובין ל"ג ב' ד"ה התם הדרן. (4) וכל זה לפי לשון רש"י שלפני רבינו והרמב"ן, אבל לרש"י שלפנינו הטעם מפני שבא דרך אויר רה"י "מ"מ מ' דלימטי לאויר עמוד אנביה למעלה מעשרה". וכן הבין המאירי בדבריו, שאחר שפירש כלשון רש"י לפנינו כתב: או שמא לא אמרו אויר רשות היחיד עולה אלא במחיצות, הרי שלפירש"י טעם אחר הוא. אבל משאר לשון רש"י כולו מוכרחת כונתו שאויר עמוד אינו רשות היחיד, לכן ברור שהג' העקריה ברש"י היא ג"י רבינו והרמב"ן. ומלשון המאירי או שמא וכו' נראה קצת שהיו לפניו שתי הגירסאות ברש"י. ומלת "דילמא" גם בדפוסים ישנים, ע' ד"ס אות פ'. (5) עירובין ל"ב ב'. וכו': כתני באילן. (6) כ"י: אמרין מאילן רשות, ותקנת עפ"י הגמרא ומסברה. (7) עירובין ל"ג ב'. (8) ואילן דומיא דקורה באין ענפים מקיפים. (9) הרי שאילן אין לו מחיצות, שאין ענפים מקיפים אותו. (10) שהאילן אין לו ארבעה וצריך המחיצות להשלימו לארבעה. אבל יש לו ארבעה אין צורך במחיצות. (11) בשבת צ"ט ב'. וכו': דפרק. (12) כ"י: מהני, כ"א: מהניא. (13) כן בגמרא וראשונים ולקמן ע' זה שורה 18, וכו': מורסא. (14) כ"י: דדמי. (15) שרשות היחיד הוא העמוד. (16) שבת ק"א א'. (17) כ"י: הוורק. (18) ה' א'. (19) כ"י: מלמעלה. (20) ע' 272 שורה 8, ע"ש ולשון רש"י ז' א' ד"ה דער. (21) יש לאוקמה. ע' שבת ח' סע"ב ורש"י שם ד"ה אסקופת כרמלית. (22) ברייתא ו' א'.

מעשרה לא הויה כרמלית, פירוש עשרה מצומצמין ורוחב ארבעה, והוי מקום פטור¹.
 ולמעלה לאו דוקא, כענין² ששנינו³ למטה מעשרה כוורק בארץ למעלה מעשרה
 כוורק באויר, ובעל כרחך חד מיניהו לאו דוקא, כי היכי דלא תקשי רישא לסיפא.
 ובמסקנא נמי מוכח הכי, דאמרין⁴ מקולי רשות הרבים דעד עשרה הוא דהויה
 כרמלית למעלה מעשרה לא הויה כרמלית, והאי למעלה לאו דוקא, דעשרה עצמו
 נמי לא הוי רשות הרבים⁵. ומיהו זה הדיקדוק יש לרחות⁶. ויש מפרשים⁷ בדבר
 מסויים, כנון בראש כינה ועמוד, וכנון דמופלג מן הכותל ארבעה וגבוה יותר מעשרה,
 בין דאית ביה ארבעה ובין דלית ביה ארבעה וקאי בכרמלית, ואשמעינן שמותר
 להשתמש מראש העמוד לחלון שברשות היחיד למעלה מעשרה כיון שאין כרמלית
 למעלה מעשרה⁸, [אבל בעשרה] קא משתמ[ש]⁹ מרשות היחיד לרשות היחיד
 דרך כרמלית ואסור, כדאמרין בעירובין פרק בתרא¹⁰ גבי בור ברשות הרבים וחוליותו
 גבוה עשרה [חלון]¹¹ שעל גביו ממלאים ממנו¹² בשבת ומוקי לה בגמרא בני האי
 גוונא¹³. אי נמי¹⁴ כנון נעץ קנה ובראשו טרסקל, ואליבא דרבנן דסליגי עליה דר'
 יוסי בר' יהודה ולא אמרי גוד אחית מחיצתא, כדאמרין [b 52] בסוף פרק הזורק¹⁵,
 דלמטה מעשרה וקאי בכרמלית אסור להשתמש מתוכו לרשות היחיד, (פ') כיון
 דבתוך עשרה הוא לא הוי רשות לעצמו למיהוי מקום פטור, אלא בטל לגבי כרמלית
 והוי כרמלית, כדאמרין לגבי טרסקל ברשות היחיד לעיל בפירקין¹⁶, אבל למעלה
 מעשרה, אע"ג דלא הוי רשות היחיד אליבא דרבנן, מותר להשתמש מתוכו לרשות
 היחיד: וקיימא לן¹⁷ חורי רשות היחיד ברשות היחיד דמי וחורי רשות הרבים לאו
 כרשות הרבים דמי¹⁸, ואפילו ניחא תשמישייהו קצת. ומיהו אם רחב[ים] ארבעה
 (קצת)¹⁹ דין כרמלית²⁰ להון²¹, מדמקשה ליה²² מקרן זוית הסמוכה לרשות הרבים:
 ובכלים לא שייך למימר דין כרמלית, כדתניא²³ היתה קופתו מונחת ברשות הרבים
 גבוהה עשרה ורחבה ארבעה אין מטלטלין לא מתוכה לרשות הרבים ולא מרשות
 הרבים לתוכה פחות מיכן מטלטלין, ומשמע דלא חשבינן לה ככרמלית²⁴: וקיימא לן
 כחו בכרמלית לא גזרו רבנן, <בסוף פרק הזורק>²⁵:
 אמר²⁶ רב יהודה אמר רבי חייא²⁷ זרק למעלה מעשרה²⁸ והלכה ונחה בחור כל
 שהוא באנו למחלוקת ר' מאיר ורבנן. והלכתא כרבנן שאין חוקקין להשלים:
 וקיימא לן כרב חסדא שאמר²⁹ נעץ קנה ברשות היחיד וזרק ונח על גביו אפילו גבוה

(1) ר"ח ור"ף שבת ז' ב': לא הויה כרמלית אלא מקום פטור, ובגמרא ליתא.
 (2) כעין הדבור הרגול במכילתא וספרי ומדרשים: כענין שנאמר. (3) שבת ק' א', ושם הסדר:
 למעלה, למטה. (4) שבת ז' רע"ב. (5) כסיפא דמשנה ק' א'. (6) דרילמא רישא דמשנה הנ"ל
 דוקא. (7) לא מצאתי. (8) וביש בעמוד ד' מוציא מרה"י לרה"י דרך מקום פטור, ובאין בעמוד
 ד' מוציא כמקום פטור לרה"י, ושניהם מותרים. (9) כ"י: משתמע. (10) צ"ט ב'. (11) כ"י:
 חליו. (12) משנה: הימנו. (13) ע' גם עירובין צ"ה א'. (14) יש לפרש ותופסת עד עשרה.
 (15) שבת ק"א א'. (16) ה' א'. (17) שם ז' ב'. (18) כרבא. (19) וליתא בכ"א. (20) כ"א:
 כרמלית אין להון. (21) ע' רש"י ד"ה לאו כרשות. (22) רבא לאבוי. (23) שבת ח' סע"א, וע'
 הוספתא שם פ"א. (24) ע' רש"י שבת ח' כע"א ד"ה פחות, וביתור ברו"ף שם. (25) שבת
 ק' סע"ב. והוספתי עפ"י כ"א. (26) שבת ז' סע"ב. (27) כ"א: אמר רב, והיא ג"י כ"מ.
 ונראה שעיקר הג"י בראבי"ה: אמר רב אמר רבי חייא, כבשבת ק' א' וכעין ג"י ד"ס כאן.
 (28) גמרא: מעשרה טפחים. (29) ז' סע"א.

מאה אמה חייב מפני שרשות היחיד עולה עד לרקיע. ואמרין¹ לימא דב חסדא דאמר רבי דתניא זרק ונח על גבי זיו כל שהו² רבי מחייב וחכמים פוטרין³ אמר אביי ברשות היחיד כולי⁴ עלמא לא פליגי כדרב חסדא אלא הכא באילן העומד ברשות היחיד ונופו נוטה לרשות הרבים >וזרק⁵ ונח על נופו קא מפליג⁶ רבי סבר⁷ שדי נופו בתר עיקרו >ורבנן סברי לא שדי נופו בתר עיקרו<. והלכתא⁸ כרבנן.⁵ נעץ קנה ברשות הרבים ובראשו מרסקל >וזרק ונח על גביו חייב, כדר' יוסי בר' יהודה. ונראה לי דהלכתא כוותיה, אע"ג דרבנן פליגי עליה בשלהי דהזורק⁹, וכן פירש רבינו חננאל¹⁰. וכן משמע מדפריך לעיל¹¹ [לימא דלא]¹² כר' יוסי בר' יהודה: זרק¹³ ונח בפי הכלב או בפי הכבשן¹⁴ או בידו של אדם¹⁵ חייב, ואפילו גבוהים מן הארץ יותר משלשה, דמהשבתו משיא להו מקום, כדאימא בפרק בתרא דעירובין¹⁶:¹⁰ תניא¹⁷ היה טעון אוכלים ומשקים מבעוד יום והוציאם לחוץ משחשכה חייב לפי שאינו דומה לידו. אמר אביי ידו של אדם, פירוש¹⁸ הפשוטה לרשות אחרת, אינה לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים¹⁹, ולא איפשטא אי כרמית היא אי לאו. היתה ידו מלאה פירות והוציאה לחוץ פלוגתא דתנאי אם אסור להחזירה או לאו. ורבינו שמואל פסק שמותר להחזירה. וכן אם עמד [בחוץ] והכניסה²⁰ לפניו ולא הניח מותר¹⁵ להחזיר ידו כמו שהיא מלאה:

הדביק²¹ פת בתנור התירו לו לדרותה קודם שיבוא לידי איסור סקילה²², אבל לאינש אחרינא לא, דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו. והני מילי²³ כשלא בא החטא בהגרמתו, [אבל אם בא החטא בהגרמתו] אמרין בפרק ככל מערבין²⁴ ניהא ליה להבר דליעבד איסורא זוטא²⁵ ולא ליעבד עם הארץ איסורא²⁰ רבה. ויש עוד דוגמתו²⁶ במסכת ביצה²⁷ ובמסכת מנחות²⁸:

המעביר²⁹ ברשות הרבים מקורה פטור לפי שאינו דומה לדגלי המדבר³⁰. ואם³¹ עמד במקומו וקבל חייב, נעקר³² ממקומו וקיבל פטור, ואם הזורק עצמו נעקר ממקומו וקיבלה סלקא בתיקו:

(1) שם סע"ב. (2) וכן בסה"ע ע' 808. (3) גמרא: אלמא וכו'. ולא היה לפני הראשונים, ע' ד"ס. (4) וכן בפר"ח. (5) מכאן עד ובראשו מרסקל הוספתי עפ"י כ"א, והשלמתי עפ"י הגמרא לפי גירסתו, שהיא ג"י כ"מ. (6) כ"מ: קמפלגי. (7) גמרא: אמרין, וליחא גם בסה"ע ע' 808. (8) ר"ח ח' א'; וקו"ל כחכמים. (9) שבת ק"א א'. (10) פר"ח שבת ק"ב ב': וכיון דרב אשוי מסייע ליה ואביי וכו', אכל בפירוש לא איתמר לא שם ולא שבת ה' א' ועירובין ל"ג ב'. (11) שבת ה' א', וכן עירובין ל"ג ב'. (12) כ"י: ולא. (13) מכאן עד דעירובין שורה 10 מפר"ח שבת ד' א' ד"ה קרן בהוספת פירוש. (14) שבת ק"ב סע"א, עירובין צ"ט א'. (15) מימרא דר' יוחנן שבת ה' א', ושם: חבירו. (16) צ"ט א', וגם שבת ק"ב סע"א. (17) שבת ג' רע"ב. (18) ע' רש"י. (19) ג' ר"ח וד"ס, וע' מאור ומפרשים. (20) כ"י: להכניסה. (21) שבת ד' א'. (22) כגירסתנו וכפירש"י ד"ה בהדיא, וע"ש בתוס' ד"ה מתני. וג"י הספרים שהביאו היא ג' ר"ח. (23) קושיא ותירוץ ר"ת בס' הישר סי' קס"ח ותוס' שבת ד' א' ד"ה וכו' ועירובין ל"ב ב' ד"ה ולא, ומשם למדתי לתקן. וע' מפרשים. (24) עירובין ל"ב ב'. (25) וכן בס' הישר ובחדושי הר"ן שבת ד' א'. וגמרא: קלילא, וכן הביאו בשם ר"ת הרמב"ן ורשב"א וכפתור ופרח פ"ו ע' 68. (26) עמוד וחטא בשביל שתוכה. (27) כ' סע"ב, ושם לא נזכר עמוד וחטא, רק במנחות. אבל הענין אחד: כבשי עצרת. (28) מ"ח א'. (29) שבת ה' רע"א. (30) כ"א: מדבר, וכן בגמרא וצ"ח א' ועירובין כ"ב ב'. (31) שבת ה' סע"א. (32) ד"ס אות ה'.

הכנים¹ ידו לחצר חבירו וקיבל מי גשמים והוציא פטור², דמה לי המעינו חבירו ומה לי המעינו שמים. הכנים ידו לחצר חבירו וקלט מי גשמים מעל גבי גומא³ חייב⁴, דמים⁵ על גבי מים היינו הנחתן. אגוז⁶ בכלי וכלי צף על פני המים מהו⁷, [נ]סלקא בתיקו. והני מילי לעוקרה מהם, אבל עקרה והניחה על גבי מים חייב. ודבר זה בררתי בתשובה בסימן תתקס"ח: היה⁹ טעון אוכלין ומשקין ונכנס ויוצא כל היום כולו אינו חייב עד שיעמוד לפוש, אבל לכתף פטור. המעביר חפצים ממקום למקום¹⁰ מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך: וספר¹¹ המונח על גבי כותל משופע מקרי שפיר מונח, אבל מים לא ופטור:

10 תנו רבנן¹² המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב בן עזאי פוטר. כמוציא¹³ או מכנים, אבל בזורק חייב: וצדי רשות הרבים לאו כרשות הרבים אפי' ליכא חיפוס, דהילכתא רבנן: אמר עולא¹⁴ אין דרך רשות הרבים בכבל. ומפרש¹⁵ בעירובין¹⁶ אמר רבה בר בר חנה¹⁷ ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבים עליה משום רשות הרבים: אמר ר' יוחנן קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה אפילו¹⁹ כור אפילו¹⁹ כוריים הזורק לתוכו חייב מחיצה²⁰ היא אלא שמחוסרת דיורין: אמר²¹ רב(א) בית²² שאין תוכו עשרה וקיריו משל[נ]מ²³ לעשרה על גגו²⁴ מותר לטלטל בכלו בתוכו אין מטלטלין²⁵ אלא בארבע אמות אמר אביי אם²⁶ חקק בו ארבעה על ארבעה והשלימו לעשרה מותר לטלטל בכלו, דתורי²⁷ רשות היחיד

(1) שבת ה' סע"א. (2) כאתקפתא דר' זירא אמרימר דר' יוחנן. (3) כ"א וגמרא. (4) כתירוץ הגמרא: לא תימא קבל אלא קלט. (5) ה' ב'. (6) שם, בעיא דרבא. (7) גמרא: על גבי, וכן ק' א'. (8) ד"ס, ובכ"א וגמרא ליתא. (9) ה' ב'. (10) "ממקום למקום" ליתא בגמרא ולא בעירובין כ' ב' וכתובות ל"א א'. (11) ה' רע"ב. (12) ה' סע"ב. (13) ו' א'. (14) לפי מקום המאמר כאן מקומו בגמרא בדף ו', ולפנינו ובד"ס לא נמצא שם. ולא נמצא בשבת צ"ט א' ועירובין ו' רע"ב וכ' א' וכ"ב א' ולא בכ"ב צ"ט ב'. וגם לא ידעתי מקומו במקום אחר בש"ס. ובברכות נ"ח א': אמר עולא נקטינן אין אוכלוסא בבבל, ומבואר שם בברייתא: אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא, נמצא שבבבל אין ששים רבוא במקום אחד, וא"כ אין רשות הרבים בבבל, שר"ר צריך להיות ששים רבוא בוקעין בו. ע' רש"י עירובין ו' א' ד"ה ר"ה ושם ב' ד"ה ירושלים וד"ה אבולי ומ"ז רע"א ד"ה שלש ונ"ט א' ד"ה עיר ותוס' שבת ו' ב' ד"ה כאן ועירובין ו' א' ד"ה כיצד ועוד פוסקים הרבה. והוא שיטת הגאונים, ע' ח"ג ס' ע' ושע"ת ס' ר"ט וס' העתים ע' 138 וע' 306. אבל רבינו לעיל ס' 136 גרס בברכות נ"ח א' כג' כ"ס בד"ס: אמר עולא נקטינן אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא. ומאמר עולא שהביא רבינו כאן ומאמרו בברכות לפי גירסתנו צ"ע מעירובין ו' ב': אמר עולא הני אבולי דמחזוא וכי', ויותר קשה לפירש"י שם: והיו בה ששים רבוא. ורש"י אולי גרס בברכות כג' רבינו וכי". ולגירסתנו שם ראינו מעירובין לשיטת הרמב"ן והרשב"א הביאם במ"מ פ"ד מה' שבת ה"א שאין צורך לרה"ר כס' רבוא. והבן שהר"ף עירובין לא העתיק מאמר עולא. (15) ואמריבן. (16) ו' רע"ב וכ"ב א' וק"א א'. (17) גמרא בג' המקומות: רבב"ח א"ר יוחנן. (18) שבת ז' רע"א: דאמר עולא א"ר יוחנן, וכן עירובין ס"ז ב'. ודרך רבינו ברוב שלא להביא רק בעל המאמר. (19) וכן בסה"ע ע' 809 מעירובין, וגמרא: ואפילו. (20) כ"ז. (21) ז' ב': אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב, וכן ז' סע"א. (22) כ"ז: בין. (23) כ"ז: משלים. (24) כ"ז: ע"ג. כ"א: על גבו. (25) גמרא: מטלטלין בו. (26) גמרא: ואם. (27) כ"א, וכי': כחורי רה"י ורה"ר. וגמרא: מאי טעמא הוי חורי רה"י וחורי רה"י, כרה"י.

[ברשות היחיד] דמי¹ ואפילו אם רחוק² מן הכתלים טפי מארבע אמות³. ולא דמי⁴ לההיא דפרק קמא דסוכה⁵, דסנכה וגם הדפנות נפקו לן⁶ מקראי ובעיא מחיצות הניכרות, ולא אמרינן דופן עקומה בטפי מארבע אמות⁷: אמר⁸ אבי זרק כוורת וכו'. וקיימא לן כרבא. כפאה על פיה שבעה ומשהו חייב שבעה ומחצה פטור רב אשי אמר אפילו שבעה ומחצה חייב מחיצות⁹ לתוכן עשויות: וכל¹⁰ רקק מים⁵ שאינו עמוק עשרה ורשות הרבים מהלכת בו חייב, [ד]יין רשות הרבים עליו, בין בימות החמה בין בימות הגשמים: אמר¹⁰ רב יהודה האי זירא דקני וכו'. פרשתי בתשובה סימן תתקס"ו: אמר¹¹ רבא המעביר חפץ מתחילת ארבע לסוף ארבע אף על פי שהעבירו דרך עליו <חייב>: גרסין בפרק המצניע¹² אמר ר' אלעזר המוציא משאוי למעלה מעשרה טפחים חייב שכן משא בני קהת כו' אמר רבא¹³ המוציא משאוי על¹⁰ ראשו בשבת¹⁴ פטור ואם תאמר¹⁴ אנשי הוצל עושים כן במלה דעתן אצל כל אדם: מצאתי¹⁵ בפסקי דרבינו שמואל. הני אסקופות שלנו מה שיש מן הפתח ולפנים כשהוא נעול רשות היחיד גמור, דהא צורת <הפתח>, דהיינו¹⁶ משקף שבתקרה עליונה מתיר כל מה שבפנים, <נדאמרינן בסוכה¹⁷ ועירובין¹⁸ שצורת פתח מתיר כל מה שבפנים>. ומה שיש חוץ לפתח אסור להכניס מעליו <לפנים>, דליכא¹⁵ השתא לרקק בקיריו¹⁹, שאין לנו קירוי רחב ארבע, והמדקק²⁰ שמא יבא לידי טעות ולעבור²¹ על דברי תורה. ואף אסור להוציא מעליו לחוץ²², דשמא התקרה רחבה ארבע ואסור מדאורייתא להוציא לחוץ. והילכך אסור מה²³ שיש מן הפתח ולחוץ, ומה שיש מן הפתח ולפנים (מהפתח ולפנים) בין פתוח בין נעול כלפנים: הזורק²⁴ מרשות הרבים לרשות היחיד או²⁵ מרשות היחיד לרשות הרבים²⁶ חייב²⁰ מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים בנייהם²⁷ רבי עקיבא מחייב וחכמים פוטרים כיצד שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברשות הרבים המושיט והזורק מזו לזו פטור <היו שתייהן כדיוטא אחת המושיט חייב והזורק פטור>²⁸ שכן היתה עבודת הלויים כיצד²⁹ וכו': [a 53] המעביר³⁰ ארבע אמות ברשות הרבים חייב, וקיימא לן בהזורק³¹ דכל [ארבע אמות ברשות הרבים הילכתא גמירי לה, וכן כל]³² פחות משלשה²⁵

(1) ע' עמוד שלפניו הערה 27. (2) מקום החקק. (3) דסתמא קתני. ע' רשב"א ומאירי. (4) קושיית התוס' ז' רע"ב ד"ה ואם וסוכה ד' ב' סד"ה פחות. (5) ד' סע"א: היתה פחותה מ' טפחים וחקק בה וכו'. (6) סוכה ז' ב'. (7) תירוץ תוס' שבת הנ"ל, ע"ש היטב וברשב"א ומאירי. (8) שבת ח' רע"א. (9) גמרא: מאי טעמא מחיצות. (10) שבת ח' ב'. (11) ח' סע"ב, כג"י ד"ס. (12) שבת צ"ב א'. (13) גמרא: רב משום רבי חייא. (14) ד"ס. (15) הגהמ"ר שבת פ"א ס' ג': כתב ראב"ה מפסקי רבינו שמואל אסקופות שלנו וכו' עד כלפנים שורה 19. והדין מובא בקיצור באגודה שבת ס' ד': כתב רבינו אבי"ה. ועפ"י הגהמ"ר הוספתי ותקנתי. (16) הגהמ"ר: הפתח אותו. (17) ז' א'. (18) ב' א'. (19) אם רחב ארבע. ע' עירובין פ"ו סע"א וצ"ה א'. (20) ברובח הקירוי יכול לבוא לידי טעות וכו'. (21) הגהמ"ר: שמא יכול לעבור. וצ"ל: יבוא, וכן העתיק הט"ז אר"ח ס"י שמ"ז סק"ו. (22) לרה"ר. (23) הגהמ"ר: אפילו מה. (24) משנה שבת צ"ו א'. (25) ג"י משנה שבירוש' ומתניתא דבני מערבא ור"ף וסה"ע ע' 801. (26) ג"י ר"ח צ"ז סע"א וסה"ע הנ"ל, ומשנה: מרה"י לרה"ר מרה"ר לרה"י. (27) משנה: באמצע, וכן בגמרא ד' סע"א. (28) משנה. (29) במשנה ליתא. (30) מבואר הרבה פעמים בש"ס. ע' לדוגמא שבת ה' א' ו' א' וח' סע"ב וצ"ז א' וב' ור"ה כ"ט ב' וש"מ ובפרט שבת צ"ז ב'. (31) שבת צ"ז ב'. (32) הגהתי מסבירה.

כלבוד דמי¹ וכן גור אחית² וגור אסיק מחיצתא³ (וכן גמירי הילכתא דוכל ארבע ברשות הרבים)⁴ הילכתא גמירי לה: תניא⁵ תוך⁶ שלשה דברי הכל חייב למעלה מעשרה אינו אלא משום שכות ואם היו רשויות שלו מותר. וכן⁷ ששתי הרשויות שוים, אבל אי מדלי חד ומחתי⁸ חד אסור לזרוק מזו לזו, כר"ב⁹ דזימנין דנפלה¹⁰ [ואתי]¹¹ לאתויי. ופלוגתא דרבי עקיבא ורבנן במשלשה ועד עשרה:

5 **תנו רבנן**¹² מרשות הרבים לרשות הרבים היחיד כאמצע רבי מחייב וחכמים פוטרים. וכל הני פטורי פטור אבל אסור, דאמרין בהאורג¹³ אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מהני תלת דפטור ומותר צידת¹⁴ צני וצידת נחש והמפס מורסא¹⁵ (דפטור ומותר): ובקלוטה¹⁶ אי כמי שהונחה דמיא או לא איכא פלוגתא דתנאי: ובהזורק מרשות היחיד לרשות הרבים ועובר¹⁷ ארבע אמות <ברשות הרבים>¹⁸ רבי יהודה מחייב וחכמים פוטרים. ושקלי וטרי בה טובא, כדאיתא בפרק הזורק¹⁹: ואם²⁰ נופל ונה החפץ במקום שאין חפצו פטור. ואם אמר כל מקום שתצצה תנח חייב:

15 **תנו רבנן**²¹ הזורק מרשות הרבים לרשות הרבים היחיד כאמצע ארבע אמות חייב פחות מארבע אמות פטור <מאי²² קא משמע לן> הא קא משמע לן רשויות מצטרפות ולא²³ אמרין קלוטה כמו²⁴ שהונחה דמיא²⁵. ובתשובתי בחבור זה סימן תתקס"ח הרחבתי לפרש בענין קלוטה: והמעביר²⁶ ארבע אמות ברשות הרבים מקורה פטור לפי שאינו דומה²⁷ לדגלי מדבר: חולין²⁸ [ת] הבור וסלע²⁹ שהם גבוהים עשרה ורחבם ארבעה הנוטל מהם והנותן על גנם³⁰ חייב פחות מיכן פטור:

20 **תניא**³¹ בור ברשות הרבים עטוקה עשרה ורחבה ארבעה אין מטלאים ממנה בשבת <אלא אם כן עשו לה מחיצה גבוהה עשרה טפחים ואין שותין הימנה בשבת> אלא אם כן הכניס לה ראשו ורובו ובור וחוליתו מצטרפין לעשרה. ובפרק חלון³² משמע שגם לענין רוחב פעמים שמצטרפין³³. ובירושלמי³⁴ מפרש כגון שיש הרוב³⁵ מן העומד³⁶, וכדאמרין נמי בעירובין³⁷ גבי³⁸ עור העסלה וחלל שלה³⁹ מצטרפין: אמר⁴⁰ רבי יוחנן כותל ברשות הרבים גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה ומוקף לכרמלית ועשאו רשות היחיד זורק ונה על גביו חייב לאחרים עושה מחיצה לעצמו לא כל שכן:

(1) שבת צ"ז סע"א. (2) ליתא בשבת, רק בסוכה ו' ב'. (8) הגהתי מסברא. (4) צ"ז א' / תניא נמי הכי. (5) ד"ס. (6) תורף דברי הגמרא שם. (7) כ"א וגמרא: ומתני. (8) כ"א. (9) כתב. (10) ד"ס. (11) כ"א: מגרש. (12) שבת ד' סע"ב, צ"ז סע"א. (13) שבת ק"ז א' / וכ"א: בשלח דהאורג. (14) תורף דברי הגמרא שם, והלשון שם ג' רע"א. ורבנן הביא מהאורג, מפני ששם עיקר מקום מאמר שמואל. (15) שבת ד' א' וב' וצ"ז א' וב'. (16) כ"מ. (17) כ"א וגמרא. (18) שבת צ"ז ב'. (19) שם, תורף דברי הגמרא. (20) צ"ז סע"ב. (21) רע"א. (22) וכן בפר"ח. וכ"א: כמי, וכן בסה"ע ע' 306 ובגמרא ד' א' וב'. (23) ליתא בגמרא, ואיתא ד' א' וב' ובר"ס צ"ז ב'. (24) שבת ה' א' וצ"ח א'. (25) כ"א וגמרא, כ"י: שאינם דומים. (26) משנה שבת צ"ט א'. כ"י: חוליא, כ"א: חוליא כבור. (27) כ"א ומשנה: והסלע. (28) כ"א ומשנה: גבוהין ורחבין גבן. (29) צ"ח סע"א ורע"ב. (30) עירובין ע"ח א'. כ"י: תולין, כ"א כהוגן. (31) ע' רש"י עירובין שם ד"ה מצטרפת ותוס' שם ד"ה אלא ותוס' שבת צ"ט סע"א ד"ה מסייע. (32) שבת פ"א ה"ב, ע"ש הלשון. ופירושו בפר"ח שבת צ"ט א' והערת בסה"ע ע' 806. (33) כ"י: קרוב. (34) כ"א וירוש', כ"י: העמוד. (35) ו' ב'. (36) כ"א, כ"י: גס. (37) גמרא: העסלא, של. (38) שבת צ"ט ב'.

והיכא¹ שעקר חוליא ועל ידי כן נעשית מחיצה ביחד אי נמי הנחת חפץ וסילוק מחיצה ביחד סלקה לה בתיקו² אי מחייב או לא:
 אגוז³ בכלי וכלי צף וכו'. פירשתי בתשובה בסיומן תתקס"ח: וקיימא לן⁴ מ"א⁵ לא מבטלי מחיצתא אבל פירות מבטלי מחיצתא:
 תניא⁶ הזורק מן הים לאיסטריא ומן האיסטריא לים פטור, שים הוא כרמלית⁷,
 רבי שמעון אומר אם יש שם⁸ במקום שזרק <עמיקה⁹ > <עשרה >
 ורחבה⁹ ארבעה חייב: הזורק¹⁰ ארבע אמות בנותל למעלה מעשרה טפחים כוזק
 כאויר למטה מעשרה טפחים כוזק¹¹ בארץ והזורק¹² בארץ ארבע אמות חייב. ואוקי
 ר' יוחנן כדכילה שמינה: [ותל]¹³ המתלקט עשרה טפחין ארבע זרק ונח על גביו חייב.
 ואם [עומד] לפני המבוי הרי הוא כסתימה¹⁴ ואינו צריך עוד לא לחי ולא קורה: זרק¹⁵
 לתוך ארבע ונתגלגל חוץ לארבע אמות פטור חוץ לארבע אמות ונתגלגל לתוך ארבע
 אמות חייב, והוא שאחזתו¹⁶ הרוח שנה משהו¹⁷. ופירשתי לה בתשובתי בסיומן
 תתקס"ו בחבור זה: רקק¹⁸ מים ורשות הרבים מהלכת בו הזורק לתוכו ארבע אמות
 חייב, דהילוך על ידי הרקק שמה הילוך, לא שנא בימות החמה לא שנא בימות הגשמים,
 ואפילו ארוך¹⁹ טפי מארבע אמות, ואפילו אינו רחב ארבעה טפחים²⁰ דמפסע ליה. ¹⁵
 וכמה הוא רקק מים פחות מעשרה טפחים:
 הזורק²¹ מן הים ליבשה ומן היבשה לים מן²² הים לספינה ומן הספינה לים ומן הספינה
 לחברתה פטור ספינות קשורות זו בזו מטלטלין מזו לזו אם אינם קשורות
 זו בזו²³ אע"פ שמקופות אין מטלטלין מזו לזו: איתמר²⁴ <ספינה > רב הונא אמר מציאיין
 הימנה וזו כל שהו וממלא רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרו עושה <מקום >
 ארבעה טפחים על ארבעה טפחים²⁴ וממלא. ושופכין²⁵ דמאיסי זרק להו ארסנא
 דספינה והם שותתים למים, דכחו בכרמלית לא גזרו רבנן. ונראה דהלכה כרב הונא²⁶,
 דאינהו תלמיד[והו]²⁷. ורבינו אלפסי²⁸ פסק כיון דרבים נינהו הילכתא כוותיהו. והך
 שמעתא מוכחא שספינה עמקה עשרה טפחים ורחבה ארבעה הויא רשות היחיד,
 ואפילו²⁹ אינה רחבה למטה ארבעה טפחים, ואפילו אין בפחות משלשה שלה ארבעה ²⁵
 טפחים הויא רשות היחיד³⁰, ומטלטלים בכל הספינה אפילו מאה אמה על המשים³¹,

(1) שבת צ"ט ב'. (2) כלו' לא נפשטה. (3) שבת ה' ב' וק' רע"א. (4) ק' א'.
 (5) גמרא: מים. (6) ק' א': תניא נמי הכי. (7) ברייתא שבת ו' א' וגמרא שם ז' רע"א.
 (8) ליתא בגמרא. ואולי צ"ל: בים, ופירושו הוא, ע' רש"י ד"ה ר"ש. (9) וכן ברש"י. וגמרא:
 עמוק, ורחב. (10) משנה שבת ק' א'. (11) כ"א וגמרא. (12) ד"ס סוף אות ל', וכן בירוש'.
 (13) ק' א'. כ"י: וכל. (14) ע' רש"י ד"ה אותו. (15) משנה וגמרא ק' סע"א. (16) כ"א, כ"י:
 שאותו. (17) ע' רש"י ורשב"א. (18) שבת ח' ב' וק' ב'. (19) ורש"י פירש: רחב. (20) כפר"ח,
 וכן הרמב"ם פ"ד מזה' שבת הכ"ד, והיא כגירסתנו: ארבעה. ורש"י פירש: אמות. (21) שבת
 ק' ב'. (22) ד"ס. (23) "זו בזה" ליתא במשנה. (24) כפי' התוס' ד"ה עושה, וע' מפרשים.
 וגמרא: מקום ארבעה. (25) ק' סע"ב, לר"ח ורבה בר ר"ה. (26) וכן פסקו רשב"ם וריב"א
 בהגהמ"ר שבת פ"א סי' ג'. ובאגודה שבת סי' קי"ג מביא כן בשם רבינו שב"ט, ואולי צ"ל:
 שב"ס. (27) רב חסדא תלמיד רב הונא. ע' ר"ח שבת קכ"ח סע"א ורי"ף שם סי' תע"ח ורש"י
 גיטין ז' א' ד"ה רב חסדא ותוס' ברכות כ"ד ב' ד"ה פסק בשם ר"ח ועוד, ורבה בר רב הונא
 הביאו של רב חסדא. וע' סת"א ד' רחיד"א סי' ל"ה. (28) רי"ף שבת סי' ת"א. וכן יראם
 השלם ע' 297. (29) ביצאתא דמישן ק' א', וכפירש"י. וע"ש בתוס'. (30) וכן פסק ר"ח.

דהיינו סאתים כחצר המשכן¹, ואפילו למאן דאמר בפרק כל גנות² [ספינה אין מטלטלין בה אלא בארבע, החם ביתירה מבית סאתים]³. יש מרבתי⁴ שחילקו כי ההיא ספינה ביבשה מיירי, שאז אין צריך למהצותיה⁵. וליתא, דהא אמעשה שבאו מפלודסין⁶ וכו' בפרק מי שהוציאוהו⁷, דמיירי בספינה בים, איכא נמי מאן דאמר החם⁸ מחיצות]⁹ להבריה מים עשו]¹⁰ ואין לחלק נמי שלענין לזרוק היא רשות היחיד אבל למלט בתוכה לא, דהא ענין למלט במתניתין¹⁰. וגם לגבי ביצייתא¹¹ דמישן¹² נמי משמע שכשהיא רשות היחיד מטלטלין בכולה. ומיהו בפרק כל גנות¹³ משמע דהדר ביה שמואל¹⁴. והא דתריצין¹⁵ לרבה בר רב הונא דשרי¹⁶ להו אדפנא דספינה, ובפרק כיצד¹⁷ משתתפין הלכה גזוטרא¹⁸ קאמר איהו גופיה לא שנו 10 אלא למלאות אבל לשפוך אסור, והכא שרי לשפוך¹⁹. אבל [לאיכא]²⁰ דאמרי (א"ש) החם [אתי שפיר], דשרי אפילו²¹ לשפוך. ומיהו לההיא ליטנא נמי תימה, דמשמע [דמטעם עוקה]²² הוא דשרי. ויש לתרץ דגבי גזוטראות גזיין דלא ליתי [לאספין]²³ בצד אחד הסמוך לרשות הרבים²⁴, אבל הכא שרי. והיינו טעמא נמי דבעינן החם²⁵ מחיצה גבוהה עשרה טפחים. ולא כפירוש רבינו שלמה דהכא²⁶. ותו דבמחיצה דמים 15 בעינן דמינכרא, כדאמר נמי גבי בור שביין שתי הצרות בפרק כיצד משתתפין²⁷. ודוק ותשכח. ודוקא גזוטראות, דמתכוין לשפוך המים, גזיין, אבל בפרק תולין²⁸ אף על גב שסמוך לרשות הרבים²⁹, אמרינן האי מאן דסחי <כמאי> ליגבי וכו' עד כחו בכרמלית לא גזרו רבנן, וטעמא לפי שאינו מתכוין לשפוך המים שעליו: תניא³⁰ ספינות קשורות זו בזו מערבין ומטלטלין מזו לזו נפסקו נאסרו חזרו ונקשרו בין בשוגג 20 בין במזיד³¹ בין אנוסין בין מוטעין חזרו להיתרן הראשון וכן מחצלות הפרוסות לרשות הרבים מערבין ומטלטלין מזו לזו נגללו נאסרו חזרו ונפרסו³² בין שוגגין בין מזידין בין אנוסין בין³³ מוטעין חזרו להיתרן הראשון שכל מחיצה הנעשית³³ בשבת בין בשוגג

(31) אבל יתר על כן לא, ע' עירובין כ"ב א' וק' רע"א. (1) ע' עירובין כ"ג רע"ב. (2) ודאי כונתו לשמואל בעירובין צ' סע"א, ע' לקמן שורה 8. (3) כנ"ל לתקן הלשון הקטוע. וע' רש"י ותוס' עירובין שם ותוס' שם מ"ג א' ד"ה כי. (4) לא מצאתי. (5) ולפיכך הספינה אינה נחשבת מוקפת לדירה. (6) במשנה עירובין מ"א ב' ובגמרא שם מ"ג א': מפלודרסין, וע"ש בגליון וד"ס ובה"ג ד"ב ע' 124 וסח"ע ע' 47. (7) עירובין מ"א ב'. (8) שם מ"ב סע"ב ומ"ג רע"א. (9) כ"י: מחיצה, עשויים. (10) במשנתנו ק' ב', הענין הוא למלט. (11) שבת ק"א א' א' כג"י ד"ס. (12) כ"י: דמשי, וע' ד"ס. (13) עירובין צ' רע"ב. (14) שהוא עצמו אמר: הילכתא כרב. וע' תוס' עירובין מ"ג א' ד"ה כי. (15) שבת ק' סע"ב. (16) כ"י: דשרי. (17) כ"י: עירובין פ"ח רע"א. (18) וכן הקשו בתוס' שבת ק' ב' ד"ה כחו ועירובין פ"ח א' ד"ה הני. (20) כ"י: לא יבא. (21) כ"י: כ"י: פ"י. (22) דקאמר: היינו עוקה, ע"ש ברש"י. וא"כ לא התיר אלא משום שאינו חושש שיצא לכרמלית, ולא משום שכחו בכרמלית מותר. וע' תוס' שם ד"ה הני. וכ"י: דאי מעס עיקור. (23) כ"י: לאקף. (24) והיו כחו ברשות הרבים. וע' תוס' שבת ק' ב' ד"ה כחו ועירובין פ"ח א' ד"ה הני. וע' יראים השלם ע' 294 ויטב"א שבת ק' סע"ב. (25) במשנה עירובין פ"ז ב'. (26) שבת ק' ב' ד"ה מקום ארבעה. וע' תוס' שם ד"ה עושה ועירובין פ"ז ב' ד"ה עושה. (27) עירובין פ"ז א'. (28) שבת קמ"א א'. (29) ששפת הנהר רה"ר הוא, כשיטת הגאון בשב"ל סי' ק"י והמאירי שבת קמ"א א'. וג' רבינו בגמרא כג' או כעין ג' הגאון ומאירי וד"ס. והמאירי נראה שגרס: ד' אמות ברה"ר. (30) שבת ק"א ב'. (31*) גמרא: בין שוגגין ובין מזידין. (32) ד"ס: ונתפרסו, וגמרא: ונפרשו (33) ר"י, וכן בתוספתא ד' צוקרמ' פ"י הט"ו,

בין כמזיד שמה מחיצה, איני והאמר רב נחמן לא שנו אלא לזרוק [53 b] אבל למלטל
 אסור כי איתמר דרב נחמן אמור איתמר: תניא בתוספתא¹ בתים שנכספיה חייב[ים]
 בעירוב ושאינ² <להם> בתים הרי הם כשרויים בחצר: בפרק בתרא דעירובין³
 תניא⁴ הקורא⁵ בספר על האסקופה ונתגלגל הספר מידו גוללו אצלו <היה קורא בראש
 הגג ונתגלגל הספר מידו עד שלא הגיע לעשרה טפחים גוללו אצלו>⁶ משהגיע⁵
 לעשרה טפחים הופכו על הכתב, ואוקימנא⁷ בכותל משופע, רבי יהודה אומר אפילו
 אינו מסולק מן הארץ אלא מלא החוט⁸ גוללו אצלו, רבי שמעון אומר אפילו בארץ
 עצמו גוללו אצלו שאין לך דבר⁹ שעומד בפני כתבי הקודש: וזו¹⁰ שלפני החלון¹¹
 נותנים¹² עליו וניטלים¹² היטנו בשבת, וכגון שהוא למעלה מעשרה¹³: עומד¹⁴ אדם
 ברשות היחיד ומטלטל ברשות הרבים ברשות הרבים ומטלטל ברשות היחיד ובלבד¹⁰
 שלא יוציא חוץ לארבע¹⁵ אמות: לא¹⁴ יעמוד אדם ברשות היחיד וישתין לרשות
 הרבים ברשות הרבים וישתין¹⁶ לרשות היחיד וכן לא ירוק רבי יהודה אומר אף מי
 שנתלש¹⁷ רוקו בפיו¹⁸ לא ילך ארבע אמות עד שירוק. אמר רב¹⁹ יוסף השתין ורק חייב
 חטאת. לא²⁰ יעמוד אדם ברשות היחיד וישתה ברשות הרבים ברשות הרבים וישתה
 ברשות היחיד אלא אם כן הכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה וכן נגת: קולט²¹
 אדם מן המזחילה למעלה²² מעשרה. אבל²³ לצרף ידו למזחילה לא, דכל²⁴ פחות
 משלשה סמוך לגג כנג דמי. תניא נמי הכי עומד אדם ברשות הרבים²⁵ ומגביה
 ידיו²⁶ למעלה מעשרה²⁷ פחות²⁸ משלשה סמוך לגג וקולט אכל לא²⁹ יצרף. תניא
 אידך לא יעמוד ברשות הרבים²⁵ ויגביה ידיו²⁶ למעלה מעשרה²⁶ פחות²⁷
 משלשה סמוך לגג ויצרף אבל קולט הוא מן הצינור ושותה³⁰. ומכל מקום³¹ אם יש²⁰
 בצנור ארבעה על ארבעה אסור מפני שמיציא³² מרשות לרשות: (בור שברשות לרשות)
 בור³³ שברשות³⁴ הרבים וחוליית³⁴ גבוה עשרה וחלון על גבה³⁴ מלאים ממנה³⁴
 בשבת וכן אשפה ברשות הרבים גבוה עשרה טפחים חלון שעל גבה³⁴ זורקין לה³⁵
 בשבת. וטעמא דדרך מקום סטור³⁶ משתמש. ודוקא³⁷ באשפה של רבים, שמפנים

(1) שבת פ"א, ובד' צוקרמ' פ"י הט"ז. (2) תוספתא: ושאר ספינות שאין להם, וד'
 צוקרמ': ושאר שאין. (3) צ"ו סע"ב, במשנה. (4) על תניא במקום תנן ע' בהגהותי לעיל
 רס"י ק"ד אות 19 וע' 221 אות 17 וע' 228 אות 10 וע' 282 אות 16 וע' 255
 אות 5. (5) ד"ס. (6) משנה. (7) בעירובין צ"ח סע"א. (8) ד"ס, ע"ש. (9) משנה: דבר
 משום שבות. וע' ד"ס אות ס' מרי"ף ד' קושטא. (10) משנה עירובין צ"ח ב'. כ"י: דיו.
 (11) גי' ד"ס. (12) כ"א ומשנה: נוטלין, ונותנין. (13) דלמטה מ' רה"ה הוא, ע"ש בגמרא
 ורש"י. (14) משנה עירובין צ"ח סע"ב. (15) ד"ס. (16) כ"א ומשנה: כ"י ולא ישתין. (17) ד"ס,
 משנה: משנתלש. (18) כ"י: בפניו. (19) עירובין צ"ט א'. (20) משנה שם צ"ט סע"א.
 (21) שם צ"ט רע"ב. (22) משנה: למטה, וע' רש"י סד"ה קולט. אבל ע' ריטב"א שם וד"ס אות
 פ'. ולפי"ז יש לקיים הגי' כאן. (23) גמרא שם. (24) ע' רש"י ותוס' שם ד"ה קולט. (25) ד"ס
 שם אות צ'. (26) כ"א וגמרא: ידו. (27) גמרא: מעשרה טפחים. (28) משנה: לפחות.
 (29) גמרא: ובלבד שלא. (30) ע' ד"ס אות ק', וע' לעיל שורה 16 אות 24. (31) גי' רבינו:
 אבל קולט הוא מן הצינור ושותה ומכל מקום אם יש, והכל ברייתא אחת, וע' גמרא וד"ס
 אות ר'. (32) ד"ס אות ש'. (33) משנה עירובין צ"ט ב'. (34) משנה: ברשות, וחולייתו, חלון
 שעל גביו, ממונ. (35) משנה: שופכין לחובה מים. (36) למעלה מעשרה מקום פטור, שבת ז'
 רע"ב, ע"ש בר"ת ורי"ף ולעיל ע' 272 שורה 3 וע' 274 אות 1. (37) גמרא עירובין צ"ט סע"ב,

רבים לשם, אבל אשפה של יחיד לא, דילמא מימלך ומפנה לה והוא לה רשות הרבים: אילן¹ המיסק² על הארץ אם אין נופו גבוה מן הארץ שלשה טפחים מטלטלין תחתיו. אם³ הוא בית סאתים, אבל טפי לא, משום דירה שתשמישה לאויר היא, שלא הוקף לדירה. ובפרק [שני]⁴ דסוכה⁵ אוקימנא לה דעביד לה בהוצא ודפנא, שאם לא כן הוה ליה מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח ולא שמה מחיצה: לא⁶ יעמוד אדם ברשות היחיד ויפתח ברשות הרבים ברשות הרבים ויפתח ברשות היחיד וכן לא יעמוד אדם ברשות היחיד ויפתח בכרמלית > בכרמלית ויפתח ברשות היחיד < אלא אם כן עשו לו⁷ מחיצה גבוהה עשרה טפחים דברי רבי מאיר אמרו לו מעשה בשוק של פטמים שהיה בירושלים שהיו נועלים ומניחים את המפתח בחלון שעל גבי [הפתח]⁸ רבי יוסי אומר שוק של צמרים היה. הכי אוקמא רבא: תנו⁹ > רבנן < פיתחי גינה¹⁰ בזמן שיש להם בית שער מבפנים פותח ונועל מבפנים מבחוץ פותח ונועל > מבחוץ מיכן ומיכן¹¹ פותח ונועל < מיכן ומיכן¹³ אין להם לא לכאן ולא לכאן¹⁴ אסורין > כאן וכאן < וכן חנויות הפתוחות לרשות הרבים בזמן שהמנעול למטה מעשרה מביא מפתח מערב שבת ומניחו באיסקופה למחר פותח ונועל בו¹⁵ ומחזירו לאיסקופה ובזמן שהמנעול למעלה מעשרה טפחים¹⁶ מביא מפתח מערב שבת ומניחו במנעול למחר פותח ונועל ומניחו במקומו¹⁷ דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אף בזמן שהמנעול למעלה מעשרה טפחים מביא מפתח מערב שבת ומניחו באיסקופה > למחר פותח ונועל ומחזירו לאיסקופה <¹⁸ או בחלון שעל גבי הפתח ואם¹⁶ יש בחלון ארבעה על ארבעה אסור מפני שמוציא¹⁹ מרשות לרשות, מרקתני¹⁹ וכן חנויות מכלל דבאיסקופת כרמלית עסיקין האי מנעול היכי דמי אי דלית ביה ארבעה מקום פטור הוא ואי דאית¹⁵ ביה ארבעה כהא לימרו²⁰ רבנן אף בזמן שהמנעול למעלה מעשרה טפחים²¹ פותח²¹ ונועל בו ומחזירו לאיסקופה וכו' הא קמטלטל [מכרמלית לרשות היחיד]²² אמר אביי > לעולם < דלית²³ > ביה ארבעה <²⁴ ויש בו לחוק ולהשלימו לארבעה (ד) רבי²⁵ מאיר סבר חוקקין להשלימין] ורבנן סברי אין חוקקין להשלימין]²⁶ אמר רב ביבי בר אביי שמע מינה²⁷ תלת וכו' דכי אתא רב דימי [אמר רבי יוחנן]²⁸ מקום שאין בו ארבעה על ארבעה מותר לכני רשות הרבים ולבני רשות היחיד לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו: נגמר ענין רשויות, ובפרק הזורק²⁹ נרחיב בהם. ובפרק³⁰ במה מדליקין חיבתו

(1) משנה שם. (2) ד"ס. (3) גמרא שם וק' רע"א. (4) כ"י: בתרא, ונשתבש מן ב'. (5) כ"ד סע"ב. (6) עירובין ק"א א', משנה כנוסחת ופירוש רבא. (7) ד"ס אות ט', ע"ש. (8) כ"י: המפתח. (9) עירובין ק"א רע"ב. (10) גי' ד"ס סוף אות ל'. (11) גמרא: מכאן ומכאן. (12) כ"י"א וגמרא. (13) ד"ס: מכאן ומכאן. (14) כ"י"א: לא כאן ולא כאן. (15) כ"י"מ ורי"ף סי' תרפ"ג וסי' העתים ע' 160. (16) כ"י"מ. (17) ד"ס אות ע'. (18) גמרא כגי' ד"ס, שהיתה לפני רבינו כנראה מכ"י"א: ומניחו לאיסקופה. (19) ד"ס אות צ'. (20) וכן סה"ע ע' 160 ואו"ז ח"ב סי' ר"ח. כ"י"א: נימרו. (21) רי"ף סס"י תרפ"ג וסה"ע הנ"ל. (22) כ"י: מרח"י לכרמלית. (23) ד"ס אות ר' ורי"ף וסה"ע. (24) כ"י"א. (25) כ"י"א: רבי, והוא גי' רי"ף וסה"ע. או שצ"ל: וכחא פליגי דרבי, כנגמרא. (26) כ"י"א וגמרא וראשונים, וכ"ה בשאר מקומות בש"ס בפלוגתא זו. וכ"י: להשלימו. (27) גמרא: מינה מהא מתניתא. (28) כ"י: אקרא"ה, כ"י"א: אקא"ה. (29) לקמן סי' ר"ל עד רל"ג. (30) כ"י: ובפרק, כ"י"א: פרק.

פסקין עם הלכות ערב שבת¹. מפרק² כירה (ו) מקצתו חיברתי בהלכות הטמנה דערב שבת³. ועתה נתחיל כענין יום השבת :

רב⁴. הלכות רחיצה.

תניא⁵ לא ישתטף⁶ אדם כל גופו <בין> בחמין בין בצונן דברי רבי מאיר וכו' עד רבי יהודה אומר בחמין אסור בצונן מותר, אמר רבה בר בר חנה⁵ הלכה כרבי יהודה. ולא שנא בכלים ולא שנא בקרקע אסור⁷. והנ מילי בחמי אור, אבל בחמי טבריא, כעין חמי אש⁸ וחמי מדבר⁹, מותר לכתחלה, [ד]מסקנא¹⁰ דהתירו להם חמי טבריא¹¹, ותניא נמי הכי בפרק שמונה שרצים¹² רוחצים בחמי טבריא וכו'. והרוחץ במי מערה וכמי טבריא דתנן¹³, דמשמע דיעבד¹⁴, משום מי מערה נקט¹⁵ לה. ומיהו¹⁶ מרת פרישות הוא להתרחק, שהרי לא התירו להם חמי טבריא אלא מפני שראו שאין הדבר עומד¹⁶, כדתניא בהדיא¹¹. ועוד שיכול לבוא לידי איסורא, דתנן בפרק משילין¹⁷ אין שטין על פני המים, ומעמא¹⁸ גזירה שמא יעשה חביות של שייטין. ואפילו בחצר אסור, כדאמרין בפרקין¹⁹ אמר רבי זירא אנא חזיתיה לרבי אבוחו דשט באמכטי ולא ידענא אי עקר אי לא עקר, ופריך פשיטא דלא עקר דתניא לא ישוט אדם בבריכה מלאה מים ואפילו עומדת בחצר, ומשני לא קשיא¹⁵ הא דאיכא²⁰ גידודי הא דליכא²⁰ גידודי. ובצונן²¹ מותר לרחוץ אפילו כל גופו אפילו במקוה [ו]אף במעין, רק יזהר מלשוט. וכן גרסינן נמי בפרק חבית (שק) שנישברה²² אמר רבי כשהיינו למדין תורה אצל רבי שמעון כחוקע היינו מעלין שמן ואלונות²³ מחצר לגג ומגן לקרפף עד שהיינו מגיעים אצל מעין שהיינו רוחצים בו²⁴: והילכתא²⁵ מסתפגין אדם באלונות²³ ומביאה בידו לתוך ביתו. וכן²⁶ עשרה [בני אדם]²⁷ מסתפגין באלונות²³ אחת פניהם ידיהם ורגליהם, ורבינו שלמה²⁸ פירש הוא הרין לכל גופם, ואף²⁹ על גב דנפיש מיא כיון דרבים נינהו מדברי אהרדי: גרסינן

(1) לעיל סי' קצ"ו. (2) יותר נכון: ופרק. (3) לעיל סי' קצ"ו. (4) כ"א: רא. (5) שבת ל"ט ב'. (6) מכאן עד פני המים בשורה 18 הועתק בקיצור קצת באסופות כ"י ע"ז א'. (7) ע' ר"ף סי' של"ה. (8) כ"א: אייש. אסופות: אבל בחמי טבריא וחמי אכא וחמי ברא וחמי וויזבא מותר. ואייש היא Aix la Chapelle, והיא העיר האשכנזית Aachen, באשכנזית הישנה: Ache, Ach, אכא באסופות. וכדא היא או Baden-Baden או Baden im Aargau או אולי Baden הסמוך לווינא. (9) צ"ל: וויזבא, כבאסופות, והיא Wiesbaden ולדעת הר"ד סימונזון אין כאן ט"ס, רק שהראב"ה העתיק שם העיר לעברית, כי לדעת קצת החוקרים Wiesbaden נגזר מן Wiese, וכן גם הוראת מדבר בכמה מקומות. וע' גם Oesterley ערך Wies. (10) כ"י: ומסקנא. (11) שבת מ' סע"א. (12) שם ק"ט א'. (13) שם קמ"ז א'. (14) גמרא שם סוף העמוד. (15) ע' ר"ף שבת סי' תקנ"ה וס' הישר סי' נ"ד אות ז' ותוס' שבת ק"ט א' ד"ה רוחצין ומפרשים שם. (16) הועתק בקיצור ושינוי קצת בהגהמ"ר שבת פ"ג סי' י"א ובאגודה שם סי' נ"ז. ומהגהמ"ר מובא בב"י או"ח רס"ו שכ"ו. (17) ביצה ל"ו ב', ולא שטין. (18) גמרא שם. (19) שבת מ' סע"ב. (20) גמרא: דלית ליה. דאית ליה. וע' ד"ס. (21) נראה שלזה כווננו במדרכי שבת פ"ג סי' ש"ג ובאגודה שם סי' נ"ה בשם רבינו. (22) שבת קמ"ז ב'. (23) ע' ד"ס אות צ'. (24) כ"י: וכו', כ"י: כ"י. (25) גמרא: הלכה. וע' פ"ח. (26) משנה שבת קמ"ז א'. (27) כ"א ומשנה. כ"י: דברים. (28) שם במשנה ד"ה פניהם. (29) גמרא קמ"ז רע"ב.

בפרק חבית¹ סכין ו[מ]משמשין² בבני מעים³ אבל לא מתעטלין ולא מתגדרים. [54a] וצריך⁴ לשנות מעט. ו[מ]משמשין² כבת אחת, כרבי יוחנן⁵. ואין¹ יורדין לפילומא³, משום⁶ פיקא. יש לפרש⁷ פן ישתקע בטיט ואתי לידו סחיטה⁸. ורבינו חננאל⁹ פירש [שהם צוננים]¹⁰ וקשה לו כי ישלשל:

5 תנו¹¹ רבנן אין מגררין במגרירה¹² בשבת רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היו <רגליו> מלוכלכות בטיט¹³ רוחץ כדרכו ואינו חושש, רב שמן¹⁴ בר יהודה עבדא ליה אימא מגררתא דכספא. פירש רבינו שלמה לצורך השבת¹⁵ משום שינוי: ואסור לכונוס לבית המרחץ כדי להזיע בשבת, שהרי גזרו על הזיעה¹⁶. ומיהו תניא¹⁶ אמכטאות של כרכים מטייל בהם ואינו חושש, [ו]הני מילי¹⁷ של כרכים אבל של כפרים לא, דכיון דזוטרי נפיש הבליהו. ואם עומד כשהוא לבוש ומזיע שרי¹⁸: 10 וקיימא לן כשמואל¹⁹ דחמין שהוחמו מערב שבת למחר רוחץ בהם פניו ידיו ורגליו אבל כל גופו לא ואפילו אבר אבר, דהא תניא כוותיה. ואין¹⁹ צריך לוטר בחמין שהוחמו ביום טוב: ומרחץ¹⁹ שפקקו נקביו מערב שבת למוצאי שבת רוחץ [בן]²⁰ מיד. ותניא בפרק שואל²¹ עיר שישיראל וגוים דרים בה והיתה בה מרחץ <המרחצת> 15 בשבת אם רוב גוים רוחץ מיד²² ואם רוב ישראל ימתין בכדי²³ שיוחמו חמין²⁴ רבי יהודה אומר כאמכטי קמנה אם יש שם רשות רוחץ בה מיד, דתלינן [שעבדיו חמטו]²⁵ לו מיד²⁶. וביום טוב מותר להחם חמין²⁷ לרחיצת פניו ידיו ורגליו, [ד]הילכתא ככית הלל²⁸, ואפילו אם אינם ראויים לשתייה: ותניא בפרק²⁹ במה טומנין³⁰ רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קנהו³¹ שנאמר³² כל פעל ה' למענהו: גרסינן 20 בפרק חבית³³, ואיתה נמי בפרק חלק [הלכה] הלוחש על המכה³⁴, תנו רבנן סכין וממשמשים בבני מעים ולוחשין לחישות נחשים ועקרבים בשבת ומעבירים <כל> על גב העין <בשבת> אמר רבן שמעון בן [גמליאל]³⁵ במה דברים אמורים בכלי הניטל בשבת³⁶ אבל בכלי שאינו ניטל בשבת³⁷ אסור. וסיכה דשריא הני מילי שדרכו לסוך³⁸.

(1) משנה שבת קמ"ז א'. (2) כ"א. ואולי צ"ל: ומשמשין, כגו' ד"ס אות כ'. (3) ד"ס. (4) ברייתא שבת קמ"ז ב': ובלבד שלא יעשה וכו'. (5) קמ"ז ב'. (6) שם סוף העמוד. (7) אולי צ"ל: מפרש, ע' אות שאח"ז. (8) פירוש רש"י. (9) בפירושו לשבת שם בשם יש מי שאומרים. (10) כ"א: שהן צונן, כ"י: שהם צינו. ובפר"ח: הרוחץ באותה בקעה מצטנן ואותן המים משלשלין וכו'. (11) שבת קמ"ז ס"ב. (12) כעין גו' ד"ס: במגרירה, וצ"ל: במגרירה, או במגרירה. וכו"י: במגרירה. (13) גמרא: בטיט ובצואה. (14) גמרא וראשונים: שמואל. (15) רש"י: לשבת, ותו לא. (16) שבת מ' ס"א. (17) שם ר"ע"ב, ע"ש הלשון. (18) לא ידעתי מקור דין זה, ולא מצאתיו בפוסקים. והנה עיקר איסור זיעה הוא משום שמא ירחיק, וכשהוא לבוש לא שויד מעט זה. (19) שבת מ' א'. (20) כ"י: בהם, כ"א: בה. (21) שבת קנ"א ב'. (22) ד"ס אות י'. (23) ד"ס. (24) ומה שבגמרא אח"ז חסר גם בכ"מ. (25) כ"י: שעברו חימומן. (26) ממששיכה, ע' רש"י ד"ה רוחץ. (27) כ"א. (28) מושנה ביצה כ"א ב', שבת ל"ט ב'. (29) כ"א: בשילהי פרק. (30) שבת נ' ב'. (31) כ"מ. (32) משלי ט"ז ד'. (33) שבת קמ"ז ב'. (34) סנהד' ק"א א'. ושם הברייתא בשלימותה, ובשבת רק ראשיתה, וע' תוספתא שבת ספ"ח וירוש' שם פ"ד ה"ג. (35) כ"א וגמרא. כ"י: ארשב"ל. (36) ד"ס וס' העתים ע' 326. (37) ד"ס אות ז'. (38) ותפוסקים לא חילקו בזה, ע' מוש"ע או"ח סי' שכ"ה, משום שהם מפרשים כרש"י: סכין להנאה. ורבינו מפרש סכין לרפואה, ולכן אינו מתיר אלא למי שדרכו לסוך, ע' משנה שבת ק"א א'.

ומיכן¹ נראה לי שמותר ללחוש על דבר עין הרע בשבת² ונס למדוד החגור³ למי שחש בראשו, דמתעסק בעלמא הוא, כדתניא⁴ <בשילחי מסכתין>⁵ ומודדים את המקוה, ובנמרא⁶ אמרין עולא איקלע לבי ריש גלותא חזיה לרבה בר [רב הונא]⁷ דיתיב באוונא ומיא וקא משח ליה⁸ אמר ליה אימר דאמרי מדירה <דמצוה > דרשות מי אמרי⁹ אמר ליה מתעסק בעלמא אנא. ובירושלמי¹⁰ גרסינן לוחשין למעיין⁵ ולעין¹¹ לנחשים ולעקרבים ומעבירין על גבי¹² העין בשבת מעשה כרבי עקיבא שאחזתו העין והעבירו עליו כלים בשבת :

תנו¹³ רבנן מיחם¹⁴ אדם אלונתית¹⁵ ומניחה על גבי¹⁶ מעין¹⁷ בשבת. ונראה לי דהוא הדין [כל] דבר הניטל בשבת. ובלבד שלא יביא קומקום¹⁸ של חמין¹⁹ ויניחנו על גבי¹⁶ מעין בשבת ודבר זה אסור אפילו בחול מפני הסכנה :¹⁰ אמר²⁰ רב יהודה אמר שמואל אחד מים ואחד שמן יד סולדת בו אסור אין יד סולדת בו מותר. פירוש²¹ מלשון ואסלדה בחילה²², שנבעת. ובירושלמי²³ גרסינן יד שולטת בו. היכי²⁴ דמי יד סולדת בו אמר רבה²⁵ כל שכריסו של תינוק נכזית ממנו²⁶. שמע מינה²⁷ שמן יש בו משום בישול ושמע מינה כלי שני אינו מבשל ושמע מינה הפשרו לא²⁸ זה בשולו. והכי הילכתא, ולא כההיא ברייתא דקתני לעיל²⁹ מפני¹⁶ שמפשייר מים שעליהם³⁰. וסבירא ליה לשמואל דרבי יהודה³¹ פליג אפילו במים : ובמרחץ³² אסור להרהר בדברי תורה³³ אם לא לאונסו, כדאיתא כפרק טבול יום³⁴,

(1) מכאן עד בשבת בשורה 7 הועתק בתורפו "בתשו" מהר"מ ד"פ סי' תקי"ב ומשם בתשב"ץ סי' מ"ה, ובקיצור בהנה"מ פכ"ד מה' שבת סי' ד' ובמרדכי שבת פ"ד סי' שפ"ה ובטא"ר סי' ש"ו ובאגודה שבת סי' קצ"ו. והדין מובא בשם רבינו בס' הפרנס סי' רפ"ב. ועי' לקמן סי' שע"ז. (2) עי' תשו' מהר"ם ד"פ סי' נ"ה וד"ל סי' קע"ה ומרדכי שבת הנ"ל. (3) טור : שלוקחין איזורו ומודדין בו ג' אמות ג' פעמים ואומר הלחש על המדידה. (4) כ"א : כדתנן. (5) משנה שבת קנ"ו א'. והוספתי עפ"י כ"א. ועל תניא במקום תנן עי' בהגהותי לעיל רס"י קי"ד אות 19 ועי' 281 ומקומות שצינתי שם. (6) שם ע"ב. (7) כ"י : בר חנה. (8) כ"א : להו. ונראה שכן גי' ר"ח, שפירש : והיה מודד המים. (9) גמרא : דלאו מצוה מי אמור. ובתשו' מהר"מ הנ"ל באות 1 : במדידה של מצוה אבל במדידה שאינה של מצוה לא אמר. (10) שבת פ"ד ה"ג. (11) ירוש' : לעין ולמעיים ולנחשים. (12) ליתא בירוש'. (13) שבת מ' רע"ב. (14) עד בשבת שורה 10 מובא בתורפו בס' הפרנס סי' רפ"ב מאבי העזרי. (15) כ"מ וה"ג ד"ב עי' 86 ותש"ר ח"ב עי' 17, וכ"ה בתוספתא שבת פ"ד. ועי' לעיל עי' 288 שורה 19. (16) גי' ה"ג ד"ב ותש"ר ור"ח ורי"ף ורש"י ורוקח סי' ק"ו ושכל טוב ח"ב עי' 262. (17) ה"ג ד"ב. ואולי צ"ל : מעיה כגי' ה"ג ד"ו 35 ב' ור"ח ותוספתא פ"ד. (18) ה"ג ד"ב ורי"ף וכ"א א"פ בד"ס. כ"א : קומקומו. (19) ד"ה. (20) שבת מ' ב', כגי' הרי"ף ואו"י ח"ב ט"ו א'. (21) תמצית דברי רש"י ד"ה סולדת. (22) איוב ו' י'. (23) שבת פ"ג ה"ב, והובא בר"ח כאן. (24) רי"ף וד"ס סוף אות ו' ושכל טוב ח"ב עי' 262. (25) ד"ס הנ"ל. (26) ד"ס הנ"ל ור"ח ורי"ף וערוך סלד. ויראים השלם עי' 270 ואו"י ח"ב ט"ו א' : הימנו. (27) מעובדא דרי' יצחק בר אבדימי, שבת מ' ב'. (28) כ"א. ועיקר, עי' לקמן אות 30 ואות 31. וכן בכ"י לקמן עי' 287 שורה 4. והיא גי' הגאונים ברשב"א הרי"ף וכו"מ. ועי' מפרשים ובפרט רשב"א. (29) מ' רע"ב. (30) והפשרו זה בישולו, עי' תוס' ד"ה כפני ובפרשים. ולקמן עי' 286 שורה 23 והלאה כתב רבינו שמר' יצחק גלמד' לכלי שני והברייתא מדברת בכלי ראשון, וא"כ אין מחלוקת ביניהם. וצ"ע. (31) שאמר הפשרו לא זה בישולו שבת מ' ב'. (32) שבת שם. ומכאן עד שרי עי' 286 שורה 2 הועתק באסופות כ"י ע"ז ב'. (33) ליתא בשבת, ואיתא בברכות כ"ד ב'. (34) זכחים ק"ד סע"ב, וכן קידושין ל"ג א'.

וכן בבית הכסא. ודברים¹ של חול מותר לאומרן בלשון הקודש² ודברים של קודש אסור לאומרם בלשון חול, ולענין אפרושי מאיסורא אפילו בלשון הקודש שרי: המיחם³ שפיניה לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן. ופליגי בפירושה רב ושמואל⁴, והילכתא^{4a} בהא⁵ כשמואל⁶, 5 בדמלאכה שאינה צריכה לגופה סבירא ליה כרבי יהודה, ובדבר שאין מתכוין סבירא ליה⁷ כר' שמעון, ותו דבשילהי מסכת⁸ פסקו רב אחא⁹ ורבינא כרבי שמעון. אמר⁴ רבינא הילכך קוין ברשות הרבים מוליכו פחות <פחות> מארבע אמות ובכרמלית אפילו טובא, והכי¹⁰ הילכתא. ושמעינן¹¹ מינה [ד]הוא הדין לכל מידי¹² שיש לחוש להזיקא, כגון מגורה אם תלויה במקום שיש לחוש להזיק, וכל שכן אם צריך¹³ 10 למקומו שמותר לטלטל¹⁴, ומשמע¹⁵ אפילו למאן דאית ליה מוקצה¹⁶, וכל שכן למאן דפסיק כרבי שמעון במוקצה מחמת איסור בשילהי מסכת⁸ דשרי, אפילו ליכא למיחש למידי.

תנו¹⁷ רבנן נותן אדם חמין לתוך הצונן ולא צונן¹⁸ לתוך החמין דכרי בית שמאי ובית הלל אומרים בין חמין לתוך צונן¹⁹ ובין צונן לתוך חמין מותר כמה דברים אמורים בכוס אבל באמבטי חמין לתוך²⁰ צונן ולא צונן לתוך חמין, פירוש משום דדמי להטמנה²¹, ולא כפירוש רבינו שלמה²² שפירש משום דחתאה גבר, רבי²³ שמעון בן מנסיא אוסר. ולא²⁴ סמכינן אהא דפסיק רב נחמן הלכה כרבי שמעון בן מנסיא, אלא מסקינן²⁵ בבית הלל, דאמר רב חונא בריה דרב יהושע חזינא ליה לרבא דלא קפיד²⁶ מדתני ר' חייא כוותיהו דבית הלל ואוקמה רב אשי מערה איתמר. וכן 20 פסק^{26a} רבינו חננאל²⁷ ושאר הגאונים²⁸. וכי שרי מערה הני מילי בכוס, דכלי שני אינו מבשל²⁹ והפשירו בו לא זהו בישולו³⁰, וכן אם שאב בספל מתוך האמבטי. אבל בתוך האמבטי אסור לערות צונן לתוך חמין³¹, דדמי להטמנה, ותו דבמקום הראוי לבשל הפשירו זהו בישולו. וכלי שני אפילו יד סולדת בו לא אמרינן הפשירו זהו בישולו, <ולא גזרינן>³², דלא אתי למיטעי³³, שבישול כזה³⁴ אינו אלא מדרבנן,

(1) ע' לעיל הערה 82. (2) גמרא: קודש. (3) משנה שבת מ"א סע"א, כג' כ"מ. ולפניה משנת מולואר הגרף. (4) שם ב'. (4a) מכאן עד כר' שמעון שורה 6 תורף דברי ר"ח שבת מ"ב א'. (5) אע"ג דקו"ל רב ושמואל הלכה כרב באיסורי, בכורות מ"ט ב'. (6) משום שסובר דבר שאינו מתכוין מותר כר"ש. וע' שבת כ"ב א' ורש"י שם ד"ה הלכה. (7) מ"ב רע"א. (8) קנ"ז א'. (9) כו"א וגמרא. כ"ז: אדא. (10) לשון הר"ף סי' של"ט. (11) מכאן עד מוקצה שורה 10 הועתק בקיצור קצת בהגהמ"ד שבת פ"ג סי' י"א. והדין מובא באגודה שבת סי' ס'. (12) מכאן עד לטלטל בשורה 10 הועתק באסופות כ"ז ע"ז ב'. (13) כ"ז: צורך. (14) שבת קכ"ד א'. (15) מדסתם הש"ס. (16) ע' שבת מ"ד א' וקנ"ו סע"ב וביצה ב' א'. (17) שבת מ"ב א'. (18) וכן בשכל טוב ח"ב ע' 268. (19) רי"ף, וע' ד"ם. (20) רי"ף ושכל טוב וד"ם. (21) לא מצאתי חבר לרבינו בפירוש זה. וע' לעיל ע' 257. (22) רש"י ד"ה חמין. וע' תוס' ד"ה נותן ורשב"א. (23) גמרא: ורבי. (24) תורף פ"ח שבת מ"ב סע"א, וע' רי"ף סי' ש"מ. (25) כו"א ורי"ף: מסקנא. (26) גמרא: קפיד אמנא, וע' ד"ם. (26a) מכאן עד מדרבנן בשורה 24 הועתק בהגהמ"ד שבת פ"ג סס"י י': כתב ראביה ופסקו ר"ח ושאר הגאונים דכי וכו'. והעיקר כלפינו. (27) ע' לעיל ע' זה אות 24. (28) וכן הרשב"א בשם הגאונים, ובתשו"ג שלפנינו לא מצאתי. (29) שבת כ"ז ב', תולין ק"ד ב'. (30) ע' גמרא ומפרשים שבת מ"ב ב'. (31) ע' ר"ן סי' ש"מ ופוסקים. (32) הגהמ"ד. (33) ולבשל. (34) כלי הפשר אינו אלא מדרבנן, גזירה שמא יבשל, ע' מפרשים וב"י או"ח סי' ש"ח. ובמקום שאינו ראוי לבשל ליכא

וכדאמרינן¹ <אמר רבי> ² יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו סך של שמן באמבטי ואמר לי טול בכלי שני ותן שמע מינה תלת <שמע מינה שמן יש בו משום <בישול> ושמע מינה כלי שני אינו מכשל >³ ושמע מינה הפשירו לא זה בישולו, פירוש שכל כלי שני הפשיר מיקרי. ומיהו בכלי ראשון שהוא מקום הראוי לבשל הפשירו זה בישולו, וכדאמרינן לעיל מינה מתחמם אדם כנגד המדורה וכו' עד מפני שמפשיר מים שעליו⁴, וכן בכרייתא אחריתא⁵ דקתני מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה לא בשביל שיחמו אלא כדי שתפיג צינתו, ויחמו דהכא היינו הפשירו, ולגבי הפגת צינתו קרי להו יחמו. [ו]רבי יהודה ורבנן שמעון בן גמליאל מודו לתנא קמא במים, אך בשמן פליגי עליה (וכו').⁶ ונראה בעיני דאפילו באמבטי⁷ לא אסור בית הלל אלא בעודו מונח במקומו על גבי האש,⁸ אבל אם סילקו מתוך⁹ האש <אפילו>¹⁰ צונן לתוך החמין שרי כדי הפשיר. והשתא אתיא מתניתין בבית הלל [54b], דמוקי לה אביי¹¹ המיחם שפיגהו ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטים כדי¹² שיחמו אבל נותן הוא¹³ לתוכו מים מרובים כדי להפשיר. והא דמסקינן בסוף פרק במה שומנין¹⁴ דמותר להטמין את הצונן בשבת, הכי פירושו מותר להטמין את הצונן בימות החמה כדי שלא יחמו, דלא גזרינן משום הטמנה,¹⁵ ולא שנא בדבר שאינו דרכו להטמין [ולא שנא בדבר שדרכו להטמין] שרי. וקריוב¹⁶ הדבר בעיני שלא חילק התלמוד גבי מיחם אלא בנותן מים לתוכו מיד עם סילוקו מן האש, דדמי להא דתנן¹⁷ האילסם והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תכלין אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי, אבל <אם>¹⁸ הניחו (לעשות)¹⁹ לעמוד כדי להפיג את רתיחתו הוה ליה ככלי שני, וכל כלי שני הפשיר מיקרי. והלשון²⁰ מוכיח, דקאמר שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכו תכלין. וכפי הענין שפירש[תו] צריך²¹ להזהר²² בלילי שבת אם [הניח יין]²³ או כל דבר חם אצל האש ורוצה למוגם בצונן שיתגהו ככלי שני או יניחנו להפיג חומו, ואם רוצה יריק מן החם לכלי שני שבו הצונן, בבית הלל, ואין כאן משום בישול. ואף על פי שאם היה מערה על התרנגולת בכי האי גוונא יש מרבתי²⁴ שאוסרין, דחשיבי ככלי ראשון²⁵, והרבו בראיותיהם²⁶, וגם הביאו מוכחים²⁷ ומתלמוד ירושלמי דפרק כירה²⁸ דגריסין מהו לתת תכלין מלמטה ולערוה עליהם מלמעלה רבי יונה אמר אסור וכו', שאני הכא דהמים הצוננים כחם

למיגור. (1) שבת מ' ב'. (2) כ"א. (3) ע' ס' יראים השלם ר"ע 270 וס' התרומה ס' רל"ב, וע' רשביא שבת מ' רע"ב. וע' לעיל ע' 286 שורה 15 ובהגהותי שם אות 30. (4) וליתא בכ"א. (5) מכאן עד שרי בשורה 11 הועתק בהגהמ"ר שבת פ"ג ס"י י'. (6) כ"א והגהמ"ר: מן. (7) הגהמ"ר. (8) מ"א רע"ב. (9) רי"ף. (10) שבת ז"א רע"ב. (11) מכאן עד תכלין בשורה 21 הועתק בהגהמ"ר שבת פ"ג ס"י י'. (12) שבת מ"ב סע"א. (13) וליתא בהגהמ"ר. (14) מכאן עד בראיותיהם שורה 25 הועתק באסופות כ"י ע"ז ב'. (15) כ"א ואסופות. כ"י: למהר. (16) אסופות. כ"א: הניחין, כ"י: הניחין. (17) רש"י ור"ת וראב"ן. ע' תשו' חצ"ו ס' פ"ב וס' האורה ע' 207 ס' פ"ה וס' הישר ס' קצ"ד ור"ג ותוס' שבת מ"ב ב' ד"ה אבל ונבחים צ"ה ב' ד"ה עירה וראב"ן ס' כ"א. ומרשב"א שבת מ"ב א' נראה שהיה לפניו כן ברש"י שם. וע' לקמן ס' תפ"ג. (18) וכן רא"ם, ע' ס' יראים השלם ע' 268. וע' עיטור ח"ב ג' א'. (19) ע' ס' הישר ותוס' הנ"ל אות 17 ותוס' פסחים מ' ב' ד"ה האילסם וע"ז ע"ד ב' ד"ה דרש וס' התרומה ס' רל"ג ואור"ח ח"ב ס' ס"א. וע' רוקח ס' ת"ס. (20) צ"ה ב'. (21) שבת פ"ג ה"ג.

גדול לצנן. וקבלתי¹ דכלי שני, נהי שאינו מבשל, כולע ומפליט הוי'. [ו]אם [מלגו תרנגולת כשירה יחד]⁸ עם האסורה > נראה >⁴ שאסור, [שיש לחלק בין] דמה [ל]שומנה, [ש]שומן⁵ נדבק לאלתר ומפעפע למים ונבלע בדבר קל מרם⁶, כדמוכח בפרק כל הבשר⁷ כההיא דרב מרי בר רחל [דאימלחה] ליה⁸ חתיכה של נבלה כהדי שחיטה דאפילו בכלי מנוקב⁹ אסור, הלכך אין לדמותם לשתי כשרות [הנמלגות]¹⁰ ביחד, דאף על גב דליכא למימר בהו¹¹ דמא משרג שריג¹² מיהו אינו נדבק בדבר קל כשומן¹³, מיהו לכתר [מליגת]¹⁴ כשירות נמי אין [להחזיר המים]¹⁵ לזורה ולהרתיחם שנית כדי [למלגו]¹⁶ בהם שנית או להדיח בהם קערות, שאז יאסר¹⁷ הכל מדמו שנפלט בתוך הכלי בראשונה¹⁸. [בפרק] כל שעה פ' [ירשת] לה וגם בפרק כל הבשר¹⁹:
10 רג. 20 האילסם²¹ והקדירה וכו'. והילכתא²² כתנא קמא. והילכתא²³ כאיכא דאמרי²⁴ דמלח אפילו בכלי ראשון נמי לא בשלה²⁵, וכן פירש רבינו חננאל²⁶. אבל רבינו²⁷ האלפסי <חפס>²⁸ שיטתו כלישנא קמא²⁹ דמלח בכלי שני נמי בשלה²⁵, אלא שגרסתו מהופכת³⁰: אמר רב חסדא אף על פי שאמרו אין נותנים כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה אבל כופין³¹ עליה את הכלי בשביל³² שלא תשבר. [והלכתא 16 כוותיה]³³ דרב יוסף דמפרש³⁴ טעמא משום בטול כלי מהיכנו, דהא פרכין מיניה

(1) מכאן עד בראשונה בשורה 9 הועתק במרדכי שבת פ"ג סי' ש"ז. ועד כשומן בשורה 7 מוכח בשינוי קצת באגודה שבת סי' ס"א. ושם: וכתב רא"ם, וצ"ל: רא"ה, ר' אליעזר הלוי. ע' בהגהותי לקמן רס"י רמ"ה ומקומות שרשמתי שם. ומהמרדכי הועתק הלשון בכ"י י"ד סי' ס"ח. ועפ"י המרדכי והאגודה תקנתי לשון כ"י המשובש. (2) יש גם בכ"א. (3) מרדכי: ואם מלגו תרנגולת טריפה וכשירה יחד, אגודה: תרנגולים טריפה וכשירות, כ"י: אם הגעיל עם. (4) מרדכי. (5) מרדכי: אסור ששומן הטרופה, אגודה: אסור אפילו בכלי שני ששומן, כ"י: שאסור דמה ושומנה ושומן. ותקנתי מסברה. (6) שומן קל יותר מרם להבלע בדבר. (7) חולין ק"ב ס"ב. (8) כ"י: דאי מלחה לה. (9) ע' רש"י הולין שם ד"ה אימלח, וע' לקמן סי' תתרכ"א. (10) מרדכי: לדמותה לשני כשירות שנמלגו יחד, אגודה: כשירות שנמלגות. כ"י: הנגלות. וב"י: שנמלחו שנמלגו. (11) "כיון שהמה יחד בכלי אחר גם הדם נימוק במים שמונחים בתוכו", בגדי ישע. (12) חולין ק"א א', כ"י: הראשונים. (13) אינו נדבק קל כל כך כשומן. (14) כ"י: הגעלות. מרדכי לאחר מליגת הכשירות. (15) כ"י: להחזירם. (16) כ"י: להגעיל, וכן במרדכי ד' ריווא סי' תכ"ד ובכ"י. ובדפוסים חדשים הוגה במרדכי [למלגו]. וראה לזה מתשו' חצ"ו סי' פ"ב: ולאחר מליגתה חזרו וההמו אותן מי מליגה על האור ושפכום שנית על התרנגולת כי כן דרך לעשות כדי לייפות העוף. וע' תשו' מהר"ם ד"פ סי' תר"א. (17) מרדכי: נאסר. (18) ע' תשו' חצ"ו סי' פ"ב וסי' האורה ע' 207 וראב"ן סי' כ"א וסי' התרומה סי' רל"ד ויוקח סי' ת"ס ותשו' מהר"ם ד"פ סי' תר"א ומרדכי ע"ז סי' תתנ"ו וב"י וד"מ י"ד סי' ס"ח. (19) לא נתבררה לי רמיה זו, כי דין מליגת תרנגולים לא נמצא בראב"ה לא בפ' כל שעה ולא בפ' כל הבשר, ודין עירוי הוא רק בכל שעה בס' תפ"ג, והא דמרי בר רחל רק בכל הבשר בס' התרכ"א. (20) כ"י: רב. (21) משנה שבת מ"ב סע"א. (22) לשון רי"ף סי' ש"מ. (23) מכאן עד נמי בשלה בשורה 12 הועתק במרדכי שבת פ"ג סי' ש"ח: כתב ראב"ה הלכה וכו'. וע' ראב"ן סי' שד"מ. (24) שבת מ"ב ב'. וע' תוס' שם ד"ה היינו ובהגהותי לעיל ע' 263 אות 26. (25) מרדכי: בשיל, והוא ג' הרי"ף. (26) ע' פ"ח שבת מ"ב ב'. (27) במרדכי ליתא. (28) מרדכי. (29) ובר"ף שלפנינו פסק כלישנא בתרא, והעיר ע"ז באנשי שם ובגדי ישע. (30) שלישינא קמא דידן הוא בר"ף לישנא בתרא. ומ"ש רבינו שהרי"ף פסק כלישנא קמא כונתו כלישנא קמא דידן. (31) גמרא: כופה עליה כלי שלא. (32) ד"ס אות צ', (33) כנ"ל להוסיף. וע"י רי"ף שבת סי' שמ"א ותקע"ז. (34) שבת מ"ג א',

בסוף פירקין¹, ולא נקיט לשנויי כשנויי דאיך אמוראי. ותו נמי (ד)פרכין מהאי מעמא לרב הונא בפרק מי שהחשיך², ושני ליה בשלישי זוט³, [ואי כרבי יצחק אפילו בשלישי זוט]⁵ נמי לא. ואי קשיא⁶ הא אמרין הכא⁷ אמר לחו⁸ רב ששת פוקן ואמרו ליה לרבי יצחק כבר תרגמה רב הונא לשמעתך בנכל דאמר רב הונא עושין מחיצה למת בשביל <חי ואין עושין מחיצה למת> בשביל מת, [תריץ] דרב הונא מחמיר במת טפי מכשאר מוקצה⁹. והכי פירושא כבר תרגמה וכו' דכי [היכי] דאמר רבי יצחק במוקצה דידיה שאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל הכי נמי אמר רב הונא במוקצה דידיה דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל, [והיכא]¹⁰ אמר רב הונא במוקצה דמת כשיטתיה¹¹, וטוהו בשאר מוקצה לא אמר הכי. וכיוצא בזה אמר ר' יוחנן¹² הלכה כרבי [יהודה]¹³ בן לקיש במת, ומסיקנא¹⁴ לדרייה¹⁵ דטילטול מן הצד שמיה¹⁰ טילטול, ובפרק כל הכלים¹⁶ פסק רב נחמן הלכה כרבי אלעזר בן תדאי דטילטול מן הצד לא שמיה טילטול¹⁷, אלא במת החמירו¹⁸, שהוא כאבן, כדאמרין¹⁹ בן שמונה חי²⁰ הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו, אבל²¹ מוקצה דאוכלין כגון סגה ופוגלא¹⁶ לא אחמיר בה כולי האי²²:

ר"ד. מת²³ המוטל בחמה אם יש כבר או תינוק מניחו עליו ומטלטלו. וכן נראה²⁵ 15 לי אם חוששין שלא יתקשו איבריו ולא²⁶ יהיו עוד ראויים לפשוט והוא ביזוי מניח עליו ככר²⁷ ורוחק על הככר עד שיתפשטו אבריו, כדחזינן נמי²⁸ בפרק המצניע²⁹ גבי ההוא <שכנא>³⁰ דהוה בדוקרת³¹ דמפני כבוד המת שרא רב נחמן³² לאסוקיה

(1) מ"ז ב'. (2) שבת קנ"ד ב'. וע' ר"ף שם ותוס' שבת מ"ג ב' ד"ה כבר. (3) כ"א וגמרא: זוטרי. (4) שבת מ"ג א': אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל. (5) כ"ל להוסיף. וע' ר"ף שבת ס"י תקע"ו ומפרשים שבת מ"ג ב'. (6) קושית התוס' שבת מ"ג ב' ד"ה כבר ומאור שם ובפרק מי שהחשיך ומפרשים. (7) מ"ג ב'. (8) כ"א וגמרא. כ"י: ליה. (9) כעין זה תירץ הראב"ד ברשב"א שבת מ"ג ב' והמאירי שם. (10) כ"י: והי'; כ"א: ה"ג. (11) והיכא אמר רב הונא בשיטתיה דר' יצחק, במוקצה דמת. (12) שבת מ"ד רע"א. (13) כ"י: שמעון. וט"ס זה גם בהג"ד ר"ב ע' 86, ושם גם: אמר ריש לקיש. (14) שבת מ"ג סע"ב: דכולי עלמא טלטול מן הצד שמיה טלטול. (15) אף לדרייה, לר"י בן לקיש. (16) שבת קכ"ג א'. (17) קושית הר"ף שבת ס"י שמ"ב ותוס' שם מ"ג סע"ב ד"ה דכ"ע, ע"ש היטב. ומ"ש רבינו צ"ע, שמה צורך לפסק ר' יוחנן, הלא אם הלכה כה"ק דריב"ל תקשה יותר, ועוד מה קשיא מר' יוחנן אדרב נחמן. ונראה שרבינו נמשך אחר לשון הר"ף, ומפרשו כפירוש ר' יונה בר"ן שם. וע' ה' שמחות למהר"ם ס' צ"ט. (18) ר"ף שם ותוס' שם. (19) שבת קל"ה א'. (20) ר"ף כאן. ובגמרא ור"ף שם וביבמות פ' א' ובב"ב כ' א' ליתא. (21) תורף דברי הר"ף. וע' מאור ומלחמת ורשב"א ור"ן. (22) מה שכתב בהגהמ"ר שבת פ"ג ס' ט"ו: ופרקינן וכו' וכן חילק ר"א ה' ודאי פתורנו: רבינו אליעזר הלוי, והוא רבינו. ע' לקמן ע' זה אות 26 ורס"י ר"י וסס"י ר"י. (23) כ"א: ר"ג. (24) שבת מ"ג ב'. ר"ח בר שלמאי. ומכאן עד ע' הבא שורה 4 הועתק בקיצור באסופות כ"י ע"ז ב'. (25) מכאן עד קבלתי ע' 290 שורה 2 הועתק בשנונים במדרכי שבת פ"ג ס' ש"ב ומוכא בקיצור כ"י א"ח ס' ש"א. ועד לכרמלית שם שורה 1 הועתק באגודה שבת ס' ס"ג בשם רא"ה, ופתורנו: רבינו אליעזר [בר' יואל] הלוי, ע' בהגהותי לקמן רס"י רמ"ה. ובהגהות"ם שבת פ"ג ס' ט"ו: ופליג בספר החכמה וכו', ומפרש בכגדי ישע שם החכמה חולק על פסק הראב"ה שהביא המדרכי. וכן הבינו האגודה שבת רס"י ס"ד וד"מ א"ח ס' ש"א אות ג'. (26) מדרכי: ואז לא יוכל לפושטו ואז יהיה בזיון למת. (27) מדרכי ואגודה: כבר או תינוק. (28) במדרכי ואגודה ליתא. (29) שבת צ"ד ב'. (30) מדרכי ואגודה. (31) כ"א ומדרכי ואגודה, וכן לקמן ס' רכ"ז באמצע, והיא ג"ד אות ס'. וכ"ו וגמרא: בדוקרת. (32) וכן לקמן ס' רכ"ז. וגמרא: נחמן בר יצחק.

לכרמלית. ורש"י פירש התם <משום>¹ חשש דליקה התירו, ונראה [ד]הוא הדין לביוזי אחר². וכן קבלתי. ואף על גב דמסיק הכא³ מתוך שאדם בהול על ממונו אי לא שרית ליה אתי לכבויו, הוא הדין לדבר אחר [שיש בו]⁴ בהילות. אבל מחמה לצל אין בהילות, הלכך אי ליכא ככר או תינוק אינו הופכו ממטה למטה⁵. ואפילו למאן דאית ליה⁶ אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל⁷, אוכל מיהו שרי לטלטל לכבוד המת. ונראה⁸ לי דמדנקיט בכל דוכתי ככר או תינוק, הכא ובסרק במה מדליקין⁹, שמע מינה דכלי לא¹⁰, דלגבי מת מיהו קיימא לן כר' יצחק דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל. ובשאר מוקצה אמרינן בסוף פרק נוטל¹¹ רבא מנח סבינא אבר יונה ומטלטל, ובשוכה. [ו]אמרינן¹² תו התם רב אשי אמר אפילו בשוכה נמי לא דלא אמרו ככר או תינוק אלא 10 למת בלבד, והלכתא כרב אשי¹³. ומדלא נקט סבינא לגבי מת, שמע מינה דלא מהני¹⁴. ושמעין נמי מהתם דלית הלכתא כרבי יצחק:

תנו¹⁵ רבנן¹⁶ מטלטלין נר חדש אבל [לא] ישן [לא] וכו' עד רבי שמעון אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת, שבועדו דולק(ת) אמרינן¹⁷ הנח לנר שמן ופתילה הואיל ונעשה בסיס לדבר האיסור (וג')¹⁸, אבל ככה מותר לטלטל. 16 וכן מותר¹⁹ השמן שנבר ושנקערה אסור [ו]רבי שמעון מתיר. ולרבי שמעון שרי בין מוקצה מחמת איסור ובין מוקצה מחמת מיאוס. ולית²⁰ הילכתא כוותיה, דהא כולו תנאי דברייתא וסתמא דמתניתין²¹ סליגי עליה. וגרסין²² בשילהי מסכת²³ פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר בכל השבת כולה הילכתא²⁴ כרבי שמעון לבד²⁵ ממוקצה מחמת מיאוס ומאי ניהו נר ישן וחד אמר במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכה כרבי שמעון לבד²⁶ ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליקו בה באותה שבת אבל מוקצה מחמת חסרון כים אפילו רבי שמעון מודה, דתנן כל הכלים ניטלים בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה, [ו]כל היכא דפליגי (בה) רב אחא [55a]

(1) מדרבנן. (2) רש"י שבת צ"ד ב' ד"ה לאפוקיה: שהיה מוטל בבזיון או בדליקה או בחמה, ומפרש רבינו בבזיון כגון דליקה או חמה, אבל באמת יש לפרש לשון רש"י גם: בבזיון, בדליקה, בחמה, והם ג' דברים. ולפי"ז אין חילוק בין רש"י לרבינו. (3) מ"ד רע"א. (4) כ"ו: שידע, כ"א: שידוע. (5) שבת מ"ג ב': רב יהודה אמר שמואל הופכו ממטה למטה, ומפרש בגמרא דס"ל טלטול מן הצד לא שמה לטלטל. ורבינו פסק לעיל ס"ו ר"ג דגבי מת טלטול מן הצד שמה לטלטל, לכן פסק כאן כר"ח בר שלמאי דאינו הופכו. ובאסופות: ככר או תינוק הופכו וצ"ע. (6) כ"א. (7) ר' יצחק, שבת מ"ג א'. (8) מכאן עד הניטל בשורה 7 הועתק בהגהמ"ר שבת פ"ג ס"ו ו"ד. ומשם הובא בתורפו בד"מ א"ח ס' שו"א אות ב', ע"ש. (9) שם ל' רע"ב. (10) וכן בתוס' ר"ד שבת מ"ג ב' אות ח', ע"ש טעם נפלא לזה. (11) שבת קמ"ב ס"ב. (12) כ"א. (13) ע' ר"ח שבת קמ"ג א' ור"ף שם ס' תקל"ג. (14) ולא כן שיטת ר' אביגדור במדרכי שבת פ"ג ס' שו"א והרמב"ן בתה"א סוף ענין מי שמתו וחדושי הר"ן שבת מ"ג ב', וע' שו"א א"ח ס' שו"א סעיף ג' וד' ומג"א שם ס"ק מ"ו. ומה שרמז שם בבאורי הגר"א לשבת קמ"ב ב', משם ראייה להיפך, כמ"ש רבינו. וראייה גדולה לשיטת רבינו ור"ד היא קושית גליון הש"ס שבת מ"ג ב'. אבל ע' ברש"ש שם. (15) בכ"א כאן ס' ר"ד. (16) שבת מ"ד א'. וצ"ע למה לא הביא המשנה שם. (17) מ"ו רע"א. (18) ליתא בכ"א. (19) מ"ד רע"א. (20) עד עליה בשורה 17 תורה פר"ח שבת מ"ד א'. וע' ראב"ן ס' שו"א. והמקור הוא בה"ג ד"ו 35 א'. (21) עד מותר לטלטלו ע' 291 שורה 2 לשון הר"ף שבת ס' שו"א, בשו"א. וע' ר"ח סוף שבת. ומקור הר"ף בה"ג ד"ו 42 ב' וד"ב ע' 119, ובקיצור בתשו"ג מהגניזה ע' 175. (22) קנ"ז א'. (23) כ"א: הלכך, גמרא: הלכה. (24) ר"ף, גמרא: לבר.

ורבינא קיימא לן¹ דהלכה כרבינא, הלכך מוקצה מחמת איסור אסור לטלטלו, ומיהו מוקצה מחמת מיאוס מותר לטלטלו. ומוקצה² מחמת איסור נמי לצורך גופו ולצורך מקומו מותר לטלטלו³, ואחרי שכבה⁴. אבל עד שלא כבה אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ולצורך מקומו, דנהי דדילמא כנ[ת]⁵ לא חיישינן, דקיימא לן דדבר שאינו מתכוין מותר. כדאמרינן לקמן⁶, ואפילו באיסורא דאורייתא, כדמוכח⁷ ממוכרי⁸ כסות, מיהו כיון דאמרינן⁹ הנח לנו שמן ופתילה. הואיל ונעשה בסיס לדבר האיסור אסור לטלטל אפילו לצורך גופו ומקומו, כגון נר ביום הכיפורים לסלק מלפני הארון כשהכהנים עולים לדוכן⁹. תדע דגרסינן בפרק נוטל¹⁰ אמר רב¹¹ לא שנו אלא בשוכה אבל במניח¹² נעשה בסיס לדבר האיסור, ולעיל מיניה¹³ אוקימנא מתניתין בלצורך גופו, ובלצורך מקומו אמרינן מטלטלין ועודן עליו, ואפילו הכי אמרינן לא שנו אלא בשוכה אבל במניח לא¹⁴. ואפילו אם דעתם ליטלו למחר¹⁵ אין לטלטל המוקצה¹⁶, שלא שרי אלא כגון נוטל¹⁷ את הכסוי והן נוספות. ובוזה לא נאריך פה. וכן מקובלני ממורי אבי. ולא תקשה לך דפרישית¹⁸ דמוקצה מחמת איסור חמור ממוקצה מחמת מיאוס, ובפרק קמא דשחיטת¹⁹ חולין²⁰ הסוגיא להיפך, דפריך אימור דשמעית ליה לרבי יהודה במוקצה מחמת מיאוס במוקצה מחמת איסור מי שמעת ליה, דהתם אשאר¹⁵ איסורי מוקצה דלא דחייה בידים קאי, [ומהאי] טעמא [אמר] דאין להביא מנר²¹, והקשה²¹, והשיב לו דילמא שאני התם דאיהו דחייה בידים וחמור משאר איסורי מוקצה וגם ממוקצה מחמת מיאוס, מיהו לר"י שניהם אסורים. ובשמעתין נמי דפריך²² אפמוט למימרא דרבי יהודה מוקצה מחמת מיאוס אית ליה ומוקצה מחמת איסור לית ליה והתניא <רבי יהודה אומר> כל הנרות וכו', בלאו הכרייתא²³ נמי ששיטא ליה, אלא²⁰

(1) פסחים ע"ד ב' וחולין צ"ג ב' : רב אחא לחומרא ורבינא לקולא והלכתא כרבינא לקולא
(2) מכאן עד שכבה בשורה 8 מובא בתורפו במרדכי שבת פ"ג סי' שט"ו, ומשם ביתר ביאור בשלה"ג
שם סס"י שמ"א אות א' ע"ש. ומהמרדכי הועתק בסתם באגודה שבת סי' ס"ו. (3) שבת
קכ"ד א'. (4) ע' ה"ג ד"ב ס"ע 112, ולהיפך שם ע' 86 ושע"ת סי' רל"ו. (5) כפירוש רש"י, וכן הרמב"ם בפה"מ שם. (6) מ"ו סע"ב. וע' מאירי שבת מ"ב ב' ד"ה מטלטלים ושלח"ג שם
סי' שמ"א אות א'. וע' תוס' שבת שם ד"ה ואין ומ"ה א' ד"ה אלא. (7) ע' גמרא. (8) מ"ז
רע"א. (9) או"ז ח"ב סי' ל"ד : וסיפר לי מורי אב"י העזרי' שכבר היו רגילים הכהנים במגנצ"א
כשהיו עולים לדוכן ביום הכיפורים היו מסירים הנרות הדולקות העומדות לפני ארון הקודש והיו
עולים שם לדוכן. והיה שם הר' משה כהן זצ"ל והיו נושאים ונותנים בדבר הלכה ולא היו
מכריעים לא לאיסור ולא להתיר עד שבא מורי אב"י העזרי' אצל אביו רבינו יואל זצ"ל וסיפר
לו כל הענין. וענה לו פשיטא שאסור ושלח כהוגן עושים וכו' וכו'. וכשחזר מור"י אב"י העזרי' למגנצ"א
והציע הדבר לפני הר' משה כהן וקבלה מיניה. (10) שבת קמ"ב ב'. (11) גמרא :
רב חייא בר אשי אמר רב. ורבינו לא הביא רק בעל המאמר, כדרכו לרוב. (12) כ"י : במתני'.
(13) קמ"ב א' ע"ש. (14) ע' שבה"ל סי' כ"כ. (15) שאינו כמניח. לשיטת ר"ת. ע' ס' הישר
סי' קצ"ו ותקפצו ותוס' שבת מ"ג ב' ד"ה דכ"ע וג"א א' ד"ה או וקכ"ג א' ד"ה האי
וביצה ב' א' ד"ה ובית וס' יראים השלם קמ"ג א' וקמ"ט ב'. וע' לקמן סי' ר"ז. (16) עצמו.
ע' לקמן סי' ר"ז. (17) משנה שבת מ"ט סע"א. (18) כ"י דפריך, כ"י : דפרי. (19) כן שם
המסכת אצל הרבה ראשונים, וכן בתוספתא ובמתניתא דב"מ. (20) י"ד סע"ב. (21) עיקר
הטעם דלא דמי לנו הוא משום דלא דחיה בידים, אבל הקשה אימר וכו' לדחיה בעלמא. כ"ל
לפרש, וע' תוס' חולין שם ד"ה אימר ושבת י"ט ב' ד"ה הני. וכ"י : וטעמא דאין, כ"י : והמתר'
טעמא ואמר. (22) מ"ד סע"א. (23) כ"י : דברייתא.

(אפילו) דלרווחא דמילתא מייתי לה. ואפילו לרבי שמעון לא שרי בשכבה אלא נר קטן¹, דדעתיה מאתמול עליה, אבל נר גדול כמו כוס וקערה ועששית לא. ואף על גב דאמר רבי יוחנן² (הלכה כרבי יוחנן הא) אמרו הלכה כרבי שמעון בנר, (ו) מסקנא אמרו וליה לא סבירא ליה³. ומיהו בשאר מוקצה אית ליה לרבי יוחנן כרבי שמעון, כדאייתא בסוף מסכת⁴. וכן מותר⁵ שמן שכנר אסור לטלטלו, דלית הילכתא בהא כרבי שמעון⁶. וגם בפסוק⁷ שהדליקו עליו באותה שבת אסור לטלטלו, לא הדליקו עליו באותו שבת מותר לטלטלו. ומטה⁸ שיש עליה מעות אסור לטלטלה בין יחידה בין לא יחדה, אין עליה מעות מותר לטלטלה אפילו יחדה למעות, דהלכתא כרבי שמעון, והוא שלא היו עליה כל⁹ בין השמשות, דנימא מנו דאתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא. והילכתא¹⁰ מניחין¹¹ נר על גבי הדקל בשבת, שאין לחוש¹² פן יעלה אחריו, אבל אין מניחין נר על גבי דקל ביום טוב. ובגרוגרות¹³ וצמקים, שהם מסיירות בינתיים¹⁴, אפילו רבי שמעון מודה. וגם מודה בעיטורי סוכה¹⁵, אבל אם אמר איני כודל מהם כל בין השמשות מותר¹⁶. ורבי אמרין¹⁷ נמי דלית ליה מוקצה, ואפילו הכי איבעיא לן¹⁸ אי סבירא ליה במנרה לאיסורא, דגזרין¹⁹ אטו גדולה דחלויות או לא. ועלתה²⁰ בחיקו, ואוליגן לחומרא. ואף על גב דבנר²¹ משמע²² שסבירא ליה נמי כרבי שמעון. (ד) לית הילכתא בהא כוותיה²³, אי נמי בנר ישן²⁴ הורה²⁵ והילכתא כוותיה²⁶. ובענין מוקצה דנולד²⁶ ובענין יש בנין בכלים²⁷ הארכתי בחיבור זה במסכת ביצה²⁸. וענין גורם²⁹ כבוי³⁰ כתבתי בתשובות של שבת³¹. ודבר שנלקט מן המ[חוב]³² דינו כמוקצה מחמת איסור³³. וצורות³⁴ שבהצר אף על גב דחויין לכסויי בהו מנא אסור לטלטלינהו הואיל וליכא תורת כלי עליה, ואפילו לרבי שמעון, אבל שרגא אפילו דנפטא דמאוס, אי לא הדליקו בו באותה שבת³⁵, שרי לטילטוליה הואיל וחזי לכסויי ביה מנא. ולסכנת רבי שמעון אפילו הדליקו [בו באותה שבת]³⁶, ובהא לא קיימא לן כוותיה³⁷:

דה. פרק במה טומנין. במה³⁸ טומנין ובמה אין טומנין אין טומנין לא כנסת ולא כזבל ולא כמלח ולא³⁹ בסיד ולא כחול בין לחים בין יבשים ולא כתבן ולא כזנים ולא

26

(1) מ"ד סע"א. (2) מ"ה ב'. (3) ע' תשובה'ג מהגניזה ע' 176. (4) קנ"ז סע"ב. (5) מ"ד רע"א. (6) ע' פ"ח שבת שם. (7) מ"ד סע"א, כג"י ר"ח ורי"ף וכו"מ. (8) מ"ד ב'. ע"ש הלשון. ורבינו העתיק לשון הרי"ף. ומכאן עד יומא בשורה 10 הועתק באסופות כ"י ע"ז ב'. (9) ד"ס. וע' רש"י ד"ה הא ותוס' ד"ה יש. והמקור הוא שבת מ"ג א'. (10) ר"ף סי' שצ"ג. (11) מ"ה רע"א. (12) ע' ד"ח ורי"ף ורש"י. (13) מ"ה סע"א. (14) ירש' ביצה פ"ד ה"א, והובא ברי"ף סי' שמ"ג ובתוס' ד"ה אלא ומפרשים. (15) שבת מ"ה א'. (16) ביצה ל' סע"ב. (17) שבת מ"ה ב'. (18) מ"ז א'. (19) ע"ש ראש העמוד. (20) ר"ח שבת מ"ז סע"א, ע"ש. (21) שהדליקו בה באותה שבת, ע' שבת מ"ד א' וקנ"ז א'. (22) בשבת מ"ז א' לפי ג' התוס' ד"ה הורה, ע"ש ותבין. וע' גם פ"ח. (23) ע' לעיל ע' 290 שורה 16 והלאה. (24) שבת מ"ד א', קנ"ז א'. וגם רש"י פירש בגי' ישן. (25) כ"י: הורה. (26) שנוכר בשבת מ"ה ב'. (27) שרגא כבולת חתנים, שם סוף העמוד, ובשמועות שברף מ"ז א'. (28) גולד בסי' תשי"ג עד תשנ"ה בנין בכלים בסי' תשל"ו. (29) כ"י: גרסי, ובכ"י ליתא. (30) שבת מ"ז ב'. (31) לא ידעתי מקומה. וענינים ממס' שבת לקמן סי' תתקס"ז עד תתקע"ב. (32) כ"י: המוכרח. (33) ביצה ל' ב', שבת מ"ה א': אין נוטלים עצים מן הסוכה. (34) שבת מ"ז סע"א. (35) כפירוש התוס' שבת שם ד"ה דנפטא, ע"ש. וע' שבת מ"ד א' וקנ"ז א'. (36) כ"י: שרגא. ותקנתי מסברה. (37) ע' לעיל ע' 290 שורה 16 והלאה. (38) מושגת שבת מ"ז ב'. (39) ד"ס

במוכין ולא בעשבים בזמן שהם לחים אבל מומנין בהם כשהם יבשים. וטומנין¹ בכסות ובפירות ובכנפי יונה ובנסורת של חרשים ובנעורת של פשתן ורבי יהודה אוסר בדקה ומתיר בגסה. ומסקינן² היכא [דמוליד]³ לה לחימות אסור ואי אוקמי⁴ קמוקים⁵ שרי: והיכא² דקפיד [לא]⁶ יפרוס כגד דסתורד⁷ אמאי, שאתי לירי סחיטה, אבל פרוקא שלא קפיד שרי: ומוכין⁸ שטמן בהם אסור לטלטל: גרסינן בירושלמי⁹ כל דבר שמרחיקין אותו מן הכותל אסור לטמן בו [וכו'] אתיב רבי שמי¹⁰ הרי סלעים מרחיק אותן מן הכותל מעתה אסור לטמן בהן אמר רבי יוסי לא מפני שהסלעים מרחיקין אלא מפני שעושין חלודה והן מלקין ארעיתו של כותל והא תני אין טומנין <בסלעים> תפחר בסלעים של כסף, ומסיק התם דכשל זהב ושל נחושת טומנין. ומיכן ראה¹¹ להך דמפרשי ברבנא¹² כנמרא דירן בפרק לא יחפור¹³ משום שמשתיכי¹⁴ שמעלים חלודה, ולא משום חום, מלשון דשתיך טפי¹⁵. הלכך¹⁶ מותר להטמן באבנים, אפילו ליתא לדחנניא¹⁷. ואנן קיימא לן כחנניא, כפרשישית לעיל¹⁸, [ו]שרי לאטמוני אפילו בדבר המוסיף הבל¹⁹:

דן. רב²⁰ חסדא שרי²¹ לאהדורי אודרא לבי סדיא בשבתא, והני מילי בעתיקי אבל בחדתי אין נותנים אפילו ביום טוב. ורבינו²² שבי"ט פסק רצועות מקטורין²³ 16 שנשמטו או בשל דבר אחר כיוצא בו דמותר²⁴ להחזירן בשבת²⁵, דתניא בתוספתא <פרק אילו²⁶ קשרים>²⁷ נשמטו לו רצועות מנעל <וסנדל>²⁸ יחזור ובלבד שלא יקשור. ואבא מורי היה מלמדנו לאסור, מדתנן בסוף כלאים²⁹ התוכף תכיפה אחת אינה חבור ואין בה משום כלאים והשומטה בשבת פטור העושה שני ראשים³⁰ בצד³¹ אחד חיבור ויש בה משום כלאים והשומטה בשבת חייב, וכל שכן דלהחזירה³²

ור"ף וס' העתים ע' 81. (1) משנה שבת מ"ט א'. ועי' ר"ף. (2) מ"ח רע"א. (8) כ"י: דרמו, כ"א: דמו. (4) כ"א וגמרא, כ"י: מוקמי. (5) כ"א וגמרא: קא מוקים. (6) כצ"ל, עי' גמרא ור"ח ור"ף ורש"י. ועי' ראב"ן סי' שמ"ז. (7) גמרא: דסתורד. (8) מ"ח א'. ע"ש. (9) שבת פ"ד ה"א, כשינוים. (10) כ"א: שמעון. (11) וכן בתוס' ב"ב י"ט א' סד"ה משום. (12) ר"ח בתוס' ב"ב הנ"ל ורש"י שם ד"ה הנך. ועי' ערוך שתי. (13) ב"ב י"ט סע"א. (14) עי' ד"ס ב"ב שם אות כ'. (15) ב"מ כ"ו רע"א. ועי' תוס' ב"ב הנ"ל. (16) עי' תוס' ב"ב הנ"ל ומירכי שם סי' תקי"ב ואגודה שם סי' ל"ז וד"מ א"ח סי' רנ"ז אות ד'. ועי' תוס' ב"ב י"ז א' ד"ה סלעים. (17) שבת כ' רע"א, ל"ז ב'. (18) עי' 250 שו"ע 24 ועי' 252 שו"ע 9. (19) עי' שבת ל"ד רע"ב ונ"א א'. (20) שבת מ"ח א'. ע"ש. (21) ר"ף. (22) כל הענין מכאן עד והיינו עתיקי עי' 295 שו"ע 2 הועתק בקיצור באסופות כ"י ע"ז ב' ג', ומובא בשינוים והוספת פירוש באר"ח ה"ב סי' ס"ז, ע"ש. (23) וכן בתוספתא כ"מ פ"ח ושבת ק"ב א' בערוך מקטור. כ"א: מקטורין, וכן הראשונים. ובערוך פירש: בורנוס, Burns, ורש"י שבת שם פירש: מנמ"ל, Mantel, mantille. (24) כ"י: ר' מתיר, כ"א: ר' מותר. (25) פסק הרשב"ט מובא בהגהמ"ר שבת פ"ד סי' ת"ז. ואין פסק שלפסק זה כוון המירכי שם פט"ו סי' שפ"ו, אלא ששם בטעות: רשב"ם. ועי' תוס' שבת מ"ה סע"א ד"ה הא ותש"ו מהר"ם ד"ס סי' ס"ה ורא"ש שבת פ"ד סי' ה' וב"י א"ח רס"י שו"ז. (26) כ"י: משנה שבכמשינות וירוש'. (27) כ"א ואר"י. והכונה: בתוספתא השייכת לפי' ואלו קשרים, ולפנינו היא מחוברת עם פרק האורג, ספ"ג בדפוס וס"ב בד' צוקרמ'. ולפני רבינו אולי היו חבריות נשמטו וכו' בפרק מיוחד: אילו קשרים. וג' רשב"ט מתאימה יותר עם ד' צוקרמ', והיא ג' הירוש' שבת פט"ו ה"ב. (28) תוספתא וירוש'. ועי' אר"י ועי' 294 שו"ע 1. (29) ס"ט מ"י. (30) משנה: עשה שני ראשיה. (31) ירוש' וכ"מ ואר"י ח"א סי' ש"ז.

בשני ראשיה בצד אחד דחייב. ורצועות מנעל וסנדל היינו כמו תכיפה אחת [55b] שאינה חיבור, ומעמא¹ משום דלא הוה הקשר של קיימא² כמו בשני ראשיה. והילכך³ דוקא פעם אחד שרי להחזירם ולקשור. ובערוך > בערך תכף <⁴ פירש תוכף תכיפה אחת קשר הוא והקושר קשר אחד בשבת אינו חייב ולענין חיבור > אינו <⁵ מתחבר עד שישנה. זהו לשונו. ואף אני אומר דכל דבר שתיק[ו]נו כהני שבבגד מכנים שני ראשיה ומניחו לנוי לתלות כך ואינו מהדק שני דברים ביחד הוי חיבור ומתקיים בשתי תכיפות או בתכיפה אחת וקשר, כדאמרינן בריש פרק התכלת⁶ לגבי ציצית דאיצטריך למישרי כלאים בציצית. ולישנא⁷ משמע הכי, שקטני בצד אחד כמו כנף אחד, אבל אם בא להדק שני דברים יחד כמו במקמורן שתיקונו בהכי, שמה [מועיל]⁸ שיכנים שני ראשים בצד אחד אם לא יהדק שלפניו עם שלאחריו, אפילו אם יכנים הרצועות בשני ראשים לפניה ולאחריה אינו חיבור, כדאמרינן בפרק כלל גדול⁹ והתוס' שני תפירות, ופריך והא לא קיימא, [פירוש]¹⁰ שהרי שתי תפירות בנד הם וכל אחד נמשך מחבירו, ומשני בשקשרם¹¹, > פירוש <¹² אפילו > בקשר <¹² שאינו¹³ של קיימא¹⁴, בדבר קל (ה) מעמיד [ה] תפירות¹², [ו] אם¹⁵ קשר[ם]¹⁵ קשר של קיימא מיחייב שתיים¹⁶. ודוקא בתוס' שתי תפירות והיינו כהרתי¹⁷, אבל נשמטו היינו עתיקי [ו] שרי¹⁵ להחזירם, וכדתניא¹⁸ מתירין בית הצואר¹⁹ בשבת אבל לא פותחין וכו', שאם לא כן אפילו בשלא נשמטו [איך]²⁰ אנו מהדקין ומותחין הרצועה בשבת [ל] קשור¹² המקטורין, הא אמרינן > בפרק כלל גדול²¹ בסופו <²² אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת, אלא²³ היינו טעמא, 20 [שבתפירה]²⁴ שעיקר תקונו להתפר בלי פירוד²⁵ ועתה כשנפרד ומהדקו כבתחילה ומכוין [למתוח]²⁶ החוט להתקיים > כו' <²⁷ הוה ליה כתוס' מעיקרא וחייב, שכל תפירה ענינה להיות כל שעה מהודקת, מה שאין כן במקטורין ובמנעל [שלנו]²⁸ [ש] מהדקו²⁸ לפי שעה. הילכך מותר נמי לנשים למתוח החוט בזרועותיהן³⁰ ובצדיהן³¹ שקורים כלשון אשכנז פרייאר³² ואפילו קישרת בו אינו קשר של קיימא, וכן

(1) ע' רש"י שבת נ"ד סע"א, וע' שבת ע"ד סע"ב ומנחות ל"ט רע"א. (2) ע' משנה שבת קי"ג א' ותוספתא שם ספ"ג. (3) כ"י: והלכת'. (4) כ"י: א'. (5) ערוך. (6) מנחות ל"ט רע"א. (7) דמתניתין בסוף כלאים: עשה שני ראשיה בצד אחד. (8) כ"י: מציל, א"י: ויעיל. (9) שבת ע"ד סע"ב. (10) א"י: פ"י, כ"י: פירכא. (11) א"י: כשקשרם. וכג"י רבינו גס בריש כלאים פ"ט מ"י: שקשרם, ובעין זה במאורי שבת ע"ג א', ע"ש. וגמרא: והוא נשקשרם, וכן בראב"ה לקמן סי' רכ"ג, וע' כ"י א"י סס"י ש"ז. (12) א"י: (13) כ"י: וא"י. כ"י: בשאינו. (14) בפירוש ספר יראים השלם קל"ז א' והרמב"ם שבת ע"ד ב'. וע' תוס' ר"ד שבת שם אות י"ז. (15) כ"י: וא"י. (16) משום תופר ומשום קשר, ע' משנה שבת ע"ג סע"א, וע' תוס' ר"ד שבת ע"ד ב' ומאורי שם ע"ג א' ורע"ב שם פ"ז מ"ב. ולהיפך רמב"ם שם ע"ד ב'. (17) כ"י: וא"י. כ"י: בחדש. (18) שבת מ"ח א'. (19) א"י: וגמרא, כ"י: בית וכו'. (20) א"י: היאך, כ"י: אין. (21) שבת ע"ה רע"א. (22) כ"י: א"י: בס"פ כלל גדול. כ"י: שם. (23) מכאן עד למקטורין ר"ע 295 הועתק בקיצור באנשי שם שבת סי' שס"ח אות ב' ובהגמ"ר שם סס"ז. ושם ראיה ר"ת: רבינו אליעזר הלוי, ע' בהגהותי לעיל ע' 289 אות 25. (24) כ"י: וא"י: שתי תפירות, ואין לו הבנה. ותקנתו מסבירה. ואנשי שם והגמ"ר: דדוקא גבי תפירה. (25) א"י: שלא יפרד. (26) כ"י: למותח, כ"י: למותח, א"י: למתח. (27) אנשי שם והגמ"ר: א"י: כן. (28) כ"י: של גוי, כ"י: של נוי. (29) א"י: שמהדק. (30) ע' פירושו במדרכי שבת פ"ז סי' שס"ח. (31) א"י: והגמ"ר: בצדיהן, אנשי שם: בצדיהן. (32) א"י:

למקטורין, וכדנניא¹ בפרק אלו² קשרים³ קושרת אשה מפתח חלוקה וחומי סכנה ושל פסקיא ורצועות מנעל וסנדל. וכן אם נשמטו מותרים להחזירן, והיינו עתיקי⁴. ונראה בעיני⁵ דלגבי כלאים נמי תכיפה אחת וקשר אפילו אינו של קיימא הוי חיבור⁶, כמו קשר שאינו של קיימא ושתי תפירות⁷, [ו]הוי⁸ כשתי תכיפות⁹. (והיינו דאמרין בפרק במה בהמה ובלבד שלא יכרך ויקשור גבי כלאים)¹⁰. אבל קשר של קיימא הוא חיבור בלי שום תכיפה¹¹, כרתנן במסכת כלאים¹² לא יקשור שרק¹³ של פשתן ושל צמר¹⁴ לחגור בו מתני¹⁵ אף על פי שהרצועה באמצע, [והיינו]¹⁶ דאמרין בפרק במה בהמה¹⁷ ובלבד שלא יכרך ויקשור גבי כלאים¹⁸. ורש"י ורבינו חננאל פירשו נמי התם כריכה וקשירה הוי כשתי תכיפות¹⁹. וצריך להוסיף על דבריהם אפילו אינו של קיימא. [ו]הני מילי²⁰ שהתכיפות והקשירה דעתו שיהיו תמיד יחדיו²¹, אבל לפי שעה אי 10 נמי [לג' וד']²² ימים²³ לא הוי חיבור לא לענין שבת [ולא לענין כלאים]²⁴, שהמשנה

פרויריר²⁵, אסופות: פְּרִיָר, אנשי שם: פריסן. [באשכנזית הישנה preissen, brissen הוראתו: schnüren, וזוהו brise בהוראת Einschnürung. ר"ד סימאנסען]. ובמלון של Sanders מציאתי: Preise, Preise בהוראת: Schnürband. (1) או"ז: וכדתנן, ובאמת משנה היא, אבל הראשונים לא דקדקו בין תנן לתניא. ע' בהגהותי לעיל רס"י קי"ד אות 19 וע' 281 אות 4 וע' 285 אות 5. (2) ע' לעיל ע' 298 אות 26. (3) משנה שבת קי"א סע"ב. (4) שבשבת מ"ח א', לעיל ע' 298 שורה 15. (5) מכאן עד באמצע בשורה 7 מובא בקיצור באנשי שם למדרגי שבת ספ"ה סי' שמ"ב. וצ"ל שם: ולא נראה לראב"ה. (6) כשיטת הרמב"ם פ"י מה' כלאים הכ"ד. וע' פירוש הרא"ש כלאים פ"ט מ"י אות י"ב ובי"ד סי' ש'. וע' הימב שו"ת חות יאיר סי' קמ"ג. (7) לענין שבת, ע' הקודם שורה 18. (8) תכיפה אחת וקשר. (9) וזוהו מבוארה דעת רבינו שבשתי תכיפות א"צ קשר. וע' רמב"ם פ"י מה' כלאים הכ"ד וכ"מ שם ורא"ש נדה פ"ט סי' י"ז וד"ח שם אות ל"ב וטו"ע י"ד סי' ש'. (10) אין כאן מקומו רק לקמן בשורה 7. (11) ע' תשו' ר"ת לעיל ע' 224 ובהגהותי שם. וע' כפתור ופרח פ"ט קכ"א א'. ואולי השתמש בתשו' ר"ת. (12) פ"ט מ"ט. (13) כ"א, כ"י: קשר. ובאנשי שם: סרק. והוא ג"ד ד"ס, וכן בה"פ סי' ע"ג. וכן בספרי בדברים סי' רל"ב ותוספתא כלאים ספ"ה. (14) משנה של צמר בשל פשתן, תשו' הרשב"א סי' רפ"ח: ושל פשתן. (15) וכן בראב"ה סי' קמ"ז ובס' יראה של שם ע' 872 ובאגודה, ומשנה: את מתניו. (16) והיינו דאמרין בפ' במה בהמה גבי כלאים. (17) שבת נ"ד סע"א. (18) ע' לעיל אות 10. (19) כן פר"ח: כריכה (ותפירה) [וקשירה] כ' עין שתי תכיפות. אבל רש"י פירש: כריכה וקשירה בשתי תכיפות, וכן ברש"י שבר"ה, וכן העתיק הר"ן שם. וכונת רש"י: בשני קשרים, ע' רש"י שם לעיל ד"ה תכיפה אחת ואגור סי' תס"ח וכ"י י"ד סס"י ש'. ושני קשרים הוי קשר של קיימא, ולפי"ז גם מה שכתב רבינו בסמוך לפרש בדעת רש"י צ"ע, ואין ספק שלפני רבינו היה ברש"י: כשתי תכיפות. ושתי וראיתי במאירי שבת שם שהעתיק פירוש רש"י בהתם, כדרכו, וכתב: שלא יכרך ויקשור פירוש שתי קשירות או שמה הכריכה והקשר ידונו בשתי תכיפות. והפירוש השני הוא כפירוש רבינו. ונראה שהיו לפני המאירי שתי גירסאות ברש"י: „בשתי תכיפות, „כשתי תכיפות, ע' דוגמא לזה לעיל ע' 278 בהגהותי אות 4. אבל אפשר שהמאירי לקח פירושו ה' מפר"ח. ובמדרגי שבת פ"ה סי' שמ"ב: פירש"י כריכה וקשירה היינו שתי תכיפות, ולקחו מכאן. (20) שבת תכיפות וקשרים חשובים חיבור. (21) לענין שבת, ע' שבת קי"א ב' וק"ב א' ורש"י ור"ח שם ובפרט ברש"י קי"א ב' ד"ה ואלו. (22) כ"י: לגור. (23) רש"י שבת קי"ב רע"א: שמניח שם שבוע, משמע בפחות משבוע מותר. ורבינו לא דוקא נקט ג' וד', וכונתו: פחות מזה, ובאו"ז ח"ב סי' ס"ז: ארבעה או חמשה ימים פטור, וצ"ע. וע' ב"י או"ח רס"י שו"י ובפרט בב"ח שם, והוא הזכיר ג"כ: ג' וד' ימים. (24) והפוסקים לא הזכירו דין זה בכלאים, והט"ז י"ד סי' ש' סק"ג. ובשו"ת חות יאיר סי' קמ"ג כתבו שאסור בכלאים אף לפי שעה.

דכלאים¹ דימתם² לענין חיבור³. ואמרינן בפרק אלו⁴ קשרים⁵ היתר⁶ רצועות
מנעל וסנדל תני חדא חייב חטאת ותנא אידך פטור אבל אסור ותניא אידך מותר
לכתחלה [וכו'] לא קשיא הא דקתני חייב חטאת בדאושכפי פטור אבל אסור בדרבנן
מותר לכתחלה בדבני מחווא וכו'. וכדין התירן כך דין קשירתן. הילכך⁷ מותר⁸
להכניס צילצל של צמר בתוך המצנפת של פשתן כדרך שהנשים עושות. אף על פי
שקושרת. [ושמעתי מזדנודין]⁹ בדבר¹⁰, ולכן הרחבתי ופירשתי. והא דתנן¹¹ בתוספתא
דכלאים¹² חלוק של צמר שנפרס ופרפו כחוט <אם תפרן>¹³ אסור¹⁴, כנון שלא
יכול להתקיים פרפו¹⁵. ויוצאין¹⁶ בו בשבת, כדתניא¹⁷ מדיות פרופות. <נפרס
מלשון¹⁸ בנדין¹⁹ יהיו פרוטים>²⁰. והחוט הוא של פשתן²¹. ונראה לי שמותר לפרוף
10 רצועה או חוט להכניס סוף הבגד של הבגדי²² כלשון אשכנז בתוך בתי שוקיים של
צמר, שאינו יכול להתקיים. ובחבור זה כתבתי בהלכות כלאים²³ ענין אחר:

לשון אבא מורי. מתירין²⁴ בית הצואר. יש מפרשים²⁵ מתירין שאם נקשר בשעת
כביסתו מתירין, אבל אם היה תפור כפי²⁶ בית הצואר או²⁷ כמו
שמדבקים הרצענים זוג של מנעל²⁸ אסור לנתקן זה מזה²⁹, שלא מצינו חילוק בין
15 תפירה של קיימא <לשאינה של קיימא>³⁰ כמו שמצינו בקשרים³¹. [ורפיא ביד³²,
דשמא]³³ כתפירה מיירי. ולשון מתירין³⁴ מצינו דכוותיה לקמן בשמעתין³⁵ הבגד

(1) פ"ט מ"ו. (2) דימתה אותם. כ"ו: דימיתים, כ"א: דימותם. (3) ע' מ"ו י"ד סי' ש' סק"ג. (4) ע' לעיל ע' 298 אות 6. (5) שבת ק"ב רע"א. (6) דפוסים ישנים: התר, לפנינו: התיר. (7) לשיטת רבינו שכלאים ושבת שוים לענין חיבור. (8) מכאן עד כוף הס' היתקת בקיצור באסופות כ"ו ע"ג. (9) אסופות. וע' ד"ס חולין מ"ח א'. כ"ו: ושמעתי נידנו דין, כ"א: ושמע' נידנודין. (10) חולין מ"ח סע"א כג' הערוך. ופירש שם רש"י: מגמגמים. וע' לעיל ע' 224 שורה 18. (11) ע' לעיל ע' 295 בהגהותי אות 1 ומקומות שרשמתי שם. (12) פ"ה ה"ד, ע"ש ובהגהותי לעיל ע' 224 אות 28. (13) תוספתא, וע' אות שאח"ז. (14) משמע הא אם לא תפרן מותר, ורבינו מפרש שקשר אסור בכלאים, לכן כתב כגון שלא יכול להתקיים הפירוף, ולכך צריך תפירה, אבל ביכול להתקיים הפירוף אסור אף בלא תפירה. ועפ"י תוספתי „אם תפרין, ובל"ז אין להלשון הבנת, שאם אין יכול להתקיים למה אסור. ואין להגיה בסמוך „שיכול" להתקיים, שהלשון מוכיח שקושיא ותירוץ יש כאן. (15) פ"פ, החיבור שלו. והשם פָּרַף לא נודע לי ממ"א. (16) תוספתא שם. (17) משנה שבת ס"ה א'. כ"א: כדתנן. וע' לעיל ע' זה בהגהותי אות 11. (18) ע' ערוך פרס. (19) ויקרא י"ג מ"ה. (20) כ"א. (21) מפורש כן בתוספתא. (22) [קרי: שלהבניי]. באשכנזית הישנה blavente, בהוראת: Mantel aus grobem Wollstoff. וע' פערלעס Beiträge ע' 60. ר"ד סימאנסען. ובאסופות: של הבשק. (23) לעיל סי' קצ"ג ע' 224. (24) שבת מ"ח א'. ועד סוף הס' מובא בתורפו באו"ז ח"ב סי' ס"ח ובהגהמ"ר שבת ס"ד ט"ז, ומשם בקיצור בב"י או"ז סי' שו"ז. (25) או"ז בשם יש מרקדקים. ובהגמ"ר בשם ריב"א, וכן באגודה שבת סי' ע"ג. (26) או"ז ואסופות, הגהמ"ר: פי, כ"ו: כפי. (27) או"ז ואסופות והגהמ"ר. (28) כן בב"י ואו"ז והגהמ"ר. (29) וכן בתשוה"ג מהגניזה ע' 826, ע"ש. (30) או"ז ואסופות, הגהמ"ר: לתפירה שאינה של קיימא. (31) או"ז והגהמ"ר, כ"ו: בקשרי. (32) שבת ק"ג א' ושמ"מ. (33) כ"ו: ורפיא דשמואל. הגהמ"ר: ורפיא ביד. (34) גבי תפירה, ע' או"ז. ושם מובאה ראייה זו בשם ר' יואל, ולפ"י ע' הבא שורה 20 והלאה ולי נראה וכו' הם דברי הראב"ה. אבל מהגהמ"ר נראה שהרואה ללשון מתירין היא מהריב"א ולי נראה וכו' הם דברי ר' יואל. ולהפך מובא פסק הרשב"ם לקמן שם שורה 9 עד סוף הס' באו"ז בשם ר' יואל ובהגהמ"ר בשם הראב"ה, לכן נראה שעד סוף הס' הוא לשון ר' יואל, והאו"ז לא דק בחדא והגהמ"ר בחדא. אבל ע' לקמן שם אות 9, וצ"ע. (35) מ"ח דע"ב.

שהוא תפור בכלאים חיבור¹ עד² שיתחיל להתיר. [ד]אף על גב³ דהוא חיבור לטומאה⁴, דניחא⁵ ליה דכי מטנפו [הדר מחזור]⁶ להו, שמא איסורא מטומאה לא גמרינן, כדאמרינן בעלמא⁷. ולי⁸ נראה להתיר, דלאו להתקיים עכיד לה מעיקרא, כדפרישית⁹. ולא דמי נמי לההיא דפרק אלו¹⁰ קשרים¹¹, [דכר]אושכפי¹² פירש רבינו שלמה¹³ בתחלת הכנסת הרצועות קושר קושר מכפנים ושוב מציאו ומכניסו סביב⁵ והוא להתקיים עד עולם, ו[ב]דרבנן¹⁴ פירש רבינו שלמה¹³ שרחב קצת ונועל וחולץ מנעול¹⁵ <כשהוא קשור>¹⁶ ואין צריך להתירו אלא כשיש טיט מתיר ומהדק וקושר הילכך פטור אבל אסור¹⁷, [אבל כשמדבקים הרצענים זוג של מנעלים]¹⁸ מיד בו ביום כשימכרו[ם] לאינתיקי קיימי¹⁹. ובשם רבינו שמואל בר' מאיר מצאתי²⁰ כתוב רבי מתיר לקרוע בית הצואר כשתפור מעט שקורין אשפויינר²¹ שחיברו האומן. וגם נראה בעיני¹⁰ דרמי למנופת חבית, דאמר רב יהודה אמר רב²² הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת, ומתקיף לה רב כהנא וכי²³ מה בין זה למנופת חבית, [ו]אמר ליה²⁴ זה²⁵ חבור וזה אינו חיבור, שאינו עשוי להתקיים [שלגטל]²⁶ עומדת. וכן פירש רבינו שלמה²⁷ : רז. טומנין²⁸ בשלחין ומטלטלין אותן, לא²⁹ שנא דבעל הבית ולא שנא דאומן, דהילכתא כרבי יוסי³⁰. וכן פסק רב שרירא גאון³¹. בגיזי²⁸ צמר ואין¹⁵ מטלטלין אותן, ודוקא בשלא³² יחדן להטמנה אבל יחדן להטמנה מטלטלין. <כיצד²⁸, הוא עושה נוטל את הכיסוי והן נוסלות>³³. ורבינו תם האריך בספר הישר שלו³⁴,

(1) גי' ד"ס אות ל'. וכו' בעוקצין פ"ב מ"ו. (2) כ"א וגמרא. כ"ו : ע"א. (3) כ"א. (4) ע' רש"י וכו' ותוס' ד"ה חיבור, וכן לפנינו בגמרא. וכיון שהוא חיבור לטומאה יחשב חיבור גם לשבת. (5) גמרא מ"ח ב'. (6) כ"ו : הרי מחזורי. (7) יבמות ק"ג ס"ב. (8) ע"י ע' הקודם אות 34. (9) אם הוא לשון ר' יואל אולי כונתו למה שמוכא בשמו לעיל ע' 294 שורה 2, ואם הוא לשון הראב"ה כונתו לעיל ר"ע 294. וזה מכוון יותר. וע' לעיל אות 34. ואולי "כדפרישית" הוא הוספת רבינו. (10) גי' משנה שבמסנות וירוש' וסד"ת סי' רמ"ג. כ"א : ואילו. (11) שבת קי"ב א'. (12) כ"ו : באושכפי, כ"א : דבאושכפי. (13) ע' רש"י שבת שם ד"ה בדאושכפי וד"ה בדרבנן. ור' יואל לא העתיק רק תורף לשון רש"י. (14) כ"ו : וכדרבנן. (15) כ"ו : מנעלים. (16) רש"י. (17) ע"ב מפירש"י. (18) הוספתי מוסברה לפי הענין, ובל"ז אין להלשון הבנה. (19) ומותר לכתחילה להתירם, כמנעל דבני מחוזה. ע' רש"י שבת קי"ב א' ד"ה בדבני. (20) ע"י ע' הקודם אות 34. (21) או"ז : אשפוצי"ר. empointer, appointer, והוראתו : zusamenheften. ובאסופות : שקורין בשמיר. וכו' ברש"י שבר"ף מ"ק סי' אלף רל"ב : תפירה רחבה שקורין בשמיר, ורש"י מ"ק כ"ב ב' : באשטורי, ובא"ז ח"א סי' ש"ג מחש"י ר"ש : שתוחבין במחט רחוק כעין פויינץ (points) שעושין לסרביל חדש בשמ"ש, וצ"ל : בשמיר. ושלה"ג שבת פ"ז סי' שצ"ג אות ד' : אינבסטיר. בצרפתית הישנה : bastir, באיטלקית : imbastire. תפירה בתפירות רחוקות. ע' קעניגסבערגער Fremdsprachliche Glossen מחברת א' ע' 21 וע' 60. (22) שבת מ"ח ס"א. (23) ר"ף וכו"מ. (24) מ"ח רע"ב, כג"י ה"ר"ף. (25) מכאן עד סוף הסי' הועתק בסתם במרדכי שבת סי' שכ"א, וע' בהגהמ"ר שם פ"ד סי' ת"ז. (26) מרדכי. אסופות : שלגטל. כ"ו : ש"ל נעל. (27) ע' רש"י ד"ה מגופה. (28) משנה שבת מ"ט ס"א. (29) גמרא שם ע"ב. (30) אף שהוא יחיד נגד רבים, דמעהר רב. ע' פ"ח ותוס' ד"ה אבא. וע' יד מלאכי סי' ר"ל ור"ל ותכ"ג והנהגות לסי' העתים ע' 82 אות קע"ד. (31) מוכא בר"ף סי' שמו"ט. (32) גמרא ג' רע"א. (33) כצ"ל כי בזה קשור כל הענין שלפנינו. (34) בתשובות סי' תקס"ו, ובד' רוזינשטל סי' ד' אות א'. וע' סי' הישר סי' קצ"ו. ושיטת ר"ת מובאה בתוס' שבת מ"ג ב' ד"ה דכ"ע ונ"א א' ד"ה או וביצה ב' א' ד"ה וביית. וע' תוס' שבת קכ"א א' ד"ה פנה וד"ה חאי וסי' יראים השלם קמ"ג א' וקמ"ט ב'.

אך הפסק אשר בינתי מדבריו אכתוב. כללא¹ דמילתא מניה ליטול בשבת, כגון כסוי, לדברי הכל² (ש)לא גרע משוכת, דשכח מאי טעמא לא חשיב³, דלא דחייה⁴, כל שכן מחשב ליטול בשבת דלא דחייה. אבל מניה סתם, לרבה בסים לרב יוסף כסוי⁵ בדבר [56a] הרגיל להיות כסוי, כגון אבן, אבל גיזין⁶ וכיוצא בהם אפילו על מנת⁶ ליטול בשבת אסור לטלטל ואין נעשין כסוי, דחשיבין⁷ ולא בטלו ככך. ודוקא נוטל את הכסוי, שהכסוי⁷ מגולה ועל ידו נוער המוקצה, על זה (אבל ליגע במוקצה) שנינו במשנה במה טומנין⁸ נוער⁹ את הכסוי והן נופלות, אבל ליגע במוקצה ולהסירו, כגון שהיתה¹⁰ מכוסה כול[ה], אסור, כדתניא¹¹ >בסוף פרק במה טומנין¹² טמן וכיסה בדבר שאינו נוטל וכו'¹³, אם אי¹⁴ אפשר בכוש ובכרר, כרכי אלעזר בן תדאי¹⁵. ועל דא פליג¹⁶, בפרק כל הכלים¹⁵. ורבה¹⁷ ורב יוסף קיימא לן¹⁸ הלכה כרבה לחומרא¹⁹. וראיה לדבר בפרק נוטל אדם >את בנו²⁰, ועל ההיא משנה פסק רב הכי²¹ וגבי מעות שעל הכר²², ועוד ראייה²³ לדבר מדאמרינן²⁴ בשילהי כל הכלים²⁵ דר' יוחנן לא סבירא ליה כרבן שמעון בן גמליאל בחריות²⁶ אלא כרבנן, וכן²⁷ הלכה²⁸. ועוד דרב, דהילכתא²⁹ כוותיה³⁰, (ד)אמר³¹ צריך לקשר. ולפיכך שנה פלוגתא דרב ושמואל ורב אסי בפרק במה טומנין³¹ אחר פסק הלכה שפסק רבה בר חיננא³² קמיה דרב, לאשמעינן דלא סבר לה רב הכי. ורב, דהילכתא כוותיה באיסורא,

(1) עד סוף הס' לשון ס' הישר, בשינויים והוספות. (2) לרבה ורב יוסף אליבא דר' יוחנן, שבת קכ"ה רע"ב. (3) בסים לדבר האסור. ובס' הישר: מאי טעמא לא חשיב ליה דחיה, והגיה המו"ל: דלא חשיב. ולפ"ז הכונה: מאי טעמא דמותר דלא חשיב ליה דחיה. (4) ע' שבת מ"ה א' וחולין ט"ז רע"א. (5) ס' הישר, כ"י: גיזין. (6) אפילו הניחן על מנת. (7) מכאן עד נופלות בשורה 7 אינו בס' הישר במקום זה, והוספת פירוש הוא מדברי ר"ת בראש התשובה שם. (8) משנה שבת מ"ט סע"א. (9) ע' ד"ס. (10) הקדירה. ועפ"ז תקנתו "כולה" במקום "כולה". ובס' הישר: שהחיתר מכוסה כולו. (11) מכאן עד הכלים בשורה 10 אינו בס' הישר, והוספת פירוש הוא מתוך דברי ר"ת קודם זה. (12) שבת נ"א סע"א. (13) כ"י א, אחר תדאי בשורה 10. ומקומו כאן, כי המשך הבריתא הוא: אם היה מגולה מקצתו נוטל ומחזיר ואם לאו אינו נוטל ומחזיר. וע"ז זה גם שאר הלשון מתוקן. (14) ס' הישר: אסור אפשר, ויפה כיון המו"ל להגיה: אם לא אפשר. (15) שבת ככ"ג א': פנה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים וכו'. (16) ר"א בן תדאי. דבי שרי בן תדאי חררה ופנה דאפשר בכוש וכרר אבל קדירה וכיוצא בהן דאי אפשר בלא טלטול מוקצה אסור אם אינה מגולה, ס' הישר, כ"י: פליג, כ"י א: ועל דאפליג. (17) ס' הישר: ועל רבה. וצ"ל: וכל רבה, כלו' כל מקום שנחלקו רבה ורב יוסף, ולא בב"ב בלבד. ע' תוס' גיטין ע"ד סע"ב ד"ה הא וקידושין ט' א' ד"ה והלכתא וב"מ כ"ט א' סד"ה והיו וש"מ הרבה ור"ף שבת ס' תצ"ד ומאור ומלחמת שם ויד מלאכי ס' תקצ"ו. (18) גיטין ע"ד ב' ב"ב קי"ד רע"ב וקמ"ג ב', סתו"א ד' רחיד"א ס' ל"ה, מבוא התלמוד בסופו. (19) לא נודעה לי סברה זו ממי"א, וכן ע' הבא שורה 1 ובס' הישר ס' קצ"ו ליתא, "לחומרא", ואולי צ"ל: ולחומרא, כלו' ועוד שרבה לחומרא. והנה בס' הישר דפוס ישן הגי': לחומרא וכו', וזה אפשר שנשתבש מן "לחור מג"ל, והוא כעין הלשון השגור: לבר מלתא. ע' סתו"א הג"ל וראשונים. (20) משנה שבת קמ"ב ב'. והוספתי עפ"י כ"י א' וס' הישר. (21) דדוקא בשוכת, גמרא שם. (22) משנה גמרא שם. (23) ראייה זו להפסק ע' 299 שורה 5 מובאה במדרכי שבת פ"ד ס' שב"ד בשם רבינו. (24) ס' הישר, כ"י: כדאמרינן. (25) שבת קכ"ז רע"ב. (26) ס' הישר, כ"י: באחריו. (27) ס' הישר, כ"י: וכו'. (28) ע' ס' הישר ס' רכ"ה. (29) ס' הישר, כ"י: דלרב הילכתא. (30) באיסורי לגבי שמואל. בבורות מ"מ רע"ב, נדה כ"ד ב'. (31) שבת נ' א'. (32) לפנינו: רבה בר בר חנה.

ורבי יוחנן, דהילכתא כוותיה¹, ורבה, שהילכתא כוותיה לגבי דרב יוסף, קיימי בחדא שיטתא. ורב אסי גופיה פליג התם² אדיריה, דאמר³ משמיה דר' יוחנן והוא שיש תורת כלי עליהם, <בשיליה פרק כל הכלים>⁴. ומינה ילפינן כי בהנחה אינו עושה כלי⁵ אלא אם כן עשה בו מעשה, וכרבנן דפליגי עליה דרבנן שמעון בן גמליאל. וכן פסק הלכה בידי באבן סיתות⁶, כרבנן בחריות קישור⁷, בעפר קרן זווית⁸. וכן אני⁵ רגיל להורות, ובני ביתי יודעים. ולאפוקי מפירוש רבינו חננאל דפסק כרבנן שמעון בן גמליאל⁹, דודאי אין הלכה כן, אבל איהו אנב חורפיה לא עיין ביה¹⁰ אלא בפרק כמה מומיין, ואם נתן לב בשיליה כל הכלים הוה הדר ביה. ואי משום אף אנן נמי תנינא דרב אשי¹¹, אי משום הא לא אריא¹², דההיא רבן שמעון בן גמליאל היא. ומדלא מקשה [לרב¹³ דע לך¹⁴ כי כן הוא כמו שפירשתי¹⁵]:
 10 [רח]¹⁶. ורב אלפסי¹⁷, ורבינו יב"א¹⁸ פסקו כרב אסי¹⁹ דאמר²⁰ (ד) אף על פי שלא קישר ושלא חישב, דרב אשי²¹ סייעיה מרתנן הקש שעל המטה וכו'. ומורי אבי פסק כרבנן שמעון בן גמליאל, דרבי חנינא רביה דר' יוחנן²² קאי כוותיה²³. ולעיל²⁴ אמרינן נסרים של בעל הבית מטלטלין אותן של אומן אין מטלטלין אותן²⁵ ואם חישב עליהן לתת²⁶ פת לאורחים בין כך ובין כך מטלטלין אותן²⁷. ותו בפרק כל הכלים²⁸ מהדרין לאוקמי (מתניתין)²⁹ כרבנן שמעון בן גמליאל [מתניתין דומורה]³⁰ שהיא קשורה בטפח. ובפרק בתרא דעירובין³¹ מוכח נמי הכי:
 רמ. בכלל³² חפין את הכלים חוץ מכלי כסף [בג]רתקן³³. ובתרא ובחול שרי:

(1) ע' סתורא ד' רחידא סי' ל"א ול"ב וכנח"ג בכללי התלמוד סי' ט"א עד סי' נ"ב וסח"ד ערך ר' יוחנן ויד מלאכי סי' קכ"ב ותקנ"ח. וע' תשוב"ג מהגניזה סי' 238. (2) שבת נ' א'. (3) ס' הישר, כ"י: ואמר. (4) שבת קכ"ו רע"ב. והוספתי עפ"י כ"א וס' הישר. (5) ע' רש"י שבת קכ"ה ב' ד"ה צאו וד"ה ושפשומו. (6) כרב אסי שבת קכ"ה ב' צאו ושפשומו. וע' מרדכי שבת סי' שכ"ד ואגודה שם סי' ע"ו. (7) בחריות קישור, כרבנן, שבת קכ"ה סע"א. וא"צ למחוק או להגיה. (8) כבר נזכר שבת נ' סע"א. (9) ע' פ"ח שבת נ' א' ד"ה חריות. (10) עירובין צ' רע"א, עיין בה. (11) שבת נ' א'. (12) יומא ע"ד סע"א. (13) ממשנה שהביא רב אשי. (14) הישר, כ"י: מקשה לרשב"ג כו. (15) ע"כ ס' הישר. (16) כ"י נרשם סי' ר"ח ע' 298 שורה 18 על הגליון, ובכ"א מתחיל סי' ר"ח שם במלות אלא כרבנן. ופשוט ששם אין מקום לסי' חדש, וגם לא במקום אחר קודם ואחר זה, ועל כורחך כאן מתחיל הסי'. (17) שבת פ"ד סס"ו ש"ג. כ"א: ורבינו האלפסי. (18) ע' מבוא בערכו. (19) כ"א ור"ף, כ"י: אשי. (20) שבת נ' א', כ"י: הר"ף, כ"י: ואמר, כ"א: ואי יש. (21) גמרא ור"ף, כ"י: אסי. (22) ע' סח"ד ערך ר' יוחנן ויד מלאכי סס"ו תקנ"ז ומבוא הירושלמי לרז"ס פ"ז א'. ובפר"ח שבת סי' ב': דר' יוחנן לגבי ר' חנינא תלמיד הוא. (23) שבת קכ"ה ב': פעם אחת הלך רבי וכו' ולא הצריכן רבי למעשה. והנה ר' יואל פוסק כר' חנינא לגבי ר' יוחנן, וזה ראיה לדעת כ"מ ס"ב מה' מהע"ק ח"ג ופ"ה מה' תמידין ומוספין ה"ט וכמו שהעלה ביד מלאכי סי' תקנ"ז. וזה תלוי במחלוקת רב ור' חנינא הלכה כמי. ע' יד מלאכי שם וסתורא ד' רחידא סי' ל"ה והערת רחידא. (24) מ"ט רע"ב. (25) כ"א וגמרא. (26) כ"א וגמרא: לתת עליהם. (27) כ"מ. (28) שבת קכ"ה ב': ומורה שהיא קשורה. (29) ליתא בכ"א. (30) כ"י: ותני ומורה, כ"א: מתני' ומורה. (31) ודאי כוננו לעירובין ק"ב א' שפסק שמואל כר' יהודה כנגדו. ומפרש ששם הענין באיסור טלטול, כר"ת בס' הישר סי' רכ"ה ובתוס' שבת קכ"ו א' ד"ה והמונה, וקשה לו קושיית התוס' שם ד"ה רבי, ומתרג' כתוס' שם שר' יהודה לא בעי קישור אלא לאפוקי מאיכור בנין, אבל לענין טלטול ס"ל לר' יהודה כרשב"ג. וע' לקמן סי' ש"צ. (32) נ' סע"א, ורבינו העתיק לשון הר"ף סי' ש"א. (33) גמרא וראב"ה לקמן סי' תשל"ג, וכן עיקר לפי מקור המלה

אמר¹ רב יהודה עפר לבינתא שרי, פירוש² למימשא ביה ידיה, וכן בעפר פלפלי. בעו מיניה מרב ששת מהו לפצוע זתים בשבת, פירוש³ לרחוץ בהם ידיו, אמר להו וכי בחול מי התירו קסבר משום הפסד אוכלין. וכן⁴ נראה דמותר לרחוץ ידיו במורסן⁵ או באפר כירה בשבת, אם מגובלים⁶ מערב שבת⁷, או יקחם יבישים בידיו וישפוך על ידיו המים, דגיבול על ידי שינוי הוא ושרי, כדאמרין בפרק מי שהחשיך⁸. וגרסינן בפרק המביא⁹ גבי שריקת תנורי אמר רבינא וקטמא שרי, משמע דאינו מוקצה¹⁰, וכן מורסן מאכל בהמה הוא¹¹: רבי¹² אלעזר אומר קופה וכו'. ומסקינן¹³ הכל מודים שאם נתקלקלה הגומא שאסור להחזיר אלא בחוששין שמא תתקלקל פליגי. והילכתא¹⁴ כרבנן: אמר רב הונא¹⁵ האי סליקוסתא דצה שלפה והדר דצה שרי¹⁶ ואי לא¹⁶ אסור, וכן בסכינא דביני אורבי. ולית¹⁷ הילכתא הכי, דהא איתוחבו, ואף על גב דלא רוח הגומא שרי: וקיימא לן¹⁸ שמותר להטמין את הצונן, כדרי¹⁹ שלא יחמו:

תנו¹⁸ רבנן אף על פי שאין²⁰ מומנין את החמין²¹ משחשיכה²² אפילו בדבר שאינו מוסיף הכל אם בא להוסיף מוסיף כיצד רבן שמעון בן גמליאל אומר נוטל¹⁵ [את]²³ הסדינין ומניח את הגלופקרין [וכו.]. ולא אסרו אלא באותו מיחם אבל פנה ממיחם למיחם מותר. ונראה לי שאם דואג שמא ישרפו החמין מותר לסלקם על ידי גוי או ישראל, אם אין שם גחלים לוחשות²⁴, ולתתם דרך ההטמנה תחת כר וכסת²⁵, דרמי כמו ממיחם למיחם, אבל במקומו הראשון אסור להחזיר. ולמקומו נמי אם בא להוסיף מוסיף²⁶. ועוד כשמסלק [כדי שלא]²⁷ ישרף²⁸ אין חשש (ל)כיסוי²⁹, דכל עיקרו של זה מסלקו מפני החמימות, ואיכא הכירא, ואין כונתו אלא שיהיו משומרים³⁰: מניחים³¹ מיחם על גבי מיחם וטח את פיהם³² כבצק פירוש מערב שבת³³,

ביונית. וע' עירך גרתקון ותשוה'ג מהגניזה ע' 825. וכי': גרתקון. (1) נ' רע"ב. (2) לשון ר"ח ורי"ף. והמקור הוא בה"ג ד"ו 85 א', וע' ה"ג ד"ב ע' 87. וכן בערך עפר א', וע' רש"י. (3) ר"ח ורי"ף. וע' תוס' ד"ה כהו. (4) מכאן עד כוקצה בשורה 7 הועתק בסתם במרדכי שבת פ"ד סי' שכ"ה, ומשם בכ"י א"ח סס"י שכ"ו ובקיצור בש"ע שם סעיף י', ע"ש באחרונים. (5) ע' תוספתא ביצה ספ"ד וביאורי הגר"א א"ח סי' שכ"ו אות י"ז. (6) כ"י: מגובל. (7) ע' משנה שבת קנ"ה ב'. וע' א"ח ח"ב סי' ס"א. (8) שבת קנ"ו רע"א. (9) ביצה ל"ב סע"ב. (10) קשה למה לו להוכיח מרבינא, הרי משנה שלומה שנינו בריש ביצה "שאפר כירה מוכן הוא", וע"ש בגמרא ח' א'. ואם דעת רבינו כריצב"א בתוס' ביצה שם ד"ה אמר וכו' ב' ד"ה גריפת ול"א ב' ד"ה אמר גם מרבינא אין ראיה, וצ"ע. והא דרבינא פירשו המפרשים משום גיבול או שמא יגבל, ע' רש"י ורי"ף תוס' ורא"ש שם ותו' שבת י"ח א' ד"ה אבל, ומוקצה לית מאן דכר שמייה. (11) ואין בו מוקצה, משנה שבת קנ"ו סע"ב. (12) משנה מ"ט סע"א. ובכל הספרים: ר"א בן עזריה. (13) בגמרא נ' ב'. וע' ר"ח ורי"ף. (14) רי"ף סי' שנג'. (15) נ' סע"ב. (16) גי' הר"ף. (17) עד שרי תורף דברי ר"ח ורי"ף. (18) ג"א א'. (19) לשון רש"י. (20) גמרא: שאמרו אין. (21) ד"ס ורי"ף. (22) רי"ף. (23) כ"י: מן. (24) ע' לעיל 254 שורה 17. (25) ע' הגח"מ פ"ד מה' שבת סי' א' בשם מהר"מ. ואולי כוון נגד פסק רבינו כאן. וע' אגודה שבת סי' ע"ח. (26) כל' שמותר להחליף את הכיסוי שלא יקריח תבשילו, ע' רש"י ד"ה גלופקרא, וא"כ כ"ש שלא במקומו. (27) כ"י: בו ישרף. (28) אע"פ שמכסוהו לאחר שסלקו. (29) ששנינו כמשנה ג"א רע"א לא יכסנו משתחשך. (30) ע' גמרא ג"א רע"ב. (31) ברייתא שם. (32) ר"ח ורי"ף וד"ס וס' העתים ע' 83. (33) לא מצאתי לרבינו חבר בפירוש זה.

דבשבת אסור משום מטרה¹. אי נמי בשבת², [ובצק] אינו שייך מירוח בו כמו בשעוה³, כדאיחא בפרק חבית⁴ לקמ⁵. ולא⁶ בשביל שיחמו אלא בשביל שיהיו משומרים: ואין⁷ מרסקים לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש. ומותר⁸ לשבר את הקרח כדי שיטול את המים המונחים תחתיו⁹, <דנדולה מזו>¹⁰ אמרינן בפרק חבית¹¹ גבי⁵ חבית דמתיו ראשה בסיף, ותנן¹¹ שובר אדם את החבית וכו':

רי. <פרק כמה בהמה>¹². יוצא¹³ הגמל באפסר והאנקה¹⁴ בחוטם והלובדקים בסרומביא וסוס כשיר וכל בעלי השיר יוצאים בשיר ונמשכים <בשיר> וכו'. ומסקנא¹⁵ שכל נטירותא יתירה אסור. ואף¹⁶ על גב שאמר שמואל הלכה כחנניא, דאמר נטירותא יתירתא שרי, לא קיימא לן הכי [דהא רב פליג עליה¹⁷, וקיימא לן]¹⁸, 10 דהילכתא כוותיה דרב לגבי דשמואל¹⁹, ואמוראי בתראי פריק[ן] אליבא [דרב]¹⁸, מכלל דהילכתא כוותיה²⁰. וסוסי²¹ שלנו יוצאים גם בסרומביא גם באפסר²² שקורין הלפט²³ באשכנז, דבומן הזה דרכן כן בחול, [ו]הוה ליה [כ]פרה²⁴ אדומה שדמיה יקרים ואורחא בהכי במוסרה²⁵ ושרי, ולא חשיב כמשוי. ותו דכתיב²⁶ אל תהיו כסוס כפרד אין הבין <במתג ורסן עריו לבלום>²⁷ וגו', אלמא אורחא [b 56] בתרווייהו²⁸, 15 [ו]לרידן הוו להו [כ]שיר²⁹, ומיהו בשניהם ביחד לא יצא, [ו]אם³⁰ אינו סוס שעסקיו

(1) תולדה דמטחף, שבת ע"ה ב'. ועי' ט"ז אר"ח סי' ש"ד סק"י שהקשה למה לא נאסר משום ממרח. (2) וכן פירש"י ורמב"ם פ"ד מה' שבת ה"ו. (3) וטעם החילוק לא פירש רבינו. ועי' ט"ז הנ"ל, אבל רבינו לא כוון לזה. ולקמן סי' ש"מ לא הביא רק פירוש הראשון: מערב שבת, ומוכרח שם שאין חילוק בין בצק לשעוה, וצ"ע. ולפ"ה שפירש הא דשעוה משום סותם, כלו' ואסור משום בונה, ג"כ לא ידעתי לחלק בין בצק לשעוה. (4) משנה שבת קמ"ו רע"א. (5) כ"א. (6) ברייתא נ"א ב'. (7) נ"א ב', כג"י ד"ס. (8) וכן באר"ח ח"ב סס"י ס' בשם ר"ח. ומכאן עד סוף הס"י הועתק באסופות כ"י ע"ו ג' ובמרדכי שבת סי' של"א ובקיצור קצת בתשב"ץ סי' ס"ו ובאגודה שבת סי' ע"ח. והר"ן מובא בשם רבינו בפרנס סי' ק"ס ובטא"ח סס"י ש"ב, ומשם בלקט יושר ח"א ר"ע 61. (9) פרנס: תחתיו לשתותם או לרחוץ בהם הידים. ועי' שבה"ל סי' פ"ה. (10) אסופות מרדכי ותשב"ץ. (11) שבת קמ"ו א'. (12) כ"א. (13) משנה נ"א ב', כג"י הר"ף. (14) וכן בשבה"ל סי' ק"ה. וד"ס ור"ח: ואנקה. (15) גמרא נ"א ב', ע"ש. (16) עד כוותיה בשורה 12 תורף דברי הר"ף, והוא מפר"ח. ועי' תוס' נ"ב א' ד"ה אמר. (17) שאמר בין לזיב בין לשמר אסור, ר"ח ורא"ש. עי' גמרא נ"ב א'. (18) הוספתי מסברה עפ"י הר"ף, ע"ש הלשון. (19) בכורות מ"ט רע"ב, נדה כ"ד ב'. (20) סדרת הש"ס שבת כ"ח סע"ב וק"ב ב'. ועי' תשובה מהגניזה ע' 101 ופר"ח שבת קנ"א א' וס' העתים ע' 205 ועי' 811. ועי' הערתי במונטסשריפט ח' נ"ה ע' 376 ועי' 640 ובהגהותי לעיל ע' 191 אות 15. (21) מכאן עד לצאת ע' הכא שורה 2 הועתק בסתם בתשו' מהר"מ ד"ל סי' ת"מ. וכל הענין עד בית רבי בשורה 6 נמצא בקיצור ושינוי קצת בתוס' נ"ב א' ד"ה אמר בשם הרב פור"ח. ונראה שרבינו והתוס' העתיקו מתוס' ר' פור"ח, והתוס' קיצרו דבריו או שרבינו הוסיף עליהם פירוש. ור' פורת הוא ר' יוסף ברי' משה מפרווי"ש, תלמידו של הרשב"ם. עי' הר"א עפשטיין במונטסשריפט ח' מ"א ע' 474 ומבוא. (22) עי' סי' התרומה סי' רל"ז ורוקח סי' ק"ג. ועי' מאירי שבת נ"א ב'. (23) Halfter. (24) כ"י: בפרה. (25) כרבא, נ"ב א'. (26) תהלי ל"ב ט'. (27) כ"א ותשי' מהר"מ. (28) במתג ורסן, ומתג הוא אפסר ורסן פרומביא. (29) ותנן במשנה נ"א ב': וסוס בשיר. כ"י: בשור. (30) ומהמרדכי הובא בב"י אר"ח רס"י ש"ב. והר"ן מובא באגודה שבת סי' שם סי' שני' אות ג', ובמרדכי הובא בב"י אר"ח רס"י ש"ב. ועי' לעיל ע' 289 אות 25. ע"ש בשם רא"ה, והוא הראב"ה. עי' לעיל ע' 289 אות 25.

רעים¹. והכל לפי הענין. ותורת כלי עליהן ומותר לטלטלן ולהשים אותן בראש הסוס בשבת². ו[ב]כל נוי בהמה אסורה לצאת³. וישראל⁴ המנהיג סוס בשבת ברשות הרבים יזהר שלא יוציא את החבל מתחת ירו טפס⁵, פירוש שתולה חוץ מידו, [ומה]⁶ שבינו לבין הסוס (ו) צריך⁶ שיגביה מן הקרקע טפס⁷. ומותר לכרוך חבל המתג ורסן סביב צוואר בהמה, כדאמרינן לגבי עגל דרב הונא⁸ ולגבי מולאית של בית רבי⁸. וקיימא לן כרבי יוסי דאמר⁹ ארבע בהמות יוצאת באסור בשבת הסוס והספר והגמל והחמור. גרסינן בירושלמי¹⁰ אמר חזקיה¹¹ וסימי וכן <תהיה> מגפת הסוס הפרד¹² <הגמל>¹³ והחמור¹⁴: ומותר¹⁵ לשום מרדעת על החמור, לחממו¹⁶. ובטרסקל¹⁵ פסק רבינו אלפסי כשמואל לאסורא¹⁷, מדאמרינן שמעיה דקא מסיים¹⁸ 10 ואין תולין טרסקל לבהמה¹⁹ ואמר ליה יישר. וכן פירש רבינו חננאל²⁰. והני מילי²¹ בבהמות גדולות ומשום תענוג, אבל קטנות שרי דמשום צערא הוא²²: סבין²³ ומסרכסין לאדם אבל לא לבהמה. ודוקא²⁴ בנמר מכה ומשום תענוג, אבל אי איכא מכה²⁵, משום צער מסרכסין וסבין נמי לבהמה: כהמה²⁶ שאכלה כרשינין הרבה לא יריצנה בחצר בשביל שתתרפא ורבי יאשיה מיקל, דרש רבא הלכה כרבי יאשיה. והך²⁷ דרבי יאשיה מסייעא לשמואל²⁸: 15

ריא. פסק רבינו אלפסי והשתא²⁹ דמקילין משום צערא דבהמה ולא גזרינן משום שחיקת סממנין שמע מינה לית הילכתא (כר) כהא מתניתא דתנאי³⁰ בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן אבל³¹ אדם שאחזו דם מותר להעמידו במים בשביל שיצטנן, אלא אפילו בהמה נמי שרי. והילכתא דכל 20 שכן צערא דאדם שרי. והני מילי להגן מן הצער ואינו נראה כרפואה³², ולא גזרינן³³ לשחיקת סממנים, אבל אם הוא לרפואה אסור, אם אינו סכנה, דאמר שמואל

(1) כחמרא דלוי בריה דר"ה בר חייא, נ"ב רע"א. והתוס' לא כתבו דין זה, ודאי מפני שלא התירו שם בממרא אלא לחנניא, דלא קו"ל כוותיה. וכן מפורש בס' התרומה סי' רל"ז, וע' מאירי. וא"כ רבינו שפסק ג"כ שלא כחנניא היה לו לאסור שמירה יתירה אף בעסקיו רעים. ויתורץ עפ"י הרשב"א נ"ב א' ד"ה אמר. וע' מ"מ פ"כ מה' שבת ה"א וב"י או"ח רס"י ש"ה. ובירוש' ספ"ה: ר' זעירא בשם שמואל שור שעיסוקו רע יוצא בפרומביא שלו ורבותינו שבגולה נהגו כן. (2) ע' תוס', וע' תוס' שבת נ"ג א' ד"ה מהו. ורבינו לא נצרך לזה, משום שפסק שלא כר' יצחק. ע' לעיל ע' 290 שורה 11. (3) כרב ושמואל, נ"ב א'. (4) מכאן עד בהמה בשורה 5 הועתק באסופות כ"י ע"ז ג'. (5) נ"ד סע"א. (6) הנהתי מסכרה. ובאסופות: חוץ מידו שלא כלפי הסוס וצריך. (7) נ"ד רע"ב. (8) נ"ב סע"א. (9) נ"א ב', נ"ב א'. (10) שבת פ"ה ה"א, וחובא בפר"ח כאן. (11) וכן בפר"ח ובס' העתים ע' 811 ובשבה"ל סי' ק"ה. (12) וכן במקרא. וכי"א וירוש' וסה"ע ושבה"ל: והפרד, וכן במקראות כ"י, וכן תרגמו השבעים והסורי והרומי. (13) מקרא. וירוש' וסה"ע ושבה"ל: והגמל. (14) זכר ו"ד מ"ו. (15) נ"ג א'. (16) כרב פסא. וע' רש"י ד"ה מהו. (17) רי"ף סי' שני', ע"ש הלשון. (18) רי"ף, וע' ד"ס. וגמרא ורי"ף: מסיים בה, אבל בס' העתים ע' 812 כלפינו. (19) ד"ס. (20) כאן, ע' לשונו. והועתק בסה"ע הנ"ל. (21) עד הוא בשורה 11 לשון ר"ח. (22) מסקנא נ"ב סע"א. (23) נ"ג ב'. (24) לשון הרי"ף סי' שני', וע' גמרא. (25) כ"י, וכן העתיק בס' העתים ע' 812. וברי"ף שבדפוס: אבל בתחלת מכה. (26) נ"ג ב', כג' רי"ף וד"ס. (27) לשון ר"ח. (28) ודאי כוננו לשמואל שהתיר מרדעת לחמור. ולא זכיתי להבין הראיה. ועוד הרי בגמרא נ"ג א', וכן כתב ר"ח שם, אמרינן שמרדעת לרביי הכל מותר. (29) עד שרי בשורה 19 לשון הרי"ף סי' שני' בקיצור ושנוי. וע' סה"ע ע' 812. (30) נ"ג רע"ב. (31) וכן בכ"מ. (32) אדם נראה כמיקר, נ"ג ב'. (33) ולכא

בפרק רבי אליעזר דמילה¹ אין נותנין חטין ושמן על גבי המכה אבל נותן חוץ למכה ויורד ושותת למכה, ותניא כוותיה². ובהמה³ שאחזה דם שקורין וְרָהִיט⁴, אם ספק הוא שאם לא יקיו לה דם תמות מותר לומר לגוי להקין לה, דאמירה לגוי שבות⁵. והלכתא כרבנן דפליגי אדרבי יהודה בפרק קמא דפסחים⁶ ובכורות⁷ לגבי בכור שאחזו דם ואמרי יקיו ובלבד שלא יטיל בו מום, ומסקנא התם⁸ דטעמא כיון דאי שביק ליה⁹ מיית אי לא שרית ליה אתי למיעבד אסורא דאורייתא, ואף על גב דאמרי גבי קירור⁹ וקריצוף, התם אי שביק ליה לא מיית אלא צערא בעלמא אית ליה. וכי היכי דדחינן התם איסורא דרבנן הכי נמי הכא דחינן <איסור דרבנן>¹⁰ דאמירה לגוי, שהיא משום שבות: ויוצא¹¹ הסוס באגר שעל גבי המכה ובקשקשין¹² שעל גבי השכר. ופוקק לבהמה [ווג] שבצוארה ומטיילת בחצר, וכן¹³ לעוף וכן לכלבו. אבל ברשות הרבים אסורה אפילו סקקו¹⁴. והילכתא¹⁵ כרב שאמר¹⁶ הלכה כרבי יהודה¹⁷ דאמר¹⁸ עזים יוצאין צרורות ליבש אבל לא לחלב, [ד]הלכתא¹⁹ כותיה דרב באיסורא היכי דפליג עליה שמואל²⁰: ואסורים²¹ בהמה ועוף לצאת בדבר שקשרו להם לסימן, דהוי כמשוי²². ולא¹¹ פרה בחיסום שבפיה. ואסורה²¹ (להוציא) בהמה [לצאת] ברצועה שברגליה דעבדי לסימנא כי היכי דלא ליחלפי ולא ברצועה שברגליה דעברי להו כי¹⁵ היכי דלא ליתברו [מאני]²³. ואין¹⁴ העגל יוצא בנימון ולא פרה בעור הקופר ולא ברצועה שכן קרניה. וקיימא לן כרב דאמר²⁴ בין לגוי בין לשמר אסור, דכל²⁵ נשירותא יתירה משאוי הוא: וכל²⁶ מי שיש בידו למחות ואינו מוחה העין עליו, כדחזינן בפרתו של רבי אליעזר בן עזריה. ואם יש בידו למחות על בני²⁷ עירו נתפש על כולם, והני דבי ריש גלותא (ד)מיתפסי על כולי עלמא: תמה²⁸ זכות אבות.²⁰ [סירוש שאינו] מסייעה מעצמ[ה]²⁹, ומיהו ציבור או יחיד שמתפללים עליהם³⁰ זכור לנו ברית אבות³¹ אפשר שנשמעה תפלתם³²:

למיגור, כיון שאינה לרפואה. (1) שבת קל"ד סע"ב, ע"ש הלשון. (2) שאם לא כן הלכה כרב, ע' ר"ח שבת שם. (3) מכאן עד משום שבות שורה 9 הועתק בקיצור קצת במדרכי שבת פ"ה ס' ש"מ. והדיון מובא באגודה שבת ס' פ"ג, ובכ"י א"ח רס"י של"ב מהמרדכי. (4) ערוך הקצר ד' קראקא: זרף (שבת ס"ז סע"א: לזירפא) חולי הבא מחמת דם וראט בלשון אשכנז. [באשכנזית הישנה Entzündung, vrte. וע' פערלעס Beiträge ע' 5. ר"ד סימאנסען]. (5) שבת ק"ג א' ויש"מ. (6) י"א סע"א ורע"ב. (7) ל"ג ב'. (8) בפסחים. (9) כ"י: קירור, ותקנתה ע"י רוב הספרים. ע' גליין וד"ס פסחים וביצה כ"ג א'. (10) מרדכי. כ"י: אמירה. (11) ג"ג סע"א. (12) וכן בערוך קש ב' וברמב"ם פ"ב מה' שבת וברא"ש ס' ד' וטא"ח ס' ש"ה. וגמרא וא"ח ח"ב ס' פ"ו אות ט' מהערוך: ובקשישין. (13) ליתא בגמרא, ופשוט הוא. וע' ס' העתים ע' 816. ומדרכי שבת פ"ה ס' של"ה אולי שאב מכאן. (14) משנה נ"ד רע"ב. (15) עד שמואל בשורה 18 לשון הרי"ף ס' שני"ה. בשניונים. והמקור בפר"ח נ"ד א'. (16) נ"ד א'. (17) וכן בסה"ע ס"ע 312, ורי"ף: יהודה דמתניתין. (18) כמשנה נ"ב סע"ב. (19) כ"י: והלכתא. ורי"ף וסה"ע: דקו"ל הלכתא. (20) בכורות מ"ט רע"ב, נדה כ"ד ב'. ע"ש הלשון ורי"ף וסה"ע. (21) נ"ד ב' ואין התרגומים וכו'. (22) ע' רש"י שבת נ"א ב' ד"ה כמה. אבל נ"ד ב' ד"ה סולם וד"ה דלא הדר פירש משום דילמא אתי לאתווי. וע' תוס' שם ד"ה מאי וחדושי הר"ן שם ד"ה אית. ונראה שרבינו גרס כגירסתנו: מ"ט כדאמרן, ע' רש"י ורי"ף, וא"כ אין רמז בגמרא לחשש דילמא אתי לאתווי. (23) כ"י: מיניה. (24) נ"ב א', נ"ד סע"ב. (25) ע' גמרא נ"א ב'. (26) נ"ד סע"ב. (27) גמרא: באנשי וד"ס אות ה': על אנשי. (28) כ"ה א'. (29) בלא תפלה. וכ"י: מעצמו. (30) על עצמו. (31) בסליחות. (32) וכוה פירש ביפה מראה לירוש' סנהדר' פ"א ס' ג', ע"ש. [ורב"ז באכער מפרש: עליהם על האבות. ונכון הוא].

ריב. פרק כמה אשה. לא¹ תצא אשה לא בחושי צמר ולא בחושי פשתן ולא ברצועה שנראשה² ולא תטבול > בהן עד שתרפם <³ ולא בטומטת ולא בסנכוטין⁴ בזמן > שאינן תפורין ולא כנכול לרשות הרבים <⁵ ולא כעיר של זהב ולא בקטלא > ולא בנזמים ולא בטבעת שאין עליה חותם <⁶ ואם יצאת אינה חייבת חטאת. וקיימא לן⁷ כר' אבהו⁸ [דכיסה]⁹ של צמר אסור וכל שכן ככלא דעבדא, דהא תניא כוותיה. יוצא¹⁰ העבד בחותם שבצוארו, אם הוא של טיט, אבל לא בשל מתכת. ולא¹¹ תצא בהמה בחותם שבצוארה ולא בחותם שבכסותה ולא בזוג > שבצוארה ולא בזוג שבכסותה <¹². והילכ[תא]¹³ כלילא שרי לא שנא דארקתא ולא שנא דאניסכא. אמר רב ששת¹⁴ קמרי שרי. אמר רב ששת¹⁵ האי ריסקא¹⁶ אי אית ליה מפרחיתא שרי ואי לא אסור. ירושלמי¹⁷ אמר רב הונא לאיתתיה מיתין ליברא¹⁸ דדהבה על קיבליתא רבי יוחנן אורי למיתן מרגליתא לפרנזא. ולא¹⁹ תצא אשה במחט שאינה נקובה, והיא²⁰ [מיוחדת]²¹ לחלוק בה שערה. ותרין²² המיינין²³, שהם שני חגורין²⁴, פירש רבינו שלמה²⁵ [שני] לשונות²⁶, האחד לאיסור, וראיתו שרק חגור אחד מונה גבי שמונה עשר כלים שהתירו מפני הדליקה²⁷. ואין זה ראייה, דריכמא התם מחמירין טפי²⁸, דאי (לא) שרית ליה, טפי אתי לאקול²⁹. וראיה דפרק המוציא תפילין³⁰ יש לדחות³¹. ענין אחר פירש רבינו שלמה תרי המיינין להתיר. וגראה³² לי דלכל הלשונות כשהחגור האחד על החלוק³³ שלו והשני על הקומא³⁴ מותר, שכן דרך בני אדם אפילו בחול³⁵:

(1) משנה ג"ז רע"א. (2) כ"א. (3) גי' משנה שבמשניות וירוש' ומתניתא דב"מ וערוך סנביטין. (4) ע"כ כ"א. ודין מחט שאינה נקובה הביא לקמן שורה 12 ע' זה. (5) ר"ף ס"י ש"ס, ג"ש. (6) ג"ז סע"ב. (7) כ"י: דכ"ס, כ"א: דכ"ס. (8) ג"ח א'. (9) כ"א. (10) ג"ט ב'. וע' ר"ף ס"י שס"ה. וכו': והילכך. (11) ר"ח וד"ס, ע"ש. (12) לפנינו: רב אשי. (13) שבת פ"ו ה"א. והלשון שלפנינו משונה מאד. וודאי שצ"ל: אורי רב הונא. (14) כ"י: לי ברא. (15) משנה ג"ז רע"א. (16) ס' רע"א. (17) כ"י: מאחרת. (18) מכאן עד סוף הס' הועתק בסהם במרדכי שבת ס' שמ"ז בקיצור קצת, ומשם מובא בתורפו בב"ח אור"ח ס' ש"א סט"ז. ומ"ש במרדכי ופסק ר"י מ"ס הוא וצ"ל: ופסק ראבי"ה. ומ"ש במרדכי בשם ר' יואל לא נמצא כאן ולא בס"י רט"ז וסס"י ר"כ וס"י רצ"ה וס"י שמ"ב. (19) ג"ט סע"ב. (20) ע' פרי"ח וערוך המיין. וע' שבת ט' סע"ב ורשב"א כאן בשם רב האי וס' התרומה ס' ר"מ. (21) ע' רש"י שם ד"ה תרי. וע' תוס' שם וס' התרומה ס' ר"מ וס' יראים השלם קמ"ט א' ואור"ח ה"ב ס' פ"ד אות ו'. (22) כ"י: שלמה לשיטתו, כ"א: שלמה לשונות. (23) שבת ק"ב סע"א. ועיקר הראיה הוא מר' יוסי, שאף שאין הלכה כמותו, עכ"פ נלמוד ממנו שאין דרכו בשתי חגורות. (24) ואין ללמוד משם שאין דרכו בכך. (25) אולי כונתו כמ"ש בחדושי רש"ש. (26) עירובין צ"ה ב'. התם (בדליקה) דבחול כמה דבעי לביש לענין הצלה נמי שרו ליה רבנן. ומזה ראייה שלא החמירו ולא חששו בדליקה, ואפ"ה לא התירו אלא חגור אחד, וא"כ אין דרכו בשתי חגורות. ולא מצאתי מי שהביא ראייה זו. (27) שזה דעירובין הוא אליבא דת"ק שמתיר ללבוש כל מה שיכול, אבל לר' יוסי באמת לא התירו אלא בגדים שיש לו צורך בהם. אבל אין צורך לו בהם אף שדרכו בכך לא. וא"כ אין ללמוד מר' יוסי שאין דרכו בשתי חגורות. (28) מובא באגודה שבת ס' פ"ח בשנינו לשון. (29) כ"א ומרדכי, כ"י: החגור. (30) Kutte, cotte. (31) ע' תוס' ד"ה תרי וס' התרומה ס' ר"מ ותשב"ץ ס' מ"ז ושב"ח ס' ק"ז וא"ח ה' שבת ס' רע"י. והמעין ימצא כן ברש"י שבת ק"ב סע"א ד"ה פוגדא וד"ה חגור. וע' פרנס סס"י ק"ה ואין להכריע אם „אבי העזרי" מוסב גם על דין שתי חגורות.

ריג. לא¹ יצא האיש בסנדל המסומר ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה: חנו² רבנן כשהוא נועל נועל של ימין תחילה ואחר כך³ של שמאל וכשהוא חולץ >חולץ של שמאל תחלה⁴ ואחר כך של ימין⁵. וכן לסוך וכן לרחוץ. והרוצה לסוך כל גופו סך ראשו תחלה מפני שהראש⁶ מלך האברים⁷. אמר רב נחמן בר יצחק ירא שמים יוצא ידי שניהם⁸ [ומנו מר בריה⁹ דרבנא¹⁰ היכי >עביד<⁵ סיים דימיניה ולא קטר דשמאליה וקטר והדר קטר <דימיניה>. וכן יש תקנה על בתי שוקיים כיוצא בזה. אמר רב ששת¹¹ חזינא ליה לרב כהנא דלא קסיד, ורבי יוחנן נמי סבר אין הלכה כאותה משנה:

ריד. ולא¹² בתפילין ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה ולא בשיריון ולא בקסדא ולא במנפים ואם יצא אינו חייב חטאת. וסנדל המסומר אסור לצאת¹⁰ בו, והני מילי¹³ כשעושין מסמרותיו לחזק אבל לנוי מותר. [57 a] דעביד¹⁴ כרבי חגיגא עביד [ודעביד כרבי יוחנן עביד]. ורבינו חננאל¹⁵ פסק הלכה כרבי חגיגא, והא דקאמר דעביד כרבי יוחנן [עביד], משום דברים¹⁶ המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם. וקמיע¹⁷ מומחה דשרי אפילו איתמחי גברא ולא איתמחי קמיע. תנו רבנן איזהו קמיע מומחה כל שריפא <ושנה ושלש> שלשה¹⁵ גברי¹⁸, אחד קמיע של כתב ואחד קמיע של עיקרין אחד חולה שיש בו סכנה ואחד חולה שאין בו סכנה ולא שנכסה אלא שלא יכסה וקושר ומתיר אפילו ברשות הרבים ובלכוד שלא יקשרנו בשיר ובטבעת ויוצא בו ברשות הרבים מפני מראית עין. אמר¹⁹ רב פפא פשיטא לי תלתא קמיע וכו'. והכי הילכתא. ירושלמי²⁰ נאמן אדם לומר בקמיע זו רפאתי בו ג' פעמים: ואין²¹ מצילין קמיעין בשבת מפני הדליקה אף²⁰ על פי שיש בהם אותיות של שם²² ומעניינות של תורה²³, ושעונים גניזה. ואם²⁴ מחפזים עור נכנס בהם לבית הכסא, מה שאין כן בתפילין, שקשור בעורן שד"י²⁵ ואמר <אבי> ש"י של תפילין הלכה למשה מסיני:

רמו. לא²⁶ תצא אשה במחט הנקובה ולא בטבעת שיש עליה חותם ולא ככוליירא, היינו²⁷ מכבנתא, פירוש²⁸ נושא²⁹ בלע"ז, ולא ככובלת ולא בצלוחית²⁶

(1) משנה ס' א'. (2) ס"א א'. (3) ד"ס, וע' דא"ר פ"י. (4) וכן בדא"ר, ובגמרא ליתא. (5) כ"א. (6) ד"ס. (7) כ"א: לאיבריו, וכן בד"מ א"ר ס' ב' אות א'. גמרא: על כל איבריו ד"ס לכל איבריו. (8) וכן בבבב"א ל"ט ב' ובבבב"א ס' ב'. כ"א וגמרא כאן: שתיהן. (9) כ"י: ואנו מדברין. (10) ד"ס, ע"ש. (11) גמרא: רב אשי. (12) משנה ס' א'. (13) גמרא ס' רע"ב. (14) תמצית דברי אופה לרבנן, ע' גמרא. (15) עד כפניהם בשורה 14 מפר"ח, ע"ש הלשון. (16) פסחים כ"א א' ושמ"ו. (17) שבת ס"א סע"א, כג"י הרי"ף. וע' גמרא שם רע"ב. (18) פירוש הוא, ע' גמרא ס"א רע"ב ורש"י ותוס' שם. ורבינו מפרש כתוס', או לרווחא דמילתא נקט שלשה גברי, כלשון רב פפא. כ"י: שלש גברא. (19) ס"א רע"ב. (20) שבת פ"ו ח"ב, והובא בפר"ח שבת ס"א ב'. וע' הלשון בירוש', ורבינו נראה שהעתיק מפר"ח. (21) ס"א ב'. (22) רי"ף. וכן בגמרא שבת קט"ו ב'. (23) רי"ף כאן ור"ח וד"ס קט"ו ב'. ובכל הספרים: מעניינות הרבה, ובר"ח: של תורה הרבה. (24) ס"ב רע"א. (25) גמרא: משום ש"י, ורבינו כתב "שד"י", והוא תורף שלש המימרות של אביו, ולפי"ז צ"ל בשורה שאח"ז: מסיני [וכו']. או שרבינו לא גרס רק מימרא דש"י, ומפרש "שד"י" עפ"י פירוש רש"י, ע"ש. וע' תוס' ברכות ו' א' ד"ה אלו ושבט ס"ב א' ד"ה ש"י ועירובין צ"ז א' ד"ה קשר ומגילה כ"ז ב' ד"ה תשמישי ומנחות ל"ה ב' ד"ה אלו ואין ח"א ס' תקס"ו ור"ן שבת ס' שס"ט. (26) משנה ס"ב א'. (27) גמרא שם סע"א. (28) רש"י, וע' רש"י שבת נ"ז א' ד"ה עיר וקני"ז ב' ד"ה למכבנתא ויומא כ"ה א' ד"ה

של פלייטון ואם יצאתה¹ חייב חטאת וחכמים פוטרם בכובלת ובצלוחית של פלייטון. אמר עולא וחילוסיהן באיש. והילכתא² כעולא. ורבינו אלפסי כתב³ כוליא ר ענין דבר המקף את הראש כדאמרינן בסדר יומא⁴ מוקפין ועומדין כמין כוליאיר⁵. ונראה לי שהוא שקורין בלשון אשכנז וראבנ"ט⁶. כובלת אמר רב⁷ חומרתא דפילון⁸, מין בושם כדי להעביר ריח רע⁹. לא¹⁰ תצא אשה במפתח שבירה ואם יצאת חייבת חטאת. בתוספתא¹¹ גרסינן במפתח [שבאצבעה]¹², והיא היא. ובירושלמי¹³ משמע לאסור אסילו במפתח של כסף או בשל זהב. ושתולות אותן לנוי בצוארן שרי¹⁴ לדברי הפוסקים כר' ענני¹⁵. ולא נראה לי, כדמפורש לקמן¹⁶. תניא¹⁷ רבי שמעון בן אלעזר אומר כל שהוא למטה מן הסבכה יוצאים בו, למעלה מן הסבכה אין יוצאים בו. וכל¹⁸ דבר שמתנגה בו לא שלפה ומחויא. וכן¹⁹ אשה חשובה אמרינן דלא שלפה ומחויא. והכל²⁰ לפי הענין²¹. ופירש רבינו חננאל²² דלית הילכתא כרבי שמעון בן אלעזר:

[רמז]²³. לא²⁴ יצא האיש לא כסיף ולא בקשת > ולא בתרים²⁵ ולא כאלה ולא ברוטח²⁶ ואם יצא חייב חטאת רבי אליעזר אומר תכשיטין הם לו. ולית²⁷ הילכתא כרבי אליעזר. ויוצאה²⁸ בבירית אבל לא בכבלים. יוצאה^{29*} אשה בחוטי שער בין משלה בין משל חברתה ובין³⁰ משל כמה בטומט³¹ ובסנוטין³²

ד"ה כוליאיר ואו"ז ח"ב סי' פ"ד אות ד'.²⁹ בצרפתית הישנה: Muschelschale, nusquo. [באשכנזית הישנה: nusca, Schnalle, Spange. ר"ד סימאנסען]. ובאיטלקית: nusca, nusca. בהוראת Halsbandkette. ע' קעניגסבערגער Fremdsprachliche Glossen ע' 60 סי' 128. וברלינר כספרו der deutschen Juden Aus dem Leben ע' 67 מפרש נושקא: Brosche, Vorstecknadel. ואפשר שהיתה לפעמים גם בצורת בית-החוטמ. וע' או"ז ח"ב סי' פ"ד אות ד' ואגודה שבת סס"י צ"ד. (1) רי"ף. (2) ע' רי"ף סי' שע"א. (3) רי"ף שם. ע' לשונו. והוא לקוח מפר"ח, ומובא בערוך ככליאיר. (4) יומא כ"ה א'. (5) רי"ף: כליויר, ר"ח: ככליויר, וכ"ה בגמרא. וע' ד"ס כאן ויומא. (6) צ"ל: ורשב"ג, והוא פירושו של נושקא, כמבואר באגודה שבת סס"י צ"ד: וורשפ"ט, ונראה ששאב מכאן. ובאו"ז ח"ב סי' פ"ד אות ד': וורשפ"ן. באשכנזית הישנה fürsapan, ע' לזה ברלינר כספרו הנ"ל אות 29. או שצ"ל: הארבנ"ט, [באשכנזית הישנה: Haarband, hârbant. ר"ד סימאנסען]. ולפ"ז מוסב על פירוש חר"ף. (7) כ"א: רב יוסף, והיא ג"ד ד"ס ורי"ף. (8) כ"א: דפילא שרי. ואולי נשתבש מלשון חר"ף: דפילא במשחא, וע' ר"ח וערוך חמר ח'. (9) ע' רש"י ד"ה חומרתא ורי"ף סי' שע"א. וע' תוס' סוטה ט"ז סע"א ד"ה כמין. (10) ס"ג רע"ב. (11) שבת ספ"ה. (12) כ"א: דשכא וצנען. (13) שבת פ"ו ה"א רבן גמליאל ברבי ירד לטילל וכו'. (14) ע' ראב"ן סי' שמו"ט וסי' התרומה סי' ר"מ ורוקח סי' ק'. וע' תשו' מהר"ם ד"ס סס"י תקל"ב. (15) שבת ס"ד ב'. לקמן ע' 807 ש" 8. (16) לקמן ע' 807 שורה 10. (17) ג"ז סע"ב, ס"ה א'. ורבינו לא העביר, הבריותא כלשונה. (18) ס"ה א', ס"ב סע"א. (19) ג"ט רע"ב. (20) אם חיושנין לדילמא שלפה או לא. (21) ע' תשו' רב שר שלום בח"ג סי' ע', ומובאה בתורפה בה"ג ד"ב ע' 88. וע' תוס' שבת ס"ד סע"ב ד"ה רבי. (22) שבת ס"ה א', ע"ש היטב. והועתק ברי"ף סס"י שע"ז. (23) בכ"א לא גרשם סי' רמ"ז, ובמקום רמ"ז שבכ"י גרשם שם רי"ז. ובכ"י לא גרשם סי' ד"ה, ובכ"י רי"ז אין מקום לסי' חדש. לכן נראה שכאן מתחיל סי' רמ"ז ולקמן בכ"י במקום רמ"ז צ"ל רי"ז כככ"א. (24) משנה ס"ג רע"א. (25) וכן במתניתא דב"מ. (26) כ"א. (27) ע' רי"ף סי' שע"ג. (28) לפי האמת, שביורת תכשיט אשה היא, ע' ס"ג ב'. ומשנה: יוצאין, ע"ש הלשון. (29*) משנה ס"ד רע"ב. (30) כ"מ. (31) רי"ף וכו"מ. (32) משנה שבמסנות וירוש' ומתניתא דב"מ. וכן לעיל רס"י רי"ב, ע"ש.

בזמן שהן תפורין בככול ובפאה נכרית כחצר¹ במוך <שבאונה ובמוך> שנכסדלה
ובמוך שהתקנה לנדרתה בפלפל ובגרניר² מלח ובכלל² דבר שתתן² לתוך פיה ובלבד
שלא תתן לכתחלה בשבת ואם נפל לא תחזיר. שן תותכת ושן³ של זהב רבי מתיר
וחכמים אוסרין. והילכתא⁴ כרבנן. אמר⁵ רב כל שאסרו חכמים לצאת בו ברשות⁶
הרבים אסור לצאת בחצר⁷ חוץ מככול ופאה נכרית, שבחצר⁸ מותרים, רבי ענני⁹
בר ששון משמיה דרבי ישמעאל אמר הכל כככול. ולנו¹⁰ בזמן הזה אין לנו [מבין]¹¹
רשות הרבים מפולש משער לשער¹² ורחב י"ו אמות¹³, והוה ליה כחצר. ורבינו
תם¹⁴ פוסק כרבי ענני⁹, שכל בשל סופרים הלך אחר הטיקל¹⁵. ובחצר דקאמר¹⁶
היינו אפילו שאינה מעורבת, וכן בכרמלית, שהרי שנינו¹⁷ ולא בככול לרשות
הרבים¹⁸. ופירוש רבינו חננאל¹⁹ ורבינו אלפסי²⁰ פליגי ופסקי כרב. וכן דעת אביי¹⁰
מור"י לאיסור²¹, חדא דסתמא דמתניתין²² כרב, ואמרין²³ ובמוך שבאונה והוא
שקשור לה²⁴ באונה, ואמרין²⁵ רבי ינאי נפק בהו לכרמלית, פירוש²⁵ בשיאנו קשור,
וחלוקים עליו כל דורו. וכדין כרמלית (וכו' נק' ו) כך דין חצר²⁶, היינו שאינה מעורבת.
ותו דגרסינן²⁷ בירושלמי²⁸ דאפילו ר' ענני בר ששון²⁹ לא קאמר אלא בדבר שאם
יצא בו אינו חייב חטאת אבל בדבר שחייבים עליו חטאת אפילו בחצר אסור, ומייתנין¹⁵
עלה עובדא אפילו בדבר שאין חייב עליו חטאת אסור³⁰. אלא³¹ הנח לישראל מוטב

(1) ירוש' ומתניתא דב"מ ורי"ף. (2) ד"ס אות צ'. וכן בתוס' עירובין ק"ב ב' ד"ה מחזירין. (3) משנה שבמשניות וירוש' ורי"ף. (4) ע' פרי"ח ס"ה א' ורי"ף שם ס' שעי'. (5) ס"ד ב'. (6) גמרא: לרשות. (7) גמרא: בו לחצר. ד"ס: לחצר. (8) פירוש הוא, ע' רש"י ד"ה חוץ מככול. (9) כ"א: עינוני. וע' ד"ס כאן ומ"ק כ"ד ב' ונכחים פ"ח ב' אות ו'. (10) ע' תוס' ד"ה רבי וכתובות ז' סע"א ד"ה מתוך וראב"ן ס' שמ"ט וס' התרומה ס' ר"מ וראב"ה לקמן ס' שצ"א. וע' או"ז ח"ב ס' פ"ד אות ט"ז. (11) כ"א: מצד. (12) ע' רש"י שבת ו' א' ד"ה המפולשין ועירובין ו' ב' ורש"י שם ב' רע"א וו' סע"א. וע' לעיל ע' 270 שורה 11. (13) שבת צ"ט א', ב"ב צ"ט ב'. והנה במקומות הנ"ל באות 10 גם: שאין ס' רבוא בוקעין בו, ע' לעיל ע' 276 בהגהותי אות 18 וה"ג ד"ב ע' 180 וסה"ע ע' 818. ורבינו לא הזכיר זה, וא"כ דעתו שיש ר"ה אף בפחות מס' ריבוא. וצ"ע מלעיל ע' 276 ומ"ש בהגהותי שם. וע' רמב"ן שבת נ"ז א'. וע' לקמן רס"י שעי"ט וסס"י שצ"א. (14) ע' תוס' ד"ה רבי וס' התרומה ס' ר"מ. (15) ע"ז ז' א'. (16) רבי ענני. (17) במשנה נ"ז רע"א. (18) הרי דוקא לר"ה, אבל לחצר או לכרמלית מותר. וע' תוס' וסה"ת הנ"ל. (19) ע' פירוש ס"ד ב'. וע' ה"ג ד"ב ע' 88. (20) ע' רי"ף סס"י שעי"ה. (21) פסקו מובא בהגהמ"ר שבת פ"ו ס' תס"א. (22) שלא הזכירה אלא ככול ופאה נכרית. וראיה זו הביא הר"ף. (23) ס"ה רע"א. (24) רי"ף וכו"מ. (25) ע' רש"י ד"ה וחלוקין. (26) כ"א: וכדין כך דין חצר. (27) מכאן עד אסור בשורה 16 מובא בהגהמ"ר שבת פ"ז סס"י תס"א: וכתב דגרסינן, והכונה לר' יואל שזכר שם לעיל בסמוך. ובספרים חדשים הוגה: וכתב ראב"ה, ולא ידעתי מאין הרגלים. (28) שבת פ"ו ח"א. (29) ירוש': ר' איניינו בר סיסו. ולדעת ר' יואל הוא ר' ענני בר ששון בכבלי. וראיה לזה היא ג' ד"ס: עניינו. ואולי גרס ר' יואל בירוש' כרמב"ן שבת נ"ז א': ר' חנינא בר סיסו משום ר' ישמעאל. ומוזח למד שהוא ר' ענני בר ששון. וע"ז ג' הרמב"ן נתאמתה השערה רב"ז באכער באגדה אמוראי א"י ח"ג ע' 677 הערה 5 שר"ח בר סיסור"ע בר ששון אחד הם. ולדעת ר' יואל גם ר' איניינו בר סיסו ור"ע בר ששון אחד הם, וא"כ ר"ח בר סיסו ור"א בר סיסו אחד הם. וכן יוצא מירוש' ברכות פ"ז י"א ב' בצירוף עם ב"ר פצ"א. ורד"ס במבוא הירושלמי ס"ד ב' לא דק. (30) ע"כ ירוש'. (31) מצד הדין אסור אלא הנח וכו'. והוא לשון חש"ס שבת קמ"ח ב' וש"מ.

שיהיו שונגין ואל יהיו מזידין¹. וכל² מידי דמאים לא חיישינן למישלף ואתוי:
 יוצאין³ בסלע שעל נבי⁴ הצינית, פירוש בת ארעא⁵ לחולי⁶ שקורין סודגרא⁷.
 הבנות⁸ יוצאות בחוטין ואפילו בקיסמות⁹ שבאזניהן, פירוש¹⁰ שלא יסתמו (בין
 ב) נקבי אזניהן. ערכיות¹¹ רעולות ומדיות פרופות וכל אדם אלא שדברו חכמים בהוה.
 6 פירוש¹² מנביהין בגדיהן ומחברין בקרסים, דתרגום [קרסים]¹³ פורסין¹⁴. רעולות,
 כדכתיב¹⁵ השירות והרעלות. ומסקנא¹⁶ על המטבע לא חסרוף לכתחלה בשבת, אבל
 על האבן ועל האגוז פורפת לכתחלה בשבת. וכן כיוצא בו מותר בבתי שוקים
 ובאנפלאות¹⁷, ובלבד שיהיה ולא יקשור קשר של קיימא. בעי¹⁸ אביי אשה מהו
 שתערים ותסרוף על אגוז ותוציא לכנה הקטן בשבת. ולא איששטא¹⁹, ואולינן
 10 לחוסרא²⁰. ומיהו נראה לי שמותר להערים וללבוש בנדים להוציאם לצורך חבירו דרך
 רשות הרבים, שאף על פי שהותר לו האבן כמלבוש ואפילו הכי אסור להערים
 להוציא, התם הוא נופא באפי נפשה לאו מלבוש הוא. וראיה ברורה כתבנו בספק חכית
 שנשכרה²¹. וכן הדין במפתח כסף אם (לא) צריכה [לו] מותר, וגם כן מותר לשלוח
 ביד חבירתה:

15 [רין]²². הקיטע²³ יוצא בקב שלו דברי רבי מאיר ורבי יוסי אוסר. והלכה²⁴ כרבי
 יוסי²⁵. [ואם]²⁶ יש לו בית קיבול יוצאים בהם בשבת, אבל
 בכסא וסמכות שלו אין יוצאים בהם, וכן באנקטמן²⁷, שהוא²⁸ חמרא דאכסא או
 קשירי או פרמי²⁹, אין יוצאים בהם בשבת:

רית. גרסינן בספק חכית³⁰ אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן היוצא בטלית
 20 מקופלת ומנוחת³¹ לו על כתפיו³² בשבת חייב חטאת וכו' ולא סותר
 כסות בלבד אמרו אלא כל אדם אלא שדברו חכמים בהוה³³ והחנוני היוצא במעות
 הצרורין לו בסדינו חייב חטאת ולא חנוני בלבד אמרו אלא כל אדם אלא שדרכו
 <של חנוני> לצאת בכך³⁴ והרמנין יוצאין בסודר³⁵ שעל כתפיהן³⁶ בשבת ולא

(1) ע' תוס' סד"ה רבי ואו"י ח"ב סי' פ"ד אות ט"ז. (2) ס"ה רע"א. (3) משנה ס"ה
 א', כג"י ר"ף וד"ס. (4) ד"ס. (5) פירוש הגמרא. (6) פירוש הירוש' שבת פ"ו ח' ב'. וע'
 ערך צנית. (7) כ"א וירוש' וסוטה י' א', וכ"ה ביונית: *ποδάγρα*. כ"י: פורדוגרא. (8) ד"ס.
 משנה: הבנות קטנות. (9) כ"א ומשנה: בקוסמין. (10) ע' רש"י ד"ה הבנות. (11) ד"ס
 ומתניתא דב"מ ורוקח סי' ק'. (12) ע' רש"י ד"ה פורפת וד"ה יוצאות רעולות. וע' ר"ח ס"ה
 ב' ור"ף סי' ש"פ וערך פורף וערב ב'. (13) כצ"ל, או ככ"א ורש"י: דמתרגמין פורסין.
 (14) שמות כ"ו ו' וי"א. (15) ישעי' ג' י"ט, השרות. (16) ס"ב ב', וע' ר"ף שם סי' ש"פ ואו"י
 ח"ב סי' פ"ד אות כ' בשם רש"י. ולפינו ברש"י ליתא. (17) ס' התרומה סי' ר"מ. (18) כמאן
 עד סוף הסי' הועתק באספות כ"י ע"ז ג' וד' ונספח לזה הדין שלקמן סי' שמ"ב. (19) כלי
 ועלחה בתיקו. (20) רבינו לשיטתו דתיקו דאיסורא אף בדרבנן לחומרא. ע' בהגהותי לעיל סס"י
 ס"ט ורס"י ע"ד וע' 254 אות 2. והיא שיטת הגאונים, ע' הג"ד ד"ו 90 ב' וד"ב ע' 228
 וסתמיא ד' רחיד"א סי' מ"ח וס' העתים ע' 260. וע' יד מלאכי סי' תרל"ד והגהות לסה"ע הנ"ל
 אות ס"א. (21) לקמן סי' שמ"ב. (22) ע' בהגהותי לעיל רס"י רט"ז. (23) משנה ס"ה סע"ב.
 (24) ר"ף סי' שפ"א. (25) ר"מ ור"י יוסי הלכה כר"י, עירובין מ"ו ב'. (26) כ"י: דאם. (27) ד"ס
 אות ד'. כ"א: באנקטמן, וכעין זה במתניתא דב"מ: אנקטמים. (28) גמרא ס"ו רע"ב.
 (29) בכ"י: פומי. (30) שבת קמ"ז א'. (31) ד"ס ור"ה, וכן גמרא נ"ח רע"א. (32) גמרא שם.
 (33) ע"י אשגרתא דלישנא תפס לשון הרגיל בש"ס, והוא גם במשנה שבת ס"ה א'. גמרא: אלא
 שדרכן של מוכרין לצאת כך. וע' תוספתא שבת פ"ו. (34) ר"ף סי' תקנ"ד. (35) ר"ח ור"ף.

- רטנים בלבד אמרו אלא כל אדם אלא שדרך של רטנים בכך¹ אמר רבי יהודה מעשה בהורקנוס בנו של רבי אליעזר בן הורקנוס שיצא בסודר שעל כתפו אלא שנימא אחת כרוכה לו על אצבעו. ויש² גם נשים פרושות שמכניסות מיתרי מקטורין שלהן בתיך צוארן בשבת. [57 b] תניא בתוספתא דשבת³ ומייתי לה בפרק הנודר מן הירק⁴ יוצאין בשק עבה ובסגוס <עבה>⁵ וביריעה [ובחמילה]⁶ מפני הגשמים, 5 הרועים יוצאים בשק ולא רועים⁷ בלבד אמרו אלא כל אדם אלא שדברו חכמים כהוה. <ותניא בתוספתא>⁸ אבל לא בתיבה ולא בקיפה ולא במחצלות מפני הגשמים: ריט. ותניא התם⁹ יוצאין במוך ובספוג שעל גבי המכה ובלכד [שלא יכרך]¹⁰ עליהן חוט [אין]¹⁰ משיחה יוצאים בקליפת [ה]שום¹¹ ובקליפת בצל שעל <גבי>¹¹ המכה ואם נפל לא יחזור ואין צריך¹² לומר שלא יתן לכתחלה 10 בשבת יוצאים באגד שעל גבי המכה וקושרו ומתירו בשבת אספולנית שפירשה מן האגד [מחזירה עם האגד]¹³ יוצאין באספולנית ובמלונמא וברטיה שעל גבי המכה ואם נפל לא יחזור ואין צריך לומר שלא יתן לכתחלה בשבת. וגרסינן בפרק בתרא דעירובין¹⁴ תנו רבנן רביה שפירשה מעל <גבי>¹⁵ המכה מחזירין אותה¹⁶ בשבת רבי יוסי¹⁷ אומר הוחלקה¹⁸ למעלה דוחקה למטה הוחלקה למטה דוחקה למעלה¹⁹ 15 ומגלה מקצת רטיה ומקנה פי המכה ורטיה עצמה לא יקנה מפני שהוא ממרח ואם טרח חייב חטאת. וכתב רבינו אלפסי התם²⁰ דאף על גב דאמר רב יהודה הלכה כרבי יוסי¹⁷, הילכתא כתנא קמא, [מגרסינן]²¹ אמר מר בר רב אשי הוה קאימנא קמיה דאבא נפלה ליה אבי סריא ואהדרה ואמינא ליה לא סבר לה מר להא דאמר רב חסדא מחלוקת בשפירשה על גבי כלי [אכל שפירשה]²² על גבי קרקע דברי הכל אסור 20 להחזירה ואמר רב יהודה [הלכה כרבי יוסי]²³ אמר ליה לא שמיע לי כלומר לא סבירא ליה²⁴. וכיוצא²⁵ בזה משפט [הכויות]²⁶. והא דתנן²⁷ כהן שלקה באצבעו כורך עליו גמי במקדש אבל לא במדינה, משום דגמי מסי²⁸ (כך מפורש בירושלמי)²⁹, אבל

(1) גמרא: לצאת בכך. (2) עד צוארן בשבת הועתק באסופות כ"י ע"ז ד', ומשם הגהתי. כ"י: ויש ג'. (3) ספ"י. (4) נדרים נ"ה סע"ב, ומביאה בר"ף שבת סי' שפ"ה. ורבינו העתיק לשון הרי"ף. (5) כ"י א. (6) כ"י א. (7) גמרא, ר"ף ותוספתא: הרועים. (8) כ"י א. ור"ף. ולפי הכ"י צ"ל אבל וכו' קודם הרועים יוצאין, כנגמרא. (9) בתוספתא, בראש הפרק. ר"ף: ועוד תניא בתוספתא. (10) ר"ף ותוספתא. כ"י: שוכריך עליהן חוט של משיחה. (11) כ"י א. ור"ף ותוספתא. (12) תוספתא: ואצ"ל, ר"ף: ואצ"ל לומר, תוספתא ד' צ"מ: ואין צורך. (13) ר"ף ותוספתא. כ"י: יוצאין בה. (14) ק"ב ב'. (15) כ"י א. וגמרא. (16) ד"ס אות א' וה"ג ד"ו 85 א'. (17) גמרא ור"ף וראשונים: יהודה. (18) ר"ף, וכגמרא ליתא. (19) כגמרא הסדר: הוחלקה למטה, למעלה. וכג' רבינו העתיקו בשכל טוב ח"ב ע' 240 ומרדכי שבת פ"א סי' רמ"ד מר"ף עירובין סי' תרפ"ה. (20) עירובין סי' תרפ"ה, והועתק בס' העתים ע' 161. ורבינו קיצר לשון הרי"ף. וע' ר"ף שבת פ"ט סי' תצ"ב. (21) כ"י: מדינא, כ"י א: מדינא. (22) כ"י א. ור"ף וגמרא. כ"י: ואפי'. (23) תוספתא ע"י הרי"ף והגמרא כג' רבינו: יוסי. כ"י א: הלכה אמר ליה. (24) ע"כ ר"ף. (25) מכאן עד סוף הסי' תמצית דברי הראב"ן ע"א ד'. ומובא בשניי סדר קצת בהגהמ"ר שבת פ"ו סי' תס"א בשם רא"ם, וצ"ל: רא"ה, הוא הראב"ה. ע' לעיל ע' 288 בהגהותי אות 1 ומקומות שציינתי שם. ובס' יראים לא נמצא. (26) הגהמ"ר, וראב"ן ע"א סע"ג: כוונה בבשרו שקורין ברנט, Brand. כ"י: הטלת. (27) משנה עירובין ק"ג ב'. ובהגמ"ר: דתניא, ע' לזה לעיל ע' 296 בהגהותי אות 17 ומקומות שרשמתי שם. (28) עירובין ק"ד רע"א, וזכחים י"ט א'. כ"י: מסופק מפורש, כ"י א: מסוכך

נגד מותר לכרוך עליו לשמור המכה. [כך מפורש בירושלמי¹]: ואס² להוציא דם כאן וכאן אסור. וכן משפט אם חתך אצבעו בשבת³:

רב. גרסינן בפרק חבית⁴ עולא איקלע לבי איסי⁵ בר היני בעו מיניה מהו לעשות מרוב בשבת אמר להו אסור⁶. פירוש⁷ שמניח שתי כנפי מקטורן על

כתיפו וחלל כנגד שדרתו ונראה כמרוב. ויש מפרש בענין אחר שמחלקין⁸ בנדיהן מן

הארץ כשהם ארוכים וכופלין אותן כלפי מעלה ובלע"ז פרוצני"ש⁹ ומחזיקין אותן כמין כים¹⁰ בחוטי' והיינו כמין כים וכמין מרוב ואסור משום תקוני מאני. וכן פירש רבינו

שלמה. אמר רב ספא נקוט האי כללא בידך כל אדעתא לנפוי¹¹ אסור, להתנאות¹¹ בו שפיר דמי¹¹. כי אתא רב דימי אמר פעם אחת יצא רבי לשדה והיו שני צירי

טליתו מונחין על כתיפו אמר לפניו יהושע בן זירון בן חמיו של רבי מאיר בוז לא

מחייב רבי מאיר חטאת אמר לו דקדק רבי מאיר עד כאן שילשל רבי טליתו וכו': והוציא¹² בטלית שאינה מצויצת כהילכתה בשבת חייב חטאת, דהוי¹³ כמשאוי.

וחתנים¹⁴ שרגילים להניח¹⁵ [טליתם]¹⁶ תחת מקטורן שרי, דרמי לחרי המייני¹⁷ דמפרשינן להיתר, כדפרישית לעיל¹⁸. ואפילו לדברי המפרש לאיסור¹⁸, כיון שמשונים

זה מזה הוה ליה כמקטורן ועורה¹⁹, ושרי: 15

רבא. הבנים²⁰ יוצאין בקשרים ובני מלכים בוזגין וכן כל²¹ אדם אלא שדברו

חכמים בהוה. ואוקמה²² <רבה>²³ בארוג בכסותו. וקשרים²⁴ אלו

עושים לרפואה²⁵ לבן שיש לו געגועים אצל²⁶ אביו. אמר רבי [אבין בר הונא אמר

מפורש, וצ"ל: מסי כך מפורש, ככהגהמ"ר. ⁽²⁹⁾ בראב"ן ליתא. והא דגמיו מסי הוא בגמרתנו,

ע' אות הקודם, ובירוש' לא נמצא מפורש, אף שיש ללמדו מכללא שבת פט"ו ה"א שספוג אינו

מרפא וכו', ע"ש וסח"ת סי' רמ"ב. אבל מה שכתב רבינו לקמן בסמוך מפורש בירוש' שבת פ"ו

ח' רע"ב ועירובין פ"י כ"ז רע"ג: נותנין רמיה על גבי מכה בשבת שאינו אלא כמסמרה. ועפ"ז

הגהתי. ⁽¹⁾ ע' הערה הקודמת. וע' שבת קל"ד סע"ב ורש"י ור"ף שם. ⁽²⁾ כשנה עירובין

ק"ג ב'. ⁽³⁾ ע' ראב"ן. וכן מרדכי שבת פ"א סי' רמ"ב בשם הר"ש משאנ"ק, וע' שלח"ג עירובין

פ"ו סי' תרפ"ה אות ב'. ⁽⁴⁾ שבת קמ"ז א'. ⁽⁵⁾ גמרא: אסו. ⁽⁶⁾ ע' גמרא, ורבינו קיצר.

⁽⁷⁾ ר"ח שבת שם ור"ף שם סי' תקנ"ד וערוך מרוב א'. וע' תוס' שבת שם סד"ה מהו.

⁽⁸⁾ עד תיקוני מאני בשורה 7 לשון רש"י ד"ה כיסו. ⁽⁹⁾ Falte, fronce, מזה froncer, fälteln.

⁽¹⁰⁾ כמין כים ליתא ברש"י. ⁽¹¹⁾ גי' ר"ח ור"ף. ⁽¹²⁾ שבת קל"ט רע"ב, מנחת

ל"ז סע"ב, ראביה לקמן סי' רצ"ה. ועד סוף הסי' הועתק באכסופות כ"ז ע"ז ד'. ⁽¹³⁾ רש"י

שם ושם. ⁽¹⁴⁾ ע' רוקח סס"י ק' ומהר"ל כ"ח ב', וע' נימוקי יוסף סוף ה' ציצית. והדין

מובא בשם רבינו בפרנס סי' קס"ו ובאגודה שבת סס"י פ"ה, ומשניהם בלקט יושר ח"א ע' 66.

ושם אגודה ופרנס ט"ס, וצ"ל: ופרנס. ובמהר"ל הנ"ל: וכ"כ במרדכי פ"ק במה אשה

מא ב"ה, ולפנינו במרדכי לא נמצא. ⁽¹⁵⁾ כ"ז: להתעטף, אסופות: להתעטף ולושא חתת.

⁽¹⁶⁾ כ"ז: כלים. ותקנתי עפ"י המקורות הנ"ל אות 14. ⁽¹⁷⁾ שבת נ"ט סע"ב. ⁽¹⁸⁾ סס"י

ר"ב. ⁽¹⁹⁾ בגד של עור מכוסה במכסה צמר. ונוצר כמה פעמים בראב"ן סי' קט"ו: עורה,

וע"ש סי' שנ"ח ורוקח פ"ק. וע' או"ז ח"א סי' ש"ד ורא"ש נדה פ"ט סי' ט"ו. ונראה שהוא

הכגר הנקרא במהר"ל ס"ד ב' וש"מ קורוין, Pelzmantel, kürsen, kursen. ע' לוח

גידעמאן Erziehungswesen ח"ב ע' 216 וח"ג ע' 122 וע' 270. ⁽²⁰⁾ משנה ס"ו רע"ב.

⁽²¹⁾ כ"ז: ומשנה: וכל, וכן במשנה שבת ס"ה ב'. ⁽²²⁾ לשון ר"ח ור"ף סס"י שפ"א. ובגמרא:

רבא, ור"ח: רב. והוספתי כג"י הרי"ף: רבה. ⁽²³⁾ ס"ז א'. ⁽²⁴⁾ גמרא ס"ז ב'. ⁽²⁵⁾ ע' רש"י ד"ה געגועים. ⁽²⁶⁾ גי' ד"ס אות ש'. כ"ז: וגמרא: על.

רב חמא בר גוריא¹ סחופי כסא אטיבורא² שרי בשבת: ומותר³ לסוך שמן עם המלח⁴ [בכסות]⁵ ידיו ורגליו, לטוב⁶ לבו ביין: אמר³ רבי אבין בר הונא אמר רב חמא בר גוריא מותר [ליחנק]⁷ בשבת: לפסו⁸ ינוקא בשבת שרי⁸. ויוצא⁹] כבאן תקומה בשבת, שקורין⁹ אינקומרא¹⁰. וכן במשקל <אנן תקומה>, והוא דאיכווין ותקל¹¹ בלא¹² חסר ויתר, <ולא> שהפילה <אלא> <שמא> תפיל ולא שעבירה⁵ אלא שמא תתעבר ותפיל. משקל¹³ דמשקל סליק בתיקו, ואסור. ומדשקיל¹⁴ וטרי תלמודא בהכי שמע מינה שהלכה כרבי מאיר. ואין שיעור למשקל, אלא כאשר ימצא, כיון שלא פירשו [בן]¹⁵ חכמים שיעור. ויצאין¹⁶ בכיצת החרגול ובשן שועל, דעבדי לשינתא דחייא למאן דנייס מסי¹⁷ דמיתא למאן דלא נייס. ובמסמר של צלוב¹⁸, דעבדי ליורפא, להעמיד¹⁹ את המכה כדי שלא תוסף, דברי רבי מאיר וחכמים¹⁰ אומרים אף כחול אסור²⁰ משום דרכי האמורי. אביי ורבא [ד]אמרי²¹ תרווייהו כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי [וכו'] והתניא אילן המשיר פירותיו וכו'. אמר רבינא כמאן תלינן האידנא²² כובסי בדיקלא כמאן²² כי האי תנא וכו' :

רכב. <פרק כלל גדול>²³. אמר²⁴ רב הונא היה מהלך בדרך במדבר²⁵ ואינו יודע¹⁵ אימתי שבת <מונה שש[ה ימים] ומשמר יום אחד>²⁶ וכו'. אמר רבא ככל יום עושה כדי פרנסתו בר מהווא יומא, וכל זמן שיש לו להתפרנס מאותה המלאכה אסור לעשות לו מלאכה אחרת, וההוא יומא לימות דעביד מאתמול שתי פרנסות ודילמא מאתמול שבת הוה אלא ככל יום ויום עושה כדי פרנסתו ואפילו ההוא יומא, ובירושלמי²⁷ מפרש שאינו עושה פרנסתו אלא כדי השבת נפש, וההוא יומא במאי²⁰ מינכר ליה בקידושא ואכדלתא. ואמר²⁸ רבא אם היה מכיר מקצת היום שיצא בו עושה מלאכה כל היום כולו :

(1) כ"י: רב חסדא, וט"ס הוא. ע' גמרא רב פפא מתני בנים ור"נ גאון ורש"י שם. וגם שאר השמועות סי' ב' הן מאבין בר הונא בשם רב חמא בר גוריא. ור"ס ור"ף ואו"ז ח"ב סי' פ"ה אות כ"ג: רבי אבין. (2) כ"י: ור"ף ור"ף. (3) גמרא סי' ב'. (4) גמרא: שמן ומלח. (5) לשון רש"י ד"ה לסוך. כ"י: בכסות. (6) גמרא: כי הווי מיכסמי. ורבינו תפס לשון מקרא. ע' ש"ב י"ג כ"ח ואסתר א' י'. (7) ר"ף, גמרא: לחנק. כ"י: ליוחני. (8) גמרא: שפיר דמי. (9) רש"י. (10) כ"י, וכן באסופות כ"י פ"ט ב' ממקור אחר, ע' לקמן. כ"י: אינקומרא. ורש"י: קומאנא, רש"י שבר"ף: קונטנטורא. ודאי שהוא: en contenant, contenant, enthaltend, einschliessend. כלו' אבן שבתוכה אבן, והיא האבן שנקראת Adlerstein, Klapperstein. ולדעת ר"ד סימאנסען קומאנא הוא: chaton, בצרפתית הישנה: chanton, eingefasster Stein, ואינקומרא הוא: Einfassung, enchâture. ובאסופות: תולין לה בצווארה אבן אחת שקורין אַנקוֹקְטְרָא בלע"ז והיא מנוקבת באמצעיתה והיא עגולה וגדולה כביצה בינונית ומשקלה כנגד ביצה ומראה דומה לזוכית והאבן הוואת מצויה בשדות ואין לה ערך יותר מכסף וזהב. וע' גידעבאן Erziehungsweesen ח"ב ע' 214. (11) ד"ס. (12) ע' רש"י ד"ה והוא ור"ף ס"י שפ"א. (13) קיצור לשון ר"ח סי' א'. (14) עד מאיר בשורה 7 תורף דריה הר"ף ס"י שפ"א. וע' לסברה זו בהגהותי לעיל ע' 801 אות 20. (15) כ"י: כן. (16) משנה וגמרא סי' א'. (17) ליתא בגמרא. ואולי פירוש הוא, וע' רש"י שבר"ף. (18) כ"י ור"ף ור"ס אות ל': ובמסמר הצלוב. (19) ר"ף סי' שפ"א. (20) ד"ס. (21) כ"י וגמרא. וכ"ה רגול בש"ס. (22) ד"ס כאן וחולין ע"ח א' אות כ'. (23) כ"י. (24) ס"ט ב'. (25) גמרא: בדרך או במדבר, וע' גליון ד"ס. (26) כ"י, ותקנתי ע"פ הגמרא. (27) שבת פ"ו ה"א: כדי קיום הנפש. וע' או"ז ח"ב ס"י פ"ה וע' מאירי שבת ס"ט ב' ור"ן שם סי' שפ"ד. (28) כ"י.

רכג. אבות¹ מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע והחורש והקוצר >המעמר² הדש³ והזורה והבור⁴ והטוחן⁵ והמרקיד⁶ והלש והאופה והגוזז⁷ את הצמר המלבנו והמנפצו והצובע והמטווה⁸ >המסיך⁹ העושה¹⁰ שתי בתי גירין האורג¹¹ שני חוטין >הפוצע שני חוטין הקושר והמתיר התופר שתי תפירות והקורע¹² על מנת לתפור שתי תפירות הצד צבי השוחטו והמפשיטו והמולחו¹³ והמעברו¹⁴ והמוחק והמחתכו והכותב שתי אותיות והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות הכונה והסותר והמנכה והמבעיר והמכה בפטיש והמוציא מרשות לרשות¹⁵ >הרי¹⁶ אלו >מלאכות¹⁷ ארבעים חסר אחת. תנא¹⁸ הזורע והזומר והנוטע והמכריך והמרכיב כולם מלאכה אחת הן. אמר ר' אחא אמר ר' חייא בר אשי¹⁹ זומר חייב משום נוטע, הנוטע²⁰ 10 והמכריך והמרכיב חייב משום זורע, משום זורע אין משום נוטע לא אימא אף משום זורע. אמר רב כהנא זומר וצריך לעצים חייב שתים אחת משום [קוצר]²¹ ואחת משום נוטע. ירושלמי²² [8 a] כל דבר שמשביח את הפרי חייב משום זורע. אמר רב יוסף האי מאן דקטל אספסתא חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע. אמר אבוי האי מאן דקניב סילקא חייב שתים אחת משום [קוצר]²³ ואחת משום נוטע²⁴ : 16 תנא²⁵ החופר והחורץ והחורש כולן מלאכה אחת הן. אמר רב ששת הי[ת]ה לו גבשושית ונטלה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש. אמר רבי אבהו²⁶ החופר נוטא בשבת ואינו צריך אלא²⁷ לעפרה פטור >ואפילו לרבי יהודה דמחייב עליה²⁸ >הני מילי מתקן אבל²⁹ האי מקלקל הוא: תנא הקוצר והבורר >והגורד והמוסק והאורד³⁰ >כולן מלאכה אחת הן. אמר רב פפא האי מאן דשרא 20 פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שתים אחת >משום תולש ואחת משום מסרק³¹ >רב אשי אמר אין דרך פריקה³² בכך ואין דרך תלישה³³ בכך. והלכה³⁴ כרב אשי³⁵ : אמר רבא האי מאן דכניף מילחא מטלחא חייב משום מעמר אמר אבוי³⁶ אין עימור אלא בגדולי קרקע. והלכה³⁷ כאבוי. תנא הדש והמנפץ והמנפץ כולן מלאכה אחת הן: גרסינן בפרק המצניע³⁸ תנו רבנן החולב והמחבץ והמנבץ כגורגרת חייב, ומסיק

(1) משנה ע"ג סע"א. (2) ד"ס אות ס' ומתניתא דב"מ ורוקח סי' נ"ז ושכל טוב ח"ב ע' 278. הדש גם ביראים השלם ע' 260. (3) ד"ס ורי"ף וס' העתים ע' 829, והטוחן גם ביראים ח"ל. (4) מתניתא דב"מ: המרקיד. (5) כ"מ. (6) כ"א. וגוי' והמטווה לא מצאתי. (7) מתניתא דב"מ ורוקח, כ"מ וס' העתים ושכל טוב ח"ב ע' 274: והמסיך. כ"א ויראים: המסיך, משנה: והמסיך. (8) רוקח. (9) מתניתא דב"מ ויראים ורוקח. (10) ד"ס ורי"ף וסח"ע ומתניתא דב"מ. (11) כ"א. (12) בכ"א ליתא, וכן בד"ס סוף אות ר' וירוש' ומתניתא דב"מ. (13) כ"א. (14) ע"ג רע"ב. (15) גמרא: אשי א"ר אמי. (16) גמרא: והנוטע. (17) כ"י: זורע, וס"ס הוא. ע' גמרא ור"ח ורש"י ומפרשים. (18) שבת פ"ז ה"ב י' א', והובא בר"ח כאן כלשון שחביוא רבינו. ובירוש': שהוא מכחיל את הפרי, ובא"ז ח"ב סי' ג"ד ומאירי כאן: מכחיל. (19) כ"י: חורש, וס"ס הוא. וע' ר"ח. (20) ד"ס ור"ח ורי"ף. (21) ע"ג ב': החורש והחופר והחורץ, ובס' העתים ע' 311 וא"ז ח"ב סי' נ"ה: החופר והחורש והחורץ. (22) גמרא: אבא, וכן ביצה ח' א' וחגיגה י' א'. (23) כ"א. והיא ג" ד"ס. (24) כ"מ ור"ח ורי"ף. (25) כ"א, והיא ג" כ"מ ורי"ף. (26) כ"א. (27) בגמרא הסדר: תלישה, פריקה. (28) פר"ח. (29) ככתרא. (30) רי"ף. גמרא: אבוי אמר. (31) פר"ח. וע' ס' העתים ע' 884 וא"ז ח"ב סי' נ"ז וגליון רי"ב. ולג' רבינו "רבא" קשה קושיית הא"ז. (32) שבת צ"ה א', והובא ברי"ף כאן סי' שפ"ט. ע"ש ובגמרא.

חולב משום מפרק. וכמאן¹ דאמר לקמן² יש דישה שלא בגדולי קרקע³, וסלוגתא היא גבי הצד חלזון והפוצע לקמן⁴. ולא יתכן לומר שבהמה נקראת גדולי קרקע, כדאמרינן בפרק ככל מערכין⁵ ובג' נדרים⁶ ובפרק כיצד מכרכין⁸, שאם כן חלזון נמי⁹, דהא מרכינן התם¹⁰ דגים, אלא דומיא דמפרק תבואה בעינן¹¹, שגדל ממש מן הקרקע. (מחבץ חייב משום בורר מנבן חייב משום בונה)¹². ויש מפרשים¹³ שחולב⁵ חייב משום מפרק והוא חולדה דממח[ק]¹⁴, ואין הלשון משמע כך: [מחבץ¹⁵ חייב משום בורר מנבן חייב משום בונה]¹². ואם¹⁶ היו לפני שני¹⁷ מיני אוכלין בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת, ומסקינן שפיר קאמר¹⁸ נחמיני. ופירושו לאלתר כל זמן שיושב על השולחן ואוכל, וכן פירש רבינו חננאל¹⁹. וראה²⁰ דגרסינן בירושלמי²¹ בורר²² אוכלין מתוך¹⁰ אוכלין חזקיה אמר חייב ורבי יוחנן אמר פטור מתניתא [פליגא על]²³ חזקיה דאמר בורר ואוכל <בורר ומניח> על השולחן [רבין]²⁴ בר חייא אמר תפטר שהיו אורחין אוכלין <ראשונה> ראשונה. ואף על גב דבגמ' נמי²⁵ מי שאכר לו גט אם מצאו לאלתר כשר אמרינן היכי דמי לאלתר²⁸ ומסיק כל שלא עבר אדם שם אחרים אומרים כל שלא שהה אדם שם, (ו)הכא כיון שמפורש בירושלמי סמכינן עליה.¹⁵ והמכר²⁷ ואוכל ומכרר ומניח על ידי נפה וכברה חייב חטאת, ואם בירר בקטן ובתמחוי פטור אכל אסור, דקיימא לן כרב אשי בפרק קמא דביצה²⁸. אמר חזקיה²⁹ הבורר תירמוסין מתוך פסולת שלהם חייב חטאת³⁰, דמתוך³¹ ששולקים אותן שבע פעמים ואי לא שלקי³² ליה מיסרח הוי כפסילת מתוך האוכל וחייב: אמר³¹ רב פפא

(¹) עד משמע כך בשורה 6 ע' זה ע' תוס' שבת ע"ג ב' ד"ה מפרק וצ"ה א' ד"ה החולב וכתובות ס' א' ד"ה מפרק ויבמות קי"ז א' ד"ה קסבר ואי"ז ח"ב סי' נ"ח. (²) ע"ה א'. (³) ומפרק חולדה דרש. ע' מקומות הנ"ל אות 1 ורש"י שבת ע"ג ב' ד"ה מפרק וביצה ו"ג ב' ד"ה וכן ותוס' שם ד"ה ואם ור"ף שבת סי' שפ"ט. וע' מאירי שבת ע"ג סע"ב ד"ה יש. וע' סי' יראים השלם קמ"א סע"א ושט"מ כתובות ס' א'. (⁴) שבת ע"ה א', ע"ש. (⁵) עירובין כ"ז סע"ב. (⁶) ובגמרא, וע' אות שאח"ז. ואולי נשתבש מן ובג' ובנדרים, ככ"א. (⁷) ודאי כונתו לנ"ה רע"ב, שבהמה היא בכלל גידולי שנה. וצ"ע. ואולי צ"ל: נזיר, או: ובג' מינים, נזיר ל"ה ב'. (⁸) ודאי כונתו לברכות מ' ב', ששם סוף הסוגיא דנדרים הנ"ל. אבל שם מפורש שבהמה אין גידולה מן הארץ, ולזה הביא ראייה משם בס' יראים השלם ר"ע 282. וצ"ע. ואולי צ"ל: בס' הכונס, או: בס' מרובה, ב"ק נ"ד ב' וס"ג א'. (⁹) יחשב גידולי קרקע. (¹⁰) בעירובין ובנזיר ובק. (¹¹) כ"א. (¹²) מקומו לקמן בשורה 6 ע' זה. (¹³) ר"ת, ע' תוס' שבת ע"ג ב' ד"ה מפרק. (¹⁴) כ"ז: דממחה. (¹⁵) שבת צ"ה א'. (¹⁶) ע"ד א', כאכ"י. (¹⁷) כ"י מה"ג ד"ו 44 ב' ד"ב ס"ע 88 ור"ת ור"ף וס' העתים ע' 387. וע' רש"י ותוס' ד"ה היו. (¹⁸) ר"ף וס' הע' ע' 886. (¹⁹) בסוגיתנו, ע' לשוננו. וע' רב האי בסע"ע ע' 887 וראב"ן סי' שני"א. ועד עליה בשורה 15 הוא מפרק. (²⁰) הביאה הר"ת, וע' סע"ע וראב"ן הנ"ל. (²¹) שבת פ"ו ה"ב, בשניונים. (²²) כעין גי' תוס' ד"ה היו: הבורר. כ"א וירוש' ור"ח שבא"ז ח"ב סי' נ"ט: בירר. ופד"ח שבדפוס ושרידי הירוש' 84: בורר. (²³) ירוש' ופד"ח. כ"ז: מסייע לחזקיה. (²⁴) כ"א ופד"ח. והיא כעין גי' שרידי הירוש': ר' בון, וירוש': ר' בון. כ"ז: רבנן, וכן בס' העתים ע' 887. ואולי אינו מ"מ. (²⁵) כ"ז סע"ב, ע"ש הלשון. (²⁶) וכן בר"ף גיטין סי' תל"ט וסע"ע ע' 887 ובראב"ן סי' שני"א. וע' תוס' גיטין שם ד"ה איזהו. (²⁷) ע"ד סע"א. (²⁸) י"ד רע"ב במשנה, וע"ש י"ג סע"ב ותוס' שם ד"ה כיצד. וע' פד"ח שבת ע"ד א'. (²⁹) ד"ס. (³⁰) ר"ף וסע"ע ע' 887. (³¹) גמרא ע"ד רע"ב. (³²) ד"ס וראב"ן סי' שני"א, וע' רש"י ד"ה מסרח.

האי מאן דפרים¹ סילקא חייב משום טוחן. ירושלמי² ההוא דשחיק [ח]סף³ מלח חייב משום טוחן דנביל גיר⁴ עפר קילורין סממנים חייב משום לש. אמר⁵ רב מנשה האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן, ואי קסיד אמשחתא חייב משום מחתך: ומאן דשדי סיכתא לאתונא, ליבש⁶, חייב משום מבשל: תנו⁷ רבנן התולש את הכנף הקוטמ⁸ והמורט[ן] חייב שלש חטאות. ובהלכות יום טוב⁹ פירשתי¹⁰ להך מילתא: התוסר¹¹ שתי תפירות והא לא קיימא אמר רבי יוחנן¹² והוא שקשרם, פירוש אפילו אם אינו של קיימא, ואם הוא לקיום חייב שתים, כדפרישית לעיל¹³. המותח¹⁴ חוט של תפירה בשבת חייב¹⁵. פירשתי לעיל בפרק כמה טומנים¹³: הלומד דבר¹⁶ מן המגוש חייב מיתה והיודע לחשוב¹⁷ בתקופות¹⁸ ומזלות ואינו חושב אסור לספר היטנו, ועליו¹⁹ נאמר²⁰ ואת²¹ פועל ה' לא הביט²²: אמר²³ רבי אחא בר חנינא השף בין העמודים חייב משום ממחק. ירושלמי²⁴ מאי מחיקה היתה במשכן שהיו שפין העורות²⁵ על גבי העמוד שירטוט²⁶ במשכן שהיו משרטטין בעורות [מהו]²⁷ משרטטין²⁸ משרטטין: והמסתת²³ האבן²⁹ חייב משום מכה בפטיש. הצר צורה בכלי והמנפח בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש. והאי מאן דשקיל אקופי מגליט, אחרי³⁰ שנארג מחדש, חייב משום מכה בפטיש: אמר³¹ רבא האי מאן דעביד חביתא חייב שבע חטאות אמר אביי האי מאן דעביד חלתא חייב אחת עשרה חטאות ואי [חייטיה]³² לפומיה חייב שלש עשרה חטאות: אמר רבי יוחנן³³ הטווה צמר מעל³⁴ גבי כהמה בשבת חייב (משום) שלש חטאות [וכו'] רב כהנא אמר אין דרך גזירה ככך ואין דרך נפוי³⁵ <כך ואין דרך> טויה³⁶ ככך. ופירש רבינו חננאל³⁶ הילכתא כרב כהנא, אף על נב דתלמיד הוא לגבי ר' יוחנן³⁷, [כיון ש]הירושלמי³⁸ מסייע [לו]³⁸, דגרסינן³⁹ התולש את הכנף וכו' חייב שלש חטאות, ודחינן לא דמי עוף שאין בו גזירה תלישתו היא

(1) וכן בס' יראים השלם קל"ג סע"א ובהגה"מ פכ"א מה' שבת סי' ע'. וע' רש"י ד"ה דפרים וערך פרס ואז"ז ח"ב רס"ז סי' ולעיל ע' 248 בהגהותי אות 28. (2) שבת פ"ז ה"ב, והובא בר"ח כאן. ונראה שמשם העתיקו רבינו. וע' לשון הירוש'. (3) כ"ז: אסף. (4) וכן ברוקח סי' ס"ה. וירוש' ופר"ח: גירגובסון. ושרידי הירושלמי ע' 86: גיר גופסין. (5) גמרא ע"ד רע"ב. (6) ר"ח ורש"י. (7) ע"ד ב'. (8) גמרא: והקוטמנו. (9) לקמן סי' תשס"ב. (10) כ"ז: פירש"י, כ"ז: פירש"י. (11) ע"ד סע"ב. (12) גמרא: רבב"ח א"ר יוחנן. (13) סי' ר"ה ע' 294. (14) ע"ה רע"א. (15) גמרא: חייב חטאת. (16) ד"ס אות ז' וס' העתים ע' 841 וערך מגוש. (17) ס' העתים ושכל טוב ח"ב ע' 274. כ"ז: וגמרא: לחשב. (18) ר"ח וס'ה"ע. (19) ע"ה א', ע"ש. (20) ישע"י ה' י"ב. (21) כ"ז: א. וכן בשני מקראות כ"ז. (22) ד"ס ושכל טוב ח"ב ע' 274. גמרא: יביטנו, כמקרא. אבל במקראות כ"ז: הביטנו, וכן תרגמו השבעים, וכן בגמרא שבת ק"ט ב' בד"ס שם אות פ'. (23) ע"ה ב'. (24) שבת פ"ז ה"ג, והובא בפר"ח כאן, ומשם העתיקו רבינו. וע' לשון הירוש'. (25) וכן ברוקח סי' פ"ג ובאז"ז ח"ב סי' ע"ד. (26) (ירוש' ופר"ח ורוקח סי' פ"ה ואז"ז ח"ב סי' ע"ג: עיבור, וע' גם ס' העתים ע' 841. ורבינו כתב "שירטוט" עפ"י גמרתנו ע"ה רע"ב שבמקום והמעברו צ"ל במשנה והמשרטטנו. וע' פר"ח. (27) פר"ח ורוקח, וע' ירוש'. מהו גם באז"ז. כ"ז: מהם, כ"ז: מהן. (28) ירוש' ור"ח וס'ה"ע ורוקח ואז"ז: משרטטין. (29) גמרא: את האבן. (30) ע' ר"ח ורש"י. (31) ע"ד ב'. (32) כ"ז: חייטא. (33) ג"י ר"ח. (34) ר"ח וכו"מ וס'ה"ע ע' 839. (35) ר"ח וכו"מ. (36) ועד כרב כהנא ע' הכא שורה 4 הוא מפר"ח, ע' לשונו ע"ה סע"א. ומקורו בדברי רב האי בס' העתים ע' 840. (37) ע' ב"ק ק"ז א' וס'ה"ד ערך רב כהנא. ובפר"ח הנדפס בטעות: לגבי דרב. וע' מגדול עוז פ"ט מה' שבת ח"ז. (38) תקנתו מסברה עפ"י פר"ח. כ"ז: יוחנן והירושלמי מסייע. (39) ירוש' שבת פ"ז ה"ב י' סע"א. ע"ש הלשון ובפר"ח.

גזירתו ברם בבהמה אינו חייב עד שיגזוז תרע לך שהיא כן דתנן¹ התולש מן המתה חייב תלישתה זו היא גזירתה מן החיה פטור². ותו [מ]הא דתנן³ הנוטל צפרניו זו כזו [וכו'] רבי אלעזר מחייב, ואמרו רבנן אינו אלא משום שבות, שמע מינה דקסברי כרב כהנא: אמר⁴ רבה בר רב הונא האי מאן דמלח בישראל בשבת חייב משום מעבד רבא אמר אין עבוד באוכלין אמר רב אשי אפילו⁵ רבה בר רב הונא לא קאמר אלא⁶ דקבעי⁷ ליה לאורחא אבל לביתיה לא [משוין]⁷ איניש מיכליה עץ. ולגבי צנן מסקינן בפרק שמינה שרצים⁸ דאסור להרבות⁹ במלחו אבל למבלו במלח מותר¹⁰. ורבא דקאמר אין עיבוד באוכלין, ואף על גב דקבעי ליה לאורחא, הני מילי שאינו חייב עליו חטאת, אבל איסורא הוי¹¹, כדתנן¹² אין עושין הילמי בשבת. וכן משמע התם <בגמרא>¹³: תנו¹⁴ רבנן כתב אות אחת¹⁵ ויש במקומה לכתוב שתים פטור מחק¹⁰ אות אחת¹⁵ ויש במקומה לכתוב שתים חייב אמר רבי מנחם בר יוסי זה¹⁶ חומר במוחק מככותב: ועוד¹⁷ כלל אחר אמרו כל הכשר להצניע ומצניעין כמוהו והוציאו בשבת <חייב חטאת עליו וכל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו והוציאו בשבת>¹⁸ אינו חייב אלא המצניע¹⁹. כל הכשר להצניע לאפוקי מאי רב מתנה²⁰ אמר לאפוקי דם נדה מר עוקבא אמר לאפוקי עצי אשרה וכו'. וכל שאינו כשר להצניע¹⁵ ואין מצניעין כמוהו והוציאו בשבת אינו חייב אלא המצניע. ואף על גב דאוקימנא²¹ למתניתין דלא כרבי אלעזר בר שמעון²², קיימא לן כסתמא דמתניתין²³. המוציא²⁴ תבן כמלא פי סרה וכו'. [b 58] וכל²⁴ היכא דלא שוו שיעוריהו [להדדן]²⁵ מצטרפין²⁶ והתנן הבגד שלשה על שלשה וכו'. ונס פירשתי בריש מכילתין²⁷ ענין מלאכה שאינה צריכה לגופה²⁸:

20

רכד. פרה המוציא יין. כשיעורי הוצאות שתלוי בהם חיוב חטאת לא נאריך פה, כי מסורשים במשנה. <ושיעור²⁹ הוצאה היינו לענין חיוב חטאת>.

(1) כ"א וירוש' ופר"ח: דתני. ועל תנן במקום הנ"ל ע' לעיל ע' 809 אות 27.
 (2) מן החיה פטור ליתא בירוש'. והם דברי רב האי ור"ח, ע' סה"ע הנ"ל. (3) שבת צ"ד ב'.
 (4) ע"ה רע"ב. (5) גמרא: ואפילו. (6) גמרא: דקא בעי. (7) כ"י: מישרי. (8) שבת ק"ח ב'.
 (9) בגמרא שם אין רמז מזה, וגם הפוסקים לא נחנו שיעור למלח. לכן נראה שצ"ל: להשקותה.
 ע' סה"ט סי' רמ"ב ואו"ז ח"ב ססי' ע"ג ושכח'ל סי' פ"ח ואגודה שבת סי' ק"ב. וע' ב"י וט"ז
 או"ח ססי' שכ"א. אבל ע' לקמן רס"י רל"ט, וצ"ע. (10) ולא חילק בין חתיכה אחת להרבה
 כשיטת הראב"ן סי' שנ"ב. וע' לקמן רס"י רל"ט. (11) ע' תוס' שבת ע"ה רע"ב ד"ה אין
 ואו"ז ח"ב סי' ע"ג. וע' שכל טוב ח"ב ע' 274. והגהמ"ר שבת פ"ד נראה ששאב מכאן.
 (12) שבת ק"ח סע"א. (13) כ"א. ע' ק"ח ב'. (14) ע"ה ב'. (15) גמרא: אחת גדולה.
 (16) כ"י ור"ף סי' שצ"ג וסה"ע ע' 344. (17) משנה ע"ה סע"ב. (18) המעתיק דלג מן
 והוציאו בשבת הראשון לשני. (19) כ"א. משנה: המצניעין וע' ד"ס אות ת'. (20) ד"ס ור"ח.
 (21) ע"ו רע"א. (22) גמרא: שמעון בן אלעזר, וכן שבת צ"א א' ובהים מ"ז א' ותוספתא שבת
 פ"ט וירוש' שם פ"ו רה"א. (23) צ"ע מאי קמשמע לן. (24) ע"ו סע"א כג"י כ"י. (25) כ"י:
 לא, וש"ס הוא. (26) ד"ס. גמרא וכו"מ: מי מצטרפי. (27) לעיל סי' קצ"ד. (28) שנרמזה בפרקין
 במאמר החופר גומא ע"ג ב' ובסוגיא הצד הלזון ע"ה א' ע"ש בתוס' ד"ה טפי. בכ"א בסוף
 הסי' בשורה מיוחדת ובאותיות גדולות: סליק פירקא. (29) מכאן עד מכשיעור בשורה 2 להלן
 ע' 816 הועתק בקיצור ושנוי קצת במדרכי שבת רפ"ח ובאגודה שם. ולשון המדרכי הוספת,
 ואגודה: כל הני שיעורים לענין חיוב חטאת. והגה"א שבת פ"ז סי' י"א נראה ששאב מכאן.
 וע' מ"מ פ"ח מה' שבת ה"ח.

ומיהו חצי שיעור נמי אסור, [וכן]¹ פחות מזה, כדפריך בספק כלל גדול בהלכה אחרונה נבי בורר ואוכל² [וכי]³ מותר לאפות פחות מכשיעור, ופירש רבינו שלמה דקיימא [לן] ביומא⁴ חצי שיעור אסור מן התורה. ולכן קצרו בשיעורים: ומסקנא⁵ מה דוכסוסטוס כותבים עליו [אף]⁶ קלף כותבים עליו מזוזה, אבל תפילין אינם נכתבים אלא על הקלף בלבד: אמר רבא⁷ הוציא שתי אותיות וכתבן כשהוא מהלך חייב כתיבתן וזה הנחתן. פירשתי בתשובות של שבת⁸: תנא⁹ רבנן הוציא חצי גרוגרת וחזר והוציא חצי גרוגרת בהעלם אחד¹⁰ חייב בשתי העלמות פטור רבי יוסי אומר בהעלם אחד¹⁰ לרשות אחד חייב לשתי רשויות פטור. והילכתא כרבא דאמר אפילו פיסלא מפסיק ביניהם, דרשות שבת כרשות גיטין דמיא. ומפורש נמי בספק הזורק¹¹. ופירוש שיעור שבת כגרוגרת¹², בעניני אוכל¹³. והא דאמרי רבנן¹⁴ כדי לבשל ביצה קלה¹⁵ שהיא ביצת תרנגולת שהיא קלה לבשל מכל [ביצים]. מסקנא כגרוגרת מביצה קלה: ומותר¹⁶ להכניס בשבת שלש אבנים מקורולות בכית הכסא¹⁷ וכמה שיעורין רבי מאיר אומר כאנו רבי יהודה אומר כביצה. ומסקנא¹⁸ נמנו וגמרו מלא היר, לא¹⁹ שנה נסים ולא שנה דקים. אמר רבי יהודה אבל לא [הפסים]²⁰, פירוש²¹ [רגבין]²² אדמה שמתפרכת, מלשון שקל פיסא²³ שדא ביה²⁴, והיינו כרשיני בבלייתא, שאינה שוה²⁵ לקינוח. אמר רבי ינאי אם יש מקום קבוע לבית הכסא מלא יד אם²⁶ לאו כהכרע מדוכה קמנה של בשמים²⁷, פירוש²⁸ כעובי ראש בוכנא²⁹. ופירוש רבינו שלמה לא נהירא בזה³⁰. אמר רב ששת אם יש עליו <עד מותר>³¹. עד³² סימן שקינה בה, דומיא דגרסינן בנדה³³ [וה]משמשת בעדים. ואם³⁴ ירדו עליה גשמים ונשמששטין] אם רישומן ניכר מותר, ואם³⁵ לאו אסור. ואם³⁶ עצור [הוא בנקביו] מותר בשבת למשמש בצרור בנקב כלאחר יד. וגם³⁷ מותר להעלות צרור[ות]³⁸ אחריו <לגג>, ולקנה³⁹ בהם, שגדול כבוד הכריות שדוחה לא תעשה שבתורה. פירוש⁴⁰

(1) כ"י: וכו'. (2) שבת ע"ד א'. (8) כ"י: וכן. (4) ע"ד א'. (5) ע"ט סע"ב. (6) כ"י: א. (7) פ' רע"א. (8) לקמן סי' תתקס"ט. (9) פ' א'. (10) כ"י: אחת. וכן לעיל סי' קצ"ה, ע"ש בהגהות ע' 289 אות 5. (11) גיטין ע"ז סע"ב. ולשון "נמו" צ"ע, שהרי עיקר שמועה דפיסלא שם הוא. ואולי כונת רבינו להזכיר דשבת, ורומז לך צ"ח רע"א, ע"ש ברש"י. ולפי"ז לשון "מפורש" צ"ע. (12) פ' סע"ב, ע"ש הלשון. (13) דש"י שם וע"ג סע"א ד"ה האוסה וצ"ע סע"א ד"ה פחות. וע' משנה שבת ע"ז רע"ב וברייא ק"ג א' וגמרא צ"א סע"א וירוש' שבת פ"ז י' סע"ב. (14) במשנה פ' ב'. (15) כ"י: ומשנה וגמרא. כ"י: קטנה. (16) פ' א'. (17) גי' כ"י: רק ששם: בבית הכסא בשבת. (18) כ"י: והלכתא, ע' רי"ף סי' שצ"ח. אבל ע' ראב"ן סי' שנג. (19) עד דקים ליתא בגמרא, ופירוש הוא. (20) כ"ה לקמן ע' 817 שורה 7. והיא גי' ד"ס ור"ח כאן ופ"א סע"ב וערוך פרסם. כ"י: הפירוש. כ"י: א: הפירוש. (21) עד לקינוח בשורה 16 מדברי רש"י, בשינוי והוספה. וע' גם ר"ח ורי"ף. (22) ע' איוב כ"א ל"ג ול"ח ל"ח. כ"י: דגביו. (23) ע' ד"ס אות כ'. (24) סנהד' ס"ד א'. (25) ראיה. (26) גמרא: הירד ואם. (27) כ"י: בוסם, וצ"ל: בושם. וכ"ה בירוש' שבת פ"ח ה"ו ומבואר שם שחילוק יש בין של בושם ובין לשל בשמים. (28) רי"ף סי' שצ"ח, והוא מפר"ח. (29) כ"י: ור"ח ורי"ף. כ"י: ביכני. (30) ע' רש"י ד"ה כהכרע ותוס' ד"ה ואם. וע' רמב"ן ומאירי. (31) כ"י: וגמרא. (32) ר"ח ורי"ף וערוך עד א' בשם גאון. וע' רש"י. (33) במשנה ראשונה, ב' א'. (34) פ"א סע"א. (35) ליתא בגמרא. (36) מימרא דרבא פ"א א', כפירוש רש"י. (37) פ"א רע"ב. (38) ליתא בגמרא. ופירוש הוא. ור"ח פירש: אבנים, וכן תוס' ד"ה מהו, וכן נראה מרש"י. (39) פירוש, ע' ר"ח ותוס'. (40) רש"י ד"ה שדוחה, ע"ש. והראיה אינה ברש"י.

- איסורא דרבנן, שהוא מלא תסור¹, [ד]שייך בכולהו איסורי דרבנן, כדאמרין בפרק מי שמתו <במסכת ברכות²: אמר רב הונא אסור לסנות בשדה נירה³ בשבת, דילמא נקוט מעילאי [ושדי לתתא]⁴ וכדרבא⁵ דאמר רבא⁶ היתה לו גומא וטממה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש: אמר⁷ ריש לקיש צרור שעלו בו עשבים מותר לקנה בו⁸ והתולש ממנו⁸ בשבת חייב חטאת. ודוקא⁹ משום כבוד הבריות¹⁰ התירו למלטלו, אבל שלא לצורך לא: האי פרסיסא¹⁰, שהוא¹¹ ענין עצין ובו עשבים וגדלו מן העפר שנחתכו, [והוא לשון]¹² שפרה¹³ ורבה כפיסא, כמו הפיס דלעיל¹⁴ שהוא [רגבי]¹⁵ אדמה, מונה¹⁶ על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות חייב¹⁷ משום תולש ואם¹⁸ היה מונה על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע חייב משום נטע. ודכוותה צריך להזהר במקום שגדלים עשבים על גבי עליות¹⁹ ובכלים: ואסור²⁰ לקנה בחרס אפילו בחול משום סכנה וגם משום שמזיק לו כישוף בדבר קל. היו²¹ לסני צרור וחרס של אווני כלים, שהוא חלק²², מקנה בחרס ואינו מקנה בצרור. [צרור ו]עשבים לחים סולגתא איזו מהן [קורם]²³ לקינות. והיבשים [הוו להו]²⁴ דבר שהאור שולט בהם [ה]מקנה²⁵ בהם שיני ברכשתא²⁶ נושרות לו. ובירושלמי²⁷ מפרש ענין אחר דבר שתקונו על ידי אור כגון חרס, אבל בנטרא דידן אמרינן שמקנה בחרס.¹⁵ ומסיים בירושלמי²⁸ והדין [דמשוג]²⁹ אמבטיחא קשה למכעת, פירוש שרוחץ במים חמים³⁰: הנצרך³¹ לסנות ואינו נסנה רב חסדא ורבינא חד אמר <רוח> רעה שולטת בו וחד אמר ריח³² וזהמא שולטת בו. הנצרך³³ לסנות ואינו יכול לסנות יעמוד וישב ויעמוד וישב עד הרבה פעמים או יסתלק לצדדין או ימשמש בצרור באותו מקום. ויסיח דעתו כשנסנה מדברים אחרים:
- 20 רבה. תנו³⁴ רבנן הנכנס לסעודת קבע יהלך עשר <פעמים> של ארבע פסיעות <ואמרי לה ארבע פעמים של עשר פסיעות>³⁵ ונסנה <ונכנס> ויושב במקומו: סליק פירקא:

(1) דברים י"ז ו"א. (2) י"ט ב'. והוספתי עפ"י כ"א. (3) ג"י ר"ח. ורמב"ם פכ"א מה' שבת ה"ב וכ"מ שם: הנירה. (4) כ"י: ושרי תתאי. (5) גמרא: משום דרבה, וע' אות שאח"ז. (6) ד"ס. ומהרש"ל הגיה: רבה, ודאי עפ"י הרי"ף והרא"ש. וכ"ה בר"ח כאן וע"ג ב'. ובוה סרה תמיתה ד"ס. (7) פ"א ב'. (8) רי"ף, וכ"ה נכון. (9) אתקפתא דר"כ ופירש"י ד"ה לצורך. (10) כ"א: ופרסיסא. (11) רש"י ועי' גם ר"ח וערוך חתל. (12) כ"י: והלשון. ואולי צ"ל: והלשון [פירושן]. (13) מקור פירוש זה בר"ח, והועתק בערוך פרסם, ע"ש. (14) פ"א סע"א, ע' 816 שורה 14. ע"ש בהגהותי אות 20. (15) כ"י: דגבי, וכן לעיל שם. (16) האי פרסיסא מונח. גמרא: היה מונח. (17) ג"י ר"ח. (18) ליתא בגמרא. (19) לא ידעתי פתרוננו. (20) פ"א סע"ב. (21) פ"ב רע"א, כתרגומו של פרסם בר פפא. (22) רש"י. (23) כ"י: קודמין. (24) כ"י: היה להם. (25) כ"א. (26) רש"י ד"ה שיניו. (27) שבת פ"ח ה"ו: דבר הנכנס לאור ויוצא, ע"ש כל הלשון. (28) שם: וההו דמשוג אמבטיחא רע למכעות. (29) כ"י: משום גוי. (30) וצ"ע ליישב הלשון לפי פירוש זה. ועוד הרי הרבו חז"ל בשבת רחיצה במים חמים, ע' שבת כ"ה ב' וגיטין ס"ח א' ואיכ"ר ג' וז' וקה"ר ב' ח' ושוח"ט ע"ח אות י"ב, ועי' שבת ל"ג סע"ב וויק"ר פל"ד אות ג'. ואולי כונת רבינו: מים חמים ביותר, ע' ירוש' ברכות פ"ט ה"ו. (31) פ"ב א'. (32) גמרא: רוח, ורש"י פ': ריח. (33) עד סוף הסי' תורף דברי הגמרא, ע"ש. (34) פ"ב א' כג"י רי"ף וד"ס. וכ"ה בד"ס ברכות כ"ג ב' ובאור' ח"א סי' קל"ח ומנוה"מ סי' ש"ה. (35) כ"א.

רכו. פרק אמר רבי עקיבא¹. ומנין² שמרחיצין את המילה לקטן³ ביום השלישי שחל להיות בשבת שנאמר⁴ <יהי ביום השלישי בהויתם כואבים>⁵ ומנין² שקושרין לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח <שנאמר>⁶ אם יהיו חטאיכם וגו'⁷ ומנין⁸ לפיכך שהיא כשתיה ביום הכפורים אף על פי שאין ראה לדבר זכר לדבר שנאמר⁹ ותנא כמים <בקרבו וכשמן בעצמותיו>⁵: אמר¹⁰ רבי יהודה לעולם אל ימנע אדם עצמו¹¹ מכית המדרש אפילו שעה אחת שהרי כמה שנים נשנית משנה זו בבית המדרש ולא נתגלה טעמה עד שבא רבי חנינא בן עקיבא¹² ופירשה אמר רבי יונתן לעולם אל ימנע אדם עצמו¹² מכית המדרש אפילו בשעת מיתה שנאמר¹³ זאת התורה אדם כי ימות באהל אפילו בשעת מיתה תורה¹². אמר ריש לקיש אין דברי תורה מתקיימים אלא כמי שמצית עצמו עליהם שנאמר¹³ זאת התורה וגו' אמר¹⁴ רבי יהודה [מקק]¹⁵ דסיפרי¹⁶ [ואילא]¹⁵ דעינבי ופח¹⁷ דהאיני <והא דרימוני>¹⁸ כולוהו סכנתא: רבי¹⁹ יהודה אומר אף המוציא חגב חי טמא כל שהוא חייב²⁰. פירשתי בסוף הלכות טריפות²¹ בחיבור זה:

רכו. פרק המצניע. המוציא²² אוכלין ונתנן על האסקופה בין שחור והוציאן ובין²³ שהוציאן אחר פטור שלא עשה מלאכתו ככת אחת. קופה שהיא מלאה פירות ונתנה על האסקופה²⁴ החיצונה²⁵ אף על פי שרוב פירות מבחוץ פטור עד שיוציא כל²⁶ הקופה: המוציא²⁷ בין בימינו בין בשמאלו בין²⁸ בתוך חקו או על כתפו²⁹ חייב שכן משא בני קהת: אמר³⁰ רבי אלעזר המוציא משוי למעלה מעשרה טפחים [חייב]. משום דזורק למעלה מעשרה פטור³¹ אישמעינן רבי אלעזר דחייב³² אמר³² רב משום רבי חייא המוציא משא[וי]³³ על ראשו פטור ואם האמר³⁴ אנשי הוצל עושין <כן> במלה דעתן אצל כל אדם: לאחר³⁵ ידו ברגלו בפיו כמרסיקין³⁶ כאזניו בשעריו³⁷ באפונדתו³⁸ ופיה למטה [בין]³⁹ אפונדתו לחלוקו בשפת⁴⁰ חלוקו [59a] כמנעלו ובסנדלו⁴¹ פטור שלא הוציא כדרך המוציאין: המתכוין⁴² להוציא לפניו <ובא לו לאחריו פטור לאחריו> <ובא לו לפניו>⁴³ (וכו').

(1) עד סוף הסי' כסדר הרי"ף. (2) משנה פ"ו רע"א כג"י כ"מ. משנה ורי"ף: מנין. (3) ליתא במשנה, ועי' תוי"ט וד"ס. ואולי רק פירוש הוא. (4) בראש ל"ד כ"ה. (5) כ"א. (6) ישעי' א' י"ח. (7) עי' ד"ס אות ח'. (8) משנה: מנין. (9) תהל' ק"ט י"ח. (10) פ"ג סע"ב, אר"י אמר רב. (11) כ"מ ורי"ף. גמרא: את עצמו. (12) ד"ס. (13) כמדבר י"ט ו"ד. (14) צ"י סע"א. (15) כ"י: מקח, ואי לא. (16) גמרא: דסיפרי תרך דשיראי. (17) וכן באגודה שבת סס"י ק"י. (18) כ"א. גמרא: והת. (19) משנה צ' רע"ב. (20) ליתא במשנה, ופירוש הוא. (21) לקמן רס"י תתצ"א. (22) משנה צ"א רע"ב. (23) כ"מ ושכל טוב ח"ב ע' 278. כ"א ומשנה: בין. (24) ירוש' ומתניתא דב"מ ור"ח ורי"ף. כ"א וד"ס ושכל טוב הג"ל: האסקופה. (25) כ"א. (26) וכן בשכל טוב. משנה: את כל. (27) משנה צ"ב א'. (28) רי"ף. (29) ירוש' ומתניתא דב"מ ור"ח ורי"ף ושכל טוב ח"ב ע' 278 וד"ס. (30) צ"ב א' וצ"י א'. (31) תקנתו מסברה. עי' רש"י ד"ה המוציא וגמרא צ"י א' ומשנה ק' רע"א. (32) צ"ב סע"א ורע"ב. ורבינו העתיק לשון הרי"ף. (33) ד"ס. כ"א וגמרא ורי"ף: משוי. (34) כן גם בד"ס. (35) משנה צ"ב א' כג"י ד"ס ורי"ף. משנה: כלאחר. (36) רי"ף ותוס' ושכל טוב ח"ב ע' 279. ועי' ד"ס. (37) וכן בשכל טוב. (38) ד"ס. ורי"ף ומתניתא דב"מ: ובאפונדתו. (39) כ"י: מן. (40) משנה: ובשפת. (41) רי"ף ושכל טוב ומתניתא דב"מ. כ"א ומשנה: בסנדלו. (42) משנה צ"ב רע"ב. (43) וליתא בכ"א.

חייב באמת אמרו האשה החוגרת בסניר בין מלפניה בין¹ מלאחריה חייבת שכן ראוי להיות חוזר רבי יהודה אומר אף מקבלי פתקין: המוציא² כבר לרשות הרבים חייב הוציאו³ שנים פטורין אם⁴ לא < יכול > אחד להוציא⁵ והוציאו³ שנים חייבין ורבי שמעון פוטר: המוציא⁶ אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי. [ואם הוציא כשיעור חייב על האוכלים ופטור על הכלי]⁷ ואם היה < הכלי > צריך < לו > חייב אף על הכלי: והמוציא⁶ אדם חי פטור. אבל⁸ כהמה חיה ועוף, דמשרבמי נפשייהו, פלוגתא דרבי נתן ורבנן. וכן⁹ בתינוק הקטן¹⁰. ואם [הוא] גדול שיכול ליטול רגלו אחת ולהניח אחת מותר [לך] דותו¹¹ ברשות הרבים, כדאיתא בפרק מפנין¹², אבל אם היה גורר אסור. ומודה⁸ רבי נתן בכפות¹³. והכי נמי אמרין בפרק שני שעירי¹⁴ עתי אפילו בשבת דאפילו לר' נתן איצטריך קרא, דאם חלה השעיר מרכיבו על כתיפו. וכן¹⁰ משמע בפרק המוציא תפילין¹⁵ [מחא]¹⁶ וכן בנו נותן¹⁷ לחבירו¹⁸: והוא¹⁹ שכבא דהוה בדדוק[ר]ת²⁰ שרא²¹ רב נחמן²² לאפוקיה לכרמלית אמר ליה רבי יוחנן אחוה דמר בריה דרבנא²³ כמאן כרבי שמעון אימור [ך] פטור רבי שמעון מחיוב חטאת באיסורא²⁴ דרבנן מיהו איתא²⁴ אמר ליה האלהים דעיילת²⁵ ביה את < ואפילו לרבי יהודה >²⁶ דמי²⁷ קאמינא לרשות הרבים לכרמלית קאמינא גדול כבוד הבריות שדוחה¹⁵ לא²⁸ תעשה שבתורה: הנוטל²⁹ צפרניו זו בזו < או > בשניו וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו וכן הגודלת וכן הפוסקת³⁰ וכן הבוחלת³⁰ רבי אליעזר מחייב חטאת³⁰ וחכמים פוטרין³¹ [ואומר] [ס] אינו אלא³¹ משום שבות. אמר רבי אליעזר מחלוקת ביד אבל בכלי דברי הכל חייב. ואמר רבי אליעזר מחלוקת לעצמו אבל לחבירו דברי הכל פטור. תניא³² [הנוטל]³³ מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג שתים רבי אליעזר²⁰ אומר אחת וטורדים חכמים לרבי אליעזר במלקט לבנות מתוך שחורות שאפילו אחת חייב ודבר זה אפילו³⁴ בחול אסור משום³⁵ לא יהיה³⁶ כלי גבר על אשה³⁷ [וגוי]:

(1) ד"ס ור"ף ומתניתא דב"מ. (2) מושנה צ"ב סע"ב. (3) וכן בשכל טוב ח"ב ע' 297.
(4) ד"ס אות ק' ומתניתא דב"מ ור"ף. (5) ר"ף. (6) מושנה צ"ג סע"ב. (7) הוספתי ע"פ הברייתא שם. ורק תורפה. כדרך רבינו לרוב. (8) צ"ד א'. (9) וכן נחלקו בתינוק קטן.
(10) כונתו לשבת קמ"א סע"ב: רבא כר' ס"ל. ע' תוס' שבת צ"ד א' ד"ה אבל ומאירי שם ד"ה תינוק, וע' ר"ח שבת צ"ה סע"ב. ובגמרא לא נזכר קטן, ורבינו הוסיפו לתרץ קושיית התוס' הנ"ל ממושנה דמפנין. והתוס' פירשו: תינוק בן יומא, אבל רבינו ע"כ אינו מפרש כן, אלא כונתו: שאינו יכול להלך בלא הדרה. ע' לקמן ע' זה אות 18. (11) כ"י: לדרותו. (12) מושנה שבת קכ"ח רע"ב. ושם גם אבל וכו'. (13) וה"ה לחולה ולכל מי שאינו יכול להלך, וע"ז באו הראיות לקמן בסמוך. וע' מאירי וחדושי הר"ן, והם לא הביאו רק הראיה מיומא. (14) יומא ס"ו רע"ב. (15) מושנה עירובין צ"ה רע"ב, ע"ש ברש"י ובגמרא צ"ז רע"ב. (16) כ"י: אהא.
(17) ד"ס וס' העתים ע' 157. (18) ומדלא אמרה הגמרא: מתניתין דלא כר' נתן ש"מ שר' נתן מודה בתינוק שאינו יכול להלך כלל, שהוא ככפות. וע' לעיל ע' זה אות 10. (19) צ"ד רע"ב.
(20) ע' לעיל סי' ר"ד ע' 289 אות 81. (21) ד"ס אות ס' ור"ף ותוס' סוכה ל"ז ב' ד"ה בשבת. (22) וכן תוס' סוכה הנ"ל ורמב"ן כאן. גמרא: נחמן בר יצחק. (23) גמרא: דרבנא לרב נחמן בר יצחק. (24) גמרא: איסורא, איכא. (25) כ"א ור"ף: עיילת. (26) כ"א ור"ף. (27) כ"א ור"ף: מי. (28) גמרא: את לא. וכן בש"מ בש"ס. (29) מושנה צ"ד ב'. (30) ד"ס. (31) הוספת פירוש. מושנה: וחכמים אוסרים משום שבות. (32) כ"א: תניא, גמרא: תניא נמי הכי. (33) כ"י: הנוטע. (34) ר"ף ושכל טוב ח"ב ע' 280. (35) ר"ח ור"ף וד"ס. (36) גי' ר"ח. והכונה לסוף הפסוק: לא ילבש גבר שמלת אשה, והוא מובא בגמרא ור"ף. (37) דברים כ"ב ה'.

תניא¹ רבי שמעון בן אלעזר אומר ציפורן שפירש רובה וציצין שפירשו רובן ביד מותר בכלי פטור אבל אסור לא פירשו רובן ביד פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת. אמר רב יהודה הלכה כרבי שמעון בן אלעזר, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו:

5 רבנן. תניא² רבי שמעון בן אלעזר אומר גודלת כוחלת פוקסת³ לעצמה פטורה לחבירתה חייבת וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר אשה לא תעבור סרק על פניה מפני שצובעת:

רכמ. תנו² רבנן החולב והמחבץ והמנבץ כנגזרות המכבד והמרבץ והרודה חלת⁴ דבש חייב⁵ חטאת הויד ביום טוב לוקה ארבעים וחמשים אומרים אחד זה 10 ואחד זה אינו אלא משום שכות. פירשתי לה כהלכות יום טוב סרק קמא דביצה⁶: אמיטר⁷ שרא זילחא במחוא אמר טעמא מאי <אמור רבנן>⁸ דילמא אתי לאשוויי נומות הכא ליכא נומות. פירוש⁹ שכל העיר היתה של אבני שיש, וליכא למיגזר אטו שאינו של אבנים¹⁰, ואטו עיר אחרת כולי האי לא גזרינן¹¹, דההוא דסוף סרק חמיר נשחט¹², דמיית¹³ לה עלה, העיר של ירושלים לא היה [לה] רצפה של אבנים 15 אלא העזרה¹⁴. הנא אשה חכמה מִבצת את ביתה¹⁵, והאידינא דסבירא לן כרבי שמעון שרי אפילו לכתחלה. ובענייני כיבוד פירשתי בסרק קמא דביצה בסופו¹⁶ בחיבור זה: התולש¹⁷ מעציץ נקיב חייב ושאינו נקיב פטור ורבי¹⁸ שמעון פטור בזה ובוה. והלכתא כרבנן:

סרק הזורק כללתי פסקיו עם הלכות שבת ורשויות שבת בריש מסכתא¹⁹. ועוד אסיים: 20 רל. קיימא לן²⁰ דכל היכי דזרק מידו ואגודו²¹ בידו אינו חייב, כדאמרין >בסרק המצניע²² וכדגרסינן בשילחי פירקין²³ לענין לכתא ומתנא וכרמכתא שמעתא <²⁴ בסרק בתרא דעירובין הלכה היה קורא >בספר< על האסקופה²⁵: ומרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך אפילו בפחות מארבע אמות חייב²⁶. וכל המעביר וזורק [והכל]²⁷ ברשות הרבים אינו חייב בפחות מארבע אמות, דכל ארבע אמות ברשות

(1) צ"ד סע"ב, כפירוש הגמרא. ורבינו העתיק לשון הרי"ף. (2) צ"ה רע"א. (3) גמרא: ופוקסת. (4) ע"י ד"ס אות ט'. וכן בשכל טוב ח"ב ס"ע 280. (5) גמרא: שגג בשבת חייב. (6) לקמן סי' תשמ"ו. (7) צ"ה סע"א. (8) כ"א: מאי אמור. (9) רי"ף ורש"י וערוך זלח. (10) כדגורנין בשבת כ"ט סע"ב וקנ"א רע"ב, ע"ש ברש"י ד"ה קרקע. (11) ע"י תוס' שבת כ"ט ב' ד"ה גזירה ופסחים ס"ה א' ד"ה המכבד. (12) משנה פסחים ס"ד סע"א שהחכמים מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים. (13) הגמרא שם ס"ה א' מביאה ברייתא דהמכבד והמרבץ עלה דמשנה הנ"ל. והיא קושית התוס' פסחים שם ושבת צ"ה א' ד"ה שרא. "לח" בכ"א. (14) ע"י תוס' הנ"ל. (15) גמרא: מרבצת ביתה בשבת. (16) לקמן סי' תשס"א. (17) משנה צ"ה סע"א. (18) כ"א וד"ס אות נ' ומתניתא דב"מ: רבי. (19) לעיל סי' ר"א. (20) שו"ך לרף צ"ו ב': והלא אגודו בידו. ועד האסקופה בשורה 22 לשון ר"ח צ"ו סע"ב כשינויים. (21) וכן רש"י שבת צ"א ב' ד"ה אבל מליאה ותוס' עירובין צ"ח א' ד"ה ואי ורמב"ן שבת צ"ב א' ד"ה איפק. כ"א: ואיגודו וכן ר"ח שבת ק"ב ב' ורש"י עירובין צ"ח א' ותוס' שבת צ"ט ב' ד"ה ואמאי ועירובין ק"א ב' ד"ה כי ושכל טוב ח"ב ע"י 240 ואו"ז ח"ב סי' ר'. (22) שבת צ"א ב' אגד כלי שמים אגד, כר' יוחנן וכרבא בתר דהדר ביה, שם צ"ב א'. וע"ש ב"ר צ"ב ב' ומארי צ"א ב' ורמב"ן צ"ב א'. (23) ק"ב רע"א. (24) כ"א ופרי"ח. (25) צ"ח א', ע"ש ברש"י ד"ה מני ותוס' ד"ה ואי. ומפורש כן שם ק"ג א'. (26) שבת צ"ז רע"ב. (27) כ"א: וזורקת כל.

הרבים הילכתא¹ גמירי לה, כדאמרין בסירקין²: ופירש רבינו חננאל³ הילכתא כרבי חלקיה⁴, דהא תניא כוותיה⁵, דתוך שלשה מיחייב בלא הנחה על גבי משהו⁶: רלא. ומי⁷ שיש לו שני בתים משני⁸ צדי רשות הרבים ומידלי חד ומיחתיה⁹ חד אסור לזרוק מזה לזה, דהילכתא כרב, ואפילו למעלה מעשרה. ופירש רבינו חננאל¹⁰ ואם היו גזומראות הללו עומדות למעלה מעשרה ברשות הרבים ומכוונות להיות דיוטא אחת ורשות אחת, כיצד שמרכיבין נסר מזו לזו על גבי רשות הרבים רחבה ארבעה, הרי נעשו דיוטא אחת ורשות אחת. ואם עשה כך מבעוד יום הרי הם כרשות אחת ומותר למלט מזו לזו דרך הנסר המתוח על גבי רשות הרבים, כדחנן בעירובין¹¹ גבי חריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה ונתנו עליו נסר שהוא ארבעה טסחים וכן שתי גזומראות זו כנגד זו מערבין¹² אחת ואין מערבין שתיים >סחות¹⁰ מארבעה מערבין שנים <¹³ ואין מערבין אחד. השתא אם הגזומרא[ות] למעלה מעשרה ונתן עליהן נסר רחב ארבעה טסחים מבעוד יום מותר למלט מזו לזו, שנעשו שתיים רשות אחת, אבל אם לא עשה כן עד כשקידש היום אסור להושיט (ידו)¹⁴ מזו לזו. והמושיט חייב והזורק פטור. גרסינן בירושלמי¹⁵ ולא היו זורקין תני בר קפרא כדי שלא לנהוג (בו)¹⁴ בזיון בקדשים¹⁶. ודכוותה אמרין בפרק בתרא¹⁶ דעירובין¹⁷ הלכה הקורא¹⁸ בספר וכו' אמר רבי אבין¹⁹ זאת אומרת אין זורקין²⁰ כתבי קודש:

[רלב]²¹. תל²² המתלקט עשרה מתוך ארבע זורק ונח על גביו חייב. וכן דין הר המשופע²³ וכל סביבותיו. וכענין²⁴ זה מצינו בפרק קדשי הקדשים²⁵ אמר רמי בר חמא כל כנשי כנשים שלש אמות ומחצה²⁶ לאמה וכו'. ומיהו אינו²⁰ מכוון³⁷. ובפרק עושין ססין²⁸ גרסינן בעי מיניה רבא²⁹ מרבה תל המתלקט עשרה מתוך ארבע ורבים בוקעים בו חייב עליו משום רשות הרבים אי לאו³⁰ אליבא דרבנן³¹

(1) גמרא: גמרא גמירי. (2) צ"ו ב'. (3) צ"ח א'. ע"ש הלשון. (4) צ"ו א': חלקיה בר טובי, וכן בספרי. ורב האי בסי' העתים ע' 802: רב טוביה בר חלקיה. (5) ע' רב האי בספרי. (6) ע' שבת פ' א' וק' סע"א. (7) צ"ו א'. (8) כן בעירובין פ"ה ב'. כאן: בשני. (9) וכן לעיל ע' 278 שורה 4, וכן רוקח ספ"י צ"ג. כ"א וגמרא: ומיתמי. (10) צ"ט ב', ופירושו שיד למשנה צ"ו א' שתי גזומראות. ועד בקדשים בשורה 16 הוא פ"ח בקיצור ושינוי קצת. (11) ע"ח ב', ע"ש הלשון. ור"ח בפרש כפירש"י שם, ולא כר"ח בתוס' שם ד"ה וכן. (12) וכן ברי"ף עירובין שם סי' תרמ"ט ובסי' העתים ע' 141. ועי' משנה. (13) פ"ח. (14) וליתא בפ"ח. (15) שבת פ"א ה"ב: אבל לא. (16) ירוש': ב ק ר ש ים בזיון. (17) צ"ח א'. (18) גי' ד"ס במשנה שם צ"ו סע"ב, וכן סי' העתים ע' 158 ורשב"ן ע"א ג', וכן ד"ס עירובין ק"ג א' אות כ'. ולעיל רס"י ר"ל: היה קורא, כלפנינו. (19) ע' הגי' בגמרא וד"ס ומ"מ פ"י מה' ס"ת ח"ד. וכאן אולי צ"ל: אבא, כגי' ד"ס אות ג'. (20) כ"ה במס' סופרים פ"ג ה"ב ובה"ג ד"ו ר"ע 282 א' וד"ב ע' 506. כ"א וגמרא: מורקין. (21) בכ"י לא גרסם סי' רל"ב, וודאי שכאן התחלתו. (22) ק' סע"א, ע"ש ברש"י ובגמרא עירובין כ"ב ב' ונ"ח ב'. (23) מימרא דרבא עירובין כ"ח ב', ע"ש ובפ"ח שבת ק"א א'. (24) עד יהודה ע' 822 שורה 8 ע' פ"ח ה"ב. (25) זבחים פ"ג רע"א. (26) וכן בתוס' מנחות מ"א ב' ד"ה ומחצה, ובגמרא ליתא. (27) החשבון בזבחים. ע' רש"י ותוס' ושב"מ והגהות הב"ח ומפרשים זבחים שם ותוס' מנחות מ"א ב' ד"ה ארבעה וצ"ו ב' ד"ה אל ותשו' מהר"ם ד"ס סי' רל"ח ותשו' הגה"מ לס' קנין סי' י"ד. (28) עירובין כ"ב ב'. (29) גמרא ופ"ח: רחבה. (30) פ"ח: אי לא, ד"ס: או לא, ועי' גמרא. (31) במשנה עירובין כ"ב סע"א.

לא תיבעי לך השתא [ו]טה¹ התם דניחא תשמישתיה אמרי רבנן לא אתו רביס ומטבלי מחיצה² הכא דלא ניחא תשמישתיה לא כל שכן [59 b] כי תיבעי לך אליבא דרבי יהודה³. ופירש רבינו חננאל⁴ ואף על גב דפשיט רבה אליבא דרבי <יהודה>⁵ אפילו במעלות בית <חורון>⁶ לית⁷ הילכתא כרבי יהודה. ואמרין⁸ מעלות [ומורדות]⁹ שבארץ ישראל אין חייבין עליהן משום רשות הרבים. ותנן בפרק כיצד מעברין¹⁰ הגיע להר מבליעו וחוזר למדתו, ואמר רבה¹¹ לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה מתוך ארבע וכו':

רלג. גרסינן¹² בפרק כהרא¹³ דעירובין¹⁴ ספינה רב אמר מותר לטלטל בכולה, מאי¹⁵ טעמא כיון דאית לה מחיצה רשות היחיד היא. והכי הילכתא. ובינומי מפירוש רבינו חננאל¹⁶ דהיא דהויא רשות היחיד, כגון שהספינה עמוקה עשרה ורחבה ארבעה¹⁷, אין מטלטלין מתוכה¹⁸ לים ולא מן הים לתוכה, שים הוא כרמלית¹⁹, ואין מטלטלין אלא על ידי תיקון זיו. אבל היכא דהויא²⁰ מקום פטור מטלטלין מינה²¹ לרה"י ומינה²¹ לכרמלית וכדאמרין בפרק קמא²² דאין כרמלית פחותה מארבעה ואמר רב ששת ותופסת עד עשרה, ומסקינן²³ דאקילו בה רבנן מקולי רשות הרבים ומקולי רשות היחיד²⁴ <וכו' מקולי רשות הרבים דעד עשרה היא דהויא כרמלית למעלה מעשרה מקום פטור הוא. וספינה >²⁵ הנחה למעלה מעשרה מקום פטור הוא ומשום [הכירא]²⁶ בעלמא [א]צריכו רבנן זיו²⁷. ונראה לי שלדברי רב הונא שאמר²⁸ מוציא הימנה זיו כל שהוא ומטלא, שאם הספינה אינה רחבה [ארבעה] בפחות משלשה טפחים, כעין בוצייתא²⁹ דמישן³⁰, כדאמר רב הונא נופיה עלה, שאז אינה נחשבת רשות היחיד אלא כרמלית, כדאמרין³⁰ אמר רב הונא הני³¹ בוצייתא³² דמישן אין מטלטלין בהם אלא כארבע אמות³³, אי נמי רחבה ארבעה טפחים ואינה גבוהה עשרה (אי נמי רחבה ארבעה וגם אינה גבוהה עשרה) מקרקעיתה³⁴, כיון שהיא כרמלית, לסברתו מותר בלא זיו למלאות מן הים לתוכה וגם להפך, דהכל כרמלית גם הספינה גם הים, ובלבד שלא יטלטל חוץ לארבע אמות, לא מחוץ לספינה לתוכה ולא בתוך הספינה עצמה. ומיהו לדברי רבינו

(1) כ"א ופר"ח וגמרא. (2) כעין גי' ד"ס אות מ', וע' גמרא. (3) במשנה עירובין כ"ב סע"א. (4) שבת ק"א א'. ועד סוף הסי' מפר"ח, בשינוים. (5) פר"ח. (6) פר"ח עירובין, וכן בד"ס שם. ובפר"ח שבת ליתא. (7) כ"י: ולית. פר"ח: לאו. (8) עירובין כ"ב רע"ב. (9) גמרא ופר"ח. כ"י: ומדורות. (10) עירובין כ"ז סע"ב. (11) שם כ"ח ב': רבא, וכן בפר"ח. (12) שייך לדף ק' סע"ב. והענין לעיל סי' ר"א ע' 279, ע"ש. (13) צ"ל: השיעו. (14) צ' סע"א. והובאה בפר"ח שבת ק"א ב', ומשם העתיק רבינו. (15) לשון פר"ח, וע' לשון הגמרא. (16) שבת ק' סע"ב, והוא בדף ק"א ב', ע"ש לשונו. (17) ברייתא שבת ו' א'. (18) כ"א ופר"ח. (19) ברייתא שבת ו' א' עפ"י פירוש הגמרא שם ז' רע"א. (20) כ"י: דהוי, וכן בפר"ח. ושם הוא נכון משום "מיניה", אבל כאן משום "מינה" צ"ל: דהויא, וע' אות שאח"ז. (21) וקאי אספינה. ובפר"ח: "מיניה", וקאי אמקום פטור. (22) ז' סע"א. (23) שם רע"ב. (24) בגמרא ופר"ח שם הסדר: רה"י, רה"ר. (25) הוספתי מפר"ח וגמרא, ומה שאינו נחוץ כ"ב לענינו רמותי במלת וכו'. ומלת וספינה הוספתי מסברא לפי הענין. כ"י: היחיד הנחתה. (26) כ"י: הכי ר'. (27) ע"כ מפר"ח. (28) ק' סע"ב. (29) ע' לעיל ע' 280 שורה 6 ופר"ח שבת ק"ב א' וד"ס כ"ב ע"ג א'. (30) שבת ק"א רע"א, כפירוש רש"י. (31) כ"א וגמרא. (32) גמרא: ביצאתא, וע' ד"ס ומקומות הב"ל אות 29. (33) גי' ר"ח וד"ס. (34) אף שחיא גבוהה עשרה מן המים, וע' רש"י ק"א רע"א ד"ה אבל לא.

חננאל¹, שפסק דהני בוציאת רשות היחיד נינהו וליתא דרב הונא, (דרה"י)² צריך זיז להתיר ממנה לים, דהא בהא תליא, דכשהיא כרמלית אמרינן ד[מ]כרמלית לכרמלית מותר, אבל כשמותר למלטל [בכולה] בטלה לה³, דהכי אמרינן בעירובין <פרק הדר>⁴ בהלכות מערבין ואין אוסרין⁵ אמר עולא אמר רבי <יוחנן>⁶ קרפון⁷ יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה וכו' מתיב רב הונא בר חנינא⁸ סלע שנים גבוה עשרה ורוחב ארבעה אין מטלטלין לא מתוכו⁹ לים ולא מן הים לתוכו יותר¹⁰ מיכן מטלטלין וכמה¹¹ בית סאתים וכו' אהייא אילימא אסיפא בית¹² סאתים הוא דמטלטל טפי לא <והא> מכרמלית לכרמלית קמטלטל, [אלמא]¹³ דפשיטא ליה דשרי¹⁴, והכי נמי <הכא>⁴, כדפרישית. ורב אשי משני התם [ב]מסקנא [לעולם]¹⁵ ארישא [נ]הם¹⁶ אמרו קרפון יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות והם אמרו אין מטלטלין מרשות היחיד לכרמלית בית סאתים דשרי לטלטולי בכוליה אסרו רבנן לטלטולי לא מתוכו לים ולא מים לתוכו¹⁷ יותר מבית סאתים דאסור לטלטולי בכוליה > שרו רבנן לטלטולי מתוכו לים ומן הים לתוכו מאי טעמא דילמא אמרי רשות היחיד גמורה היא ואתי לטלטולי בכוליה¹⁸. ומהכא נטרינן נמי דין הספינה שכשאינה רשות היחיד אלא כרמלית אין מטלטלין בה אלא בארבע אמות, כדאמרינן גבי בוציאת דמישן, אבל [מן] הים לתוכה [וכן]¹⁹ מתוכה לים שרי בלא תיקון זיז, ואי רשות היחיד [היא] צריך זיז כל שהו להתיר. ודמי נמי קצת להא דתנן בפרק כל גנות²⁰ רבי שמעון אומר אחד גנות ואחד חצירות ואחד קרפופות <רשות אחת הן> לכלים ששבתו בחוכן, וחשיב [כולן] לרשות אחת, כדאימא בגמרא²¹, ופסקינן התם²² הלכה כרבי שמעון והוא שלא ערכו אבל עירבו וכו'. והוצרכתי להאריך, כי יש [נוסחאות]²³ שכתוב בהן בפירושו רבינו חננאל ד[מ]כרמלית לכרמלית לא²⁴. ונראה דמעוט סופר הוא. ויש פירושו רבינו חננאל שכתוב בהן בלשון אחר ובכילבול²⁵. ירושלמי²⁶ למה מן הים לתוכו אסור מפני הסכנה. פירש

(1) בפירושו לשבת ק"א א', והוא בדף ק"ב סע"ב. (2) וליתא ככ"א. (3) הכרמלית. (4) כ"א. (5) ס"ז ב'. (6) כ"ה בגמרא שם ובכל הספרים, וכן שבת ז' רע"א, וכן ראב"ה לעיל ע' 276 שורה 14. (7) וכן בס' העתים ע' 309. (8) ד"ס, וה"ג ד"ב ע' 80: חננאל. כ"א וגמרא: חנינא. (9) ד"ס קל"ז א' אות ב'. וכן בה"ג ד"ו 38 א' וד"ב ע' 80, ע"ש. ובירוש' שבת פ"א ה': מחוכה. (10) ה"ג הנ"ל וס' העתים ע' 309: יתר, רוקח סי' צ"ג: יותר. גמרא: פחות. (11) גמרא: עד כמה עד בית, ה"ג וסד"ה הנ"ל: מטלטלין עד בית. (12) גמרא: עד בית. כ"י: אמת. (13) וכן מבואר בשבת ח' ב' ועירובין צ' ב' וק"א ב'. (14) כ"י: כמסקנא לעיל. (15) ה"ג וסד"ה. או שצ"ל כגמרא: הן אמרו והן אמרו הן אמרו. (16) כעין גי' ד"ס, ע"ש. (17) כ"א וגמרא. (18) הוספתי מסבא לפי הענין ועפ"י דברי רבינו לעיל. כ"י: אבל אלא מתוכה. (19) עירובין פ"ט רע"א. (20) שם צ"א רע"א. (21) צ"א א', כרב. (22) כ"י: נסקנמו. (23) בפר"ח שבת ק"א ב': דקו"ל אין מטלטלין מכרמלית לכרמלית, וכן הועתק בס' העתים ע' 163. וכשיטת הר"ח מבואר בירוש' שבת פ"א ה"ה. ומובא בס' יראים השלם ק"ב א' וברוקח סי' צ"ט ובמאירי שבת ק"א א'. ולפי פירוש היראים והרוקח אין מחלוקת בזה בין הירוש' והבבלי. ועי' מעשה בצלאל לפיסקי ריקאנטי סי' קל"א. והנה מצינו לר"ח שפוסק לפעמים כהירוש' נגד הבבלי, עי' רדוגמא מחז"ו ע' 244 נגד הבבלי תענית י"ג ב', ועי' הערתי במונסטשריפט ח' נ"ד ע' 428. אבל זה צ"ע, שאף לסברת הירוש' יש להתיר אניה ב' ל' ב' יס. (24) עי' לעיל רס"י קצ"ה. (25) שבת פ"א ה"ה, והובא בפר"ח שבת ק"ב א'. ומשם העתיקו רבינו. ועי' הלשון בירוש'.

רבינו חננאל¹ אמר רב הונא הני בוציתא² דמישן [וכו']³ פירוש [ספינות קמנות] עשוין להלך כאנמים (ספינות קמנות), ויש להם דפנות שהם מחיצותיה, וקרקעיה עשויה נסרים נסרים וביניהם חלול, ומן הנהר היו נכנסים בה, והיושבים בה כמו במים יושבים. ועושין אותה כך שאפילו תתהפך על פניה אינה נשבעת לעולם. ואמר רב הונא כיון שהיא פרוצה ככרמלית דמיא⁴ ואין מטלטלין בה בשבת אלא בארבע אמות. ולא אמרן אלא בזמן שאין בין נסר לנסר חלל פחות משלשה מפחים, כיון דכל פחות משלשה מפחים כלבוד דמי⁵ [רואין אנו]⁶ את הנסרים הללו כאילו מחוברים איש אל אחיו וכרשות היחיד דמי ומותר למלטל בכולו. ואף על פי שהמים נכנסים לא חיישינן, וכן אם היו הנסרים פחות מד' ויש בין זה לזה יותר משלשה או שלשה ומלאו החלל שבין הנסרים קני ואורבני מותר למלטל בכולה. ואתקף עלה רב נחמן למה לך כולי האי לימא גור אחית מחיצתא פירוש ראה [בלבד]⁷ כאילו <את>⁸ חותך כמין קלף מן המחיצות שהן דופני הביצות ומציעו בקרקעיה ונמצאו הנסרים כולם כאילו הם מחוברים, מי לא תניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר נעץ קנה וכו' הכי נמי נימא כאילו דופני הספינה עמוקים ומסככים⁹ הנסרים, ודחי לה רב יוסף וכו', [ותוב דחה]¹⁰ אביי הך דרב יוסף בתרי דחויי(ה), ותוב מסייעיה רב אשי לאביי. וכיון דרב אשי סיעיה לאביי ואביי לרב נחמן שמע מינה שאפילו אם אין בספינה [ב]פחות משלשה ארבעה מותר למלטל בכולה בוציתא¹¹. והוא האריך, ואני קצרתיו. ולפי דבריו היה אסור למל[ט]ל מתוכה לים, כיון שנחשבת רשות היחיד, שיותר למלטל בכולה, כמו שהוכחתי לעיל¹² מסרך הדר, דהא בהא תליא. מיהו לדברי רב הונא דחשיב לה כרמלית שרי למלטל מכרמלית לכרמלית בלא תיקון [זיון]¹³, כדפרישית לעיל¹⁴. וגירסת הספרים ולא אמרן אלא כשאין בפחות משלשה ארבעה אינה מתישבה לפי פתרונו יפה¹⁴: תניא בתוספתא¹⁵ בתים שבספינה הייכים בעירוב ושאין¹⁶ להם בתים הרי הם כשרוים בחצר. ונראה לי דמיירי בשהשכירו בפירוש כל אחד בית לבדו¹⁷, דאם לא כן הווי להו אורחים ואין צריכים לערב¹⁸:

26 **רלד. סרך הבונה.** אמר¹⁹ שמואל המצדד את האבן בשבת²⁰ חייב משום מכה²¹ בסמיש. ומסקינן²² תלחא בנייני הווי תחאה²³ מציעאה²⁴ ועילאה²⁵, תחאה [בצדודי]²⁶ ועפרא מציעאה בעי [60 a] מינא עילאה בהנחה בעלמא. עייל שופתא [בקופינא דמרא]²⁷ רב(א) אמר חייב²⁸ משום בונה ושמואל אמר משום מכה

(1) לשבת ק"א א', והוא בדרך ק"ב א'. והועתק בערך בציט ובס' העתים ע' 63 ובתוס' שבת ק"א א' ד"ה הני. והפירוש הוא מרב האי, כעדותו של הרשב"א. (2) כ"א: ביציתא, פרי"ח: ביציתא, פרי"ח בשה"ע: ביציתא. (3) כ"י: וכן. (4) כ"א ופרי"ח: דינה. (5) שבת צ"ו סע"א וש"מ. (6) תוספתי עפ"י פרי"ח: רואין אלו הנסרים. (7) פרי"ח: כ"י: בלבד. (8) פרי"ח. (9) פרי"ח יותר נכון: ומסככים. (10) כ"י: וסוף דהא. (11) כ"א: בוציתא, פרי"ח: בכל הביצית. (12) ע' 828. (13) כ"י: זה. (14) ע' תוס' שבת ק"א א' ד"ה הני. (15) שבת ספ"א, והובאה לעיל סי' ר"א ר"ע 281, ע"ש. (16) תוספתא: ושאר שאין. (17) דוגמה לזה ע' לעיל ע' 267 שורה 2 ובהגהותי שם. (18) עירובין ס"ט ב'. וע' שם ע"ב סע"ב וה"ג ד"ו 56 רע"א וד"ב ס"ע 129. (19) ק"ב ב'. (20) ליתא בגמרא. (21) גי' ד"ס ור"ח וס' העתים ע' 346. וע' תוס' ד"ה הכי, וכן רש"י פירש: דהוי בונה. (22) כ"א: ומסקנא. (23) כ"י"מ ור"ח. (24) כ"י"מ ור"ח וס' העתים, כ"א: מציעא. (25) כ"י"מ ור"ח וסה"ע. (26) כ"י: בצדודי, ר"ח וסה"ע: צדודי, גמרא: בעי צדודי. (27) כ"י: בקופצא דמיא. (28) גי' כ"י"מ. כ"י"א וגמרא ליתא.

בפטיש. והא שייך בכלל פלוגתא שיש בנין בכלים, ופירשתי בהילכות יום טוב בפרק קמא דביצה¹: זה² הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב רבן³ שמעון בן גמליאל אומר אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה חייב מפני שהוא כמתקן מלאכה: והשולט⁴ בשתי ידיו אם כתב באחת מידיו מיחייב, ואם הוא איטר אינו מתחייב רק בימינו: ואם⁵ כתב בדבר המתקיים חייב ובדבר שאינו מתקיים כמו בפירות ובאבק דרכים פטור. ואם שינה שלא כדרך הכותבים כגון לאחר ידו בפיו ובמרפיקו פטור. הכותב על בשרו חייב המסרט על בשרו רבי אליעזר מחייב מטאת ורבי⁶ יהושע פטור. ואם כתב על שני דפי פנקס ואין נהנים זה עם זה פטור. כתב אות אחת נוטריקון רבי יהושע בן בתירא מחייב וחכמים פוטרים: תנא⁷ כתב אות אחת והשלימה לספר ארג חוט אחד והשלימה לבגד חייב: ואם⁸ נתכוין לכתוב אות אחת ועלו בידו שנים, היכי דחסרי זיוני פטור, ואי לא חייב:

רלה. פרק האורג. הקורע⁹ בחמתו ובאבלו על¹⁰ מתו חייב ואף על פי שמחלל את השבת יצא ידי קריעה. והני מילי במת ידיה, שמחויב להתאבל עליהם, אבל בשאר מתים הוי חשוב קילקול, ופטור¹¹. וכגון דלא אדם כשר הוא, וכגון שלא קאי בשעת יציאת נשמה: ודיני קריעות פירשתי בהלכות אבל¹²: המקרע¹³ בגדיו בחמתו והמשבר כלי בחמתו והמסור מעותיו בחמתו יהיה¹⁴ בעיניך כעובד עבודה זרה שכן דרכו¹⁵ של יצר הרע וכו'. ומיהו¹⁶ אם מכוון למירמי אימתיה אינשי דביתיה שפיר דמי, כי הא דרב יהודה שליף מצוביתא¹⁷ רב אחא בר יעקב תביר מאני תבירי רב אחא רמי לה לאמתיה מוניני ארישא: רבי¹⁸ יהודה אומר הצד צפור למגדל וצבי לבית חייב וחכמים אומרים צפור למגדל וצבי לנינה ולחצר ולביכרין רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל הביכרין שוין זה הכלל מחוסר צידה פטור שאינו מחוסר צידה חייב. ואית דגרסי להפך¹⁹, והיא היא²⁰. ואמר²¹ רב יהודה²² > אמר שמואל²³ הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ובפרק אין צדין²⁴ פירשתי לה שפיר: ואווזין ותרנגולין מותרין לצודן²⁵, שהרי הן באין לכלובן בערב²⁶. ואפילו חוץ מכלובן מותר לצודן, כדפרישית התם²⁴. וכן יוני הדרסיות²⁷. והתם²⁸ מפרש איזה נקרא²⁵ מחוסר צידה:

תנו²¹ רבנן הצד חגבין גזין צרעין ויתושין בשבת חייב דברי רבי מאיר וחכמים אומרים כל שבמינו ניצוד חייב וכל שאינו במינו ניצוד פטור תניא אידך הצד

(1) לקמן סי' תשל"ו. (2) משנה ק"ב רע"ב. (3) ד"ס, משנה: וכן רבן. (4) ק"ג סע"א. (5) משנה ק"ד רע"ב. (6) ר"ף. (7) ק"ד סע"ב. (8) ק"ה דע"א. (9) ק"ה רע"ב. (10) גמרא: ועל. (11) כדון המשנה שם. (12) לקמן סי' תתמ"א קרוב לסופו, ולקמן סי' תתקמ"ח. (13) ק"ה ב'. (14) ר"ף: יהי גמרא: יחא. (15) ר"ף. (16) ע' ר"ף. (17) ע' ד"ס. (18) משנה ק"ו סע"א. (19) ג"י מתניא דב"מ: כל מחוסר צידה חייב ושאינו מחוסר צידה פטור. (20) והפירוש: מחוסר צידה בלא צידתו, אינו מחוסר צידה אף בלא צידתו. ודבר בפ"ע הוא, ומוסב על הצד מן ביכרין. והוא הכלל לריגים שבתוספתא שבת רפ"ג. ובמקום שהצד מן הביכר פטור הצד לתוכו חייב, וההפך בהפוכו. וז"ש רבינו: והיא חיא. וע' פירוש רב נסים גאון שבת ק"ו א' ופ"ח שם. (21) ק"ו ב'. (22) וכן לקמן סי' תשס"ג. גמרא: אמר רב יוסף אמר רב יהודה, וכן ביצה כ"ד א'. (23) ב"א ולקמן סי' תשס"ג. (24) לקמן סי' תשס"ג. ע"ש. (25) ביום טוב, ע' לקמן סוף הסי'. (26) ביצה כ"ד ב'. (27) ביצה שם, כג"י ד"ס. וע"ש ב"ס כ"ה א' וחולין קל"ח ב' וקל"ט ב' וד"ס שם ושם. כ"א וגמרא: הדרסיות. (28) בביצה כ"ד א'.

חגבין בשעת הטל פטור בשעת השרב חייב אלעזר בן מהבאי אומר אפילו בשעת
 <השרב> אם היו מקלחות¹ ובאות פטור, [והכי]² סלקא מסקנא. והילכתא כרבנן:
 אמר³ שמואל הצד ארי אינו חייב עד שיכניסנו לגורקי⁴ שלו: ישב⁵ אחד על
 הפתח ולא מלאהו ישב השני ומלאהו השני חייב ישב הראשון על הפתח ומלאהו
 5 ובא השני וישב בצידו אף על פי שעמד הראשון והלך לו הראשון חייב הא למה
 זה דומה לנועל את ביתו ונמצא צבי שמור בתוכו. ואסיקנא⁶ דהוא פטור ומותר,
 כדמוכח לה מסתניתין: ואם⁶ נכנס לו צפור תחת כנפיו וישב ומשמרו עד שתחשך:
 אמר⁷ שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור לבר מהני תלת דפטור ומותר, הוא
 הא, ואידך המפס⁸ מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב, ומפורש בתוספתא⁹
 10 לקולפה כדרך שהרופאים עושין, ואם להוציא ממנה ליחה פטור, והוא פטור ומותר,
 משום צערא¹⁰, כדמוכח לה מסתניתין. <ואידך הצד נחש בשבת אם מתעסק בו>
 כדי¹¹ שלא ישכנו (נחש) פטור וממאי דפטור ומותר דתנן [כופין]¹² קערה על גבי
 הגר בשביל שלא תאחזו בקורה <ועל צואה של קטן> ועל עקרב שלא תישך.
 ועוד¹³ איכא טפי, כגון אם בשביל החולה שיישן פטור¹⁴, וכגון כובלת¹⁵, אלא
 15 דשמואל לא חשיב אלא היכא דאיכא הוכחה מסתניתין. והא דתניא¹⁶ בריש שמונה
 שרצים¹⁷ חיה ועוף שברשותו הצד[ן] פטור, ואפילו איסורא דרבנן לית בצידתן¹⁸
 כדפרשית לעיל בפרקין¹⁹, לא קשיא, דנתי דביום טוב מותר²⁰, מיהו בשבת אסח
 דעתו מיניה²¹. ופטור²² [דנקט]²³, משום טלטול²⁴, דסתם צידה לטלטל קאי, והו
 להו כתרנגולת העומדת לגדל ביצים²⁵:

20 רלל. פרק שמונה שרצים. שמונה²⁶ שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהם
 חייב ושאר שקצים ורמשים החובל בהם פטור, ומיהו²⁷ אם יצא דם
 מהם חייב. חיה²⁸ ועוף שברשותו הצדן פטור והחובל בהן חייב. נצור²⁸ הדם אף על
 פי שלא יצא, והיינו חבורה שאינה חוזרת: והילכתא כרבי יהושע דאמר²⁶ הצד
 פרעוש בשבת פטור אבל אסור²⁹, אבל הרגו דברי הכל חייב. ורש"י³⁰ פירש כשצדו
 25 מעל גבי קרקע <או מבגדיו מבחוץ>³¹, משמע מתחת הבגד מותר³². ולא תקשה

(1) כ"א וגמרא. כ"י: מסלקות. (2) כ"י: והבא. (3) ק"ו סע"ב. (4) כ"א: לגרוקין.
 (5) משנה שם. (6) ק"ו רע"א. (7) ק"ו א'. ורבינו קיצר לשון הגמרא. (8) מכאן עד פטור
 בשורה 14 הועתק בקיצור קצת באסופות כ"י ע"ז ד'. (9) עדות פ"א ה"ה, והובאה ברש"י כאן.
 ע' הלשון שם ושם. (10) הטעם ליתא בגמרא, וע' תוס' ד"ה וממאי ובהגהותי לעיל ע' 226
 אות 25 וע' 281 אות 21. (11) ליתא בגמרא. (12) כ"י: הכופה. כ"א: כופח. (13) עד
 מסתניתין בשורה 15 ע' זה ע' היטב תוס' שבת ג' א' ד"ה בר. (14) משנה שבת כ"ט סע"ב
 וגמרא שם ל' רע"א. (15) לר' אליעזר, שבת ס"ב סע"א. (16) כ"א: דתנן. וע' לעיל ע' 315
 אות 1 ומקומות שרשמתי שם. (17) משנה שבת ק"ז סע"א. (18) כ"א. (19) ע' 325
 שורה 24. (20) שייכול לשחטם ולאכלם. וע' הגה"מ פ"י מה' שבת ס' ד' ומאירי שבת ק"ז א'
 ד"ה זהו. (21) והם מוקצים. (22) אבל אסור, כל': וטעם האיסור. (23) כ"י: ונקט.
 (24) כמבואר בשבת קכ"ח ב'. (25) שהיא מוקצה, ביצה ב' א'. (26) משנה שבת ק"ז סע"א.
 (27) ברייתא חולין מ"ו ב'. וע' תוס' שבת ע"ה א' ד"ה כי היכי ורשב"ן ומאירי שבת ק"ז א'
 ור"ן שם ס' תכ"ח ומ"מ פ"ח מה' שבת ה"ט. וע' בהגהותי לעיל ע' 286 אות 3, וצ"ע.
 (28) ק"ז ב'. (29) ע' תוס' ד"ה הצד. וע' ס' יראים השלם ר"ע 276. (30) ק"ו סע"ב ד"ה
 הצד פרעוש. (31) ורבינו הביאו מוכח מ"ש: משמע מתחת הבגד. (32) ע' תוס' ד"ה הצד.

לך מדאמרינן בפרק האורג¹ נכנסה לו צפור תחת כנפיו וישב ומשמרה עד שתחשך, אבל לחופשה לא, דהתם מוקצה מיהו הוי, אבל פרעוש, שרגיל בכך, דעתו ליטלו. ואף על פי שיש לומר תחת בנדר לא מחייב רבי אליעזר, מיהו פטור אבל אסור, ומיהו כיון דפליג רבי יהושע ואמר פטור² כשצד מעל גבי קרקע, מתחת בגדיו מותר לכתחלה³. ותו כי היכי דמפס מורסא וצידת נחש התירו [לכתחילה]⁴ משום צערא הכי נמי⁵ [הכא]⁵, דלא דמי לצפור דרור כשכלוא בבית [ש]אינו חשוד ניצוד ועומד, כדאמרינן בפרק האורג⁶, [פרעוש] שתחת בגדיו מיהו ניצוד ועומד הוא. וכן [מצאתי]⁷ נמי בשם רבינו חס⁸ שפסק להתיר. ותו דקיימא לן כרבנן דאמרי⁹ דכל שאין במינו ניצוד פטור, ומשום צערא מותר לצודו. ונראה לי¹⁰ דמוללו נמי להתיש כוחו מותר, רק שיזהר שלא יהרגו, כדאמרינן בפרק קמא דמכילתין¹¹ אמר רב הונא הילכתא¹² מולל וזורק, ושמעינן [דמלילה]¹³ לא הויא כהריגה [בדקיימא]¹⁴. ואף על גב דלא קיימא לן כי הא מתניתא¹⁵, הני מילי >לענין כינה, דשרי להורגה¹⁶, ומיהו נגמר מינה לכל הפחות >¹⁷ לענין פרעוש שמותר למוללו בשבת: והני ביצי [כנים]¹⁸ שקורין¹⁹ ליגמריש²⁰ >נראה²¹ שמותר להרגן [60 b] ככינה. כתב מר יהודאי גאון²² חזינן לרבנן קשישאי דמימנעי למישקל פרעוש מעל בשרם. ופרעוש²³ הוא אותו²⁴ 15 שאנו קורין בלע"ז [פושא]²⁵. וכינה²⁶ בלע"ז קורין פדול²⁷, מדאמרינן בסוף כל היד²⁸ שדר לה מסרקא²⁹ מקטלא³⁰ כלמי, וכינים³¹ מתרגמינן³² כלמחא³³. ודרך כינים להרוג [אותם] במסרק. וכן בסוף פרק שלשה שאכלו³⁴ ממהדורי מילי ומסמרטוטי כלמי, וכל זה דרך כינים, ולא פרעושים. ויש שאמרו להיפך³⁵, משום דפרעוש גדל מן העפר, דכתיב³⁶ וכל³⁷ עפר הארץ היה כינים, וכאשר³⁸ גדלו מן היאור צפרדעים, 20

(1) שבת ק"ז רע"א. (2) כ"א. (3) ע' סה"ת סי' רי"ח. וע' מרדכי שבת פ"א סי' רל"ג. ונראה קצת ששאב מכאן, ע' לקמן אות 8. וע' או"ז ח"ב סי' ל"א ושבה"ל סי' קכ"ה והגה"מ סי' מה' שבת סי' ש' ואגודה שבת פ"א סי' מ"ז. (4) כ"ז: מידה ותקנתו מסבירה. וע' מרדכי הנ"ל. (5) כ"ז: היכי. (6) שבת ק"ז רע"ב. (7) כ"ז: ביצה. (8) לא מצאתי מובא כן בשמו רק במרדכי שבת פ"א סי' רל"ג. והוא אולי שאב מכאן, ע' לעיל אות 8. (9) שבת ק"ז ב', ראבי"ה לעיל ס"ע 325. (10) מכאן עד פדול שורה 16 הועתק באסופות כ"ז ע"ז ד' וע"ח א'. (11) י"ב סע"א. (12) גי' הרי"ף שם סי' רפ"ה. (13) אסופות. כ"ז: דחלל, כ"א: דחליל. (14) וליתא באסופות. (15) המפלה את כליו מולל וזורק ובלבד שלא יהרגו, שבת י"ב סע"א. (16) ע' לעיל ס"ע 249. (17) אסופות. (18) ע' שבת ק"ז ב', ע"ז ג' ב'. (19) רש"י ע"ז שם, וכן רש"י נוזר ל"ט א' ד"ה ת"ש. (20) וכן ברש"י. כ"א: ליגמריש. אסופות: לִיגְמַרְשֵׁי. והוא: lentres, בצרפתית החדשה: lentres. ע' קעניגסבערגער Fremdsprachliche Glossen מחברת א' ע' 2. (21) אסופות. (22) מובא בר"ח שבת ק"ח רע"א ובמרדכי שבת פט"ז סי' ת"ב. וע' הלשון בפר"ח. (23) עד סוף הסי' ע' תוס' שבת י"ב רע"א ד"ה שמא וסה"ת סי' ר"ה ואו"ז ח"ב סי' ל"א. (24) כ"א. (25) אסופות. סה"ת ואו"ז: פוציא, puce. כ"ז: פיינרש. (26) ע' מקומות הנ"ל אות 28 ורש"י שמות ח' ב' וי"ג. (27) pedule, בצרפתית החדשה: pou. (28) נדה כ' ב'. (29) גמרא וערוך סרק ב' וסה"ת סי' רי"ח ואו"ז ח"ב סי' רל"א: סריקותא. תוס' שבת י"ב א' ד"ה שמא: מסריקותא. (30) וכן ערוך וסה"ת. גמרא: דמקטלא. (31) לשון רש"י נדה כ' ב' וברכות נ"א ב'. (32) שמות ח' י"ב עד י"ד. (33) בתרגום לפנינו ובערוך קלמין: קלמחא. וע' גליון הש"ס נדה. (34) ברכות נ"א ב'. (35) דכינה היא פרעוש. וכן מפרש הרי"ח שבת י"ב א', וע' כאירי שם. (36) שמות ח' י"ג. ובתוס' וסה"ת ואו"ז מובא שמות ח' י"ב. (37) במקרא: כל, אבל בכמה מקראות כ"ז: וכל, וכן תרגם הסו"ר. והשבעים תרגמו: ובכל, וכן במקרא כ"ז אחר. (38) ע' והשחין ע' 328 שורה 2 ליתא בתוס' וסה"ת ואו"ז.

שדרכן להמצא שם, [וכבר]¹ מן השמים, כן פרעוש² דרכו לגדל מן הארץ³. ולא מילתא היא, דהתם אפשר שהשניו כגזירת המלך היה, כמו מן פיה הכבשן (ו)השחין⁴. ורבינו תם הביא ממדרש אגדה⁵ אך תקות אנוש רמה אילו כינים שבראש:

רלז. ואם⁶ הושיט ידו למעי בהמה ודילדל עובר שבמעיה או שחלש כשותא מהוימי וחיגי או פטר⁷ מאונא⁸ דחצבא חייב משום עוקר דבר מנידול.

וכשותא⁹ מוכח בפרק בבל מערבין¹⁰ דמארעא קרבי¹¹. ונראה לי [ד]אנב נרא מייתי לה הכא, וכל עיקר דמייתי (של) בר המדורי [הוא] מאביי, ונראה לי דאמר¹² אביי גרסינן וכו'¹³, שאינו דומה [עוקר] דבר הגדל מן הקרקע לדילדל עובר, אך להך דאביי¹⁴ [דומה] שפיר: והשולח¹⁵ דג, הניצור כבר¹⁶, מן הים כיון שיבש בו כסלע בין סנפיריו אי נמי דלא יבש ממש אלא דעביד דידיה¹⁷ חייב, שהרי הרגו¹⁸:

רלח. אמר¹⁹ רב הונא כותבין תפילין על גבי עור של עוף טהור. ועל גבי עור של דג טהור מספקא לן ולא איפשיטא לן. וכותבין תפילין על גבי

עור כהמה טהורה ועל גבי עור חיה טהורה, ואפילו אם היא נכלה וטרפה, אבל לא על גבי עור של בהמה טמאה וחיה טמאה. והלכה למשה מסיני שהתפילין נכרכות בשערן ונכרכות²⁰ ונתפרות בגידן²¹. ואפילו²² אם נכתבות על גבי עור בהמה זו ונכרכות ונתפרות בשל בהמה אחרת נקרא שפיר גידן²³ ושערן:

רלט. אין²⁴ עושין מי מלח עזים²⁵, לצורך מורים, שהוא תרי תילתי מילחא ותילתא מיא. וקיימא לן²⁶ כאביי דאמר אין מולחין צנון בשבת אבל ביצה מותרת, דרב נחמן מסייע ליה²⁷. [ו]הני מילי²⁸ כעין כישרי²⁹, שחתכים הרבה בקערה³⁰, אבל לטבול בו³¹ מותר. ולרבא³² לא תקשה, דאמר בסוף פרק כלל גדול³³

(1) כ"י: וברך, כ"א: וברך. (2) כ"א: כ"י: פרק. (3) ע' ולמדנו בצרור המור סוף וארא. (4) ע' רמב"ן שמות ט' י'. (5) אדר"נ סי"ט. דא"ר פ"ב, קהיר ה' י', כלל רבתי פ"ה. וע' גם תמורה ל"א א'. והלשון שכתבי ר"ת לא נמצא באלו המקומות ולא במחזיו ע' 727 וס' מוסר ד' מק"נ ע' 86. (6) ק"ז סע"ב. (7) ק"ח רע"א. (8) כ"י: ממונא. (9) בא להוציא מפירש"י ק"ז סע"ב, ע"ש בהגהות הב"ח. וע' ר"ח ור"נ גאון וערך כשות. (10) עירובין כ"ח רע"ב. (11) וא"כ קשה מה הביא בר המדורי ראייה מכשותא לעובר שבמעני אמו. ונראה שמפני קושיא זו פירש רש"י כשותא מאוירא רבי, שלא כמסקנת הגמרא. ומפרש רבינו שעיקר ראיית בר המדורי הוא מאביי, וכשותא אנב גררא נקט לת. וא"כ צ"ל בגמרא: "ואמר" אביי, לא "אמר". ועפ"י תקנתי הלשון. (12) כ"י: דאומר. (13) כ"י: וכן. (14) ק"ז סע"ב האי מאן דתלש פטר⁷ וכו'. (15) מימרא דשמואל כפירוש ר"י בר אבין ורב אשי, ק"ז סע"ב. (16) רש"י ותוס' ד"ה כיון. וביתר ביאור ברש"י תענית כ"ד רע"א ד"ה יומא. (17) וכן בכ"מ, וכבר העיר בד"ס שם"ס הוא וש"צ"ל: ריירה. (18) ע' רש"י ובפרט פ"ח ק"ח סע"א. (19) ק"ח א'. (20) ליתא בגמרא. (21) כ"י: בגידין, וכן מס' סופרים פ"א ה"א במחזיו ע' 687, וכן אר"י ח"א סי' תקל"ו ותק"ס. אבל כאן ע"כ ט"ס הוא. (22) ד"ל שלא תפרש גידן ושערן אתפילין כליו שנחפרים ונכרכים בשער וגידין של בהמה שנכת בו על עורה, אלא כמו שפירש"י: גיד ושערן של בהמה וחיה טהורה. ולכן אפילו וכו'. (23) כ"א: כ"י: גידין. (24) ק"ח ב'. (25) כ"י: עבים. (26) ע' רי"ף ססי' תכ"ט וס' יראים השלם קל"ט א'. ומכאן עד סוף הסי' הועתק בקיצור באספות כ"י ע"ח א'. (27) צ"ע הלא מרב נחמן אין ראייה רק שצנון אסור, ובוה אין מחלוקת. (28) אספות: ואפילו צנון לא אסור דאסור אלא כעין כשורי כשורי. (29) כ"א: ואספות: כשורי, וכן כ"מ בד"ס. (30) ע' רש"י ד"ה כשורי וערך כשר ב'. וע' לעיל ססי' רכ"ג ובהגהותי שם אות 9, וצ"ע. (31) אספות יותר נכון: כמלח. (32) ולרבא דאמר ב' כלל גדול וכו' לא תקשה מכאן שאסור למלוח צנון. (33) שבת ע"ה רע"ב.

אין עיבוד באוכלין, כדפרישית התם¹: תני יהודה² בן חביבא אתרוג צנון וביצה אילמלא קליפה חיצונה³ אינם יוצאים מבני מעיים לעולם. פירש רבינו שלמה קליפת ביצה היינו החלבון ולא דוקא נקט קליפה אלא אנכ אתרוג וצנון נקט לה⁴. ולי נראה [דקליפה] זו היא קרום ביצה הדבוקה בשפופרת הביצה: וקיימא לך⁵ מים המלוחין או יין אסור לתת בתוך העין, דמיהי⁶ כרפואה ונזירין משום שחיקת סטמנים.⁷ אבל על נבי העין > מותר, ואי עמיץ⁷ ופתח אסור. רוק תפל אפילו על נבי העין >⁸ אסור, כיון⁹ דמאים מיחזי כרפואה:

רמ. ושורה¹⁰ אדם קילורין מערב שבת ונותן על נבי עיניו בשבת, ובלבד [דלא עמיץ ופתח]¹¹. ותניא¹² טובה טיפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים ערבית מכל קילורין שבעולם: יד לעין תיקצץ יד לפה¹³ תיקצץ [וכו'] יד לאמה תיקצץ [וכו']. ויש מפרשים¹⁴ משום שיכתא¹⁵. ויש מפרשים¹⁶ יד לאמה תיקצץ כההיא [דמרק] כל היר המרבה¹⁷ משום הרגשה, ולא נהורא¹⁸: בפרק אין מעמידין¹⁹ גרסינן אמר רב²⁰ עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת, ומסקנא אפילו למישחק סממנין²¹ ואותוי²² דרך רשות הרבים וכו', כדאייתא התם. ומפרש [התם באותו]²³ ענין אמר רבי חנינא מעלין²⁴ אזנים בשבת. אמר רבי יהושע בן לוי²⁵ מעלין אונקלי בשבת,²⁶ שהוא איסותמכא דלכא. אמר²⁶ שמואל האי פירעתא²⁷ סכנתא היא ומחללין עליה את השבת, וכן לעינתא²⁸ שקורין²⁹ > בוי"ן מלג"ט >³⁰, וכן לסימטא³¹, וכן לאשתא

(1) לעיל ע' 816 שורה 7. (2) גי' ד"ס. גמרא: רבי יהודה. (3) ונראה ש"ה גי' רש"י. גמרא: קליפתן החיצונה. (4) ע' היטב לשון רש"י הנ"ל. (5) ק"ח ב', מהו למימשי מהני מיא וכו'. (6) ע' רש"י ד"ה שפיר דמי וד"ה כיוצא בו. (7) וכן לעיל ע' 246 שורה 6. והיא גי' ד"ס, וע' סה"ת סי' קכ"ד ורמ"ב. (8) אסופות. ובכ"ז נשמט מן ע"ג הראשון עד ע"ג העין השני. (9) רש"י סע"ב ד"ה רוק תפל, ע"ש היטב. (10) ק"ח סע"ב. (11) בגמרא ליתא ובלבד, ומעובדא דבר לויא יוצא הדין שהוספתי. וע' פר"ח שבת ק"ח סע"ב וראב"ן ססי' שני וראב"ה לעיל ע' זה שורה 6 ובתגותי שם אות 7. (12) כ"א: תניא. וע' לשון הגמרא. (13) כסדר שבר"ס. גמרא: יד לעין, לחוסם, לפה. (14) ע' רש"י ק"ח סע"ב ד"ה תיקצץ. (15) ע' יומא ע"ז ב' וחולין ק"ז ב' ורש"י ותוס' שם ושם וערוך שיכתא. (16) רש"י שבת ק"ט רע"א ור"ף שם סי' תל"א. וכן מפורש במס' כלה. (17) נדה י"ג א'. (18) כי יגידו עליו רעיו. ורש"י תירץ זה דרך אנכ. (19) ע"ז כ"ח ב', והובא בר"ף שבת סו"ד סי' תל"ב. ומשם הועתקו כל המאמרים מע"ז. (20) ע' גמרא ור"ף וד"ס. ורבינו קיצר בשמות. (21) גמרא: סמנין. (22) ר"ף ורש"י. גמרא: אתווי. (23) כ"ז: הוא באיוה. (24) מכאן עד סוף הסי' הועתק באסופות כ"ז ע"ח א'. (25) ע"ז כ"ט א'. (26) שם כ"ח סע"א. (27) וכן בתוס' ר' אלחנן ע"ז שם ד"ה גב, וגי' ד"ס: פרעתא. אסופות: פירעתא, גמרא: פדעתא. ולהגי' בר"ש ע' ד"ס סנהדרין קע"ז א' אות ב' וז'. (28) אסופות ומגמרא. כ"ז: לעצבתא. (29) לשון רש"י שבר"ף שבת סי' תל"ב. (30) אסופות. כ"א: בון מלכנו, כ"ז חסר. וברש"י שבר"ף הנ"ל: בונמלא"ט. וכוה לוטו רש"י אסכרה וסרונכי. ע' רש"י ברכות מ' א' ושבת ל"ג סע"א ותענית י"ט ב' ויומא פ"ד סע"א וסוטה ח' ב'. ובע"ז פירש רש"י עינתא: אכעבוע הדומה לעינתא מלג"ט בלע"ז, וכוה לוטו אסכרה בכתובות ל' ב'. וא"כ מלג"ט ובון מלג"ט אחד הם. ומלג"ט הוא הלעו של חטטין ברש"י שבת ק"ט רע"ב ושל גילדי ברש"י חולין מ"ז ב' ושל צמחים ברש"י חולין מ"ח רע"א ומחזיו ע' 751. וא"כ מלג"ט פירושו: צרעת, אכעבועות, והוא אולי בצרפתית הישנה: malan. ע' לזה קעניגסבערגר Glossen מחברת א' ע' 41. ור"ח ע"ז כ"ח סע"א פירש עינתא: מורסה שחורה. ואולי כן גם פירושו של מלג"ט. והגאון בתשוע"ג ד' תרכ"ב סי' מ"ז מפרש עינתא: ניוטח כענכת שצומח על בשרו של אדם מלחה סרוחה כמו מורסא. וע' ערך ענכ ג'. ובין הוא אולי קיצורו מן bubon.

צמירתא, וכן¹ למכה של חלל, ואין² צריכה אומד. ומהיכן מכה של חלל פירש רבי אמי מן השפה ולפנים. וגב היר³ וגב הרגל הרי הם כמכה של חלל ומחללין עליהן את השבת, אבל⁴ בשאר מקומות לא⁵:

רמא. תנו⁶ רבנן רוחצין במי גרר במי חמתן במי עסיא במי⁷ טבריא אבל לא בים הגדול. ובמים היפים שבו אוקימנא⁸ דרוחצין. ולא במי משרה, כד אישתהי בהו אבל לא אישתהי שרי: אין⁹ אוכלין איזוב ויון¹⁰ בשבת לפי שאינו מאכל בריאים. וכל¹¹ היכא שיש הוכחה שלא היה אוכל או שותה [מאכל ההוא] או משקה ההוא אם לא לרפואה אסור, שגזרו חכמים משום שחיקת סממנים¹². וכל היכא שלא מינכר¹³ שרי אף על פי שיש לו רפואה בכך, כגון טחול¹⁴ לשינים וכרשינין לכני מעים: ואין¹⁵ שותין מי רגלים בשבת¹⁶ לרפואה:

[רמב]¹⁷. ומסרם¹⁸ האדם או מסרם אחר מסרם או נותק אחר [כורת¹⁹ ככולן]²⁰ חייב משום ובארצכם לא תעשו וגו'²¹. וכן לעוף²², וכן לבהמה²³. ואף על גב²⁴ דגרסינן בשילהי²⁵ כל הבשר²⁶ לא תאכל כל תועבה²⁷ כל שתיעבתי לך הרי הוא ככל תאכל, ומיהו שרי למיכלינהו, דמדאסר²⁸ רחמנא מסורם לגבוה, דכתיב²¹ ומעוך וכתות וגו', מכלל דלהדיוט שרי. וגרסינן בפרק אין דורשין²⁹ שאלו את בן זומא מהו לסרוסי כלבא אמר להו³⁰ ובארצכם לא תעשו כל שבארצכם לא תעשו. וכן משמע בתורת כהנים³¹ דגם בבהמה גם באדם איכא איסור סרוס. וגרסינן בפרק השוכר את הפועלים³² דשלחו³³ לאכזה דשמואל הגוי³⁴ תורי³⁵ דגנבין ארמאי וגנחי³⁶ יתהון מהו שלח להו הערמה איתעבידא³⁷ בהון ערימו³⁸ עליהן

Blatter, Beule. ע' פערלעס Beiträge ע' 97 שמפרש בון בעין שפירשתי, ומלנ"ט מפרש: malant או malan. ויש מפרשים בון מלנ"ט כלשון סגי נהור. ע' Preuss בס' היובל לר"א ברלינר ע' 296 ולהלן. ⁽³¹⁾ אסופות: לכלגוסא. ואולי הוא לע"ז של סימטא. ורש"י ע"ז כ"ח א' לועז סימטא: קל"ב, ובשבת ס"ז א': קר"ג. והוא צרפתית: elou, Blutgeschwür. ע' פערלעס במקום הנ"ל. ואולי מזה נשתבש באסופות: כלגוסא. ⁽¹⁾ ע"ז כ"ח רע"א, שבת ק"ט א'. ⁽²⁾ גי' ר"ח ע"ז שם ור"ף שם סי' אלף רכ"ו ושבת סי' תל"ב. והיתה גם לפני רש"י, וכתב דלא גרסינן לה. ⁽³⁾ אסופות: וגב היר כגון מכה של הקזה של גיד שנפוח. ואין להכריע אם הוא מדברי רבינו או הוספת פירוש. וגם מקור פירוש זה לא ידעתי. ⁽⁴⁾ ליחא בגמרא ור"ה, ופשוט הוא. ⁽⁵⁾ כ"א ואסופות: בשאר מקומות אין מחללין. ⁽⁶⁾ שבת ק"ט סע"א. ורבינו העתיק לשון היר"ף סי' תל"ג בקיצור קצת. ⁽⁷⁾ ר"ף. גמרא: ובמי. ⁽⁸⁾ ק"ט רע"ב. ⁽⁹⁾ משנה שם. ⁽¹⁰⁾ גי' משנה שבמשניות וד"ס אות ד' ומתניתא דב"מ. ⁽¹¹⁾ ע' רש"י ד"ה איזובין. ⁽¹²⁾ שבת נ"ג ב'. ⁽¹³⁾ שהוא לרפואה. ⁽¹⁴⁾ ק"י א'. ע"ש ברש"י ותבין למה תפש רבינו אלו ולא אותם שבמשנה. ⁽¹⁵⁾ ק"י א'. ⁽¹⁶⁾ אגודה שבת סי' קכ"ו: בספר רבינו אביה וכו' ענין היתר שחית מי רגלים, והענין באריכות במדרכי שבת פ"ד סי' שפ"ג. ולפינו כגון ליתא. וגם במ"א בראבי"ה לא מצאתיו כעת. ⁽¹⁷⁾ בכ"י לא נרשם סי' רמ"ב. וודאי שכאן התחלתו. ⁽¹⁸⁾ ק"י סע"ב וק"א רע"א. ⁽¹⁹⁾ כ"י: מסרם. ⁽²⁰⁾ כ"י: בכלי. כ"א: ככולו. ⁽²¹⁾ ויקרא כ"ב כ"ד. ⁽²²⁾ ספרא ויקרא שם. וע' שבת ק"י סע"ב. ⁽²³⁾ ע' לקמן. ⁽²⁴⁾ עד שרי לקמן שורה 15 הועתק בסתם במדרכי שבת פ"ד סס"י שפ"ג. וע' אגודה שם סי' קכ"ו. ⁽²⁵⁾ כ"א: בשילהי פרק. ⁽²⁶⁾ חולין י"ד ב'. ⁽²⁷⁾ דברים י"ד ג'. ⁽²⁸⁾ ע' תוס' חולין קט"ו א' ד"ה כל. ⁽²⁹⁾ חגיגה י"ד סע"ב. ⁽³⁰⁾ גמרא: להם. ⁽³¹⁾ ספרא אמור ספ"ו. ⁽³²⁾ ב"מ צ" סע"א ורע"ב. ⁽³³⁾ גמרא: דשלחו ליה. כ"א וד"ס סוף אות ג': שלחו. ⁽³⁴⁾ בעין גי' ד"ס. הני. כ"א: הנהו. ⁽³⁵⁾ כ"א תורין, וכן ברי"ף סי' תצ"ו. ⁽³⁶⁾ בעין גי' ד"ס: וגנחין. כ"י: וגנחי. כ"א: וגנחי, והנקודות לתורות שצ"ל ג' קודם ג'. ⁽³⁷⁾ כ"י: איתעבידו. גמרא: איתעבידו. ⁽³⁸⁾ ד"ס.

ויוזבנני, משום דבני נח נמי נצטוו על הסירוס. ואסיקנא דיין שקנסתי עליהם מכירה¹, אפילו לא מכרן לשחיטה. ומסיק פשיטא בנו גדול כאחר דמי בנו קטן מאי רב אחא² אסר ורב אשי שרי³ מרימר ומר זוטרא ואמרי לה הנהו תרי חסידי מחלפי אהרדי: אמר⁴ רבי יוחנן הרוצה שיסרס תרנגול ישול כרבלתו ומסתרס מאליו: ואפילו⁵ אדם זקן אסור לסרס, דאפשר [שיחזור] לקדמותו, דאמר רבי יוחנן [הן] הן⁶ וכו'. ובאשה⁵ אפילו ילדה יכול להשקותה כוס של עיקרין, שלא⁷ נצטוית על פריה ורביה. ולרבי יוחנן בן ברוקה, שאמר שנצטוית [a 61] על פריה ורביה, אסור. אבל לזקינה ולעקרה שרי. ולא⁸ דמי לזקן ולא למסרס אחר מסרס, שהזקינה אינה חוזרת לקדמותה, והעקרה מימיה לא עמדה⁹ לסריה ורביה:

רמנ. החושש¹⁰ בשיניו לא יגמץ בהם את החומץ אבל מטביל¹¹ כדרבו ואם נתרפא¹⁰ נתרפא. החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן ולא שמן ורד. בני מלכים סכין על גבי¹² מכה שמן ורד שכן דרכיהם לסוך בחול. רבי שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם. אמר¹³ רב הלכה כרבי שמעון ולא מטעמיה. <ואף על גב¹⁴ דהך דרבי שמעון שיטה היא בפרק המקביל¹⁵, ואפילו לדברי הפוסקים שאין הלכה כשיטה¹⁶, הכא הילכתא כוותיה¹⁷ ולא מטעמיה: **רמד.** פרק אלו קשרים. מסקנא¹⁸ כל קשר שהוא של קימא, כגון קשר הגמלין וקשר הספינין, חייב על קישורן וכן על היתירן. וקטרא¹⁹ דקטרי בזממא²⁰ או באיסטרידא מדרבנן אסור, שפעמים [שמתניו שכו או שבועים הן]²¹ חסר הן יתר. אבל²² קושרת אשה <מפתח> חלוקה לכתחלה אפילו אית ליה תרי רישי²³. וחומי שככות²⁴ ורצועות מנעל וסנדל, שדרך להתיר אותם בכל יום, ואפילו²⁵ שלא כדרך עניבה, מותר: רבי²⁵ מאיר אומר כל קשר שהוא יכול להתירו באחת מידיו אין חייבין עליו: היתר²⁶ רצועות מנעל וסנדל תני חדא חייב²⁷ ותני חדא²⁸ סטור אבל אסור ותניא אידך מותר לכתחלה [וכו'] מנעל אמנעל לא קשיא הא דתני חייב חטאת בדאושכפי סטור אבל אסור כדרבנן²⁹ מותר לכתחלה כרבני³⁰ מחווא. ומינה³¹

(1) כ"י: סבור, כ"א: שקנסת עליהו. (2) גמרא: אחי, וד"ס: אתי. ע' לשם זה תשובה"ג מהגניזה ע' 814 והערתי בסוגסטרופט ח' ב"ה ע' 687. (3) גמרא: שרא. (4) שבת ק"י סע"ב. (5) שם ק"א רע"א. (6) כ"י: תמים. וע' חולין כ"ד ב'. (7) ע' רש"י ד"ה אלא באשה. (8) ע' תוס' ד"ה אלא וד"ה בזקינה. (9) כ"א: כ"י: עבדה. (10) משנה שבת ק"א א'. (11) ד"ס אות מ' ומתניתא דב"מ. משנה: מטביל הוא. (12) כעין ג' ד"ס ור"ף ומתניתא דב"מ, ע"ש ובמשנה. (13) ק"א סע"א ורע"ב. (14) עד סוף הס' תורף פ"ח שבת ק"א ב', ומשם הוספתי. וע' ר"ף שבת פ"ח סס"י תע"ז. (15) ב"ב ק"ג ב' דאמר אבוי וכו'. וצ"ע למה לא הביא משבת קכ"ח א', ששם עיקר מקום מאמרו של אבוי. (16) קבלת הגאונים. ע' סוף מבוא התלמוד לר"ש הנגיד וסתורא ד' מארכס ע' XI. ונרמזה בגמרא ב"מ ס"ט רע"א, ע"ש. (17) הטעם ע' בפ"ח. ומסכת הר"ח סיוע קצת למ"ש בש"ך יו"ד סי' רצ"ד סקל"א. (18) ק"א ב'. (19) ק"ב רע"א. (20) כ"י: ביממא. (21) כ"י: שמעון חסר, כ"א: שמעון חסר. ותקנתה מסברה ע"פ רש"י ד"ה קטרא ולקמן ע' 382 שורה 1. (22) מכאן עד מותר מפתחי חלוקה וכו'. 382 הועתק בקיצור באסופות כ"י ע"ח סע"א, אבל קושרת אשה לכתחלה מפתחי חלוקה וכו'. (23) ד"ס. אסופות: דיש, גמרא: דשי. (24) כעין ג' ב"מ במשנה: שככה. כ"א: שככות. ולעיל ע' 296 שורה 1: שככה, כבמשנה. (25) משנה ק"א ב'. (26) ק"ב רע"א, התיר. (27) גמרא: חייב חטאת. (28) ר"ף וסת"ת סי' רמ"ג. כ"א: ותניא אידך, כבגמרא. (29) כ"א, כ"י: מדרבנן, גמרא: בדרבנן. (30) גמרא: בדרבנן. (31) אסופות: וסן, וצ"ל: וכן, ומכאן.

שמעינן שחגור של מכנסים המתקיים בן¹ שבוע או שבועיים שאין להתירו ולקושרו בשבת, אבל דרך עניבה מותר²: <מותר>³ לכתחלה בסנדלא⁴ דנפקי ביה בתרי⁵ וכו'. ובפרק במה מומינן⁶ פירשתי: והיכא⁷ דמיפסק רצועה דסנדלא בכרמלית או בכיוצא בו, אי לא מינטר שקל גמי [לח וכריך]⁸ עליוה וקושרו דהא חזי למאכל בהמה, ואי בחצר שאינה מעורבת דמינטר אמרינן ליה למישבקה התם: והילכתא⁹ כרבי אליעזר בן יעקב דאמר קושרין לפני בהמה בשביל שלא תצא ואף על גב¹⁰ דאית ליה תרי איסורי¹¹ ולא אמרינן חד מיניה מבטל ליה: קושרין דלי בפסיקיא¹² אבל לא בחבל רבי יהודה מתיר וכו': אמר¹³ רב מביא אדם חבל גרדי¹⁴ מתוך ביתו וקושרו בפרה ובאכוס: וכלי קיואי¹⁵ מותר לטלטלן בשבת ואפילו כוור העליון וכוור התחתון¹⁶ אבל לא את העמודים: 10

רמה. מקפלין¹⁷ את הכלים אפילו ארבעה וחמשה פעמים וכו', אמרי דבי רבי ינאי לא שנו אלא באדם אחד אבל בשני בני אדם לא ובאדם אחד גמי לא אמרן אלא בחדשים אבל בישנים לא ובהדשים¹⁸ גמי לא אמרן אלא בלבנים אבל בצבעועים לא ולא אמרן אלא שאין לו להחליף אבל יש לו להחליף לא. ושמע¹⁹ מינה דטליתות שלנו שהם לבנים ואין צורך בחילושם בו ביום אחרי צאתו מביית הכנסת לא שנא חדשים ולא שנא ישנים אסור לקפלן²⁰. <והני מילי בסדר קיפולן>²¹ הראשון אבל שלא כסדר קיפולן נראה דמותר ואפילו בשני בני אדם: היה²² מהלך בשבת ופגע באמת המים אם יכול להניח <רגלו> ראשונה קודם שתעקר השניה מותר ואם לאו אסור. ולית²³ הילכתא כוותיה, אלא כרבי: ממצוא²⁴ חפצך חפצך אסורים וכו'. מפורש לקמן בפרק שואל²⁵. ודבר²⁶ דבר שלא יהיה²⁷ דבור וכו', שלא יספר²⁸ דבר יתיר (וכו')²⁹. וכן מפורש בירושלמי³⁰, כדפרישית בהלכות ערב שבת³¹. דבר³² דיבור אסור הרהור מותר:

רמו. כל³³ תלמיד <חכם> שנמצא [רבנן]³⁴ על וכו'. פירש רבינו חננאל³⁵ <רבנן> דם יבש, לשון ריבדא דכוסילתא³⁶. ומכוער הדבר, מפני

(1) אסופות. כ"י: בו. (2) דין זה מובא בשם ר"י בפה"ת סי' רמ"ג ובא"ח ח"ב סי' ס"ז, ועי' ראב"ן סס"י שני"ט. והמרדכי שבת פט"ו סס"י שפ"ו אולי שאב מכאן. (3) ק"ב א'. (4) גמרא: בסנדל. (5) ר"ף. גמרא: כי תרי. כ"י: מתרי. (6) לעיל סי' ר"ז ע' 297. (7) ק"ב א', ע"ש. (8) כ"י: להו ובריד. (9) ק"ג רע"א. (10) ק"ב סע"ב. (11) ר"ף סס"י תל"ח. כ"י א' וגמרא: איסרי. (12) משנה: בפסיקא, ד"ס ור"ף: בפסיקא. (13) ק"ב א', כאוקימתא דגמרא. ועי' לשון הר"ף סס"י תל"ח. (14) כ"י: גיוז. (15) כ"י: קמאי. (16) כ"י א' אמר שמואל. (17) משנה ק"ג א'. (18) ר"ף סי' תל"ז וד"ס אות ת'. (19) מכאן עד בני אדם לקמן שורה 17 מובא במרדכי שבת פט"ו סי' שפ"ח ובאגודה שם סי' קל"א, ומהמרדכי בקיצור בב"י א"ח רס"י ש"ב. ובפירוש הדברים עי' בגרי ישע למרדכי. ובאגודה: כתב רא"ם, וצ"ל: רא"ה ר' אליעזר הלוי. עי' לעיל ע' 809 ומקומות שרשמתי שם. ובס' יראים סי' ק"ב ובשלם סי' רע"ד לא נמצא. (20) עי' תוס' ד"ח מקפלין. (21) מרדכי ואגודה. (22) ק"ג רע"ב. (23) עי' פ"ח ק"ג סע"ב ור"ף סס"י ת"מ. (24) ישע"י נ"ח י"ג, שבת ק"ג סע"א. (25) לקמן סי' שני"ט. (26) ישע"י נ"ח י"ג, שבת ק"ג רע"ב. (27) כ"י א' וגמרא: יחא. (28) עי' תוס' שבת ק"ג ב' ד"ה שלא. (29) וליתא בכ"י א'. (30) שבת פט"ו ה"ג. (31) לעיל ע' 247. ע"ש בהגהותי אות 14. לקמן סס"י שני"ט. (32) גי' ד"ס אות ג'. (33) קיד רע"א. (34) כ"י: דבר. (35) שבת ק"ד א'. ועד סוף הס' לשון פ"ח בקיצור. (36) סנהדר' צ"ג ב', נדה ס"ז א' ור"ם.

שנראה ככתם נידה ויחשדוהו. ודקא בטלית שמתכסה בה, אבל בשאר בגדיו אמרין דם מאכולת הוא, כדאמרין¹ הרגה מאכולת תולה בה. <סליק סירקא>²: רמז. פרק כל כתבי³. <כל כתבי>² הקודש מצילין אותן מפני הדליקה בין שקורין בהן <ובין שאין קורין בהן> וכו'. ומפני מה אין קורין בהם מפני ביטול בית המדרש. אמר⁴ רב לא שנו אלא בזמן בית המדרש. והילכתא⁵ כרב: 5 רמח. גרסינן בפרק השולח⁶ אמר רבא⁷ בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסייהו⁸ דמפקי עבדיהו לחירו⁹ ודסיירי נכסייהו בשבת¹⁰ ודקבעי סעודתייהו¹¹ [בעידן בן]¹² מדרשא דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה¹³ סעודתא בשבת ואחת קבעה סעודתה בערב שבת ושתייהן נעקרו:

10 רמז. מצילין¹⁴ תיק הספר עם הספר ותיק של תפילין¹⁵ <עם התפילין>¹⁶ ואף על פי שיש בחוכן מעות: להיכן מצילין אותן למכור שאינו מפולש. והכי¹⁷ הילכתא, ולא כבן בתירא. ואף¹⁸ בחצר לית הילכתא כוותיה בסיפא דמתניתין¹⁹: ואם מותר לכבות מפני הצלת ממון דבר זה פירשתי בפרק ב' דביצה בחיבור זה²⁰. אבל מפני סכנת נפשות פשיטא דשרי: איתמר²¹ היו כתובין תרגום ובכל לשון וכו'. והילכתא²² כרב הונא דאין מצילין, דרב חסדא תלמידיה הוה²³ ואין הלכה²⁴ כתלמיד במקום רבו: היו²⁵ כתובים בסם ובסיקרא הילכתא דמצילין²⁶: והברכות והקמיעות אף על פי שיש בהם אותיות של שם ומעניינות הרבה של תורה²⁷ אין מצילין וכו'. ומיהו בידים אין לאבדם, מדאמר רבי ישמעאל גדול עונש האחרון מן הראשון: ספר תורה שיש בה <ללקט> שמונים והמש אותיות כגון פרישת ויהי²⁸ כנסוע הארון מצילין מפני הדליקה: הגליונין²⁸ וספרי מינים אין מצילין וכו': ואסור²⁹ לקרות בשמרי הדיוטות בשבת:

[רג'³⁰]. נפלה³¹ דליקה אחר שאכל בשחרית <מצילין> מזון שתי סעודות במנחה סעודה אחת רבי יוסי אומר לעולם מצילין מזון שלש סעודות:

(1) נדה י"ט ב', שם ג"ח ב'. (2) כ"א. (3) משנה קט"ו א'. (4) קט"ו ב'. (5) ע' ר"ח שבת שם ורי"ף שם סי' תמ"א. (6) גיטין ל"ח ב', והובא ברי"ף כאן. (7) וכן ברי"ף. גמרא: רב. (8) גמרא ורי"ף: מנכסיהון, נכסיהון. (9) גמרא: לחירותא, רי"ף: לחירות. (10) גמרא ורי"ף: בשבתא. (11) גמרא ורי"ף: סעודתייהו בשבתא. (12) כ"א: בעירובי. (13) רי"ף. גמרא: קבעת סעודתא, ב' הפעמים. (14) משנה קט"ו ב'. (15) משנה: תיק התפילין. וע' פ"ח. (16) כ"א. (17) פ"ח שבת ק"ז סע"א, רי"ף שם סס"י תמ"א. (18) רי"ף שם ורי"ף ק"ז ב'. (19) ק"כ א'. (20) לקמן סי' תשנ"ז. (21) קט"ו א'. (22) לשון רי"ף סי' תמ"א, בשינוי קצת. והוא מפר"ח קט"ו ב'. (23) רי"ף: תלמיד הוה בפני רב הונא, והוא מתאים עם פ"ח. וכן רי"ף שבת פ"ח סי' תע"ח, ג"כ מפר"ח שם ק"כ סע"א. והלשון שכתב רבינו מכון ללשון הרי"ף ברכות פ"ג סי' פ' מדברי עצמו: דהוא רביה דרב חסדא. וכן דעת רש"י ותוס' שר"ח תלמיד ר"ה היה, ע' סה"ד ערך חסדא. והגאונים מסרו לנו קבלתם: ר"ח ור"ה הלכה כרב הונא. ע' סתורא ד' רחידא סי' ל"ד וד' מארכס ע' XI וסוף מבוא התלמוד לר"ש הנגיד. (24) ע' מבוא התלמוד שם וסתורא במחז"ז 491, וע' כתובות פ"ד ב'. וקידושין מ"ב א' וש"ס הרבה: דברי הרב וכו'. (25) קט"ו ב'. (26) ע' פ"ח, ולא כרי"ף, וע' אנשי שם. כ"י: כמצילין. (27) גי' ר"ח ורי"ף וד"ס. וע' לעיל ע' 806 שורה 21. (28) קט"ו א'. (29) קט"ו ב', קמ"ט רע"א. (30) ודאי שכאן מתחיל סי' ר"ג, שלא נרשם בכ"י. (31) משנה ק"ז רע"ב, ע"ש וברש"י.

נשברה¹ חבית בראש גגו מביא כלי ומניח תחתיה ובלבד שלא יביא כלי אחר² ויקלוט כלי אחר ויצרף. ובתוספתא דשבת פרק שליש³ מסיים ואם יש כלים⁴ מביא כלי אחר וקולט כלי אחר ומסלק. פירוש לאחר סילוק הראשון מביא כלי אחר, וכן לעולם, ומצרף היינו קודם סילוק הראשון. נודמנו⁵ לו אורחים מותר ובלבד שיזמינם קודם שיקלוט ואין מערימים בכך ר' יוסי⁶ אומר מערים:

5

רנא⁷. תנו⁸ רבנן הציל פת נקיה אין מציל פת הדראה <פת הדראה> מציל פת נקיה ומצילין מיום הכיפורים לשבת אבל לא משבת ליום הכיפורים ואין צריך <לומר> משבת ליום טוב ולא משבת לשבת <הכאה>:

רנב⁹. תנו¹⁰ רבנן שכח פת בתנור וקידש עליו היום מצילין מזון שלש סעודות ואומר [61 b] לאחרים בואו והצילו לכם וכשהוא רודה לא ירדה

10

במרדה אלא בסכין, דאף על גב דאינה אלא שבת¹¹, כמה דאפשר לשנויי משנינן. ומסא¹² שלנו הנקרא פלא¹³ בלע"ז¹⁴ מותר לטלטל בשבת לצורך גופו¹⁵ ולהוציא בו את הפת שקרמו פניו מערב שבת¹⁶ קודם שקידש היום והגיע למאכל כן דרואי¹⁷, שאין זה מרדה שבימייהם¹⁸. וגם הפת מותר לאכול בשבת, כדפסקין בפרק קמא¹⁹: והלכה²⁰ כרבנן²¹ דשלש סעודות חייב אדם לאכול בשבת, ולא כרבי חידקא שאמר ארבע סעודות. ומשלים²² להו בטיני תרגימא²³ שורטב"ל²⁴, כדחזינן גבי ארבע עשרה

15

(1) ק"ז ב', נשברה לו. (2) כ"א וגמרא. (3) כבד' צ"מ, ובדפוס הוא פ"ד. (4) גי' כ"ו ערפורט. וע"כ ט"ס הוא, וצ"ל: אורחים, כבדפוס ובברייתא כאן. (5) תורף הברייתא. וע' גמרא. (6) גמרא: יוסי בר יהודה. (7) כל הסי' מכ"א. ובכ"י נשמט, ובמקום רנ"ב נרשם רנ"א. (8) ק"ז ב'. (9) כ"א. כ"י: רנ"א. (10) מכאן עד בשבת בשורה 16 הועתק באסופות כ"י ע"ח ב'. (11) ע' פרח שבת ד' ב', והועתק בערך ח"ב סי' מ' ומאירו שבת ד' א'. ומפרש הרמב"ם בפכ"ב מה' שבת ה"א: שמא יבוא לאפות. (12) מכאן עד שבימייהם בשורה 14 מובא בהגהמ"ר שבת פט"ז ובאגודה שם סי' קל"ט. ובהגהמ"ר: כתב רא"ם, וצ"ל: רא"ה, ר' אליעזר הלוי. ע' לעיל ע' 382 אות 19 ומקומות שרשמתי שם. ובסי' יראים סי' ק"ב ובשלם סי' רע"ד לא נמצא. ומסא היא מרדה. ע' תענית כ"ה א' ורש"י שם ובכורות כ"ז א'. (13) Schaufel, pale, pelle. (14) אסופות: בלע"ז ובלשון אשכנז שושל. schüzzel. (15) ע' שבת קכ"ג ב'. (16) ע' משנה שבת י"ט סע"ב. (17) גמרא שם כ' רע"א, לענין בישול וצריך לפרש בכונת רבינו שקרימת פנים בפת היא כמאכל ב"ד בבישול. ע' תוס' מנחות נ"ז ב' ד"ה ושמעיון וחדושי הר"ן שבת כ' א' ד"ה איבעיא. וע' פרח שבת שם. (18) והרי היא כסכין. ויוצאה מכאן שיטת רבינו שרדית הפת דוק א במרדה שבות היא, וע"י סכין מותר. (19) בפירוש לא איתמר התם, אבל פשוט הוא ממשנה י"ט סע"ב, שהתירו להשהות. וא"כ צ"ע שהרי יותר מבואר כאן, שהתירו להציל. לכן נראה שמ"ש רבינו וגם וכו' אינו מוסב על הקדום לו בסמוך, רק על שבת, וכונתו למה שפסק הוא לעיל ע' 266 שורה 22. ורמז כאן על פסקו זה כדי לפרש שבת כאן כשבת בשבת ל"ח א', וכשיטת הרמב"ם פ"ג מה' שבת ה"ה, ולהוציא מדעת הרמ"ך בכ"מ שם. (20) ר"ף סי' תמ"ה פרח שבת ק"ח א'. (21) ק"ז סע"ב. (22) נשנה לקמן סי' תרל"ז. והדין מובא באסופות כ"י ע"ז ב' ובמרדכי שבת פט"ז סי' שצ"ז מכאן ובהגהמ"ר שם ובאגודה שם סי' קמ"א מלקמן. (23) וכן רוקח סי' ג"ד ור"ד בשב"ה סי' צ"ג. וע' סי' הישר ד' רוזינטהל סי' ס"ח אות ד' וסי' ע' אות ד' ותוס' יומא ע"ט ב' ד"ה מיני וסוכה כ"ז א' ד"ה בטיני ור"ן שבת סי' תמ"ז ותשו' מהר"ל סי' צ"ט וב"י אורח רסי' רצ"א. וע' ה"ג ד"ו 87 א' וד"ב ע' 95 ורמב"ן ומאירו שבת ק"ז סע"א. (24) כ"א ואסופות ולקמן סי' תרל"ז. Nachtisch, sur table

סעודות דסוכה¹ דמשלים להו במיני תרנימא, [ומיני תרנימא הם פירות]², כדאיתא במסכת יומא³. ומיהו מי שנשפשו רחבה⁴ ימשיך⁵ פרפרת לכבוד קונו ויסעוד במנחה, כי [מ]אז נקבע עתה⁶, ואף כי עיקר הסעודה היא הלחם⁷. ויש מרבותינו שהיו מקדשים ובוזעין על שתי ככרות גם בסעודה שלישיית⁸. אבל רבינו אבא מורי לא היה נוהג כן⁹, דדי לן במאי דמינכר ליה בסעודת [לילה ושחרית] בקידושא ובשתי ככרות¹⁰. ובפרק קמא¹¹ פירשתי ענין בציעת שתי ככרות:

רנ"ג. תנו¹² רבנן קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית >שחרית מדיחן לאכול בהן¹³ בצהריים בצהריים מדיחן לאכול בהן במנחה > ממנחה¹⁴ ולמעלה¹⁵ שוב אינו מדיחן, וסתמא¹⁶ כרבי חידקא¹⁷, אבל כוסות וקיתונות וצלותיות מדיחן והולך כל היום כולו לפי שאין קבע לשתייה: ואין¹⁸ הדליקה מצויה¹⁰ אלא במקום שיש חילול שבת שנאמר¹⁹ ואם לא חשמעו [א]לי לקדש את יום השבת וגו' עד והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תכבה מאי ולא תכבה אמר רב נחמן בר יצחק שאין בני אדם מצויין לכבות: והלכתא²⁰ כרב הונא שאמר²¹ כאן בבא להציל כאן בבא לקפל: ואמר²² לאחרים בואו והצילו לכם, ואם אינו חפץ לטרוח בחנם וגם ירא שמים שאינו חפץ ליהנות בשל אחרים ופקח יודע שאין זה¹⁵ שכר שבת יעשה עמו חשבון לאחר השבת: והילכתא²³ כרבנן דאמרי²⁴ (רנ"ד) לובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף ואומר לאחרים בואו והצילו עמי: [רנ"ד]²⁵. רבי²⁶ שמעון בן ננס אומר פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל²⁷ שאחו בהן את האור (מפני שהוא מטרח וכן תיבה ומגדל)²⁸ מפני שהוא מחרך. והכי הילכתא²⁹. ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנין²⁰

(1) סוכה כ"ז א'. (2) עפ"י דברי רבינו לקמן סי' תרל"ז. והא ד"ד סעודות עיקרו בסוכה. (3) ע"פ ב'. וע' ס' הישר ותוס' במקומות הנ"ל ע' 884 אות 28. (4) ע' אבות פ"ה מ"ט. וכאן הכונה: שיש לו תאות אכילה. וע' רש"י ביצה פ"ז א' ד"ה גשמה ותענית כ"ז ב' ד"ה נשמה. (5) לשון הגמרא סוכה כ"ז א', ע"ש. (6) מימות עולם נקבע זמן סעודה שלישית במנחה. וע' תשוד"ג בפרסם סי' צ"ב וס' העתים ע' 884 והלאה, והועתק בשע"ת סי' קמ"ח ובקיצור בס' האורה ע' 41 ומשם בפרסם סי' צ"ח. וע' תוס' שבת ק"ח א' ד"ה במנחה ואי"ז ח"ב סי' נ"ב. וע"ע רמב"ם פ"ל מה' שבת ה"ט ומ"מ שם והגה"מ שם סי' ח'. (7) ע' בהנהגותי לעיל סי' קל"א סוף אות 14 ומקומות שרשמתי שם. וע' ס' יראים השלם סי' צ"ב. (8) ע' מקומות הנ"ל ע' 884 אות 28 וע' זה אות 6 ותשוד"ג במחז"ז ע' 107 סי' קל"ח ותשב"ץ סי' י"ט וכ"ב. (9) כ"ז: בו. (10) באגודה שבת סי' קמ"א: „וגם כתב (ראב"ה) דאין לבטל הדרשה בשביל סעודה שלישית". וליתא בראב"ה כאן ולקמן סי' תרל"ז. ואולי כונת האגודה לראב"ה לעיל סי' רמ"ח ע"ש. (11) לעיל ע' 249. (12) ק"ח א'. (13) ע"כ כ"א, והשאר גמרא. (14) כ"א וגמרא: מן המנחה. (15) ד"ס אות כ', וכן בס' העתים ע' 240 וע' 285. (16) דקא חשיב ארבע סעודות בשבת: ערבית, שחרית, צהריים ומנחה. (17) חידקא. ע' ד"ס ע' 264 אות כ'. וכן מאירי שבת ק"ח א' וחדושי הר"ן שם ד"ה במנחה. ובתוס' רי"ד מפרש דאפי' כרבנן נבי אחינא, וכן בס' העתים ע' 285. (18) ק"ח ב'. (19) ירמ' י"ז כ"ז. (20) רי"ף שבת סי' תנ"ב. (21) ק"ב א', וע"ש בפר"ה. (22) משנה וגמרא שם. (23) רי"ף ססי' תנ"ב. (24) במשנה ק"ב א'. ובכ"ז כאן הוא סוף הסי', ובמלת לובש מתחיל סי' רנ"ה. ושעות דסוכות הוא. (25) כאן התחלת הסי', וע' אות הקודם. (26) משנה ק"ב סע"א. (27) כ"א: ומגדול, וכן לקמן רס"י רס"א. וא"ו במקום קמץ, ע' לעיל ע' 254 אות 1. (28) כ"א: מפני שהוא ממר והכי תיבה ומגדול שאחו בהן האור. (29) ע' לקמן ע' הבא אות 2.

בשביל שלא תעבור הדליקה. ואפילו¹ הן חדשים, דגם כיבוי שרי. והכי² הילכתא, ולא כרבי יוסי³. ומיהו כיבוי⁴ אסור, כדאמרינן בסוף פרק כירה⁵. וטלית⁶ שאחז בה⁷ האור פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה וספר תורה שאחז בה⁸ האור⁹ פושטה וקורא¹⁰ בה ואם כבתה כבתה¹¹. וכן נר¹² שעל גבי טבלא מנער את הטבלא כולה¹³ והיא נופלת ואם כבתה כבתה, אמרי דבי רבי ינאי הני מילי בשוכה אבל במניה נעשה בסיס לדבר האסור:

רנה. תניא בתוספתא¹⁴ כלי שאחז בו האור נוטלו בראשו¹⁵ ומשתמש בו¹⁶ ואם כבה ככה. ומשם נלמוד נמי אם אחז¹⁷ האור במפה¹⁷ >שנפל על המפה נחלת מותר לנערה<¹⁸. ונפלא¹⁹ דמכל מקום טילטול מן הצד הוא²⁰. ונראה לי כיון דתדיר אורחא דשולחן אפילו בחול שנועריין אותו רק מכל פסולת שעליו [והוא] נשאר ועומד במקומו²¹ כגון שולחן גדול לא מיקרי טילטול מן הצד. והא דתנן²² [ה]אבן [ש]על פי [ה]חבית וכו', ואמר רבי יוחנן²³ לא שנו אלא בשוכה²⁴, ויש מפרש לה אסיפא²⁵ דקתני מגביה ומטה על צידה וכו' :

רנו. נר²⁶ שאחורי הדלת אסור לפתוח כדרכה פן תכבה, וכגון דפסיק רישיה הוא. ואסור נמי לפתוח דלת כנגד המדורה, דהילכתא כאביי, ואפילו ברוח מצויה, דגזרינן אטו שאינה מצויה. אבל [בפתחה]²⁷ הגורמת כיבוי טפי אפשר²⁸ ליה להזהר²⁹ :

רנז. נכרי³⁰ שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה שאין שביחתו עליהן³¹ אבל קמן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביחתו עליהן. ואוקמנא³² הכא ואף >ביבמות פרק<³³ חרש שנשא³⁴ בקמן העושה לדעת אביו אבל גוי

(1) גמרא ק"ב רע"ב, ע"ש. (2) רי"ף סי' תנ"ג. ועי' סה"ת סס"י רמ"ה ואו"י ח"ב רס"י כ"ח. ועי' היטב שכל טוב ח"ב ע' 298. (3) הפסק מובא במדרכי שבת פס"ז סי' שצ"ט. (4) כלי קירוב כיבוי. (5) שבת מ"ז ב', ע"ש ואו"י הנ"ל. ועי' רשב"א. (6) ק"ב סע"א. כג"י הר"ף וסה"ע ע' 227. וקודם זה מימרא דר"י אמר רב, והשמיטה רבינו, וכן הר"ף. עי' רמב"ן ורשב"א ור"ן. (7) כ"י: בהן. (8) כ"י: בהן. וגמרא ורי"ף: בהן פושטו בו. (9) כ"י: וכו' א"פ בד"ס: את האור. (10) כ"י: וקורין. (11) כ"י: כבה כבה. (12) ק"ב רע"ב. ומכאן עד אסור עי' 887 שורה 14 הועתק בקיצור באסופות כ"י ע"ח ב'. (13) ליתא בגמרא ובאסופות ועי' במשנה שבת קמ"ג א'. (14) שבת פ"ד: כלי שאחז האור בראש אחד נוטלו ומשתמש בו אם. ובד"מ: שאחזו ואם. (15) באסופות ליתא. ולפ"ז ג"י רבינו כג"י ה"ג ד"ז 37 א'. ואולי צ"ל: בראשו נוטלו, כג"י ה"ג ד"ב ע' 98. (16) כ"י: ותוספתא. (17) כ"י: ואסופות. כ"י: נאחה במפנה. (18) אסופות. (19) אהא דמנער את הטבלא. (20) שבת מ"ג סע"ב, ראבי"ה לעיל סס"י ר"ג. (21) כלי שרק מנעריין, בלי הגבהה ועקירה ממקומו. ועי' או"י ח"ב סי' ל"ה. (22) שבת קמ"ב ב'. (23) בשבת שם הוא מאמר רב, אבל קכ"ה ב' מובאה המשנה, ושם אמר ר' יוחנן וכו'. (24) אבל במניה נעשה בסיס לדבר האסור, הרי שהטיה אף בלא הגבהה חשובה טלטול. ומתוך שיש לפרש מימרא דר' יוחנן אסיפא דקתני מגביה. (25) וכן מביא לקמן סי' ש"ך. ע"ש. ולא מצאתי מי שפירש כן, וגם אי אפשר לפרש כן לפי סוגית הגמרא, ע"ש ובפרט קכ"ה ב' שלא הובאה רק הרישא, וצ"ע. ועי' או"י ח"ב סי' ל"ד. (26) ק"ב ב', רי"ף סי' תנ"ה. (27) אסופות. כ"י: בפתילה. (28) כ"י: ואסופות. (29) ולכן מורה אם אינו פסיק רישיה, ולא גזרינן. (30) קכ"א ב'. (31) אסופות: עליו, עי' גמרא וד"ס. (32) מכאן עד גיוס עי' הבא שורה 4 הועתק בהגחמ"ר שבת פסס"ז. וצ"ל שם: רא"ה עי' בהגחמ"ר לעיל רס"י רמ"ה. (33) תגחמ"ר. (34) יבמות ק"ד א'.

לעולם אדעתיה¹ דנפשיה קעבד. ועבד² גוי או שפחה גויה המושכרים לשנה או פחות נמי אדעתא דנפשייהו עבדו בשביל ריווח שלהן, ואין עליו למחות, דדמי קצת לשילוח איגרת, [דאמרין]³ בפרק קמא⁴ דאם קצין לו דמים מותר⁵. וכן עושים על ידם לחולה שאין בו סכנה כמו בשאר גוים⁶. ותו דאמר רבי אמי בדליקה התירו לן[מר] כל המכבה אינו מפסיד, והכי הילכתא⁷. ודמי קצת לשכר⁸. וכן בשאר הפסידות⁹ כגון טביעת ספינה¹⁰. ולעיל¹¹ נמי מדמי תלמודא נשברה חבית להססד דליקה. ובמכילתא¹² תניא אתה ובנך ובתך¹³ אילו הן קטנים. ואם ישראל רוצה להנות מאותו¹⁴ כיבוי להתחמם בנחלים באותו שבת, אף על פי שהגוי אוהבו ומכירו מותר, ואף על פי אם ככה בפניו, שעיקר הכיבוי לא נעשה אלא להציל מן הדליקה. והיכא שעשה הגוי מלאכה סתם אמרינן לקמן¹⁵ גבי גוי שליטת עשבים או מילא מים לבהמתו או עשה כבש לירד בו אפילו מכירו אם שלא בפניו עשה מותר, דבהא לא פליג [רבא אדאבין]¹⁶, אלא שבא¹⁷ להוסיף שפעמים אפילו בפניו מותר דגר לאחד נר למאה. אבל >אם עשה מדורה¹⁸ בפניו ומכירו בדבר¹⁹ שיש לחוש שריבה המדורה בשביל ישראל אסור²⁰. השיב²¹ ר' שלום נ"ע. ודאי אם אין הוכחה שריבה בשביל ישראל אפילו בפניו מותר הישראל להנות, ואם²² אינו מכירו ואמר הגוי בפירוש שלצורך ישראל²³ עושה או אם מתקן לו הגוי <אש>²⁴ לישראל והולך לו הגוי אסור להנות ממנו, שכל אלן נאמר²⁵ ויראת מאלהיך²⁶, ואין מערימין בכך²⁷. והני מילי²⁸ בדבר שאין ישראל יכול לעשות המלאכה כגון מילא מים לבהמתו או לעשות כבש או ללקוט עשבים מחוץ לתחום, אבל אם לא מילא הגוי מעצמו לישראל [כיון]²⁹ שראוי לו לרדת לכור, כדאמרין בהמוצא תפילין³⁰ מטפים ויורד מטפים ועולה³¹, אי נמי [מילא]

(1) כ"ה ביבמות, בשבת: לרעתיה. (2) מכאן עד גוים שורה 4 הועתק בשוניו קצת באגודה שבת סס"י קמ"ה. והרין מובא מהגמ"ר בב"י או"ח סס"י של"ד. (3) אסופות והגמ"ר. כיו"י: דארוייתא. (4) י"ט א'. (5) ולא כר"ת בסה"ת סי' רנ"ב. ועי' סה"ע ע' 226. (6) שבת קכ"ט א'. (7) עי' ר"ח שבת קכ"א ב'. (8) לקצין לו דמים שהביא לעיל. ואולי צ"ל: לשניות, עי' שבת י"ט רע"א וראב"י"ה לעיל ע' 259. (9) מותר לומר כל הציל אינו מפסיד. ומבואר באריכות באר"ז ח"ב סס"י ל"ה. ומסיים: וכן שמעתי שכך הורה מורי אב"י העוזרי והיה גבור בתורה ובעל הוראות וראוי לסמוך עליו. ועי' ח"ג ד"ו 87 סע"א ובהגהות המו"ל ח"ג ד"ב ע' 95 ומאור"ח סי' של"ד. (10) קי"ז ב'. ועי' או"ח הנ"ל. (11) יתרו ספ"ה. ועי' ש"ב ה"פ ע' 108. (12) שמות כ' י'. (13) כ"א ואסופות. (14) קכ"ב א'. (15) כיו"י: אביו אדרבא. ועי' ב"י או"ח סי' שכ"ה. (16) רבא. (17) אסופות. (18) בענין. (19) וכן ר"ת בס' הישר סס"י רל"ג. ומבואר בשב"ה סי' קי"ב. ועי' רוקח סי' צ'. (20) כ"א: כן השיב. (21) ודאי שצ"ל: רב שר שלום. ואפשר שצ"ל: ר' תם, עי' אות 19. ובתשובה שלפנינו לא נמצאה תשובה לרב שר שלום בענין זה. (22) מכאן עד בכך שורה 17 מובא בהגמ"ר שבת ספ"ז ומשם בב"י או"ח סי' שכ"ה. ובמקום "רא"ם צ"ל: רא"ה, עי' עי' הקורם אות 82. (23) הגהמ"ר. (24) ויקרא י"ט ל"ב. (25) קידושין ל"ב סע"ב וב"מ ג"ח ב' דבר המסור ללב וכו'. (26) תוספתא שבת פ"ה, שבת קי"ז ב'. ועי' שם ס"ה ב'. (27) שיטת ר"ת בס' הישר סי' רל"ג. סה"ת סי' רנ"ב, תוס' שבת קכ"ב א' ד"ה משקה. וכן חכמי גרונא במאור שבת ספ"ז ובמאורי שם קכ"ב א'. וסברת ר"ת היא שיש לחלק בין העויל מעשה הנכרי לישראל או לא. (28) כ"י: כגון. (29) עירובין ק' א'. וסה"ת: גבי פסי ביראות, עירובין כ"א רע"א. (30) כ"ה גי' ר"ח עירובין כ"א א', וכן במאור שבת ספ"ז ובמאורי שם קכ"ב א' ובמ"מ פ"ו מה' שבת ח"ג ובמרדכי שבת פט"ז סי' ת"ד. ובגמרא ורוב הספרים בשני המקומות: ועולה, ויורד. ועי' לזה תוס' פסחים ב' א' ד"ה יכנס וב"ק ס' ב' ד"ה לעולם.

לבהמתו מן הנהר או ליקט עשבים בתוך התחום מותר, דקיימא לן¹ מעמיד אדם את בהמתו על גבי עשבים בשבת אבל לא על גבי מוקצה [ואמרינן] כדקאי לה באפה ואולא ממילא ואכלה שרי אפילו במוקצה, ובמכילתא² דרש יכול לא יניחנו תולש תלמוד לומר למען ינוח שורך וגו'³ הא אין זה ניחא⁴. ורבינו תם⁵ פסק להיתר וחילק בין בהמתו לדיריה. ואבא מרי הביא ראייה נמי להיתר מדרגסינן [a 62] בפרק קמא דשחיטת חולין⁶ השוחט בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל אמר ליה מאי דעתך כרבי מאיר עד כאן לא שרי⁷ רבי מאיר אלא במכשל דראוי לכוס אבל יושת דאין ראוי לכוס לא, וכל שכן היכא שהגוי עושה בלא ידיעת ישראל שיש לחלק כדפרישית לעיל. ויש שמפרשין וחולקין⁸ ואומרים לאסורא⁹, אבל אני אבי' העזרי' את אשר 10 עם לכבי¹⁰ כתבתי. ומיהו אסור לומר לגוי לעשות, דאמירה לגוי שבת היא¹¹. וכל זה שפירשתי דוקא בגוי ערל שאינו גופו קנוי, אבל אם גופו קנוי לו הרי הוא בכלל וינפש בן אמתך והגר¹² ואוקימנא בפרק החולין¹³ בעבד גוי ערל, וצריך הישראל למחות בו¹⁴. ופסקינן בפרק שני דכריתות¹⁵ הלכה כרבי שמעון דאמר אחד גר (ואחד) תושב ואחד עבד <ואמה התושבים>, והניחם¹⁶, עושים מלאכה בשבת לעצמן 16 כישראל בחולו של מועד). אבל לא הניחם¹⁶ לא. וההיא דכל המכבה אינו מפסיד מוקי בירושלמי¹⁷ אפילו בלא סכנת נפשות, [אבל במקום סכנת נפשות] אפילו לישראל מותר ואין אומר [יעשה]¹⁸ כגוים וקטנים: שמואל¹⁹ איקלע לבי אבתורן²⁰ אתא ההוא גוי אדליק שרגא אהדריה שמואל לאפיה כיון דחזא דאייתי שטרא וקרא <אמר> אדעתא דנפשיה עביד²¹ דהר²² אהרינהו לאפיה לשרגא²³, ודכוותיה איתא בירושלמי²⁴. ושמעין מינה דכיון דאין לחוש להרבות בשבילו מותר²⁵: 20 רנח. כופין²⁶ קערה על גבי הנהר בשביל שלא תאחז בקורה ועל צואה של תרנגולין מפני קטן. ובאשפה²⁷ שבחצר, אבל בביתו ובחצירו מטלטל לה, מדי דהוה אנרף של רעי וכן כל דבר המאוס, שגדול כבוד הכריות <שדוחה את לא

(1) שבת קכ"ב א'. (2) משפטים פ"ב, כג' תוס' ד"ה מעביר וסה"ת ספ"י רמ"ז ומרדכי שבת סי' ת"ה. ובמכילתא לשון אחר, ועוד גי' אחרת במאור ומאירי ור"ן ומ"מ הנ"ל. (3) שבות כ"ג י"ב. (4) צ"ע הלא מזה קשה לר"ה, עי' תוס' ומפרשים הנ"ל אות 2. (5) כ"א, כ"י: ור"ח. (6) מ"ו סע"א. (7) גמרא: קשרי. (8) כ"א: ויש שהולקין. (9) עי' תוס' שבת קכ"ב א' ד"ה משקה. (10) עי' יהושע י"ד י"ז. (11) שבת ק"ג א' ושי"מ. (12) שבות כ"ג י"ב. (13) יבמות מ"ח ב'. (14) כשעושה מלאכה בשביל ישראל. עי' תוס' יבמות שם ד"ה זה וכריתות ט' א' ד"ה גר ורמב"ם ספ"ב מה' שבת וסה"ת סי' רנ"ב ורמב"ן ע"ה' שבות כ' י' ועוד. ומבואר בתשובה ש"צ כ"ג ב' סי' ו' וד' הרמב"ם סי' י"א ותל"א וסה"ע עי' 286. אבל כשעושה לעצמו מותר, ולזה הביא רבינו הא דכריתות. (15) ט' א': אחר גר תושב ואחר עבד ואמה ההושבים עושין מלאכה בשבת לעצמן כישראל בחול, ות"ק שם: כישראל בחולו של מועד. ועפ"ז הגהתי. ועי' בהגהותי לקמן. (16) בגמרא אין רמז מזה, והוספת פירוש הוא: והניחם בגיטתם, אבל לא הניחם בגיטתם אלא שמלן ומבלין הרי הם ורכס מצוים על שבתתם. עי' יבמות מ"ח ב' ומכילתא יתרו ספ"ו ורמב"ם ספ"ב וסי' יראים סי' ק"א ובשלם סי' רכ"ו. (17) שבת ספ"ט ונדרים פ"ד ה"ז. (18) כ"א, ירמיה: יעשה כ"י: יקרה. ועי' יומא פ"ד ב'. (19) שבת קכ"ב רע"א. (20) עי' לעיל עי' 255 אות 14. (21) גמרא: הוא דאדליק. (22) ד"ס. (23) גמרא: גבי שרגא, לגבי ב'. (24) שבת ספ"ט. (25) עי' רי"ף סי' ת"ס וסה"ת רס"י רמ"ח ועוד. (26) משנה שבת קכ"א סע"א כפירוש הגמרא שם רע"ב. ומכאן עד לכלבים להלן עי' 889 שורה 2 הועתק באסופות כ"י ע"ח ג'. (27) קכ"א רע"ב, ע"ש ברי"ף ורש"י.

העשה שבתורה¹, וכל שכן² צוואה של קטן שמטלטלין, שהרי היא עצמה מוכנת לכלבים. והכי אסיקנא. ומטעם³ נולד לא מתסר לטלטלו אפילו לרבי יהודה⁴, דהוה ליה כתרנגולת המיוחדת לאכילה⁵, (ואע"ג)⁶ דכיון דאורחיה הוא אין כאן מוקצה⁷, מדמיית עליה ממעיינות, ולא דמי [לביצה]⁸, שאינו מצוי בכל יום שלש וארבע

פעמים. ועל עקרב שלא תשיך: ⁵

רנמ. תנו⁹ רבנן עיר שיש בה מרחץ¹⁰ המרחצת בשבת אם רוב גוים מותר לרחוץ בה מיד ואם רוב ישראל ימתיך בכדי שיחמו, ומחצה¹¹ על מחצה כרוב. ומסיים בפרק שואל¹² רבי יהודה אומר באמבטי קטנה אם יש בה רשות רוחץ מיד, מאי רשות אמר רבי יצחק¹³ אם יש <בה> אדם חשוב שיש לו עשרה עבדים שמחמטין לו עשרה קומקטין¹⁴ של חמין¹⁵ בבית אחת רוחץ בה מיד. ורבי יהודה לא פליג אתנא קמא. ובסוף פרק קמא דעבודה זרה¹⁶ גרסינן רבן שמעון בן גמליאל אומר לא ישכיר אדם מרחצו לגוי מפני שנקראת על שמו וגוי זה עושה בה מלאכה בשבת ויום טוב¹⁷:

רס. אמר¹⁸ רבי יהושע בן לוי כל המזיקין נהרגים בשבת. ומסקנא ברצין אחריו ודברי הכל, ואם¹⁹ אין רצין אחריו רק חמשה המנויים בברייתא נהרגין¹⁵ אליבא דרבי שמעון. אמר רב יהודה רוק דורסו לפי תומו: ופוטות²⁰ הניטלים בידו אחת מותר לטלטל. ופירש רבינו חננאל²¹ בשתי ידים לא אפשר²². ויש להתיר²³, וכן קרונות²⁴ אפילו ניטלות בשתי ידיו, וכדאמרין בפרק כל הכלים²⁵ במסקנא עד ש(ו)אמרו כל הכלים ניטלים אפילו בשני בני אדם:

רסא. פרק כל הכלים. כל²⁶ הכלים ניטלין²⁷ בשבת, ודלתותיהם²⁸ עמהם, ואף²⁹ ²⁰ על פי שנתפרקו בחול ניטלים בשבת, לפי שאינם דומים לדלתות הבית. ודלת של שידה תיבה³⁰ ומגדל³¹ נוטלין ולא מחזירין, גזירה שמא יתקע. וקורנם³²

(1) ברכות ו"ט ב' וש"ס. (2) אסופות, וכל שכן גם בכ"א. כ"ו: חבריות וכו'. וכו'. (3) ע' רמב"ן ורשב"א ותבין. וע' ד"ס. (4) דאית ליה נולד. שבת כ"ט א', ביצה ב' א'. (5) ואפילו ר"י מודה, ביצה שם. (6) אולי צ"ל: ואעל"ג, ר"ת: ואינה עומדת לגדל ביצים. (7) ע' תוס' שבת י"ט רע"ב ד"ה שמן. (8) שנולדה ביו"ט, ע' ביצה ב' א'. כ"א: למצה, בכ"ו ליתא. (9) שבת קכ"ב סע"א, ורבינו העתיק לשון הר"ף בקיצור. וגם בסה"ע ע' 225: ת"ה, ובשבת קנ"א א': תניא, אף שמשנה היא במכשירין פ"ב מ"ה. וע' תוס' שבת שם ד"ה דייקא. ור"ח שם ב' ור"ף שם ס' תקס"ט: דתנן. וע' בהגהות לעיל ע' 281 אות 4 ולקמן ס' שם"ה. (10) כ"ו: מרחצאות. (11) ליתא בגמרא כאן, והעתיקו הר"ף משבת קנ"א א'. (12) שבת שם. (13) ע' היטב גמרא וד"ס. (14) כ"א וד"ס: קומקמוסין. וע' לעיל ע' 285 אות 18. (15) של חמין ליתא בגמרא, וע' ד"ס ושבת מ' רע"ב וד"ס שם אות ב'. (16) כ"א ב', והובא בר"ף שבת ס' תס"ג. (17) כ"א וגמרא ור"ף: בשבתות וימים טובים, וגמרא: ובימים. (18) שבת קכ"א ב'. (19) אינו בגמרא. והוא כפירש"י, ולא כתוס' ד"ה ברצון. (20) כ"ו: ונכמוטות. (21) ע' לשוננו קכ"ב א'. (22) מוכא בהגהמ"ר שבת ספס"ז בשם הרא"ם וכאגודה שם סס"י קמ"ז בשם רבינו. ובהגהמ"ר צ"ל: רא"ה, ע' ע' 837 אות 22. (23) כתוס' שבת ל"ה א' ד"ה ואפילו וקכ"ב א' ד"ה כאותן, וכן הפוסקים. (24) קכ"ב רע"א. (25) שבת קכ"ג ב'. (26) קכ"ב רע"ב. (27) כ"א: חניטלין, והיא ג"י ד"ס, וע' תוס' ד"ה כל. וע' אגודה רס"י קכ"ב. (28) וכן בכ"א, ולפי גירסתו באות הקודם היה צ"ל: דלתותיהן, ע' ד"ס. (29) פירוש הגמרא. (30) ד"ס ומאירי ור"ן. (31) כ"א: ומגדול, ע' לעיל ע' 885 אות 27. (32) קכ"ב סע"ב וקכ"ג א', ע"ש בר"ח ור"ף ורש"י.

של נסחין או של זהבין מותר לפצוע בו אגוזים, אבל של בשמים דקפיד עליה לא, וכן בסמי זיירי ומזורי דקפיד עלייהו ומיחד להם מקום:

רסב. ופגה¹ שטמנה בתבן וחררה שהטמינה² בגחלים, ונכבו³, אפילו אינה מגולה מקצתה פסקין להלכה⁴ כרבי אלעזר בן תרדי דאמר תוחבין⁵ בכוש⁶ או בכרכר והן ננערות⁷ מאליהן. ומחט⁸ שלימה מותר לטלטלה ליטול בה את הקין, אבל לא כשניטל⁹ חודה¹⁰ או עוקצה, דהילכתא כרבא: ובאסובי¹¹ ינוקא הלכה כרב ששת דשרי, דהילכתא כוותיה לגבי דרב נחמן באיסורי¹²: ואוכלא¹³ דקצרי וחרבא דאושכפי וסכינא דאשכבתא¹⁴ וחצינא דנגרי קפיד עלייהו וכתיד של מחרישה דמי: [רסג]¹⁵. וקיימא לן כרבא¹⁶ [ש]כל דבר שמלאכתו להחיר לצורך גופו ולצורך מקומו וגם מחמה לצל וגם שלא יגנב¹⁷ מותר לטלטלו. ואם הוא דבר שמלאכתו לאיסור, רק¹⁸ שיהא בו תורת כלי, ולא כמו צרורות שבח[צר]¹⁹, לצורך גופו או לצורך מקומו מותר אבל (לא)²⁰ מחמה לצל אי נמי שלא יגנב אסור לטלטל. [ולית²¹ הלכתא כרבי נחמיה]²². וכן מכבדות²³ של [תמרה]²⁴ לצורך גופו או לצורך מקומו מותר, אבל לא מחמה לצל. (ולית הילכתא כרב נחמן)²⁵. ובפרק 15 שני דביצה²⁶ פירשתי אם כיבוד וריבון שוין²⁷ (ד)לרבי שמעון דשרי²⁸, ואפילו מחמה לצל הוא מותר²⁹ או לאו. ורבינו אלפסי³⁰ פסק להחיר:

רסד. כל³¹ הכלים הניטלין בשבת שבריהן³² ניטלין עמהן ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה. ולא בעינן מעין מלאכתו ראשונה, והילכתא³³ כסתמא דמתניתין³⁴, שסתם לן [תנא]³⁵ כרבי מאיר³⁶, וכן אמר רב צמח גאון³⁷. ולא חיישינן למחלוקת דברייתא³⁸, דלית הילכתא כרבי יהודה לגבי סתמא דמתניתין:

(1) קב"ג א'. (2) ע' לעיל ע' 255 אות 6. וכן ה"ג ד"ב ע' 96. (3) ליתא בגמרא, ופירוש הוא. ע' רש"י עירובין ע"ז א' ד"ה וחררה ומאירי שבת קב"ג א' ולעיל ע' 255 שורה 6. וע' לעיל ס"ע 254. כ"י: ונכוו. (4) כ"י: הלכה. (5) וכן לעיל ע' 255 שורה 5, והוא ג"ב ד"ס ור"ח וה"ג ד"ב ע' 96. כ"י: ותוחב, וכן א"ר ח"ב ס' פ"ז אות ג'. (6) כ"י: מה"ג ד"ב הג"ל ור"ח ור"ף וס"ה ע' 228 וא"ר הג"ל. גמרא ולעיל ע' 255: מנערות. (7) קב"ג א', ורבינו העתיק לשון הר"ף ס' תס"ד. ועד כרבא שורה 6 העתיק באסופות כ"י ע"ח רע"ג. (8) כ"י: ואסופות: כשניטלה. (9) ע' ד"ס. כ"י: ואסופות: חרירה, וכן ברי"ף כ"י בד"ס. גמרא: חררה. (10) קב"ג סע"א, ורבינו העתיק לשון הר"ף ס' תס"ה. ולקמן ס' רע"ז: אסובי. (11) סת"א ד' רחיד"א ס' ל"ה, סוף מבוא התלמוד. וע' יד מלאכי ס' קס"ב. (12) קב"ג ב'. (13) כ"י: וגמרא, כ"י: דאשכפתא. (14) כ"י: לא נסמן. (15) קב"ג ב' וקב"ד א'. (16) קב"ד רע"ב, ע"ש ברש"י ור"ף ס' תס"ז. (17) קב"ד א', וע' שבת מ"ז סע"א. והדין מובא בשם רבינו במדרכי שבת פ"ג ס' שט"ו. והמור א"ח ס' ש"ח אולי שאב מכאן. וע' תש"ו מה"מ ד"ס ס' תקי"ח ומדרכי ביצה ס' תרמ"ה. (18) כ"י: בחיצה. (19) וליתא כ"י: א'. (20) ע' ר"ח קב"ד רע"ב. והכונה לר' נחמיה במשנה קב"ד א'. (21) כ"י: לקמן שורה 14, ומקומו כאן. (22) קב"ד ב', ר"ף ס' תס"ז. (23) כ"י: תרומה. וס"ס זו גם לקמן ס' תשס"א. (24) ע' לעיל אות 21, וצ"ל: כרבי נחמיה. כ"י: רב נחמיה, ובתוך היריד מושך קו כנרין מנצ"ף. (25) לקמן ס' תשס"א. (26) אס כיבוד מותר כריבון. ע' שבת צ"ה א' ולעיל ע' 226. (27) דבר שאינו מתכוין, במקומות הרבה. (28) לטלטל מכבדות. (29) ר"ף ס' תס"ז. (30) משנה קב"ד ב'. (31) כ"י: שבריהם. (32) דהילכתא. ועד סוף הסי' תורף דברי הר"ף ס' תס"ח. (33) הלכה כסתם משנה, שבת מ"ז א' וש"ס. (34) ר"ף. וכ"ה רגיל בש"ס וראשונים, ע' ביצה ב' א' וב'. (35) שאל"כ ר"מ ור"י הלכה כר"י, עירובין מ"ז ב' וש"ס. (36) ברי"ף מובא בשם רב צמח להפך שהלכה כר"י, וכן ברי"ף כ"י בד"ס אות ט', ומבואר כן בתש"ו רב צמח בה"ג ר"ב

רסה. הני¹ ליכני דאישתויר² מבנינא שרי לטלולינהו דחוי למינא עליהו שריגניהו וודאי אקצינהו. [וחרס]³ דחוי לכסויי ביה מנא מותר לטלטל אפילו ברשות הרבים לקנה בו [מנעלו]⁴, כעובדא דרבא. אמר⁵ רב יהודה אמר שמואל מגופת חבית שנכתה היא ושבריה מותר לטלטלה ולא יספות ממנה שבר לכסות בו את הכלי וכו', פירוש⁶ מפני שמתקן כלי, ואם זרקן לאשפה מבעוד יום אסורה.⁷ אמר⁸ שמואל קרומיות של מחצלת מותר לטלטל בשבת, פירוש⁹ אף על פי שנשברה המחצלת, ומעמא משום דחוי לכסויי ביה טינופא⁹. וכן שירי >פרומאות¹⁰, אפילו אין בהן שלש על שלש, מותר לטלטל, אף על גב דלעניינא לא חזי¹¹. פרומא¹² פירוש טלית, ויש דוגמתו בפרק התכלת¹³ רב עמרם חסידא הוה¹⁴ רמי תיכלא¹⁵ לפרומא דאנשי ביתיה. אמר¹⁶ רבינא כמאן מטלטלין האידנא כיסויי¹⁰ דתנורי במתא¹⁷ מחסיא אף על גב¹⁸ דלית להון¹⁹ בית אחיזה כמאן כרבי אליעזר בן יעקב. ומשנת²⁰ רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי אפילו בכרייתא, כדמוכח בפרק הבא על יבמתו²¹:

רסו. האבן²² שבקרויה אם ממלאים בה ואינה נופלת ממלאים בה ואם לאו אין מטלאין >בה<: תנן²³ החם האבן²⁴ שעל פי החבית וכו', פליגי¹⁶ בה אמוראי. ובפרק כמה שומנין²⁵ כתב[ת] הפסק הלכה: והילכתא²⁶ כרבנן²⁷ שמותר להוסיף אוהל עראי בשבת ואין צריך לומר ביום טוב ומיהו לכתחלה אין עושין אוהל עראי אפילו ביום טוב ואין צריך לומר בשבת. וגרסינן בפרק המוצא תפילין²⁸ הני²⁹ דיכרי דהוו ליה לרב הונא דביטמא בעו טולא וכליליא בעו אוירא אתא לקמיה

ע' 77. וצ"ע. (87) סתם במשנה ומחלוקת בכרייתא הלכה כסתם משנה, יבמות מ"ב סע"ב. (1) ק"ד ב'. (2) כ"א: דאיתור. (3) כ"ו: ואשם, כ"א: ואדם. (4) כ"ו: ופעלו. (5) קב"ד סע"ב. ורבינו העתיק לשון הר"ף כ"ו בד"ס אות ס', או שגרס כג"ו כ"א א"ס בד"ס שם והשמיט תחלת הכרייתא. (6) ע' רש"י ד"ה לא יספות. (7) קב"ה רע"א, ע"ש. ורבינו לא הביא רק בעל המאמר. (8) ע' ר"ח ור"ף ורש"י ותוס' ד"ה מחצלת. (9) גי' ר"ף. (10) ר"ף וערך, כ"א: פרומא. (11) כ"א. ולשון הכ"י קטוע, ואפשר לתקנו: וכן שירי [פרומאות] פרומא וכו'. והנה בגמרא מבואר להפך שבאין בהן ג' על ג' אסור, וכן בר"ף וראשונים. וצ"ל שהיה לפני רבינו בדברי רב: מותר לטלטל, ובדברי אבוי: אף במטלניות. ומעם ההיתר מפני שיותר להשתמש בהן, כמבואר במגילה כ"ו ב', וע' טוש"ע או"ח סי' כ"א, ושלא כהר"ן בב"י שם בשם הראב"ד, ועוד הרי טלית גרע מציצית. ואפשר עוד לומר שרעת רבינו כשיטת הראב"ד, הובאה ברשב"א כאן ובמ"מ פכ"ו מה' שבת ה"ו ובר"ן סי' ת"ע ובמאירי בשם גדולי המפרשים, שלא אמרו בגמרא לאיסור רק בטלית של מצוה, אבל מטלניות דעלמא מותר לטלטל אף באין בהם ג' על ג'. ולפי"ז צ"ל כאן: וכן שירי [בגדים] וכו' לא חזי [אכל שירי פרומאות וא] פרומא וכו'. וברוך הוידע. והראב"ד לשיטתו הנ"ל שאסור להשתמש בציצית. (12) ר"ח ור"ף ורש"י, ושם גם הרומא. (13) מנחות מ"ג א'. ושם רב יהודה, וכן הביא ר"ח. ובסוכה י"א א': רב עמרם חסידא, ומשם הביאו רש"י ור"ף. (14) ד"ס מנחות. (15) גמרא בשני המקומות: תכלתא, וכן הביאו ר"ח ור"ף ורש"י. (16) קב"ה סע"א. (17) ד"ס. (18) ר"ף. (19) ר"ף: בהו. (20) ע' תוס' ד"ה כמאן. (21) יבמות ס' א', ומוסב על הכרייתא שם ג"מ סע"ב. וע' אריכות ביד מלאכי סי' תמ"ו. (22) משנה קב"ה סע"א. (23) קב"ה רע"ב. (24) ד"ס אות ו', וכן במשנה קב"ה רע"ב. (25) לעול ע' 298. (26) ע' קב"ה רע"ב ור"ח שם ור"ף סי' תע"ג. (27) קב"ה סע"א. (28) עירובין ק"ב א', והובא בר"ח ור"ף כאן. וע' לקמן רס"ו ר"ץ. (29) כ"א וגמרא: הנהו.

[62 b] דרב אמר ליה זיל כרוך בוויא¹ ושייר בה טפח ולמחר פרסה² עליהם³ מוסיף⁴ על אהל עראי הוא ושפיר דמי. ואם⁵ לצדדים ועשהו לצניעותא מותר לעשות לכתחלה, כדאמרינן בפרק כל גנות⁶ אמר שמואל נגידו לי גלימא⁷, ומסקנא לצניעותא בעלמא עבד. ובפרק מי שהוציאוהו⁸ משנינן הא בדופן שלישית הא בדופן רביעית⁹, ואסוכה קאי. ומעמא¹⁰ דשלישית ניתן שם¹¹ סוכה על ידה, הלכך לא הוי כמוסיף, אלא כעושה לכתחלה, מה שאין כן ברביעית דנחשבת כמוסיף, ולא מחמירין בה לעשות טפח מערב יום טוב כמו בלמעלה¹². ולא תיקשי לך דבפרק כירה¹³ אמרינן מת המוטל בחמה וכו' עד חם להם מלמטה¹⁴ וכו' חם להם מלמעלה¹⁴ וכו', והרי שעושהו לכתחלה. יש לומר משום כבוד המת התירו להו¹⁵. אי נמי משום דמשנה¹⁶ שרי, דתחילה עושה מלמעלה ושוב עושים מלמטה, כדאמרינן¹⁷ האי מדורתא ממעלה למטה שרי מלמטה למעלה אסור. ומיהו היכא שאינו צריך לצדדים לחקן אלא רק למעלה אסור לעשות לכתחלה, דהוי דמי לבנין עראי¹⁸ שהרי אינו משנה כלום, ואפילו נתכוין להגן עליו מן החמה אסורה, כעובדא דרב הונא¹⁹. וחכמים²⁰ אומרים בין כך ובין כך פוקקין <כו>, אמר רבי אבא בר²¹ כהנא בין קשור ובין שאינו קשור והוא שמתוקן. פסק רבינו אלפסי²² כרבנן, מדרש רבי יצחק נפחא²³ הלכה כרבי אליעזר ואותביה רב [עמרם]²⁴ מרתנן מדבריהם למדנו שפוקקין ומודדים וקושרין וכו', אמר ליה מאי דעתך משום דקתני סתמא נגר הנגרר נמי סתמא הוא, ומסיק אפילו הכי מעשה רב. ותו דאמר רבי יוחנן²⁵ הלכה כרבי שמעון בן גמליאל, דאמר [מתוקן אף על פי שאינו קשור. ותו]²⁶ מוקמין בפרק במה שומנין²⁷ שמואל שאמר חישב כרבן שמעון בן גמליאל. ואית דפליגי עליה דהאי פסק [עלה], כדפרישית [עלה] בפרק במה שומנין²⁸. ואף על גב דאמר

(1) גמרא: בודיא, וע' ד"ס. (2) ר"ף: פרסיה, וכן ר"ח כאן ועירובין ואו"ז ח"ב סי' ע"ח אות ו'. (3) כ"א: עליהו, ר"ח כאן: עליהו, ר"ף ואו"ז: עליהו. בגמרא ליתא. (4) וכן בר"ח כאן. (5) רש"י קב"ו סע"ב ד"ה שאין וקל"ח סע"א ד"ה מותר וסוכה ט"ז ב' ד"ה מכוין. וע' הישר סי' רכ"ד ורכ"ו ותוס' כאן ד"ה הכל ועירובין מ"ד א' ד"ה פסק וסוכה ט"ז ב' ואו"ז ח"ב סי' ע"ח אות ו' ותשו' מהר"ם ד' מק"צ ע' 7 סי' כ"ג ורשב"א ומאירי כאן ומדרכי שבת פ"ג סי' שו"א. (6) עירובין צ"ד רע"א. (7) ר"ף עירובין סי' תרס"ז וס' הישר סס"י רכ"ו ותוס' עירובין ואו"ז ומאירי הנ"ל. ועי' הגי' בגמרא. (8) עירובין מ"ד סע"א. (9) הרי שגם בדפנות שייך אהל, טעמא וכו'. (10) רש"י עירובין שם. וע' מקומות שרשמתי לעיל אות 5. (11) שבלעדה אינה נקראת סוכה. כ"א: גות' סוכה, וצ"ל: נותרת סוכה. וכן רש"י ומפרשים הנ"ל. (12) כמו גבי בודיא, עירובין ק"ב סע"א. ע"ש ברש"י. (13) שבת מ"ג ב'. (14) כ"א וגמרא וראשונים, וע' רש"י שבת שם ולפנינו שורה 10. כ"י: מלמעלה, מלמטה. (15) משום כבוד המת התירו לעשות אהל עראי בשביל ח"י, ע' גמרא שם ותוס' שם ד"ה חם ותוס' רי"ד שם אות ז' ורשב"א שם ד"ה זה וכו' א"ח סי' שו"ח. ובפרט שרבינו פסק לעיל סס"י ר"ג וע' 290 שורה 7 במת כר' יצחק שאין כלי נוטל וכו'. וסברה דמשום כבוד המת לא מצאתי רק במ"מ פכ"ז בשם המפרשים. ושם שני הטעמים יחד. (16) ע' רש"י שבת שם. וע' תוס' שם ד"ה פורסין ורשב"א שם ד"ה כביאין ותוס' רי"ד הנ"ל. (17) עירובין ק"א א', ביצה ל"ב ב'. (18) כ"א. (19) לעיל שורה 1. (20) ק"ח סע"ב, ורבינו העתיק לשון הר"ף סי' תע"ג. (21) ד"ס. (22) ר"ף סי' תע"ג, ורבינו תוס'ף ביאור עפ"י הגמרא. וע' ר"ח קב"ו סע"ב וח"ג ד"ב ע' 98 בשם רב צמח. (23) קב"ו ב'. (24) כ"י: שריא, וע' ד"ס ור"ח וח"ג ד"ב ע' 98 ואו"ז ח"ב סי' ע"ח אות ה'. ואולי צ"ל כאן: עורא, או: ועירא. ואם אין כאן ט"ס גי' רבינו נכבדה מאד, שאמורא בשם שריא לא נודע מ"א. (25) קב"ו סע"א. (26) תוספתי מסברה. (27) שבת נ' א'. (28) לעיל ע' 299.

רבי יוחנן גבי כיסויי הכלים שתורת כלי עליהן, מסקינן דרבי יוחנן סבירא ליה כותיה
 בחדא ופליג עליה בחדא. גרסינן בשלהי עירובין¹ ההוא שירותא² דהות בי רבי פדת,
 פירוש³ קורה, כדמתרגמינן בצל קורת⁴ במלל שירותי, והו⁵ שקלי⁶ לה בי עשרה
 ושדו לה אדשא וכו'⁷ אמר תורת כלי עליה. כל⁸ כיסוי הכלים שיש להם בית אחיזה
 אפילו בשל קרקעות ניטלים בשבת ובשל כלים אפילו אין להם בית אחיזה שרי וכו' 6
 פליגי בכלים וחבריהו בארעא. והילכתא כרבנן:

רסז. <פרק מפנין>⁹. מפנין¹⁰ אפילו ארבע וחמש קופות של תבן מפני האורחים
 <ומפני ביטול בית המדרש>⁹. ירושלמי¹¹ רבי ועירא שאל לרבי
 יאשיה כמה שיעור קופות¹² אמר ליה נלמוד סתום מן המפורש דתנינן תמן¹³ בשלש
 קופות של שלש¹⁴ סאים תורמין את הלשכה. והני מילי לדבר מצוה, כדאמרין¹⁵ 10
 עלה גדולה הכנסת אורחים מהשכמת¹⁶ בית המדרש. וכן פירש רבינו חננאל¹⁷.
 ומיהו דרך ארובה דליכא מרחא כולי האי תנן בפרק בתרא דביצה¹⁸ משילין פירות
 דרך ארובה ביום טוב. והתם¹⁹ פירשתי לה. אבל²⁰ לא את האוצר, פליגי בה (רב)
 שמואל ורב חסדא²¹. ופליגי²² בה רבנא²³, ואית דפסקי כשמואל דמוקי לה כרבי
 שמעון במוקצה, ואית דפסקי כרב חסדא, דסתם מתניתא²⁴ כוותיה, דתנו רבנן²⁵ אין 15
 מתחילין באוצר תחילה אבל עושה שביל ברגלו בכניסתו או ביציאתו. ולי נראה דאין
 הלכה כתלמיד²⁶ במקום רב²⁷, ומתניתא כרבי יהודה, ולית הילכתא כוותיה. והלכתא
 אפילו לא התחיל בה מערב שבת בתבואה צבורה שהוא לתך מותר²⁸, ולא דמי
 לגרורות וצימוקין²⁹. וכן יותר מלתך שרי לרבי שמעון, ולמאן דאמר, אם הוא פחות
 מלתך מורה דשרי לטלטל³⁰. ופשמין³¹ דהכל לפי האורחים שרי לפנות, אבל הא 20

(1) ק"ב א', ורובא בר"ף כאן סס"י תע"ג. (2) וכן בסה"ע ע' 161, ובמ"מ פכ"ה מה' שבת ה"ו: שרותא. (3) רש"י עירובין שם ועורך שם ו'. (4) בראש' י"ט ח'. (5) גמרא: דהוה, ד"ס: דהו. (6) ד"ס. (7) ודאי כגירסתנו. ובכ"א ליתא, כג' ד"ס. (8) קכ"ו ב', ורבינו העתיק לשון ר"ף כ"י בד"ס. וע' פ"ה. (9) כ"א. (10) קכ"ו ב'. (11) שבת רפ"ה, והובא בפר"ח קכ"ו א'. (12) ירושלמי ור"ח: הקופות. (13) שקלים פ"ג מ"ב. (14) וכן בתוס' קכ"ו ב' ד"ה מפנין ובא"ז ח"ב סי' פ"ז ובתנא"ר שבת ספ"ז ורשב"א שם קכ"ו א' ור"ן שם סי' תע"ה מהירוש', וכן בד"ס שקלים י"ב א' אות ה'. (15) קכ"ז א'. (16) גמרא: יותר מהשכמת. ואולי צ"ל כאן: כהשכמת, והכונה למאמר ר"י. וע' פ"ה. (17) קכ"ז סע"א, וע' ר"ף. ומפורש כן בביצה ל"ה ב' ול"ז א'. (18) ל"ה ב'. (19) לקמן סי' תשצ"א. (20) קכ"ו ב'. (21) כ"א: רב חסדא ושמואל. (22) ער ביציאתו שורה 16 לשון ר"ף בקיצור ושינוי קצת. ור"ף העתיק מפר"ח, ע"ש. (23) כ"א, כ"י: רבנא. ר"ף: רבוותא. (24) כ"י: סתני. ופותרתי: מתניתא, כמו שהוא בר"ח ובר"ף כ"י בד"ס ובא"ז ה"ב סי' פ"ז וברשב"א. ובר"ף בדפוס ומאירי: מתניתין, ומתניתא ע"ף, שהכונה לברייתא דר', וכן בר"ח ומאירי ור"ן. ובד"ס לא דק. (25) קכ"ז רע"א, כפירוש הגמרא. (26) ע' לעיל ע' 838 אות 24 וסתנא ד' רהוד"א סי' כ"ה. (27) ור"ח כתלמיד לגבי שמואל. ע' מפרשים וא"ז ח"ב סי' פ"ז. (28) כ"י שמעון, קכ"ז א'. וע' לקמן אות 80. (29) שאף לר"ש יש בהם מוקצה, שבת מ"ה א'. וע' רמב"ם פכ"ז מה' שבת ה"ה. (30) ולפנותו, כג' ופירוש הר"ף וכשיטת רבינו שפסק כשמואל. ומ"ש הרמב"ן במלחמת ובחדושי והרשב"א והמאירי אין צורך בו רק להר"ף שפסק כרב חסדא. ע' היטב בדבריהם ובכ"י א"ח רס"י של"ג, וע' א"ז ח"ב סס"י פ"ז. וכן הרמב"ם פכ"ז מה' שבת ה"ב וס"ו לא הביא שעור לתך. וע' שאילחות וירא סי' י"א ובה"ג ר"פ מפנין, וצ"ע. אבל מ"ש רבינו לעיל, "ולא דמי לגרורות וצימוקים" נראה שמפרש לענין להסתפק לאכילה כפירש"י, וע' שבת מ"ה א' וק"ח סע"א. וצ"ע. (31) ר"ף סי' תע"ה, והוא מפר"ח. והבניא הוא אליבא דרב

לא איפשטא אי חד גברא מפני לכולהו, כשצריך¹ לפנות מפי מחמש קופות, או כל חד וחד לנפשיה. ומיהו¹ עד חמש קופות פשיטא לן דחד גברא מצי לפנות. וכמו שאמרו בקופות תבן ותבואה כן בשאר מילי², מדמייתי עלה ועימר רבי כל השדה. והא דאמרין לעיל³ לצורך גופו ולצורך מקומו מותר⁴, בדלית ביה טרחא 5 כולי האי: אמר רבי יוחנן⁵ ששה דברים אוכל אדם מפירותיהן⁶ בעולם הזה והקרן קיימת⁷ לעולם הבא ואלו הן הכנסת אורחים וביקור חולים והשכמת בית המדרש ועיון תפלה⁸ והמגדל את⁹ בניו לתלמוד תורה והדן את חבריו לכף זכות וכו':

רסח. רבן¹⁰ שמעון בן גמליאל אומר אף מטלטלין שכרי זכויות מפני שהוא מאכל לנעמיות: וכל ישראל בני מלכים הם. ואוקימנא לה בשיטה¹¹. 10 ויש שפסקו¹² שאין הלכה בכל מקום היכי דשיטה איתני¹³. ואני מפרש¹⁴ לה בריש מסכת סוכה¹⁵:

רסט. תנו¹⁶ רבנן חבילי קש וחבילי עצים וכו' אם התקינם למאכל בהמה מטלטלין אותה¹⁷ ואם לאו אין מטלטלין אותה¹⁷, ואפילו חבילה הניטלת בשתי ידיים, דלית¹⁸ הילכתא כרבן שמעון בן גמליאל, דסתם מתניתין¹⁹ נמי תני כתנא קמא. 15 חבילי סיהא איזוב²⁰ וקורנית אם²¹ הכניסן לעצים אין מסתפק מהן²² למאכל בהמה מסתפק מהם²² וקוטם²³ ואוכל ובלבד שלא יקטום בכלי ומולל <בראשי אצבעותיו>²⁴ ואוכל ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול וכן באמיתא וכן בפנים וכן בשאר מיני תבלין. אמיתא פירוש²⁵ [מנ"א²⁶, פיגס]²⁷ רוט"א²⁸. ובפרק קמא דביצה²⁹ גבי המולל מלילות³⁰ פירשתי לה דהילכתא כרבא דאמר³¹ כיון דמשני אפילו טובא נמי²². ומנפח³⁸ בידו אחת ובכל כוחו:

רע. ואין³⁴ מטלטלין את החרדל, כסתם מתניתין³⁵. ודג³⁶ מליח מותר לטלטלו, אבל לא דג תפל. ובשר³⁷ מליח וגם בשר תפל³⁸ מותר לטלטלו, דהלכה כרב הונא, וחו דקיימא לן כרבי³⁹ שמעון, ובריייתא מסייע ליה⁴⁰:

חסדא, ע' רש"י ומפרשים. ולמה שפסק רבינו בשבואל פשוט הוא. (1) ע' תוס' ד"ה אע"ג. (2) בבריייתא קב"א מפורש: כד' יין וכדי שמן. אבל מה שהביא רבינו מן ועימר רבי לא זכיתי להבין, שהרי עומרין הן ג"כ תבן או תבואה. (3) קב"ד א'. (4) אף שלא לרבר מצות. (5) ע' גמרא. ורבינו לא הביא רק בעל המאמר. (6) וכן בילקוט ר"פ וירא ובתוס' שבת ק"ח ב' ד"ה עיון, וכ"ה בפאה פ"א מ"א בירוש' ומתניתא דב"מ ור"ש. (7) וכן בילקוט הנ"ל. (8) וכן חסד בילקוט. ובכ"א ור"ף ומנוה"מ סי' קפ"ז: עיון תפלה והשכמת בהמ"ד. וע' גמרא ומאירי. (9) ליתא בכ"א וגמרא. (10) קב"ח א'. (11) אמר אביי וכו' דבר אחד. (12) ר"ף סס"י תע"ה פ"ח שבת ק"א ב' וע' לעיל ע' 381 שורה 14 ולהלן. (13) קבלת הגאונים. ע' לעיל ע' 881 אות 16. (14) כ"א: פירשתי. (15) לקמן סי' תר"ט. וסברת רבינו שם להחך מן הקצה אל הקצה ממה שנאמר ביר מלאכי סי' ע"א, ע"ש. (16) קב"ח א'. (17) ע' ד"ס. וקאי אכל חבילה וחבילה. (18) ר"ף סי' תע"ח. ולקוח מפר"ח. (19) קב"ז ב'. (20) כ"א ור"ף: איזוב. (21) ר"ף. (22) גמרא: מהן בשבת. (23) וכן בפר"ח, וכ"ה בתוספתא פט"ו. (24) גמרא, ע"ש. (25) רש"י וערך אמיתא ופגס א'. (26) Minze, Menthe. (27) עפ"י פירש"י והערך. (28) Raute, ruta. וברש"י: רודא, אבל בד"ס: אות ח': רוסא. (29) לקמן סי' תש"א. (30) ביצה ו"ג ב'. (31) שם סוף העמוד, כג"י הר"ף שבת סי' תע"ח. (32) ורבינו מפרש כהר"ף דקאי אשבת, ולא כרש"י ותוס' ביצה שם. וע' מאור כאן וביצה סי' תתס"ז ומלחמת ור"ן כאן ושם ורשב"א ומאירי כאן. (33) ביצה י"ד רע"א, ר"ף כאן. (34) ר"ף סס"י תע"ה, כג"י חדפוס. וע' ר"ן ושלח"ג שם וכ"מ פכ"ו מה' שבת הט"ז וד"ס ע' 292 אות ה'. (35) קב"ז ב', ולא בבריייתא קב"ח רע"א. וע' תוס' שם ד"ה רשב"ג וכ"מ הנ"ל. (36) קב"ח סע"א. (37) שם. דעו

רעא. תנן¹ מטלטלין את העצמות מפני שהם מאכל כלבים². וסתמא³ כבית הלל⁴:

רעב. בהמה⁵ שנפלה לאמת המים עושה לה פרנסה במקומה, ואם אי אפשר בפרנסה מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, למאן דאמר צער בעלי

חיים דאורייתא, דאף על גב דביטול כלי מהיכנו אסור אתי דאורייתא ודחי דרבנן.⁶ ולמאן דאמר מדרבנן⁷ שרי [אי אפשר]⁷ לשמטם מתחתיה, כדאמרין בספק בתרא הלכה הגיע לחצר החיצונה⁸ בשלישי זוטרי:

רעג. תרנגולת⁹ שכרחה דוחין אותה ער שתכנס, אבל לא מרדין משום דמקפא נפשה, ואפילו בחצר, ושאר עופות וכן בהמה וחיה מרדין בהצר

אבל לא ברשות הרבים, ואין עוקרין אותה אפילו בחצר. והאשה <מדרה> את בנה¹⁰ ברשות הרבים ואין צריך לוטר בחצר. ושנינו במשנה אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהוא נוטל אחת [ומניח]¹⁰ אחת אבל אם היה גורר אסור. וקיימא¹¹ לן דאימתי דרבי יהודה במשנתנו <אינו אלא>¹² לפרש¹³. ומיהו מותר לישא אותו בחצר, כדתנן¹⁴ נוטל אדם את בנו וכו' :

רעד. אין¹⁵ מילדין את הבהמה ביום טוב אבל מסעדין. כיצד מסעדין אמר רב¹⁶ יהודה¹⁶ אוחו את הולד שלא יפול¹⁷, ותניא נמי הכי <כיצד מסעדין אוחו את הולד שלא יפול לארץ> ונוסח בחוטמו ונותן דד לתוך פיו כדי שינק. רבן שמעון בן גמליאל אוטר¹⁸ מרחטין היינו על הבהמה¹⁹ מהורה ביום טוב וכו' עד דוקא מהורה אבל מטמא לא <מאי טעמא דלא מרחקא>²⁰ ואי מרחקא לא מקרבא: **רעה.** מילדין²¹ את האשה בשבת וקורין לה חכמה ממקום למקום ומחללין עליה²² את השבת. ואפילו היא סומא וצריכה לגר חבירתה (ש)מדלקת

[63 a] לה את הנר, דכהני²¹ מייחבא דעתה סברה אי איכא מידי חוין חבירתאה ועברין לה. ואם היתה צריכה לשמן חבירתה מביאה לה²³ בידה²⁴ ואם אין ספק ביד מביאה לה בשערה ואם אין ספק בשערה מביאה לה בכלי, ומסקנא כמה שאפשר

סוף הסי' תורף לשון הרי"ף סי' תע"ח. והוא מפר"ח. והועתק גם בראב"ן סי' שס"ו. (88) ע' לקמן אות 40. (89) שבת קנ"ו א'. (40) לרב הונא. ובר"ח ורי"ף מפורש שהיא חברייתא קכ"ח רע"ב בשר תפוח, והם גורסים במחלוקת ר"ח ורי"ח ג"ב בשר תפוח, ומפני זה לא הביאו חברייתא הקודמת קכ"ח סע"א בשר בין תפל וכו', וע' לזה רשב"א ומאירי וחדושי הר"ן. ולפי"ז גם בדברי רבינו לעיל אות 88 צ"ל: תפוח. ואפשר שרבינו נטה מדברי ר"ח ורי"ף, וכונתו באמת לברייתא הקודמת הנ"ל, ולפי"ז יש לקיים באות 88 הגי' : תפל. וע' ראב"ן. (1) קכ"ח סע"א. (2) גמרא: לכלבים. (3) ר"ח קכ"ה ב'. (4) במשנה שבת קמ"ג א' לבתר דאפכה רב נחמן. ע' גמרא שם וקנ"ו א' וביצה ב' א'. (5) קכ"ח ב'. (6) צער בי"ח דרבנן, ולא דחי איסור ביטול כלי, כמפורש שבת קכ"ד ב'. ולמ"ד זה מותר להניח כרים וכסתות תחת הבהמה רק אם אפשר לשומטם מתחתיה. ע' דש"י שבת שם ד"ה בשלישי. (7) כ"א, והכוונה: אם אפשר. וכ"י: אלא. (8) שבת קנ"ד ב'. (9) עד סוף הסי' קכ"ח ב'. (10) כ"י: ומביא. (11) קיצור לשון הרי"ף סי' תפ"א. (12) רי"ף וגמרא. (13) עירובין ס"א ב' ופ"א א'. וע' סנהד' כ"ה רע"א. (14) שבת קמ"א ב'. (15) קכ"ח ב'. (16) ד"ס. (17) גמרא: יפול לארץ. (18) גמרא: אמר רשב"ג. (19) גמרא: בהמה. ולהלשון כאן ע' מה שכתבתי במונטסד שריפט ח' נ"ד ע' 562. (20) גמרא. כג"י ד"ס שהיא ג"י רבינו. כ"א: מטמא לא דמרחקין, וט"ס הוא. (21) קכ"ח ב'. (22) כעין ג"י ד"ס ורי"ף, ע"ש וגמרא. (23) גמרא: לה שמן. (24) כ"א וגמרא: ביד.

לשנויי משנינן. אמר רב יהודה אמר שמואל חיה כל זמן שהקבר פתוח בין אמרה צריכה אני ובין לא אמרה צריכה אני מחללין עליה את השבת >נסתם הקבר בין אמרה צריכה אני בין< לא אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת רב¹ אשי מתני הכי מר זוטרא מתני הכי >אמר רב יהודה אמר שמואל חיה כל זמן שהקבר פתוח בין אמרה צריכה אני ובין אמרה צריכה אני² מחללין עליה את השבת נסתם הקבר אמרה צריכה אני מחללין עליה את השבת לא אמרה צריכה אני אין מחללין³ עליה את השבת >אמר ליה רבינא למרימר מר זוטרא מתני לקולא ורב אשי⁴ לחוטרא הילכתא כמאן אמר ליה⁵ ספק נפשות להקל. מאימתי פתיחת הקבר אמר אביי משתשב⁶ על המשבר. רב הונא בריה דרב יהושע אמר משעה שהדם שותת 10 ויורד. ודיקדק⁷ רבותינו מדלא קאמר רב הונא עד שהדם שותת שמע מינה שהדם שותת קודם שתשב על המשבר, והילכתא כאביי. וכן פירש רבינו חננאל ורבינו אלפסי. ולי נראה שספק נפשות להקל⁸, דהא אפילו אמא⁹ דמתני רב אשי, דכתרא הוא, לא סמכין להחמיר, כדלעיל. והילכתא¹⁰ כנהרדעי שאמרו חיה שלשה שבועה >ושלשים< שלשה בין אמרה צריכה אני ובין (לא) אמרה [לא]¹¹ צריכה 16 אני מחללין עליה את השבת, והיינו כמר זוטרא, שבועה אמרה אין אני צריכה אין מחללין אבל סתמא מחללין, שלשים אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה אבל עושה לה על ידי ארמאי כדרב המנונא דאמר דבר שאין בו סכנה אומר לגוי ועושה. [ורבא]¹² פליג עלייהו, דאמר לעיל חיה שבועה [או] שלשים¹³, דלדידה משבועה עד שלשים הוה ליה כמו לנהרדעי משלשה ועד שבועה, דכי אמרה צריכה 20 אני מחללין >עליה את השבת<¹⁴, וכדאמרין בפרק הדר¹⁵ ההוא ינוקא [דאשתסוף חמימיה]¹⁶ אמר להו רבא נישיליה לאימה דינוקא¹⁷ אי צריכה נחים ליה אנב אימיה, ויום שמיני דמילה¹⁸ הוה, ורבא למעמיה. ורבא גרסינן, דהא בשמעתין נקבעו דברי אביי תחלה, וכן בעירובין, אבל גבי ההוא ינוקא דלעיל מיניה¹⁹ גרסינן רבה, מדאמר אביי בעי²⁰ לאותוביה²¹ למר ולא שבקי²² רב יוסף. ולא גרסינן²³ נחים ליה גוי אנב 26 אימיה, דאפילו על ידי ישראל מותר. ואי גרסינן גוי אסכן רבה גרסינן התם בתרווייהו, דסבירה ליה כנהרדעי. והני מילי להחם חמין²⁴ דאסור לפני המילה ביום שמיני, דרבא למעמיה דאמר בפרק אלו דברים²⁵ הכל חולים אצל מילה הן²⁶ לא שנא בריא ולא שנא חולה אין מחממין לו חמין להברותו ולמולו דלא חוי, ומיהו אס כבר

(1) קכ"ט א'. (2) ע"כ גם בכ"א. (3) "אין מחללין" גם בכ"א. (4) גמרא: אשי מתני. (5) גמרא: ליה הלכה כמר זוטרא. (6) גי' ר"ח. (7) עד כאביי שורה 11 קיצור לשון ר"ח ור"ף סי' תפ"ד וראב"ן סי' ש"ע, ע"ש הלשון. (8) מובא בהגמ"ר שבת פ"ז סי' תס"ג בשם רא"ם, וצ"ל: רא"ה ע' לעיל ע' 837 אות 22. (9) כ"י: אמאן. (10) ר"ח ור"ף וראב"ן הנ"ל אות 7. (11) כג"י הדפוס, וג"י הכ"י היא גי' ד"ס. אבל ע"כ צ"ל כמו שהגתתי, שהרי כתב והיינו כמר זוטרא. וכן בר"ח ור"ף וראב"ן: איני צריכה. (12) כ"י: ורבנן פליגי, וכ"י: פליגי עליה דאמרי. (13) כלי' ללושנא קמא שבועה ולאמרי לה שלשים. (14) כ"י: עירובין ס"ח סע"א. (15) כ"י: דמושתפי חמימות. (16) ד"ס. (17) יום שמיני שהוא יום המילה, וקודם המילה. ע' לקמן שורה 26 ור"ח עירובין שם ותוס' כאן ד"ה רבא וגיטין ח' ב' ד"ה אע"ג וב"ק ס' ב' ד"ה אומר. (18) עירובין ס"ז סע"ב. (19) כ"י: בעאי, וכן בר"ף וד"ס ובר"ף שבת סי' תק"ד. (20) כ"י: ור"ח ור"ף: לאותובי. (21) גמרא: שבקן. (22) ע' ד"ס. (23) כ"י: פסחים ס"ט סע"א, כג"י ד"ס. (24) כ"י: אצל מילה חולים הן, בשביל הקטן. (25) כ"י: אצל מילה חולים הן, בשביל הקטן. (26) כ"י: אצל מילה חולים הן, בשביל הקטן.

הוחמו חמין מערב שבת, אי נמי על ידי גוי מרחיצין¹ את הקטן בין לפני המילה ובין לאחר המילה, דהכי אמר [רבא]² בהדיא בפרק רבי אליעזר דמילה³. ואי גרסין בפרק רבי אליעזר דמילה רבה (ד)אם כן מיירי נמי בחמין שהוחמו בשבת⁴. והכי מסתבר טפי, דהא שקיל וטרי בהדיא רב יהודה ורבה בר אבון⁵, ואנן אמרינן בפרק בתרא דקידושין⁶ ביום שמת רב יהודה נולד רבא⁷. והא דפסק רבי יוחנן במסקנא⁸ הלכה כרבי אליעזר בן עזריה בין בחמין שהוחמו בשבת ובין בחמין שהוחמו מערב שבת בין הרחצת כל גופו ובין הרחצת מילה מפני שסכנה היא לו לא נוקק לסטוק⁹ אלא לאחר המילה¹⁰, ולפני [המילה ששיטא] דישאל אסור להחם. ואי גרסין בעירובין¹¹ רבה צריך להעמיד בקטן חולה, דהא [רבה]¹² פליג ואמר לעיל מינה¹³ לדברי רבי אליעזר, אף על גב דאית ליה¹⁴ מכשירי מילה דוחין שבת. קטן בריא מחמין לו¹⁵ חמין כדי להברותו ולטלו דהא חזי ליה אבל לא בקטן חולה, הילכך דוקא על ידי גוי מותר או צריכה אימיה. ואף על גב דנקיט לדברי רבי אליעזר, כל שכן לרבנן¹⁵. אי נמי הדרו [בהו]¹⁶, דהא מסקינן¹⁷ אלא אמר רבא קסבר רבי אליעזר שוחטין וזורקין על טמא שרץ. והראשון עיקר לפי דעת. ויש גרסות חלוקות בההיא דנהרדעי, והכי נראה כדפרשית לעיל: אמר¹⁸ רב יהודה אמר שמואל לחיה <שלשים יום> למאי הלכתא אמרי נהרדעי לטבילה¹⁵ אמר רבא לא אמרן אלא שאין בעלה עמה <אבל בעלה עמה> בעלה מחטמה: רעו. הלכות¹⁹ הקזה. עושין²⁰ מדורה בשבת לחיה <או>²¹ למי שהקז דם ונצטנן ואפילו בתקופת תמוז. ומבקעים אפילו כלי עץ חשובים, דבל תשחית דנופה עדיף: אמר רב²² לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו הקז דם ואין לו מה יאכל ימכור מנעלים שברגליו ויספיק מהם צרכי סעודה,²⁰ ואלו הם בשר ויין²³ הרבה, [שהם מחטמין]²⁴. אבל בשר עוף לא יאכל, כדאמרינן בפרק בתרא דמעילה²⁵ ובנדרים²⁶ אמר שמואל דמסוכר²⁷ דאכל ציפורא פרח ליביה כציפורא, ותניא התם אין מקוין דם לא על הדגים ולא על העופות ולא על בשר מלוח. ואמרינן התם דעופות בשלוקין שפיר דמי, אבל דגים אפילו בשלקא לא²⁸.

וכ"ה לקמן סי' שצ"א קרוב לסופו. גמרא: הכל חולים הן אצל. ⁽¹⁾ עד דמילה שורה 2 הועתק באסופות כ"י ע"ח ג'. ⁽²⁾ אסופות. כ"י: רבה, ומ"ס הוא ע' לקמן שורה 3 ולחלן. ⁽³⁾ שבת קל"ד רע"ב. ⁽⁴⁾ ע' פסחים ס"ט סע"א. ⁽⁵⁾ לפני רבינו היתה הגי' כבד"ס שבת שם אות ב': אמר להן רבא. ⁽⁶⁾ ע"ב רע"ב. ⁽⁷⁾ ומפני זה כתב בד"ס שבת שם שאין לגרוס "להן". וכגון רבינו "רבה" כ"ה בפר"ח שם בקושיא, ע"ש. ⁽⁸⁾ שבת קל"ד סע"ב. ⁽⁹⁾ כ"א. ⁽¹⁰⁾ שמשלשון ר' יוחנן משמע אף שהוחמו ע"י ישראל, וזה דוקא לאחר המילה. אבל לפני המילה אין סכנה, ואסור לישראל להחם. שמכשירי מילה אין דוחין את השבת. ועפ"ז הוספתי. וע' השגות פ"ב מח' מילה ה"ח ומ"מ שם ומ"מ פ"ב מח' שבת ה"ד ורשב"א שבת קל"ד ב'. ⁽¹¹⁾ ס"ח סע"א. ⁽¹²⁾ כ"י: רבא. ⁽¹³⁾ בפסחים ס"ט סע"א. ⁽¹⁴⁾ שבת קל"ד רע"א, קל"א סע"ב. ⁽¹⁵⁾ ע' תוס' פסחים שם ד"ה קטן. ומ"ש רבינו צ"ע. ⁽¹⁶⁾ חכמי חש"ס חזרו בהם מסברה דהיכא דגברא לא חזי לא רמי חיובא עליה. ונפל גם מה שהוציא רבא מסברה זו. ועפ"ז הגהתי, כ"י: בית. או שצ"ל: דהדר ביתו והכונה: הש"ס. ואם לא תפרש כן צריך אתה להגיה: דהדר וכו' אלא אמר [רבה], כגון ד"ס פסחים ס"ט ב' אות ד'. ⁽¹⁷⁾ פסחים שם. ⁽¹⁸⁾ קב"ט א'. ⁽¹⁹⁾ עד סוף הסי' הועתק בקיצור באסופות כ"י ע"ח ג' וד'. ושם: ענייני הקזה. ⁽²⁰⁾ תורה הגמרא קב"ט א'. ⁽²¹⁾ אסופות. ⁽²²⁾ ע' גמרא וד"ס. ⁽²³⁾ כרב וכשמואל. ⁽²⁴⁾ כ"י: שאתם, ותקנתה מסברה. ⁽²⁵⁾ כ' ב'. ⁽²⁶⁾ נ"ד ב'. ⁽²⁷⁾ כעין גי' הערוך סבר ד'. כ"י: במסיבה, כ"א: דמסב'. גמרא: דמסוכר. וע' לקמן ע' 849 שורה 5 ובהגהותי שם אות 40. ⁽²⁸⁾ ע' תוס' נדרים שם ד"ה שקחין.

ואמרינן בפרק כיצד מברכין¹ כל ירק מוריק, אמר רבי יצחק בסעודה ראשונה של הקזת דם². וחי'ג'ביש' קשים לו <אז>³ לאכול, כדאמרינן בפרק שני דעבודה זרה⁴. ודוקא ביצה הקשה, אבל הרכה משיבה הנפש, כדאמרינן <בברכות בסוף פרק כיצד מברכין>⁵ כל שהיא כביצה ביצה טובה הימנו⁶ כי אתא רב דימי אמר טבא ביעתא⁵ מגולגלתא משייתא מטייתא⁷. ונראה לי (ר') שטווה כדי שתהיה קשה. ודכוותיה אמרינן בפרק [שני]⁸ דעבודה זרה⁹ דביצה צלויה מחזרת את החולה לחוליו. וגם יש שמחלקים בין צלויה למבושלת. ואמרינן בשילהי בבל מערבין¹⁰ הביאו לו ביצה מגולגלת בלא מלח וגמעה¹¹ ולא מפני שתאב לה¹², פירוש מרוב חלשות התענית, אלא כדי להראות את ההלכה לתלמידיו¹³, אל[מ]א שדרך החלשנים לגומעם¹⁴. וכן עמא דבר¹⁵. וגרסינן בפרק שני דעבודה זרה¹⁶ <שני לדג דם>¹⁷ שני לדם דג שלישי לדם מרחץ¹⁸. ויש מפרשים סעודה שנייה, ולא נהירא, וקשים¹⁹ לו, כדאמרינן במעילה²⁰ ובנדרים²¹ הכא ביומא דהקזה עסקין²² דלא אכיל²³ דגים: וצריך להזהר מיוקא²⁴: וזמן²⁵ הקזה כל שלשים יום בין הפרקים ימעט, פירוש²⁶ בן <ארבעים שנה>²⁷ ימעט מחודש [לשני] חדשים²⁸ ושוב בין הפרקים היינו בן שלשים ימעט²⁹ ושלוש²⁹ פעמים בשנה יקזו. חד בשכתא וברביעי ובששי מעלי³⁰, שלישי מסוכן, וכן בשני וחמישי, אם לא למי שיש לו זכות אבות. אבל במעלי יומא טבא <אין מקיזין>³¹, דנזירה משום מעלי יומא דעצרת דנפיק בה זיקא ושמייה טבוח. אבל יום הושענא רבה אינו בכלל³², וכן ערב יום טוב אחרון דפסח. וכן נהגו שאין מקיזין בין פסח לל"ג בעומר, מפני ששלטה מגפה בתלמידי רבי עקיבא³³. וכן בתמוז ואולול

(1) ברכות מ"ד ב'. כ"א: מברכין בסופו. (2) כעין ג' ד"ס ברכות שם אות ע'. (3) אסופות. (4) כ"ט רע"א, והוא גם במעילה ונדרים במקומות הנ"ל. חי'ג'ביש': חלב, גבינה, ביצה, שחלים. (5) מ"ד ב'. כ"א: בברכות כיצד מברכין, אסופות: במסכת ברכות בסוף פרק כיצד. (6) גמרא: ממנו, ובמאמר רב דימי: הימנה, וד"ס בשניהם: הימנה. ונראה שלפני רבינו לא היה הא דכי אתא רבין, כג' ד"ס ע"ש. (7) כג' ד"ס. ולג' זו מפורש בגמרא כפירוש המוספי גלגל א'. ולפ"ז אפשר שגם רבינו מפרש כן גירסתנו. (8) כ"י: בתרא, ונשתבש מן ב'. (9) כ"ט א', וגם בברכות נ"ז ב'. (10) עירובין מ"א רע"א. (11) וכן בפר"ח ובה"ג ד"ב ע' 192. (12) כעין ג' ה"ג ד"ב הנ"ל: שתאוב היה לה. וע' גמרא וד"ס. (13) ע' ד"ס שם, ובה"ג הנ"ל: לתלמידיו. (14) ע' ר"ח עירובין שם ותוס' שם ד"ה ביצה. (15) פסחים נ"ד רע"א. (16) כ"ט רע"א, ע"ש בר"ח ורש"י שבת קכ"ט ב' ד"ה כיון דרשו. (17) אסופות. (18) לא נמצא לפנינו שם, ולהיפך מבואר שם: שלישי לו סכנתא. ע"ש ובר"ס. ושם כ"ח סע"ב וגישין ע' סע"א נמצא שמרחץ אחר הקזה סכנה. (19) שהרי קשים לו. (20) כ' ב'. (21) נ"ד ב'. (22) כ"ה במעילה. (23) כ"ח בנדרים. (24) שבת קכ"ט סע"א. (25) שם רע"ב. (26) רש"י. (27) אסופות. (28) כ"א: מחודש לחדשים. אסופות: ימעט ויקזו אחר ב' חדשים, והוא כלשון רש"י. (29) רש"י: יקזו לג' חדשים, והוא ד' פעמים בשנה. ובהגה"מ ס"ד מה' דעות סי' א' מפר"ח: עוד בין הפרקים בא בימים ויחזור וימעט מדי חדשים לדי חדשים, ואולי זהו המקור לפירוש רבינו כאן. ובפר"ח לפנינו והועתק בערך פרס ו' ג' אחרת, ע"ש. וכבר העירותי שנוסחאות שונות היו להראשונים מפר"ח ע' לעיל ע' 106 אות 18. (30) מועיל. וע' גמרא. (31) אסופות. ובגמרא עוד טעם: משום חולשא, ע"ש. (32) משום שאינו דומה לעיו"ט דלמא, לויכא למיגור אטו ערב שבועות. וטעם זה גם בעיו"ט האחרון של פסח. ובימים ההם גם הטעם משום חולשא אינו, שהרי מחויב לכבדם במאכל ובמשתה. ולענין הושענא רבה כתב בתשב"ץ סי' תקמ"ט וזכובא בא"ח ח"א ע"ז א' סי' י"ב שאסור מפני שהוא יום הדין, אבל הר"ק כתב כרבינו. ע"ש ובר"מ אר"ח סי' תס"ח סק"ג ובהג"ה שם סי'. (33) ובמות ס"ב ב'.

ושבט לא¹, וסימן ז'ל"ט², ומעם ברור לא שמעתי: אמר³ שמואל אכל חטה [62 b] והקין דם לא הקין אלא לאותה חטה והני מילי לרפואה אבל לאקולי מיקל ואמר שמואל⁴ <המקין דם>⁵ שתיה לאלתר אכילה ער חצי מיל: וגרסינן בפרק אין מעמידין⁶ כאב עינא וסיבורא⁷ ודאחי עליה אישתא כילהו דבי⁸ בני סננתא [חלא]⁹ לסיבורי [ומונינן]¹⁰ לתעניתא וחילופא סננתא תחלי וסיבורי¹⁰ סננתא. ומיהו⁵ בשני לדם אפילו מונינן¹¹ מעלי, וכל שכן דגים גדולים: גרסינן בפרק מי שאחזו¹² אמר אבוי אמרה לי אם לשמשא בת יומא כוזא דחמרא¹³ בת תרי יומי סיבורי¹⁴: תנו¹⁵ רבנן הקין דם ושימש¹⁶ הויין ליה¹⁷ בנים ויתקין הקין שניהם ושימשו הויין ליה¹⁸ בנים בעלי ראתן, אמר רב פפא לא אמרן אלא דלא טעים מידי אבל טעים מידי לית לן בה. ויתקין פירוש חלשים¹⁹: והשמש²⁰ טוב לישון בו אז, מפני החיטום,¹⁰ דהא דמסיק ולא היא לא מפני שרע לו, אלא שלא היה²¹ מעשה כן²²: ומי²³ שהקין לא יקום לאלתר ממקומו, כי זה אחר מן הדברים שקרובים למיתה יותר מן החיים, פירוש קרובים לרעה מן הטובה: רב²⁴ ושמואל דאמרי תרווייהו האי מאן דעביד מילתא ליטעום מידי והדר ליפוק ואי לא טעים מידי²⁵ אי פגע בשכבא ירקא אפיה אי פגע במאן דקטיל נפשא מית אי פגע בדבר אחר קשה לדבר אחר: אמר¹⁵ שמואל ארבע דהוי ארבע דהוי²⁶ ארבעה עשר ארבע > דהוי עשרים וארבעה ארבע<²⁷ דליכא ארבעה בתריה כלהו²⁸ סננתא > ראש חודש ושיני לו חולשא שלישי לו סננתא²⁹: וכל³⁰ המקיל³¹ בסעודת הקזה³² מקילין לו מזונותיו מן השמים: גרסינן בפרק מי שאחזו³³ תנו רבנן³⁴ ששה דברים³⁴ העושה אותן מיד מת ואילו הן הבא מן הדרך³⁵ ונתייגע הקין דם ונכנס לבית המרחץ ששה²⁰ ונשתכר ו(ה)ישן על גבי קרקע ושימש מטתו, ואמר רבי יוחנן והוא שעשאהו כסדרן > אמר אבוי כסדרן מת< שלא כסדרן חלש איני והא מעורת עבדה ליה לעבדה תלת מנייהו ומית ההוא כחוש הוה. ואמרינן התם <שהקין דם>³⁶ רובו קשה ומיעוטו יפה.

(רעז) ³⁷ והקין דם למטה מן הכצים יפה לזרע: יומא³⁹ דש[ם] מי פירש רבינו²⁵

(1) לא מצאתי כן רק בראב"ן רס"י שע"א. (2) הסימן הוא מסופי התיבות, ודאי מפני שהוא גם ר"ת: זה לא טוב. (3) שבת קכ"ט ב'. (4) ד"ס. ושם ובאסופות: אמר. (5) אסופות. (6) ע"ז כ"ח סע"ב, ע"ש הלשון. (7) כעין הגי' שהביא ב"ר' ד"ס. וגי' זו או כעין זו היתה לפני הר"ח, ע' פירושו שם ותשו' ג"מ מ"ב רע"א. כ"א: וסיבורי, ע' לעיל ע' 347 שורה 21 ובהגהותיו שם אות 26, וע' לקמן אות 10 ואות 14. (8) גמרא: בי. (9) ע"ז כ"ח רע"א. כ"א: חליי מניצי. (10) כ"א: וסיבורי, גמרא: וסיבורי. (11) כ"א, כ"ו: מניצי. (12) גיטין ס"ו ב'. (13) גמרא: דמאי. (14) כ"א וגמרא: סיבורי. (15) גיטין ע' א'. (16) כ"ה בכתובות ע"ז ב'. (17) גמרא בשני המקומות: לו, וכן נדה י"ז א'. (18) כתובות ונדה: לו, גיטין: להן. (19) רש"י, וע' ערוך ותק. (20) עובדא דשמואל ואבלט שבת קכ"ט סע"א. (21) כ"א. (22) שלא היה יום הקזה, ע' חרושי הר"ן. (23) שבת קכ"ט רע"ב. (24) קכ"ט סע"א. (25) כ"א ור"ס ליתא. (26) כ"א: דהויא, אסופות וגמרא: דהוא, וכן בכולם. (27) כ"א ואסופות וגמרא. (28) כ"א ואסופות, והיא ג"י ד"ס. (29) אסופות. גמרא: סננת. (30) קכ"ט סע"א. (31) כ"א ואסופות: המקיל. ואסופות: המקיל במזונותיו, וליתא בגמרא. (32) ד"ס וראב"ן סס"י שע"א. (33) גיטין ע' סע"א. (34) ליתא בגמרא. (35) גמרא: הבא בדרך. (36) כ"א, ושם: שהקין. (37) בטעות גרסם כאן הסי', ומקומו ודאי לקמן ע' 350 שורה 5. (38) גיטין שם. (39) שבת קכ"ט ב'. כ"א: דשעמי.

חננאל¹ שאין נוטל(ין) שכר המגלח בשפה, אלא הם² בכלל גילוח הראש, אף בכלל שכר [הקז]³ דם בקרנים נכללות. ומאה קרני גדיים⁴. ובהדי מילי דהקזה מתני להך:

[רעז]⁵. אמר⁶ רב נחמן הלכה כרבי יוסי דחותכים את הטבור בשבת אפילו נולד רק אחד, ובתאומים אפילו רבנן מודי, משום דמנתחי אהרדי. וכל >שכן⁷ שקושרין את הטבור בשבת, וגם מרחיצין ומולחין⁸ ומלפפין את הוולד בשבת. וטומנין >את⁹ השיליא כדי שיחם (את) הוולד. ואסוכי ינוקא¹⁰ לאו היינו ליפוף¹¹. ירושלמי¹² וקושרין את הטבור כהדא אמתא¹³ דבר קפרא נפקא מיילדא בשבת¹⁴ >אתת¹⁵ לרבי אמר לה איזלון ושאלון לחייתא אמרה ליה ליכא (ל)חייתא¹⁶ אמר לה זילי עבידי כמנהגך אמרה ליה ליכא מנהג אמר לה זילי חתוך כרבי יוסי [כניי]¹⁷ מתניתא¹⁸ וכל צרכי חיה עושין בשבת >תני¹⁹ השיליא הזאת בשבת עשירים >טומנים אותה בשמן והעניים בתבן ובחול אלו ואלו טומנים אותה בארץ כדי ליתן ערבון לארץ:

[רעת]. פרק רבי אליעזר דמילה²⁰. כלל²¹ אמר רבי עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת. פירוש²² כגון מכשירי מילה, אבל מילה שאי אפשר לה²³ להעשות מערב שבת דוחה את השבת. אמר²⁴ רב יהודה אמר רב הלכה כרבי עקיבא. ופירש רבינו חננאל הא דקאמר רבי יצחק²⁵ פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מערב שבת והביאוהו בשבת²⁶ שלא ברצון²⁷ רבי אליעזר, דשרי אפילו דרך רשות הרבים ושלא ברצון [חכמים], דאסרו אפילו דרך >נגות²⁸ חצירות וקרפיות, אלא ברצון רבי שמעון דשרי דרך גגות >חצירות²⁹ וקרפיות³⁰ >לכלים ששנחו בחוכן ולא³¹ לכלים ששנחו בתוך הבית. ולית³² הילכתא הכי, אלא כדפסקין הלכה כרבי עקיבא. ואף על גב דפסקין במסכת עירובין >פרק כל נגות³³ אמר רב הלכה כרבי שמעון והוא שלא ערבו, לא סמכינן עלה. ותו דאמר רבא בסוף פרק האשה בפסחים³⁴ ערל הזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת וכו' עד איזמל מאי הוא³⁵ דתניא כשם שאין מכיזין

(1) ע' לשונן ובערך סגר. (2) השפמות המתקנות. (3) כ"י: מקיזה. (4) לא ידעתי פתרונו. ועפ"י פ"ח ודאי צ"ל: קרני וזוכית. (5) ע' לעיל ע' הקודם אות 87. (6) ק"ש ב', ע"ש. ורבינו קיצר. ועד סוף הסי' הועתק באסופות כ"י ע"ח ד'. (7) אסופות. (8) כ"א ואסופות וגמרא, כ"י: ומולפין. (9) אסופות, והיא ג"י ד"ס. (10) שבת קכ"ג סע"א, ראבי"ה לעיל ע' 840 שורה 6. ושם: אסוכי. ואסוכי ב"ר"ס שם סוף אות ר'. (11) רש"י. וע' חוס' שבת קכ"ג א' ד"ה אסוכי. (12) שבת ספ"ה והובא בפ"ח כאן. (13) וכן באו"י ח"ב סי' ק"ח אות ב'. כ"א ופ"ח וירוש': אמתייה. (14) כ"א: בשבתא. (15) ירוש': ושאלת. (16) ירוש': חייה. (17) כ"י: מני. פ"ח בטעות: כבמתניתא. (18) שבת קכ"ח ב'. והיה לפני הירוש' כן במשנה, והיא הגי' שהביא המאירי שבת שם. (19) עד סוף הסי' כג' ר"ח, וע' הלשון בירוש'. (20) הוספתי מסכרא. וככ"י לא נסמן. (21) משנה ק"ל רע"א, כג' הרי"ף. (22) רש"י. (23) כ"א. (24) קל"ג סע"א. (25) קל"ג סע"א, ע"ש. ורבינו קיצר. (26) ד"ס ור"ח ורי"ף. (27) כ"א ור"ח ור"ס. (28) עד כאן פ"ח ק"ל ב'. והוא תורף דברי הגמרא שם. והשאר עד הבית ליתא בפ"ח לפנינו. (29) כ"י: וקרפיות ולית לכלים. (30) עד למחר להלן ע' 851 שורה 6 פ"ח קל"א א' ו', והובא ברי"ף סי' תפ"ד בשם רבנותא, והועתק סתם בראב"ן סי' ש"ע. ורבינו העתיק לשון הרי"ף, בשינוים קלים. (31) צ"א א'. והוספתי עפ"י כ"א, וכ"ה ב"ח ורי"ף. (32) צ"ב א'. "בפסחים" עפ"י כ"א. (33) מאי הוא ליתא בגמרא.

אותו דרך רשות הרבים כך אין מביאין אותו דרך חצירות וגגות וקרפסות⁴. [ו]גרסינן בתלמוד ארץ ישראל² רבי שמואל בר אבדימי הוה ליה עובדא למיגור <בי>³ רב ששנא⁴ בריה אינשי מייתי לאיזמל שאל לרבי מנא⁵ ואמר ליה ידחה עד למחר שאל לרבי יצחק בן אלעזר אמר ליה משחק קונדיטון⁶ לא אינשיתון ומייתי איזמל אינשיתון ידחה למחר. ורבינו יצחק האלפסי⁷ פליג ואמר כיון דבגמרא דידן פסקינן⁸ הלכה כרבי שמעון ואפילו בדבר הרשות לא סמכינן [אירושלמי] היכא דפליג אנגמרא דידן⁸. ותו מעשה רב⁹ דמייתי רבי יצחק, כדלעיל. והא דפסק רב הלכה כרבי עקיבא, היינו דוקא לענין (היכי) שלא יביא האיזמל דרך רשות הרבים כסכנת רבי אליעזר, אבל במקום שבות [מודה] דשרי. ורבא בפסחים לדברי רבנן קחשיב איזמל בהדיהו, וכן לרבי שמעון נמי יכול לומר רבא, ולענין כלים ששבתו בתוך הבית, שבוה מודה¹⁰ רבי שמעון לרבנן. ומעשה נמי דירושלמי איכא למימר (נמי)¹⁰ ששכחוהו בתוך הבית, ולא פליג אדרכי שמעון, ומעתה יהו הירושלמי והבבלי שוין¹¹. ואני מוסיף דבר שנראה לי עיקר, שלפירוש רבינו חננאל קשיא רב אדרב, דרב פסיק כרבי עקיבא¹² ורב נמי פסק הלכה כרבי שמעון¹³. ומה שפירש רבינו שלמה¹⁴ ואיתו¹⁵ מהאי רישא להאי רישא שהיה התינוק בבית שבראש המבוי והאיזמל בבית שבראש האחר ליתא, אלא שניהם¹⁶ שבתו במבוי, ולא בבית שבמבוי. ובהלכות גדולות¹⁶ כתב והיכא דאיתו איזמל ממעלי שבתא לשבתא ואיגניב או [איפגם]¹⁷ מקמי מילה שרי למימר לגוי לצבותיה <או>¹⁸ לאתויי <איזמל>¹⁸ אחרינא, כדאמרין¹⁹ בפרק הדר²⁰ ההוא ינוקא דאישתפוך וכו'. ולפי זה גרסינן התם²¹ אי הכי אימא²² ליה לגוי זיל אחים ליה, וכן גירסת רש"י²³. אבל בכל ספרים ישנים כתוב דהא מר לא אמר ליה לגוי. ובהלכות גדולות²⁴ נמי גרסי הכי, ואיכא²⁵ תשובתם בצדם²⁶, שלא התירו אמירה לגוי שבות²⁷ ואפילו במקום

(1) בגמרא וד' פסחים שם ושבת ק"ל ע"ב הסדר: גגות חצירות. (2) שבת פ"ט ה"א. (3) ר"ף, והוא הגי' הנכונה. ובירוש' ופר"ח: לרב, וצריך לפרשו בדוחק. ובמאירי שהעתיק את הירוש' מהר"ף נשמט <בי>. ובראב"ן סי' ש"ע: הוה ליה ברא למיגור, וכעין זה בראב"ה לקמן סי' שצ"א. (4) וכן במאירי ובשכ"ח ה' מילה סי' ב'. ובירוש' ופר"ח ששעא, והגה"מ פ"ב טוה' מילה סי' ג': שישא, ועי' או"ז ח"ב סי' ק"ה. ועי' הצופה מארץ הגר ח"ג ע' 16 במאמר רש"א פוננסקי מילקוט תלמוד תורה בשם תדא"ר שזכר שם חכם בשם "שעה". ועי' הצופה הנ"ל ע' 97. (5) כן בירוש', ר"ף ומאירי: מונא. (6) כו"י: קונדיטון. (7) ר"ף סי' תפ"ד ותפ"ה עי' היטב לשונו. (8) עי' לסכנה זו ר"ף עירובין סס"י תרפ"ז. והמקור הוא בתשובת רב חאי בתשעה"ג ליק סי' מ"ו ושע"ת סי' ל"ט והאשכול ח"ב ע' 47, ועי' רש"א פוננסקי במכתבתו ענינים שונים ע' 10 ולהלן. אבל לר"ח מצינו שפוסק לפעמים כהירוש' נגד הבבלי, עי' לעיל ע' 828 בהגהותיו אות 24. (9) שבת כ"א א' ושמ"ס. (10) וליתא בכי"א. (11) ע"כ תורף דברי הר"ף. (12) בשבת קל"ג א'. (13) בעירובין צ"א א'. (14) שבת ק"ל ב'. (15) גמרא: ואיתתוהו. (16) ד"ו א' ור"ב ע' 101, והובא ברי"ף שבת פ"ט סי' תק"ד. ולשון כאן הוא כלשון הירוש'. ולקמן סי' ת"ז הועתק ג"כ לשון ה"ג מהר"ף והוא מתאים עם ה"ג ד"ב. (17) ה"ג ורי"ף ולקמן סי' ת"ה כו"י: איתנים. (18) ה"ג ורי"ף ולקמן סי' ת"ז. (19) ה"ג ד"ב ורי"ף: כההוא ינוקא. ה"ג ד"ו: דגמרינן לה מההוא ינוקא. ורבינו הוסיף ביאור. (20) עירובין ס"ז ב'. (21) ס"ח רע"א. (22) עי' לעיל ר"ע 256 ובהגהותיו שם אות 4. וכן גרס ר' יואל לקמן סי' ת"ז, ולקמן סי' שצ"א קרוב לסומו הכיאה בשם יש ספרים. (23) ברש"י לפנינו אין שום פירוש וגירסא כזה, וכבר העיר ע"ז בהמכרע סי' נ"ז מ"ו א' ע"ש. (24) ה"ג ד"ב ורי"ף, בה"ג ד"ו ליתא. (25) מגי' זו תשובה לפסק הה"ג, שמגי' זו יוצא שלא התירו אמירה וכו'. ומבואר ברי"ף ע"ש. (26) ירוש' ברכות פ"ט ה"א, ב"ר פ"ח. (27) שבות דאמירה לגוי.

מצוה באיסורא דאורייתא. ובהלכות עירובין פירשתי הכל בשני מקומות¹, בתשובת
המת שהובא [בספיקה בשבת ובתשובת אחרון שהובא] ביום טוב. ומיהו נראה לי
לדridן לא שכיח רשות הרבים גמורה², הילכך שרי³ לומר לנו להביא האיזמל, אי
נמי שרי על ידי תינוקות דליטלמל⁴ התם, כההיא דפרק חרש שנשא⁵. אי נמי שרי
6 בענין ההיא דגרסינן בפרק אלו דברים⁶ אמרו לו רבי שכח ולא הביא סבין > מערב
שבת < מהו וכו' עד למחר [מי]⁷ שפסחו מלה תחבו לו⁸ בצמרו מי שפסחו גדי
תחבו לו⁸ בין קרניו, ומסקנא התם⁹ דמחמר כלאחר יד הוא ומדרכנן אסור ודבר שיש
לו היתר מן התורה ודבר שבות עומד בפניו¹⁰ לעכבו [64 a] מותר. ואף על גב דבפרק
רבי אליעזר דמילה¹¹ ובפרק אלו דברים¹² דפסקינן¹³ הלכה כרבי עקיבא (הא) עבד
10 תלמודא צריכותא מפסח ומילה, משמע דלא גמרי להו אהרדי, ומיהו לענין איסור
שבות שוין. כן נראה לי. אבי העזרי:

רע"ט. והא¹⁴ דפליגי רבי אליעזר ורבי עקיבא הני מילי במכשירי מילה אבל מילה
גופה דרוחה שבת מגלן. אמר רבי יוחנן ביום השמיני¹⁵ ביום אפילו
בשבת. וכיום ולא כלילה נפקא לן מבן שמנ[ת]¹⁶ ימים¹⁷: והיכא¹⁸ דלא מהליה אבה
16 מיחייב בי דינא למהליה¹⁹ דכתיב²⁰ המול לכם כל זכר. ומיהו עיקר מצוה מוטלת
על אביו, כדתנן בפרק קמא דקידושין²¹. והיכא²² שהוא יתום או שאין אביו בעיר
גדולי העיר או שליה צבור מברכין²³ אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בכריתו של
אברהם אבינו, שהמצוה מוטלת על הבית דין, שהם במקום האב. והיכא דלא מהליה
> בי דינא < מיחייב איהו למימהל נפשיה דכתיב²⁴ [ו]על זכר אשר לא ימול וגו'.
20 והוא מברך²⁵ ליכנס בכריתו של אברהם אבינו: תנו²⁶ רבנן מילה דוחה את הצרעת
בין בזמנה ובין שלא בזמנה: ותניא²⁷ אין לי אלא הנימול לשמונה שיהא נימול ביום

(1) לקמן סי' שצ"א בענין מת שהובא בספיקה בשבת ולקמן סי' ת"ז בענין אתרוג שהובא
ביו"ט. ועפ"י הוספתי. (2) ע' לעיל ע' 307 שורה 6 ובהגהותי שם אות 6. (3) כמ"ש רבינו
נמצא בתשו' רב עמרם בתשוה"ג מהגניזה ע' 387. והדיון העתיק באסופות כ"י ע"ז ג'. (4) לפי
הגמרא שהביא בסמוך צ"ל: דליטול. אבל גם בה"ג ד"ב ע' 120 נוהגמרא: ונטלמל, וע'
תשוה"ג הנ"ל. (5) יבמות ק"ג רע"א. (6) פסחים ס"ו א'. כ"א: דברים בפסח. (7) כ"י:
סי'. (8) כ"א וד"ס: תחב לו גמרא: תחב. (9) ס"ו ב'. (10) ד"ס. (11) שבת קל"ג א'.
(12) פסחים ס"ט ב'. (13) כ"א: היכא דפסקינן. (14) שבת קל"ב א', ע"ש. ורבינו העתיק לשון
הר"ף סי' תפ"ו. (15) ויקרא י"ב ג'. ובגמרא וד"ס ליתא השמיני, וע"ש ראש העמוד. וכעין ג'
רבינו בה"ג ראש ה' מילה. (16) כ"י: שמונה. (17) בראש' י"ז י"ב. (18) קידושין כ"ט א'.
והובא בר"ף שבת סי' תפ"ו. (19) כ"א וגמרא: למימהליה. (20) בראש' י"ז י". (21) כ"ט א'.
ב ב ר י י ת א. ועל תנן במקום תניא ע' לעיל ע' 296 אות 11. (22) עד האב שורה 18 הועתק
באסופות כ"י ע"ח ד'. ושם: והיכא שהנער. (23) וכן הראב"ד פ"ג מה' מילה ה"א ורוקח סי'
ק"ג. והוא שיטת רב יהודאי בתשוה"ג ליק סי' מ"ה ותשרי ח"ב ע' 8. והובאה בסדרע"ג ג"ב
סע"ב ומחז' ע' 628 ועיסור ח"ב כ"ב ד' ומנהיג צ"ח רע"ב ושבה"ל ה' מילה סי' ד'. ובא"ח
ח"ב ע' 9 בשם רב יהודאי להיפך, ומעות הוא. וכשיטת רב יהודאי בראש' קידושין פ"א סי' מ"א
מס' העתים בשם רב האי. וע' רא"ש שם ויראים השלם ע' 450 והגה"מ בה' מילה הנ"ל וטובי
י"ד סי' רס"ה ואגודה שבת סי' קס"ט. וס' כללי המילה בזכרון ברית לראשונים ע' 86 ולהלן
נראה ששאב מכאן. (24) בראש' י"ז י"ד. (25) כמו אם מלים הב"ד, שהם במקום האב, כן הוא
עצמו במקום אביו. והדיון שכתב רבינו מובא בב"ה ב"י י"ד סי' רס"ה בשם הרשב"א, וע"ש
בט"ז סק"ב. (26) שבת קל"ב רע"ב. (27) ספרא ויקרא י"ב ג'. יבמות ע"ב ב', והובאה בה"ג
ד"ו 47 ב' וד"ב ע' 106 ובר"ף כאן סי' תפ"א ומשם הביאה רבינו.

- נימול¹ לתשעה לעשרה לאחר עשר לשנים עשר מנין <תלמוד לומר² וביום>:
והיכא³ דליכא ישראל דידע למימל ואיכא גוי דידע משמע בפרק שני דעבודה זרה⁴
דמילה כנוי פסולה, דכתיב⁵ המול ימול⁶ וגו'. אבל איתתא כשירה⁷ למימל, דהולכתא
כרבי יוחנן, ולא כראמר רב פפא. וכן פסקו רבנכתא⁸. ומיהו אי איכא גברא רופא⁹
מהדרין עליה, לאסוקי נפשיה מפלוגתא¹⁰. ומלשון כשירה¹¹ אין להוכיח דבדיעבד
קאמר רבי יוחנן, דדילמא אידי דתנא פסולה תני נמי כשירה: עושין¹² כל צרכי
מילה מוהלין ופורעין ומצצים ונותנים עליה איספליגית כמון אם לא שחק כמון¹³ מערב
שבת לועס בשיניו ונותן ואם¹⁴ לא טרף יין ושמן נותן¹⁵ זה בפני עצמו¹⁶ וזה בפני
עצמו¹⁷ ואין עושין לה חלוק לכתחלה אבל כורך עליה סמרטוט לא¹⁷ התקין מערב
שבת כורך על אצבעו ומביא ואסילו מחצר אחרת: (ד)תנא¹⁸ (ה)מול כל [זמן]¹⁹
שעוסק²⁰ במילה חוזר בין על ציצין²¹ המעכבין את המילה ובין²² על ציצין >שאין
מעכבין את המילה<²³ פירש על ציצין >המעכבין את המילה חוזר על ציצין<
שאין מעכבין את המילה אינו חוזר: תנו²⁴ רבנן מהלקטין את המילה ואם לא הילקט
ענוש כרת, ואוקימנא באומן וכונן שהיה סבר לו להספיק למולו מבעוד יום, ולא
יכול לגמור עד שחשיכה, והנה עשה מילה שלא בזמנה בשבת. ויש מפרשים²⁵
שהערה לה כעין ילקוט שמכנים²⁶ בו אבנים: אמר רב פפא האי <אומנא> דלא מייך
סכנה הוא ומעברין²⁷ ליה: תנו²⁸ רבנן (אלו)²⁹ דברים שאין עושין למילה בשבת
עושין לה ביום טוב שוחקין לה כמון וטורפין לה יין ושמן: [וכן]³⁰ לחול[ה] בשבת.
[ו]הני מילי בלא ליכא, פירוש שאינו מערכו יפה יפה³¹:
רפ. תנו³² רבנן אין מסננין את החרדל במסנתת שלו, פירוש³³ ביום טוב, ואין
ממתקין אותו בנחתלת. ובשל עץ אוקימנא, אבל בנחתלת של מתכות
שרי³⁴. ונותנים ביצה במסנתת של חרדל, שבו המרק³⁵:

(1) בספרא וגמרא ליתא, וכעין זה בה"ג ד"ב. ועי' יראים השלם ע' 448. (2) ויקרא
י"ב ג'. (3) ר"ף ספ"ט. והוא מה"ג ד"ו 46 רע"ב וד"ב ע' 102. (4) כ"ז א'. ובמנחות מ"ב
ב' סוגית הש"ס דמילה בעכו"ם כשירה. ע"ש. (5) בראש' י"ז י"ג. (6) המול ימול, ע' רש"י
ע"ז שם, וכן משם בה"ג דר"ף, וכ"ה במנחות מ"ב סע"א. ובשאלות ס"י ל"ז ועוד: המול ימול.
ובמ"א אאריך א"ה בזה. (7) ע' לקמן אות 11. (8) שאלות וח"ג. (9) כ"ה א'. כ"י: רבת.
(10) ברכות ל"ח רע"ב. (11) בגמרא לא נמצא לשון זה. ומלשון הגמרא משמע שאשה מוהלת
לכתחילה, וכן מבואר בשאלות וח"ג, ועי' אר"ז ח"ב ס' צ"ו. ועוד קשה חרי ע"כ כונת רבינו
להלשון שהביא בשורה 8 „כשירה למימל", ולשון זה משמעו לכתחילה. עי' לרונמא שבת
קל"ז רע"א: הכל כשרים לקדש. וחולין י"ש ב' וכו' א': כל העורף כשר למליקה, כל הצוואר
כשר לשחיטה. והנה בר"ף לפנינו: ומחלא שפיר דמי, ולשון זה משמע דיעבד, אבל בר"ף כ"י
בר"ם: מחלא ושפיר דמי. ועב"ם מ"ש רבינו צ"ע. (12) משנה שבת קל"ג סע"א. (13) ח"ג
ראש ה' מילה ור"ף. (14) ר"ף וכו' א"פ בר"ם. (15) ר"ף וד"ס. (16) כ"ה בגמרא קל"ד
רע"א, ועי' ברש"י וד"ס. כ"ה ומשנה: בעצמו. (17) משנה: אם לא. (18) קל"ג רע"ב, תנו רבנן.
(19) כ"י: זכר. (20) ר"ח ור"ף וס' יראים השלם רכ"ד א'. (21) ר"ף וד"ס אות ד' וס' יראים.
ופעם הא' גם בר"ח. (22) ר"ף. (23) כ"ה א'. (24) קל"ג ב'. (25) יש מי שאומר בפר"ח. וכל
לשון ר"ח הועתק בערוך הלקט ב'. (26) ליתא בר"ח. ועי' ש"א י"ז מ'. (27) ד"ס וד"ג ד"ו 46
ב' וד"ב ע' 101. ר"ף: ומעבירין. (28) קל"ד רע"א. (29) וליתא בכ"ה א'. (30) כ"י: וכו', בכ"ה
ליתא. (31) רש"י, ועי' ר"ח. (32) קל"ד א'. (33) רש"י. (34) עי' רש"י. ועי' שבת מ"ב רע"א.
(35) כפירוש רבינו חלו ברש"י שבת קל"ט סע"ב, ע"ש ולקמן ספ"י רצ"ח.

רפא. מהו לנבן. פירשתי בסוף פרק קמא דביצה¹ :

רפב. תניא² מרחיצין את³ הקטן בין מלפני⁴ המילה⁵ ובין לאחר המילה⁶ ביום הראשון⁷ כדרכו וביום שלישי⁸ שחל להיות בשבת מולפין עליו ביד אבל לא בכלי⁷ רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר⁸ ויהי ביום השלישי <בהיותם כוואבים>⁹ וגו'. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן הלכה כרבי אלעזר בן עזריה בין בחמין שהוחמו בשבת¹⁰ בין בחמין שהוחמו מערב שבת בין הרחצת כל גופו ובין הרחצת מילה <מפני>¹¹ שסכנה הוא לו. ובפרק מפני¹² הארכת¹³ כו: וכל היכא¹⁴ שהתניק ירוק או אדום ביותר ימתין לו עד שיראו שאין סכנה בדבר, כמעשה של רבי <נתן> :

[רפג]¹⁵. והילכתא¹⁶ כשמואל¹⁷ (דהא תניא כוותיה)¹⁷ דאמר¹⁸ (רפג)¹⁵ אין נותנים מים¹⁹ ושמן על גבי מכה אבל נותן חוץ למכה ושותת ויורד למכה. ואף על גב דרב פלגי עליה²⁰, הילכתא כשמואל, [דהא תניא כוותיה]. וכן פסק רב אלפסי²¹. ואין²² נותנין [ח]מין ושמן על גבי מוך שעל גבי מכה בשבת, משום סחיטה :

רפד. תנו²³ רבנן נותנים על גבי מכה²⁴ מוך יבש וכן²⁵ ספוג יבש אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבשין, והא (ד)תני כורכין ככתיתין יבשין²⁶, ומשני הא בחדתי הא בעתיקי. ויש מפרשים²⁷ דעתיקי מסו, ויש מפרשים²⁸ להסוך. אמר אביי שמע מינה כתיתין²⁹ מסו. ובסוף עירובין³⁰ [גרסינן] תנו רבנן רטיה שפירשה [מ]על גבי מכה בשבת מחזירין אותה³¹ רבי יהודה אומר וכו', אמר רב חסדא לא שנו אלא שפירשה על גבי כלי אבל פירשה על גבי קרקע דברי הכל אסור להחזירה³². אמר רב יהודה הלכה כרבי יהודה. ורב אלפסי פסק דלית הילכתא הכי, דהא רב אשי שבתראה הוא עבד עובדא כחנא קמא :

רפה. תנו³³ רבנן ערלתו³⁴ ערלתו³⁵ ודאי דוחה שבת ולא ספק <ולא מוטטום>³⁶ ואנדרוגינוס ולא שנוולד כשהוא מהול³⁷ דוחה שבת וכו'. והילכתא³⁸ :

(1) לקמן סי' תשמ"ז. (2) קל"ד ב'. והברייתא היא כפירוש רבא במשנה, ולכן הביא רבינו אותה ולא המשנה. (3) ד"ס. (4) כן בדברי רבא. (5) ד"ס. וכן בדברי רבא. (6) כ"א וגמרא : השלישי. (7) ד"ס. ע"ש. (8) בראש ל"ד כ"ה. (9) כ"א וגמרא. (10) כ"א, כ"ז : בערב שבת. (11) גמרא וראבי"ה ע' 847 שורה 7. (12) לעיל ססי' רע"ה. (13) כ"א : הרחבתי. (14) קל"ד א'. (15) ככ"ז בפעות הסי' במלת אין. (16) עד כוותיה שורה 18 פר"ח קל"ה א' ע"ש הלשון. (17) מקומו לקמן שורה 18, ושם הוא בכ"א. (18) קל"ד סע"ב. (19) גמרא ור"ה ור"ף : חמין. ואולי צ"ל כאן : מים חמין. (20) וקו"ל רב ושמואל הלכה כרב באיסורי ר"ח. ע' בכורות מ"ט ב' ונדה כ"ד ב'. (21) ר"ף סי' תצ"ב. כ"א : רבינו האלפסי. (22) קל"ד סע"ב ע"ש. (23) שם. ועד בעתיקי שורה 18 לשון הר"ף בקיצור ושינוי קצת. (24) גמרא ור"ה. כ"א : נותנין מוך יבש על גבי המכה כג"ה הר"ף ע"ש. (25) גמרא : מוך יבש וספוג. (26) מוך יבש, שחוא ככתיתין יבשין. ע' ר"ח ורש"י. (27) ר"ח ור"ף. (28) רש"י. וע' שלה"ג סי' תצ"ב אות ג'. (29) ד"ס אות י'. (30) ק"ב ב', וחובא ברי"ף כאן ובראבי"ה לעיל ע' 309. ע"ש היסב. ובאן העתיק רבינו מהר"ף. (31) ר"ף : אותה בשבת, וע' גמרא. (32) וכן בר"ח. (33) קל"ד סע"ב וקל"ה רע"א ע"ש. ורבינו קיצר. (34) ויקרא י"ב ג'. (35) ככ"א וד"ס ליתא. (36) כ"א, והיא ג"ח ח"ג ד"ב ע' 102. (37) גמרא עוד : ולא נולד בין השמשות, אבל בד"ס וח"ג הנ"ל ליתא. (38) עד שבת לקמן ע' 855 שורה 5 קיצור לשון חר"ף סי'

כשמואל דספק הלכה כרבי שמעון בן אלעזר¹, דרבה ורב יוסף קיימי כוותיה², והילכתא כרבה לגבי רב יוסף בר משדה ענין ומחצה³. והילכך סליקא שמעתא דגולד כשהוא מהול בחול (ו) צריך להטיף ממנו דם ברית, ומיהו לא מהלינן ליה בשבת, דהילכתא חיישינן דילמא ערלה כבושה היא, ולא אמרינן ודאי ערלה כבושה [היא] ודחיא שבת. וגר שנתנייר כשהוא מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית ואפילו [בחול].⁵ והכי פסקו ברבנא⁴. ושרר רב האי⁵ דמהלינן ליה אי איכא אומן דגמר טפי ואי לא ממתינן ואין חוששין לשמיני שלא יבא לידי סכנה וכי מהיל לא יברך מספק על המילה. וכן פירש רבינו חננאל בפרק במה מדליקין⁶ אהך דאמר אב"י התם ספק דבריהם לא בעי ברכה. ורשב"ט אמר דהילכתא כרבא שאמר התם דרוב עמי הארץ מעשרין הם, אבל אי הוי ספק דבריהם מברכים. ויש מרבותי⁷ שנחלקו גם על כסוי¹⁰ הדם של בהמה⁸ אי מעון ברכת כסוי מספק או לא. וקרוי הדבר בעיני לרמותו לספק קרא קריאת שמע וספק אמר אמת ויצ"ב⁹, דאפילו בה אמוראי ככריות¹⁰, ואיכא מאן דאמר ספק דאורייתא מברכין מספק¹¹, ולא הוי ברכה לבטלה: והאומן יתפוש בעור שאצל העטרה לצדו השמאלית, שנמצאת כל העטרה חוץ לאיזמל, ויטוף דם ברית בלא סכנה:

רפ"ו. תנו¹² רבנן בן שבעה מחללין עליו את השבת בן שמונה אין מחללין > עליו את השבת¹³ < והרי הוא כאבן ואסור לטלמלו בשבת¹⁴ אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה, שלא¹⁵ יתקשה החלב בדדיה. ויוצא¹⁶ דופן, כיון שאין אמו טמאה לידה, אין חובה להטילו לשמנה, ואין מחללין עליו השבת, דהא בהא תליא. [64 b] וכן נמי מי שיש לו שתי ערלות. כתנאי יש יליד בית נימול לאחד²⁰ ויש שנימול¹⁷ לשמנה וכו'. רב אחא¹⁸ אומר וכו'. בשלישה¹⁹ מקומות נמצא רב ולא

תצ"ד. והוא ספר"ח קל"ה ב'. (1) לא נחלקו ב"ש וכו' על הנוול כשהוא מהול וכו', קל"ה א'. (2) שאל"כ הלכה כרב, ע' ע' הקודם אות 20. (3) ב"ב קו"ד רע"ב וקס"ג ב'. (4) ר"ח שבת קל"ה ב', ע' לשונה, וע' ראב"ן סי' ד' ותוס' שבת קל"ה א' ד"ה לא ויבמות מ"ו ב' ד"ה דרבי וס' יראים השלם רכ"ח א' ועיטור ח"ב כ"ב ב' ויר"ד בשבח"ל ה' מילה סי' א' ורמב"ן ורשב"א ומאירי שבת קל"ה א'. (5) תשובתו בתשובה"ג ש"צ כ"ב ב' סי' י"ג, והובאה בר"ף שבת פס"י תצ"ד ובאשכול ח"ב ע' 128 ועיטור ח"ב כ"ב א' ובס' כללי המילה בזכרון ברית לראשונים ע' 87, וקצת ממנה גם בר"ח שבת כ"ג סע"א. ונראה שרבינו לא העתיק רק תורף דברי רב חאי, והלשון שדר רב חאי באשכול. וראיתי לר"י מיללער במפתח לתשובה"ג ע' 219 הערה ע' הביא מראב"ה כ"י בשם רב חאי: „דכנולד מהול אי איתא אומן דגמיר טפי מלין בשבת (!) ואי לאו חוששין, ולא ידעתי איך בא למעות זו. וודאי מהערת מיללער באה טעות זו להגותה באר יעקב בזכרון ברית לראשונים ע' 88 אות 2. וע' ראב"ן סי' ד'. (6) שבת כ"ג סע"א. (7) לא ידעתי למי כוון. וע' רמב"ם פ"ד מה' שחיטה ה"ד ותשובתו בפאר הדור סי' ל"ד ותועתקה בכ"מ פ"ג מה' מילה ה"ה. וע' עיטור ח"ב י"ט ב' ורא"ש חולין רפ"ו ומאירי שבת כ"ג א'. (8) ספק בחמה, כיו וכלאים. ע' חולין ע"ט ב' ופ' א' ופ"ג ב'. (9) ע' רשב"א שבת כ"ג סע"א ובתשובותיו סי' ש"כ. (10) כ"א א', ראב"ה לעיל סי' ס"ד. (11) ע' ראב"ה שם סוף חסי' ובהגותו שם אות 18. וע' מקומות שרבותי לעיל אות 7. (12) קל"ה א'. (13) כ"א. (14) ודין ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין השמים רבינו מפני שהוא בכלל ולא ספק דוחה את השבת, לעיל רפ"ו רפ"ה. (15) ע' רש"י ותוס' ד"ה מפני ורש"י יבמות פ' רע"ב. (16) קל"ה רע"ב. (17) גמרא: יליד בית שנימול. (18) גמרא: חמא, וכן כמה פעמים בפר"ח, וכמה פעמים שם: אחא, ואין להכריע איזח מהם ט"ס. רב חמא בתש"ו ר"ח בערוך אב"י ויוחסין השלם פ"ג א',

רבי¹ כביריתא, הכא אמר רב אחא, <רב אנא בסוף האשה שנפלו², רב אנא³ >
 בסוף [שלשה שאכלו]⁴: והלכה⁵ כרבן שמעון בן גמליאל דאמר⁶ כל ששהה שלשים
 יום באדם אינו נפל שנאמר⁷ ופדויו מכן חדש תפדה, הא לא ששהה ספיקא הוי,
 אפילו אכלו ארי או שנפל מן הגג⁸. וכן אינו מתאבל עליו, כעובדא דבריה דרב דימי בר
 יוסף⁹. ומיהו היכא שקים ליה בגויה שכלו לו חדשיו <מתאבל עליו, ואפילו סהק
 ומת¹⁰. ואם יום שלשים כלפני שלשים או כלאחריו דבר זה פירשתי בהלכות
 אבילות¹¹. וגם אם נולדו לו תאומים ואחד מת יום או יומים קודם שלשים והשני חי
 לאחר שלשים, אי אמרינן איגלאי מילתא למפרע דוולד של קימא היה, דמיסה אחת
 <היתה> ונחלקה לשתיים¹², וחייב להתאבל או לא, פירשתי החם: וכל¹³ ששהה
 10 שמנה ימים בבהמה אינו נפל¹⁴ דכתיב¹⁵ ומיום השמיני והלאה ירצה וכו', וכדרכי
 אפוסריקי בפרק קמא דובחים¹⁶. וכן לאכילה מותר כליל שמיני מיד, כדאמרינן¹⁷ רב
 פסא ורב הונא בריה דרב יהושע <איכלעו> לבי בריה¹⁸ דרב אידי בר אבין עבדו
 ליה עגלא תילתא¹⁹* ביומא²⁰ דשבעה ואמרו ליה אי רתחתו²¹ עד לאורתא²² הוה
 אכלינן מיניה וכו'. איתמר²³ מת בתוך <שלשים> ועמדה ונתקדשה אמר רבינא
 15 <משמיה דרבא>²⁴ אם אשת ישראל <היא>²⁵ חולצת ואם אשת כהן היא²⁵
 אינה חולצת. והכי נמי פסק רבינו האלפסי²⁶. והך ברייתא²⁷ וכי ימות מן הבהמה
 ונו²⁸ להביא בן שמנה שאין שחיטתו מטהרתו וכו' שנויה בתורת כהנים²⁹, ובגולד
 לשמנה מחלקותם, ותניא בתוספתא³⁰ איזהו בן שמנה כל שלא יצאו לו חדשיו רבי
 אומר שערו וצפורניו נכרין שלא גמרו³¹, והכי נמי איתא ביבמות³², וכדרך שבן
 20 [שמנה] חדש[ים] נפל (נפל)³³ באדם ובבהמה גסה הכי נמי בן ארבעה חדשים בבהמה
 דקה³⁴. רבן שמעון בן גמליאל אומר כל ששהה שלשים יום וכו'. ופסק רבינו חננאל
 הלכה כתנא קמא שאין שחיטתו מטהרתו:

ובסתרא ד' מארכס ס"ע XII מתשו' רה"ג: רב חגאי, ונראה שנשתכש מן חמא. ובערך רב
 כשם רה"ג ובעיטור ח"ב כ"ב ג' מפר"ח: אנא, וכו' בד"ס. ונעלמו ממנו דברי רה"ג. (19) עד
 שאכלו שורה 2 קיצור דברי ר"ח, והוא מתשו' רה"ג הנ"ל. (1) דקו"ל דכולהו תנאי מארץ
 ישראל לפיכך קרי להו רבי, ר"ח. וכונתו להכלל בסתרא ד' רחירא סי' פ"ה: כל רבי מא"י
 וכל רב וטר מבבל. ועי' תשו' רה"ג הנ"ל ובפרט בסתרא ד' מארכס. ועי' חיבור יפה מהישועה
 (אמסטי תק"ו) י"ט ב'. (2) כתובות פ"א סע"א. (3) כו"א. (4) ברכות מ"ט רע"א. כו"י: אילו
 דברים, ובתשו' רה"ג ופר"ח כהוגן. (5) קל"ו א'. (6) קל"ה סע"ב. (7) במד' י"ח מ"א.
 (8) כלישנא בתרא דאביי, קל"ו א'. (9) קל"ו סע"א. (10) כו"א, מתאבל עליו תוספתי לפי חענין.
 ועי' נדה מ"ד ב'. (11) לקמן סי' תתמ"א. (12) כדאמרינן בנדה כ"ז א'. ועי' יבמות ס"ו סע"ב.
 (13) קל"ה סע"ב, שמנת ימים. (14) לענין קרבן. עי' ר"ח ורש"י קל"ו סע"א. (15) ויקרא כ"ב כ"ג.
 (16) י"ב א'. (17) קל"ו סע"א כג' חר"ף, ע"ש וגמרא. (18) כן בר"ף כ"י בד"ס. (19*) ר"ף:
 תליתאה. (20) וכן בר"ח וראב"ן ס"ו א'. (21) כעין זה בראב"ן: איתחת. ועי' גמרא וב"ק פ'
 סע"א. (22) עי' ר"ף, ואולי פירוש הוא שם. (23) קל"ו סע"א. (24) כו"א וגמרא. (25) גמרא,
 ככ"א ור"ף ליתא. (26) ר"ף סס"י תצ"ח. (27) קל"ו א', ע"ש. ועד יום לקמן שורה 21 מפר"ח
 קל"ו א' ובי', בקיצור ושינויים. (28) ויקרא י"א ל"ט. (29) ספרא ויקרא שם. ועי' פירוש ר"ג
 גאון ורש"י קל"ו א'. (30) שבת רפ"ז, וכד' צ"ט פט"ו. עי' הלשון שם ושם. (31) בתוספתא
 ופר"ח: סמנין נכרין בו שערו וצפורניו שלא גכרו ובעין זה יבמות פ' רע"ב. (32) שם. ורמיה
 זו אינה בפר"ח. (33) ככ"א נמשך עליו קו. (34) מן וכדרך עד כאן קיצור לשון התוספתא,
 ע"ש ובפר"ח.

[רפ"ז].¹ ורבי² יהודה מתיר באגדוויגוס. אית³ מן רבנן⁴ שפסקו כרבי יהודה, מדמפרש רב חסדא⁵ לטעמא דרבי יהודה⁶. ויש גאונים⁷ שנחלקו, דיחיד⁸ ורבים⁹ הלכה כרבים¹⁰:

רפח. קמין¹¹ נימול לשמנה [וכו'] כדרכו <לשמנה> ואם¹² נולד בין השמשות <נימול לחשעה בין השמשות> בערב¹³ שבת נימול <לעשרה יום טוב אחר השבת נימול> לאחר עשר שני ימים של ראש השנה נימול לשנים עשר לא¹⁴ פחות ולא יותר¹⁴ קמן החולה אין מוהלין אותו עד שיבריא. ואמר שמואל חלצתו חמה נותנים לו שבעה¹⁵ להברותו. והני שבעה דיהבינן ליה מעת לעת, דכיון דלא איפש[יטא]¹⁶, [ו]הוא סכנה אזלינן לקולא¹⁷: גרסינן בפרק יוצא דופן¹⁸ ובהלכות [גדולות]¹⁹ ההוא דאתא לקמיה דרבא אמר ליה מהו למימל בשבת²⁰ וכו' עד¹⁰ ההוא²¹ הוציא ראשו חוץ לסרודור הוה והוה ליה²² מילה שלא בזמנה ולא דחיא שבת. ודבר זה פירשתי בתשובת אבא מרי כחיבור זה²⁸: אלו²⁴ הן ציצין המעכבין את המילה כשר החופה את רוב העטרה, ומפרש רב²⁵ רוב גובהה של עטרה, ואינו אוכל בתרומה ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית עין²⁶. אמר²⁷ שמואל קמן המסורבל כבשר רואים אותו כל זמן שמתקשה ונראה מהול אין צריך למולו²⁸ ואם¹⁵ לא צריך למולו²⁸. בנראה ואינו נראה [קיימא]²⁹ לן [כ]בריייתא²⁹ דאין צריך למולו. (רס"ט)³⁰ ונראה דשמואל לא שמיע[א] ליה [ה]בריייתא³¹:

(1) בכ"ז לא נסמן, וסימנתי כן מסברה. (2) משנה קל"ד רע"ב. (3) עד שנחלקו לשון הר"ף סי' תצ"ט בשינוי. (4) ר"ח, קל"ז א'. (5) קל"ז ב'. (6) ע' לסברה זו לעיל ע' 801 ובהגותי שם אות 20. (7) ר"ף בשם גאון, וסתם גאון בר"ף הוא רב האי. (8) חטעם אינו בר"ף לפנינו, אבל נראה שהיה גם לפני הגה"מ ס"א מה' מילה ס"ז. וע' ר"ף כ"י בד"ס. (9) שהת"ק נחשב כרבים, ע' בהגותי לעיל ע' 94 אות 8. וע' נדה ל' ב' ומ"ט רע"א ותוס' מנחות י"ב א' ד"ה וחכ"א, וצ"ע. (10) ברכות ט' א' ושמ"מ. (11) משנה קל"ז א', ע"ש היטב. (12) ליתא כמשנה. (13) משנה: של ערב. (14) במשנה קודם כדרכו לשמנה, ע"ש. (15) גמרא: כל שבעה. (16) כ"י: אפשר שהוא. והנה הר"ף כתב דאפשר שהוא, וכונתו כמ"ש הר"ן שנשטמה ביבמות ע"א רע"ב, וכן מפורש בפר"ח. אבל הרא"ש בפרקין סי' ט' כתב ג"כ חטעם משום ספק נפשות להקל, וחקשה בקרבן נתנאל שם מהר"ף, ע"ש תירוצו. וכן בשאילת שלום אחרי סי' צ"ג, וכן רד"ם בתועפות ראם שם, ודבריו מבוררין מכולם. וע"ש בשאילתות וה"ג ד"ו 47 ב' וד"ב ס"ע 104 ועיטור ח"ב כ"ב ג' ורוקח סי' ק"ח ואר"ז ח"ב רס"י ק"י. (17) ע' שבת קכ"ט רע"א הלכתא כמר זוטרא וכו'. (18) נדה מ"ב ב', וחובא בר"ף כן סי' תק"א עם הוספת פירוש מבה"ג, שמשם העתיקו. והוה שכתב רבינו: ובהלכות גדולות. (19) ד"ו 47 ב' וד"ב ע' 104, והועתק שם מהשאלות לך סס"י ט'. כ"י: אחרות. ואולי צ"ל: ובהלכות רב אלפס. אבל עד עתה לא מצאתי לשון זה בראב"ה. (20) גמרא ושאלות וה"ג ור"ף: בשבתא. (21) שאילתות וה"ג ור"ף. (22) שאילתות וה"ג, ר"ף: והוא לה. גמרא: והוי. (23) לקמן סי' תתצ"ה: והועתקה באר"ז ח"ב סי' ק"ג. (24) משנה קל"ז סע"א. (25) קל"ז רע"ב, ע"ש. ורבינו לא חביא רק בעל המאמר. (26) משנה: העין, וכן רגיל בש"ס. (27) קל"ז רע"ב. ועד סוף חסי' הועתק באסופות כ"י ע"ח סע"ד. ומה שכתוב שם בראש ההעתיקה "בשכל טוב" מ"ס היא, או שמוסב על הקודם לו. ויש לתקן לפ"ז דברי רש"י כמבואר לשכל טוב ע' XXXVI. ובשכל טוב לפנינו לא נמצא. (28) וכן בה"ג ד"ו 47 א' וד"ב רע" 104 ובעיטור ח"ב כ"א ג' ושבת"ל ה' מילה ס"ג. (29) אסופות. כ"י: קאמר, בבריייתא. (30) נסמן כן בפעולה, ומקומו לקמן. (31) ע' שבת י"ט ב' ושמ"מ, וע' רש"י ב"ב ס"ג רע"א ד"ה תנו. וע' עיטור ח"ב כ"א ג' סברה אחרת.

[רפ"ט]. מל¹ ולא פרע² כאלו לא מל. ואי איכא היסח הדעת צריך לחזור ולברך
גם המוהל גם אבי הן כשיפרע³, וכל שכן אם צריך לחתוך גם הערלה:
תנו⁸ רבנן המל אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה⁵. ומדת⁶ חסידות [אחר]⁷
שיברך יגלה ערות הקטן⁸, ואם לבו נוקפו ובהול מוטב שיגלה מיד ויברך. וזכר לדבר,
5 שאמרו רבותינו⁹ אם הכמתחו שהוא נושא את כסיו וחזור <לתפלותו>¹⁰ רשאי ואם
לאו אינו רשאי, והתירו לו לבטל מצות [ברכת]¹¹ כהנים. אבי הן מברך¹² להכניסו¹³
בבריתו של אברהם אבינו. נהגו העם שיברך אבי הן אחר המילה וכל זמן שטרוד
המוהל בפריעה¹⁴, שגם זה עובר לעשייתו¹⁵ הוא. ויש שנחלקו בדבר, שיש שאמרו¹⁶
שלשון להכניס משמע קודם, ויש שאמרו¹⁷ שלשון עבר הוא, שזכה כבר להכניסו
10 בבריתו של אברהם אבינו, הילכך כתר פריעה מברך לה¹⁸. ושהחיינו לא מברך¹⁹,
משום צערא דיוקא²⁰, דלהכי נמי לא מברכינן בשבוע [הבן]²¹ שהשמחה במעונו,
כדאיתא בפרק קמא דכתובות²², ושהחיינו לא שייך אלא על דבר שמחה²³, דומיא
דפדיון הבן. וכן השיב <רבינו תם>²⁴. [ולי נראה דלא מברך]²⁵ שהחיינו אלא כדעביד
המצוה המוטלת עליו העיקר²⁶, כדתנן בפרק קמא דקידושין²⁷ האב חייב לסדותו

(1) כשנת קל"ז רע"ב. ועד סוף הסי' הועתק בקיצור באסופות כ"י ע"ט א'. וכן
בעיטור ח"ב כ"ג ג' וס' יראים השלם ע' 416 ושבה"ל ה' מילה ס"ג ובמאירי. (8) נראה
שמכאן לקח האגודה שבת סי' קס"ח. ומהאגודה הובא במהר"ל ה' מילה ס"ז א' וברמ"א י"ד
סי' רס"ג ס"ד, וע"ש בש"ך ס"ק. (4) קל"ז ב'. (5) אח"ז באסופות: ואם טעה בברכה מברך
שנית. והוספה היא. (8) מכאן עד שהחיינו ע' 860 שורה 7 הועתק בקיצור קצת במדרכי
שבת פ"ט סי' תכ"א ותכ"ב, ומשם הובא הדיון עד מיד שורה 4 באגודה שבת סי' קס"ט.
(7) אסופות ומדרכי ואגודה, כ"י: קודם. ואולי צ"ל: קודם שיברך [יכתה]. (8) סי'
יראים השלם רכ"ז א' ועיטור ח"ב כ"ג ס"ג ומנהיג צ"ח ב' סי' קכ"ה ותר"י ברכות ספ"ג וס'
יראים סס"י י"ט וב"י י"ד סי' רס"ה. ועי' ה"ג ד"ו 49 ס"ג וד"ב ס"ע 106 וסדרע"ג נ"ג רע"א.
(9) משנה ברכות ל"ד א'. (10) מדרכי ומשנה. (11) מדרכי, כ"י: תורת. (12) ה"ג ד"ב ע'
106 וסדרע"ג נ"ב ב'. (13) ד"ט. אסופות: באימ"ה אקב"ו להכניסו. (14) עי' תשו' הר"ף סי'
רצ"ג. ובס' האשכול ח"ב ע' 129 ובעיטור ח"ב כ"ב רע"ד ושבה"ל ס"ע 874 תשובה אחרת
לחרי"ף. ובתשו' ר"י בן שלט בפרדס רס"י מ' נזכר שהוא מנהג רוסי, ע"ש אריכות. ועי' סס"י
ל"ט וס' יראים סס"י י"ט ורמ"ש שבת פ"ט סס"י י' ומאירי שם קל"ז ב'. ובב"י י"ד סי' רס"ח
מתשובות שהוא מנהג אשכנז וצרפת. ומובא מהראב"ה באגודה שבת סי' קס"ט. (15) פסחים
ז' ב' וש"ס. (16) רשב"ם. עי' תוס' שבת קל"ז ב' ד"ה אבי ופסחים ז' א' ד"ה בלבער ומחז'ו
ע' 628. ובס' יראים השלם ע' 450 בשם רש"י, וליתא ברש"י לפנינו. ועי' מנהיג צ"ח א' סי'
קכ"ג. (17) ר"ת. עי' תוס' ומחז'ו הנ"ל ובקיצור כס' הישר סי' רל"ב. ומכאן עד לא שורה 10
מובא בהגח"מ ג' מח' מילה ס"ג מח' (18) וכה' שיטת הגאונים. עי' תשוב"ג ש"ב א' סי'
ד' וח"ג ד"ב ע' 106 וסדרע"ג נ"ב ב' ושבה"ל ע' 874. ועי' פרדס סי' מ' ומ"א רש"ג. (19) לא
נזכרה בגמרא. (20) מובא באגודה שבת סי' קס"ט. והטעם בשבה"ל ה' מילה סי' ד' מתוס',
וכן ברומק סי' ק"ה ושע"א ומאירי שבת קל"ז ב'. ועי' הגה"ם פ"ג סה' מילה סי' ד' ותשו'
רשב"א סי' רמ"ה. ועי' עיטור ח"ב כ"ב ד' ותוס' בכורות מ"ט א' ד"ה לאחר ורומק הנ"ל
ותשו' רשב"א סי' קס"ו ור"ן סוכה פ"ד סי' אלף נ"ה. (21) כ"י: בשבוע הכי. (22) ח' סע"א.
(23) סברת התוס' סוכה מ"ז א' ד"ה העושה. (24) מדרכי. ודאי שדברי התוס' סוכה הנ"ל ותוס'
בשבה"ל הנ"ל אות 20 לקוחים מדברי ר"ת. והם בתשובתו לר' פטר מובאה בקיצור באור' ח"ב
סי' ק"ז אות י'. (25) כ"י א' ומדרכי ואסופות, כ"י: ולא נראה לי דמברך. (26) שעושה המצוה
סי' שעיקר המצוה מוטלת עליו. עי' פסחים ז' רע"ב ורש"י שם וס' יראים השלם רכ"ה ב'. ושם
כעין הלשון שכתב רבינו. ולפי"ז המוהל אינו מברך שהחיינו משום שאין זו מצוה, והאב אינו

ולמולו, ואפיק ליה מקרא, והיכי דלא מהליה אבוה מיחייבי בי דינא למהלו, [ולא למיפקיה]¹. ולישנא² מוכח כן דנקט בסוף מסכת פסחים³ אשר קדשנו במצותיו וצונו על סדיון הכן אבי הכן מברך שהחיינו מי⁴ מברך אבי הכן מברך דקעביד מצוה או כהן מברך דקמטי (ליה)⁵ הנאה לידיה, ומסקנא אבי הכן מברך שחים, ומשמע משום שעליו לסדותו. וכן נמי למהלו⁶, וכדאמרינן בפרק קמא דפסחים⁷ אבי הכן מאי⁸ איכא למיטר, משמע דלא סגי דלא איהו מהיל, אם הוא אומן⁸. וודאי אם אבי הכן מל לבנו מברך שהחיינו⁹ אחר שמברך על המילה¹⁰ וגם להכניסו¹¹, אבל משום דרוב העם אין מוהלים לא הורגלו בכך. וראיה נמי, דקתני במסכת סוכה¹² ובתוספתא פרק הירואה¹³ ובירושלמי פרק הירואה¹⁴ העושה סוכה לעצמו מברך לעשות סוכה ושהחיינו¹⁵, ותו קתני העושה לולב לעצמו <ציצית לעצמו מברך לעשות לולב וציצית ושהחיינו>¹⁶, וכן מוכח, ובכולהו נקט לעצמו ושהחיינו [כו' עד]¹⁷ המל אומר על המילה ואבי הכן מברך להכניסו וכו', ולא קתני המל את בנו, דדמי [ל]עצמו, כדאמרינן¹⁸ בפרקין לעיל¹⁹

מברך משום שמצותו נעשית ע"י אחרים. וכעין הטעם שכתב רבינו ע"י עומר ח"ב כ"ב ד': משום דמצוה היא דרמיא אבי דינא, וצ"ל: [אאכין] ואבי דינא, כלו': ולא על המוהל. (27) כ"ט א', בברייתא. ועי' לעיל ע' 852 ובהגהותי שם אות 21. (1) כ"י': ולמיפקיה. (2) ולישנא דנקט בסוף פסחים נמי מוכח כן. (8) קכ"א ב' כג' ד"ס, ע"ש בפרט ג' אה"ת. (4) אה"ת: מאן. (5) וליתא בד"ס. (6) וכן נמי עליו למהלו. (7) ז' רע"ב. (8) ע' א"י ח"ב סי' ק"ז אות ה' ופסקי ריקנטי סי' תקצ"ב ומעשה בצלאל שם. והא"י אולי שאב מכאן. (9) מוכח בשם רבינו בא"י ח"ב סי' ק"ז אות ו' ובהגה"מ פ"ג מה' מילה סי' ד' ובאגודה שבת סי' קס"ט, ומא"י הועתק בפסקי ריקנטי סי' תקצ"ג. ומא"י והגה"מ הובא בלקט יושר ח"ב ע' 51, ע"ש היטב. ועי' ב"י י"ד סי' רס"ה. (10) ע' רש"י פסחים ז' ב' ד"ה והלכתא ופרדס סי' מ"א ויראים השלם רכ"ה ב' והגה"מ פ"ג מה' מילה סי' ב'. ועי' אריכות במגן אבות למאירי ד' לאספ' ע' מ' ולהלן ובתשו' מהר"ל סי' י"ח. וכתב שם: וכן מצאתי בא"י העזרי דמברך על המילה. (11) בס' כללי המילה בזכרון ברית לראשונים ע' 84: הורה רבינו אבי העזרי שבא למול את בנו ומברך שלש קודם המילה על המילה ולהכניסו ושהחיינו וכו' עד מהליון לקמן ע' 860 שורה 2. ומ"ש "קודם המילה" הוספה היא מודעת, ומתנגד לשיטת רבינו שמברך אחר המילה. (12) מ"י רע"א. (13) ברכות פ"ה וכד' צ"מ פ"ז. וכונת רבינו: בתוספתא השייכת לפ' הירואה, או שבתוספתא שלפניו היתה התחלת הפרק בברייתא הירואה ע"ז וכו'. ודוגמה לזה עי' בהגהותי לעיל ע' 298 אות 27. (14) ברכות פ"ט ה"ד. (15) בתוספתא ובגמרא סוכה וכן בפסחים ז' ב' לא נזכר רק שהחיינו, ובמנחות מ"ב א' מפורש שאין מברכין לעשות, ולחפך בירוש' לא נזכר רק לעשות. ורבינו עיקר כונתו להביא ראיה שבכל מקום תופש לשון "לעצמו", ולפ"י אפשר לפרש רמיותו שבגמרא ותוספתא נאמר העושה לעצמו מברך שהחיינו ובירוש' נאמר העושה לעצמו מברך לעשות, ותפש דרך קצרה. אבל גם ברוקח סי' שע"א מתוספתא וירוש' ברכות: העושה סוכה ולולב אומר זמן ולעשות, ושם אין לפרש כן. ואולי העתיק חרוקח מכאן. והנה במחז"י ס"ע 686 מוכח מב"ג: העושה ציצית לעצמו וכו' לעשות ציצית לשמה ושהחיינו, ומתמדת ח' ציצית סי' תתקמ"ט נראה שבח"ג פסק כן גם לענין סוכה. נמצא שפסק בח"ג כהבבלי והירוש' גם יחד, לברך לעשות ושהחיינו, עי' מחז"י ע' 687 ומשם במדרכי הג"ל ולפ"י אפשר שהירושלמי כאן הוא "ספר ירושלמי", שהכניס דברי הה"ג אל הירוש'. עי' לעיל ע' 9 אות 17. ולפ"י מ"ש רבינו: לעשות ושהחיינו מוסב רק על הירושלמי. וכן הבין הא"י, שכתב: ומברך נמי שהחיינו כמו שכתב מורי ה"ר אב"י העזרי ע' פ' הירושלמי. וכן במדרכי לא העתיק רק: ובירושלמי וכו'. ואולי היה לפני הא"י והמדרכי ג"י אחרת כאן. (16) מרדכי. כ"א: ציצית מברך וכן. (17) מרדכי. כ"י: ושהחיינו ועל, כ"א: ושהחיינו על. (18) ולא קתני המל את בנו כדאמרינן. (19) שבת קל"ג א'.

תינה גדול קטן מאי איכא למימר, ומשני באומר אני הכן לקוץ בהרת בנו הוא מתבין¹, ומעמא משום דרוב העם אינם מזהילין, אבל אי הוה לעצמו² או לבנו, דומיא דהנך, מברך שהחיינו. וכן בעשה סוכה לאחר אינו מברך שהחיינו³. והא דאמרין במנחות⁴, ובפרק כיצד⁵ מייית לה, היה עומד ומקריב מנחות בירושלים מברך⁶ שהחיינו⁷, התם אי איפשר אלא בכהנים, כי עליהם המילה התורה להק[ריב]⁸. וכן⁹ דנתי לפני אני מורי ולפני כל הישיבה כשמלתי אני את בני, והודו לדברי, וברכתי גם שהחיינו: והעומדים¹⁰ שם אימרים כשם שנכנס לברית וכו'. המברך אומר אישר קידש ידיו מכטן וכו' ברוך אתה יי כורת הברית אלהינו¹¹ ואלהי אבותינו קיים את הילד וכו'. ובירושלמי¹² איכא תשתלח אסותא מן שמיא לאימה דרבייא הדין דהיא צריכא אסו וכו' תשתלח אסותא לרבייא הדין דהוא צריך אסו וכו'. וכן נהנין [בלומברדיאה]¹³ עדיין¹⁴ שאומרים כך. ולכך¹⁵ נהנו להטף מן היין של ברכה בסי הקטן. וגם כן נהנין¹⁶ שיאמרו קיים את הילד הזה וכו': ובהלכות

(1) הרי מצינו אב מל את בנו, ותייה להם להתוספתא וירוש' לתפוש בלשונם המל את בנו, שהוא דומה ללשון העושה לולב וכו' לעצמו. ומה שלא אמרו כן מוכח שענינם באחר מל. והפעם למה באמת לא דברו רק במוהל שאינו האב, משום דרוב העם וכו'. (2) שמל את עצמו. (3) ע' תוס' סוכה מ"ו א' ד"ה העושה. (4) ע"ה ב'. (5) ברכות ל"ז ב'. (6) גמרא: אומר. (7) ורבינו מפרש כפירש' בברכות שישראל מברך. וע' תוס' ותוס' רי"ח ברכות ורש"י ותוס' מנחות. וע' כ"מ ולח"מ ס"ו מה' תמידין ומוספין הי"ח. (8) כ"י: להקדים. (9) מוכח בהגה"ט ס"ג מה' מילה ס"ו ד'. (10) שבת קל"ז ב'. ע"ש בהגהות הב"ח. (11) חבקה הירועה ונדפסה בסדוריו, ומקורה לא נודע. ונזכרה ראשונה בשכל טוב ח"א ע' 19, ובעיטור ח"ב כ"ב ד' ובמנהיג צ"ח רע"ב ובאר"ז ח"ב ס"י ק"ז ושבה"ל ה' מילה ס"י ד' וא"ח ח"ב ע' 9 ועוד. וע' אבודרהם ח' מילה וב"י יר' ס"י רס"ה. ובס' כללי המילה בזכרון ברית לראשונים ע' 87: ופסוקים שאומר מן הירושלמי אר"א קיים וכו'. ובירוש' אין זכר מזה, וע' אות שאח"ז. ובקשה זו או כעין זו נרמזה במיוחד ליונתן בראש' מ"ח ב'. וע' כללי המילה הנ"ל ע' 181: ואנו למדין מיעקב אבינו וכו'. אח"כ מצאתי שמש"ש בזכ"ר ע' 81 לקוח הוא מראבי"ה, ע' סוף אות שאח"ז. (12) ולקמן ס' תתצ"א: ובירושלמי פרק ר"א דמילה מפסיג אחר ברכות המילה תשתלח אסותא וכו', והובא באנשי שם סוף יומא. וכן בכללי המילה ע' 60 וע' 111 וע' 118: בירושלמי בסוף הברכה. ובאר"ז ח"ב ס"י ק"ז בשם ר' שמואל בר גטרנאי מן הירושלמי, ומהאר"ז הועתק בסתם במהר"ל ה' מילה ס"ו ב'. ולפנינו בירוש' אין רמז מבקשה זו לא בשבת ס"ט, ששם לא נזכרו ברכות המילה כלל, ולא בברכות פ"ד ה"ד ששם מקור הברכות. ובקשה כלשונה בכללי המילה ובאר"ז ומהר"ל נמצאה בסדרע"ג נ"ב ב', ולפי עדות האבודרהם גם בסדור רס"ג. ובשכל טוב ח"א ע' 19 באו שתי הבקשות יחד: קיים וכו' תשתלח וכו'. ולי אין ספק שהירושלמי שמצינו בו רבינו ורשב"ט בקשה זו הוא "ספר ירושלמי", שהוסיפה בירוש' מסדרע"ג או סדור רס"ג. ע' בהגהותי לעיל ע' 9 אות 17. אח"כ מצאתי בראבי"ה לקמן סס"י שפ"ג: "בירושלמי פרק ר"א אומר אם לא הביא כלי בסופו דגרסינן התם כל הברכה עד ותגל יולדך תשתלח אסותא דחיים ורחמים מן קדם וכו'", ע"ש בהגהותי. (13) אסופות, כ"י: בלומברדיאה. והיא מדינת Lombardi, Lombardie באיטליה. ולקמן ס' תתצ"א: ובירושלמי וכו' תשתלח אסותא וכו' וכן נהנין [בלומברדיאה] [שאר מלכ]ות. וכן בעל שכל טוב שהיה מאיטליה חתחק בספרו בקשת תשתלח. אבל בעל שבה"ל האיטלקי שחי כשתי דורות אחר זמן רבינו לא הזכירה. ובאבודרהם הביא המנהג לומר תשתלח כשהילד יתום מאביו ומאמו. (14) אסופות: עוד היום הזה. (15) הכונה כמ"ש רשב"ט באר"ז ח"ב ס"י ק"ז: ומפני שהיו מתפללים על הכוס נהנו להשקות האם והילד מן הכוס. ומקורו בסדרע"ג נ"ב ב', ע"ש. וע' עיטור ח"ב כ"ב ד'. וע' אות שאח"ז לשון האסופות. (16) כ"י: וגם כן בניהוגם שאומרים. והכונה: בניהוגם של אנשי לומברדיאה, שאומרים תשתלח וגם קיים. וכן בשכל טוב, ע' לעיל סוף אות 12. ובאסופות:

תענית¹ כתבתי כשחלה [65 a] מילה ביום התענית מאי דינו: המל² את הגרים
אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה המכרך אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו
למול את הגרים ולהטף מהם דם ברית <שאימלי דם ברית> לא נתקיימו שמים
וארץ שנאמר³ אם לא בריתי <יומם ולילה חוקת שמים וארץ לא שמתי ברוך אתה
" כורת הברית">⁴. ואם מל את העבדים אימר נמי הכי, אלא שאומר למול את⁵
העבדים במקום למול את הגרים: ומטבילים אותו בפני בית דין ומקבל עליו עול מצות,
כראיתא בפרק החולץ⁵. וכן לעבד משוחרר. ואם קנה [עכר] מן הגוי ורוצה להטבילו
לשם עבדות מטבילו בפני שלשה יודיעהו מצות שהעבד חייב, וכן לשפחה, כדמפרש
התם⁶. ואחר עלייתם יברכו אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה, כראיתא בפרק
קמא דפסחים⁷:

רצ. פ"ק <רבי אליעזר אומר>⁸ תולין. וחכמים⁹ אומרים אין תולין את המשמרת
ביום טוב ואין נותנין לתלויה בשבת אבל נותנין לתלויה ביום טוב.
והלכה¹⁰ כחכמים. ואם¹¹ תלה [ו]לא שימר הוי איסורא מדרבנן, ואם שימר חייב
חטאת. מנסיט אביי חומרי מתניתא ותני הגוד והמשמרת כילה וכסא גלין לא יעשה
ואם עשה חייב חטאת אבל מטה וכסא וטריסקל והאיסכאל¹² מותר לנשותן לכתחלה.¹³
תני רמי בר יחזקאל מלית כסולה לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור כר¹⁴ עליה
חוט או משיחה מותר לנשותה לכתחלה. אמר רב יוסף חזינא להו [לכילין]¹⁴ דבי רב
הונא דמאורתא נגידו ומצפרא חביטי רמיא, ומעמא¹⁵ שמוסיף על אהל עראי ושרי.
וכן משמע נמי בפרק המוצא תפילין¹⁶ דאמרינן זיל כריך כוריא¹⁷ ושייר בה טפח
למחר מוסיף על אהל עראי ושרי. אמר¹⁸ רב וילון מותר לנשיתו ומותר לפרקו,²⁰
דלציניעותא¹⁹ בעלמא עבידי ושרי, וכן מוכח בעירובין²⁰. אמר שמואל משום רבי
חייא כילת חתנים מיתר לנשיתה ומותר לסורקה, דלציניעותא בעלמא עבידי ושרי,
ולא²¹ אמרן אלא שאין בננה טפח ואף לא בפחות משלשה סמוך לגג טפח
ואף אין בשיפועה טפח, ממקום²² העץ שמונח באמצעיתה למעלה, שהוא אצל
הקרקע טפח לכל צידי העץ. שהם טפחים מלמטה²³, אבל יש בשיפועה טפח²⁵

ולכך נהגו להטף מן היין של ברכה כפי הקטן וגם לשלוח הכוס לאם הילד כי התפללו עליהם
וגם כן כנינוגינו שאומרים קיים את הילד הזה וכו'. ולפי"ז תתבאר כונת רבינו עפ"י האו"ז
הנ"ל בעמוד הקודם אות 16, שאחר שהביא דברי הרשב"ט כתב הוא: ומיהו לדין דלא אמרינן
הכי אין ראיה משם. ונגד דחיה זו כתב רבינו: וגם כן כניהוגינו וכו', כל"י וגם אנו מתפללים
על הילד, שאומרים קיים וכו'. וכן הוא בעיטור כ"ב ד' ע"ש. ואין להכריע אם האסופות העתיק
לשון רבינו שהיה לפניו או שהוסיף עליו פירושו. (1) לקמן סי' תתצ"א. (2) שבת קל"ז ב'.
(3) ירמ' ל"ג כ"ה. (4) כ"א וגמרא. (5) יבמות מ"ז ב'. (6) יבמות מ"ה סע"ב ומ"ז א'.
(7) ד' ב'. (8) כ"א. (9) משנה שבת קל"ז ב'. (10) ע' פ"ח. (11) קל"ח א'. (12) ר"ף:
והאיסקלא, גמרא: והאסלא. וע' ד"ס. (13) ד"ס אות ל'. וע' ר"ף. (14) כ"א: למל. (15) עד
ושרי שורה 20 תורף פ"ח קל"ח ב'. ע"ש. (16) עירובין ק"ב סע"א, ראבי"ה לעיל סי' רס"ה,
ע"ש. (17) פ"ח: פוריא, ושתי הגירסאות בד"ס עירובין שם אות מ'. ובר"ח עירובין שם ושבת
קכ"ה סע"ב: בודיא, כדפרסם. וע' לעיל ע' 342 שורה 1. (18) שבת קל"ח סע"א, עירובין
ק"ב סע"א. ובשניהם: רב משום רבי חייא. (19) רש"י עירובין שם ד"ה וילון. וע' לעיל ע'
342 שורה 2. (20) צ"ד רע"א. (21) שבת קל"ח רע"ב, ע"ש. (22) עד מלמטה שורה 25
פירוש רש"י, ע"ש היטב. וע' תוס' ד"ה שאין ורש"י עירובין ק"ב רע"ב. (23) כ"א ורש"י,
כ"א: מלמעלה.

שיסועי אהלים כאהלים דמי. ובפרק קמא דסוכה¹ כתבתי היכי קיימא לן. ולא אמרן
אלא דלא נחתא מפוריא טפח אבל נחתא מפוריא טפח אסור:

רצא. וסיניא² אפילו בולט חוץ מראשו טפח, והני מילי דמיהדק אבל לא מיהדק
אסור. פירש רבינו שלמה³ שמא יפול מראשו ואתי לאתויי ארבע

5 אמות ברשות הרבים, סיניא פירוש כובע, מיהדק פירוש ברצועה. ורבינו תם פירש⁴
כעין כובע שקורין רייטהוט⁵ בלשון אשכנז, ומיהדק הוא שרחב ונכנס ראשו בעומק
ואין חלל טפח ממנו על ראשו, הילכך שרי, אבל לא מיהדק אסור משום אהל עראי.
ומשום הכי מיתי ליה בשמעתין⁶. ומיהו גם לפירוש רש"י יש לומר דמיתי ליה
משום דמעיקרא מסיק לא קשיא הא דאית ביה טפח הא דלית ביה טפח, אף על גב
10 דלא מיתוקם⁷:

רצב. תניא⁸ גוד בכיסכסיה⁹ מותר לנטותה בשבת, אמר רב לא שנו אלא בשני
בני אדם אבל באדם אחד אסור אמר אביי וכלה אפילו בעשרה בני
אדם אסור אי אפשר דלא מימתחא פורתא:

רצג. תניא⁸ כירה שנשמטה אחת מירכותיה מותר לטלטלה (אפילו) בשבת¹⁰,
15 פירוש¹¹ לצורך גופו או לצורך מקומו, שהרי תורת כלי עליה, שתיס
אסור לטלטלה, דאין תורת כלי עליה, רב(א) אמר אפילו אחת¹² נמי אסור לטלטלה
גזירה שמא יתקע. ורב¹³ תנא הוא¹⁴ ופליג, והילכתא¹⁵ כוותיה:

רצד. [וכישות¹⁶ שזרע] בכרם קיימא לן כרבנן דהוי כלאים, ולא כרבי מרסון. והני
מילי בארץ, אבל בחוצה לארץ לא, דקיימא לן כל המקיל בארץ
20 הלכה כמותו בחוצה לארץ: מת¹⁷ ביום טוב ראשון כו'. פירשתי בפרק קמא דביצה
כל הצורך בחיבור זה¹⁸: והיכא¹⁹ שאינם בני תורה ראוי להחמיר אפילו בדברים
המתירים, כדאיתא בכמה דוכתי²⁰ בשמעתין:

רצה. ומתעמף²¹ אדם בכלילה ובכנסניה ויוצא בה לרשות הרבים, דלא חשיבי
כסכסיה למיהוי משאוי, מה שאין כן בטלית שאינה מצויינת
25 כהלכתה שחייב חטאת, דציצית לגבי טלית חשיבי ולא בטלי. וכן נראה לי שאם

(1) לקמן סי' תרס"ו. (2) קל"ח ב' כג"י ר"ח וד"ס. כ"י: סיניא. (3) רש"י ד"ה אלא
ועירובין ק"ב ב' ד"ה אלא. (4) פירוש ר"ת זה לא מצאתי בס"א, והרא"ש בפרקין סי' ג' והר"ן
סי' חק"ט הביאו בשם ר"ת פירוש אחר. וע' ראב"ן סס"י שע"ב ותוס' ד"ה הא ועירובין ק"ב ב'
ד"ה הא וסה"ת סי' רנ"ב ואר"ז ח"ב סי' ע"ח ותשו' סה"ר"ם ד' מק"ב ע' 7 והגה"מ פכ"ב מה'
שבת סי' ת' ומרדכי שבת פ"ב סי' תכ"ח. והנה הפירוש שהביאו הרא"ש ורש"י בשם ר"ת הוא
פירוש ר"ת, ע' פירושו בשבת ובעירובין ובתוס' בשני המקומות וברשב"א שבת. ונראה שבתוס'
ורשב"א שהיו לפני הרא"ש והר"ן נפל ט"ס ר"ת במקום ר"ח. ופשוט שמ"ש רבינו כעין וכו'
אינו לשון ר"ת, רק הוספת פירוש. או שרבינו כתב שם הכובע בלשון אשכנז במקום השם
הצרפתי שבדברי ר"ת. (5) Reithut, כובע עשוי מגמין. וזה יותר נכון. (6) שענינה באהל עראי, ולפירש"י מקום דין
סיניא בפי' במה אשה. (7) שלא נשאר במסקנה. (8) קל"ח ב'. (9) ד"ס אות ק'. וכ"ה שבת
קל"ט ב', לקמן שורה 28. (10) ד"ס ור"ח ור"ף. (11) ר"ח, בהוספת פירוש. וע' שבת קכ"ד
א'. (12) ר"ח ור"ף וד"ס אות ש'. (13) עירובין נ' סע"ב וש"מ. (14) כ"י א' וש"ס. (15) ר"ח
ור"ף. (16) קל"ט סע"א. כ"י: וכנסות שוב. (17) קל"ט רע"ב. (18) לקמן סי' תש"ו.
(19) הורה פ"ח קל"ט א'. (20) קל"ט א' וב'. ויותר נכון: בכמה ענינים. (21) קל"ט
ב', ע"ש.

תולין בבגדיו רצועה וסיטרי שאינן צריכים דשרי, דבטלי לגבי בגד¹. ורש"י פירש דציצית חשיבי משום דשל תכלת הם. ולדבריו² בזמן הזה, דליכא תכלת, בטל[ין]. וכן הנושא שתי טליתות המצויצין זה על גבי זה בזמן הזה אין הציצית כמשאוי, והטליתות הן מלבוש, מדי דהו אישני [מקמורנין]³ זה על גבי זה⁴: רצו. אמר⁵ רבה בר רב הונא מערים אדם על המשמרת ביום טוב לתלות בה⁶ >רימונים וחולה בה שמרים אמר רב אשי והוא דתלה בה⁷ <⁸ רימונים, ולא מינכרא⁹ מילחא. אמרו ליה רבנן לרב אשי חזי מר האי צורבא מרבנן ורב הונא בר חלון¹⁰ שמייה דשקל ברא דתומא ומנח בכרזא¹¹ ואמר לאצנועיה קמיכוניא ואויל ונאים במברא ועבר להך גיסא וסייר פירי ואמר אנא למינח קמיכוניא אמר ליה הערמה מדרבנן¹² היא וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחילה. מתוך פירוש רבינו שלמה משמע שהאיסור משום שמעביר המים¹³, ואני קבלתי שהאיסור משום דסייר לפירי¹⁴, כדמשמע בפרק שואל¹⁵ שאסור¹⁶, דכתיב¹⁷ ממצוא חפצך וגו'. ומשום אין שמיין על פני המים¹⁸ [אין]¹⁹ לחוש, [ששטן]²⁰ בעצמו שני, שאז חשו חכמים שמה יעשה חבית של שייטין [ואם כן הוא משיט דבר אחר מכותו ואסור] כמו שכתבתי לעיל בהילכות רחיצה בפרק כירה²¹, [אבל כאן הוא משיט דבר אחר מכותו, ואינו אסור]²². ושמא יש לומר דגם במברא גזרו הא אטו הא²³, ואפילו בתוך התחתים²⁴. וראוי לאדם כשר להזהר מלהשיט ספינות העומדות על שפת הנהר:

(1) ע' תוס' ד"ה ציצית. (2) ע' ב"י א"ח סי' ש"א ושלח"ג שבת סי' תקנ"ג אות א'. (3) כ"י: מקומרגין. (4) ע' לעיל ססי' ר"ב וססי' ר"ב. (5) קל"ט ב'. (6) המעתיק דלג מן רימונים הראשון לשני. וע' אות שאח"ז. (7) ולכך צריך לתלות בה רימונים, ע' גמרא ור"ח ורש"י. גמרא: סוכחא. (8) ע' גמרא ור"ס, וכן בר"ח: חילון. (9) גמרא: בכרזא דננא. וע' גי' כ"י א"פ בד"ס. (10) ד"ס. וע' רש"י. (11) ע' רש"י ד"ה וסייר, וע' תוס' ר"ד ומאירי. (12) ע' אות שאח"ז. (13) שבת ק"ג א' ורע"ב, ע"ש. ולפ"ז צריך לפרש כאן סייר פירי שהיה בורק בפירות לראות מה הם צריכים, והרי הוא כמחשב השבונות. וכ"ה פירוש סייר בכל מקום, ע' ערוך סר ב' ורש"י תענית כ' ב' וגיטין ל"ח ב' ד"ה דסיירי. אבל רש"י פירש סייר פירי שהיה משמר פירותיו, וזה מותר, כמבואר בשבת קנ"א רע"א, וע"ש במשנה ק"ג א' ותוס' שם ע"ב ד"ה אבל וראבי"ה לקמן סי' ש"ס, לכן פירש"י כאן שהאיסור היא בהעברת המים. והוצרך רש"י להוציא מלת סייר מפירושה, מפני שלאיסור חישוב השבונות לא הועילה ההערמה כלום. וע' תוס' עירובין מ"ג א' ד"ה הלכת. ורבינו נמשך אחר פירושו של סייר, ועוד שלא נקל הוא למצוא איסור בהעברת המים. ורשב"ם התיר ליכנס בספינה בשבת, וכן ר' יואל. ע' תוס' עירובין הנ"ל וראבי"ה לקמן סי' שפ"ה, ושם ובשכח"ל סי' ק"א מובא כן להתיר בשם רש"י. וצ"ע מרש"י כאן. (14) וסיור נכסים לא נזכר שם בפירוש, אבל גיטין ל"ח רע"ב: תלת מילי וכו' ודסיורי גיטתיהו בשבת. וע"ש בחידושי אגרות. ובר"ף שבת פ' שואל סי' תקע: ת"ר לא יטויל אדם בחוך שדרו לידע מה היא צריכה, וכתב שם הר"ן שהיא במס' עירובין, וכ"ה שם ל"ח סע"ב. והאיסור היא משום ממצוא, ע' רש"י שם ל"ט רע"א ורמב"ם פ"ד מה' שבת ה"ב. ואולי היה לפני הר"ף כן בשבת קנ"א סע"א. וכן בס' העתים ע' 294 הביא ברייתא זו מפ' שואל. וכן רבינו לקמן פ' שואל סי' שס"ה העתיקה סתם. ואולי היה כן לפניו כגמרא שם, או שכווננו להר"ף פ' שואל. וע' הגהות לסה"ע הנ"ל. (15) ישע"י נ"ח י"ג. (16) משנה ביצה ל"ו ב', ולא שמיין. וגם לעיל ע' 288 שורה 12: ואין שמיין. (17) הגהתי מסכרה, וע' אות שאח"ז. (18) לעיל רס"י ר"ב, ולא נזכר שם רק איסור לשוט במים, והוא ש"ט בעצמו כאן. ומה ראינו להגהות. (19) שהנחת הוא כרמלית, וכחו בכרמלית לא גזרו רבנן, ע' שבת קמ"א א' האי מאן דסחי וכו'. ועפ"י הגהתי. וע' א"ח ח"ב ססי' ג' וצ"ע. (20) וכן מאירי

רצ"ז. נותנין¹ מים על גבי שמרים² בשביל שיצולו וכו'. אמר זעירי נותן אדם מים צלולים ויין צלול בתוך³ המשמרת בשבת ואינו חושש אבל עכורין לא, דמיחוי [כבור]⁴. והא דתניא טורד אדם חבית יין⁵ יינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת⁶ ואינו חושש, הא תרגמה זעירי בין הגיתות:

6 [רצח]⁷. ומסננין⁸ היין בסודרין, אמר רב שימי⁹ ובלבד שלא יעשה גומא. ובכפיפה מצרית נמי מסקינן ובלבד שלא יגביה מקרקעיתו של כלי טמא.

אמר רב האי סרונקא אפליגה דכובא שרי אבוליה כובא אסור. ולסחיטה נמי אין לחוש, דלא קפיד, כדאמרינן בפרק במה טומנין¹⁰. אמר רב פפא לא ניהדק איניש צינייתא¹¹ בסומיה דכווני¹² משום דמיחוי כמשמרת. דבי רב פפא שאפו שיכרא ממנא למנא

10 אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא והא איכא נציצות, פירוש¹³ שמסרדי לסוף מן העכור כבור, ומשני ניציצות בי רב פפא לא חשיבי, ולא הוה חש [65 b] ומשליך הכל. ונותנין ביצה במסנת של חרדל. ויש מפרשים¹⁴ ללכך את המרק. ובבבלי שני, כדאמרינן¹⁵ לפי שאין עושין אלא לגוון. ויש מפרשים¹⁶ לתת מראה בחרדל ומסרדין החלבון מן החלמון:

15 **רצ"ט.** אתמר¹⁷ חרדל שלשו מערב שבת למחר אמר רב ממחו ביד ואין ממחו בבלי וכו'. אמר מר זוטרא ולית¹⁸ הילכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאתמר חרדל שלשו מערב שבת למחר ממחו בין ביד בין בבלי ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף אלא מערב שחליים ששחקן מערב שבת למחר נותן לתוכן שמן וחומץ וממשיך לתוכן אמיחא, שהוא [מינמ"א]¹⁹, > שום שריסקו מערב שבת למחר נותן לתוכו סול וגריסין < ולא ישחוק אלא מערב וממשיך אמיחא²⁰ לתוכן. ושמעתי²¹ דבירושלמי²² נמי²³ אוסר למחר למחות את השום משום מגבל, וליתא²⁴, דלישנא משמע דבשחוק בשבת מיירי וסולט מעצמו משקה. ונראה הכי²⁵, שאם

שבת קל"ט ב', והיא סברת הריצב"א בתוס' עירובין מ"ג א' ד"ה הלכה והר"י באו"ז ח"ב סי' קמ"ו. והיא שיטת רב האי בתשובתו בס' העתים ע' 57 ורמזוה במאירי שבת י"ט ב'. והמאירי שם כתב עלה: ישחקע הדברי, וכאן עשאה עיקר. ובירוש' ביצה פ"ה ח"ב מבואר שהשטה אסורה, ע"ש. (21) ע' ריצב"א הנ"ל. (1) קל"ט ב'. (2) ד"ס. (3) גמרא: יין צלול ומים צלולים לתוך. (4) כ"י: כבוד. (5) גמרא: של יין, כ"י א' ד"ס: חבית יינה. (6) גמרא: המשמרת בשבת. (7) כ"י: לא נסמן. ובכ"י א' מקום חלק קורם ומסננין, והסופר שכתב לסמן. (8) קל"ט סע"ב, את היין. וכו' במשנה שם. (9) גמרא: שימי בר חייה. (10) שבת מ"ח רע"א. (11) כ"י א' ורש"י כ"י בד"ס אות ס': ציבייתא, וכעין זה בד"ס ור"ח. (12) כ"י א': כווייתא, כעין גי' ד"ס: כיוותא. ואולי כ"י ר"פ, כווייתא. (13) ע' רש"י. (14) רבינו הלוי ברש"י במשנה. וכן רבינו לעיל ס"י ר"פ, ע"ש בהגהותיו אות 85. (15) ק"מ רע"א. ולא ידעתי מה ראייה משם, שיש לפרש: לגוון את החרדל, ע"ש בר"ח ורש"י ור"ן סי' תקס"ז. (16) רש"י ושבט קל"ד רע"א, וכן נראה שמפרש ר"ח. וע' רשב"א ומאירי. (17) ק"מ רע"א כג"י הרי"ף, ע"ש ובגמרא. (18) גמרא ורי"ף: לית. (19) כ"י: דוסא, והגהתי מסבא עפ"י פירש"י. ואולי צ"ל: רוטא, ע' לעיל ע' 344 שורה 18 ובהגהותיו שם. (20) רי"ף וד"ס אות ב'. (21) סי' יראים סי' ק"ב ובשלם קל"ד א': „שומין ששחקן מערב שבת שמעתי שבירושלמי אומר הנותן לתוכן משקין בשבת חייב משום לש". ולש ומגבל אחד הם. ועפ"ז תבין דברי רבינו. (22) שבת פ"ז ה"ב. (23) אולי כונתו: נמי כר' אלעזר בנמרא דידן ק"מ רע"א. וע' או"ז ח"ב סי' ס"א בשם מורו. (24) אין זה שיטת הירוש', דלישנא דירושלמי משמע וכו'. וע' לקמן ע' 866 שורה 5 ולהלן. (25) שהירוש' אינו אוסר רק לשחוק בשבת, אבל לגבל מותר, שהרי אם עשאו וכו'.

עשאו [רכה]¹ שרי, אי נמי על ידי שינוי [ואפילו]¹ עבה מותר, כד[מפרש]² בספר מי שהחשיך גבי גיבול שתיא³. ולתת לתוכו יין וחומץ שרי כמו בש[חליים]⁴, והא דלא קתני לה [בהדיא]⁵ כמו בשחליים, משום דאורחיה דממילא נפיק, כדמיתנין בספר קמא⁶ השום והבוסר⁷ שריסקם⁸ מבעוד יום וכו'.⁹ ובהכי משמע הירושלמי בספר כלל גדול¹⁰, [ד]גרסין¹¹ ההוא דשחיק תומא כד פריך ברישיא משום דש כד מבחר מקליפותיה משום בורר כד שחיק במדוכתיה משום טוחן, [ולש לא]¹² קאמר כד יהיב ביה משקין¹³, משמע שמעצמן סולטין. ומסיים בירושלמי נמר מלאכה משום מכה בפטיש. וכן קבלתי: עושין¹⁴ אנומלין בשבת ואין עושין אלונתית¹⁵ בשבת¹⁶ וכו'. אין שורין את החילתית כפושרין אבל נותנין¹⁷ לתוך החומץ אין שורין¹⁸ את הכרשינין ואין שפין אותן אבל נותן לתוך הכברה או לתוך הכלכלה אין כוברין > את התבן בכברה ולא יתנו על גבי מקום גבוה בשביל שירד המזין אבל נוטל הוא בכברה ונותן לתוך האבוס¹⁹. והילכתא²⁰ אין שורין את החילתית אפילו בצונן, דמתניתין [יחידאה היא]²¹. אבל אם שרה מאתמול מותר לשותותו בשבת. ואם שתה יום המישי ויום ששי מקודם השבת שורה בצונן ומניחו בחמה ושותה, מפני כי סכנת נפשות היא אם לא ישתה:

15

ש. כיתונא²² מותר לכסכם, פירוש²³ כלי פשתן, ופירש רבינו חננאל²⁵ כשרוחצים הבגד ומתייבש בשמש ומת[קשה]²⁵ ומכניס הבגד בידיו ומולך ומביא עד שנעשה פלים קטנים וקמטים, כהדא דפרק האשה שהיא²⁶ דגרסין וצריך

(1) כ"י: רבה, ופי'. והגהתי עפ"י הגמרא דמי שהחשיך שרמו אליה רבינו. (2) כ"י: כדנפקא, כ"י: כדנפיק. (3) שבת קנ"ו ר"א, ע"ש וראבי"ה לקמן סי' שע"ד. (4) כ"י: בשתייה, כ"י: בשתיי. (5) כ"י: בהרי. (6) שבת י"ט סע"א. (7) גמרא: והבוסר והמלילות, וכו' עריות פ"ב מ"ו. (8) כ"י: וגמרא: שריסקם. ובכ"י וא"ו במקום קמץ, ע' לעיל ע' 385 אות 27. (9) והענין שם אם רשאי להניחן להיות המשקין זכין מאיליהן. (10) הוא הירוש' הנ"ל ע' 364 שורה 21. וע' הלשון בירוש'. (11) כ"י: א. (12) כ"י: לשולא. (13) ולפנינו בירוש' באמת הגי': כד יהיב משקין משום לש'. וכן היה לפני ר"י ובעל סה"ת, ע"ש סי' ר"כ, וכן בתשו' הרשב"א ח"ד סי' ע"ה ובמאירי שבת ע"ג ב'. וכן בסמ"ג לאוין ס"ה וסמ"ק סי' רפ"א והגה"מ פ"ח מה' שבת סי' ו' ופכ"ב שם סי' מ' ומרדכי שבת פ"ב סי' תל"ג ושבה"ל סי' פ"ט, והם אפשר שהעתיקו מסה"ת. וע' או"י ח"ב סי' ס"א. וכן רבינו לקמן סי' תשמ"א הביא הירוש' דכלל גדול כלפינו: כד יהיב משקין משום לש'. וצ"ל ששם השתמש רבינו בספר אחר, או שהעתיק את הירוש' כתום ר"י, ובספר שהשתמש בו כאן לא היה כד יהיב וכו'. ובירוש' שם בסמוך: ההן סיקורה וכו' כד יהיב משקין משום לש', אבל בכ"י לידען ליתא, כמ"ש באהצ"ו שבת ס"ע 93. ולפי"ז גם בתומא אין לגרום כן, כי מה חילוק יש בין תומא לסיקורה. והוא כדברי רבינו כאן. (14) ק"מ א'. (15) ר"ח, וכן ע"ז ל' רע"א. (16) ד"ס ע"ז שם. (17) כעין גי' הירוש': נותנה. כ"י: נותנה. כעין גי' מתניתא דב"מ: נותנה. (18) ד"ס וירוש' ומדכ"ם ור"ג גאון. (19) כ"י: אין כוברין את התבן בכברה ונותן לתוך האבוס, ודלג המעתיק מן בכברה הראשון לשני. (20) עד סוף הסי' לשון רי"ף סי' תקי"ט בקיצור ושנינו קצת. (21) כ"י: דמתני' אהדיא. (22) ק"מ סע"א, ע"ש הלשון. וכיתונא גם במאמר רב חסדא לקמן ע' 366 שורה 4. ובס' האורה ס"ע 49: כיתנא, אבל בפרדס סס"י ק"ב: כיתונתא. (23) ר"ח ורש"י. (24) עד סוף הסי' פ"ח. ע' לשונו. ורבינו קיצר. וע' ראב"ן סי' שע"ד. ולשון פ"ח בשלימותו הועתק בערוך כסכם ובא"ו ח"ב סס"י פ"ח. (25) כ"י: ומתכסה, והגהתי מסברה עפ"י פ"ח. (26) משנה נדה ס"ב א', ע"ש הלשון.

לכסכם שלשה¹ פעמים על כל דבר ודבר². ופירוש [סודרא]³ כלי צמר גסן ודומה קצת [לכיתונא]⁴, שהוא מפשטן. ועיקר כוונתם לכסכם, אבל סודר לא⁵, [דלאולדי]⁶ חיוורא קא מכוינ:

שא. אמר רב חסדא האי כיתונא⁷ משלפו לדידה⁸ מקניא שרי קניא ממנה⁹ אסור⁸ אמר⁹ רבא ואי כלי קניא¹⁰ הוא מותר:

[שב]¹¹. אמר רב חסדא האי כישא¹² דירקא אי חזיא למאכל בהמה שרי לטלטולי ואי לא אסור. ולית הילכתא הכי¹³, דקיימא לן [ב]רבי שמעון:

[שג]¹⁴. גורפין¹⁵ מלפני הפטום¹⁶ ומסלקה¹⁷ לצדדים (ו) מפני הרעי דברי רבי דוסא וחכמים אוסרין. ופשטין [ד]רבנן אתרווייהו פליגי. ובאיבוס של

10 כלי פליגי אבל איבוס של קרקע לדברי הכל אסור משום משוה גומות, כשיראה¹⁸ אותם: תניא¹⁹ חדא נוטלין מלפני בהמה שפיה יפה ונותן לפני בהמה שפיה רע(ה)

ותניא אידך <נוטלין [מ]לפני בהמה שפיה רע ונותנין לפני בהמה שפיה יפה>²⁰ אמר אביי אירי ואירי מקמי חמרא לקמי תורא שקלינן מקמי תורא לקמי חמרא לא שקלינן והאי²¹ דקתני נוטל מלפני בהמה שפיה רע בחמור דלא דייק ואכיל והא

15 דקתני נוטלין מלפני בהמה שפיה יפה בחמור דלית ליה רירי, [ובפרה] כולן [להפך]²²: שר. הקש²³ שעל גבי המטה לא ינענעו²⁴ בידו אכל²⁵ מנענען[ן] כגופו אם²⁶ היה מאכול²⁷ בהמה או שהיה עליו כר או סדין, שהוכן²⁸ לשכיבה,

מנענעו בידו:

[שה]²⁹. מבבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין ושל כובסין לא ינע בהם רבי יהודה אומר אם היה מותר מערב שבת מתיר את כולו ושומטה³⁰:

20

(1) וכן בערוך הג'ל' וברמב"ם פ"ט מהא"ב ה"ז ובמרב"ם. (2) ובעין זה בירוש' סוכה פ"ג ה"י: בין כל דבר ודבר. והרשב"א סוכה ל"ז ב' ד"ה אמר גרם בירוש': על כל. (3) כ"י: ופירוש כיתונא וכו' קצת לסודר. והגהתי עפ"י פ"ח והערוך והא"ז הג'ל' ומגדול עוז פכ"ב מה' שבת ה"ז מפר"ח. וכו"ה האמת שכיתונא הוא פשטן. יומא ע"א ב' וזכחים י"ח ב'. (4) ע' אות הקודם. (5) כשירש' והרמב"ם פכ"ב מה' שבת ה"ז. וע"ש בשגות ומגדול עוז וכו' ורמב"ן ורשב"א ומאירי וחדושי הר"ן כאן ור"ן ס' תק"ב. (6) ד"ס אות ג'. כ"י: דלא לירי. (7) וכן בא"ז ח"ב כס"פ פ"ח, וע' ע' הקודם אות 22. (8) כ"י וד"ס: לרדיה, מיניה. אסור. (9) ק"מ רע"ב. (10) כ"י: קמאי, וכן לעיל ע' 832 שורה 9. (11) הסימנים ש"ב וש"ג לא נסמנו בכ"י, וסימנתי מסברה. (12) וכן תוס' שבת קל"ט ב' ד"ה תלא. וכן בד"ס, ושם במעות, בישא. ובגמרא לקמן בסמוך: כישא כי כישא. (13) רבינו מפרש איסור טלטול כישא דירקא משום מוקצה מחמת מיאוס, כתוס' הג'ל'. ובמוקצה מחמת מיאוס קי"ל כר"ש דמות, ע' לעיל ר"ע 291. וכן כתב הר"ף ס' תקכ"ב לענין תלא, ע"ש. יוצא מזה שגם רבינו מפרש תלא כ"ח ותוס' הג'ל'. (14) ע' לעיל אות 11. (15) ק"מ ב'. (16) משנה: הפטם. ובא"ז וכו' במקום קמין. ע' לעיל ע' 865 אות 8. (17) משנה: ומסלקין. (18) ויתבאר להשוותם, שאם אין רואה אותם אע"פ שמשום דבר שאינו מתכוין הוא. וע' לעיל ע' 226 ובהגהתי שם ולקמן ע' 867 שורה 9. (19) גמרא: תנא. (20) כ"י א וגמרא. (21) ע' רירי ע' גמרא, וג' רבינו משונה. (22) דאית לה רירי ודייקא ואכלה. כ"י: בפי' כולן להכיר, כ"י א: בפי' כולן להביר. (23) קמ"א רע"א. (24) ג' ר"ח. (25) ד"ס ור"ח ור"ף ומרב"ם. (26) ד"ס אות א' ומרב"ם. (27) וא"ז במקום קמין. ע' לעיל אות 16. (28) ע' רש"י. (29) הסימנים ש"ה ע"ש ש"י לא נסמנו בכ"י, וסימנתי מסברה. (30) כ"י א: מכיר את כליו ושומטן. וכן בד"ס אות ב' ובה"ג ד"ב ע' 112 ובקטע מהגניזה בס' היובל לר"י לוי ע' 41, ע"ש הערת המ"ל ד"ר קרנגיל. את כליו ושומטן גם במרב"ם.

[שן]. והלכתא¹ טילטול מן הצד לא שמיה טילטול, כדאיתא בפרק כל הכלים², דהא הדר ביה רב נחמן:

[שן]. אמר רב יהודה הני פילפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי תרי תרי³ אסיר רבא אמר כיון דקא משני אפילו טובא נמי. ופולגתא דרבכתא⁴

הוא אי בשבת⁵ מיירי, או דוקא ביום טוב⁶:

[שן]. אמר רב חסדא⁷ האי מאן דסחי במיא לינגוב נפשיה והדר לוסק⁸ דילמא אתי לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים⁹ אי הכי כי קנחית¹⁰ נמי קא דחי למיא ארבע אמות, ומשני כוחו בכרמלית לא גזור רבנן¹¹:

[שט]. אמר¹² רבא טיט שעל רגלו מקנחו בכותל ואינו מקנחו בקרקע דילמא חזי¹³

גומא ומשוה לה במתכוון, וכל שכן¹⁴ שנקורה מקנח, דלא דמי כלל¹⁰ לבנין. ובהלכות גדולות¹⁵ פסק כרבא:

[שי]. אמר רבא לא לתיב איניש אפומא דלחייא דילמא מיגדר¹⁶ ליה חפץ ואתי לאתויי:

[שיא]. ואמר רבא לא ליהרוק¹⁷ איניש אודרא אפומא¹⁸ [דאשישא]¹⁹ דילמא אתי לירי סחיטה:

[שיב]. אמר²⁰ רב כהנא ואיבעית אימא רב יהודה טיט שעל בגדו [מכסכסו]²¹ מבפנים ואין [מכסכסו]²¹ מבחוץ ומגדרו²² בצפורן. תני²³ רבי חייא

אין מגדרין²⁴ לא במנעל²⁵ חדש ולא במנעל²⁵ ישן. ובפרק דם חטאת²⁶ מסקינן דמותר לשכשך את מנעלו במים בשבת, אבל אסור לכנסו במים:

[שיג]. ואל²⁷ יסוך את רגלו²⁸ והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל > אבל סך את²⁰ רגלו²⁸ ומניח בתוך המנעל או בתוך הסנדל < וסך כל גופו בשמן²⁹

ומתנעל על גבי קטביליא ואינו חושש. אמר רב חסדא לא שנו אלא שיעור³⁰ לצחצחו אבל שיעור לעבדו אסור:

(1) ר"ף סי' תקכ"ד, ע"ש. ומוסב על מאמר רב נחמן האי פולגא וכו', קמ"א רע"א.

(2) שבת קכ"ג א'. (3) ר"ף. ועי' ד"ס סוף אות ד' וה"ג ד"ו 41 א' וד"ב ע' 112 ומחזיר ע' 290 סי' צ"א. (4) הביאה הר"ח והר"ף סי' תקכ"ה וראב"ן סי' שע"ה. (5) וכן הר"ף והרמב"ם

מכ"א מה' שבת ה"כ. וכן נראה דעת ה"ג, שהביאו המיטרא בה' שבת, עי' ה"ג הנ"ל אות 8.

(6) שאילתות אמור סס"ו ק"ז ורש"י במחזיר ע' 290 וראב"ה לקמן סי' תשמ"א. ועי' תוס'

שבת קמ"א א' ר"ח הני וביצה י"ד א' ד"ה בית ותשרי מהר"ם ד"ס סי' קע"ד ואו"ז ח"ב סי' ס.

(7) גמרא: יהודה. (8) וכן ה"ג ד"ו 45 סע"א, וכעין זה בה"ג ד"ב ע' 112 וס' חתמים ע' 58

ושבח"ל רס"י ק"י. (9) עי' בהגהותי לעיל ע' 280 אות 29. (10) כ"י"א וגמרא: קא נחית.

(11) ולעיל ע' 280: גזרו רבנן. עי' ר"ף וד"ס וסח"ע ע' 58. (12) קמ"א א' ע"ש הלשון.

(13) עי' גמרא ולעיל ע' 366 שורה 10 ובהגהותי שם אות 18. ועי' תוס' ד"ה דילמא ורשב"א ור"ן

סי' תקכ"ו. (14) שהרי מר בריה דרבנא אסור בכותל ומתיר בקורה. (15) ד"ו 41 א' וד"ב ע'

112 וחובא פסקן בר"ף כאן סס"ו תקכ"ו. (16) ה"ג ד"ו ור"ף. (17) ר"ח וה"ג ד"ב ע' 112.

כ"י"א וגמרא: ליהדק. (18) ר"ף וה"ג ד"ב הנ"ל ותוס' כאן ושבת קמ"ה א' ד"ה כבשים. ח"ג

ד"ו 41 א': על פומא. (19) ד"ס אות ת' וה"ג ד"ב, ועי' פר"ח. כ"י"א: דארישא. (20) קמ"א

סע"א, כ"י"א אות ט'. ושם: ואיתימא. (21) כ"י"א: מסכסכו. (22) וכן כ"י"א שבת קמ"ז סע"ב. ודמאי

צ"ל: מגדרו, מגדרין, עי' ד"ס שם. וכ"ה מגדרו, מגדרין בר"ף כאן ובה"ג ד"ו 40 א' ועי' 41 א' וד"ב

ע' 112. גמרא: מגדרו, מגדרין. ועי' לעיל ע' 284 שורה 5. (23) קמ"א רע"ב. (24) עי' לעיל

אות 22. (25) גמרא: מנעל. (26) זבחים צ"ד א', וחובא בר"ף כאן סי' תקל"ד. (27) קמ"א

רע"ב, ולא. (28) גמרא: רגלו שמן. (29) גמרא: שמן. (30) כ"י"א וגמרא.

[שיר]. תנו רבנן לא יצא קטן במנעל [גדול]¹ אבל יוצא הוא בחלוק גדול ולא תצא אשה במנעל מרופט ולא תחלוץ [בן]² ואם חלצה חליצתה כשירה ואין יוצאין במנעל חדש <באיהו> מנעל אמרו במנעל של אשה, תני בר קפרא לא שנו אלא שלא יצאה בו שעה אחת מבעור יום <אבל יצאה בו מערב שבת> מותר: 5 [שמו]. והילכתא כרבנן דשומטין מנעל מעל גבי האימוס, וכל שכן אם היה רפוי שמותר:

שיו. פרק נוטל אדם. <נוטל³ אדם>⁴ את בנו והאבן בידו וכו'. ואוקימנא בתינוק שיש לו ניענועין על אביו. ודוקא⁵ אבן אבל דינר לא, דאית אבוה לאתווי: שיו. המוציא כליו מקופלים ומנחים לו⁶ על כתפיו⁷ וסנדליו ומכעויותיו בידו חייב 10 ואם היה מלוכש <כהן> פטור: שיה. המוציא אדם וכליו עליו וסנדליו כרגליו ומכעויותיו בידו⁸ פטור ואם⁹ הוציא כמות שהן חייב:

שימ. ממלטלין¹⁰ תרומה טמאה עם הטהורה ועם החולין. אמר רב חסדא לא שנו אלא שהטהורה¹¹ למטה <ומטמאה למעלה>¹² אבל 15 טהורה למעלה ומטמאה למטה שקיל ליה לטהורה ושביק¹³ [a 66] למטמאה. והני מילי בצריך לגופה של טהורה, אבל אם היה צריך למקומו בין כך ובין כך ממלטלין זה עם זה. וכי טהורה למטה גמי לישדינהו ולנקיטניהו אמר רבי אלעי¹⁴ בפירות המיטנפין: וכן¹⁵ מעות¹⁶ שעל הכר נוער את הכר והן נוסלות. והני מילי בשוכה, וכנון שלצורך גופו, אבל לצורך מקומו ממלטלין ועידן עליו. ואם הניח על דעת שלא 20 ליטול¹⁷ בשבת נעשה בסיס להכיר האיסור ואפילו לצורך מקומו אסור. ואפילו לנערו אסור, דהא [אנוער]¹⁸ מפליג בין שוכה למניח, ואשוכה קאי רבי יוחנן לסלוגי בין צורך גופו בין לצורך מקומו. וכן המניח נר לפני ארון הקודש דינו כיוצא בזה שאסור להזיזו כדי שיעמדו שם כהנים לכרך. וכן קבלתי מרבינו אבא ומרי¹⁹, וכדפירשתי בפרק כירה²⁰. ומשום כיבוי לא גזרינן בו טלטול, כדאיתא סוף פרק כירה²¹: רבי²² יהודה אומר מעלין²³ את המדומע באחד ומאה. פירשתי [ביבמות]²⁴: 25 שך. האבן²⁵ שעל סי החבית שוכה²⁶ ומטה על צדה והיא נופלת ונוטל היטנה מה שצריך לו ומחזירה למקומה <היתה בין החביות מגביה ומטה

(1) כ"י: ברול. (2) כ"י: בה. (3) קמ"א ב'. (4) כ"א. (5) קמ"ב רע"א. (6) ר"ח. (7) גמרא: כתפו. (8) כ"י: ור"ח. (9) כ"א: שאם. גמרא: ואילו ד"ס ור"ח: שאלו. (10) משנה קמ"א ב', גמרא קמ"ב א'. (11) כ"א וגמרא: שטהורה. (12) כ"א וגמרא. (13) גמרא: ושביק ליה. (14) גמרא: אלעי אמר רב. (15) קמ"ב רע"ב, וליתא שם <וכן>. ולמי סדר חמשנה מקום כל הענין עד סוף חסי' הוא בסוף סי' ש"ד, ושם גם <וכן> נכון. (16) מכאן עד לדרך לקמן שורה 28 הועתק באסופות כ"י צ"א ד'. (17) כלו' הניח סתם, שלא על מנת ליטול. ע' מקובות שרשמתי לקמן אות 21. (18) אסופות. כ"י: אבן. כ"א: אבן ער. נוער הוא גי' ד"ס. (19) כ"א, כ"י: מרבתי וכאבא ומרי. וגי' כ"א עקריה, כי אביו והוא רבו צריך להקדימו. (20) לעיל ע' 291, וע' שם ע' 298. (21) שבת מ"ז סע"ב, ראבי"ה לעיל 291 שורה 4. (22) משנה קמ"א ב'. (23) ד"ס, משנה: אף מעלין. (24) לקמן סי' תתק"ה והוא ביבמות. כ"י: בגיטין. (25) משנה קמ"ב רע"ב, בהוספת פירוש. ע' רש"י. ולענין הסדר ע' לעיל אות 15. (26) כלו' משכיבה. כ"י: שוכה.

על צדה והיא נופלת¹, אמר רב הונא לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור. והכי הלכתא². ובפרק [כל כתבין]³ פירשתי דאית דמפרשי לה ארישא ואית דמפרשי לה אסיפא:

שבא. היתה⁴ עליו לשלש מקנחה בסמרטוט היתה של עור נותנים עליה מים⁵ עד שתכלה:

[שכב].⁶ אמר⁷ רבי הושעיא⁸ <שכח ארנקי> וכו'. ולית⁹ הילכתא כוותיה, אלא כדרב אשי דבתראה <הוא>¹⁰ דאמר לא אמרו ככר¹¹ או תינוק [אלא]¹² למת [בלבד]¹³, משום¹⁴ כבוד המת אם מוטל בחמה, אבל לכל שאר מוקצה לא. ואפילו בשוכח, (שכב)¹⁵ ואפילו למאן דפליג עליה דרב אשי הגי מילי בשוכח, אבל במניח לא:

שכנ. דרש¹⁶ רבא אשה לא תכנס לבית העצים ליטול מהם <אוד> וכו', ורבא כרבי יהודה סבירא ליה. ובהלכות יום טוב¹⁷ פירשתי לה:

שכד. והילכתא¹⁸ מגביהין¹⁹ מן²⁰ השולחן עצמות וקליפין, דאמר רב נחמן אנו אין לנו אלא בית שמאי כרבי יהודה ובית הלל כרבי שמעון²¹.

ורבינו אלפסי²² כתב דהני מילי כעין דחזוין לכלבים ולמאכל בהמה, אבל לא חזי¹⁵ למאכל בהמה ולכלבים ולא לאדם אפילו לרבי שמעון אסור²³:

שכה. מעבירין מן²⁴ השולחן פרורים פחות מכזית. מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר²⁵ פרורים שאין בהן כזית מותר²⁶ לאכרס בידים²⁷. ואית דגרסי אסור²⁸

לאבדן בידים, [ודייקין]²⁹ מעבירין אין אבל לאבדן ביד לא. מטלטלין³⁰ שער של אפונין ושל³¹ עדשים מפני שהוא מאכל בהמה. ואוקימנא כרבי שמעון:

שכו. תניא בפרק מפנין³² מטלטלין את העצמות מפני שהוא מאכל לכלבים בשר תפוח מפני שהוא מאכל לחיה וכו'. הנהו³³ גרעיני³⁴ דתמרי³⁵ ארמייתא שרי <לטטולינהו> הואיל וחזוין אנב אימן. יש מפרשים³⁶ שהאוכל (ה) נדבק בהם,

(1) כשנה. ומסוף הסי' ברור שרבינו העתיקה. (2) ר"ח קמ"ג א' ור"ף סי' תקל"ז. ועי' לעיל ע' 298. (3) לעיל ססי' רנ"ה ע"ש ובהגהותי שם אות 26. כ"י: כמה טומנין, וליתא שם לעיל ע' 299. (4) משנה קמ"ב רע"ב. (5) כ"י א: מים עליה. (6) כ"י: נסמן סי' שכ"ב לקמן שורה 9 בתיבת ואפילו, ופשוט שט"ס הוא. (7) קמ"ב ב'. (8) ר"ח וד"ס אות ג'. (9) עד בלבד לקמן שורה 8 פר"ח קמ"ג א', ומשם בר"ף ססי' תקל"ז. ועי' לעיל ע' 290 שורה 10. (10) ר"ח: דהוא בתראה. (11) כ"י א וגמרא ור"ח ור"ף ולעיל ע' 290 שורה 9. כ"י: תינוק או ככר. (12) כ"י: או למת. (13) כ"י: בלבד. (14) רש"י. (15) עי' לעיל אות 6. (16) קמ"ג רע"א. (17) לקמן סי' תשע"ה. (18) קמ"ג א'. (19) ד"ס ור"ח ותוס' ד"ה פירורין ושכל טוב ח"ב ע' 807 ותוס' ר"ח ברכות ג"ב ב' ד"ה פירורין וא"י ח"ב סי' פ"ז אות ד' ורשב"א ומאירי וקטע מהגניזה ב"ס היוכל לר"י לוי ע' 42. וכה"כ בתוספתא פ"ז. (20) דפוסים ישנים וקטע מהגניזה הנ"ל. (21) וכדברי רב נחמן הוא הסדר במשנה שכירוש' ובתוספתא. ועי' ד"ס. (22) סי' תקל"ה, עי' לשונו. (23) עי' תוס' ד"ה עצמות וביצה ב' א' ד"ה מגביהין וא"י ח"ב סי' פ"ז. (24) משנה: מלפני, ד"ס: מעל. (25) ר"ף. (26) ר"ח ור"ף, וכן הכריחו בתוס' ח"ב סי' פ"ז. (27) כ"י א וגמרא וברכות ג"ב ב' ביד. (28) גי' ד"ה פירורין ובחוס' ר"ח ברכות ג"ב ב' סד"ה ואיכא, ע"ש. (29) סדקתני מעבירין הדפוס, והיא גי' רש"י, וכן בתוס' מנחות ג"ב ב' סד"ה ואיכא, ע"ש. (30) אינו מעבירין אין וכו', עי' רש"י ד"ה אסור ותוס' ד"ה פירורין. כ"י: ודוקא, כ"י א: ודייקא. (31) אינו במשנה, והוסיפו רבינו להתחלת הענין. (32) שבת קכ"ח סע"א. (33) ד"ס וראשונים. (34) שבת קכ"ח סע"א. (35) רש"י קמ"ג א'. (36) ר"ף. (37) כ"י א וגמרא, כ"י: דתמרה. ועי' תוס' ד"ה רבא. (38) רש"י

ויש מפרשים¹ שהם רבים² ונאכלים כולם ביחד. ודפרסייתא³ אסור לטלטלינהו⁴, רב ששת זריק להו בלישינה ורב פסא זריק להו אחורי המטה, כדי שלא ימאס בהם⁵: שכנו. ספוג אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו. ובהא אפילו רבי שמעון מודה, דפסיק רישיה הוא. בין⁶ כך ובין כך ניטל בשבת ואינו מקבל טומאה, שאינו⁷ לא כלי עץ ולא כלי מתכות:

8 **שבת.** <פרק חבית>⁸. חבית⁹ שנשברה מצילין ממנה¹⁰ מזון שלש סעודות <ואומר לאחרים באו והצילו לכם>¹¹ ובלבד שלא יספוג. <תנא ובלבד שלא יספג>¹² בין ולא¹³ יספח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. והני מילי¹⁴ בשיש מעט מן היין ומן השמן, אבל אם יש הרבה לא¹⁵, דחיישינן 10 לסחיטה, לדברי רבים האומרים ששייך סחיטה בין¹⁶ כמו במים, כדתנן בפרק נוטל¹⁷ <ספוג אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין ואם לאו אין מקנחין בו>¹⁸, ומשמע בגמרא¹⁹ שפסיק רישיה הוי [ח]מלאכה¹⁸ גמורה, ולא משום עובדין דחול²⁰:

שכמ. תנו²¹ רבנן נתפזרו לו פירות בחצרו מלקט על יד <על> יד ואוכל אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה 15 בחול. ובשלא מפני הדליקה מיירי, אבל מפני הדליקה שרי, כדתנן בפרק כל כתבי²²: של. אין²³ סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין ואם יצאו מעצמן אסורין רבי יהודה אומר אם לאוכלין היוצא מהם מותר ואם למשקין היוצא מהן אסור. ואוקימנא דבתותים ורמונים פליגי, ומודה רבי יהודה לחכמים בותים וענבים, ומודים חכמים לרבי יהודה בשאר פירות לבד מתותים ורמונים, והכי תניא בהדיא.

20 וקיימא לן²⁴ כרבי יוחנן דאמר הלכה כרבי יהודה בשאר פירות (ו)כולם²⁵ בר מהני דשייר בהדיא ואמר אין הלכה כרבי יהודה בותים וענבים. ורבי יוחנן²⁶ לא שמיע ליה ברייתא²⁷ [שמורה רבי יהודה לחכמים]²⁸ בותים וענבים. ולא מיבעיא דשרי היוצא משאר פירות, אלא אפילו לכתחלה יש מהם שמותר לסחוט אותם, כדתניא²⁹ סוחטין בסגעין ובפרישין ובעוזרדין אבל לא ברמונים. ונראה דהוא הדין לתותים, וכל

שבת כ"ט א'. וכאן פירש"י בענין אחר. ובחדושי חר"ן כאן עשה משני הפירושים פירוש אחר, ואינו נכון למעיון ברש"י שם וכאן. (1) ר"ח, והועתק ברי"ף ובערוך ארם ב'. ע' לשונם. (2) כ"א, כ"י: רבים. (3) כ"א: ודפרסיי, כ"י: ודפרסיים. (4) ליתא בגמרא, רי"ף: לטלטל. (5) ויצטרך ליטלם מפניו. (6) ד"ס, וע' משנה ותוס' ד"ה ואם. (7) ע' רש"י. (8) כ"א, בשורת מיוחדת ובאותיות גדולות. (9) קמ"ג רע"ב. (10) ירוש' ומדב"מ ורי"ף ושכל טוב ח"ב ע' 308 וקטע מהגניזה בס' הובל לר"י לוי ע' 46. (11) כ"א. (12) כ"א. ויספג במשנה ב"דס ובקטע מהגניזה הנ"ל. (13) כ"א ורי"ף: ובלבד שלא. (14) שאינו אסור רק משום מעשת חול. (15) אינו אסור מטעם זה בלבד. (16) הנבלע בכגד. והסחיטה בזה הוא משום מפרק תולדה דרש, ולא משום ליבון. ע' ס' הישר סי' רכ"ט ור"ל ותוס' שבת ק"א סע"א ד"ה האי. (17) שבת קמ"ג רע"א. (18) כ"א. (19) כ"א: כ"י: משמע שפסוק. (20) ולענין יין פירש כן רש"י במשנה. וע' תוס' ד"ה חבית ומאירי וחדושי חר"ן. (21) קמ"ג רע"ב. (22) שבת ק"ב א'. (23) קמ"ג א'. (24) ע' ר"ח קנ"ג סע"ב ורי"ף סי' תקמ"ב, וע' אר"ז ח"ב סס"י ב"ח. והמקור הוא תשו' רב צמח בה"ג ד"ב ע' 118. (25) אף בתותים ורימונים. וע' ראב"ן רס"י שע"ט. (26) כונתו לתרץ קושיית התוס' ד"ה שמשך. (27) שבת י"ט ב' וש"מ, וע' לעיל ע' 87 ובהגהותי שם אות 11. והתוס' פירשו בע"א. ומפר"ח נראה שמפרש שר"י ידע הברייתא, ושאר פירות שאמר הכונה לתותים ורימונים. (28) כ"י: שמודים חכמים לר' יהודה. (29) קמ"ד סע"א.

שכן לזיתים וענבים. של¹ בית מנשיא² היו סוחטין ברמונים, בחול³, הילכך בשבת אסור. ואמר רב <נחמן> הלכה כתנא⁴ דקאי של בית מנשיא כוותיה. וביוצא[ים] מעצמן מן הרמונים הלכה כרבי יהודה דאם לאוכלין מותר, אבל לא ביותים וענבים, ואפילו לאוכלין אסור, וכל שכן למשקין. ולכתחלה לסחטן דאסור לא צריך למימר: וזה לשון רבינו אלפסי⁵ אמר שמואל⁶ סוחט אדם וכו' פירוש⁷ כי הקדידה יש בה אוכל לפיכך הוה ליה משקה הנא לאוכל וכאוכל דמי וקערה אין בה אוכל הילכך הוה ליה משקה ואסור. ואיכא מאן דאמר⁸ האי מיטרא ליום טוב אימור ולא לענין שבת, דהא קיימא לן במשנתנו⁹ דאין סוחטין את הפירות וכו', ואוקימנא ביותים וענבים ובין לאוכלין ובין למשקין היוצא מהם אסור, ולפיכך לא מיתוקם האי מיטרא דשמואל אלא ביום טוב. וכן מצינו בעלי¹⁰ הלכות גדולות [והלכות פסוקות]¹¹ שכתבוהו¹² בהלכות יום טוב¹³, ולא כתבוהו בהלכות שבת. ואיכא מאן דאמר¹⁴ מיטרא דשמואל אף בשבת <היא>¹⁵, ומוקי לה¹⁶ למתניתין בסוחט לתוך הקערה והוה להו משקין, ודוקא דדייק מינה רב חסדא הוא בלחוד מיתוקמא ביום <טוב>¹⁷. וכן הדעת נוטה. ורבינו¹⁸ חננאל כך הוא¹⁹ דעתו, אלא שאומר שדברי שמואל ורב חסדא לאו הלכה אינון. והכין¹⁷ אמר¹⁸ הילכתא כדתרצנא¹⁹ לרבי יוחנן להא מתניתא²⁰ וכו' ולא הפריר רבי יוחנן בסחיטה [ל]מימיהן בין קדרה לקערה²¹, ואמר רבי יוחנן הסוחט כנשים ושלקות למימיהן כסוחט זיתים [b 66] וענבים וחייב חטאת, והילכתא²² כרבי יוחנן. מדבריו²³ מתברר שאין הלכה כרב ושמואל, ואפילו לתוך הקדרה אסור. ויש מי שמעמיד²⁴ דברי רב ושמואל ביום טוב, מדדייק מינה רב חסדא ואמר מדברי רבינו²⁵ נלמוד חולב אדם עז לתוך הקערה אבל לא לתוך הקדרה, לקיים דבריהם²⁶ להיות²⁰

(1) קמ"ד רע"ב. (2) כ"א, כ"י: מנשה. גמרא: מנשיא בר מנחם. (3) עד אסור לשון רש"י. וכן ר"ח ור"ף. (4) עד כוותיה תורף הגמרא, ע"ש ובד"ס. ואולי גרס כן רבינו בגמרא. (5) כל הסי' עד קרוב לסופו לשון הר"ף ס"י תקמ"ב עד רס"י תקמ"ד בקיצור קצת ושינויים, ע"ש הלשון. (6) קמ"ד סע"ב, ושם ובר"ף: א"ר יהודה אמר שמואל. ורבינו קיצר בשמות. (7) ע' גם רש"י. והמקור הוא בתש"י רה"ג בתש"ר ח"ב ע' 51 עד 56, ונדפסה גם בסוף חרושי הר"ן שבת בלי שם מחברה. והיא התשובה שרמז אליה הר"ף. והמקור הראשון הוא בה"ג ד"ו 78 סע"ב וד"ב ע' 185. (8) רב האי בראש התשובה בשם כמה מן רבנן קמאי, ובסוף התשובה בשם קצת מן האחרונים. ובר"ח שבת קמ"ה א': יש מי שמעמיד. (9) שבת קמ"ג רע"ב. (10) כ"א, ר"ף: בעל. ע' אות שאח"י. (11) כ"י: הלכת פסקוהו. כ"א: הלכה פסוקי. ובר"ף: בעל חלכות פסוקות, אבל בר"ף כ"י בד"ס קע"ב א' אות ת': בה"ג ובפסוקות. ובתש"י רב האי: ס"א ר"י הלכות. (12) ה"ג הלכה אות 7, הלכות פסוקות ד' שלאסבער ע' 7. (13) רב האי. (14) ר"ף. (15) כ"א ור"ף. (16) ר"ף כ"י בד"ס. (17) ר"ף, כ"י: והכא. (18) ר"ח, ע' לשונו קמ"ה א'. (19) כעין גז' ד"ס: כתירציה. ר"ף: כדוקא דר' ר"ח: תירוצי טעמא דר'. ועם זה מתאים לשון רבינו והוא הנכון עפ"י הגמרא: ר' יוחנן סתריץ לשעמיה. (20) סוחטין כנשים וכו', קמ"ה א'. (21) ע' היסב תש"י רב האי תש"ר ע' 56 וסוף חרושי הר"ן שבת צ"א סע"ד. וע' תוס' שבת קמ"ד א' סר"ה ורבי. (22) והילכתא כר' יוחנן ליחא בר"ף, ונמצא כפר"ח לעיל מזה: דקיי"ל כל היכי דפליגי רב ושמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. ע' עירובין ס"א סע"ב וביצה ד' א' וסתריץ ד' רחיד"א ס"י ל"א וראב"ן ס"י ש"ע"ט ופסקי רי"ד שבת קמ"ה אות ט' ויד מלאכי ס"י קנ"ב ותרמ"ו. וע' ר"ף שבת ס' תקמ"ה ואר"ז ח"ב 26 סע"א ותש"ה"ג מהגהות ע' 288 וחקרתי במונטססרופט ח' נ"ה ע' 879. (23) כ"א: ומדבריה ר"ח ור"ף: מתוך אלו הדברים. (24) כ"ה במר"ח, ר"ף: שהעמיד. ע' לעיל ע' זה אות 8. (25) פר"ח ור"ף כ"י בד"ס. (26) כ"י לקיים דבריהם של רב ושמואל.

הלכה. ואין נכונים דבריהם, שהרי אפילו לינק מן הבהמה ביום טוב אסור אם לא במקום צער, כדאיתא¹ בפרק חרש שנשא², <וכל שכן לחלוב שאסור>³. אלא ודאי אין הלכה כרב ושמואל ולא כרב חסדא שמתיר לחלוב ביום טוב בתוך הקדירה⁴. וכן קבלתי מרבותי. הן דברי רבינו חננאל. ואנן עיינינן בהו ואשכח[נן] סורכא לכולהו. דהאי דאמר לא הפריש רבי יוחנן בסחיטתן למימיהן בין לקדירה בין לקערה אלא הכל אסור, לאו הכי⁵ הוא, דהא [ד]אמר⁶ למימיהן חייב חטאת כענין שאמר רב ושמואל למימיהן פטור אבל אסור <הוא>⁷, דהוא לקערה, אבל לא לקדירה. תדע דהא רב ושמואל אמרי⁷ סוחט אדם אשכול לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה, ואינהו דאמרי⁸ לענין כבשים ושלקות למימיהן פטור אבל אסור, ואי סלקא דעתך למאן דאמר למימיהן לא שנה לקדירה ולא שנה לקערה קאמר, אם כן קשיא דרב אדרב ו[ד]שמואל אדשמואל, אלא מאי אית לך למימר האי למימיהם אסור לתוך הקערה קאמר ולא לתוך הקדירה, הכין [ל]רבי⁹ יוחנן נמי למימיהם (נמי) דקאמר חייב חטאת לתוך הקערה ולא לתוך הקדירה קאמר¹⁰. ולא פליג רבי יוחנן אדרב ושמואל אלא בסמור אבל אסור לשמואל וחייב חטאת לרבי יוחנן, אבל בקדירה וקערה לא, [ד]אם¹¹ כן ניסלוג כהדיא בקדירה ובקערה, ומדלא אשכחן פלוגתייהו אלא במותר לרב ופטור אבל אסור לשמואל [ו]חייב חטאת לרבי יוחנן שמע מינה דלא איפליגו בקערה וקדירה. ועוד [ד]רבי¹² יוחנן לא אשכח[נן]¹² ליה דפליג כהדיהו <אלא בכבשין ושלקות, אבל באשכול של ענבים לא אשכחן דפליג>¹³, ומאן <דאמר>¹³ דפליג בעי ראייה. והאי דקאמר דהא סחיטת זיתים וענבים בין לקערה בין לקדירה למימיהן הוא צריך ואמר רבי יוחנן שהסוחט כבשים ושלקות כסוחט אשכול של ענבים וחייב חטאת, גם זו אינה ראייה, שהסוחט ענבים לתוך הקדירה שיש בה אוכל, אף על פי שהוא צריך למימיהם, כיון שהוא סוחט לתוך האוכל אינו כסוחט משקין, אלא כדמפרר אוכל לתוך אוכל, שהוא מותר, ודאמר רבי יוחנן בסוחט כבשים ושלקות למימיהן דחייב לא אמר אלא לתוך הקערה, אבל לתוך הקדירה אפילו זיתים וענבים מותרין, שאוכלין הן ולא משקין. ולעולם הלכה כרב ושמואל לענין סוחט אדם אשכול לתוך הקדירה, ורבי יוחנן לא מיירי באשכול כלל. [והא]¹⁴ דאמר נמי שאפילו לינק בסיו מן הבהמה ביום טוב אסור וכל שכן לחלוב לתוך הקדירה, <לאו הכי הוא>¹⁵, שהיונק בסיו כסוחט משקה, והחולב מן הבהמה לתוך הקדירה כדמפרר אוכל הוא, לסיכך מותר. ועוד הא מותיבין [ו] רמי בר חמא ורבינא¹⁶ דאינן בתראי, וסרקין לתוכה. ונסתרייהו. וגם רבי ירמיה ביקש להעמידה כתנאי¹⁷ ולא עמדה, אלא דברי הכל דמשקה הבא לאוכל כאוכל¹⁸ הוא. ומכל אלו נלמוד דהלכה כשמואל, והילכתא נמי כרב חסדא [דקא]¹⁹ יליף מינה דחולב אדם לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה.

(1) כ"א: כדאיתא כהדיא. (2) יבמות ק"ד א'. (3) כ"א ור"ף, ובר"ף ליתא שאסור. ועי' פר"ח. (4) וכ"ה שיטת רב נפרונאי בראש תשו' רב האי, ונמצאה בתשובה"ג מהגהות ע' 121. (5) ר"ף, כ"א: חכא. (6) ר"ף: דהאי דאמר ר' יוחנן, כ"א: דהא אמרי'. (7) ר"ף. (8) רב קמ"ה א', שמואל קמ"ר סע"ב. (9) כ"א: היכן אמר רבי, ר"ף: הכי נמי לרבי. (10) כ"א ור"ף. (11) ר"ף, כ"א: ואם. (12) ר"ף. כ"א: לרבי, והוהה בכ"א. (13) ר"ף, כ"א: בהרייתו למאן דפליג. (14) ר"ף, כ"א: הוא. (15) ר"ף. (16) על דברי שמואל ורב חסדא, קמ"ר סע"ב. (17) קמ"ה רע"א. (18) עי' גליון וד"ס אות ב'. (19) ר"ף, כ"א: דהא.

והכין חזוין לרבינו האי גאון שכתב¹ כדפסקין, ולית בה ספיקא. וההיא דאבא שאול
בפרק חרש שנשא², שאסור לגנוח לינק בשבת אף על גב דאיכא צערא, לית הילכתא
כוותיה, [ד]הא³ פסקין בפרק אף על פי⁴ הלכה כרבי מורינוס⁵ שאמר דההוא⁶ גונח
יונק חלב בשבת, דבמקום צערא לא גזרו ביה רבנן, דיונק מפרק כלאחר יד הוא.
ויש שאמר⁷ דההוא גונח דאמר רבי מורינוס הוא סכנה, וליתא, דהא צערא קרו ליה, ⁶
ולא סכנה. ותו אי סכנה איהו אפילו שלא כלאחר יד נמי. ותו דדומיא דההיא⁸
דמייתי עלה⁹ מיירי, שמתקן לאחר יד לגבי צינור, דמשום פסידא שרו רבנן אפילו
בלא סכנה. עד כאן יסודו¹⁰. ויש לחזק דבריו, מדקאמר¹¹ נוהגין היינו [משמע] שלא
היה מחמת חולי¹². ודומה לו¹³ בשבועות¹⁴ ככר ומצטער עליו, שפותרנו מתאוה לו.
ועוד [ד]הכא¹⁵ לא קחני גונח מלבדו¹⁶, כההיא דבבא קמא¹⁷, אלא גונח סתם: ¹⁰
שלא. וקיימא לן¹⁸ דאחד שלקות ואחד כבשים אם סחטן לגופו מותר, למימיהן
אסור¹⁹. ואף על גב דרב פליג עליה דשמואל ושרי נמי [בלמימיהן]²⁰,
והילכתא כרב באסור²¹, [הא] קאי²² רבי יוחנן כשמואל²³ ומחמיר טפי מיניה ואמר
למימיהם חייב חטאת. ורבינו אלפסי²⁴ פסק [ד]לית הילכתא כרבי יוחנן לענין חיוב
חטאת, דרב ושמואל²⁵ וגם תנא דבי מנשיא²⁶ פליגי עליה, דתנא דבי מנשיא²⁶ דבר ¹⁵
תורה אינו חייב אלא על דריכת זתים וענבים בלבד:
שלב. ואין²⁷ עד מפי עד כשר אלא לעדות אשה בלבד. ואיקימנא²⁸ לעדות
שהאשה כשירה לה בלבד, כגון²⁹ לומר מת בעליך אי נמי להעיד
[על הבכור]³⁰ להחירו [בטומא]³¹ ליאכל במדינה³², ולהעיד³³ שנפל בו מים מעצמו
שלא על ידי כהן³⁴. והילכתא עד מפי עד כשר: ²⁰
שלג. זיתים³⁵ וענבים שריסקן מערב שבת ויצאו מעצמן אסורין רבי³⁶ אליעזר
ורבי שמעון מתירין. ופסק³⁷ בהלכות גדולות³⁸ בשם רב צמח³⁹

(1) בחשובתו במקומות הנ"ל ע' 871 אות 7. (2) יבמות ק"ד א'. (3) ר"ף, כ"י:
והא. (4) כתובות ס' סע"א. (5) וכו' בר"ף, כ"י א וגמרא: מרינוס. (6) ליתא בכ"י ור"ף.
(7) לא מצאתי, ודאי שהוא ר"ח. וע' תוס' כתובות ס' א' ד"ח מפרק יבמות ק"ד א' ד"ה שבת.
(8) כ"י א': דרמאי בההיא. וע' לשון הר"ף. (9) צינור שעלו בו קשקשין. (10) של הר"ף.
(11) אבא שאול ביבמות ק"ד א'. (12) ומה שאמרו שם בגמרא דאיכא צערא פירוש צער של
תאוה, ודומה לו וכו'. ע' תוס' כתובות ס' א' ד"ה מפרק יבמות ק"ד א' ד"ה שבת ומאור שבת
ספכ"ב. וע' שם במלחמות ומאורי. (13) כ"י א'. (14) כ"י ב', ע"ש ברש"י ובתוס' יבמות הנ"ל.
(15) בכתובות ס' א'. (16) אבל ע' רש"י שם. (17) ס' רע"א. (18) כשמואל, קמ"ה א'. (19) ע'
ר"ף ספ"י תקמ"ה. (20) כ"י: כל מימיתן. (21) בכורות מ"ט ב', נדה כ"ד ב'. (22) כ"י:
קא"ר, ופותרתי ע"פ הר"ף. ואולי צ"ל: קאמר ר'. (23) ורב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן, כ"ש
הכא שגם שמואל עומד בשיפתו. (24) ס' תקמ"ה, ע' לשוננו. (25) ע' ר"ף. וכסברתו בחשוה"ג
מהגניז ע' 288. וע' בהגהותי לעיל ע' 871 אות 22. (26) כ"י א' ור"ח ור"ף וד"ס: מנשה.
ובגמרא קמ"ה סע"א: מנשה, קמ"ו רע"ב: מנשיא. (27) קמ"ה סע"א. (28) שם רע"ב. (29) ע'
רש"י ד"ה לעדות. (30) כ"י: כל הבשר. (31) כ"י: בממון. (32) כתב כן כדי להעמיד חרוץ
אף בזמן הבית, שבכור תם אינו נאכל אלא בירושלים, וזכחים ג"ו ב' תמורה כ"א ב'. אבל בכור
בעל מום אף בזה"ב נאכל בכל מקום. ע' רמב"ם פ"א מה' בכורות ה"ב וכו' שם. (23) וענין
עדותו הוא להעיד וכו'. (34) ע' ר"ח ורש"י ור"ף ס' תקמ"ה. (35) קמ"ה רע"ב. (36) גמרא:
ורבי. (37) ר"ף ס' תקמ"ה. (38) ד"ב ע' 113. (39) בר פלמוי, ה"ג ור"ף ומאור שבת ספ"א.

נאון דהילכתא כרבי אליעזר ורבי שמעון. וכל שכן חלות דבש¹ שריסקן מערב שבת ויצאו מעצמן שהלכה כרבי אליעזר ורבי שמעון² דשרי, והרי³ הוא אוכל בתחילתו ובסופו. וסלוגתא דרבי יהודה ורבנן דלעיל⁴ מיירי שלא ריסקן:

שלד. כל⁴ שבא בחמין מלפני השבת⁵ > שורין אותו בחמין בשבת וכל שלא בא בחמין מלפני השבת⁶ < מדיחין אותו בחמין בשבת חוץ מן המליח הישן⁷ וקולים האיספנין שהדחתו⁸ היא⁹ גמר מלאכתו⁸. ואמר רב יוסף אם הדיח חייב חטאת. ולעיל בפרק כירה¹⁰ הרחבנו בה לפרש יפה:

שלד. שובר¹¹ אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. ואפילו בחבית בריאה. והא דמוקמינן לה בפרק המביא¹² במוסתקין, פירוש¹³ חבית רעועה, היינו לרבי אליעזר¹⁴, ולא קיימא לן כרבי אליעזר. ואפילו בקורדם¹⁵ מותר, ולרבי נחמיה אוקמינן בדרוסות, אבל לרבנן אפילו מפורדות, שאין צורך לקורדם להפרידם, מותר. והילכתא כרבנן. ואפילו למאן דאית ליה¹⁶ יש בנין בכלים ויש סתירה בכלים, אין זו סתירה גמורה [כ]שפותחו ולא בנין גמור¹⁷, כדקתני ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי:

16 שלו. תני¹⁸ חדא חותלות של תמרה¹⁹ מתיר ומפקיע וחותר ותניא אידך מתיר אבל לא מפקיע > ולא חותר<, לא קשיא הא רבנן הא רבי נחמיה וכו':

[שלזן]²⁰. בעו מיניה מרב ששת מהו למיכרו חביתא בכורטא בשבת וכו', פירש רש"י בורטא ענין רומח, ורבינו חננאל פירש רומח ואי נמי [מקדח]²¹, לפיתחא קמכוין²² ואסור או לעין יפה מיכוין ומותר אמר להו לפיתחא קמכוין ואסור

20 מיתבי רבן שמעון בן גמליאל אומר מביא אדם חבית של יין ומתיו ראשה בסייף, ומשני התם ודאי לעין יפה קמכוין, פירוש מפני שמתיו משמע שמגוף החבית מרחיב יותר מן המנופה²³ כדי לשאוב מהרה, הכא אי²⁴ איתא דלעין יפה קמכוין²⁵ ליפתח²⁶ מפתח, פירוש שיסיר מגופה²³. ולא נאמר²⁷ ששכח מכערב שבת לפתוח חביות,

---

(¹) משנה שבת קמ"ג רע"ב. (²) במשנה שם לא נזכר רק רבי אליעזר, וסברת רבינו היא שכן גם דעת ר' שמעון מכל שכן דויתים וענבים. וכן העתיק בשכל טוב ח"ב ע' 809, ע"ש. (³) שהרי. (⁴) משנה קמ"ח ב'. (⁵) ד"ס ור"ח ומדב"ם ורוקח סי' ס"ו ואור"ח ח"ב סי' ס"ב וקטע מהגניית בס' חיובל לר"י לוי ע' 45. (⁶) משנה כג"י הכפרים הנ"ל. (⁷) ומח שבא במשנת אחר' ליתא גם בכפרים הנ"ל ובשכל טוב ח"ב ע' 809. ובקטע הנ"ל ישנו. (⁸) וכן בשכל טוב חנ"ל וביראים השלם קל"ה א'. (⁹) וכן בד"ס שבת ל"ט רע"א ובהגה"מ חרשות שבת מ"א סי' תס"ה. (¹⁰) בפרק כירה, לעיל סי' ר"ב ער ר"ד, לא נמצא דבר מזה. וכוונתו לרבינו ספ' כירה שחברם עם הלכות הטמנה, כמ"ש לעיל רע" 288. ונמצא לעיל ע' 254 שורה 18 וע' 256. (¹¹) קמ"ו א'. (¹²) ביצה ל"ג ב'. (¹³) ע' רש"י שם וערוך מסתק. (¹⁴) ע' תוס' ורשב"א ד"ה שובר תוס' עירובין ל"ד ב' ד"ה ואמאי ואור"ח ח"ב סי' ע"ח אות י"ב. ועפ"י שיטת התוס' תבין מ"ש בשכל טוב ח"ב רע" 810. (¹⁵) ע' רש"י ד"ה אלא בדרוסות. וע' סי' הישר סי' תקס"ג, ר' רוזינטהל סי' ב'. (¹⁶) ע' שבת קכ"ב ב'. (¹⁷) ע' תוס' שבת ע"ד ב' ד"ה חביתא ושם ק"ב ב' ד"ה האי ועירובין ל"ד ב' ד"ה ואמאי. (¹⁸) קמ"ו א' כג"י ד"ס. (¹⁹) אולי צ"ל: של תמרים ושל גרוגרות, כג"י ד"ס ור"ח ור"ף ושכל טוב ח"ב רע" 810. (²⁰) סיכנתי מסכרה. (²¹) פרי"ח, כ"י: מקרה. (²²) גמרא: קא מכוין. (²³) ע' רש"י. (²⁴) וכן בתוס' שבת מ"ח ב' ד"ה וכי ובאור"ח ח"ב סי' ע"ח סוף אות י"ב. (²⁵) כ"י א' ותוס' חנ"ל: קא מכוין. (²⁶) גמרא: לפתוחו, וע' תוס' חנ"ל. (²⁷) ואין לרחות שגם כאן לעין יפה קמכוין, והא דלא פתח משום ששכח בע"ש, שזו אינה שלפתוח מותר גם בשבת.

[ש]זה מותר אפילו בשבת, כדאמרינן בספר במה טומנין¹ וכי מה בין זה למגופת חבית, ומשני זה חיבור וזה אינו חיבור, פירוש² המגופה אינו חיבור. ונפלאותי כי לא ידעו המשנה דתנן³ אין נוקבין מגופה של חבית דברי ר' יוסי⁴ וחכמים מתירין ולא יקבנה מצדה, ואמר רב הונא <מחלוקת> למעלה אבל מן הצד דברי הכל אסור והיינו דקתני ולא יקבנה מצדה, פירוש [a 67] מצידי המגופה, ורב חסדא פליג ואוקי⁵ למתניתין דמצדה מגופה דחבית⁶, ואם כן על מה שאלו מהו למיבד?⁶ ונראה לי דלמעלה במגופה בעו מיניה⁷, ואיבעיא להו בנקב גדול, כגון [ב]מקדח או רומח, מי אמרינן לפיתחא קמכוין או דילמא לעין יפה קמכוין. ומתניתין בנקב קטן⁸. ופשיטא [ליה]⁹ לרב ששם דאסור, שאלו נתכוין לעין יפה למה ינקב במגופה, יפתח את כולה. אבל גופה דחבית לא שנה גדול ולא שנה קטן או לנעוץ בסכין לכתחלה¹⁰ בשבת אסור. וכן משמע הלשון, דלא נקיט בסתם למיברו או [לנקוב]¹⁰ בלשון המשנה, ולכך פירשו רבותינו רומח או מקדח. וכן ראיתי רבותינו נוהגין בו אסור. ויש שמקילין בין המגריפות¹¹ בחביות שלנו, והכל הוא, [ד]הילכתא¹² כרב הונא, וכן פסקו רבואתא¹³:

שלח. תנו¹⁴ רבנן אין נוקבין נקב חדש בשבת, פירש [לה רבא. ואם]¹⁵ בא להוסיף¹⁶ מוסיף ויש אומרים שאין מוסיפין. דרש¹⁶ רב נחמן משמיה¹⁷ דרבי יוחנן הלכה כיש אומרים. ונראה לי¹⁸ <דהני מילי>¹⁹ כשמתכוין להוסיף, אבל אם²⁰ היה תקוע סכין בחבית מערב שבת מותר להוציאו ולהכניסו, שהרי אינו מתכוין להוסיף, כדאמרינן בספר²¹ במה טומנין²² <בסופו אמר שמואל>²³ האי סכינא²⁴ דיבני אורבי דצה ושלשה²⁵ והדר דצה שרי <ואי לא אסיר, ולבסוף איתותב, ואיתוקם דאפילו²⁶

(1) שבת מ"ח רע"ב. (2) ע' שם ברש"י ותוס'. (3) קמ"ו א'. (4) ר"ף, וע' ד"ס אות ס'. (5) וזה לכ"ע אסור. (6) חביתא, ומשמע גוף החבית, וכן רש"י פירש: בדפניה. וע' תוס' שבת מ"ח ב' ד"ה וכו'. (7) ע' הושב ב"י ודרישה וב"ח או"ח סי' ש"ד. ודברי ר' יוחנן בב"י שם הם כדברי רבינו, ואולי שאב מכאן. וע' תשו' הרשב"א סי' תרכ"ד. (8) וכוז מתורוצת קושית הב"ח והדרישה הנ"ל, ע"ש. (9) כ"י: לחו. ואולי צ"ל: ופשוט להו רב ששם. (10) כ"י: לנקוט. (11) חבקים או חשוקים, כאשכנזית: Reifen. ונמצאה המלה כתוראה זו ראשונה במעשה תנאונים ע' 79 ובפרסם סי' רס"ד, ונמצאה בפירוש רשב"ם לע"ז בתוס' ע"ז סי' רע"ב ד"ה מעשה ובראב"ן רס"י ש"ס וס' התרומה סי' קפ"א ארוך ועוד. ע' מאמרי במ"ע תעופה מאריך הגר ח"ג. (12) ע' ב"י או"ח סי' ש"ד. כ"י: והלכתא. (13) ר"ח ור"ף. (14) קמ"ו סע"א. ועד לשמר לקמן ע' 376 שורה 7 הועתק בסתם במרדכי שבת פכ"ב סי' ת"מ. ועד שרי לקמן שורה 20 הועתק מהמרדכי בתה"ד סי' ס"ד, והאריך בו. ובדברי התה"ד האריכו לפלפל הב"י וכל האחרונים או"ח רס"י ש"ד. וע' לקמן ע' 376 אות 1. (15) ע' גמרא, והובא לקמן ע' 376 שורה 5, כ"י: סי' להבא שאם. ולהבא יש לפרשו בדוחק גדול שהוא כמו לכתחילה, כלשון הר"ף. ואולי צ"ל: פירוש בכלל, והוא פירוש רש"י. וכמו שהגהתי ג"ל עיקר. ובמרדכי ליתא, סי' להבא. ורבא היא ג' ד"ס ור"ח. וע' לקמן ע' 376 אות 12. (16) קמ"ו רע"ב. (17) ר"ח ור"ס. (18) מרדכי: ולי נראה, ע"ש בבגדו ישע מה שהעיר לזה, ודבריו נכונים. וצ"ל במרדכי: ונ"ל. (19) כ"י: מרדכי: דהא מ"ירי. (20) מכאן עד סוף הסי' הועתק באסופות ב"י צ"א ד'. (21) אסופות ומרדכי: בסוף פרק. (22) שבת נ' סע"ב. (23) כ"י: ובסופו שמו, מרדכי: טומנין אמר שמואל. והוא גרס: בסוף פרק, ע' לעיל אות 21. (24) כ"י: ומרדכי שבתה"ד סי' ס"ד וגמרא וראב"ה לעיל ע' 300 שורה 10, כ"י ומרדכי שבדפוס וב"י או"ח סי' ש"ד: הני סכיני. (25) וכן בד"ס שבת שם אות ה', כ"י: ומרדכי: שלשה.

לא שלמה והדר דצה שרי¹: ושוין² שנוקבים ישן³ לכתחלה. ונראה לי דבמקום⁴ הישן נוקבין אפילו במקדח⁵, כנון שנשברה הברזא, ולא שנא נקב קטן ולא שנא נקב גדול, וכן להוציאה על ידי דורשליק⁶ בלשון אשכנז. [ו]שרי⁷ להוציאה⁸ על ידי דורשליק⁹ ומכנים בה הברזא שנתקנה מערב שבת¹⁰, ואין¹¹ להחמיר כולי האי, דאמר רב¹² [א] דבר תורה כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח ורבנן¹³ הוא דנזור¹⁴ משום לול של תרנגולין וכו', הילכך בישן שרי. וישן¹⁵ דקאמרינן דשרי, הני מילי במקום העשוי¹⁶ לשמר¹⁷, <ופירש רבה דלמטה מן היין נמי זהו לשמר¹⁸>. פירש רבינו חננאל¹⁹ ורבינו אלפסי²⁰ שראוי להוציא היין מן השמרים, אבל במקום העשוי²¹ לחזק אסור, והיינו למטה מן השמרים, דהתם דיינינן ליה לסתום [כ]גופה²² של חבית. והילכתא²³ כרבה²⁴, דמתניתא מסייעא ליה. ורש"י פירש בענין אחר, ולא נהירא:

שלם. גובתא²⁵, כנון²⁶ שצריך שפוסרת לתת בכרזא להמשיך היין למרחוק, רב אסיר ושמואל שרי למחתך²⁷ לכתחלה דכולי עלמא לא פליגי דאסור, ואפילו ביום טוב, נפלה שרי לכולי עלמא לאהדורי, ואפילו בשבת, כי פליגי 15 דחתיכא ולא מתקנא. פירוש²⁸ שצריכה תיקון ביד ולא בסכין וכיוצא בו, וכן²⁹ פירשו

(1) כ"א. ולעיל ע' 800 שורה 10: ולית הילכתא הכי, דהא איתותבא ואע"ג דלא רות הגומא שרי. ע"ש בהגהותיו. והנה מפורש בדברי רבינו כמו שפירש הכ"א או"ח רס"י ש"ד דברי המרדכי, ע"ש בב"י שכוון כמעט גם ללשון רבינו כאן. וזה שלא כפירוש התה"ד, ונפלה אריכות האחרונים. ולפי"ז היה לפסוק בהמחבר שם ס"א, לולי שהרמ"א הביא דברי התה"ד להלכה. (2) מכאן עד העשוי לקמן שורה 9 הועתק בתשו' מהר"ם ד"ס סי' תרל"ט מאב"ח. ועד שרי לקמן שורה 6 הועתק מהמרדכי בב"י או"ח רס"י ש"ד, וכתב: כלומר אפילו אם הנקב הישן היה גדול מותר לנקוב. ע"ש עוד. וע' רוקח סס"י פ"ז. (3) וכן באסופות. מהר"ם ומרדכי וגמרא: נקב ישן. ולפי לשון רבינו «במקום הישן» יותר טוב לגרוס: בנקב ישן, כג"י ר"ח. (4) אולי צ"ל: בנקב. (5) וכן במאורי שבת קמ"ו סע"א, ע"ש. והדיון מובא בא"ח ה' שבת סי' קכ"ה בשם י"א. וע' שבה"ל סס"י קמ"ו. (6) Durchschlag. כלי שנוקבין וקודחין בו. בתשו' מהר"ם: דורה שלק. (7) תשו' מהר"ם. ועי' אפשר לקיים הלשון בסמוך: ע"י דורשליק. (8) ע' תשו' מהר"ם ד"ס סי' ג"ז. (9) בתשו' מהר"ם סי' תרל"ט וכן במרדכי ואסופות ליתא «ע"י דורשליק», וע' לעיל אות 7. אסופות: דורשליק באשכנז ואפילו של עץ ומכנים. (10) ע' לקמן סי' של"ט. (11) דאין, וכן להדיא באסופות. (12) תשו' מהר"ם סי' תרל"ט ומרדכי ואסופות, וע' לעיל רס"י זה אות 15. כ"י וגמרא: רבה. (13) מהר"ם ומרדכי ואסופות וגמרא, כ"י: ודרבנן. (14) מהר"ם ומרדכי ואסופות וגמרא. כ"י: דנזור, כ"א: דנזור. (15) קמ"ר רע"ב. (16) תשו' מהר"ם: העשוי כו' כרמפורש באלפס. ומרדכי: כדאמר באלפסי. וכונתם לס"ש רבינו בסמוך מהר"ם ורי"ף. ומה נראה אולי שהמרדכי העתיק ממהר"ם ולא מכאן, ולפי"ז תשו' מהר"ם שלפניו היתה יותר שלימה. ובמרדכי צ"ל: העשוי כו'. (17) כ"א. כ"י: לשמור, ובאסופות מנוקד: לשמר. ופ"ס היא, שג"י זו הוא כפירש"י, אבל רבינו לא פירש כן, ע' לקמן שורה 10. אבל ע' מאורי ותדוש הר"ן. (18) אסופות, ע' לקמן שורה 10. (19) קמ"ר ב', והועתק בערוך חזק. ותורף פירושו מובא בחדושי הר"ן בשם גאון. (20) רי"ף סי' תק"ן, והוא מפרש"י, ורבינו העתיק לשון ר"ח. (21) רי"ף וד"ס אות ז'. (22) כ"י: לסתי גופה, ותקנתו עפ"י מר"ח: ונעשה סתום זה [כ]גופה של חבית. ובפר"ח ובערך במעות: בגופה. אסופות: לה לסתימת מגופה, וצ"ל: לסתימת מגופה, כל' מן גופה. והוא כעין שהגהתי. (23) ר"ח ורי"ף, ע' לשונם. (24) כן בפר"ח ובד"ס אות ז'. ערוך ורי"ף: רבא. (25) קמ"ר ב', ע"ש הלשון. (26) פר"ח, ע' לשונם. והועתק בערך גבא. וע' רש"י. (27) כ"א, וז"ל גי' הרי"ף: למיחתך. כ"י: שמחתך. (28) עד סוף הסי' מפר"ח, ע"ש. (29) וכן פירשו הגאונים ליתא בפר"ח.

- הנאונים¹. והילכתא כשמואל דאפילו בשבת שרי, דהא רבי יאשיה קאי כוותיה, ודרש רב שישא בריה דרב אידי משמיה דרבי יוחנן הלכה כרבי יאשיה:
- שמ. אם² היתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח. וכן למרח [במשחא]⁸ אסור, דגזירה אטו שעוה, דהילכתא כרב⁴. וכן פירש רבינו חננאל ורבינו אלפסי. ולי נראה כיון דשמואל שרי במשחא ורב יוסף פליג ואמר⁵ דרב נמי שרי הילכתא כוותיה דשרי. וכן נראה לי למרח בלחם⁵ דשרי, דעיקר מירוח לא שייך בהו, ולא גזרינן. והני מילי לרבתינו⁶ דפסקו כשמואל דאמר⁷ אדם עושה כל צרכו בפת, אי נמי בפרורים שאין בהם כזית שמותר לאדם ביד, כדאמרינן בסוף סוף נוטל⁸. ואפילו אם מרכך הלחם בידו שיהא טוב לסתום אינו אסור משום לישא, דאין לישא בכי האי גונא. והא דאמרינן בסוף סוף במה מוכנין⁹ ושח את פ(נ)יהם¹⁰ 10 בבצק, התם פירושו מערב שבת¹¹:
- שמא. ואסור¹² לתת טרפא דאסא, או עלה אח[ר]¹³, בתוך הנקב של ברזא להמשיך קילוח היין, מאי טעמא רב ירמיה¹⁴ מדסת¹⁵ אמר משום¹⁴ מרוב רב אשי אמר גזירה שמא יקטום מאי בינייהו איכא בינייהו דקטום ומנח¹⁶ בפ¹⁷ הנקב, והילכתא¹⁸ כרב אשי. ומיהו לתת לתוכו לכתחלה לכולי עלמא אסור¹⁹: 15 [שמב]²⁰. בי סדיא²¹ רב אסיר ושמואל שרי, פירש רבינו שלמה רב אסור להביא דרך מלבוש דרך רשות הרבים כשהוא מעומף בו. וכן מוכח בשמעתין, דמיתתי עלה רב איקלע להחוא אתרא ולא²² הוה ליה רווחא למיתב²³ נפק ויתבי ככרמלא²⁴ אייתו ליה בי סדיא וכו', [ו]על כרחך דרך מלבוש הביאו [אלוין]²⁵. מכאן²⁶ משמע דאדם²⁷ הצריך למקטון או טלית או מלבוש אחר [שחבירו]²⁸ מותר להביא 20 לו [דרך] 29 מלבוש דרך רשות הרבים, וכן במפתחות של כסף לנשים, דהא מסקינן ברכין כולי עלמא מודו³⁰ דשרי, מפני³¹ שראויים ללבוש, בקשין כולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי במצעי:

(1) בקובצי תשובה"ג שבדיוני לא מצאתי. (2) משנה קמ"ו רע"א. (3) קמ"ו ב'. כ"י: במשקה. (4) עפ"י הכלל בכורות ט"ט ב'. נדה כ"ד ב'. (5) כ"א: בלחם למרח. (6) ה"ג ד"ו 28 ב' ור"ב ע' 51 ורב האי ברשב"א ברכות נ' ב'. וע"ש בתוס' ותוס' רי"ח ד"ה כמאן ואר"י ח"א ס' ר"ה ותר"י ברכות ספ"ז ורא"ש שם ס' ל"ב. ורבינו לעיל ס' קל"ז לא העתיק רק חב"יתא דרי דברים, ומשמע דלא ס"ל כשמואל, ע' תר"י הנ"ל. וכן הר"ח שבת נ' סע"ב. (7) ברכות נ' ב' וש"מ, עושה אדם. (8) שבת קמ"ג א'. וע' לעיל ס' שכ"ה. (9) שבת נ"א רע"ב. (10) פיהם גי' ד"ס, וכן ראבי"ה לעיל ע' 800 שורה 21. (11) ע' לעיל רע" 801 ובהגהותי שם אות 8. (12) קמ"ז ב', ע"ש בר"ח ור"ף ורש"י. (13) ליתא בגמרא. ורמב"ם פכ"ג מה' שבת ה"ז: עלה של זית וכיצא בו, וכוה גם במאירי. אבל הפוסקים לא הוכירוהו, ע' מה"ב אר"ח ס' ש"ד ס"ה. (14) ד"ס. (15) כ"א וגמרא. (16) ד"ס. וע' ב"י אר"ח ס' ש"ד והגהות חג"א בגליון הש"ס. (17) עד סוף הס' מפר"ח, ע"ש ובהגהות הגליון. (18) ליתא בפר"ח לפנינו, אבל יוצא הוא מתוך דבריו. (19) והפוסקים לא הוכירו פירוש דיון זה. (20) סימנתי מסברה. (21) קמ"ז ב'. (22) גמרא: דלא, ד"ס: לא. (23) ד"ס. (24) גמרא: בכרמלית. (25) כ"י: אלא. (26) עד הרבים לקמן שורה 21 הועתק באסופות כ"י ע"ז ד'. וכלשון רבינו מוכח בכ"י אר"ח ס' ש"א מהרוקה. ולפנינו שם ס' ק' ליתא. והדיון הוכח בסתם בא"ח ה' שבת ס' רפ"ו ונפסק בש"ע אר"ח ס' ש"א סל"ו. (27) ע' לעיל ספ"י רמ"ז, ושם רמז רבינו לכאן. (28) אסופות, כ"י: של חבירו. (29) אסופות. (30) גמרא: לא פליגי. (31) רש"י, ע"ש.

[שמג]¹. והלכתא כרב דשרי, [ד]הא מסקינן דרב אכרזי מכרזי כי סדיא שריא ומשום כבוד רבותינו לא ישבנו² עליו ומנו רב כהנא ורב אסי. ותו דאמרינן לקמן³ (שמג)⁴ אמר רבי חייה [בר]⁵ אכא אמר רבי יוחנן האולירין מביאים [בלרי]⁶ נשים לבנים⁷ ופירש רבינו חננאל לבנים <למרחק⁸>, ובלבד שיתכסו בהן ראשן ורובן⁹. ואסילו מקטורין של [אשה]¹⁰ לאיש ושל איש לאשה¹¹, שהרי לפעמים גילים אנשים לשום מקטורנם¹² על כתפיהם בחול. ולעיל בפרק כמה אשה¹⁸ כתבנו מקצת ראייה מפירקא¹⁴ ומתוספתא: שמד. וגרסינן לקמן¹⁵ פכיתא¹⁶ אמר רבי יוחנן¹⁷ צריך לקשור¹⁸ שני ראשיה למטה. פירש רבינו שלמה¹⁹ ענין סודר שמעטף בו ראשו, וצריך לקשר שלא תפול מראשו. וסוגי²⁰ של נשים בזמן הזה לא הורגלו בו אנשים, והוי כמשאוי. אמר רבי יוחנן למטה מכתפיים. אמר להו רבא לבני מחזא כי מעבריתו מאני לבני חילא שרביבו בהו למטה מכתפיים: שמה. גותנן²¹ תבשיל לתוך הכור בשביל שיהיה²² ישמור ואת²³ המים הוסיס ברעים בשביל שיצננו ואת הצונן בחמה²⁴ בשביל שיחמו. [ואית דגרסי]²⁵ בחמים: שמו. מי²⁶ שנשרו כליו במים²⁷ וכו'. אמר רב יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים וכו'. יש שפסקו²⁸ הלכה כרב, ויש שנחלקו²⁹. ובפרק קמא

15

(¹ בכ"י נסמן בטעות במלת אמר לקמן שורה 8, והגהתי מסברה. (² גי' נכונה, גמרא: וישב. (³ קמ"ז ב'. (⁴ ע' לעיל אות 1. (⁵ כ"י: א"ר. (⁶ כ"י: בלי יין. (⁷ ד"ס. (⁸ הוספתי מסברה עפ"י פ"ח. (⁹ כ"א וד"ס ור"ף: שיתכסה בהן ראשו ורובו. וע' פ"ח. (¹⁰ כ"י: איש. (¹¹ כ"א: ושל אשה לאיש, והנקודות לתורות על מוקדם מאוחר. (¹² של נשים, ולפיכך בשבת אינו כמשאוי, ע' לקמן שורה 10. ולענין מה שכתב רבינו שלפעמים אנשים לובשים מקטורין של נשים ע' סי' יראים סי' צ"ו ובשלם ר"ב א' וס' חסידים סי' ר"א וס' חסידים חקצר י"ב א'. וע' שו"ת ר"י מינץ סי' י"ד וש"ע ואחרונים או"ח סי' תרצ"ו וי"ד סי' קפ"ב וגיערעמאן *Erziehungswesen* ח"ג ע' 271. ואפשר שבמקטורין אין איסור כלל, שאיסור לא ילבש אינו אלא בבגדים המיוחדים לאשה, ע' יראים הנ"ל ורמב"ם פ"ב מה' עכו"ם ח"י ושו"ר סי' קפ"ב. ומקטורין של אנשים היה דומה לשל נשים, ע' לקט יושר ח"א ע' 44 וגיערעמאן בספרו הנ"ל ע' 187. (¹³ ע' לעיל ספ"י רמ"ז וס' ר"ח, וצ"ע. (¹⁴ דילן, ואולי צ"ל: מפירקין. (¹⁵ קמ"ז ב'. (¹⁶ ר"ח, וע' ד"ס אות ו'. כ"א וגמרא: סכניתא. (¹⁷ ד"ס ור"ח ור"ף, ע"ש. ורבינו קיצר בשמות. (¹⁸ גמרא: לקשר. (¹⁹ רש"י ד"ה סכניתא, ע"ש. (²⁰ כ"א: וסוגיני, ואולי צ"ל: וסכניתא, או: וסכניתא. ולדעת ר"ד סימאנסען חכונה לבגד ששמו באשכנזית הישנה *sucken* או *suggenie*. ונראין דבריו. ולפי"ז יש לגרום בפנים: זוקניא, או: סוגניא, וע' לבגד זה גיערעמאן *Erziehungswesen* ח"א ע' 261 ופערלעס *Beiträge* ע' 61. (²¹ משנה קמ"ו ספ"ב. (²² כ"א ומשנה: שיהא. (²³ כ"א: ואם, ומעות וזו גם במדב"מ. (²⁴ כ"א ומשנה: כ"י: בחמין וש"ס היא, ע' אות שאח"כ. (²⁵ כ"י: וא"ר, ואין לו שחר. וצ"ל: וא"ר, ר"ת: ואית דגרסי. והיא גי' ח"ג ד"ב ע' 114 ור"ח ור"ף. אבל מן הגמרא שבת ל"ט א' מוכרחת הגי': בחמה, ע"ש בגמרא ורש"י ורמב"ם פכ"ב מה' שבת ה"ט. (²⁶ קמ"ו ספ"ב, ע"ש. (²⁷ ד"ס. (²⁸ ר"ף סי' תקנ"ב. (²⁹ רב ניסים גאון בתוס' ע"ז י"ב סע"א ד"ה כל. וע' תוס' שבת ס"ה א' ד"ה אמר ומו"ק ח' ב' ד"ה ומסרן וכתובות ס' א' ד"ה ממעבן וחולין מ"א א' ד"ה ובשוק וס' יראים סי' ק"ב ובשלם קל"ז א' וס' התרומה סי' קמ"ג ועוד.

דביצה¹ פירשתי: אמר רב יהודה² המנער טליתו בשבת חייב הטאת³ ולא אמרן אלא בחדתי והן אוכתי והוא דקפיד עליהו, אבל כל שאר מיני מלבושים לא. רוב הגאונים⁴ פירשו המנער מן המים, דומיא דמתניתין מי שנשרו וכו', ותו דמיתתי בסמוך אבוי הוה קאי קמיה דרב יוסף אמר ליה הב לי [כומתאי]⁵, פירוש⁶ בעין סודר וכוכע, ודוגמתו בפרק השולח⁷ שקל כומתיה שדא בה, הוה איכא⁸ טלא הוה⁹ קמחם⁹ למיתנה ליה אמר ליה נפוץ שדי אנן לא קפדינן מדי:

[שמזן]¹⁰. היוצא¹¹ בטלית מקופלת כו'. [פירשתי] בפרק במה אשה¹²: הרוחק¹³ במי מערה וכל ענין רחיצה פירשתי בפרק כירה¹⁴:

שמח. אין¹⁵ עושין אסיקמזיוין¹⁶ בשבת בסם, אבל ביד מותר. וכתב בהלכות גדולות¹⁷ והני מילי דלית ליה צער, אבל אם נהנה בהקאו מותר¹⁸ אפילו בסם, וכן פסק רב צמח¹⁸. תניא רבי יוסי¹⁹ אומר אף בחול <אסור> מפני הפס[ד]²⁰ אוכלין:

שמח. אין²¹ מעציבין את הקטן (וכו')²². ואוקימנא²³ בחומרי שדרה דמיחזי כבונה. ורש"י פירש²⁴ הני מילי לאחר לידה, דאי ביום לידה הא אמרינן בפרק מסנין²⁵ כל האמור בפירשת תוכחה²⁶ עושין לחיה בשבת. אבל לפסוי יוקא²⁷ בשבת שרי:

שן. ולא²⁷ מחזירין את השבר. אמר רב²⁸ חנא כגדתאה²⁹ אמר שמואל הלכה מחזירין את השבר. נראין³⁰ הרברים שקבלה בידו דתנאי היא³¹, אי

(1) לקמן סי' תשל"א. (2) ובכ"א עוד: אמר רב, ונמשך עליו קו. גמרא וראשונים: רב הונא. (3) קמ"ו רע"א, ע"ש. ורבינו קיצר. (4) לא מצאתי רק ר"ת בסי' הישר סס"י רל"א, ושם גם הראיות שהביא רבינו. ובתוס' שבת קמ"ו א' ד"ה המנער ומשמ' באו"ז ח"א סס"י פ"א וברשב"א שבת קמ"ו א' וס"ס פ"ח מו"ח שבת ה"ח וברא"ש שבת פכ"ב סי' ו"א ובר"ן שם סי' תקנ"ג ועוד מובא פירוש זה בשם ר"ח, וס"ס היא, וצ"ל: ר"ת. וכן מובא בשמו בסמ"ג ל"ת ס"ה ד"ה המלכן. ובשם ר"ח מובא שם כפירש"י, וכן בפיר"ח לפנינו. וגם הראב"ן, שמעתיק לרוב דברי ר"ה, פירש: מן העפר, ע"ש סי' שפ"א. ולפי האמת יקוים פירוש ר"ת גם לרש"י, ע"י סי' הישר הג"ל ויראים סי' ק"ב ובש"ס ע' 272, ועי' שבה"ל סס"י ק"ס. ועי' חידושי הר"ן קמ"ו א' ד"ה חזה דאיכא וכו' א"ח רס"י ש"ב. (5) כ"י: שמתאי. (6) פיר"ח, ושם גם הדוגמא. ועי' רש"י וערוך כמתא. (7) גיטין ל"ט סע"ב. (8) ד"ס וערוך הסם. (9) כ"א ופיר"ח וערוך הסם: קא מחסם. (10) בכ"י לא נסמן. (11) קמ"ו רע"א. (12) לעיל ע' 808 סי' רי"ה, עי' 310 סי' ר"ב. (13) קמ"ו סע"א. (14) לעיל סי' ר"ב. (15) קמ"ו סע"ב, ע"ש. (16) כ"א וד"ס ורי"ף וה"ג ד"ו 40 א': אסיקמזיון. (17) ד"ב ר"ע 115, וחובא ברי"ף סס"י תקנ"ה, עי' חלשון שם ושם. ורבינו העתיק לשון הרי"ף בקיצור. (18) בר פלגיו, וכן בה"ג ורי"ף. (19) וכן בה"ג ד"ו 40 א'. (20) כ"י: הפסק. (21) משנה קמ"ו סע"א. (22) וליתא בכ"א. (23) קמ"ו סע"ב. (24) שם, עי' לשוננו. (25) שבת קכ"ט סע"ב. (26) רש"י: תוכחה דיהזקאל, אבל גם ברש"י כ"י בד"ס אות ק' ובמאירי ובר"ן סי' תקנ"ז ליתא. וליתא בגמרא, ורש"י פירש שם כן. (27) וכן במשנה קמ"ו א' בד"ס אות ג' ובמדב"מ. ולפנינו במשנה ובגמרא קמ"ו סע"ב: ואין. (28) ר"ח ורי"ף וה"ג ד"ו 85 א', וכן גמרא קמ"ח רע"א. (29) כ"א: באגדתאה. (30) רש"י קמ"ח רע"א פירש: הלכה מחזירין חנן. ורבינו לא ניחא לית בזה. משום שאין לשון "הלכה" שייך בענין חלופי גירסאות. (31) עי' שבת ס"ד סע"ב וקמ"ו סע"ב וביצה סי' א' וש"ס.

נמי קבלה כידו דיחידאה¹ או משכשתא² היא. ודוגמתו³ בפרק כל כתיב⁴ ובפרק במה אשה לגבי נעילת מנעל⁵ [67 b] ובריש ערבי פסחים⁶ ובפרק גט משום⁷:

שנא. מי⁸ שנפרקה ידו או רגלו לא יטרם בצונן אבל רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא, והכי⁹ הילכתא. פירוש¹⁰ [נפרקה]¹¹ אשלווישוי¹², ולא

היינו ננסה ידו דפרק שמינה שרצים¹³, דאמ[רינן צומת]¹⁴ ביין ואינו חושש:

שנב. <פרק שואל אדם>¹⁵. שואל¹⁶ אדם מחבירו כדי יין <וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלוני>¹⁵ וכן האשה¹⁷ מחבירתה <ככרות ואם אינו

מאמינו מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר השבת>¹⁸ וכן ערב פסח וכו' ועושה עמו חשבון לאחר יום טוב. ומסקנא כיון דשרו רבנן לשאול בשאלה¹⁹ ולא

10 בלשון²⁰ הלואה לא אתי למיכתב, דמינכרא ליה מילתא. אתקין²¹ רבא במחזא וכו' פירשתי בפרק המביא כדי יין²²:

שננ. איתמר²³ הלואה יום טוב רב יוסף אמר לא ניתנה ליתבע²⁴ ורב[א]²⁵ אמר

ניתנה ליתבע²⁴. יש²⁶ שפסקו הלכה כרב יוסף, מפני שהוא רבו

של רבא, ותו דהא מסייעא ליה עובדא דרבה²⁷ בר עולא²⁸ דמערס איערומי. ויש

שפסקו הלכה כרבא, משום דהוא בתראה:

15

[שננ]²⁹. אמר³⁰ ר' יוחנן [מקדיש]³¹ אדם את³² פסחו בשבת וכו'. והני מילי בחובות

הקבוע להם זמן, אבל חובות שאין קבוע להם זמן לא, דתנן אין³³

מקדי[ן] שין וכו' :

(1) שבת ק"מ א', סוכה י"ט ב', ביצה ל"א א', ב"ב ע"ט ב', ד"ס מ"ק י"ב ב' וי"ט א'. וע' שבת קמ"ז ב' ויבמות ק"ד א'. ובכמה מקומות: הא מני ר' פלוני היא. (2) שבת קכ"א ב', פסחים צ"ט ב'. וע' שבת ק"ו רע"א וש"מ: פוק תני לברא. (3) בכל המקומות שרמו אליהם רבינו לא נמצאה דוגמא לכאן שאמורא יחלוק על סתם משנה. ונראה כונתו: כמו שלפנינו האמורא מבטל הכרייתא. אף שבכלל מקשינן מבריתא לאמוראים, כמו כן יכול לפעמים לבטל את המשנה. ומאמר רב כל מקום שאסרו וכו' חולק על כמה משניות, ע' ירושל' כלאים ס"ט ה"א. ומצינו אמורא מבטל משנה בב"ב קמ"ז רע"א. (4) שבת ק"ב ב': נר שאחורי הדלת וכו' לייט עלה רב. וזוהו כבר אמרו בגמרא רב תנא ופליג, עירובין נ' סע"ב וש"מ. (5) שבת ס"א א': אין הלכה כאותה משנה. (6) פסחים ק' סע"א: אמר שמואל אין הלכה וכו'. (7) ב"ב ק"ע סע"ב: שמיע ליה ולא הדר ביה. ושם ג"כ רב הוא, וע' לעיל אות 4. (8) שבת קמ"ח רע"א. (9) ע' רי"ף סוף פירקין. (10) רש"י קמ"ז סע"א, קמ"ח רע"א. (11) כו"י: בפרקי. (12) רש"י קמ"ז א': אלוישייר, קמ"ח א': אשלושיניר, רש"י שברייף: דלויניר. וצ"ל: דשלושייר, dislocher, והוא verrenken, disloquer. ובספרא לשון: elocher, בצרפתית הישנה: eslocher. וע"ז העיר ר"ד סימאנסען. ומה שכתבתי ג"ל יותר נכון. (13) שבת ק"ט א'. (14) כו"י: דאמינא מת'. (15) כו"א. (16) קמ"ח א'. (17) כו"א וד"ס ורי"ף ומרב"מ וה"ג ד"ו 40 סע"א וד"ב ע' 115: אשה. (18) עד אצלו מכי"א, והשאר ממשנה. (19) בלשון שאלה. ואולי יש לגרוס כן בפנים. כו"א, שאלה, ובסמוך: לשון הלואה. ולפ"ז צ"ל בפנים: רבנן [לשון] שאלה. (20) ע' אות הקודם. (21) כג"ז ד"ס קמ"ח א' אות ו', ע"ש. (22) לקמן סי' תשע"ב. (23) קמ"ח ב'. (24) כו"א וגמרא, כ"י: לתבוע. (25) ג"ז ר"ח ורי"ף. (26) עד סוף הסי' קיצור לשון הרי"ף סי' תקנ"ט, והוא מפר"ח קמ"ח סע"ב. (27) גמרא ורי"ף, ר"ח: רבא. (28) גמרא, ורי"ח, רי"ף: רב הונא. (29) סמנתי מסברה. (30) עד סוף הסי' קמ"ח ב'. (31) כו"י: מקדים. (32) כ"ה פסחים ס"ו ב'. (33) ד"ס ופסחים, גמרא כאן ומשנה ביצה ל"ז ב': לא.

שנה. מונה¹ אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב. מאי² טעמא רב כיני בר אביי³ אמר⁴ גזירה שמא יחזיק אביי אמר גזירה שמא יקרא בשמרי הדיוטות. יש מחלקים בין קריאה לעיוני בלא קריאה, כדפרישית בפרק אין צדין⁵. והיכא⁶ דכתב אכותל ומידלי פלוגתא דתנאי. והילכתא⁷ דגזרינן, דהא רבה אית ליה נמי הכי, דאמר רבה אפילו גבוה שתי קטות וכו':⁸

שנו. תניא⁹ אין רואין במראה [בשבת]. ואוקימנא במראה¹⁰ של מתכת¹¹ מפני שאדם עשוי להשיר <בה> נימין המדולדלין, פירוש¹² שהיא עצמה ראויה לגלח. ורבנן אסרו בשל מתכת הראויה לגלח אפילו קבועה בכותל וחדה¹³ בשוליה, וראויה¹⁴ מיד לגלח ולא רמי אנפשיה למידבר, ורבי אבא¹⁵ לא גזר. אבל בשאינה של מתכת ואינה ראויה לגלח בה אפילו רבנן שרי, ואפילו אינה קבועה בכותל. והלכה¹⁶ כרבנן דאסרי ואפילו קבועה, ודווקא כשהיא חדה והיא של מתכת, דגזרינן הא¹⁷ אטו הא. והני מילי לאנשים¹⁸ הרואים, כד[פ]רש >רבינו שלמה<¹⁹ טעמא לפי >שהרואה במראה אינו אלא לתקן שער ראשו וקנוי הילכך גזרינן²⁰ שמא יראה²¹ נימין המדולדולין ויגלחם במספרים²², אבל לנשים נראה לי דשרי, לסי<²³ שאינם רגילות בכך, ואפילו של מתכת חדה²⁴. ולאנשים שרי כשאינה חדה בשוליה ואפילו היא של מתכת, ד[אד]הכי²⁵ והכי מידבר. וכן²⁶ משמע מפסקיו של רבינו אלפסי²⁷. [פירש רבינו חננאל]²⁸ שדימה התלמוד למיטר מעיקרא דטעמא שאין רואין במראה בשבת מפני הסיג²⁹ והאבק שנמצא עליו ויחזור אחר סכין לצחצחו מחלאתו³⁰ ואסור משום מטחק כמו השף בין העמודים דפרק כלל גדול³¹, וכירושלמי³² גרסינן השף את העור על גבי העמוד חייב משום מוחק. ונדחה זה³³ המעם, ועמד³⁴ כרב נחמן [ה]מעם³⁵ משום השרת נימין. ונראה לי שאף לסירוש

(1) משנה קמ"ח סע"ב. (2) קמ"ט רע"א. (3) לא נודעה לי גי' זו כמ"א. (4) כ"א : אומר. (5) לקמן סס"י תשמ"ד, ע"ש בהגהותי. (6) מסקנה קמ"ט א'. (7) ר"ף סי' תקס"ו, והוא מסר"ח. (8) קמ"ט א'. (9) הגהתי מסברה ע"פ הגמרא, ע"ש וע' ר"ף. (10) כ"א, וכן בכל הענין, וכן בגמרא. כ"י : מתכות. (11) רש"י ור"ף סי' תקס"א, והוא מודג ד"ו 40 רע"ב וד"ב ע' 115. (12) כ"א, כ"י : הוא. והכונה : אם היא חדה, וע' לקמן אות 16. (13) דראויה. (14) גמרא : מאיר, ד"ס ור"ח : רבי. (15) מכאן עד אלפסי שורה 17 הועתק בקיצור באספות כ"י צ"א ד'. (16) קבועה אטו שאינה קבועה, וע' מלחמת ומאירי. ולסירוש רבינו לעיל שורה 7 איכא למגור שמא ישיר נימין, וא"צ לגזירה לגזירה, וצ"ע. (17) וא"כ דעת רש"י ורבינו שאין איסור לאיש להסתכל במראה, וכן במאור. וע' תוס' ר"י אלחנן ע"ז כ"ט א' ד"ה רואה ותוס' שם ד"ה המסתפר ור"ס"א שם וסד"ה סי' קנ"ה וסמ"ג סל"ת מ"ה ורוקח רס"י תע"ג ואר"ז ח"ד סי' ק"ג וקנ"א ומלחמת ומאירי ור"ן כאן וע"ז ס"ב סי' אלף רכ"ח וטוב"י וד"ס יו"ד סי' קנ"ו. והאיסור משום לא ילבש מבואר בתשובה"ג שע"ת סי' קנ"ו. וע' ירוש' שבת פ"ו ה"א. (18) כ"א ואספות, ע' רש"י ד"ה אין רואין. כ"י : כדמפרש טעמא. (19) אספות, בכ"א ליתא. (20) אספות, כ"א : רואה. (21) וכן ברש"י כ"י ברי"ם. וכן הגיה מהרש"ל. (22) כ"א ואספות. (23) אספות : וחדה. (24) אספות, וכו' לשון הגמרא. כ"י : דמדהכי. (25) מוסב על עיקר הדין, שורה 6 ולהלן, ולא על החילוק בין אנשים לנשים, שלא נזכר ברי"ף. (26) סי' תקס"א, ע"ש. (27) הוספתי מסברה, כי כל הענין עד נימין לקמן שורה 21 הוא מסר"ח, ומבואר כן ע"מ הכא שו" 1. ורבינו לא העתיק רק תורף פר"ח ובשינוי, ע' פר"ח קמ"ט סע"א. ואולי היתה לפני רבינו נוסחה אחרת מפר"ח. חלודה, ע' פר"ח. (28) לשון מקרא יחז' ב"ד ו' י"א וי"ב. כ"א : מחלודתו, ומתאים עם פר"ח. וע' ראב"ן סי' שפ"ג. (29) שבת ע"ה ב', שבת פ"ז סח"ג. (30) כ"א : ופר"ח, כ"י : ועוד. (31) כ"א : דטעם.

רבינו חננאל, כיון שנדחה¹, אין לחוש אם יקנחנו משום ממחק, מידי דהוה אאבן שעל גבי מנעלו²:

שנז. תנו³ רבנן כתב המהלך תחת הצורה והדיוקנאות⁴ אסור לקרותו בשבת ודיוקנה⁵ עצמה אסור⁶ להסתכל בה אף בחול⁶:

5 **שנה.** מפוס⁷ אדם⁸ עם בניו ובני⁹ ביתו על השולחן אפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה, שמותר להטעים טעם ריבית, אבל¹⁰ עם אחר לא, כדרב יהודה אמר שמואל וכו'. עד ומשום ליום ופורעין ביום טוב וכו'. ומנה גדולה כנגד מנה קטנה לאחר אפילו בחול אסור משום קוביא: ומטילין¹¹ חלשים על הקדשים ביום טוב אבל לא על המנות של חול ביום טוב. ואפילו¹² הם קדשים, שיש לחוש למריבה, כדכתיב¹³ ועמך כמריבי כהן, אפילו הכי לא שרי רבנן:

10 **שנמ.** לא¹⁴ ישכור אדם פועלים בשבת ולא יאמר אדם לחבירו להשכיר¹⁵ לו פועלים בשבת ולהביא¹⁶ פירות¹⁶. ואוקימנא מעיקרא בחבירו גוי, ופריך רב אשי אמירה לגוי שבות, ומסקינן אפילו תימא חבירו ישראל והא¹⁷ קא משמע לן דדוקא בלשון שכירות אסור לומר לו, אבל אומר לו הנראה שתעמוד עמי לערב. והכי פסקינן בגמרא דהכי הילכתא ודבר¹⁷ דבר כתיב¹⁸ דיבור אסור הרהור מותר: ודיבור¹⁹ של מצוה וחשבונות של מצוה, כגון לשדך ולדבר על עסקי תינוק ללמדו תורה וללכת לבית וועד הגוים²⁰ ולפקח על עסקי רבים מותר, דכתיב¹⁸ ממציא חפצך וגו' חפצך אסורים חפצי שמים מותרים. ובירושלמי²¹ אמרינן כד הות משתעי[א] טובא אימיה דרב הונא אמר לה יומ[א]²² שנתא הוא: אמר רב יהודה אמר שמואל 20 חשבונות של מלך²³ ושל מה בכך מותר לחשבם בשבת, פירוש מלך²³ עצה²⁴. ורש"י פירש מה לך שאין צריך לו, כגון²⁵ חשבונות שעברו דמייתי עליה, אבל חשבונות העתידים לבא, שצריך לו, אסור לחשב. [ורבינו חננאל]²⁶ פירש [מהלך]²⁷ מלשון הלך²⁸, כדנתן²⁹ מונה אדם את אורחיו וכו'.

(1) הטעם הראשון. (2) שמותר לקנחו. כדאמרינן שבת קמ"א א' לענין טיט שע"ג רגלו וה"ה מנעלו. ע' עובדא דרבא שבת קכ"ד סע"ב וב"י או"ח סי' ש"ב. והתר צחצוח כלים מבואר בשבת נ' סע"א בכל חפין וכו'. (3) קמ"ט סע"א. (4) כ"א, וכן מאירי. גמרא: ותחת הדיוקנאות. (5) כ"א: ודיוקנאות, גמרא: ודיוקנא. (6) ד"ס. (7) משנה קמ"ח סע"ב כפירוש הגמרא קמ"ט רע"ב. (8) בכ"א ומדב"מ ליתא. (9) כ"א ובשנה: ועם בניו. (10) קמ"ט סע"א. ע"ש. (11) משנה קמ"ח סע"ב וגמרא קמ"ט ב', ע"ש. (12) ע' רש"י קמ"ט ב'. (13) חושע ד' ד', (14) ק"ג א'. (15) משנה: לשכור. (16) כעין זה בגליון כ"ט בר"ם. ע"ש. (17) ע' לשון הגמרא. (18) ישע' נ"ח י"ג. (19) ק"ג סע"א, ע"ש היטב. (20) רש"י ד"ה טרטיאות. וע' הוספת רשב"ם ברי"ף ס' תקס"ה ושלח"ג שם אות ב' לא ידע את שמואל. (21) שבת פט"ו ח"ג, ורמז אליו רבינו לעיל סס"י רמ"ה. והביאו לעיל ע' 247. ע"ש בהגהותי. (22) כ"י: יומי. (23) כ"א וגמרא. כ"י: מה לך, והיא ג"י ד"ס, אבל כאן ט"ס היא, והפירוש "עצה" יוכיח, וע' חידושי הר"ן. ובכ"י נשתבש מפירש"י דלקמן. (24) רש"י, וע' חידושי הר"ן. (25) ע' לחשב שורה 22 אינו כפירש"י לפנינו, ולהפך מסיים: כגון ההיא דפרישית, ולעיל שם בסמך מפרש: להבא, ע"ש היטב. וכן העתיקו המאירי וחידושי הר"ן. (26) כ"א, וכ"ה בפר"ח לפנינו ובערך חשב ב'. כ"י: פ"י רש"י. (27) כ"א ופר"ח וערוך: מילך, אבל לשון מהלך מתאים יותר עם לשון המקרא שהביא. כ"י: מה לך, ונשתבש מפירש"י דלעיל. (28) ש"ב י"ב ד', (29) שבת קמ"ח סע"ב.

שם. אין¹ מחשיכין על התחום לשכור² פועלים >ולחביא פירות<³ אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות בידו כלל⁴ וכו'. ואוקימנא⁵ דהוא הדין שמוטר לומר⁶ לחבירו שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי, כדבר יהודה אמר שמואל, ואמר ליה⁷ אבא שאול כיון שאני זכאי באמירתו (אין)⁸ אני רשאי להחשיך⁹ עליו. כלל לאתווי מאי לאתווי הא דתנו רבנן אין מחשיכין על התחום >להביא בהמה<⁴ וכו': אבל מחשיך >הוא< לשמור ומביא פירות בידו. פירש רבינו שלמה מפני שהשימור של פירות מותר גם בשבת. ומביא פירות בידו וכו'. ואוקימנא¹⁰ כגון שאמר הבדלה, ואפילו בלא כוס, דאמר רב אשי כי הוינא בי רב כהנא הוה אמר המבדיל בין קודש לחול ומסלתינן סילתי. וברוך אתה י' אלהינו מלך העולם צריך לומר, וכן פירש רבינו חננאל¹¹. וכל שכן שאם הבדיל בתפלה¹⁰ שפיר דמי, וכן פירש רבינו שלמה¹²:

שםא. אמר¹³ רב יהודה אמר שמואל מותר לאדם לומר לחבירו לכרך סלוני אני הולך למחר שאם יש שם¹⁴ בורגנין הולך. אבל לא לומר על עסקי משא ומתן או על עיסקי תיבנא סריא, שהוא מוקצה לו כיון שאין לו תקנה להיעשות בו מלאכה. וכי שריא הני מילי הדיבור, ולא המעשה, כדפרישית בהלכות עירובין¹⁵ בתשובת המת שהובא בשבת¹⁵:

שםב. מחשיכין¹⁶ על התחום¹⁷ לסקח על עסקי כלה¹⁸ >ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין<¹⁹ ואומר²⁰ לו²¹ לך למקום סלוני ואם לא מצאת במקום סלוני לך²² למקום²² סלוני ואם לא מצאת במנה הבא במאתים רבי יוסי ברבי יהודה אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח. פירש רבינו שלמה²³ מנה²⁰ מאתים. ולי נראה²⁴ דלא סליג²⁵, אלא סכום [כגון]²⁶ שחייב לו מקודם דבר אחר וסוכם האחרון עם הראשון²⁷, לשון סך הכל. וכן [פירשתי]²⁸ בסוף אין צדין²⁹: [שםג]³⁰. גרסינן בפרק [הזהב]³¹ ובמסכת גדרים³² השוכר את הפועל לשמור

(1) משנה ק"ב רע"א. (2) גמרא ק"ב ב' וירוש' ומדב"ם ואו"ז ח"ב סי' צ"י. (3) כ"א ומשנה. (4) כ"א. (5) קנ"א רע"א. (6) כ"א, גמרא: לאדם לומר. (7) לתנא קמא. (8) וליתא בכ"א. (9) כ"א: גם להחשיך. (10) ק"ג סע"ב. (11) עי' לשוננו, ומספר"ח ברי"ף סי' תקס"ז. והמקור הוא בה"ג ד"ו 26 א', וכן רב עמרם ברי"ג ח"א ע' י"ז ובטא"ה סי' רצ"ט ובסדר"ג כ"י בהוספות ותקונים של מארכס ע' 15. אבל בסדר"ג הנדפס ל"ב ב' ורב נטרוניא בה"פ ססי צ"ה לא נזכר שם ומלכות. ועי' רש"י וסי' האורה ע' 56 ושבה"ל רס"י קכ"ט ובי' או"ה סי' רצ"ט. (12) עי' רש"י ד"ה עבדינן. וכן ה"ג ד"ו הג"ל וד"ב ע' 45 וסדר"ג ורנ"ט הג"ל וסי' האורה וטובי"ה הג"ל. (13) ק"ג ב'. (14) ד"ס ורי"ף. (15) לקמן סי' שצ"א. (16) קנ"א א'. (17) גי' רי"ף וד"ס, ע"ש. (18) כ"א: הכלל, וכן במשנה קנ"א א' בד"ס אות ז' ומדב"ם. (19) כ"א. (20) וכן בתשו' רא"ם לקמן רס"י שצ"א, גמרא: ואומרים. (21) כ"א. (22) רי"ף. (23) כ"א, עי' רש"י ד"ה סכום וביצה כ"ט ב' ד"ה סכום מקח. כ"י: חננאל, וט"ס הוא. עי' לקמן אות 27. (24) כ"א. כ"י: נהיורא, ואולי צ"ל: ולא נהיורא. (25) ר"ו ברי' את"ק. וכן הרא"ם לקמן רס"י שצ"א, ע"ש בהגהות. ועי' מ"מ פכ"ד מה' שבת ה"ה ובי' או"ה רס"י ש"ג. (26) כ"י: כמו. (27) פירוש בה"ג ד"ו 71 רע"ב וד"ב ע' 181, וכן ר"ח ביצה כ"ט ב' ורי"ף שם סי' תתק"ה. ועי' תוס' ביצה שם ד"ה שלא ושבת קמ"ט א' ד"ה בני וב"מ ע"ה א' ד"ה משום. ועי' לקמן סי' תשע"א באמצעו ובהגהותיו שם. (28) הגהתי מסברה, כ"י: שרי. (29) לקמן סי' תשע"א. (30) סמנתי מסברה. (31) ב"מ נ"ח א' כ"י: זה, כ"א: הוה, ואולי צ"ל: [בתוספתא] בפרק זה, והוא כגי' תוספתא שבדפוס. ששם הבריות הללו לפרק כ"ג וכו' כלם בפרק אחד. (32) ל"ז

לוי את הפרה לשמור לו את התינוק אין נותנין לו שכר² של שבת לסיכך אין
 אחריות שבת עליו היה שכיר שבת <שכיר חודש שכיר שנה> שכיר שבוע נותנין
 לו שכר שבת³ לסיכך אחריות של⁴ שבת עליו:
 [שסד]⁵. גוי⁶ שהביא [חלילין]⁷ בשבת לא יספיד בהן ישראל אלא אם כן באו
 ממקום קרוב עשו לו ארון וחפרין⁸ לו קבר יקבר בו [a 68] ישראל
 ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית. מאי מקום⁹ קרוב רב אמר קרוב⁹ ממש,
 סירוש¹⁰ שידוע לו בבירור, ושמואל אמר חיישין שמא חוץ לחימה לנו, דת[ל]ין¹¹
 להקל¹². ולשון חיישין¹³ כמו בחגיגה¹⁴ חיישין שמא באמבטי עברה ומותרת לכהונה.
 והלכתא¹⁵ בשמואל, דדייק[א] מתניתא¹⁶ כוותיה, רבי יהודה אומר באמבטי קטנה אם
 יש בה רשות רוחץ בה מיד, אל[מ]א דתלינן להקל¹⁷. (ולשון חיישין במו)¹⁸. ותנא
 קמא¹⁹ נמי מודה בהא. וכתבתי ברייתא²⁰ דא בהלכות רחיצה בפרק כירה²¹:
 ששה. תניא²² לא²³ יטייל אדם <בתוך שדהו לידע²⁴ מה היא צריכה וכן²⁵ לא
 יטייל אדם>²⁶ על פתח מדינה²⁷ כדי שתחשך ויכנס למרחץ מיד.
 ומינה שמעינן שלא²⁸ יטייל אדם בשבת למצוא סוס <וקרן>²⁹ וספינה לצאת בהם:
 15 שסו. עושין³⁰ כל צרכי המת סבין ומדיחין אותו ובלבד שלא יזיזו³¹ בו אבר
 ושיטמין³² את הכר מתחתיו ומטילין אותו על החול בשביל שיטמין
 וקושרין³³ את הלחי לא שיעלה³⁴ אלא בשביל³⁵ שלא יוסיף וכן קורה שנשברה
 סומכין אותה בספסל או בארוכות³⁶ המטה <לא בשביל³⁷ שתעלה אלא שלא

סע"א, והובא ברי"ף כאן. (1) כ"א ורי"ף וד"ס ב"ם שם אות א'. וכו' בתוספתא שבת ספ"ח
 וב"ם רפ"ח. (2) תוספתא ורי"ף: שכרו, גמרא שכר שבת. (3) כן בתוספתא ד' צ"מ שבת שם.
 (4) בב"ם ורי"ף ליתא, ובתוספתא ובגדרים גי' אחרת. (5) בכ"י לא נסמן. (6) קנ"א א'.
 (7) כ"י: חלילין. (8) רי"ף. וכן לקמן סי' שצ"א. (9) וכן ברי"ף ולקמן סי' שצ"א, רי"ף: מקום
 קרוב. (10) רש"י, ע"ש. (11) כ"י: דתנינן. ועי' לקמן שורה 10. (12) כרש"י, ולא כרי"ף סי'
 תקס"ט. וכן ה"ג ד"ו 40 ב' וד"ב עי' 116. ונראה שכן מפרש ר"ח, אבל עי' ראב"ן ס"ח א'.
 (13) עי' רש"י, ושם גם הרוגמא. (14) ט"ו רע"א. ועי' מאור ומשם בר"ן עוד דוגמא אחרת.
 (15) פרי"ח קנ"א ב', רי"ף סי' תקס"ט. אבל לא כפירושם, עי' לעיל אות 12. (16) כ"י: מתני'
 ופירתי: מתניתא. עי' לקמן אות 20. (17) רש"י ותוס' ד"ה דווקא ורשב"א. ועי' פרי"ח ורי"ף:
 (18) נשנה במסעות מלעיל שורה 8. (19) עי' רש"י ותוס' ומפרשים. (20) רבינו גרם כגי' רש"י:
 תניא כותיה, והוא גי' ה"ג הנ"ל אות 12. ועי' תוס' ד"ה דייקא ומאור ובהגהותי לעיל עי' 389
 אות 9. (21) לעיל עי' 284 שורה 14, ולעיל רש"י רנ"ט. (22) עירובין ל"ח סע"ב, והובאה
 ברי"ף כאן סי' תקע"ו, ומשם העתיקה רבינו ועי' ד"ס. ועי' תוספתא שבת פ"ח, בד' צ"מ פ"ו.
 ועי' בהגהותי לעיל עי' 863 אות 14. (23) עד סוף הסי' תועתק בסתם במדרכי סוף שבת,
 ומשם בב"י א"ח רס"י ש"י. ובביאורי רש"י לסמ"ג ד' בסילואה מ"א רע"ב: לשון ראב"י ה'
 תניא וכו' עד סוף הסי'. (24) גמרא ורי"ף ורש"י, מרדכי: לדעת. (25) גמרא ורי"ף: כיוצא
 בו. (26) מרדכי ורש"י, רש"י: צריכה וכו' עד ומינה. (27) מרדכי במסעות: בתוך פתח המרחץ.
 (28) הדין בשם רבינו באגודה שבת סי' קצ"ב. (29) רש"י, ומסעות הדפוס שם: לקרן. אגודה:
 או קרן או ספינה, מרדכי: או ספינה או קרן. (30) קנ"א סע"א. (31) משנה שבמסניות
 ודפוסים ישנים וה"ג ד"ו 40 סע"ב ורמב"ם פכ"ו מה' שבת ה"ב, כ"א ומשנה ורי"ף: וזיו.
 (32) ה"ג ד"ב רע" 118 ורי"ף ומדב"ם. (33) קנ"א רע"ב כגי' רי"ף ומדב"ם וה"ג ד"ו 41 רע"א.
 (34) אולי צ"ל: בשביל שיעלה, עי' אות שאח"ז. (35) ד"ס, ושם גם: בשביל שיעלה. בכ"א
 ומשנה ליתא. (36) כ"א: בארובות, וכן ד"ס אות צ' ומדב"ם ושבת מ"א א' בר"ם סוף אות ב'.
 (37) במשנה ליתא.

תוסף¹. ונראה ל"ד דעל ידי² כבר יכול לדחוק ולסתום סיו ולששום אבריו, שאף על פי שמזיו קצת אין >לחוש, שהרי הותר ללמלו על ידי כבר או חינוק, כראיתא בסוף פרק נוטל⁴ ובסוף במה מדליקין⁵, מפני כבוד המת⁶, [וגם זה בזיונו אם ישחנה משאר ממים בפתיחת סיו ובעיקום אבריו. ותנו רבנן⁷ <מביאין> כלי מיקר⁸ וכלי מתכות ופניחין לו⁹ על כריסו כדי שלא יפוח¹⁰ ופוקקין את נקביו <כדי>¹¹ שלא יכנס¹² בהם הרוח: אין¹³ מעצמין¹⁴ עיניו¹⁵ של מת בשבת, אחרי מותו¹⁷, ולא כחול עם יציאת הנפש והמעמץ¹⁶ >עם יציאת הנפש< הרי זה שופך דמים, משל לגר שכבה¹⁷ והולכת אדם מניח אצבעו עליה והיא כבה¹⁸: רבי שמעון בן אלעזר¹⁹ אומר הרוצה שיתעמצו²⁰ עיניו של מת נוסח לו יין בחוטמו ונותן לו²¹ שמן בין שני²² ריסי עיניו ואוחז בשני גודליו²³ והם מתעמצות²⁴ מאלהין: ותינוק²⁵ בן יומיו חי מחללין עליו¹⁰ את השבת, כדי שישמור שבתות הרבה, מה שאין בן כמה, שכבר נעשה חפשי מן המצות: אמר רבי יוחנן²⁶ אסור לו לאדם²⁷ לישן בבית יחיד, מפני²⁸ שאוחזו לילית: תניא אמר רבי שמעון בן אלעזר²⁹ עשה עד שאתה מוצא <ומצוי בידך ועודך>³⁰ ויש³¹ בידך לעשות: ולעולם³² יבקש אדם רחמים שלא יבוא לידי עניות וכו' שנאמר³³ כי בגלל <הדבר הזה>³⁴, גלגל הוא <שחזור בעולם>³⁴: וכל המרחם על הבריות <מרחמין עליו מן השמים>³⁴: וכל³⁵ שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו נרקבין: ומתסדר³⁶ של אדם ניכר אם הוא³⁷ בן עולם הבא³⁷ <או לאו>³⁸, שנאמר³⁹ ואוניך תשמענה <דבר מאחרך>³⁴: ואיהו⁴⁰ בן עולם הבא כל שדעת רבותיו⁴¹ נוחה הימנו: תנן התם רבי אלעזר אימר ישוב יום אחד <לפני מיתתך>⁴², [שאינו יודע מתי ימות]⁴³ ומתוך כך יראג ונמצא כל ימיו בתשובה, ואף שלמה אמר בחכמתו⁴⁴

(1) כ"א. (2) כחוב לעיל ס"ע 289. ע"ש ובהגהותי שם. וע' מאירי. (3) מכאן עד הרוח לקמן שורה 6 הועתק באסופות כ"י צ"ב רע"א. (4) שבת קמ"ב ס"ב. (5) שם ל' רע"ב. (6) כ"א ואסופות. אסופות: אין לחוש כראיתא פ"י כמה מדליקין ובפרק נוטל אדם. (7) שבת קמ"א רע"ב. (8) כ"א ואסופות: יקר. (9) ה"ג ד"ו 41 רע"א וד"ב רע" 118 ור"ח ור"ף וד"ס. (10) גמרא: תפוח. (11) כ"י: ובגלל, אסופות: ופוקקין נקביו שלא. (12) וכן רסב"ס פ"כ סח' שבת ה"ב. (13) משנה קמ"א ב'. (14) כ"א וד"ס: מעצמין. וכן ראב"ן ס"ח א' ותורת האדם ט"ו ד'. ובד"ס הביא מהם: מאמצין, ולא דק. וע' לקמן אות 16. (15) פירוש רש"י. משנה: את המת, ותו לא. וע' ה"ג ד"ו 41 א' וד"ב ע' 118. (16) ד"ס וראב"ן ס"ח א', תורת האדם ט"ו ד': וכל המעמץ, ה"ג ד"ב הנ"ל: שכל המעמץ. וע' ד"ס אות ד' ובהגהותי לעיל אות 14. (17) כ"א וד"ס: שהיתה כבה, וכן תורת האדם ט"ו ד' וה"ג ד"ב הנ"ל. ה"ג ד"ו 41 רע"א: שהיה כבה. (18) גמרא: מיד ככתה. (19) ד"ס ור"ח. (20) ד"ס אות ט' ור"ף. (21) ה"ג ד"ו 41 א' וד"ב ע' 118. וכ"ה בתוספתא ד' צ"ס פ"ז. (22) כעין זה בתוספתא פ"ח: בשני. (23) ד"ס אות י' ור"ף. וע' ה"ג הנ"ל. (24) ר"ף, וע' ד"ס. וע' ה"ג הנ"ל ותוספתא. (25) קמ"א ב', תורה. (26) ר"ף, וע' ד"ס אות צ'. (27) כעין ג"י ר"ף: אסור לאדם. (28) ע' גמרא. (29) גמרא: רשב"א אומר. (30) הוספתי עפ"י ג"י ח"י שלשונו העתיק רבינו ע' אות שאח"ז. וע' הג"י בגמרא. (31) ר"ף: כלומר ויש, אבל בר"ף כ"י בד"ס ליחא כלומר. (32) קמ"א ס"ב, מאמר ר"א הקצר כפירוש הר"ף. ומשם העתיק רבינו. וע' גמרא. (33) דברים ט"ו י'. (34) כ"א. (35) קמ"ב ס"ב, ע"ש. (36) קמ"א רע"א. (37) כ"א וגמרא: אם בן עולם הבא הוא. (38) כ"א. גמרא: אם לאו. (39) ישע' ל' ב"א. ובגמרא טובא חסוק לתשובה על שאלת איהו בן עזוב, ע"ש. ורבינו מפרש איהו בן עזוב שני כר מתוך חסדו שני ואוניך כפירוש. (40) קמ"א א', ע"ש. (41) ר"ח וד"ס אות ש'. (42) כ"א. (43) כ"ל לחוסף. וע' גמרא ורש"י. (44) קהלת ט' ח'.

בכל עת יהיו בנדיך לבנים¹. אמר רבן יוחנן בן זכאי משל לאדם² שזימן את עבדיו וכו' :

שמו. <פרק מי שהחשיך>³. מי⁴ שהחשיך לו⁵ בדרך >נותן כיסו לנכרי⁶ אין⁷ עמו נכרי >מניחו על החמור הגיע לחצר החיצונה נוטל את הכלים הניטלים בשבת ושאינם ניטלים⁸ מתיר החבלים והשקין נופלין מאליהם. ואם⁶ יש⁹ עמו נכרי יהיב ליה לנכרי ולא יניח על החמור, דאתה¹⁰ מצוה על שביתתו, מה שאין כן בנכרי. <חמור וחרש שוטה וקטן אחמור מנח ליה>¹¹, חרש ושוטה לשוטה יהיב¹² ליה, שוטה וקטן לשוטה יהיב¹² ליה, חרש וקטן פליגי בה¹³ אליבא דרבנן (ש)תרי לישני. ונראה לכאורה דכיון דלרבי אליעזר החרש עדיף ולרבנן נמי החרש עדיף¹⁴, כיון דאיכא תרי לישני, [שנותנו לקטן]¹⁵. ויש שפסקו¹⁶ שיתן לאיזה מהם שירצה. אין עמו¹⁷ לא נכרי ולא חמור ולא חרש ולא שוטה ולא קטן מהו¹⁸ אמר רבי יצחק עוד אחרת היתה ולא רצו חכמים לגלותה¹⁹ מוליכו פחות פחות²⁰ מארבע אמות, והסתירו הדבר דילמא אתי לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים: וכשהניחו²¹ על החמור יש לו להרהר²² שלא יהיה מחמר, ומניחו עליה כשהיא מהלכת, וכשתעמוד להשתין או להטיל גללים נוטלו הימנה²³, וכשהיא²⁴ מהלכת מניחו עליה, כדי שלא יהיה עובד²⁵ עקירה והנחה וקעבר משים לא תעשה כל מלאכה (וגו' עד) אתה (וגו' עד) ובהמתך²⁶. ובחבירו²⁷ (ו)בכי האי גונא איכא אסורא דרבנן: וכשמוליכו²⁸ פחות פחות²⁹ מארבע אמות עד החצר החיצונה אם משתמר לו שם בלא הכנסתו לחצר יניחו מבחוץ³⁰, ואם לאו יעשה כההיא דאמר רב אדא בר אבהו³¹ היתה חבילתו מונחת³² על כתיפו רץ תחתיה עד שמגיע לביתו דוקא רץ אבל קלי קלי לא³³ מאי טעמא כיון דלית ליה הכירא אתי למיעבד עקירה והנחה, ופרכינן סוף סוף כי מטי³⁴ לביתיה אי אפשר <דלא קאי>³⁵ וקמעיל מרשות הרבים לרשות היחיד, ומשני דזריק ליה כלאחר יד, והכא נמי יזרוק כלאחר יד, כגון³⁶ מכתיוס ולאחריו. ואם כשהגיע לחצר החיצונה לא היה משתמר לו שם מפני [שיש שם]³⁷ 25 גוים או משום אונס אחר, מוליכו למקום המשתמר, ואם אין לו מקום המשתמר

(1) כ"א, כגו' ד"ס. (2) גמרא: למלך. (8) כ"א, וקודם הסי'. (4) קנ"ג א'. (5) היג ד"ו 42 ב' ור"ף וס' העתים ע' 295 וד"ס אות א'. וכן גמרא שבת י"ז ב'. (6) כ"א. (7) היג ד"ו הנ"ל וד"ב ע' 118 ואו"ז ח"ב סי' י"ט. (8) היג ור"ף וכדב"מ. (9) תורף הגמרא קנ"ג סע"א. (10) כ"א: דחמור אתה. וע' גמרא. (11) גמרא, ואין סברה שרבינו השמיט. ולא הוספתי רק הדין, כגו' ד"ס אות ה'. (12) ר"ף, וע' ד"ס אות ה'. (13) קנ"ג רע"ב. (14) לחד לישנא. (15) הוספתי מסברה. (16) ר"ח קנ"א ב', ר"ף סי' תקע"ד. (17) קנ"ג ב' כגו' ר"ח ור"ף וסח"ע ע' 295. (18) כ"א וגמרא וספרים הנ"ל: מאן. (19) וכה שבגמרא אח"ו ליתא גם בר"ח וד"ס. (20) כ"א וגמרא, וכו"ה רגיל בש"ס. ובכ"א נמשך עליו קו בשעות, וכן לקמן שורה 18. (21) תורף הגמרא קנ"ג ב'. (22) לדרק. (23) כ"א: ממנה. (24) רש"י, בגמרא ליתא. (25) עושה. כ"א: בדבר החימור. (26) שמות כ' י'. וגם רש"י כאן ד"ה ורחמנא הכיא כל הפסוק, מפני שעליו נוסד פירושו, ע"ש. וע' ד"ס. (27) כ"א. (28) מתרץ כוח קושיית התוס' ד"ה סוף. (29) ע' לעיל אות 20. (30) שלא יכנס מרה"ר לרה"י. (31) וכן בסה"ת סי' רכ"ו. וע' רמב"ן ומאירי וב"י א"ח סי' רס"ו. (32) וכן בפ"ח וסח"ע ע' 295, כ"א וגמרא: מונחת לו. (33) כ"א. (34) ר"ף וסח"ע. (35) כ"א. כגו' ר"ף וסח"ע הנ"ל. וע' ד"ס אות כ'. (36) ע' רש"י ד"ה כלאחר. (37) כ"א: שהם.

מוליכו לביתו. והכי איתא בהדיא בתוספתא דשבת בפרק בתרא¹. כל זה התירו² לו משום דאין אדם [מעמיד]³ עצמו על ממונו ואי לא שרית ליה אתי לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים:

[שםח]⁴. אמר רבא⁵ דוקא כיסו אבל מציאה לא, ולא אמרן אלא שלא אתאי⁶ לידו קודם⁷ שתחשך ולא הגביהה ולא זכה בה, אבל אתאי לידו⁸ ככיסו דמי. והכי הילכתא⁹, וכן פסקו הגאונים⁹. ונראה לי דאם בשוגג¹⁰ הגביה בשבת ולא ידע האיסור והנה זכה בה הוי ככיסו:

שםט. <רבא¹¹ אבוי דרב מרי בר רחל>¹² אמר רבי יוחנן המחמר אחר בהמתו בשבת פטור מכלום, בשוגג לא מיהייב חטאת, ובמזיד לא חייב לא סקילה ולא לאו. ופסק רבינו חננאל¹³ דהכי הילכתא, ולא כרמי בר חמא¹⁴. ואף על גב דפריך לקושיי דפרכין עליה, דחייאת נינהו. ונראה לי דאיסורא מיהו איכא¹⁵. ואף על גב דבפרק¹⁶ [קמא ד]עבודה זרה¹⁷ נקט בלישניה דרמי בר חמא, לא חש לדקדק. דהא איסורא מיהו איכא הלכך גזרו משום [נסיון]¹⁸:

שע. אמר¹⁹ רב הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית, והן מוקצים כגון קרני דאומנא, מכיא כרים וכסתות ומניח תחתיהן²⁰ ומתיר את²¹ החבלים והשקים נופלין מאליהן²¹. ואוקימנא בשליפי זוטרי, דלא הוי ביטול כלי מהיכנו, שאפשר לשוטמן מתחתיהן. והא דקשיא מרב הונא אדרב הונא גופיה [דפרק] כירה²² פירשתי התם²³. ואם²⁴ היתה בהמתו טעונה טבל ועשישיות, שהם²⁵ בולסי²⁶ העושין <מהן>²⁷ זכוכית לחלונות, אע"פ שמשתכרין, כיון שהוא הפסד מועט מתיר את השקים והם נופלין. ולא יביא כרים [68 b] וכסתות להניח תחתיהן: תניא רבי שמעון בן יוחי אומר היתה בהמתו טעונה שליף של תבואה מכניס²⁸ את ראשו תחתיה ומסלקו לצד אחד²⁸. והוא נופל מאליו. חמורו של רבן גמליאל היתה טעונה דבש, פירוש כשהדביש²⁹, ולא רצה לפרקה עד למוצאי שבת <למוצאי שבת> מתה. ואוקימנא שסבר צער בעלי חיים דרבנן. ולית הילכתא הכי, ורבא נמי פליג עלה

(1) בד"א כגוי המכירו וכו'. (2) קנ"ג א', ע"ש. (3) גמרא. כ"י: ממות, כ"א: שממית. (4) סמנתי מסכרה. (5) חורף הגמרא קנ"ג סע"א, ורבינו לא יתתיק רק לישנא קמא. (6) וכן פרי"ח. (7) עד בה לשון רש"י. (8) וכן רוקח סי' קל"ו וכאירי כאן ושבה"ל סי' קי"ד וטא"ח רס"ו דס"ה וע' ב"י שם. וע' אות שאח"ז. (9) לא מצאתי בקובצי תשובה"ג שבידנו, וגם לא במ"א בשם הגאונים. ור"ח פסק כלישנא בתרא לחומרא משום דתיקו דאיסורא לחומרא. והיא גם שיטת רבינו, ע' לעיל ע' 254 אות 2. וא"כ צ"ע למה פסק כאן לקולא. וע' לעיל ע' 258 אות 26. (10) לכתחילה אסור להגביה. ע' ב"מ ס' סע"א ותה"מ פ"כ מה' שבת סי' ו' ורא"ש ב"מ פ"א סי' כ"ב. (11) קנ"ד א' ע"ש ור"ח ורש"י ותוס'. (12) כ"א, ובשעות בסוף סי' הקודם. (13) קנ"ד ב'. ועד נינהו לקמן שורח 11 מפרי"ח, ע' לשוננו. (14) קנ"ג ב' וקנ"ד א'. (15) ומכאור כן בגמרא קנ"ג ב'. וכונת רבינו שלא תאמר שהסוגיא שם היא אליבא דרמי בר חמא, וצ"ע. וע' סי' העתים ר"ע 298. (16) כ"א, כ"י: דפ'. (17) ט"ז א'. (18) גמרא ע"ז שם, כ"י: מסויג. (19) קנ"ד רע"ב. ונראה קצת שרבינו העתיק מהר"ף סי' תקע"ו. (20) ד"ס ור"ף, אבל בסה"ע ע' 296 כבגמרא. (21) ר"ף וד"ס אות א', וע' סה"ע הנ"ל. (22) שבת מ"ג ב' כבר תרגמה רב הונא, ע"ש בתוס' ד"ה כבר. (23) לעיל ר"ע 289. ע"ש ובהגהותי שם. (24) קנ"ד רע"ב. (25) פירש"י. (26) כגוי רש"י כ"י בד"ס אות א': בולסא, ובקרוך בלס ב' מפרי"ח: בולסא, ובפרי"ח לפנינו: פולסא. (27) רש"י. (28) ד"ס ור"ח וסה"ע ע' 296. (29) פירוש הגמרא.

בפרק מפנין גבי בהמה שנפלה לאמת המים¹, דמסיק ביטול כלי מהיכנו דרבנן וצער בעלי חיים דאורייתא ואתי דאורייתא ודתי דרבנן:

שעא. אביי² אשכחיה לרבא³ דקא משפשף לבריה⁴ אנבא דחמרא אמר ליה והא⁵ קא משחמש מר בבעלי חיים אמר ליה צדדין הן וצדדין לא גזרו
 5 בהו⁶ רבנן. וכן הדין נמי באילן. ובמסקנא⁷ פסיק צדדין אסורין צדי צדדין מותרין. אמר⁷ [רב אשי]⁸ השתא [דאמרת]⁹ צדדין אסורין הא דרגא [דאמטלא]¹⁰ לא [לנחיה]¹¹ איניש אדיקלא דהוה ליה¹² צדדין אלא לנחיה [אגואזא]¹³ לבר וכי סליק לא לנחיה¹⁴ לכרעיה¹⁴ [אגואזא]¹³ אלא ליתנה [אקנין]¹⁵:

שעב. מתירין¹⁶ פקיעי עמיר לפני בהמה ומספספין > את הכיפין אבל לא את הזרין אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה¹⁷ רבי יהודה מתיר בחרובין לדקה. והילכתא¹⁸ כרב יהודה, כדמפרשין למתניתין ואמרין מאי טעמא דרב¹⁹ יהודה קסבר שוויי אוכלא משוין מרוחי²⁰ [ב]אוכלא לא מטרחין²¹, [ו]דרב הונא עלתה בקשיא. ושמעין מינה שכשהיין [רע]²² במקצת וראוי לשותו או שאינו טוב כולו שאסור לפעפעו ולהכותו בכלי עץ. ואם
 16 הוא הרבה [רע]²² שאינו ראוי כלל לשחיה מותר, דהיינו כמו שווי אוכלא. ויש שמביאין²³ מדאמרין בפרק שמנה שרצים²⁴ פספועי ביצי אסור, ויש לדרחות, [ועירין]²⁶ סליג עליה, ומעשה²⁶ רב²⁷. ומיהו לסנן את היין מפני הקמחים²⁸ מותר, וכדתנן²⁹ מסננין את היין כסודרין, ואפילו כשרבו הקמחין³¹, כי אינו תיקון בגוף האין[כל]³² כדמפרש[ש] ובורר [הקמחים]³³. ותו³⁴ אף על גב דאמרין התם²⁴ אמר זעירי נותן
 20 אדם יין צלול ומים צלולים לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, ומפרש טעמא כיון דמשתת (ו)הכי לאו מירי קא עביד³⁵, והכי נמי אמרין התם כיון דמתאכיל הכי לאו מירי קעביד³⁶, ומשמע [ד]מרוחי באוכלא שרי, יש להשיב דעדף³⁷ מטרחי באוכלא, שהרי צלולים היו מעיקרא, וכן³⁸ בפספועי ביצה:

(1) שבת קכ"ח ב'. ראב"ה לעיל סי' רע"ב, ע"ש. (2) קנ"ד ב'. (3) רי"ף וד"ס וס"ה ע הג"ל, וכן משמע תוס' קנ"ה א' ד"ה והלכתא. ובר"ח ע"ב: רבה ופעם: רבא. אבל בפר"ח שבערוך חבר א': רבא. ובהגהות לסה"ע הג"ל כתב שפ"ס הוא "רבא", ולא עיין בד"ס. וסדברי התוס' ערכין ה' א' שהביא פשוט שאין הכרע, וכן מיוסא ע"ח סע"ב, כי בד"ס שם אות צ' הגי': רבא. (4) וכן בר"ח וערוך חבר א'. (5) רי"ף וס"ה וד"ס אות ד'. (6) כ"א וגמרא. (7) קנ"ה רע"א. (8) כ"א וגמרא. כ"י: אביי. (9) כ"י: דאמר ר'. (10) ד"ס. כ"י: דארטלא. (11) כ"י: נחתו. (12) גמרא: דהוה להו. (13) גמרא כנ"י ד"ס אות ס'. כ"י: אגומא. (14) גמרא: לינח כרעיה. (15) כ"י: אקנין. (16) קנ"ה א'. (17) כ"א ומשנה. משנה: בין דקה ובין גסה. ד"ס אות ר': בין. (18) עד בקשיא לקמן שורה 18 תמצית פר"ח קנ"ה סע"ב, ע"ש היטב. (19) ר"ח ורי"ף סי' תקע"ו. (20) גמרא: מטרחה. (21) כ"א וגמרא: מטרחין. (22) כ"י: רד. (23) לא מצאתי. (24) שבת ק"ט א'. (25) כ"י: דמר עוקבי, כ"א: דרע"י. (26) כ"א, כ"י: דמעשה. (27) שבת כ"א א' וס"ס. (28) ע' רש"י שבת קל"ט סע"ב ומאורי וחרושי הר"ן שם. וע' לקט יושר ח"א ס"ע 59. (29) שבת קל"ט ב'. (30) כ"א ומשנה ולעיל רס"י רצ"ח: ומסננין. (31) ע' שבת קל"ח א' ותוס' שם ע"ד א' ד"ה בורר וחרושי הר"ן שם ד"ה לבו ותבין. וע' או"ח ח"ב 26 ב'. (32) ע' רש"י שבת קל"ט סע"ב ד"ה בין הגתות ותשו' מהר"מ ד"ס סי' קע"ט. כ"י: האוני. (33) כ"י: המסק, כ"א: המסקני. ותקנתי מסברה. (34) מוסב על תחילת הדין לעיל שורה 14. (35) גמרא: קעביד. (36) כ"א: קא עביד. (37) הא דועירי. (38) יש סברה זו.

שעג. אין¹ אובסין את הגמל. והא דגרסינן בעירובין² אובסין את הגמל³, לא דק בלישניה, אלא היא הלעטה⁴. ולא⁵ דורסין אבל מלעיטין ואין⁶ מאמירין את העגלים אבל מלעיטין ומהלקטין לתרנגולין ונותנין מים על⁷ גבי⁸ מורסן <אבל לא גובלין ואין נותנין מים >לפני דבורים ולפני יונים שבשוכך אבל נותנין⁹ לפני אוזין ותרנגולין ולפני יוני הרדיסאות¹⁰. והילכתא¹¹ כרב יהודה דאמר המראה למקום שאינו יכולה להחזירה הלעטה למקום שיכולה להחזירה, דהא תניא כוותיה. וכן מהלקטין לתרנגולים ספי לה בידים עד מקום שיכולה להחזירה, וכל שכן¹² דמ[לקטין]¹³ למש[דא]¹⁴ קמיהו, מה שאין כן ביוני שובך, דאין נותנין לפניהן, שאין מזונותן עליך. ואם מאכיל ומשקה מעומד שרי, דהא י[כול] לה¹⁵ להחזירה. דתניא¹⁶ נותנין מזונות לפני הכלב¹⁷ ואין נותנין מזונות לפני חזיר ומה הפרש בין זה¹⁸ לזה זה מזונותיו עליך וזה אין מזונותיו עליך:

שעד. תנו¹⁹ רבנן אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין, מאן יש אימרים אמר רב חסדא רבי יוסי ברבי יהודה²⁰ והני מילי הוא דמשני היכי משני אמר רב חסדא על יד על יד. והילכתא²¹ כרבי יוסי ברבי יהודה, ואפילו עבה שרי. וכן פסקו רבותינו²² דטותר. ותו²³ מדאמרין²⁴ כתיב אפינקסיה דלוי אמרית²⁵ קמיה²⁶ דרבי ומנו רבינו הקדוש על דהוו גבלין שתיא כבבל והוה צוח רבי²⁷ וליה חילא בידה למיסר [מ]דרבי²⁸ יוסי ברבי יהודה, [גם מזה נשמע ד]הילכתא²⁹ כוותיה. [והילכתא כוותיה]³⁰ שנותנין³¹ מים למורסן אבל לא גובלין, דסתמא דמתניתין כוותיה³². ואף על גב דדחינן ליה³³, לא סמכינן אדחיה. ועל ידי שינוי שרי, כדמפרש לקמן³⁴, ולרבנן אפילו בשינוי אסור. וההיא דאמרין³⁵ גובלין ולא מוססין³⁶ בשינוי³⁷, כרבי יוסי ברבי יהודה, ואפילו מים על גבי מורסן: ושזין³⁸ שבחושין את השתית בשבת ושותים זיתוס המצרי והאמרת אין גובלין לא קשיא הא בעבה הא ברכה, פירוש רכה שרי גם לרבנן. ולרבי יוסי ברבי יהודה אפילו עבה שרי. והני מילי הוא³⁹ דמשני היכי משני, פירוש אר[כה]⁴⁰ קאי ולרבנן, דאלו לרבי יוסי ברבי יהודה בעבה פירש כבר שינויו על יד על יד. ומיהו רבי יוסי מודה ברכה⁴¹, וכדמפרש רב יוסף⁴²

(1) קנ"ה רע"ב. (2) כ' סע"ב. (3) גמרא שם: גמל וכו' אובסין אותו. (4) רשב"ם בתוס' כאן ד"ה אין, ועי' תוס' עירובין הנ"ל ד"ה אובסין. (5) כ"א וירוש' ומדב"ם ושכל טוב ח"ב ע' 817: אין, וכן ה"ג ד"ו 45 ב' וד"ב ע' 118 ובפ"ח. וכן בכ"ז לקמן ע' 890 שורה 5. (6) ד"ס אות ד' ומדב"ם. (7) המעתיק דלג מן לפני הראשון לשני. (8) כ"א. (9) פ"ח קנ"ז א'; ה"ג ד"ב ר"ע 119 בשם בר פלמי. (10) ע' ר"ף. (11) כ"א: דמחלקטין. (12) כ"י: למשריה, כ"א: למשרא. (13) כ"י: יעלה. (14) מוסב על יוני שובך. (15) ג' ר"ף, ועי' שכל טוב ח"ב ע' 817. (16) קנ"ה סע"ב וקנ"ז רע"א. (17) גמרא: יהודה חיא. (18) ר"ף רס"י תקע"ח, והוא מפ"ח קנ"ז סע"א. ע"ש סברתם, ועי' בהנחותי לעיל ע' 811 אות 14. (19) ר"ח ור"ף, וכן ה"ג ד"ב ע' 119 בשם רב צמח. (20) עד כוותיה לקמן שורה 9 מפ"ח קנ"ז סע"א, ע"ש היטב. (21) קנ"ז א'. (22) גמרא ור"ח: קדם. (23) ומה שבגמרא אח"ו ליתא גם בד"ס. (24) כ"י: אדרב. (25) כ"י: גרסי' הלכתא. והנהתי מסברה עפ"י פ"ח, ע"ש. (26) הוספתי מסברה. (27) קנ"ה סע"ב. (28) וכדמוקי לת אבוי למתניתין ונותנין מים למורסן כר"י בר"י. (29) לאבוי, ואמרין דולמא עד כאן וכו'. (30) קנ"ז רע"א. (31) כעין ג' ד"ס, ע"ש. (32) מיייר בשינוי, ומוסב על גובלין. ועי' רש"י ד"ה גובלין. (33) כ"א וגמרא. (34) כ"י: ארכא. (35) דאף ברכה בעינן שינוי.

בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית <בשבת> נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ. בעינין זה יש להזהר כשטמחה בשבת שום המרוסק מערב שבת וכן חרדל, כדאמרינן בפרק רבי אליעזר <אומר תולין>¹, שצריך לשנות, דאפילו לרבי יוסי ברבי יהודה צריך לשנות, ואמרין נמי גובלין ולא מוספין, פירוש² על ידי שינוי. לא מוספין, פירוש³ כמו אין⁴ מאמירין. ודלא לקיט בלישנה מלקטין⁵ ליה, ואגיבול דמורסן קאי השתא. והני מילי⁶ דמשני היכי משני אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי שתי וערב, פירוש⁷ אבל לא סביב סביב למרס לא ביד ולא בכלי, ופריך והא <לא> מערב שפיר אמר רב יהודה מנערו לכלי, פירוש⁸ מכלי לכלי אחר. [ואית דגרסי]⁹ בכלי, שישליך באויר ויחזיר לתוכו [ומתערב]¹⁰ יפה יפה: והא דאמר רבי חנינא¹¹ לגבל, היינו בלא שינוי¹². ולפרק מותר, כדמפרש רב מנשיא¹³ חד קמי חד תרי קמי תרי שפיר דמי תלתא קמי תרי אסור, וכל שכן¹⁴ תרי קמי חד דאסור, ורב יוסף אמר אפילו¹⁵ קביים, עולא אמר אפילו כור ואפילו כורים. והכי¹⁶ הילכתא:

שעה. מחתכין¹⁷ את הדלועין לפני הבהמה <ואת הנבילה לפני [הכלבים]>¹⁸ רבי יהודה אומר אם לא היתה נבלה מערב שבת אסורה לפי שאינה טן המוכן. ופסקו ער"ל כרבי יהודה שז"ח¹⁹ כרבי שמעון. ובמסקנא²⁰ פליגי בה רב אחא ורבינא, וכל²¹ היכא דפליגי רבינא לקולא בר מאומצא ביעי ומיין²² וקיי ויחלכתא כרבינא לקולא. והילכך כל מוקצה שרי למלטלו, כרבי שמעון, ואפילו מוקצה מחמת מאוס לבר ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליקו בו באותה שבת אבל מוקצה מחמת חסרון כים אפילו רבי שמעון מודה דחנן כל הכלים ניטלין בשבת חוץ ממסר הגדול ויתר של מחרישה. ובפרק כירה²³ ובריש מסכת ביצה²⁴ הרחבתי לפרש:

שעו. והילכתא²⁵ מפירין נדרים בשבת בין לצורך שבת²⁶ <בין שלא לצורך שבת>. וכדתניא השרת נדרים כל היום רבי יוסי ברבי²⁷ יהודה ורבי אליעזר²⁸ כרבי שמעון אמרו טעת לעת, וגרסינן בפרק נערה המאורסה²⁹ אמר רבי יהושע בן לוי אין הלכה כאותו הזוג, וכיון שרק באותו היום³⁰ מפיר, הילכך כששמע בשבת מפיר אפילו שלא לצורך השבת. ואם נדרה שלא בפני בעלה והפר לה והיא

(1) שבת ק"מ א'. והוספתי עפ"י כ"א. (2) גובלין, ע' ע' הקודם שורה 21 ובהנחותי שם אות 32. (3) רש"י. (4) במשנה קנ"ה רע"ב. וע' ע' הקודם אות 5. (5) ד"ס. (6) ר"ף. (7) פ"ר קנ"ו ב', ומשם בר"ף ספ"י תקע"ח. (8) ע' ר"ח ור"ף. (9) כ"י: וא"ר, והנחתו מסבחה. וגו' זו לא נודעה לי מ"מ, וע' ר"ף. (10) כ"י: את ערב. (11) ר"ח ור"ס. (12) ע' היטב מלחמת ורשב"א. (13) כ"א: מנשה, וכן בתוס' חולין ד' א' ד"ח מכניס. ע' גליון הש"ס. (14) לשון רש"י. (15) כ"א: גמרא: קב אפילו וע' ד"ס. (16) ר"ח קנ"ו ב', ר"ף ספ"י תקע"ח. (17) קנ"ו ב'. (18) כ"א: ומשנה. (19) ג' ר"ח. ובאמת בגמרא ועירי קורם ר' יורנן, והטעם מפני שנשאה ונתנה בדבריו ר' יוחנן. (20) קנ"ו א'. וע' ר"ח ור"ף. (21) פסחים ע"ד ב' וחולין צ"ג ב', ע"ש הלשון. (22) כ"י: ומדיק. (23) לעיל ע' 290 ולהלן. (24) לקמן סי' תשי"ג עד תשס"ו. (25) קנ"ו א'. ועד סוף הס' לשון הר"ף בשינוים, ובקיצור בפר"ח קנ"ו ב'. (26) כ"א: השבת. (27) גמרא: בר, וכן נדרים ע"י ב' וע"י א'. (28) כן בנדרים. (29) נדרים ע"י סע"ב. ע"ש בפירוש הרא"ש ושט"מ, וע' תוס' שבת קנ"ו א' ד"ה והלכתא ושאלחות ספ"י קל"ז והעמ"ש שם אות ח'. (30) כ"א: בו כיום.

לא ידעה הפרתו הפרה, דתניא¹, ומייתי לה בסוף מסכת² קידושין³, אישה הפרס⁴ וגו' במה הכתוב מדבר וכו'. והילכתא נשאלין לנדרים בשבת, ודוקא שהם לצורך שבת. ואפילו היה לו [69 a] סנאי מערב שבת. [כדאיתא הכא]⁵ ובפרק נערה המאורסה⁶ בעובדא דמר⁷ וזמרא בריה דרב זירא דאיזדקיין ליה רבנן ושרו ליה נדריה אף על גב דהוה ליה סנאי: וגרסינן <בפרק נערה המאורסה>⁸ אמר רבא⁹ אמר רב נחמן הילכתא¹⁰ נשאלים לנדרים מעומד ויחידי ובלילה ובשבת ובקרובים ואפילו אפשר להם¹¹ מבעוד יום. פירוש¹² יחיד [מוטחה]¹³, ומעומד ובקרובים ובשבת ובלילה דלא¹⁴ הוי בי¹⁵ דינא, והוא הדין בשלשה הדיוטות:

שעז. ופוקקין¹⁶ ומודדין וקושרין בשבת, אם הוא לצורך מצוה, כעובדא דפקקין את המאור במספח וכו', וכנוין¹⁷ שאינו קשר של קיימא שיתחייב¹⁸ עליו חטאת. אבל מדירה דלאו מצוה אסור, וכן קשירה ופקיקה נמי, דמירחא¹⁹ דלאו לצורך הוא. ואם²⁰ [צריך] הוא למדידה לדעת שיעור, אבל אם אינו צריך למדידה, כעובדא דרבה²¹, שרי, שמתעסק בעלטא הוא. וכן למדוד²² החגור שרגילין בכך וללחוש למי שיש לו מוחש הראש²³ שרי, דמתעסק הוא לגבי מדידה, דלא נפקא מינה אם הוא חסר או יתר, אך שענין הלחישה <בכך>²⁴. ולענין [לחישה]²⁵, דלא בפרק שמנה שרצים²⁶ כתבנו שם²⁷ ראיא מן התוספתא²⁸ שמותר ללחוש בשבת לרפואה:

מליקא מסכת שבת.

(¹ תוספתא גזיר ס"ג, גזיר כ"ג א'. (² כ"א. ר"ף: גמרא דקידושין. (³ פ"א ב'. במדבר ל' י"ג. כ"ז: הפרה. כ"א: הפר'. (⁴ תוספתא מסכתא. כ"א: סנאי בפרק נערה המאורסה מערב שבת כעובדא. (⁵ נדרים ע"ז א'. (⁶ ד"ס. כ"א וגמרא ור"ף: רב, וכן בנדרים. (⁷ נדרים ע"ז רע"ב. והוספתא עפ"י כ"א ור"ף, כ"ז: שם. (⁸ וכן ב"ר"ח ובשאלות ויצא סס"י כ"ג וה"ג ד"ו 149 א' וד"ס עירובין ס"ד ב' אות ג'. (⁹ ר"ח ור"ף. כ"א וגמרא וה"ג: הלכה. (¹⁰ וכן ה"ג ור"ח ור"ף. (¹¹ ע' נדרים ע"ז א'. (¹² כ"ז: שם. (¹³ ה"ג ד"ו 149 סע"א ור"ח כאן קנ"ז ב'. (¹⁴ ר"ף: כ"ז. ויותר נכון ככה"ג ור"ח: כ"ז. (¹⁵ משנה קנ"ז א'. (¹⁶ ע' רש"י ד"ה קושרין. (¹⁷ כ"א: כ"ז. במירחא. (¹⁸ ומדידה שאינה של מצוה אינה אסורה אלא אם וכו'. כ"א: אם. (¹⁹ כ"ז: צורך. (²⁰ קנ"ז ב' כ"ז: ד"ס. ולעיל ע' 286 שורה 3: רבת בר בר חנה, והיא ג' הרי"ף. ושלא בצדק הגהתי שם עפ"י הגמרא. אבל בתש"י מחר"מ ד"ס ס' תקי"ב כבגמרא. (²¹ עד סוף הס' הועתק בקיצור קצת באסופות כ"ז צ"ב רע"א. והענין לעיל ר"ע 286, ע"ש ובהגהותי שם. והמרדכי שרמתי עליו שם אות 1 אולי העתיק מכאן. וע' לקטן אות 27. וע' רש"ל בביאורי סמ"ג ה' שבת ד' בסוליהא ל"ט ד'. וע' גיעדעמאן *Ereihungswesen* ח"א ע' 215. (²² רש"ל: "שקורין בלשון אשכנז או קומן". והוא: *ankommen*. (²³ אסופות. (²⁴ לפנינו ליתא בפ' שמנה שרצים, רק לעיל ס' ר"ב ע' 284 ולחלף, והוא בפ' כירה. גם הראיה שם אינה מן התוספתא, רק מבבלי וירוש'. אבל דינו רפואה בשבת נמצאים בגמרא פרק ח' שרצים, ק"ח ב' עד ק"א א', וגם בראב"ה שם סס"י רל"ט וס' ר"מ ורמ"א ורמ"ג. ואפשר שחיה כתוב שם גם דין לחישה ונשמש ע"י המעתיקים. והמרדכי הביא דין זה בפ' ח' שרצים. וע' לקטן אות 27. (²⁵ ליתא בכ"א. (²⁶ שבת ספ"ח. והיא הברייתא סנה"ר ק"א א', ומשם הביאה רבינו לעיל ס"ע 284. ואולי מ"ש רבינו תוספתא כוננו ברייתא, ע' לעיל ע' 64 אות 4. וע' ס' העתים ר"ע 106 ובהגהות שם אות מ"ד ופירוש משקין לר"ש בן היתום ע' 87 ובהגהות שם אות 4 וע' 88 אות 14 ובהקדמת חמ"ל שם ע' XXII ס' 4 והערתי ע"ז במגנסט שריפט ח' ג"ז ע' 627. ובמרדכי הנ"ל אות 28: כדפרישית לעיל בתוספתא דשבת, וצ"ל: מתוספתא. ואולי חיה בראב"ה שלפני המרדכי חענין בפ' ח' שרצים, וחובאה שם התוספתא, ולכן כתב כדפרישית לעיל מתוספתא.

ענין מוצאי שבת.

שעה. אמר¹ רבי יוסי והא חלקי ממכניסי שבת במכריא ומטוצאי שבת בציפורי, ופירשתי בפרק קמא דשבת² בשני פנים. והיו רגילים בציפורי שהיו מגמרים כלים במוצאי שבת, כדאיתא בפרק אלו דברים <במסכת ברכות>³: אמר⁴ רבי חנינא לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת <אף על פי שאינו צריך אלא לכזית>⁵, רבי אבהו עבדין⁶ ליה באפוקי שבתא <ענינא תילתא הוה אכיל מיניה כולייטא כי גדל אבימי בריה אמר ליה למא ליה למר⁷ לאפסודי <כולי האי> נשכח⁸ כולייטא ממעלי שבתא שבקי⁹ אתא אריה אכלה⁵: וצריך¹⁰ להוסיף מחול על הקודש: ואמרין בפסחים¹¹ שצריך לכבדו וללוותו דוגמא שמלווין את המלך: ובמסכת¹² סופרים¹³ אמרין אין מכרכין על הלכנה אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם¹⁴ וכשהוא לבוש בגדים נאים וכו'. שמעינן מינה שאין משיש מעליו בגדי שבת עד מוצאי שבת: ואסור¹⁵ לעשות חפציו עד שיבדיל על הכוס. ואם¹⁶ אין לו מזומן הכוס יאמר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המבדיל בין קדש לחול, ודיו. או אם הבדיל בתפלה דיו בכך, ויעשה מלאכתו. וכן כשמדליק השמש¹⁷ במוצאי שבת בבית הכנסת יאמר קודם המבדיל, או יבדיל בתפלה, כדפרישית. ומכל מקום¹⁸ לסוף יברך על הכוס. ואמר¹⁹ הבדלה בחונן הדעת. ואמרין נמי¹⁹ העשירו קבעוה על הכוס: תניא²⁰, ומייתי לה בפרק ארבע מיתות²¹, תנו רבנן מנחש זה האומר פיתו נפלה מפיו וכו' עד תתחיל בי שחרית הוא ראש חודש הוא מוצאי שבת הוא. והמקפידים שלא יוציאו איש מבתיהם ומלהקיף במוצאי שבת עון הוא בידם²². ומיהו נוהגין אנן²³ לומר ויהי נועם²⁴, שהוא²⁵ ברכה שברך משה את ישראל²⁶, כדכתיב²⁷ ויברך אותם משה, ואמר יהי רצון שתשרה ברכה במעשה ידיכם, והיינו ומעשה ידינו

(1) שבת ק"ח ב'. (2) לעיל ע' 245 שורה 11 ולהלן ע"ש. (3) נ"ג סע"א, ולעיל במקום הנ"ל. והוספתי עפ"י כ"א. (4) שבת ק"ט ב'. (5) כ"א וגמרא. (6) וכן לעיל ע' 249 שורה 16. ע"ש בהגהות. (7) גי' ד"ס אות ה'. ועי' לעיל ע' 249 שורה 18. (8) וכן לעיל ע' 249, גמרא: נשבוק. (9) לעיל שם וגמרא: שבקוה. (10) ר"ה ט' א', יומא פ"א ב', ועי' ברכות נ"ב א' ופסחים ק"ה ב'. ועי' מו"ק ד' רע"א ותוס' שם ד"ה כה. (11) ודאי כונתו לפסחים ק"ג רע"א, ע"ש. ועי' מחזיקי ס"ע 116 וארזי ח"ב סס"ז צ"ה ושבה"ל רס"י ק"ל. ומנהיג ל"ה א' סי' עי' ממדרש. (12) מכאן עד סוף הסי' הועתק באסופות כ"ז צ"ב א'. (13) פ"כ ה"א. ולסנינו ובר' מילער ולפני הראשונים גי' אחרת. עי' מחזיקי עי' 182 סי' ר"ב ועי' 795 ומנהיג מ"ו א' וארזי ח"ב סי' תנ"ו ושבה"ל סי' קס"ז ומאורח סי' תכ"ו. (14) כ"א ואסופות ומחזיקי בשני המקומות: מכוסם. (15) שבת ק"ג סע"ב. (16) עי' לעיל סס"ז ש"ס. (17) עי' ארזי ח"ב סי' צ"ב. ועי' לקמ יושר ח"א ע' 56. (18) ברכות ל"ג א', שבת ק"ג ב'. (19) ברכות שם. (20) תוספתא שבת פ"ח. (21) סנהד' ס"ה סע"ב. עי' אריכות בתשו' ר"י בן הרא"ש סי' צ"א. (22) ולא המהרנו ממנו עד היום הזה. וכן נהגו שלא להסאיל שום דבר מבית שיש בו יולדת. ועי' תוספתא שבת רפ"ו. (23) אסופות: נהגו העם. (24) המנהג נזכר ראשונה בשאלות בראשית סי' א' ומשם במדרע"ג ל"א סע"א. (25) טעם זה במחזיקי עי' 114 סי' קס"ה. ועי' עוד סי' קס"ח ושבה"ל סי' קכ"ט ומאורח רס"י רצ"ה. ויוצא טעם זה גם מדין שלא לומר ויהי נועם אם חל יו"ט בתוך השבוע, עי' לקמן סוף הסי'. (26) ספרא שמיני הסי'. כפרי פנחס פ"י קס"ג, תוספתא מנחות פ"ו ה"ח, שוח"ט מומור צ"א. (27) שמות ל"ט ס"ג.

כוננהו וגו'. ואף¹ על גב שאסור להתרפאות בדברי תורה, להגן שאני. והוא נקרא בפרק שני דשבועות² שיר של פנעים³. וכשחל⁴ יום טוב בתוך ששת ימי המעשה אין אומרים ויהי נועם, שאין כאן מעשה ידינו (וגו')⁵ ששת ימי המעשה⁶. ונהגו לומר פסוקי ברכות ויתן לך⁷. וכשחל יום טוב במוצאי שבת אין רגילין לאומרם, מפני שאסור בעשיית צרכיו, והמקראות הללו באות⁸ כדי שתשרה ברכה במעשה ידינו: 5

סליק. אבי העזרי.

וענין קידוש והבדלה וענין הגר כתבתי בפרק מקום שנהגו⁹ ובערבי פסחים⁹:

הלכות עירובין.

שצט. דין עניני מכוואות אבאר כאשר הראוני מן השמים וכאשר הכנתי מן התלמוד ומסחרון רבינו שלמה זצ"ל. (ואנ)¹⁰ והוא קיצר דבריו, ואני אוסיף, כדי שירוק הקורא בו:

- [פרק]¹¹ כיצד מערבין. עיר¹² של יחיד ונעשית של רבים מערבין את כולה. פירוש¹⁰ שבתחלה לא היו נכנסין לה תמיד ששים רבוא בני אדם, שלא נקבעו שם שווקים גדולים. ולא חשיבי רשות הרבים אלא דומין לדגלי מרבר שהיו ששים רבוא¹³, ושם היה מחנה ליה, שהעגלות היו מחזיקין ברוחב י"ז אמות, בפרק הזורק¹⁴. והוא (רשות) שיעור דרשות הרבים, דמלאכת שבת ממשכן גמרינן¹⁵. והיה מפולש משני צדדים¹⁶. ובמדבר היו אוהלים ואינו מסובב¹⁷ בחומה, והוא הדין עיירות שאין¹⁵ להן חומה שראשי רשות הרבים שלהן מפולשין היו רשות הרבים. ואם מוקפין חומה ורשות הרבים שלהם מכוון ומפולש משער לשער¹⁸ ברוחב י"ז אמות היו רשות הרבים, כדאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן¹⁹ ירושלים אילמלא דלתותיה נעולות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים, פירש רבינו שלמה שמכוון ומפולש רשות הרבים שלה משער לשער ברוחב י"ז אמות וששים [ריבוא מצוין]²⁰ כה. ותנו רבנן פרק²⁰ ראשון דשבת²¹ ארבע רשויות לשבת [וכו'] סרטיא ופלטיא גדולה ומכוואות המפולשין. סרטיא היינו דרך בני אדם שמהלכין בה²² מעיר לעיר, ובלשון אשכנז הירשטרסא²³,

(1) שבועות ט"ז ב'. (2) וכן מנהיג ל"ג סע"ב. וע' לעיל ע' 4 ובהגהותי שם אות 8. וע' פרדס סס"ד ר'. (3) סדרע"ג ל"א כע"א בשם רב שר שלום. שבה"ל סי' קכ"ט בשם רב נמרוני. וע"ש בשם רב שרירא שחולק ע"ה, ומבאר בדבריו בה"ג ד"ב ע' 190. וע' מעשה הגאונים ע' 89 רס"י נ"א והערתי במונטספריסט ח' נ"ז ע' 781. (4) וליתא באסופות. (5) כונתו למ"ש בסדרע"ג ל"א רע"ב, ע"ש. וע' מחזיק ע' 115 ושבה"ל נ"א א'. (6) ע' מנהיג ל"ה א' סי' ע"ה ושבה"ל הנ"ל והפסוקים במחזיק ע' 180 סי' ר"א. (7) כ"י: והמקרא באומה, אסופות: והמקראות הללו באות. (8) סי' תק"א, תק"ח. (9) סי' תקכ"ה. (10) וליתא בכ"א. (11) כ"י: ת"ר. (12) משנה עירובין נ"ט א'. (13) ע' בהגהותי לעיל ע' 276 אות 18 וע' 807 אות 18 ורש"י עירובין כ"ז א' ד"ה ערסייתא ותוס' שם ד"ה מערב ורשב"א כאן. (14) שבת צ"ט א'. (15) ע' שבת מ"ט ב'. (16) רשות הרבים שבין העגלות. (17) המדבר. כ"א: ואינן מסובבין. (18) ע' לעיל ע' 807 ובהגהותי שם אות 12. (19) עירובין ו' דע"ב. (20) כ"י: אמות מכוון. (21) ו' א', ע"ש ברש"י. (22) דרך שמהלכין בה בני אדם. Heerstrasse (23)

ופלטיא היינו רחוב העיר שהיא גדולה ומצוין שם בני אדם עומדים ויושבים בשוק. ונראה לי אפילו אינה מפולשת משער לשער משני צדדיו. ומבואות המפולשין היינו שמפולשות משער לשער¹ ורחוב י"ו אמות. כל אילו הם רשות הרבים דאורייתא, כדתניא התם² הרי אלו רשויות הרבים גמורות. וחצירות של רבים ומבואות שאינן מפולשין, פירוש שלש מחיצות וצדו אחת פתוח, עירבו מתירין לא עירבו אסורין³. והיינו דקתני עיר של יחיד ונעשית של רבים, שתחילתה לא היו נכנסין לה תמיד ששים ריבוא, דלא נקבעו בה שווקים גדולים שהיו באים בה ששים רבוא, והשתא חשיבא כחצר של רבים דפתחי בה בתים הרבה, שמעריבין בה יחד לטלטל מחצר לבתים ומבתים לחצר, ואם⁴ שכח אחד ולא עירב אוסר עליהם דריסת הרגל, הכי נמי [הבא]⁵ כל המבואות שבאותה העיר שפתוחים להם בתים חשיבי כחצר. ואם כל העיר שיתפו יחד מותרים לטלטל מן הבתים למבואות ולהכניס מן המבואות לבתים על ידי עירוב, ואמנם צריכים המבואות תיקון לחי וקורה. ולא מיבעיא [אם]⁶ היא של יחיד דלא נעשית של רבים, אלא אף כשנעשית של רבים, [שניתוספו]⁷ בה [דיוורין]⁸ של ששים רבוא אדם או נקבעו [בה]⁹ שווקים שבאים ששים רבוא לשווקים, מעריבין את כולה. פירוש דדינ[ה] כ[תחילתה]¹⁰, ויתנו שיתוספו יחד ויטלטלו בכל המבואות שבכל העיר, ואינן צריכין תיקון לחי או קורה. וכגון שאין המבואות שבתוכה רחבים י"ו אמות ומפולשין משני צדדים כדן רשות הרבים, אבל אם יש בה רשות הרבים גמורה תניא בגמרא¹¹ מהו תיקונה, ופליגי רבי יהודה ורבנן: ואם¹² היתה של רבים ונעשית של יחיד אין מעריבין את כולה אלא אם כן עשה לה שיור וכו'. ופירש [רבינו שלמה] אם בתחילה היו בה ששים רבוא ולבסוף נתמעטו אוכלסיה או נתכללו השווקים והשתא נעשית של יחיד. [ורבותא]¹³ נקיט של יחיד, דכל שכן, אם לא נעשית של יחיד שאין מעריבין את כולה בלא שיור, אלא הא קא משמע לן דאף על גב דהשתא של יחיד היא אזלינן בתר תחילתה שהיתה של רבים וחשיבא כמו שהיא השתא נמי של רבים ואין מעריבין את כולה, כלומר לטלטל [על ידי עירוב] ככל מבואותיה [על ידי עירוב] שאינם רחבים י"ו [69 b] אמות מן הבתים [ל]שם [או מן]¹⁴ מבואות לבתים, ואף על גב דאין במבואות תורת רשות הרבים. וטעמא של דבר הואיל שתחילתה של רבים אסרו חכמים לערב עיר של רבים כדי לטלטל בכל המבואות על ידי עירוב בלא שיור¹⁵, כדי שלא תשתכח תורת איסור רשות הרבים גמורה שרחב י"ו אמות ומפולש בעיר של רבים, דאתי לטלטולי ביה בלא עירוב. הילכך האי שיור הכי[רא] הוי, דאמרינן מדלא מטלטל בהאי שיור ובכולה קתא מטלטלין ברשות הרבים שמע מינה דהבא עיריב והבא לא עירוב, ונמצא שלא תשתכח תורת עירוב. זה הטעם מצאתי בספר רבינו יהודה בר נתן שאמר משום רבינו

(1) ע' לעיל ע' 270 ובהגהותי שם אות 11. (2) בשבת ר' א', זו היא רשות הרבים גמורה. (3) מבואר בהרבה מקומות. וע' משנה עירובין ע"ג סע"א. וע' ס' העתים ע' 97 וע' 181. (4) משנה עירובין ס"ט ב'. (5) כ"ז: היכלי. (6) כ"ז: אף. (7) כ"ז: שני תוספו. (8) כ"ז: דאורי. (9) כ"ז: של. (10) כ"ז: דדינו בתחילתה. (11) ג"ט סע"א ורע"ב. (12) משנה ג"ט א' ורש"י שם. (13) רש"י. כ"ז: ודכוותיה. (14) כ"ז: אין. (15) ע' תוס' עירובין כ"ו א' ד"ה מערב ונ"ט ב' ד"ה ולא.

שלמה רבו¹. ואינו יכול להבין, וכי עירוב מועיל ברשות הרבים. ויש לומר דאליבא דרבי יהודה קמפרש, דלרבי יהודה מטלטלין ברשות הרבים בעירוב על ידי לחי וקורה, דהא מוקמינן לה בנמרא² [לברייתא דאמר] עיר של יחיד וכו' עושה לחי מכאן וכו'⁴ כמאן כרבי יהודה דמערב ברשות הרבים. ואפילו הכי אין מערבין כולה, דהואיל ושם רשות הרבים היה עלה מעיקרא מחלפא בעיר של רבים ורשות הרבים עוברת בתוכה, ואתי למיטר נמי דמערבין בה בפת בלא שום תיקון, ולא אישכחן תנא דאמר רשות הרבים מערבין בפת. אלא על ידי שיור, ישמקצתה לא יערבו עם שאר בני העיר, והיא תהיה היכר שמפני שהיתה של רבים נמנעו מלערב את כולה, ולא אתי למיטר בעיר של רבים ורשות הרבים עוברת בתוכה דמערב את כולה. גם זה מצאתי בספר רבינו יהודה בר נחן, ורבינו שלמה סתם פירושו יותר מדי. ער כאן פירושו¹⁰ דמתניתין: ותניא בנמרא³ עיר של יחיד ונעשית של רבים ורשות הרבים עוברת בתוכה, פירוש י"ו אמות רוחב⁵ ומפולש משער לשער, כיצד מעברין אותה, פירוש שיהיו מותרים למלטל בתוכה על ידי עירוב [ב]כל [ה]עיר, כמו שטלטלין בכל מבואות שבעיר שאין י"ו אמות על ידי עירוב בלי תיקון, כאשר פרשתי במתניתין, וכאן ברשות הרבים עוברת בתוכה ורוחב י"ו אמות מה הוא תיקונו שיהיו כל בני [ה]עיר¹⁵ מותרים בו על ידי עירוב, עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע, כלומר השתא לכל בני העיר מותר למלטל לתוכה כמו בשאר מבואות שבעיר [שאינם רחבים]⁶ י"ו אמות, ואותם אינם צריכין תיקון לחי וקורה כי אם עירוב. ומסקנא אמרינן דהאי תיקון לחי וקורה רבי יהודה הוא דאמר מי שיש לו שני בתים בשני צדי רשות הרבים עושה לחי מכאן ולחי מכאן, ורבנן פליגי עליה²⁰ ואמרי אין מערבין רשות הרבים בכך. ואין מועיל שום תיקון לרשות הרבים גמור[ה], כדאמרינן בספק קמא⁷ ורשות הרבים מי מערבא [וכו'] והאמר רבי יוחנן⁸ ירושלים אלמלא דלחותיה <ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים>⁹, אלמא דלא מועיל אלא בנעילת דלת. וראיתי שסיים רש"י בפירושו⁹ ובשל רבים [ו]הרי היא של רבים לא שרו רבנן להא תקנתא, דכל מבואותיה [ה]מפולשים הוו רשות הרבים ובעו²⁵ תקנתא, דמיחלפי ברשות הרבים, אבל בעיר של יחיד מוכחא [מילתא]. ונראה לי שכך רוצה לומר דוקא של רבים ונעשית של יחיד איכא תקנתא לערב את כולה על ידי [שיור] אם יש בה מבואות שאין רחב[ים] י"ו אמות ואין צריך תיקון לחי, אבל בשל רבים [ו]הרי היא של רבים אין מערבין את כולה אפילו על ידי שיור, ואף על פי שאין רחבות י"ו אמות אך שפולשות הן הוו ברשות הרבים ובעו תקנתא דלחי או קורה, [ד]מחלפי ברשות הרבים¹⁰. ואין נראה לי¹¹, אלא כמו שפרשתי לעיל¹² דאין

(1) וכן ברש"י לפנינו בקיצור. וע' ר"ח נ"ט סע"ב, ומשם ברו"ף ססי' תרכ"ו וס' העתים ע' 88. (2) נ"ט רע"ב. (3) נ"ט סע"א. (4) הוספתי תורף הברייטא מסברה. (5) ע' תוס' עירובין ו' ב' ד"ה וכו' ונ"ט א' ד"ה עיר. (6) כ"י: רחבה. (7) עירובין ו' סע"א ורע"ב. (8) גמרא: רבב"ח א"ר יוחנן, וכן הביא רבנו לעיל ע' 898 שורה 18. (9) כ"א. (10) ע' גם תוס' רי"ד מהדורא תניא ומהדורא תליתא כאן. ולפ"ז צ"ע מרש"י במשנה ד"ה ושל רבים, וכ"ה ברש"י שבר"ף וכן הביאו התוס' נ"ט ב' ד"ה ולא ואו"י ח"ב ס' קס"ד. ולכן נראה שלפני רבינו ור"ד לא היה ברש"י חז"ל רבותא וכו', וכן אינו ברש"י כ"י בד"ס אות ר', וכן צ"ל להסד שלפני התוס' ואו"י לא היה הלשון ברש"י בברייטא. וע' רש"י נ"ט סע"ב ד"ה ולא. (11) וכן בתוס' רי"ד חז"ל, ע"ש. (12) ע' 894 שורה 21 ולחלן.

חילוק ביניהם, דהא דנקיט ונעשית של [יחיד]¹ משום רבותא נקט, כדפרישית לעיל². ואין³ מערבין אותה לחצאין, דכיון דמעיקרא חדא הואי, שהרי של יחיד הואי, ואסרי הני אחני והוי כמבוי ששכחה אחת מן החצירות ולא נשתתפה בו דאסרה אכולהו⁴. של רבים והרי היא של רבים ואין לה אלא פתח אחד מעריכין את כולה, הואיל שאינו מפולש. אבל יש לה שני פתחים משמע שאין מעריכין את כולה, כדמוכח במסקנא⁵ אמרו לי סב⁶ (ד)אשפה הוה לה מחד גיסא וניטלה⁷, הילכך⁸ אסור לערב את כולה [בלא] שיוור. ומכאן⁹ אין להוכיח אם כדברי רש"י¹⁰ או כדבריו¹¹, ומצאתי בפירוש רבינו יהודה¹² כדבריו: ואחר שביארנו ההלכה משמע דעיר שתחילתה של יחיד שלא היו בה ששים רבוא בני אדם, אף על פי שלבסוף נתוספו בה דיוורין או הוקבעו בה שווקין ובאו לה ששים רבוא בני אדם, ויש בה מבואות שאינן רחבות י"ו אמות, ואסילו מפולשות, מעריכין את כולה על ידי שיתוף פת ומטלטלין בכל המבואות, ואינן צריכות לא לחי ולא קורה, דדמיא לחצר שפתוחים לה בתים הרבה דדי להן בעירוב דמוציאין ומכניסים מבתים לחצרות, והכי נמי הכא. ואם תמצא באותה העיר מבוי מפולש ורוחב (שהוא) י"ו אמות, שהוא רשות הרבים נמורה, בההיא פליגי, לרבי 15 יהודה סגי כתיקון לחי או קורה ושרי, ולרבנן לית ליה תקנתא, דרשות הרבים אין לו תקנה אלא כדלת ונעילות בלילה: ומסיק כדברייא אין מעריכין אותה לחצאין אלא או כולה או מבוי > מבוי בפני עצמו<. אמר רב פפא¹³ הא [ד]אמר¹⁴ [מר]¹⁴ אין מעריכין אותה לחצאין לא שנו¹⁵ אלא לאורכה. פירש רבינו [שלמה] דרך עיירות להיות פתחי פלושיהן לאורכן, ורשות הרבים עוברת מפתח לפתח וחולקת לאורכה, הילכך אין בני 20 עבר הלז רשאין לערוב לחדם ובני עבר שכנגדן לעצמן¹⁶, כזה¹⁷ עבר אחד עבר שני. משום דהני דורסין בהך רשות הרבים ויוציאין ונקננין דרך [פתחיה]¹⁸ לכאן ולכאן ורשות הרבים זו מחברתן שכולן מעורבין ואסרי אהרדי. אבל לרחבה בין שני העברים לראש השני לבד מעריכין, שהרי יכולין להסתלק אלו מאלו ולא יהא דרך לאלו על אלו, ובוררין להן אלו פתח שלהם ואלו פתח שאצלן. ואסילו לרבי עקיבא שאמר 26 רגל המתרת במקומה אוסרת שלא במקומה, כגון שתי חצרות זו לפנים מזו החיצונה פתוחה לרשות הרבים והפנימית אין לה פתח לרשות הרבים אלא יוצאת דרך החיצונה, ועירבה זו לעצמה וזו לעצמה, דהוי פנימית מותרת במקומה, אוסר רבי עקיבא החיצונה, הואיל דאית לפנימית דריסת הרגל על החיצונה, ומעמא משוים דפנימית לית לה דרך אחרינא אלא דרך החיצונה, אבל הכא הני נפקא בהאי פתחא והני נפקי בהאי פתחא. והנה משמע 80 מהכא אף על פי שלפעמים הולכים אלו דרך של אלו ואלו דרך של אלו לא אסרי דריסת רגליהם אהרדי, הואיל שאם היו רוצים היו יכולים לילך (דרך) זה [דרך] פתחו לראש

(1) כ"ו: רבים. (2) ע' 894 שורה 21 ולהלן. (8) ג"מ סע"א ורע"ב. (4) עירובין ע"ג רע"ב. (5) ג"מ סע"ב. (6) וכן בפר"ח, וע' גמרא וד"ס. (7) ע' לשון הגמרא. (8) כ"ו: הילכתא. (9) שעיר של רבים והרי היא של רבים היתה, ע' רש"י ד"ה ולא ותוסי שם ועירובין כ"ו א' ד"ה מערב ואו"ו ח"ב ס' קס"ד. (10) לעיל ע' הקודם שורה 24 ולהלן. וע' תוס' ואו"ו הג"ל. (11) לעיל שם שורה 81 ולהלן, ששיוור מועיל אף בשל רבים והוא של רבים. ואין להוכיח כן מכאן, משום שיש לוטר שאבוי באמת אסר אף בשיוור. וצ"ע. (12) ברי' נתן. (13) ג"מ ב'. (14) כ"ו: אמר ר' והגהתי בסברה. גמרא: אמר מר ובני א"ר פפא. (15) ד"ס. (16) רש"י: לבדן. (17) ברש"י ליתא. (18) כ"ו: פתוחה. רש"י: פתחים.

האח[ר]¹ של רשות הרבים וזה לראש הישני. ואף על פי² דלאיכא דאמרי אמר רב פסא דאפילו לרחבה אסור, אפילו לרבנן דאמרי רגל המיתרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה, התם היינו טעמא [דפנימית אחדא דשא]³ ומשתמש[א]⁴, כיון⁵ דמותרת במקומה כגון⁶ זו כוסין על מדת סדום שלא יהא לה דריסת הרגל היום על החיצונה, אלא תסגר הדלת שבניהם ותשמש במקומה, אבל הכא הרי רשות הרבים של אלו ושל אלו אחד הוא ואין בו חילוק באמצע אורכו ולא [רמז]⁷ של מחיצה לוטר תיחוד דשא ותשמש⁸ והיכי מצית מסלקת הני מהני, נראה לי דכל היכא דאיכא תרי לשני בדרבנן, כי הכא, הלך אחר המיקל⁹, וכלישנא קמא דמיקל קיימא לן. [וקיימא לן]¹⁰ הלכה כדברי המקיל¹¹ בעירובין¹²:

ומכאן למדנו דכל מבו המתוקן בלחי [וקורה]¹³ אף על גב דדרסי ביה שאר בני אדם שאינם בני המבוי לא חיישינן, הואיל ואית להו [70 a] דרכים אחרים נפתחים לשווקים אחרים שיוכלו לצאת ולכנס בהם. ולקמן¹⁴ איסיף להביא ראיה על זה: ומקשי תלמידא¹⁵ מאי שנא דלחצאין¹⁶ דלא [ד]קאסרי¹⁷ אהדרי > מבוי מבוי נמי אסרי אהדרי <, דאפילו עבד בהו תיקון דלחי וקורה היכי מערבא בפת, הא מפולשין הן לרשות הרבים, ורשות הרבים אוסרתן, דלא הוי כחצר בעלמא, ובני רשות הרבים יש להם דריסת הרגל עליהם באותו המבוי, דבהכי לא מהני לחי וקורה למישריה. ומשני דעבד דקה בראש כל המבוי, דנלו דעתייהו כל חד מינייהו לאסתלקי מרשות הרבים ולאשתמושי לעצמן במבואותיהן, ולא יאסרו זה על זה על ידי רשות הרבים המערבתן. כך מצאתי הפירוש¹⁸, אך רבינו שלמה לא פירש כלום¹⁹. ואומר אני אף לפי הפירוש, דמשמע [ד]דריסת רשות הרבים אוסרתן על בני המבוי [ו]אפילו בלחי וקורה לא מהני²⁰, [דוקא] בעיר של יחיד ונעשית של רבים, דמשום הכי מקשה [מבוי]²¹ מבוי נמי אסרי אהדרי, הואיל²² והורגלו להיות אחד, דהא מעיקרא של יחיד הווי והוי מערבין את כולה, הוויא לה כחצר, ולא מהני לחי וקורה. אבל (ל)עיר של רבים, שאין מערבין את כולה בלא שיוור, ולא הורגלו לערב כולה, דאינה חשובה כחצר, ותקנו לחי וקורה למבואות שלהם²³, בין שהמבואות מפולשים משני צדדים²⁵ לרשות הרבים, דצריך לחי מכאן וצורת הפתח מכאן, כדאמינן בפרק קמא דעירובין²⁴, הואיל שמשני הצדדים מפולשין לרשות הרבים גמורה, בין שאינן מפולשין כי אם

כ"י: : האחר. (2) ואע"פ דלאיכא דאמרי וכו' נ"ל דכל היכא וכו' לקמן שורה 8.

(8) גמרא ורש"י. כ"י: : ד"פ אחריו ישן. (4) כ"י: : ומשתמשין. (5) עד מהני לקמן שורה 7 רש"י. (6) עירובין מ"ט א', ב"ב י"ב ב' ויש"מ. (7) רש"י. כ"י: : דמי. (8) ע' תוס' ד"ה אבל.

(9) סה"א ד' רח"ד"א סי' מ"ט, ד' מארכס ע' XI. וכן רה"ג ברשב"א שבת ל"ח ב' ור"ח שם סע"ב. וע' תוס' שבת מ"ב ב' ד"ה והיינו וע"ז ז' א' ד"ה בשל. (10) עירובין מ"ז א'.

(11) הוספתי מסברה. (12) וכן לקמן ע' 400 שורה 25 וראב"ן ע' רע"ב ואו"ז ח"ב סי' קס"ב ואגודה עירובין פ"ג סי' ל"ב, גמרא: בעירוב. ובירוש' עירובין פ"א ה"א: בעירובין. וכן סתו"א

ד' מארכס ר"ע XII. (13) ע' לקמן ע' 398 שורה 10. כ"י: : ותקרה. (14) ע' 898 שורה 8 ולהלן. (15) ג"ט ב'. (16) כ"י: : וד"ס אות י': לחצאין. (17) כ"י: : ואסרי, גמרא: דאסרי.

(18) ודאי בפירוש ריב"ן. (19) ובפירוש רש"י לפנינו נמצא כל הפירוש שהביא רבינו בקיצור. וכן ברש"י שבר"ף, וכן הביאו תוס' ד"ה מבוי וד"ה דעבוד ותוס' ר"ד מההוא תליתא וא"ר ח"ב רמ"י קס"ד. (20) ע' לכל הענין רמב"ן ורשב"א ורשב"א. (21) כ"י: : מבוי. כ"י: : בבני

המבוי. (22) רש"י. וע' רש"י ג"ס סע"א ד"ה ואין מערבין. (23) של בני חשיוור. (24) ו' רע"ב.

מצד אחד לרשות הרבים ומצד השני לבקעה או משני צדדים לבקעה, [דצריך גם כן] ¹ לחי מכאן וצורת הפתח מכאן ², (ו) לא חיישינן אם עוברים בני העיר לפעמים דרך מבואות, [ו] דריסת בני העיר עליהן לא אסרה אבני מכוי, דלא דמי לחצר, וראיה לדברי, דאמרין ³ יותר על כך אמר רבי יהודה מי שיש לו שני בתים משני צדי רשות הרבים עושה לחי מכאן ולחי מכאן [וכי] ונושא וניתן באמצע וכי, אלמא דלרבי יהודה אף על גב שאין לזה בי אם שני בתים, ושאר בתים של שאר בני רשות הרבים הן ובוקעין בו ללכת, אינן איסרין [על] ⁴ בעל שני בתים, [ו] מטלטל מן שני הבתים ובין שניהם, הואיל שמתקן בלחי, דלא אסרה דריסת רגליהן עליו, הואיל שיכולין ללכת בשבילים ובמבואות אחרים ליצא ולכנס בביתם. ומדברי [יהודה] ⁵ נשמע לרבנן כמבואות שאינן רחבות י"ו אמות המתקנים בלחי וקורה, שאף על פי שאינן מיוחדות לשכונ[ות] ⁶ [שבמבוי, ואין כח בידן למחות לבני העיר מלעביר דרך מבואותיהן, שאין דריסת רגליהן איסרת עליהן [ו] מותר ⁷ על ידי לחי וקורה. ותו דאמרין בפרק ראשון דעירובין ⁸ בדלתות מי מעריבא והאמר רבי יוחנן ⁹ ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה <חייבין עליה משום רשות הרבים> ¹⁰, [אבל] ¹¹ הואיל דננעלות בלילה היא כרמלית, כדאמרין בפרק המוציא תפילין ¹², ומיערבא, והוי מטלטלין בה. [ומסתמא] ¹³ בלחי ובקורה היו מתקנין ¹⁴, דלא גרע רשות הרבים דידה [על ידי] ¹⁵ נעילות משאר מבואות שאין טועיל עירוב כי אם בלחי וקורה ¹⁶. והרי ירושלים למאן דאמר ¹⁷ לא נתחלקה לשבטים ושל כל ישראל היא הרי לא היתה מיוחדת לאותה שכונה שפתוחין בתיה לתוכה, וגם כל ישראל היו עוברים ודורסין לתוכה בעל כרחן ¹⁸, ושרי למלט בתוכה. וליכא למיטר בה שמערבין את כולה ¹⁹ בלא תיקון לחי, דהא ירושלים עיר של רבים היא ואין מערבין כולה ²⁰. ואמרין נמי בפרק הדר ²¹ אמר רבן גמליאל מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי בירושלים ואמר לנו אכא מהרו והוציאו את כל ²² הכלים למבוי עד שלא יוציא זה ²³ ויאסור עליכם, אלמא שהיו שם מבואות בתיקין לחי. ותי אמרין בפרק קמא ²⁴ אמר להו איתו ²⁵ חזו הני אבולאי ²⁶ דנהרדעא דמימן עד סלגיהו בעפרא ועייל ונפיק מר שמואל ולא אמר להו ולא מידי, אלמא דמהני דלת מכאן ולחי מכאן ואף על גב שגוים היו בה ובוקעים בתוכה, דנהרדעא היו בה גוים ²⁷. וכן במחזא ²⁸, כדאמרין פרק ראשון

(1) כצ"ל, וכ"ה לקמן ע' 400 שורה 6 ולהלן. כ"י: דלא צריך כי אם. (2) עירובין ז' סע"א. (8) שבת ז' סע"א, עירובין ז' סע"א וש"מ. ובכולם: ותר על כן. (4) כ"י: של. (5) כ"י: יהושע, כ"א: יהושע. (6) כ"י: לשכונה. (7) כ"י: שמונה. (8) ז' רע"ב. (9) גמרא: רבב"ח אר"י. (10) כ"א. (11) רש"י עירובין שם. (12) עירובין ק"א סע"א. (13) כ"י: ומיתוקמא. (14) המבואות של בני השויר, או שערבו מבוי מבוי. (15) הוספתי מסברה. והכונה: רח"ר דידה אף שנעשית כרמלית ע"י נעילות לא גרע וכי. ועי' היטב ר"י לר"ף סי' תקפ"ג. (16) משנה עירובין י"א ב'. (17) יומא י"ב א' וש"מ. ועי' בספרי "דאס שריפטווארט" ח"ד ע' 146 הערה 2. (18) של בני השכונה. (19) כרש"י עירובין ז' רע"ב ד"ה ירושלים וק"א א' ד"ה מהדרי. (20) עירובין ג"ט א'. (21) משנה עירובין ס"א סע"ב. כ"א: הדר עם הנכרי. (22) ד"ס אות ג' ומדב"מ. (23) ליחא במשנה. ועי' גמרא ס"ח סע"ב. (24) עירובין ז' ב'. (25) ד"ס אות פ'. (26) כ"א וגמרא: אבולי. (27) ע' שבת נ"א א' קפילא ארמאה. ב"ק כ"א א' קרמא, ב"ב ל"ו סע"א בנהרדעא טייעי שכוחי. ואבלט הפרסי היה חבירו של שמואל, שבת קכ"ט סע"א וש"מ. וחיל צבא היה שם, פסחים ל' א'. (28) היו גוים. והיה שם חיל צבא, שבת

דיומא¹ גבי מזוזות, דאייתי הני אבולאי² דמחזא דלית להו מזוזה, ומפרש רש"י ורובן ישראל היו, ואני אומר אפילו רובן גוים היו צריכים הדמים באבולאי שהם [יהודים]³ לתקן שם מזוזה. ואמר עולא <פרק ראשון דעירובין>⁴ הני אבולאי² דמחזא אלמלא דלתותיהן ננעלות כלילה⁵ חייבין עליהן משום רשות הרבים, משום דעיר של רבים היתה דומיא לירושלים. ואמרין <פרק עושין ססין>⁶ ובפרק כיצד מעברין⁷ רבה בר אבהו מערב לה לכולה מחזא ערסיא ערסיא⁸ וכו'. [אלמא]⁹ אף על פי ש(ה)גוים הרבה (ד)היו בעיר ובקעו תוך מכאוא[יה] מטלטלין כהו. והא¹⁰ דפליגי רבי יהודה ורבנן <פרק עושין>¹¹ (דלרבי יהודה) בשתי מחיצות מעלייתא כנון שני בתים משני צדי רשות הרבים, ואמר רבי יהודה אף על גב דרבים בוקעים בו לא מבטלי מחיצתא, ולרבנן מבטלי, אלא אם כן יהיו כעין ארבע מחיצות¹² אף על גב דאינן מחיצות מעלייתא לא אתו רבים ומבטלי מחיצתא, ומטלטלין כחוכם, ורבי יוחנן דמוסף ואמר דלא סבירא ליה כרבנן, וסבירא ליה דאפילו בארבע מחיצות אתו רבים ומבטלי, ואף על גב דארבע מחיצות מעלייתא הוו, כדאמר רבי יוחנן <ירושלים> אלמלא דלתותיה ננעלות <כלילה חייבין עליה משום רשות הרבים>¹⁸, ואף על גב דאית לה ארבע מחיצות, וסבירא ליה כרבי יהודה דאמר אם היה דרך הרבים מפסקתן יסלקנה לצדדין, ועדיפא מדברי יהודה, דאילו [ל]רבי יהודה כי האי דירושלים דאית לה ארבע מחיצות, (ליה כרבי יהודה) ואפילו שתי מחיצות מעלייתא, לא אתו רבים ומבטלי מחיצתא, הני כולוהו דמבטלי מחיצתא, למר¹⁴ כדאית ליה [למר כדאית ליה]¹⁵, היינו דוקא ברשות הרבים נמירה, י"ו אמות רוחב ומפולש משני צדדין, דומיא לירושלים, וכעין ססין לבריות¹⁶, שמעמידין אותן ברשות הרבים בדרכים רחבים שעולים בהם לירושלים¹⁷, והיינו סרטיא, שהיא רשות הרבים¹⁸. ואף על גב שאין בין הפסין רוחב י"ו אמות כי אם י"ג אמה ושליש¹⁹, מיהו ססין שהן חקועין ברשות הרבים שרוחבה י"ו אמות, ובוקעין [בה] בין מפנים לפסין ובין מצדיהן לשני ראשיהן בחוץ, שייך למימר אתו רבים ומבטלי מחיצתא. אבל מכאוא שאינן רחבין י"ו אמה, ולא מיבעיא אם אינן מפולשין, אלא אפילו מפולשין, לית מאן דאמר אתו רבים ומבטלי מחיצתא, הואיל שאינן רחבין י"ו אמה [ונ]מתקנין²⁰ לחי וקורה וצורת הפתח. ותו²¹ לא מידי: והארכתיו באלו הדברים בעבור ששאלני קרובי רבי מנחם ברבי יעקב על דבר זה. כי כוורמיישא יש להם מכאוא, ורבים בוקעים בהם, ואינן מיוחדים לבני השכונה, ולא היו רשאים לסתום פתחיהן, כי לכל בני העיר הדרך מיוחד, ונכנסין בו ויוצאין בו, ומפולש[ים] לאחד²² משבילי העיר, מהו להתיר בקורה מצד אחד ובעצרת הפתח מצד אחד. ומימות אבותי נהגו לטלטל בתוכו, אך מורנו ורבינו רבי

קמ"ז ב' ופסחים ה' ס"ב. וע' נדה ס"ז ב' אבולאי. וע' עירובין מ' רע"א התוא ליפתא וה"ג ד"ו 73 ב' ור"ב ע' 184. (1) ו"א רע"א. (2) כ"א וגמרא: אבולאי. (3) כ"י: והורה. (4) ו' רע"ב. והוספתי עפ"י כ"א. (5) כ"א וגמרא. (6) עירובין כ"ו א'. (7) שם ס' א'. והוספתי עפ"י כ"א. (8) כ"א וגמרא: ערסייתא ערסייתא. (9) כ"י: אמר. (10) והא דפליגי וכו' ור' יוחנן דמוסף וכו', שורה 12, הני כולוהו וכו', שורה 18. (11) עירובין כ"ב ס"ע"א, וע"ש כ' א'. והוספתי עפ"י כ"א. (12) כ"א וגמרא, כ"י: אמות. (13) כ"א. (14) כ"א: מר, וכן סנהד צ' א'. אבל כאן יותר נכון: למר. (15) עפ"י הגמרא. (16) משנה עירובין י"ז ס"ב. (17) שם כ' ס"ב. (18) שבת ו' א'. (19) עירובין י"ט ב'. (20) כ"י: שמתקנין. (21) עירובין כ"ג ב' ש"מ. (22) כ"י: ומפולש באחד.

אפרים מערער, ולא קבלו דבריו¹. ולכך כתבתי² שנראה לי שהיה הראשונים קיים³ והיה זה:

ומסקנא דגמרא היכא דיש למכוי שלש מחיצות [70 b] הכשירו בלחי או קורה
בבית הלל⁴, והיכא דאין לו כי אם שתי מחיצות ומסולש משני צדדים
לרשות הרבים צריך לתקן לחי מצד אחד וצורת הפתח מצד אחד⁵, וקיימא לן⁶ כתנא
קמא דפליג אחנניא. והוא הרין⁷ אם [ס'] רשא⁸ מכאן ובקעה מכאן [או בקעה מכאן]
ומכאן⁹, שהן כרמלית¹⁰, צריך לחי מכאן וצורת הפתח מכאן. וכן משמע בכל כתבי¹¹
דשלש מחיצות קרוי שאינו מסולש: וצורת הפתח היינו לחי מכאן ולחי מכאן וקנה על
גביו, וספקין¹² להלכה שאין צריך ליגע הקנה על גביו, דהכי אמרינן בפרק קמא
דעירובין¹³: הכשר¹⁴ מכוי סתם בית הלל אימרים לחי או קורה. והא דפליג¹⁵ חנניה
ותנא קמא אליבא דבית הלל במכוי מסולש שאין לו אלא שתי מחיצות, התם [מיהו]
צריך¹⁶ צורת פתח מצד שלישי, דהשתא הוי סתם, דצורת הפתח הוי כמחיצה
שלישית, הלכך יעשה¹⁷ לחי מצד רביעית: ואף על גב דאיכא פלוגתא דאמרי¹⁸,
דאיכא טאן דאמר אין מכוי נותר בלחי וקורה עד ישהיו¹⁹ בתים וחצירות פתוחים
לתוכו, פירוש²⁰ שתי חצירות ובכל חצר שני בתים, ורבי יוחנן²¹ אמר אפילו בית
אחד וחצר אחד²², הני מילי באותן הימים, שכולן דרכן שחצירותיהן לפני בתיהן
והולכים דרך חצר לרשות הרבים²³, אבל בזמן הזה, שהבתים פתוחות למכוי והחצר
לאחורי הבתים, די לנו שהבתים פתוחים למכוי בלא חצר. כן נראה לי, וכן מצאתי
בפירוש רבינו יהודה בר נתן בשם רבינו שלמה. ומצאתי בירושלמי²⁴ תמן²⁵ תנינן
שהמכוי לחצירות כחצירות²⁶ לבתים כטה²⁷ חצירות במכוי²⁸ רב ושמואל אמרי אין
פחות משנים רבי יעקב בשם רבי יוחנן אמר אפילו חצר אחד מיכן ובית מיכן בית
מיכן וחנות מכאן רב נחמן בעי מכוי אין פחות משתי חצירות חצר אין פחות משני
בתים. ומילתא דקאמר אפילו בית אחד וחנות אחת סויע למה שפסקנו לעיל בזמן
הזה. ואפילו כאותו הזמן, דנחמי לטיעבד החצירות לפני בתיהם, פליג²⁹ [רב ושמואל
ו] רבי יוחנן. וקיימא לן³⁰ [הלכה כדבריו]³¹ המיקל בעירובין³². ותו [קיימא לן]
הילכתא כרבי יוחנן לגבי רב ושמואל³³. ואף על גב דרב נחמן פליג³⁴, ואמר בתלמוד

(1) ע"כ השאלה. (2) וע"ז השבתי. (3) כ"י: קיימא, כ"י: מקוימת. (4) ו"א סע"ב.
(5) ו' רע"ב. גמרא: לחי וקורה, ד"ס: לחי או קורה. (6) ע' רי"ף ס' תפס"ג ותפס"ד. (7) ו'
א' ע"ש. (8) כ"י: פרטיא. (9) גמרא: בקעה מכאן ובקעה מכאן. (10) שבת ו' א'
ו' סע"ב. (11) שם ק"א א'. (12) ע' רי"ף ס' תפס"ג. (13) ו"א ב' ע"ש. וע' רש"י עירובין
ב' א'. (14) משנה ו"א סע"ב. (15) ו' א' וב'. (16) כ"י: מוצריה, כ"י: מי צריך. (17) כ"י:
כ"י: נעשת. (18) עירובין ע"ג סע"ב וע"ד רע"א. (19) גמרא: שיהו. (20) רש"י כאן ושבת
קל"א רע"א, וע' תוס' עירובין י"ב ב' ד"ה ובתים ורשב"א ורישב"א כאן. ובעירובין י"ב ב'
פירש"י: בית לחצר, וע' ריטב"א שם. (21) בגמרא ור"ח ורי"ף: שמואל. אבל באר"ז ח"ב ס'
קע"ד: ושמואל אמר אפילו חורבה, ולפנינו הוא מאמר ר' יוחנן, וא"כ היה לפני האר"ז מאמר
שמואל בשם ר' יוחנן. וכ"ה בירוש', ע' לקמן שורה 20. (22) גמרא: אחת. (23) ע' רש"י עירובין
ו' סע"א. (24) עירובין ס"א י"ח רע"ד. (25) עירובין ס"ו מ"ח, ע"ג רע"ב. (26) כ"י: וירוש'
ומשנה: כחצר. (27) מכאן גם בירוש' שם כ"ג סע"ד, ע"ש. וג"י רבינו בשינויים. (28) ירוש':
יהו במכוי, וכ"ג סע"ד: יחיו. (29) עירובין מ"ו א'. (30) כ"י: לו בדבר. (31) ע' לעיל ע'
897 אות 12. (32) ע' בהנחותי לעיל ע' 371 אות 82. וצ"ע למה לא כתב רבינו דעריסא
מינה שכגמרתנו שמואל מסייע לר' יוחנן, וע' אר"ז ח"ב ס' קע"ד. וצ"ל שדעת רבינו כהר"ף

דרך עקמומית. [לא] עד המזרח ועד הדרום ממז, אלא שירחקו, וישתמשו אצל קרן הצפון לצד דופן הצפון, אם כן אותו קרן נמי אסור לשני המבואות, דהא לא עירבו, הילכך לריש לקיש צריך שיתנו שיתוף שני המבואות לערב יחד. ומסי' 1 בירושלמי² מעשה שרבי יוחנן וריש לקיש חנו במבוי³ עקום וריש לקיש טילטל כדעתיה⁴ ורבי יוחנן לא טילטל ולא אסר אמר הניחו לבני מבוי שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין, ומקשינן אי לא טילטל [א]סור⁵ לבני מבוי, ומשני רבי יוחנן ביטל רשותו אמר רבי [אחא]⁶ וקפ' ריש לקיש לרבי יוחנן וטילטל. ובתלמוד בבלי⁸ אמרי דבנהרדעא השו לדרב. ונראה לסי דברי הירושלמי שדחק ריש לקיש לרבי יוחנן וטילטל דעביד כהאי [עביד]⁹ וכהאי עביד. והשתא במבוי עקום זה שהוא מתעקם לצד [אחד]¹⁰ סירשנו 10 דינו: ואם¹¹ יש מבוי גדול וארוך ומפולש משני צדין לכרמלית או לרשות הרבים ובאמצע נכנס מבוי קטן, ומפולש הקטן לצדו השני לכרמלית, כעין זה¹², צריך לעשות צורת הפתח מצד אחד ולחי או קורה מצד אחד השייכים לגדול¹³, ולמבוי הקטן צורת הפתח¹⁴ למקום שפתוח לכרמלית¹⁵, ושרי למלטל בכלו על ידי עירוב שישתתפו יחד. ובקולוניא איכא כי האי גוונא, שהולך המבוי מן העז¹⁶ שקורין מפורצא¹⁷ עד 16 [הקורדיני"ש]¹⁸ שמתקנים מגעלים ונכנס מבוי הקטן לתוך הגדול, וצריך לתקן כאשר כתבתי, ומותר לכל ישראל. ואם בני מבוי הקטן רוצים לתקן צורת הפתח במקום כניסתו לגדול, [צריכים]¹⁹ לתקן [ה]לחי או הקורה [בצדו]²⁰ השני [ה]פתוח²⁰ לכרמלית. ואם רוצין יערכו המבוי הקטן לבדו ומבוי הגדול לבדו, ואם ירצו יכולים המבואות לערב זה עם זה:

20 שם. אבי מורי²¹. בעבור שראיתי פלוגתא דרבנכתא על ההלכות גדולות כתבתי אני ויאל הלוי הנראה בעיני. דכל היכא שנוי צד ביום טוב או לקט מן המחובר ביום טוב, אם עושה בשביל ישראל²² מלאכה דאורייתא, על כיוצא

(1) כ"א, כ"י: מסיר. (2) עירובין פ"א ה"א, ע"ש הלשון. (3) כ"א, כ"י: במקום. (4) כ"א: כדעתיה. (5) ירוש': ויאסר. (6) כ"י: הא. או שצ"ל: אחא הא, והא כל' חרי. או שאין להגיה, והא שם אמורא. (7) ירוש': כף. (8) עירובין ח' רע"ב התוא מבוי עקום וכו'. וע' שם ר' ב'. (9) כ"ה לשון הש"ס. (10) כ"י: אחר. (11) מקורו בעירובין ח' ב' מבוי העשו כנול, כרבא. ורבינו מפרש כג' ופירוש שדחה אותם הרשב"א ושבתם הריטב"א, ע' דבריהם. והוא ג' ופירוש הרשב"א באר"ז ח"ב סי' קי"ג, ע"ש היטב. וכן חרי"ף סי' תקפ"ד וריש שם. (12) חציר חסר. ונמצא בתוס' עירובין ו' א' ד"ה רב וברישב"א שם. (13) עירובין ו' ב'. (14) ע' מקומות הנ"ל אות 12, ובפרט בריטב"א. (15) ולא לצד המבוי כרש"י, ע' מקומות הנ"ל ורשב"א שם. (16) כ"א, והוא ר"ת: העבודה זרה. כ"י: הע"ש. ומ"ש רבינו חצ"י ע"כ אין כונתו ע"ז ממז, שאל"כ לא היה נותן בה סימנים, כמבואר לאיסור בסנהד' ס"ג ב'. אלא כונתו: עבודה שהיא זרה לנו, וכתב "ע"ד" על דרך השאלה. וזו תשובה למינים. (17) בדרום שכונת היהודים בקולוניא היה שער נקרא Marporze, והיום: Obermarspforte. ואצל חשער שהוא היה בית הפלה למשיחיים נקרא: Marporzenkapelle. והיא מפורצא' שזכר רבינו. ע' Briesch בס' Das Judenschreinsbuch von Hoeniger, 17. Geschichte der Juden in Köln ע' 227. Ennen בס' Geschichte der Stadt Köln ע' 498 וע' 544 הערה 1. לספרים האלה הראני הר"ד סימאנסען. (18) Schuh-, cordonniers. (19) המספר של 1 ואלו Aronius בס' Regesten סי' 888. (20) חוספתו Ledermacherstrasse. כ"א: הקורדיני נהש. (21) חוספתו מסבחה. (22) כ"י: לפתוח. (23) כצ"ל, וכ"ה לקטן סי' שפ"א. כ"י: אבי מורי ש"ס. (24) כ"א

בזה מפרש בהלכות גדולות דרב יהודאי גאון¹ שצריך להמתין בכדי שיעשה, היינו עד מוצאי יום טוב שני שהוא חול. ומה שמביא רש"י² ראייה³ לסתור דברי בעל הלכות⁴ גדולות, וכתב בפירושו בפרק ככל מערבין⁵, מההיא בר טביא⁶ דאיחצר ביום ביום טוב ראשון ואישתחית ביום טוב שני ואתא לבי ריש גלותא ואכלו רב נחמן ורב חסדא וכו' עד אמר ליה רבי חנינא מודה רבי יוסי לחכמים⁷ בשני ימים טובים של גליות דשני קדושות הן, אלמא דהכי הילכתא, [71 a] דרב ששת הדר ביה לגבי דרב נחמן. ומדברא⁸ שאמר במסכת ביצה⁹ מניח אדם עירובי תבשילין מיום טוב לחיורו ומתנה. ומדבר¹⁰ דאמר¹¹ נולדה בזה מותרת בזה ופסקין הילכתא כוותיה¹². מכולהו שמעין¹³ דדבר הניצוד או הנלקט מן המחובר ביום טוב ראשון של גליות ממתין לערב בכדי שיעשו ומותר, דאחד מהם חול, דאי מספקא [לן]¹⁴ בקדושה אחת¹⁵ אמאי אישתרי¹⁶ בהו ביצה. ואי משום דביצה איסורה דרבנן הוא, הא לא אישתרי ביום טוב שני¹⁷ של ראש השנה¹⁸. ועוד קיימא לן במסכת ביצה¹⁹ דספקא דרבנן בדבר שיש לו מתירין אסור. ובהלכות גדולות אסר (לה)²⁰ עד מוצאי יום טוב שני, ורין²¹ לה מדקבע רב פפא²² הילכתא גוי שהביא דורן לישראל²³ אם יש כמנינו²⁴ במחובר אסור ולערב בכדי שיעשו (לערב שני), ומקי להאי <לערב>²⁵ אסור²⁶ בכדי שיעשו לערב מוצאי יום טוב שני, שעה הראויה לעשיה²⁷. [ובעיני]²⁸ אינו נראה כן, אלא כדקסתם²⁹ ואמר לערב. <אי ביום טוב ראשון הביאו ימתין לערב בכדי שיעשו ואוכלו. ולפיכך צריך להסתין. דשמא היום קודש>³⁰ ולמחר חול, הילכך בעי המתנה, ואי איפכא כל שכן אף בלא המתנה מותר. ואי ביום טוב שני [הביאום]³¹ ימתין לערב, דשמא [הוא]³² היום קודש. ותדע דעיקר מילתיה דרב פפא לערב דיום טוב ראשון אימתר, מדאמרין³³ הנהו בני גננא דגזו להו³⁴ גוים <אסא> ביום טוב

יותר נכון: אם בשביל ישראל עושה. (1) כן הביאו בשם ה"ג דרב יהודאי רש"י עירובין ל"ט סע"ב וביצה כ"ד סע"ב ובמעשה הגאונים ד' מק"ב ע' 27 סי' מ"ב ובתשו' הצ"ח סי' י"א ותוס' עירובין ל"ט ב' סד"ה אי ועוד ראשונים. ולפנינו בה"ג ד"ו 71 א' ודיב' ע' 179 מפורש להיתר ביום ראשון, וכן בהלכות קצובות דרב יהודאי בתשו' ח"ב ע' 21. (2) כ"א, כ"י: ראונו. (3) כ"א: דברי ההלכות. וע' לקמן ע' 404 אות 12. (4) עירובין ל"ט ב'. וע' רש"י ביצה כ"ד סע"ב ומעשה הגאונים ע' 27 וע' 80 ומחזיו ע' 287 וס' האורה ע' 196 וסדר רש"י ע' 297 ותשו' הצ"ח סי' י"א ופרדס סי' קמ"ז. (5) עירובין שם, ע"ש הלשון. וגו' ר' יואל היא כגו' ד"ס, וכעין זה בר"ח. (6) ד"ס ור"ח. (7) ועוד ראייה מדברא. ולהג"י ע' ד"ס עירובין שם אות ר' וביצה י"ז א' אות ל'. ורש"י שברורף עירובין סי' תר"ו. ומדבר. (8) י"ז א'. (9) ועוד ראייה מדבר. (10) ביצה ד' ב'. (11) ע' שם ראש הע' ורש"י שם ד"ח הלכתא. (12) גו' נכונה. וברש"י ליתא. וע' ארזי ח"ב 74 א'. (13) רש"י. כ"י: ליה, כ"א: לה. (14) ארזי ח"ב 74 א' ורש"י כ"י בד"ס אות ר': אשתראי רש"י: משתרי. (15) כ"א ורש"י: בשני ימים טובים. והכונה: אם נולדה בראשון אסורה בשני, והוא לשון הכ"י. (16) ביצה ד' סע"ב. (17) ד' א'. (18) וליתא ברש"י ובארזי ח"ב 74 א'. (19) כעין זה בשכ"ל סי' רמ"ז. רש"י: וילף מעמא. (20) ביצה כ"ד סע"ב. (21) גו' ד"ס, וכן בתהצ"ח סי' י"א. וכן בשע"ת סי' קס"ד וה"פ סי' קין. (22) וכן בתוס' שם וביצה ג' א' ד"ה גזירה ובארזי ח"ב 74 סע"ב ותשו' מהר"ם ד"פ סי' שפ"א ומדרכי שבת פט"ז סי' ת"ט וביצה פ"א סי' תרמ"ב וברא"ש תולין פ"א רס"י י"ט ובמא"ח סי' תקס"ז ואגודה ביצה פ"ד סי' ל"ח. וע' ראב"ן ס"ט סע"ב. גמרא: מאותו המין. (23) רש"י, ע"ש. (24) וכן בארזי ח"ב 74 א' וברש"י כ"י בד"ס אות ר'. (25) רש"י. כ"י: ובפי'. (26) כ"א: כדקא סתים, רש"י: כדסתם. (27) רש"י. כ"י: הכי. (28) כ"י: היה. רש"י: דשמא חיוס קודש הוא. (29) עירובין מ' א'. (30) גמרא ורש"י. כ"י: גנאי גדוליות.

שני שרא¹ להו רבינא [לאורוחי]² ביה לאורתא³ לאלתר, אלמא כי בעינן בכדי שיעשו ביום טוב ראשון, דהא קים לן בקביעא דירחא, [ו]הא⁴ דעבדינן תרי יומי, משום דשלחו מתם וכו'⁵, אבל יום טוב שני דקיל לא בעינן בכדי שיעשו. ומסקנא⁶ פסקינן הילכתא אף ביום טוב שני בכדי שיעשו, שלא⁷ לזלזל ביה. ותשובת הגאון⁸ כירי כן⁹. עד כאן לשון ססק רבינו שלמה:

6

ואני יואל הלוי [אומר]¹⁰ שיש חילוק בדבר, ואין לנו לסתור דברי רב יהודאי מראיות אלו. דבכל¹¹ מקום שהגוי עושה מלאכה דאורייתא בשביל ישראל צריך להמתין עד מוצאי יום טוב שני כדברי בעל הלכות¹² גדולות, וכגון ההיא דרב ספא, דנלקט מן המחובר בשביל ישראל, דמחמירים דאפילו נלקט ביום טוב ראשון אסור אף ביום טוב שני עד לערב בכדי שיעשו, דהיינו חול גמור, אבל ביום טוב עצמו אסור. והא דמיייתי רבינו שלמה זצ"ל מהני בני גננא דגזו אסא, כדאיתא לעיל, לית ראיא, דהא ביום טוב שני <הוה>¹³, ואפילו הכי הואיל דבשביל ישראל נלקט והוי איסורא דרבנן¹⁴ הוה סבר רבינא להתיר לאלתר, ומסיק תלמודא דליתא [דרבינא]¹⁵ דשרי לאורתא לאלתר, אף על גב דהוי חול גמור, דבעינן נמי בכדי שיעשו ואף על פי שלא נעשה בו <אלא>¹⁶ אסורא דרבנן, הואיל דבשביל ישראל נלקט. אבל אי הוה ביום טוב ראשון נלקט בשביל ישראל, דהוא יום טוב גמור, ומלאכה אסורה [בן]¹⁷ מדאורייתא, הוה אסור עד מוצאי יום טוב שני בכדי שיעשו ואף על גב דיום טוב שני דרבנן כדשלחו מתם¹⁸. והא דאמר רבא מניה אדם עירובי תבשילין מיום טוב לחבירו ומתנה וכו', ומשום דחד מינייהו חול, התם הנחת העירוב לית ביה מלאכה דאורייתא לגמרי¹⁹, ואפילו בשבת אין בו איסור שיטחייב משום מלאכה, הילכך מקילינן ביה על ידי תנאי להניח ולומר שאחד מהם חול. וכן ביצה שנולדה בזה מותרת בזה, מפני שאין בלידת ביצה איסור מלאכה דאורייתא, הילכך מותר[ת]²⁰ בשני. ועוד שהלילה לא נעשית בשביל ישראל, הילכך מותר[ת]²¹ בשני לאלתר, ולא בעינן שימחין בכדי שיעשו, דהיינו בכדי לידת הביצה, ולית ביצה[דמי]²² לנוי שעושה מלאכה לצורך עצמו ואינו מתכוין לישראל. ומה שכתב בהלכות גדולות [בהלכות] יום טוב²³ דאסור לישראל למיזבן מחנוני גוי הרגיל אצלו כל מידי דמחובר²⁴

(1) גמרא ורש"י: לאורתא שרא. (2) כ"י: לאהרורי. (3) ע' לעיל אות 1. (4) רש"י: כ"י: דהא. (5) ביצה ד' סע"ב. (6) בעירובין מ' א' ע"ש. (7) ע' שם סוף הע' ורש"י שם ד"ה לזלזל. (8) כ"י: ואר"ו ח"ב 74 א' וד"ס אות ר' גאון. (9) תחציו ססי י"א: ומצאתי כאן תשובת הגאונים. ודאי הכונה לחשו' רב עמרם במעשה הגאונים ע' 27 ס' מ"ב וע' 30 ס' מ"ה. והועתקה ברובת ס' ש"ג ובקיצור באסופות כ"י ס"ח ג'. ותשובת אחרת לרב גמירא בה"ס ס' ק"ו, ובשע"ת ס' קס"ד היא לרש"ג. וע' תשובה מהגניזה ע' 158. (10) כ"י: דאמר. (11) מכאן עד מתם לקמן שורה 18 הועתק בקיצור קצת באו"ז ח"ב ס' ק"מ 74 ב'. ותמצית הרברים עד לישראל לקמן שורה 25 מובא בהג"א עירובין פ"ג ס"ו ח' מאו"ז ע"ש בהגהות ה"ח. ונראה שבעל הג"א העתיק מאו"ז קצר. (12) כ"י: כדברי ההלכות, או"ז: כדברי הלכות. וע' לעיל ע' 408 אות 8. (13) או"ז. (14) ביר"ט שני הוה, ואפ"ה יש בו איסור דרבנן, הואיל דבשביל ישראל נלקט, אבל אינו רק איסור דרבנן, ומש"ה סבר רבינא להתיר. ויותר משוט למחוק ואפ"ה עד נלקט. (15) או"ז. כ"י: דרבנן. (16) או"ז: אסירא ביה. (17) ביצה ד' סע"ב. (18) אין בו מלאכה דאורייתא כלל. (19) כ"י: מותרים. (20) כ"י: נמי. (21) ד"ו 71 רע"ב וד"ב ע' 180, ע"ש הלשון. וכן רב שר שלום בה"ס ס' קמ"ט. וע' ס' המקצועות באו"ז ח"ב 76 א'. (22) כן בה"ג ד"ב.

וכן [קיטחא] ¹ דילמא [איטחן] ² ביום טוב וכן ביצה דילמא נולדה ביום טוב יש לנו לפרש טעמא דאף על גב שהחנווני זה לצורך עצמו מחנו ולא בשביל ישראל יש לנו לאסור הקטח לישראל, דדילמא החנווני לקחו מן האוצר של תבואה וסחנו והקידו, ואף על גב שמשום מלאכה (חנוי) שעשה [חנוי] לעצמו אינו נאסר לישראל, הואיל שעשה חנוי לצורך עצמו, מיהו משום מוקצה אסור לישראל לסלמל ³ הקטח. ומנא ⁵ חומרא, דתנן <במסכת שבת> ⁴ בפרק מפני ⁵ <מפני אפילו> ארבע וחמש קופות [וכו'] בשביל האורחים [וכו'] אבל לא [את] ⁶ האיצר, ומפרש במרא מאי אבל לא [את] ⁶ האוצר שלא יתחיל באוצר ⁷ ומני רבי יהודה היא דאית ליה מוקצה, וקיימא לן כרבי יהודה לגבי יום טוב וכרבי שמעון גבי שבת, בתחלת מסכת ביצה ⁸. וכן פסקו רבינו חננאל ⁹ ורבינו האלפסי ¹⁰. וליכא למימר דילמא לקחו שלא מן האוצר וסחנו ¹⁰ והשתא ליכא איסור טילטול, דלחומרא אזלינן, [ואמרין] ¹¹ קנאו מן האוצר. וכן כתב בהלכות גדולות דתלינן לחומרא, וראיתו מדאמר רב פסא ¹² גוי שהביא דורון לישראל אם יש במינו ¹³ במחבר אסור, דמספק תלינן לחומרא, כדפסקין בספק מוכן לחומרא בפרק אין צדין ¹⁴. ועוד שסתם חנוני גוי [שמוכר להם] ¹⁵ לישראל כל שעה [מכיר צרכיהם] ¹⁶, ויש לחוש שמא ירבה בשבילם, דתנו רבנן בפרק ¹⁷ כל כתבי ¹⁸ גוי שלקט ¹⁶ עשבים לבהמתו ¹⁹ מאכיל אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור מילא מים לבהמתו ²⁰ משקה אחריו ישראל ²¹ במה דברים אמורים כשאין מכירו אבל מכירו אסור, ובתוספתא ²² גרסינן ואם בשביל ישראל אסור <במה דברים אמורים כגוי שאין מכירו אבל בגוי שמכירו אסור> מפני [שמרגילין] ²³ לעשות כן ²⁴ לשבת אחרת. ואף על פי ²⁵ שאין מכירו, דהא בשאין מכירו קיימין, אבל במכירו אסור אפילו עשאו חנוי לעצמו ²⁰ ולא לישראל, הילכך החנוני גוי הרגיל אצלו אסור לקנות או ליטול ממנו ביום טוב לא קטח ולא עיסה, דרגיל אצלו היינו מכירו. והא דבעינן בכדי שיעשו היכא שנלקט ביום טוב שני, ואף על פי שמלאכת יום טוב שני דרבנן, היינו טעמא דלקיטת מן המחבר היינו מלאכה דאורייתא בשבת ויום טוב ראשון [הילכך אין] ²⁶ לקטו ביום טוב שני מחמירין דבעינן בכדי שיעשו, לאפוקי לידת ביצה דאין בה צד איסור מלאכה. ²⁶ ובר ²⁷ מביא דאיתחד ביום טוב ראשון ואישתחית ביום טוב שני, התם צדוהו גוים לצורך עצמם ולא בשביל ריש גלותא ²⁸, ובתר הכי אימליכו ושרדוהו לריש גלותא,

(1) ה"ג, כ"י: קו"ל. (2) כ"י: או. (3) ע' תוס' ביצה כ"ט ב' ד"ה אצל וע"ו ס"ו ב' סר"ה אמר רבא ועיטור ח"ב ג"ז רע"א ואו"ז ח"ב 150 ב' ורא"ש ביצה ס"ג ס"י י"ז. וע' מעשה הגאונים ע' 29 סי' מ"ד ומחור' ע' 290 וס' האורה ע' 198. (4) כ"א. (5) קכ"ו ב'. (6) כ"י: מן. (7) גמרא: באוצר תחלה. (8) ב' ב'. (9) בפירושו ביצה שם. (10) שם ס"ג רס"י תתצ"ד. (11) כ"י: ואחרים. (12) ביצה כ"ד סע"ב. (13) ע' לעיל ע' 408 אות 22. (14) ביצה כ"ד א' וב'. (15) כ"י: שמותר לחמם. (16) כ"י: מכיריהם. (17) כ"א: בסוף פרק כל כתבי הקודש. (18) שבת קכ"ב א'. (19) ליתא בגמרא. ובתוספתא שבת ספ"ד: להאכיל לבהמתו. (20) גמרא: להשקות לבהמתו. (21) ג' ר"ה. וע' גמרא. (22) שבת ספ"ד, ובד' צ"ט ס"ג. (23) תוספתא. כ"י: שרגילין. כ"א: שמרגילין. (24) תוספתא: מפני שמרגילין ועושה עמו. (25) הרי שבשביל ישראל אסור אף באינו מכירו ובמכירו אסור אפילו עשאו לעצמו הילכך וכו'. (26) כ"א, כ"י: ראשון או. (27) וחראיה שהביא רש"י מהא דבר מביא. ומכאן עד צידה לקמן ע' 406 שורה 6 הועתק בקיצור באו"ז ח"ב 74 ב'. (28) כעין זה בתוסי' עירובין ל"ט ב' ד"ה אי וביצה כ"ד ב' ד"ה ולערב.

הילכך ביום טוב שני מותר, הואיל שלא ניצד בשביל ישראל, דאי בשביל ישראל, אפילו ביום טוב שני אסור עד למוצאי יום טוב בכדי שיעשו. וראייתו מדאמרין <במסכת שבת>¹ בפרק כל כתיבי הקודש² ובפרק שואל אדם³ תנו רבנן⁴ עיר שישיראל וגוים דרים בה⁵ והיתה בה מרחץ המרחצת בשבת אם רוב גוים רוחץ בה⁶ מיד ואם רוב ישראל ימתין בכדי שיעשו⁷. והא דלא אישתחית ביום טוב ראשון, היינו טעמא שאינו ראוי לאכול ביום טוב ראשון משום מוקצה של איסור צידה. ואפילו למלטלו אסור, דהא אפילו באיסור גולד [ד]מרבנן הוא⁸ גבי אושפזיכניה דרב אדא במסכת ביצה⁹ מסקינן אפילו רבי יוחנן לא קא שרי אלא לגומעה למחר אבל ביומא¹⁰ לא ותניא¹¹ וכו', [הרי ש]משום¹² מוקצה אסור בטלמול, וכל שכן באיסור צידה דאורייתא [דאסור]¹³ למלטל ולאכול ביום ראשון¹⁴. ואמרין בפרק אין צדין¹⁵ מצודות חיות¹⁶ ועופות¹⁷ ודגים שעשאן [71 b] מערב יום טוב לא יטול [מ]הם¹⁸ ביום טוב וכו' ומעשה בנוי אהר שהביא דגים לפני¹⁹ רבן גמליאל ואמר מותרים הם אלא שאין רצוני לקבל הימנו, ואמרין כגמרא דבספס מוכן פליגי והלכה כרבי יהושע דאיסור. ואף על גב שספס מוכן דרבנן, ובספס דרבנן אזלינן לקולא²⁰, שאני הכא שיש לו מתירין, ואמרין בפרק קמא דביצה²¹ כל דבר שיש לו מתירין אפילו כדרבנן לחומרא, והכי נמי בספס מוקצה אזלינן לחומרא. ואסקינן ההם²² בני יומן [אסורין]²³ אפילו בטלמול וכל שכן באכילה. ואמרין בעירובין²⁴ גבי ההיא ליפתא במחוזא דאחי ביום [טוב] שני של גליות²⁵ חזי"א רבא²⁶ דכמישא אמר רבא הא וודאי מאתמול איעקרא²⁷, משמע אי היום איעקרא אסר להו היום משום מוקצה, ואף על גב דאדעתא דגוים אתי. וכי היכי דהא ליפתא אדעתא דגוים איעקרא, הכי נמי ההוא מביא, דאייתי לעיל מינה, דאיחצד ביום טוב ראשון ואישתחית ביום טוב שני אדעתא דגוים איחצד, דהא מייתי להו גבי הדדי:

ואומר אני²⁸ היכא שעשה הגוי האיסור לעצמו מותר לישראל להנות ממנו²⁹, היכא שלא שייך טלמול, ואף ביום טוב ראשון, כדאמרין בפרק כל כתיבי³⁰ [בגר שהדליק הגוי לעצמו]³¹ נר לאחד נר למאה, ומותר לישראל להשתמש לאורה ואפילו בשבת, וכן בכבש שבנה הגוי לעצמו מותר לירד בו ישראל בשבת. ותנן נמי [בפרק] שואל אדם³² גוי שהביא חלילין בשבת לא יספור בהן ישראל אלא אם כן באו

(1) כ"א. (2) ק"ב סע"א. (3) ק"ב סע"א. (4) ע' לעיל ע' 839 אות 9. (5) ג' דפוסים ישנים, וכו' במכשירין פ"ב מ"ה. וע' ר"ף שבת ס' תס"ב. (6) ג' ד"ס שבת ק"א סע"א. (7) גמרא: שוחמו חמין. (8) מסקינן במסכת ביצה גבי אושפזיכניה וכו'. (9) ד' סע"א, ע"ש ברש"י ד"ה מאי דעיתך. (10) גמרא: ביומיה, ושם ד' רע"ב: ביומא. (11) גמרא: והתניא, וע"ש בד"ס אות ו'. (12) הוספתי מסברה. (13) כ"י: דאפי'. (14) כ"י: כ"י. אחר. (15) ביצה כ"ד סע"א. (16) וכן בר"ף כ"י בד"ס אות ק'. כ"י: ומשנה: חיה. (17) ד"ס אות ק' ומדב"מ וא"י ח"ב ס' שני"ב. (18) כ"י: בהם. (19) ד"ס, ע"ש. (20) שבת ל"ד סע"א וש"מ. (21) ד' א'. (22) ביצה כ"ד ב', וע"ש ד' סע"א ורע"ב. (23) כ"י: משרי שרי, כ"י: משרי. (24) מ' רע"א, ע"ש. (25) כן פרי"ח. ורשב"ם באו"ז ח"ב 75 א' פירש ביו"מ ראשון. (26) ד"ס ור"ח ורשב"א, וכן בתשו' רב גטרונאי בקבוצת חכמים ע' 111. (27) אולי כן ג' ר"ח, ע' לקמן רס"י שפ"א. (28) גמרא שגם מכאן עד סוף חסי' הוא מדברי ר' יואל. ע' לקמן ע' 407 אות 3. (29) ע' לעיל ע' 255 ובהגהותי שם ע' 337. (30) שבת ק"ב א'. (31) הוספתי מסברה, כעין הלשון לקמן שורה 26. (32) שבת ק"א א'.

ממקום קרוב עשו לו ארון וחפרו לו קבר יקבר בו ישראל ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית, ואמרינן בנמרא מאי מקום¹ קרוב רב אמר קרוב¹ ממש ושמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו, פירוש² מספיקא יש להקל שמא חוץ לחומה לנו, ואמרינן דייקא מתניתין³ כוותיה [דשמואל]⁴ דקתני עשו <לו> ארון וחפרו <לו> קבר <יקבר בו ישראל>⁵ אלמא מספיקא שרי אפילו מיד לאחר שבת, דאמרינן⁶ בשביל גוי נעשה ולא בשביל ישראל, והיינו סייעתא לשמואל ששרי מיד, דחיישינן שמא חוץ לחומה לנו. והאי דמקשה בנמרא⁶ אמאי יקבר בו ישראל משמע מיד ימתין בכדי שיעשו (ו) מפרש רש"י ניהו דלא מוכחא מילתא⁷ מיהו יש לומר דבשביל ישראל [נעשה], ומשני בעומד באיסטריא⁸, הקבר, שאין דרך ליקבר שם⁹. ואליבא דרב מתרין הא, דלא בעי¹⁰ למיטר שקאי מתניתין כותיה דשמואל דמספיקא שרי: ¹⁰ ואומר אני שלא צריך לאסתנוי בכדי שיעשה אלא היכא שנעשה בו מלאכה שהיא אסורה דאורייתא, כגון צידה או מן המחומר או הדלקת נר שבת או מרחץ וכיוצא בהם. וכגון שבשביל ישראל נעשה האסור, ואם בשביל הגוי מותר מיד לישראל, ואין צריך להמתין בכדי שיעשה. אבל באסור דרבנן, כגון ביצה שנולדה בזה מותרת בזה¹¹, וכן דבר הבא חוץ לתחום¹², וכן באסור מוקצה, אין צריך¹³ להמתין בכדי שיעשה¹³. ומה שהקשה רבינו שלמה בפרק אין צדין¹⁴ חוץ לתחום אסור שלא שמע מעם מקובל, אומר אני האי דמותר לישראל אחר משום שלא נעשה בשבילו, [ו]האי לא דמי לנוי שהדליק נר בשבת דאי בשביל ישראל אסור אף לישראל שלא נעשה בשבילו, דהתם הדלקת נר דאורייתא, ותחומין דרבנן¹⁵. והאי דתניא בתוספתא¹⁶ גוי שהביא חלילין בשבת בשביל ישראל¹⁷ לא יספור¹⁸ אותו ²⁰ ישראל אכל ישראל אחר מותר, התם באסור דרבנן¹⁹ הוא ומותר לו מיד²⁰, אבל לאותו שהביאו בשבילו קנסוהו לעולם כדפירש רבינו שלמה²¹, משום דמוכחא מילתא שהובאו בשבילו, שהרי יש לו מת. ולי נראה דאין אסור למי שהביאו בשבילו כי אם בכדי שיעשו²², ודי, דאיסורא דרבנן הוא. אבל בקבר, שהוא איסור דאורייתא, מחמירין מסי, כדתנן²³ לא יקבר בו עולמית, ואם בשביל גוי יקבר בו מיד, כדמוכח בנמרא²⁴. והא סיפא [דברייתא]²⁵ דתוספתא²⁶ עשו לו ארון וקבר לא יקבר בו ישראל

(1) וכן לעיל ע' 884 שורה 6, ע"ש בהנחותי. (2) רש"י שבת שם. וע' לעיל סי' שס"ד אות 17. (3) ולא כן גי' הראב"ה לעיל סי' שס"ד, ע"ש. ומה ראה למ"ש לעיל ע' 406 אות 28. (4) גמרא, ע' לקמן שורה 6. כ"י: דרב. (5) כ"א וגמרא. (6) שבת קכ"א סע"א, ע"ש הלשון. (7) שבשביל ישראל נעשה. (8) גמרא: באיסטריא, ר"ת שם קניא סע"ב: באיסטריא. (9) וקשה א"כ איך דייקא מתניתין כוותיה דשמואל, והיא קושית תוס' שבת קכ"א א' ד"ה אלא. ומתריך: ואליבא דרב וכו'. (10) כ"א, כ"י: בא. (11) ביצה ד' ב'. (12) ע' ה"ג ד"ו 71 א' וד"ב ע' 179 ולהלן ותוס' עירובין מ' א' סד"ה אי וביצה כ"ד ב' ד"ה ולערב. (13) ע' תוס' ביצה שם. (14) ביצה כ"ה רע"א, ע"ש ובתוס' שם ד"ה הבא. (15) וכן רש"י, וע' תוס' שבת קכ"ב א' ד"ח ואם. (16) שבת ס"ה, ב"י צ"מ ס"ז. וכן בר"ן שבת פ"ג סי' תקס"ט: פ"ז. (17) תוספתא: בשביל ישראל בשבת. (18) ד' צ"מ. (19) תחומין דרבנן, כגון שהביא דרך כרמלית. ועוד שבוה"ז אין רה"ר גמורה. וע' רא"ש ביצה פ"ג סי' ג'. וע' או"י ח"ב 74 סע"ב. (20) למוצאי שבת. וע' רשב"א שבת קכ"א ור"ן שם פט"ז סי' ת"ס ופכ"ג סי' תקס"ט וכו' אור"ח סי' תקס"ו. (21) שבת קכ"א א' ד"ה לא יספור. (22) ע' תוס' שבת קכ"א א' ד"ה נכרי ורמב"ן ורשב"א ומאירי שסור"ן שם סי' תקס"ט. (23) שבת קכ"א א'. (24) שם סוף הע', לפירש"י. ע' לעיל שורה 7. (25) כ"י: דרבנן. (26) שהביא לעיל שורה 20. ובאן לא העתיק רק תורף התוספתא.

זה אבל לישראל אחר מותר¹, הכי פירושא² אותו שנעשה לו לא יקבר בו לעולם, וקנס הוא, כדפירש רבינו שלמה לעיל, אבל ישראל אחר מותר בכדי שיעשה. ובמח' החמירו³ יותר משאר איסורים משום כבוד המת⁴ [ואוושא⁵ מילתא, שנאים שם בני אדם משום כבוד מצוה:

5 **שפא. אבי מורי.** ההוא⁶ ליפתא דאתיה גוים למחזוא ביום⁷ טוב שני של גלויות חזיא⁸ רבא דכמישא אמר הא [ודאי]⁹ מאתמול איתעקרא¹⁰ הוה¹¹ ליה כההוא מביא דאיתעד ביום טוב ראשון ואישתחית בשני¹² מאי איכא למימר¹³ >דילמא מחוץ לתחום אתאי היום הא קיימא לן בהא כל דבר הבא >¹⁴ מחוץ לתחום בשביל ישראל > זה מותר לישראל אחר לאכול אותו¹⁵ > וכל שכן הדא ליפתא דאדעתא 10 דגוים אתאי, דידעו דהאידינא יומא טבא וישראל לא זבני¹⁶, ושרא¹⁷ לישראל למיזבן מיניה. כיון דחזא כימ' >טובים¹⁸ > אחרים דהוו אמרי¹⁹ ישראל נמי האידנא ביום טוב שני זבני והוו מפשי ומייתי וכו' אסר להון. עד כאן פירוש רבינו חננאל. משמע מדמדי ליפתא לההוא [בר] מביא שמע מינה דכולהו שרי²⁰, כפירוש רבינו שלמה: ומכאן הוכיח מורי שב"ט²¹ דאפילו מחנונים גוים מצי לזבני מיניה, דהא הכא גוים 15 הוו ושרא רבא לזבני מיניה ביום טוב. ונראין דבריו בעיני. ומיהו חמי הרב רבינו אב"ן נוהג בו איסור²², [ונכתב]²³ כי קיבל מרביתו²⁴ דבישראל חנוני מיירי. והא דאמרין נמי בפרק שואל²⁵ >שואל אדם מחבירו כדי יין וכו' >²⁶ ואם אינו מאמינו מניח מליתו אצלו וכו' וכן ערב ספחים²⁷ וכו' ועושה עמו חשבון לאחר יום טוב בישראל מיירי, דגוי אינו מניח חשבונו לאחר יום טוב. ומורי²⁸ שב"ט הביא להם 20 ראה דבירושלמי כאין צדין באחריתו²⁹ תני אומר אדם לחנוני ישראל תן לי

(1) הרי שגם באיסור דאורייתא מותר לישראל אחר, הכי פירושא וכו'. (2) יתר ביאור בר"ן שכת פט"ו סי' ת"ס. (3) שתי חומרות, שבקבר לא יקבר בו עולמית, ובחלילים אסור בכדי שיעשו. ומפרש לכל חומרא מעמה. (4) ודאי כונתו כמ"ש ר"י באו"ז ח"ב 74 ס"ב: >שגנאי הוא למת שימצא כל שעה קבור בקבר הנעשה בשבת בשביל ישראל, והילכך אסור לעולם. (5) ומפני זה צריך בחלילים בכדי שיעשו, והוא סברת ר"י בתוס' ביצה כ"ד ב' ד"ה ולערב. ונפ"ז הגהתי. כ"י: דאושא. (6) עירובין מ' א'. ועד לקמן שורה 12 הוא מפר"ח בשינוים קלים. (7) עד גלויות ליתא בגמרא. וע' לעיל ע' 406 אות 25. (8) כ"א ופר"ח. וגו' ר"ח גם בד"ס, ע' 406 אות 26. (9) פר"ח. כ"א: מאי בכ"י ליתא. (10) ע' הגי' בגמרא וד"ס. ופר"ח הנדפס: מעיקרא. וע' לעיל ע' 406 אות 27. (11) מכאן עד בשני לקמן שורה 12 ליתא בגמרא. פר"ח: הויה לה, כ"א: הויה ליה. (12) כ"א ופר"ח: ביר"ט שני. (13) כעין הוה בה"ג ד"ב ע' 184: מאי אית לך למימר. פר"ח: מאי חיישת. (14) פר"ח. (15) בפר"ח הלשון משושה. (16) רבא. (17) פר"ח. ולחנם הוגה בדפוס. (18) הגוים. (19) כלי' שגם כבר מביא שני צוד פוסק להיתר, ולא כרב אשי בשם אמימר. (20) ר' י' מואל בר נטרנאי. והראבי"ה כותב: רבינו שב"ט, או: רשב"ט. ע' כבוא. (21) נראה שטכאן שאב באו"ז ח"ב 75 א'. וע' לקמן אות 24. (22) כ"י: וכו'. ונראה שעד יו"ט לקמן שורה 19 הוא מדברי הראב"ן. ולפינו ברבא"ן ס"ט ג' בשינוי, ע"ש ושם ע"ח א'. (23) ע' מעשה הגאונים ע' 29 סי' מ"ד ומחז"ו ע' 290 סי' פ"ט וס' האורה ע' 198 ואו"ז ח"ב 75 א' ורוקח ססי רצ"ח. (24) שבת קמ"ח א'. וע' או"ז הנ"ל, ונראה שכוון לראב"ן, ושם מכאן. (25) כ"א. (26) ד"ס ומדב"ט ור"ח קמ"ח ב'. (27) מכאן עד גוי לקמן ע' 409 שורה 3 הועתק בסתם באו"ז ח"ב 75 א' בשינוים קלים. (28) ביצה ספ"ג. ולקמן ס"י תשע"א על חברייתא ביצה כ"ט ס"ב: >ובירושלמי גרסינן בכל הני ישראל, רועה ישראל אצל טבח ישראל אצל פסח ישראל אצל נחום ישראל. וברוקח ססי רצ"ח: >כל רבותינו דל אמרו וכו' בישראל מיירי כדאיתא בשולחן אין צדין ירושלמי אומר אדם לחנוני ישראל. ולפינו

כלה¹ של תכלין וכו' אצל טבח ישראל הרגיל אצלו תן לי ירך וכו' אצל פטם ישראל הרגיל אצלו תן לי תור או גוול וכו' אצל חנוני ישראל הרגיל אצלו תן לי אנונים וביצה וכו', משמע דוקא ישראל ולא גוי. ואין נראה לי, כאשר כתבנו לעיל². ותו מדאמרין בפרק מי שהוציא³ בהני דיכרי דאתו למברכתא שרא להו רבא לבני מחווא⁴ <למיוזן מיניהו>, והני גוים הוו, אלמא דלא שגא, ואפילו חנוני גוי שרי. ⁵ ומצאתי אני בפירוש גאון⁵ דדיוק מהא דמברכתא דאפילו בחנוני גוי שרי. וחקרתי בתוספתא באותן ברייתות שבביא ירושלמי ולא מיירי בישראל, אלא סתם. ובהלכות גדולות בענין יום טוב⁷ אמר⁸ שמיאל אין פוסקין דמים⁹ בתחלה ביום טוב אבל מיזיל איניש לבני טבח הרגיל אצלו¹⁰ ומימר ליה <הב לי חד צדא דכשרא אי נמי גבי חנוני הרגיל גביה ומימר ליה>¹¹ הב לי כיעי הב לי¹² פירי אחריני דמדובני במנינא ¹⁰ שרי והוא דלא מדכיר ליה סך זבינתיה דתנו רבנן¹³ הולך אדם אצל טבח הרגיל אצלו וכו' והני מילי ישראל אבל חנוני גוי כל מילי דאיתיה במחבר אי נמי כנון קימחא דאיכא למימר שהוא טחין ביום טוב אי נמי ביצים דאיכא למימר דאיתלדו ביום טוב אסור למשקל מיניה כדאמרין¹⁴ גוי שהביא דורן לישראל אם יש מאותו המין במחבר אסור ולערב אסורים בכדי שיעשו¹⁵. ומתוך דבריו משמע דאפילו בחנוני גוי ¹⁵ הרגיל אצלו מותר רק שלא יהיו מאלו הספיקות שכתב. וראיתי במסכת יום טוב¹⁶ דמספקא לחלמידי רבינו [72 a] כי"א¹⁷ בדבר הבא מחוץ לתחום, דשרי למי שלא בא בשבילו¹⁸, אם צריך להמתין בכדי שיעשו אוהו שבאו בשבילו או לאו¹⁹. הכל כתוב במסכת יום טוב²⁰: ומיהו אף לירושלמי²¹ שכתב בכל דבריו ישראל איכא למימר²² הא דמברכתא בחנוני ישראל. וכנון דהנהו [דכרי]²³ הביאום דורן לחנוני ²⁰ ישראל ביום טוב, ושרי להו רבא לבני מחווא למיוזן מן החנוני ישראל שהובאו לו ביום טוב, כדן הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר. ומכל מקום האי מעשה היה קודם אותו מעשה דליפתא²⁴, מדקאמר הזם²⁵ מאי אמרת מחוץ לתחום וכו', ואו סלקא דעתך דבאותו מעשה סבירא ליה חסצי הגוי אין קונים שביטה²⁶ מה בכך

בירוש': תני אומר אדם לחברו תן לי כלה של תכלין וכו', והלשון שהביא רשב"ם ליתא שם. והוא לשון הברייתא בתוספתא ביצה פ"ג ובגמרא שם כ"ט סע"ב, אבל שם לא בישראל הענין, כמו שהעיר ע"ז ר' יואל לקמן ע' זה שורה 6. ומקור החילוק בין חנוני ישראל לעכו"ם הוא בה"ג, ע' 404 אות 21, ומזה"ג הביאוהו הראשונים. ואין ספק אצלי שהירושלמי שהביא רשב"ם הוא „ספר ירושלמי“, שהוסיף בירוש' הברייתא עם פירוש הה"ג. ⁽¹⁾ שם מרה. ושיעורה מסר לנו הקליר בסלוק אז ראתי לפ' שקלים: והכלה אחר ממאה ועוד כסאת. ⁽²⁾ ע' 408 שורה 15. ⁽³⁾ עירובין מ"ז ב'. וע' או"ז ח"ב 75 רע"א. ⁽⁴⁾ כי"א: מברכתא. והוא לפי מה דהדר ביה רבא. שם. ⁽⁵⁾ בקובצי תשובה"ג שבידנו לא מצאתי. ⁽⁶⁾ מכאן עד שכתב לקמן שורה 16 הוועק בסתם ובקיצור קצת באו"ז ח"ב 75 א'. ⁽⁷⁾ ד"ו 71 סע"א וד"ב ע' 179, ע"ש הלשון. והוועק בקיצור ובשינוי קצת לעיל ע' 404 שורה 26, ע"ש בהגהותי. ⁽⁸⁾ ביצה כ"ז סע"ב. ⁽⁹⁾ גמרא וה"ג: דמים על הבהמה. ⁽¹⁰⁾ ה"ג: דרגיל גביה. ⁽¹¹⁾ ה"ג. ⁽¹²⁾ כי"א: ביעי או פירי אחריני, וע' ח"ג. ⁽¹³⁾ ביצה כ"ט סע"ב. ⁽¹⁴⁾ שם כ"ד סע"ב. ⁽¹⁵⁾ עכ"ל ח"ג. ⁽¹⁶⁾ הכונה לתוס' ריב"א ממסכת ביצה. ע' או"ז ח"ב 75 רע"א. ⁽¹⁷⁾ יצחק ברי אשר. ע' מבוא. ⁽¹⁸⁾ עירובין מ' רע"א, ביצה כ"ה רע"א. ⁽¹⁹⁾ ע' לעיל ע' 407 שורה 15 ובהגהותי שם אות 12. ⁽²⁰⁾ בתוס' ריב"א. ע' לקמן סי' תשס"ג. ⁽²¹⁾ שהביא רשב"ם לעיל ע' 408 שורה 20 ולהלן. ⁽²²⁾ מכאן עד סוף הסי' הוועק בקיצור באו"ז ח"ב 75 א'. ותורף הדברים לקמן סי' תשע"א. ⁽²³⁾ או"ז, דברי. ⁽²⁴⁾ עירובין מ' רע"א. ⁽²⁵⁾ במעשה דליפתא. ⁽²⁶⁾ שמשעם זה התייר

דאתו מחוץ לתחום, הא אין קונים שביתה, אלא ודאי לכתר דהדר ביה מהאי¹ הורה. וההיא ליפא איכא נמי לפרש בחנווני ישראל. ודרך בני מחווא שהיו החנוונים קונים המדה בשלשה או ארבעה פשיטים², וסכום היה למדה, שהיו קונים בשלשה שלשה או בארבעה ארבעה. ומנהג הכפריים גוים שהיו מקבלים פשיטים מן הגוים ומן הישראלים שהם חנוונים כרי להביא אחר יום או יומים לעיר הלפתית, כמו שמנהג עדיין שמקבלים הגוים פשיטים³ מיהודים באמנה על התבואה עד שמביאין להם, וכך מנהג בני מחווא. והכי פירושא ההוא ליפא דאתי למחווא, שאיחר הגוי להביאו עד יום טוב שני לחנווני ישראל שקנהו מאתו, ונפק רבא לראותו בבית החנווני ישראל אם מאתמול נעקרו, >וראה שמאתמול נעקרו<⁴, ואמר הבא בשביל החנווני ישראל זה מותר לישראל אחר לקנותם מן החנווני ישראל, וכל שכן >הכא<⁵ דאיכא גוים שקנו גם הם [מן]⁶ זה הגוי, דאיכא למימר בשביל הגוים הביאם, כי אמר בלבו אין ישראל לוקחים וקונים ביום טוב אפילו מישראל [חבירין]⁷, והביאו לגוי. כיון דחזא דמפשי גוים להביא לחנווני ישראל והיו מתכוונים כדי שיהא לחנווני הישראל למכור ולהשפיע לישראל הדרים, הוי כמו שמביאין אדעתא דכל ישראל, דניחא לגוי שיקנו אחרים מן החנווני, כי גם הוא נשכר במה שמוכר לו. ועדיפא מהא דאמר לעיל⁸ כל דאתי >לכי ריש גלותא<⁹ אדעתא דכולהו [רבנן]¹⁰ אתי, ואף על גב דאתא לריש גלותא¹¹:

שפב. מהו¹² להזכיר של ראש חודש בראש השנה. פירש רבינו חננאל¹³ כלומר מוסף של ראש חודש עם מוסף של ראש השנה, ומסקינן¹⁴ זכרון אחד עולה לכאן ולכאן. וגרסינן בירושלמי¹⁵ רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי¹⁶ העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה אין צריך להזכיר של ראש חודש. ונשערי רבינו שמואל בן חסני כתב כי האי גוונא, וכתב דגרסינן במסכת שבועות¹⁷ חד בר אביי עבר קמי תיבותא ולא אדכר ריש¹⁸ ירחא (קמיה)¹⁹ וקלסן[ני]ה²⁰. [ו]כתב ודוקא מוסף של ראש חודש כגון ובראשי חדשיכם וכו' הוא שאינו מזכיר עם קרבן מוסף של ראש השנה, וכן יעלה ויבא [וכו'] ביום ראש חודש, אבל ושעיר לכפר ועולת החודש ומנחתה ושני תמידין כהלכתן²¹ צריך להזכיר, שכן מסורש בסדר

רבא לבני מחווא למיזבן דכרי דאתו למברכתא, עירובין ס"ז סע"ב. (1) וסכירא ליה חפצי גוי קונין שביתה, הורה במעשה דליפא. (2) מטבע קמנה. פשיט דספרי ב"מ ט"ז סע"ב וש"מ. (3) ע' צונץ Zur Geschichte ע' 540. וע' פירוש רגמ"ה ורש"י ותוס' בכורות מ"ט ב'. (4) או"ז. ושם ליתא: אם מאתמול נעקרו. (5) או"ז. (6) כ"י: כנגד. (7) או"ז. כ"י: מביא. (8) עירובין מ' א'. (9) או"ז וגמרא. (10) או"ז וגמרא. כ"י: ישראל. (11) אפ"ה אמרינן דאתי אדעתא דכולהו רבנן, הכי נמי בליפא אמרינן אף שהגוי הביאו לחנווני הביאו אדעתא דכל ישראל. (12) עירובין מ' א'. מכאן עד חדשיכם עמ' 411 שורה 2 הועתק בסתם ובקיצור קצת באסופות כ"י ב"ה ד'. ועד להזכיר לקמן שורה 24 נמצא בקיצור ברוקח ס' ר"ד. ונראה שמכאן שאב, או מתשובה שהשיב לו רבינו או ר' יואל. ע' לקמן סוף חסי' בהגהותי. (13) שם. ועד חודש לקמן שורה 28 מפר"ח, ע"ש. וע' לקמן ס' תקל"ז. (14) מ' רע"ב. (15) עירובין ספ"ג, שבועות ס"א ח"ה. (16) ירוש' יסא. (17) בירוש', ס"א ח"ה ל"ג רע"ב. (18) וכן ברוקח ס' ר"ד. ירוש' ולקמן ס' תקל"ז: דריש. (19) ליתא בירוש' ולקמן ס' תקל"ז. (20) ירוש' וס' תקל"ז. כ"י: וקלסו. (21) נוסח זה הובא בשב"ח ס' ר"ץ ע' 272 בשם אחיו. וכעין זה נוסח קהלת פפר"מ, ע' סדור עבודת ישראל ע' 397. וע' תוס' עירובין מ' א' ד"ח וזכרון וביצה ט"ז א' ד"ה איוהו ור"ה ל"ה א' ד"ה אילימא ואו"ז ח"ב 75 ב' ותוס' עה"ת במדבר כ"ט א'. ומכאן נודע לנו שתוא נוסח הגאונים. ולקמן ס' תקל"ז הובא כן מסדרע"ג.

מוספין¹ מלבד עולת החדש ומנחתה. ועוד אני מזכיר בסוף שושרות כסוקי וביום² שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם. עד כאן יסודו. ובמסכת ראש השנה בספר אחרון איתא בירושלמי כולה כאשר כתבנו³, וסיים רב מפקיד לתלמידיו לאדכורי במוספין ועולת החדש ומנחתה ושעיר לכפר ושני תמידין בהלכתן: ואם⁴ לא אמר מחזירין אותו. ומוקמין לה⁵ ביחיד, דאי בציבור תניא בספר חסלת השחר⁶ טעה ולא הזכיר של ראש חדש ערבית⁷ אין מחזירין אותו וכו' מפני שיכול לאומרה במוספין וכו', ומסקינן החם בצבור, אבל ביחיד מחזירין. ויש לתמוה מדאמר רב ענן אמר רב⁸ טעה ולא הזכיר של ראש חדש בלילה⁹ אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש בלילה⁹, והא לא מתוקמא אלא ביחיד¹⁰, דכציבור אסילו ביום נמי, וקשיא לי מהא ברייתא שאמר בערבית מחזירין אותו¹¹. ויש שאומר¹² דילמא האי מחזירין לא קאי אלא אמנחה ושחרית, ולא נהירא לי. ובתפלה דווקא מחזירין, ולא בכרכת המזון, והכי אמרינן בספר שלשה שאכלו¹³. ומיפרשא התם דווקא בחול, אבל בשבת ויום טוב מחזירין¹⁴:

שפנ. מצאתי בתוספות¹⁵ מורי שב"ט¹⁶. מדאיבעיא להו¹⁷ זמן אם אומר בראש השנה ויום כפורים, ולא¹⁸ בשאר רגלים, [שמע מינה שאר רגלים]¹⁹ דאורייתא וראש השנה ויום כפורים דרבנן²⁰. והטעם ברור לא ידענו אמאי פשוט דשלש רגלים דאורייתא טפי מראש השנה ויום כפורים שהם מדרבנן. ואי משום דאיקראי רגלים, ומנא לן דעל רגלים אמרינן זמן מדאורייתא, כדברי רב ושמואל שאמרו²¹ אין אומרים זמן אלא בשלש רגלים. ובירושלמי בערבי פסחים²² גרסינן תנא²³ אינו אומר²⁴ זמן אלא בשלש רגלים אמר רבי מנא מתניתא אמרה כהנא²⁵ בחג המצות בחג השבועות ובחג הסוכות תני כל מה שכתב²⁶ בו מקרא קודש צריך להזכיר בו זמן, ומקשינן על דברי רבי מנא הרי ראש השנה ויום כפורים, כיון²⁷

(1) בפרשת פנחס, כ"ט ו'. (2) במד' י' ו'. (3) לשון הירושלמי, שלא נמצא בירוש' לפנינו, הועתק לקמן ס' תקל"ו. ע"ש ובהגהותי שם. (4) עירובין מ' רע"ב. (5) הא דאם לא הזכיר של ר"ח ערבית מחזירין אותו צריכין אנו לאוקמה. (6) ברכות ל' ב'. (7) גמרא: בערבית. (8) ד"ס. גמרא ולעיל ע' 59 שורה 7: ערבית, ולעיל ע' 63 שורה 10: בערבית. ע"ש בהגהותי אות 8. (9) וכן לעיל ע' 59, ע"ש בהגהותי. וע' לעיל ע' 68 ובהגהותי שם אות 9. (10) ע' לעיל ע' 68 ובהגהותי שם אות 10. (11) וכזה גם בברייתא שבת כ"ד א'. (12) לא מצאתי. ופירשו כן במאירי שבת כ"ד א' וחדושי הר"ן שם ור"ן שם ס' ש"ד. (13) ברכות מ"ט רע"ב. (14) ע"פ השוואה עם ראבי"ה סס"י פ"ה וס' תקל"ז נראה לי שס"ב אינו מהאבי"ה. רק מדברי ר' יואל. (15) כ"א, כ"ו: כתב. (16) כלשון זה לעיל ע' 408 שורה 14 ושורה 19 בדברי ר' יואל וע"ש אות 20. וע' לקמן רס"י שפ"ה. ולקמן ע' 412 שורה 12: מורי ר' אפרים, וגם זה הוא לשון ר' יואל. ולפ"ז ס' שפ"ג הוא בדברי ר' יואל. (17) בעירובין מ' ב', ע"ש הלשון. (18) ולא נסתפק בשאר רגלים. (19) הוספתי מסכרת. לקמן ס' תקל"ד: תדע מדאבעיא לן בבבלי מערבין אם אומר זמן ברה"ר ויה"כ, שמע מינה דברגלים פשוטא ליה דמדאורייתא [אמרינן זמן]. (20) ע' לקמן ס' תקל"ד ובהגהותי שם. (21) עירובין מ' ב' כג' ד"ס אות ב'. גמרא ולקמן ס' תקל"ד: אומר. (22) פסחים פ"ו ה"ו בשינוים קלים. כ"א: פסחים בפסוק. (23) כ"א: תני, ירוש' וס' תקל"ד: תניא. (24) וכן ס' תקל"ד. כ"א: אין אומר, ירוש': אין אומרים. (25) כ"א וס' תקל"ד: ובחג, ירוש': וכן בחג. (26) כן בירוש', כ"א וס' תקל"ד ומנהיג ס"ה רע"א: שכתוב. (27) פירוש הוא. הרי ר"ה וי"ב, אע"פ שאינם רגלים, אבל כיון שבאים לפרקים צריך להזכיר.

שהם באים לפירוקים¹ ואינם רגלים צריך להזכיר זמן. ולא יכולתי לעמוד² על העיקר של דברי רבי מנא, שהרי ראש השנה ויום הכפורים כתיב בהו³ מקרא קודש⁴, ואמאי⁵ הני דאורייתא והני דרבנן. נימנום⁶. ואני אומר דילמא רבי מנא לית ליה כההיא ברייתא דתלי טעמא במקרא קודש, אלא כההיא תלי טעמא [דכתיב]⁷ בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות, ולא קאמר חג לא בראש השנה ולא ביום כיפורים. ואשכחן בפרק שלישי דמסכת ראש השנה ירושלמי בסופו⁸ והילכתא אומר זמן בראש השנה על הכוס מדברי סופרים [בשופר]⁹ מדברי תורה:

הבא¹⁰ אמרין יום הכיפורים היכי עביד אי מברך¹¹ וישי ליה [כיון]¹² דאמר > זמן קבלה עליה וכו' < ליתביה לינוקא אתי למסדר. וראיתי שנחלקו בקמן שנמול 10 ביום הכפורים וברכו על הכוס כמנהג [ה]עולם, ואמרו להניח הכוס עד מוצאי יום כיפורים לשתות[ן]. ומצאתי בתשובת רבינו יצחק ברבי יהודה¹³ שהוא צוה לעשות כן¹⁴. ועל זה נחלק מורי ר' אפרים בר יצחק. ומכאן היה אוסר, שאם יש תקנה בדבר להניחו עד מוצאי יום כיפורים מאי מתמה תלמודא יום כיפורים היכי עביד, ליעבד כהאי גוינא שיברך ויניח הכוס עד הלילה. ויש לפרש¹⁵ דהאי דקאמר ליתביה 16 לינוקא אתי למסדר היינו דוקא כשהכוס בא לחובת היום, שצריך לומר זמן¹⁶, ואיכא למיחש שאתי למיסדר כשיהיה גדול ויברך על הכוס וישתה, דמילתא דשכיח[א] איכא למיחש, שבכל שנה ישנו פעם אחת. אבל כוס של מילה, שהכוס¹⁷ אינו אלא

(1) ע' עירובין מ' ב'. (2) כ"א, כ"י: ואינו יכולתי להעמיד. (3) במד' כ"ט א', ד'. (4) ולמה אין אומר בהם זמן. (5) ואף לגמרא דידן ולקושיה דירוש' שאומר בהם זמן עכ"פ אינו אלא מדרבנן, ע' ראש הסי'. ואמאי וכו'. (6) ע' לעיל סס"י קפ"ב ובחגהותי שם אות 25. ונמצא עוד במחז"ו ע' 112 סס"י קמ"ב ובחוס' נויר ג"ג א' רד"ה בתר. (7) דברים ט"ז ט"ז. (8) וכן שבה"ל רס"י רפ"ה: בירושלמי פרק ראוהו בית דין אומר זמן על הכוס בראש השנה מדברי כופרים בשופר מדברי תורה, ובס' העצמים ד' גרוסכרעג ע' ס"ט: ירושלמי זמן על הכוס מדרבנן ועל השופר מדאורייתא. ובירוש' לפנינו לא נמצא, וכבר העיר ע"ז ר"ש הורוויץ בהערותיו לתניא סי' ע"ג, וע' באבער בירושלים ד' לונץ ח"ז ע' 252 סי' מ"ז. והנה מצאנו חילוק זה בתשו' רב ניסים גאון בראביה לקמן סי' תקל"ד ובמנהגי ס"ד סע"ב וס"ה רע"א ובאור' ח"ב 76 א' ובקיצור בתשב"ץ ס' קנ"א: "זמן בראש השנה בקידושא דרבנן ולא פשר זמן דתקיעת שופר שהוא דאורייתא", והביא ראיה לזה כדאיבעיא לן בעירובין מ' ב' אם אומר זמן ברה"ה. ע' הלשון לעיל ע' הקודם אות 19 ובמנהגי הנ"ל. ואת הירוש' לא הזכיר. ומי לנו בזמן הגאונים בקי בירושלמי ומחבר את דבריו יותר מרב ניסים בעל המפתח? לכן אין ספק שר' יואל הביא את הירושלמי מן "ספר ירושלמי", שהוסיף המאמר בירוש' ע"פ דברי רב ניסים ואוגאונים אחרים, שאולי מהם שאב גם רב ניסים. ושבה"ל ובעל ס' העצמים העתיקו מהראב"ה. ושאר הראשונים לא הזכירו ירוש'. זה. (9) ע' לשון שבה"ל באות הקודם. (10) עירובין מ' ב'. (11) גמרא: מברך עליה. (12) כ"י: כגון. (13) תשובתו הועתקה לקמן רס"י תתצ"א, והיא במחז"ו ע' 624 ומעשה הגאונים ע' 59 ופרסם סי' רפ"ב. (14) ע' תשובה ח"ג סי' קנ"ה ותשו' רי"צ באבודרהם ה' ברכות שער ט'. מנהגי נ"ח א' סי' מ"ח בשם רש"י. (15) תוס' עירובין מ' ב' ד"ה דילמא בשם רשב"ם, או"ז ח"ב סי' ק"ז אות ח' ומדרכי יומא סס"י תשכ"ז בשם ר"ת, ורוקח סי' ק"א ושבה"ל סי' רע"א וגליון במעשה"ג ע' 60. ובמנהגי נ"ח א' בשם ר' אליהו מפריש. וזה הוסיף המנהגי במחז"ו ע' 625 סי' תקד". ע' הערתו במונטסרפיט ח' נ"ב ע' 306. (16) כ"א: שצריך לומר זמן לחובת היום. (17) מכאן עד רפואה לקמן ע' 418 שורה 5 מובא בשינוי סדר קצת באור' ח"ב סי' ק"ז בשם רשב"ם. והעתיקו מכאן, והכין שמו"ש בראש הסי' מצאתי בתוס' מורי שב"ם מוסב על כל הסי'. או שר' יואל כאן וראביה לקמן סי' תתצ"א

בשביל רפואה של האם והילד, כדמוכח בירושלמי¹ בפרק רבי אליעזר אומר² (בסופו) אם לא הביא כלי [בסופו]³, דגרסינן התם כל הברכה עד ותגל יולדתך [תש] לח⁴ אסותא דחיים ורחמים מן קדם מימרא דשמיא לאסאה לרביא הדא דהוא צריך אסו וכו'⁵, ובעבור⁶ כך נהגו למבול אצבע ביין שבכוס ליתן לתוך פיו של תינוק והנותר שבכוס שולחין לאם לשחות בשביל רפואה⁷, וכן נוהגים בכל מלכות⁸ לומברדיאה⁹. [72 b] הילכך אין לחוש, חדא דהא הנער⁹ בן שמנה, [ו] מאי אתי ביה למיסרך, ועוד¹⁰ דמילתא דלא שכיחא היא, והכוס אינו בשביל חובת היום דליתי למיסרך, אלא בשביל רפואת הילד והאם, והם מסיכנים, [ו] אין דבר (רפואה) עומד בפני פקוח נפש¹¹. וליכא למיטר דאתי למסרך, דאם כן היאך מאכילים החולים ביום כיפורים¹², דליגוד משום מיסרך, אלא דוראי כי האי גוונא לא חיישינן. ולי¹³ היה¹⁰ נראה שלא היה צריך כי אם ליתן לתוך פיו של תינוק, ולא לשחות עד הלילה:

שפד. הילכתא¹⁴ מתענה ומשלים. וגרסינן נמי בירושלמי פרק סדר תעניות > כיצד במסכת תענית¹⁵ אמר זעירי בשם רב הונא¹⁶ ואפילו יחיד שגזר על עצמו תענית¹⁷ מתענה ומשלים כהדא רב ביבי הוה יתיב קומי רבי יסא בעא מיליף מיניה מהו¹⁸ עובדא אמר ליה נימטי בייתא צנחר אמר ליה רומשא הוא אמר¹⁵ ליה אית¹⁹ גבי²⁰ תורמוסא²¹ אמר ליה ומשלימין²² כרבי יוסי. והכי פסק בשאלות פרשת בראשית²³:

שפה. כתוב²⁴ בסירוש רבינו חננאל²⁵ אף על גב דרב ושמואל הילכתא כוותיה דרב באיסורי²⁶, בהא קיימא לן כשמיאל, דתניא כוותיה²⁷ חנניה

שאבו מתום רשב"ט, ומשם גם האו"ז. (1) ע' לעיל ע' 860 ובהגהותי שם אות 11 ואות 12. (2) הוספתי עפ"י הנושנה. (3) כ"א: בסוף פרק רבי אליעזר אם לא הביא כלי. (4) או"ז בשינוים קלים. וע' הנוסח במקומות שרשמתי לעיל ע' 860 סוף אות 12. ונזכרה בקשה זו עוד בתשו' רב צמח בח"ג סי' ק"ח ובראב"ן ע' א'. וע' קדוש נוסח כוכין כ"ב ב' ע' Sola Pool The Kaddish ע' 18 הערה 12. (5) ובאו"ז הועתק כל הנוסח. ע"ש. (6) עד למיסרך לקמן שורה 7 ע' ראב"ן ע' א' ולקמן סי' תתצ"א. (7) ע' לעיל ע' 860 אות 15 ותשו' רב צמח הנ"ל. (8) ע' לעיל ע' 860 אות 18. (9) כ"א. (10) אף אם נוהגים לאם הילד לא חיישינן דאתו למיסרך, דמילתא וכו'. וע' ה"ג ד"ב ע' 46. (11) יומא פ"ב א'. וע' מקומות שרשמתי במונטסשריפט ח' נ"ז ע' 19 הערה 2. (12) משנה יומא שם. (13) כונתו כי באמת יש תנאים בהיתר אכילה לחולה וליוולדת ביה"כ, כראיתא ביומא פ"ב א', ואם לא נתקיימו התנאים מה נעשה בכוס, לכן כתב כי פשוט הוא ליתן וכו'. ע' לקמן סי' תתצ"א באמצעו. ומשם אולי נראה כי ולי נראה וכו' הוא לשון חראבוי"ה. (14) עירובין מ"א רע"ב. (15) תעניות ספ"ב בשינוים. (16) וכן בתום עירובין מ' א' ד"ה שאני ובאו"ז ח"ב ססי' ק"מ. (17) ירוש': תענית בערב שבת. (18) כ"א. ירוש': הדין. (19) וכן באו"ז. ירוש': א"ל אית בתענה א"ל אית גבי. (20) כ"א: גביה. (21) ירוש': תורמוסין. (22) וכן בירוש'. כ"א ואו"ז יותר נכון: כשלימין. (23) רס"י א': האי מאן דיתיב בתעניתא, ובתנחומא בראש סוף אות ב': האי דיתיב. ולשון זה משמע רשות, ע' תוס' עירובין מ' א' ד"ה שאני והגה"מ פ"א מה' תעניות סי' ג', והוכיחו שם כן גם מלשון הגמרא מ' סע"ב. ובדברי רבינו קשה מה עדיף לשון השאלות מלשון הנמרא הנ"ל. ואפשר שכונת רבינו שמלשון השאלות מוכח יותר ע"י הענין דסליק מיניה, וכמ"ש בהעמ"ש אות מ'. וצ"ע. (24) כל הסי' מדברי ר' יואל. ע' לקמן ע' 414 אות 16, 415 שורה 1. ועד כרב לקמן ע' 414 שורה 10 נשנה לקמן רס"י שפ"ו בסוף שאלת ר' יואל, ע"ש. (25) עירובין מ"ג א'. ומוסב על פלוגתא רב ושמואל שם מ"ב סע"ב רב אמר הלכתא כר"ג בדיר וסדה וספינה ושמואל אמר הלכתא כר"ג כספינה אבל בדיר וסדה לא. (26) בכורות מ"ט ב', נדה כ"ד ב'. (27) עירובין מ"ג א'.

אמר וכו' עד הלכה¹ כרבן גמליאל בספינה וכו'. ורבינו רבי יצחק האלפסי הביא דברי פירוש רבינו הנגאל, וכתב² ואין לא סבירא לן הכי, דמהא ברייתא לא גמרינן מינה אלא דפליגי רבן גמליאל ורבי עקיבא, אבל סויע לחד³ מיניהו לא גמרינן מינה, דקיימא לן⁴ אין למדין הלכה לא מפי משנה ולא מפי תלמוד. וכי תמא האי מכריע הוא, ואמרינן בפרק כירה⁵ כל מקום ששנים⁶ חולקין ואחד מכריע הלכה כדברי המכריע, הא אמרינן התם⁷ הני מילי⁸ במתניתין אבל בברייתא לא. ועוד אחי אביו של רבי⁹ חנניה הוא רבי יהושע¹⁰, והיאך יהא הוא החולק¹¹ והוא המכריע. הילכך הדרין לכללא [רידן]¹² הילכתא כוותיה דרב באיסורי. ועוד אמרינן לקמן¹³ בענין נחמיה¹⁴ אי סלקא דעתך בדטלו גברי עסקינן הא¹⁵ אמר רב הלכה כרבן גמליאל בדיר וסחר ובספינה, דאלמא הילכתא כרב. עד כאן יסודו. ועוד הוסיף מורי שב"ט¹⁶ להביא ראיה¹⁷ דאמרינן לקמן¹⁸ לענין מברכתא וכו' דכולה מברכתא כארבע אמות דמא, ופירש רבינו שלמה טעמא דרמי לנתנוהו בדיר וסחר¹⁹ במהלך את כולה, ופסק רב²⁰ כרבן גמליאל, והוא הדין לעיר <שיש לה מחיצות>²¹, אלמא שעבד רב²² עיבדא כרב. עד כאן יסודו²³:

16 **ומצאתי** בפירוש רבינו יהודה כרבי נתן מפי רבו רבינו שלמה כרבי יצחק²⁴ שפסק מאן²⁵ ספינה הנכנס בה מבעוד יום מותר לילך [בתוכה] בשבת, אף על פי שהספינה מפליגתו חוץ לתחום, ובלבד שלא יצא מן הספינה בשבת, דהא אמרינן²⁶ מי שיצא חוץ לתחום אין לו אלא ארבע אמות. וכל הספינה היא לו כארבע אמות, כיון שנכנס בה מבעוד יום ושבת באויר מחיצות של ספינה, דהכי אמרינן בנמרא²⁷ כי אמרינן כל הבית²⁸ כארבע אמות היכא דשבת באויר מחיצות. ולפיכך נהנו לבנים בה מבעוד יום, ולקנות להם שבתה, כדי שתהיה להם הספינה כארבע אמות. מיהו מותר להפליג בשבת עצמה, אבל משיצא חוץ לתחום אינו זו מארבע אמות, ואין הספינה לו כארבע אמות, הואיל ולא שבת באויר מחיצות. כך נראה למורי שיחיה. עד הנה יסודו:

(1) כ"ה בנמרא. בפר"ח גי' אחרת, ע"ש. (2) בהלכותיו עירובין פ"ג סי' תרי"ג, בשנינוס. (8) כו"א ורי"ף, כ"ו: להן. (4) ב"ב ק"ל ב' כגו' ד"ס שם אות ט', וכן בסוף מכא התלמוד לר"ש הגניד. ועי' נדה ז' סע"ב ורש"י שם ורשב"ם ב"ב וראב"ן ק"ז סע"ב ותשו' מהר"ם ד"ל סי' פ"ג. (5) שבת ל"ט סע"ב. (6) וכן ברי"ף, ועי' גמרא. (7) מ' רע"א. (8) וכן סי' העתים עי' 51 ורא"ש עירובין פ"ד סי' ב' מרי"ף, רי"ף וגמרא: דילמא ח"י וכן לקמן רס"י שפ"ו. וליתא ברי"ף וסח"א, וכן בכל הש"ס. ובגדה כ"ד ב' מ"ס. (10) עי' ד"ס אות ד'. ומ"ש הראב"ן סי' ס' צ"ע, שהרי משם אין ראיה לסתם חנניה. ועי' הערתו במנוטשורוס ח' נ"ד עי' 284. (11) במשנה עירובין מ"א ב' וברייתא שם מ"ב ב'. (12) כ"ה ברא"ש עירובין פ"ד סס"י ב'. כ"י: דלאו, רי"ף וסח"א: לכללא דהלכתא. (18) עירובין מ"ד רע"א. (14) שם מ"ג סע"ב, ע"ש וברי"ף. (16) וכן ד"ס, ועי' גמרא. (16) כן כותב ר' יואל, עי' לעיל עי' 411 אות 16. (17) ראיה זו בקיצור בתוס' עירובין מ"ג סע"א, וכלשונה כאן באר"ז ח"ב סי' קמ"ו. ונראה שמכאן שאב. (18) מ"ז סע"ב, ע"ש. (19) עירובין מ"א ב'. (20) שם מ"ב סע"ב. (21) רש"י. ועי' לשונו. (22) בענין מברכתא. (28) של רשב"ם. (24) שבת"ל סי' קי"א עי' 82 מדברי ר' נתן המכריע בשם רש"י. וכל הלשון עד מחיצות לקמן שורה 28 בתוס' עירובין מ"ג א' ד"ה הלכה ובאר"ז ח"ב 78 א' מפירוש רשב"ם. וכן באר"ז ח"ב סי' ג'. (25) מעירובין מ"ב סע"ב: הואיל ושבת באויר מחיצות מבעוד יום. (26) במשנה עירובין מ"א רע"ב. (27) עירובין מ"ב סע"ב. (28) גמרא וא"י: הבית כולו.

ואני יואל תמיה. לפי דבריו סבירא ליה¹ דהילכתא כשמואל בדיר וסתר הואיל ולא שבת באויר מחיצות, והוא² כתב בענין מכרכתא³ דמשמע דסבירא ליה לרבינו שלמה כרב⁴. ונראין ודאי דברי האלפסי⁵ דהילכתא כרב בכולהו, ולא בעינן שבת באויר מחיצות⁶:

- ואני לא יכולתי להכריע היתר גמור לכנוס לספינה בשבת, כדבריו רב, דהא תניא⁶ לעיל⁷, וברייטא היא בתוספתא פרק י"ו⁸ דשבת, לא ילך⁹ אדם בסוף¹⁰ שדהו לידע מה היא צריכה כיוצא בו לא יטייל אדם עד¹¹ פתח מדינה כדי לכנוס למרחץ למוצאי שבת¹². וברייטא דא עיקר, כדמוכח בפרק בכל מערבין¹³. וכל שכן לכנוס בשבת דאסור, דאפילו להמתין על התחום אסור, משום הוכחה דדמי כמבין משבת לחול, וכל שכן לצאת ממנו. ומיהו [מהא] דתניא בפרק קמא דשבת¹⁴ אין מפליגין¹⁰ בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת וכו', אין לאסור¹⁵, דההוא אינו משום איסור תחום, אלא טעם שמתפחד אדם בכניסתו בים, כאשר פירש רבינו יצחק אלפסי¹⁶. וזה לשונו יש מי שאומר, והיינו¹⁷ רבינו חננאל¹⁸, הא דתניא אין מפליגין בזמן שגוישת ואין במים עשרה טפחים [ו] משום גזירת תחומין נגעו¹⁹ בה, אבל למעלה מעשרה לא גזרו, ומשם הכי נהגו להפליג בים הגדול²⁰. והאי טעמא פריכא הוא, דאם כן הוה ליה למיתני אין מפליגין בספינה קטנה, ואמאי תני ספינה סתם, משמע אפילו גדולה. ועוד מאי איריא שלשה ימים, אפילו טפי נמי. ועוד לדבר מצוה אמאי קתני דשרי, והא העמידו דבריהם במקום עשה, דכתנן²¹ [אונן]²² מובל ואוכל פסחו²³ לערב אבל לא בקדשים [ומפרשי]²⁴ משום שהעמידו דבריהם במקום עשה. אלא היינו טעמא שאין מפליגין משום עונג [שבת] שלא יבטל, שכל שלשה ימים הוה²⁰ ליה שינוי וסת משום נגעו הספינה, כדכתיב יחוגו ויוגעו כשכור²⁵, ולא יכלי למיעבד עונג. ולאחר שלשה ימים הוה להו נייחא, וכעו מיכלא, ומקיימי מצות עונג. ולדבר מצוה שרי, משום דמטרי מעונג, דהעוסק²⁶ במצוה פטור מן המצוה²⁷, ותנן²⁷ שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה. והוא הדין²⁸ שאין צדין על עיריות של גוים פחות משלשה ימים קודם לשבת²⁹, משום פחדא, ומבטלי עונג מלאכול ולשתות, ולבתר שלשה²⁵

(1) לרש"י. (2) הריב"ן. (3) עירובין מ"ז סע"ב. (4) ע' לעיל ע' הקודם שורה 10 ולהלן. (5) לעיל ע' הקודם שורה 1 ולהלן. (6) ע' תוס' עירובין מ"ג סע"א. (7) עירובין ל"ח סע"ב ול"ט רע"א. (8) לפנינו פ"ח, ובד' צ"מ פ"ז. (9) כן ברי"ף עירובין ס"י תרגו. (10) ד"ס סוף אות מ'. (11) ד"ס. (12) גמרא. (13) למרחץ מיד. (14) עירובין מ' רע"א. ע"ש. (15) שבת י"א א'. (16) ליכנס בספינה בערב שבת ולהפליג, וע' ראב"ן ס"י פ'. ושבח"ל ס"י ק"א מ"א ב'. ורבינו יואל וצ"ל הקשה מפרק קמא דשבת דתנן התם דאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת ומצור לצידון אפילו בערב שבת שרי. (17) בהלכותיו שבת פ"א ס"י רצ"ט ובתשובותיו ס"י ש"ו, והועתקה בס' העתים ע' 2. ור' יואל הביא מן ההלכות, ובקיצור קצת. (18) הערת ר' יואל. (19) שבת י"ט סע"א. ע"ש. וקודם לו בסמוך הביאו ר"ח בשם יש אומרים. (20) כ"ה בפר"ח בפעם הא' ובתשו' הרי"ף ובסה"ע ומנהיג ק"פ רע"א ורא"ש שבת פ"א ס"י ל"ח טרי"ף, רי"ף: גזרו. (21) ע"כ ר"ח. (22) פסחים צ"א סע"ב. (23) משנה ורי"ף, כ"י: אינו. (24) ד"ס ומרב"ט, משנה ורי"ף: את פסחו. (25) בגמרא פסחים צ"ב רע"א. כ"י: ומפרש. רי"ף: ואמרינן עלה. (26) תהלי ק"ז כ"ז. (27) טעם זה בתנחומא ד' באבער שלא אות א' ומשם בבמ"ד דפס"ז: ושליח מצוה דוחה את השבת. והמפרשים נדחקו, ואין ספק שהכונה כמ"ש הרי"ף: שפטור ממצות ענג שבת. (28) סוכה כ"ה א'. (29) כן גם ברי"ף. וצ"ל: והוא הטעם, ככתשו' הרי"ף וסח"ע: וכמו כן אמרו מטעם זה. וע' סח"ע ע' 1. (30) ברייתא שבת י"ט א'.

ימים פרח פחדיהו. עד כאן יסודו. ונראין לי דבריו. דלפירוש רבינו חננאל פשיטא ליה שאין תחיתין למעלה מעשרה, והא לא אישש בתלמוד¹. וזו דלדבריו מיקי דברייא לא מיירי בים, [ושגנה]² היא, דבירושלמי³ איתא הכי אין מסליגין⁴ לים הגדול⁵ לא בערב שבת ולא בחמישי בשבת בית שמאי אומרים⁶ ברביעי⁷ ובית הלל מתירים⁸. ומה שכתב רבינו אב"ן⁹ דהא כרייתא דאין מסליגין בית שמאי¹⁰ היא, אישתמיטתיה הא דירושלמי, דאפילו בית הלל היא¹¹. ויש לפרש¹² דווקא לים הגדול אסור להפליג משום עונג¹³, אבל כשאר נהרות אין פחד ואיכא עונג, ושרי להפליג אף שלא במקום מצוה. אי נמי [נראה]¹⁴ דרוב בני אדם [אינם]¹⁴, הולכים כי אם להרוויח מזונות, והיינו מצוה¹⁵, כדחניא באלו מגלחין¹⁶ מתניתין דלא כרבי יהודה דחניא ר' יהודה אומר הכא ממדינת הים לא יגלה מפני שיצא שלא ברשות אמר רבה לשוט דברי הכל אסור, פירוש למייל, למזונות דברי הכל כותר, דהיינו ברשות מצוה¹⁷, כי פליגי להרוויח, שלא יהיו מזונותיו מצומצמות, וקיימא לן כסתמא דמתניתין דמדמה לה למזונות. הילכך כשיוצאים להרווחה שרי אפילו בים הגדול, כדחני בכרייתא¹⁸ במה דברים אמורים כדכר¹⁹ הרשות אבל לדבר מצוה מותר²⁰ וכו'. וההיא¹⁵ כרייתא איכא בתוספתא [73 a] בפרק כל כתיב²¹, וקתני אין מסליגין לים הגדול וכו', ומסיים ספינה הנאה לים²² אין יוצאין²² ממנה²³ ליבשה אלא אם כן הוי²⁴ בתוך התחום עד שלא החישך²⁵ ומעשה²⁶ ברבן גמליאל וכו' :

שפ"ו. וזאת השאלה שאלתי אני יואל הלוי מאת מורי הרב רבי אפרים זצ"ל

(1) ע' עירובין מ"ג א' וב' ומ"ה סע"ב. וכיון שלא נפשטה הבעיא הוי ספקא דאיסורא ולתומרא. ע' הגדלים פ"ל מה' שבת סי' מ' ולעיל ע' 264 אות 2 וע' 887 אות 9. או שכונת ר' יואל כמ"ש בסה"ת סס"י רכ"ד, ע"ש. (2) כ"ו : ועונגה. כ"א : ועונגה. (3) שבת פ"א ה"ח. (4) וכן הראשונים, ירוש' : מפרישין. (5) וכן בתוספתא שבת פ"ד, וע' תנחומא ד' באבער שלח אות א'. הרי מעורש שאסור להפליג בים הגדול. וקושיא זו ברשב"א ומאירי שבת י"ט א'. (6) וכן בתוס' עירובין מ"ג א' ד"ה הלכה, כ"א וירוש' : אומרים. (7) ירוש' : אפילו ברביעי. (8) ע' לקמן אות 11. (9) ראב"ן סי' ס'. וכן רשב"ם בתוס' הנ"ל ובסה"ת סי' רכ"ד ואו"ז ח"ב 78 א', וכן רוב המפרשים. וראיתם מהירוש'. (10) במשנה שבת י"ז ב'. (11) ע' לעיל סוף אות 9. ור' יואל כונתו כמ"ש הרשב"א שבת י"ט א', ומשם בתוספתא נופך ברא"ש שבת פ"א סי' ל"ח, ע"ש. ופירוש זה צע"ק, ע' ב"י א"ח רס"ו רמ"ה ורוקח סי' קצ"ז ומנהיג ק"ד א' סי' קמ"ו. אבל ראב"ן סס"י סי' : "ור' יואל חתני אמר לי ששנויה ברייתא זו בירושלמי הכי אין מפליגין בספינה לים בע"ש ולא בה' בשבת ולא בד' בשבת בג' בשבת ב"ש אסורין וכו' מתירין, אלמא ברייתא דאין מפליגין דברי הכל היא". ולגוי זו הראיה ברורה, אבל לא מצאתי לה דוגמא. ובספרי שופטים פס' ר"ב : זו אחד מג' דברים שדרש ש"מאי הוקן אין מפליגין את הספינה לים הגדול אלא ג' ימים קודם לשבת, וע' מדרש תנאים ע' 128. הרי שאף לב"ש מותר ביום ג' והרי שברייא דאין מפליגין ב"ש היא. ע' הערתי במונטספריסט ה' ב"ב ע' 814. (12) ע' לעיל ר"ע 261 ובהגהותי שם אות 2. וכן רוקח סי' קצ"ז. וע' תשו' רה"ג בתשובה ל' ל' סי' פ"א וסה"ע ע' 3. (13) משום ביטול ענג שבת. (14) הוספתי מסכרה. (15) עד שורה 18 ע' לעיל ע' 261 שורה 9 ולהלן ובהגהותי שם, וע' שבה"ל סי' קי"א ע' 82. (16) מ"ק י"ד א'. (17) כיון שיצא לדבר מצוה הוי יצא ברשות. (18) שבת י"ט א'. (19) ע' לעיל ע' 261 אות 6. (20) לעיל שם אות 8. (21) שבת פ"ד, ד' צ"מ פ"ג. (22) ד' צ"מ. (23) תוספתא : מתוכה. (24) כ"א : ה[י]ת[ה], כבד' צ"מ. (25) תוספתא : חשיכה. (26) ד' צ"מ, כ"א ודפוס : מעשה. (27) נסמן עוד הפעם לקמן. ונראה שכאן נסמן בטעות.

כרבי יצחק. מצאתי¹ בספר האלפסי² שמסק כרב³ בדיר וסחר וספינה. והואיל וכן נראה לי⁴ לפי ראות עיני ספינה הנאה מחוץ לתחום בשבת לעיר מותר לצאת [מתוכה]⁵ ולילך⁶ בכל העיר, דהעיר כולה כארבע אמות דמיא, כדאמרין⁷ בהנהו דיכרי דאתו למכרכתא מחוץ לתחום ושרינן להו בכל העיר משום דכארבע אמות דמיא, ואף על גב דחפצי [הנכרי]⁸ קונים ושכיתה כרבי יוחנן, הכי נמי [הכא]⁹ הואיל⁵ שהספינה כארבע אמות ובאתה לתוך העיר שחשוכה כארבע אמות יכול לילך בכל העיר, כדן מי שיצא הוץ לתחום שיש לו ארבע אמות, וכדאמרין¹⁰ גבי נחמיה¹¹ דאי בדמלו גברי עסקין אף על פי שיצא חוץ לתחום שרי, כרבן גמליאל¹². ועוד ראה מירושלמי¹³ מצופ[ת]¹⁴ היתה לו לרבן גמליאל והיה משע בה בעיניו ואמר כבר היינו בתוך התחום עד שלא חשכה, ופריך התם אפילו משחשיכה ולא רבן גמליאל היא, פירש <רבינו הננאל>¹⁶ ואפילו משחשיכה באו לנמל והיו כמו שניתן בדיר וסחר ויכול לצאת ולילך בכל הנמל, ומשני תיפטר שהיה בנמל¹⁶ יותר מבית סאתים ולא¹⁷ היו מחיצות גבוהות (יותר מ) עשרה¹⁸ ולא היו פרצות יותר על עשר ולא יהא עומד כעומד ופרוץ כפרוץ. ונראה לי דה[א]י [ד]קאמר¹⁹ תיפטר כנון שהיה למן²⁰ יותר מבית סאתים משמע אם היה בית סאתים [גבוה עשרה היה יכול לילך ככולה]²¹, כדתנן²² בסוף פירקין²³ מי שבא בדרך וירא²⁴ שמא תחשיך >והיה מכיר אילן או גדר< ואומר²⁵ תהיה²⁶ שכיתתי וכו' עד הגיע למקום פלוני²⁷ מהלך את כולו וחוצה לו אלפים אמה במה דברים אמורים במקום המסויים כנון ששבת בתל שהוא גבוה עשרה טפחים והוא מארבע אמות ועד²⁸ בית סאתים וכן בבקעה²⁹ וכו' אבל במקום שאינו³⁰ מסויים אין לו אלא ארבע אמות, אלמא שחשיב³¹ תל [ב]ארבע <אמות>³¹, וכל שכן עיר שהוקפה לדירה³². מיהו אם שבתה הספינה

(1) מכאן עד סוף השאלה הועתק באו"ז ח"ב סי' ו'. (2) עירובין פ"ד סי' תרי"ג
(3) עירובין מ"ב סע"ב. (4) נראה לי ליתא באו"ז. (5) או"ז: לצאת בשבת. (6) עד דמיא לקמן שורה 5 מוכח בד"מ או"ז סי' ת"ו מאו"ז. (7) עירובין מ"ז סע"ב. (8) או"ז. כ"י: הפקר, ע' עירובין מ"ה ב'. (9) או"ז. היכא. (10) עירובין מ"ד רע"א. (11) שם מ"ג סע"ב, ע"ש. (12) במשנה עירובין מ"א ב'. (13) עירובין פ"ד ה"א, והוכח בספר"ח עירובין מ"ג ב'. ונראה שמשם העתיק ר' יואל, וע' היטב לשון הירוש'. או"ז: ועוד מירושלמי ראיה. (14) ירוש' בטעות הדפוס: מצודות. (15) או"ז. וע' פ"ח. (16) וכן בירוש', או"ז: לנמל. כ"א: ללמן, פ"ח: בלמין. ע' לקמן אות 20. (17) או"ז: שלא היו מחיצות גבוהות עשרה או שהיו פרצות יתירות על עשר או שהיה עומד כנגד עומד ופרוץ כנגד פרוץ. ולפי ג' זו פירוש הירוש' משוט. וע' הגי' בירוש' ופ"ח בס' העתים ע' 64. וברשב"א עירובין מ"ג א': ולא היו מחיצות גבוהות עשרה פי' או לא היו. ואולי גם לשון האו"ז פירוש הוא. וע' תוס' ר"ד עירובין מהדר"ת מ"ב א' שכתב להנהיג בירוש' כלשון האו"ז. ולשון הכ"י דומה לפ"ח שבספ"ח, ע"ש. וע' אות שאח"ז. (18) וכן פעות זו בספ"ח. פ"ח או"ז כמו שהגהתי. (19) או"ז. כ"י: דהכי קאמר. (20) או"ז: לנמל. ע' לעיל אות 16. (21) או"ז: להלך את כולה. (22) כ"א או"ז: כדהניא. ובאמת ברייתא היא. ואודות תנן במקום תניא ע' לעיל ע' 889 אות 9. (23) נ' ב'. או"ז: בסוף פרק מי שהוציאנהו. (24) ד"ס, ושם כו"א ואו"ז: והיה ירא. וע' ד"ס עירובין מ"ב ב' אות א'. (25) גמרא ואו"ז: ואמר. ואולי "ואומר" וא"ו במקום קמץ, ע' לעיל ע' 885 אות 27. (26) בגמרא ואו"ז ליתא. (27) ד"ס אות ש'. (28) או"ז: עד, וכן ר"ף סי' תרכ"א וספ"ח ע' 70. (29) ר"ף וד"ס אות א', גמרא: בקעה. או"ז: בבקעים, וצ"ל: בבקעה, והוא גי' ד"ס. (30) ר"ף וספ"ח. (31) או"ז, כ"י: בדי' וכל. (32) תמצית פסק ר' יואל בשאלה זו מוכח במדרכי עירובין פ"ד סי'

חוץ לעיר אינם יכולים לצאת לגמרי מן הספינה, [שאו]¹ הספינה להם כארבע אמות.
 >ובספרו² רבינו חננאל פסק כשמואל, וראיתו מדתניא רבי חנניא אומר כל אותו
 היום כו'. ורבינו האלפסי כתב דמשם אין ראיה, דקיימא לן אין למדין הלכה מפי
 התלמוד. וכי תימא מכריע הוא, הא אמרינן סרק כירה אין הכרעת שלישית מכרעת. ועוד
 6 אחי אביו של חנניא היינו רבי יהושע, והחולק אינו יכול להכריע, הלכך הדרינן לכללין,
 והלכתא כרב באיסורי. ועוד מדאמר גבי נחמיה הלכתא כרבנן גמליאל בדירוסה, שמע
 מינה הכי הלכתא³. ומורי יודיעני אסיפה דנתי ואיך דעתו נוטה <. עד כאן השאלה:
 תשובה⁴. עליך אמר קרא⁵ לא יאונה לצדיק כל און⁶. חלילה לך להתיר לצאת.
 [מספינה הבאה]⁷ מחוץ לתחום לעיירות המוקפות אף לדירה, כענין
 10 עיירות⁸ שזכה המלכות⁹, שיש בהם רשות הרבים ואסור לסלול בתוכן יותר מארבע
 אמות. והן רשות הרבים גמורה, ואף על גב דמוקפות חומה, דהא אין דלתותיהן
 נעולות¹⁰ בלילה¹¹, ובקעו בהו (רשות הרבים). ואפילו אם היו כרמלית לא דמו לדיר
 וסהר וספינה שהם רשות היחיד גמורה ומטלטלים ככולם. וממקום שנבאתה¹² להתיר
 משם משמע איסור בספרו¹³, מירושלמי¹⁴, דמשני שהיה נמל יותר מבית סאתים,
 16 משמע אף על פי שהוא כרמלית, הואיל ואסור לסלול בכולו¹⁵, לא הוי כארבע
 אמות. וכן תל¹⁶ שהיה מארבע אמות ועד בית סאתים דוקא, אבל אם היה יותר
 מבית סאתים, הואיל ואסור לסלול בכולו, ואף על פי שהוא כרמלית, לא הוי כארבע
 אמות. וכן ממתניתין¹⁷ נמי דיקא¹⁸, דקתני הולכייהו לעיר אחרת ונתנוהו בדיר וסהר,
 שהוא רשות היחיד¹⁹ מהלך את כל הדיר, אבל אם הולכייהו בעיר אחרת ולא נתנוהו
 20 בדיר וסהר אינו יכול להלך את כל העיר, הואיל ואינה רשות היחיד. ודוקא פסק רב
 בדיר וסהר²⁰ כרבנן גמליאל, אבל לא בעיר, ואפילו מוקפת חומה. והני דכרי דמברכתא²¹,
 מברכתא היה כפר שמוקף חומה והוי רשות היחיד גמורה, ויכול לסלול בכולה, ולא
 בקעו ביה רבים, דהא אפילו עיירות היו באותו הזמן²² שהיו מטלטלין בכולן,
 >דתנן²³ כלתה מדרתו בחצי העיר מטלטל²⁴ בכולה <²⁵, דהיכא דדלתותיה נעולות

תק"א ובהג"א שם ראש הפרק ובאגודה שם סי' ג"א. אגודה: בפירות הבאות, וצ"ל כמדרכיו:
 בספינה הבאה. (1) א"ו: והכונה: אותן ד' אמות שנתנו למי שיצא חוץ לתחום מקומם בספינה
 ושם הן כלות, ולכן אסור לצאת ממנה. כ"ו בטעות: דאין. (2) מכאן עד נומה לקמן שורה 7
 הוספתי עפ"י הא"ו, ועד הלכתא לקמן שורה 7 נמצא בשינוי קצת לעיל רס"ו שפ"ה. ע"ש
 ובהנחותי שם. (3) ע"כ ר"ף. (4) תשובת ר' אפרים הועתקה בא"ו ח"ב סי' ו' אות ג', ותורפה
 בקיצור בהג"א עירובין רפ"ה, ותמציתה במדרכי ואגודה הנ"ל אות 82. (5) ברכות מ"ו ס"ע א.
 (6) משלי י"ב כ"א. והיו רגילים לקרות מקרא זה על מי שניצל ממכשול בדבר הלכה, יבמות
 קכ"א א' ועז' ל"ט א' וחולין ג"ט א' ונדה ס"ה א' וירוש' ברכות פ"ב ה"ו. (7) הוספתי מסבירה
 א"ו: לצאת לעיירות. (8) א"ו: כעין עיירות שלנו. (9) בגלילות רינוס. (10) כ"א וא"ו
 וגמרא: ננעלות. (11) ע' עירובין ו' ב'. (12) ממקום שבאת להביא ראיה. ונמצא הלשון בספרא.
 (13) א"ו: לאיסור מירושלם. (14) לעיל ע' הקודם שורה 9. (15) ע' עירובין ס"ו ב'.
 (16) לעיל ע' הקודם שורה 19. (17) עירובין מ"א ב'. (18) ראיה זו הועתקה באגודה עירובין
 פ"ד סס"י ג"א. (19) משמע דוקא דיר וסהר שהם רשות היחיד. ע' לקמן ע' הבא שורה 25.
 (20) ודוקא בדיר וסהר פסק כר"ג. א"ו: ודוקא פסק רב כר"ג בדיר וסהר. (21) אין ראיה משם,
 מפני שמברכתא וכו'. א"ו: דאתו למברכתא. (22) א"ו: דהא באותן חימים היה להם עיירות
 שהיו. (23) ברייתא עירובין מ"ב רע"ב. ועל תנן במקום תניא ע' לעיל ע' 417 אות 22.
 (24) גמרא: מותר לסלול בכל חעיר כולה. (25) א"ו.

ולא בקעו בה רבים הוי רשות היחיד. אבל עיירות שבכל אלו המלכויות¹ אין מטלטלין בהם בשבת, שיש מהן שהן כרמלית ויש מהן שהן רשות הרבים, והיאך תוכל להתיר לצאת מספינה הבאה מחוץ לתחום, ואפילו אם תמצא עיר שהיא רשות היחיד גמורה, דמטלטלין בכולה, לא הייתי יכול להתיר לצאת מן הספינה לתוכה, אם לא שנכנסה ממש בתוך העיר, שהנהר נכנס בשער העיר², אבל אם באת לנמל חוץ³ לחומת העיר הרי נכנסה לכרמלית או לרשות הרבים, והיאך יכולים לצאת ממנה וליכנס לעיר, ואפילו אם העיר היא רשות היחיד. ודבר זה אין צריך לא לכתוב ולא לומר שאם נכנסת הספינה [הבאה] מחוץ לתחום לתוך שער העיר לפנים מן החומה, והעיר היא רשות היחיד גמורה, שמטלטלין בה בשבת, משימא שיכול לצאת ממנה, כרבן גמליאל⁴ בדיר וסהר⁵. אבל דבר זה אינו יודע בכל אלו המקומות שיש⁶ עיר שנהר נכנס בה והיא רשות היחיד גמורה, וגם אתה לא ראת בכל ארץ מולדתך עיר שיכול לטלטל בה בשבת. על כן אין לך להתיר לצאת מן הספינה >הבאה מחוץ לתחום בשבת<⁷. אבל⁸ אני בקשתי להתיר משום כבוד הבריות כל ספינה הבאה מחוץ לתחום סמוך לעיר בשבת, ויושבים כל היום בפני רשות הרבים והם נצרכים לנקביהם היו יכולים לצאת וליכנס לעיר, וכיון דעל על, כדאמרינן ביוצא חוץ לתחום⁹ >אי ספק הוא ליעול¹⁰ לתחומא<¹¹. ואפילו בספינה שהיתה מהלכת בדרך היה לך להתיר משום כבוד הבריות:

ועל¹² דבריו השיבותיו. מה שאמר¹³ מורי דאדרבה מן הירושלמי משמע איסור, דהא [קאמר]¹⁴ תיפתר שהיה למן¹⁵ יותר מבית סאתים ולא היו מחיצות גבוהות עשרה וכו', אלמא ד[ה]טעם דהואיל דיותר מבית סאתים שלא הוקף¹⁶ לדירה אין מטלטלין בו אלא בארבע, ולא הוי רשות היחיד גמורה לטלטל [בכולו]. אסור לצאת, והכי נמי¹⁷ הואיל ועיירות שלנו אינם רשות היחיד גמורה לטלטל בכל העיר אסור לצאת מן הספינה לעיר, דדוקא [אי הוה]¹⁸ בית סאתים וגבוה עשרה, דיותר לטלטל בכולו, מותר לצאת. ועוד הביא ראיה¹⁹ מטתניתין, שנקט הולכייהו לעיר אחרת ונתנוהו בדיר וסהר, ומשמע [ד]דוקא נקט [דיר וסהר]²⁰, שהוא בית סאתים ולא יותר, שהוא רשות היחיד >גמור, מהלך כל הדיר וסהר, אבל אם הולכייהו לעיר אחרת ולא נתנוהו בדיר וסהר אינו יכול להלך בכל העיר, דאינה רשות היחיד<²¹. זאת תשובתי²². שאינו דומה עיר שהוקפה לדירה ללמן ותל שלא הוקף[סו]²³ לדירה. דלמן ותל שהוא בית סאתים [73 b] אף על פי שלא הוקפו

(1) א"ר: שבזה המלכות. (2) א"ר: שנכנסה לתוך שער העיר ממש כגון שהמים נכנסין לתוכה. (3) כ"א: דהיינו כרב, וע' אות שאח"ז. (4) א"ר: ממנה כרב דהיינו דיר וסהר. (5) אם יש. (6) א"ר: ויש: מן הספינה בשבת הבאה מחוץ לתחום. (7) עד סוף התשובה מובא בתורפו באגורה עירובין פ"ד ס"י ג"א. והדין בסתם בא"ר ח"ב ס"י קמ"א, ע"ש. ומא"ר: בהג"א עירובין פ"ד, ומשם בב"א א"ר ס' ת"ו. והב"י הקשה עליו, וע' היטב בב"ח א"ר שם. (8) עירובין ס"א סע"ב. (9) גמרא: עייל. (10) כ"א וא"ר. ועפ"י הג"א הב"ל צ"ל עוד: ומסתמינא מחברייא. (11) תשובת ר' יואל הועתקה בא"ר ח"ב ס' ו' אות ד'. (12) א"ר: שהשיב לו. (13) א"ר: דקאמר. (14) א"ר: לנמל. וע' לעיל ע' 417 אות 20. (15) א"ר: וד"ג בעי למימר. (16) א"ר: כ"י: אותו שבית, כ"א: אותו בית. (17) א"ר: ועוד מה שהשיב מורי. (18) א"ר: כ"י: נקט חד שהוא. (19) א"ר: וכן הוגה בגליון הכ"י. (20) א"ר: על זאת אשיבך. (21) א"ר: כ"י: חוקף.

לדירה הוו כארבע אמות, בין להילוך ובין למילטול למלטל בכולו, אבל יותר מבית
 סאתים אף על פי שהוקף מחיצה לא היו הוקף להיחשב כארבע אמות, לא לענין
 מלטול ולא לענין הילוך, כדנתיא בפרק קמא דעירובין¹ שבת בתל שהוא גבוה עשרה
 טפחים² והוא מארבע אמות ועד בית סאתים וכן בנקל³ [ע] וכן <קמה קצורה ושיבולות
 5 מקיפות אותה>⁴ מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה, <משמע דוקא בית סאתים,
 אבל אי הוי טפי מבית סאתים אינו מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה>⁵, דלא
 חשיבא כארבע אמות, אף על פי ששבת בתוכה, ומעמא הואיל ולא הוקפה לדירה.
 אבל אם היה שוכת בעיר שהוקפה לדירה בענין זה היה מהלך את כולה אפילו היא
 ד' אלפים⁶ וחוצה לה אלפים, אף על פי שהעיר אינה רשות היחיד גמורה לענין
 10 מילטול. [נ] כי היכי דלענין שבייתה בתל ולמן יותר מבית סאתים לא חשיב כארבע אמות
 ל[ה]ילוך⁷ הכי נמי לענין יציאה כשיוצא מן הספינה אל הלמן אינו יכול להלך בכולו
 כי אם כשהוקף בית סאתים דוקא, הואיל ולא הוקף לדירה. וכן פירש רבינו
 <שלמה>⁸ בקונטרס בההיא ברייתא⁹ שכתבתי לעיל¹⁰. ומה שכתב מורי דדוקא
 נקט דיר וסהר, אבל בעיר דלא הוי רשות היחיד למלטל לא, סה קדוש יאמר דבר
 15 זה¹¹ מה ענין מילטול אצל הילוך, הא איכא ששוכת בעיר, אף על פי שהיא כרמלית
 ואינו יכול למלטל בתוכה, אתה מודה שיכול להלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה,
 אלמא לא ילפינן הילוך ממילטול, הכי נמי הכא¹² לענין יציאה אין לחוש¹³ להיות
 [העיר כ]רשות¹⁴ היחיד לגמרי, וכדמוכח גבי מברכתא¹⁵ מהני דיכרי, דחשיב¹⁶ לה
 כארבע אמות. ואף כי רבינו שלמה <פירש>¹⁷ הוליכוה לעיר אחרת או נתנהו בדיר
 20 וסהר, ולא כפירושך. ומה שדחקת לסרש¹⁸ דמברכתא מיקפת חומה ה[ת]ה והוי רשות
 היחיד¹⁹ גמורה ויכול למלטל בכולה, דלא בקעי בה רבים, מנא ליה הא, ומה ענין
 רשות היחיד לכאן. ועוד דאמרינן בפרק טי שהוציאנהו²⁰ אמר רב הונא <כירה דרב
 נתן>²¹ כתנאי הוליכוהו לעיר אחרת <ונתנהו בדיר וסהר>²² וכו' מאי לאו רבן
 גמליאל ורבי אלעזר <בן עזריה> דאמרו מהלך את כולה לא²³ גזרי הילוך דיר
 25 וסהר אטו [הילוך ד]בקעה²⁴, אלמא מדנקט אטו הילוך דבקעה ולא נקט אטו הילוך
 דעיר למימרא²⁵ דכשנתנהו בעיר הוי כאילו נתנהו בדיר וסהר. ואף על גב דפסק רב
 בדיר וסהר²⁶ כרבן גמליאל, הוא הדין לעיר, וכן פירש רבינו שלמה גבי מברכתא
 דהוא הדין לעיר²⁷:

(1) ס"ו א'. (2) ליתא בגמרא. (3) א"ו וּגמרא. כ"ו: בנקה. (4) א"ו וּגמרא.
 (5) א"ו וגליון הכ"ו. (6) ע' עירובין מ"ד סע"ב. וצ' שם ס"א ב'. (7) א"ו. כ"ו: לחילק.
 (8) א"ו. ושם ליתא "בקונטרס". (9) דשבת בתל. עירובין מ"ו א'. ע"ש ברש"י. (10) א"ו:
 ברייתא שכתבתי כאשר כתבתי. (11) תמיהת ריש לקיש סנהד' כ"ג סע"א. (12) כ"א וא"ו.
 (13) אין צורך שתהא העיר כרה"י. (14) כ"ו: להיות שהוא ברשות, א"ו: לחוש לעיר שהיא
 כרשות. וצ"ל: שתהא. (15) עירובין מ"ז סע"ב. (16) א"ו: מברכתא שבאו דיכרי מחוץ לתחום
 וחשיבא כארבע. (17) א"ו. (18) א"ו: וסהר לא כדברי מורי ומה שדיוק מורי דמברכתא הוי
 כפר שמוקף חומה. (19) כ"א וא"ו. כ"ו: הרבוס. (20) עירובין מ"ב ב'. (21) א"ו וּגמרא.
 (22) כ"א וא"ו. (23) ד"ס. (24) א"ו ולקמן בסמך, והוא ג"י ד"ס. (25) א"ו: שמע מינה.
 (26) ואע"ג דנקט רב בלשון פסקו דיר וסהר לא בא להוציא עיר, אלא ה"ה לעיר. (27) ע' רש"י
 עירובין מ"ז סע"ב ד"ה כארבע.

ומה שכתב מורי אפילו עיר שהיא רשות היחיד גמורה לא הייתי יכול להתיר לצאת
מן הספינה אם לא נכנסה מטש לתוך העיר, שגם¹ הנהר בתוך שער העיר,
אבל אם באת לנמל חוץ לחומת העיר הרי נכנסת לרשות הרבים או לכתמליט והיאך
יכולים לצאת ממנה ליכנס לעיר. תשובתי. אומר אני אף על גב² שלא נכנסת אלא
לנמל הוי עומק המים מחיצה, כדאמרינן³ בפרק קמא דעירובין⁴ מעשה במבוי אחד⁵
שצדו [אחד] כלה⁶ לים >וצדו אחד כלה לאשפה כו'>⁶, משמע דים הוי מחיצה.
ואף על גב דמרימר פסק בארזלי⁷ משום שמא יעלה ה[י]ם⁸ שרטון, דוקא לענין
מילטול, שלא ישימו לב⁹ ויטלטלו בלא מחיצה, אבל לענין הילוך אין לחוש לכלום.
ועוד גרסינן¹⁰ >בסיף פרק עושין פסין<¹¹ ההוא רחובה¹² דהוה בס[ם]¹³ נהרא
דחד גיסא הוה¹⁴ פתח למתא¹⁵ וכו', עד¹⁶ ושכיל של כרמים סליק¹⁷ לגורא דנהרא¹⁸
וכו' עד >אין<¹⁸ מחיצה על גבי מחיצה וכו', הרי לך דהוי¹⁹ מחיצה. ותו אמרינן
בההוא פירקא²⁰ >אמר רבי יוחנן ארץ ישראל אין חייבין עליה משום רשות הרבים
וכו'>²¹ אי הכי כולי עלמא לא ליחייב דמקף לה אוקיינוס²², משמע דהוי מחיצה.
והכי נמי הגידודין של מים שעוברים לפני העיר²³ הוי מחיצה, ואפילו מתלקט עשרה
מתוך ארבע הגידוד²⁴, כדתיניא בהזורק²⁵, ואמרינן התם²⁶ דמיא לא מבטלי מחיצה,²⁷
ולכא למיחש מה שהמים מכסין הגידודין, ובפרק קמא²⁷ אמרינן לשון ים²⁸ שנכנס
לחצר אין מטלאין ממנו²⁹ בשבת וכו', הא מילטולי מטלטלין, ואוקימנא דאיכא עומק
המים³⁰. והכי נמי במקום שהספינה באה³¹ לנמל עמוק ומורשא דקרנתא דספינה נכנס
אל הנמל, שהוא חשוב כעיר³², והמים עמוקים מאחורי הספינה, ובמקום (קרנות)
שחומות העיר מגיעות למים, כמו עיירות שבמקומינו על הריינוס³³, אף על פי שלצד³⁴
המים המושכים על פני כל העיר לא היתה חומה, הואיל שבשלשה צדדין איכא
חומה, והמים והגידודין חומה רביעית, שרי לצאת. ודבר זה גלוי לכל כי כמה וכמה
משופע ויורד הריינוס בעומק מאחורי הספינה:
ואומר³⁴ אני, לולא³⁵ דמסתפינא, שאפילו היקף אין צריך העיר לשויה כארבע

(1) כ"א: שנה, וצ"ל: שבא, או: שיבוא. או"ז: שיבוא הנהר אל שער העיר. (2) עד
שצדו לקמן שורה 6 מובא באגודה עירובין פ"ד סס"י נ"א ובקיצור בהג"א שם סי' א'. (3) או"ז:
כדא"ר יצחק. (4) ח' א'. דעירובין בכ"א ואו"ז. (5) או"ז וגמרא, כו"ז: שצידו כולה. (6) או"ז.
(7) גמרא ואו"ז: באיזלי. (8) כו"ז: העם. (9) לזה שהים הוא מחיצה. (10) או"ז: ותו אמרינן.
(11) עירובין כ"ד ב'. (12) או"ז וגמרא: ההיא רחבה. (13) או"ז וגמרא, כו"ז: בפרס. (14) בכ"א
ואו"ז וד"ס ופר"ח ליתא. או"ז וד"ס ור"ח: פתוח. (15) כ"א ואו"ז: לנהרא. (16) באו"ז הועתק
לשון הגמרא. (17) ד"ס ופר"ח. (18) או"ז. גמרא: אין עושין. (19) חמים. (20) עירובין כ"ב
סע"א ורע"ב. או"ז: ובהחיא פרק גופא. (21) או"ז. (22) ג"י ד"ס בשינוי קצת. (23) כ"א ואו"ז:
כו"ז: הנהר. (24) ואפילו מתלקט הגידוד י' מתוך ד'. (25) שבת ק' סע"א תל המתלקט. כ"א:
בהזורק במסכת שבת, או"ז: פרק הזורק. (26) שם בראש העי. (27) דעירובין י"ב סע"א.
(28) או"ז: של ים. (29) גמרא ואו"ז: הימנו. (30) עירובין שם רע"ב: דאית ליה גידודי, ע"ש
ברש"י ותוס'. ור' יואל נראה שמפרש כהרשב"א: ואותו התרוץ שעשה הים הוא מחיצה בינו
ובין החצר דמיא לא מבטלי מחיצתא, וע' גם ריטב"א בשם ר"י וראב"ד, וצ"ע. (31) או"ז:
באה לעומק המים. (32) או"ז: שהיא כעיר, ואולי צ"ל: כעיר. (33) או"ז: נהר ריינוס, Rhenus,
Rhein. (34) מכאן עד אין צריך מובא בהג"א עירובין רפ"י. וע' שלה"ג שם סי' תרי"ד אות
ג' בשם תוספות שיטה, ואולי הר"י שם הוא ר' יואל. (35) כ"א ואו"ז והג"א: אי לא.

אמות, דאמר רב הונא בכיצד מעברין¹ דגלי מדבר קאמרת כיון דכתיב² על פי ה' > יחנו ועל פי ה' <³ יסעו כמי⁴ דקביע להו מקום⁵ דמי, וחשוב⁶ כארבע אמות, אמר ר' חנינא⁷ אם יש שם שלש חצירות של שני בתים הוקבעו, והא הכא יושבי צריפין אינן מוקפין⁸ ואפילו הכי קביעי על ידי אלו שלש חצירות לשווינהו כארבע אמות⁹ כדגלי מדבר, והכי נמי במקומותינו כמה וכמה בתים וחנויות שבנויים ממש על¹⁰ הנהר חוץ לחומת העיר כמין סגוס¹¹ ורואין כאלו חוט מתוח עליהם ומורדין מן החיצון, כדמוכח בעירובין¹². עד כאן תשובתי:

וזה אשר השיב לי שנית¹², עדיין אני אומר דמברכתא רשות היחיד, ומה שאמרת מנא לי הא, ואתה¹³ אי אתה אומר כן, ואתה בעצמך כתבת לראיה שכת בתל או בנקע > שהוא מארבע אמות ועד בית סאתים <¹⁴ וכו', ומשם משמע¹⁵ דוקא עד בית סאתים שהוא רשות היחיד, אבל יותר לא, אף על גב דהוי כרמלית, ולא הוי כארבע אמות. ומעמא משום דלא הוקף לדירה > לא הוי ברשות היחיד, ומשום הכי לא הוי הכל כארבע אמות <¹⁴. והיכי סלקא דעתך לומר אף על פי שהיא כרמלית אם הוקף לדירה הרי הוא¹⁶ כארבע אמות > על¹⁴ זה היה לך להביא ראיה מנא לך האי > הואיל ושנינו רואים דדוקא רשות היחיד בעי, והתם הוא במקום שביתתו כארבע אמות, אבל בכרמלית לא. ואתה אומר לא, זהו דווקא שלא הוקף לדירה, אבל אם הוקף לדירה, אף על פי שהוא כרמלית, הוי כארבע אמות, הא מנא לך <¹⁴. ועוד תימה¹⁷ מה מועיל היקף לרשות הרבים, והלא ירושלים אילמלא דלתותיה נעולות בלילה היתה רשות הרבים גמורה¹⁸, ואף על פי שהוקפה לדירה¹⁹, דאתו רבים ומטבלי מחיצותיה > וכאילו אין היקף < [כלל, וכן] כל עיר שהיא רשות הרבים נתבטלה המחיצה לגמרי <¹⁴, ומי ששבת שם כמו ששבת בבקעה. > וכל שכן²⁰ הוא, השתא שובת בבקעה, שהיא כרמלית²¹, אין לו אלא ממקום רגליו אלפים אמה, כל שכן בעיר שהיא רשות הרבים <²². והשתא לדברי²³ היכא ששבת בעיר באויר מחיצות שיש בה רשות הרבים לא הוי כארבע אמות, כל שכן הבא מחוץ לתחום בשבת לעיר שהיא רשות הרבים דלא הוי כארבע אמות. ועל כורחך מברכתא רשות היחיד, > דאי לא²⁴ הויה רשות הרבים, כשהוקפה לדירה היינו רשות היחיד גמורה, ואם היא רשות הרבים, אף על פי שהוקפה לדירה לא

(1) עירובין נ"ה ב'. (2) במד' ט' כ'. גמרא: דכתיב בהו' ועי' ד"ס. (8) מקרא וגמרא. ועיקר הטעם הוא מדכתיב יחנו, עי' רש"י. או"ז: ע"פ ה' יחנו וגו'. (4) כו"א ואו"ז: כמה, גמרא: כמאן. (5) ד"ס אות ק'. (6) פירוש הוא. (7) ד"ס. ור' יואל קיצר בשמות, עי' גמרא. (8) כלו' הצריפין אינן מוקפין, ואנכ שיטתא דגמרא עירובין נ"ה ב' שהביא נקט יושבי צריפין. (9) או"ז יותר נכון: ער. (10) עי' עירובין נ"ב סע"ב ופר"ח ורש"י ותוס' שם. (11) מפורש כן שם נ"ה א'. (12) תשובה הועתקה באו"ז ח"ב סי' ו' אות ה', וראשיתה: אשר כתבת לי מנא לי שמברכתא עיר שהיא רה"י ואתה אי אתה אומר כן הלא אתה חקקת באצבעותיך לך לראיה. (13) עי' קידושין י' סע"ב. (14) או"ז. (15) או"ז: מכאן יש לך ללמוד. (16) או"ז: אם הוקף לדירה אע"פ שהוא כרמלית הוה. (17) או"ז: תמה על עצמך. ור' אפרים משתמש בלשון זה, עי' לעיל עי' 170 שורה 9. (18) עירובין ו' רע"ב וכ"ב סע"א, ע"ש. (19) או"ז: והלא ירושלים אע"פ שהוקפה לדירה אלמלא וכו' גמורה לכל דבר דאתו. (20) קל וחומר. (21) שבת ו' סע"א. (22) או"ז. (23) ק"ו הוא: היכא ששבת באויר מחיצות בעיר שיש בה רה"ר. (24) שאם אינה רה"ר אז כשהוקפה לדירה היא רה"י.

מהני היקף כלל¹, דהיקף דידה לא מהני לרשות הרבים. ועוד לדברך שסירשת הוליקוהו לעיר אחרת ונתנוהו כדיר וסתר, או נתנוהו כדיר וסתר [ו]כעיר אחרת שהיא רשות הרבים, אם כן לא היה צריך לומר דיר וסתר, השתא בעיר שכולה רשות הרבים הוי כולה כארבע אמות, וכל שכן דיר וסתר שהיא רשות היחיד, ומשנה שאינה צריכה² היא. ויודע³ אני כך שאתה בקי בחדרי תורה, ולדרוש קל וחומר איך רוצה: ⁵ **וזאת תשובתי**. ⁴ <הזהרתי להביא ראיה על דברי, מנא לי שיעיר שהוקפה לדירה, אף על פי שהיא כרמלית, הויא כארבע אמות>. כבר בכתבי הראשון⁵ הכאתי ראיות דאם בעיר שהוקפה לדירה, אף על פי שהיא כרמלית, הרי היא כארבע אמות. <ועוד⁶ אביא ראיה, דאמרינן סוף ספק כיצד מעברין⁷ > שבת בעיר אפילו היא גדולה⁸ כאנטוכיא⁹ הרי היא כארבע אמות, ואנטוכיא גדולה היא¹⁰ ויש בה רשות הרבים>. ומה שאמרת היכא דרשות הרבים כתוכה [הרבים] מכטלי מחיצותיה, והשובת בה לא הוי כארבע אמות, הא נמי ליתא, כאשר כתבתי¹¹ מדגלי מדבר, שאף על פי שהיה ביניהם רשות הרבים¹² מחנה לוי, חשבינן ליה כארבע אמות. וכן יושבי צריפין, כאשר כתבתי לעיל¹³. ותו אמרינן¹⁴ וכן שלשה כפרים המשולשין וכו', ואמרינן¹⁵ לאו משולשין [מן] ממש וכו', משמע¹⁶ דכל שלשתן הוי כארבע אמות, ומן החומה של כל אחד יש לו אלפים, אף על פי שאינן¹⁷ יחידות ואינן¹⁷ רשות [היחיד]¹⁸, והכי נמי משמע בעיר העשויה כקשת¹⁹ דמורדין מן היתר. <ומה שאמרת מה מועיל היקף לרשות הרבים וכו', אינו דומה, דעיר, אף על פי שיש בה רשות הרבים, ואסור לשלול ברשות הרבים, חשובה כארבע, הואיל והוקפה לדירה>. ואף על גב שאסור לשלול בה, דאתו רבים ומכטלי מחיצותיה, כדאמרינן²⁰ לגבי [74 a] פסי ביראות וגבי שני בתים בשני צדי רשות הרבים²⁰, וכן בחצר גדולה שנפרצה לקטנה²¹, מכל מקום חשובה כארבע אמות, הואיל והוקפה לדירה. ולא דמי להרדי²². ותו לא מדי²³. <והמעט²⁴ רב למשכיל ככת יכיל>²⁵.

שפ"ו [1]. ²⁶ **אבא מורי**. ²⁷ אמרו לדעת יאמרו שלא לדעת. והכי הילכתא. וגרסינן²⁸ בירושלמי ספק רבי אליעזר אומר אם לא הביא כלי²⁹ רבי ²⁶

(1) א"ר. (2) ע' יבמות נ' א'. (3) קידושין י' סע"ב. וע' תוספתא כתובות רפ"ה וירוש' שם ה"ב. (4) תשובת ר' יואל הועתקה בא"ר ח"ב סי' ו' אות ו', ותוכנה שם משונה לגמרי ממה שהוא כאן. אבל מ"ש שם בסוף התשובה: ודכותה גבי פסי ביראות וכו' אין לו הכנה רק עפ"י הענין כאן, וכן מ"ש כאן בסוף התשובה "ולא דמו להרדי" מורה על הלשון הנמצא בא"ר. לכן נראה שהתשובה נתקצרה כאן ובא"ר ע"י המעתקים. ועפ"י תוספתי כאן לשון הא"ר. (5) לעיל ע' 417, וע' לעיל ע' 420 שורה 8 ולהלן. (6) ליתא בא"ר. ותוספתי מסבירה לקשר הענינים. (7) עירובין ס"א ב'. (8) גמרא. (9) ד"ס. (10) ע' ערך מילין 148 א'. (11) לעיל ע' 422 שורה 1. (12) ע' לעיל ע' 893 שורה 12 ולהלן ובהנהותי שם. (13) ע' 422 שורה 3 ולהלן. (14) במשנה עירובין נ"ז א'. (15) שם נ"ז ב'. (16) ע' רש"י שם. (17) כ"י: שאינו. (18) כ"י: הרבים. (19) עירובין נ"ח סע"א, נ"ז ב'. (20) שם כ"ב סע"א וע"ב. (21) שם צ"ב סע"א. וע' לעיל ר"ע 124 ובהנהותי שם אות 2. (22) א"ר: ואין לדמות אלו הענינים. ואולי שניהם כאחד טובים. (23) ותו וכו' ליתא בא"ר. (24) לחכם המעט הוא כהרבת מלא הבת. (25) ע' מ"א ז' כ"ו ול"ח. (26) כבר נסמן לעיל ס"ע 416. ולהפרידו ממנו סימנתי כאן במספר 1. (27) עירובין מ"ד רע"ב. (28) מכאן עד מחול לקמן ע' 424 שורה 2 ע' רוקח רס"י ק"פ. ונראה שמכאן שאב. (29) שבת פ"ט ה"א.

סימן בשם רבי יהושע בן לוי סבין של מילה עושה לה חולה ומביאה, פירוש כמו מחול הכרם¹, מציצה. בימ² רבי ירמיה איגשין מטתחיה ד[סדרא] רבא³ אתון ושאלון ליה אמר לון כד תחמוץ ש[מפא]⁴ עב[ר]⁵ אייתיתון⁶ דרך חולה חייליה דרבי ירמיה מן הדא⁷ כל חולה שנעשית בין לדעת ובין שלא לדעת הרי זו חולה. ובהא דקאמר ירושלמי אפילו לדעת לא סמכין [עליו], אלא אתלמוד דידן: מי⁸ שישב בדרך וכו' והרי ה[וא] סמוך לעיר וכו'. רב אחאי בשאלות פרשה עד אנה מאנתם⁹ פירש כפירוש רבינו שלמה, ופסק כרבי יהודה, דרבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, וגרסינן בפרק חלון¹⁰ כל מקום שישנה רבי יהודה בעירובין הלכה כמותו. וכן פסק האלפסי¹¹:

10 **שפ"ו** הו¹² <שנים> מקצת אמותיו של זה לתוך¹³ אמותיו של זה מביאין ואוכלין באמצע. והכי נמי תנן¹⁴ היו שלשה והאמצעי מוכלע ביניהם וכו'. שמעין ממשנתנו שספינה¹⁵ הבאה בשבת או ביום טוב לעיר מחוץ לתחום והביא[ו] בני הספינה מאכל או משקה, צידה שהכינו לדרכם, שמותרים בני העיר לאכול ולשתות מה שהביא בני הספינה, וכלכד שלא יוציאוו מן הספינה, דהא אפילו ביום טוב אסור, דכליהם 15 ותפציהם של בני הספינה כרגליהם¹⁶, דאין להם אלא ארבע אמות, ביום טוב שהרי יצאו חוץ לתחום¹⁷, דהספינה מן הארבע אמות. ואם יום טוב [הוא], שמותר לטלטל ולהעביר מרשות לרשות אפילו לרשות הרבים¹⁸, מותרין לבני העיר להביא להם צידה לאכול בספינה, וכלכד שיאכלוהו בתוך התחום של כעלי הצידה. דהא הכא בשבת קיימינן, וקתני מביאין ואוכלין באמצע, אל[מ]א אף על פי דכל חד וחד מייתי ממקום 20 דאסור לחבריה, דהיינו [מישתי] אמותיו הראשונות, כיון שהביא בהיתר לרשות המובלע לחבירו שרי לחבריה למיכל מיניה באותו מקום המובלע לשניהם, [אכל]¹⁹ אסור לכל אחד להכניס חפץ [לתוך] שתי אמות החיצונות של²⁰ חבירו, והוא הדין שאסור לאוכלו שם, ולעולם חפציו [כ]רגליו²⁰, וכן מוכח בהדיא בגמרא²¹ ממשנה וברייתא. והכי נמי בני הספינה כשמביאין ממקום האסור לבני העיר, דהיינו מחוץ לתחום, כיון 25 שטביאין אותו בהיתר לעיר מותרים בו בני העיר במקום המותר לבני הספינה, דהיינו בספינה. והוא (הדין) הטעם למה שטביאין בני העיר לתוך הספינה מ[ותר] לבני ה[ספינה]²² לתוך תחומן, שאף על פי שטביאין בני העיר ממקום האסור לבני הספינה, דהיינו העיר, כיון שטביאין אותו בני העיר [ממקום] האסור לתוך הספינה בהיתר

(1) כלאים פ"ד מ"ב. (2) ירוש' שבת שם. (3) כ"ו: דהדרין לרבא. ירוש': דסדרא רובה. (4) כ"ו: שפניה, כ"ו: שפנה. (5) כ"ו: עבד. (6) ירוש': אייתינון. (7) ירוש': מהדא. (8) מ"ה א' כג' ד"ס, וכן מדב"מ ותוס' עירובין מ"ט ב' ד"ה אמר. (9) בשלח סי' מ"ח קרוב לסופו. וכתב שם: ודעתיה למוקני שביתה התם, וזה אינו בפירוש' לפנינו. אבל כונת ר' יואל היא שרב אחאי מפרש כרש"י שמייירי בשבת בתוך התחום, להוציא מפר"ח. (10) עירובין פ"א סע"ב. (11) עירובין פ"ד סס"ו תר"ז. (12) משנה עירובין מ"ה סע"א. וכל הסי' הוא מר' יואל, ותחום כפופו. ועד לקמן ע' 425 שורה 18 היא לשון רשב"ם. וע' רוקח סי' קפ"ג, ונראה שמכאן שאב. (13) כן בירוש' ומדב"מ. (14) עירובין מ"ה רע"ב. (15) "שאיילה זו נשאלה במגנצא לפני חכמים תראשונים" וכו', ראב"ן ע' ד'. ע"ש כל הענין. וראב"ן מסיק להיתירא. (16) משנה ביצה ל"ז סע"א, וע' רש"י עירובין מ"ה רע"ב. (17) עירובין מ"א ב'. (18) אין עירוב והוצאה לוי"ט, ביצה י"ב א'. (19) חוספתי מסברה, כלשון רש"י עירובין מ"ה רע"ב. (20) כ"ו: ברגליו. (21) עירובין מ"ה ב', ביצה ל"ז א' וכו'. (22) כ"א, כ"י: מתוך הספינה.

מותרין בכל תחומן. וכן מוכחא ה[סוגיא]¹, דתניא גשמים שירדו² [וכו'] כיום <טוב>
הרי הן כרגלי כל אדם, ותנן בור של יחיד כרגלי היחיד³ [וכו'] ושל עולי ככל כרגלי
הממלא, ומדעניא⁴ נהרות המושכין ומעיינות הנובעין <הרי הן> כרגלי כל אדם.
ואם עירב⁵ יכול לנושא ביום טוב עד מקום ערובו, ומסתמא מותרים בו בני אותו
התחום, אף על פי שמביאו ממקום האסור להם, כיון שמביאו בהיתר לתחומו,⁶
כרפרישית לעיל. וקיימא לן⁶ דחפצי הגוי קונים שביתה, ואם הביא הגוי [מ]חוץ
לתחום של מקום שביתתו אין ל[הם]⁷ אלא ארבע אמות, [ו]הבא⁸ בשביל ישראל זה
מותר לישראל אחר⁹. וראיתי¹⁰ דברים קל וחומר, דבר הבא מחוץ לתחום [ו]נאסר למי
שבא בשבילו [מותר למי שלא בא בשבילו, הוכא שלא נאסר אף למי שבא
בשבילו]¹¹, כמו בני הספינה, כל שכן שלא נאסר למי שלא בא בשבילו. ורב פפא¹²
לא שרי למי שלא בא בשבילו אלא בתוך ארבע אמות שהוכא כלכד, ואם הוכא
בעיר מותר בכל העיר, כעובדא דאמר רבא¹³ מברכתא כארבע אמות דמי. ותו לא
מידי. כן נראה לי. מצאתי מפי[רוש] רבינו שבי"ט מורי¹⁴:
ואני אומר דודאי שרי כדכריו, כדאמר רב פפא לעיל¹⁵ פירות שיצאו חוץ לתחום
וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומם, פירוש¹⁶ שיש להם אלפים אמה¹⁶
לכל רוח ויאלכו, ואם הוא יום טוב הרי הן כאנשי העיר, דהיא כארבע אמות, ולכל
רוח העיר אלפים אמות. ואסיקנא ההם¹⁷ הוכא שיצאו במזיד חוץ לתחום לא יאכלו
באותו מקום בחוץ לתחום שהביאו שם במזיד, לא¹⁸ לאותו המביא ולא לישראל אחר
שלא באו בשבילו, אם¹⁹ עירב לשם או אם יש עיר שסמוכה לאותו מקום שהביאו
זה במזיד, [ומח]מרינן²⁰ בישראל המביא מחוץ לתחום במזיד טפי יותר מגוי שהביא²⁰
פירות מחוץ לתחום, דשרינן למי שלא באו בשבילו. אכל אם יצאו בשוגג הפירות
חוץ לתחום מותרים²¹ שם לאוכלן בתוך ארבע אמותיהן, בין [ש]מביאין²² לישראל
זה בין [ש]מביאין לישראל אחר. וכן הילכתא. וכל שכן פירות שהביאו בני ספינה
[מ]חוץ לתחום דמותרים בין לבני הספינה בין לבני עיר שבאו שם, דהא ברשות
יצאו. ועדיף [מפירות] שיצאו בשוגג, דהתם במזיד מיהו אסור חוץ לתחום, והכא לא²⁵
שייך מזיד, שהרי כנתחלה שרי לאסקונן על ידי ספינה מחוץ לתחום. ואי לאו
דמסתפינא להשיב הארי אחריו²³ אומר אני אם [יום] טוב הוא מותרים בני העיר

(1) עירובין מ"ה ב'. (2) כ"א וגמרא. כ"י: שוירדים. (3) כ"ה במשנת ביצה ל"ט סע"א.
(4) עירובין מ"ו רע"א. (5) עירובין תחומין. ע' רי"ף ביצה סי' תתס"ה. (6) עירובין מ"ז ב'.
(7) כ"י: לו, כ"א: לי. (8) כ"י: דהבא. (9) עירובין מ' רע"א. ביצה כ"ה רע"א. (10) לשון
ר"ע כריתות מ"ו א' וכו'. (11) הוספתי מסברה. (12) ביצה כ"ה רע"א. והרוקח סס"י קפ"ד נראה
ששאב מכאן, ע"ש. וע' או"ז ח"ב סס"י קנ"א והגה"מ ס"ה מה' יו"ט סי' ח'. (13) עירובין מ"ז
סע"ב. (14) ע' חשו"ב רב יהודאי בתשו"ג ליק סי' מ"ה וס' העתים ע' 52, ובתשרי ח"ב ס"ע
7 ושכח"ל כ"י סס"י קנ"א היא לרב נטרונאי. וע' תשו"ג ד' מנטובה סי' פ"ג ותמים דעים
סי' ע"ד. (15) עירובין מ"א סע"ב. (16) ע' רש"י שם. וע' רשב"א שם ומ"מ ולח"מ פ"ו מה'
שבת הכ"ד. (17) מ"ב א'. (18) ליתא בגמרא, וע' תוס' מ"א סע"ב ד"ה במזיד. (19) ע' רש"י
עירובין שם ד"ה בשוגג. (20) ע' חוש' עירובין הנ"ל. כ"י: ואמרינן. (21) כ"א: כ"י: מנהגם.
(22) בין לישראל זה שהובאו בשבילו בין לישראל אחר שלא הובאו בשבילו. כ"י: למביאין, וכן
לקמן. (23) וכעין זה לקמן סי' תי"ט רד"ה ומיהו, והוא שינוי מפני הכבוד. גמרא: לאחר
מיתה, ע' גימין פ"ג א' וירוש' שם רפ"ט. וכעין הלשון כאן בס' הישר רס"י תקס"ה, ד' רוזננשל

להוציא מן הספינה הצידה [ש]בתוך הספינה ולהוליכה ככל העיר, שהיא כארבע אמות, [למי שהוליכוהו לעיר אחרת]¹ הואיל שנאנס בא לשם, הכי נמי ספינה הבאה עם הפירות בהיתר אל העיר. ואפילו לבני הספינה היה מותר לצאת לתוך העיר, כאשר כתבתי לעיל² והוכחתי דברי מכמה ראיות:

6 ומה שכתב מורי קרובי דאם בני העיר נות[נים]³ צידה לתוך הספינה שאין בני הספינה מותרים⁴ אלא בתוך תחום העיר בלבד, כרגלי בני⁵ העיר, לכאורה נראין דבריו. אבל מספקא לי אם יש לומר הואיל שהספינה היא כארבע אמות, ושרינן לבני הספינה הפירות שבתוך הספינה, אף על פי שיצאו חוץ לתחום, ומעמא הואיל ושבת⁶ [ב]אור⁷ מחיצות, ומהלך את כולה, ואפילו אם הם מאה אמות אורך 10 השיבא [כארבע אמות], [ו]הכי נמי מטלטל הפירות [ב]כולה, ואפילו להו⁸ שרי, אבל אי לא שבת באור מחיצות לא שרי למיזל ולטלטל אלא בתוך ארבע אמות של ספינה, הכי נמי נהי דפירות שנתנו לתוך הספינה [הביאום] בני העיר שלא שבתו בתוך אור המחיצות של ספינה, מיהו בתוך ארבע אמות, דשרי לטלטלינהו, שרי למיכל, או שמא יש לומר דמי למוציאין חוץ לתחום כמזיד דלא יאכלו, 15 והכא הואיל שנותנין בני העיר פירות לבני הספינה להוציאם הוה ליה כמזיד. ורפיא ביד. יואל:

שפת. אבא מורי. דהוה⁹ ומית. ומפרש רבינו שלמה [74 b] ועל כוונתך דרבא¹⁰ בשיירא שחנתה בבקעה והקיסוה חצר ואחר כך נטו בה איש אהלו מוקי לה, הכי מת אין <לירושיו שם כלום, דאי כחצר ממש הא איכא>¹¹ לו 20 יורשין¹². ובעי למימר דירושים נמי אסרו¹³, וידעתי שראייתו מדתניא¹⁴ אחד מן החצר¹⁵ שמת והניח רשותו לאחד מן השוק מבעוד יום א[וס]ר¹⁶ וכו'. ותימה¹⁷ תינה אם הירושים ככאן, אבל [אם] הוא במקום אחר אמאי אסר, הא אמרינן¹⁸ המניח ביתו והלך לשבות במקום אחר (וכו') פלוגתא דתנאי היא, ופסקינן דהלכה כרבי שמעון דאפילו הלך אצל בתו לשבות באותו עיר אינו אוסר, וכל שכן אם הוא 25 במקום אחר. ושמא איכא למימר, התם כדקתני רבי שמעון שכבר הסיח¹⁹ [מ]דעתו, כלומר מבעוד יום הסיח דעתו, ומפרשינן בפרק כיצד משתתפין²⁰ דוקא בתו אבל בנו לא, דהתם אין מסיח דעתו, והכי נמי זה הירוש לא הסיח דעתו מן החצר, ומצפה הוא לירושו, הילכך אפילו רבי שמעון מודה, דכל מעמא אינו תלוי אלא בהיסח הדעת. ואמרינן לקמן בפירקין²¹ רבי יהודה אומר לא אסרו אלא מקום בית

סי' ד' אות ב': אין משיבין הארי אלא בפניו. (1) משנה עירובין מ"א ב' כפירש"י. והוספתי מסברה. (2) סי' שפ"ו. (8) כ"ו: נותן. (4) לאכול. (5) כ"א: כ"ו: בלבד לבני. (6) ושבתו בני הספינה. ונקט לשון הגמרא עירובין מ"ב ב'. (7) כ"ו: לאור. (8) לבני הספינה, ואע"פ שהובאו בשבילם מחוץ לתחום. (9) עירובין ע' א', ע"ש. (10) וכן ברש"י בד"ס אות צ', לפנינו ובתוס' ד"ה הכא: דרבה. וכן בגמרא: רבה, רק באור"ז ח"ב סי' ק"ע סוף אות ג': רבא. (11) רש"י. ובלא זה אין להלשון כאן הבנה. (12) ע"ב רש"י. (13) וכן מפורש ברש"י לפנינו ובתוס' ד"ה הכא. (14) עירובין ע' סע"ב. (15) ד"ס, ע"ש אות צ'. (16) כ"ו: אסור. (17) ע' תוס' ד"ה הכא. (18) משנה עירובין פ"ו א', ולא הביא רק תוספתא. (19) ד"ס עירובין מ"ז א' אות ו' ופ"ו א' אות ת'. ומשם הנחתה: מדעתו. (20) עירובין פ"ו א', ע"ש. (21) ע"ב סע"ב, כג' ד"ס שם אות מ' ות'. וכן בפר"ח.

דירה, ומפרשים אמוראי מקום לינה או מקום מיתא, והילכתא כרבי יהודה בעירובין¹, רבולי הני ליכא היסח הרעת:

שפט. אבי מורי. נראה לי הא דאמר שמואל הכא² מחיצות להבריה מים המה³ עשויות בדפסניה יותר מבית סאתים מ"ירי⁴ ולא הוקפה לדירה, אלא להבריה מים, ואין מטלטלין בה אלא בארבע, אכל [אין] הוי סאתים או פחות שרי⁵ למטטולי בכולה, כדון קרפף בית סאתים שלא הוקף לדירה⁶, והוי רשות היחיד. ותדע מדקאמר⁶ מודה רב בכפאה לזיפתא⁷ (או)⁸ שאינו מטלטל על גבה אלא בארבע, דהשתא אינה עומדת לא לדירת מעל[ן]⁹ ולא לדירת מ[ן]¹⁰, דהוי כעמוד בעלמא, וכי אמרינן גוד אסיק הרי הקיף יותר מסאתים שלא הוקף לדירה ואין מטלטלין¹¹ אלא בארבע, וכן פירש רבינו שלמה, אלמא אי הוי בית סאתים (וכו')⁸ אפילו שמואל¹⁰ מודה, דלא נרע מכפאה לזיפתא אליבא דרב, דאי [הוי] בית סאתים שרי למטטולי (נהי) בכולה, אף על פי שלא הוקפה לדירה. והשתא לא תיקשי לך הא דמשמע בפרק הוורק¹² דפסניה רשות היחיד, דהיא בדפסניה קטנה שאינה כי אם בית סאתים ופחות¹³, דהיא רשות היחיד, ומותר למטל בתוכה:

ש"ץ. אבי מורי. סוגיא דשמעתא¹⁴ מוכח[א] דנגר הנגרה, פירוש¹⁵ שאין עליו¹⁶ תורת כלי, והוא (כמו) שקשור בדלת, ואף על פי שאינו ניטל באגודו¹⁷ שרי לנעול בו ואפילו ראשו נגור לארץ, כדפסק שמואל הלכה כרבי יהודה, אבל אם החבל חזק דנטלו באגדו אפילו קשור בעברא דדשא ולא כדלת. ואי איכא תורת כלי, כגון בוכנא ואסיאתא וכגון האי שירותא, פירוש קורה, אף על גב דלא נתקן לנעילת דלת שרי, ואפילו אינו קשור לדלת לגמרי. והא דפסק רבי יוחנן בסוף פרק כל הכלים¹⁷ כרבן שמעון <בן גמליאל> מתוקן אף על פי שאינו קשור, ואסיקנא התם¹⁸ וכגון שיש תורת כלי עליה, דבחדא סבירא ליה כרבן שמעון בן גמליאל, (ו)לא פליג אהאי פסק דהכא¹⁹, [דהכא] נמי משמע דהיכא שאיכא תורת כלי עליו אפילו אינו קשור שרי. וראיה דבירושלמי גרסינן הכא²⁰ והתם²¹ אמר רבי יוחנן קשור ואפילו אינו²² תלוי אמר²³ רבי יוסי בעי קומי²⁴ רבי ירמיה היכי עבדין עובדא²⁵ א"ל²⁶ מן [מה דמר]²⁶ רבי יוחנן משכני חילפי²⁷ והראני נגר של²⁸ בית רבי קשור

(1) עירובין פ"א סע"ב. (2) עירובין צ' רע"ב. (3) כ"א: חן, ובגמרא ליתא. (4) ע' רש"י עירובין צ' סע"א ד"ה מותר ותוס' שם ד"ה איתמר ומ"ג א' ד"ה כו. (5) ע' עירובין ס"ז ב' וצ' סע"א. (6) צ' רע"ב, ע"ש הלשון. (7) וכן לקמן שורה 11. גמרא: לזפתא. (8) וליתא בכ"א. (9) ע' רש"י שם ד"ה שכפאה. כ"י: מעלו. (10) כ"י: מכי, כ"א: מכין. וע' רש"י הנ"ל. (11) כ"א, כ"י: מערבין. (12) ק' ב'. וע' ראבי"ה לעיל ס"ע 279. (13) ע' לעיל ר"ע 280. ומכאן סמך להנחתו שם. (14) עירובין ק"ב א'. (15) כ"ה ב' הישר סי' רכ"ה ובתוס' שבת קכ"ו א' ד"ה והמונח. וע' לעיל ע' 299 שורה 17, ומכאן ראיה לפירושי שם אות 81. (16) ע' בהגהותיו לעיל ע' 820 אות 21. (17) שבת קכ"ו סע"א. (18) שם רע"ב. (19) וחוא שקשור. וע' ראב"ד בריטב"א עירובין ק"ב א' ואו"ז ח"ב סי' ע"ח סוף אות ה' וסי' ר"ט אות ב'. (20) עירובין פ"י כ"ו רע"ג. (21) שבת פס"ז. (22) ירוש': אע"פ שאינו וכן לקמן ע' 428 שורה 1. (23) ליתא בירוש'. (24) כ"א וירוש'. (25) אמר לי, לפי גי' ר' יואל: אמר רבי יוסי. (26) כ"י: דמהדר. (27) כן בירוש' שבת, אבל שם בדברי ר' יוחנן: חילפיי, וכן בירוש' עירובין. כ"א ואו"ז ח"ב סי' ע"ח: חילפיי. (28) כ"ה בירוש' עירובין וכא"ז הג"ל בירוש' שבת, לפנינו שם: משל.

ואף על פי שאינו תלוי הדא אמרה כרי [יורן]¹ עבדין עובדא² עד³ שיהא קשור בדת. ורבינו יעקב פסק בספר הישר שלו⁴ לקולא דמתוקן שאינו ממש כלי גמור אלא מעשה כל דהו שיהיה נראה שלנעול עומד, אבל רבן שמעון בן גמליאל במחשבה בעלמא סני. וראיתו מפרק במה טומנין⁵ דפליגי גבי חריות, ומוקי שמואל רבן שמעון בן גמליאל. ונלאתי להעתיק הכל:

שצא. אבי מורי. מעשה⁶ אירע⁷ שנפטר טוב⁸ בן טובים⁹ בר אוריין ובר אבהן¹⁰ החבר רבי אליעזר בן החבר רבי אורי ברבי אליקים ואמו מרת יהודית בת החבר רבי אליעזר והובא במנן[צא]¹¹ כספיה בשבת בבוקר בשעה שלישית ועמו אמו ואשתו ובניו וקרובים. ושאלו לנו מה יעשה בך¹², אם להביאו מן הספינה לבית בנו על ידי גוים. אמר אמרינן לשאלינן אתם יודעים ענין העיר¹³ אם יש בזיון למת במה שהוא מוטל כספיה וכבודו בבית בנו להביאו עם יושבי עמו וסביביו נשים ואנשים. השיבו לשאלינו, אחרי שכבודו לבית בנו [להביא], והמת היה בר אוריין ובר אבהן ראוי לנו לכבדו ככל כשרים בשישראל. ואומר אני מותר לומר לגוים להביאו, שאיסור אמירה לגוי אינו במקום כבוד המת. וראיה לדבר, דתניא¹⁴ בתוספתא דשבת¹⁵, ומייתי לה בשבת פרק שואל¹⁶, מחשיכין על התחום¹⁷ על¹⁸ עסקי המת להביאו לו ארון ותכריכין ואומר¹⁹ לגוי²⁰, סורוש בשבת²¹, >לך למקום פלוני

(¹) כ"י: יוחנן, והנחתי עפ"י ירוש' שבת. ירוש' עירובין: יהודה. (²) כ"י: אירע. וירוש'.
(³) עד בדת גם באר"ז ח"ב סי' ע"ח ובמגדול עוו פכ"ו מה' שבת ה"י בירוש' ליתא. (⁴) סי' רכ"ה. ע"ש. וע' תוס' שבת קכ"ו ב' ד"ה כי והגה"מ פכ"ו מה' שבת סי' ה'. (⁵) שבת נ' א"ז.
(⁶) תשובת הר"א כמין, וחתום עליה בסופה. והיא ערוכה לר' יואל ולבנו הראב"ה, כמבואר לקמן קרוב לסוף התשובה. ורוב דברי התשובה שלפנינו מובאים בתורפס במדרכי שבת פ"ג סי' ש"ג, ומאמרים שלמים ממנה הועתקו בהגה"מ שבת פ"ד סי' תנ"ח ותנ"ט. והקושיות שהובאו בתשובה שלפנינו בלשונות "שאל השואל", "ואם יאמר האומר" מובאים במדרכי ובהגה"מ בשם ר' ברוך ממגנצא, ובמדרכי כתב שר' ברוך "דן לפני" הרא"ם. ומזה גראה שהמעשה היה במגנצא. כמבואר גם לפנינו. והיה המעשה בזמן שנתארח הרא"ם במגנצא, ושאלו אותו, והורה להיתר, ור' ברוך דן לפניו. ואח"כ שאלו ר' יואל ובנו את הרא"ם ג"כ בענין זה או דומה לזה, והודיעו לו דעתם וסברתם, והוא העתיק להם מה שפסק הוא קודם לזה. דבריו ודברי מתנגדו ר' ברוך. והמשיב על דברי רא"ם לא נזכר כאן בשמו, וקרוב לסוף התשובה כתב הרא"ם כי מאהבת השלום לא יזכיר שם המשיב עליו. וא"כ מאין להם להמרדכי ובעל הגה"מ שהחולק על הרא"ם היה ר' ברוך? ווראי שהיה להם בקבלה, או ששאבו ממקור לא נודע לנו. והנה גרסו במונטספריט ח' ל"ד עמ' 812 ובספרו Gallia Judaica עמ' 848 חשב בפשימות שהמעשה היה במי"ץ מקומו של רא"ם בעל התשובה שלפנינו. ושעות הוא, כמו שראינו. (⁷) מרדכי: מעשה היה בימי רבינו אליעזר ממי"ץ שהביאו מת מחוץ לתחום בשבת כספיה והיה המקום צר לכוא אליו וגם הנכרים היו מתאספים שם עד שחיה מוטל בכיוון קצת וצוה הר' אליעזר לחוציא המת מן הספינה וכו'. ומהמרדכי הובא בב"י אר"ח סי' ש"א. והמעשה והפסק בקיצור בהגה"מ סוף שבת מכאן. (⁸) ע' מנחות ג"ג ב'. (⁹) תוספתא פאה פ"ר, כתובות ס"ז ב'. (¹⁰) מנחות ג"ג א'. (¹¹) ע' לעיל אות 6, וע' לקמן אות 18. כ"י: במגניה, נעשה מן צ"י. (¹²) ע' אסתר ב' י"א. (¹³) אבל רא"ם לא ידע מנהג העיר, ומזה ראייה שהמעשה לא היה בעיר מושבו. (¹⁴) ראייה זו עד במקום פלוני עמ' הבא שורה 1 הועתקה במדרכי שבת פ"ד סי' ש"ג אחר "מעשה" לקמן ע' 429 שורה 28. (¹⁵) פ"ח, בד' צ"מ פ"ו. (¹⁶) שבת קכ"א א'. (¹⁷) תוספתא וד"ס. (¹⁸) ע' הלשון בתוספתא וגמרא, ורא"ם השמיט ענין כלה. (¹⁹) כ"ח בתוספתא. (²⁰) ג' נכונה מאוד, תוספתא וגמרא: לו. וע' לקמן ע' 482 שורה 20 ולהלן. (²¹) ת"כ בשבת. ע' לקמן ע' 482 שורה 20 ולהלן.

אם לא מצאת במקום סלוני הנא ממקום פלוני¹ לא מצאת במנה הנא במאמין
 רבי יוסי ברבי יהודה אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח, פירוש² אחרי שאפשר
 בלא סכום מקח כמה³ דאפשר לשנויי משנינן. ונראה לי לפרש שרבי יוסי לא בא
 לחלוק, א[לא]⁴ להוסיף ולפרש⁵. ואם <אי>⁶ אפשר בלא סכום מקח נראה שהיה⁷
 מותר אף סכום מקח, שחפצי מצוה⁸ הם, וחפצין אסורים חפצי שמים מותרין⁹. ואם¹⁰
 יבא אדם לחלק בין כבוד גדול לכבוד קטן, ולומר חסרון ארון ותכריכין בזיון גדול
 הוא למת, אבל מה שהיה מוטל בספינה בזיון קטן הוא, ולא שרי עבודו אמירה
 לגוי, הנה דבר ידוע (שדברין[ם] אלו¹⁰ דברי תינוק הן, שאם כן אין לדבר סוף, שלעולם
 תוכל לחלק בין מת חשוב לבזוי, בין כבוד גדול לקטן, ונפל כרסא בבירא¹¹. ותדע,
 שהרי כשאמרו חכמים חפצי שמים מותרים לא חלקין בין המורין לקלין, [ולא] שקלו¹²
 ושנו¹², כדאמרינן לקמן¹³ מ[שדכ]ין¹⁴ על התינוקת לארוס ועל התינוק ללמדו ספר
 וללמדו אומנות, וספר ואומנות אינם שוים, הכי נמי כשהתירו לכבוד המת אין לחלק
 ביניהם¹⁵. ועוד ראיה¹⁶, שאמרו בפרק המצניע¹⁷ ההוא ש[ב]א¹⁸ דהוה בדרוקרא¹⁹
 שרא²⁰ רב נחמן בר יצחק²¹ לאפוקיה לכרמלית, פירוש לפי שהיה מקום צר²² ולא
 היו יכולין מכבדין לשבת אצלו, או²³ מוטל בחמה או יראים מדליקה, והתיר לישאל¹⁵
 להוציאו, כדאמרינן התם דעיילת ביה את [וכו'] דמי קאמינא לרשות הרבים לכרמלית
 קאמינא גדול כבוד הרביות <שדוחה לא²⁴ תעשה [ש]כתורה>²⁵, פירוש²⁶ לאו
 דלא תסור²⁷. ורואה²⁸ אני הדברים²⁹ קל וחומר, אם³⁰ התירו הוצאת כרמלית, שבות
 דאית ביה מעשה, אמירה לגוי, שבות דלית ביה מעשה, [כל שכן שמותר]³¹, אפילו
 לרבי יוחנן דאמר³² עקימת שפתיו הוי מעשה, מיהו מעשה גדול לא הוי כהוצאה²⁰
 וישאר מעשה. ומנלן דבמקום שלית ביה מעשה יש לנו להקל יותר, דאמרינן בעירובין
 <ספק הדר>³³ ההוא ינוקא דאישתפיך חמימיה וכו' עד [75 a] ולא שני לך בין
 שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה, פירוש³⁴ אית ביה מעשה הזאה,

(1) מרדכי: אם לא מצאת במקום פלוני, השאר עפ"י הגמרא. (2) מכאן עד הם לקמן
 שורה 6 הועתק בהגמ"ר שבת פ"ד סי' תנ"ט. ומשם בקיצור בכ"י אר"ח רס"י ש"ה ע"ש.
 (3) שבת קי"ז ב'. (4) הגהמ"ר: כ"י: או. (5) ע' לעיל ע' 883 שורה 21 ובהגהותי שם אות 25.
 (6) הגהמ"ר. (7) הגהמ"ר: שזה. (8) הגהמ"ר: שמים. (9) שבת קי"ג סע"א, ק"ן סע"א.
 (10) כ"י: ידוע שאילו דבריו. (11) חולין ג' רע"ב. וכעין זה ברכות ג' א' ושבט ס"ו רע"ב:
 פיתא. (12) כששנו במשנתם לא שקלו את הדברים במשקל לחלק בין קלים לחמורים. (13) שבת
 ק"ן סע"א. (14) כ"י: מסרבין. (15) בין קלים לחמורים. (16) הובאה במדרכי שבת פ"ג סי'
 ש"ג ובהגמ"ר שם סוף המסכת. (17) שבת צ"ד רע"ב. (18) כ"י: שכנא. (19) כ"ה בגמרא,
 כ"א ומדרכי והגמ"ר: בדרוקרת. ע' לעיל ע' 819 אות 20. (20) גמרא, כ"א ומדרכי: להו.
 ע' לעיל ע' 819 אות 21. (21) בר יצחק ליתא בכ"א ומדרכי. ע' לעיל ע' 289 אות 82 וע'
 819 אות 22. (22) ע' לשון המדרכי ע' הקודם אות 7. וע' אות שאח"ז. (23) רש"י שבת צ"ד
 רע"ב ד"ה לאפוקיה. ונראה שמש"ש רא"ם: שהיה המקום צר וכו' הוא פירוש לשון רש"י שם:
 שהיה מוטל בבזיון. ומה ראיה למ"ש לעיל ע' 280 אות 2. (24) ע' לעיל ע' 819 אות 28.
 (25) כ"א. (26) רש"י שבת שם. ע' שבת כ"ג א'. (27) דברי יצ"א. (28) ע' לעיל ע' 426
 שורה 8 ובהגהותי שם אות 10. (29) כ"א: את הדברים. (30) מכאן עד מעשה לקמן ע' 480
 שורה 1 הועתק בקיצור במדרכי שבת פ"ג סי' ש"ג. (31) הוספתי מסברה. (32) כ"מ צ' סע"ב
 סגה' סי' א'. (33) מ"ז ב' וס"ח רע"א. והוספתי עפ"י כ"א ומדרכי והגמ"ר. (34) ע' בגדי
 שע' להגמ"ר סוף שבת אות א'. וע' לקמן בתשובת ר' יואל ובהגהותי שם.

לית ביה מעשה אמירה ל[נוי]¹, ראינו שהתירו אמירה לגוי ולא רצו להתיר מבוי שאין בו שיתוף, אלמא אמירה לגוי קלה משאר שבות, אם כן נלמד היתר אמירה לגוי במקום כבוד המת מהיתר הוצאת כרמלית. ואף על פי שאין למידן אסורין דרבנן זה מזה, שיש מקומות שהחמירו באחד מאחר לפי מה שהיו רואין צורך הענין, שהרי (מ)גזירה לגזירה התירו שלא לגזור יש מקומות², ויש מקומות דאמרינן חדא גזירה היא וכו'³, והרבה יש בתלמוד כזה, ואיני צריך להביאם, דאבא דכולהון⁴ דאמרינן בפסחים סוף פרק האשה⁵ אמר רבא ערל והזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת אונן ומחוסר כפורים⁶ ובית הפרס לא העמידו דבריהם במקום כרת, [היכא] דאיכא קל וחומר, כי הכא מאית ביה מעשה ולית ביה מעשה, אין לחלק לבטל הקל וחומר: 10 שאל⁷ השואל. אחרי שלית ביה מעשה, מה ראו שלא לומר⁸ לגוי ככה אפילו במקום פסידא⁹, וכמה איסורין דרבנן שרינן במקום פסידא, כדאמרינן בכתובות¹⁰ בפרק אף על פי¹¹ צינור שעלו בו קשקשים ממעכן כרגלו וכו' עד במקום פסידא לא גזרי בה רבנן. ועוד אמרינן שיליה פרק קמא דפסחים¹² אמר רבי יהושע¹³ אף¹⁴ יטמאנה ביד, ומסקינן בסמוך משום דאי[כא]¹⁵ הפסד חולין וכו'. 15 ואמרינן נמי במי שהחשיך¹⁶ ועוד אחרת היתה ולא רצו חכמים לגלותה מטליכו פחות פחות מארבע אמות, משום פסידא. ועוד תנן¹⁷ מי שהחשיך ל¹⁸ בדרך נותן כיסו לנכרי, אף על פי שבחול אסור לומר לגוי עשה מלאכה בשבת¹⁹, התירו במקום פסידא, <ולמה>²⁰ לא התירו <לומר> ככה. ועוד תניא²¹ בכבורות²² ובפסחים <פרק קמא>²³ בכור שאחזו דם מקיזין לו את הדם²⁴ ובלבד שלא יעשה בו מום, 20 ומסקינן²⁵ דאי לא שרית ליה <וכו'> יש לומר דכל זה אינו דומה לאומר ככה, דכולהו דשרינן במקום פסידא היינו טעמא דאי לא שרית ליה <26 איסורא זוטא יבא לעשות איסורא רבה. לענין צינור, אי לא שרית ליה מתקן כלאחר יד יבא לתקן [שלא]²⁷ כלאחר יד. ולענין תרומה, אי לא שרית לטמאה, כיון שעומדת ליטמא יבא ליה שיאכל חולין המעורבין בתרומה. ולענין פחות פחות מארבע אמות ולתת כיסו 26 לנכרי, כולוהו דאי לא שרית ליה אתי לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים, כדמפרש התם²⁸ בשמעתא גופא. אם כן כולוהו לאו משום הפסד ממון הוא, אלא מטעם שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ואי לא שרית ליה איסורא זוטא אתי למיעבד איסורא

(1) שבת ק"ן א'. (2) שם י"א רע"ב וש"ס. (3) יומא י"א רע"א, ביצה ג' רע"א וש"ס. (4) ע' שבת כ"ב א': אבותון דכולהון. (5) צ"ב א'. (6) גמרא: אונן ומצורע. אבל מצורע פירושו מחוסר כיפורים. ע' רש"י שם ד"ה מצורע. (7) מכאן עד ביניהם לקמן ע' 481 שורה 18 הועתק בקיצור קצת בהגהמ"ר שבת פ"ד סי' תנ"ח: ושאל ר"ב אחרי וכו'. ע' לעיל ע' 428 אות 6. (8) הגהמ"ר: ראו לאסור לומר. (9) שבת קכ"א א'. (10) כ"א והגהמ"ר. (11) סי' רע"א. (12) כ' ב'. כ"א: בפסחים שיליה פ"ק, הגהמ"ר: בפסחים. (13) גמרא: רבי יהושע אומר. (14) ד"ס, וכן פסחים פ"ז א'. (15) גמרא והגהמ"ר, כ"י: דאין, וע' היטב בגמרא. (16) שבת קנ"ג ב', כג"י ד"ס. (17) שם קנ"ג א'. (18) ע' לעיל ע' 886 אות 5. (19) ע' יראים השלם קמ"ב סע"א והגהות שם אות קמ"ח. (20) הגהמ"ר, כ"י: ולא התירו כבת. (21) וס' שנה היא. וע' בהגהות לעיל ע' 418 אות 28 ופסחים י"א סע"א וד"ס שם אות פ'. (22) ל"ג ב'. (23) י"א סע"א. (24) ע' לשון הגמרא. (25) בפסחים, י"א רע"ב. ע"ש הלשון. (26) הגהמ"ר. ובכ"י נשמט מן דאי לא שרית ליה הא' עד תב'. (27) הגהמ"ר, כ"י: כולה, כ"א: כלא. (28) שבת קנ"ג א' וב'.

רבה. אם כן אחרי שהטעם תלוי בכך, לענין כיבוי הסכרה הסוכה, דאדרבה יש לנו לומר דאי שרית ליה אתי לכבויה הוא עצמו, שהרי [הא]ש¹ דרכה [כך] להב[ה]יל² בעל המזון <כשהוא מתקרב לה>³, כדאמרין בכל כתבי⁴ מכרי בהיתירא קא מציל⁵ נציל מפי, ומסקינן אי שרית ליה אתי לכבויה. [ואף]⁶ שאמרו חכמים לענין אש מתוך שדרכה לבהל האדם כדאי להחמיר ולהרחיקו, [אף על פי] כך⁷ לענין⁸ המת, מתוך שצרת המת בלב[ו]ן⁹ א[י]כא¹⁰ מאן¹¹ דאמר¹² מצילין את המת¹³, דאי לא שרית ליה אתי לכבויה¹⁴. ואם ישאל אדם¹⁵ למה התיר רב נחמן¹⁶ שכבא בדרוקרא¹⁷ <להוציאו לכרמלית בישראל>¹⁸, שבות [ראית]¹⁹ בו מעשה, יותר²⁰ טוב היה לו להתיר על ידי גוים, שבות דלית ביה מעשה. יש לומר כבודו היה בהוצאת ישראל [יותר] מבהוצאת גוים, כדאמרין בסוטה <פרק קמא²¹ ואי לא הוה עסיק>²² ביה יוסף²³ <לא> הוה מתעסקי²⁴ ביה אחיה וכו' אבל אמרו הניחו לו כבודו²⁵ בנדולים <יותר> מבקטנים כבודו במלכים²⁶ יותר מבהדיוטות. או יש לומר לא היו רגילין להיות גוים ביניהם, שבעל כורחך יש לנו לומר כך, כאשר אפשר לפנים²⁷ בסמוך. ועוד ראייה, דאמרין בכיצה <פרק קמא>²⁸ ובשבת²⁹ מת כיום טוב ראשון יתעסקו בו עממין, פירוש אומר לגוים ויעשו. ואם יאמר האומר כיום טוב, דאיסור לאו, הקילו, ולא בשבת דחמירא, דאיסור סקילה, יש לומר לא כיון, דאדרבא אמרין בתחלת ביצה³⁰ יום טוב דקיל ואתי לילוליה ביה (ד)סתם לן תנא³¹ כרבי יהודה דמחמיר, לענין מוקצה, שבת דחמירא מפי³² סתם לן תנא כרבי שמעון דמקיל³³. ואמנם יש לדחות ראייה זאת. דההיא דמחמירין כיום טוב משום דקיל, דוקא לענין מוקצה קאמר³⁴, דההוא מוקצה משום גזירת הוצאה הוא³⁵, כדאמרין בפרק כל הכלים³⁶ ובסוכה פרק לולב³⁷ וערכה³⁸ אטו טילמול לאו משום³⁹ הוצאה הוא, אתמאה⁴⁰, אבל לכל שאר דברים

(1) כ"י: איש, כ"א: האיש, הגהמ"ר: האשה. (2) הגהמ"ר, כ"י: להבדיל. (3) כ"א והגהמ"ר. (4) שבת קי"ז ב'. (5) גמרא: קטרת. (6) שקשה לו: הרי גבי כיבוי, לענין סת, מצינו הסכרה להפך דאי לא שרית ליה אתי לכבויה, ומתוך ששם צרת המת בלבנו. ומבואר כן בס' יראים ס' ק"ב ד' ווילנא כ"ד רע"ד ובשלם קמ"ב רע"ב, ע"ש ה"טב. ועפ"י הוספתי והגהתי. (7) ע' אות הקודם. כ"י: ולהרחיקו ולכך. (8) כ"י: בלבד. (9) כ"י: אי למאן. (10) שבת מ"ג סע"ב. (11) מפני הדליקה. (12) ס' יראים: שלא כל הבחלות שוות. וודאי כונתו כמ"ש חתום' שבת מ"ד א' ד"ה מתוך, ע"ש. (13) הגהמ"ר: השואל. (14) לעיל ע' 429 שורה 18. (15) וכן בהגהמ"ר, כ"א: בדרוקרת. ע' לעיל שם. (16) הגהמ"ר. (17) הגהמ"ר. כ"י: שאין, כ"א: אין. (18) ליתא בכ"א והגהמ"ר. (19) י"ג א'. (20) כ"א. (21) כ"א וגמרא: מיעסקי. וכן בסוטה י"ג רע"ב. (22) עד מבקטנים ליתא בגמרא. ונמצא שם רע"ב לענין משה. (23) כ"א וגמרא, כ"י: במלכות. (24) לקמן, ע' לעיל ע' 206 אות 20. וכן לעיל ע' 888 שורה 26 וביראים השלם ע' 286 וע' 298 ובשערי דורא ס' כ"ח ורס"י ג"ה. ובירוש' חגיגה פ"ב ע"א סע"ב "לפנים" בהוראת "אחר זה" גם על הזמן. ונראה שהוראה זו ישנה גם במקרא דח"א כ"ט כ"ה. ע' מאמרי במ"ע הצופה ח"ד. (25) ו' רע"א. והוספתי עפ"י כ"א. (26) קל"ט רע"ב. (27) כ"י ב'. ושם הסדר: שבת דחמירא, יו"ט דקיל, וכ"ה בס' יראים השלם ע' 298. (28) בגמרא ליתא. וע' ד"ס שם אות ו' ו'. (29) בכ"א וגמרא ליתא. (30) כ"א וגמרא: דמיקל. (31) ע' ה"טב יראים השלם עמ' 298. (32) יראים השלם קמ"ט סע"א ביתר ביאור. (33) שבת קכ"ד רע"ב. (34) ביראים הנ"ל ליתא ראייה זו. וודאי שרומז לסוכה ס"ב סע"ב ומ"ג רע"א, ולמנינו שם ליתא. ונראה שכונתו למ"ש רש"י שם דה"ח שחיה יכול לומר שמא יוציאנו מרה"ר לרח"י, ע"ש ותוס' שם ד"ה ויעבירונו. וע' תוס' ביצה י"ח א' ד"ה שמא ור"ה כ"ט ב' ד"ה שמא ומגילה ד' רע"ב ד"ה ויעבירונו. (35) וביראים הנ"ל ג"י אחרת, ע"ש. (36) הוספת פירוש. ובגמרא

חמורה שבת מיום טוב, כדתנן בפרק¹ משילין² כל אלו ביום טוב אמרו קל וחומר בשבת. ואמרין נמי ביבמות <פרק הרש>³ תניא [וכו'] אנא שאול אומר יונקים היינו מכהמה טהורה ביום טוב, אבל⁴ לא בשבת. ובבבא מציעא <פרק השוכר את הסועלים>⁵ מהו שיאמר אדם לגוי חסום סי⁶ פרה⁷ <ודוש בה>⁸ וכו' עד הני מילי שבת⁹ וכו'¹⁰. וטוב טעם¹¹ יש לדבר מה נשתנה איסור מוקצה להחמיר בו ביום טוב מכשבת יותר מבשאר איסורים, ובמקום אחר¹² הסברתיו ופרשתיו, ולא אאריך עתה. והרבה דברים שלא הייתי צריך כתבתי, אך שלא¹³ ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק כתבתי. והודאה נכונה דעד נאמן¹⁴ שבמקום המת לא נאסר אמירה לגוי. והחולק על האמת כי מבין הדברים אמיתים ובזרזון מתכוין להרבות כבודו ולהתכבד בקלון חבירו¹⁵ יש לו לירא שלא תעשה תורתו לו סם המות¹⁶ ושלא יהא נידון באש¹⁷ כפולה ששים¹⁸:

ועוד נראה¹⁹ לומר דאמירה לגוי שבות אינה מלאכה²⁰ אלא בדבר הרשות, אבל בדבר מצוה, אפילו שלא במקום המת, אין איסור אמירה לגוי. דאמרין במסכת שבת²¹ ובמסכת יום טוב²² חולה²³ שאין בו סכנה אומר לגוי ועושה, ואמרין בשבת²⁴ חיה שלשה [ושבעה ושלושים]²⁴ עושים על ידי גוי דאמר מר²⁵ חולה²⁶ שאין בו סכנה וכו'. ואותן הדברים שהתירו תוך שלשה²⁷ ושבעה על ידי ישראל, דהיינו אפילו איסורא דאורייתא²⁸, התירו לאחר שבעה עד שלשים על ידי גוי, דתוך שלשה עד שבעה ואפילו איסורא דאורייתא [מותר], דהא מטעם סכנה התירו. ואמר רבא²⁹ מת ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממין, סירוש אומר ישראל לגוי ועושה. ובספר שואל³⁰ תניא אומר לגוי³¹ הכא³² ממקום סלוני. והמפרש³³ אומר לישראל

ליתא, ולא במקום אחר בבבלי. והוא לשון הסדרשים. (1) כ"א: בביצה פרק. (2) ביצה ל"ב. (3) ק"ד א'. והוספתי מכ"א. (4) עד בשבת ליתא בכרייתא שם. ועי' גמרא שם סוף העמ'. (5) צ' סע"א. והוספתי מכ"א. ועי' יראים השלם עמ' 284. (6) ד"ס אות כ'. בכ"א וסי' יראים ה"ל ליתא. (7) כ"א ויראים וגמרא: פרתיו, וכן ר"א"ס לקמן קרוב לסוף השוכות. (8) כ"א. (9) גמרא: לענין שבת. (10) "שבת דאיסור סקילה אבל חסימה דאיסור לאו לא". ואולי לזה הביא גמרא זו, שחילוק זה יש גם בין שבת ליר"ט. וצ"ע. וביראים הביא גמרא זו ללמוד ממנה שבות דאמירה אף בשאר איסורים, ע"ש. (11) תחל' קי"ט ס"ו. כ"א: וטעם טוב. (12) ס' יראים סס"י ק"ב, ובשלם עמ' 298. (13) עד לחלוק מנחות ק"י סע"א. (14) הראיות שהביא, וצ"ע. (15) והרי הוא לומר תורה שלא לשמה רק לקנות ולקפח חבירו בהלכה, עי' תוס' ברכות י"ז א' ד"ה העושה ופסחים נ' ב' ד"ה העושה ותענית ד' א' ד"ה העושה, ובענין זה הלומד שלא לשמה תורתו נעשית לו סם המות. (16) תענית ד' א'. (17) המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב, ירוש' תריגה פ"ב ע"ז ג', ב"ר פ"א אות ז'. וכל שאין לו חלק לעוה"ב נידון לעולם בגהנם, עי' ד"ה י"ז א' ורמב"ם פ"ג מה' תשובה ה"ו. (18) ברכות נ"ז ב': אש אחד מושטים בגיהנם, א"כ אש של גיהנם כפול ששים, פסחים צ"ד א'. ובגהנם כמה אשות כפולות ששים. עי' בתי מדרשות ד' וורטהיימר ח"א עמ' מ"ז וי"ו, מדרש הגדול עמ' 28, בהמ"ד ח"ב עמ' ל"ה. ועי' ס' ריזאל ל"ה סע"ב. (19) כ"א: נראה הדבר. (20) אינה אסורה כמלאכה. (21) קכ"ט א'. (22) ביצה כ"ב סע"א. והשם "יום טוב" בתוספתא ובשרירי הירושלמי ד' גינצבערג ואצל הראשונים. (23) כ"א, בכ"י ליתא. גמרא בשני המקומות: דבר. וע"ש קודם זה מאמר עולא. (24) גמרא ולקמן עי' 488 שורה 8. כ"י: ושלשים ושבעה. (25) עי' היטב הגי' בגמרא. (26) עי' לעיל אות 28. וכאן הוא גם בכ"י. (27) כ"א, כ"י: שלשים. (28) כ"י: דאמר. (29) שבת קל"ט רע"ב, ביצה ו' רע"א. (30) שבת קנ"א א'. (31) עי' לעיל עמ' 428 אות 20. (32) בשבת. עי' לעיל שם שורה 20. (33) עי' רש"י שבת קין א' ד"ה כל שאני וחוס' שם קנ"א

לעשות בחול לא כיון, דלגוי גרסינן¹. ובעירובין בפרק הדר² הוא ינוקא דאישתפך חמימיה וכו' עד לימרו לגוי וליתני. וכל המפרש שנות דאית בו מעשה אסורא דאורייתא³ לא כיון. ואומר אני כי [ניים]⁴ אשרה, כאשר הוכחתי⁵ מחיה שלשה שבועה ושלשים, דמשבעה עד שלשים בנוי דומיא דמשלשה עד שבועה בישראל. אך פירוש לית ביה מעשה דיבור קרי לי[ת] ביה מעשה⁶, דהא לא נזכר ולא נדמ[ה]⁷ [75 b] איסורא דאורייתא שם [בכל] אותם הדברים שהביאתי⁸, [ו]משום [שבות] מפרשנן להו⁹. ויש מהן שנוכל לחלק ביניהם לשאר מצות, ויש מהם שלא נוכל לחלק. לכך נראין הדברים לתת טעם [לכל] אחד לארבעתן¹⁰, כולוהו מטעם מצוה, דבמקום מצוה אין איסור אמירה לגוי. ובכל מקום שתמצא איסור אמירה לגוי, שלא במקום מצוה מפרשנא להו. והא דאמרין¹¹ ערל [הוא ואיזמל]¹² העמידו דבריהם¹⁰ במקום כרת, שאין מביאין איזמל אפילו דרך אסורי דרבנן¹³, כדאמרין בפרק רבי אליעזר אמר אם לא הביא¹⁴, ויאמר האומר אחרי שאין איסור אמירה לגוי ויביא. הא לא קשיא, הכי קאמר אם יארע הדבר כך שאין הגוי [מצוין]¹⁵ מבטל¹⁶ המצות בשב ואל תעשה, כראיתא בהאשה רבה¹⁷. גם מה שאנו אומרים בגמרא יבמות¹⁸ בפרק חרש¹⁹ <רב> יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מסתחות²⁰ וכו' עד דבר טליא¹⁵ וטלייתא כו', ותאמר למה [לא] התירו לו על ידי גוים, הא לא קשיא נמי, דהכי אמרי ליה אינו צריך לחזור אחר גוי, בענין הזה תוכל לעשות. ובכל מקום שתמצא איסור בדבר המצוה, כגון אין מצילין את המת מפני הדליקה²¹, למאן דאית ליה, פירושו אם כן יארע הדבר כך שלא ימצא הגוי [ו]לא כבר ולא תינוק שתוכל למלטלו אין מצילין, כדמפרש טעמא התם. ואם יאמר אדם אחר[ו]²² דבמקום²⁰ כבוד המת התירו לוטר לגוי למה הקפידו[ו]²³ על תרי שבי שלא יבא[ו] בהדי הדדי משום ירקא ומשום מתיא²⁴, יעשו כבוד המת על ידי גוים, אומר אני זה לא חש לקמחיה²⁵, שכבוד המת בישראל יותר מן כבוד גוים, כאשר פירשתי למעלה²⁶ בשבכא [ד]דרוקת והבאתי ראיה מיוסף הצדיק שאמר[ו] הניחו לו וכו'. ועוד²⁷ לא היו

א' ר"ה לעולם, ובפרט הראיה העצומה ברשב"א שם ד"ה הא דאמר. (1) ואם הכונה שיביא בחול, זה גם לישראל מותר לאכילה ולמה נקט גוי. אלא ע"כ הכונה שיביא בשבת. (2) ס"ו כ'. (3) שיטת הר"ף שבת פ"ב סי' תק"ה ועירובין פ"ו סי' תרל"ז. וע' בהגהותי לעיל עמ' 264. (4) ע' יבמות כ"ד ב' ושי"א. כ"א: גוים. כ"י: גוים. (5) לעיל עמ' הקודם שורה 15 ולהלן. (6) שיטת השאילתות שמות סס"ו ל"ז וה"ג ד"ו 46 א' ור"ב עמ' 201 ור"ח עירובין ס"ח א' ורבוותא ברו"ף שבת פ"ט סי' תק"ה. וע' בהגהותי לעיל עמ' 255 אות 4. (7) לא עלה במחשבה. כ"י: נדמו. (8) לעיל ע' הקודם שורה 18 ולהלן. וע' יראים השלם קמ"ב א'. (9) ואותן הדברים שהבאתי מפרשים אנו אותם שיש בהם משום שבות. והוספתי מסברה. (10) לארבעה דברים של שבות שהביא לעיל. ע' יחו' א' ס"ו. (11) פסחים צ"ב א'. (12) גמרא, וכן רא"ם לעיל ע' 480 שורה 7. כ"י: ואיזמל והואה. (13) דרך רשויות שאסור מלטול בהן הוא מדרבנן. (14) שבת ק"ל ב'. וגם בפסחים. (15) הוספתי מסברה עפ"י לקמן שורה 19. (16) הישראל. (17) יבמות צ' סע"א. (18) כ"א: אומרים ביבמות. (19) יבמות ק"ג סע"ב. ומכאן עד גוים לקמן שורה 16 הועתק בתורפו בהגהמ"ר שבת פ"ד ס"י תנ"ח. והלשון שם קטוע או משובש. (20) וכן בר"ם ובה"ג ד"ו 44 א' ור"ב עמ' 120. (21) שבת מ"ג סע"ב. (22) עד גוים לקמן שורה 22 מובא בשינוי קצת במרדכי שבת פ"ג. ס"י ש"ג שהקשת כן ר' ברוך לרא"ם. (23) האמוראים. כ"י: הקפידה. (24) ר"ה כ' א'. (25) פסחים פ"ד א'. (26) עמ' 481 שורה 9 ולהלן. (27) ועוד יש לומר.

רגילים גוים לעמוד ביניהם. תדע שה[רי]¹ לצורך פסח ומילה, דהוו דברים שמצותן דוחה שבת, ליכא לספוקי דוודאי אמירה לגוי התירו, כדאמרינן בעירובין >פרק הדר<² ההוא ינוקא דאשתפוך חמימיה וכו' עד לימרו³ לגוי וליית⁴ אמר אביי בעי לאותביה למר ולא שבקן רב יוסף וכו' עד הזאה שבות וכו' עד ולא שני לך בין שבות 6 דאית ביה מעשה וכו', פירוש אית ביה מעשה הזאה, לית ביה מעשה אמירה, ואין חילוק בין איסורא דאורייתא לדרבנן. ועוד⁵ [ש]יש ספרים שכתוב בהן⁶ אי הכי לימא ליה זיל אחים ליה⁷. ועל גירסא זו לא סמכתי, אך כאשר הסברתי למעלה⁸ בחולה שאין בו סכנה שהתירו אמירה לגוי >אפילו באיסורא דאורייתא, [דרמון] משבעה ועד שלשים [על ידי גוי] ומשלשה ועד שבעה [על ידי ישראל]. שמעינן דבפסח 10 ומילה⁹ הותרה אמירה לגוי¹⁰. ובפסחים פרק אלו דברים¹¹ אמרינן אמרו לו רבי שכח ולא הביא סכין¹² מהו אמר להם הנח להם לישראל אם אינם¹³ נביאים בני נביאים הם למחר מי שפסחו מלה >תחב לו בצמרו¹⁴ וכו', [ו]למה לא התיר באמירה לגוי. ובירושלמי >פרק רבי אליעזר< א[ן]מר¹⁵ רבי שמואל הוה ליה עובדא למיגזר בריה אינשי לאתווי איזמל מערב שבת שאל לרבי מנא אמר ליה ידחה עד 15 למחר, ולא התיר על ידי גוי. שמעינן מכל הני שלא היו רגילים להיות גוים ביניהם: ויש לשאול למה לא הביאו על ידי מחיצת בני אדם הנעשית שלא לדעת הנעשים, אפילו יהיה לדעת העושים שרי, כדאמרינן בעירובין >פרק מי שהוציאוהו<¹⁶ רב¹⁷ נחמיה¹⁸ משכתיה שמעתי¹⁹ ונפיק חוץ לתחום ואמר ליה רב נחמן לרב חסדא עשה²⁰ לו מחיצות בני אדם שלא לדעת הנעשים ויכנס, אף על פי שהיתה לדעת (העושים 20 ו)רב חסדא העושה, כיון דאיהו שלא מן המניין הוה, שרי. ואף לענין הוצאה מרשות הרבים לרשות היחיד מותרת מחיצת בני אדם, כדאמרינן²¹ רבא עיילו ליה אספסתא לוי עייל תבנא. יש לתרץ אף על גב [ש]לענין חוץ לתחום מותר שלא לדעת הנעשים אפילו יהיה לדעת העושים, כדאמרינן לענין נחמיה, לענין הוצאה והכנסה מיהו לא שרי מחיצת בני אדם עד שתהיה שלא לדעת עושים ונעשים. הילכך לא מצאנו 25 תקנה לענין סכין דפסח ואיזמל דמילה על ידי מחיצת בני אדם:

ועוד²² מדרך אחרת יש להתיר אמירה לגוי במקום מצוה, שהרי [ה]דבר²³ ידוע [ש]כשם²⁴ שאסור לומר לגוי בשבת עשה מלאכה בשבת, כך אסור לומר

(1) כ"י: שהיו כ"א: שח'. (2) ס"ז סע"ב. והוספתי מכ"א. (3) גמרא: נימרו ליה. (4) גמרא: ליתיה ליה. (5) יש ראייה שאין חילוק בין איסור דאורייתא לדרבנן, שיש וכו'. (6) בעירובין ס"ח רע"א. (7) ע' לגי' זו לעיל רע"מ 256 ובהגהותי שם אות 4 ולעיל סע"מ 351. (8) לעיל ע' 432 שורה 14 ושם שורה 18. (9) מילה מצינו בפירוש, ופסח הוא כמילה. (10) כ"א: דרימא מזי ועד ל' בעד ג' ומשלשה ועד שבעה שמעי'. והגהתי מסבירה עפ"י לעיל. (11) ס"ז א'. (12) וכן ראביה לעיל עמ' 352 שורה 4, גמרא: סכין מע"ש. (13) ד"ס. (14) כ"א. ולהגי' ע' בהגהותי לעיל עמ' 352 אות 8. (15) שבת פ"ט ה"א. והוספתי מכ"א. וע' חוטב הלשון בירוש' ולעיל רע"מ 851 ובהגהותי שם. (16) מ"ג סע"ב. (17) ד"ס שם סוף אות ה' ומ"ד א' אות ע'. (18) ע' גמרא וד"ס, ורא"מ קיצר. וע' לעיל עמ' 417 ובהגהותי שם אות 11. (19) גמרא: שמעתא, כ"א: שמעת'. (20) עד שרי לקמן שורה 24 תורף הגמרא והמסקנא שם כ"ד רע"ב. (21) עירובין מ"ד ב': לוי אעילו ליה תיבנא ועיני אספסתא. וגי' רא"מ צ"ע. (22) מכאן עד ליכא לקמן עמ' 485 שורה 18 הועתק בהגה"מ שבת פ"ד סי' תנ"ט. (23) הגה"מ: שהדבר. (24) ע' יראים השלם קמ"ב א'. וע' לעיל עמ' 480 שורה 17.

- לגוי [בחול] עשה מלאכה בשבת, שהרי דוקא למי שהחשיך התירו לתת כיום
לנכרי¹, ומעמא כדמפרש התם דאי לא שרית ליה וכו', ואף על פי כך אנו מתירים
לומר לגוי תשא כתבי בשבת בקצץ, כדתינא <בשבת פרק קמא>² אין משלחין
אגרות³ ביד גוי ערב שבת אלא אם כן קוצץ לו דמים. וגם משם למדנו דבית הלל
דשרו לתת עורות לעבדן ערב שבת⁴ לא שרו אלא בקצץ, דמאי שנא מאגרות, והבא⁵
לחלק ביניהם אומר אני משתכש. מכל מקום רואים אנו שמותר לומר לגוי בחול
תשא כתבי בשבת בקצץ, ומעמא⁶ דכיון דקצץ אינו נראה עושה לדעת הישראל,
אלא לדעת עצמו, לרווחו ולהנאתו. ומעמא שאסור לומר לגוי, שנראה כשלוחו⁶.
ואף על גב שאין שליחות לגוי⁷, ואמרין⁸ נמי אין שליח לדבר עבירה, מיהו מדרבנן
אסור. ואחרי [ש]איסור⁹ אמירה לגוי <מותר בקצץ>⁹ מותר לומר לגוי בחול עשה¹⁰
בשבת בקצץ, ובדבר מצוה אין אסור לקצוץ בשבת, שהרי איסור קציצה מדכתיב¹⁰
ממצוא חפצך ודבר דבר¹¹, ובדבר מצוה חפצי מצוה הם וחפצין אסורים חפצי מצוה¹²
מותרים. והלכך לקצוץ דמים בדבר מצוה [מותר], ואיסור אמירה לגוי ליכא, דהא
קצץ. והא דתינא¹³ רבי יוסי כרבי יהודה אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח¹⁴,
ולענין¹⁵ כבוד המת, פרשתי¹⁶ <דכל כמה דאפשר לתקן מתקנינן>¹⁷. ולמדנו¹⁸
היתר אמירה לגוי בדבר מצוה בקצץ, דמאיזה טעם ימצא איסור. ועל סברא זו יש
להשיב, שיש לומר שהחמירו באמירה לגוי בשבת מ[ב]אמירה לגוי בחול עשה
בשבת, אף על פי ששניהם אסורים הקילו לאמירה בגוי בחול, הילכך יש לומר לא
תתיר [76 a] קצוץ כמו בחול. ויוצרינו שגגותינו ימחול:
- ועוד¹⁹ נראה לומר שאיסור אמירה לגוי אינו אלא בדבר שישראל נהנה ממנו,
שואמר לו עשה מלאכתי, כבה לצרכי, הדליק לצרכי, אבל מותר לומר לגוי
עשה מלאכתך, כדאמרין בגמרא בבא²⁰ מציעא²¹ מהו שיאמר אדם לגוי חסום פתתי²²
ודוש בה, פירוש פתתי²³, שנה[נ]ה בחסימה, שאסילו התבואה אינה שלו <מכל
מקום>²⁴ מרבה [לן]²⁵ בעל התבואה שכר כמה²⁶ שהיא נחסמת, אבל חסום פתך
ודוש בה לא קמבעיא ליה. ועוד תנן²⁷ בית שמאי אומרים אין מוכרין לגוי ולא²⁸
טוענין עמו ולא מגביהין עליו אלא כדי שיגיע למקום קרוב ובית הלל מתירין.

(1) שבת קנ"ג א'. (2) שם י"ט א'. והוספתי מכי"א והגהמ"ר. (8) גמרא: אגרת.
(4) שבת י"ז סע"ב. (5) ע' לעיל רע"מ 337. (6) ע' לעיל עמ' 269 שורה 15. (7) ב"מ ע"א
ב'. (8) קירושין מ"ב ב'. (9) הגהמ"ר. (10) ישע' ב"ח י"ג. (11) שבת קי"ג סע"א, ק"ן סע"א.
(12) גמרא והגהמ"ר: שמים, וכן רא"ם לעיל עמ' 429 שורה 5. (13) שבת קנ"א א'.
(14) כ"א והגהמ"ר, כ"י: כזה. (15) ודברי ר' יוסי הם בענין כבוד המת, והוא חפצי מצוה,
ואמ"ה אסור לקצוץ. (16) לעיל ע' 429 שורה 8. (17) כ"א: פרשתי לתקן מתקנינן.
ובהגהמ"ר הועתק כאן הלשון שלמעלה. ע"ש. ומשם הוספתי. ואולי היה לפני בעל הגהמ"ר כל
הלשון שלמעלה גם כאן. (18) כ"א: הלכך למדנו. (19) עד לגוי לקמן עמ' 486 שורה 12
הועתק בהגהמ"ר שבת פ"ד סי' תנ"ט. וע' יראים השלם עמ' 284. (20) כ"א: כדאמרין בבבא,
הגהמ"ר: כדאמרין פרק השוכר את הפועלים. וכן ביראים, ע"ש. (21) צ' סע"א. (22) ע' לעיל
ע' 432 שורה 4 ובהגהותי שם. (23) דוקא פתתי קא מיבעיא ליה. בהגהמ"ר ליתא. (24) הגהמ"ר.
(25) הגהמ"ר, כ"י: אני. (26) וכן בהגהמ"ר, והכוונה: בשביל זה שנחסמת. ויותר נכון גי'
כ"א: כמה. כל"י. ככת שמרויח ע"י החסימה. (27) שבת י"ז סע"ב.

ומסקינן בגמרא¹ כדי שיצא מפתח ביתו. למדנו שמותר לומר לגוי עשה² חפץ בשבת. והא דמצרכינן כדי שיצא מפתח ביתו, לאו משום אמירה לגוי, אך <מאחר>³ שיוצא מידו⁴ נראה הדבר מכוער, כדתינא⁵ נותנים מזונות לפני הגוי כחצר נטלו ויצא אין נזקקין לו, ודוקא לפני הגוי אבל ביד הגוי אסור, מאחר שמיד [ישראל]⁶ יוצא: ויש לשאול, דבבבא מציעא⁷ מסקינן⁸ דאפילו בשאר איסורים יש איסור אמירה לגוי, ובפרק גיד הנשה⁹ תנן שולח אדם ירך לנכרי וגיד¹⁰ הנשה בתוכה מפני שמקומו ניכר, אלמא מותר לאדם לומר לגוי אכול גיד הנשה. ואמרינן נמי בגמרא¹¹ שמואל <הוה עבר במכרא אמר ליה לשמעיה>¹² פייסיה למעבורא¹³ בו' עד תרנגולת טריפ[ה] במר¹⁴ דשחומה יהיב ליה¹⁵ וכו'. ואמרינן בכל הבשר¹⁶ מים הראשונים האכילו בשר חזיר, פירוש¹⁷ סבור היה שה[וא] גוי [וט] כר¹⁸ לו בשר חזיר לאכול. ומעשים בכל יום¹⁹ שאנו מאכילין עבדינו ושפחותינו ניקורי בשר²⁰ [ונכילות וסרסות. אך האמת שכל דבר שניכר שגוי עושה לרווחו ולהנאתו לא גזרינן אמירה לגוי, מדי דהוי אטעמא דקציצה שמתרת אמירה לגוי²¹. והמשנה נראה לי שהפסיד. וההיא דעירובין²² דאשתמוך חמימיה וכו' הנאת ישראל חשבינן לה, והילכך לא שרי אלא מטעם מצוה, אבל במקום כבוד המת או שאר דבר מצוה <שאין הנאה לישראל אין איסור באמירה לגוי, מדי דהוי אאוטר לגוי עשה מלאכתך, וכל שכן דבר מצוה>²³. ואכילנו²⁴ יוצרינו דברי תורה לתאווה ברעויות ואחווה:

עם החבר המת רבי אליעזר וצ"ל שהזכרנו למעלה²⁵ באו אנשים ונשים וקרוביו ושאלוני <לאחר שאב[יא] המת על ידי גוים>²⁶ אם יש תקנה להביא באי²⁷ הספינה <לבית שאביא בו המת>²⁸, כי יצמערו בשבתם שם²⁸ כל היום, וגם יהיה כבוד המת שישבו שם קרוביו עמו. ואמרנו יש להם תקנה על ידי מחיצת בני אדם שתעשה שלא לדעת הנעשים, והסברנו הדבר מניין²⁶. שהרי טעם היתר שיוצאים חוץ לתחום בספינה דחשבינן להו כהוציאווה גוים²⁹, [ומ]מה³⁰ שתולה [בגמרא]³¹

(1) שם י"ח סע"ב. (2) כ"א: תשא. (3) הגהמ"ר. (4) כ"א והגהמ"ר: שמירו יוצא. (5) שבת י"ט רע"א. (6) הגהמ"ר, כ"י: הגוי. (7) צ' רע"ב. הגהמ"ר: דבפרק השוכר את הפועלים. (8) בגמרא אין מסקנה כזה, והבעיא לא נפשטה. וביראים השלם ע' 284 מפורש: ונשאר בתיקו וכל תיקו דאיסורא אפילו בדרבנן לחומרא. ע' לזה בהגהותי לעיל עמ' 210 אות 16. (9) חולין צ"ג סע"ב. (10) וכן בד"ס. (11) חולין צ"ד רע"א. (12) גמרא. כ"א: אמר ליה שמוי. (13) ע' ד"ס אות ג'. (14) כ"י: טריפת נמי. (15) ע' הגי' בגמרא וכו"ס שם אות ס'. (16) חולין ק"ו רע"א. (17) ע' רש"י שם. (18) כ"י: שהיו מוכר. (19) ב"ק צ"ה סע"ב ושמ"מ. (20) מה שמנקרים מן הבשר. (21) הגהמ"ר: ויש לומר באכילת הנכרי שהדבר מוכיח ונראה שהנכרי להנאת עצמו מתכוין חשבינן ליה כאומר לנכרי עשה מלאכתך. ואין להכריע אם לשון זה נשמט בכ"י או אם שינוי נוסחא יש כאן. (22) ס"ז סע"ב. (23) כ"א. (24) ע' יחו' ג' א' עד ג'. (25) בראש הס' לעיל עמ' 428. ורא"מ התיר להביא את המת לבית בנו ע"י גוים, ושאלוהו עוד אם יש גם תקנה להביא את הבאים בספינה לעיר לבית ששם המת. ומתמשך לשון התשובה נראה שגם בדיון זה נחלקו והרבו להשיב עליו. וודאי שגם בזה דן לפניו ר' ברוך ממגנצ"א. וכל הענין עד לקמן עמ' 487 שורה 82 מובא בקיצור ברוקח סי' קע"ט ומשם באכפופת כ"י ע"ה ד': מעשה שעשה הר"י אליעזר ממיץ והביא יהודים שבאו מחוץ לתחום וכו'. (26) כ"א. (27) כ"א. (28) במסכת. (29) ע' רש"י עירובין מ"א ב' ד"ה הלבן. (30) כ"י: למה. (31) עירובין מ"ב סע"ב: ששבת באויר מחיצות. וע' לקמן ע' 487 שורה 5. כ"י: בה"ג, וליתא שם.

הטעם שקנה שביטה בספינה אין לדקדק דבר, שמכל מקום יוצא חוץ לתחום נקרא, כדתנן¹ מעשה שכאו מפלגדסין² והפליגה ספינתן בים רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה הלכו את כולה רבי יהושע ורבי עקיבא לא זזו מארבע אמות, [הרי ש]כדין הוציאוהו חוץ לתחום דנו <את עצמן>³. וקיימא לן⁴ הלכה כרבן גמליאל אפילו בדיר וסהר, שאף על פי שלא שבת באויר מחיצות מהלך את כולה. הלכך יש לדון⁵ אם היתה חצר פרוצה במילואה לספינה וראש הספינה לחצר וראש החצר בבית שרוצים ללכת בו היו הולכים דרך החצר לבית, דספינה וחצר כחצר מרובה חשבינן להו, מאחר שחצר פרוצה במילואה, ולכל הפחות אם ב[א]⁵ הספינה מובלעים בחצר הנכנסת בספינה [היו]⁶ מהלכין כל החצר, מידי דהוה אדיר וסהר שמהלך את כולה. הלכך יעשו מחיצת בני אדם שלא לדעת הנעשים, ויכליעו[ן] יושבי הספינה במחיצתם,¹⁰ ודרך אותה המחיצה ילכו לבית, שאותה מחיצה תהיה נידונית כדיר וסהר שהיו ארוכים עד הבית, וכשם שהיו מותרים ללכת כל דיר וסהר כך ילכו כל המחיצות עד לבית. ובפרק מי שהוציאוהו⁷ אמרינן שמחיצות בני אדם מותר לעשותם בשבת שלא לדעת הנעשים ואפילו לדעת העושים, כשם שפירשנו לעיל⁸. ומנא לן שמחיצת בני אדם הנעשית בשבת נידונית כמחיצת דיר וסהר הנעשית מערב שבת לענין להלך את כולה, דאמרינן⁹ רב¹⁰ נחמיה בריה דרב יוסף¹¹ <משכתינה> שמע[תיה]¹² ונספך חוץ לתחום אמר ליה רב חסדא לרב נחמן נחמיה תלמידך שרוי בצער אמר לו עשה¹³ לו מחיצה <של בני אדם ויכנס>¹⁴, פירוש כדיר וסהר, <ומקצת המחיצה תהיה בתוך התחום ויהי מותר נחמיה לילך כל המחיצה מידי דהוי אדיר וסהר>¹⁴, וב[הלכן]¹⁵ כל המחיצה חזר למקומו לתחומו, ותנן¹⁶ החזירוהו כאלו לא יצא, ומותר ללכת לביתו. וכשם שהתירו לנחמיה לכנס מטעם מהלך את כולה בדיר וסהר, כך נתיר לבאי הספינה ליכנס דרך מחיצת בני אדם לבית, מידי דהוה אדיר וסהר שהתנו דרך תוכם מטעם שהסברנו, שדרך אחד וסכרא אחת הם לכל יודעי דת. אפילו לא מלו גברי¹⁷ עד הבית, [כיון ש]בני אדם הנעשים מחיצה שלא לדעת הנעשים [ילכו]¹⁸ עמהם עד הבית דרך מחיצת בני אדם הנעשים [מחיצה]¹⁹, והוצאים מן הספינה לא יצאו מן המחיצות, נדונות המחיצות כאלו הם ארוכות עד הבית, וכל מקום שהמחיצות הולכות רשאים בני הספינה ללכת, וילכו ביניהם עד הבית, דהוי מחיצה זו כדיר וסהר הפורחים באויר וכספינה ההולכת, [ש]בכל מקום שהספינה [הולכת] מהלך את כולה. ואין חילוק ביניהם מטעם שהספינה יש להם שוליים ושולי מחיצות בני אדם משתנות בהליכה. ומי שהיה אומר חילוק זה יקרא בלי לב וכליות נשחתות, שהשוליים אינם גורמים היתר ללכת [b 76] כל המחיצות, כי אם המחיצות²⁰, שעל ידם נעשה הרשות רשות היחיד להיחשב כארבע אמות. ולרווחא דמילתא הזכרתי חילוק זה שאינו

(1) עירובין מ"א ב'. (2) גי' ד"ס אות ב'. (3) כ"א. (4) כרב, עירובין מ"ב סע"ב. ועי' לעיל עמ' 420 ובהגהותי שם אות 26. (5) כ"י: במי. (6) כ"י: אין. (7) עירובין מ"ג סע"ב ומ"ד רע"א. (8) עמ' 434 שורה 19. (9) עירובין מ"ג סע"ב. (10) עי' לעיל עמ' 484 ובהגהותי שם אות 17. (11) עי' הגי' בנמרא וד"ס. ולגי' רא"ם לא מצאתי דוגמא. (12) כ"י רא"ם לעיל עמ' 434 שורה 18. (13) כ"א וגמרא ולעיל עמ' 484 שורה 18. כ"י: יעשו. (14) כ"א וגמרא. (15) כ"י: ובכולהו. והגהתי מסברה. (16) עירובין מ"א ב'. (17) עי' עירובין מ"ד רע"א. (18) כ"י: יאכלו. (19) כל' שנס בלכתם יעשו מחיצה. (20) הם גורמים החיתר.

[צריך] לפנים¹ לגרועותא. ואם יבא אדם לדקדק ולומר, אחרי שבאנו לוטר בני אדם הנידונים² מחיצה נדונים כרשות היחיד ארוך וכמלו גברי, למה אמר³ על מעשה דנחמיה (ומיבעיא לן) בד[לא מלו]⁴ גברי עסקינן וכו', לעולם⁵ יכול להיות כמלו [גברי], שילכו בני אדם הנעשים מחיצה עד התחום ורב נחמיה ביניהם⁶. אשר⁷ ידקדק לזה לא יראה בעסעפי שחר⁸. שכן שאל התלמוד אפילו בלא מלו גברי⁹ ובלא הליכת בני אדם הנעשים מחיצה ורב נחמיה ביניהם, דקרי¹⁰ במלו גברי, נחיר, דקיימא לן כרבי אליעזר, דתנן¹¹ מי שיצא חוץ לתחום (אחד)¹² אפילו אמה אחת לא יכנס רבי אליעזר אומר שמים יכנס שלש לא יכנס. ולא בשביל תקנת נחמיה הוצרך לשאול אי שרי בלא מלו גברי, שיועד היה לתקן רב נחמיה אפילו בלא מלו גברי [בהליכת]¹³ בני אדם ורב נחמיה ביניהם, אך לדעת אם הלכה כרבי אליעזר או לא הווקף לדעת, לכך שאל אי בלא מלו גברי ובלא עשיית תקנה בהליכת מחיצת]¹⁴ בני אדם ורב נחמיה ביניהם, דהוי כמלו גברי, סגי, דאימור הלכה כרבי אליעזר. אשר ישיבני על דיני שדנתי אך באמת וביושר ובלב נכון אישיבה לו, ואם ידבר המשיב דברים אשר לא יתניני לשמוע אחשבנו כתוקע לתוך הפיטום¹⁵: וידעו אוהבי ורבותי הרב רבי יואל וכנו החבר חבריי ואוהביי קרוביי נדיבוי כי כמה דברים שכתבתי לא עליהם פתחתי סי'¹⁶, כי חלילה לי לגנות דבריהם, כי כרבש ימתקן לפי¹⁷, אך על בני אדם שסבורים למלך בלי עטרה. ולא אזכירם, כי השלוש אהבתי: ועל רשות הרבים¹⁸ ומה נידון רשות הרבים לא אדין עתה, כי אינו צריך להוראה שדברנו: ומתוך אגרותי ילמדו תשובה על פי[רושין] עירובין שפירשו¹⁹ אית ביה מעשה²⁰ באיסורא דאורייתא, ובעיני נראה פירושם הפלא ופלא²¹, ולולי²² כי עמל בעיני²³. ואין לך דבר [ב]ישראל²⁴ שאין אדם יכול לדבר ולהפך לפנים אחרים, אף כי אינם נראים. אך לבי ישראל²⁵, [יודע] מה יש בין עקל לעקלקלות²⁶. ואין לו לאדם לאסור דבר, אם לא ימצא ראה שאסרו חכמים. וסימן וזכר לדבר מסוכנת²⁷ ממאי דשריא וממאי סלקא דעתך²⁸ דאסירא וכו', ואמרינן בגיד הנשה²⁹ אדגמריית לחומרא גלמוד לקולא. ושיטתי כל היכא דאיכא לאקושי לקולא [ולחומרא לקולא] מקשינן. וההוא דיבמות פרק קמא³⁰ ודשבת פרק רבי עקיבא³¹ ודחענית פרק בשלשה סרקים³² דאמרינן

(1) שאין בו מעס לדון על ידן דין באי הספינה לגרועותא. ע' ב"מ מ"ז סע"א ורש"י שם בשם תשובה"ג. וזכור בחשוה"ג מהגניזה עמ' 104. (2) יותר נכון: הנעשים. (3) בעירובין מ"ד רע"א. כ"א: אמר בעירובין. (4) כ"י: כרמלו. (5) הוי לעולם. (6) ונסתפק רב חסדא אם זה נידון כמלו גברי והוי כדיר וסתר. (7) אומר אני אשר וכו'. (8) ע' איוב ג' מ'. וכאן הכונה: לא ראה אור בהבנת הענין. (9) כ"א: (10) שזה קורא התלמוד "מלו גברי", כל' שזה נחשב כמלו גברי. (11) עירובין כ"ב ב'. (12) כ"א: א'. (13) כ"י: כהילכת. (14) כ"י: מחיצה. (15) ר"ה כ"ז סע"ב כג' ד"ס. (16) איוב ל"ג ב'. (17) ע' יחז' ג' ג'. (18) ר' יואל ובנו שאלו את רא"ם גם בענין רשות הרבים, מה נקרא רה"ר. (19) ע' לעיל עמ' 488 אות 3. (20) שבעירובין ס"ח רע"א. (21) תמזה ומתמיה. (22) ולולי יראתי אומר כי עמל פירושם בעיני. או: פירושם היה יפה ומשובת, לו לא היה עמל בעיני. (23) ע' תהלי ע"ג מ"ו. (24) ש"א ג' י"א. (25) ע' מ"ב י' מ"ו. (26) סנהדר' כ"ז א': הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. (27) חולין ל"ז א'. (28) גמרא: תיסק אדעתון, ד"ס: סליק אדעתין. (29) חולין צ"ח ב' וצ"ט א': מאי חיות דגמרינן מחיך (לחומרא) ניגמר מחאי (לקולא). (30) ח' א'. (31) צ"ג ב'. (32) כ"ז דע"א.

לחומרא מקשינן¹, טעמים טובים ונכונים יש בידי מה נשתנו אלו, ואין פנאות להאריך עתה. ושלומכם לעד, כנפש עבדכם אליעזר ברכי שמואל נצ"ה:

ועוד מה שמצאתי ראייה² שיתעסקו בו ביום טוב דאמרי רבנן³ הוא הדין בשבת ויום כיפורים, דאמרינן בראש השנה פרק ראשון⁴ אלא איכא בנייהו יום טוב שחל להיות וכו', פירוש יום טוב יום הכפורים⁵, מאן דאמר משום ירקא מעברין שאי אפשר ללקטם לא בשבת ולא ביום כפורים, מאן דאמר משום מתיא אין מעברין אפשר בעממין, ופירוש [ב]עתים ו[ב]זמנים⁶ שעממים מצויים בין היהודים. ומאן דאמר משום ירקא מעברין⁷, דלית ליה טעמא דלעיל דטרח ומייתי. והמפרש ביום טוב⁸ ולא ביום הכיפורים מדבר⁹, כי יאמר שלא יחכן שיקרא ליום הכיפורים יום טוב, אך ביום טוב בעלמא קאמר, הא ליתא, ד[ב]יום¹⁰ טוב דעלמא ליכא משום ירקא, דאי¹¹ מיפגמי מותר לתלשן ביום טוב, מידי דהוי אכל מלאכות הנפגמות בהעשות מערב יום טוב שמותר לעשותן ביום טוב, כמו שחיטה ובישול ואפיה. אלא איום כיפורים קאי, וקאמר אפשר בעממין <כיום טוב>¹¹. והא דקאמר משום מתיא מעברין, בעתים שלא היו עממין מצויים ביניהם, כאשר פרשתי בראיות טובות ומבוקות¹²:

תשובת אבי מורי. אריה שאג מי לא יירא אדוני ומורי רבי¹³ ומי לא ינבא¹⁴.
לכן מטיבוחא דמר אימא¹⁵ מה שנראה לי אחרי הודיע אדוני את כל זאת¹⁶. מה שהתרת¹⁷ לומר לגוים לישא את המת מן הספינה לבית כשבת כדי שלא יבא לירי ביזוי, וראיתך מדרב נחמן בהמצניע¹⁸ מההיא שיכנא שטלמלוהו לכרמלית, ופירש אדוני¹⁹ שהמקום צר בבית ולא היו יכולים [מכבדים ל]שבת²⁰ אצלו, ואפילו²¹ היה אפשר על ידי גוים כבודו בהוצאת ישראל יותר. ודנת¹⁹ קל וחומר, אם התירו²⁰ הוצאת כרמלית, שבות דאית ביה מעשה, קל וחומר אמירה לגוי, דלית ביה מעשה. ועוד הביאת²² מההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה וכו' עד ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה, ופירש אדוני שבות דלית ביה מעשה פירוש אמירה לגוי, ודקדקת משום דהתירו אמירה שהיא שבות ולא התירו שבות לטלטל בלא שיתוף דשבות דאמירה קל משבות אחר, והוא הדין משום כבוד המת נתייר²³ אמירה לגוי מהוצאת כרמלית²⁶ על ידי ישראל:

תשובתי. ההוא²⁴ דרב נחמן בר יצחק שהבאת אינו כפירוש מורי, דהתם משום דליקה שנפלה אצל הבית ש[ה]מת בו, וכן פירש רבינו

(¹) כן הלשון ביבמות. ובשבת ובתענית מקשה הגמרא: ונקיש לחומרא. ומסיק משום דרבנן הוא מקשינן לקולא, משמע בדאורייתא מקשינן לחומרא. (²) כ"א, כ"י: דאמרי. (³) שבת קל"ט ב' וביצה ו' א': מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממין. (⁴) כ' א' כג' ד"ס אות ח'. (⁵) המעיין ימצא שכן פירש ר"ח ר"ה שם. (⁶) כ"י: העתים והזמנים. (⁷) שלפירוש רא"ם שיו"ט הוא יוה"כ א"כ אין צורך בירק רק לאורחא, ואמרינן בגמרא דטרח ומייתי, ומאי קאמר הכא מעברין. ומתריץ שעתה חזרה בה הגמרא מסברה זו. (⁸) וכן רש"י ותוס' שם ד"ה בין. (⁹) כ"א. (¹⁰) כ"י: מיום, כ"א: איום. (¹¹) כ"א: דביום. (¹²) לעיל עמ' 433 ועמ' 434. (¹³) נראה שצ"ל: דבר, כלשון הכתוב. (¹⁴) ע' עמוס ג' ח'. (¹⁵) סנהדרין מ"א ב'. (¹⁶) כלשון זה לעיל עמ' 167 שורה 9. (¹⁷) לעיל עמ' 428. (¹⁸) שבת צ"ד רע"ב. (¹⁹) לעיל עמ' 429 שורה 14. (²⁰) כ"ה לעיל. כ"י: לכבד השבת. (²¹) לעיל עמ' 483 שורה 28 ולהלן. (²²) לעיל עמ' 429 ועמ' 484. (²³) נלמוד היתר אמירה לגוי מהיתר הוצאת כרמלית, ע' לעיל עמ' 481 שורה 8. (²⁴) עד שהמת בו לקמן שורה 28 מובא בהגה"ר שבת פ"ט: וראב"ה

שלמה¹. ואני מביא ראיה לדבריו דדוקא משום דליקה ולא משום ביוזי אחר, ד[ב]פרק כירה² פליגי במת המוטל בחמה רב ושמואל, ומסקינן היכא שיש ככר או תינוק כולי עלמא לא פליגי דלא שרינן אפילו מילטול מן הצד בשביל בזיון שלא יסריח, וכל שכן מילטול גמור כהדיא דרב נחמן. ומסקנא במילטול מן הצד פליגי, והיכא דליכא ככר או תינוק. ואמרינן לימא כחנאי וכו' עד דכולי עלמא מילטול מן הצד שמה מילטול, כלומר דלית להו דשמואל שאמר הופכו ממטה למטה, והיינו טעמא דרבי יהודה³ מתוך שאדם בהול על מתו אי לא שרית ליה אתי לכבויו, ופסק רבי יוחנן⁴ הלכה כרבי יהודה⁵ במת, ומשמע דוקא בביוזי דליקה מצילין, דאתי לכבויו, שאין שהות למתו להמתין, שלא ישרף, ואין מסתנין לככר או לתינוק. והיינו נמי טעמא דרב נחמן בהמצניע דשרי בטלטול ממש, ולא להמתין לככר או לתינוק [או] להופכו ממטה למטה. אבל שאר ביוזי, כמו מוטל בחמה, לא שרינן⁶, דהתם ליכא למיגזר [משום] איסורא⁸ דאורייתא דאמרינן⁷, שהרי⁸ יש שהות למתו ואינו בהול עליו⁹. וקיימא לן¹⁰ כרב באיסורי, ואפילו שמואל לא שרי בטלטול מן הצד אלא היכא [שאינו] יכול¹¹ לעשות מחיצה, [אבל] וודאי יכול במחיצה לא שרי, מרתני >שילא מרי¹² <¹³ לעיל מינה דעושין מחיצה למת בשביל חי¹³, דכל מה שמצינו למיעבד בהתירא עבדינן. ועוד דאמרינן בפרק כמה מדליקין¹⁴ דשלח שלמה לבי מדרשא אבא מת ומוטל בחמה וכו', ולא שרו אלא על ידי ככר או תינוק, ולא בטלטול מן הצד. ורב נחמן לא פליג א[ב]ל¹⁵ הני דאמרן. [אבל בן]ה¹⁶ המעשה לא היה לא [דליקה]¹⁷ וגם לא היו סולקין אותו¹⁸, ואינו שייך לומר בו בהול על מתו:

20 ומה שדימה מורי ההיא אמירה לההיא [המימיה]¹⁹ דההוא ינוקא, דשרי [שנות דאמירה] במקום [77 a] מצוה, ובעית למימר דאף באיסורי דאורייתא, כגון לומר לטלטלו דרך העיר לביתו, ועיירות שלנו הם רשות הרבים לפי דעתך, והוא²⁰ הגיד לי תלמידך בני עליך שדעתך נוטה כך²¹, אם כן אפילו להחם חמין מצי למימר לגוי, ויש ספרים כתוב ב[הם]²² אם כן אומר לו לגוי זיל אחים ליה²³. וודאי האמת

השיבו. חשב שהתשובה היא מראבי"ה. ואח"ז העתיק תחלת תשובת הראבי"ה, לקמן סי' זה ד"ה מי האדם. ולפי"ז יפה הקשה השואל בתשוב' רמ"א סי' ל"ה שאלה ד' והוכחה בכגדי ויש להגהמ"ר שם. אבל לפי האמת שתשובת הראשונה היא לרי' ויאל אין כאן קושיא וסתירה, והלך מה שכתב הרמ"א שם להאריך בתירוצה. ובדברי הרמ"א שם נפל טעות "ויאל" במקום "אליעזר". (1) ע' רש"י שבת צ"ד רע"ב ד"ה לאזקיה ולעיל ר"ע 290 ובהגהותי שם אות 2 ולעיל עמ' 420 ובהגהותי אות 8. (2) שבת מ"ג ב'. (3) גמרא: יהודא בן לקיש, וכן יומא פ"ה א'. (4) שבת כ"ד א'. (5) הנה ר' ויאל מביא ראיה לפירוש רש"י, וצ"ע שבפירוש רש"י לפנינו מבואר: בדליקה או בחמה. אבל גם רבינו לעיל עמ' 290 שורה 1 לא הביא מפירוש"י רק דליקה. לכן נראה שג"י אחרת היתה לפנינו ברש"י. (6) כ"י: למיגזר ואיסורא. (7) דאתי לכבויו. (8) כ"י, א: כ"י. הרי. (9) ע' לעיל עמ' 290 שורה 4 ולהלן. (10) בכורות מ"ט ב', נדה כ"ד ב'. (11) כ"י: היכא דיוכל, כ"י: היכא ויכול. (12) כ"י, א. (13) תמצית ברייתא דשילא מרי כלשון רב הונא. (14) שבת ל' ב'. (15) כ"י: אבל. (16) כ"י: מה המעשה, והנהתי מסבירה. וע' לקמן עמ' 443 שורה 8. (17) כ"י: היה לא חמה, אבל ר' ויאל לעיל עמ' זה שורה 11 ולקמן עמ' 443 שורה 8 אומר במוטל בחמה. ועפ"י הגהתי. (18) לא הוציאו את המת מן הספינה לחוק. (19) כ"י: יומא. (20) ותלמידך בני הוא הגיד לי. וע' ש"א כ' כ"ט. (21) שעירות שלנו הן רה"ר. ע' דברי רבינו קרוב לסוף הסי': וכן שמעתי מפיד וכו'. (22) כ"י: בו. (23) ע' לעיל עמ' 434 אות 7.

כי יש גאונים¹ המפרשים כדברך, אך רבינו יב"א ורבינו רבי יצחק אלפסי לא מפרשי הכי. והבי מפרשי² ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה, כגון לומר לגוי להחם חמין בשבת, שזה מעשה דמלאכה הוא, ובין שבות לומר לגוי להביא דרך מבוי שאין בו שיתוף, שזה [שבות] דלית ביה מעשה איסורא דאורייתא, אלא דרבנן. ובכל הספרים ישנים כתוב דהא [מר] לא³ אמר ליה אימא לגוי זיל אחים ליה. ולפי⁴ זה לא דמית יפה, דהכא לימא לגוי לטלטל [ברשות הרבים]⁴ אסור. ונראין לי דבריהם ועיקריהן דכל אמירה לגוי, כגון טלטול מת ברשות הרבים ולהחם חמין אסור, שהוא אסור דאורייתא. והגני דן להביא ראיה מההוא ינוקא דאשתפך חטימיה⁵ וכו' ואמר להו רבא לישיליה לאימיה וליחם ליה גוי אנב אימיה, שהיא היתה מסוכנת, אבל משום ינוקא לא מצי למימר לגוי להחם, דאיסורא דאורייתא [הוא]. והני תרתי¹⁰ עובדי⁶ לא פליגי אהדדי, דאי פליגי, רב אשי שסידרם יחד הוה ליה למימר ופליגא דרבא אדרבה⁷ רבו, אלא תרווייהו עיקר והושוו לדעת אחת, דרבה שרי בשבות דרבנן, ורבא דאסר באיסורא דאורייתא. ותרווייהו לפני המילה, דלאחר המילה שרי אפילו בישראל, וכדאמרינן בפרק רבי אליעזר <אימר> אם לא הביא כלי⁸. ולפני המילה מרחיצין את הקטן בחמין שהוחמו מערב שבת⁹, דהכל חולים אצל מילה¹⁰ הן, ורבא גופה אמרה בפרק אלו דברים¹¹. ולא דמי לחולה שאין בו סכנה, דאמרינן במסכת ביצה¹² אומר לגוי ועושה, דהתם חזינן שהוא חולה, ואיכא למיחש שלא יכחד החולי ויסתכן, הילכך שרי איסור אמירה לגוי אפילו באסורא דאורייתא, אבל תינוק אצל המילה, שאינו חולה, לא שרי על ידי אמירה לגוי להחם, דאין חליו¹³ ככד כל כך. והא¹⁴ דאמר רבא בפרק טרובה¹⁵ כותבין עליו אונו אפילו בשבת, ומסיק באומר לגוי ועושה, לאו בכתב אישורית [ן] לשון הקודש, דההוא אסורא דאורייתא הוא, אלא בגופו¹⁶ של שאר אומות, [ש]אינו אסור אלא מדרבנן, <שגזרו>¹⁷ אטו גופו שלנו, שהוא כתב אישורית או יונת, כדמוכח במגילה¹⁸, דקיימא לן כרבנן שטעון כן גמליאל¹⁹. ואף על פי שפירש רבינו [שלמה] בפרק הבונה²⁰ הכותב שתי אותיות בכל לשון חייב בגופו של כל אומה, שגגה היא, דגרסינן בירושלמי²¹ מהו בכל לשון²⁶

(1) ע' לעיל 438 אות 6. (2) ע' לעיל שם אות 8. (3) כ"ו: דהא דלא, כ"א: דהא מדלא. (4) כ"ו: לטלטל הרביעי. (5) עירובין ס"ח סע"א, ע"ש. גוי' ר' יואל כעין ג' ד"ס. (6) שבעירובין ס"ז סע"ב וס"ח סע"א. (7) ע' ראב"ה לעיל ס"ע 846 ולהלן. (8) שבת קל"ד ב'. וע' לעיל עמ' 847 שורה 5 ולהלן. (9) שבת קל"ד ר"ע, ראב"ה לעיל ר"ע 847. (10) וכן לעיל ס"ע 846 ולקמן ס"ע 445. כ"א כאן ושם: אצל מילה חולים. והיא ג' ד"ס. (11) פסחים ס"ט סע"א כג' ד"ס. (12) ביצה כ"ב סע"א, שבת קל"ט ב'. וע' לעיל עמ' 424 אות 8. (13) כ"א, כ"ו: המום. (14) ער חייב לקמן ע' 442 שורה 1 עיקרו בתשו' ר' יואל לקמן רס"י תקט"ט, ומובא באו"ז ח"ב סי' ע"ז וס"י פ"ה 42 ב'. והדיון גם לקמן סס"י ת"ז ובאו"ז ח"ב 48 א'. ומאו"ז בד"מ או"ח סי' ש"ז אות ה' וברמ"א שם סע"א ו"א, וע"ש בבאורי הגר"א אות כ'. ובאגודה עירובין פ"ו סי' ס"ט מובא הדין בשם ר' יואל ושאר גאונים. ולא ידעתי מי המה. ובלקט יושר ח"א עמ' 65: „ושמעתיו על הישיבה שהעתיק בחור אחד מתשובת רבינו יואל ו'ל שאין חייב אם כתב בשבת גלחות או שאר כתיבה אפילו מעשום וכן מצאתי במדרכי פ"ק דמגילה. ובמדרכי שלנו מגילה סי' תשפ"ו לא נמצא. (15) ב"ק פ' סע"ב. (16) ע' מגילה ט' רע"א. (17) או"ז. (18) ח' סע"ב. (19) דקיי"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתו הלכה כמותו, ב"ק ס"ט א' וש"מ. (20) שבת ק"ג א'. (21) גם לקמן סי' תקמ"ט מירושלמי, ובירוש' לפנינו שבת פ"ב רה"ג, ליתא רק אלה אלא.

אלף אלפא ביתא ביטא, והוא לשון יונית, אבל שאר לשונות אינו חייב, מה שפרשתי ימים בשבכר¹. ותו גרסינן בהמוצא תפילין² כאן בסכנת גוים כאן בסכנת ליסטים, ומשמע דבסכנת גוים מוליכן פחות פחות מארבע אמות, ולא אמרינן לגוים להוליכן לבית, ואף על גב דמצוה היא, שלא יתכזו התפילין, והכא איכא גוי³, ומשמע במי שהחשיך⁴ שהליכת פחות פחות מארבע אמות חמירא⁵ ולא רצה לגלותה, ומשמנה עשר דברים היא שגזרו⁶ ליתן [כיסין] לנכרי ולא להוליכו פחות פחות מארבע אמות⁷, [אלא] הכא⁸ בהמוצא תפילין איסורא דאורייתא הוא, ולהכי אסור באמירה לגוי להוליכה דרך רשות הרבים: ו[מיתעסקין]⁹ בו עממין ביום טוב¹⁰, דהיינו אמירה לגוי, ליכא ראייה לענין שב(ו)ת, כאשר כתבת(י)¹¹. ועוד ביום טוב הותר מלאכת אוכל 10 נפש והוצאת קטן וספר תורה¹² במקום מצוה¹³, להכי גם באמירה מותר בעממין במת, מה שאין כן בשבת. ותניא בפרק רבי אליעזר¹⁴ דברים שאין עושין למילה בשבת עושין לה ביום טוב, כגון שחיטת סממנין, ויהיב טעמא הואיל וביום טוב חזו לקדירה וכו':

ומה שהבאת¹⁵ מפרק שואל אדם¹⁶ מחשיבין על עסקי המת > להביא לו ארון 15 ותכריכין¹⁷ ואומר לגוי אם לא מצאת במקום פלוני וכו', תמהני פה קדוש יאמר כך¹⁸ לדמותו לזה, התם אומר לגוי בשבת לך לאחר השבת למקום פלוני, דומיא דמחשיבין, שהוא בשבת לעשות המעשה אחר השבת, דהא מתניתא אבא שאלו הוא דאמר כל שאני זכאי באמירתו רשאי אני להחשיך עליו, ואוקימנה לעיל מיניה¹⁹ למיגר²⁰ ליה גלימא ולמיגר ליה אסא, דהנהו איסורא דאורייתא, הילכך [לא] 20 התירו לומר בשבת לעשות למחר. והכי הסוגיא התם דכל דבר שאסור לעשותו בשבת לישראל אסור להחשיך עליו ישראל, והוא הדין לומר לישראל או לגוי בדבר הרשות, לבד מעסקי חתן כלה וסת דיכול לומר בשבת לעשותו למחר. ולמת דומיא דחתן וכלה, דלא מצי למימר לגוי לעשות מלאכה בשבת לצורך חתן וכלה. ואדוני מפרש לעשותו בשבת, ואין הדבר כן. ואף רבינו שלמה פירש²¹ כל שאני זכאי באמירתו רשאי אני לאומרו לחבירי או לגוי לעשות למוצאי שבת רשאי אני להחשיך 25 עליו, והיינו כדבריו. ותו גרסינן בפרק מי שהפך²² תנו רבנן מקבלים קיבולת לעשותה לאחר המועד אבל בתוך המועד אסור זה הכלל כל שהוא עושה אומר לגוי ועושה: וכל מה שדנתי היינו לסירושינו ולסברתך שאתה עושה עיירותינו רשות הרבים,

(1) בשכבר הימים, קהלת ב' ס"ו. וכונתו לתשובתו לקמן סי' תקמ"ט. (2) עירובין צ"ז סע"א. (3) צ"ע אם הסכנה היא מפני גוים איך יאמר לגוי. וע"ש בגמרא צ"ז רע"ב וברש"י שם. (4) שבת קנ"ג ב'. (5) באמירה לגוי. (6) שבת י"ז רע"ב. (7) וכיון שאמירה לגוי קלה מהליכת פחות פחות מר"א היה להם להתיר הקל, אלא ודאי הכא וכו'. (8) כ"ז: אמות והכא. (9) כ"ז: ומתעסקין. (10) ראית רא"ם לעיל עמ' 481 שורה 14 ולהלן. (11) בעצמך לרחותה. לעיל עמ' 481 שורה 19 ולהלן. (12) ביצה י"ב א'. (13) ע' תוס' ביצה שם סד"ה ה"ג. (14) שבת קל"ד רע"א. (15) לעיל עמ' 428 שורה 15 ולהלן. ע"ש ובהגהותי שם. (16) שבת קנ"א א'. (17) כ"ז א'. (18) ע' לעיל עמ' 420 ובהגהותי שם אות 11. (19) שבת ק"ן ב'. (20) ע' גליון שם וד"ם ביצה ו' א' אות י'. כ"ז א': למיגר, וכן בפר"ח שבת. וע' ד"ס ביצה הנ"ל, ולפי מה שראינו גי' זו אינה מ"ס. (21) ע' רש"י שבת ק"ן א' ד"ה כל שאני. (22) מ"ק י"ב א', ע"ש היטב. ולהלשון כאן לא ידעתי דוגמא. כ"ז א': שהפך זיתיו.

כאשר כת[ן]ב לעיל¹. אבל² לפי³ הסברה [של] רבינו שלמה שפירש [הא] דירושלים⁴ אלמלא דלחותיה ננעלות⁵ חייבים עליה משום רשות הרבים⁶ משום דשכיחי בה ששים רבוא ומכוונים פתחיה משער לשער, וכן פירש במקומות הרבה במסכת עירובין⁷ [וגם] גבי עיר (ובו) של רבים ונעשית של יחיד⁷ וכו', משמע דעירות שלנו שהם מוקפים חומה ואין מכוונים שעריהם משער לשער שהם כרמלית, כאשר אכתוב לקמן⁸. ולפי⁵ דעתיה אומר לגוי לטלטל בתוך העיר שבות דלית ביה מעשה הוא. ואפילו לדעתינו אין להביא ראיה מדרב נחמן, דההיא דליקה הוי, ומשום דאתי לכנויי, אבל כמטל המת בחמה או בספינה כזה המעשה לא מצינו היתר אמירה לגוי, הואיל דליכא למיגזר מידי⁹. ו[ב]ההוא¹⁰ ינוקא¹¹ איכא למימר (למיגזר) ד[ב]מילה בזמנה התירו אמירה [משום דאיכא למיגזר דאתי למידחי מילה] דזמנה בחול. וכן באמירה דכותבין¹⁰ אונו¹² אם לא עכשיו אימתי¹³:

ועל מחיצת¹⁴ בני אדם שתיקן מ[ר]י¹⁵ ואמר¹⁶ אם הולכין המחיצות ו[ה]יוצאין [מן] הספינה¹⁷ ביניהן עד הבית דמי לספינה דיר וסחר [שאף על פי שהספינה מהלכת]¹⁸ ואפילו הכי הוי מחיצה. לא דמי, דהתם מחיצות הספינה קבועות ומיא¹⁹ היא דקא מטטו לה²⁰, אבל הכא שהם נדים המחיצות של בני אדם ולפעמים¹⁵ שמרחיקין זה מזה ונפרדים ויש ריוח ביניהם, ומפסיק הכרמלית או רשות הרבים, לא הוי מחיצה כהליכתן, כדתנן בהזורק²¹ ספינות קשורות זו בזו מטלטלין מזו לזו [77 b] ואם²² אינם קשורות אף על פי שמקפות אין מטלטלין מזו לזו, וטעמא²³ משום דמפסיק ביניהם הים שהוא כרמלית²⁴, ואף על פי שמקפות, פירוש²³ שקרובות זו אצל זו, הואיל²⁵ ונדות מחיצותיהן לא הוי רשות אחת, אלמא דבעינן²⁰ מחיצות קבועות. והיינו דקאמרין בעירובין²⁶ בדלא מלו גברי שאין תקנה [ב]הילוך²⁷ המחיצות, כי אם בעמידה במקום אחד. והאומרים לחלק מטעם שיש לספינה שוליים, ושוליים²⁸ מחיצות בני אדם משתנות כהליכתן, אין בדבריהם כלום, דאיתמר²¹ ספינה [וכו'] רב חסדא ורבה בר רב הונא [אמרי]²⁹ עושה מקום ארבעה³⁰ ומטלא, ומסיק

(1) ע' 440 שורה 22. (2) מכאן עד כרמלית לקמן שורה 5 הועתק בהגחמ"ר שבת פ"ט בקיצור ועי' שלא בדקדוק, ע"ש. (3) כ"א, כ"י: אם שלפי. (4) עירובין ו' רע"ב, כ"ב סע"א, ק' סע"א. (5) גמרא בכל המקומות: ננעלות כליה. (6) רמותי אותם בהגותי לעיל עמ' 276 אות 14, ולהוסיף: כ"א א' ד"ה ערסייתא. (7) ג"מ א'. וכרש"י לפנינו הוא לראש המשנה עיר של יחיד ונעשית של רבים. (8) בסוף חסי, בדברי ראבי"ה. ולפי"ז, "כאשר אכתוב לקמן" היא הערת רבינו. ואפשר שהוא מדברי רבינו יואל וכוונתו לתשובה שהשיב לר' אפרים והעתיקה לקמן סוף תשובה זו, ע"ש ובהגותי שם. (9) ע' לעיל עמ' 440 שורה 11 ובהגותי שם אות 5. (10) כ"י: ומההוא. (11) עירובין ס"ז סע"ב. ולפי סברת ר' יואל שלא התירו אמירה אלא במקום שיש לחוש שיכוא לידו איסור חמור קשה מה חשש יש בעובדא דההוא ינוקא, ומפרש שחששו אם לא נתיר אמירה, ותדחה מילה שזמנה בשבת, יבואו ג"כ לדחות מילה בזמנה בחול. (12) התירו משום דמצוה עוברת היא, שאפשר שלמחר יחזור בו הנכרי ולא ימכור ביתו, ואם לא יקנהו עכשיו אימתי יקנה אותו. (13) אבות פ"א מ"ד. (14) כ"א: מחיצה של. (15) כ"י: מדי. (16) לעיל ע' 487. (17) כ"א, כ"י: והספינה. (18) ע' לעיל עמ' 487 שורה 18. (19) כ"א, כ"י: והמים. (20) ב"מ מ' ב'. (21) שבת ק' ב'. (22) משנה: אם. (23) ע' רש"י שם. (24) שבת ו' א'. (25) כ"א. (26) מ"ד רע"א, לעיל עמ' 488 שורה 5 ולהלן. (27) כ"י: כהילוך. (28) אבל שוליו. (29) כ"י: אומר. (30) ע' פירושו ברש"י.

טעמא כי הויכ¹ שלא יהא מטלטל מכרמלית לרשות היחיד, אלמא אף על גב שאין לו שוליים לאותו מקום ארבעה ונראה [חללו]² לא מיבטל תורת רשות היחיד מיניה, הכי נמי הכא: אבל לפי סברתי מטעם אחר אני מתיר לצאת בני הספינה, כאשר כתבתי בימי מורי רבינו אפרים ברכי יצחק. והא לך השאלות והתשובות כאשר כתבנו. לעיל³ כתובת⁴. לא יהיו למשא⁵ בעיני אדוני, ויוכיח בינינו⁶ הישר בעיניו:

מ⁷ האדם שיבא אחרי המלך⁸ להכריע הכרעה שלישית⁹, ואף כי איש נקלה¹⁰ ויתום בדעת¹¹ כמוני. אכן מצות מורי אבי הוא לכתוב¹² עוני דעתי, ומצות¹³ מורי אבי הגאון רבינו אליעזר ברכי שמואל אקיימה. ולפי עוני דעתי נראה לי כללו¹⁴ של דבר¹⁵ לא אמרינן אמירה לגוי שבות אלא באיסורא דאורייתא. ואפילו במקום מצוה¹⁶, אבל באסורא דרבנן שרי האמירה לגוי, וגם העשייה שיעשה בשבת. ודוקא לדבר מצוה שרי בדרבנן, אבל לא לדבר הרשות. ובדאורייתא¹⁷ נמי לא אמרינן אסור אלא בדבר שאי אפשר למצוא לו תקנה על ידי ישראל לעשותו, כגון להחם חמין ולתלוש מן המחובר, אבל אם אפשר¹⁸, כגון הבאה ברשות הרבים, דאם יש <שם>¹⁹ מחיצה²⁰ [מ]ביא²¹, שרי אמירה לגוי, [ו]אפילו אמירה לישראל, ואפילו בדבר הרשות, דבאמירה אין בו משום ממצוא הפסד ודבר דבר²², ובלבד שלא יעשה המעשה של הבאה על פיו ובשליחותו] היום בשבת אלא למחר. ואמירה לגוי באיסורא דאורייתא נידון כאלו עושה ישראל בעצמו אסורא דרבנן, דאסור אפילו במקום מצוה, לכך מאונן ומצורע ובית הפרס דלא העמידו דבריהם²³, משום דליכא למיגזר²⁴ בהו כולי האי דלא ליתי למיעבד איסורא דאורייתא, אבל בשאר מקומות נזרו היכא דאתי לאחלושי בדאורייתא, כדאמרינן²⁵ גבי ההוא ינוקא וכו' והא לא עירבו²⁶ <והא לא שתפי>²⁷, דאתי ל[א]חלושי ברשות הרבים, ואפילו במקום מצוה כי התם אסור²⁸. וגרסינן בפרק רבי אליעזר²⁹ כשם שאין מביאין וכו'. ועל ידי

(1) ע' לשון הגמרא. (2) כ"א: והילך, והגהתי מסבירה. בכ"ו ליתא. (3) ס' שפ"ו. (4) הערת ראביה, שהשמיט התשובות מכאן שכבר הביאן לעיל. (5) ע' ש"ב מ"ו ל"ג ואיוב ז' כ'. (6) ע' בראש' ל"א ל"ז ואיוב ט' ל"ג. (7) עד סוף הסי' דברי ראביה. ורמז לתשובתו זו לעיל ר"ע 262 ולעיל ספ"ו שפ"א. (8) קהלת ב' ו"ב. (9) פסחים כ"א רע"א וש"מ. ורבינו מפרש כפר"ח פסחים שם ומובא בערך כרע ב' ובתוס' פסחים שם וב"ק קמ"ז א'. (10) ע' ש"א י"ח כ"ג. (11) ע' ע"ז ו"ג ב' ורש"י שם ד"ה יתמא. (12) ע' לקמן סוף הסי'. (13) גם רבו רא"ם צוה עליו לחוות דעתו. (14) מכאן עד אסור לקמן שורה 22 הועתק בקיצור בהגהמ"ר האחרונות שבת פ"ט. וע"ש בבגדי ישע, וע' לעיל עמ' 439 בהגהתי אות 24. ומהגהמ"ר הובא בכ"ו א"ח ס' ש"ו ובד"מ ובי"ח שם. (15) מ"ק ו"ב א'. (16) ע' לעיל ס"ע 264 וס"ע 261. (17) ע' לקמן שורה 14 מקורו בשבת ק"ן ב', לעיל ס' שפ"א. וע' בגדי ישע להגהמ"ר. וע' לקמן 446 בהגהתי אות 18. וע' לעיל ס"ע 387. (18) לעשותו ע"י ישראל. (19) גמרא שבת הנ"ל וראביה לקמן 446 שורה 11 ושורה 15. (20) וכן לקמן, גמרא: מחיצות. הגהמ"ר: מחיצת בני אדם. (21) גמרא וראביה לקמן, כ"י: ויביא. (22) ישע' ג"ח ו"ג, שבת ק"ג סע"א וק"ן סע"א. (23) ע' פסחים צ"ב א'. (24) ע' רש"י פסחים שם ד"ה הא דאמרן. (25) עירובין ס"ז סע"ב. (26) וכן בס' העתים ס"ע 102. ובד"ס אות ט' לא דק. (27) כ"א. והג"י שתפי לא נודעה לי ממקום אחר. (28) והו' דוקא בעשיה ע"י ישראל בדרכנן דאתי למיחלף בדאורייתא, או באמירה לגוי בדאורייתא דאתי למיחלף בישראל, ובכל אחד מהאופנים האלו אפשר לבוא לידי אסור תורה, ואין כאן אלא גזירה אחת. אבל אמירה לנכרי בדרכנן, שנצטרך לגזור שתי גזירות: דאתי למיחלף בישראל ובדאורייתא, כולי

גוי לא התירו להביא איזמל, <כדמפרש לקמן>¹. ומסיק גבי ההוא ינוקא² ולא שני <לך> בין שבות דאית ביה מעשה וכו', כלומר הא דמדמיט אמירה לגוי להזאה היינו אמירה בשבות דאית ביה מעשה, [אבל בשבות דלית ביה מעשה] שרי אמירה ועשייה במקום מצוה, דהא [מר לא]³ אמר ליה לגוי זיל אחים ליה. והכי גרס בדברי רבינו אלפסי⁴. וכן עיקר⁵, דהכי מוכח⁶ באורך שמעת[א]⁷ שרבא⁸ אמר⁹ לישילולא לאימיה אי צרי[כה]¹⁰ לחים ליה אנב אימיה, ומשמע הא לאו הכי אסור, דאסורא דאורייתא הוא. ואם תאמר אנב אימיה אפילו על ידי ישראל יהא מותר כיון דאמרת צריכה אני, והזרזו הרי זה משונה, כדאמרינן בעלמא¹¹. יש לומר דהכא ביום שמיני דמילה מיירי, וגרסינן במסנין¹² שבעה אומרה צריכה אני טחללים עליה את השבת שלשים אפילו וכו' אבל עושין לה¹³ על ידי ארמאית¹⁴ וכו', ומדמי לה¹⁰ לחולה שאין בו סכנה. וחולה שאין בו סכנה עדיף מכלום מצוה, שחותר חילול שבת אפילו באיסורא דאורייתא. ואף על גב דאמרינן בפרק אלו דברים בפסחים¹⁵ הכל חולים אצל מילה הם¹⁶, [אינו אלא] ח[י]ה¹⁷ לאחר שלשים], דאין חולין¹⁸ ככד¹⁹. ותו הכא מקמי מילה הוי, דאינו ח[י]ה²⁰: וההיא דפרק שואל²¹ הכי גרסינן לה בתוספתא²² מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה כלל אמר אנא שאול וכו'¹⁵ ועל המת וכו' ואומר וכו', ואינו כותב בתוספתא אומר לגוי, וגם אינו בספרים מדויקים, אלא שהוגה²³, ואישראל קאי²⁴. ועל כורחין אומר לישראל להביא למחר. ואפילו גרסינן אומר לגוי אומר אני דהכא פירושא אומר לגוי לך בשבת למקום פלוני והבא למחר, דאיסור תחומין דרבנן²⁵ הותר לו שילך²⁶ בשליחתו בשבת בלא קצין

האי לא גזרו במקום מצוה, והתירו אמירה לנכרי שיעשה בשבת. ובמקום שיש תקנה ע"י ישראל התירו האמירה לגוי שיעשה למחר אף בדבר הרשות. כן העולה מדברי רבינו, ומוכרח הוא מהרמיה שהביא, ששם אסרו העשיה ע"י ישראל בדרבנן והתירו האמירה לגוי. וכן מבואר לעיל סי' שס"א וביחוד לקמן עמ' 446 שורה 8 עד ע' 447 שורה 6 ע"ש. והוצרכתי להאריך בביאור שיטת רבינו מפני שבהגמ"ר העתיק במעות: „והיכא דאיכא למימר דילמא אתי לאיחלוףי בר"ה אסורא מיירי לנכרי אפילו באיסור דרבנן ואפילו לדבר מצוה". ועל זה קשה ממ"ש רבינו לעיל ע' 444 שורה 11 עד שורה 15, והקשה כן בב"י או"ח סי' ש"ז והניח בצ"ע. וגדולי האחרונים, הרמ"א בד"מ שם ובתשובותיו סי' ל"ח שא"ל ד' והוכחה בכגדי ישע להגמ"ר, הבי"ח או"ח שם ועוד גדולים בכגדי ישע, ובפרט הט"ז או"ח שם סק"ד, האריכו בשוב קושיית הבי"י. ולפי שנתבאר שטעות הוא בהגמ"ר אין מקום לדבריהם במחכמה ג'. ודוגמא לזה ע' לעיל עמ' 376 אות 1 ועמ' 489 אות 24. ומוזה תראה כמה חשובה תורחן של ראשונים במקומה ומקורה. (2) שבת ק"ל רע"ב. (1) עמ' 447 שורה 7. והוספתי מכי"א. (2) עירובין ס"ח רע"א. (3) כ"י א: מרלא. וט"ס כוונתו גם לעיל עמ' 441 אות 3. (4) שבת פ"ט סי' תק"ה ועירובין פ"ו סי' תרל"ו. (5) ע' לעיל ס"ע 351. (6) עד דאורייתא לקמן שורה 12 ע' לעיל ע' 846 שורה 20 ולהלן. (7) כ"י: שמעתת. (8) עירובין ס"ח סע"א. (9) כ"י: דרבא דאמר. שמעתא ראשונה ע"כ דרבא היא, ע' לעיל ס"ע 346. (10) כ"י: צריך. (11) יומא פ"ה ב'. (12) שבת קכ"ט א', כנהרדעי. (13) גי' ר"ח ורי"ף. (14) גברא: ארמאי. (15) ס"ט סע"א. (16) ע' לעיל עמ' 441 אות 10. (17) כ"י: חולה. (18) כ"י: חליה. (19) ע' לעיל עמ' 441 שורה 19. ומשם ראינו להגמתי. (20) ע' פסחים שם ולעיל ס"ע 846. כ"י: דאינו חולה, וזה אי אפשר שיצא מפי רבינו. (21) שבת קנ"א א'. ודברי רא"מ לעיל עמ' 482 שורה 20. (22) שבת פ"ה ב' צ"מ פ"ז. (23) שהוגה כן בתוספתא. (24) „לו" הכונה: לישראל. (25) ע' רי"ף ספ"ק דעירובין ומאור ומלחמת שם וס' העתים ע' 44 ולהלן ותוס' עירובין י"ז ב' ד"ה לאו וחדושי הרמב"ן שם. (26) ע' תשו' מהר"ם ד"מ סי' תרל"ו ורי"ק סי' כ'.

במקום מצוה, אבל הבאה, דאיסור דאורייתא, לא. והיינו טעמא דנקיט אומר לגוי ולא נקיט אומר לישראל, משום דלילך חוץ לתחום בשבת לא שרי לישראל אפילו במקום מצוה. וטוהו משום אמירה גרידא לא היה אסור אפילו לישראל, ואפילו לומר להביא, כדאמרינן לעיל מינה¹ מותר לאדם לומר לחבירו לכרך סלוני אני הולך² למחר שאם יש שם³ בורגנין הולך וכו' [ו]⁴ שאם⁵ יש שם מחיצה⁶ מביא, אבל ההילוך אסור לישראל, וכן ההבאה⁷. ורשאי⁸ אני באמירה דנקיט⁹, משום הבאה דסיפא, דאסור הבאה ושרי אמירה, הילכך לא נקיט כל שאני רשאי בהלכות¹⁰ וכו'. ואי¹¹ הוי פריך מסיפא כדלעיל הא אחר לא ואמאי וכו' הוי משני ליה למינז ליה גלימא ואסא כדלעיל, דלעיל נמי קתני הבאה ושני ליה הכי. ודוקא לדבר מצוה הותר¹² הילוך 10 דגוי בשבת, אבל לא בדבר הרשות, [דכר משית]¹³ נמי איסורא¹⁴ [ה] אמירה לגוי מהבא, מטעם [שאם יש]¹⁵ שם מחיצה מביא¹⁶, אכתי נידון כאילו אמר לו מערב שבת לך למחר בש[בת]¹⁷, דהאמירה בהיתר, ואפילו הכי אסור¹⁸, כדאמרינן בפרק קמא דשבת¹⁹ אם לא קצץ וכו' עד ובית הלל אימרים כדו²⁰ שיגיע וכו' :

ואומר אני דנבי ההוא ינוקא דאשתפוך חמימיה אפילו דרך רשות הרבים היה מותר 15 לומר²¹ להביא, מטעם שאם יש שם מחיצה <מביא>, דבאמירה גרידא לא היה איסור²², אך שלא היה מביא²³, אלא התם הוצרכו לגוף העשייה, דהיינו הבאה, וזה הותר על ידי גוי במבוי דוקא. ואמירה דהתם היינו אמירה לגוי וגם שיעשה על סיו, ובעי לדמויי ליה להזאה, ומשני ולא שני לך בין שבות <דלית ביה מעשה>²⁴, דשרי אמירה ועשייה דגוי, לאמירה בשבות דאית ביה מעשה, שאי 20 אפשר לישראל לעשותה, דאסור אמירה עם העשייה, כגון להחם חמין. ואי שבות דאית ביה מעשה שאפשר לתקן על ידי מחיצה, אפילו הכי שני מה²⁵, דאמירה

(1) שבת ק"ן ב'. (2) והוכיחו התוס' שם ד"ה לכרך שח"ה שיכול לומר לחבירו לך לי לכרך סלוני. (3) ד"ס ורו"ף ועליו סי' שס"א. (4) כ"ו: וכן. (5) כ"א וגמרא, כ"ו: אם. (6) ע' לעיל עמ' 444 אות 20. (7) ע"י גוי. (8) ע' ד"ס שבת ק"ן א'. משנה שם וביריתא וגמרא קנ"א א': זכאי, וכן ראבי"ה לעיל סי' ש"ס. (9) אבא שאול בביריתא קנ"א א'. ולפירוש רבינו לעיל ע' 445 שורה 19 היה לו לומר כל שאני רשאי בחילוכי, להשמיענו שהילוך הגוי מותר. ומדנקט אמירה משמע שהילוך אסור. (10) שאם היה אומר כן הייתי אומר אומר שבמקום שהמעשה אסור אף האמירה אסורה. לכך תפש בלשונו רשאי באמירה להשמיענו שאף שההבאה אסורה האמירה מותרת. אבל באמת גם הילוך מותר. (11) לפירוש רבינו שהבאה אסורה קשה למה הקשה בגמרא ק"ן ב' על דברי שמואל רק מרישא דברייתא קנ"א א', והיה לה להקשות גם מסיפא: ואומרים לו וכו' הבא ממקום סלוני, ודוקא גבי מת מותרת אמירה אף שהבאה אסורה, אבל גבי אחר כיון שהבאה אסורה אף אמירה אסורה, ואמאי הא אם יש שם מחיצות מביא. ומפרש רבינו שעל קושיא זו היתה הגמרא מחרצת: הבא במאי עסקינן למינז ליה גלימא, כמו שמתרצת על הקושיא מרישא, אף שגם שם כתוב "להביא". ולכן לא הקשה מסיפא, מפני שכבר בא התירוץ על הקושיא מרישא. (12) כ"א. (13) אם תרחיק ותסיר. ע' רש"י ב"ק צ"ב רע"ב ד"ה אוכפא. כ"ו: כרמלית. (14) כ"א, כ"ו: אסורה. (15) כ"ו: שיש. (16) שיטפא דלישנא דלעיל נקט, וכאן שבהילוך מדבר היה לו לומר: שאם יש שם בורגנין הולך. (17) כ"ו: בשלום, כ"א: בשלוי. (18) ההילוך. וע' לעיל עמ' 444. וע' תשו' מהר"ם ד"ס סי' ר"ב ותקנ"ט. ומ"ש שם בשם אבי"ה לא ידעתי מקומו. (19) י"ט א'. (20) גמרא: עד. (21) אמירה בלבד. (22) ע' לעיל שורה 8. (23) שהבאה אסורה, לעיל שורה 6. (24) כ"א. (25) משבות דלית ביה מעשה.

הותר, ולא גוף ההבאה, ואפילו לדבר מצוה. ולדבר הרשות אמירה גרידא נמי אסור, כדרייק בספרק שואל¹ הא אחר לא, היינו כגון לתלוש מן המחובר. ואפילו [87] הך אמירה נמי שרינן במקום מצוה, כדי² למינן ליה אסא. קצרו של דבר³ דלית ביה מעשה שרי אמירה ועשייה בגוי במקום מצוה, דאית ביה מעשה דתלישה אסור בדבר הרשות אפילו אמירה, ובמקום מצוה שרי, ודאית ביה מעשה בהבאה,⁵ דבר שאפשר לתקן, אפילו לדבר הרשות אמירה שרי, ולא הנאה. והיינו מעמא דלא הותר הבאת איזמל על ידי גוי⁴, וכן בספרק חרש שנשא⁵ היכא דאירכסו מפתחות⁶ דבית המדרש ברשות הרבים לא התירו הנאה על ידי גוי ברשות הרבים, דהיינו איסור דאורייתא. הילכך עובדא דשאיילתא דשאיילנא קדמיכון⁷ אי אמרינן שיש בעיירות שלנו [רשות הרבים]⁸ אינו מותר להוליכו דרך אותו מקום. וכן שמעתי⁹ מפיד בהיותי מציק מים על ידי¹⁰. אבל מכל מקום נראה לי דמותר, דסבירא לן כפירוש רבינו שלמה בריש עירובין¹¹ כפלוגתא דחנניה דלא הוי רשות הרבים אלא אם כן רחב י"ו משער לשער¹² ומפולש משער לשער. וכן לא תמצא בכל זה המלכות¹³. נם צריך שיהיה בלא מעלות ומורדות¹⁴, כדגלי מדבר. וכן נראה לאבא מורי¹⁵. והכי מסתבר, שאם היה¹⁶ רוחב י"ו ובסוסו קצר מ"ו מדאורייתא נידון¹⁷ כסתום¹⁸, והרי הוא כחצר¹⁹. וליכא למיטר אם כן ניבעי מפולש מסוף העולם ועד סופו¹⁹, דאפילו²⁰ דגלי מדבר הפילוש היה רק במחנה דידהו בעגלות²¹. [והוה]²² כמו עיר אחרת, וגרסינן בספרק עושין פסין²³ אמר רבי יוחנן²⁴ ארץ ישראל אין חייבין עליה משום רשות הרבים וכו' עד אי הכי כולי עלמא נמי לא ליחייב דהא מקיף ליה²⁵ אוקיינוס דילמא מעלות ומורדות²⁶ שבארץ ישראל קאמרת, פירוש שבאותו רשות הרבים שיש לפנינו מעלות ומורדות אפילו במקום השוה לא חשיב רשות הרבים²⁷ לעיר אחת²⁸, [ו]לא פריך אי הכי כולי עלמא נמי אי אפשר שלא יהיו מעלות ומורדות במקום אחד כנגד זה רשות הרבים²⁹. אבל מעיקרא דהוה קאמר דאכל ארץ ישראל אין חייבין הוה פריך מאי שנא מכל העולם. ואף על פי שיש לוטר ולדחות דאמקום מעלות ומורדות פטור, אבל מה שהוא אצל חייב³⁰, לא מסתברא הכי, דכסתום דמי (ו)מחמת גיפופי. ותו דלא דמי לדגלי מדבר. וגרסינן

(1) שבת ק"ן ב'. (2) יותר טוב: כגון, או: כדאמרינן. (3) ברכות נ"ט ב'. (4) ע' לעיל ס"ע 351. (5) יבמות ק"ג ס"ב. (6) ע' לעיל ע' 488 אות 20. (7) שבת ל' רע"ב כג"י פרי"ח. (8) כ"י: ישראל, כ"א: רש". (9) לזה רמז ר' יואל לעיל ע' 440 שורה 23. (10) מ"ב ג' י"א, וע' ברכות ז' ס"ב. (11) ו' סע"א. וע' לעיל רס"י ש"ס. (12) על פני כל האורך יהי הרוחב מ"ז אמה, ע' לקמן שורה 15. ברש"י ליתא. (13) ע' לעיל ע"ב 448 שורה 5. (14) ע' לקמן שורה 20 ולהלן. (15) ע' לעיל ע"ב 448 ובהגהותי שם אות 8. (16) המבוי. (17) ולא כרשב"א עירובין ז' ב' והובא במ"מ פו"ד מה' שבת ה"א. וע' תוס' עירובין שם ד"ח וכי תימא. (18) כ"א. (19) שהרי אי אפשר שלא יהיה בכל העולם כנגד זה המבוי מבוי רחב פחות מ"ז אמה. וכעין זה לקמן שורה 22 ולהלן. (20) זה אינו דאפילו וכו'. (21) ע' שבת צ"ו רע"ב וצ"ח א' וצ"ט א'. (22) המבוי בעולם הרחב פחות מ"ז אמה והוא כנגד זה המבוי. כ"י: מהו. (23) כ"ב סע"א ורע"ב. (24) ע' גמרא. ורבינו קיצר בשמות. (25) ג' ד"ס, ע"ש. (26) ד"ס שם סוף אות ד'. (27) ולא מצאתי דוגמא לפירוש זה. (28) כיון שכל המקומות בעיר אחת. (29) הרי שאין לנו לשער אלא באשר הוא ולא לחוש למקומות אחרים. (30) כפירוש רש"י ותוס' וכל המפרשים.

בפרק כיצד מעבירין¹ אם² היתה של רבים והרי היא של רבים ואין שם³ אלא פתח אחד מערבים את כולה, אלמא שבעינן מפולש, ואינו מפולש באחור⁴ אחר הרי נדון מדאורייתא כסתום. וכיון שהעידות שלנו דרבנן⁵ מותר [א]מירה⁶ ועשייה דגוי, כמו שכתבתי לעיל⁶. וירושלים אילמלא וכו'⁷ פירש רבינו שלמה נמי דמפולש היתה⁸ משער לשער. וכן משמע מפסק רבינו תם ששמעתי בשמו⁸ שפסק כרב עיננו⁹ בר ששון דאמר בפרק במה אשה¹⁰ הכל ככבול, דבחצר מותר וברשות הרבים אסור. ופסק דאהא סמכו נשים האידנא לצאת בדברים שאסור לצאת ברשות הרבים בשבת דלית לן רשות הרבים דאורייתא, ומיהו טילטול אסור מדרבנן: ומה שכתב מורי אבי דלא שרי אמירה לגוי אפילו בדרבנן, ואפילו במקום מצוה¹¹, לא יכולתי להכין. והברייתא וצוה עלי לכתוב דעתי, ולא להכריע באתי: וההיא דרבי יהודה בן לקיש במת¹² מוכה כפירוש מורי אבי¹³ בההיא שיכבא דהוה <כדורקרת>¹⁴, ואף כי מורי הרב אבי¹⁵ רב¹⁶ עליו להתיר, ככתוב בנשתוונו¹⁷. ובה לא אאריך, מיהו לבי נוקף, דגבי ההיא שכבא נקט גדול כבוד הבריות, ולא יהיב טעמא מתוך שאדם כהול: שצב. יודיעני מורי¹⁸ אם גבי חרם אומר הקהל לו יעשה [כן]¹⁹ אף על פי שגזרנו, אם הוי התרה. דאפילו ב[נ]דר²⁰, דשייך ביה התרה וחרטה, משמע הכי דשרי, דגרסינן בפרק ארבעה נדרים²¹ ההוא דאתי לקמיה וכו' אמר ליה תהא כנעית, ולא אמר בלשון מותר²², מדלעיל נקיט ושרא, [ו]לא נקיט הכא הכי. ותו דגרסינן²³ לא יאמר אדם לאשתו בשבת מוסר ליכי²⁴ נדרך²⁵ כדרך שאומר²⁶ בתול אלא אומר²⁷ טלי ואיכלי וכו', ואי מדאורייתא [הוא] הלשון²⁸ היכי מצי מיפר [כ]כי²⁹ האי לישנא. ומיהו צריך שיהא הכונה לשם ביטול, כדמשמע בגמרא²⁹. ומיהו תימה הא דברים שבלב הוא³⁰, ושמא שתי לשונות משמע³¹. ואף על גב דגרמירין³² מזה הדבר³³ חכם מתיר ולא מיפר, היינו שיד[כר] רק כאותו ענין שמשמע [ש]מתיר ועוקר הנדר מעיקר[ו]³⁴, ולא שיפר, שזה אינו עוקר מעיקר[ו], ומההיא דבעל מיגז גיז³⁵

(1) עירובין ג"ט סע"א. (2) ד"ס. (3) קצה. (4) שהם כרמלית. (5) כ"י: חמיר. (6) ע"מ' 447 שורה 11. (7) ורע"ב. (8) ע' לעיל ע' 307 ובהנחותי שם אות 10 ואות 14. (9) ע' לעיל שם אות 9. (10) שבת ס"ד ב'. (11) ע' לעיל ע"מ' 435 שורה 16. (12) שבת מ"ג סע"ב. (13) לעיל ע"מ' 440 שורה 7. (14) לפי גי' רבינו. ע' לעיל ע"מ' 429 ובהנחותי שם אות 19. (15) ר"א"ש. (16) חולק. (17) ע' עזרא ד' ד' וי' י"א. (18) ר"א"ש. (19) כ"י: בו. (20) כ"י: בגדר. (21) נדרים כ' סע"ב. (22) כפירוש המיוחס לרש"י ור"א"ש ור"ן. (23) נדרים ע"ז סע"ב. (24) גי' כ"י"מ ור"ף נדרים פ"ו ורמב"ם פ"ג מה' נדרים ה"ח וש"מ. גמרא: כופר ליכי במיל ליכי. (25) ליתא בגמרא. (26) ר"ף, גמרא: שאומר לה. (27) גמרא: אומר לה. (28) הנהוג בהפסדה, כמ"ש הרשב"א בשמ"מ בשם תוס'. כ"י: אין הלשון. (29) נדרים ע"ז סע"ב: א"ר יוחנן וצריך שיבטל בלבד. (30) וקיימא לן דברים שבלב אינן דברים, קידושין מ"ט סע"ב. ונדרים ע"מ' רע"א מפורש: הפר בלבד אינו מופר. והקשו כזה רוב המפרשים. ע' ר"א"ש ור"ן וש"מ נדרים שם ורמב"א ה' נדרים פ"א. (31) דבריו סתומים וחתומים. ואולי כונתו: "בלב"י יש לו שתי משמעות, הא': בלבו ממש, הב': שיוציא בשפתיו אבל לא ישמיע לאוזניו, וכאן הכונה כפירוש הב'. והוא תירוץ ר"א"ש, מובא בר"א"ש והועתק סתם ברמב"א. (32) נדרים ע"ז סע"ב וע"מ' א', ע"ש הלשון. (33) במד' ל' ב'. (34) ע' כתובות ע"ד רע"ב. כ"י: מעיקרא. וע' תוס' נזיר כ"א ב' רד"ה בעל. (35) נזיר כ"ב סע"א.

אין הוכחה¹, ופשוט². וגרסינ בירושלמי⁸ <רבי אבהו> משמיה⁴ דרבי יוחנן הזקן⁵ אומר אין כאן נדר אין כאן שבועה והבעל אומר מוסר לך מבוטל לך⁶, וזקן היינו חכם, והיינו דרבי יוחנן⁷ דאמר⁸ חכם שאמר בלשון וכו'⁹, אלמא שאין קסידא בלשון: ותו מספקא לי אדם שנשבע בנטילת חפץ שלא להתלל עם חברו ופעמים ש[חבירו]¹⁰ מתפלל והוא שליח ציבור, וכשיוצא זה אין שם עשרה, [מי הוה]¹¹ נשבע 5 לבטל את המצוה ולא חיילא¹²: ויודיעני מורי אם יש הפרה לנשבע בנטילת חפץ, כי רב האי פסק¹³ שאין לו הפרה: ויודיעני מורי הא שאמר אכזה דשמואל אשת ישראל שנאנסה אסורה לבעלה וכו', בפרק נערה¹⁴, ואם כן היכי הוה אסתר עומדת מחיקו של אחשורוש ויושבת <בחיקו של מרדכי>¹⁵, והיא לא היתה מן הצווחות מתחילה ועד סוף¹⁶: ואדוני מורי ורבי יצוה עלי כהדין [מטו]¹⁷ על עכדו. ושלום 10 לתורתו וישיבתו כנפש אבי העזרי:

שצנ. ראיתי¹⁸ בכתב אדוני הרב¹⁹ שמתור לצאת מן הספינה וללכת בכל העיר, שנרדן כארבע אמות, מידי דהוי אדיר וסהר²⁰. נראה לעכרך שאינו דומה. שלא אמרין העיר נידונה כארבע אמות אלא בשוכת בה, כדתנן²¹ בשוכת במערה, ותנן²² אנשי העיר הגדולה וכו', אבל בהוציאיהו חוץ לתחום לא הוי כארבע 15 אמות אלא דיר וסהר, דהיא רשות היחיד [ומתור למלטל בכולה אף בלא עירוב].²³ והא דתניא²⁴ דבעינן מקום מסויים כהל ונקע²⁵ מארבע אמות עד בית סאתים, אינו מדבר אלא לחושבנם סיום שכינתו להיות [באותי מקום, כדאמרין]²⁶ לענין אילן²⁷

(1) שהבעל צריך שיאמר לשון הפרה דוקא, ע' תשו' המיוחסות סי' רס"ב והובאה בב"י יו"ד רס"י רכ"ח. וע' ר"ן נדרים ע"ה רע"א ורא"ש שם ע"ז סע"ב. (2) מפני שע"כ גם לשונות אחרים מינו גייוז. והראיה שהרי לשון בטל לך מועיל, נדרים ע"ז סע"ב וירושלמי המובא לקמן. (3) נדרים פ"י ה"י, נזיר פ"ד ה"א. (4) כ"י: בירושלמי משמע, והוספתי והגהתי עפ"י הירוש'. ושם: בשם רי. (5) בירוש' הסדר: הבעל אומר, הזקן אומר. (6) ירוש': ל"ך בשיל ל"ך. (7) וזח המאמר הוא לרי' יוחנן. (8) בבבלי נדרים ע"ז סע"ב. (9) ואם כן דברי ר' יוחנן סותרים עצמם. אלא ודאי שר' יוחנן בבבלי לא הקפיד על הלשון אלא על תוכן הלשון. (10) כ"י: שאומר. (11) כ"י: מיהו. (12) נדרים ט"ז א' וב'. וספיקו של רבינו נראה שהוא אם מצות דרבנן הן בכלל אין נשבעין לעבור על המצות. ע' לזה תשו' הרשב"א סי' תר"ד ותשו' הרא"ש כלל י"א סי' ג' וב"י יו"ד סי' רל"ט. וע' תשובה' ל"ך סי' ל"ה ושע"ת סי' ק"מ. (13) בתשובה' ל"ך סי' ל"ה, והובאה בשלימותה בתשו' מהר"מ ד"ק סי' י"ח וד"פ סי' קכ"א. וע' תשובה' מהגהות עמ' 158 סי' תקע"ג. (14) כתובות נ"א ב'. ומפרש שם בנמרא: היכי דמי אונס כגון שיש עדים שצווחת מתחלה ועד סוף. (15) מגילה י"ג ב'. (16) ע' תוס' כתובות נ"א ב' ד"ה אסורה. ומקשיא זו נראה שלא היה לפני רבינו והתוס' במגילה "משמיה דרבי", והיא ג"י ד"ס. ולפי ג"י הדפוס אין כאן קושיא, שרב חולק באסת על אכזה דשמואל בכתובות. (17) ואדוני ימלא לי בקשה זו כל"י וישיב לי על שאלתי. "מטו" במובן בקשה בתרגום וחז"ל, ע' ערוך מט ב'. כ"י: נוטה, והגהתי מסברה. (18) תשובת רא"ם לרי' יואל ובנו ראב"ה. כן יוצא מהמשך הדברים, ע' בהגהות. (19) תשובת ר' יואל לרי' אפרים. לעיל סי' שפ"ה ששלח ר' יואל העתק ממנה לרא"ם בצירוף עם תשובתו לעיל סי' שצ"א. ע"ש עמ' 444 שורה 4. (20) ע' לעיל עמ' 417. (21) עירובין ס"א סע"א: בנותן עירובו במערה, וע' שם רע"ב בברייתא: שבת וכו' במערה. (22) עירובין ס"א סע"א: אנשי עיר גדולה, וע' ד"ס עירובין סי' סע"ב. (23) ע' תשובת ר' אפרים לעיל עמ' 418 שורה 19. (24) עירובין נ' ב'. ראות ר' יואל לעיל עמ' 417 שורה 20. (25) כ"י: כ"י. בקע'. ע' לעיל עמ' 417 אות 25. (26) כ"י: באילן אמר. (27) במשנה עירובין מ"ט ב'.

הוא שניתתי בעיקרו, ואם יהיה יותר מבית סאתים לא הוי סיוס שניתה והוי כאילו
אמר באילו שניתתי תחתיו, דבר נדול כזה לא מיקרי סיוס שביתה. אבל לחושבם
כארבע אמות בעיר לא הוי אלא לשובת או לנותן עירובו, למאן דאית ליה¹,
כדאמרינן². ואמרינן³ נמי ליוזבון⁴ לבני מברכתא, דלדידהו כארבע אמות דמיא, אבל
6 לבאים למברכתא, שטברכתא בתוך תחומם⁵, לא הוי כארבע אמות. ולרבי אירי⁶ לא
שנא⁷, בכלהו מודד⁸ אפילו כלתה מידתו בסוף העיר לא הוי כארבע אמות. דכל
הני לא הוי ענין להוציאיהו כלל. וההיא דרב נחמיה⁹, טעמו כאשר פרשתי¹⁰
שמחיצתם [כ]דיר¹¹ וסתר, והליכת כולו הביאתו לתחומי, [ו]הוי כהחזירן[הן], ותנן¹²
החזיריהו כאלו לא יצא, [ולא שייך]¹³ למימר ביה דהוי כארבע אמות [78 b] כלל.
10 וייעינו רבותי¹⁴ במעשה דרב נחמיה במה שדימיתיו וימצא[ו] דברי ננים: והקונטרס
שכתבתי על דברי ההור¹⁵ צויתי לחבירי להעתיקו, והעתקתי גם אני, כתבתיו ועמלתי
עבור אהבת אוהבי ורבותי, ושלחתי להם על ידי קציני קולוניא: ורבים¹⁶ ראיתי
בדברי אחי החבר רבי אליעזר¹⁷ שראויים להשיב להם, ומדבריו קונטרסי ילמוד תשובה.
ואין לאדם שכמיהו להאריך ולחלק לדעתו אם לא מתוך הכרעת הלכות: ומה שהביא
16 אדוני הרב¹⁸ מירושלמי דאמרינן והלא רבן גמליאל הוא, ירושלמי של עירובין אין
בידי. וגראה לפרש הלא נמל כדיר וסתר הוי, ומשני יותר מבית סאתים. ולא אמרו
להוציאיהו¹⁹ להלך כולם אלא במקום דהוי רשות היחיד לשלטל בכולם. ואין ענין
זה לעיר כלל:

שצד. אדוני²⁰ מורי וקרובי הרב רבי יואל, אשר בקירוב דבריו ובקירוב משפחתו
20 אתפאר, שאל להלמידו ועבדו כמנוני. אותו שכפר²¹ שלא נתרצה
במעמד שלשתם²², ובאו עדים והכחישוהו, ואחר כך רצ(ת)ה לעשות קנין במעמד
שלשתם קנין טעות²³. נראין לי דברי מורי שאינו יכול, שהרי הוחזק כספר, כדאמרינן
בספק שנים אוזחין²⁴. ודמי לכל האומר לא לויתי כאלו אומר לא פירעתי דמי²⁵,
[ש]כשואמר לא נתרציתי במעמד שלשתן כאומר [ש]לא²⁶ היה קנין טעות דמי,
25 והוחזק כספר. וזה [וזה] חד טעמא היא כמעט. אליעזר ברבי שמואל נצביה:
שצה. רבו עסקי בכל פרקיי, ולכן הוצרכתי לקצר. לאחי, איש מתי²⁷, הרב
רבי אליעזר ברבי יואל הלוי. תורה חמדת[ך]²⁸ לאכסניה²⁹, אוהבת

(1) בעירובין ס"א סע"א ורע"ב. (2) לעיל ע' 449 שורה 14. (3) עירובין מ"ז סע"ב.
(4) גמרא: ליוזבון. (5) כיא, כ"י: התחום. ורא"ם מפרש כפירוש חב"י ב"ר"ש שם, ע"ש וברש"י.
ולפירוש זה צ"ל שכלת תחום בני מחווא בתחלת עיר מברכתא או באמצעה. (6) עירובין ס' ב'.
(7) בין כלתה מידתו בתוך העיר ובין כלתה מידתו בסוף העיר. (8) בכל האופנים אמר: מודד
אפילו וכי. (9) עירובין מ"ג סע"ב, ראית ר' יואל לעיל עמ' 417 שורה 7. ולהנ"י ע' לעיל
עמ' 437 אות 10. (10) לעיל עמ' 437. (11) כ"י: בדיר. (12) עירובין מ"א ב'. (13) כ"י: א',
כ"י: שאינך. (14) ר' יואל ובנו. (15) אולי צ"ל: ההוראת, או: ההורג, ולא ידעתי למה כיון.
(16) ודברים רבים. (17) הוא רבינו. וכונת רא"ם למה שכחב רבינו לעיל סי' שצ"א עמ' 444
ולחלן. (18) ר' יואל לעיל עמ' 417 שורה 9, ע"ש ובהגהותיו שם. (19) למי שהוציאיהו.
(20) ע' בראשי מ"ד י"ט. (21) שכפר ואמר. (22) ע' גימין י"ג סע"א. (23) שאמר שהקנין
במעמד שלשתן בטעות היה. (24) ב"מ ד' א'. (25) שבויעות מ"א סע"ב. (26) כ"י: הלא.
(27) מלשון איתמחי גברא, שבת ס"א רע"ב. (28) כ"י: חמדותי. (29) התורה מחזרת על
אכסניה שלה, ב"מ פ"ה סע"א.

אוהביה¹. הכתב אשר נשלח עיינתי בו בקריאה, ונאכד מידי ולא ראיתיו עוד, ואוסף אבקשנו, ועל אשר זכרתי אשיב. אדוני דקדק על לשון בזמן², לאמר משמע בזמן שיש עבודה בכתף <פסול ליום בשנים ואף לעבודה שאינה בכתף>³, בזמן שאין כתף לא פסול, ובספרי⁴ שנינו⁵ אף בזמן כתף חוזר לנעילת שערים. זה הדיקדוק אינו נראה לי דיקדוק עשיר⁶. בזמן⁷ זמן⁸ כתף ועבודת כתף, ולעבודת בני גרשון⁹ פירושו (ס') עבודת עגלות לישא יריעות וקרשים בעגלות¹⁰, שלא נססלו אלא לעבודת כתף¹¹: וכתב אחי שנוי בספרי¹² לבנו ולכתו לא נאמר שאין הקטנים [ניזון]ין¹³, ושאל הא נפקא לן¹⁴ מיעוט קטנים מאיש. כמדומה לי שאינו בספרי [שאין וכו']¹⁵, ואם יש פירושו¹⁶ לא בא למעט קטנים. והכי פירושו¹⁷ לא הוצרך לימר שלא יטמא לבנו ולכתו, דאחי [ב]קל וחומר [מאבי ו]אמו¹⁸ שהיב בכבודם¹⁹. ואין להקשות מה לאביו ולאמו וכו'²⁰ עד בנו ובתו שהיב בהם (כמצוה) במצות, פירוש ה[נ]זהר על טומאתם²¹, כדאמרין ביבמות²² <אמר ואמרת²³ להזהיר וכו', [רק על טומאת קטנים כהנים הוזהר]²⁴, אבל לא²⁵ על טומאת קטנים נזירים²⁶. ואף על גב דהלכה²⁷

(1) ע' משלי ח' י"ז. (2) חולין כ"ד סע"א: בזמן שהעבודה בכתף. (3) כ"א. וכפירוש רבינו נראה מרמב"ם פ"ג מה' כהמ"ק ח"ח. וע' רמב"ן במד' ח' כ"ח. וע' ספרי וזמא ד' הורוויץ ס"ע 61. (4) בהעלותך פס' ס"ג. (5) כ"א, כ"י: ישנים. (6) עירובין מ"א ב': דקדוקי עניות, ובדרך צחות מכנים בזה קושיות חלושות. ומפני כבודו של רבינו כתב רא"ם: אינו דקדוק עשיר. (7) בזמן שעבודה בכתף פסולים בשנים לעבודה בכתף, אבל לא עבודה שאינה בכתף. (8) כ"א, כ"י: זה. (9) וזה ששנו בספרי: חוזר לעבודת בני גרשון פירושו. (10) ע' במד' ד' כ"ד עד ל"ב. (11) וא"כ כשרים ג"כ לנעילת שערים ולשיר, שאינם עבודה בכתף. וע' ס' יראים ס' שמו"ב ובשלם ס' שני' והגהות שם. וקשה למה לא חזקיר רא"ם זה בפירוש, ובפרט היה לו להזכיר נעילת שערים שהביא רבינו בקושיות, והוא הזכיר עבודת בני גרשון שלא הביאה רבינו. וכזה גם לקמן רס"י שצ"ו. וצ"ע. (12) נשא פס' כ"ו. (13) ספרי, כ"י: עוזרין. (14) ספרי נשא פס' כ"ב. (15) כ"י: בספרי שיגמיו, והגהתי מסברה כמ"ש לקמן ע' 452 שורה 7. ואולי צ"ל: שיגמור. ואפשר לפרש בדוחק: כמדומה לי שכספרי לא נמצא גמר המאמר, כלי שאין וכו'. (16) ואם נמצא בספרי מאמר שאין וכו' אין פירושו שבא למעט קטנים, אלא הכי פירושו. (17) ביתר ביאור לקמן ס' שצ"ו. (18) כ"י: וחומר שאמו. (19) אינו מטמא להם בנו ובתו שאינו חייב בכבודם לא כ"ש שאין מטמא להם. כ"ה לקמן עמ' 452 שורה 12. והוא תוך הק"ו שבספרא ריש אמור פרשה א' ח"ה, וע' אות שאח"ו. כ"י: בכבודה. (20) ק"ו כזה ופירכא כו' לא נמצאו בכל הספרות התלמודית. אבל רא"ם משתמש כאן בלשונות שבספרא הנ"ל אות 19, משם לקח החומר לק"ו שדרש ומשם הלשונות לפירכא, ע' ספרא שם ח"ה. ועפ"י יש להשלים לשון הפירכא: מה לאביו ולאמו שכן אינו חייב בהם במצות תאמר בנו ובתו שכן חייב בהם במצות. אח"כ מצאתי לקמן עמ' 454 שורה 11 שהעיר רא"ם על מקור הק"ו שלו כמ"ש לעיל. (21) כשהם נזירים, ע' לקמן עמ' 452 שורה 14. ועל טומאת נזיר גם אשה מוזהרת, וע' ספרי נשא פס' כ"ב ובספרי וזמא ד' הורוויץ עמ' 38. וע' יבמות פ"ה רע"א. (22) ק"ו סע"א. והמסקנא שם שאין כוזהרים אלא שלא לטמאותו בידים, ולהפרישו אינו מצוה. אבל רא"ם לשיטתו בס' יראים רס"י שו"א ובשלם ס' רכ"ב. ובביאור שיטתו ע' מו"ד ס' שע"ג ובי' וב"ח וט"ו או"ח רס"י שמו"ג ולח"ם פ"ג מה' אבל הי"ב והגהות לס' יראים השלם. (23) ויקרא כ"א א'. (24) הוספתי מסברה לפי הענין, והיא תשובת חספרי על הפירכא. (25) כ"א. (26) מפני שאין קטנים נזירים, ואם נזור אין נזירות, כלום ואין אביהם מצווה להפרישם. וע' לקמן ע' 452 אות 19. (27) נזיר כ"ה ב', ומשם הוספתי.

היא <בנייר האיש מדיר את בנו> בנייר¹, להביא קרבנותיו, ולא על טומאתו להזהירו. אליעזר ברבי שמאל נצב"ה:

שצ"ה.² ברכת³ מן הכבוד⁴, שלא להתנאות⁵ ולא להנות בתורה⁶, והכבוד ירדפך⁴, כרבי טרפון⁷ וכיונתן בן עמרם⁸, תצדק ל[כסא רם]⁹, גפי מרומים¹⁰.

5 אחי חבירי רבי אליעזר הלוי. על בזמן שדקדקת¹¹, תשובתי דעתי על עבודת בני גרשון, עבודת עגלות, שאינה בכחך. ולא ה[ית]ה¹² צריכה השאלה לפני¹³: על מה שהזכיר¹⁴ לבנו ולבתו (ו) לא נאמר שאין וכן¹⁵ נפלאתי, האיד יעלה על לב לפרש למעט ניירות מקטנים, ו[ה] לא הענין מדבר באזהרת נייר על הטומאה, ומה ענין קבלת ניירות לכאן. אך פירושו כאשר אמרתי, נותן מעט למה לא הוצרך להזהיר 10 הנזיר שלא לטמא לבנו ולבתו, כאשר הוצרך ככהן הדיוט לומר ש[יטמא]¹⁶ לבנו ולבתו¹⁷. ונותן מעט שלא הוצרך בנייר שאין הקטנים ניזרים, פירוש דנפקא לן בקל וחומר מאמו ואביו, ומה אביו ואמו¹⁸ שחייב בכבודם לא יטמא [להם] בנו ובתו לא כל שכן. ואין להקשות מה לאביו ואמו שאינו מחויב להפרישם מטומאתם תאמר בבנו ובתו שמחויב אביהם של ניזרים להפרישם מן הטומאה של ניזרים, שאין¹⁹ 16 הקטנים ניזרים, דהא כתיב²⁰ איש. [מהא]²¹ דגמירי²² איש מדיר בנו בנייר²³, ואלו הן באותו קל וחומר²⁴, לא קשיא, דבתו לא גמירי²⁵. אי נמי לקרבן גמירי, ולא

(1) וא"כ נמצא קטן ניזיר. ומתוך: ההלכה היא לענין שחייב להביא קרבנותיו, אבל לא שחייב להפרישו מטומאה. ובלא הלכה מיוחדת שתחייבו להפרישו הרי קי"ל קטן אוכל גבילות אין ב"ד מצווים להפרישו. ולשיטת רא"ם, כפי שיוצא מדבריו בס' יראים סס"י ג"א, אין חילוק בין ב"ד לאב. ומ"ש בכרבי יוסף או"ח סס"י תנ"ז, וכן בהגהות לס' יראים השלם סי' שכ"ב סוף אות א', בשם ת"י יומא ס"ב ב' שלא בדקדוק הוא. ועפ"י מה שכתבתי מתוך ג"כ מה שיש להקשות מכופלא הסמוך לאיש, ומפורש בנדה מ"ו רע"ב. (2) ככ"א לא נסמן. ועי' לקמן עמ' 456 אות 38. (3) השו' רא"ם לראבי"ה. והמאורע שרומז אליו בכריחה מן הכבוד ודאי היה שרצו ליתן לרבינו משרת רכנות ולא קבל. עי' מבוא. (4) תנחומא ויקרא אות ז' ודאי באבער אות ד': מי שבורח מן השררה השררה רודפת אחריו. ובפי' העולם שגור: הבורח מן הכבוד, ומכאן אנו רואים שבצורה זו היה ידוע המאמר לרא"ם. ועי' עירובין י"ג ב'. (5) עי' אבות פ"ד מ"ח ונדרים ס"ב א'. (6) כ"ב ח' א'. ובר"ם שם ובפמ"ש לרמב"ם אבות פ"ד מ"ח: בכבוד תורה. ועי' אבות ונדרים הנ"ל. והיה צ"ל כאן: להנות בתורה כר' טרפון וכיונתן בן עמרם והכבוד ירדפך תצדק לכסא רם. ורא"ם שינה הלשון לטובת החרוז: עמרם, רם, מרומים. (7) נדרים ס"ב א'. (8) כ"ב ח' א'. (9) אדרין פ"א: כל המשפיל עצמו על דברי תורה סוף שמגביהין אותו, ועי' עירובין י"ג ב' ונ"ד א' ונדרים כ"ה א' ושמי"ר פמ"ה אות ה'. ועי' י"ט א': בתחלה על גפי ולבסוף על כסא. ופירושו בתום סנהד' ל"ח א' ד"ה בתחלה שת"ח הגולה ממקום למקום בסוף זוכה ונעשה ראש ישיבה. וזהו שאומר רא"ם: אתה ברכת מן הכבוד והשפלת עצמך, הזכה שגיבויך ויושיבך על כסא רם. ועפ"י הגהתי. כ"ז: תצדק לבני אדם, כ"א: תצדק לבם אדם. ואין לזה חנכה. (10) עי' משלי ט' ג'. (11) עי' לעיל עמ' 451 שורה 2 ולהלן. ובאה עוד הפעם תשובה על זה. ואולי כפני שהשיב רבינו על התשובה הראשונה. וכן יש לומר בענין השני שמש"ב עליו. (12) כ"י: הותרה. (13) עי' לעיל עמ' 488 אות 1. (14) לעיל עמ' 451 שורה 7. (15) כ"י: וכי. (16) כ"י: ללמד יטמא. (17) ויקרא כ"א ב'. (18) כ"א: אמו ואביו, וכן לקמן. (19) זה לא קשה שאין וכו'. ועי' עי' תקודם אות 26. (20) במד' ו' ב'. (21) כ"י: הוא. (22) הלכה למשה. עי' עי' תקודם אות 27. (23) נמצאו קטנים ניזרים, ואביהם מצווה להפרישם מטומאתם. (24) וגם הם נכללים בקי' דלעיל, ועליהם יש להקשות כדלעיל שכן חייב להפרישם מטומאתם, ולא אתו בקי'. וחזרה קשיא למקומה למה לא נאמר לבנו ולבתו לא יטמא. וכתרץ דבתו וכו'. (25) שההלכה למשה לא אמרה האיש מדיר את בתו בניזירה.

להפרישו¹: דימה אחי ראוי דשילוח מחנות² לראוי דרם חטאת³. לא יפה דימה. אף על פי [ש]העברי⁴ ש[ו]ה⁵ אין הפירוש [שוה], שנאמר גבי שילוח דומיא דזכר ונקיבה קאמר שראוי עתה לקבל טומאה ורם חטאת [דומיא דזכר ונקיבה קאמר שראוי עתה לקבל טומאה, ורם חטאת דומיא דבגד [קאמר]⁶, דומיא דזכר ונקיבה קאמר שראוי עתה לקבל טומאה, ורם חטאת דומיא דבגד [קאמר]⁶, וסובר רבי יהודה שבגד יקרא ראוי על ידי מחשבה אף על פי שעשה אינו מקבל [טומאה]⁷. וראיה⁸ ש[ה]עברי שוה והפירוש ח[לוק]⁹ גידולי קרקע [ד]מעשר¹⁰ וגידולי קרקע [ד]דיש¹¹, גידולי מן הארץ¹² דברכות¹³ [ו]גידולי מן הארץ [ר]סוכה¹⁴ גבי חג, והרבה כיוצא בו¹⁵: ולמה¹⁶ היה¹⁷ צריך רבי אליעזר בן יעקב ואלה המשפטים¹⁸. אחי יודע דתנא דבי רב¹⁹, דהיינו ספר[א]²⁰, ותנא דבי רבי אליעזר²¹ ותנא דבי רבי²² הכל אחד²³, כדאמרין כאלו²⁴

גזיר כ"ט רע"א. ואתאי בתו מק"ו דלעיל. ועדיין קשה למה לא נאמר לבנו לא יטמא, שהרי בנו לא אחי בק"ו. ולכן מתרץ אי נמי וכו', וגם בנו אחי בק"ו. ⁽¹⁾ ע' עמ' הקודם אות 1. ⁽²⁾ ספרי נשא פס' א': מה זכר ונקיבה מיוחדים שהם ראויים לעשות אב הטומאה. ⁽³⁾ שניתו על הכגד, וזכחים צ"ג סע"ב: מה בגד הראוי לקבל טומאה אף כל הראוי לקבל טומאה. ובגמרא שם צ"ד רע"א טפרש שהכוונה למטלית פחותה משלש שראויה לקבל טומאה דאי בעי חשיב עליה. וא"כ אף שעתה בלא חישוב אינו ראוי לקבל טומאה נקרא ראוי, מה שאין כן בספרי שהכוונה ראוי עתה לעשות אב הטומאה. והוה קושיא דבינו על הנמרא. ומתרץ רא"ם: אע"פ שהלשון שוה אין הפירוש שוה. ⁽⁴⁾ לקמן שורה 6: שהעברי שוה והפירוש חלוק. ונמצא כלשון זה בס' יריאם סי' ק"ב סוף סותר: אע"פ שהעברי שוה אין להקפיד שפירוש חלוק. ועפ"י הגהתי, כ"י: שאין העברי, וטעות זו גם בס' יריאם השלם ר"ע 282. ולחסכרה ע' תוס' חולין מ"ח א' ד"ה אדם ויד מלאכי סי' שע"ד. ⁽⁵⁾ כ"י: שלה. ⁽⁶⁾ הוספתי מסכת לפי חננין. ⁽⁷⁾ כ"י: סימן. ⁽⁸⁾ ראה זו בס' יריאם הנ"ל אות 4. וע' ראב"ה לעיל ר"ע 818 ומקומות שרשמתי שם אות 1. וע"ע תוס' סוכה י"א ב' ד"ה וגידולו וב"מ פ"ט א' ד"ה גידולי. ⁽⁹⁾ כ"י: חולין. וע' לעיל אות 4. ⁽¹⁰⁾ עירובין כ"ז ב' ושי"מ, בהמה בכלל גידולי קרקע. ⁽¹¹⁾ ב"מ פ"ט רע"א, בהמה אינה בכלל גידולי קרקע. ⁽¹²⁾ הוספתי מקברה עפ"י סי' יריאם השלם קמ"א סע"א ורע"ב. ⁽¹³⁾ ברכות מ' ב', בשר אינו דבר שגידולו מן הארץ. ⁽¹⁴⁾ י"א סע"ב, בהמה גידולה מן הארץ. כ"י: בסוכה. ⁽¹⁵⁾ ע' דוגמאות בתוס' חולין מ"ח א' ד"ה אדם ובר"ן קידושין פ"ב רס"י תרכ"א סד"ה גרסינן ובמקומות שגרשמו ביד מלאכי סי' שע"ד. ⁽¹⁶⁾ עד דבי רב לקמן ע' 454 שורה 1 דברי חידות. ומשפטות הלשון נראה שהוא ענין בפני עצמו, והשאלה מוסכת על הא דב"ק ט"ו א' כג"י ד"ס שם אות צ': דבי רבי אליעזר בן יעקב תנא ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם השוה הכתוב אשה לאיש וכו'. אבל מה ענין השאלה? ומה כונת התשובה? ובדרך רחוקה יש לפרש שהוא המשך ענין הקודם לו בסמוך, שהוכיח בראיות שחלשון שוה והפירוש חלוק. ואומר בדרך צחות בזכרו גמרא ב"ק הנ"ל: למה צריך ר' אליעזר בן יעקב [קרי: יואל] לראיות שהבאתי, הלא אתה יודע שתנא דבי רב לפעמים הכוונה: ספרא, ולפעמים: תנא דבי ר' אליעזר, ולפעמים: תנא דבי רבי. הרי לשון שוה והפירוש חלוק. וברוך הירדע. ⁽¹⁷⁾ ככ"א ליתא. ⁽¹⁸⁾ שמות כ"א א'. קידושין ל"ה א', ב"ק ט"ו א'. ⁽¹⁹⁾ שבת ק"ה א' גג"י ד"ס, חולין ס"ו רע"א, וזכחים מ"א רע"ב, בכורות כ"ז ב'. ⁽²⁰⁾ כ"י: ספרי. ואף שבאמת באחד ממקומות הנ"ל תנא דבי רב הוא ספרי, ע' בכורות כ"ז ב' וספרי ראה פס' קכ"ה, אבל ברוב המקומות הכונה לספרא. ועוד הראיה שחבאי רא"ם לקמן מחלין מוכיחה שכיון ללשון רש"י שם, וע' בהגהתי 454 אות 1. ועפ"י הגהתי. ⁽²¹⁾ מקומות הנ"ל אות 18 ועוד כמה. רש"ם הופמן במאמרו "צור איינלייטונג אין דיא הלבושען מדרשים" עמ' 28 הערה 1, "צור איינלייטונג אין דיא מכלילא דרשב"י" עמ' 8 הערה 2. ⁽²²⁾ ע' הופמן במאמרו הנ"ל. ⁽²³⁾ דבריו נפלאו ממני. ואולי כונתו שבספרא באו ונכנסו דברים מתנא דבי ר' אליעזר

מסות בהלכות חננים¹ מאי איכא² בין תנא דבי רב וכו': אחי שאל והקשה מרתנא³ והביא את קרבנו וכו'. יציב ונכון, ויפה כיון בזה. ונראה לי דההיא דמור⁴ שקיבל[ה] נזירות תחת בעלה, דהא מייתי הך מתניתין [באיתו סרק]⁵ על בעיא דמינו נזיר וכו', וההיא דפרשת סוטה⁶ שקיבלה נזירות קודם שנישאת. וצריכה לה, כגון קרבן, ולא צריכה לה דנזירות קודם שנישאת שוין⁷, אבל [צריכה לה, כגון קרבן, ו]לא⁸ צריכה לה דנזירות לאחר שנישאת אין שוין⁹. והטעם אסביר. מאחר שנדרה קודם, וידע ונשאה, לדעת שישלם קרבן שנתחייבה נשאה, ולית דאמרי [דלרבנן שוים]¹⁰ לסמור הבעל מכולם [אף ב]דבר שמכשירה לו, כגון זבה וכו'. וקשה לי קצת הא אין נדר[ה]¹¹ קרבן מכשיר[ה] כי אם לקדשים¹², [ושביעי לו]¹³ מכשיר[ה]¹⁴. [ויש לו מר שקרבן]¹⁵ קורא [מכשירה לה מפני]¹⁶ שקשה לו באוכלו קדשים שהיא אינה אוכלת עמו: אותם סברות שכתבתי למעלה¹⁷ מאלו מכנו ומכתו ישנם בפרשת¹⁸ אמור אל הכהנים גבי כהן הדיוט¹⁹: אחי שאל את אוהבו למה צריך הם למעוטי²⁰, [ו]הלא אבר מן החי משני אנשים אינו מצטרף²¹. רבו תשובות[י]ך בהיתר צרת הבת²². דאבר מן החי מ[שני] אנשים²³ (חייב ו)אין מצטרף הלבנה²⁴, ואין למדין ממנה²⁵.

ותנא דבי רבי, ע' הופמן במאמרו הראשון חנ"ל, וא"כ ספרא ותנא דבר"א ותנא דבר' נתאחדו לספר אחר. ואולי יש למרש כמ"ש לעיל סוף אות 16, ע"ש. ⁽¹⁾ חולין ס"ו רע"א. וכתב שם רש"י: "תנא דבי רב קרי לברייתא קמיתא (ס"ה סע"א) ששנויה בת"כ דמקרי ספרא דבי רבי". וכן כתב רש"י בזבחים ל"א רע"ב לפי הנהגת הבי"ת הצודקת. והופמן במאמרו הראשון חנ"ל עמ' 16 לא עמד על זה. ⁽²⁾ לפנינו: במאי קמיפלגי. ⁽³⁾ ספרי נשא פס' ח': והביא את קרבנה עלית כל קרבן שעליה דברי ר' יהודה וחכמים אוסרים קרבן שמכשירה לו כגון זבה ויולדת מכיאה משלו וכו'. וא"כ לר"י כל הקרבנות שווים, וחייב אף בקרבן שאין צריך לה, כגון נזירות, ולרבנן עבים בקרבנה שצריך לה חייב. וכנזיר כ"ד א' אמרין דלר' יהודה לא חייב רק בקרבנה שצריך לה, ולרבנן אף בכזה לא משעבד לה. וזהו קשית רבינו. ⁽⁴⁾ כ"ד א'. ⁽⁵⁾ כ"א ב'. והוא בפרק ד'. כ"י: ב"א. ⁽⁶⁾ דספרי פרשת סוטה, נשא פס' ח'. ⁽⁷⁾ בקרבנות שנתחייבה בהם קודם שנישאת אין לחלק בין צריכה לה ללא צריכה לה, כגון נזירות. ⁽⁸⁾ הוספתי מסברה. ⁽⁹⁾ בקרבנות שנתחייבה בהם לאחר שנישאת יש לחלק בין צריכה לה ללא צריכה לה, כגון נזירות. ⁽¹⁰⁾ אין מי שיאמר שלרבנן כל הקרבנות שווים לסמור וכו'. כ"י: לכבושים. ⁽¹¹⁾ כל' נדה ובה ויולדת. כ"י: נדר. ⁽¹²⁾ הרי הכשר נדה הבא ע"י קרבן אינו אלא לקדשים, שאינה אוכלת בקדשים עד שתביא קרבנותיה. ע' מסחים צ' סע"ב וזבחים צ"ח ב' ונגעים פ"ד מ"ג ויבמות ע"ד ב'. אבל לבעלה טחורה בשביעי בערב קודם הבאת קרבנה, ויקרא ט"ז כ"ח וכו". וע' רמב"ם פ"ו מהא"ב ה"א. ⁽¹³⁾ כ"י: ובעי ליה מכשירא, והנהתי מסברה עפ"י מ"ש באות 12. והכוונה: ויום השביעי היא שמכשירה לו. ⁽¹⁴⁾ וא"כ איך אמרו בספרי קרבן שמכשירה לו, הרי אין הכשירה לו בא ע"י קרבן. ⁽¹⁵⁾ הוספתי מסברה לפי הענין. כ"י: ליה מכשירא קורא שקשה. ⁽¹⁶⁾ עמ' 451 שורה 10 ולהלן, עמ' 452 שורה 12 ולהלן. ⁽¹⁷⁾ בספרי פרשת. ⁽¹⁸⁾ ע' לעיל עמ' 451 אות 19. ⁽¹⁹⁾ ספרא שמיני סרק י' ה"א: יכול יצטרפו לסתם ת"ל הם, מירוש: יכול שיצטרף חצי אבר מן החי של כהמה לחצי אבר מן המזל לסומא. ⁽²⁰⁾ אהילות פ"ב מ"ה, וע' נזיר ג"ב א'. וא"כ ק"ו הוא שבהמה ומת לא יצטרפו. ⁽²¹⁾ חריף אחא כיונתן בן חרכינס ש"ש עמ' ג' מאות תשובות בצרת הבת שהיא סותרת, יבמות ט"ז א'. ועל שאלתך יש לחשוב דלא וכו'. ⁽²²⁾ כ"י: דא דשני. ⁽²³⁾ כל' שאינו נלמד ממקרא, ע' רש"י נזיר ג"ר רע"א. ובאהילות פ"ב מ"ז שנינו שאף אבר אחד שנחלק לשנים אינו מטמא, ונראה שלמדו מן ההיקש שבספרי חקת סוף פס' קכ"ו. וצ"ע. וע' רמב"ם עדיות פ"ו מ"ג. ⁽²⁴⁾ נזיר ג"ז רע"א: אין למדין ק"ו מחלכה. וע' שבת קל"ב א'.

ועוד הם אצטרך למעוטי מאיש אח[ד]¹, כגון שנתלש אבר בעודו חי, ומת, והיה יכול להצטרף להשלים רוב מנינו שיטמאו שאר אברים באהל אף על פי שאין עליהם בשר כראוי², הילכך איצטרך הם. ואמנם³ לא איצטרך צירוף לטומאה אבר מן החי שיש עליו בשר כראוי⁴, דה[א]ן ה[א]כרים⁵ אין להם שיעור וכו'. פירוש האכרים שיש עליהם בשר כראוי⁷, (דהא האכרים אין להם שיעור וכו') פירוש להעלות ארוכה⁸. ועוד⁹, אם שני חצי איברים¹⁰ ששניהם טהורים אינן מצטרפים [79 a] להוריד להם טומאה יצטרף אבר מן החי לאיברי המת ששניהם טמאים¹¹, הילכך איצטרך הם, שאם לא [בן] יצטרף טמא¹² לטמא¹² להרבות טומאה¹³. ואחי יזכה לכולה נאה¹⁴, אוהרה¹⁵ בהמון לתבואה¹⁶. אליעזר ברכי שמואל נצב"ה:

שצז. מצאתי¹⁷ בשאלות פרשת עד אנה מאנתם¹⁸ מאן דאותביה לעירובי[ה]¹⁹ 10 לבר מתחומי[ה]²⁰ כיון דמרחק מן עירוביה טפי מן אלפס²¹ אמה הוה ליה כמי שיצא חוץ לתחום, ואין לו אלא ארבע אמות. ונראה לי דסברת רב אחאי מהאי פירוקא דפריק שמואל²² כגון דאיכא ממקום רגליו עד²³ עיקרו תרי אלפי וארבע אמות²⁴ (וכו' עד) דאי מוקמית ליה להך²⁵ גיסא דאילן קם ליה לבר מתחומא, וקאמרינן²⁶ שטא בעבר השני של אילן בחר לו, ואין לו אלא ארבע אמות, 15 דבמקום רגליו (ו)לא אבה לקנות²⁷, ובמקום שרצה לו אינו ראוי לו, הילכך אין לו שביתה. ונותן עירובו חוץ לתחום (ד)היינו ככיוצא בזה. ומסתיעא מתוססתא²⁸

(1) צריך למעט אמה"ח של בהמה, משום שאבר מה"ח מאיש אחר כגון וכו' מצטרף הייתי אומר שבאופן זה גם אמה"ח של בהמה מצטרף, לכך איצטרך הם למעוטי. (2) אבר מן המת ואמה"ח שאין עליהם בשר כראוי מטמאין במגע ומשא ולא באהל, אהילות פ"ב מ"ג. וא"כ טומאתן ושיעורן שוה, וקו"ל ביומא פ"א רע"א: כל שטומאתו ושיעורו שוה מצטרף. (3) נותן מעט למה תפש לשון שאין עליו בשר כראוי. (4) אבמה"ח שיש עליו בשר כראוי אין צריך לצרפו עם שאר האיברים. (5) כיו"ד: דהיינו העבריו. (6) אהילות פ"א מ"ו, מעילה ט"ז ב'. (7) אהילות פ"א. (8) כלים פ"א מ"ה, וע' גי' ד"ד רע"א. (9) על הק"ו יש להשיב: מה לאבמה"ח משני אנשים שכן שניהם טהורים תאמר באבמה"ח של בהמה ואבר מן המת ששניהם טמאים. (10) משני אנשים. (11) במגע ובמשא. אהילות פ"א מ"ו ופ"ב מ"ג וחולין קכ"ו רע"ב. (12) במגע ומשא. (13) באהל, אהילות רפ"ב. (14) לתורה, שכולה נאה. וע' עירובין ס"ד א'. ואפשר שכונתו: לרבנות, עפ"י מה שדרשו בסנהדר' ל"ו ב' בפסוק שכולך יפה. (15) ע' אות שאח"ז. (16) מכות י' א': "מי אוהב בהמון לא תבואה למי נאה ללמד בהמון מי שכל תבואה שלו". וא"כ מי שכל תבואה שלו סוזה ללמד תורה בהמון, וזהו: אוהרה. ואולי צ"ל: וזהרה, כל"י וזהר התורה היא למלמד אחרים תורה, עפ"י הדרש ב"ב ח' ב' ומצדיקי הרבים וכו'. וכונת רא"ם: תזכה לרבנות ולשיבה להרביץ תורה. ע' לעיל עמ' 452 אות 9. (17) כל הסי' מרשב"ט כנראה מאר"ז ח"ב ס"י קס"ו וממ"ש לקמן ע' 456 אות 22 ואות 24. ואין להכריע אם האר"ז העתיק מכאן או כתדושי רשב"ט. ונראה לי עוד שמכאן עד סוף המסכת הוא מרשב"ט, ע' לקמן סס"י תי"א ובהגהותי שם אות 10, חוץ מס"י ת"ז שהוא מר' ויאל. (18) בשלח ס"י מ"ח שאילתא ד', ד' ווילנא ע"ח א', ע"ש הלשון. והלשון כאן דומה ללשון השאלות שהועתק בה"ג ד"ו 51 סע"א, ובפרט לוח שבה"ג ד"ב עמ' 102. וכג"ה הדפוס גם בכ"י הר"א עפשטיין. (19) כיו"ד: לעירובין. (20) כיו"ד: מתחומין. (21) אר"ז שאלות: מאלפס. (22) עירובין נ"י ב'. (23) גמרא: ועד. (24) גי' ד"ס אות ד'. (25) גמרא: באורך. (26) ע' רש"י ד"ה הכא במאי. (27) שביתה. (28) נכאן עד בביתו לקמן עמ' 456 שורה 8 הועתק בסתם ובקיצור קצת ברוקח סס"י קצ"ו. ואין להכריע אם מכאן העתיק או מתדושי רשב"ט.

דעירובין סרק שלישי¹ האומר שבייתי בנינה מוקפת גדר גבוה עשרה טסחים לא
 [תר]² על בית סאתים [וכו'] מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה אימתי בזמן
 שהיה בתוך אלפים שלו אבל³ לא היה בתוך אלפים שלו אין לו אלא ארבע אמות
 בלכד, שמע מינה⁴ מהא מתניתא כהדיא דמי שנתכוון לשבות במקום שאין ראוי לו
 6 שאין לו אלא ארבע אמות. והא⁵ דתנן בפרק ככל מערכין⁶ נתגלגל חוץ לתחום
 מבעוד יום אינו עירוב, ולא קתני לא יוזז ממקומו⁷, משום שנתכוון למקום הראוי לו⁸,
 ואונס⁹ הוא, הילכך יש לו דין שביטה, וכיון דאינו יכול לקנות במקום שנתכוון קנה
 שביטה בכיתו. והא דתנן לקמן כביצד מעברין¹⁰ מי שהיה כמזרח ואמר לבנו לערב
 לו¹¹ במערב וכו' עד אם יש ממנו¹² ולביתו אלפים אמה [ו]לעירובו יותר מיכן מותר
 10 לביתו ואסור לעירובו, פירוש שקנה שביטה לביתו ויש לו מביתו אלפים אמה לכל
 רוח, ואף על גב שעירובו נתן חוץ לתחומו, התם נמי משום שנתכוון למקום הראוי
 לו, ושליחו הוא ש[עו]ת¹³ שנתנו חוץ לתחומו, ואמרינן בסוף הדר <עם הנכרי>¹⁴ בענין
 שבה אחד מן החיצונה ולא עירב וכו' בגמרא¹⁵ דאמר[ה]¹⁶ לתקוני שיחסיך ולא
 לעוות, הכי נמי לתקוני שדרתיך ולא לעוות. תדע מדקתני ואמר לבנו לערב במערב,
 15 דבשליח מיידי, אבל עירב הוא גופיה אסור לביתו ואסור לעירובו ואין לו אלא ארבע
 אמות. והדתינא לקמן בשמעתין¹⁷ מי שאמר לשני עבדיו צאו ועירבו עלי¹⁸ אחד
 עירב עליו בצפון¹⁹ ואחד עירב עליו לדרום וכו'²⁰, התם לא ישנו בשליחותם, אלא
 הוא טועה שסבר שמערבין בשתי רוחות. וכן יעמדו דברי רב אחאי, ועיקר. [ו]מה
 שפירש רבינו שלמה בפרק כיצד מעברין²¹ מי שהיה כמזרח וכו' אינו נראה לי
 20 כלל²², ואנכי חורסיה לא עיין בה²³: ובענין²⁴ מי שאמר שבייתי תחתיו לא אמר
 כלום²⁵ נראה לי שהלכה כשמואל, ואף על גב דהילכתא כוותיה דרב באיסורי²⁶,
 חדא²⁷ שהעמיד²⁸ הכריתות²⁹ תרומיהו כפי סכרתו, ותו דקיימא לן³⁰ הלכה כדברי
 המיקל בעירוב. אבל מהא שכתבתי³¹ שמסתברא [דראית]³² רב אחאי מפירוקא
 דשמואל ליכא למילף שהלכה כשמואל, כיון דשמואל מודה בהאי פירוקא דכבי האי
 גוונא לא אמר כלום כל עיקר, וכל שכן שרב מודה ביה: 25
 שצו[ן]³³. תניא בתוספתא³⁴ האומר שבייתי על גבי אילן על גבי חרוב לא אמר

(1) קרוב לסופו, ובד' צ"מ ס"ד. ורבינו קיצר לשון התוספתא. (2) כ"י: יחד.
 (3) בתוספתא ליתא. (4) כ"י: שמעינן מהא. (5) עד בביתו לקמן שורה 8 ע' רש"י עירובין
 ס' סע"א ד"ה ואסור. (6) עירובין ל"ה א'. (7) כדקתני בברייתא עירובין נ' ב'. (8) א"י:
 שנתכוון לקנות שביטה במקום הראוי. (9) אלא שאונס הוא כמה שנתגלגל עירובו. (10) עירובין
 ס' סע"א. (11) ד"ס ומדב"מ ופ"ח. וס' העתים ע' 88: לערב עליו, ובד"ס בשם סה"ע שלא
 בדקדוק. (12) מדב"מ ור"ף ס' תרכ"ח וסח"ע וא"י ח"ב רס"י קס"ה. (13) א"י. כ"י: שחיותו,
 כ"י: שפיותו. (14) כ"י: (15) עירובין ע"ה ב'. (16) כ"י: דאמרינן. (17) עירובין נ' סע"ב.
 (18) ד"ס. (19) כ"י: וגמרא: לצפון. (20) ואם מוצעו עליו את התחום לא יוזז ממקומו.
 (21) ס' סע"א. (22) ע' א"י. והביאו בשם רשב"ט גס סס"י קס"ה, ומשם בהג"א עירובין ס"ה
 סס"י ו"א. (23) עירובין צ' רע"א. (24) עד בעירוב לקמן שורה 23 מובא בתורפו בא"י ח"ב
 ס' קנ"ה סוף אות א' בשם רשב"ט. (25) עירובין מ"ט ב'. (26) בכורות מ"ט ב', נדה כ"ד ב'.
 (27) כאן אין הלכה כרב, חדא וכו'. וע' ראב"ן ע' רע"ב. (28) שמואל. (29) עירובין נ' ב'.
 (30) שם מ"י א'. (31) לעיל בראש הס'. (32) כ"י: בראיות. (33) כבר נסמן לעיל עמ' 455,
 ולכן סימנתי כאן: שצו[ן]³⁴. וכן נכפל ס' שפ"ה ע' לעיל עמ' 428 אות 26. (34) עירובין
 ספ"ג, בד' צ"מ ס"ד. ורבינו קיצר לשון התוספתא, ע"ש. וגירסתו מתאימה עם ד' צ"מ.

כלום עד שיקנה לצפוננו או לדרומו ארבע אמות נעקר האילן נעקר החרוב אם מכיר את מקומו מותר ואם לאו אסור ר' יוסי אומר היו שנים אחד מכיר ואחד שאינו מכיר הואיל והיה אחד מהם מכיר שניהם מותרים:

שצת. מצאתי בהלכות גדולות¹ היכא דפלגיה לעירוביה וא[ח]תיה² בתרי מאני

לא הוי עירוב, ואמר³ רב יהודה אמר שמואל⁴ החולק את עירובו וכו' עד ודווקא בתרין בתים אבל בתרין מאני דחד⁵ ביתא שפיר דמי. עד כאן יסודו. ונראה לי דליתא⁶, וסלקא⁷ שמעתא דאפילו בבית אחד בתרין מנין לא הוי עירוב אלא דמ(ד) לא מ[נא]⁸ ואיתר אבל פלגיה כרעותיה⁹ אפילו בחד ביתא לא¹⁰:

עד¹¹ שיעבור הן ואלכסון. נראה לי דדוקא מיירי כגון שעומד אדם בתוך רשות הרבים באלכסון והעביר ארבע אמות באלכסון, אבל שאר מעביר ארבע אמות ברשות הרבים לא בעינן הן ואלכסון¹². ואי משום כזה יהא כל שובתי שבת¹³, לא אתי לאשמועינן אלא דבארבע אמות דאלכסון לא מתחייב:

שצט. לא¹⁴ אמרו מערבין בפת אלא להקל מאן קתני לה דברי הכל היא¹⁵. ולרבי מאיר לא איתקין¹⁶ לעשיר לגמרי, ועיקר עירובו¹⁷ בהחשכת התחום,

ולא התירו לערוב בפת אלא להקל וכו'. ולרבי יהודה איתוקמא דלעשיר נמי איתקין¹⁸ מקום פלוני היכא שאינו יכול לא להחשיך על התחום ולא לשלוח פתו, כגון ששטע קודם לערב¹⁹ שיש דבר מצוה בתוך ארבעה אלפים אמה, מיהו עיקר מצוה לכתחילה במקומו הוא, ולא התירו לכתחילה לעשיר לערב בפת על ידי שליחו אלא להקל עליו, שלא יצטרך להחשיך²⁰. ושלשה דרכים נשמע לרבי יהודה, עיקר מצותו במקומו, והתירו לו עוד אף לכתחילה לערב נמי בפת להקל, והיכא שאינו יכול בשניהם התירו לו נמי אף מקום פלוני. הכי סלקא סוגיא לפי ראות עיני. וגרסינן בירושלמי²¹ רבי מאיר אומר עיקר עירוב כ[כנ]ר²² ולמה²³ אמרו >וכו' אף על גב דרבי יהודה אמר עיקר עירוב< ברגליו ובלבד שלא ישב בתוך ביתו ויאמר תקנה לי שביטה במקום פלוני אלא יצא חוץ [לתחום]²⁴ ויאמר תקנה לי שביטה במקום [הזה]²⁵ וימתין שם

(1) ד"ו 55 א' וד"ב ע"י 180. ורבינו העתיק לשון ה"ג ד"ו. וראש דברי ה"ג לקוחים משאילתות ס"י מ"ט. (2) כ"י: ואמתיה. (3) דאמר, וכן בה"ג, ע' לקמן אות 7. (4) עירובין מ"ט א'. (5) ה"ג: בחד. (6) מובא בהגה"מ פ"א מה' עירובין ס"י ז'. (7) דסלקא. וע' לעיל אות 8. (8) ד"ס, כ"י: מאני. (9) מרצונו ודעתו. וע' רש"י. (10) והיא קשויה בעל עצי ארזים או"ח ס"י שס"ו ס"ט והעמ"ש ס"י מ"ט אות ח'. ומה שכתבו הם אינו מוכרח, אלא נראה שכונת רבינו לקושיית הגמרא מבית שמעיתין בו עירוב אין צריך ליתן את הפת וכו', ע"ש. הרי שסובר הש"ס בפשיטות ששכואל אמר דינו אף בבית אחד. (11) עירובין נ"א סע"א. (12) כפירוש רשב"ם בתוס' עירובין נ"א א' ד"ה כזה ויומא ס"ז א' ד"ה וכולן ות"י שם ד"ה תשעים ואו"ז ח"ב ס"י קני' ע"ש היסב ותבין כוונת רבינו. (13) עירובין נ"א סע"א, ועל זה סמך רש"י פירושו שבכל העברת ד"א צריך הן ואלכסון. ואומר רבינו שאין מזה ראייה, שהכונה למעביר ד"א באלכסונו של עולם. ע' תוס' במקומות הנ"ל והגה"מ פ"י"ב מה' שבת ס"י ח' וכאריכות בריטב"א עירובין שם. (14) עירובין נ"א ב'. (15) גי' ד"ש בד"ס אות א'. (16) עירוב בפת. (17) של עשיר. (18) סמוך לחשיכה. (19) ולפי פירוש זה מתורצת קושיית התוס' ד"ה ולא. שכמקום פלוני לא הותר רק בשעת חרקה, וע"י פת מותר לכתחילה. (20) עירובין ספ"ה בשנינוס קלים. (21) כ"י: בדבר. (22) כ"י א' וירוש'. כ"י: ולא. (23) ירוש'. וע' רש"י עירובין נ"א ב' ד"ה ה"ג ותוס' ורשב"א שם ד"ה ויצא. כ"י: לשדה. (24) כ"י: פלוני.

עד שתחשיך ובא לו לעירו ותני כן מעשה במשפחת בית דימה¹ ומשפחת בית גוריון מ[ר]ומה² שהיו מחליקין בגרונות³ לעניים בשני בצורת והיו עניי שיחין יוצאין ומערכין ברגליהן וממתינים עד שתחשיך ולמחר היו נכנסין ואוכלין וחוזרין וכל מה שהיו עושין על פי חכמים היו עושין:

ט. ת. מ' שיצא חוץ לתחום אסילו אמה אחת. פירש רבינו שלמה כגון שיצא בדעת. ולי נראה כגון שיצא שלא לדעת דוקא, אבל יצא לדעת מספקא ל[ן]⁵ מאי קסבר רבי אליעזר. וראיה מההיא דנחמיה תלמידך שריו בצער⁶, [ד]שלא לדעת היה, [ו]אסילו הכי אסיקנא⁷ דכרכי⁸ אליעזר קא מיבעיא ליה:

תא. קיימא לן⁹ כרב הונא דאמר¹⁰ נותנין קרסוף¹¹ לזו וקרסוף לזו: וקיימא לן¹² כרבי יהושע בן לוי שאמר¹³ היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא <חצי> העיר וכו'. ופירוש רבינו חננאל¹⁴ ובשאלות פרשה עד אנה מאנחם¹⁵ [79 b] משמע נמי דקסברי הלכה כרבי יהושע בן לוי:

תב. מ' שהחשיך לו¹⁷ חוץ לתחום וכו'. פירש רבינו שלמה כגון שהיה¹⁸ בדרך וחשכה לו. וכי האי גוונא משמע בשאלות¹⁹. והנה יסודו מאן דקאמי²⁰ באורחא וקריש ליה יומא בתחומא דמתא לא תימא²¹ דבדוכתיה קנה שבתה, אלא בגוה דמתא קנה שבתה והוה ליה כבני מתא, דתנן²² פעם אחת לא נכנסו לגמל²³ עד שחשיכה אמרו²⁴ לרבן גמליאל מהו לירד אמר להם מותר וכו', ותנן¹⁸ מ' שהחשיך²⁶ לו²⁶ חוץ לתחום אסילו אמה אחת לא יכנס, הא בתוך התחום הוה ליה כבני מתא. עד כאן יסודו. וכיוצא בזה כתב בהלכות גדולות²⁷. וכן מוכח בתוספתא 20 דמכילתין פרק שלישי²⁸, ומייתי לה בפרק הדר <עם הנכרי>²⁹ הלכה האחים שאכלו על שלחן אביהן וכו' בגמרא³⁰, הרועים הקייצין³¹ והבורגנין <ושומרי פירות בזמן שדרכם ללון בעיר> אף על פי שהחשיכו חוץ לתחום הרי אלו כאנשי העיר בזמן שדרכן ללון בשרה אין להם אלא אלפים אמה בלכד. ופירושא הכי אף על פי שהחשיכו חוץ לתחום כסוף התחום³², אי נמי חוץ לתחום ממש ובתוך שתי אמות

(1) ירוש': ממה. תוספתא עירובין ס"ג ובבלי שם נ"א ב': ממל. (2) ירוש': כ"י: מרומה. וע' תוספתא ובבלי הנ"ל. (3) כן בירוש'. כ"א ותוספתא ובבלי: גרונות. (4) עירובין נ"ב ב'. (5) אין אנו יודעים. כ"י: לית. (6) עירובין מ"ג סע"ב. (7) שם ס"ד רע"א. (8) כג"י ד"ס. (9) הטעם ע' מ' הישר סי' רפ"ח ותוס' עירובין נ"ז רע"ב וא"ו ח"ב סי' קס"ב. ובא"ו שם מובא שכן פסק רשב"ם. (10) עירובין נ"ז א'. (11) וכן בס' העתים ע' 85 בלשון הר"ף עירובין ס"ו תרכ"ד. וע' לעיל עמ' 323 שורה 4 ובהגהותי שם אות 7. (12) עד סוף חסי' נשנה כלשוננו לקמן ססי' ת"ג בדברי רשב"ם. וזו זכר לדבר כי גם כאן הוא מדברי. (13) עירובין ס' ב'. (14) שם סוף העמ', ע"ש. (15) בשלח סי' מ"ח שאילתא ד', ע"ש. (16) עירובין נ"ב סע"ב. (17) ר"ף ד"ס אות ז'. וע' לקמן אות 26. (18) ע' ד"ס אות ז' וא"ו ח"ב סי' ק"ס. ברש"י לפנינו: שהוא. (19) בשלח סי' מ"ח שאילתא ג', והועתק בקיצור ושוניי בה"ג ד"ו 52 סע"א. (20) כן בה"ג. שאילתות בדפוס וכו' הר"א עפשטיין: דאתי. (21) שאילתות: לימא מר. (22) עירובין מ"א ב'. (23) כ"ה במשנת. שאילתות: ללמן, ה"ג: ללמין, וכן במדב"ם. וע' לעיל עמ' 417 אות 16. (24) משנה וה"ג שאילתות: אמרו לו. (25) כן בכ"י עפשטיין ובה"ג ובכשנה. שאילתות בדפוס: שחשיכה. (26) ע' לעיל אות 17, בה"ג ליתא. (27) ע' לעיל אות 19. (28) ובד' צ"מ ס"ד. (29) כ"א. (30) עירובין ע"ג רע"א. (31) תוספתא וגמרא: והקייצין. (32) ע' מקומות שרשמתי לעיל ע' 457 אות 23.

לרבי אליעזר, כדגרסינן לעיל¹ לא יצא עשיר חוץ לתחום וכו', הרי אלו כאנשי העיר. אלמא אף על גב דחשיכה [להן] בסוף התחום, כיון דדעתיהו ללון בעיר הרי הם כאנשי העיר. והאי דקתני במשנתנו אפילו אמה אחת לא יכנס נראה לי דהכי פירושא לא יכנס לביתו להיות כבני עירו, ולא הוה כבני מתא, אלא במקום שחשבה לו קנה שביחה, ומשם יש לו אלפים אמה לכל רוח. ורבי שמעון פליג ואמר שקנה שביחה בתוך ביתו והוה ליה כבני מתא, כדמפרש טעמא ואזיל. אי נמי יש לפרש דתנא קמא דרבי שמעון סבירא ליה דאין לו ארבע אמות משום דלא נתכוון לקנות שביחה במקום רגליו, ובתוך ביתו, שנתכוון, אין ראוי לו², דהא חשבה לו חוץ לתחום. ובירושלמי³ משמע [דתנא קמא]⁴ דמשנה⁵ דאמר [אפילו אמה אחת לא יכנס אתי כ]תנא⁴ קמא דרבי אליעזר⁶, אבל רבי אליעזר פליג עלה. דגרסינן בירושלמי⁷ 10 הוה בעיי למיטר מ[ה]⁸ דאמר רבי אליעזר ביוצא חוץ⁹ לתחום⁹ הא¹⁰ במחשיך לא, פירוש סבריה דדוקא פליג רבי אליעזר ביוצא חוץ לתחום והוא בתוך [שמים]¹¹, ואמר יכנס, אבל כמחשיך אפילו בתוך שמים מודה שלא יכנס¹², וסתמא דמתניתין דמחשיך דברי הכל היא. ומסקנא בירושלמי אשתכח היא הדא היא <הדא>, פירוש דפליג אתרווייהו, אף על גב דלא עריב ותני להו¹³ בפלוגתא דמתניתין. ויש לסמוך 15 על הירושלמי. ונראה דההלכה כרבי אליעזר. ונראה לי דמלשון השאלות¹⁴ משמע שהלכה כאותו סתמא דמי שהחשיך לו חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס, וקסבר¹⁵ דאחי אביבא דרברי הכל. [ו]שמא לא ראה הירושלמי:

תג. יען¹⁶ ראיתי אני שבי"ט מנהג הבל וחולין רע¹⁷, נחנקין וחולין באילן גדול¹⁸, לילך ביום השבת מהלך פרסה ויותר, וחולין במנהג אבות לילך 20 במשעול הכרמים¹⁹, ואומרים כי כרמים וגדריהם כאלו הוא מן העיר, וכל שכן אם מוצאים כפרים קרובים זה לזה שאין ביניהם תחום שבת, ואפילו אם היה מכפר ראשון לכפרים אחרונים מהלך כמה פרסאות נהגו בו היתר, וראייתם הבלעת תחומין מילתא היא²⁰. ונתתי לבי לתור ולדרוש²¹ בהבליהם ומצאתיו מעשה תעוועים²², דהא סלקא שמעתא הלכה²³ היו שם גידודיות²⁴ גבוהות עשרה טפחים וכו' בגמרא²⁵ 25 <מהא דתניא>²⁶ ואלו²⁷ שמתעברין²⁸ עמה נפש שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות וכו' ואפילו²⁹ בתים הראויים לדירה, אם מתחלה לא נעשו לדירה, כגון בית הכנסת וכיוצא בהם, אין מתעברין עם העיר אלא אם כן דרים [בהם]³⁰. ואפילו בית שנעשית³¹ לדירה מתחילה אם נשאר שתי מחיצות ויש עליהם תקרה איבעיא ולא

(1) נ"א ב'. וע' רש"י שם ד"ה ח"ג לא. (2) ע' לעיל עמ' 455 שורה 16 ולהלן. (3) עירובין פס"ד. (4) הוספתי מסברה. (5) דמחשיך, עיובין נ"ב ב'. (6) במשנה דמי שיצא עירובין שם. (7) ע' לשוננו. וכאן שינוים. (8) כ"י: מאן. (9) ליתא בירוש'. (10) כ"י: כ"י: מ"יר. (11) כ"י: התחום. (12) לפי פירושנו לעיל סי' ת' שיצא שלא לדעת, וא"כ סברה היא להקיל ביצא יותר מבחשיו. (13) ע' ויזא פ"ד רע"ב וש"מ. (14) ע' הקודם שורה 14. (15) רב אחא. (16) כל חסי' בסתם ובקיצור ברוקח סי' קפ"ה. ובא"ז ח"ב סי' קס"ב 85 א' בשם רשב"ט. (17) קהלת ו' ב'. (18) ע' פסחים ק"א סע"א. (19) במד' כ"ב כ"ד. (20) עירובין מ"ד ב' וס"ה א'. (21) ע' קהלת א' ו"ג. (22) ע' ירמ' ו' ט"ז וניא ו"ח. (23) בגמרא פוסקא חיו שם וכו'. (24) גמרא: גידודיות, וכן במשנה נ"ב סע"ב. (25) עירובין נ"ה ב'. (26) כ"י: (27) ע' ד"ס אות ח'. וכ"כ בתוספתא עירובין פ"ו ב' צ"מ. (28) כ"י: מתעברין. (29) דאפילו. (30) מ"ה פ"י: עממה. (31) וכן בארז.

איפשיטא, <כל שכן משעול הכרמים וגדריהם שאין מתעברין עם העיר>¹. ולכן
 אנשי לבב ישמעו לי²², ולא יסרצו גדר ולא יחייבו את עצמן נשיכת²³ צפעון אשר
 אין להם לחש²⁴; וודאי שתי עיירות או כפרים ואין ביניהם יותר ממאה וארבעים ואחת
 אמה ושליש²⁵ הרי אלו כאלו מחוברים יחד. ובהלכות גדולות²⁶ כתב ואי איכא עיירות
 6 טובא דמיבלען בהדי הדדי²⁷ בשבעים אמה ושיריים <כולהו כחדא מתא דפיין ומהלך
 פולן>²⁸ וחוצה להן אלפים אמה, ומייתי ראייה מעוכרא דכנישתא דדניאל²⁹. <ואין
 נראה לי. אלא הני מתוואתה הוו מיבלען בתוך שבעים אמה ושיריים, היינו לעיר
 הסמוכה לה עם קרפופה, דהיינו קט"א בין הכל. הילכך אי איכא עיירות הסמוכות
 זו לזו³⁰, וכן שלשה או ארבעה כיוצא בהם, יכול להלך מהלך כמה פרסאות, כרב
 10 הונא דאמר³¹ נותן קרפוף³² לזו וקרפוף לזו, דקיימא לן³³ רב הונא וחייא³⁴ בר רב
 הלכה כרב הונא, ותו דקיימא לן³⁵ הלכה כדברי המקיל בעירוב, והא דאמר רבה אמר
 רב אידי אמר רבי חנינא³⁶ לא משולשים ממש כוותיה³⁷ שייכא. ואבוי נמי השיב³⁸
 לרבא כל שאין³⁹ מננים אמצעי ביניהם ואין בין אמצעי לחיצונים <אלא> מאה
 וארבעים ואחת ושליש הרי הם כמו מחוברים ואין נחשבים אלא ארבע אמות, וטורדין
 15 תחומיהן חוץ להן. ושאל רבא לאבוי וכמה יהא בין חיצון לאמצעי, ואמר ליה אלפים
 אמה. ונראה לי אם האמצעי קרוב לאחר מן החיצונים בתוך אלפים אמה ולאחר אינו
 בתוך אלפים שאותו שהוא לו בתוך אלפים נחשב לו כנגד כל האמצעי כארבע אמות
 ולשני יש למדוד מקיר העיר שלו, שהרי אם תכניסו לבניהם אין בין האמצעי לאחר
 מן החיצונים מאה וארבעים ואחת ושליש, ולשני שהוא רחוק לא מהני כלום. ובענין
 20 שאמרנו בשלשה כפרים כן דין ארבעה וחמשה עד מאה. ובעושיין פסין⁴⁰ גרסינן
 הלכה מותר להקריב לבאר⁴¹ נפק אחוי ליה הנהו מתוואתה דמכלעי בשבעים אמה
 ושיריים, פירש רבינו חננאל כפרים סמוכים זה לזה, וכן פירש רבי יהודה ברבי נתן
 מתוואתה שהם כפרים. וגרסינן תו בשמעתין⁴² בענין בני אקיסטפון⁴³ ובני ארדשיר נפק

(1) א"ר. (2) ע' איוב ל"ד י'. (3) ע' קהלת י' ח'. (4) ע' ירמ' ח' י"ז. (5) ע' משנה
 עירובין ג"ז א'. (6) ד"ו 54 א' וד"ב ע"מ 127, והוא לשון השאילתות בשלח סי' מ"ח שאילתא
 א'. (7) ח"ג ושאילתות: בהדר. (8) א"ר. ח"ג ושאילתות: את כולן. (9) עירובין כ"א א'.
 והנה פסק הח"ג הוא כשיטת חייא בר רב, אבל רשב"ט פסק לעיל סי' ת"א כרב הונא, וכן
 כאן לעיל ולקמן תכופ וסמך לפסק הח"ג. וא"כ צ"ע למה הכיחא פסק הח"ג, ועוד שהפסק בו
 המסך לשונה שחור, וכן בשורה 4 משובר ל"החד בשורה 9. לכן אין ספק שנשמט בכ"י
 אחר "דרניאל" מה שהוספתי מתוך לשון הא"ר. (10) ע' אות הקודם. וע' סי' הישר סי' רפ"ח.
 (11) עירובין ג"ז א'. (12) ע' לעיל סי' ת"א אות 11. (13) לא נמצא כלל זה בשום מקום.
 וודאי כוונת רשב"ט למ"ש ר"ת במקומות שרשמתי לעיל סי' ת"א אות 9. (14) כ"א, כ"י:
 ורב חייא. וע' רי"ף ס"י תרכ"ד ור"ס ג"ז א' סוף אות ה'. (15) עירובין מ"ז א'. (16) שם ג"ז
 ב'. (17) כרב הונא. (18) עירובין ג"ז ב', ע"ש הלשון. (19) גמרא. כ"י: שאני, כ"א: שאינו.
 (20) עירובין כ"א א'. ובאר"ז כאן הרחבת לשון, מכארת בו כונת רשב"ט. וז"ל: "וזהו דעושיין
 פסין דאחוי ליה מתוואתה דמיבלען בשבעים אמה ושיריים, ופירש רש"י עיירות חריבות ונשאר
 שם מחיצות קיימות מן הבתים, ו"ל שהיו בהם שלש מחיצות קיימות מן הבתים או כל ארבע
 מחיצות אלא שנפרצה התקרה ותו דרבינו חננאל פירש כפרים וכו'". ולא הוספתי לשון זה
 בפנים מפני שאפשר שהא"ר העתיק מחדושי רשב"ט ורבינו קיצר לשון רשב"ט. (21) הלכה
 מותר וכו' גרסינן. (22) ג"ז סעי'ב. (23) כ"א: אקיסטפון. והוא כעין ג"י ד"ס אות מ' וס' ופר"ח
 וס' הישר סי' רפ"ח ותוס' עירובין ג"ז א' ד"ה רב ואז"ל ח"ב סי' קס"ב; אקיסטפון.

אחוי ליה הנך אטמ[ה]א¹ דשורא² דמבלעי כדיגלת בשבעים אמה ושיריים. אבל בדרך אחרת לא התיירו. ואפילו אם ימצא אדם סוכות עשויות לשומרי כרמים או שאר סירות וכיוצא בהם וכל אחד להכירו בתוך שבעים אמות ושיריים, לפי ראות עיניו אין לסמוך עליהם, כמו [שכתבתי בעושיין]³ ססין במקומו⁴ שנמלו תורת בורגנין, והוכחתיהו בראיות. ובסוף פירקין⁵ משמע כי פעמים שאין בין כפר ששבת בו לכפר⁶ שהולך שם אלפים אמה ואפילו הבי אינו מהלך בכל הכפר אלא עד מקום שכלין אלפים אמותיו, והוא כגון שכלין בתוך הכפר, אבל כלין אלפים אמותיו חוץ לכפר נחשב לו כל הכפר כארבע אמות ומשלימין לו מעבר לכפר אלפים אמה, דאמר רב דימי⁶ אמר רבי יהושע בן לוי היה מודד ובא וכלתה מידתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר כלתה מידתו בסוף העיר נעשית לו⁷ כל העיר⁸ כארבע אמות ומשלימין לו¹⁰ את השאר. וקיימא לן⁹ כרבי יהושע בן לוי, וכן¹⁰ פסק רבינו חננאל במקומו, וכן [80 a] מוכיח גמי בשאלות בפרשת עד אנה מאנתם¹¹ דקסבר הלכה כרבי יהושע בן לוי, ותנן¹² ולמודד שאמר וכו'. וכתחלת מי שהוציא וכו'¹³ גרסין אמר רב הונא היה מודד ובא וכו'. והבלעת תחומין לא שייך אלא באותן המקומות שכתבנו¹⁴, כדמוכח >בפרק מי שהוציא וכו'¹⁵ הלכה מי שיצא ברשות בגמרא¹⁶. ותו לא מדי¹⁷:

16 תד. לפי¹⁸ ראות עיני הכי סלקא שמעתא דפירקין¹⁹ אליבא דהילכתא שאם²⁰ נכנסים ישראל בערב שבת בסונדק או בכיוצא בו ושוברים שם בשבת, אם יש מהם כך הרבה שאינם יכולין להיות בחדר אחד או בעלייה אחת, או אפילו מועטים שיכולין להיות בחדר אחד או בעלייה אחת ביחד ואינם חפצים להיות ביחד, כיון ששוברין (את) כל החבורה וחבורה חדר או עלייה לבד, אוסרין זה על זה, כדתנן²¹ לקמן חמשה חבורות ששבתו במרקלין אחד וכו' דאפילו בית הלל מודו שאם היו טענת שרויין בחדרים או בעלייות צעריכים עירוב עירוב לכל חבורה וחבורה. ואפילו אם כולם בחדר אחד או בעלייה אחת, וחלקו החדר או העלייה בוילון וכיוצא בו, והגיע הוילון לתקרה, או בפחות משלשה לתקרה²², צריכים עירוב, ככית הלל אליבא דרבי יהודה²³, דגרסינן לקמן בפירקין²⁴ אר"נ אמר רב הלכה כרבי יהודה²⁵. וכיון²⁶ דאסרו

(1) כ"י: אשמתתא. (2) וכן באר"ז הג"ל, בגמרא ליתא. (3) כ"י: כמו שעושיין, אר"ז: כדמשמע בעושיין. אבל מלשון "במקומו כו' והוכחתיהו בראיות" מוכרח כמו שהגהתי. והכונה למ"ש בחידושי. (4) בסוגיא דבורגנין, עירובין כ"א א'. (5) ס' ב'. (6) אר"ז: יהודה, גמרא: אר"ז. (7) כ"א ואר"ז וגמרא. (8) גמרא: העיר כולה, ד"ס כל העיר כולה, פר"ח: נעשית כל העיר. (9) עד לוי לקמן שורה 18 ע' לעיל ס' ת"א. (10) עד לוי לקמן שורה 18 הועתק בסתם באר"ז ח"ב ס' קס"ו. (11) בשלח ס' מ"ח שאילתא ד'. (12) עירובין ס"א סע"א, גמרא שם ראש העמ'. ע"ש. (13) עירובין מ"ב רע"ב. (14) בחידושי לעירובין שם. אר"ז ח"ב סס"י קצ"ב: והבלעת תחומין לאו ראייה היא, [ד]וקא דלבר מצוה, כדפרישית בפ' מי שהוציא וכו'. (15) כ"א ואר"ז, כ"י: כדמוכח שם. (16) עירובין מ"ה א'. (17) שם ק"ג ב' ויש"מ. (18) כל הס' לשון רשב"ם. ע' בהגהותיו לקמן אות 25, 462 אות 6, 468 אות 4. (19) עירובין ס"ה ב', ע"ש וברש"י. (20) עד לינה לקמן עמ' 462 שורה 2 ע' ראב"ן ע"א א'. וע' רוקח סס"י קמ"ב, ואולי שאב מכאן. (21) עירובין ע"ב א'. (22) ליתא בגמרא. ופשוט הוא, דכל פחות מג' כלבוד דמי, שבת צ"ז סע"א. וע' לקמן רס"י ת"ח. (23) וכן לקמן רס"י ת"ח. גמרא: יהודה הסבר. (24) ע"ב ב'. (25) מכאן עד בו לקמן עכ' 462 שורה 4 מובא בשם רשב"ם באר"ז ח"ב 87 ב'. ומשם מובא הדין בד"מ ורמ"א אר"ז רס"י שפ"ב. ור"י שור בהגהותיו לס' העתים ע' 135 אות מ"ז לא חפשי יפה.

אהרדי צריכין למינ[ר]¹ מעל הפונדק, ולא מצי למיסמך אשכירות דיהבו להו משום לינה. ואם יש מעלי הפונדק <אפילו עשרה>² אפילו דרים כולם בפונדק צריכין למינ[ר] מכולהו, גרסינן בירושלמי³ אמר רבי ייסא עשרה גוים שהיו דרים בבית אחד כל אחד ואחד צריך להשכיר רשותו, סי' מסני שרשות כולם שיה בו; והיכא⁴ שאין הגוי שהוא בעל הבית רוצה להשכיר רשותו, אם הלך אצל אחד מעב[דיו]⁵ והשכיר הרשות בירו, ודיו, כרבי יוחנן דאמר⁶ שוכר כמערב דמי מה מערב אפילו שכירו ולקיטו <אף שוכר אפילו שכירו ולקיטו>. והני⁷ מילי שאדנו אינו חסך להשכיר לו, אבל אם חסך האדון להשכיר לו שוכר רק מן האדון ולא מן העבד. כללא דמילתא כל היכא דאסרי הישראלים אהרדי צריכין ל[שכנ]ר⁸ רשות הגוי, לא 10 אסרי אהרדי אין צריכין לשכור רשותו. הילכך בן ישראל [הלן]⁹ בבית מערופאי¹⁰ שלו בלא שכירות אפילו לנו עמו עשרים אכסנא[ים] הם, [ולא אסרו אהרדי, וגם הגוי אינו אוסר עליהם]¹¹. ולא צריכין לא עירוב ולא שכירות, כדגרסינן לקמן בפרקין¹² בענין ישראל המבטל רשות לבני חצרו שלהם מותר¹³ לו ולהם, ואמרינן בגמרא מאי מעמא משום¹⁴ דהוי אורח לגביהו, אלמא אורח לא אסיר. וכן משמע נמי בירושלמי¹⁵ 16 דאורח לא אסיר. וכשם שאורח ישראל אינו אוסר כך אורח גוי לא אסיר, שלא חקנו עירובי חצרות אלא שלא לית' לאחלוסי ברשות הרבים¹⁶, ואכסנאי אין להם רשות בחצר, ולא אתי לאחלוסי, דהא ידעו שהך גברא [אכסנאי] הוא, אבל כששוכרים כולם נחשבים בעלי בתים, ורשות [שלהם] הוא. הילכך כשדרים בלא שכירות¹⁷ לא צריכין לא עירוב ולא שכירות¹⁸:

20 תה. קיימא לן כרבנן דאמרי¹⁹ חמשה שריון כחצר אחד ושכת אחד מהם ולא עירב כשהוא מבטל רשותו צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד. ודכוותה גרסינן בירושלמי²⁰ רב חסדא²¹ אמר עשרה ישראלים²² שהיו דרים בבית אחד כל אחד ואחד צריך לבטל רשותו. ולא שנא אם שריון לבד לבד בחדרים ובעלויות ולא שנא אם שריון בחדר אחד או בעלייה אחת:

25 תו. הא דאמרינן²³ אוסרין ואין מערכין ואין²⁴ מבטלין פירש רבינו חננאל שהאי ביטול שכירות הוא, דקיימא לן בריש פירקין²⁵ אין עירוב מועיל במקום גוי ואין ביטול <רשות> מועיל בגוי²⁶ עד שישכור²⁷: וקיימא לן²⁸ שמואל ורבי

(1) ארזי: כ"י: למינר, וכן לקמן. (2) ארזי. (3) עירובין פ"ו ה"ג. ומכאן עד ולהם לקמן שורה 18 הועתק סתם ובקיצור ברוקח סי' קנ"ב. (4) כ"י: מעברין. (5) עירובין פ"ו א'. (6) עד העבד לקמן שורה 8 מובא בארזי ח"ב 88 סע"ב בשם רשב"ם. ע"ש ראיות לזה. (7) כ"י: להשכיר. (8) רוקח: אם לן, כ"י: ילך. (9) גוי המכירו ומכרו לו סחורתו תמיד. והמלה נגזרה מן הערבי: מערפה. (10) ע' שבה"ל סס"ו צ"ח. ושם מכאן או מרוקח. (11) עירובין פ"ט ב'. (12) ד"ס ותוס'. (13) גי' ה"ג ד"ב ע"מ 128 ור"ף סי' תרל"ט וס' העתים ע"מ 188. (14) עירובין פ"ו ה"א. ומובא בסר"ח עירובין פ"ט ב'. וע"ש בתוס' ד"ה ושלחם. (15) ע' רש"י שבת ו' סע"א ד"ה לא עירבו. וע' רמב"ם פ"א מה' עירובין ה"ד. (16) בלא שכירות דירה. (17) לעירוב. (18) עירובין פ"ז רע"א. וע' שם כ"ו ב' ושם ע' רע"א ותוס' שם ד"ה בעא. (19) עירובין פ"ו ה"ג. (20) ירוש': חסדאי. (21) וכן בסר"ח עירובין ע"א א', כ"י א' וירוש': ישראל. (22) עירובין פ"ו סע"א. (23) וכן בתוס' שם ד"ה יפה. אבל לפי הענין צ"ל: אין. ולשון "ואין" יש לפרשו: גם אין. (24) פ"ב א'. (25) גמרא: במקום גוי. (26) גי' ד"ס, כ"י א' וסר"ח וגמרא: שישכיר. וע' לעיל ע"מ 260 אות 20. (27) עירובין פ"ז סע"ב.

יוחנן הלכה כרבי יוחנן, ושוכרין אפילו בשבת¹ היכא דלא אתי גוי מערב שבת². ולבי מגמגם³ על זה הפסק⁴, דהא תהי בה רבי אלעזר⁵. ותו דלקמן⁶ בענין רב חסדא ורב ששת כי פגעו בהדי⁷ וכו' חזינן דרב חסדא ורב ששת אליבא דשמואל בעו ופשטו, דקאמר מת גוי בשבת מהו וכו' כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר דאין⁸ שוכרין וכו'. ותו דגרסינן לקמן בפרקין⁹ בעא מיניה רבא מרב נחמן [וי]רש¹⁰ מהו שיבטל רשות (הרבים) וכו' עד לאתויי מת גוי בשבת, דהוי נאסר למקצת שבת [נ]אסר¹¹ לכל השבת, אלמא קסבר רבא כשמואל, מדקאמר לאתויי מת גוי בשבת¹², [דלרבי יוחנן]¹³ מותר על ידי כישול, דתרתוי עבדינן חדא מיבעיא¹⁴. ואף על גב דאביי נמי כרבי יוחנן סבר, דגרסינן לקמן¹⁵ אמר רבא¹⁶ מאי מעמייהו דבית הלל וכו' עד מת גוי בשבת מה כלך אצל יסות איכא, דשמעינן דקסבר מת גוי בשבת שרי על ידי ביטול¹⁷, [לית הילכתא כוותיה]¹⁸, דהא אביי ורבא הילכתא כרבא¹⁹. מכל הנני שמעינן דהילכתא כשמואל בהא, ו[שוכן]²⁰ כמערב דמי²¹:

תז²². תשובה²³ לרבי [יהודה ברבי קלונימוס]²⁴ ברבי מאיר²⁵. על האחרון שאמרת להודיעך אם על פי הורה חברי רבי אפרים²⁶. אלמלא לא נמנה עמנו הייתי שותק. והאמת כי כבר יש שנה מזה המעשה²⁷ (עד) שישב²⁸ רחוק מבניא²⁹ חמשה פרסאות שלחו לבונא לשלוח להם אתרוג, והיה כתוב בכתב שהביאו [מ]קולניא³⁰ בערב סבות³¹ אתרוג ועל ידי אונס נשבר לחתיכות, ושלחו שליח מיד מבעוד יום גדול אצלינו אחר אתרוג, וכא בחצי הלילה. ואז נשאנו ונתננו בדבר, ואמרנו הואיל ולא פשעו, ועל ידי אונס אירע להם, שרי לומר לגוי שיטול מעצמו להם האתרוג, כי ההוא ינוקא דאישתפוך חמיטה וכו' עד אי הכי אימא ליה לגוי זיל אחים ליה, אלמא במקום מצוה דאישתפוך חמיטה דהיינו שבות דאמירה

(1) שם ס"ה סע"ב וס"ו רע"א. (2) ע"ב מפר"ח עירובין ס"ו סע"א ורע"ב, ע"ש הלשון. (3) כ"א: ומגמגם לבי. ע' לקמן עמ' 464 שורה 14. (4) עד סוף הסי' ע' תוס' עירובין ס"ו א' ד"ה יפה ובפרט באר"ז ח"ב 88 ב'. ובאר"ז שם ראש העמ': ור' יצחק בר' שמואל ורשב"ט פוסקין כשמואל וראייתם וכו', והעתיק לשון ר"ש. (5) ס"ו א'. (6) ס"ו א'. (7) ד"ס. (8) גמרא: אין. (9) ע' סע"א וע"ב. (10) כ"א: חרש. (11) ע' גמרא שם רע"ב. כ"א: יאסר. (12) מדקאמר זה הכלל כל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל חשבת לאתויי וכו', ולא יכול לבטל. (13) הוספתי מסברא לפי הענין. וע' מקומות הנ"ל אות 4. (14) ס"ו סע"א. (15) ע"א א'. (16) ד"ס ור"י באר"ז ח"ב 88 ב'. (17) צ"ע איך ראייה מזה שאבוי סבר כר' יוחנן, חרי גס אליבא דשמואל סבר רב חסדא דמבטלין, ע' ס"ו סע"א. ובאר"ז הנ"ל מבאי לחיפך ראייה מזה שאבוי סובר כשמואל, וגם זה אינו מוכרח. (18) הוספתי מסבירה. (19) קידושין נ"ב א' ושמ"מ. (20) כ"א: וסובר. (21) מה מערב מבעוד יום אף שוכר מבעוד יום, ס"ו רע"ז. (22) ע' לקמן אות 27. (23) המש"ב תוא רבי יואל, והתום בסוף התשובה. ולחשובה זו רמז רבינו לעיל רע" 852. (24) כ"א: יב"ק, ומזה נשתבש בכ"י: יצחק. (25) משפירא. ע' מבוא. (26) הוראתו לקמן בסוף הסי', ובזמן קודם לשאלה זו נמנה ר' אפרים בחבורה עם ד' יואל לדון בענין דומה לענין תשובה זו, והכנים לדעת ר' יואל. ואחר כך חזר בו והורה בדרך אחרת. (27) עד מלאכה דרבנן לקמן סוף הסי' הועתק באר"ז ח"ב סי' פ"ה אות כ"ה: וכבר היה מעשה בישוב אחד בריוס רחוק מבניא²⁹ וכו'. ועד אונס 464 שורה 1 הועתק בתשו' מהר"מ ד' מק"ן עמ' 9 סי' ל"ז מאר"ז. והמצית הדברים עד להו לקמן עמ' 465 שורה 9 מובא במרדכי עירובין ס"ו סי' תקי"ד מאבי העזרי סי' ת"ר, וצ"ל: ת"ז, וע' לקמן עמ' 464 אות 24. (28) Bonn. (29) Köln. (30) אר"ז ותשו' מהר"מ בטעות: שבת.

שרי, הכי נמי הוי מצוה, ואיכא אונס. וכתב רבינו יצחק מפאסי¹ פרק רבי אליעזר
 <אומר אם לא הביא כלי>² אשכחן בהלכות גדולות³ היכא דמייתי איזמל מערב
 שבת ואינגב או איסגוס מקמיה <מילה> שרי למיטר לגוי לצבותיה או לאתויי
 איזמל אחר כההוא ינוקא <דאישתפוך חמיטה>⁴ וכו' עד ולא שני <לך> בין
 5 שבות <דאית ביה מעשה לשבות> דלית ב'יה מעשה וכו' <דאמר ליה
 לגוי זיל אחים ליה>⁶ וע' יינינן בהו ואשכחן⁷ דלא מילי דסמכא נינהו. ומגוסה דההיא
 עובדא ילפית דאסור למיטר ליה לגוי לצבותיה או לאתויי דרך רשות הרבים, מדקאמר
 דהא מר לא אמר ליה לגוי זיל אחים ליה. והאריך מאד רבי יצחק בספרו, אך זהו
 פירושו. בין שבות דאית ביה מעשה, מלאכה היא המעשה, כד[אמרין]⁸ ששת ימי
 10 המעשה וכו' וזוהי נתברר שאסור למיטר לגוי לצבותיה או לאתויי דרך רשות הרבים.
 והאי דכתב בעל ההלכות גדולות מעותא הוא, ולא חסמך עלה⁹. עתה אפילו לדברי
 רבי יצחק מפאסי לא אסור למיטר לגוי אלא במקום שיש איסור דאורייתא, כגון
 מרשות הרבים לרשות היחיד, אבל תחומין דרבנן¹⁰ נינהו, ושרי. ובשאלתות בפרשה
 ואלה שמות¹¹ אינו מפרש כדדבי יצחק מפאסי. וכוה מנמנם לכי, דגרסינן בפרק קמא
 15 דעירובין¹² דתני רבי חייא מלקין¹³ על עירובי תחומין דבר תורה, והקשה רבי יצחק
 מפאסי¹⁴ והא לא קיימא לן כרבי עקיבה דאמר¹⁵ תחומין דאורייתא, ופריק אשכחן
 בגמרא ירושלמי¹⁶ דגרסינן הגע עצמך¹⁷ כוף תחומי שבת שאינן מחוורין מדבר¹⁸
 תורה רבי מנא בעי ניהא אלפים אמה אינו מחוור ארבעת אלפים מחוורין הן¹⁹ רבי
 שמעון בר ביסנא²⁰ בשם רב אחא אין לך מחוור מכולם אלא שנים²¹ עשר מיל
 20 כמחנה ישראל. <נמצאו תחומי שבת מהן דאורייתא ומהן דרבנן, נמצאו מאלפים
 אמה ולמעלה>²² פלוגתא דרבי עקיבא ורבנן, ומצינו מלקות מדאורייתא לכולי עלמא.
 עד כאן יסודו:

<ומצאתי בפרק כיצד מעברין בירושלמי²³ רבי אחא אמר אין לך מחוור מכולן
 אלא תחום שבת שנים עשר מיל כמחנה ישראל>²². ונראה לי שיש
 25 ראייה²⁴ בגמרא דידן בשבת פרק אמר²² רבי עקיבא [הלכה] מנין לפולטת שכבת זרע

(1) כ"א: מפסי, אר"ז: מפס. (2) ר"ף שבת פ"ט סי' תקד'. והוספתי מכ"א ואר"ז.
 (3) ד"ו 46 א' וד"ב ע"ב 101, ע"ש ובר"ף. וע' לעיל עמ' 861 ובהגהותי שם אות 16. (4) עירובין
 ס"ז סע"ב וס"ח רע"א. והוספתי מכ"א ואר"ז. (5) כ"י: בו שבות דהא. (6) ע"כ ה"ג.
 (7) ר"ף, כ"י ואר"ז: ועינינא דלא. (8) ר"ף, כ"י: כדכתיב, אר"ז: כדכתיב ששת ימים.
 (9) ע"כ ר"ף. (10) עירובין ג"ט רע"א. (11) ס"י ל"ז. (12) י"ז ב'. (13) גמרא: לוקין.
 (14) ר"ף עירובין ס"א. ע' לשוננו. והועתק בס' העתים עמ' 46. (15) סוטה כ"ז ב'. (16) עירובין
 פ"ג ה"ד ופ"ה ה"ד. (17) ירוש' ור"ף וס' העתים: הגיעוך סוף. ונמצא לשון זה עוד בירוש'
 ברכות פ"ב סה"ה. אבל לשון "הגע עצמך" שגור יותר, ע' ירוש' פאה פ"ג סה"ח ורמא פ"ז
 סה"ה ועוד מקומות ציינם רבי' באכער בספרו Exegetische Terminologie ח"ב ע' 44.
 (18) כן בירוש', כ"א ואר"ז ור"ף וסה"ע: דבר. (19) ירוש' ור"ף וסה"ע: מחוור הוא. (20) כן
 ברו"ף, אר"ז: כרפסא. ונשתבש מן: כרסנא, כמו שהוא בירוש' ור"ף כ"י בד"ס שבת פס"ט
 וס' העתים. רש"א וריטב"א: חנא, וברא"ש: הונא. (21) כן ברי"ף שברא"ש עירובין פ"א סי'
 כ"ד. ירוש' ור"ף: תחום שנים, סה"ע: תחומין שנים. (22) כ"א ואר"ז. (23) עירובין פ"ה ה"ה,
 והוא הירוש' שהובא לעיל. (24) תמצית הרברים מכאן עד להו לקמן עמ' 465 שורה 9 מובא
 במדרכי עירובין ס"א: קצרתו מדברי רבינו וואל באבי העזרי סי' תמ"ה וצ"ל: ת"ז. וע' לעיל
 עמ' 463 סוף אות 27.

וכו' ¹ רב[א] אמר ששי² לחנייתן רב אחא³ <אמר ששי אף>⁴ למסען, ופליגי אי איסקוד במ[ר]ה⁵ אתחומין, ומשמע התם שלרב אחא איסקוד אתחומין, והיינו רב אחא דירושלמי⁶, אלמא תחומין דאורייתא, ואפילו רבא לא פליגי⁷ דודאי כסיני נצטוו אתחומין אבל לא במרה⁸. ומאחר דתחומין דאורייתא⁹ <אסיר למיטר ליה לגוי להוליכו חוץ לתחום. ושטא ההיא ברייתא¹⁰ רבי עקיבא, דאית ליה תחומין¹¹ דאורייתא>¹². והאי דאמרינן במסקנא¹³ אמר רב ספא ת"ש ויסעו מאלים וגו'¹⁴ ואותו היום שבת היה¹⁵, האי תנא סבירא ליה דלא איסקוד אתחומין במרה. וכי תימא ומאי דוחקי למיטר דההיא ברייתא כששי בחדש רבי עקיבא היא, אבל לרבנן אפילו תחומין דשנים עשר מיל לית להו, משום דקשה לי הא <דאמרינן>¹⁶ בפרק¹⁷ בכל מערבין הלכה נתגלגל חוץ לתחום בנמרא¹⁸ קשיא דרבי יוסי אדרבי יוסי אמר רב הונא בר חיננא¹⁹ שאני מוטאה הואיל ויש לה עיקר מן התורה שבת נמי דאורייתא היא קסבר רבי יוסי תחומין דרבנן, ואי סלקא דעתך דתחומין דשנים עשר מיל דאורייתא אם <כן>¹⁵ יש לו עיקר מן התורה, [מאי שני ליה¹⁹. ויש לי לומר כיון שאינן כתובים בסידור בתורה כמו מוטאה אין לו עיקר מן התורה קרינן ליה²⁰. ונראין הדברים כך כדי להשוות הירושלמי והבבלי:

ויש לחמוה לסידור רבינו יצחק מהא דאמרינן בכמה דוכתי²¹ [הלוקח]²² בית בארץ ישראל כותב²³ עליו אונו²⁴, ואמרינן אומר לגוי ועושה, והיינו שבות דאית ביה מעשה הוא, ושרי. וניחא לי דמשום יישוב ארץ ישראל מקילין מסי מ[ב]צורכי מילה²⁵. ונימגוס²⁶. ושוב נתתי אל לבי²⁷ דבגופן שלהן כותבין, והיא מלאכה דרבנן, כמו שפרשתי בתשובת רבי אברהם לפנים בריש מגילה²⁸. ומזה היה לנו כמו כן ראייה. אך לפירוש רבינו יצחק²⁹ אינו ראייה, כאשר כתבתי. אבל מה שאתה אומר שהוא³⁰ מתיר בלא (פשיעה) אונס, כזה³¹ לא תחא בישראל. אב"י מורי:

(1) פ"ו סע"א ורע"ב. (2) ד"ס אות ס' ופר"ח שם ע"ב. (3) גמרא: אחא בר יעקב. (4) כ"א ואורי. והוא ג"ד ד"ס ופר"ח. (5) אר"ז וגמרא, כ"י: במדירה. (6) זה אפשר לפי גירסתו רב "אחא" סתם. ולפי גרסתנו רב אחא בר יעקב הבבלי אינו ר' אחא הירושלמי. ועי' מבוא הירושלמי לר"פ ס"ב א' וב'. (7) אפילו רבא מודה דכסיני נצטוו. ולא פליגי רק שלא נצטוו במרה. שאל"כ היה לו לומר שלא נצטוו כלל. (8) הרמב"ן במלחמת ובלקוטיו ספ"א דעירובין ורשב"א וריטב"א שם האריכו בדברי הר"ף, וראיה זו לא הזכירו. ועי' תוס' שבת פ"ז ב' ד"ה אתחומין ורמב"ן שם. והוא הזכיר גם דעת המפרשים ב"ב מ"ל. וזה גם כונת ר' יואל שעל כורחך אין דעתו לפרש כאלפים אמה, שזה דוקא לרי' עקיבא. עי' לקמן בסמך. (9) כ"א ואורי. (10) שעליה באו דברי רבא ורב אחא, והיא הברייתא שבת פ"ז ב' בששי בחודש וכו'. (11) אר"ז. (12) שבת פ"ז ב'. (13) שמות מ"ז א'. (14) כ"א ואורי: היתה. (15) אר"ז. (16) מכאן עד והבבלי לקמן שורה 15 כותבא בהגה"א עירובין ספ"א בשם: אביית סררכי מהרמ"ק. ובמדרכי שלנו ליתא. (17) עירובין ל"ו רע"א. (18) כ"א ואורי וגמרא, כ"י: חנינא. ועי' ד"ס אות מ'. (19) עי' לזה רמב"ן במלחמת ובלקוטיו. (20) סברה זו הובאה מהגה"א בתש"י נ"ב ח' אהע"ז סי' ב', ע"ש סברה נכונה ואמיתית בזה. (21) גישין ח' ב', ב"ק פ' סעי"ב. (22) כ"י: חלוקת. אר"ז: בלוקח. (23) גמרא ולעיל עמ' 441 שורה 20: כותבין. (24) ואפילו בשבת. (25) עי' תוס' גיטין ח' ב' ד"ה אף וב"ק פ' ב' ד"ה אומר. (26) כ"א. ועי' לעיל עמ' 204 (27) קהלת ט' א'. (28) לקמן סי' אות 25. ועי' רש"י ר"ה ל"ב סע"ב ד"ה דאורייתא. (29) כ"א. והכונה תקמיט. ועי' לעיל עמ' 441 שורה 20 ולהלן ובהגהותי שם. (30) כ"א, כואת. וכיזי בגמרא לר"ף. כ"י: לר"ש. (31) ר' אפרים הנ"ל בראש התשובה.

תח. **בינ[ו]תי** מסת[ר]ן¹ רבינו יהודה ברכי נתן דבעי למימר דתנא דמתניתין² ותנא דברייתא³ בחד טעמא מוקמי לפלוגתא דבית שמאי ובית הלל⁴, וכרכי יהודה⁵ שאמר מחיצ[ו]ת⁶ המניע[ית] לתקרה לכולי עלמא ש[מ]ן⁷ מחיצות [ל]חילוק⁸ רשויות, ודכולי עלמא אם אין מגיעות לתקרה, או בפחות משלשה לתקרה⁹, לא שמן מחיצות להפריד רשויות, מיהו כשמוליכין עירובן למקום אחר פליגי, בית שמאי סברי עירוב לכל חבורה וחבורה, דגורנין שאין מגיעות אטו מגיעות, ובית הלל סברי לא גורנין, כיון דאינם מגיעות לתקרה ולא בפחות משלשה לתקרה שהמרקלין מחברם, ולא שנא מוליכין [עירובן]¹⁰ למקום אחר [ולא שנא] מביא[ין]¹¹ אצלן דעירוב אחד לכולם. ומסקנא דסוגיא דא בין לתנא דמתניתין בין לתנא דברייתא 10 דמחיצה המניע[ת] לתקרה חילוק רשויות זו צריכה עירוב ביניהם, וכל שכן¹² כששרויים כל חבורה וחבורה לכד בחדרים ובעליות, כדתנן במתניתין² ומודים בזמן שמקצתן¹³ שרויין וכו'. הילכך שני בני אדם ששוכרים בית בין שניהם, ואחד דר בחצר והשני בעלייה, לפי ראות עיני צריכין עירוב ביניהם. והיכא שנשתתפו בככר או בתבשיל או בעיסה וכיוצא בהם אין צריכין לערב, כאשר הוכחתי ה[לכה]¹⁴ בעל 15 הבית שהיה שותף¹⁵. ונראה לי דאהא סמכו הקדמונים שלא הצריכו לערב שני בעלי בתים הדרים בבית אחד, דמסתמא משתתפין הם בתבשיל של כלי אחד או בככר וכיוצא בהן. וכן בני אדם ההולכים בספינה בשבת תניא בתוספתא דשבת <פרק עשירי>¹⁶ [ש]צריכין¹⁷ לערב, וכגון שהלוקין בדיוורין¹⁸. וקתני סיפא ושאר שאין להם <בתים> הרי הם כשרויין בהצר:

חט. **מסתברא** דהלכתא כשמואל¹⁹, דהא דאמר <רבה בר>²⁰ רב הונא ורב שיוכי בשם רב נחמן שייך כשמואל דכל דבר שלוח תשמישו בנחת ולזה בקשה נותנים אותו לזה שתשמישו בנחת. והדעת מכרעת [ד]אפילו לזה בזריקה ולזה בשילשול לחודיה דנותנים אותו לזה שבשילשול:

תי. **קיימא** לן כי הא דתנן²¹ שאין ממלאין ממנו בשבת אלא אם כן עשו מחיצה, וכבית הלל דאמרי אפילו מלמעלה, וכדרב הונא דאמר דבית הלל למעלה ממש קאמרי, דסוגיא סלקא כרב הונא, דאסקינן²² קל²³ הוא שהקילו חכמים במים²⁴. ותו דקיימא לן רב הונא ורב יהודה הלכה כרב הונא²⁵. ולא קיימא לן כרכי

כתובות כ"ג ס"ע"ב וסנהדר' י"א א'. (1) כ"י: בינויה מפתחן. (2) עירובין ע"ב א'. (3) שם ע"ב: תנא במה דברים אמורים כשמוליכין את עירובן וכו'. (4) להוציא מפירש"י שם ד"ה במה. ועי' רשב"א שם. (5) שם רע"ב: יהודה הסבר. ועי' לעיל עמ' 461 אות 23. (6) כ"י: מחיצה המגיע. ועי' לקמן. (7) כ"י: שוין, כ"א: שאם. ועי' לקמן שורה 5. (8) כ"י: וחילוק. ועי' לקמן שורה 5. (9) עי' לעיל עמ' 461 אות 22. (10) כ"י: ממקום. (11) גמרא: בא. (12) עד סוף הסי' עי' רוקח סי' קמ"ג. ואולי שאב מכאן. (13) כ"א: ומודים כשמקצתן. ועי' ד"ס. (14) כאשר הוכחתי בחרושי להלכה בעל וכו', כ"י: הילכך. ולפינו כאן בראבי"ה לא נמצא דבר מזה. לכן גם מכאן ראינו למ"ש לעיל רס"י שצ"ו אות 17. (15) עירובין ע"א א'. (16) בכר' צ"מ, בדפוס פרק י"א. והוספתי מכ"א. (17) כ"י: וצריכין. (18) עי' ראבי"ה לעיל סס"ו רל"ג. (19) פ"ג ב': כל דבר שתשמישו וכו'. (20) כ"א: וגמרא. ועי' ד"ס עירובין ע"ז א' אות תי'. (21) עירובין פ"ו א', בור שבין שתי הצירות. (22) פ"ו רע"ב. (23) כ"א: וגמרא, כ"י: קולא. (24) כפירש"י שם ד"ה אלא. ועי' היטב תוס' שם ד"ה אלא ואו"י ח"ב סי' קצ"ב. (25) לא מצאתי כלל זה רק בכתובא ד' מארכס ע' XI סי' ל"ה. ונמצא בטעות גם ביד מלאכי סי'

יהודה שאמר¹ לא תהא מחיצה גבוהה² וכו'. ואפילו לשמואל שאמר בפרק חלון³ דבכל מקום שאמר⁴ רבי יהודה בעירובין הלכה כמותו, הא אסיקנא בעירוב⁵ אמרתי לך ולא במחיצה⁶. וכל זה שנ[אמ]ר⁷ היינו למאן דסבירא ליה דלא⁸ קיימא לן כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב צידון וכו'⁹, אבל למאן דסבירא ליה האי כללא לא הוצרכנו, דלדידיה¹⁰ (ו) קיימא לן כרבן שמעון⁵ בן גמליאל ואליבא דבית הלל: ודוקא בור שבין שתי הצירות הוא דבעי תיקון מחיצה, אבל בור שבין חצר לכרמלית או בור שבין חצר לרשות הרבים לא בעי מיד, כדתנן בהמוצא תפילין¹¹ בור ברשות הרבים וחוליותיו [81 a] גבוה עשרה טפחים חלון שעל גביו ממלאין היטב בשבת, ואף על גב דקאי כוליה ברשות הרבים, כדקאי בחצירו. ואל תתמה¹², דכדקאי בין שתי הצירות דאסור למלאות היטב היינו טעמא משום הרלי, שהוא מאני דבתים¹³. והכי משמע בפרק כל גנות לקמן¹⁴ דהלכה כרבי שמעון שאמר אחד גנות ואחד חצירות ואחד קרספות רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכם, וכשמואל וכרבי יוחנן דפסקו¹⁵ כרבי שמעון בין עירבו החצירות לעצמן ולא עירבו אלו עם אלו בין לא עירבו כלל אפילו לעצמן, דלא גזרינן דילמא אתי לאתויי מזה לזה. ולבסוף¹⁶ פריך מדרבי יוחנן אדרבי יוחנן וכו', ופריך¹⁵ מאי למטה למטה דבתים¹⁷, משמע מהתם כל מה ששבת בחצר, כלים או מים שכבור, מותרים מחצר לחצר בלא עירוב ובלא מחיצה, אבל מאני דבתים לא. אי נמי אין ממלאין¹⁸ כדי להכניסן לבית, כדאוקימנא מאי למטה למטה דבתים. אבל [גבי בור שבין שתי הצירות מופלגת וכו']¹⁹ התם קיימא לן כרב שאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר, ואפילו לשמואל אסקינן הכי²⁰:

ת"א. כתב רש"י הא דאמר רב יהודה²¹ קורה ארבעה מיתרי²² בחורבה סבירא ליה כרבי ישמעאל כרבי יוסי דאמר²³ מחיצה תלויה מתרת וכו', ולית הילכתא כוותיה. ואין נראה לי, דטעמא²⁴ שקורה מתרת בחורבה לרב יהודה [הוא משום] פי תקרה יורד וסותם, ולקמן בפרק כל גנות²⁵ (לא) משמע הכי גבי אכסדרה בבקעה. ומשמע התם לרב דפי תקרה יורד וסותם ומחיצה תלויה [אינה] מתרת [אלא]²⁵ במים לאו חד טעמא אינון²⁶, ודוק ותשכח: ונראה לי דבתרווייהו קיימא לן כרב,

תר"ח. ע"ש הגהת הגליון בר' ברלין. (1) כמשנה פ"ו עמ' א'. (2) שבוש זה גם בד"ס סוף אות ב' ובמדב"מ. (3) עירובין פ"א סע"ב. (4) גי' דפוסים ישנים. ועי' ד"ס אות ט'. (5) ד"ס ופר"ח. (6) גמרא: במחיצות. (7) כו"י: שנתיר, וכוה כל הענין חסר הבנה. שהרי סוגיא דגמרא היא אליבא דרשב"ג. ולפי מה שהגתתי הכונה: כל זה שאמרתי להוכיח שאין הלכה כר' יהודה הוא למאן דלא ס"ל האי כללא דכל וכו', אבל למאן דס"ל האי כללא פשוט שאין הלכה כר' יהודה הוא ולא הוצרכנו לראיות. (8) שיטת הר"ף. עי' לזה יד מלאכי סי' ש"ז. (9) גיטין ל"ח א'. (10) כ"א, כ"ו: לדידיה. (11) עירובין צ"ט ב'. (12) על מה שאני מתיר. (13) עי' לקמן שורה 18. (14) פ"ט א'. (15) צ"ט א'. (16) צ"ב רע"א. (17) גי' פר"ח וס' העתים עמ' 141. (18) מכור שבין שתי חצירות. (19) עירובין פ"ה רע"א, ע"ש ותוס' שם פר"ה בור. ומוה קשה למ"ש לעיל שורה 8 ולהלן, ומתריך: התם וכו'. והוספתי מסבירה. (20) שמורה ברשויות דאורייתא שאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר, פ"ה ב'. (21) עירובין פ"ו כע"א. (22) גי' דפוסים ישנים. (23) עירובין פ"ו ב'. (24) עי' תוס' שם ד"ה קורה. (25) צ"ד סע"ב וצ"ה רע"א, ויוצא משם ששעם קורה מתרת הוא משום פי תקרה יורד וסותם. (26) כל' מי שסובר פי תקרה יורד וסותם אינו כוכר שסובר כחיצה תלויה מתרת אפילו ביבשה. שהרי רב סובר פי תקרה יורד וסותם וסובר אין מחיצה וכו'. ועי' תוס' פ"ו ב' ד"ה קורה.

דבכמה דוכתי¹ אסיק הכי אין מחיצה תלויה מתרת אלא במים דקל היא שהקילו חכמים, ולענין אכסדרה² נמי קיימא לן כרב, והילכתא כרב באיסורי בין לקולא בין לחומרא³. וכריש כל גגות⁴ גרסינן אמר ליה רב חייא בר יוסף לשמואל הילכתא כוות[ך]⁵ או הילכתא כוותיה' דרב⁶ אמר ליה הילכתא כוותיה דרב, גבי ענין אכסדרה⁷. ודוקא ברשויות דרבנן, כגון בכקעה או חורבה כרב יהודה, אבל בדאורייתא לא, דקיימא לן כרבא דפליג עליה דאביי בענין סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין, ואמר פסול, דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם. ופלוגתייהו דאביי ורבא מייתי לקמן בסוף פרק כל גגות⁸, ועיקרו בספק ראשון דסוכה⁹:
אילו פסקות¹⁰ דעירובין מרבינו שב"ט:

(1) שבת ק"א א'. עירובין י"ב א' וט"ז ב' ומ"ח א' ופ"ו רע"ב. (2) עירובין צ' ב'. צ"ד ב'. (3) בכורות מ"ט ב', נדה כ"ד ב'. (4) עירובין צ' ב'. (5) כ"י: כוותין. (6) ד"ס. (7) כרב אחא בריה דרבא דמתני לה אאכסדרה. (8) צ"ח א'. (9) י"ח ב'. (10) מסי' שצ"ו ער סוף המסכת, חוץ מסי' ת"ז. ע' לעיל עמ' 455 אות 17 ועמ' 456 אות 22 ואות 24 ועמ' 461 אות 25 ועמ' 462 אות 6 ועמ' 463 אות 4.

בעזרת שוכן ערבים.
הוא אחרון והוא ראשון,
נשלמו הגהות לעירובים,
ומן הספר חלק ראשון.